

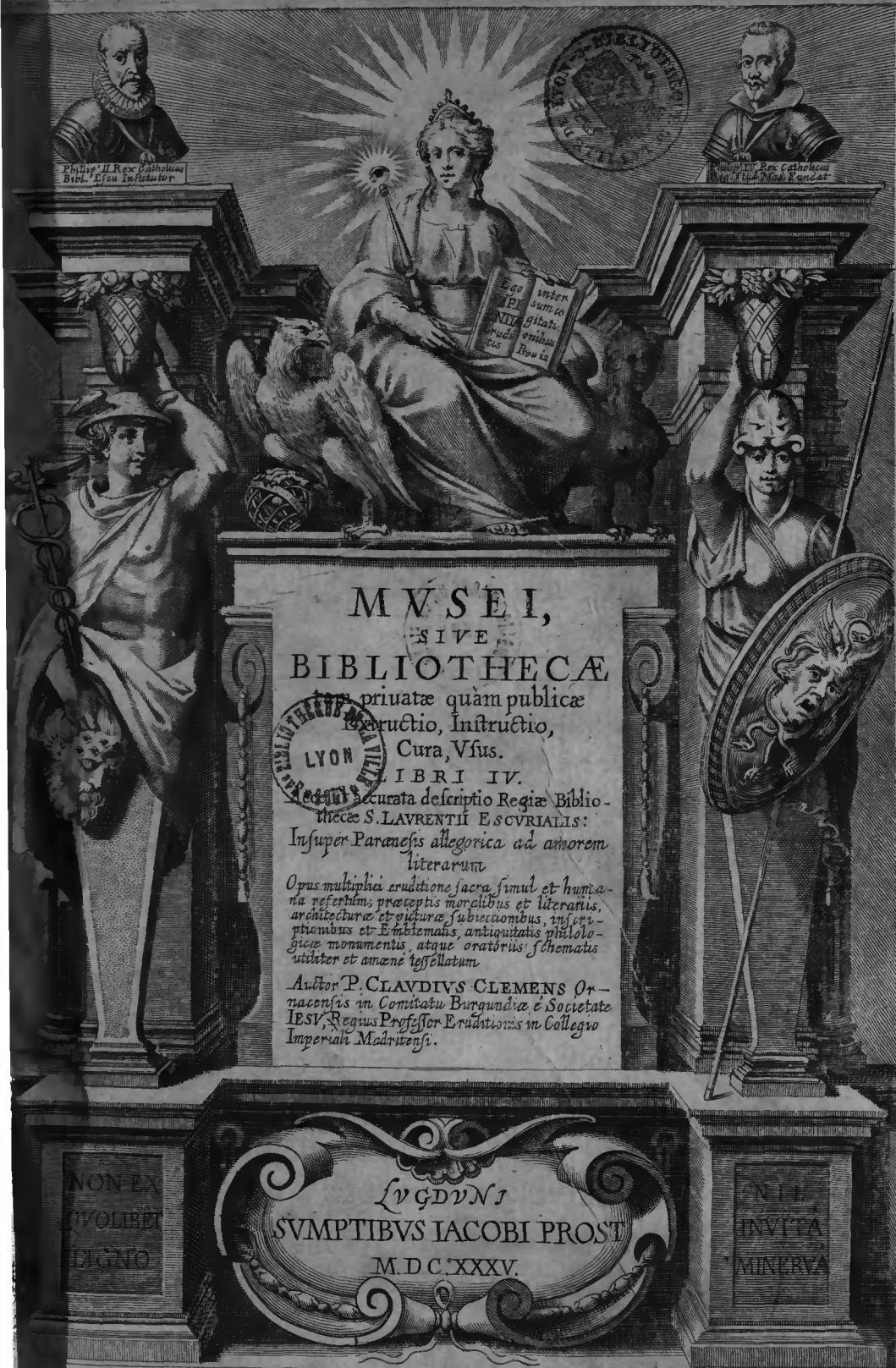
Les pages intermédiaires sont blanches

27645:

hist. E. G. bis f. 4201

Clement (# Claude)

Les pages intermédiaires sont blanches

Les pages intermédiaires sont blanches

PHILIPPO IV. REGI CATHOLICO.

 AVD satis nouit quid Regum maiestati conueniat, quisquis putat solūm Ar-mamentaria dedicanda esse Regibus, non Musea; οπλοθή-κας, non Βιβλιοθήκας; nullas lau-ros nisi sanguine tintas eos decere; non togam, sed paludamentum; caduceum nunquam, hastas semper. Quisquis est tam inconsulte *duces*, discat ipsummet Hercu-lem *Musagetis*^a, hoc est, Musarum Ducis cognomine gloriari; eius clauā fuisse ex olea^b, quæ est arbor Sapientiæ; vnam & eandem esse litera-rum & armorum præsidem Mineruam^c: eadem literatorum & armatorum honoraria, præmia, laurum; iisdem honorum insignibus Equites ar-morum & Equites literarum donari^d; inter so-lennes ritus inaugurationis Abyssinorum Imperatorum esse traditionem clavium Regiæ Bi-bliotheçæ^e; neminem esse qui plura & meliora

a Eume-nius orat. pro instau-randis scholis.

b Pausan.

c Sil. Ital.

l.9.

d in iure.

e Ludou. de
Vrretta.

a Veget. in
prol. rei
milit. ad
Valenti-
nianum
Aug.
b Plato.

c Julius
Pont.

scire debeatquām Principes^a; nihil quod beatōrem Remp. efficiat, quām cūm philosophantur^b; scientiam literarum quæ in plebeiis argentum est, & aurum in Nobilibus, in Principibus gemmas esse^c: ac proinde gemmea sēcula ea meritō censenda, in quibus Philippus & Alexander Macedones, Ptolemæus, Philadelphus, Cæsar Iulius, Octauianus Augustus, Magnus Constantinus, Magnus Theodosius, Carolus Magnus, Philippus Prudens, Principes literarum fouendarum, Museorum excitandorum, Bibliothecarum condendarum, comparandorum librorum studiosissimi imperarunt.

Quæ cūm apud animum meum reproto, REX CATHOLICE, non vereor, quin potiùs gestio inscribere augustinissimo tuo nomini Bibliothecam, siue Bibliothecæ augustinissimum tuum nomen præfigere. Vnum duntaxat metuere possum, ne hæc quam ego artifex equidem minùs peritus in hoc Commentario molitus sum, haud digna sit quæ offeratur Regi; & ei Regi, qui pro diuina illa facultate qua pollet, primo oculorum coniectu intelliget statim, sítne in ea aliquid perfectum ingenio & industria elaboratum. Ut tamen auderem regia tua humanitas fecit, quemadmodum ut scriberem officij mei ratio me impulit. Quid enim aliud facere debeam in Regio tuo Madritensi Panathenæo perfunctus statis ad Deum comprecationibus

&

& sacrificiis pro Catholicæ tuæ Maiestatis &
Regiæ domus incolumitate, ac perenni felicita-
te Hispanici orbis , quām aliquid literarium
adornare, quod tametsi (quæ mea tenuitas est)
exile opus sit : nihilominus argumentum pro
sua venustate , tuōque in illud affectu , qui tibi
cum maximis Regibus & Imperatoribus com-
munis est, non possit non esse gratissimum? præ-
sertim cùm tu eodem tempore quo Bibliothé-
cam hanc cogitatione & stylo descripsisti , aliam
reipsa intra septa Regij palatij tibi condideris,
vt ibidem *Curiam mortuorum Senatorum* conti-
nenter haberes , (quemadmodum Demetrius
Phalereus Ptolemaeo Regi auctor fuit, si bene &
feliciter regnare vellet,) vbi viuos Consiliarios
quotidie ad regnorum tuorum gubernationem
adhibes.

Vitraru.

Dici vix potest quām insigni tua gloria de
bonis artibus & vniuersitate scientiarum me-
rueris , quando fundasti Regia studia Madri-
tensis , quibus (pro tuo in nostrum Ordin-
em studio & benevolentia , & eâ quam ani-
mo concepisti de nostris functionibus opinione)
nostræ Societatis Professores magno nu-
mero vndequaque excitos præfecisti: verumta-
men cùm non ita pridem intra augustæ basili-
cæ penetralia suum Musis puluinar designasti,
descripsisti , dimensus es , & propè Regiis tuis
manibus illud archite&tatus literaria supelle&tis-

Themiā. Ile instruxisti , nunquid te meritò *Contubernalem Musarum* appellem , quod cognomen olim Theodosio tributum est tanquam Imperatoriæ dignitatis eximum decus , ob id solum quòd suam & Augustæ vxoris statuam in Musarum ædibus posuisset ? Imitatus es æternæ memoriae Regem aum tuum *Philippum secundum* , qui Museum sibi in Regia fecerat , & optimis libris egregiè instruxerat , quos postea de priuatis publicos esse voluit , transmissos ad *santī Laurentij Escorialis* Regiam Bibliothecam , cuius descriptionem ideo huic operi attexui , vt si hæc mea minùs placuerit , illico inde petatur quod delebitet . Omnino mea plurimùm interest librum hunc à te benignè excipi ; si enim illum dignabere nido vel imo augusti tui Musei , non erit (opinor) qui eum facile dedignetur , atque insuum non admittat : & hanc gratiam summæ humanitati in summa auctoritate debebo , sicut debere in dies plura cupio

CLAVDIVS CLEMENS,
è Societate I E S V.

PRÆFA

PRÆFATIO AD LECTOREM

De instituto, inscriptione, & distributione
huius operis.

N T E R eas facultates , quæ magno numero
præleguntur à singulis Professoribus singulae
in Regijs studijs Collegi Imperialis Madri-
tensis Societatis I E S V , unam Eruditionis
vocant , cuius proprium munus est antiquos ri-
tus edifferere , de literarijs monumentis sta-
tuere ; si quid apud veteres recentioresve
Scriptores subtiliter dictum , sententiosè prolatum , symbolis & apo-
logis inuolutum , si quid ab Oraculis responsum , à Principibus edi-
ctum , à plebe scitum , à legum latoribus statutum , à sapientibus 10-
nunciatum , à Sacrorum procuratoribus sanctum , illud ejusdem verbi
strictis , solutis , Latinis , Gracis , quâ quisque linguâ scripsit , in
etiam materiam afferre , dispositione ingeniosâ , contextu reganti ,
stylo amœno : quæ res solis ingenij viribus (ut patet) se multiplici
& accurata librorum lectione fieri minimè posse ; habetque in hoc
genere dissertationum tantam dignitatem , frequens Auctorum ap-
pellatio , ut quòd rarius Doctor suis . sis loquitur , eò suspiciatur ma-
gis , suoque sine Eruditissimologo , sine Polyhistoris nomine &
munere dignior habetur : quemadmodum hanc Spartam Iustus
Lipsius superioritas annis Louanijs splendide excoluit , & etiamnum
hodie Ericius Puteanus procurat .

Mihi autem similis prouincia obtigerit Madriti , inter varia ar-
gumenta quæ in ipso limine mearum prælectionum occurrerunt , se-
legi præcipue istud de Musei , siue Bibliothecæ tam priuatæ , quam
publicæ extirpatione , instruzione , curâ , vsu . quia præter multi-
plicem eruditiorum cuius apprimè ferax est , hoc habet præterea ,
quod documentis ad mores atque ad studia literarum valde oppor-
tunis abundet , locumque det Inscriptiōibus , Symbolis atque Em-
blematiſ

blematis excogitandis; quod doctrina genus amoenitate multa conditur, & est huic Philologica profissioni summè proprium.

Porro quoniam Auctorum testimonia qua proferuntur duplicitis generis esse consueverunt, alia tanquam obsignata tabula & concepta verba ad probandum & stabiliendū id quod controvèrtitur; alia quibus proposita disputatio exhilaratur, illustratur, maiorem succum & nitorem capit; cautio nostra esse debuit, (quemadmodum esse debet illorum omniū, qui tessellatum istud scribendi genus secuntur) ut auctoritates posterioris modi que afferuntur ad ubertatē & pompā, illustres sint, eximiae, atque recedita aliqua eruditione, vel acumine, vel magnifico aliquo sensu commendabiles: alioqui male merebimur de ipsis Auctōribus, si loquentes eos inducimus aliter quam solent quando optimè male de Lectoribus, quibus obtrudimus de triuio scruta; male de discipulis, quibus obvia & vulgaria afferimus; male denique de nobis ipsis, qui arenā pro aureis ramentis, vitrum pro adamantibus, calculos pro unionibus otio nostro & alieno abutentes conseptamur.

Citationes librorum, capitulo, disputationum, questionum, articulorum, sectionum, numerorum, ferè reūcimus in marginem, ut contextus planior sit, & stylus expeditior.

Quod attinet ad economiam huius operis, de illa initio singularem librorum & sectionum infra accuratiū. hoc loco quadripartitam distributionem obiter duntaxat attingo. Duo priores libri respondunt gemino intellectui vocis huius Bibliotheca, quam somp̄tū Latinus census habet eo sensu quo hic accipitur; nimirum pro cū, cui libris instructo ad studium. nam vox hac Libraria, cui subiecta detur eadem vis, potius significat tabernam in qua prostant libri vales quæstus gratiā, quam librorum certo in loco liberalis studij causu depositorum multitudinem. Museum vero propriè est locus ubi Musæ celebantur, & responsa reddebant, vel Aedes, seu Collegium literas juniorum discentium, licet iam pañim sumatur eo etiam sensu, quo in huius commentarij inscriptione accipimus; videlicet pro cella in qua solemus reverari Musis, hoc est, in librorum lectionem, vel scriptiōnem, vel in aliis huiusmodi commentationes literarias incumbere. hoc tamen interesse videatur inter notionem Musei & Bibliothecæ, quod Museum primò literarum studium innuat, tum deinde necessarios ad id libros: è contrario, primaria significatio Bibliotheca sit ordinata librorum congeries; secundaria vero, studium. Et quia ex æquo utrumque à nobis tractatur in hoc opere; ideo in ipsis titulo gemina hac vox

a Philostr.
in vita
Tyan.
b Strabo
l.17.

Museum

Museum & Bibliotheca præfixa est. Itaque primo libro dñlui;
sine locum ipsum recondendis libris idoneum extruemos. Secundo
Bænica, sine libros instruenda, ut par est, huic theca idoneos comple-
temur. Tertio, de Biblioteca, id est, tam loci, quam librorum ha-
benda cura differemus. Quarto, de legitimo & fructuoso Biblio-
theca usu.

Nec est quod mirum cuiquam videri debeat, tractari prius à
nobis thecam quam libros; quasi libris deberi videatur prærogati-
ua nostri laboris & studij, utpote hac in re præcipuis & digniori-
bus: visum est nobis è re fore, atque instituto nostro, necnon & na-
tura rerum consentaneum si apes imitaremur, quæ priusquam eno-
lent ad colligendum mel, fauos sibi construunt & ceram fingunt,
hoc est, domos cellasque faciunt, in quibus reponant succum il-
lum dulcissimum, subtilissimum, saluberrimum, unde peti solet ^{Plia. l. xi.} c. 5.
luculentum symbolum studij & fructus literary.

At, ubinam gentium reperitur ista Bibliotheca? Eodem in
loco, ubi Tullij Orator, Platonis Resp. Xenophontis Cyrus, aliaque
eiusmodi que non tam re ipsa existunt, quam animo designantur
tanquam absoluta opera dicendi, gubernationis, Imperij. Nihilominus
Museum istud quod molimur hoc habet amplius, quod prorsus
effici poscit, quando libuerit homini locupleti & studioso; cum vix
ac ne vix quidem Tullianus Orator, Platonica Resp. & Cyrus Xeno-
phantius aliter esse queant quam imaginaria.

Ceterum interea dum perficimus alia quadam opera longioris
opera & studij, fruere Lector qualicumque hoc fructu quem ex
mediocri Auctorum lectione retulimus; ingenium enim nequaquam
ausimus polliceri, exilitatis nostra satis consciij. Abundè nobis fuerit
plurima tibi aceruasse, quæ tu (quod Seneca Stoæ Proceres fecisse
scribit) per lineamenta ingenij, cum res feret, neetas.

Sen. ep. 33.

**

Facultas

*Facultas R.P. Prouincialis Societatis I E S V
in Prouincia Toletana.*

 Go Ioannes de Montaluo, Societatis I E S V
Prouincialis in Prouincia Toletana, pot-
estate mihi facta ab admodum Reuerendo
Patre Mutio Vitellesco, Præposito Generali
Societatis I E S V , facultatem concedo, vt P. Claudij
Clementis liber, inscriptus , Musei, sive Bibliotheca tam
priuata, quām publica Extructio , Instructio , Cura , Vsus ; cui
accessit accurata descriptio regia Bibliothecæ S. Laurentij Escu-
rialis , necnon Paradesis allegorica ad amorem literarum ; ac
iudicio grauium doctorumque virorum eiusdem no-
stræ Societatis approbatus , typis mandetur. In cuius
rei fidem has literas propria manu subscriptas, ac sigil-
lo nostro munitas dedimus. Murciæ die 2. mensis
Maij anno 1634.

IOANNES DE MONTALVO.

INDEX

INDEX

Librorum, Sectionum & Capitum.

LIBER PRIMVS

Musei, seu Bibliotheca Extractio.

SECTIO I.

*Varij fines extruendorum Museorum & Bibliothecarum
proponuntur.*

CAP. I.	P <small>rimus</small>	Bibliothecarum finis, <i>Utilitas publica.</i> pag. 2
2.	Secundus extruendarum Bibliothecarum finis, <i>Eruditionis ostentatio.</i>	5
3.	Extruendarum Bibliothecarum tertius finis, <i>Comparanda eru-</i> <i>ditio.</i>	7
4.	Extruendarum Bibliothecarū quartus finis, <i>Animi voluptas.</i> 10	
5.	Bibliothecarum quintus finis, <i>Morum instructio.</i> Ac primū ex <i>sacris voluminibus utilitas quanta.</i>	14
6.	Profana Philosophia ad virtutis acquisitionem prodest.	17
7.	Poësis ad morum honestatem vtilis.	21
8.	Bibliothecarum sextus finis, <i>Magnificentia ostentatio.</i>	25
9.	Bibliothecarum septimus finis, <i>False eruditionis ostentatio.</i>	28
10.	Octauus finis Bibliothecarum, <i>Nobilium ingeniorum consecra-</i> <i>tio.</i>	31

SECTIO II.

*Quibus in locis extructe olim Bibliotheca; quis videatur extruen-
dis opportunus: earum brevis sciographia.*

CAP. I.	Bibliothecæ in templis extrui solitæ.	33
2.	Bibliothecæ in Regum palatiis extructæ.	36
3.	Bibliothecæ in thermis extrui solitæ.	38
4.	Bibliothecæ in villis, & suburbanis extrui solitæ.	43
	** 2	
		j. Vrba

Index Librorum,

5. Vrbanæ Bibliothecæ qua ædium parte extruendæ.	48
6. Situs Bibliothecæ, lumina.	50
7. Celsitudo & prospexitus Bibliothecæ.	54
8. Bibliothecæ cœlum, solum.	55

S E C T I O   III.

Musei, seu Bibliothecæ limen aliquâ sententiâ inscribendum.

CAP. I. Fores Bibliothecæ Osimanduæ Regis Ægyptij hac sententia inscriptæ, Ψυχῆς ἵαργειον, <i>Medica animi officina.</i>	60
2. Altera Bibliothecæ inscriptio, Φάρμακον αἱ φθεροῖς, <i>pharmacon immortalitatis.</i>	63
3. Tertia inscriptio, <i>Nunquam minus otiosus, quam cum otiosus.</i>	69
4. Quarta inscriptio, <i>Nunquam minus solus, quam cum solus.</i>	72
5. Quinta inscriptio, <i>Vocis & animorum pinacotheca.</i>	75
6. Sexta inscriptio, Αἱ λόγοι ἀγλαοφύτευτον παντοδαπεῖς σοφίας, <i>saltus splendidè omni sapientia confitus.</i>	80
7. Septima inscriptio, Γηράσκω δ' αἱ πόλλα μιμασκόμενοι, <i>seneasco multa semper dicens.</i>	88
8. Octaua inscriptio, <i>Libri Auctorum liberi.</i>	93
9. Nona inscriptio, <i>Togata militia armamentarium.</i>	95
10. Decima inscriptio, <i>Vena intellectus sapientiae fons, scientie flumen.</i>	96
11. Undecima inscriptio, <i>Ego sapientia eruditis intersum cogitationibus.</i>	99
12. Duodecima inscriptio, <i>Thesaurus desiderabilis in tabernaculo sapientis.</i>	101
13. Decimatertia inscriptio, <i>Vnum scio, quod nihil scio.</i>	103
14. Decimaquarta inscriptio, <i>σοφίας ἐμπόριον, sapientiae emporium.</i>	105
15. Plures aliæ gnomæ inscribēdis Musei foribus proponuntur.	107

S E C T I O   IV.

De simulacris quatuor numinum olim in Museis & Bibliothecis ponī solitis.

CAP. I. Hermes positus in Bibliothecis, & cur.	109
2. Hermathena in Bibliothecis, & cur.	113
3. Hermeracles in Bibliothecis.	116
4. Hermerotes Bibliothecarij.	118

S E C T I O

Sectionum & Capitum.

SECTIO V.

*Elegantibus picturis, & appositis emblematis ornandum Museum,
& super ea re nonnullæ cautiones.*

CAP. I. Primus fons eruditionis, <i>Christus crucifixus.</i>	123
2. Secundus fons eruditionis, <i>Deipara Virgo Maria.</i>	127
3. Fons tertius sapientiæ, <i>Prophetia.</i>	132
4. Ecclesia Christiana.	135
5. Sibyllæ.	145
6. Sextus fons sapientiæ, <i>Egyptus.</i>	146
7. Septimus fons eruditionis, <i>Gracia.</i>	148
8. Octauus fons sapientiæ, <i>Roma.</i>	150
9. Nonus fons sapientiæ, <i>Magi Persarum.</i>	151
10. Decimus fons sapientiæ, <i>Chaldaei.</i>	153
11. Undecimus fons sapientiæ, <i>Draidae.</i>	155
12. Duodecimus fons sapientiæ, <i>Gymnosophista.</i>	156

SECTIO VI.

*Præcepta emblematica, seu emblemata præceptua pingendi
in cælo Musei.*

CAP. I. Tempus utiliter impendendum.	158
2. In publicis Museis quò plures studij gratiâ conueniunt, minime confabulandum.	159
3. Paulatiū acquirendam scientiam.	160
4. Futilibus studiis abstinentia, in leuibus non immorandū.	161
5. In illud præsertim scientiæ genus incumbendum, ad quod quisque fuerit naturâ propensior atque aptior.	163
6. Literarum amanti secessus literarius amandus.	164
7. Quotidie operæ literariæ nonnihil à se exigendum.	ibid.
8. Æstate, vel dignitate proue&tis, de nouo aliquid discere nequam erubescendum.	165
9. Præmiis & honoribus studia literarum alenda.	166
10. Quæ scribuntur, soliciuti sunt elaboranda.	167
11. Honestæ æmulatio ad profectum perutilis.	168
12. Ex liberali ingeniorum conflictu veritas purior, & eruditio probatior.	170
Amphitheatrum literarium.	173
Præfatio auspicalis in schola Grammaticæ.	ibid.

Index Librorum,

13. Ingenuè sine inuidia & sordibus quod didiceris communicandum. 178
 14. Discipulorum erga Magistros obseruantia. 181
 15. Caput cœnæ hominis studiosi, lectio, vel sermo eruditus. 185
 16. Consuescendum cum studia eadem profitentibus. 190
 17. Labor literarius identidem intermittentus. 192
 18. Ex Auctorum libris quomodo proficiendum. 195
 19. Studiosis hominibus tranquilla commoratio deligenda procul à bellorum strepitu. 197
 20. Scripturo captandum scribendi desiderium, & satagendum, ut animus afficiatur atque incalescat. 198
 21. A præcocibus & præmaturis ingenii plena opera non exigenda. 199
 22. Necesitas & paupertas sæpen numero ingenium acuunt. 201
 23. Quæ causa præfigendi, quæve supprimendi sui nominis in literariis operibus. 202
 24. Ingenij pestes, gula, & impudicitia opprimendæ. 204
 25. Peregrinatio studij prætextu sæpe inquieta inertia, sæpe fatalis curiositas est. 208
 26. Obest discere dediscēda, nec prôdest discere nō profutura. 211
 27. Tumida sapientia & literatorum famam doctrinæ captantium ineptiæ meritò despwendæ. 215
 28. Contra teredinem scientiæ vanam gloriam salutares quidam pastilli & alexipharmacæ. 216
 29. Moderata vitæ asperitas ingenuo alacritatem præstat. 218
 30. Prudens cautio in librorum lectione commendatur. 220
 31. Literarum suavitatem haud percipi ab illis, qui perfundorè student, sed ab iis, qui strenuè & constanter. 221
 32. Non solùm linguâ, sed præcipue moribus philosophandū. 222

S E C T I O   V I I .

*Emblemata studiorum commendatitia, sive commendationes
studiorum emblematicæ.*

- CAP. I. Studia literarum geniales ingenij epulæ. 224
 2. Studia literarum ad animi tranquillitatē quantopere iuuēt. 227
 3. Mentis eruditæ imensa capacitas, & indefessa agitatio. 229
 4. Nulla spectacula honestiora, jucundiora, vtiliora librorum lectione. 231
 5. In

Sectionum, & Capitum.

5. Incomprehensa creatis ingenii, & omnia comprehendens Dei sapientia.	36
6. In illud D. Augustini ad Deum, <i>Nouerim te, nouerim me.</i>	238

S E C T I O VIII.

Orthographia generis columnarum pingendis Bibliotheca parietibus. Plutei, loculamenta, imagines virorum bene meritorum de re literaria, librorum in suas classes & titulos distributio.

CAP. I. Dorica ratio in Musei & Bibliothecæ descriptione eligitur.

241	2. Quid sint Bibliothecales plutei, cunei, armaria, foruli, nidi, pugmata : item librorum loculamenta, seu repositoria, qua ratione fieri placeat.	242
243	3. Ritus dedicandarum imaginum virtus insigniter doctis, præsertim in Bibliothecis.	245
247	4. Quo loco olim positæ imagines in Bibliothecis, & in hoc ponendæ.	247
276	5. Imagines in metopis intercolumniorum ad Orientem & Occidentem.	276
280	6. Imagines in vitreis specularibus, & arcu transuersario.	280

L I B E R S E C V N D V S

Musei, sive Bibliothecæ Instructio.

S E C T I O I.

Ordinatio armariorum; statuae & icones principum cuiusque scientiarum; ac de singulis facultatibus breves dissertationes.

CAP. I. A Rmarium I. Biblia sacra. 287

293	1. Armarium I I. Patres Latini.	297
301	3. Armarium I I I. Patres Graci.	305
305	4. Armarium I V. Scripturæ sacrae interpretes.	305
311	5. Armarium V. Controversiarum de Fide disceptatores.	311
311	6. Arma	311

Index Librorum,

6. Armarium VI. <i>Concionatores.</i>	313
7. Armarium VII. <i>Theologi Scholastici.</i>	320
8. Armarium VIII. <i>Theologi morales.</i>	322
9. Armarium IX. <i>Ius canonicum.</i>	323
10. Armarium X. <i>Ius ciuile.</i>	325
11. Armarium XI. <i>Philosophia contemplativa.</i>	328
12. Armarium XII. <i>Philosophia moralis.</i>	332
13. Armarium XIII. <i>Mathematici.</i>	334
14. Armarium XIV. <i>Physiologi.</i>	338
15. Armarium XV. <i>Medici.</i>	341
16. Armarium XVI. <i>Historici sacri.</i>	344
17. Armarium XVII. <i>Historici prophani.</i>	346
18. Armarium XVIII. <i>Philologi Polyhistores.</i>	348
19. Armarium XIX. <i>Oratores, Rethores.</i>	357
20. Armarium XX. <i>Poëtae.</i>	359
21. Armarium XXI. <i>Grammatici.</i>	361
22. Armarium XXII. <i>P.ij. Ascetici.</i>	363
23. Armarium XXIII. <i>Codices manuscripti.</i>	370
24. Armarium XXIV. <i>Hebrei, Chaldaici, Syriaci, Arabici, Æthiopici.</i>	374

S E C T I O   II.

Alia quædam exquisita ad Musei perfectionem.

Cap. I. Abacus I. <i>Instrumenta mathematica.</i>	377
2. Abacus II. <i>Numismata antiqua.</i>	378
3. Abacus III. <i>Erudita rudera prisci temporis.</i>	380
4. Abacus IV. <i>Quædam naturæ & artis miracula.</i>	383
5. Globus & sphæra in medio Bibliothecæ ne deest.	386

S E C T I O   III.

*Libri aditu Bibliothecæ interdicendi, vel etiam
cremandi.*

Cap. I. Libri magici è Bibliothecis proscribendi.	389
2. Libri impij, siue Athei è Bibliothecis arcentor.	394
3. Libri hæretici Bibliothecis interdicendi.	398
4. Obscenæ libri è Bibliothecis exulent.	404
5. Libris famosis locus in Bibliotheca ne esto.	411
6. Plagiarij scriptores in Bibliothecam ne admittuntur.	418
7. Libros	

Sectionum, & Capitum.

7. Libros inutiles & ineptos è Bibliotheca summoueto.	427
8. Carcer & rogus Bibliothecæ.	432

S E C T I O IV.

Instructio priuatarum quarundam Bibliotbecarum.

CAP. I. Ecclesiasticorum Museum quos libros præcipue admittat.	436
2. Principum & Nobilium Museum quo genere librorum instrui debeat.	441
-

L I B E R T E R T I V S

Musei, sive Bibliotheca Cura.

S E C T I O I.

De personis Bibliothecam accurantibus.

CAP. I. DE Bibliothecarum Præfectis illustrioribus.	449
2. Sacrarium Bibliothecarum Præfecti.	451
3. De ministris & seruis Bibliothecariis.	453

S E C T I O II.

Quadam singularia quoad cultum & curam Bibliothecæ, sive Musei.

CAP. I. Bibliotheca ne promiscuè omnibus patens esto.	455
2. Librorum cultus, mundities, ornatus, negle&tus.	456
3. De priscorum librorum structura, ornato & conseruatione.	457
4. Librorum communicatio, mutuatio.	458
5. Quid statuendum de variis notis quæ appendi libris consueuerunt à lectoribus.	463
6. Studium & cura emendorum librorum commendatur.	468
7. Emendatorū librorum & charactere venustorum dele&tus.	470
8. Supellex scriptoria, artificiosæ lucernæ, horologia, & suscitabula prouidenda sunt à Bibliothecæ præfectis.	471
9. Illustrum quarundam Bibliothecarum clades, & excidia.	

473

***

L I B E R

Index Librorum,

L I B E R Q V A R T V S *Musei, sive Bibliothecæ Usus.*

S E C T I O I.

Axiomata philologica ad comparandam sibi, & tradendam alijs eruditionem, præsertim amoeniorem.

CAP. I.	O	Ptima ratio communes locos conficiendi eligitur.	
		479	
2.		Forma locorum communium eruditioni acquirendæ accommodata.	481
3.		Ad usum titulorum superioris capit is monita.	483
4.		Ad fructuosam librorum lectionem pronunciata.	484
5.		De diligentia, moderatione & ordine in studiis.	486
6.		De munere publici Professoris.	491
7.		De librorum scriptione.	495

S E C T I O II.

Introductio compendiaria ad eloquentiam.

CAP. I.	Generalia documenta orationem scripturis.	502
2.	Ad styli exercitationem leges.	504
3.	Ratio conficiendi communes locos ad comparandum stylum idoneos.	505
4.	Præcipui antistites Latini sermonis; elocutionis lumina, & è re nata, quædam admonitiunculæ de studio poëeos & linguis Græcæ.	507
5.	Ad excolendam & perficiendam memoriam placita.	509
6.	De pronunciantis voce.	510
7.	De pronunciantis gestu.	512

Sectionum, & Capitum.

BIBLIOTHECÆ ESCVRIALIS
descriptio.

Monitum ad Lectorem.

CAP. S	Ciographia primarij membra, & pluteorum materies, forma, genus librorum.	519
2.	Picturæ à coronide ad fastigium Bibliothecæ.	521
3.	Picturæ infra coronidem.	524
4.	Descriptio secundi conclavis in quo sunt libri vulgarium lin- guarum ; & tertij vbi codices MSti asseruantur.	527
5.	Librorum collocatio, & ordo.	529
6.	Initia & incrementa Regiæ Bibliothecæ ; libri quidam singu- lares, & alia huius loci propria.	531
7.	Aliæ quædam res raræ asseruatæ in Regia Biblioteca.	535

*PARÆNESSIS ALLEGORICA
ad amorem litterarum.*

*** 2 EMBLE

EMBLEMATVM SYLLABVS.

1. **M**ATRONA velatis oculis districtum gladium dextetâ tenens & tubam, sinistrâ catenam, quæ à sole supernè eminente descendit; capiti imminet columba. 132
2. Grauis & modesta matrona habitu, sinistrâ manu impositam sacræ Scripturæ codici pontificiam tiaram sustentans, pendentibus infernè biuis clauibus, supernè columbâ Spiritus sancti hieroglyphico imminente, dextrâ crucem complectens, ad quam hinc catenis religata hæresis furiali vesaniâ, illinc idololatria Bellonæ specie. 135
- Circumquaque varia sanctorum Martyrum supplicia, adstantium Tyrannorum iussu; qualia cogitatione describi possunt. ibid.
- Tum ex optica ratione cymba prout apparens, cuius malus crux, eadem quæ mox descripta est matrona captos retibus pisces à sexdecim piscatoribus, h.e.ab Apostolis simul & Euangelistis studiosè excipiens. ibid.
3. Annosa virgo in exesæ rupis recessu scribens in palmæ foliis, appictis circum eam decem liliis. 145
4. Duæ pyramides insculptæ circulo, accipitri, searabeo, stella, corde hominis ichneumone, speculo, acerrâ, falce, & similibus symbolis apud Horum Niliacum: inter utramque matrona augusto corporis cultu pedibus crocodilum premens, translucido, seu diaphano sifario velata, in sinistra manu, papyrus nilotica; in dextera, vas crystallinum plenum, splendenti & grato oculis succo. 146
5. Augusta & splendenti specie matrona Amaltheæ cornu dextrâ ferens, sinistrâ fanum mellis; ad pedes noctua. 148
6. Romanus togatus dextrâ præferens palmam, sinistrâ nauim; luniulam in calceo. 150
7. Persa mitratus, candida stola redimitus, suspensum in fistili vase ignem intuens. 151
8. Pingatur Chaldæus amplâ & talari veste promissâ barbâ, tiarâ insignis: alterâ manu sphætam, alterâ librum gerens, in aperto agro. 153
9. Senex veste amictus candidâ, auro pictâ, & talari: collum monilibus, brachia & manus armillis ornata, caput querneâ coronâ redimitum, dextrâ falcem aut eam tenens. 155
10. Senex seminudus, altero stans pede solem intuens. 156
11. Clepsydram alatam iheret supra cubum positus alligatam retinens. 158
12. Harpocrates, siue Sigalion. 159
13. Manus ex vrnâ aurea aquam instillans, & replens vas crystallinum: altera

Emblematum syllabus.

altera manus in vas simile aquam vbertim effundens, nec replens.

160

14. Orator in suggestu, pumilionis specie, in solo sterili inter raras, humiles, & propè aridas lauros : idem Gigantis statuā inter altas viridēsque, & per pulchras in optimo solo confitas. 161
15. Canis leporarius lepōrem, molossus ceruum insequens. 163
16. Passer solitarius in rupibus ; atque haud procul casa limine laureato in amœno loco, poëtici secessus indicium. 164
17. Pi&tor vultu subtristi , inclinato iam die iuxta abacum , siue tabulari puram. ibid.
18. Crater Ægyptiorum factus in modum vberis. 165
19. Myrothecium Darij, Homerothecium. 166
20. Liber cubo impositus. 167
21. Sidentes in arboribus lusciniæ , & cantum atnicâ æmulatione alternantes. 168
22. Duo galli gallinacei depugnantes in arenâ Mineruâ spectante. 170
23. Tantali statua phialam propinans cœlesti rore in eam influente. 178
24. Ara. 183
25. Mensa philosophica, in qua nihil aliud sit, præter poculum Homericum oleâ coronatum, & fanum mellis. 185
26. Liriceen testudinem pulsans; alia intacta resonans. 190
27. Arcus ex contenso fractus; alter remissus & integer. 192
28. Apes ex aluearibus in flores, & ex floribus in aluearia. 195
29. Oliuetum egregiè septum ac munitum turribus; in oleis frequentes cicadas; sub iis disputantes Philosophi. 197
30. Cygnus Fauonio adspirante suauiter canens. 198
31. Puer mortuus cano capite solstitiale herbam tenens , in pomatio , vbi matura poma decidunt, alia immatura arbori inhærent. 199
32. Coruus sitiens lapillos congerit in situlam monumenti, vbi aqua plunia durauerat, sed quæ attigi non posset : ita defcndere pauens, expressit cali congerie quantum potuero sufficeret. 201
33. Illustris, concinna & sumptuosa frons ædificij , è cuius supero limine exeat perfracti marmorei iecoris rimas caprificus. 202
34. Minerua Cererem, Bacchum, & Cupidinem pedibus obterens & iugulans. 204
35. Plinius secundus studio animo ad cognoscendam quandam nubem ortam ex monte Vesuvino , nauj recto cursu proprijs delatus , innixus duobus seruis, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho exanimis. 208
36. Astrologus præceps delapsus in foueam inconsideratiūs contemplans astra. 211
37. Philosophum & Grammaticum simul inambalantes pallio & barba promissis, supercilium elato, genis turgentibus , incenso vultu, pueri posticâ faunâ irrident. 213
38. Triclinium Monachorum accumbentium, è quorum cœtu unus designatus à cœnobiaracha, lectori pulpiture consensu benedictionem flexis de more genibus petenti apprecatur. 216

Emblematum syllabus.

39. Tuctur, vel columba plumis exutæ , paratae offerri in holocaustum, con-	218
fractis prius ascellis ; sicut i. Len. præcipitur.	
40. Virgilius è cœno gemmas laurè virgulâ eximens.	220
41. Minerua poculum lauro coronatum propinans.	221
42. Persea arbor, cuius folia linguaæ figuram referunt, fructus cordis.	222
43. Æthiopica Solis mensa.	224
44. Nauis fluctibus iactata ad portum contendens, in cuius inertia & fauci-	227
bus stat ingens Colossus Phœbi , statua , sinistrâ manu Nepenthes re-	
nens, dextrâ librum.	
45. Caput Philosophi præferens in fronte solem.	229
46. M. Antoninus Philosophus Imp. in mediis ludis circensisibus librum le-	231
gens.	
47. Oculus circulo inclusus.	236
48. Circulus è cuius peripheria exeant lineaæ versus centrum , aliæ à centro	
ad peripheriam.	238

INSCRI

INSCRIPTIONES TVM BIBLIOTHECÆ, tum Emblematum.

1. 	Μῆτις ἴαπτεῖον, Medica animi officina.	60
2.	Φάρμακον ἀφθαρτός, pharmacon immortalitatis.	63
3.	Nunquam minus otiosus, quam cum otiosus.	69
4.	Nunquam minus solus, quam cum solus.	72
5.	Vocis & animorum pinacotheca.	75
6.	ἌλσΩ ἀγλαορύτατον παντοδεσμὸν σοφίας, saltus splendidè omni sapientia consitus.	80
7.	Γηράκων δὲ τοῦτο θάλλα θάρακόν μνησικός, senesco multa semper dicens.	88
8.	Libri Auctorum liberi.	93
9.	Togatæ militiæ armamentarium.	95
10.	Vena intellectus sapientiæ fons, scientiæ flumen.	96
11.	Ego sapientiæ eruditis intersum cogitationibus.	99
12.	Thesaurus desiderabilis in tabernaculo sapientis.	101
13.	Vnum scio, quod nihil scio.	103
14.	Σορίας ἵπποι εὐρ., sapientiæ emporium.	105
15.	Ἐὰν δὲ φιλομαθής ἐσῃ πελμαθής, si fueris discendi cupidus, eris multiscius.	
	107	
16.	Curia mottuorum Senatorum.	ibid.
17.	Atrium libertatis.	ibid.
18.	In quo absconditi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei.	
	123	
19.	Sedes sapientiæ.	127
20.	Super speculum Domini ego stans iugiter.	132
21.	Credo.	135
22.	Capiuntur ad vitam.	ibid.
23.	Insigne, virginitas; virginitatis præmium, diuinatio.	145
24.	Lux gratior.	146
25.	Sapiunt, quibus Attica mella non sapiunt.	148
26.	Æternæ facundia Romæ.	150
27.	Σοροὶ δέ, ἀλλ' εἰ μάρτυται.	152
28.	Ipse vocat nostros animos ad sydera mundus.	153
29.	Et est Rex qui sapiens est.	155
30.	Noscant solem homines, quibus est sol mentis in ipsis.	156
31.	Nulla difficulter scientia.	158
32.	Vt loqui discas.	159
33.	Instillo, repleo: infundo, effundo.	160
	34. Hic	

Inscriptiones Bibliothecæ, & Emblematum.

34. Hic me ipso maior ; hic me ipso minor.	161
35. Επ' ἄλλοις δ' ἄλλοι μεγάλοι.	163
36. Nullibi suauius.	164
37. Diem petdidi.	ibid.
38. Grandes hanc sugere mammam neu pudeat.	165
39. Pieridem heroes doctos & amate Poëtas.	166
40. Ratum & perenne.	167
41. Qui velit ingenio cedere rarus erit.	168
42. Marcer sine aduersario virtus.	170
43. Σοφίς ἄλλοις εἰς ἄλλοις. Sapiens alius ab alio edocetur.	178
44. Aristoteles Platonis.	181
45. Ingenio, non Genio.	185
46. Testudo testudinis Echo.	190
47. Ut diu tendas, ne diu tendito.	192
48. Flotiferis ut apes in saltibus.	195
49. Musarum securitati.	197
50. Agitantе calescimus illo.	198
51. Proximi casus indicium, maturitas.	199
52. Χρήστα οὐδέν, καὶ τὸ μέρος οὐδὲν.	201
53. Rarum operi sine nomine nomen.	202
54. Sanæ menti, & Musis.	204
55. Damnosa peritia.	208
56. Sapere ad sobrietatem.	211
57. Vult dicier hic est.	215
58. Auferat à te Deus spiritum elationis.	217
59. Confractis altius alis efferimur.	218
60. Omnia sic itidem decerpsumus aurea dicta.	220
61. Ut placeat, ebibe.	221
62. In Deo laudabo verbum.	222
63. Μαθήματα τὸν Φυλῆς Βράχατα.	224
64. Animi medicina quiesque nulla nisi in studio est.	227
65. Nulla quiete. & Εγώ εἰ σύ πάτητα.	229
66. Exigua immensus sapienti pagina circus.	231
67. Unus omnia.	237
68. Mirabilis facta est scientia tua ex me.	238

LIBER

LIBER PRIMVS
M V S E I,
S E V
BIBLIOTHECAE
EXTRVCTIO.

GEDVM: manus operi. Architectenur *Musarum domicilium, & sacrarum Sapientia*; & quoniam eiusmodi molitiones esse antiquissimas satis planum fiet ex iis, quæ variis locis disperabuntur postea, videamus quem in finem extriu soleant Bibliothecæ; si tamen prius lectorem meum monueto, vnum eundemque esse scribendorum librorum, & condendarum Bibliothecarum finem: ac proinde nihil duobus proximè sequentibus capitibus comprehensum iri; quod præfixus titulus non contineat; præterquam quod scriptores non pauci tam multos ediderunt ingenij sui fœtus, vt illis propè idem fuerit libros scribere, & bene amplas Bibliothecas instruere: idque vel ex illo D.Hieronymi de Origene liquidum constat. Auxerunt, inquit, aliorum studia Bibliothecas, ac per partes compleuerunt; unus Origenes ingenij facilitate Bibliothecam unam quamvis ingentem implere potuit, cui ob incredibilem librorum numerum, quos conscripsit, ADAMANTIUS cognomen inditum est. Sex autem librorum millia conscripsisse, testantur Epiphanius, ac Ruffinus. Didymus Alexandrinus Grammaticus licet saltamentarij filius (hoc est, eius patris^a, qui cubiro se emungere solebat,) fuit tamen tam emunctor naris, vt tria millia & quingenta volumina scripserit, atque inde ob assiduum curam circa libros ~~χαριντερούς~~ vocatus est^b. Thomæ Aquinates, Augustini, Chrysostomi, Abulenses, Suaresij, aliique permulti sapientes, nonne ^aAuctor ad Herenn., ^bDe illo Quinctil. & ^cSueton. in Calig. c. 21. ^cSabell. l. 2, à *ad dei* instructissima scribendo excitarunt? Inter prophanos Democritus de rebus ferè omnibus scripsit^c: Theophrastus trecenta edidit volumina:

^a Laërt.i.10.^b Suidas a-
pud Volater.
l.13.c.4.^c De myste-
riis Ægyptiorum exSeleucœ &
Menato ve-
tustis auto-
ribus.

volumina. Epicurus plura quām illus Philosophorum ^a. Aristarchus Alexandrinus Aristophanis auditor supra millena ^b. Et si Iamblico ^c fides est, scripta sunt à Mercurio Trismegisto de vniuersa Ægyptiorum sapientia triginta sex librorum millia, & quingenti vigintiquinque: hoc quid aliud est, quām fœtum eruditio cerebrum integras Bibliothecas eniti, & in lucem edere.

S E C T I O I.

*Varij fines extruendorum Museorum, & Biblio-
thecarum proponuntur.*

2.

Enchir.c.65.

Ανθρώπινα δύο ἔχει λαζάρος: Vnaqueque res duas habet ansas, ait Epictetus; imò longè plurimas, vr disces ex hac sectione, in qua octo minimum fines proponimus, ob quos extractæ sunt à variis Bibliothecæ.

C A P V T I.

*Primus Bibliothecarum extruendarum finis utilitas
publica.*

3.

Bifariam considerari mihi videtur posse eruditio, aut tradenda per libros, aut acquitenda librorum subsidio: si tradenda à vitis doctis, inde certè oriū potuit extruendarum Bibliothecarum occasio. Quoties enim quisquis est, cui non sit insitum desiderium deriuandæ ad posteros, atque vnā cum æstatibus hominum propagandæ suæ conditionis? Id quidem laboris, & studij in librorum scriptione suscipi à plerisque vario fine & consilio, non inficior. Alij siquidem sola publicæ utilitatis ratione sibi propositâ, quæ vel excogitatunt ipsi, vel longo rerum vnu didicerunt, ea consignare satagunt literatum monumentis, vt futuris sæculis profint: & connituntur esse Sibyllarum quām similes, quæ non tantū dum viuerent profuere mortalibus responsa fundendo; sed etiam maximopere prosunt mortuæ, quarum libri adiri possunt cùm dubitatür de aliquo portento. Proh soles ingeniorum planè mirabiles, qui vel post obitum suum lucent, mentesque nostras, imò & eorum, qui aduersis vestigiis stant contra nostra vestigia, eodem temporis monumento suo splendore compleant. Veros Praeceptores humani generis, vt Seneca loquitur, atque honoris causâ semper appellandos, dignosque omni veneratione, ac propè numinis cultu; quos neque fors fati communis ita efficere potuit mutos & elingues, quin viuant in immortalibus suis monumentis, & loquantur eâ vocis contentionē,

Ep.64.

vt

vt surdus sit qui eos non exaudiat. Parentes animorum nostrorum, & eius
vitæ auctores quam cum cœlitibus communem ducimus; qui sibi ipsis
semper superstites, liberos suos nunquam pupillos relinquunt; quibus
proinde eo plus debere nos fatendum est, quām parentibus corporum
nostrorum, quōd maius beneficium est bene viuere, quām viuere, ac
semper ad omne officij genus institui, quām pauculis annis institui.
O te diuinum hominem quisquis hac vna incitatus cupiditate vt ho-
minibus prospicis, stylum sumis, libros edis, Bibliothecas extruis! ô te
(inquam) velut mortalem Deum, non solūm quōd futurus sis sempiter-
nus senex, victurus utique in omnes annos consequentes in hominum
memoria, & recte factis, scriptisque; sed quod æterni senis (sic Clemens
Alex. Deum appellat) æmulus cū ob aceruos illos, & thesauros sapien-
tiæ, quos iutrosus possides, videri possis *aut̄iſχις*, tibique ipsi suffi-
cens; nihilominus tamen tuas illas diuitias longè latēque effundis,
quando vetustis rebus das nouitatem, nouis auctoritatem, obsoletis
nitorem, obscuris lucem, dubiis fidem, fastiditis gratiam, omnibus verò
naturam, & naturæ suæ omnia. Quid est de vniuerso hominum genere
bene mereri, atque adeò ad Deum Opt. Max. quām proximè accedere,
si hoc non est?

1.3. pæd.c.3.

Plin.in præf.
hist.

Fuit hoc institutum magnarum illarum mentium, quos recte *Ge-*
nies orbis dicere queas; qui vt eam scientiam quam hauserant diuinitus
cum seris nepotibus communicarent, non lucri vlli, non propriæ in
vulgus commendationis, sed uno publicæ vtilitatis studio, libros scri-
bendo, & Bibliothecas extruendo sua ingenia publicam rem fecerunt,
vt defuturam potius in aliis discendi, quām in se ipso docendi cupiditi-
tem verbo ac te ipsa testatus sit is, cuius nomen non tam hominis ha-
betur, quām ipsius sapientiæ: verbo quidem, cūm pronunciar sapientiam
se didicisse sine fictione, hoc est, non malo animo & prauo fine,
sed & illam se sine inuidia communicare, & nequaquam honestatem
illius abscondere, cūm infinitus thesaurus sit hominibus, quo qui
vtuntur participes fiunt amicitia Dei: re autem ipsa illud professus
est, qui celebrem illam Academiam Hierosolymitanam, *sapientiæ do-*
mum iure merito appellatam regia magnificentia ædificauit, misitque
qui ad arcem illam eruditionis, & ad incœnia ciuitatis πλανωδεῖς par-
uulos passim aduocarent, securos esse iussos quotquot venirent, de ne-
cessariis ad sustentandam vitam alimentis, & conquiescere in benefi-
centissimi Regis benignitate, & prouidentia: qui sapientiæ alumnis
miscuisset ipse vinum, & proposuisset mensam, ne villa parandi vietus
sollicitudine auocarentur à studio bonarum disciplinarum.

Sap.c.7.n.136

Hic videre mihi videor in Salomone, adeoque in omnibus verè sa-
pientibus, puereras nimiā (vt sæpe fit) lactis abundantia pressas, quæ-
re infantem qui mammam appetat, papillis inhiet, tantaque audita-
re fontem illum nectateum sugat, vt si totum exaurire velit. Quis ne-
get Salomone permotum hoc desiderio deriuandæ in ornem poste-
ritatem suæ sapientiæ insigne illud gymnasium auxisse regiæ Biblio-
thecca, & necessaria studentibus supellectile, atque ea mente, & consilio

5.

scripsisse infinitam illam voluminum multitudinem, quibus omnes artes, & scientias complexus est: cuius thesauri perexigua duntaxat particula ad nos peruenit, incredibili generis humani derimento.

6. Hunc ad publicam utilitatem respectum habuit medicorum Princeps Hippocrates octoginta illa edens volumina, quae sunt in manibus, tum etiam cum praeclarum illud iurauit iusurandum, atque ad illud suo exemplo medicos omnes adegit, se medicamentis, nutrictutive pro viribus semper ad languentium utilitatem usuros. hoc respexit Hippocratis filius Pisistratus Tyrannus, qui libros Arhenis disciplinarum liberalium publice ad legendum praebendos primus posuisse dicitur. quam Bibliothecam Xerxes urbe potitus ad Persas transtulit, eam deinde Seleucus Nicanor Syriæ Rex multis post annis restituendam curauit.

Gell. lib. 6. c. 17. 7. Huc respexit Franciscus I. Rex Galliæ *literarum parens cognominatus*, ob singulare studium in iis postliminio Parisios, adeoque in totam Galliam reducendis; nam præter infinita quæ sapientissime constituit rei literariæ promouendæ perutilia, & hoc adiecit, ut missis in medium Græciam, atque in ipsam Arabiam viris doctis, qui libros vndeque conquisitos ad se referrent, nobilem illam Parisiensem Bibliothecam bonorum ingeniorum, ac disciplinarum omnium altricem composuerit. hoc publici boni desiderio incitatus Franciscus Ximenesius de Cisneros Cardinalis, & Archiepiscopus Toletanus institutam à se Complutensem Academiam insigni Bibliotheca locupletauit.

8. Huc denique pertinuit Sixti V. Pont. Max. sollicitudo, & magnificencia, cum Bibliothecam Apostolicam à Sanctissimis Pontificibus, qui B. Petri vocem audierunt, in ipsis adhuc surgentis Ecclesiæ primordiis incoatham, pace Ecclesiæ redditu Laterani institutam, à posterioribus deinde in Vaticanum, ut ad usum Pontificios paratior esset, translatam, ibique à Nicolao V. auctam, à Sixto I V. insigniter exultam, quo fidei nostræ, & veterum Ecclesiasticæ disciplinæ rituum documenta omnibus linguis expressa, & aliorum multiplex sacrorum copia librorum conseruaretur, ad puram, & incorruptam fidei & doctrinæ veritatem perpetua successione in nos deriuandam, è loco incommodiore ubi sita erat, in commodissimum ac magnificentissimum extulit, liberalibusque doctrinis, & publica studiorum utilitati dedicavit. Quæ à me de hac Vaticana Bibliotheca recitata sunt, ea ferè totidem verbis spectabilis charætere inscripta cernuntur ad portæ dextram: ex quibus intelleges quis esse debeat princeps finis erigendarum Bibliothecarum, nimirum *Eruditio* quasi per manus tradenda posteris, solo publicæ utilitatis, & diuinæ gloriæ respectu: sin vero seculis fecerimus, rete aureo conchulas piscabimur, hoc est, abutemur nobilissimi instrumentis comparandæ scientiæ, & Reginam omnium Sapientiam exaugubabit, & in ordinem rediget quisquis illam questui illiberali, vel inani gloriæ coget ancillari.

C A P V T II.

Secundus extruendarum Bibliothecarum finis, Eruditionis ostentatio.

Vggillat, nec immeritò, T. Liuium Plinius secundus quod vivilitati
Siuandi prætulerit placendi gratiam, qui quodam suarum historiarum volumine sic orsus sit; *Satis iam mihi gloria quaesitum est, & potuisse desinere, nisi animus inquietus pasceretur opere.* Profecto populi gentium vicit, & Romani nominis gloriæ non suæ, composuisse illa decuit, maiusque meritum esset operis amore, non animi causâ perseverasse; & hoc populo Romano præstissime, non sibi. hæc Plinius. Vellem Romanus historicus solus velificatus fuisse propriæ laudi in edendis librorum monumentis; habuit in eadem naui locorum bene multas centurias, ac in primis antiquos Philosophos palliata illa vanissimæ gloriæ mancipia, quorum præcipuum institutum fuit obseruare ventos, ac totis velis blandientis vulgi Fauonios excipere, qui post multam operam in scribendis suis commentationibus, ac digerendis Bibliothecis, tum demum sibi cumulatè satisfactum putauerunt, si dígito monstrarentur, & se audirent dici, hi sunt.

Quamobrem iustissimo Dei Opt. Max. consilio factum esse obseruat Possenius, vt quotquot euanuerunt in cogitationibus suis, abiecto diuinæ gloriæ studio, & canentes tantum sibi ipsis, nostri curam non habuerunt, mulctati sint librorum suorum interitu, & Bibliothecarum cladibus. Nec immunis fuit eius pœnae (vt alios deteriores fileam) Mercurius Trismegistus eiusdem sacrilegij reus, atque cæteri, qui veritatem Dei in iniustitia detinuerunt. nam ex tot voluminum millibus quæ edidit, vix ætatem ferre potuerunt dialogi unus & alter, Pimander & Asclepius. Adde, si liber, & tabulam smaragdinam, si eam eius opus esse putas. Traianum Imperatorem herbam parietatiam vocare consueverat. Constantinus, quod in omnibus à se excitatis operibus suum nomen ambitionis inscriberet, vt non tam publicæ utilitati, & operum perennitati, quam suæ commendationi ædificate videretur. Ego fortunatiorem illum puto; qui satagat scribenda facie, quam scribere legenda; velitque ad beatam immortalitatem pignorari recte factorum trophyæ, & adumbratæ huius gloriæ contemptum; Deique potius, quam hominum oculis, quemadmodum loquitur magnus Gregorius^a, facta sua scriptaque imprimere. hactamen intemperie plerique Auctorum ita transuersi aguntur, vt solùm appetant nescio quod

Euge, bellè, acutè, subtiliter, sapienter,

Ibis ab excessu grandis in astra sagis,

aliasque eiusmodi laudationes, & plausus, sibique tritum illud satyrici gloriosum ridentis tacitè occinant,

Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter;

1.

Ia Præf. hist.

2.

Bibl. c.49.

l.1.

Arist. 3. met.
text. 15.D. August. 8.
de ciu. c. 23.Aurel. Vict.
in Constant.

Plin.

D. Chrysost.
in Psal. 48.

v. 12.

a. II. mor. c. 17.

Martialis.

quid est hæc φιλοδοξία, aut κερδοξία innata eruditioni, quām bona matis fœtus deterimus? Quod tandem pertinet conceptum ex doctrina humanæ laudis desiderium?

Quo didicisse? nisi hoc fermentum, atque semel intus innata est, rupro iecore exierit caprificus.

3. Eleganter omnino Persius congenitam scientiæ gloriæ appetitionem, quæ sola est frequenter condendarum Bibliothecarum & scribendorum librorum causa, fermentum esse dixit, & caprificum; fermentum quidem, quod sinu suo massa continere non potest, quin sufferuetur, infletur, turgescat, tumpaturque: & si diutius illud retineat, corruptatur. Intumescere solet mens hominis eruditæ resoluta laxataque hoc gloriæ cupiditatis fermento, quod nisi vel tempestiuè tollitur, vel certè prudenter temperatur ab eo, qui animum ad hæc opera literaria adiicit, putidam suam inanitatem, ieiunum, ac euanidum animum prodet, non sine intuentium stomacho. Sed & caprificus est hæc gloriæ tillatio; in quam sententiam placet afftere quæ scribit ad Aloysium architectum Cassiodorus, *Virgula*, inquit, *noxia importunitate nascentia auferantur euulsis cespitis, ne radicum quidam capilli paulatim turgentibus fabricarum visceribus inscrantur, & more vidente prolem sibi fecunditate contraria nutriant, unde se compago casura disrumpat.* & Seneca, *Parvula semina*, & quorum exilitas in commissura lapidum vix locum inuenit, in tantum connalescunt, ut ingentia saxa distractant, & monumenta dissoluant; hoc quid est aliud quām intensio spiritus, sine qua nihil validum, & contra quām nihil validum est. Potuitne melius explicari quanta sit vis gloriæ cupiditatis, si quæ in hominis eruditæ præcordiis infederit? disrumpitur miserum pectus prodeunte foras, & sese exerente malo semine; nec finis est libros edendi & coaceruandi; impallescit studiis, noctes diebus continuat, corpus geniumque rebus necessariis defraudat, ut comparandæ literariæ supellectili sufficiat. Fitque plurimum, ut ea opera quæ tanto labore parturit & enititur, sint caprificus, hoc est, ficus sterilis, nunquam maturescens, & quod deterius est, auctori suo, & parenti exitialis, non secus ac Mineruæ templum Alalcomenis, ob innatam commissuram saxorum hederam, concidit. Vbi enim isti aucupes humanæ laudis sese confecere vigiliis, inediâ, sumptibus, & continentis studio, ferè solum hoc refetunt, ut studiosâ laborare putentur insaniâ, qui propriam tantum commēdationem animo propositam habent; quæ tamen non debet esse merces suscepit laboris, & expensarum in condendis libris, & Bibliothecis, sed accessio dumtaxat: *Sicut licet in arvo quod segeti proscissum est, aliqui flores innascantur, non tamen huius herbule, quamvis delectet oculos, tantum laboris insumptum est; aliud fuit serventi propositum, hoc supernenit.* Præposterus est (fateor) extruendarum Bibliothecarum finis, eruditio ostentatio; at certè est finis, haud fortasse paucis, isque primarius.

Pausan. in
Bæot.

Sen. de beata
vita c. 11.

4.

Non sum tamen ita austerus, & àm̄us, ut si foris quid aptius exit laudari metuam; sed recte finemque extremumque esse recuso, non est mihi profecto illud Epicteti, under bæx deinceps dñs, satage rideri nihil fore:

nec mihi probatur signum illud profectus à Plutarcho positum , *velle facere quod rectum est , & foras non spectare*: vitandus item appositus scopulus , & explodenda illius glorioſuli fatuitas apud Eustachium negantis velle inesse sibi aliquod honestum , quo se præditum esse alij ignorent , *Mηδεν εἴσαι καλόν οὐτε ἀγαθόν*. quod ad me attiner quemadmodum nolum hominem eruditum struere Bibliothecas , aut scribere libros pascendi alienis oculis hac esca , nihilque aliud suo illo studio , quam inanem aliis voluptatem , sibi verò gloriam aliquam sectari ; ita duo super hac re statuo . Alterum est , fas esse homini docto præfigere suum nomen fronti suorum operum , tum quod id facere iam ab omni ævo consueverint scriptores sapietissimi modestissimique , tum quia hinc quoque acuitur Auctoris diligentia , ut quod molitur in Museo , limatus exeat in publicum , nec damnerit incuria : vñ enim compertum est rumores incerto Auctore ferè esse falsos , & vagari securius sine capite mendacium . Alterum , haud damnandam esse quorumdam eruditorum curam in locuplete Bibliotheca componenda , imò etiam haud difficulter exhibenda hominum aspectibus , ut eam quam sibi merito compararunt , eruditio- nis opinionem tueantur apud vulgus , idque è publica re , & numinis gloria videri posse ; quia plurimum potest in utramque partem præconcepta de suis moderatoribus populi opinio . Proinde ad istos homines non pertinet illud Gregorij Nazianzeni monentis nihilo magis curandum alienum iudicium , quam alienum somnium , *τὸ δικῆς τὴν ἡμᾶς ὑπερέστιον οὐτε ὅραπ αἰλούτεον*.

C A P V T   III.

Extruendarum Bibliothecarum tertius finis , comparanda cruditio.

1. **O**buius est cuilibet , & fortasse primo loco statuendus hic finis extreudarum Bibliothecarum , videlicet *eruditio acquirenda* , cuius , propterea quisque est cupidissimus , ita est librorum congerendorum studiosissimus . Bibliothecarum enim beneficium est , ut in omnium habentia sapientium possessiones figere possis vestigium , & quasi haereditatem tibi reliqtam cernere . *Utinam* (dixit aliquando D. Hieronymus) *utinam omnium tractatorum volumina haberem* , ut tarditatem ingenij lectio- nis diligenter compensarem . Intelligebat vir ingeniissimus ex Bibliothecarum fodinis erui purum putum aurum sapientiae , idque à libris prestatari hominibus , ut quicumque ante nos fuerint , nobis vigilias suas in multam noctem , nobis antelucanas suas lucubrationes in multam diem produxerint , nobis seuerint , nobis vixerint . laborarunt (inquam) diu nocturne primi inuentores bonarum artium , suæque pretium opera , & ingentes thesauros nobis reliquerunt in librorum apothecis , quos cuique fas sit in suos usus conuertere . Seuerunt ingenuarum disciplinarum cultores , ut suppeditarent posteris , quod in hotrem memorie condenserent , & vnde paſcerent mentes suas .

Ego

2.

Ego dicere soleo; nihil aliud esse Bibliothecas, quam decantatam illam Phœbi cortinam, vnde responſa fundebantur illam ad cunctibus: vel logothecam Mineruæ, vel celebre Mercurij Salinium quod λόγιον appellant, vnde caudidissimos sales proruebant omnes facultates & scientiæ: nihil aliud Bibliothecas esse ait, quam omnium artium doctrinarumque myrothecium & seplasiam, vnde singulæ accipiunt vel stibium, vel cerussam, vel minium, vel alia huiuscmodi, seu pigmentorum lenocinia ad venustatem, seu odorum suavitates ad delicias, seu succorum præstantiam ad sanitarem & robur, vt se comant, poliant, venustent, exhilarent; denique esse aceruum omnis sapientiæ, è quo pro suo iure singuli sumere possint quod sibi necessarium, vel opportunum putant, vt conseruant solum animi sui, possintque deinde fert fructus tum honestatis, tum scientiæ qui in omnem æternitatem pertenent. Quis putet Aristotelem tam multa assècaturum, vel scriptorum fuisse, nisi nobilissima illa instructum Bibliotheca, quam per Alexandri Magni opes, tanto studio, tantisque sumptibus sibi comparauit, & à Platone magistro suo ob incredibilem legendi auditatem *Araçus lector* appellatus sit? Vnde tandem suam Bibliothecam Photius scripsit, nisi ex magna in Bibliothecis assiduitate? Quando Plinius secundus scribere potuisset historiam naturalem, opus diffusum, eruditum, nec minus varium quam naturam ipsam. Vnde vicena illa rerum pulcherrimarum millia depropmississe potuit, quæ se inclusisse ait triginta sex voluminibus, nisi ex lectione voluminum circiter duum milium. Non vni profuit præfuisse viginti illis amplius librorum voluminibus, quos literario magis censu, quam pecuniario locuples Ferdinandus Columbus Christophori noui Orbis inuentoris filius Hispani dedicauit. Ex eadem Bibliothecarum officina prodicere Mahutij, familia illa literatorum hominum, ac in primis Aldus iunior (vt Paulum patrem, Aldumque auum, viros insigniter doctos, sileam) qui nunquam tantus in vario disciplinarum genere extitisset, quantum eum suspexerunt Venetæ, Bononia, Pisæ, ac Roma ipsa, nisi partim suis sumptibus, partim Principum liberalitate insigiem Bibliothecam voluminum supra octoginta millia confecisset, secumque semper transtulisset, paulo diutius aliquo in loco commotaturus. Illam Erasmus copiosissimam esse dixit, quaque non alia bonis libris, præcipue Græcis, sit instructior, ex qua ceu fonte omnes bonæ Bibliothecæ per omnem usque orbem nascuntur, & propagantur. Id quoque adiumenti naestus est felix Musei veteris cultor iustus Lipsius, qui cū Romæ se Antonio Perrenoto Cardinali Granuellano acri ingeniorum æstimatori addixisset à Latinis Epistolis, per Mæcœnatem illum suum, & per Guillelmum Cardinalem Siretum in paucis doctum, aditum ad Romanas Bibliothecas Vaticanam, Farnesianam, Sforzianam, aliasque tum priuatas, tum publicas habui, eo fructu, quem facile cogitando assequetur, quisquis hominis ingenium, iudicium, memoriam, diligentiam, multiplicem eruditio nem nouerit.

Plin. iun. ep.
ad Marcum.Plin. sec. in
præfat. ad
Vesp. Imp.In adag.
Chil. 3. cent.
I.

3.

Et putas ipse Augustinus licet in excogitando sagacissimus implenter potuisse

potuisset Bibliothecas suis cōmentationibus, nisi & ipse (vt tradit Posidonus) Bibliothecam habuisset, vnde hausit quod in nos postea vberius refudit. Quid mirum si M. Varro infinita scripserit, qui nihilominus in legendō incredibilitet fuit assiduus? Miraret magis si pauca legisset, & scripsisset plurima: fieri enim haudquaquam potest, vt acer animus & solers, torrentes eruditio[n]is legendō ebibat, quin illico torrentes profundat sapientiæ: hac enim lectiōne incalescit animus, afficitur, & quasi diuino aliquo Numinē afflatus necesse est (quod dixit Tullius) intelligentiam suam excutiat, & conetur, iuxta illud Maronis haud absimile de Sibylla,

In eius vita.

totum si peccore possitExcusisse Deum.

Itaque quasi entheatus extrinsecus sibi ab auctoribus inspirata, tum concepta intrinsecus fundit oracula: quemadmodum de se testatur is, quem suprà laudaui, Plinius secundus, se ad multa millia rerum sciti dignissimum, quas ex multiplici lectiōne excerptas suæ historiæ inseruit, adiecisse insuper de suo plurima, quæ aut ignorauerant priores, aut postea inuenierat vita; qui quidem & aliis est Bibliothecarum fructus, solùm animi nostri ita præparare ac fœcundare, vt nunquam sine fœnore reddat posteris, quod à prioribus accepit.

In p̄fāt.
hist.

Verū paucis rem confecero, si dixero, ex Bibliothecis velut ex equo Troiano omnes haētenus eruditos, & scriptores profluxisse, si pauculos quosdam exceperis, queis infusa est magnam partem diuinis sapientia, ex quibus deinde proueniunt cæteti, qui appellari solent Antistites bonarum artium, Pythagoras, Plato, Aristoteles, Socrates, quos certum est non fecisse ab integro sua ingenij monumenta, sed eruisse plurima è sacris Auctoribus, & tanquam ex rediuitis marmoribus ea sibi construxisse. Quod ad Pythagoram attinet, à quo Philosophia nomen exortum fuisse, scribit Auguſtinus^a, & à cuius disciplina derinata esse magisterij precepta, ait Ambrosius^b, meritoque apud Philosophos magnū habitum equalē vix reperisse; omnino hausisse plurima ex Mosaicis voluminibus docet Theophilus Raynaudus^c. Nam & ea iam fuisse conuersa in linguam Græcam, ante Alexandrum, & ante Persicum Imperium granes Auctores^d tū antiqui, tum recentiores asseuerant. Platонem vero eiusdem Mosis commentarios transtulisse in suam Bibliothecam, indeque profecisse plurimum, vel ex eo liquet quod Numenius apud Clem. Alex.^e dicit Platонem nihil aliud esse quam Mosem Atticum; cui & assentitur Iustinus, eundem appellans Mosem attice differentem^f; & Ambrosius^g, suos illos Iouis hortos ex cantici Salomonis accepisse innuit. De Socrate quid? hoc sat esto, quod eundem Hebraica sapientie amulatorem vocat Clemens^g. Aristoteles autem quantus quantus extitit, vt rūm instruāt à se Bibliothecam adeoque intelligentiam suam locupletaue rit Hebræorum monumentis procline est coniicere ex ipsius studio in conquirendis maximoque pretio coēmendis libris; tum ex ipsiusmet testimonio. Iudeus (inquit^h) ab altioribus Asia locis ad maritimas descendens regiones, vbi tum degebamus, Philosophia amore ad nos sponte venit, qui multo

4.

Sen. de breu.
vitæ.
a 8. de ciu. c.
b 2.
c 1. ep. 6.
d In prologo
Theol. nat.

§. 5.
d Clem. Alex.
1. str. cap. 13.
Serat. in pro-
log. Bibl.
cap. 16. q. 2.
aliquę apud
eundem
Raynaudum.
Euseb. 10. de
præp. Euang.
apud Baro-
num anno
Christi 183.
e 1. Strom.
c. 13.

f 1. de bono
mortis.
g 1. Strom.
h Clearchus
peripat. apud
Eusebium 3.
præp. c. 3. &
Clem. Alex.
1. Strom. c. 6.

plura nobis attulit, quam accepit, Theocritus in Bucolico Carmine facile princeps enocatus est à Sicilia à Ptolemæo Philadelpho eo tempore (vt promptum est conicere) quo septuaginta interpres dabant operam conversioni. Nam hic Poëta ad scribenda Epithalamia legem subiit ex Canticis Salomonis, ex quibus expressit non pauca in Genialem pompam, qua Arsinoe Ptolemaei filia in nuptiali curru Adonidem cum Venere traduxit, quæ Idyllium est 15. & in Epithalamium Menelai, & Helenæ Idyllo 18. Gaspar Sanct. in cap. 10. Dan. Idem pluribus super hac re in commentariis super Cantica prologom. 5. vbi quid Theocritus ex Canticis penè ad verbum transcriperit ostendit. Vide Paulum Scherloquum *ameloquio 9. in Canticis sest. 2. n. 14.*

5.
Clem. Alex. illa (vt videtur) Philosophia similis fuit illuminationi quæ fit ex spar-
l. 3. strom. to, quam homines accendunt lucem à sole artificiosè suffurantes.
Si is qui

Ouid. 13.

Metam.

^a Arnob. 1.2.

^b Cic. 3.

Tusc. q.

^c Cal. Rho-
dig. 1.2. c. 2.

Pythagoras, si columnæ et sublimis apex Philosophorum ^a. Idemque diui-
ni ^b noimen sortitus Plato; si naturæ Genius Aristoteles, & velut me-
dij inter humanū & divinum ingenij ^c. Si Apollinis oraculo sapientil-
simus indicatus Socrates, partem non minimam suæ sapientiæ, & er-
ditionis deriuarunt in sua latifundia ex librorum fontibus quos sitien-
ter appetebant; quantum putandum est fore opis, & subsidij in locu-
pletibus Bibliothecis ad scientiæ acquisitionem, ideo omnibus verita-
tis inuestigandæ, stabiliendæ, ornandæque studiosis, & candidatis sa-
pientiæ dictum esto, quod nepoti suo scripsit Ausonius,

Perlege quodcumque est memorabile:

nam Bibliothecarum beneficium est ut homines studiosi, (vel teipso
Sen. de breu. iudice qui hæc legis) non solum suam ætatem bene tueri, verùm etiam
vitæ. omne æuum suo adiicere possint. Quidquid annorum ante illos actum
est, illis acquisitum est, nisi ingratissimi sumus, illi clarissimi opinionum
conditores nobis nati sunt, nobis viam præparauerunt; ad res pulcher-
rimas ex tenebris ad lucem erutas alieno labore deducimur, nullo no-
bis sæculo interdictum est, in omnia admittimus; & si magnitudine
animi egredi angustias humanæ imbecillitatis libet, multum per quod
spatiemur temporis est: licetque cum ipsa rerum natura in confortium
omnis æui pariter incedere.

C A P V T IV.

Extruendarum Bibliothecarum quartus finis, Animi voluptas.

I.
Cic. de sen.

NVllæ sunt epularum, aut ludorum, aut scortorum voluptates cum
literariis voluptatibus comparandæ, dixit Cato maior, confirmata
uitque

uitque luculentis rationibus & exemplis. Quod cum intellegent Attalici Reges, arbitrati sunt non posse melius collocari immensas suas opes & duitias, quam in extruenda Bibliotheca, ex qua sibi suisque nouæ in dies animorum voluptates succrescerent. Audiamus super hac re Vitruvium, Reges Attalici, inquit, magnis Philologie dulcedinibus inducti, 1.7. cum egregiam Pergamæ Bibliothecam ad communem delectationem instituissent, tunc item Ptolemaeus infinito zelo cupiditatisque studio incitatus, non minoribus industrijs ad eundem modum contendens Alexandria comparare. Ex quibus verbis intelligis nihil aliud in Bibliothecæ extictione fuisse propositum Attalicis Regibus, præter eam, de qua loquitur, ex *Philologie dulcedine animi delectationem*. Tamen admonendus es hoc loco Lector, Alexandrinos Reges Eumene Attali Regis filio Pergamæ Bibliothecæ conditori præiuisse in hoc studio. Nam Ptolemaeus secundus Philadelphiaus Ptolemæi Lagi filius Eumene Pergamæ Rege maior memorabilem illâ Alexandrinam Bibliothecam composuit, eius structuram doctus ab Aristotele, ut auctor est Strabo, hoc est vel exemplo Aristotelis, qui primus collector librorum fuit, *πρῶτος οὐρανοῖς βιβλία*, vel quod cum Aristoteles Theophrasto suos libros reliquisset, Theophrastus autem Neleo, ab hoc mercatus sit Ptolemaeus, cōsque cum aliis quos in genti pretio Athenis, & Rhodi coemerat Alexandriam vnum in locum transtulit; nam aliter structuram Bibliothecæ Ptolemaeum docere haud potuit Aristoteles, qui Ptolemaeo fuit ætate superior. Quis est ergo iste Ptolemaeus Eumenis circa Bibliothecas ænitus, ut habet Plinius post Vitruvium.

Ego omnino hîc vtrumque errore lapsus puto in ordine temporis. Nam Ptolemaeus Eumenem Pergamæ Bibliothecæ auctore*n* ^a, imò eius patrem Attalum, (cui D. Hieronymus ^b eam structuram tribuit) integrò ferè saeculo præcessit ^c, præterquā quod Alexandria Bibliotheca Attalicam multis partibus superauit; cum vel ipso Antonij Triumiri tempore quo auctior esse debuerat quam sub Eumene, in ea solùm essent ^d *τέκτονες μετάλλεος βιβλίων ἀπόστολοι, ducenta millia librorum singulium*. Si tanien vindicare liber ab omni suspicione erroris Vitruvium, & Plinium, qui nunquam mihi videntur sine præfatione laudis appellandi; dicere fortassis haud absurdè possim, Ptolemaeum cognomento Epiphanem Eumenis temporum æqualem in augenda Alexandrina Bibliotheca iam pridem condita, æmularum fuisse Eumenis diligentiam in Pergamena primum instituenda: atque hoc si dixerim, habebim ad stipulatorem huius meæ coniecturæ Sallianum, qui hanc Philadelphi Bibliothecam ait à posterioribus Regibus fuisse amplificatam; vnde fit ut inter Auctores de numero librorum non satis constet, Cedrenus centum millia librorum tantum ponit, Isidorus septuaginta: Ferculphus contraxit hunc numerum per errorem myriadibus in chiliades conuersis. Aristeas apud Iosephum, & Eusebium refert Demetrium spōndisse Ptolemaeo petenti quot iam essent, breui ferè quingenta milia. Agellius ^e & Amian. ^f septingenta numerant. Difficile erroris excusat Seneca ^g quadringenta tantum millia petiisse scribens. Vide

Athen. l. 1.

l. 13. c. 11.

2.

^aStrabo l. 13..^b Epist. ad Chtomat.^c Sallian.an.

ab v.c. 474 &

564.

dPlut.inAnt.

an mundi
3775.e l. 6. c. vlt.^f l. 6. c. 22.^g de trang.
c. 9.

* locis cit.
b in Synt.
cap. 2.

super hac re Sallianum^a & Lips.^b Itaque licet semper ipsa , semper tam
men alia , eo quod processu temporis numerosior fuerit Ioannes Ro-
driguez de Leon, frater illius Antonij, qui scripsit Bibliothecam occi-
dentalis & orientalem, ait ita Attalum fuisse æmulatum curiositatem
Ptolemaei, ut ob id (inquit Galenus) vendita sint opera supposititia cum
titulis virotum doctorum ; quia *ementium cupiditas mutauit opinionem*
scribentium.

3.

^c Plin. iunior
ad Marcum
de auunculo.
^d Sen. ep. 15.
^e Cic. de sen.
^f lib. de
spect.
^g Cypr. l. de
bono pudi-
cit.

^h ep. 1.9.
ⁱ Cic. de sen.

Redeamus ad illas animi voluptates quæ hauriuntur ex Bibliothecis. Quis eas neget esse quammaximas, cum præ illis vix ullæ homi-
nibus studiosis placere possint, quibus, ut diutius indulgeant, ferè so-
lent esse somni parcissimi^c, leuesque^d cibi & facilis, atque abhorrere
à rebus venereis, quia animi lumen ad capessendas disciplinas necessa-
rium extinguit^e, ludorumque omnes oblectationes flocci facere; qui
suam in libris peroluendis, & descendis literis exercitationem ludum
literatum appellant. Quæ maior voluptas (ait Tertullianus^f) quam fasti-
dium ipsius voluptatis? Magistro hunc in modum succinit discipulus^g,
Voluptatem vici se voluptas est maxima; & nos quoque occinamus. Quam
magnis liquidisque voluptatibus plenum esse necesse est illud, propter
quod omnis alia voluptas contemnitur; & quod solum sibi esse contra
omnes animi ægritudines solatium experientur quotidie cum Plinio
iuniore^h, Bibliorhecarum cultores: iudicem otiosa senectuteⁱ, (quæ vel
sola ipsa motibus est) si habet paululum studij, & doctrinæ nihil iu-
cundius.

4.

Potestne aliquid singi delectabilius, quam sedentem in Bibliotheca,
& immotum, vniuersum Orbem nihilominus peragrat, quidquid est
vspianum præclarum, & excellens metiri, oculis inspicere, replicate om-
nium retro seculorum memoriam, regnorum ortus, progressiones, in-
clinationesque tanquam è specula contemplari; videte naufragia sine
metu, spectare bella sine periculo, rimari terræ viscera sine fatigione,
Principum ædes ingredi sine repulsa, subire templorum sacraria sine sa-
cilegio; interesse sapientium consiliis, è Stoa transire in Academiam, ex Academia in Lyceum; Zenone, Socrate, Platone, Aristotele,
Pythagora, Epicteto, Seneca, Theophrasto vti familiarissime, tamque
habere beneulos, ut nemo horum non vacet cum volueris; nemo ve-
nientem ad se non doctorem beatiorumque dimittat, nemo quem-
quam vacuis à se manibus abite patiatur. Quid iucundius quam cir-
cumfusum libris delibare quidquid est in Grammaticis accuratum, in
Epicis amictum, in Tragœdis sententiosum, in Comœdis festiuum, in
Lyricis excultum, in Satyra salsum, in Epigrammate acutum, in fabula
ingeniosum, in panegyri elegans, in historia varium, in eloquentia su-
blime, in Philosophia reconditum, in medicina necessarium, in iuriis
scientia utile, in mathematicis admirabile: nec his contentum volu-
ptatibus eibere plenis fauibus, & perfundi toto pectore Am-
brosij ambrosia, Bernardi nardo, succo Hieronymi, medulla Ter-
tulliani, Eucherij melle, Augustini acidula suauitate, Chrysostomi
aureis imbribus, Cypriani, Basiliij, Gregorij, & aliorum Ecclesiæ
procerum

procerum deliciis: Desideras in ipso fonte gustare diuinam dulcedinem? habes in sacris voluminibus instructissimum lectisternium, atque (vt Christianè loquar, & cum Augustino^a) habes in diuinis literis Angelorum ferculum, & Archangelorum pulmentum, vnde possis delicatissime epulari; quibus cibis ita reficiebatur Alphonsus Aragoniaæ Rex, vt spretis regiis voluptatibus vtrumque instrumentum adiecit etiam commentariis quater decies perlegerit. Quater decies, inquam, sine nausea, & fastidio. habent enim hoc singulare literariae oblationes, ut saepius repetitæ semper placeant, nouamque sui subinde creent in ipsa satietate appetitiam: cum tamen aliis in rebus, cuiuslibet magna voluptati fastidium finitimum sit.

Eruditi quidam viri custodiæ traditi à Tiberio^b extreimi supplicij loco sibi esse putabant, ac se propè viuentes efferrari, spirantesque infodi, quod sibi præter ereptam libertatem, studendi quoque solatium ademisset, sine quo omne otium, adeoque multo magis illud quod tenetur in carcere cum ignominia, mors sit, ac viui hominis sepultura^c. Nam cum literæ (vt dicere solebat Aristoteles) inter prospera sint ornatum, inter aduersa refugium, & auocatio à molestiis; locus ille, vbi vir doctus cessare omnino cogitur à studiis, potestne illi non esse intollerabilior Atheniensium barathro, Tulliano Romanorum, vel Syracusano rum latumiis? Marsilius Ficinus cuidam suo amico de sua fortuna conquerenti per literas respondit, confugiendum esse ad Minerua templum, quo solo contra fortuna procellas, & fulmina tegimur; hinc Seneca, hinc Ciceroni, hinc Boëtio, hinc plerisque aliis leuamentum doloris, & mortis imminentis contemptus. Fabius Quintilianus de seipso in magna consternatione ob mortem filij sic ait^d, Vnimus, & aliqua viuendi ratio qua renda est, credendūmque doctissimis hominibus, qui unicum aduersariorum solatium literas putauerunt inter humana vita procellas & tempestates, alcedonia quarenda in tranquillo aliquo mari literarum. Aduocatione & foro interdici poena est à legibus constituta in homines studiosos, si quid gravius peccauerint^e.

Est igitur Bibliotheca officina omnis ingenuæ voluptatis, & deliciarum promptuarium, siue illuc concedas non tam vt discipulus in scholam proficiendi gratiâ^f, quam vt inquilinus in otij diuersorium; & velut in theatrum, præsentis duntaxat oblationis desiderio. At multo magis te rapiet afficietque lectorum rerum pulchritudo, si tui, vel alieni profectus cupiditate incitatus in Bibliothecam te abdideris. Tullius amico suo Attico scribit^g se magis oblectari literarum voluptatibus, quam omnibus Puteolorum, & Lucrini deliciis. Ego (inquit) hic pasco Bibliothecâ Fausti (is fuit L. Cornelius Sulla, Fausti Dictatoris filius, Faustæ vxoris Milonis frater, quem vnum cum Afranio, & L. Cæsar filio Cæsar deuicto Pompeio voluit interfici) fortasse putas his rebus Puteolanis, & Lucrineribus? sed mehercule à ceteris oblationibus deseror, & voluptatibus propter remp. (afflictam vtique) sic litteris sustendor, & recreor: maloque in illa tua sedecula quam habes sub imagine Aristotelis, (qua erat in Bibliotheca Attici) sedere, quam in istorum sella circuli. vnde

^a Serm. 38.
ad fratres in
Erem.

Ranulph.l.6.
c.t.
D.Gregor.
fusè hom.6.
Senec.

5.
^b Suet. c.21.

^c Sen.ep.82.

^d Quint. in
procem. 1.6.

^e Digest. de
penis.

6.

^f Senec. ep.
108.

^g Cic. ad
Att. l.4.ep.9.

^a Cic. lib. 2.

offic.

b in eius vi-

ea.

^c l. i. c. 17.

Bibl.

^d l. 9. c. 6.

Bibl.

non mirum si Philosophicum studium idem Tullius ^a requiri curarum appellauerit, & de Epiphanio Ticinensi Praesule Enniodius ^b dixerit, *Viebatur lectione pro requie, librorum venerabilium pro blandimentis instrumenta suscipiens.* Rectè libros *instrumenta* appellat: sicut, & in Anthologia ^c eosdem libros Μαρτυρίων ὥρας dictos lego inter libros qui in Turcica classe inuenti sunt, cùm ad Naupactum prope Echinadas insulas victores fuere fœderati Catholici, repertus est vñus inscriptus *Consolatio Visionaria*, quod est volumen omnium consolationum quæ ex omnibus scientiis, studiis, & veritatibus capiuntur ab hominibus earum studiosis. Vellem ut qui indicem eorum libitorum texuit Posseuinitus ^d indicasset quoque vñnam hodie extet, cupidissimè hunc legerem; & me lectorum spetarem si est in Bibliotheca Regia sancti Laurentij Escorialis, ut verisimile est. Claudant istud caput iidem versus, quibus librum de rerum natura secundum Lucretius incoauit, & gemina eleganti similitudine hanc quæ ex studio literarum præcipitur, voluptatem expressit.

*Suaue mari magno turbantibus aquora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem;
Non quia vexari quemquam est incunda voluptas.
Sed quibus ipse malis careas, quia cernere suave est,
Per campos instructa tua sine parte pericli:
Sed nil dulcius est bene quam munita tenere
Edita doctrina sapientum templa serena.*

C A P V T V.

Bibliothecarum quintus finis morum instructio. Ac pri-
mum ex sacris voluminibus utilitas quanta?

I.

Licet ea voluptas quæ ex bonorum librorum lectione percipitur, à neamine, qui mente sanus sit, dánari queat, quemadmodum nec merito natura reprehendi, quod cibis quibus vescimur suavitatem aliquam asperserit; nihilominus, sicut intemperantius ederet qui solius delectationis causa vesceretur; ita p̄t̄ postera atque inordinata fuerit eius lectio, qui lectionem ad solam animi voluptatem reuocari: illa enim oblectatio mentis, & palati, incitamentum quoddam est ad vires necessariis alimentis reficiendas; est condimentum laboris & fastidij, quod ciborum sumptio, vel librorum peruvolutatio ingenetare posset, si eius protus expertes forent, aut vehiculum ὕπαρξις ὥρας, quo facilius transferimus in stomachum, & in mentem quod in mensa, vel in Bibliothecis salubre inuenitur. In hanc sententiam sic Plutarchus ^d, οὐ μόνον εἰ ταῖς ἀρεβαῖς ἐσθίουσι, καὶ πόσιν ἡδονάς διασυλλέπειν ἀγχίμορα αὐτοῖς, ἔπειτα δὲ καὶ ταῖς ἀκρεβαῖς, καὶ ἀναγκάσσονται εἰδίζεντες ὕπαρξις ὥρας χρειδίους μετεῖν τὸ τέλεστον τὸ χρηστον ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὸ σωτηρον δίκαιον. Danda opera est, ut non tantum in vicinī, & potu temperate se gerant, sed in audiendis quoque, & legen-

^a πᾶς δὲ τὸν ποιημάτων ἀκέντι, quo-
modo iuueni audiēda sint
poëmata.

dib

his libris assuefiant, eo quidem quod delectat tanquam condimento modice ut id
verò quod utile est, & salutare in primis sectari. Sic male quondam audiere
quorum Platонem, aut Xenophontem solè eloquentia gratiā pellecti
lectitabant, dicebanturque non aliter aberrare, quām si quis apud seplā-
sarium multa, & salutaria vnguentia reperiret, ea tamen sibi tantum se-
poneret, quibus oblectaret nares, iis neglectis, quæ ad sanitatem, &
robur essent opportuna. Non omittam illud magni Basilij, in ea ora-
tione quam scripsit de modo proficiendi ex Græcorum libris: vbi ait
utilitati potius, quām voluptati studendum in librorum lectione; &
iuvuenibus apud exemplum proponit, quæ mel è floribus utiliter legunt,
quorum usus apud alios intra coloris, & odoris delicias stat, ἡδείαν
τοῖς μηλοῖς λαγόν τὸ χρόνον. έπιν ἡ σπέλαιον; τῆς μελιταίας
τὸ μέλι λαμβάνειν ἀπ' αὐτῶν τούτων. quæ cùm ita sint, male om-
nino de yniuerso genere literarum merear, si taceam utilitatem libro-
rum ad rectam morum & vitæ conformatiōnē, quæ potest esse finis
condendæ Bibliothecæ legitimus. Quod spectat ad sacros libros, D.
Chrysostomus^a vsque adeo eos utiles esse docet, ut & syllaba, & apiculus
reconditum habeant thesaurum, ἡδείαν μηλοῖς καὶ μέλιταίαν δέοντα. Ve-
rū illud quod subiungo sufficere videri possit: *Omnis scriptura diuini-*
tus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corrigendum, ad eru-
diendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus,
hæc Paulus Timotheo^b discipulo de sacrorum voluminum omnimoda
utilitate ad procurationem propriæ salutis, & alienæ. Tamen religio sit
omittere diuinum aliud elogium, quo maximopere commendatur fru-
ctus sacræ lectionis. Lenioribus medicamentis perditæ Scribarum, &
Phariseorum mentes curari haud posse Christus seruator cùm ani-
maduerteret, extrellum hoc monitum fuit, eos ad sacros libros tan-
quam ad affectorum valetudinarium, in quo etiam deploratis succuri-
tur, amandat: *Scrutamini scripturas, quæ quidem quām salutares sint dum*
cupide adeuntur, argumento esse potest Eunuchus Reginæ Candacis
pellimè laborans, utpote superstitione infectus, barbarus, opulentus,
potens: is tamen sibi multisque aliis salutem adeo perfectam reperit in
Iaiæ lectione, ut rectè usurpare potuerit illud Salomonicum de studio
Sapientiæ, *Venerunt mihi omnia bona pariter cum ea, & innumerabilis hone-*
stas per manus illius. At ne tanto fructu, quem facillimè quilibet conse-
qui potest, animum suum ullus defraudet, insulsè & minus piè suas oc-
cupationes excusando, D. Chrysostomus aulici huius factum proponit
omnibus æternæ salutis studiosis. Ecce hic, (inquit) eunuchus, & Barbarus
erat, quæ utraque ad reddendum negligentiores sufficiebant, & ad hac dignita-
tis amplitudo, & opum abundantia, adde quod in iisnere erat, & curru fereba-
tur, hoc enim modo iter facere, non est facile lectioni esse attenum, imò valde
molestem, attamen desiderium, & ingens studium omnia obstacula è medio au-
ferens in lectione retinebat.

D. Augustino parturienti meliorem frugem, & iam diu cum maxi-
mis difficultatibus conflixtanti, diuina tandem bonitas precibus, & la-
crymis Monicæ sanctissimæ fœminæ exorata hunc in modum opem
tulit.

Calcagnius
de profectu.

^a Hom. 18. in
Gen. & pas-
sim alibi de
Scripturæ
utilitate,
hom. 5. 17.
149. 29. 35.
37.

^b Ep. 2. c. 3.

Ioan. 5.

Sap. 7.

Hom. 55. in
Gen.

2.

- 1.2. conf. c. tultit. Vox cœlestis carmen illud insonat, *Tolle lege, Tolle lege*: paret æger
12. sacrum Codicem, qui forte erat in próptu, sibi adhibet, vix oculis ha-
sit conceptam in hunc sensum suæ curationis formulam, *Non in com-
fationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, non in contentione-
& amulatione, sed induimini Dominum Iesum Christum, & carnis curam ne-
ficeritis in desideriis.* cùm illico salutarem secessionem à vitiis & errori-
bus pristinis, atque melioris viæ, vitæque dñeinceps ineundæ consilium
1. 6. moral. Verbi instrumentum Gregorius Magnus *manna* appellat, quod singulo-
c. 9. rum necessitatib, & gustatui optime seruiat? Potuitne Augustino in eo
vitæ statu præcipi quidquam accommodatus illa admonitione & pa-
rænesi, quam primo oculorum & digitorum coniectu reperit?
3. Felix quidem Augustini partus obstetricante (vt sic loquar) sacri
l.2. in Luc. voluminis lectione. Sed diuinior Virginis Deiparæ conceptus eadem
c. 1. sacrâ lectione pronubâ. D. Ambrosium enim auctorem habeo, Mariam
sanctissimam intentam tunc fuisse lectioni ac meditationi huius loci
Isaiæ, *Ecce Virgo concipiet, & pariet filium*, &c. Cùm à Patre æterno per
cœlestem nuntium in Matrem Dei ascita est: vt putes incircumscri-
ptum numen virgineo vtero claudi noluisse prius quam sacra lectione
prævia sibi pararetur diuersorum. Quæ vel ex eo etiam auctoritatem
sumit, quod D. Augustinus inter Virginis matris laudes, & ornamenti
nat. Dom. sacræ lectionis singulare studium recenset, atque diuinorum oraculo-
serm. 5. & 6. rum eximiam intelligentiam. Ego, quid præterea dici possit diuinius de
sacrotum voluminum lectione, non video. Vnum duntaxat moneo,
manna istud esse eiusmodi, vt non solùm colligi oculis, vel auribus de-
beat, verùm etiam satagendum in primis, vt in imo corde velut in *urna*
Hebr. 9. n. 4. aurea condatur afferueturque religiosè, & cum reuerentia, vt profit.
4. Libris Asceticis (quos spirituales vulgè vocant) post diuinos vtilita-
tis laudem tribuimus, quod nimur in iis aliud auditur nihil, nisi quod
mites, verecundos, pudicos, castos, familiares, communicatores, &c. vt dixit Ar-
nobius agens de libris Christianorum. Eos autem trifariam diuisos
esse reperio. Alij præceptis ad omne officij genus nos erudiunt; alijs in
piis affectibus commouendis occupantur: alijs exemplis nos à vitiis au-
cant, ad virtutem stimulant, perpoliunt, & ad vitæ perfectioris stu-
dium inflammant; & cùm eotum singuli sint apprimè vtiles, tum verò
præsertim viam virtutis ingredientibus sanctorum hominum exempla
Sen. ep. 6. sunt longè vtilissima, vt ex eorum formula viuamus, corrigamus praui-
tates nostras, componamus mores nostros. hac consuetudine legendi
Cic. pro Arch. poëta. res præclarè, & sanctè gestas istud assequimur, vt mente ipsa cogita-
tione virorum excellentium conformemus, eorum animos intueamur
semper, sintque nobis vbiique velut duces, custodes, testes, censores,
Consiliarij, auctores, adiutores, & (quemadmodum dixit D. Basilius²⁾
Ep. 1. ad Greg. Theo- tixóvres ἐμφύτους, quas contemplerunt, vt ex eis in nos spirantis virtutis
logum. similitudinem transferamur. Codex vitæ magni Antonij aulicos duos
Imperatori Theodosio percaros ex hominis famulatu, & obsequio, in
Summi Imperatoris Dei familiam trascrispsit. Similis casus DD. Domi-
nico,

nico, & Ignatio Loiole, illi quidem liber de collationibus Patrum, huic de Sanctorum vita salutis initium fuit. Plura de hoc argumento asceticae Theologiae mystagogi ferè omnes disputant: unus sit mihi pro multis Athanasius, pauculis verbis ingentem complexus piæ lectionis utilitatem. Sine legendi studio, inquit, neminem ad Deum intentum video. De prophanis Auctoribus maior sit dubitatio, utrum moribus ex rectæ rationis præscripto componendis viiles esse possint.

D. Aug. 1.8;
conc. c.6.
Drexel. Ni-
cetæ l.2.c.3.
Ribaden. l.1.
c.2.

C A P V T VI.

Prophana Philosophia ad virtutis acquisitionem prodest.

Quemuis non ignorem naturales scientias sapienter à D. Ambroso appellari marcescentis sapientia vanitates, si cum diuinis eloquiis omni ære cœloque & terrâ perennioribus comparentur: licet verissime à D. Anselmo dictum sit antiquos Philosophos obsecante superbia perdidisse, quod illuminante Dei gratiâ inuenierant, relapsos à superna luce in tenebras suas, iuxta illud Apostoli, euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. quòd pertinet D. Bernardi exclamatio; O Lucifer, iam non lucifer, sed noctifer, & mortifer. licet Mosis draco Ægyptios dracones deuorauerit; hoc est, tradita mortalibus à Christo doctrina, futilitatem, & præstigias humanæ eruditionis, quibus homines miserum in modum constricti tenebantur, dispulerit: licet meminerim dictum à D. Leone mundanam scientiam fumum esse, qui illuminatum fidei oculum perturbet: & à D. Gregorio Nazianzeno insipientem sapientiam vocari, & per tenebras gradientem ἀνθροποιον τὸν εἰς τὸν θεόν δοκεῖν, quòd illâ prædicti, auti fuerint ad vana, hebetes ad aeterna, vt dixit D. Ambrosius: licet non sim nescius personatam fuisse ut plurimum veterum sapientium probitatem, plúsque habuisse in promptu, quam in recessu, nec tam virtutis simulacrum solidum, & expressum effinxisse in seipsis, quam adumbratam simulatione honestatis effigiem: qui quod grauter pronunciabant in scholis & cœtibus de diuinarum, & gloriæ contemptu, de patientia, de coercenda libidine, de pulchritudine virtutis; illud statim eiurabant intra priuatos parietes, si vel fabriculae tentatio, vel rei familiaris angustia, aut locupletior census; aut titillatio voluptatis ingruerent: unde & sapienter talis Philosophia dicta est à D. Paulino a habere in specie lenocinium, in gusto venenum, & sæpe esse ὄμοι ἀδικίας, sceleris instrumentum. Denique licet dixerit D. Augustinus ^b, in rerum humanarum scientia esse plurimum superuacue vanitatis, & noxiæ curiositatis; licet Epictetus, & ipse superstitione imbutus quosdam Philosophos esse dicat. qui habitu & verbis profitantur sapientiam; vitâ & moribus nihil minus habeant, eos proinde vocare solitus φιλοσόφος ἦν τὸ πράγματα μέχρι τῆς λέξεως, Philosophos sine factis dictorum tenus ^c, & Seneca ^d candidè & ingenuè fatetur, peccari, ut peccatur à discentibus qui propositum afferunt ad preceptores suos, non animum excolendi, sed ingenium; sic peccati præcipientium vitio, qui

I.
1.6. Exaëm.
c.2.

Serm. 7. de
nat.

Orat. 3.

1.5. Exaëm.
c.24.

^a Ep. ad Io-
vium 38.

D. Gregor.
Nazianz.

^b lib.4. de
Trin. c.1.

^c apud Lips.
manud. 1.1.

c.19.

^d Ep. 108.

^a s. de Rep.
in fine.

doceat disputare, non vivere. Ita quæ Philosophia fuit, facta Philologia est, imò & φιλοσοφία, (vt cum Platone loquar ^a.) facere enim nequaquam disces ab Philosophis, qui secus, ac Philosophia exigit, ad legem tuam non vivunt; sed ad summum diices dicere. Nihilominus haud nequaquam ita vitia inualescere potuerunt, vt virtutem omnino proscripterint, & recte rationis lumen extinxerint. Progerminarunt idem tidem ex senris, & horridis mentibus indita diuinitus hominum naturæ bona semina; flores ac fructus sapientie produxerunt, quos posteri studiosè delibatos decerpentesque salubriter in suam rem conuertere: à quibus profecto non ideo abhorre debemus, quod ex infelici solo nati sint; quin potius iis magis gaudendum, quod miraculi instat sit, fruges optimas ex pessimo agro effundi, laudemque virtutis, hostium suorum confessione exprimi. Ego si sitiam, non ideo solùm abstinere velim, quod draco æreus, vel Syren marmorea, vel plumbeus crocodilus, vel alia eiusmodi Siplionis horriditas aquam eiectans potum mihi propinet; faciam potius quod D. Damascenus facturum se scribit, etiam ex infelicibus prauorum dogmatum vepretis doctrina sana & incorrupta succurrum apis more colligam. & ab inimicis, inquit, salutem fructus habeo. Extabat tempore D. Augustini quidam M. Ciceronis liber qui inscribatur Hortensius, eratque velut exhortatio ad philosophiam, in quem cum idem Augustinus nondum Christianus incidisset, quid ipsi ex eius lectione contingit, ab eodem studiose anagnoste discendum. Ille liber mutauit affectum meum. inquit, & ad te ipsum Domine mutauit preces meas, & vota, & desideria mea fecit alia; viluit mihi repente omnis vana spes, & immortalitatem sapientiae concupisebam astu cordis incredibili, & surgere iam coeparam, ut ad te redirem. excidit nobis ille liber Ciceronis, vt plerique alij, temporum iniuriâ eloquentes viri, & sapientia magna praediti deriuarunt ad se eloquentiam Græcorum, & fecerunt eam ἐπεὶ ηὐάθηνα, sacrum anathema ^b. S. Carolum Borromeum ex Epicteti lectione profecisse in virtute, proditum est; neque id certè mirum cum de eodem Philosopho sit illud Simplicij, Qui eius acrimoniam non excitatur, eum non nisi apud inferorum tribunalia corrigendum puto. Infinita sunt apud Senecam quæ veteris nosillimus quisque, &

Ad Cosmam
Maium
Episcopum.

S. Aug. lib. I.
conf. c. 4.

^b Cyril. in
Zach. n. 53.

Perf. sat. 3.

Lipf. in ma-
nud. c. 18.

Si stupet hic vicio, & fibris increvit opimum

Pingue,

nihilominus sentiat. Habent Plato, Plutarchus, Xenophon, Isocrates, Aristoteles, Tullius, Theophrastus, Pythagoras, Trismegistus, habent alij ex antiquis tam acres ad virtutem stimulos, vt mentes nostras excent, & erigant; tantaque vi fulgetra sententiarum vibrant, vt rapiant assensum, inuitosque & reluctantibus trahant quod volunt. Quorum non nulli (quod de Seneca dixit Caligula) licet videantur componere iheras commissiones, id est, pompa & theatris apta scribere; suum tamen veritatem est semper robur, & quæ gladiatores faciunt ad aspectum venustè, eadem fieri possunt utiliter ad pugnam. Accipe quod homo Ethnicus de his humanæ philosophiæ adiumentis ad virtutem consequendam senserit. Anima hominis Christiani non erit (opinor) ad deponenda vi-

tia peruicacior, quam hominis in veri Numinis ignorantiae educati.
Sic Hotatius praēente in verba ipsamet veritate,

Inuidus, iracundus, iners, vinosus, amator,

Nemo adeo ferus est, qui non mitescere posset,

Si modo cultura patientem conmodet aurem.

1.1.ep.1.

Quid igitur illa sanctorum Patrum quæ suprà retulimus tam grauia, & fulminantia pronuntiata aduersus prophanas doctrinas, si prodesse possunt bonis moribus, atque ex iis peti tela ad conficienda monstra vitiiorum, colores ad ornamentum virtutis, præsidia ad verę Religionis defensionem, adiumenta ad propagationem, lumen ad splendorem? Dic tu ipse, amabo, inquies, quod commercium Luciano cum verecundia, quid Porphyrio cum pietate, quid Socrati cum pudore, quid prophanis cum sanctitate, quid superstitionis cum vera religione, & (vt paucis cum Tertulliano absoluam) quid Evangelio cum Academia, è qua tamen extitit quod in tota antiquitaris eruditione magis integrum, & sincerum videri potest? Itaque vel ablegandi sunt ab hac Bibliotheca libri omnes prophanae sapientiae, atque eò deportandi, vnde primùm prodierunt, Pythagoras in suam scholam, Zeno in pœcile, Plato in Academiam, Aristotleles in Lyceum, Drnidæ in nemora, Gymnosophistæ in montes, Epicurus in hortulos, Carneades, Democriti, Theophrasti, Aristippi in ultimas prophanorum oras, vel si eos esse utiles fatemur, atque Museo nostro non indignos, necesse est quoque nos fateri eos à Christianæ religionis Antistitibus calumniam passos; quod cogitare, nedum dicere, scelus sit. Respondeo hæc sapienter dicta, scriptaque à sanctis Patribus contra quosdam, quibus ita placebant humanæ disciplinæ, vt eis Christi schola, & magisterium vilesceret: qui in sacrissimis pulpitibus potius doctas fabulas, (vt loquitur sanctus Petrus) antiquariæ eruditionis choragium, flosculos Rhetorum, Sophistarum argutias, dōdonæas querquus, Colophonin fontem, Cyrrhæum, tripodem, Trophonij antrum, lebetem, Thesproteum, Ammonis oraculum, Lebadiam, Amphilochum, Amphiaraum, Cottinam Apollinis, aliaque id genus vanitatis, & superstitionis crepitacula consebatabantur, quam diuinissima Christi assertoris nostri, & vindicis effata, vaticinia Prophetarum, Pauli Epistolas, & cæterorum Apostolorum, seu sacrorum historicorum monumenta, vt non tam velificari æternæ saluti suorum auditorum viderentur, quam escas colligere curiosis auribus; quod in homine iniciato sacrilegium est. Simile quiddam reprehendit D. Gregorius in Desiderio Episcopo, qui non Ecclesiastem & Episcopum in suis ad populum concionibus, sed Grammaticæ professorem agere videbatur, sapientisque & Iouem, & Iouis imperia, & alia id genus terere. At in istiusmodi sanctorum Patrum querimoniis, non tam humaniores disciplinæ, & veterum Philosophorum pronuntiata, quam eorum pranus & præposterus usus, & diuinioris sapientiae à Christo Christique disciplinis nobis traditæ contemptus castigatur.

1.9.ep.48.

Etenim si prophanas scientias omnino proscripterent & damnarent, pugnantia ipsamet loquerentur, & eadem damnationis formulâ se in-

C 2 gularent,

3. 13

gularent, quos antiquorum sapientium placita, tanquam naturæ sponte productos flores, & solo lumine humanae rationis perfectas gemmas collegisse constat, atque illis illuminasse suis commentationes, & velut impiorum hostium manubiosis tabernaculum veri Dei exornasse:

- D. Greg.
Nyss. in vita Mosis.
a de Anima
c. 20. & 42.
item & de
resur. carn.
b Inst. i. 1.
c. 4. 6. 7.
e adu. Iouin.
i. 1.
d Ep. 54. ad.
Macedo-
nium, & 8. de
ciuit. c. 5. &
lib. de vera
rel. cap. 4. ep.
56. initio
comm. de
diu. nom.
e in Apolo-
gia doctæ
ignorantiae.
f in fine pri-
mi contua
gentes.
g in apolog.
c. 47.
h 2. de doct.
Christi cap.
39 & 40.
i in funebri
orat.
k Deut. c. 21.
Cant. 2.
l Epist. 8.
m in libb. Re
gumi.
n homil. de
humana
Christi ge-
neratione.
- Senecam cum laude allegare Tertullianum ^a nequaquam piguit, nec Lactantium ^b, nec Hieronymum ^c, nec Augustinum ^d. Quanti fecerit Platonis philosophiam idem sanctus Doctor, argumento esse possit Platonis & Academiac frequens & clara in suis libris commendatio. D. Dionysium Areopagitam Platonis quoque adnumerat S. Thomas, imò & S. Dionysium aded Platonem imitatum esse, vt sacerdos Platonis verba seriatim posuisse reperiatur, scripsit Cusanus Cardinalis ^e. Quæcumque vere & sanctè dicta sunt, mea sunt, dixit Theodoretus ^f. Enim uero illi conati sunt vindicare sapientiam in seruitutem; nos optimo iure assertores sumus: ex thesauro Scripturaræ omnes palæstræ Philosopherum locupletatae sunt, ait Tertullianus ^g, nos res nostras repetimus: hereditas nostra est (inquit Augustinus ^h) tradita diuinitus Christianæ religioni, & casto numinis cultui; nos manu consertum vocatis iniustis possessoribus, addicente nobis æquirate eam recuperamus. Itaque non potest non esse admodum utile, Christianum esse æstima mei Nigtor, quemadmodum fratrem suum D. Basilium appellauit D.Gregorius Nyssenus ⁱ ambidextrum, quod vtrâque eruditione & sacrâ & prophana dexterræ & rectissimè vteretur. Auscultemus tantum D. Hieronymo diuinum præceptum interpretantik. Si adamaueris captiuam mulierem (id est, prophana sapientiam,) & eius pulchritudine captiuus fueris, decalua eam, & illecebras crinum, & ornamenta verborum cum emortuis ungibus seca. Laua eam prophetali mitro, & tunc requiescens cum ea dicio; Lena eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me, & tibi fœtus captiuus dabit, & de Moabitide efficietur Israëlitæ. Illam ambierunt sanctissimi Patres, eam sibi desponderunt Chrysostomi, Nazianzeni, Cypriani, Fulgentij, Ambrosij, Thomæ Aquinates, aliique innumeri, qui ex scriptura Gentilium, (vt loquitur Petrus Bleensis ^j) velut ex muliere alienigena in conflitu studiorum capta, numerosam scriptorum, & recte factorum sobolem suscepserunt, multisque libris Christianam remp. & cœlum ciuibus felicissimè auxerunt. Itaque mel eximere licet ex prophana auctorum alueariis, dummodo (vt in Leuitico præcipitur) eius mellis primitias offeramus Deo: nec tantum licet, sed (quod obseruauit Beda ^m) turbat acumen legentium, & deficere cogit, qui eos à legendis saecularibus libris omnibus modis existimat esse prohibendos; in quibus si quæ inuenta sunt utilia, quasi sua sumere licet, alioqui Moses, & Daniel sapientia, & literis Ægyptiorum se non paterentur erudiri; quotum tamen superstitiones & delicias horrebant. Fas est enim uero, fas est adhibere externas disciplinas, vt fides facilius in animos influat, & quemadmodum vites clauiculis, ita sustentetur: χρὴ πολλὰς ἡμᾶς, ἡ δὲ τὸν ἀνοτεῖον τὸν οὐσιῶν πάντα προσθαυτέον εἰς τὸν ἄχαρτὸν ἐργον ἐπίστεψιν, inquit D. Basilios ⁿ, nobis saxe petendus est quidam vigor ab alienis ad bonorum operum demonstratio nem.

Aditi potest super hoc argumento præter D. Augustinum a Ambrosius b. Sanctus Thomas, qui opusculo septuagesimo multis probat harum scientiarum studia haud quæquam omittenda esse; & D. Hieronymus c, vbi inductionem instituit à Quadrato Athenatum Episcopo, qui Apostolorum discipulus fuerat, ad sua usque tempora viros eruditissimos exxitisse, *Qui omnes* (inquit) *in tantum Philosophorum doctrinis*
aque sententijs suis resperferunt libros, ut nescias quid in eis primum mirari
débeas, utrum eruditionem facili, vel scientiam Scripturarum. Cùm enim
(inquit Clemens Romanus d.) ex diuinis Scripturis integrum quis suscep-
perit, & firmam regulam veritatis, absurdum non erit si aliquid etiam ex eru-
ditione communi, ac de liberalibus studijs, quæ forte in pueritia attigit, ad ser-
monem veri dogmatis conferat; ita tamen ut vbi vera didicit, falsa & simu-
lata declinet; imò (air Gueuara e) sunt plurima loca per diuinas Scri-
pturas sparsa, quæ nisi ex Genriliū historiis, aut ex fabulis & figmen-
tis eorumdem, ex vetustis dicendi modis vulgaribus, ex prisorum ho-
minum moribus obsoletis, & antiquatis iam diu, nullo modo possint
intelligi, nulla via penetrari queant. Agebant Scriptores diuini vstatis
suo sæculo phrasibus, communibus vrebâtur proverbiis, consuetudines
cā arate notissimas, si quando in sermonem inciderebant, obiter & in
transitu perstringebant, taxabant sui sæculi mores, & superstitionem
Gentilium multifariam cauebant suis; regiones atque situs locorum
exoleris appellabant nominibus, & ad primam partitionem descri-
bunt: historias præterea aut præteritas, aut ex occasione narrabant,
aut in proximo plerumque fururas & venturas vaticinabantur. Ethni-
corum vana figura causis de pluribus referebant, qui notitiam &
cognitionem istorum à veteribus monumentis Gentilium, quando
apud fideles non extant, incuriosus non exquisierit, ingeniosus delirare
cogetur. En quanti intersit humanae eruditionis subsidium ad sacra-
rurn literarum interpretationem. Et si in hanc sententiam plura de-
sideras, adi Pinedam f, Fulium Vrsinum g, Romanum Ciacconij h,
Salmeronem i, Lorinum k, Barradium l, aliósque apud Paulum Scher-
logum plurimos m.

De historiæ utilitate ad mores bene & sanctè cōformandos nihil attingit dicete. nunquam equidem *magistrum vitæ, & officinam prudenciam* eam sapientes appellaſſent, niſi meliores redderet eos, qui ſe ad eius disciplinam confeſſunt, & ad omnes euentus moderate, & fortiter ferendos paratiōres. De poëſi magis ſir quod dubites, utrum prodeſſe poſſit ad morum ſanctitatem, qua de re eſto.

C A P V T VII.

Poëſis ad morum honestatem utiles.

S I auctoritatibus & testimonioſ certandum, ſtatiſ viceto, etenim ſunt in promptu teſtes non è triuio proletarij, ſed classici & locu-

a de doctr.
Chr. l. 2. cap.
39. & 40.
b in Luc. 4.
c Epift. ad
magnum
Oratorem.

d recogn.
l. 10.

e præfatione
in Habacuc.

f in Job præ-
fationis c. 8.
g ad Tiocli-
nium.

h ad Six-
tum V.

i tom. 1. pro-
legom. 17.

k ad vers.

l. 2. c. 3. Act.

l. 1 in itinere
filiorum

Israël l. 3. c.

2. B. 4.

m Antiloq.
in Cantica

l. 1. ſect. 5.

1.

pleres, sūisque momentis appendentes accuratē singula; D. Thomas & Aristoteles, quorū vna vox est, ad hoc natam esse poësim, vt hominum mentes carminis suavitate delinitas ad virtutis amorem consecutio- nēmque inducat. *Poëticae fabule* (inquit D. Thomas ex Aristotele), de circa inuenta sunt, quia (quemadmodum ait Aristoteles in *Poëticis*) consilium illorum erat, vt mortales adducerent ad virtutis adoptionem, ac virtutē fugim; ad quae simplices homines melius representationibus, quam rationibus adducuntur. Duo igitur in poëticis fabulis reperiri necesse est, & ut conineant verum sensum aliqua similitudine inuolutum, & ut aliquid utile representent. Vides cum fictōne coniungi utilitatem. Itaque siue *Epicum cārmen* consideras, quo præclara heroum facinora proponuntur ad imitandum; siue *Tragēdiam*, quæ intignes Principum calanitates replicat, ad nonētque rerum dominos nihil humani à se alienum putent, amēntque auream mediocritatem; siue *Comædiam*, quæ salibus & iocis indulgens, ac in variis euentibus priuatæ vitæ retexendis occupata, nugas nostras nobis videndas exhibet velut in speculo, artium humanarum præfigias & dolos aperit, & dum prauitates nostrias ac nēuos iconice exprimit, nō que nobis deridendos propinat, bifariam prodest; tum quia hunc in modum animos à contentionē negotiorum auocat, & deleat; non quod pulchrum quid videamus, sed quod simile; sicut placet pictus Therlites, & ὁ ναὸς, ἀλλ' ὁ θεός; tum quia cognitio sui acer est ad emendationem vitæ stimulus: siue *Lyricum*, quod supremi Numinis, & Cœlitum laudes hymnis & pæanibus ad templa & aras compleudit; siue *Satyri*, quod satyrica licentia vitia castigat, atque vitiosos acriori sale perfricat quam Comædia: siue denique *Elegiacum*, quod missione lachrymaruin, & flebilibus modis animi nostri ægritudinibus ex quotidianis calamitatibus medetur; lacrymæ enim compressæ amarores sunt fluentibus, & plerumque grauis dolor voce & oculis vel exhaustur, vel minuitur. Si igitur singularum partium poëseos munus & scopum perspicis, intelliges esse in poësi momenti plurimum ad patienter ferendos humanæ vitæ casus, ad amorem virtutis, & odium vitij: quin & autem dicere cum Strabone utilitatem in ea esse nihil quā in Philosophorum præceptis minorē, ne dicam maiorem, quippe quæ per compendiariam exemplorum viam nos dirigit; & cum oculis subiicit rotæ affixos sceleratos Ixionas, vel Actæonas à canibus laceratos, vel Phaërontes de currū miserabiliter excusos, vel in maxima copia enectos fame & siti Tantalos, vel dum infinita id genus comminiscitnr; impudicitiam, aleam, ambitionem, avaritiam, & reliqua potesta vitiorum certo iētu petit, & mactat.

Æschylus apud Aristophanem ^a. Euripidem interrogat quæ sit Poëta præcipua laus & commendatio? *Si id efficiat*, inquit, *vt homines from eius lectiōne in ciuitatibus meliores* Quod responsum consentit cum Horatij ^b monito intimum finem poëseos diligenter inuestigantis, tandem pronunciauit,

*Omnē tūlī: p̄nētūm qui misuit utile dulci,
Lectōrem dēiectando, paruérque monūnde.*

in Epist. ad
Tim cap. 4.
lect. 1.

Plutarch. lib.
quo modo
sunt iuueni
audienda
poëmatā.

r. Geograph.

2.
^a in ranis.

^b in art.
poët.

^a 2.de leg.

Poëta (inquit Plato^a) animo ægro & salutares seueriorum disciplinarum admonitiones fastidienti medetur, auferitatem p̄ceptorum numeri suavitate condens. Sanè & hoc solo fine, vt probus euaderet compulsum se à patente suo totum Homerum perdiscere testatur in Xenophontis conuiuo Niceratus.

Descendamus, si lubet, ad quædam singularia. Cùm Hesiodus suum Herculem in biuio statuit, ac difficultem quidem multique sudoris plenam viam describit, quæ ducit ad virtutem, vnde fit vt pauci illud iter ingrediantur, pauciores progradientur, paucissimi ad summum euadant, enixi tamen summa felicitate potiantur; contra ac obuenire solet molliorem ac facilitatem viam carpentibus; nihil aliud habuit mente propositum Poëta ingeniosus, quam περιπέτων ήμος, ἐπ' ἀρετῶν, καὶ περιπέτων ἀπαύτης αἰσθῆσις τῶν διελθεῖν οὐ τῷ μη καταμάλακαδέντες τε τοὺς πόνους περιπέτων τὰς τέλεις, ut omnes ad virtutem excitareret, autóque esset, ut viri boni euaderent, neque laboribus defatigati, ante metam deficerent, dixit Basilius. Quid Homerus cùm ab eo Cephalenum dux emergens è naufragio describitur nullis aliis virtutibus, quam solā virtute tectus ornatusque, sui tamen reuerentiam imprimens se conspicientibus, & maiorem estimationem nudæ virtutis, quam fulgentis in purpura vitij; nunquid hoc clamare videtur, *Virtuti studere vos ô homines oportet, qua cum naufragio enata, & in terra expositum nudum venerabilorem facit illis qui beati putabantur.* Rursus, poruīne mente informari maior opinio virtutis, vel proficiisci ab ore Christiano ad honesti commendationem diuinior vox illis Persij versibus, in quibus ait tantos esse cruciatus eorum hominum, qui virtutis pulchritudinem ab se probè cognitam contemnunt, vt scelerum atrocium reis nullum aptari possit tormentum maius, quam eius contemptæ recordatio,

Orat. &c;
τες τες, &c.

D.Basil.ibid.

Sat.3.

*Magne Pater diuum seuos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cùm dira libido
Monerit ingenium fernuentii tintæ veneno;
Virtutem videant, intabescantque relicta.*

O carmen non tam ab homine Ethnico, quam ab ipso vittutis ore extessum, & dignum laudatore D. Augustino, quo docentur nunquam futuras vitio tantas vires, vt probare se hominibus queat, quibus est inditus à Deo virtutis amor, ac esse paucissimos, qui gratis malæ esse velint, ne exuisse penitus humanitatem videantur. Auspiciatus est Salomon pœnitentiæ suæ carmen hoc exordio; *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, quibus verbis & se, & lectorem suum à rerum fluxatum & caducarum amore auocat. Sic Satyram exorsus est idem Persius,

I.de magiste-
rio c.9.

Eccl.c.1.

Sat.1.

Sat.2.

*O curas hominum, ô quantum est in rebus inane!
Illud verò,
O curæ in terris anima est caelestium inanes,
quam magnam habet affinitatem cum illo regij Vatis, quo grauitatem humani cordis, & contemptum veri boni hominibus exprobrat: Eily Ps.4.
hominum*

hominum usquequò graui corde, & quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium? nec admodum alienum est à Christi seruatoris Perruini obiurgantis oratione, non sapientia que Dei sunt, sed qua hominum, quo Persii carmine in hanc sententiam vslus est aureum Christianæ eloquentiae flumen Lactantius. Infinita sunt apud Poëtas sapientissimè atque utiliter dicta, quæ si colligere libeat, breui grande volumen confecero. Paucula hæc ex uno & altero afferre placuit de vniuerso genere virtutis, ut argumento esse possint, quid dixerint singillatim de singulis. Nec minus prodest muneri concinnitas & exquisitorum verborum ornatius sententiae veritati & intimæ sapientiae, quam in arboribus flores & folia, quibus inumbrantur fructus. Quamquam si nihil aliud esset poësis, quam præludium ad grauiores disciplinas, & quædam levior mentis tintura ad combibenndum facilius veræ sapientiae succum; quis eam inutilem esse dixerit? *Hac* itur, non *huc*; esto. Sed profectò aliquem locum cogitanti, via necessaria est. Scriptum legimus Mosem sapientiae laude adeò inclyrum Ægyptiorum doctrinâ animum suum imbuuisse επει γενεράλει τῷ Σιωνί τῷ ὀνόματι, priusquam ad eius contemplationem, qui verè est, accederet; sic Daniel in Babylonie scholæ palæstra prælulit sublimioribus de Deo scientiis; qua in re si quid fuisset bonis moribus periculi, eadem religione abstinuisset aures à Chaldaeorum doctrina, qua ab eorum cibis temperauit.

Sen.

D. Basilius
suprà.Hieron.
tom. 2. c. 1.
in Dan.4.
a Epist. 2. ad
Sympronias-
num.
Act. c. 7.b de temu-
lentia.
c 1. Cor.
c. 25.

At enim verò præclarè monuit D. Pacianus Barchinonensis Episcopus^a, à D. Paulo factam nobis esse potestatem vtendi Poëtarum dictis, à quo illud Arati in Areopago usurpatum est, αὐτὸς δὲ γένετο εἰπεῖν, ipsius enim & genus sumus. Iam quis me deinceps verabit dicere Apostoli exemplo, hominis adorazione per gratiam in filios Dei, & diuinæ consortes factos naturæ atque adhibitos ad cœlesti Christi corporis epulum posteriori iure appellari posse οὐρανίους, θυγατρες, θυγατρίας, & Deo nutritos, à Deo genitos, diuinos, quemadmodum heroes Homerus appellat? Possum item citare in hunc locum Orpheum in hymnis canentem, diuinum numen esse rebus omnibus creatis μητροῦ τοῦ παραπλήσιον. Patrem per infinitam potentiam, matrem per immensam sapientiam, sive ideam, quæ rei fabricam concipit, & quasi mater efformat; quod etiam præclarè aduertit Philo^b. Alio loco idem Apostolus^c vslus est senario Menandri,

Φερετον οὐδεν χρῆσθ' οὐαλίαι καναλί,
Corrumptunt bonos mores colloquia prava.

Alibi hexametro Epimenidis,

Κρήτες αὐτὶ λένεται, καὶ δηπλα, γαστέρες ἀργα,
Cretenses semper mendaces, mala bestie, ventres pigri.

5. Ex quibus exploratum est poësim nec ita consecrari voluptati aurum & animorum, quin etiam famuletur virtuti, cum virtus sit finis eius præcipitus. Eā verò si abutantur aliqui ad turpitudinem, aut maledictam non magis tunc poësis censeri debet, quam medicina vocanda est, ars illa quæ venena spargit, pestem creat, hominum generi exitium molitur, & alia id genus damna per fraudem & scelus infert mortali- bus;

bus; cum medicinæ proprium sit, ita succorum herbarumque vi ac potestate vti, vt valetudini tuendæ, vel depellendis morbis seruat. Iam utrum fas sit cuiuslibet pleraque Poëtarum dicta apprimè virtuti consona, permixta tamen, & confusa cum aliis dictis pestilentibus secerere, & tanquam gemmas in luto querere. Item utrum vitiosi Poëtæ cum sua fœditate & vitiis habere aliquem locum debeant in Bibliotheca, dicetur libro secundo opportunius. Nunc satis sit ostendisse maximæ ex Bibliothecis ad bonos mores percipi utilitatem, quandoquidem ipsi Poëtæ, qui vulgo nuncupari cum Homero solent mendaces delitosi, ut pote qui facti, fictique putantur ad aurium & animi delicias; vitiis tamen extirpandis & inferendis virtutibus mulsum prosumt. Autre Theocritus, *Qui Musis delectantur, inquit, nihil est, quod Circes timeant fascina, & ποτῷ Δαλιστα Κίρη.* Sunt enim (vt Xenophon^a dixit) τῆν τοῦ φιλοσοφοῦ fontes bonorum; & (vt D. Gregorius Nyssenus^b) εἰς τευχοποιαὶ ἀγένης, ad virtutis acquisitionem conferunt; quia χαλινὲ σύναυρ ἔχου, vim frangi possunt. Eamdem poësim Synesius σύναυρ τὸ φιλοσοφοῦ appellare non dubitat, contubernalem sapientie. Quam multa Poëtæ dicunt quæ à Philosophis aut dicta, aut dicenda sunt. Non attingam Tragicos, aut Togatas nostras, habent enim hæ quoque aliquid severitatis, & sunt inter Comœdias & Tragœdias mediæ. Quantum disertissimorum versuum inter mimos facit? Quam multa Publij non exalceatis, sed coturnatis dicenda sunt? Ne plura. O præclaram virtutem emendatricem poëticam, exclamat Tullius^c. Consulendus super hac re Nicephorus^d aliisque optimæ notæ Autores agentes de edicto Juliani interdicentis Christianos lectione librorum Ethnicorum. *Suis ijsius armis hostem ferire, strenui viri est & fortis. Spectatos numularios diuinum oraculum nos esse iubet, & ut pulcherrimum quodque ex rebus omnibus diligentes, quod malum est, abstinamus; quod bonum autem, disquiramus, atque inuentum retineamus. Vbi canique aliquid boni est, ipsius veritatis est: in reptilibus & feris quedam sunt, que utiliter ad salutem pharmacis & remediis admiscemus; sic quoque in disciplinis istis, quod ad veritatem inquirendam & iudicium acendum facit, id recipimus: quod autem ad Damones ipsos & ad perditionis profundum deducit, despuenies reiiciimus.*

^a in Cyr. 7.
^b de vita
Mosis.

Sen. ep. 8.

^c 1. Tusc. qq.
^d 1. 10. c. 20.

C A P V T VIII.

Bibliothecarum sextus finis, Magnificentiae ostentatio.

Sicut plerisque eriam servilium literarum ignaris libri non studiorum instrumenta, sed coenationum ornamenta sunt, ait Stoicus, ita integræ, & locupletes Bibliothecæ extruuntur interdum a nonnullis non alio plane consilio, quam ad apparatum & pompam. Eiusmodi fuit insignis illa Ptolomæi Philadelphi Bibliotheca, quam Seneca^e ait fuisse pulcherrimum regia opulentia monumentum; atque mox Liuij auctoritate usus illam elegantiam Regum curaque egregium opus appellantis, hæc verba

I.

^e lib. de tragiæ
virtæ.

subiungit, non fuit elegancia illud, aut cura, sed studiosa luxuria, immo ne studiosa quidem, quoniam non in studium, sed in spectaculum comparauerat. Quod ut de primùm à Regibus instituta verum non esset; at certe de reparata videri potest certissimum. Quo enim alio fine *Regina mereatrix Cleopatra* potuit esse auctor eius reparandæ, impetratæ adjid ab Antonio Pergamenâ Bibliothecâ, quæ ei in Asia fortitione obuenerat, eaque Alexandriam translata, vt esset auspiciuム, & fundamentum literariæ sua magnificençæ, in quo *famina superbo, ac procaci fastu,* nolebat se ab ullo præcedentium Regum superari; vt nec passa est se vinci in epularem insania ab amasio suo. Mineruam fuisse illam oportuisset, non Venetem, si studiorum gratiâ Bibliothecam excitasset.

2.

^a in Domit.
sub finem.

Domitianum Imperatorem nulla discendi cupiditate incitatum, sed opum duntaxat & potentia ostendenda studio extruendis Bibliothecis animuム adieciisse, ex Suetonio ^a colligere mihi videoet, qui sic scribit. *Domitianus liberalia studia initio Imperij neglexit, quamquam Bibliothecas incendio assumptas impensissimè reparare curasset exemplaribus undique petitis, misisque Alexandriam qui describerent emendarentique: nunquam tamen aut historia carminib[us]que cognoscendis operam ullam aut stylo vel necessario dedit: epistolas orationesque & edicta alieno formabat ingenio.* Verisimile est eandem fuisse mentem & finem multorum Principum, & Magnatum in eiusmodi literatiis molitionibus, vt quantum nonnulli afferrunt magnificençiam suam in ludis, quibus nec intersunt; alij in ædificiis, in quibus nunquam habitant; alij in publicis epulis, quas nec primoribus labris attingunt; nonnulli in vestium elegantia, quibus non se, sed seruos induunt; alij sexcentis aliis in rebus pro cuiusque ingenio: ita etiam esse possunt homines quidam locupletes, qui literaria supelleçtile lauta, numerosa & exquisita splendorem futuri & opes proferant; malintque prostare suum aurum dispositum in Bibliothecarum forulis, quam arcâ inclusum contineri, rati nimirum istas Bibliothecarum extractiones pertinere ad suæ dignitatis exaggerationem.

3.

Et sanè tem hanc attentius consideranti, non videntur honestius effundi pecunia in dactyliothecarum, vel pinacothecarum, quam in Bibliothecarum extractiones; tamque laudabiliter possideri censuerim à diuitibus bene multa voluminum millia, quam gemmarum; nec quidquam causæ esse cur tabulæ, cur vasa Corinthia, vel murrhina, cur antiquo opere sigilla, cur emblemata scitè in aureis scyphis illigata; cur exesa earie, & vetustate numismata, cur Babylonico, vel Alexandrino opere texta, vel acu pœta tapetia, aliisque id genus tolerabilius deceniusque appetantur à principibus personis, ab otiosis cum voluptate tractentur, & inspiciantur curiosè, quam recto tenus extracti instruètique librorum nidi; licet cuta hæc & elegantia non oriatur ex incensa cupiditate studiorum. Tum si fas est cuilibet ornate domum suam pro suo gradu, & facultatibus: si viro illustri habenda ratio non tantum commoditaris, sed etiam splendoris, & magnificençæ. Quidni eidem liceat ista exquisita & cum suis imaginibus descripta factorum ingeniorum opera in speciem, & cultum parietum comparare? Imò, & hoc

hoc facete eos conuenit cùm ædificant, si ædificate volunt ex architectura legibus, & Vitruij^a præscripto, cuius est monitum istud, Nobilibus qui honores magistratūsque gerendo præstare debent officia ciuibus, facienda sunt vestibula regalia, alta atria, & peristyla amplissima, sylue ambulationesque latiores ad decorum maiestatis, pinacothecas, basilicas non dissimili modo quam publicorum operum magnificientia comparatas; quod eorum in domibus sepius & publica consilia, & priuata iudicia conficiuntur. Aduerte lector hic non præteriti Bibliothecas inter ea quæ ad pompam & apparatum ædificari interdum possunt ac debent. Idem continuò subiungit ea quæ sequuntur. *Si ad singulorum generum personas ita disposita erunt ædifica, non erit quod reprobatur.* Itaque si est apud te aliquo loco ^{τὸν} θησαυρόν, quod nihil aliud est quam decorum quiddam, & naturæ hominique opinioni ita consentaneum, ut in eo appareat honestas & species quædam liberalis cum moderatione coniuncta, nihil erit quod reprehendas; erit potius quodd laudes Fuggerorum magnificientiam in condenda maximis sumptibus Augustana Bibliotheca, & clarissimum Principum Ferratiensium, & Farnesiorum, item & Mediceorum in illa memorabili, quam meritò vocare possis Musarum è Græcia exulantium regium hospitium: sic multi alij magni Principes & illustres viri sumptus in condendis Bibliothecis sumptui esse non duxerunt, ut vrbes exotnarent, & suæ tuerentur splendorem dignitatis, licet non dubitem iis quos recensui, primo loco fuisse propositum publicum bonum in istiusmodi cuta, & impensis, cùm & illi studia bonarum literarum instruendis Academiis, & vitis doctis liberaliter alendis multum promouerint. In sua Bibliotheca extruenda publicis vīsibus Ptolemaeum prospexisse autor est Petrarcha^b. Eandem ædificationem ingenuæ curiositati, non autem ostentationi Strabo^c tribuere videtur, dum in eo Principe ingenij laudem, & rerum nouatum occultarūmque studium commendat, v. g. cùm regiam ipsius sollicitudinem refert inexploranda causa, cur alieno, ut videbatur, tempore ex suo alveo tam latè Nilus exundasset, & cùm dixisset Reges Ægypti illud aliquando curasse, addit: *Is præcipue cui cognomentum fuit Philadelphus, cognoscendarum rerum studiofis, qui propter corporis imbecillitatem semper aliquid noui inquirebat, in quo se traxeret atque oblectaret.* Eadem de Ptolemaeo isto Philadelphia, & eius de excitatione Bibliothecæ consilio prædicant Tertullianus, & S. Epiphanius, ille sic: *Ptolemaorum eruditissimus (quem Philadelphum supernominant) studio Bibliothecarum Pisistratum (ut opinor) emulatus est.* Ille, ὁ μὲν Φίλαδελφος οὐ πεποιημένος Αἰγαῖον διάπολον Πτολεμαῖον, οὐ διπλωθεὶς φιλάδελφος, φιλόπολος τοις ἀνδράσι φιλόπολος γεγίνεται, τοις βιβλιοθήκαις κατονδάσους διπλαῖς αὐτῆς Αἰγαῖον διπλαῖς πόλεως εἰν τῷ Βεργίῳ ταλαιπώρῳ κλίματι. Idemque fuisse Constantino consilium in Bizantina proclue est credere: nam quamuis ei deliberatum esset tantum ornamentorum (*vel ex omnium Orientis urbium nuditate,*) Constantinopolim congerere, ut meritò noua Roma & antiquæ æmula dici ac videti posset: & hanc ob causam præter milliarium aureum circum maximum, amphitheattum, foras, porticus, sepatus maiestate, ac senatorum numerum,

^a 1.6. c. 8.^b Dial. 43.
^c l. 17.D. Hieron. in
Chron.

scholas publicas, & alia multa ædificasset, in quibus suam ostendit, cuius putatur opus celebris Bibliotheca ibidem ædificata: tamen etiam publicæ vtilitati consulere voluisse existimauerim; præsertim cùm reietur Aurelius Victor^a Constantimum in omni genere laudis magnum, *magnificum quoque fuisse nutritorem bonarum artium, & fauorem literatorum;* & D. Gregorius Naz^b. *edificatas ab eodem Imperatore scientiarum scholas cum laude celebret.*

^a C. Theod.
l. i. & 3. de
præceptorib.
& medicis.
^b in orat. de
Iaudib. D. Ba-
silij.

C A P V T I X.

Bibliothecarum septimus finis, falsæ eruditionis ostentatio.

1.

OMNINO sæpe contingit, vt plerique tenuissimè literati, audiant tamen in vulgus apprimè docti & sapientes, quòd interdum se vidēndos exhibeant in suis Bibliothecis infinita librorum multitudine circumfusos, quorum argumenta, vel etiam nomina sæpe ignorant, eosque ne emissitiis quidem oculis studij gratiā nunquam vident. Id sane felicitatis obutum Iustiniano Imperatori, homini ut ait Suidas, rudi quinque literarum, & (quod Graeci dicit) plane ἀνέγερτο; istamen quòd ex tribus antiquis Codicibus Imperialium constitutio- num Grégoriano, Hermogeniano, & Theodosiano vnum compingi curauerit, opera decem illustrium eius ætatis Iurisconsultorum, eumque suo nomine appellatum Iustinianum confirmauerit, putant imperiti Iustinianum fuisse Antistitem iuris, & mystagogum consultissimum. Qua in re notandus est potius vulgi error & rei gestæ ignoran- tia, quam Imperator quæsitæ hoc artificio famæ eruditionis insimu- landus. hæc de Iustiniano ex vulgari opinione, cui occasionem dedit centum ab hinc circiter annis mendum in Chalcondyliana editione Suidæ, in qua pro *Iustino* scriptus est *Iustinianus*. Porrò Iustinus senior à Procopio Cæsariensi in historia arcana dicitur ἀπόδειτος γραμμάτων ἀνθρώπων, καὶ ἀναρρέει: at verò Iustinianum scribere nouisse, doctumque fuisse, Philosophiæ, Theologiæ, Musicæ, architecturæ peritum, iuriis consultissimum, nauum disputatorem, & ius pro tribunali reddidisse, adeoque etiam scripsisse & edidisse plures libros, egregiè euincunt Nicolai Aleniani notæ in arcānam historiam Procopij pag. 87. 88. 63. atque alibi. Vide Cassiodorum lib. 10. var. ep. 9. & 22. At certè quicun- que laudem captant ex inanissimis insignibus locupletis Bibliothecæ, mukique studij simulatione, necesse est fiant fabula emunctioribus naiibus, & perspicacibus oculis, qui per tenuitatem pellucentis huic doctriñæ olfacti putidam ostentationem vanissimorum hominum, & imam despiciunt ignorantiam. O si viderent isti literatorum simij, & insulsa capita, illos

— a tergo quem nulla ciconia pinsit,
Nec manus auriculas imitata est mobilis albas,

Na

Nec lingue, quantum sit at canis Apula tantum;
fortasse satius sibi esse putarent deponere illud studium aceruandi
libros, quam patere, rediuitis fannis Luciani^a, & tuis & amicis utorū q̄ m̄mā
p̄. Cetia dñsqueverat.

Lepidum est in hāc sententiam quod habet Seneca ^b. *Caluifius Sabi-*
nus, inquit, nostrā memorīa fuit diues, & patrimonium habuit liberrim. & in-
genuum: nunquam vidi beatum indecentius; huic memoria tam mala erat, &
*illi modo nomen *Vlyxis* excideret, modo *Priami*; quos tam bene non erat, quam
pedagogos nostros nouimus. Nemo vetulus nominator, qui nomina nō reddit, sed
imponit tam perperam, quam ille *Troianos* & *Achinos* persalutabat: nihilō
minus eruditus solebat videri. hanc itaque compendiariam excogitanit: ma-*
gnā summā emit seruos, unum qui Homerum tenebat, alterum qui Hesiodum:
nouem præterea Lyricis singulos assignauit: magno emiss illum non est quod
miseris, non inuenierat, faciendo locauit. Postquam hac familia illi comparata
est, coepit coniuua: suos inquietare, habebat ad pedes hos, a quibus subinde cūm
peteret versus quos referret, saepe in medio excidebat. Sufcit illi Satellius
Quadratus stultorum diuitium ARROSOR, & quod sequitur, A R R I S O R,
& quod duobus istis adiunctum est, DERISOR; vt Grammaticos haberet
analectas, cūm dixisset Sabinus centenis millibus sibi constare singulos seruos;
minoris, inquit, torserintia emisses: ille tamen in ea opinione erat, vt putaret
se scire quod quisque in domo sua sciret. Haud paulo minus despere mihi
videntur indocti isti Bibliothecarum extructores verissimā imperitiā
& vanitatis conceptacula, quando variorum Auctorum sibi vindicant
eruditionem, eo solum nomine, quod eorum libros possideant. Quasi
vero quod emeris Epicteri lucernulam continuo Epicterus sis; si
Æschyli pugillates illico plenus numine tragœdus existas; si cala-
num Demosthenis emere potuisti, reuiuiscat in te Demosthenes: quod
somniare possis in bene instructo Musico, repente Poëra prodeas: quod
Timotheti tibi penes te sint, vel arcus Herculis; ideo pro Philoctete
, vel Ismenia statim te geras, si nec illas inflare, neque hunc possis
contendere. Nega si potes quod dicam: si sola supellex literaria cōiectum
facit, nunquid tabernac librariæ videri debebunt doctissimæ? vt si pro-
mittere barbam, philosophari est, nonne locum inter Philosophos hir-
cus obtinebit honoratissimum? multi sunt (mihi crede) haec ètate Antigo-
ni similes illius, quem Ammianus^c amictu tenus Philosophi appellat;
multique personam malant, quam faciem. Multi èrunt Mētous iōnōi, inter
Musas gracilis, qui obstrepera ostentatione canori videri volunt,

^a ad imperi-
tum multos
libros eru-
ptantem.

^b Ep. 37.

^c I. 14.
Sen. de ben.
I. 2.

Vi solet argutos strepere inter anser olores;
libtos quidem dicimus esse Ciceronis, eosdēmque Dorus librarius
suos vocat, & utrumque verum est: alter enim illos tanquam Auctor
sibi, alter tanquam empior asserit, & recte utriusque dicuntur esse: ve-
rum si te venditas alterum Platonem, vel Hippocratem, vel Vlpianum,
vel Homerum, quod eorum libros in tua Bibliotheca possideas, nec
tui aliter sint quam quomodo Dorus librarius possider suos, hoc est,
iure emptionis; næ, mi homo, facest insani, & si putas tuo illo Biblio-
thecæ apparatu aliis fucum fieri posse, quam stolidis, tuisque similibus,

duo iugera hellebore vix te bene sanum fecerint. Duo sunt, bone vir, quæ nec pecunia comparari, nec à quoquam mortali donari, nec casu, vel hereditate obuenire cuiquam possunt, *Virtus*, & *Eruditio*. Vtrumque, laborem & studium desiderat; nec te affluens librorum apotheca doctum faciet, sed mens necessariis cognitionibus ornata.

3. Amplius dico: Incautis obest frequenter librorum multitudo ad comparandas scientias, non solum quia præsidio literarum diligentiam in perdiscendo, ac memoriam remittant, quemadmodum censuerunt aliquando Druides apud Cæsarem^a: sed ob id præfertim quod

^{a lib. debello Gall.} Thamus Aegyptiorum Rex literarum inuentori Theuth inuentum suum prædicanti sapienter dixit, & ad rem præsentem appositè negans librorum monumenta prodesse eruditionis candidatis; quia sic (inquit) potius sapientiæ opinio, quam veritas discipulis traditur. Nam cum multa absque præceptoris doctrina perlegerint, multarum rerum periti, cum ignari sint, vulgo videbuntur, consuetudine quoque molestiores erunt; utpote qui non sapientia ipsa sint prædicti, sed opinione sapientiæ subornati. hæc Thamus apud Platонem^b. Quæ licet mihi omni ex parte non probentur, sitque in confessu apud æquos rerum estimatores, & longo vsu coimpertum librorum lectione disciplinas mirificè adiuuari: ita nihil fingerè animo possum stultius, quam ex sola atque otiosa librorum possessione querere eruditionis opinionem.

4. Habet sanè id incommodi res commodissima, libraria supellec, non quidem naturâ suâ, sed vitio abutentium, ut monumenta ingeniorum etiam ad indiginos peruentura publicauerit. Non est tamen lex casuris imbris dicta, ne in malorum improborumque rura defluerent. Cæterum si se in amplis suis Bibliothecis magnificè quasi pompam circumferant rediuiui Caluisij, & ~~ἀναιδέστεροι φιλονίδει~~, Philonide indoctiores, sibi que plaudant gratulenturque opinionem doctrinæ apud imperitum vulgus, ob librorum copiam & laxitatem Musei; ego quoque

^{c de imperito libros emprimitante.} occentabo cum Luciano^c, πόσην δὲ λύρα γένεται, Quid commune lyra cum asino? Venit mihi in mentem diues ille Asianus, cui cum pedes ex frigore putridi abscissi fuissent, ne vucus serperet; ut aliquo saltu modo leniret dolorem suum, ligneos sibi conficiendos curauit, quibus subligatis interim etiam seruis innixus incederet; at in eo quoque magis ridiculus, quod suis illis ligneis pedibus calceos inducebat tanta arte perfectos, quanta esse potuerunt vel Darij Persicæ, vel socii Veneris, vel Cothurni Iunonij, & hoc imperitè satagebat, ut affabré calceatus videretur. At πέρι τῶν ὁπλῶν, καὶ τὴν χρύσαντὴν σύμβολα, simia simia est aurea, licet habeat symbola, nec certè magis Bibliothecæ imperito conueniunt quam ligneis pedibus concinnè facta, gemmisq[ue] ac vniornibus illuminata sandalia.

^{Lucianus sup.}

C A P V T X.

O^ttauus finis condendarum Bibliothecarum, Nobilium
ingeniorum consecratio.

Quod de Philosophia Seneca philosophus dixit, iure merito de
qualibet liberali disciplina pronunciandum est. *Infularum loco* ^{1.} *Sen.ep.14.*
esse, & consecrare possessorem suum. hæc vna ferè causa fuit cur Ptolemæus
Philadelphus nobilem illam suam Bibliothecam excitauerit, vt nimi-
rum esset velut quidam locus sacer & augustus, vbi nobilia ingenia
consecrarentur, & debitos sibi honores obtinereant. Iudæis enim scripsit
in hanc sententiam pro mittendis ad se sacris Codicibus. *Cum apud vos*
Prophetarum quosdam libros esse compererim, qui de Deo & mundi fabricatio-
ne scripti sunt, ἃ τίτλος τοῦ ἀλλας ἀριστῶντος ἴδεται. *hos cum aliis consecrare*
magnopere cupio. *Quæ mihi ad vos scribendi causa fuit, ut illos ad me mittere*
velitis. *Nam quod ego non curiositate ductus, neque malo animo, sed honoris*
illis habendi studio, τὸ μῆνις ἔργον. Merentur haud dubiè singulares hono-
res homines illi, quos Numen cæteris hominibus ingenio antecellere
voluit, & valde consentaneum est, vt libri, talium ingeniorum partus &
liberi parentum suorum radiis fulgeant.

Verùm enim uero, si quis honos debet ut libris, & si in illustribus lo-
culamentis velut in apotheoseos pegmate consecrandi sunt; id venera-
tionis debetur præcipue sacris Codicibus, vt pote qui solum Deum au-
torem suum & velut parentem agnoscent: imò & Beato Eucherio ^a
libri Canonici videntur esse tanquam quædam numina, cùm ratiocina-
tur in hunc modum. *Si illi dicuntur Dij, ad quos sermo Dei factus est, & ideo*
dicuntur Dij, quia sermonem Dei custodiunt; quare non magis ipse sermo Dei
dicitur Deus? hoc saltem sine controversia verum est, quod eleganter di-
xit D. Laurentius Iustinianus, *Est sacra pagina sapientia Verbi speculum, di-*
ninitatis armarium; & quod iam antea grauissime scripserat D. Irenæus ^b; ^{2. in serm. 4,}
Dei filius inseminatus est ubique in Scripturis. hæc cùm ita se habeant, dic
mibi, nōane Ptolemæus Philadelphus fuit inuitatus diuinata permotio-
ne cùm sacros libros in sua Bibliotheca consecravit? hoc est, illis ho-
norem & cultum velut diuinum in augusta illa æde attribuit? Nec verò
aliter sacra illa volumina D. Hilarius indigitat, quām *libros arcano cœ-*
lesti consecratos.

Statue nunc an non religiosè faciant & laudabiliter quotquot sacras
paginas non aliter legunt, quām aperto capite, lotis manibus, genibus
flexis, vel in pedes erecti venerationis & obsequij gratiā? Non sancte
hoc præceperit B. Petrus Damianus ^c, *Libros sanctos ita custodiat, vt nun-*
quam manum super literas teneat, nunquam fumo nigescere, vel ignis odorcm
sentire permittat? Nunquid non tibi summa dignus laude videtur Theodo-
sius Imperator, qui propria manu literis aureis volumen Euangeli-
orum descripsit; tantæque pietatis æmulus Carolus Magnus, qui in novo
Testamento literis item aureis transcribendo docuit quanta venera-
tione

^{S. Epiphani.}
de mens. &
pond.a. 10.

^a in serm. 4,
post Dom.
Paff.

^b 14.c.23.

^c opusc.15.de
sua congreg.
institutis
c.18.

tione sacras paginas prosequi debeamus? Eadem pietate permoti per multi Principes, inuolucra, thecas, capsas auto & gemmis narentes, multaque arte laboratas asseruandas sacris voluminibus dedicatunt, quod fecisse Childebertum ex spoliis Amalarici, Constantem Imperatorem, & Michaëlem Imperatoris Theophili filium produnt historiæ. Eiusdem religionis studio fuere in oratoriis magnifica peggmata, vbi Euangelia tanquam sub augustali reponebantur: sic in facello palatino Constantinopolitani Imperatoris fuit sublimis quidam pluteus, in quo ἐμπερατορεὺς ἀνων δασκέλιον, situm erat sanctum Euangeliū^a. Sic in sacris OEcumenicis Conciliis adorandus ille Codex sacrōrum Bibliorum (vt verbis utrūque seprime & octauæ Synodi generalis) in folio regium in

Greg. Tur. 1.3. hist. c. 10. Anaft. in Vitteliano & Bened. Cres- sol. myst. 1.3. fest. 2. c. 18. ^aCutop. apud Serat. 1.1. c. 4. 9. 15. Feuardent. in præf. ad Xist. 5. apud Iustini- nianum 1. 1. p. 1. de sacra Script. D. Hil. in Ps. 131.

multaque arte laboratas asseruandas sacris voluminibus dedicatunt, quod fecisse Childebertum ex spoliis Amalarici, Constantem Imperatorem, & Michaëlem Imperatoris Theophili filium produnt historiæ. Eiusdem religionis studio fuere in oratoriis magnifica peggmata, vbi Euangelia tanquam sub augustali reponebantur: sic in facello palatino Constantinopolitani Imperatoris fuit sublimis quidam pluteus, in quo ἐμπερατορεὺς ἀνων δασκέλιον, situm erat sanctum Euangeliū^a. Sic in sacris OEcumenicis Conciliis adorandus ille Codex sacrōrum Bibliorum (vt verbis utrūque seprime & octauæ Synodi generalis) in folio regium in

morem strato in medio Patruim consessu collocatus est. Apud Indæos non solum scelus existimabatur publicis ieuniis expiandum sacros libros super nuda humo ponere, aut illotis eos manibus attingere, aut in Synagogis à Leuita circumlatos non religiosissimè venerari, simûlque adorare: verūn etiam, nec audebant sacrorum vatum oracula nisi substrato linteo attingere. hinc pitorum hominum mos (quod facere consueverat D. Franciscus) vt si aliquid diuinorum eloquiorum repererint in loco minùs decenti & honesto, illlico appresso oculu in aliud decentiorem venerabundi transferant. Iosue laudatissimus Hebreorum heros tanto in honore & cultu habuit librum legis, vt eum in bellis pro vexillo gestareret. Sed quid facete Christianos decet in veneratione sacrorum voluminum, quando Mahumetani adeò reverentes sunt Alcorāni sui, vt nemo propè illum sedeat, sed statuatur semper in sublimi loco, vbi à nemine indignius tractari possit?

Haud minori honore Antiates apud Philostratum ^b dignati sunt libellus Apollonij Tyanei, in quo sycophanta nequissimus idémque Magus descripterat Pythagoræ dogmata, quæ didicerat in antro Trophonio: hoc enim volumen in tholo eximij cuiusdam antri, velut auctoris immortale monumentum dedicauerunt. Mitto dicere de capsula vnguentorum Darij Regis, qua theca solos Homeris libros Alexander dignos putauit; vt non miteris, si protv quisque est ingenio præstantissimus, nobilia ingenia studiosè consecraverit in literariis illis monumentis, quæ teliquerunt, forulos cedrinos, thecas gemmeas, auto radiantia loculamenta, peggmata summo artificio elaborata, atque magnifica conclania illis prouiderit. Verè enim ac sapienter Lycei præses dixit: Consideratio contemplatiōne per se magni pretij est, & excellentia, idēque magno honore affienda, ac plurimum colendi qui in eam assidui incumbunt.

^{5.} Siconsecrantur ab hominibus libri in Museis, vicissim quoque libri consecrant homines studiosos, & velut sacrosanctos efficiunt, suntque illis tanquam intelaria diplomata Principum ad inuiolabilem clientelam & custodiam: sunt infinita exempla in historiis illius venerationis & tutelæ, quam sibi ab magnis Principibus delatam homines docti libris acceptam referre debent; adeò vt sola librorum contrectatio auctoritatem afferat. Pater Iacobus Laynes è Societate Iesu, sua ætate

doctorum

doctorum omnium confessione, & factos sancti Concilij Tridentini admiratione doctissimus, cum ex Collegio nostro Romano in Domum professam, in qua degebat, librum nescio quem, quo tum indigebat, ferret ipse sub axilla, vrgeretque socius sibi ut illum deferendum tradaret, aiens haud decorum esse & rationi consonum, se vacuo talem sarcinam a praeside suo, & preposito Generali Societatis gestari. Respondit modestissimus Pater, idemque erga libros gratissimus: *Mi frater, libri non onerant, sed honorant; neque euinci ab ipso vllis precibus potuit, vt socio hac in parte acquiesceret.*

Hactenus de multiplici fine extruendorum Museorum & Bibliothecarum; quae disputatio præmitti debuit, ut recte & ordine totum opus procederet. Nunc locus ad eius ædificationem designandus est, ac vindendum, quid super ea re censuerit consulta antiquitas; tum deinde, quid nobis ex rationis & artis præscripto definiendum.

6.

S E C T I O . II.

Quibus in locis extracta olim Bibliotheca; quis videatur extruendis opportunus: earum breuis sciographia.

DOEST contingere, ut quis cogitationes, & formas augustæ Bibliothecæ habeat, locum tamen ædificandæ deligit minus idoneum; quemadmodum Dinocratem insignem Architectum in monte Atho ciuitatem ædificare molientem, cum tamen non essent agri circa qui possent frumentaria ratione eam tueri, sed opus esset transmarinis subiectiōibus, Alexander monuit illis verbis quæ Vitruvius^a refert, qui bus sibi probari quidem formationem aiebat, locum vero improbari. Ita Musea quo loco extruantur plurimum interest: quid hac in parte à veteribus obseruatum sit, quidye nunc obseruandum, hac sectione definio.

B.

^a 1. 2. in proœm.

C A P V T . I.

Bibliothecæ in templis extrui solitæ.

Libris inesse quiddam sacrum & religiosum, docent extrui solitæ in templis Bibliothecæ, ut constat ex Hebræa, Græca, Barbara, Romana, & Christiana historia. In Hebræa quidem Iudas Machabæus Nehemia secutus exemplum, Bibliothecam extruens congregauit libros Prophetarum, & David, Epistolas Regum, & de Donarijs, quæ omnia Epiphanes abolere tentauerat: eiusmodi autem librorum monumenta afferrata

I.

Mach. 2. c. 2.

E.

afferrata

afferuata fuisse in templo, constans est omnium interpretum sententia; ac iam multis ante Iudain sacerulis Moyses scriptum à se legis volumen, & ad umbilicum perductum iussit Leuitas ponere in latere arcæ fœderis; sacram verò Bibliothecam à Chaldæis incensam Iudæis tandem patriæ suæ postliminio restitutis Esdras sacerdos restituit, ac reparatam auxit ducentis amplius voluminibus à se conscriptis.

Deut. c. 31.

v. 25.

Genes. lib.

2. Chron.

2.

a lib. 22.

Ruff. d. c. 22.
& seq.

3.

b 1.49.

c de Anti-
quitatibus
vibis Romæ.

Suet. in Aug.

d in Epist.

e 1. Carm.

4.

f lib 1. de
compositio-
ne medica-
mentorum.

g lib. 27. 28.

h in Aurelio.

i lib. 19. c. 5.

Athenis Adrianus Imperator sanctis Eleusinis initiatuſ Herculis & Philippi exemplo ædem Iouis Panellij (id est, totius Græcia præsidis) struxit, & in ea Bibliothecam Ptolemæi Philadelphi Bibliotheca fuit primùm condita in Serapeo, (vt est auctor Ammianus^a) eodemque in loco à Cleopatra reparata est, seruata semper Ptolemæi appellatione, quod docet his verbis Tertullianus, *Hodie apud Serapeum Ptolemæi Bibliotheca cum ipsis Hebraicis literis exhibentur.* Porro fuit Serapeum insana subtractionis moles, & opere magnificentissima dicata Serapidi, vbi erat celebre eius numinis simulacrum, quod Sesoſtres Rex per Briaxam artificem fecit ex omni metallorum, lignorum, & lapidum pretiosorum simul tritorum permixtione; quæ arx impietatis frenidente nequaquam superstitione diruta est anno Christi CCCLXXXIX, Theodosij senioris Imperio.

Romæ Octavius Imperator templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitauit, quam fulmine iecta desiderari à Deo hanc spes pronunciauerant, additâ porticu cum Biliorthece Latina Græcaque, quam à manubris Dalmatarum subactorum extructam, & à fororis nomine Oitanianam appellatam Dio^b afferit: fuit autem è triginta septem quas aliquando habuit prima, secunda Gordiana, tertia Vlpia, vt est auctor Andreas Palladius^c. Ed allusit Horatius^d,

Scripta Palatinus quæcumque recepit Apollo;

& ^e,

Quod dedicatum poscit Apollinem.

In eandem sententiam Ouidius, dum ait se ductum ad illam ædem, in cuius Museum cum intrare veller, repulsus est ab æditno. Atque id causæ videtur esse cur Bibliothecæ extruantur in templis, quod nimis nefas sit quidquam obscurum & pestilens (eiusmodi erant Nasonis amatoria,) illarum limen attingere. Præterea cum libri (vt loquitur Seneca) sint factorum ingeniorum opera, nullo alio in loco conuenientiis collocari posse veteres sapienter putauerunt, quam in sacris & religiosis ædibus.

Alterius Bibliothecæ extructæ in templo Pacis, meminit Galenus^f & Agellius^g. Idemque mentionem facit Bibliothecæ templi Traiani, quæ Vlpia ab eius Principis nomine dicta est; & fuit è Romanis præcipuis una, ac Palatinæ æmula, eo præsertim nomine insignis, quod in ea fuisse aliquando libros linteos, docet Vopiscus^h. Item meminit alterius in Herculis templo: sed luculentum est quod obseruat Eustathiusⁱ, vnde rectè coniicitur Bibliothecas fuisse præcipue in templis, & Sacerdotum curæ commissas. Homerum, inquit, quidam Naucrates plagi accusat, quod cum in Ægyptum venisset, librōsque reperiſſet

perisset, *phantasia* fœminæ, quæ *Iliadem*, & *Odysseam* scripsérat, & Memphi in Vulcani templo deposuerat, eos sibi adscriptis & edidit. Ego, scilicet cum Lipsio^a id putem falsum; nihilominus tamen morem perantiquum indicat.

a c. i. synt.
de bibl.

Olim Christianæ reip. moderatores ingruentibus passim hæreticis Orthodoxorum scripta & legitimas sacratum litterarum interpretationes, summâ curâ reponebant in Bibliothecis, quas in locis inauguratis condebant, velut tutissimum in difficultibus Ecclesiæ temporibus perfugium. Tale consilium fuit Alexandri Hierosolymorum Episcopi, & martyris. Is enim inter cætera ornamenta nobilem Bibliothecam à se collectam Hierosolymis reliquit, è qua se in rem suam deriuasse pluti- ma fatetur Eusebius^b. D. Augustinus suam haud ignobilè moriens legauit Ecclesiæ Hippoñensi, arbitratus nullum se posse relinquere sui erga charissimam sponsam amoris perennius monumentum, nullum opportunius ius secundis rebus, & aduersis ornementum, & præsidium: at in re aperta exemplis vtor non necessariis. Perseuerauit ad hæc usque tempora laudabilis illa consuetudo in insignioribus toto orbe Ecclesiis, ut publica templo adiungatur Bibliotheca. Cum enim diuinum sit oraculum^c, *labia sacerdotis custodire scientiam, & ex ore eius legem requiri*, necesse omnino putauerunt suppeditare Sacerdotibus parata in sacris Bibliothecis adipiscendæ Scientiæ instrumenta, ne unquam audiant horrendum illud^d, *Quia repulisti scientiam, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi*. Vel certè si hoc aliquando audituri sunt, causari minimè possint, adiumenta sibi defuisse cognoscendæ diuinæ voluntatis, & sacrosanctæ legis interpretandæ. Id Carolo Magno antiquissimum fuit, ut post relatas ab hostibus victorias statim se accingeret ad Episcopatus instituendos, extruenda templa, eisque Scholas & Academias adiungendas instructas necessariis Bibliothecis, ne vel *inermis esset religio, vel manis sapientia*, quæ indissolubili inuicem vinculo cohærent.

5.
Angelius
Rocca in 4a
interfene-
strio Vat.
Bibl.

Niceph. Cal.
lib. 7.
^b 6. hist. c. 14.

^c Mal. 2. v. 7.

^d Ol. 4. n. 6.

Fuit & hoc usu receptum apud Aegyptios, ut quisquis fuisset cooptatus in sacerdotium, statim traduceretur mystagogis imbuendus arcana observationibus religiosæ illius Philosophiæ, quæ aliud in fronte profert, aliud continet in recessu; idque significabant Sphinges in templum propylæis positæ: hoc ipsum quoque admonebat celebris liber qui Mystæ portigebatur inter initiationes solemnies ritus, & ceremonias: ex quibus planum est, rem sacram & literatiam fuisse eiusdem procurationis apud illos. Certè & veteres illi sapientes apud Aegyptios, qui doctrinæ famam ambitiosius consecabantur, assidui erant in sanctis ædibus, & numinum suorum delubris, ut darent autoritatem suæ scientiæ, tanquam si diuinitus afflati meta loquerentur è Deorum æditis oracula. Verum ut ad Christianos redeam, confirmat hunc motu D. Hieronymus his verbis^e: *Beatus Pamphylius martyr, cum Demetrium Philereum, & Pisistratum in sacra Bibliotheca studio aquare vellet, imaginisque ingeniorum, qua vera sunt, & eterna monumenta, toto orbe perquireret, tunc maxime Originis libros impensis persecutes Cæsariensi Ecclesiæ dedicauit.* Eadem Cæsariensi Ecclesiæ suā fuisse Bibliothecam ex eodē Hieronymo^f

6.
Calcagn. de
rb. Agypt.

^e Ep. 141.

^f in Cat. sep.
Eccles.

apertè colligo, dicente in Cæsariensi Bibliotheca haberi munus illud
sanctissimi Martyris flagrantis amore diuinæ Bibliothecæ.

C A P V T II.

Bibliothecæ in Regum palatis extractæ.

TRITU est illud Platonis simul, ac verissimum, *tum demum beatas fore*
Res ipsæ Philosophi regerent, aut qui Reges essent philosopharetur. Hinc
 factum est, vt Princeps prout fuerunt sapientissimi, tam esse optauerint
 alumni Musarum, quām pulli Martis; tantōque studio construxerint
Athenea, quām Agena; Mowreia, quām Ondobras; hoc est, non minore
 cura Bibliothecas in regiis ædibus, quām armamentaria habere studuerint.
 Interrogauit aliquando Demetrium Phalereum Ægypti Rex Ptolemaeus,
 vnde tandem redē imperandi formam (rei nimiriū admodum operosæ & difficilis) condiscere posset? ex libris (respondit Demetrius)
 si eis utraris familiarissimè. nam quod sæpe amici ob regiæ
 maiestatis reverentiam monere cunctantur, & quasi verecundantur,
 & quod adulatores serniliter mentiuntur, & dissimilant; illud cum
 maxima libertate libri Regibus suggerunt. Ex quo sapientis viri re-
 sponso ortum putauerim in Ptolemaei mente consilium insignis illius
 Bibliothecæ, de qua iam sæpe superiùs; quam licet extruxerit in Serapeo,
 est tamen verisimile studiosissimum Regem peculiare Museum ha-
 buisse in ipsa Regia libris illis instructum, qui sibi maximè conuenient.
 Id certè ex Strabone^a videtur esse exploratum, qui partem regiæ
 Ptolemaei Museum fuisse, ait, τὸν δὲ βασιλεῖων μερός ὅτι ἡ τὸ Μετέωρος, cui
 adiunctæ erant porticus & exhedrae, & amplæ quædam ædes coniunctæ
 literatorum destinatæ, quorum sermonibus & colloquiis pascere ani-
 mum suum Rex posset cum liberet.

Hinc profecta haud dissimilis cura Matthiae Coruini Hungariae Re-
 gis, quem verè appellare possis *Martigenam*, videlicet qui natus sit inter
 arma, & quasi adoleucrit in ipso Martis sinu, nimiriū in Ioannis Hun-
 niadis disciplina. Is haudquam degener à perenni & contestata
 parentis bellicosissimi virtute, ita se literatum studio addixit, vt Italos,
 Germanosque, si qui bonarum artium laude excellerent, euocarit, &
 (quod hic præsertim agitur) Bibliothecam Budæ instituerit in ipsa Re-
 gia, quæ etiamnum extat, sed sub Barbarie Othomannica, doctorum vi-
 rorum haud amplius parens, & altrix. Quam copiosam librorum con-
 geriem penes se in palatio habuisse putandus est Alphonsus Arago-
 ninus, cui nec gratius unquam munus offerri potuit, quām eximius ali-
 quis liber, nec aliam tesseram symbolicam, quām apertum librum ge-
 stare voluit. Qui denique (vt cū Ænea Sylvio^b loquar) nunquam in ca-
 stris fuit sine libris; quocinque iuit, eum Bibliotheca secuta est, siue in
 tectis esset, siue in tentoriis mansit, singulis diebus aut legit aliquid,
 aut audiuit. Gordianum minorem vna ferè Bibliotheca sibi à Sereno
 Samonico

^a Ep. l. t. ep.
^b 105.

Samonico testamento relictā ad cōclūm tulit , nulla alia consecratione, quām hominū literatorū elogiis. Hoc studium Bibliothecā , quia Regium est; ideo capta Carthagine Senatus Romanus gratificari voleans Africā Regulis , eis Bibliothecas donauit , vni dūntaxat Magoni Poēmo tantus honos habitus , vt eius duodētrīginta volumina in Latinam linguam transferenda censuerit.

Plin. hist. I.
18.c.3.

Fuerunt igitur , sūntque etiam nūm extructæ Bibliothecæ in regiis palatiis, & id quidem bonum factum, dummodo selectis libris vtantur, & (quod de Epaminunda dixit Thucidides) ἀνδραῖος sine molitie, & desidia : sanè Alexandro mos semper fuit nunquam se ad capiendum solum componere , quin ensem simul cum Homeri operibus suo capitū supposuisset , vir cuius solum nomen bellicosè id factum esse defendit. Notum est indefessum Iulij Cæsarī studium in mediis bellorum æstibūs, & iactatione armorum; adeoque apud Mundam, vbi de Orbis imperio dimicatum est, & poēmata composuit, & rerum ab se gestarum commentarios, duos libros de Analogia confecit; duos item Anticatones.

3.

Possunt, non est dubium , possunt studia literarū etiam à Regibus, & Imperatoribus colī , & habere commercium cum bona reip. administratione, & artiis: nec ob id virtutem bellicam soplitam conniuere testari possunt inuicti heroes bene multi. Vnus aut alter sit, exempli gratia , Philippus Macedo non Alexandri solum , sed etiam Magni pater quantus quantus extitit (fuisse verò quam maximum , argumento sunt centum quinquaginta ferè populi Imperio Macedonum perpetuis eius victoriis, nulla ferè belli offensione additi) tantus à doctrina prodiit, & ab Epaminundæ in omni disciplinarū genere versatissimi disciplina. De hoc etiam est illud Iustini^a, mirari se, vnde tam perfecta sciētia militiæ in homine Thebano, & inter literas nato: sed enim verò hoc videri debere mirabile negat Diodorus Siculus^b, aitque causam gloriae illius militaris, quæ in Epaminunda summa fuit, in promptu esse, nempe eruditioinem eximiam.

4.

Alphonsus ille Arragonies, cuins suprà fecimus mentionem, tam felix domi bellique fuit , adcè rerum gestarum gloria inclitus , vt Iustus Lipsius^c asserere nō dubitet à Carolo Magno Europam maiorem haud vidisse virtute, & fortuna Principem: tamen quantum amans librorum fuerit, præter ea quæ superiùs retulimus , ex hac eius voce intelliges, Malim^d(inquit) omnium regnum iætūram facere , quām minimam doctrinæ. Non tantopere mirarer hoc Alphonsi dictum , si alicuius dūntaxat Ichacæ regulus fuisset , sed septem regnum Regem hoc sepius dixisse, est certè mirabile, & literarum studiis in primis gloriosum; fuit Roberti Neapolitani idem affectus , cūmque aliquando dixisse ferunt, chariores sibi literas regno esse. de hoc arguento iterum libro secundo opportuniūs.

^a lib. 5.

^b lib. 15.

5.

Claudat hoc caput res profecto memorabilis, vnde quiuis facile intelligat Regium esse Musas adsciscere sibi in contubernium, atque illis ædem intta regiarum ædium septa dedicare. Refert Henricus Somma-

^c in mon. &
exem. pos. l. 1.
^d 8.

6.

Ilius noster quiddam, quod nisi graui testimonio niteretur, incredibile videri posset. Cum quidam è nostra Societate ante annos plus minus vigintiquinque Argitium Mauritanæ profectus esset pretium redemptionis captiuorum latus, Rex qui aliquando Christianus fuerat, eum in suam duxit Bibliothecam varia librorum supellestile refertam. Multos hinc illi codices visendos porrigit, atque in his autem libellum Thomæ à Kempis de imitando Christo in vulgarem linguam Turcarum conuersum: adiecit autem pluris se unicum illum facere, quam reliquos omnes Mahometanorum. Hæc ille transfuga, è cuius animo Mahometana feritas nec ita potuit exculpere amorem literarum, quin in fortuna insolentiore, & bellorum tumultibus liraret identidem Musis in ea Bibliotheca, quam sibi in palatio luculentam extruxerat, imitatus non tantum Iuliani perfidiam in deserenda vera religione, sed & eiusdem studium in conquirendis libris, qui Georgij Episcopi Ariani ^a à Gentilibus necati copiosam Bibliothecam omni diligentia perquiri, & integrum ad se Antiochiam mitti seuerè præcepit, datis super ea re literis. Altera ad Ecdicium Ægypti præfectum epistolâ ^b indicat quanto librorum studio arserit. *Quidam* (inquit) *equis, alijs auibus, nonnulli feris delectantur: ego vero inde usque à pueritia librorum cupiditate arsi.*

7.

^a Ep. ad Porphyrium.^b Myt. l. 4. c. 28. sect. 4.Zach. 5.
Iff. 8. 1.

Non omiserim quod scite scripsit noster Cresolius, & bellè huic disputationi conuenit, in cœlesti Prætorio, & Summi Regis aula videri esse Bibliothecam cultam, & lucentem, ubi reperitur liber vitae, de quo frequens mentio in diuinis oraculis, & ex eniuis Musei Adamantinis pluteis nunc promantur illa volumina, quæ arcane mysterio iubet deuorari à Prophetis, & penetrali cordis excipi, nunc codices volantes, nunc volumina purpureo tergo, inaurata fronte, & signata sigillis septem quædam grandia, in quibus scribi possit stylo hominis. Non est igitur res aliena à Regum sacrariis libraria supellex, cui suus est etiam locus in cœlesti curia diuini numinis. Hoc sibi adiumentum ad optimam Hispanici Imperij administrationem deesse in Regia basilica non est passus Philippus IV. Rex Catholicus, Princeps sicut Vniuersitatis omnium disciplinarum admirabiliter capax, ira plurimatrum, præsertim regiarum egregiè peritus, stndiorumque fautor optimus maximus; quemadmodum in operis nuncupatione obiter dixi. Sitne nobilis ea Bibliotheca, quam in eodem regio Palatio habet eiusdem Regis Philippi intimus, excellenterissimus Gaspar de Gusman, Comes de Oliuares, Dux de Sanlucar, &c. inde intelliges quod in tanta commoditate augendi patrimonij sui vix vlliusr rei, quam maioris in dies integritatis ac plurium librorum voluerit esse ditior.

C A P V T III.

Bibliothecæ in thermis extrui solite.

I. **N**dignatus sum, nec immerito, cum legi apud Vopiscum Vlpiam Bibliothecam ex eo templo, ubi illam Traianus extruxerat, translatam fuisse

fuisse in Collem Viminalem ad ornandas thermas Diocletiani. *Vtus sum, inquit Vopiscus, præcipue libris ex Bibliotheca Vlpia, atate mea ihermis Diocletianis.* ex quibus verbis, & ex capite decimo huius libri liquet, aliam aliquando sedem habuisse. Ego verò subiratus apud me dixi: *Quis ita exaugutauit diuinorum ingeniorum opera, vt ea in locum tam prophanum deportauerit?* Nónne hoc fecerit portentum ex veteri immanitate, & barbarie Diocletianus, adeò bonarum literarum rudis, & planè *ἄνυρος*, vt nec à limine Musas unquam salutauerit, homo obscurissimo loco natus, & quondam libertus Anullij senatoris. Quid co.nmetcij Bibliothecis cum eo loco, ubi solùm datur opera curando corpori, & vngendæ cuti,

*Scabor, suppellar, desquamor, pumicor, ornor,
Expi'or, pingor.*

Lucil. sat. 7.

Quid enim aliud balneum est, (dixit Attemidorus) quam transitus ad cœnam? In eo dum bene bibitur, ingeritur, digeritur, egeritur, iuclatur, naufeatur, vomitur, sudatur, stertitur, præclarè est, τὰ δέ μαλά λατρεῖα σειλὸν τοῦ θεοῦ, thermæ homines efficiunt molles, stupidos, plumbeos, languidos, non antem acutos, & eruditos. Possuntne in omnium corporis voluptatum imperio mentis exercitationes consistere? Homerus ^a balinea adnumerat inter vitæ voluptariæ delicias; quæ non est parens, vel altrix bonarum attium, sed potius seræ pœnitentiæ, & ignorantiae causa, iuxta illud Persij,

Aristoph. in
nubibus.

^a Odyss. 8.

*Quid crassos transisse dies, lucemque palustrem,
Et sibi iam seri vitam ingenuere relictam.*

*Crassos dies, & palustrem lucem, hīc vocat balneorum umbram, & talium sedium nequitiae ac mollitiei. Tempus in aëre crasso actum, qualis est vaporiorum & eiusmodi locorum, quæ sol non illustrat; & *υστερία* enim illis locis proprium malum est. Venter & aér pinguis sensum non generat tenuem. Sed inter infinitas vociferationes, & inconditos clamores quibus ille thermarum æstus circumsonat, potestne cuiquam mens ita constare, vt non auocetur à studio literarum?* Propone tibi omnia vocum genera, quæ in odium possunt aures adducere (inquit Seneca ^b) hanc balneorum iationem & strepitum describens,) cum fortiores exercentur, & manus plumbō granes iactant, cum aut laborant, aut laborantem imitantur; qui quoties retentum spiritum remiserunt, sibilos & acerbissimas respiraciones edunt. Auditur crepitus illa manus humeris, quæ prout plana peruenit, aut concava, ita sonum mutat. Si verò pilicrepus superuenerit, & numerare cœperit pilas, actum est. Adiice nunc scordalum, & furem deprehensem, & illum cui sua vox in balne placet. Adiice nunc eos qui in piscinam cum ingenti impulsæ aqua solum sahuni: præter ipsos, quorum, si nihil aliud, recte voces sunt: ali pilū cogita tenuem, & stridulam vocem, quo sit notabilior subinde experimentem, nec unquam tacenter, nisi dum vellit alas, & alium pro se clamare cogit. Iam libarij varias exclamations, & botularium, & crustularium, & omnes papinarum institoris mercem suam quadam & insignita modulatione vendentes. &c. & potest quisquam in tanto strepitu habere rationem cum Musis? Est ita sanè, fuerunt edificatae Bibliothecæ in thermis etiam ante Diocletianum, & hoc queritur

^b Ep. 16.

Vide Tur-
nob.l.7.c.4.

Senee. de
tranq. vita.

queritur Stoicus: *Apud desidiosissimos videbis, inquit, quidquid orationum historiarumque est, & testo tenus extracta loculamenta. iam inter balnearia & thermas Bibliotheca quoque, ut necessarium domus ornamentum expolitur, ignoscerem planè si è studiorum nimia cupidine oriretur.* Hæc Seneca. Peccatum istud venia profectò dignissimum, ob incensum erga literas amorem peccasse videri possint ipse Seneca, & Plinius secundus, ille quidem se in ipsis balneis studia literarum coluisse aseuerat, neque sibi ad ea seposito necessarium fuisse silentium. *Ego, ait, istum fremitum non magis curro, quam fluctum, aut deictum aquæ, quamvis audiare cuidam genti hanc unam fuisse causam urbem suam transferendi, quia fragorem Nili cadentis ferre non potuit: magis mihi vox auocare videtur, quæ irepit us, illa enim animū abducit, hac tantum aures implet, ac verberat, &c.* Sed iam me ad hæc omnia durauit: animum enim cugo sibi intentum esse, nec auocari ad externa, omnia licet foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se non rixentur cupiditas & timor, dum avaritia, luxuriaque non dissident, nec altera alteram vexet. Sic ille de se. De Plinio seniore ita iunior ^a, *In secessu solum balinei, (de interioribus loquor) tempus studiis eximebatur: nam dum distinguitur tergiturque, audiens aliquid, aut dictabat. Vbi animaduertendum est Plinium haud usum fuisse publicis balineis, sed interioribus, & domesticis procul à populi circumstrepentis clamore. Porrò nec ibi etiam dicitur Bibliothecam habuisse, sed audiuisse duntaxat, aut legisse aliquid: quod certè in homine adeò occupato, ut Imperium Romanum mente gereret, ut procuraret, non modò indilgendum est, sed etiam valde laudandum.*

2.

M. 4. de bali-
neis in Epi-
gram. Græc.

Cæterum da mihi Senecas, da mihi Plinios, vel eorum similes, & ego illis fortè concessero construere Bibliothecas in thermis. At quotus quisque est istorum, in quorum fide, & sinu Principes conquiescent, atque sibi adiutores adhibent ad totius reip. gubernationem, qui tanta auiditate studia literarum appetat? quotusquisque qui possit ita moderari suis cogitationibus, ut eas cum voluerit, & ubi voluerit in concilium aduocet, tamque obedientes suæ efficiat voluntati, ut non euangentur temerè, & præcurrant quæcumque tandem vox aut sonus aures impluerit. Quapropter facessant istæ Bibliothecæ in thermis, hoc est, in voluptatum omnium diuersoriis extunctiones. Quaratur alius locus ædificandæ virginum Musarum ædi. De numinibus eo loci colis solitis hæc Democharis ^b,

Κύπρις, Ερας, Χάρετες, Νύμφαι, Δίόνυσος, Απόλλων,

Σεωτοι ἀλλήλοις ἐνδεικνετέοντες.

Cypris, Amor, Charites, Nymphæ, Dionysius, Apollo,
Iurati sedes hic posuere suas.

Ego hunc Apollinem thermarum inquilinum, non puto esse Musarum præsidem, sed malè fetiatum aliquem cynædum, qui fraudes Cyprias & cupidineas faces, Bacchi pocula, Charitum ac Nymphaeum mollitiem testudine canat. Neque enim eos easque, castos & sobrios esse reo, quibus sit cum bipedum omnium corruptissimis societas: Baianas Charites, & Nymphas non excipio; imò & de illis dictum volo quod de

¶ 1.1. Epigt. Lucrina cecinit Martialis ^c.

*Quæ dum Baianis saepe fouetur aquis,
Incidit in flamas, innenemque secuta, relicto
Coniuge, Penelope venit, abit Helene.*

Illuc enim non tam putes confluere homines, quām virtia, non tam sordes illuc afferri corporum, quām animorum; illæ quidem deponuntur, hæ suscipiuntur, & crescunt, vulganturque velut contagie capitaliores omni corporis morbo vitiorum pestes. Dices, igitur damnanda antiquitas quæ Gymnasia, scholas, & Philosophorum exhedras in balneis esse voluit. In promptu est quod tibi respondeam; eiusmodi quæ à Græcis vocantur *γυμνάσια*, non esse loca in thermis destinata animorum exercitationi, sed corporum: atque hanc esse germanam notionem illius vocis, ut significet labores vehementiores, quibus natius calor augescit, fitque corpus robustius. Sic Plutarchus accipit². Idem de Baianis scholis dictum esto. Nam omnis sodalitas, etiam in re militari, *schola* dicitur; vnde & milites quidam in castrensi ordine *scholarum capita* nuncupantur: ut Romæ fuerunt *scholæ Quæstororum*, & *Capularorum*, hoc est, eorum qui *Capulis*, seu *vasis oleariis* oleum depluebant. Erant itaque, non inficior, erant in thermis Gymnasia, & *scholæ*, sed saltatorum, Palæstritarum Aliptarum, id est, hominum diobolriorum; ingenuarum verò disciplinarum fenerant protus nullæ.

Porrò quod Virruuius sic præcepit agens de balneis. *Construantur in tribus porticibus exhedra spatiose habentes sedes in quibus Philosophi, Rethores, reliquique, qui studiis delectantur, disputare possint.* id nequaquam intelligendum aio de seriis disputationibus & studiis, sed de otiosorum hominum conniculis & confessibus ad fallendum tempus, & narrandas eruditas nugas, in quibus locis sedeant, dum recentes sunt è balneo, vel dum apparatur paulo post ingressus; ac interea de literis inter se colloquantur isti viri docti qui gloriari solent, se nunquam minus esse otiosos, quām cum otiosi sunt: vel profecto, si arctè tenes, & accuratè defendis, fuisse hæc loca seriora studentium ac disputantium exhedras, vel stationes: ego puto eas haud celebrari solitas, nisi à Poëtis quibusdam mendiculis, ab Rhetoribus frigore enectis, atque Iro pauperibus Philosophis, qui hyeme cum domi decesser focus, captarent calidiora hæc tabulata, vbi

— *languidus ignis inerrat*

— *Ædibus, & tenuem voluunt hypocausta vaporem,*

Vnde natum prouerbium, *de balneo, & furuo conducendo cogitare;* & Iuuenali s,

— *Cum iam celebres notique Poëta*

Balneolum Gabiis Roma conducere furnos

Tentarent.

Rursus inquieris, si ostendero non defuisse balneum in Academia, vel, si manis, Academiam in balneo, nec id à quoquam reprehensem, eritne quod tam acriter inuecharis in Baianas Bibliothecas?

² in quæstionib. Romæ, & Plin. ep. 17. l. 2.

3.

Stat. sylu. 1.
in Baln. E-
trufci.

Iuuen.

4.

^a in vita S.
Basilij.

Rem ita protus habuisse accipe ex D. Gregorio Nazianzeno ^a, qui recens Athenas studiorum causâ venerat, excipiebatur hospitio ab iis qui priores eum occupassent; deinde ab aliis solenniter & velur supplicantum pompa binis pulchro ordine incidentibus deducebatur in balneum Academæ: cùm proprius accessissent, tum periclitaturi fiduciam adolescentis, inconditis clamoribus, fragore horribili pulsabant fores, quibus apertis introductum Candidatum in suorum numerum adsciebant, tradito pallio sophistico, quod ante ludicræ huius inaugurationis ritum & tentationem, & nisi de sophistarum sententia, gestare nemini licuit. Quibus experimentis constanter perfunctus honoratum insigne suæ professionis accipiebat ab scholarum Antistitibus postquam lauisset in balneo. qui mos etiam D. Basilij ætate adhuc perseuerabat, habetque assertores Photium in excerptis, Theodorum Prodromum in tetrastichis, Eunapium in Proæretio, ac Olympiodorum, qui istos appellat τὰς διατέλεων πρεσβύτας, Adolescentes scholasticos. Iam tu audes autores istos

Apud Bu-
leng. l. de
Landis vet.

c.32.

excipere, & florentissimam Academiam atque optimos morum, & ingeniorum formatores Magistros notare, qui balneum esse in Academia sustinuerint? Erudite omnino hæc mihi obiicis: non est tamen difficile eripere tibi hoc præsidium quo tu tibi videris tueti antiquum morem extruendi balnei in Academiis. Ego hac in parte tuæ sententia accedo. fuit quidem balneum in Academia, sed Academia non fuit in balneis, aut thermis: hoc est, habuit Academia priuatum aliquod balneum, in quo lauabant Auditores Academicæ, vel sanitatis, vel abstergendarum sordium causâ, quoniam runc temporis vius lini erat rarius: idque fieri consueverat eo diei tempore, moderatione & loco, vnde nihil officiebatur studiis. In balneis verò, seu in thermis publicis, quo siebat concursus omnium ordinum promiscuè & sexus, &, quod inde sequitur, vitiorum; nunquam à quoquam sanæ mentis constituta sunt literarum Gymnasia, vixque adibant viri probi eiusmodi loca nisi necessitate compulsi, quod nimis balneo domestico carerent; nec ibi morabantur dintius quam pateretur ratio valetudinis, vel munditiæ. Itaque mihi iam recte conuenit, Athenis literarum Gymnasium habuisse suum balneum, non tamen balnea: id enim est inter utrumque discriminis apud peritos Grammaticos, quod balneum priuatum, ac domesticum locum lauationi opportunum significet balnea publica. In publicis erant tria veluti cœnacula, seu regiones. in suprema erat ea pars quæ Laconica vocabatur; in media *therma*, seu aquæ calidæ; in ima frigida: due primæ vix erant in balneis priuatis, contrà nunquam deerant in publicis; ex quibus ramen plus erat bonis moribus & virtuti periculi, quia plus erat mollitiæ & delitiarum, quam in tertia; frigiditate enim duratur corpus, calore soluitur. Addo & hoc, & te ipsum arbitrum adigo. Quis vel docere, vel docenti operam dare, vel priuato studio in libros incumbere, vel apud se habitare possit in illa hominum colluui, quæ (vt supra diximus)

diximus) solet totos dies noctesque ludere, perbacchari, rixari, vociferari in thermis? Enim uero bene morati prodirent adolescentes ex hac nequitiae vicinitate. Quantæ dementiae foret iuuenilem indolem, & teneram virtutem explorare hoc experimentum? Quotus enim quisque inter adolescentes reperiatur, qui tunc voluptatibus solus abstineat, cum in illas omnis turba procumbit; qui ad blanda & in luxuriam trahentia nec it, nec abducitur. Palinmare est illud Horatij ad dirimendam hanc controuersiam, docentis ita fuisse persuasum veteribus loca celebria vario hominum concursu haud esse opportuna studio literarum, & ingenij exercitationibus, ut bona pars eorum, qui videri volebant Poëtae, odisset frequentiam, ac præsertim thermas,

— secreta petit loca, (inquit) balnea vitat.

Horat. de
art.poët.

Ex quibus recte concludere mihi videor solam Diocletiani, & scolorum locupletum luxuriam Bibliothecas in thermis construxisse.

C A P V T I V .

Bibliotheca in villis, & suburbanis extrui solebat.

Longè conuenientius, & sine ullo Musarum dedecore extruuntur Bibliothecæ in villis, quam in balneis publicis; nam suburbana eiusmodi loca & latifundiorum laxitatem procul ab urbium septis sibi delegere viri sapientes, ut liberiū se traderent studio literarum, ibique animum suum unum cum librorum supellestile explicarent. *Magna & spatiofa res est sapientia, (ait Seneca)* vacuo illi loco opus est; de diuinis humanisque dicendum, de præteritis, de futuris, de caducis, de eternis, de tempore. quamcumque partem rerum humanarum diuinarumque comprehendenteris, ingenti copia querendorum ac discendorum fatigaberis. hec tam multa, & tam magna, ut habere possint hospitium, superuacua ex animo tollenda sunt. lacum spatium res magna desiderat: expellantur omnia, totum pectus illi vacet. Quæ capacitas animi vacui & soluti, cum vix haberi possit in urbibus, ubi turba occupationum continuò intus perstrebit, ubi non tua tantum, sed & aliena tibi negotium faciliunt negotia. Ideo consultum putauerunt quotquot fuerunt animi libertatis, & literarum studiosi, secedere identidem ab hominum frequentia, & negotiorum tumultibus, vetus illud sibi dictum arbitrantes, *Vindica te tibi, &*

I.

Rure tibi viuas, reliquis dum vixeris urbi.

ut generosas feras cauea domat & frangit, sic altas mentes *urbicus* carcer. Apertus & liber circus equos ad cursum prouocat, sic animum ad studia aura liberat: syluam illam viridem videt? hic carmen auer, aut hymnum Deo pangere; illam horti purpuram? hic cum libellis suis

decumbere. Aquæ illud murmur, ad eam altiori cogitatione abiici : & nocte ipsa, aut sub eam pictum illud patensque cœlum eum capiet, & inter tot stellas errantes, aut inerrantes à curis terrisque erro mente scandet super illas.

- Lipf. miscel.
1. ep. 3.
2. Habet hoc insuper villatum commoditas ad studia literarum peropportunum, ut in cœlo puriore animus cum corpore fiat robustior.
- Sen. ep. 104. Quod sibi contigisse narrat Stoicus his verbis, *In Nomentanum meum (hoc est, in villam) fugi. Quid putas, urbem? imò febrem, & quidem iam surrepentem, iam manum intecerat, illud mihi in ore erat domini mei Gallionis, qui cum in Achaea febrem habere cœpisset, protinus nauem ascendit, clamitans non corporis esse, sed loci morbum, ut primum gravitatem urbis excessi, & illum nidorem culinarum fumantium, qua mota quidquid pestiferi vaporis obruerant cum puluere effundunt; protinus mutata am Vale iudinem sensi. Quantum deinde adiectum putas viribus cum vineas attigi. in pascuum emissus, cibum meum, id est, studia literarum inuasi. Repetui ergo iam ne, non permanxit ille marcor corporis dubij, & male cogitantis: incipio toto animo studere.* De Claudio Cæsare Suetonius^a. Tum demum abiecta spe dignitatis in otium concessit, modò in hortis, & suburbano, modò in campania secessu delitescens. Asconius de Pompeio^b; plerumque non domi sua, sed in hortis manebat. Cicero^c de horti emptione cogitare se scribit, ut ne Romæ in turba sit, & ne vrbe absit (erant enim iuxta vrbe Romanorum horti, & qui in illis erant, abesse cum incontinentibus viris essent, non videbantur. Cæterum quæ in talibus hortis ponebantur ædificia erant voluptaria vtplurimum, & amoenitatis gratiâ extracta, in quæ sui colligendi causâ Romani secedebant, Diæ vocabantur, vel Zeta.
- ^a de Claudio cap. 5.
^b in Miloniana.
^c l. 12. ad Att. iuxta l. nam quod §. vlt.
D. de penultimo vbi dicitur, & si in hortis vbi iunctis.
Laborem.
D. de verb. signif. l. præfens. de procurat.
3. Briss c. 3. de select. ex iure ciu. antiqu. c. 3. Lamprid. in Heliog. & in vita Basil. magni.
d Gen. 25. n. 27. e Of. 2. v. 14. f ep. 106.
- Sic etiam Hebræis fuerunt quædam loca remota à turbis, & heminum aspectu, in quæ se interdum recipiebant, sibi & studiis operam daturi: talem fuisse Naioth in agro vrbis Rhamata suspicatur Caietanus, quem Chaldæus interpretatur *domum doctrinæ*, vbi Samuel ab aula strepitu semotus instituebat mystas suos ad omne officij genus, & intelligentiam diuinæ legis. Hebræi apud Lyranum explicant illud Genesis^d, *Jacob habitabat in Tabernaculis*, de Gymnasiis literariis, vbi diuina mysteria, & oracula edocebantur à duobus Magistris Melchisedech, & Heber procul ab urbano tumultu. Est sanè locus solitarius tam aptus ad discendam sapientiam, ut licet Ægyptiæ Academiae essent excultissimæ omni genere disciplinarum, tamen Deus solitariam scholam elegerit, ut Synagogam erudiret, iuxta illud^e, *Ducare am in solitudinem, & loquar ad cor eius.* Nec assuerare dubitat D. Bernardus^f multo vberiorem doctrinam ex solitaria palaestra, quam ex amplissima Bibliotheca deriuari. Eas pertocrede, inquit, aliquid amplius reperies in sylvis, quam in libris. An non putas te posse sugere mel de petra, oleumque de saxo durissimo. Mōsem in Sinaitana solitudine accepisse *Deiay mwsajwja*, ait Gregorius Nyss. g Notum est carmen Horatij,

Scriptorum chorus omnis amat nemus, & fugit urbes;

ipsas etiam Athenas, licet videri possent quietissimæ, & (quemadmodum postea ait) otiosissimæ.

Id de se testatum voluit M.Varro^a, qui vbi Auiarium suum verbis, ut solet, elegantissimis descripsit, directum esse ait fluum ab Insula ad Museum suum (hic Græco more appellat Museum locum Musis & studiis consecratum;) qua etiā voce iunior Plinius^b Alexandrinam Bibliothecam nominat. Tullius^c grauitert in Antonium inuehitur quod Cassinatem illum Varronis fundum nullo iure occupauerit. Placet hoc afferre paucula eius verba, vnde quiuis facile intelligat cuius rei gratiā se viri docti abdere consueuerant in villas. sic habet. *Adnolas in M. Varronis sanctissimi, atque integerrimi fundum Cassinatem, quo iure, &c.* At quām multos dies in illa villa es turpissimè perbacchatus? O tecta ipsa misera, quām dissipari domino studiorum suorum M. Varro voluit esse illud non libidinum diuersorum. *Quæ in illa villa antè dicebantur, quæ cogitabantur,* quæ literis mandabantur, iura Populi Romani, monumenta maiorum, omnis sapientia ratio, omnisque doctrina. At verò te inquilino, non enim domino, personabant omnia vocibus ebriorum, &c. Haud modestius Antonio, nec temperantiū, licet sāpe occultius, se gesserunt nonnulli in agris suburbanis: fuerunt enim qui voluptariis secessibus, vel certè ignauiter otiosis speciosum nomen Philosophiæ inscriberent.

Verū ad rem nostram: Martialis^d satis innuit priscum morem extruendarum Bibliothecarum in villis, dedicans suburbanæ Bibliothecæ Iulij sui cognominis & amici autographum quoddam, his versibus,

^{4.}
^a lib. 3. de re
rust. c. 5.

^b Ep. ad Fun.
danum lib. 1.
^c 2. Philipp.

Ruris Bibliotheca delicati

*Vicinam videt, vnde lector Vrbem,
Inter carmina sanctiora si quis,
Lascina fuerit locus Thalia,
Hos nido licet inferas vel imo,
Septem quos tibi misimus libellos
Auctoris calamo sui notatas, &c.*

Plinius iunior ait in Laurentino suo (nomen est villæ) sibi esse cubiculum in apsida curuatum, quod solis ambitum fenestræ sequitur, ac parieti eius in Bibliothecæ speciem armarium insertum esse, quod non legendos libros, sed lectorib[us] capit: eius prædij gratiam ac ædificij opportunitatem postquam eximiè descripsit, ita Gallum amicum suum affatur. *In istisne de causis eum tibi video incolere, inhabitare, diligere secessum?* quin tu nimis urbanus es nisi concupiscas, atque utinam concupiscas, ut tot tan-
tisque dotibus villula nostra maxima commendatio ex tuo contubernio accedat. Suas eo in loco occupationes has omnes numerat^f, lego aliquid, aut scribo, aut etiā corpori meo vaco, cuius fulturus animus sustinetur. Nihil audio quod audisse, nihil video quod vidisse pœnitentia: nemo me apud quenquam finistris rumoribus carpit; neminem ipse reprehendo nisi unum me, quum parum com-
mode scribo, nulla spe, nullo timore sollicitor, nullis memoribus inquietor: mecum tantum, & cum libellis loquor. Addit Joannes Cataeneus in eius vita, eum-
dem & Romæ Nouocomi in municipio suo Bibliothecam dedicasse,

^{5.}
^d epig. 16.
lib. 7.

^e Ep. 18. l. 2.

^f Ep. 9. l. 1.

& annuos sumptus in alimenta ingeniorum erogasse, tertiamque salarium partem publico præceptoris obtulisse. Eundem postea locum Paulus Iouius Episcopus Nucerinus Bibliothecâ nouâ illustravit, & clatissimorum virorum imaginibus. Huius ingenuæ rusticitatis desiderio incensus Ouidius, ac amore vrbis, & vrbanitatis deposito, sic exclamat,

*O rus, quando ego te aspiciam, quando licebit
Nunc veterum libris, nunc sonno & inertibus horis,
Ducere sollicita incunda obliuia vita?*

Midendorfius l. i. c. i. Esseos Iudeos Academias suas ad ingeniorum & morum institutio-
nem habuisse iuxta lacum Asphaltitem hortosque balsami, & palma-
rum perhibent. Eoque respexerunt qui virginis Musas in Helicone, &
Parnasso habitare commenti sunt.

6.

a in arg. in
duodecim
Prophetas.

Alia causa secedendi studiosis hominibus esse possit illa, ob quam olim Prophetæ secedebant à populo (inquit Cornelius^a) non solum orationis, & sanctitatis; sed etiam auctoritatis causâ. Nam, (vt ait Tacitus) *Maior est rebus ex longinquò honor;* & sicut pictura si procul aspiciatur, delectat magis, si contrectetur proprius, vilescit; ita ex secessu doctis euenire, sicut & hominibus sanctis, solet; maior oritur apud omnes reverentia, cum saepe minuat præsentia famam. Hinc Orpheus, Zoroastes, multique alij solitudinem incoluerunt, tum ut cœlum ac cœlestia faciliter contemplarentur, tum ut suis dictis scriptisque maiorem autoritatem facerent, ac de ipsis usurpati posset illud quod de Tiresia canit Homerus, & ex eo Plato^b,

Hic solum sapit, ast illi volitant velut umbrae.

b in Meno-

ne.

c de fin.

d l. 13. c. 1.

Huc spectant quæ habet Cicero^c. In Tusculano cum essem, inquit, vel-
lémque in Bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris vti, veni in eius villam,
vt eos ipse, vt solebam, inde promerem. Quò cum venissem, Marcum Catonem,
quem ibi esse nescieram, vidi in Bibliotheca sedentem multis circumfusum
Stoicorum libris: erat enim in eo inexhausta ariditas legendi, nec satiari pos-
terat, &c. Huc item Plinius^d loquens de Ciceronis villa ad Auernum
lacum, Puteolos tendentibus, imposita littori, celebrata porticu & ne-
more, quam & vocabat Tullius Academiam, exemplo Athenarum, ibi
compositis voluminibus eiusdem nominis. huius in parte prima ex-
iguo post obitum ipsius tempore Antistio vetere possidente etuperunt
fontes calidi per quam oculis salutares, celebrati epigrammate laurea,
conditione quidem Ciceronis liberti, at certè ingenio & animo planè
ingenui & liberalis. quod catmen ego hic adscribam, quia & re ipsa
bonum est, & dignum quod ubique, & non tantum ibi, legatur, vt mo-
net Plinius.

*Quo tua Romane vindex clarissime linguae
Sylva loco melius surgere iussa viret.*

Atque Academia celebratam numine villam,

Nunc reparat cultum sub potiore vetus.

Hinc etiam apparent lymphæ non ante reperte,

Languida quæ infuso lumina rore lavant.

Nimirum locus ipse sui Ciceronis honori
Hoc dedit, hac fontes cum patefecit ope.
Ut quoniam totum legitur sine fine per orbem,
Sint plures oculis qua medeantur aquæ.

Se quoque habuisse in Tusculano Bibliothecam satis indicat ipse Tullius ad Atticum^a ita scribens, *Tu velim si qua ornamenta yuvaras dñ reperi-
re poteris, que loci sint eius, quem tu non ignoras, ne prætermittas. Nos Tuscula-
no ita delictamur, ut nobis ipsis tum denique cum illo venimus, placeamus.* Tum paulo post, *Velim cogites id quod mihi pollicitus es, quemadmodum Bi-
bliothecam nobis confidere possis, omnem spem delectationis nostra, quam cum in
cuius venerimus (hoc est, in Tusculanum*) habere volumus in tua humani-
tate possumus.*

Colophon sit huic capiti villa Schorialis*, aut postremū orbis miraculum, cui ex voto à sancto Laurentio nomē est; Catholicorum Regum secessus certo anni tempore dignissimus; viginti quatuor annorum labor, ac præter variam supellectilem, vestem pretiosam, vasa auro & argento grauia, plena artis, plena ingenij supra millies ducenties leſtertia, id est, trium aurei millionum impensa, vt faina fert, veris temperie, situs amoenitate, aquarium perennitate, fontium structura, fabuli vertate, camporum immensitate, cæduis salibus, vitidicatis ambulationibus, lenis auræ, ex vicinis montibus perpetua niue rigidibus flatu suauissimo, etiam in medio æstu interiorem prouinciam torrente; pomariorum amplitudine, hortorum descriptionibus, odoratarum herbarum, & florum insatiabili varietate, templi maiestate, stupenda habitationis mole, laxitate & artificio, marmorum diuersitate, gemmarum copia, artis consummatæ simulacris, tabularum elegantia, Mausolæorum magnificentia, vermiculatis paumentis, religiosi instrumenti apparatu, subselliis Monachorum diuinæ laudes alternantium ex lignis toto orbe exquisitissimis, Cœlitum sacris exuviis religiosissimè iuxta ac sumptuosissimè conditis, denique artis, naturæ, temporis, pietatis, regiarum opum absolutissimum opus, delitium, suspiciendum, venerandum. Cui ne vlla pars siue magnificentia, siue commoditatis, siue ingenuæ animorum oblectationis decesset; imposita est vestibulo Bibliotheca maiori longitudine omnino pedum centum octoginta quinque, lata pedes triginta duos: libros seruat præsertim Græcos manuscriptos præcipuæ plerosque vetustatis, qui ex omnibus Europæ partibus, ad famam noui operis magno numero confluxerunt: Bibliotheca parietes pictura elegans exornat, artes ingenuas artificiosissimè exprimens, cum antiquis comparanda. Mariana noster de hac Bibliotheca loquens, illam potius patere vrbi, quam ruri esse desiderat, vt eius adeundæ pluribus eruditis facultas maior sit. Ego, quod ad me attinet, puto hoc esse incommodum omnium Bibliothecarum quæ sunt extra vrbes, quòd nimirum earum usus, & utilitas ad pauciores perueniat. Ad urbanas Bibliothecas redeo.

^a l. i. ep. 5.

* Sic eam ap-
pellat Ma-
riana.

8.

* Tota impé-
sa est circiter
sex millionū
auri ex sup-
putatione Fr.
Iosephi de
Siguenca
Monachi
Hieronymia
ni, & Regiæ
Bibliothecæ
Præfecti, qui
rem hanc
acutatissimè
tractauit.

Vrbanæ Bibliothecæ in qua ædium parte extruenda.

I.
Sen.ep.62.

NÆ tu ipse mentiri mihi videris Seneca, cùm mentiri eos dicis, qui sibi obstante ad studia liberalia turbam negotiorum videri volunt. Sunt enim multi qui nec simulant occupationes, nec augent; nec ipsi se occupant, nec consequantur perdendi temporis causas, sed quos necesse omnino est ad diuinam gloriam, & publicum communitatis, vel priuatum alicuius bonum rebus gerendis non tantum se commodare, vt tute facere dicis, sed se tradere; quas cùm tractant serio, vt par est, fatentur vix se posse quidquam aliud animo versare. Nec in te iactabunda pœcile, & austera tua Philosophia efficiet, vt vel isti mentiantur, vel tu verum dixeris: sunt ex literatis hominibus non pauci, quos suæ virtutes, suum iudicium, sua dexteritas, suæ clientelæ, & domesticæ rationes, sua sacerdotia, ita dedicarunt vrbi, vt eos sibi ipsis eripuerint, vixque animi relaxandi causâ rus ire queant ad perexiguum tempus, multo etiam minùs abdere se in diuturniorem solitudinem. Quid facias? Sic viaitur, sua cuncta catena est, aliis sacra, aliis aurea, aliis ferrea: non cuius licet esse libero & sui iuris. Proinde omnibus studiosis id consilij dederim, vt in vrbe intra suarum ædium septa sacrarium aliquod sibi ædificant, ubi feriati à cæteris negotiis, quotidie statu tempore (quantum patietur ratio vitæ & officij) faciant Musis. Licet enim hoc præstet prædij suburbani altum silentium, & loci haud circumscripti amplitudo, vt mens liberius sit; tamen etiam intra vrbi claustra, atque in priuato, & angusto lare habet vbi se explicet magnus animus. Nec vt leonum animaliumque, sic animorum impetus caueis coertur. Exigua sape area arte describens in multis usus patitur, & quamvis angustum pedem, dispositio facit habitabilem.

Sen.de trāq.

2.

a eleg. 1.lib.
1.trist.

Casaub. in
Suet.

Suet. in
Oth.c.10.

b Sat.1.

Itaque suis erit studiis opportunè locus in vrbibus si ædificant Museo locum in nostris ædibus ex Architecturæ præceptis capiemus opportunum. Igitur Bibliotheca in ea domus parte quæ remotior erit ab urbano & domestico strepitu construitor, iuxta illud Ouidij^a,

Carmina secessum scribentis, & otia quarunt.

Hinc factum est, teste Quintiliano, vt Romani ad Stylum secederent, atque intra sua cubicula in lectis se continerent; imò & penulis se abuoluerent, sicutque essent his inclusi. Suetonius de Othono sic, *Exclusus inter ceteros ab insidiatoribus Caij, cùm quasi secretum desiderante turbam summuarent, in Diatam, cui nomen est Hermeum, recesserat.* Idem eodem capite: *secreto captato codicilos ex arauit ad sororem consolatorios.* At nihil triplus illo verso Persij^b,

Scribimus inclusi numeros ille, hic pede liber:

Nihil magis decantatum in rhetorum scholis hoc monito Quintiliani, *secretum quarunt studia.* Eadémque videtur esse hominis studiosi laus, que bonarum matrumfamilias τὸ δικονός ἡ φίλερος; est enim valde difficile commentari aliquid attento studio inter ferridores

stridores dum acuitur, inter nundinarum aestus, iuxta Cyclopum officinas, dies noctesque incudem tundentium, prope mendiculorum centu-
rias stipem lamentabili nænia rogantium; inter penulatorum iurgia
in pontibus & triuīs conductorem expectantium; prope circularo-
rum præstigias, & Attellanicas fabulas selectos homines in foris pu-
blicis otiosè distingentium; inter muliercularum circulos, infantium
vagitus, domestici seruitij itus redditusque & confabulationes. Quām Gell. c. 7. l. 3;
sit difficile in istiusmodi locorum importunitate versanti defigere ani-
mum suum in vna studiorum cogitatione, satis intelligunt illi popu-
li, qui malleatores, opifices, & clamatorias artes semouent à Senato-
rum & Aduocatorum ædibus, ne studentibus, & quietis importuniūs
obstrepant. Certè ille ipse Demosthenes, quem ad littus maris decla-
mare solitum ferunt, vt fremitum populi assueret voce vincere, Cic. 5. de fin.
nunquam ita imperare animo suo potuit, vt in aperto loco meditaretur & studeret. De quo sic Quintilianus a: se in loco ex quo nihil perspici
posset rocondebat, ne aliud agere mentem cogerent oculi. vnde sic infert, Ideo
succubantes silentium noctis, & clausum cubiculum, & lumen unum velut tectos
maxime deceat. Horatius item suam tarditatem excusans in mittendis
ad lulium Florum carminibus, id causæ afferit, quod in vrbe versetur
clamosa, inquieta; vbi operum redemptores & cæmentarij perpetuò
circumstrepunt torquendis lapidibus, ponderibus trochlea & tympano
sustollendis, vbi muliones & geruli perpetuò vociferantur, vel fa-
tiscentes sub oneribus acutiūs anhelant, vbi vehicula & funera luctan-
tur in viatum angustiis, ac turbas crient, vbi vel canis rabiosa latrat,
vel sus lutulenta grunnit; vbi denique omnia incommodant studen-
tibus, tum ita concludit,

I nunc, & versus tecum meditare canoros.

Horat.

Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos

Vis canere?

Plinius iunior datus operam studiis, non solùm vitandi strepitus
causâ se in villam suam, cui nomen Laurentinum, vel Laurens, recipiebat; sed in hoc ipso rusticano secessu abstrusius sibi quoddam con-
clave delegerat, hæc sunt eius verba: *Iunctum est cubiculum noctis, & somni;* non illud voces servulorum, non maris murmur, non tempestatum motus, non
fulgurum lumen, ac ne diem quidem sentit, nisi fenestræ apertis. Tam alti abdi-
que secreti illa ratio quod interiacens andron (apertus supernè locus, seu
carens tecto, intra ædes undeque parietibus septus, in quem viri
conueniebant, atque ibi sine interpellationibus mulierum versabantur,
vt mulieres in *γυναιοφ*) parietem cubiculi hortique distinguit: atque ita om-
nen sonum media inanitate consumit, &c. In hanc ego Diatam quum me recipio,
abesse mihi etiam à villa mea videor, magnamque eius voluptatem, præci-
pue Saturnalibus capio, quum reliqua pars teli i licentiâ dierum festisque clamoribus
personat; nam nec ipse meorum lusibus, nec illi studijs meis obstrepunt. Ep. 17. l. 2.

Ita se gerebat interdiu; noctu vero quid ageret, & quatu amans esset
silentij Fusco suo singillatim in epistola exponens hæc ait *Queris quem-
admodum in Tuscis dies aestate disponam, euigilo cum libris, pierumque circa* Ep. 36. l. 2.

horam primam, s^epē ante, tardius raro: clausa fenestra manent mirè enim silen-
tio & tenebris animus pascitur ab iis quae auocant abductus & liber, & mibi re-
licet, non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem quae mens vident,
quoties non vident alia. Id causæ est cur Battolus, & Baldus ambo insi-
guis Iurisconsulti dixerint pertinere ad curam Principis remouere ab
Gymnasio eos artifices, quorum strepitu studia literarum impediuntur,

C. de studiis.

4. At, inquies, ædium mearum situs interpellat, quo minùs possim alibi
Bibliothecam meam statuere, quām in loco talibus auocationibus men-
tis obnoxio. Quid mē facere iubes? Studia abiiciam? libros deseram?
nam & ego in alienas cogitationes facile distrahor pro varietate rerū
oculos & aures incurvantur. Bono animo sis: parentum necessitatit,
quod tibi initio intolerabile videbitur, forsan consuetudine fiet haud
ita difficile. *Cogita compeditos primò agre ferre onera, & impedimenta cru-
rum; deinde ubi non indignari illa, sed pati proposuerunt, illos necessitas fern-*

Sen. de trāq. fortiter docet, consuetudo facile. Vidi mus canes qui ferrarias officinas &
fabros magnis iectibus ferrum tundentes fugerent velut necem præ-
sentissimam, qui tamen vbi assuevere, sub incude postea securi dor-
miunt. Verū ne te rideri à me putas, cūm tibi propono canes in exem-
plum: alterum habeto. Noui familiariter nobilem virum Mathematici-
cum hac ætate insignem, Græcæ, Latinæ, Gallicæ, Italicæ poëseos peti-
tissimum, Philosophum in primis celebrem, atque de literaria rep. opti-
mè meritum, cuius libros cūm & ego, & multi alij s^epē vidissemus, in
nullis ferè aliis pluteis magnam partem dispositos, quām in patentis
aulæ, atque omnibus domesticis peruiæ abacis, & miraremur quomodo
tam præclara opera moliri & scribere posset, in mediis vtplurimum
tenellæ prolis concursationibus, garrulitate, lusibus, & reliquæ familiæ
collocutionibus, ac necessariis officiis; negavit omnino se interpellari:
idque mirabilius videri debet, quod magis vox studentes auocet, quām
crepitus; illa enim animum abducit, hæc tantum aures implet ac ver-
berat; & sonus qui intermittitur molestior est, quām qui continuatur.
Denique proderit tibi præceptum Stoici, quod cūm sit ad quamplu-
rima perutile, est tamen in re præsenti longè aprissimum. *Cuique affe-
scendum conditioni sua, quām minimum de illa querendum, & quidquid habet
circa se commodi, apprehendendum.*

C A P V T VI.

Situs Bibliotœca, lumina.

I. **A**dificandi prima lex esto, *Ædificantis salus, & commoditas; tñm*
deinde incolumentis earum rerum, quarum usus ad vitam necessarius es;
qnæ duæ res cum ædificiorum decore ferè consentire possunt, si ars ac-
cesserit: id si fieri nequeat, decori commoditatē anteponere summa
ars putator. Quod quām verum sit, vt intelligas, pone tibi ante oculos
sic

sic ædificatam domum, vt ad solidum, & in solido sint fundamenta; summa dignitate vestibulum, plena maiestatis atria, tectorium concinnum, diligenter exacta & ingeniosè perfecta pavimenta, cameræ elegantes, recti & è regione bene collocati columnarum ordines, intercolumnia magnifica, amplissima peristyria, directæ ad lineam omnes porticus, muri ad perpendicularum erecti, & ad normam rectè coëntes, conclavia grato aspectu: emineant cum pulcherrimis acroteriis fastigia, nihil lumini projectaræ, nihil suggrundia venustati officiant, nulla deinde requiri possint ornamenta. Nihilominus si talis est, vr propter aquarum immobilium vicinitatem pestilens sit, ob malè perforatos parietes regionem cœli spectet æstate æstuosam, hyeme præfrigidam, & ob bestiarum palustrium mixtos cum nebula fatus, venenaram: si penariæ cellæ tam malâ ætheris parte positæ sunt, vt quod in iis conditur, non seruetur din, sed vel iniquo calore exugatur, vel contrariis vaporibus mollescat, vel inimicis frigotibus contrahatur, vel ob loci vitium citò corrumpatur, quis putet hoc ædificium, licet ad speciem perelegans, extructum esse ex artis præscriptione, & legibus, quandoquidem peccatum est in re præcipua, cùm non est prouisum incolumitati habitantium, nec rei penuria sine vitio conseruandæ.

Idem non raro peccatur in Bibliothecarum extructiōibus, vel delectu eorum conclauium, quæ libris & studiis destinantur, quando Musei ornamento prius consuluntur, quām commoditati; cuius tamen designatio si consideratē fierer, & intelligenter, vix vnquam commoditas à venustate, vel venustas à commoditate seiungeretur. Bellè autem, & scienter vt id fiat, tribus proximè sequentibus capitibus ea quæ sunt huius loci propria complector.

2.

In primis ratum sit istud Vitruuij^a monitum, *Bibliotheca ad Orientem spectare debent*. Quid? nimirum eadem erit hac in parte templorum ac Bibliothecarum conditio? De templis quidem sic Hyginus^b, *Placuit omnem religionem è convertere, ex qua parte cœli terra illuminatur*. Item Vitruuius de templis eleganter, *Signum quod in ara est collocatum, spectet vesperinam cœli regionem, ut qui adierint ad aram vota suscipientes, contueantur Orientem cœli, vt simulacra ipsa videantur ex orientia contueri supplicantes*. Eamdem ob causam Christianorum templo*a* iam ab ipso exordio Ecclesiæ recepto more Orientem ferè spectant, quia vindex noster Christus Dominus auroræ concolori suo sanguine mortis nostræ chi-rographum penitus deleuit, & visitauit nos Orien*s* ex alto. Et, *Ecce vir, Orien nomen eius*. Sed hæc quid ad Bibliothecas, inquires? Respondere possum, etiam in Bibliothecis videri esse aliquid religionis; quippe quæ frequenter in templis extuli confuerint, vt dictum est: tum quia vbi-cunque excitatæ sunt, habuerunt simulacrum alicuius numinis præsidis sui, qua de re postea nihil te moror. Vitruuius sui illius pronunciati statim hanc causam affert. *Vsus enim (puta Bibliothecarum) matutinum postulat lumen*. Cui dicto affine est peruagatum illud, *Aurora Musis amita*, quo certè nihil verius dici potuit; æquum enim est, vt honestissimæ occupationi matutinas horas, ver dici, & florem temporis consecremus,

3.

^a lib. 6. c. 7.
^b de limitibus.

Luc. 1.
Zachat. 6.
Vide Pauli-num ep. ad Seuerum 12.
& Sidon.
Apoll.

præterquam quodd studentibus est perutile, vt cùm vacat animus, & dum à somno recens & vegetum est ingenium, succum literarum sapientiae diligenter combibat. Musatum sanè contubernio proflus sunt indigni, quicumque non surgunt priusquam

Pers. sat. 3.

clarum manè fenestras

Intret, & angustas extendat lumine rimas;

quotquot vix unquam conspexerunt qualis sit in suo exortu Solis color; nec ægrè ferunt antelucanis opificum operibus suam ignauiam occupari.

4. Demosthenem plus olei consumpsisse quam vini, & omnes opifices nocturnis semper vigiliis præcurrisse tradit Hieronymus. hæc causa est cur gallus gallinaceus Mercurio eruditionis præsidi sacer sit; quia excitandis in opera mortalibus, tumultu somno natura eum genuit, ne Solis ortum incautis pateretur obrepere. Gallo canente deuotus effectu exilit ad precandum, legendi quoque munus instaurat, inquit D. Ambrosius^a, cuius dicti causam habes apud D. Greg. Naz.^b quia tunc mens princeps nostri pars non confunditur μοχθησίς πόνοις, improbis vagisque simulacris. Quemadmodum in amphora primum, quod est sincerissimum, effluit, grauissimum quodque turbidumque subsidit; sic in ætate nostra (dicamus etiam in die) quod optimum, primum est. Apud Romanos ludi literarum aperiebantur prima luce. Iuuenialis^c,

Plin. lib. 10. c. 21.

^a 1.5. hex.^{c. 24.}^b orat. 13.

Sen. ep. 108.

^c Sat. 7.

Dummodo non pereat media quod noctis ab hora

Sedisti.

Si quis cum ipso (vt ita dicam) die surgat, officiosius meliorque, quam quis illum expectat, vt luce prima exeat: turpis qui alto sole semisomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum est: extendamus vitam nostram, huius officium & argumentum actus est, circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur Attilio Butæ Prætorio post patrimonium ingens consumptum paupertatem confitenti Tiberius dixit, sero experctus es. Dies publicus relinquatur; proprium nobis & peculiare manè fiat. hæc ferè Seneca. Ideo attentis ac sedulis literarum cultoribus placuit semper ea culcitra, quæ resisteret corpori, & in qua postquam surrexissemus, non appareret vestigium; ne mollior cubitus somnum produceret, atque vna cum corpore studiorum feroe consopitus langueret. Evidem ita est, somnus ventre precepta non audit, uterque poscit, appellat; non est tamen malus creditor, paruo dimittitur, si modò das illi quod debes, non quod potes. Modicum somnum natura desiderat, ignavia irremendum; & querimus vitam nostram breuissimis spatiis circumscribi, nosque in ipso vita apparatus vita destitui? iniquæ sunt in naturam parentem optimam istæ expostulationes: haudquaque exigua est vita nostra, quæ ad rerum maximarum consummationem largè data est, si eam bene collocamus, sed somniculosa nostra incuria & torpor eius ferè dimidium tanquam iniquior publicanus aufert, hinc sit vita nostra longè contractior, viuentésque morimur; ob quæ meritò Mnesimachus Comicus somnum appellare consueverat *μυρτα τε σαράτα μυστικα*. imò frequenter molle

Plin. lib. 10. c. 21.

Sen. ep. 21.

& iners stratum, non iam dormientis, (quod facilius excusauerim) sed vigilantis videntisque sepulcrum est. Praeclarè ex suis legibus vixit Plato, apertis oculis è Bibliotheca auroram semper excipere solitus.

Nec refert quod in Pollucis thesauro unus idemque sit somni & literarum praes Mercurius; & apud Trezenios mos fuerit in una eademque atra facere Musis, simul & somno, hoc enim de somno serotino intelligendum est, utique mente post coenam, & diurnam contentiōrem ad studium minus idoneam, quo tempore indulgere necessariae quieti ad reficiendas vires, ut primo manè integer, & expeditus Museum repeatas, est facere Musis & Mercurio, quibus antelucanae lucubrations longè acceptiores sunt, quam productæ in multam noctem serotinæ vigilæ. Secus ac facere consueuerat Porcius latro, qui post coenam fere lucubrabat, nec patiebatur alimenta per somnum quietemque æqualiter digeri, sed perturbata, ac dissipata in caput agebat, vnde oculorum aciem confuderat, & colorem mutauerat. Hic recte conuenit allata similitudo ab Ambrosio^a. Sicut oculi (inquit) pascuntur primo diei lumine, ita etiam mens nostra alitur inuentis sapientia, & quibusdam etiam radis videtur splendescere. Videſne quam bene præceptum sit à Vitruvio Bibliotheca lumina spectare debere ad Orientem? quandoquidem lumina studentium aptissima ad capessendas disciplinas instrumenta orientis Solis lumine plurimum adiuuantur.

Alteram causam perforandi auroram Museis affert idem architectus. In Bibliothecis (ait) libri non putrescent; nam in his qua ad Meridiem, & Occidentem spectant, à tineis & humore vitiantur, quod venti humidi aduenientes procreant eas, & alunt, infundentesque humidos spiritus pallore volumina corrumpunt. Quibus dictis vix est quod addam, cum & plana sint, & quotidianis experimentis exploratum, nullam esse præsentiorē librorum pestem quam humorem: quemadmodum eorum incolitas in calore & siccitate magnam partem sita est. Hoc autem commodi egregiè præstant venti orientales, qui idcirco ob exsiccandi vim vrentes ab Ezechiele appellantur ^b. Itaque videat qui Bibliothecam molitur, vt ei Orientem quantum fieri potest, aperiat; ne si secus faxit, libris perniciem, sibique ex ventorum humore noxio grauedines, distillationes, tussim, aliaque incommoda creet, quibus & valetudo periculosè tentari, & studia literarum retardari solent. In Lesbo insula oppidum Mytilene magnificè & eleganter ædificatum est, sed positum non prudenter: in qua ciuitate Auster cùm flat, homines ægrotant; cùm Corus, tussiunt; cùm Septentrio, restituuntur quidem in salubritatem, sed in angportis & plateis non possunt consistere propter vehementiam frigoris. Profectò satius foret illi vrbi, vt & male positis Bibliothecis, decedere aliquid de venustate, & elegantia, quod commoditatì & incolumenti accedat.

At, inquires, Vaticana Bibliotheca, cui ædificandæ atque variis emblematum, inscriptionum, tabellarum ornamenti decorandæ præfecti sunt viti arte & ingenio præstantes; nihilominus lumen excipit à Meridie & Septentione, per fenestras quatuordecim, hinc inde septem;

Sen. contr.
l. i.
a l. 2. de Abra-
ham c. 3.

6.
Vitruu. l. 6.
c. 7.

Vitruu. c. 6.
l. 1.

7.

eiisque porta primatia Orientem spectat , quæ omnia planè disserunt à Vitruuij legibus : quis tamen putet neminem vnum fuisse Romæ tuum cùm ædificabatur , qui hoc animaduerterit ? vel si obseruatum est , tam fœde peccatum sit à scientibus & prudentibus contra præcepta architecturæ ? Ego quid super hac re respondeam , equidem vix scio ; nisi forte quod loci situs , & area non patiebantur aliter fieri ædificij descriptionem , commeium , lumina , atque aditus sine maiore incommodo : vel certè quod venti qui flant à Meridie , sint Romæ minus insalubres , utranique astus perforato Septentrione opportune temperentur.

C A P V T VII.

Celsitudo & prospectus Bibliothecæ.

I.
Angel. Roc-
ca in Bibl.
Vat.

Procurib. 9.

L Epidum est quod subiungo : Bononiæ Canenici Regulares sancti Salvatoris habent Bibliothecam eximiorum librotum multitudine , loci amplitudine , pulchritudine , ac venustate insignem . est autem hæc ædificij descriptio : pars inferior est cella vinaria , media triclinium , suprema verò Bibliotheca : quam cùm aliquando Cardinalis Boba per otium inuiseret , ac trina illa loca vino , mensis , ac libris attributa aduertisset , ex tempore usurpauit illud Salomonis , *Sapientia adi-
cauit domum , misuit vinum , & proposuit mensam* . Acutè omnino , & ad rem appositiè , quām etiam sapienter , si ex approbatione ædificij eum in modum distributi hoc protulit . Nam ptimo mentis obtutu rerum perfectionem eiisque causas percipere , sapientia est . Porro periti omnes statuunt Bibliothecas collocandas in sublimi parte ædium , ut integritati librorum consulatur . Cùm enim humiliora conclauia , & infimæ contigüationes eo humidiotes esse soleant , quod tetræ ac impluuiis viciniores sunt , sintque ut plurimum inaccessæ Solis radiis , atque haud commodè ventis perflabiles ; necesse est in eis si quid asseruatur , facilè corrupti , squalidâ illuuii deformari , situm redolere . In quam sententiam dixit Quintilianus *situ secreti corrupti scripta* ; præterquam quod infima ædium pars multis in regionibus haudquamquam est idonea deliciorum & obnoxiorum corporum habitationi , multo etiam minus hominibus studiosis conuenit , quibus humor ille & squalor obscurioris loci solet esse noxius . Sit igitur Bibliothecæ positus paulo eleuator , Solique ac salubribus ventis facilè peruius , unde sit liber prospectus in montium altitudines , immensitatēque camporum , in liquores pellucidos amnium , in sylvas viridicatas ; aut saltē , (si id fieri nequit) in hortum , vel pomarium domesticum , quibus rebus acies mentis , & oculorum diuturnâ contentione fatigata suaniter reficitur .

2. Respirate idemtidem à studio necesse est , quod melius fieri nequit , quām libero cœli contuit , & rerum naturæ spectaculo . hac ratione subducit se animus compedibus corporeis quibus prægrauatur , & la-
studinem

situdinem excutit, sitque breui illa auocatione vegetior. Quidni liceat homini liberalibus disciplinis, ac euoluendis libris intento, quod ignobiles artes exercentibus licet? de quibus ita Seneca^a, *Artifices ex alicuius rei subtilioris intentione que oculos defatigat, si malignum & non praeclarum lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata, oculos libera luce delectant*. Nulla est tam austera Philosophia, quæ raihi assiduitate lectionis defesso innocentem illam oculorum voluntatem neget. Quin & auctor si in omnibus studiosis contentionem, ne continent in plures horas, sine tantula animi & oculorum relaxatione: qui si nancisci poterunt opportunam viriditatem, qua subinde passantur, sentient hac intermissione ita sibi innouari atque integrari mentis robur ac corporis, ut breve illud temporis dispendium, maximum sit studij compendium.

^a Epist. 65.

Itaque celsitudo & prospectus Bibliothecæ talis esto, vt terram in vero suo & nativo vultu cernere possit, vel in planities effusè porrectam, vel in colles placide, aut rigidius in montes adsurgentem; illic herbis & sponte natis arbustis, hic fruge fructibuscque & feliciore ligno vestitam, hic florum herbarumque exotica vernilitate pictam: hic arborum artificiosis ordinibus descriptam; illic seminaria; illic insitioines & matrimonia, imò etiam adulteria, & suppositos foetus inscia magna matre, nec inuita. Illic oberrantes passim greges, illic tondentia latè campum armenta. Illic erraticos palmitum lapsus, qui dum nexibus pendulis per arundines baiulas repunt, vite as porticus faciunt, & tecta frondentia, (vt loquitur Cyprianus^b) qui his verbis quæ subiungo docet quantopere conferat ad studia literarum amoenitas, prospectus, & voluptas aurium ex auium garitu. Bene hic (inquit) *studia in aures damus, & dum in arbores & vites quas videmus oblectante prospectu oculos amamus, animam simul & auditum instruit, obtutus*. Religio sit prætermittere pium simul & elegans dictum Ambrosij re, & nomine suauissimi. En pauxillum diuinæ illius ambrosiæ quam loqui consuevit. Si oculi nostri (ait) cum aliqua obducuntur caligine pascuntur agrorum viriditate, & specie nemoris, vel collis herboſi omnem malignitatem agrescentis obtutus repellunt, & quadam salubri specie pupille ipsa atque orbes colorari videntur: quanto magis bic mentis oculus cum illud summuin intuetur bonum, & in eo versatur, argueo pascitur, splendescit, ac enitet^c.

^b Epist. 2. ad Donat.^c Ep. 11. ad Irenæum.

C A P V T VII.

Bibliothecæ cœlum, solum.

C OElorum in coenationibus, aut conclanibus tres sunt omnino præcipue rationes, lacunar, camera, fornix, quæ sit Bibliothecis magis conueniens, ex hoc capite intelligetur. Primum tigna transuersaria modicis inter se internallis distantia parietibus hinc inde committuntur; vel eadem interdum capitibus fulciuntur, maioribus quibusdam trabibus

^{I.}

trabibus transuersim ex alia parte projectis, relinquuntque inter se ali. quod spatium gypso, ut plerumque in Hispania, aut asseribus, ut in Gal- lia, repleri solitum, quod metaphorice ab architectis *lacus* dicitur; to- tum verò opus, hoc est, tigna cum spatiis, siue lacubus *lacunar* appella- latur. hanc cœli rationem non probo in Bibliothecis, duas ob causas. Prima est, quia volo illas ab igni & à puluere desuper ex lignis deci- dente tutas esse: deinde, quia angustum illud inter tigna interuallum non est area idonea picturæ atque emblematis, quibus talis locus eru- ditioni consecratus exornari debet. Tamen si tigna inter se ita con- ferantur, ut quadros hexagonos, pentagonos lacus artificiosâ com- positione efficiant, magis approbo, dummodo iusta eorum laxitas picturæ deseruiat.

2.

Camera magis placet, quæ nihil aliud est quam plures asseres ad for- matum circinationis distributi, atque ad superiorem contignationem ca- tenis, ac clavis ferreis crebriter religati, craticulis ex iunco, storea, arandine, palma, tomica, vel alia simili inateria superne recti, calce & arena commixtis, ut si quæ stillæ e tecto, vel contignatione cecide- xint, sustineantur. Quibus ita dispositis, & intextis, imum, seu con- cauum trullissatur, deinde arena digeritur, postea creta, vel marmore politur: & hic modus lacunaris aptior est ad Bibliothecatum orna- tum, picturas, & munditiem, præsertim quod cameris subiici etiam queant elaboratae, & elegantes coronæ. Potest præterea tale cœlum non ad circinum arcuatim flecti, sed ad regulam æquari, & complanari, idque fortasse melius. Quamquam & hoc est huic structuræ seu planz, seu incurvæ incommodi, quod arescentibus contignationibus, vel pan- datione sidentibus in varias rimas se apetiat: proinde

3.

Formix, quæ est ranquam rupes excavata, aut velut amplius paties à summo sinuatus, flexuſque, & penſilis, videtur esse quam aptissima; quia præter superiores omnes commoditates, hoc insuper habet, ut Bibliothecam melius vindicet ab huīnore & incendiis. Tale est cœlum Schorialis, tale Vaticanæ, tale ferè omnium publicarum Bibliothecatum. Foret quoque vtile, si illud conclave quod infra Bibliothecam est, esset fornicatum; varias quidem ob causas quæ singulis rem considerantibus facile occurrit; tum præsertim ne si erit sub- ieclum lacunat, aut camera, totquentibus se tignis, & asseribus, vel aliis humore crescentibus, aliis siccitate decrescentibus, vitium inferatur Bibliothecæ pavimento. Quamquam vix est, aut esse potest, ut superiora conclavia fornicentur, si inferiora camarentur, vel lacunen- tur. Ar si fornicis curuatura, siue apsis opere quod à Musis *Musinum* vo- cant, ingeniosè excogitatis emblematis foret vermiculata, cœlum esset longè nobilissimum, & Museo valde conueniens, quale describitur à Procopio^a, εναργεῖται δὲ τοῦ γέρας ἡ ὁρόφη πάσσος, ἐναργιδεῖσα ἡ θοῖσιν απελά- τη, καὶ χείμωνος ὕπεροχίας παντοδαπούς, οὐ διὰ τάξιν ἀλλα ἡ ἀνθρώπους ἄπομ- πυρα. omne fastigium ornatum est picturis, tessellis ministris in omne genus colores tinctis aptatum, qua & res alias, & homines imitantur. Sic Ana- stasius in Leone III. mentionem facit Ecclesiæ, & elegantis triclinij,

^a lib. I. de ædificiis Iu- stiniian.

&

& in Leone IV. oraculi, quorum apsidiae & testudines erant versicoloribus crustis distinctae à musiuaris artificibus. sic Manilius,

l.5.

*Aurifex auri faciet qui mille figuris
Vertere opus possint, caraque acquirere nomen
Materia, & varios lapidum miscere colores
Sculpentem faciet sanctis laquearia templis,
Contentemque nouum cœlum per tecta tonantis.*

Eiusmodi musium opus adhibere conclavorum cœlis, Regiae magnificientia est, atque haud scio utrum iam Reges facere id velint, vel possint, reperianturque hac ætate bractearij, qui ornandis cameris tentent affigere pictas illas testulas ad effigies rerum & animantium. Id tentatum à nonnullis in siuorum temporum tarditate scribit Symnachus ^a. His ita perfectis de solo cogirandum erit, de quo sic Isidorus: ^{a 1.8.ep.41.}
Peritiores architecti neque aurea lacunaria ponenda in Bibliothecis putaverunt, neque pavimenta alia, quam è Carystio marmore; quod auri fulgor habet, & Carystij viriditas reficiat oculos: nam & qui numulariam discunt, denariorum formas myrteos pannos subiiciunt, & gemmarum sculptores scarabeorum terga, quibus nihil est viridius, subinde respiciunt; & pictores idem faciunt, ut laborem viuis eorum viriditate recreant. D. Isidorus Hispalen. ^b ait vocem haec Carystium, nomen ab aspectu habere quod eius viriditas grata sit oculis; hoc tamen etymon si verum est, Carystium scribi debet, non autem (vti in Isidori codicibus scribitur) Carystium. De auri fulgori in lacunatis dicetur alio loco. Hic (amabo) obserua lector, etiam in pavimento Bibliothecarum, consuli oculorum oublectamento, quippe qui sunt adipiscendarum scientiarum, & percipiendi è libris emolumenti opéra, quorum aciem, ut necesse est crebro, & diuturno usu attriti, hebetari, & obtundiri; ita est valde consentaneum, eam refici & acui iis coloribus, quibus maximè pascuntur: hoc autem mirificè præstat viriditas, quæ cum media sit inter floridos, & austeros colores, aciem quam videmus, nec immodica luce dissipat, neque obscuritate nimia contrahit. Itaque volo Bibliothecæ pavimentum non tantum diligenter exigi, & catere omni lacuna, vel extantibus tumulis; verum etiam plenum esse venustatis, eruditioris, & ingenij. Vnum, & alterum elegantis pavimenti modum hic propono; plures qui volet, consulat Vitruvium, & Albertum Durctum ^c.

^b etymol. I.
6.c.9 & 1.16.

Pulchra res est sectis in paruas crustas versicoloribus marmoribus variegatum pavimentum, (vti superius de cœlo dictum est;) sed pulchrior si eruditis emblematis, vel sapientium sententiis imprimatur, orneturque. Panimēta verò Bibliothecarum ideo frequentius fieri poterunt opere musiuo quam cameræ, quia facilius est humanæ arti aliquid efficere in solo quam in cœlo. Sicut in sacrario Palladis quod Aegyptij Isum appellant, (hoc est, scientiæ diuersorium, nam Isum scientiam significat) stratum inscribebatur his verbis, ἐγώ εἰμι τὸ γένος Θεός, καὶ ὁρῶ τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν πέμπτον αἰσθίστω δύνται ἀνεγέλυψεν. Ego sum omne quod fuit, quod est, quod tunc erit, & peplum meum nemo mortalium reuelauit. apud Athenæum ^d in quodam pavimento descripta erat Illias ταῦτα δημόσια

^c 1.7.c.1.

5.

Plut. lib. de
Iside.
Stobæus
serm 42.
De Asarotis
sive Litho-
strotis vide
Cresol. I. 4.
myst. c.27.
sect. 1.
d lib. 5.

διμεροὶ εἰχεν ἐπὶ ἀλαζίσκοις οὐκαιμόνοις, ἐπὶ πάντων λίθοις ἐπὶ τοῖς κατανοητοῖς.
μηδέ τὰς ὁ ωὴ τὸν Ιλιάδα μήθε. Ista omnia solum habuit ex tessellis vni-
nis generis lapidum, in quibus fabula omnes Iliadis expressa. Adeò Museo-

Bulengerus
c. 8. l. 1. de
pictura.

* in fun. Pul.

rum videtur esse proprium istud paumenti genus, vt à Musis dictum sit
Musium, μυσεῖον. hæc si hunc in modum fiant, nihil non erit in Museo
eruditum, omnia libri, omnia paginæ: has enim tessellas marmoreas,
quæ à Græcis πάτημα dicuntur, Palladius appellat *paginae*: nec tantum in
pauimento erunt illi λίθοι περιγλωττα, vt loquitur D. Gregorius
Nyss. ^a *speciosissima lapidum spectacula*, sed etiam plena doctrinæ, & in-
spirantia literarum amorem. Si timebitur marmor ob frigiditatem in
locis suapte iam natura satis frigidis, vrendum erit pictis lateribus eo
colorum delectu, qui gratus sis oculis: dispositio verò laterculorum
cum in varias formas figurari possit in orbem, in scurum, in trigonum,
in tetragonum, in rhombum, magis placet eaque fauorum, sive cella-
rum apium modo hexagona est, quia fauus symbolicè Bibliothecam
exprimit; apūmque labor & industria in cogendo melle vnde vicitent
ipsæ, & hominibus prosint, studiosi hominis diligentiam, in quærenda
eruditio, quæ ipsi, & aliis prosit.

S E C T I O III.

Musei, seu Bibliotheca limen aliquâ sententia inscribendum.

I.
lib. i.c. 3.

Daniel Bar-
barus in eun-
dem Vitruuij
locum.

DIFICARE volentem oportet velle, posse, & siire; quod
aliis verbis sed eodem sensu, monuit Vitruvius ^b. Haben-
da est ratio, inquit, firmatis, vilitatis, & venustatis ædifi-
cij. Venustas pendet ab intelligentia architecti, vilitas
à probitate, firmitas à potestate; id nos curabimus qua-
tuor proximè sequentibus capitibus in designatione Bibliothecæ,
quantum visum est sufficere ad præsens institutum. Nihilominus quar-
tum quiddam Bibliothecæ postulare videntur, vt perfectæ sint; nempe
ornatum, qui à venustate alius est. Venustas enim est interna rei species,
ex pulchro membrorum partiūmque omnium commensu, & iustis sym-
metriarum proportionibus; ornatus posterius aduenit, & superadditur
illi pulchritudini, quæ cum ædificio ipso nata est. Est autem positus in
ædificij pictura, tabulis, signis, abacis, & similibus, è quibus ea deinceps
persequemur, quæ sunt huius loci & instituti propria. Atque inter ca-
tera primo loco se offert *Bibliotheca ostium*, cuius structuram architectis
relinquo; viderint illi quod genus ostiorum maximè placeat, Doricum,
Ionicum, Atticum, quæ sint ostij partes quæ antepagmenta, quid coro-
na, quid tympanum, quid impagines, quid scapi cardinales, & alia id
genus; vnum duntaxat hinc moneo.

2. *Bibliotheca limini breuis & apposita sententia spectabili claræcte
inscribitur.*

inscribitor. Mos iste apponendi templis , vrbium portis , Academiis, Fontibus, Bibliothecis titulum breui aliquo dicto comprehensum vetustissimus est, & ad hæc vsque tempora propagatus. Vnum, & alterum è singulis exempli gratiâ affero.

Nihil notius ea gnoma, quæ pro vnis foribus templi Apollini Delphici legebatur , γνῶθι στρατόν , noscē teipsum. In alio fani eiusdem aditu, tota diuinitas quæ latere putabatur in adytis , conspiciebatur his duabus literis notata ē, tu es , vt intra ædem maiori cum reverentia suppli- caturi subirent. Domui cuidam hæc olim erat inscriptio, Ionis puer in- uitatus Hercules domum hanc inhabitat , hoc mali nihil subito. Quod legens Diogenes solita dicacirare, Et quomodo, inquit, dominus intrabit do- mus ? Venetiis insigne est istud epigramma à Sannazario a inscriptum ad vrbis illius commendationem ,

3.
Plut.

Theodore-
tus initio
contra gen-
tes.

Epigr. l. 1.

Viderat Hadriacis Venetam Neptunis in undis
Stare urbem, & toto ponere iura mari.

Nunc mibi Tarpeias quantumuis Iuppiter arces
Obice, & illa tui mœnia Martis, ait.

Si pelago Tybrim præfers, vrbem adspice utramque,
Illam homines dices, hanc posuisse Deos.

Graiaci apud Sequanos in vna vrbis porta eminet elegati opere per-
fectum Regis Catholici insigne scutarium , cum hac desuper epigra-
phe aureis literis exarata, Cui soli sol semper , hoc est, tam longè latèque
diffusum esse sui Principis Imperium , vt (quod nulli Principum cum
illo commune est) semper sol luceat in aliqua parte orbis, vbi ipse im-
peret : hinc fit vt in qualibet anni tempestate illi perpetuò alicubi se-
ratur, metatur ; illi fit continua vindemia , continua oliuitas : &c, quod
mirabilius est , qualibet diei hora inge sit in eius ditione Missæ sacri-
cium, quemadmodum non ita pridem Pater Claudius Richardus Re-
gius Professor mathematicarum in Collegio Imperiali Madritano So-
cietatis Iesu, sole ipso clarius demonstrauit.

4.

De Academiis vnicuni proferam , sed enim verò promptum ex ipso
Musarum sinu. Grgorius XIII. Pont. Max. Collegium Romanum Soc.
Iesu adficavit dotanique : eius beneficij monumentum conficitur in porta,
Genitilium eius insigne draco, cui optimè conuenit istud Epigramma,

5.

Securum hic posthac capies sapientia somnum,
Nam draco munitas frat vigil ante fores.

Epicurus suis hortulis, vbi docere consueuerat, iuiscpsit in hunc sen-
sum. Hosper hic bene manebis, hic sumnum bonum voluptas est ; paratus erit
istius domicilijs custos, hospitale, humanus , & te polentiā excipiet , & aquam
quoque largè administrabit, & dicet : Ecquid bene acceptus es? Non irritant hi
hortuli famem, sed extinguent ; nec maiorem ipsis potionibus suim faciunt, sed
naturali, & gratuito remedio sedant. de hac sententia Seneca b pluribus.

6.

Pauculis ab hinc annis Urbanus Pontif. Max. adificatos à se insi-
gnes hortos eleganti fonte ornauit , eumque à symbolicis suæ gentis
apibus , quæ ibi cernuntur pulchro opere effictæ , Italica lingua Melliti-
num vocavit. Porro cum aliquando animi gratiâ haud procul ab eo fon-

b Ep. 21.

7.

te inambulans vidisset, audissetque hominem natione Germanum, qui spectandi causâ eò venerat, haustam manu aquam bibere, eámque vi-
pote optimam in prima commendatione ponere, exemplò, è re nata distichum istud compositum, dignum fontis illius elogium.

Parcite Romani MELLITVM dicere; laus est

Maxima, Germano me placuisse viro.

8.

Templum Capense in Africa Æthiopicis characteribus præfert in-
scriptas in limine has voces, *Adazobe kī Akhulei hozo*, idest, *Ira, oculi
letitia*. Plura non afferam ne exire videar extra gyrum; hæc ramen
proferre placuit, vt intelligas eam epigraphem censeri debere opti-
mam quæ fuerit acuta, erudita, breuis, & (quod præcipuum est) eius rei
cui inscribitur propria. Sequentia capita nonnullas eius generis sup-
peditabunt: tu eā quæ tibi magis placuerit vtitor, si melior non oc-
curret: interea quām pridem tales gnomæ præfigi consueuerint in Bi-
bliothecarum vestibulis, disces ex capite sequenti.

C A P V T I.

*Fores Bibliothecæ Osimandua Regis Ægypti hac sententia
inscriptæ, ψυχῆς ιατρεῖον, Medica
animi officina.*

I.

Non quærit æger medicum eloquentem, sed sanantem, quia non eloquentiæ, sed arte medicæ corpora curantur. Aliud quiddam est in animi morbis, qui sæpiissimè depelluntur solâ librorum lectione. Laborare autem solet mens nostra triplici morborum genere, *Ignorantia*, quæ cæcitas quædam est intelligentiæ; *vitijs*, quæ est depravatio, & corruptio nostræ voluntatis; denique *molestijs*, quæ ob id vulgo ægritudines animi appellari solent; equidem nec immerito, affert enim plurimum doloris omnis aduersante ratione animi contractio: unde & consternati dicitur & exulcerari, & deficere. Contra omnes istas ægrotationes præsentissima remedia petuntur ex Bibliothecis, quæ proinde rectè cum Osimandua Ægypti Rege inscribas, ψυχῆς ιατρεῖον. Bibliothecas cōtinere salutaria Collyria aduersus ignorantiam, docui-
mus huius libri capite tertio: easdem suppeditare panchresta medica-
menta & Alexipharmacæ tuendæ virtuti, & prauis voluntatis affe-
ctibus depellendis, capitibus quinto, sexto, septimo ostensum
est. Denique ex Bibliothecis promi memorabile illud nepenthe quo
discutitur animi tristitia, & inducitur animi hilaritas, ex capite
quarto discere potuisti. Quæ sanandi virtus cùm passim omni-
bus bonis libris insita sit, tum verò maximè conscriptis diuini
Numinis instinctu sacris codicibus inest vis medendi certissima.
Non erit, puto, iniucundum, neque alienum ab instituto andite
aliquot sanctorum Patrum de re proposita sententias. D. Basilius allu-
si,

fit, opinor, ad Osmanduanæ Bibliothecæ inscriptionem, cùm hæc scripsit ad Gregorium Theologum. In Scriptura quilibet & ἡγεμονεύει δεῖσθαι τὸ ἀρρενίων φάρμακον, inuenit tanquam in medica officina appositum sua agorationi medicamentum. idque elegantibus exemplis basilicè illustrat. Lacesitus contumeliis & prouocatus iniuriis sentis animum tuum effervesce itacundia? Intuere Dauidis clementiam; illico remittet ardor ille mentis & cupiditas repungendi: exardescis in vindictam subditorum tuorum in obsequenti procacitate exasperatus? Mosis mansuetudinem animo replica, deferuesces. Obscenæ libidines te stimulant? Iosephum cogita, retundentur. Grauior casus te perculit? infractum Iobi animum contemplare, patienter feres. D. Chrysostomus ^a, id est πῶς

^a Hom. 24. in Gen.

διωτὸν ἐπάσχει συρφοῖς & σωμαχέοις τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καταλύει τὸ θεῖον φάρμακον λαβόντα ἀπλαδεῖν, καὶ πᾶσαν ἀπόσανδρο ἀδυνάτη βιοποὺν, καὶ τὸ μετερὸν οὐσιώδες τῷ συμπλόκων, Βέδιστι γνωμόδοιο quacumque calamitate humanam naturam premente inde (ex Scriptura) antidotum accipere liceat, & omnis vita huīus repellatur anxietas, & nullo casū deiiciatur, &c. Idem alio loco de sacris literis, Nulla est (inquit) humana natura, vel corporis, vel animæ passio, qua medicinam hanc accipere nequeat. Rursus, Omnia, air, medicinarum thesaurus diuina Scriptura sunt. S. Athanasius ^b diuinos libros appellat, ποικίλου τοῦ iurezōν βιβλίων σοφίαν, variam medicinalium librorum sapientiam, quam edendi arte, quia apprimè erant instructi DD. Athanasius & Basilius, ideo hunc Gregorius Naz. ait excellentem sanandi scientiam habuisse, illum vero ἀποτελεῖσθαι, id est, malorum omnium depulsorem, cognominar. Ex eodem sacrorum voluminum studio, cui se olim consecrabit heroës Christiani quotquot è sæculi æstibus ad portū religiose quietis enauigatæ θεσπυρι, siue curatores, & medici vocati sunt.

^b Pf. 37.

Agnoverunt eamdem vim medicam in sacris literis Latini Patres, eamque miris laudibus extulerunt. D. Ambrosius ^c in iis ab unoquoque inueniti ait, quo vel sua curet vulnera, vel confirmet merita. D. Hieronymus ^d, Ad sanctarum, inquit, Scripturarum gravitatem configimus, ubi vera vulnerum medicina est, ubi dolorum certa remedia. Quæ causa fuit cur indignatus sit D. Augustinus sacros codices respui ab hereticis eâ mentis vesaniâ, qua ægri delirio laborantes salutaria medicamenta reiiciunt, ac interdum impingunt in os medici. Sic exclamat ^e, Quām vehementi, & acri dolore indignabar Manichæi, & miserebar eos rursus, quod illa Sacra menta, illa medicamenta nescirent, & insani essent aduersus antidotum quo sani esse potuissent. hæc de sacris voluminibus, quorum singulis recte inscribere possis, ψυχῆς iurisperior.

^c 2.

^c in Psal. 48.

^d in Ioan. 11.

^{n. 43.}

^e 1. 9. conf.

^{c. 4.}

Sua est etiam omnibus sapientium monumenris sanandi facultas: & quoniam in hoc capite est euincendum auctoritatibus, quod in primis capitibus confecimus rationum momentis. Agesis, producamus aliorum super hac re testimonia, ac in primis Tertulliani ^f, Philosophiam sororem esse medicinæ contestantis, cui dicto valde consonat illud quod Galenum aiunt dictitasse in sermonibus frequenter, Philosophiam medicinam esse animorum; medicinam Philosophiam esse corporum. Plato ^g Philosophiam τοῦ & ψυχῆς ἀρρενικάτων καὶ ταῦτα φάρμακον, animi

^{3.}

^f I. de anima

^{c. 2.}

^g de instit. puerorum.

morborum & affectionum medicinam. quod Cicero breuius *Animi sanitatem* appellat. Ego, inquit Seneca, in Museo meo assiduis salutares administrationes velut utilium medicamentorum compositiones literis mando, illas esse efficaces in meis vulneribus expertus, quæ etiam si persanata non sunt, serpere desierunt. Dio Chrysostomus a suo dignus Orator cognomine, eruditio-
nem vocauit *ιαγεὶς φάρμακον, malorum omnium medicinas.* Extat alterius Chrysostomi planè aurea parænesis ad literarum amorem & studium sapientiae, in qua omnibus qui & *χαίρουν* & *δεσπότες*, bene valere, age-
re, latari, sapere volent, qui inordinatos animi motus comprimere, obedientesque efficere rationi, qui cupiditatem, qui libidinem, qui alias virtus pestes opprimere, qui casus aduersos patienter ferre, qui denique afflictam animi valetudinem recuperare, vel integrum tueri student, qui panaceam ipso nomine (vt inquit Plinius b) omnium malorum reme-
dia promittentem querunt, adeant Bibliothecas, in iis voti & salutis compotes fient: repetient alexipharmacæ, panchresta medicamenta, anti-
dota præfencissima, & omnibus incommodis opem certissimam, x/æ, inquit, *φάρμακα & ψυχῆς, comparete vobis libros animi pharmaca.* Quæcumque verè, quæcumque sancte, quæcumque pudicè, quæcumque mode-
ste, quæcumque grauiter, quæcumque sapienter scripta sunt, pharmacæ sunt; eaque in promptu cuiilibet esse debent contra singulos animæ lux-
morbos, seu vitia.

4.
5 idyll. II.
Sem. ep. 54. Accipe dictum Cyclopis apud Theocritum c, quo nec centoculus videte melius posset, nec cui si centum linguae sint, oraque centum, me-
lius dicere.

Οὐδὲν ποτὲ ἵψαται τοῖνις φάρμακον ἄλλο
Νίκια, ἔτ' Ἑλέυσις ἐποιήσει ὅπει ἔτ' Ἐθνασον
Η' ταῦ Πηλείδες.

Nullum est contra amorem natum remedium aliud, o Nicia, neque, ut quidem sentio, quod inungi, vel aspergi, queat, quam Pierides. Philosopho nunc au-
sculta, Is Lucilio atmo modū præscribens vtendi tebus partis à præ-
toribus generis humani & inuentotibus sapientiae, hæc ait, Puta nobis relictæ medicamenta quibus sanarentur oculi, non opus mihi alia querere, hoc rati-
tum morbis & temporibus aptanda sunt; hoc asperitas oculorum conleuat, hoc palpebrarum laſſitudo tenuatur: hoc vis subita, & humor aueritur: hoc acutus visus Teras ista oportet, & eligas tēpns, adhibeas singulis modū. Animæ medica-
mēta inuenta sunt ab antiquis; quomodo autem admoueantur, vel quomodo, nostris
operis est querere. Iстis pharmacis ita nobis assūscendum est, ut desiderata præstō sint, sua sponte occurrant; sunt enim velut quædam *αἴσθησις* bonitatis, quemadmodum ea appellat Epicetus d, breves formulae no-
stra curationis conceptæ à medicis animalium nostrorum, hoc est, à sapientibus
& eruditis scriptoribus, qui ēr *ιαψίων* & *ψυχῆς*, sive *βιολογιῶν* ὡραι, vita
nostræ, vietūisque rationem ita cōponunt ad omne officij genus, vt si ex
eorum præscripto viuere volumus, nequaquam miserè, sed benè beatè
que victuri simus; maiusque subsidium inde percepturi, quam ex Poli-
darij, vel Machaonis, vel Aesculapij, vel Apollinis, & totius facultatis
medicæ scientia ad corporis salutem. D. Petrum Damianum expertum
hujus

apud Ari-
num. l. i. c. 27.
¶ l. 3. c. 10.

huius literarij latrī præsentissimam opem contra omnes animæ morbos; ac ea quæ haec tenus disputauimus, grauissimis verbis confirmantibz tibi silto, sic ait repetito consueto in cella studio, à quo ad breue tempus auocatus fuerat. *Tanquam si languidus quilibet aromaticam ingrediens officinam, antequam antidoti medicamenta percipiat, depositâ langeris ægritudine conualescat: ita ego protinus ut cellulæ mea limen attigi, ne cum librum quemlibet aperueram, & benefactum tanquam virtute loci sanum me atque incolumem compositis anima mea vulneribus reperi: sique ad diuinorum librorum, qui adhuc clausi tenebantur, aspectum, velut ante medicinæ potum, salutem hauis, spirantibus duntaxat odoribus fragrantium pigmentorum. hæc est bonorum librorum virtus; adeò est salutaris, vel sola Musei aura, ut illico omnes mentis ægritudines pellat.*

B. Petr. Damianus l. 6.
ep. 5.

Quapropter parendum nobis est Marco Antonio dicenti, sanæ mentis cupidis imitandos chirurgos, qui parata semper habent suæ artis instrumenta; ita ad manum habenda ex Bibliothecarum myropolio sanitaria quædam dogmata, promptos & breues aphorismos, ac præstantes sententiarum succos, qui simul ac exhibiti fuerint, totum animum perfundant, eumque vegetum ac valentem, atque ad omnia quæ obueniunt perfunda robustum præstent. *καὶ τὰ ὄργανα ἡ
σύντηξις τὸν οὐρανόν, τὰ διάφορα τὸν περιβόλιον τὸν τὰ δύματα
καὶ τοιαῦτα, &c. Non erit cuiquam mirum vim tantam inesse libris, ad curando animæ morbos, si mcminerit ægrum corpus non modò recreari eorum lectione, verum etiam interdum pefsanari. Quod ex Curtij lectione Alfonso Aragonio aduersa valetudine laboranti eontigisse refert Aeneas Sylvius ^a, & Iusto Lipsio scribenti Aubertus Miræus ^b auctor est; huc pertinet quod Plutarchus prodidit de Thelesilla, quæ cùm de infirma sua valetudine ad Oraculum misisset; responsum est, *Micæs Segâneve, religiosè Musus cole. Ex quo autem se addixit humanioribus studiis, sanitati restituta est, & poëtria euafit: Porphyrius vna Plotini magistri sui eloquentia valetudini restitutus fertur.**

^a de dict. &
fact. Alph.l.
I.n.43. & Pa-
normit.
^b in vita
Lipsij.
Suidas.

C A P V T II.

*Altera Bibliotheca inscriptio, φάρμακον αὐθαρποίας,
pharmacon immortalitatis.*

CVm Hermes Trismegistus voeauit libros suos *Pharmacum immortalitys*; aliquid puto, auditione aceperat, vel legerat de viralí illa arbore, quam rerum omnium sator, atque auctor Deus in Edesseno pomo plâtauerat præsentissimum immortalitaris pharmacū: pharmacū, inquam, nam medicam éti potins, quām alimenti rationem habuisse docent duo Theologiæ lumina, Thomas Aquinas ^c, & Augustinus ^d. Ille quidem, *Vita arbor, inquit, medicina modo corruptionem omnem prohibuit, non autē ut cibis vires præstitit. Hic, De ligno vita gustabatur, ait, ne mors subrepetat, vel senectute confecti decursis temporum spatiis interirent; tanquam catena essent;*

I.
Stob. in
Eclog. phys.

^c I.p.q.7.a.1.
^d 3.ciu.c.20.

effent alimento, istud Sacramento. Iure merito igitur potuit appellari
φάρμακον ἀφθαρτόν; vel certe meminerat Trismegistus, quod est in fabu-
lis; Hebrei, siue Iuuentam Deam diis accumbentibus ambrosiam & ne-
ctar, hoc est, immortalitatem ministrare. quod utrumque, aptè an secus
attributum sit numinibus ab Hesiodo, & aliis, disputat Aristoteles ^a, &
dissimulanter irridet priscos illos fabulatores Theologos. D. Iustinus
martyr ^b ait poëtas ex Mosaica historia translatisse in sua commenta,
quidquid de nectare, & ambrosia, de nepenthe, herba moly cæterisque
mortis depulsoribus cibis, frugibus, succis passim cecinerunt. Profectò
fuerit mihi magnus Apollo ille medicus, atque, ut aiunt, nectare alien-
dus & ambrosia, quisquis tam salutare medicamentum confidere possit,
ut deciduam vitam nostram restaurare, effœtum corpus in prælinum
vigorem redintegrare, & mortalibus immortalitatem propinare queat:
sed haec tenus inuentus est nemo qui hoc in se receperit, nedum præ-
stiterit.

2.

Alia quædam est immortalitas, videlicet nominis & famæ, cuius ple-
risque hominum studiosiores sunt, quam corporis; eius desiderium cum
inditum sit à natura humana mentibus, paucissimos reperias, qui non
satagant relictis sibi semper superstribus quibusdam monumentis pro-
pagare sui memoriam ad posteros, & se ab seruitute obliuionis, cui alio-
qui obnoxij sumus, vindicare. Talia momenta nullo unquam tempore
intermoritura suos libros fore, scriptores sibi persuadent,

— Nil non mortale tenemus,

Pectoris exceptis ingenique bonis.

Nec solet irgenius summa nocere dies.

Quid. 3. T.
el. 7. & 1.4.
de Ponto
el. 16.

Plin. in præf.
hist.

Æn. Sylu. 1.2.
de fact. &
dict. Alph. 1.

^c Ode 30.
1.3.

Imò, & repertus est Apion quidam Grammaticus (hic quem Tiberius
Cæsar Cymbalum mundi vocabat, cum publicæ famæ tympanum potius vi-
deri posset) qui immortalitate donari dixit ad quos aliqua compone-
bat; ut iam non mirum sit à Mercurio ter maximo infinitam illam quam
edidit librorum multitudinem appellatam fuisse pharmacum immor-
talis. Simile quidpiam dixit Cardinalis sancti Angeli, qui Basileensi
Concilio præfuit; is cum veterum libros lectitaret, Odoni de Variis,
sic eum compellant, Quid tu hic inter mortuos latitas? ad nos tandem qui
vivimus. exi. Imò, respondit, & hi in fama vivunt. Eamdem vim suis inesse
carminibus passim poëtæ sibi tribuunt. Non erit ingratum aliquos
ex eorum numero variè de hoc arguento canentes audire. Ho-
ratius ^c,

Exegi monumentum ære perennius,

Regalique sru Pyramidum altius.

Quod non imber edax, non Aquilo impotens

Pessu diruere, aut innumerabilis

Annorum series, & fuga temporum.

Non omnis moriar, multaque pars mei

Vitabit Libitinam. usque ego postera

Crescam laude recens, dum Capitolium

Scander cum tacita virgine Pontifex Dicar, &c.

tum orationem ad Musam conuertens,

Sume superbiam

Quasitam meritis, & mihi Delphica

Lauro cinge volens Melpomene comam.

Ouidius^a,

Dignum laude virum... Musa vetat mori,

Cælo Musa beat.

*in fine Met.

Elegans est licet plena ostentationis illa clausula, quam suæ Metamorphosi appinxit Ouidius, gloriatus se suâ poësi melius consuluisse sui nominis perennitati, quām si effecisset, ut sibi æreæ statuæ, vel pyramides erigerentur,

Iamque opus exegi, quod nec Iouis ira, nec ignes

Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas:

Cum volet illa dies qua nil nisi corporis huic

Ius habet incerti spatiū mibi finiat cui:

Parte tamen meliore mei super alta receptus

Astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum.

Quāque pater domiis Romana potentia terris.

Ore legar populi, pérque omnia secula fama

Si quid habent veri vatum præfigia, viuam.

Sie Naso; imparibus metris haud minus eleganter Propertius^b,

Nam neque Pyramidum sumptus ad sydera ducti,

b l.3. Eleg. 1.

Nec Iouis Elai cælum imitata domus.

Nec Mansœli diues fortuna sepulchri

Mortis ab extrema conditione vacat.

Aut illis flamma, aut imber subducet honores,

Annorum aut iœtu pondera victa ruent.

At non ingenio quesitum nomen ab euo

Excidet, ingenio stat sine morte decus.

Tibullus plurimas res omnino interituras fuisse asseuerat, nisi eis æternitatem asseruisset poësis.

Carmine purpurea est Nisi coma; carmina ni sint,

Tibull.

Ex humero Pelopis non mituisset ebur.

Itetum Naso qui sibi antea dixit partam æternitatem, id ipsum beneficij se præstare aliis gloriatur; ac sua carmina esse veluti vitam virtutis.

Carmina vestrarum peragunt præconia laudum,

Né ve sit auctorum vita caduca, cauent:

Carmine fit viuax virtus, exp̄rsique sepulchri

Notissimam seræ posteritatis habet.

Tabida consumit ferrum, lapidemque vetustas,

Nullaque res maius tempore robur habet.

Scripta ferunt annos; scriptis Agamemnona nosti;

Et quisquis contra, vel simul armatulit.

Quis Thebas septemque duces sine carmine nosset?

Et quidquid post hac, quidquid & ante fuit.

*DI quoque carminibus, si fas est dicere, sunt,
Tantaque maiestas ore canentis eget.*

* in Apo-
theosi Imper-
rium.

Flavius Vo-
pisc. in Pro-
bo.

Hinc Ciceronis illa vox^a tantas omnium virtutes esse, quantas videri eos voluerunt, qui vniuersi scripta scriperunt. Hinc illæ Alexandri magni lacrymæ ad sepulchrum Achillis, quem ob id admodum felicem dixit, quod Homerum suarum nactus esset laudum præconem, ipsèque interdum fastidire vidererur victorias, quod careret laudatore Homero. Hinc factum puto, ut Macedonum Rex (Philippus, an Alexander sit, noui memini) ante prælium sacrificaret Musis, ut eorum beneficio consequeretur nominis immortalitatem. Hinc Plinius iunioris studium, optantis suum nomen inseri Taciti historiæ, quod immortalis fieret, Auguror (inquit) nec me fallit augurium, historias tuas immortales futuras, quo magis illis inseri cupio. Nam si esse nobis cura solet ut facies nostre ab optimo artifice exprimantur, nonne dabimus operam, ut operibus tuis similis prædicator contingat?

3.

b 1.3. de be-
nef.

Sen.ep.21.

Sunt interdum (inquit Seneca^b) qui in tantum processerunt eloquen-
tiâ, vel innotuerunt iustitiâ, ac bellicis laudibus, ut parentibus suis in-
gentem famæ splendorem circumfuderint, tenebâque natalium suo-
rum clarâ luce disculserint, eaque ratione inæstimabile beneficium
contulerint in parentes suos. quod Aristoni & Grillo propter Xe-
nophontem & Plaronem filios contigit. Sophroniscum item expirare
Socrates non patitur. idemque ego iure mihi videor posse dicere de
multis, quos enumerare infinitum sit, qui viuunt in hominum me-
moria, ob nullam aliam causam, quam quod illos in suis monu-
mentis scriprores consecraverint. Epicurus apud Senecam Idome-
neum à vita spatiose ad fidelem stabilèmque gloriam reuocans, Si
gloria, inquit, tangeris, notiorem te epistole meæ facient, quam om-
nia ista que colis, & propter que coleris. Quis Idomenea nasset nisi Epicu-
rus illum suis literis incidisset? omnes illos Megistanes, & Satrapas, &
Regem ipsum ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta suppressit.
Nomen Attici perire, epistolæ Ciceronis non sinunt; nihil illi profuisset
gener Agrippa, & Tiberius progenitor, & Drusus Cesar pronepos; imer-
tam magna nomina taceretur, nisi Cicero illum aperuisset. Profunda fu-
pra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exerent, & in
idem quandoque silentium habitura obliuioni resistent, ac se diu vindica-
bunt. Quod Epicurus amico suo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lu-
cili. Habeo apud posteros gratiam, possunt mecum duratura nomina edu-
cere: plurimos quos in medium fortuna protulit, noti fuerunt, dum ipsi
fleterunt, post ipsos citò memoria defecit. Ingeniorum crescit dignatio; nec
ipsis tantum habetur; sed quidquid illorum memoria adhæsit, excipitur.
Verè quidem dixerunt illi, & profectò paulo iactantius, cum sibi &
aliis certam immortalitatem spondent ex literariis suis monumen-
tis; longè modestius Maro æternam memoriam promisit, ac præstidit.

Virg.

*Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet aeo,
Dum domus Aeneæ, Capitoli immobile saxum*

Accedit.

Accolet Imperiumque pater Romanus habebit.

Id causæ est frequenter cur prouehendis disciplinarum omnium cultoribus Meccenates sint liberales & magnifici , quod hac ratione in immortalibus scriptis immortalitatem nominis se consecuturos sperent. Iacerent sine dubio in situ & tenebris, atque in hominū ignorantie non pauci, sine subisdio literatū, quafum est infinita vis ad consecrandam rerum præclarè gestarum, & excellentiū virorum memoriā.

*Vixere fortæ ante Agamemnona
Multi, sed omnes illacrimabiles
Vigentur, ignotique longa
Nocte carent, quia vate sacro:
Paulum sepulta distat inertia
Cælata virtus, non ego te meis
Chartis inornatum siferi
Toto de tuos patiar labores
Impunè Lollī, carpere luidas
Obliviones.*

Inuentum equidem mirabile , vt disficiente cum vita ingenio, sibi tamen pars melior ingenij superstit in libris, perstetque incorupta vox eruditorum vel post eorum mortem , & tam altè sustollatur , vt eam vniuersus orbis intelligat. Qui quidem si ad scriptorum commendationem, vitæ quoque sanctitatem adiunxerint , perenni apud immortales felicitate , & felici apud mortales nominis perennitate potuerint; quod dixit Tertullianus ^a his verbis: *Voces eorum itemque virtutes quas ad fidem diuinitatis edebant, in thesauris literarum manent.* Et excellentium Auctorum immortales animæ in Bibliothecarum adytics cōtinuò loquuntur, vt ait Plinius ^b. Aiunt quandam regionem tantis frigotibus hyeme tigescere, vt prolatæ voces illico congelent, quæ postea appetente æstate vnâ cum glacie soluantur, audianturque ab omnibus. Multo verius est, quod de libris dixit Quintilianus, *Hic usus est literarum, ut custodiant voces, & velut depositum reddant legentibus.* Plinius ^c: *Huius unius rei (literarum) usus scimus maximè constare humanitatem ritæ, memoriam, atque hominum immortalitatem.* Cassiodorus, *Scripturæ humanorum aetuum seruatur fidele testimonium.* Dignus est Cœlius Rhodiginus, certè vir doctus, qui cū superioribus audiatur disputans de hoc pharmaco immortalitatis. Ille igitur miris laudibus extollens datas homini ab eius histore Deo manus, in quibus plusne sit venustatis, vel ad res omnes perficiendas commodi statui, haud facilè possit, ait, non tantum earum subisdio & solertiâ omnia propè fieri, quæ videri, aut correctari possunt ; sed etiam sapienter ab Anaxagora, Aristotele, Plutarcho ^d, Quintiliano dictas esse sermonis administras. Verum illud in primis est mirabile, quod scriptione omne tempus fieri nostri iuris , atque (vt loquitur Quintilianus) *anura omnium seculorum.* Quid illa scribendi maiestas, quæ tantarum rerum scientiam nobis comparat, vetustatem propagat, nihil sinit interire, & quod omnia conterit tempus nostris cogit manibus succumbere ? quid hoc magnificentius , quid aquæ mirandum , id esse datum in quo ne mortis quidem anida rapacitas ius ultum sit.

^a in Apologeticō.

^b I. 35. c. 2.
Plutarch.

^c I. 3. c. 11.

^d in moribus.
Rhodig. I. 4.

c. 3.

* 1.12. Bibl.

Eodem sensu Diodorus Siculus^a elegantissimè: *Cui tanta ingenij facultas suscipitur (inquit) ut dignis laudibus literarum disciplinam institutionemque se prosequi posse confidat, quibus solis vita defuncti viuentibus commemorantur, fœderibus commendandis, pactis conuentis, promissis testes primi accessuntur, cateraque omnia, quibus seruandis summa opus est fide, ipsis tutò commendantur. illæ commendata quacunque excipientes aeternâ integritate, & inconcussâ fide custodiunt.* Postremò sapientissimorum viorum sanctissimas sententias, oracula Deûm, Philosophorum inuenta, disciplinatum denique omnium præcepta, ac monumenta humana rerum diuinorumque rerum solæ literarum ædes reposta conservant, atque à vetustatis & temporis voracitate defensa veluti quadam diuinâ vi tuendo posteris ex ordine deinceps per succeditia sæcula, demum aeternitati commendat. Reges Persarum vocabant pharamacum istud immortalitatis θεραπευτα, καὶ βιτας θεομητον. & , γέρωντα ρυμόντων οὐκ οὔπερων. eaque medicamenta sibi adhibebant contra obliuionein prout necessitas postulabat.

c.4. Esdræ.
Esther c.6.
Iosephus
1.11. antiqu. c.
2. & Brissoneius l. 1. de Regno Per-
sarum.

6.

b Plin. ep. 2.
1.3.

c præfatione
commenta-
tiorum in
Matthæum.

d prologo
in Matthæū.

e Arom.

f in Iugurth.

Agmen claudat in hoc magnorum virotum censu Plinius iunior; eius animum cum fragilitatis humanæ miseratio subiret ex morte Silii Italicæ, vixque reperiret quidquam tam circumcisum, tam breue, quam hominis vitam longissimam, ei non solùm visæ sunt venia dignæ, sed etiam laude regia illæ lacrymæ Xerxis immensi exercitus imminente occasioni animo prospicientis. *Nos certè (inquit^b) tempus hoc futile, & caducum studiis proferamus, & quatenus denegatur nobis diu vivere, relinquamus aliquid quo nos vixisse testemur. Scio Canini te stimulis non egere, me tamen cui charitas enocat, ut currentem quoque instigem, sicut tu soles me ἀγαδίσαι επί, cum iniucim se exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt.* hoc ferè vnum est duarum terum, cogitationum & vocis, suapte natura fugacissimarum retinaculum. Omnia verba (inquit Druthmatys^c) sonando transiunt, & transiendo deficiunt; necesse est ergo alligari literis verba, quæ aliquid utilitatis habere videantur. De animorum nostrorum cogitationibus sic Pascasius Abbas Corbiensis^d, causam afferens cur ad scribendum animum appelleret: *Nemo mihi, quæso, succenseat, si tandem Dei consilus gratia elegi soleriam, quam in me coelestis prouidentia eruditioñis sake condiuit, Domino dedicare; quam inanis vita otio studio pratermissa torpere, & fugaces doctrinarum sensus longo labore quasitos literis alligare.* Verè igitur libri à Trismegisto vocati sunt φάρμακον ἀθαρός, à quo non dissenserit Clemens Alexandrinus^e præstantium hominum immortales commentarios appellans λόγος φάρμακος, medicamentum obliuionis. Nam sicut medicamentum morbi depulsione sanitatem affert; sic libri nos ab obliuione vindicantes nobis patiunt nominis immortalitatem. Nec mirum id quidem; nam ingenij præclara monumenta, sicut anima, immortalia

sunt, ait Salustius^f.

C A P V T   III.

Tertia Bibliothecæ inscriptio, Nunquam minus otiosus,
quàm cùm otiosus.

DYabus rebus quæ langorē afferūt cæteris, acui consueuisse animū Scipionis Africani senioris M. Tullius scribit ^a, *otio nimirum, & solitudine, sic enim inquir requiescens à pulcherrimis reip. muneribus otium sibi sumebat aliquando, & à cœtu hominum ac frequentia interdum tanquam in portum, se in solitudinem recipiebat, dicere solitus, nunquam se minus otiosum esse, quàm cùm otiosus, nec minus solum, quàm cùm solus esset.* ex quo intelligi debet illum mentis agitatione, investigationeque earum rerum, quas cogitando consequebatur, nec otiosum, nec solum vñquam fuisse. Appianus ^b scribit, in pompis imaginem Scipionis solius laram fuisse ex Capitolio, aliorum è foro, *πολλάντις τὸ καπιτόλιον εἰσίν οὐδέ τὴν δύο ἐπέκτειν, ὅπερ εἰς τὸ Θεῖον μεταβάνει. Quia solus sepe subibat in Capitolium, & fores claudebat, quasi aliquid à Ione doceretur.* Ego eius dicti primam partem hoc capire complector, eamque rectè Bibliothecæ inscribi pronuncio: de secunda dicetur posterius.

V. rùm, inquires, cui auscultabo? tibi, an Senecæ? tu otium tuum grandi charactere Bibliothecæ tuæ inscribis; Seneca ^c omnino id fieri vetat, cùm passim hæc inculcat, *Absconde te in otio, sed & ipsum otium absconde; non est quod inscribas tibi Philosophiam: conuocat turbam qui quis otio suo fabulam imposuit. Malum ignoscas otio meo, quàm inuides; scelari itaque otium licet, iactare non licet.* Tu verò tuâ istâ epigraphæ alia omnia præcipis. Minimè verò, mihi crede, ego & Seneca nequam hoc loco pugnantia loquimur. Damnat ille illud hominum genus, qui non tam quietum in otio negotium, quàm inanem ex otio plerumque desidioso laudem querunt: est enim adè gloriosum literarum istud otium, ut etiamsi quoddam aliud huic affine homines desidiosi exigant, eos vulgus ppter solos vinere, se ipsis contentos esse & beatos. Ego quoque illud damno. At neque tu, nec quisquis erit Stoicus austerus, vel qui maximè reprehendere meritò potestis eos, qui volunt omnibus esse exploratum, sibi esse stata quædam tempora, & certa loca, in quibus *otia rebus misceant*, atque expediti ab urbana servitute, & *fascinatione nugacitatis* (liceat mihi cum sapiente loqui) *affrant se sibi: mihi enim liber esse non videtur, qui non aliquando nihil agit.* Quàm multos repieres, qui ex suo tempore vix quidquam delibant, qui durissimam occupationum seruitutem seruiunt, qui nunquam sibi viuunt, cogunturque exclamare identidem, *Miki vinere non licet?* Deinde putasne ingenij lassitudo minor sit quàm corporis, licet sit occultior? huic reficiendo necessaria est aliqua ex interuallo quies; immò etiam & corpori vacandum, *cuius futurus animus sustinetur.* Tu proinde si me andis, certum tibi quotidie designa tempus, in quo omnes intelligent te otiosum esse, hoc est, necessariae corporis, & animi quieti, aut

I.
^a lib. 3. offi.
cap. 4.

Plut. in vita
Scip. Afric.

^b in Iber.

2.
^c ep. 68.

Sen. de trā-
quill. c. 3.
L. Crassus
orator apud
Cic. l. 2. de
orat.

Plin. ep. 9.

studio literarum nonnihil indulgere, vel te procul ab arbitris in cœtu
tuarum cogitationum otiosè versari.

Papa (repones) quæ sunt tua isthac præcepta ? otium mihi com-
mendas ? ad Epicureas voces dilaberis ? Viuum videntemque me effers

^aI.9.eth.c.7.

Hesiodus in
ἀρεψ.

Rhodig.l.11.
c.1. Varro
l.3.c.9. de re
rust.

Sen.ep.8.

Isidor. Pe-
lus l.1. ep.9.
^b de fuga
fæc.c.6.

e in Psalm.
124.
d ad frates
de monte
Dei.

3.

e de breu.
vitæ.

Atilius apud
Plin.ep.9.l.1.

si enim viuere Aristotelii a est agere , ἐντὸν ἀρεψία , profectò ἄνεις ή
χολή , otium & remissio mors erit, ea que valde ignobilis. Tu proinde si
me vis otium sectari, atque illud foribus meæ Bibliothecæ inscribere,
ibidem quoque meum velut mortuo elogium inscribito. Quid dico
elogium ? ἀρεψία δὲ τ' ὄνειρος , iners otium dedecus , atque omni morte
intolerabilior vita , vt potest quod Deo hominibusque inuisus sit quis-
quis ἀρεψία ζῶν . Vis in me suscipiam probrum Iunij Syllani Asiae
Proconsulis, quem ob desidiam pecudem auream Cæsat appellare con-
sueverat ? Vísne velut auem altilem angusto inclusum loco, immo-
tumque saginando corpori operam dare ? Attalus Eumenis frater otio
marcidus, & tranquillitate resolutus tradita Philomeni Imperij admi-
nistratione linguis Romanorum patuit , sciscitantium venientes ex
Asia , Ecquid apud Philopœmenum Rex gratiâ valeret ? Quapropter
noli me (amabo) ita odisse , vt otium mihi preceris , ad agendum nati-
sumus , id appetit animus semper , vt qui nulla conditione quietem
sempiternam pati possit. Iube me potius in actu mori, vel etiam abso-
lutè mori , quam in torpore viuere ; id enim mihi longè satius sit,
quam ut otio natus, aut notus sim : non vsque adeo internæ animi pa-
cis inges delicias respuo, vt ignauia indulgens & colliquecens desi-
dia perturbationibus propugnaculum extruam παθῶν ὑγιεινῶν . non
sum tam male feriatus vt in *lascivis ferijs* (sic otium appellabat Ambro-
sius ^b) velim consernescere ; neque ita me infra hominem abieci , vt
optem vermiculorum felicitate frui , quibus otium summa votorum
est ; vt dixit Chrysostomus ^c , & cùm bene latuerant , bene vixerunt;
omnium temptationum & cogitationum malarum , & inutilium sentina otium
est , ait D. Bernardus ^d ; *numquam otiosus fit seruus Dei* , quamvis à Deo
feriatus sit. Nomen quippe tam suspectum & vanum , & molle rei tam
certæ , tam sanctæ , tam seueræ imponendum est. *Otiosum non est va-*
care Deo , imò negotium omnium negotiorum , hoc est , quod quicunque in cella
non agit fideliter , & feruenter , quodcumque agit , quod propter hoc non agit,
scilicet ut Deo seruatur agit , otiatur. Ne multa , nullo modo mihi placet
illa epigraphe , quam otium prædictas , & suades.

Bona verba Philopone (libet enim hoc te cognomine appellare,
quisquis es adeò amans laboris , vt nec otio nomen , seu pictum , seu
prolatum æquo animo feras,) ego quoque sicut tu, odi & vehementer
odi torpens animi situm ; ac tantum abest , vt excitatos languefacere
studeam, imò languentes excitare gestio. Exciditne tibi dictum Sene-
cæ ^e ? *Soli omnium otiosi sunt , qui sapientia vacant , soli vivunt ; nec enim*
tantum suam etatem bene tuerantur , omne ænum suo adjiciunt ; idque otio li-
terario acceptum referri par est. Causa putes in Bibliothecis inclusos
nihil agete, cùm otientur : id si ita esset, in eos meritò caderet id quod
superius ex D. Bernardo attulisti ; qui *otium iners tanquam summam*
mentis

mentis malitiam damnat; simûlque inertiam laboriosam suggillat: pro virtando otio otiosa sectari ridiculum est: otiosum autem est, quod nullam habet utilitatem, vel utilitatis intentionem; at otium sanctæ contemplationis, cui laudabiliter indulxit Maria Magdalena, Christo acceptum & gratum fuit, vt loquitur D. Gregorius: otium istud literarium non est se- gnities & soluta mentis langor, sed digna homine occupatio; quæ ta- men quia caret operosa illa infelicitate, quæ in externis rebus sollicitè tractandis homines exercet, fatigat, cruciat; ideo otium appellata est. Appellare eodem iure mihi licet ista quæ vulgo vocantur *negotia*, oc- cupata inertiam; quia vix ullus istis negotiosis hominibus, aut certè perexiguos constat suscepiti laboris fructus, qui tempus suum, rem pre- ciosissimam plerunque reculâ vili permutant, nec continua illis impe- dimentis vñquam efficiunt, vt viuere sciant.

At excellentium virorum nobilissimæ actiones in seductu sunt: in priuato lare non tantum priuatum, verum etiam publicum agunt negotiū solis cogitationum & ingenij viribus. hoc sensu dicebat Scipio, nunquam se minus otiari, quam cum maximè otiaretur. Non tamen ipse primus hanc otij laboriosi artem tradidit, nam (inquit Ambro-
fius ^a) Scivit ante ipsum Moyses; qui cum taceret, clamabat; cum otiosus sta-
ret, praliabatur. loquebatur in silentio, & in otio operabatur. Cuius autem
maiora negotia, quam buius oria, qui quadraginta diebus positus in monte to-
tam legem complexus est, & in ea solitudine, qui cum eo loqueretur, non de-
suit. Non feriamur ignauiter in illo studiosi otij diuersorio (sic placet
indigitare Bibliothecas,) sed utrilibet exercemur, vt loquitur Cassiodo-
rus ^b, per retractationes innumeras astuamus, & quasi in palestra anima
spirituali concertatione fatigamur. Secessi à populo, dixit Tertullianus ^c,
in omni vnicum mihi negotium est, nec aliud nunc curio, quam ne curem: vita
meliore magis in secessu fruare, quam in promptu. Et hæc maxima occu-
patio est; sed tandem disce ex Seneca quid rerum agant homines lite-
tati in illa vacatione & quiete intra Musei parietes. Posteriorum, in-
quit, negotium ago, illis aliqua quæ possint prodeesse conscribo; in hoc me re-
condidi, & fores clausi, ut prodeesse pluribus possim. Nullus mihi per otium
dies exit, partem studij vindico, non vaco somno, sed succumbo, & oculos vi-
gilia fatigatos cadentesque in opere detineo, &c. Multum igitur interest in-
ter solitariam inertiam, & otium literarium: illa animalium propria
est, quæ vel tædio lucis, vel metu delitescunt, vel (quod turpissimum
est) somno, ventri, ac libidini viuunt; istud sapientum, qui eo maiora
sepositi agitant, quo minus agitantur; & tam maximè sibi aliisque
aborant, quando requiesendi causâ abducere animum à negotijs solent, &
conuentu certique hominum subtrahere sese, & aut ruris petere secretum,
captare agrorum solitudines, aut intra urbem vacare, animo indulgere quieti,
& tranquillitati. Sapientia scriba in tempore vacuitatis, inquit Siracides.
In qua verba sic D. Bernardus ^d, Si rectè sapiens hortatur sapientiam scri-
bi in otio, cauendum, & in otio otium est, fugienda proinde otiositas est mater
nugarum, nouerca virtutum.

An putas desiderem esse gubernatorem sedentem in puppi, & quiete
clauum

^a 1.3. de officiis
^{c. i.}

^b in Ps. 76.
^c 1. de palliis
^{c. s.}

D. Ambr. 3.
offic. c. i.

^d 1.2. de con-
fid. in fin.

clavum tenentem, cùm alij anhelant in remis, alij cursitant per fotos, alij sentinam exhauiunt? An tu stipendio indignos putas eos, qui in quieta statione pernoctant, vel armamentarium custodiunt; quando alij militari labore ministeria periculosa obeunt, manus conserunt, sudant in campo, vel in propugnaculis murorum ruinas reparant, corporibus suis ac laterum oppositu hostes arcen? non igitur deserunt officium, nec detrectant labore, qui exigunt in Museo beatum illud otium, atque incumbunt in bonas illas artes, quæ bene exerceri nisi a quietissimis possunt.

6.

* Fuit villa Plinij junioris, cuius eleganter descriptionem habes in eiusd. ep. 17.
1.2.

* Egidio ad Paulum.

Apponamus híc Plinij junioris ἀπόφοινα super huius otij honestate & delitiis, quibus fruebatur in Laurentino * suo, vbi in summa tranquillitate, & velut ludibundus velificabatur studio literarum. O rectam sinceramque vitam, inquit! ὅ dulce otium, honestumque, ac penè omni negotio pulchrius! ὅ mare, ὅ littus, ὅ verum secretumque Meotæ, quām multa inuenitis, quām multa dictaris. Proinde tu quoque Minuti strepitum istum inanemque discursum & multum ineptos sermones, ut primum fuerit occasio, relinque, tēque studijs, vel otio trade; satius est enim, ut Attilius noster eruditissime & facetissime dixit, otiosum esse, quām nihil agere. In eadem sententiam est hæc Ausonij² exhortatio εἰς ἀπάγμωνα βλόγη, ad vitam otiosam:

Dulcia securi repeatantur ut otia ruris,

*Nugis amœna seris
Tempora disponas, vbi tu, tua, iusque tuum sit,
Ut nil agas, vel quod voles.*

& Cicero^b, *Quid possum nihil agens, agere melius; otium enim hominis eruditus est χρόνος μάθησεν, ut loquitur Synesius^c, ager frugum honestatis, & ingenij ferocissimus. mihi cede, qui nihil agere videntur, maiora agunt; humana diuinaque simul tractant, & qui locus Vatia^d * inertis est pro sepulchro, sapienti est pro gymnasio.*

C A P V T IV.

Quarta Bibliothecæ inscriptio, Nunquam minus solus, quām cùm solus.

Cvpientem tota mente desigi in contemplatione veritatis oportet (vti nos superiori capite diximus, monētque D. Basilius^d.) μῶνον γονίν ἄχειν ἡ κρυπτὴ τὸ καρδιακὸν βέβαιον θηρίον, in arcana cordis coria omnino otium agere. Quod his verbis S. Leo dixit, in aula mentis, divine vacare sapientie, vbi omni strepitu terrenarum silentे curarum in meditationibus sanctis & in delitys latetur eternis. Franciscus Petrarcha^e negat se bene existimare de homine, præsertim studioso, qui (si absque intermissione honesti officij liceat) non cupidè interdum à procellis curarum in solitudinem velat in portum fugiat. Equidem miratus sum & amavi pariter illud hominum genus apud Sinas, qui peculiari quodam vita instituto proficiunt studium sapientiae, postquam didici ex Nicolao Longo

Longobardo nostræ Societatis ^a, eos apprimè probare, rusticanos quodam secessus, & solitaria loca petere lumiris naturalis contemplandi gratiâ, sëque ipsos reformati, & quasi recoquendi, atque (vt ipsi loquuntur) in pristinum illum statum reducendi, in quo à cœlo creati fuerunt. Eamdem ob causam (ait) florenr apud eos multis in locis cœtus quidam literatorum, qui fugientes aulæ Regiæ occupationes atque humeros muneribus publicis subducentes, quieti degunt in oppidis. Vnde vides eos nec adè cæcos esse, quin clarè videant fruges probitatis & scientiæ colligi in solitudine vberrimas. Quod etiam experti sunt Proceres Ecclesiæ ad vnum omnes, atque eo plerique nos invitant, vnde tales ac tanti onustique copiosis manipulis magno suo totiusque Orbis bono prodierunt. Vnum hîc referto, quia videtur non adumbrasse tantum, sed iconicè expressissime illa omnia, quæ superioribus capitibus de Bibliotheca eijsque idoneo positu à nobis dicta sunt, & complectitur præceptum omni hominum generi incredibiliter salutate. sic haber. Ita habeto solitudinem domus, vt aliquam tamen anima vacationem tribuas; eligatur tibi opportunus & aliquantum à familia strepitu remotus locus, in quem tu velut in portum quasi ex multa tempestate curarum recipias, & excitatos foris cogitationum fluctus secreti tranquillitate componas. Tantum ibi sit divine lectionis studium, tam crebra orationum vices, tam forma expressa de futuris cogitatio, vt omnes reliqui temporis occupationes facile hac vacacione compenses: non hoc ideo dicimus, vt te retrahamus à tuis; immò id agimus, vt tu tibi discas, ibi mediteris qualem tuis præbere te debeas.

Quâni vtile est ingredi in nubem, Mosis exemplo, dixit D. Gregorius Nazianzenus ^b, & οὐρανῷ δῶ μη υπόν, aliquantulum Deo sécedere. Ego quod ad me attinet (inquit) subduxí me parumper ab hominum commercio, vt introspicarem in me ipsum, excutere in mentem meam, & in illa solitudine dispicerem, qualis sim in frequentia; & si quid à me perperam dictum factumve, ne rursus eveniat prospicere; dein vt in cœlesti solitudinis officina, in meipsum intentus, ὥστε ἐμαυτὸν ἀποκίνων, animi prauitates, aut si quæ sunt bona vel corrigerem, vel augerem. Abdere se consueuerant in eiusmodi remota ab arbitris loca quæ Plutarchus ^c σοφίας γυμνά vocat, quotquot date operam suis cogitationibus, & dissipatas animi partes rursum in suum locum cogere voluerant: quod de L. Crasso scripsit in hæc verba Tullius ^d, Dici memini ludorum Romanorum diebus L. Crassum quasi colligendi sui causâ se in Tusculanum contulisse. Agrippina Augusti neptis fœmina sapientissima rediens ex Oriente in Italiam cum cineribus extinti Germanici, rata est non prius prodeundum sibi esse in Tiberij Imperatoris conspectum, quin componendo animo, vt dixit Tacitus ^e, pauculos dies insumpsisset in Coricæ insulæ seductu. Est igitur solirudo egregia morum formatrix, οὐρανῷ ἀγαδή; sed & Philosophia ἀγαδή οὐερῆσ, adiutrix optima, bonarum literarum patens & educatrix, & meritò à Fabio Quintiliano ^f placenti morum & dicendi magistro hac oratione laudata, quod est potentissimum dicam. Secretum, atque liber arbitris locus, & quâni altissimum silentium scribentibus maximè conuenit. Id causæ fuit quamnobrem M. Tullius

^a in ep. ann.
1598. Oct. 18.

Hieronymus
vel si alius
est auctor
Epistolæ ad
Cælantium
14.

2.
^b or. 41.

^c de tranq.

^d 4. Tusc. 4.
1. i. de orat.

^e 1. 3. ann.
Plut. de træq.
Synel. ep.
101.
^f c. 3. lib. 10.

a 3. de off.

lius dixerit ^a, *Quantum licet, ut sepe soli sumus; profitereturque se plura breui tempore euersâ quam multis annis stante rep. scripsisse*; nimirum quod necessitate compulsus sit discedere à negotiis publicis, fugere hominum conspectum, secum agere, & recipere se in solitudinem. Eadem etiam de causa F. Michaël Bonellus Cardinalis Alexandrinus Bibliothecam illam quam erexit, loci commoditate, forulorum elegantia, librorum numero, ornata, & ordine in paucis nobilem *Eremum* nominauit.

Angelinus
Rocca in
append. ad
Bibl. Vat.

3.

Attamen ne extra gyrum egredi videamur, & relinquere id quod praefixus Bibliothecæ titulus innuit; videamus quâ fieri queat, vt numquam minus soli possimus esse, quam cum soli sumus; quomodo simul in celebritate versari & degere in solitudine, regiam viam terere, simulque (iuxta Pythagoræ præceptum) λεωφόρῳ μη βαστέν. Si secessum religiosum suæctas, rem paucis definit Apostolus: *Nostra autem conuersatio in cœlis est*, quod iis euenire solet, qui in larario suo solitarij in cœlum sese efferunt, cœlitum chorus se immiscent, & quod de Pythagora cœnitus Ouidius,

Mente polos adiit,

hoc ipsum iugi rerum cœlestium contemplatione assequuntur. Eumne tu solitarium voces, qui cum beatis mentibus adeoque cum ipso nomine familiarissimè conuersatur, colloquitur, inambulat, accumbit, & in conspectu Angelorum psallit, quem vicissim eo consilio Deus Opt. Max. duxit in solitudinem, vt loquatur ad cor eius, inhabitet in illo, atque inambulet velut in aula sancta, & εὐ οἰκυπέπι θεῶ, in diuino domicilio? Certè in ipsis domunculæ sua penetralibus *tum sibi minus solari debatur, cum sola esset Maria; comites non desiderabat qua bonos comites cogitationes habebat*. Idem de solitario comitatu, & comitatissima solitudine eiusdem Virginis: *quemadmodum sola* (inquit Ambrosius b) *cni tot libri aderant, tot Archangeli?* In hanc sententiam scriptores Ascetici pluribus, atque in primis præclarè Cresolius noster ^c, apud quem leges, & illud Theophrasti meritò laudatum à Diuo Hieronymo ^d, *Sapiens habet secum omnes qui sunt, qui unquam fuerunt boni, & animum liberum quocumque vult transfert, quod corpore non potest, cogitatione complectitur, & si hominum inopia fuerit, loquitur cum Deo. nunquam minus solus erit, quam cum soli fuerit.* O celebriorem omni frequentia solitudinem hominis sapientis, numero præstantium scriptorum in Bibliothecis degentium comitatu septi. Quid præclarius quam familiariter vt ingenii omnium ætatum, omniumque gentium excellentissimis, interesse rebus gestis superiorum temporum, audire quotquot hactenus extiterunt sapientissimi Doctores, totam antiquitatem, & superiorum sæculorum memoriam ante se sistere in Museo; rursus seram posteritatem, omnésque annos consequentes anticipato rerum futurarum statu, perinde ac si iam præsentes existerent, erudire? Ego sanè reor nihil magnopere sapientiam desiderandam esse societatem corporum, cui sua Bibliotheca prouidet societatem animorum; quorum plerique hand paulò minus reliquis hominibus eminent, quantum vulgus hominum præstat bestiis.

Osee 14.
2. Cor. 6.
D. Basili. in
p. 28.
S. Maxim.
homil. 32.

b 1.3. off. c. 1.

c Mystag. l. 3.
sect. 2.d l. 1. in Io-
uin.

Itaque

Itaque eum tu solitarium ne voca, qui cum parentibus scientiarum, cum iuris Sacerdotibus, cum orbis Archiatris, cum poëseos hierophäatis, cum opinionum conditoribus, cum Suadæ oraculis, cum custodibus veterum monumentorum histoticis, cum Theologiae Antistitibus possit cùm libebit, totos dies noctesque colloqui: singuli tantorum hominum sunt homini studioso magnus comitatus, magna concio, magnum theatrum. hos vbi ad tempus dimiserit, ac inambulans, vel quietè sedens mente aliò traductâ meditari secum ipse volet in Museo, nec tum etiam solus erit: quemadmodum nec solitaria fuisse putanda est illa, cuius est hæc vox: *Ego sapientia in Concilio habito, & eruditis intersum cogitationibus.* sic Sapiens^a, tum præsertim cum corpore solus est adhibet in Concilium suas cogitationes, suo singulas ordine de rebus humanis, diuinis, præsentibus, præteritis, futuris, cœlestibus, astris, quoridianis; de tempore, de æternitate, de moribus, de seip sis grauissimè dicturas: si te hæc societas non delectat, & cupis esse admirator; certè ribi tecum non conuenit. *Turbam enim rerum hominum que desiderant, qui se pati nesciunt.* Dices: Crates Philosophus cùm vidisset adolescentulum secretò ambulanten interrogavit, quid illic solus faceret? *Mecum*, inquit, *loquor.* Cui Crates, *Cave, rogo, & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris.* Vides hæc secreta colloquia lucifugorum cum seip sis? habent enimvero, habent plurimum periculi, & quæcumque à te enumerata sunt solitudinis commoda, pereunt multis hominibus, nam ea quæ in illo secessu audacter, libidinosè, iracundè, inuidiosè, improbè, cupidè secum agirauerunt, confessim se produnt. Rectè admones, nemo est ex imprudentibus qui sibi relinqui debeat: at ille virturis & literarum studiosus quem hîc instruo, aut quem suis coloribus pingo, non inuenies cum quo esse melius possit, quam in Museo secum. Non sum tamen ita morosus ac difficilis, &, quod de antiquis Monachis dictum est, *lucifugus*, vt non placeat illud Stoici: *Misenda ista & alternanda sunt, solitudo, & frequentia; illa nobis faciet hominum desiderium, hæc nostri; & erit altera alterius remedium: odium turbæ sanabit solitudo; tadium solitudinis turba.* Nec in eadem intentione aequaliter tenenda mens est, sed ad iocos renocanda.

^a Prou. c. 8.Sen. in prol.
nat. quæst.
l. 4.

Idem ep. 10.

Sen. l. de
tranq. animi.

C A P V T V.

Quinta Bibliothecæ inscriptio, Vocis, & animorum pinacotheca.

Hχω μυολόγον, φῶν τείχα, πύματος ερήνη. Echo imitatrix sermonis, vocis fecem, verbi caudam, quidam pictor voluit aliquando coloribus exprimere: iamque in machina tabulam extenderat, axiculum, legulam, cullulos, penicillos, amussim, circinum, regulam, & reliquum instrumentum apparauerat, sumpteratque carbonem opus graphide adumbraturus; cùm attentius in animi sui conceptus intuens quātan-

I.
Eudoxus l. 4.
Epigr. Gra-
corum.

dem formâ nullis vñquam seu mortalium , seu immortalium oculis conspectam Nympham figuraret , nec satis ei constaret de compositione membrorum, de conformatione lineamentorum, de corporis palæstra , de colore , de vestibus ; incertus animi nunc accipiebat cretam, nunc abiectâ cretâ sumebat galenam, mox indignatus galenæ sumebat rubricam , suique impatiens , quod nec leui quidem manu opus adnumbrare posset, attonitu similis hæsitabat ; hominem propè emotæ mentis conspicata Echo è proxima specu sic affata est:

Auson. ep. 11.

*Vane quid affectas faciem mihi ponere pictor?**Ignotamque oculis sollicitare Deam?**Aëris, & linguae sum filia, mater inanis,**Iudicij vocem qua sine mente gero,**Extremos pereunte modos à fine reducens,**Ludificata sequor verba aliena meis.**Auribus in vestris habito penetrabilis Echo,**Et si vis similem pingere, pinge sonum.*

2.

Ad hanc vocem haud facile sit statuere, tristior, an lætior pictor fuerit. Euersâ enim machinâ, & dissipato instrumento seipsum irrisit, qui æstu atrov moliretur, & sonum sub oculos subiicere tentarer.

Tamen id nec esse omnino extra artis potestatem testatur de Apelle Plinius. *Pinxit* (inquit) & *qua pingi non possunt, tonitrua.* Certè animi nostri mores & affectus pingi posse, licet haud magis colorati sint, quam sonus, in confesso est, de illis picturis quæ vulgo ethicae appellantur, qua laude Polignotum excelluisse scribit Aristoteles ^a, Πολιγνωτος ἀγαδός ἡδύχειρος. Plinius eius artificij auctorem facit Aristidem Thebanum. *Is omnium primus, inquit, animum pinxit, & sensus omnes expressit, quod Graci vocant ETHIÆ; item perturbationes.* huic generi picturæ accommodari potest illud Lactantij ^b, *Romuli nutrix lupa, honoribus est affecta diuinis, & ferrem, si animal ipsum fuisse, cuius figuram gerit. Auctor est Liuius Larentia esse simulacrum, & quidem non corporis, sed mentis, ac morum; fuit enim Faustuli vxor; & propter vulgati corporis vilitatem, lupa inter pastores, id est, meretrix nuncupata: & quid mirum si mores pingi possunt ab excellentibus artificibus, qui scalpro, vel penicillo animare opera sua, & vitam eis inspirare possint? Vnde Martianus Capella ^c ait, Mirabile præstigium elegantiæque pingendi, cum viuos etiam vultus aris, aut marmoris signifer animator inspirat.*

4. de Poët.

Et Cassiodorus ^d, Mirabitur formis equinis signa etiam inesse feruoris: crispati enim naribus, & rotundis constrictis membris, auribus tremulis credet forsitan cursus appetere, cum se metalla nouerit non mouere.

b I. i. c. 20.

e 1. 1.

d 1. 7. ep. 15.

3.

Alius est sonum, & animum pingendi modus. De sono quidem nihil est certius, quam pauculis literis infinita nominum diuersissimè sonantium genera tam iconicè deprimi, ut cum in apiculos quosdam notatis que variè inter se connexas aciem leuiter intenderis, illico acutos, obtusos, molles, duros, asperos, inæquales, coniunctos, distinctos, breues, longos, & sexcentos alios; quid dico sexcentos? sonos, inquam, prorsus

prorsus innumerabiles, vel audire missos è charta, vel in charta pictos
videre tibi videaris; meritóque exclamat Tullius^a; *Quis sonos vocis, qui
infiniti videbantur, paucis literarum notis terminauit*, hoc quid aliud est,
quām vocem & sonum pingere; & efficere, vt id quod ex naturæ suæ
ratione autibus solùm percipi potest, tamen cùm abeat, & cùm omnino
esse desit, sui relinquat imaginem, quæ sub lectoris oculis cadat. Rerum
hanc suo testimonio confirmat Phædrus apud Platonem^b, aiens ora-
tionem scriptam simulacrum quoddam sermonis non iniuriā nuncu-
pari; sicut fermo extypum quoddam est ex archerypo sensorum animi
nostrī. Sic D. Gregorius Thaumaturgus^c inquit, *Prima animi nostri
sensa ipsæ suppetunt, vocibus depingentes effingimus; typorum animi cha-
racteres si non claros, nec ad speciem ornatos, & quemadmodum in carbonum
pictura firi solet, quoquo modo representare conantes.* Iucundum est quod
apud Athenæum poëta quidam miratur picturam loqui, & literas
filias epistolæ natura fœminæ, eisque mutas, non à præsentibus mo-
dò, verū etiam ab absentibus auditu simul, & intelligi, vel intelligi,
licet non audiantur, arque etiam audiri, licet non intelligentur: at
cerè non minùs mirabile est locutionem pingi, quām scripturam lo-
qui posse. Auditio primùm scripturæ nomine, occurrerunt ad papy-
rum loquentem Indi, rei nouitate obstupescentes eiusdem vocalis
chartæ miraculo percussi Peruanum certissimum diuinitatis argumen-
tum esse putauerunt.

^a 1. Tuſc.

Athen. I. 11.

c. 17.

b dial. de
Pulchro.c orat. pa-
neg. ad orig.

Ludouicus Richeomus noster^d, rem longè facetissimam narrat
Gallico sermone quo plurimum sua ætate claruit: eam se accepisse
ait à Religioso quodam viro, qui anno millesimo quingentesimo se-
ptuagesimo secundo è Brasilia redierat. *Mancipium quoddam Peruanum*
ab Europæo nobili, qui in Brasilia tum habitabat, allegatum est ad familia-
rem heri sui nobilem item Europæum, cum fiscinula sicuum, & literis. *In via*
se seruus hic, hero suo scilicet monosyllabus, fructuum nonitate, & dulcedine
pellectus bona eorum partem obliguriuit literarum securus. Nobilis verbis
acceptis hominem verbis accipere, ille admirari, & qui id sciret, & verò etiam
ab iurare factum. Nobilis contrà adferre testes literas; alter contrà testari, lite-
ras mentiri, & esse intestabiles. Ergo mancipium cum indicibus literis remittit
ad herum suum. *Herus dissimulat factum.* *Paucis post diebus seruum re-*
mittit cum sicubus & literis numero adscripto. Hic ratus sibi abundè cantum
ab indicio fore, literas sub saxum abdit, in quo sessum ibat: &, iam litera, in-
quiebat, etiam si Argi aut Lyncei sitis, non videbitis delicias meas. Cum hoc
dicto exinanit fiscinam, & totum sibi de sicubus instruit epulum, relictis pau-
culis quod supererat cum literis defert ad nobilem, ille numerum in literis qui-
dem integrum, at in fiscina dimidiatum tantum reperit. Tum demum adoriri
seruum, manus ambas excutere, & marsupium, literarum adferre testimoni-
num de numero sicuum: contrà seruum purgare se, & sacculorum ostendere ina-
rias, literarum fidem eleuare, quas certum sciret, nihil vel per rimas potuisse
arbitrari quando eas in saxa abdiderat: neque ante doceri potuit illiteratum
mancipium, quid possent literæ, quām ab hero suo tergum eius totum conscribe-
retur stylis ulmeis. hæc Hermannus Hugo^e ex Richeomo, uterque vtrâ

Bisciola I. 6.
subces. c. 12.
quæst. hist.
Ind. I. 2. c. 6.
Petrus Cieza
tom. I. hist.
Peruanæ
c. 34.

4.

^d lib. qui
inscribitur
l'Adieu de
l'ame. Ali-
quid simile
(si non ani-
mo idem) re-
fert Petrus
Martyr in
summario
rerum Ind.
apud Mai-
lum coll. 23.

^e in præfat.
libri de pri-
ma scribendi
orig.

que lingua eleganter. Putabat simplex & minimè malus Brasilius epistolæ inesse lumina, quibus se vidisset ficus absumentem. Haud minus admiratione dignum videre poterat easdem voces, quibus epistola seruum illum stolidè planum & germanissimum sycophantam interuersi munēris reūm detulerat pingi potuisse, & quod admirabilitatem auget, non aliter quam atramento, & properantis calami subitariis ductibus perfectissimè exprimi, imò & pluta quam scripta sunt significari; quod fuit olim summæ laudi datum à Plinio^a quibusdam pictoribus, cuius & hæc obseruatio est; quatuor coloribus solis immortalia illa opera facta esse à præclarissimis pictoribus, Apelle, Echione, Melantio, Nicomacho, cùm tabulæ eorum singulæ oppidorum vñerirent opibus.

Nunc, inquit, & purpuris in parietes migrantibus, & India conferente fluviorum suorum limum, draconum & Elephantorum saniem nulla nobilis pictura est. Omnia ergo tunc fuere, cùm minor copia. Ita est, quoniam rerum, non animi preciis excubatur. Ita est profecto, artes desidia perdidit, & quoniam animorum imagines non sunt, negliguntur & corporum. At longè præstantior est ratio pingendi verba per literas, quæ solo linearī monochromate siue auro, siue miniatō, siue nigro, siue alterius generis nihil ad viuum non affluit, nihil non absolutissimè perficit: & quod mirabilissimum, ex iisdem literis res diuersissimæ, adeoque inter se penitus contraria fiunt, vnde natum Græcum proverbiū, ἐν τῷ αὐτῷ τετραδιᾳ ποιεῖται, καὶ νομοσια γραμμάτων. *Ex iisdem literis tragedia & commedia componitur.* Eamdem humani ingenij solertia in excogitanda hac picturæ ratione per literularum ductus suspiciens Ericius Puteanus, Postquam, inquit ^b, primum siue naturæ, siue industria miraculum evulnuit, loqui; tentauit quisque etiam siue voce loqui: lingua oris que vicis ad manum translatæ sunt, & sermonis picturam nivem papyri aquor exceptit. Arduum sanè opus, si rei naturam assumamus, & Lucano teste ^c, planè audax.

*Phœnices primi, (fama si credimus) ausi
Menstram rudibus vocem signare figuris.*

Quod de voce dixit, de mente dictum quoque esto. Ausi (ait Poëta) virtus humanæ artis portentum: vnde Plinius ^d, Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literatum inuentionis. Picturæ laus maxima, & delicia artis in eo sitæ videntur esse, vt solis lineamentis, absque ullo colore, res coloratas adeoque res omnis coloris expertes, quales sunt animi affectus, indiscretâ similitudine exprimat. Monochromate, quod genus picturæ ex umbra tantum, & luminibus constare dicitur; ὁ δὲ σκιᾶς τε ξύκνει τὸ φῶτός. veluti, si Aethiopem albis lineamentis designaueris, Aethiopem esse statim agnoscam. hac pingendi laude tanto-pere excelluit Apelles, vt aliquando Alexandriam vi tempestatis pulsus, ac subornato fraude æmolorum plano regio inuitatus, venit ad Regis Ptolemaei cenam, cum quo non fuerat ei gratia in comitatu Alexandri; indignatique Ptolemaeo, & vocatores suos ostendenti, vt diceret à quo eorum inuitatus esset, arrepto carbone extinto è foculo, imaginem in pariete delineauit, agnoscente vultum Plani Rege ex in-

^b or. 13. de palæstra bo-næ mentis.

^c l.3.

^d l.5.c.12.

coato protinus. Nihil minus præstat scribendi scientia, quidquid enim describendum suscipit, ita perficit, non quidem colorum varietate, sed solo atramento, ut ipsissimam rem procul tibi videre videaris.

Plin. I. 35.
c.2.

5.

Venio nunc ad *imagines animorum*, quos dixi esse illud alterum quod pingi à scriptoribus potest longè perfectius quam à pictoribus res corporeas. Legi quidem scriptum à Plinio morem fuisse veteribus Romanis præter expressos certa maiorum suorum vultus qui singulis disponebantur armariis in atrio domorum, ut essent imagines quæ comitarentur gentilitia funera, sempérque defuncto aliquo, totus adesset familiae eius, qui unquam fuerat populus: sed, & idem auctor ait alias quoque collocatas fuisse circa limina, quas vocat *Animorum ingentium imagines*, affixis gentium spoliis, triumphalibus etiam dominis mutantibus ipsas domus. Et hæc erat, inquit, *stimulatio ingens exprobrantibus rectis quotidie imbelli dominum intrare in alienum triumphum*. Verum hæ animorum ingentium imagines nihil aliud fuerunt, quam imagines eorum corporum, & in quibus excelsæ mentes aliquando velut in domiciliis fuerunt: tamen quia frons, oculi, vultus persæpe mentiuntur, atque hand raro contingit, ut grandes animæ male collocentur à natura, quæ fortasse voluit ostendere, posse ingenium fortunatissimum, ac beatissimum sub qualibet cure latere, nec difformitate corporis foedari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari; ideo hæc pictura animorum per corporis lineamenta, haud ita iconica esse potest & certa.

Cic.

Sen. ep. 66.

Duplex est animum pingendi modus longè certior. Alter est *oratio*, quæ, ut loquitur Seneca^a, *vultus animi est*: si circumcisæ est & fracta, & manufacta, ostendit quoque illum non esse sincerum, & habere aliquid fracti: idemque^b de hoc arguento splendidius disputans, & quærens, unde tandem profectum sit illud quod apud Græcos cessit in proverbium, *Talis hominibus fuit oratio, qualis vita*. ac sæpe animaduersum sit, genus dicendi aliquando imitari publicos mores: si disciplina ciuitatis laborauit, & se in delitias dedit, argumentum est luxuriæ publicæ, orationis lascivia; *Neque enim potest esse alius ingenio, alius animo color*: si ille sanus est, si grauis, temperans; ingenium quoque siccum, ac sobrium est: illo citato, hoc quoque afflatur, quia torum animo permixtum est, ab illo fingitur, illi paret, ab illo legem petit. Tum rem totam illustrans exemplo Mœcenatis, cuius oratio æquè soluta fuit quam ipse distinctus, sapienter admonet, *Quemadmodum in vino non ante lingua titubat, quam mens cessit oneri, & inclinata, vel prodita est; ita nec oratio, nisi animus labat, illo sano & valente, oratio quoque robusta, fortis & virilis est: fuitque semper laudatum vetus illud, Ανδρὸς χαρακτὴς ἐν λόγῳ γνωσίτεται*. Et, τῷ λόγῳ εἰδούσῳ ἐδήλωσεν, ut Solon dicere consueuerat. Non omittam Isocratis ad Nicoclem super hac re dictum. Εἴη δὲ ὁ Nicocles, ἡγεμονὶ μὲν ἐπὶ καλὰ μυητιὰ τὰς τῇ οὐρανῷ τεκνάς πολὺ μὲν τοὶ πλεῖστοι ἀξέστιοι τῷ περίεστον, καὶ τὰ σιαροῖς, ἃς ἐν τοῖς λόγοις ἀντὶ τῶν μόνον τοῖς τεχνιῶν ἔχοις δεοφασίειν. Equidem puto, ὃ Nicocles, pulchra monumenta esse corporum imagines: verum pluris facienda mentis & actionum icones, quas in solis orationibus artificiosè compositis spectare licet. Prodit enim se animus in scriptione, atque illuc manus

6.
a Ep. 115.

b Ep. 114.

^a ep. ad
Georg.

manus flectere calamum siveuit, quod mens affectum : hic Imperatoris Juliani dictum ^a, Ego verò Telemache etiam te vidi literis, & effigiem animi tui sanctissimi quas in parvo quadam sigillo magni characteris typum expressum animaduertiri.

7.

Altera imago mentis nostræ est scriptio, admirabilior ipso sermone, quem tamen esse imaginem animæ nostræ perfectissimam diximus. Licet enim lingua velut penicillus sensa animi nostri voce tanquam coloribus exprimat, tamen statim evanescunt colores illi, & vix peregrino tempore sensum feriunt, atque à paucis hominibus percipiuntur; at scriptio & animum hominis delineat, & perennis est, ac propè æterna; atque ad præsentes simul & absentes, adeoque etiam ad posteros pertinet, trans fertque mentium humanatum habitudinem, sensa, & consilia tam ad viuum expressa, ut eius beneficio introire possit in intimos recessus eorum, qui superioribus saeculis vixerunt, atque abstrusissimas cogitationes in se ipsis contemplari. Sed & hoc nequam prætermittendum, quod nec ipsarum imagines agnoscere perle runque possemus cuius sint, nisi accederet scriptio nis subsidium: hoc artificium cum attentiùs consideraret Petrus Gregorius Tholosanus ^b ita exclamauit: *Divinum miraculum certè, ex viginti quatuor notis atque interdum apud quasdam gentes etiam paucioribus infinita vocabula, mentes diuersæ, contraria, actus omnium, atque ipsæ cogitationes possint efficacius, & perfectius (addo & diuturnius) quam ipsa pictura representari.* Huc pertinet quod superius ex dicto Hieronymi retulimus ^c, qui laudans B Phamphili martyris, in condenda sacra Bibliotheca studium, libros appellat *imagines ingeniorum*, vera ac æterna monumenta. Placuit Maiolus in subiectum argumentum haec aiens, *Vnusquisque animi sui effigiem sine lineamentis in scriptura imprimit.* Verum, quod præsertim mirabile est, seu bene, seu male componas, & libros scribas, perfectam tui vel docti, vel indocti, vel prudentis, vel stolidi, vel tristis, vel læti, aut volentis, aut inuiti, aut aliter quomodo cumque affecti simulacrum edis.

C A P V T VI.

*Sexta Bibliothecæ inscriptio, ΑλσΘ αὐλαφύτευτον παντοδιπτεῖς
ωφίας, saltus splendide omni sapientia confitus.*

1.

Mvtuatus sum hanc inscriptionem à Constantino Manasse, cuius Constantinopolitanam Bibliothecam describentis verba, quia perelegantia sunt, placet escribere.

Tε τεμβίσματΩ ἐγρύς δὲ τῇ θεῷ σοφίας
ΟἴκιΘ λαμπτέός θεόμητο τοῖς πάλαι, βασίλεως.
ΚέπιΘ ἀντίπη πε ἀλέρος βιβλιοθέργυν δίνερον
ΑλσΘ αὐλαφύτευτον παντοδιπτῆς σοφίας.
Βίβλοι δὲ εἰς αὐτῷ περιτελοποιεισθήσονται
Εἰς τελοφίας φάγεσσι τοὺς ἄλλας τελεχίας.

Τὸ τηνέτον κῆπον δι, καὶ τορετον ἀλσός.
Θεῖο ἄνδρα πεποντο φεγχεῖν εἰ σοφία,
Τετρά σωμάτων ἔτερον, καὶ σωμάτων ἄγρος
Ἄμυσοι δι' οἵσαι παντεύται τοῖς ἐπαστῆσι τὰ λόγια.

Propter tempum sancta Sophie, magnifica ades extracta erant à prioribus Principibus. Erat hic hortus arborum ferentium libros, saltus splendidè omni sapientia cōstitutus, libri enim in eo erant reconditi iam olim ad triginta tria millia. Tantum hortum, tam splendidum saltum diuinus vir administrabat sapientia prestans; cum hoc alij viri erant duodecim implentes numerum circuli signiferi, qui gratis decebant studiosos. Occasionem metaphoricæ huius Bibliothecarum appellationis præbuisse mihi videtur magna affinitas, quæ semper inter arbores & literas intercessit: id testantur arborum folia, quibus passim antiquitas vsa est tanquam idonea materia ad scribendum: & Graci membranas, & chartas φύλα, Latini *folia*, Hispani *bojas*, Galli *feuilles* etiamnum appellant. de his foliis ad excipiendas literas olim adhibitis est illud Virgilij de Sibylla^a,

a l.3. An.

— foliisque notas, & carmina mandat

Quacumque in folijs descripsit carmina Virgo.

Et,

Credite me vobis folium recitare Sibylle,

& sexcenta id genus. De palma quidem testantur Plinius^b, & Oso-
tius^c. Ille, in palmarum foliis fuisse prius scriptitatum; iste, Indos, ait,
stylo in foliis arborum sylvestriū, quas propter similitudinē palmas ap-
pellant, literas exarant. De maluā fidem facit antiquorum nixus aucto-
ritate Hermanus Hugo libello pererudit de prima scribendi origi-
ne^d. Hinc C. Helvius Cinna apud Isidorum ita scribit,

^b lib. 13.
^c 11.
^d 1.10. de reb.
Emman.

d c. 10.

Hac tibi Aratais mu'um innigilata lucernis

Carmina, que is, ignes nonimus cethereos.

Lanis in aridulo maluae descripta libello

Prusiacae vixi munera nauicula.

qua de re iterum in Emblematis. Obseruat idem Hermanus^e, etiam in foliis oleæ Siracusanos iudices exulum nomina scribere solitos, adeoque capitales sortes fuisse fréquenter inscriptas foliis apud Gra-
cos, argumento est vox ἐκευλλοφήν, quæ condemnationem significat.

^e ex Diodo-
to Sicc. l.11.

De cortice ex arboribus detraicto nemo dubitet, qui primariam no-
tionem huius vocis liber intellexerit. Idemque eodem quo supra loco
Plinius^f tradit scriptitatum olim in quarundam arborum libris, qua-
num tres p̄ticipiū species enumerat Vlpianus^g, Tiliam, Philyram, &
Bapyrum. Ego eiusmodi libros, siue arborum cortices literis exaratos
videre me memini in Bibliotheca Collegij nostri Lugdunensis in
Gallia, ut verò non ita pridem in regia Bibliotheca Sancti Laurentij
Schorialis in Hispania: unde fidem non abnuerim Q. Septimio aien-
^h se vidisse opera Dictys Cretensis in talibus tunicis descripta.

2.

Rufus ante vsum chartae & membranarum veteres scripsisse in
solatis ex ligno codicillis, siue assellis, siue tabellis, fusius non disputo,
quia nihil est certius ex Plinioⁱ, Isidoro^k, Martiali^l, Scaligero aliisque
passim: hac de re ex professo superius laudatus Hugo^m. Vnus sit instar

^f lib. 13. c. 11.
^g librorum,
in princip. ff.
de leg. 3.

^h in præfat.
ad Dictym.
Cretensem.

3.

ⁱ l.13.c.11.
^k l.6.c.8.
Scal. cont.
Guilland.
^l l.14.
^m cal. 10.

^a in Mart.
Rom.

^b tom. 3.

Symmachus.

^c Heroid. 5.

OEnone Pa-
tidi.

^d Elogia

10.

^e lib. I. epig.

10.

Theocrit.

^f hel. 3.

Quid.

omnium Baronius^a, ex quo didici codicem Enangelij D. Matthæi reperitum in sepulchro D Barnabæ Apostoli literis Hebræis in eiusmodi tabellis conscriptum, quas auctor vitæ apud Surium^b thyinas esse refert. Plura eius conluctudinis firmamenta facile reperies; solum Symmachum profero, quia primos auctores, atque huius scriptiorum originem indicat. Malleum (inquit) *Aborigenum more dictiōnē salutis aeterna ligno, aut corticibus scribere. Egyptus papyri volumina Bibliothecis foroque texuit.* Mos quoque fuit in ipsis arboribus viuentibus virentibusque scribere. Notum est Ouidij carmen^c,

Incise seruant à te mea nomina fagi,

Et legor OEnone falce notata tua.

Et quantum trunci, tantum mea nomina crescent.

Crescite, & in titulo surgite ritè meos.

Videtur Naso Maronem hoc loco imitatus, qui hæc habet in Eclogis^d,

Tenerisque meos incidite amores

Arboribus, crescent ille, crescit amores.

Aristenetus^e, resq; à d' Sevæga, q; vñs spūs jēvorto i; zavn, n; 2ñr x; q; φρον̄ έγκεκολαμψά φέρετε χάματα. Vtinam ὁ arboreos vobis mens sit, & vox, vel corticibus incisas ferretis hac testantes literæ. Theocritus in Epithalamio Helenæ,

Γράμματα δ' εἰς εχοῦ γράψατε, ἀς παιώντες

Ἄγαρ διεγιτί, σέβον μ' εἴρας φυτό εἴμι.

Literæ in cortice scribentur, ut quis prateriens legat dorice, Venerare me, nam Helene arbor sum. Hæc de scriptione in arboribus, cui disputatione causam dedit *saltus ille omni sapientia confusus*, ut Manasses Bibliothecam vocat: & quia ab eodem appellatur *hortus*; age, videamus num & etiam ipsis flores inscripti literis reperiantur. Occurrit celebre Matonis carmen^f,

Dic quibus in terris inscripti nomina Regum

Nascantur flores?

Cuius ænigmati germanam interpretationem Ioannes Ludouicus de la Cerda, non tam esse putat quæ vulgo circumfertur, de Aiace Telamonio conniesco in eum florem, qui adhuc præfert duas nominis *Aiacis* principes literas A. I. sed potius de nomine Augusto, quod erat inscriptum vñà cum imagine eiusdem Imperatoris in altera facie numi, quem L. Aquilinus Flores triumuit cuderat; in altera affines suo cognominis literas præferentem ingeniosè prorsus, & eruditè, quisquis est ille vir doctus, qui hunc eius carminis intellectum vel reperit, vel stabiliuit, cui se gratias habere profitetur suprà laudatus Pater de la Cerdæ, cuius præsentis ac nobiscum familiaris agentis ingenium candorem haud minus amatissimus, quam testatissimam hominis literarū politorum bono natu eruditionem suspicimus. Tamen communem sensum amplectimur ut vero propriorem, suffragante præfertim Ouidij carmine.

Littera communis medijs puerisque, virisque

Inscripta est felix, hac nominis illa querelæ.

vbi communem literam vocat A. I. vel T. A. à qua A. i. et T. A. vel T. A. nomina incoantur: fuisse verò illud Maronis carmen pastori à pastore pro ænigmate propositum, non vsque adeò mirum est; neque enim alterum ænigma propositum ab altero pastore de cœlo tres non amplius vlnas patente, erat isto difficultius: sufficiebatque tales amœbæos ludos solùm habere eam difficultatem, quæ ex tempore haud facilè cuius pateret. Harum itaque arboretum, & florum memor Manasses, Bibliothecam Constantinopolitanam cognominare potuit ab pomariis, & hortis.

Altera huius appellationis illi fortasse occasio fuit, fatalis illa arbor in Edeno horto, quam ipse Manasses πάτερ ξυλού, lignum cognitionis; sacer verò textus, *A borem scientia boni & mali indiget;* indeque translatione sumptuā vocauit Bibliothecam hortum, & pomarium; *libros* autem quotquot essent in loculamentis depositi, *arbores*, ex quārum vsu obueniret scientia, eādem ex causā cognominare consequenter possumus. Nec dissimili metaphora vsus S. Grēg. Naz. dixit occupationem primorum parentum in delicioso illo horto, vbi coloni fuerant collocati à supremo nūmine, fuisse contemplationem: ac propterea intentos studio inferendarum suarum mentium cœlestibus cogitationibus vocauit φυτῶν ἀδαπάτων ψωστός, plantarum immortalium cultores.

Non erit alienum quærere hoc loco breuiter, Ecquæ tandem fuerit illa arbor scientia boni & mali? habueritne à Deo id notinis, quod qui eius fructus gustassent euasissent illico erudit. Et quemadmodum Pythagoreis interdictū putatur ne vescerentur faba, quod ea res habet inflationem magnam; constérque cibum illum tranquillitatē mentis quærentibus contrariū esse, teste Plinio^a. Item nec à fabis solùm abstinebant, verūm etiā ab alio genere leguminū quod Lethyrū, & Erebynthia vocant, ὡς μαρόνιμη τὰ εἰσὶ καὶ τὸ λάθος, quia nomen Erebo & lethe consonum habent, hoc est, caligini, & obliuioni, quæ voces inauspicatae sunt sapientiæ studiosissimæ: ita ex comedisis fructibus huius arboris scientia boni & mali, homines consequerentur scientiam: hoc non puto. Non eructasset fœdum eximo gutture mendacium circumscriptor tartareus, cùm insurrauit in aurem primorum parentum ferale illud carmen; eritis sicut dy scientes bonum, & malum; eum autem mentitum esse, cōmuni sententia est. Nōdum hunc meo quidem iudicio scitè soluēt Rupertus, & Augustinus, cuius vtriusque opinioni libens accedo. *Hoc lignum* (ait Rupertus^b), ironice dictum lignum scientia boni & mali, ut ipso nomine suomimentum legentibus representet diabolici mendacij. Subtiliter suo more D. Augustinus diobus locis, *Arbor illa,* (inquit,) *appellata est scientia dignoscendi bonum, & malum, quia si post prohibitionem ex illa homo ederet, in illa erat præcepit futura transgressio, in qua homo experimentum pœna disseret,* quid interesset inter obedientia bonum, & inobedientia malum. Tum alibi, Aperti sunt oculi amborum, non ad videndum, nam & antea videbant, sed ad discernendum inter bonum quod amiserant, & malum in quod ceciderant. Vnde & ipsum lignum, eo quod istam faceret dignoscendam, si ad vescendum contra uitium tangeretur, ex ea re nomen accepit, ut appellaretur lignum scientia boni.

44

5.

Cic. de diu.
l. i.

a. c. 12. l. 18.

Gen. 3. Rup-
pertus l. 2;
c. 27. & Sal-
lian. fusæ.
b ibidem.
Idem S. Cy-
rill. l. 3. in
Julianum.
Euth. l. 1. in
Gen.-

& mali. Experta enim morbi molestia, evidentior fit, & incunditas sanitatis. Itaque verius ex Ruperti, & Augustini sententia Bibliothecas appellauerimus, hortos, pomaria, saltus splendide omni sapientia confusos; adeoque singulos libros potiori iure dicemus esse integros hortos, nedum arbores scientiae boni & mali, quam Stygius præstigiator arbore illam Edenam latentis diuinæ scientiæ fontem nuncupauit.

6. Id si de quolibet bono volumine verum est, de sacris libris est sane longè verissimum. Accipe super ea re ambrosiam Mediolanensis presulnis suavitatem. Deambulat (inquit^a) in paradiso Deus, quando diuinæ Scripturas lego. Paradisus est Genesis liber, in quo pullulant virtutes Patriarcharū;

^a l. 4. ep. 31. Paradisus Deuteronominum, in quo germinant legis præcepta; Paradisus Euangelium, in quo arbor vita bonos fructus facit. Adi Isidorum Pelusiota^b, & te docebit diuinam Scripturam esse rupes & arbus, prata felicissima. D.

^b l. 3. ep. 388. Athanasius quid? Quoties Psalmorum codicem sumebat in manus, toties sibi videbatur ingredi in hortum peramanum, ac propterea ^c dicitur illos appellare consueuerat; sicut Cassiodorus ^c idem Psalterium continere ait poma innumera, quibus suauiter humana mens saginata pingue scar. Quid Cyrillus^d? Scripturam sacram ^e aves ruris & arborum floridissimum: sed omnium copiosissime & auree Chrysostomus ^f sacra rum literarum amoenitatem prætulit, Hesperidum, & Alimoi & Babylonis hortis, omnibusque viridariis quæ singi possunt utilitate fructuum, vel suavitate odorum, vel perennitate florum, vel descriptione arborum, vel Zephyrorum aspiratione, aliisque id genus oblectationibus, & commoditatibus commendanda. Suae quiddam est pratum & hortus, inquit, utroque tamen multo suauius spirat divina Scriptura lelio: reperies quidem illi flores, verum qui tempore marcescunt; hic occurunt sententiae in nativo vigore permanentes: illic adspirat Faonus; hic afflat aura Spiritus sancti: illic spina pro muro sepiunt hortum; hic Dei prouidentia tutum reddit lectorem: illic cicada stridore suo obstreperat; hic Prophetæ suam tubilo personantes: illic ex ipso aspectu quiddam delectationis concipitur; hic autem ex ipsa mox lectione plurimum decerpitur utilitas hortus utique pro temporum qualitate seruit necessitatibus; scriptura autem perinde hiberno atque astiù tempore perennant, comantibus undique folijs, & fructuum pondere degrauantur; hic non olera Alcinoi spallenda (inquit

^f l. 4. in Luc. initio. ^g l. 4. c. 23. D. Ambrosius f,) sed sacramenta sunt Christi, imò (vt loquitur D. Irénæus g,) ipse Dei filius inseminatus est ubique in Scripturis.

7. Plin. c. 2. l. 21. Qui sunt illi flores, inquires, qui nitent in hoc Scripturæ horto? Flores, tu ipse qui hoc rogas, flores quos voles mihi nomina, exoticos, vernaculos, domesticos, pratenses, montanos, colore spectabiles, odore suaves, succo salutares; ego tibi omnes à viola, quæ primus est eademque veris nuntius, vsque ad crocū, in sacris istis ateolis indicabo, quin etiam, quod est longè mirabilius, nō hic flores odorésque in diē gignuntur, (vt palam est in aliis hortis admonitione hominum, quæ spectatissime floreant, celerrime marcescere.) Verum licet in diuina Scriptura sit tanta florum varietas, vt nec pictura sufficiat imagini eorum reddendæ, & mixturarum varietati; siue alterni atque multiplices inter se nestantur, siue priuatis genitum funiculis: tamen iis gratia, & nitor perennis est, fragrātia & succus perpetui:

perpetui: cuius varietatis & perennitatis miraculum suspiciens D. Chrysostomus hæc ait. *Illic* (in hortis scilicet, vbi viderur ludere in magno gaudio natura) *manu tantum carpinus flores*, & *protinus marcescentes suam gratiam amittunt*; *hic autem* (in sacris literis) *non sic*: sed quando auribus virtutes istorum accipimus, & eas in sinu mentis reponimus, per ornam terminus, si volumus, eorum suauolemia frui poterimus. Porrò inter ceteros flores quibus vernal Scripturæ hortus, habes in ea (ait Tertullianus^a) *florem ex virga Iesse*, super quem tota Spiritus diuini gratia requieuit, *florem incorruptum, immarcescibilem, sempiternum.* *Carpis illic* (addit Ambrosius^b) *coum florem qui bonum odorem dedit resurrectionis: carpis lilium in quo sit plendor aeternitatis; carpis rosam, hoc est, Dominici corporis sanguinem.* Vnde pulcherrimè Scriptura sacra dicitur *Lectulus floridus*, in quo anima Deo dilecta sua uissime obdormisicit. Quod allusit Hieronymus^c, ita scribens, *Tenenii codicem sonnus obrepat, & cadentem faciem pagina sancta suscipiat.* Aduencto his quæ diximus eximum quendam florem libatum in horto D. Caroli Borromæi. Suadebant amici compararer sibi hortum, & pomarium iuxta palatium Archiepiscopale, quod fatigatus ex contingenit labore & pietatis operibus se conferret, animum tantisper in illa amoenitate inter flores, & fructus identidem laxaturus. Quibus vir Dei vocem hanc gemmcam, *Episcopi horius atque pomarium, inquit, sacra Scriptura est.*

Nimis sim si reliqua persequar quæ sancti Patres assidui cultores horti, siue pomarij sacrarum Scripturarum in hanc sententiam congettunt; è multis paucula libabo. D. Greg. Nyssenus ex arborum insitione metaphoram elegantem petit, qua se sui fratris magni Basiliij discipulum esse, & ex eius librorum lectione plurimum se profecisse ingenuè confitetur. *Agricolas imitabor*, inquit^d, qui mirabili quadam ratione ex una eadémque planta variis fructus percipiunt. id autem assequuntur inferendi artificio, quod eiusmodi est. pusillum aliquod ex arbore quapiam germen una cum cortice basi illius subiecto decerpit, in alterius arboris maioris aliqua parte incisâ, ut si cortex quadret, includunt; vt naturali maioris arboris humore germe illud contrarium coalescat, ramisque fiat: meam itidem ego cogitationem quasi germe, aut surculū exiguum, & magna arbori, nempe praeceptoris nostri sapientia inferam, occasione mihi inde suppeditata, tanquam humore quodam irrigatus pro viribus ramus eius efficiat. hæc ille. quibus verbis indicat, rem prorsus ita se habere in Bibliothecis, sicut in pomariis, in quibus posteriores Scriptores ab antiquioribus adoptati, velut aduenæ, & nouelli surculi, suam ex alieno vitam faciant. Idem Gregorius Nyssenus^e simili ex arboribus petita allegoria commendat scripta eiusdem magni Basiliij, ea comparans cum arbore euangelicâ, quæ patuli sublimium cogitationum diffusa ramis longè latèque porrigitur, & fastigium astris inserit, præbètque piis mentibus (quas sacrum Euangelium volvres colli appellar) opportunum ad nidificandum locum. His contentanea dixit Socrates apud Platonem^f. *Vi famescitibus animalibus, inquit, qui frondes porrigit, ea ultrò citróque ducunt, ita tu mibi Phadre, librum porrigenis per totam Atticam, & alio quo velis perduceres.* Idem g sub finem

^a de cot. mil.
^{c. 15.}
^b serm. 14. in
Ps. 118.

^c Cant. 1. n. 15.
^d ad Eustoch.

Ioan. Petrus
Tusanus in
vira S. Caro-
li Borrom. d.
8.c. 27.

8.
Mendoça
annot. 1.
procem. sect.
3. in libb.
Reg.
d init. He-
xaëm.

^e in Hexaëm.
Græce.

^f dial. de
Pulchro ini-
tio.
g ibidem in
fine.

air, hominem iusti iniustique peritum non esse imperiorum agricultoribus ad semi-na sua doctrina spargenda: illa enim (præsertim cum se profuturum sperat) in aqua nigra cum sermonibus seminat; & hortos literarum serit & describit, & postquam scripscrit, tanquam monumenta thesauroisque ad senectutis futurae oblivionem tam sibi, quam ceteris vestigiorum suorum sectatoribus latabitur utique notos iam tenillos suos fructus inspiciens. Tum denique subdit præclarum studium esse, quando quis arte dialectica vetus animum natum idoneum sermones cum scientia plantat, & seminat; qua & sibi ipsis & satori suo afferre opem possunt fructusque producunt, & semina reddunt. hic ille est celebris in Platonis symposio-locus, quem nunc Ionis, nunc mentis hortum vocat, tantæ felicitatis, ut in eum siperia, hoc est, ipsam et inscrita ingressa, & paululum commorata fuerit, Porus affluentia Deus eam illico omnis doctrinæ largirare perfundat. Rursus a campum quemdam veritatis dicebat esse πεδίον τὸ ἀληθέα, in quo animæ libere spatiarentur, & in eius contemplatione mirifice delectarentur. D:Gregorius Neocæsariensis^b ait moralem Philosophum esse quiddam omnium multò maximum, & cuius graia laborat gens tota Philosophorum, quasi ex variarum reliquarum disciplinarum conſtitione bonos fructus colligit. Utinam ita fiant fieri par est; nimis ut plus operæ & temporis nunc impendatur in excolenda, & in scholis accurate tractanda ea parte Philosophiæ, quæ est de moribus, & potius aliis partibus detrahatur quod huic accedat, quam contraria. sed hac de re inferius. Certe ut hoc fiat, & diligentius quam ceteræ partes curaret, Philo Philosophus^c admonet peritam ex viridariis, seu pomariis eleganti allegoriâ, Philosophiæ rationem triplicem (inquit) priſcos aiunt agro assimilasse, ita ut naturalem arboribus stirpibusque faceret similem; moralē verò fructibus, propter quos sunt arbores; denique rationalem ſepi & maceriae. τὸ μὲν φυτῶν δέρποις ἡγετοῖς. τὸ δὲ ἱδικοὶ ερποῖς, ὃν ἐρεκαὶ τὰ φυτά. τὸ δὲ αὖ λόγικὸν οὐαζοῦ ἡμεῖσα. Quemadmodum enim, inquit, maceria fructus plantasque agri conseruat arcens irrumpendi, nocendique cupidos, ita & τὸ λόγικὸν μέρος φιλοσοφίας φρερά τις θεῖον ἔχειται τὸ δοῦνον ἐκεῖνον. rationalis pars Philosophiæ præſidium munitissimum est reliquarum duarum ἡθικῆς πολιτικῆς, moralis, & naturalis. Cum enim duplices & ambiguas dictiones explicat, & sophismatum persuasibilem speciem dissoluit, & probabilem deceptionem maximam perniciōsissimāque escam animæ tollit ē medio, adhibitis sermonibus disertis, & demonstrationibus indubitate, tanquam ceram lœuigatam intellectum parat ad experiendos Physiologiæ moralisque disciplinæ characteres valde probos & integros. haec sunt quæ in φυσικῇ ἑπαγγελλομένη καρεκτὴ φεγγίσθε animæ agricultura profitetur; effodiam arbores omnes imprudentiæ, intemperantiæ, timiditatis, iniquitatiæ; excidam & voluptratis, concupiscentiæ, iræ, furorisque, ac similiūm perturbationum stirpes, etiam si se ad cœlum extulerint; aduram & radices earum immisso penitus in terram incendio; ne quæ pars, ita ne quod vestigium, ne vlla umbra sit reliqua: & haec quidem auferam. Inseram autem, φυτεύω τὸ τοῦ μὲν ἐν ἡλικίᾳ παιδίῳ φυγαῖς μοχύιστα; ὃν ὁ καρπός αὐτὸς πάσιν; θεῖον δὲ ταῦτα ή τὸ γέαφεν καταγράψω.

Plato in con-
uicio.

a in Phædr:

b Oratione
panegyr. &
charit. ad
Origenem.

c.1. de agri-
cult. initio.

αναγνώστεν, εύσοχες διπλόθεντος, ή τῇ προσέσθιστη συνάντησις ἀνείλεις ἡδύα, γνωμένεια, καὶ η̄ περὶ τὸς ἑρωεῖς λόγος μελέτη, καὶ σύμπασσα τὴν ἐγκυρήτη παιδείαν μετον. Primum in puerilis etatis animas surculos, quorum fructus ipsas enutriet: sunt autem hi scribendi legendique certa industria, eorum quae sunt apud sapientes poetas diligens scrutario, geometria, oratoria facultatis meditatio, & vniuersa liberalis Musica: in iuueniles verò, ac viriles iam meliores perfectiorēsque *εργάσιας φυτὰ*, prudentia plantam; fortitudinis, temperantiae, iustitiae, omnisque virtutis. Quod si quid ad sylvestrem, quam vocant, Mūsam pertinens, nullum quidem vescum fructum afferat, possit ramen quæ ad cibum prosunt munire conseruare. Hoc quoque reponam, non propter ipsum, sed quia natum est ad necessariatum utiliumque rerum ministerium. Hæc Hebræorum disertissimus de hominis eruditæ, & sapientis anima, quam rectè vocare potes saltum omni sapientia constitum, quarum doctrinarum mentium operibus, vel potius ipfissimisner ingeniis omnium scientiarum flore nitentibus, & fructu onustis constatæ sint Bibliothecæ. Statue nunc apud animum tuum lector, quales hortos, qualia pomaria, quām ampla viridatia, quām amœna plantaria, quales sapientiae saltus eas esse oporteat? Eamdem de tripartitæ Philosophiæ ratione cum agro consistro comparationem innuit ex Zenone Laërtius^a. Similem Themistius, & quidem elegantissimi, mē aīchis, idem contingere in disciplinis, quod in arboribus, quarum nonnullæ delectabiles sunt patulis diffusæ tamis, & amœna densitate opacæ, verūm infructuosæ ac inutiles, solūmque puellis lusitantiibus, aut viatori de via fesso opportunæ; aliæ verò fructuosæ sunt iuxta, ac delectabiles, qualis est sciētia de moribus, de qua inferiū suo loco dicetur.

^a Orat. 19.

Nescio ubi Raderus noster legir Romæ in Apollinis templo pependisse lychnuchum instar arboris, in quo poëta libros à se recens in lucem editos proponebant legendos omnibus, iuxta illud Horatij^b,

9.

^b in arte.

Scripta Palatinus quacumque recepit Apollo,

Fuisse quidem in æde Apollinis, ut in multis Christianorum basilicis, polycandela, lychnuchum pensilem arborum modo mala ferentium lucentem, quem Alexander Magnus Thebarum expugnatione captum in Cyme dicauerat eidem Deo, testis esset Plinins^c. At excipiendis recens editis libris destinatam fuisse, fateor non legi apud quemquam veterum; placet tamen.

Anastasius in
Sylvestro.
Bulengerus
de donatiis
Pontificum
1.2.c.8.
1.34.c.3.

10.

Coronemus istud caput pulcherrimo, & suaveolentissimo fert decepto ex S. Maximi areolis, sanctorum Patrum scripta sic prædicantis: Non quadam (inquit) propriè mea, leviaque proferam; sed quacumque clario- rum beatorumque Patrum prata peragrans de illorum roseto collegi: quorum rose, aqua ex latere Dei ac sermonis qui carnem assumpit manante rigantur; & à ingi sanguinis indidem orti rino, rubro colore tinguntur; totumque mundum suavi odoris fragrantiam replent: qui & splendore suo firmamenti luminaria vin- cunt, & vita sermonem continent. Græcè eadem sic, auctoris lingua elegan- tissimè ἐχ' οἰκεῖα παν, ἡ αὐτορέθια φράσιν ἀλλ' οὐα τῇ ξοδοφορῇ μακαριώτερον τοὺς λειμῶνας ἐπιλαβάς τὸν ἐμείνων ποδωρίας συμπναζόν· τῷ τὰ πόδα τὸ ἐν πλευρᾶς ὕδατι τὸ δέον, καὶ λόγῳ συρκόσθεται ἀρπάζει· καὶ τὸ ξεῖνον σκεπτεῖται αἱματο- ἐρυθραιτεῖται·

* in laudem
Philosophiae
moralis.
b l. 3. histo-
riæ Valentiaæ
c. 21.

in r.p. disp.
133. c. 4.

προδραΐνει). οἱ ράσμοι ὅλοι δοδάζωται λέπτωταις, καὶ διαχύτες· τόπος τοις,
&c. Hæc sufficiant, ut videaris Museum tuum meritò inscripsisse illa
epigraphe quam Constantinus Manasses huic capiti præfixit, vel hac
quæ est Thaumaturgi Gregorij^a, φυτειαὶ αὐτῶν μαδηνάτων. Singulare
est quod refert in hanc sententiam Gaspar Escolanus^b. Raymundus Lul-
lus (inquit) scripturus artem suam generalem iussu Christi crucifixi, qui se vi-
dendum ipsi obtulerat Seraphini specie diuino splendore ardentis; ad radices cu-
iusdam montis in umbra proceræ lentisci sedet, & scribere aggressus inclina-
to in vespertinum tempus die, ibidem altissima contemplatione: seipso abali-
natus per nocturnū scriptione mox reperita non prius intermisit, quam opes absol-
uit: absoluto commentario, res mira, singula lentisci folia vidit variis linguarum
characteribus Greca, Hebreæ, Chaldaicæ, Latine, Arabica, & aliarum vulgo
incognitarum inscripta: extatque etiamnum bodie, viuitque illa arbos, & quo-
quot in ea folia nascuntur varias illæ literarum formæ exhibent: atque eius pro-
digij testis est uniuersa Balearis maior. rei miraculo aitonitus Raymundus duos
continuos dies piis precibus & gratiis suorum commentariorum approbatori Deo
Opt. Max. agendis consumpsit. Iterumque oblati ipsi Christi è cruce pendentiæ
species monentis conscriptam ab ipso artem tot profuturam nationibus, quot
sunt in ea lentisco folia. Hæc Escolanus, apud quem, quemadmodum &
apud Gabrielem Vasquem^c, legi optauerim ea quæ de Raymundo Lul-
lo in utramque partem afferunt, priusquam sycophantia & præstigia-
rum à quoquam insimuletur.

C A P V T VII.

Septima Bibliothecæ inscriptio, Γνεῶν τοῦ ἀντίκτυα θεατρο-
μητροῦ, Senesco multa semper dicens.

I.
a apud Pla-
tonem in
Timao.
c ep. 36.

Non cohærente videntur ad speciem cum Solone, cuius est hæc in-
scriptio^d; ea quæ Seneca^e dicit plurimis locis, & multiplices quæ
de senum studio circumferuntur parcoīæ, Turpis & ridiculæres est senex
elementarius: iuueni parandum, seni vtendum. hæc sanè paulò seuerius di-
cta videri possint ab homine Stoico, nisi horum verborum nexus cum
proximè superioribus obseruetur. Duplex enim eo loco liberalium
studiorum genus statuit: alia sunt quibus perfundi satis est; alia quibus
tingendus animus. At licet utraque discenda; tamen quemadmodum
omnibus annis studere honestum est, ita non omnibus institui. Senem
enim hærente in seruilibus literis, quibus tantum via sternitur quæren-
dæ, vel fruendæ sapientiæ; quid est aliud, quām cùm fastigium tenen-
dum sit; noua vitæ fundamenta iacere, & nouas spes etiam in exitu in-
coare, incipere viuere, cùm desinendum est; exire è vita tanquam modò
intratum sit, haud quidquam habere facti, atque in extrema ætate insi-
mulari infantiæ? Quos enim sapientia nondum in emeritos transcri-
psit, licet pueritiam, adolescentiam, maturamque ætatem consumple-
rint, tamen si non annis, at certè inscritâ puerilitatem retinent. hæc
Seneca

Seneca variis locis^a. Vis scire causam cur nonnulli incipiunt ~~et pereundis~~^b audi Synesium^b. Quia decocto patrimonio, eueris rebus, vestibus ad rationarium mensam depositis, accepto insigni aliquo tamno, honestum aliquem seu pereundi, seu enauigandi modum quæunt; ac proinde ad studium velut ad sacram anchoram configunt, et illud tanquam tabulam attripiunt; & quoniam nisi malo coacti bene agere nesciunt; ideo eorum studium minus liberale est, & honestum. Orrò quam longè absit Seneca à vituperando senum studio, hæc eius uam subiungo grauis oratio planum facit: eam mi lector, legere ne trauere. est vnde proficias. sic habet in una epistola ad Lucilium^c. Vide ^{c ep. 76.}

uam simpliciter tecum viuam. Philosophum audio, & quidem quintum iam siem habeo, ex quo in scholam eo, & ab octava disputantem audio. Bona, inquis, tate, quidni bona? Quid autem stultus quam quia diu non didiceris non discere? Quid ergo? Idem faciam quod trofili & iuuenes? Bene mecum agitur si hoc munus meam senectutem debet. omnis aetatis homines haec schola admittit, in ac senescamus, hanc ut iuuenes sequamur. In theatrum senex ibo, & in circum leferar, & nullum par sine me depugnabit, & ad Philosophum ire erubescam? Tamdiu discendum, quandiu nescias, & si prouerbio credimus, quandiu viuas; ecclii hoc rei magis conuenit, quam huic; tamdiu discendum est, quemadmodum viuas, quandiu viuis. Ego iam hinc aliquid te doceo. Quaris quid doceam? iam seni esse discendum. Pudet autem me generis humani quoties scholam intravi: præter ipsum theatrum Neapolitanum, ut sis, transiendum est, Motronatus (Philosophi) potentibus domum. Illud quidem facetum est, & hoc ingentis studio quis sit pythaules^{*} bonus indicatur: habet tibicem quoque Gracius & præco oncius; at in illo loco, in quo vir bonus discitur, paucissimi sedent, & ei plenisque videntur nihil boni negoti habere quod agant, inepti atque inertes vocantur, mihi contingat iste derisus. Aequo animo audienda sunt imperitorum contitia, & ad honesta vadenti contemmndius est iste contemptus. Perge Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi, ut senex discas: inò ideo magis propera; noniam id nunc aggressus es, quod perdiscere vix senex possis. Longiorem an orationem escripsi: quia ex ea intelligis, quibus præsertim studiis occupari senes deceat, & quam gloriosa sit ista occupatio.

Memini me videre quemdam senem, è subrostriorum causidicorum enturia, qui incredibili efferebatur gaudio; & incedebat omnibus extitissimis quod nescio quid tricarum, & subtilitatis Grammaticæ, quam ec Alphabetarij (vt sic loquar) in puerorum scholis ignorant, ex accusata periuolutione codicis cuiusdam cariem & situm redolentis intellexisset. Proferebat super epulas suum illum auctorem una solummodo antiquitate spectandum, eum, inquam, proferebat tanquam titè prescriptas & obsignatas tabulas, vt eniceret vocem hanc lens pro gemina significatione geminos genitiuos sortiri; suaque illa (si Superis placet) rudità obseruatione, haud paulo minus gloriabatur, quam si geminos in coelo Soles, vel orbis in Luna nous certò deprehendisset: certè neque hominem hunc id aetatis delirasse censeo, qui tam serè declinare uidicit, quia non hic ibat, sed hac; riderem si in sola rei leuissimæ cognitione stitisset: at studium illud senile excitabat liberorum amor, quibus

^a ep. 13. ep.
^b 22. ad Philo-
sophum.

*qui Pythi
carmen ca-
nit tibiā.

Cic.de se-
nect.

a Epigr. 105.
l.i.

proderat sui parentis exemplum ad descendam Grammaticam, sicut nemo hactenus notauit Catonem, qui sexagenarius literas Graecas didicit & (quemadmodum loquitur Aeneas Sylvius^a) non dubitanit ad Grecaν solubilitatem os suum contorquere; grandiora, & abstrusiora moliebatur consilia & studia, linguae Graecae subsidium sibi comparans. Quod si elementarius iste senex non ultra protulisset suas cogitationes, quam ut inter

Horat.

*Grammaticos humiles, solo qui cortice gaudent,
locum obtinere posset, saltem in popularibus, postremum; puerilis senectus, vel pueritiae senilis illum arguerem.*

b

Dicendum nunc de illis parcoemis, quae senile studium perstringunt, & videndum, utrum discrepent à Solonis dicto. Est in omnium ore illud contra φυλακες, *senex psittacus ferulam negligit*, quo monemur tempus & operam frustra collocari in senibus edocendis, qui effecto vincum corpore ingenio, ægide admodum & perparum discunt, si modis quid discunt, imò vix dediscunt, quod perperata didicerunt. hinc Theognis,

Mū me dīacon' ētū māixō eīpū mādēy.

Nonius
Marcellus
inter titulos
fabulatum
Varonis.
b præf. ad 4.
Euang.

Ne me doceas, nam etas iam me facit indocilem. vnde & γέροντος διάδοχος, is vulgo diu consueuit, qui in re sera, & intempestiva, ac prolsus inutiliter operam suam ponit, veluti (ut Diogenes dixit) si quis rēpōr̄ iāctāv̄ satagat. hinc D. Hieronymus^b, *Caneſcentem mundum ad initia retrahere partiuorum, & senis mutare linguam, piū quidem laborem, sed periculosaſam presumptionem* esse dixit. Ob hæc & similia non expungam Solonis dictum de senili suo studio: neque enim aliud conficiunt nisi plus esse difficultatis in erudiendis illis senibus, qui iuuenies cum essent, nihil didicunt. Cæterum, nulla etas ad discendum sera est, quamuis alia alia minus apta. Porro quiete & diligenter in studio literarum peracta senectus studiosa est, atque ad discendum docendūque aptissima; qualem accepimus Platonis, qui vno & octogesimo anno scribens mortuus est: *Qualem Isocratis, qui eum librum, qui Panathenaicus inscribiuit, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixitque quinquagennium postea; cuius Magister Leontinus Gorgias centum & septem complevit annos, neque unquam in suo studio, atque opere cessauit: qui cum ab eo quereretur cur tam diu esse vellet in vita? Nihil habeo, inquir, quid accens senectutem. Praclarum responsum, & homine docto dignum. Caso atque deuexa suos originum libros habebat in manib⁹, colligebat omnia antiquitatis monumenta, omnium causarum illustrium quascumque defendisset, tum maximè orationes conficiebat, ius Augurum, Pontificum, ciuale tractabat, multum etiam Gracis literis vtebatur; Pythagora orum more exercenda memoria gratia quidquid quoque die dixisset, audiisset, legisset commemorabat vestri. ha Catonis in senectute exercitationes, hac mentis & study curricula, ha palestra ingens. Alios senes Tullius commemorat Gallos, Nauios, Plautos, Liuios, Crassos, Scipiones, Cethegos flagrantes doctrina studiis, quæ prudentibus & bene institutis una cum etate crescent. Experiabantur nullam maiorem esse animi voluptatem, neque quidquam iucundius*

Cic.de se-
nect.

incundius otiosa senectute, si habet aliquod tanquam pabulum studij & doctrinæ, & hæc multis senib[us] causa vna fuit tam acriter studiendi.

Socratis studium aliud quiddam acuit: cùm enim morituro amici adlisterent extremum spiritum excepturi, & aliquid inter se dissererent, ille caput sustulit, & flexit ad audiendum: interrogatus quo tandem fine tunc, aut fructu? nobilem illam vocem edidit, *Vt cùm studi sciero, doctior moriar.* O desiderium! exclamat Lipsius a: & quid in vita, & eius flore faciendum, cùm ille hæc in morte cygneæ Solonis-voci Seneca succinat, *Vivere tota vita discendum est* (inquit,) & quod magis fortasse miraberis, *tota vita discendum est mori.* Tot maximi viri reliqui omnibus impedimentis cùm diuinitis, officiis, voluptatibus renunciassent, hoc unum in extremam etatem egerunt, ut vivere scirent. Plures tamen ex his nondum se scire confessi è vita abierunt. Nullius enim rei difficilior est scientia. Fällimur si hanc vocem hominis esse putamus, non oraculi. Huc pertinet Epicuri epistola ad Menecænum apud Laërtium b. Neque iuuenis quisquam dum est philosophari negligat: neque senex cùm sit, philosophando fatigetur. Non enim intempestiuus ullus est, neque ad animo sanitatem tempus non habet idoneum. Qui autem dicit aut nondum philosophandi tempus esse, aut tempus praterisse, ei similis est, qui dicit ad beatam vitam aut non adesse tempus, aut non amplius esse philosophandum. Sicutur & iuueni & seni; huic quidem ut senescens in virtutibus rigeat præteriorum gratiâ; illi ut iuuenis vna & vetulus sit, quod futurorum caret metu. Certè seni quantumlibet efferto, & decrepito probossum foret, si diceret nihil sibi curæ esse, vt hene vinat; ob idque non minus stolidum sit, si neget cuiquam in extrema ætate philosophandum. hinc illud Diogenis apud Laërtium c dicenti cuidam se nihil facere Philosophiam, aut non admodum curare, *Quid ergo viuis?* inquit, si ut recte vias tibi non cura est proinde merito sic possumus compellare omnem etatem cum Persio^d,

^b c.8.mon. &
exemp polit.

^b lib. 10.
Clem. & Alex.
I. 4. Strom.

^c l.s.

^d Sat. 3. & 5.

*Disciteque ô miseri, & caussas cognoscite rerum,
Quid sumus, aut quidnam victuri gignimur, ordo
Quis datus, aut metæ quam mollis flexus, & unde
Quis modus argento, quid fas oprire, &c.
— quem te Deus esse*

*Instit, & humana quæ parte locatus es in re,
Tam concludit in hunc modum,*

*— Petite hinc iuuenesque senesque
Finem animo certum, miserisque viatica canis.*

Fallimur, &c.

Quotquot senes patrocinium inertiae suæ querunt in sua ætate, mihius, vt ipsi patiant, ad literarum studium apta; habent apud Plutar-chum e unde illos pudeat, Euridice (inquit) cùm esset Illyrica, & plusquam barbara mulier, iamen ut filios docere posset, prouecta iam etate disciplinis animalium studiūque applicuit; et usque est epigramma Musis consecratum de amore quo proseguebatu[s] suos libros. Duo vltimi versus huc spectant:

^e lib. de libe-
ris educan-
dis.

Εργάταια δέ, μνημεῖα λόγων καὶ τῆς γραμμῆς
Πατέρων μὲν αὐτῶν, ἐξεπονητεία μαθήτη.

Grandia præfessionum iam liberorum mater satagit discere literas eruditioris monumenta. Atetinus, qui apud Iurisperitos subtilissimus Doctor audit, cum quadragenarius titocinium eius scientiæ caperet, asperfus fuit à quodam scommate tali, quod videretur sibi ille futurus Advocatus in alio seculo, nihilominus famam in ea Scientia sibi comparauit. Addit Hadrianus Iunius ^a Suptrianum sophistam genere Ifaurum, cum naturâ tardiore ingenio esset, tantum profecille industria & labore, ut tricenario maior iam tum primum lectitare libros cœperit, & liberalibus disciplinis animum appellere, identidem à se reposcendo quæ didicerat, neque verberibus, neque increpationibus parcendo in ea ætate, quod in pueris solet, etenim in balneis visceratur sape à se disflagellatus, vibicibus, poenam sibi ipsi illatam, testantibus. Neque sua spe falsus fuit, nam ad summum eruditioris culmen petuerit, vt refert Eunapius, qui sophistarum virtus scripsit. Aeeursius nulli Iurisconsultorum ignotus, interrogatus cur iam grauis ætate ius disseret? Respondit: Tardè quidem, at èo maturius absoluam. Expressit & hanc vocem veritas ab ipsis Epicteti ore, Μάτε νίσσι ὡς φιλοσοφεῖν μετέπειτα, μήτε γέρανον καπάτω ἔπει τὸ ἄρρενον, ἔπει πάρως Θεός, τοιούτοις οὐχίδιον οἰναίνων. Neque insuenis aliquis differat philosophari, neque senex defatigetur; non enim immaturus quisquam, aut vietus, aut effetus est ad animalia sanitatem. At caue putas soli studio Philosophiæ aptam esse senectutem; politioribus verò disciplinis inepta: Sophocles OEdipum Coloneum fabulam quam extrema ætate scripscerat iudicibus ostendit, recitauit, & plausum tulit (erat enim pulcherrimè & grauissimè facta,) & ob id lite vicit, cum postularetur à filiis quasi senio deliraret, ac proinde remouendus ab familiae administratione videretur. Splēdescit enim vnu sicut æs attrita sapientia, & ingenij vires plerumque augentur, dum corporis robur minuitur: atque vt in sobole filiorum septimus partus sola esse venustissimus; sic in sectura ingeniorū, quæ posterius & serius eduntur, sape sunt omnium pulcherrima. Testis suprà laudatus Isocrates, cuius tota superior ætas videtur fuisse præludium ad Panathenæa extremæ senectutis fœtū adeò luculentum, vt putas illum in eum effudisse quidquid venustatis, leporum & elegantiae nonaginta annis collegerat. De tota hac questione sapienter statuit D Hieronymus ^b his verbis, Senectus eorum, qui adolescentiam suam honestis artibus instruxerunt, & in lege Domini meditati sunt die ac nocte, ætate fit doctior, vsu tritior, processu temporis sapientior, & veterum studiorum dulcissimos fructus metit. Et vere dicere poterit quod acceptum à Solone dictitare solebat Robertus Siciliæ Rex, πολλὰ διατρέψας. Equidem mihi haud semel mirari contigit, cur D. Paulus diuinitus certior factus de proxima sua morte, Tempus resolucionis meæ instat^c, tamen Timotheum quem huius rei admonet epistola, iubeat afferre ad se libros, Veniens affer tecum libros ^d. Quotum hæc praedicit? Quid proderunt libri moritudo? Sapienter responderet Vgo Carensis hic, vt essent ei solatio in tribulatione, & vt aliis daret exemplum studendi.

^a animad-
u. t. l. 4. c.
24.

^e ep. ad Ne-
potian.

Petrarcha de
studio.

^c 1. Tim. v. 6.

^d 2. Tim. v. 4.

Et est argumentum pro studio, aut enim volebat studere non obstante morte imminente, vel alijs studium commendare.

C A P V T VIII.

Octaua Bibliothecæ inscriptio, Libri Auctorum liberi.

PLenum est acuminis & dignitatis quod S. Theodorus a dixit in sacra concione quam habuit ad Patres Concilij Ephesini de Christi Domini nativitate. *Tum quoque verbum tua mentis proles est (inquit,) & postquam verbum istud quod tua mens peperit, elementis ac literis volueris exprimere & in charta sermonem efformare, manu literas describis: & certa quadam ratione verbum tuum per manum denuo eniteris, & manum per literas verbum parientem conspicaris.* doctè, eleganter, subtiliter. Duos partus, quibus veritas feliciter in lucem suscipitur, geminæ diuini Verbi generationi similes agnoscit sanctus hic Doctor: alter est velut ex Patre sine ullo matris consortio, cum intellectus veritatem in se ipso efformat, & exprimit: alter ex matre absqueulla ope paternæ operæ, cum manus veritatem in lucem edit inuolutam literarum & characterum signis, quæ humanis oculis percipi possunt, & legi: fuit autem Deipara Virgo, fuit illa manus quæ absque ullius maculæ vel renuissima nota Verbum diuinum visibile factum edidit incorrupti illibatique sui sanguinis elementis conceptum. *Quare quod scribas, non quemadmodum (inquit Seneca b, &) hoc ipsum non ut scribas, sed ut sentias, ut illa qua senseris,* magis applices tibi, & velut signes. Propè fuit ut dicerem innotuisse huic Philosopho aliquid de Patre æterno in æterni Verbi generatione; quod priusquam velut in carne scriberet suus Pater, illud formauit in divina sua mente, eoque apud se in sinu gauisus, & delectatus iam eriperat in hæc verba, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui;* siue, ut interpretatur D. Irenæus ^c, & Tertullianus ^d, *in quo bene sensi;* nec id utrumque amauit sensitique; verum & altrissimum in diuino suo pectore inscripsit, & impressit. Vnde D. Gregorius Nazianzenus ^e, *Verbum diuinum, immotum signum appellauit.*

Eius generis, nescio quid reperio in fœtibus ingenij nostri, quos ubi mente concepimus, illos manu in libris enitimus; non tamen prius (inquit Fabius Quintilianus) à nobis scribuntur ac eduntur in lucem, quā complacerint. Iconicam verò & expressam mentis nostræ imaginem esse illud, quod siue loquimur, siue in charta pingimus, pulchre Seneca docet his verbis. *Oratio vultus animi est; si contorta, si fucata, si manufacta,* ostendit quoque illum non esse sincerum, & habere aliquid fratti. Mittamus hæc, & dicamus libros liberos esse ingenij & manus, partimque ex virtusque consortio progenitum. Verum opificem (inquit Philo ^f,) Patrem quoque sua creatura iuste possumus dicere: matrem autem scientiam ipsius, cum qua congressus Deus non humano more proseminauit creaturam. Illa verò Dei semine

I.
^a Orat. ad
Parr. Cone.
Eph.

^b ep. 115.

^c l.3. c. 11.
^d adu. Prax.
^e 23.
^f or. de nat.

2.

^f 1. de temul.

concepto enixa est iusto partu unicum illum dilectum sensibilem filium mundum hunc. Certè istos fœtus ingenij, & manus nostræ eò plus ab Auctoribus amari Plato dixit, quò animus corpori antecellit.

Si nobis amiciorum Musarum iudicia super hac liberorum assertione adeunda sunt, sicut sunt se Martialis, & Ouidius arbitri, qui ambo vnius eiusdemque auctoris plures libros, fratres nuncupant. Ille de multis libris quos ediderat, quosque reposuerat in templo Apollinis, sic ait,

Mart. l. 12. Cuius habet fratres tot domus alta Rhemi.

ep. 3.. Iste de suis item libris loquens quos quæsiuit in eadem Bibliotheca Palatinâ, ad quam se fingit fuisse deductum, sic cecinit,

Ouid. l. 3. Quærebam fratres, exceptis scilicet illis,

Trist. cl. 1. Quos suus optaret non genuisse pater.

Amatorios intelligit, quos Lucina infelici emiserat. Idem alio loco libros suos viscera sua appellavit.

Idem l. Trist. Imposui rapidis viscera nostra rogis.

cl. 6. Libri si boni erunt, iidem quoque boni erunt liberi, parentesque suos honore, felicitate, & immortalitate cumulabunt: si mali,

OEdipodas facito Telegonásque voces,

vtpote parricidas, qualem pœnam expertum se ab obsecenis suis libris Ouidius fatetur^a. Sunt itaque Auctores librorum tanquam liberorum parentes; quales superiores duo Poëtae se alibi cognominant^b. Sunt libri dulces Musarum fœtus, vt eos Catullus^c vocauit: hinc factum vt qui aliorum libros furarentur, eosque sibi tanquam parentibus adscriberent, tenerentur plagij, & appallarentur Plagiarij, tanquam alienorum liberorum fures. Ob eum paterni amoris sensum quem D. Petrus Damianus erga scripta sua in se experiebatur, sic de surrepto sibi quodam libro conqueritur & ingemiscit. Tulit librum meum quem velut unicum filium vlnis vterina dulcedinis amplectebat. Quis pumex non colliquescat lacrymis in morte vnigeniti, at à πεντε σπαστοις, Λυξης ἐπεροι monet Stromateus, filij quidem corporum, anima vero liberi sunt scripta. Semper mirificè placuit quod Cosmas Monachus, Sancti Ioannis Damasceni præceptor, dixit, viris doctis congenitam esse cupiditatem generandi filios sui similes, vt aureum sapientia genus nunquam deficiat, sed perpetuo propagetur. Liberi isti sunt una re, aut altera à liberis qui pro generatione corporea suscipiantur, dissimiles. Eruditioris liberi molestissimè procreantur, conseruantur vero facilissime; at proles corporum cum voluptate concipitur, educatur vero, adolescit, conseruantur ægeritatem ac difficultatem: hinc nascitur idem proportione affectus auctorum erga suos libros, qui soler esse parentum erga liberos; præsertim Poëtarum qui poëmiata sua (sicut Lycei Princeps animaduertit) perinde ac filios adeoque supra modum amant. Quæ immoderata amoris vehementia cum maximè se prodit, eum recens editi sunt illi fœtus ingenij: tunc enim enixa mens, & velut puerpera in partum tota desigitur & licet interdum ea proles sit informis, & moles hanc satis digesta, tam (quod simili & vris euuenire solet, vt notat in hanc sententiam

D. Petr. Dam. Clem. Alex. l. 1. Trist. ep. 6. Ioannes Patriarch. Hierosol. in vita S. Damasi.

Arist. l. 9. eth. c. 7. Arist. l. 9. eth. c. 7. Syne

Synesius^a) eos lambunt, exosculantur; suauiantur, in pectore gestant,^{ep. 1.} cordi apprimūt, adeoque efflētū depereunt, vt auctores sui amore cæci, eorum nēuos ac interdum deformitatem non videant, cæterū alii in rebus, & in aliorum operibus valde perspicaces: vnde monitum Horatij satis intelligentis inconsultum & lippum illum amorem auctorum erga libros suos recentes ē manu

— nonūmq[ue] premantur in annum,

vt de illis statuatur rectiūs. Hinc etiam suprà laudati Synesij dictum, Alijs permittenda in sobolem inquisitio est: fauor enim corruppendis suffragij efficacissimus est. Ob id Apellem ad tabulas Progenes admittebat, & Apelles Progenem. Eodem sensu D. Ambrosius^b, Vnumquemque fallere

^b ep. 40. ad Sabin.

sua scripta, & auctorem præterire, atque vt filii etiam deiformes delectant, sic etiam scriptorem indecoros suos sermones palpare.

C A P V T   I X.

Nona Bibliothecæ inscriptio, Togatæ militiæ armamentarium.

SVAS habet pax victorias, vt sua bella, ac propterea non est στόλος militiæ quoddam genus *togatum* appellari, *bellicam pacem*, & *putatum bellum*, quod præcipue lingua & calamo geritur. Id si ita est, meritò Bibliotheca togata militia armamentarium dici poterit, & singuli libri arna petendo hosti, & tegendo nostro pectore opportuna. Sic Basilius

^{2.}
S. Greg. Naz.
Or. 20.

πολεματικὴ τε τογὴ, atra menti sagittas vibrabat mirabiles. vtique sagittas, quæ non uno duntaxat loco, non uno tempore cùm semel emissæ sunt, feriunt; verum una sola cuspis infinitos mortales in partibus mundi remotissimis uno tempore, atque in omne æcum vulnerat, adeo ut lepe formidabilior sit stylus quam sica. Lactantius disputans de Philosophorum factionibus utentibus contra se inuicem hoc genere arnorum, hæc ait c. Pereunt universi hoc modo, & tanquam Spartiatæ illi poëtarum sic se innocem iugulant, vt nemo ex omnibus restet; quod eo fit, quia gladium habent, scutum non habent. ita se ipsum philosophia consumit & consumit. Si ad tuendam virtutem, & iugulandā vitia celebrabitur, istud armamentarium nihil poterit esse hominum generi utilius. Valerius Maximus cùm docuissest quantum reip. profuissent præstantium Imperatorum virtutes, in hanc sententiam prorumpit. Est & alia vehemens, & constans militia, literis pollens venerabilium doctrinæ sacrorum Antistites Philosophiæ, quæ vbi pectore recepta est, hominum in honesto atque inutili affectu depulso, totum in solidæ virtutis munimento firmat, potentiusque metu ac colore facit. Parmâ Philosophiæ & eruditio[n]is promptâ ex hoc armamentario Themistocles Græciam patriam suam texit, contra ingentes Xerxis copias; quem & referre p[ro]dem coegerit, & dicere, non posse optare se malum calamitosius suo hosti, quam ut tantæ sapientiæ viros à se pelleret. De Publicola, qui sua eloquen

c 1.3. c. 4. de
falsa sap.

Apud Mi-
dend. c. 5. l. 1.
Academa.

eloquentia tumultuantem plebem compescuit, atque è monte sacro, quod secesserat, in urbem reuocauit, notum est; de quo aliisque plurimi qui prompserunt arma ex eruditio[n]is armamentariis, non solum ad forenses contentiones, verum etiam ad hostium cataphractorum conatus frangendos iure dicere possit, *Cedant armæ roga*. Usque adeò verum est dictum Hippocratis Coi, neque mœnia, neque tress, neque propugnacula, & monumenta urbiū, sed o[mn]i[us] ad sc̄or o[mn]i[us] ur[bi]as valere plurimum.

2.

Eph. 6. v. 11. Non dicam sacros codices nobis esse instructissimum armamentarium; nobis, inquit, quibus est non solum collectio aduersus carnem & sanguinem; sed aduersus Principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiae in cœlestibus. Non dicam eos esse turrim illam Davidicam, quæ ædificata est cum propugnaculis, ex

Cant. 4. n. 4.

2 hom. 15. in
Ezech.Prou. 3. n. 5.
b hom. 31. in
Ioan.c de diu.
lect. c. 30.

qua mille pendent clypei, omnis armatura fortissima: ibi quippe (inquit magnus Gregorius ^a) sunt precepta Dei, ibi exempla institorum, quod illis precepta sunt, tot etiam pectoris nostri munimina. In voce sacri eloquij cuiuslibet quarimus munimen virtutis, inuenimus: inde precepta, inde sumamus exempla, per que contra aduersarios nostros inexpugnabiliter armemur, ac proinde Hebreus hanc turrim ad disciplinas construam ait, ac si innueret disciplinas optima esse rerump. propugnacula; & quia sapientis effatum est, Omnis sermo Dei ignitus clypeus est sperantibus in se; ideo autem Chrysostomus ^b, Si in quacumque domo Euangelium est, illuc diabolus ingredi non audet; quanto minus animam ei assiduis lectionibus familiarem neque Demon, neque peccatum attinget? hæc est causa cur librum illum bellorum domini, de quo vigesimum caput Numerorum mentionem facit, Rupertus pro sacra Scriptura fumat. Quid enim, inquit, quid aliud continetur, vel agitur in Scripturis sacris, nisi bellum & certamen Verbi Dei, ad destructionem peccati, & mortis. de hoc arguento interpretes diffusus Aduocemus Cassiodorum ^c ad decisionem huius disputationis, doceat nos quomodo ex Bibliothecis calami, velut ex armamentariis tela promantur. Scriptores (inquit) Domini precepta scribendo longè latèque disseminant. Felix intentio, laudanda sedulitas, manus hominibus prædicare, digitis linguas aperire, salutem mortalibus tacitum dare, & contra diaboli subreptiones illicitas calamo atramentoque pugnare. Tot enim vulnera Satanas accipit, quod Antiquarius Domini verba describit.

C A P V T X.

Decima inscriptio, Vena intellectus sapientiæ fons,
scientiæ flumen.I.
d lib. 4. c. 14.

Esdras d[omi]n[u]s auct[or] est huius inscriptionis, apud quæ leges è quatuor & ducētis libris quos edidit, septuaginta selectos esse, & iussu Altissimi traditos solis de populo sapiētibus, quod in iis sit vena intellectus, sapientiæ fons, & sciētia flumen, ynde & occultā ludorū Theologiam, quam Cabalam

Cabalam vocat, ortam esse nonnulli putauerūt: licet non ignorēt aliis vi-
sum esse reconditam illā scripturā intelligentiā inter Iudeos de manu,
vt aiunt, ad manū, vel potius, de aure ad aurem traditam, ortum habuisse
à Moše, à quo ex omni Synagoga doctrinissimi delecti sunt, qui (vt est apud
D. Hilarium^a) ex occultis legis selectiora quædam mysteria conserua-
tent, & propagarent ad posteros. Quod alij addunt Moysi in monte tra-
ditam à Deo quamdam doctrinam, quæ omnem humanam, & diuinam
philosophiam contineat, in qua singula literæ, figuræ, nomina, literæ,
apices, puncta, accentus, spiritus abditiissima secreta contineat, quæ qui
præcepit, vt Moses, Iosue, Elias, Elisæus, omnia ei obedient; mera sunt
Magorum speciosam latebram suæ impietati prætexentium deliria, à
Bulengerio nostro^b paucis luculentè explosa. Celebris illa scriptio,
quam Cabalistæ Malachini appellant, cuius literæ & characteres sunt
ipsæ in cœlo stellæ, in quibus Angeli futura legant, &c., vt cecinit Or-
pheus, *μόνος γούρας οὐδέποτε*, sunt omnis indices, est ridiculè vana.

a in Ps. 2.

Itaque siue Moses, siue Esdras sit primus auctor veræ & legitimæ
Cabalæ, quam primo loco posuimus, quæ nihil aliud est quam subli-
mior scripturæ intelligentia, non calamo in libris, sed linguae & voce
mentibus consignata; vel, vt verosimilius est, si Mosis est eius parens,
Esdras autem sarcinat, & intereuntis suscitator, septuaginta illis li-
bris, quos elogio tam illustri indigitavit, perinde nobis est ad præsens
institutum: solùm hic contendō, hæc Esdræ verba rectè inscribi Bibliothecis, *Vena intellectus, sapientia fons, & scientia flumen.*

2.

Suntne autem sacri codices doctrinæ omnis fontes inexhausti, id
symbolicè apud Esdram^c perscriptum est. Sicut Esdras super gra-
dum ligneum, quem fecerat ad loquendum, & aperuit librum coram omni
populo: super vniuersum quippe populum erinebat. Congregatusque est omnis
populus quasi vir unus ad plateam, quæ est ante portam aquarum. In qua ora-
tione mysterium agnoscit Beda, & Glossa^d. Bene ante portam aquarum
collectus est populus, inquit, tanquam per Antifitem suum fluentis Scriptura-
rum ibi potandus. Gilbertus^e eadem similitudine usus est efferens ma-
gnificis laudibus Evangelium Christi. Magnus est doctrina Christi im-
petus, cuius vehementia resistere nihil potest, magnus impetus, qui nullo com-
pesci obice valet. Tot credentibus populis obiecti sunt obices scandalorum,
tot opposita moles tormentorum, & tamen semper fluunt aquæ de Li-
bano; magni obices, sed maior impetus est: unde liquet doctrinam illam cœ-
lestem non solùm rectè dici à D. Cyrillo *vancra d'ægypcia, euangelicos la-*
cies, qui mentes nostras oblitum fecundentque; verum etiam torren-
tes, qui obiectas omnes crepidines disiciant, euertant, ac in vniuersum
Orbem magno impetu restagnent: hinc item colligendum iure merito
sancutum Ephrem omni doctrina instrutissimum, appellari à D. Greg.

3.
c l. 2. c. 3.

Nysseno f *vontov övros Eukalyptas Eufræmy, spiritalem Ecclesiæ Euphra-*
tem, iure D. Augustinum g *à D. Paulino* h *sic compellari, Os tuum fistulam*
aqua vinea, & venam fontis eterni meritò dixerim. Porro adeò freqnens est
in sacris & prophanis auctoriis scientiæ commendario à fontibus
petita, omnique salutarium aquarum genere, vt nihil sit tritus. Inter

d in hunc
locum.
e Serm. 37.
in Cant. inter
opera D.
Bernardi.

f in vita S.
Ephrem.
g Ep. 45.

Vide Gresf.
in c.1. Codini
c. 16.
a lib. de tem-
plo.

sacras vestes ministrorum Ecclesiæ Constantinopolitanæ primas tenet
sixtæus lucidi vestitus Angelorum imitamen (inquit Simeon Thessalo-
nicensis^a) quos sapientis in ueste fulgenti apparuisse nouimus, & symbo-
lum eximiæ illius innocentia & sanctitatis, qua Sacerdotem præditum
esse par est. Episcopi autem sticharium desuper descendentia habet
flumina, est enim vindulatum, & gratiam docendi in ipso repræsentant.
Nam & inter Angelos non omnibus idem est ordo & gradus; sed ibi
quoque alij inferiorum Magistri sunt. Vocantur autem flumina, propter
^b Ioan. 7.38. vocem Saluatoris in Euangelio , dicentis ^b, *Qui credit in me, flumina de
ventre eius fluent aquæ viua*. Hoc idem pallio Episcopali notatur. Flumi-
na quædam haber, propter ea quæ diximus; pocula verò pro typo vete-
ris & nouæ gratiæ, quæ etiam fluminibus quasi innatant; quod non
aliud sibi vult, quam Magistro, siue Doctori ex duobus Testamentis ad
docendum hauriendum esse.

4.

Ioseph. an-
tiq. 18. c. 12.

Buxtorfius
in comm.
Masor. c. 6.

c. 1.5. geogr.

d. 1.5.

5.

* Libello de
conscientia.

f. Homil. in
Gen. 3.

Fuerunt Iudeis tres Academiæ celebres in Babylonia in tribus vr-
bibus *Nahardea, Fora, & Pumbeditha*. Vtautem loci commoditas dedit
occasione construendæ primariæ Academiæ , vrbs scilicet ad ripam
Euphratis sita, loco studiis peropportuno arque apriſſimo , frequenti
populo, agro fertili, qui tantam multitudinem posset alere, tuta ab ho-
stibus, cincta Euphrate, & firmissimis mœnibus, ira ei viciſſim Academ-
ia *Nahardea* nomen imposuit, quod lingua Babylonica *flumen ſcientia*
significat. Non est alienus Strabo ab ea obſeruatione; ēſtque affinis
eius ſententiæ, quæ putat aliiquid eſſe commercij inter ingenium, libe-
rales artes, & aquarum bonitatem. Cūm enim ^c dixisset Neapoli cele-
berrimam Academiam fuisse ob loci ſalubritatem, & opportunitatem,
ait ^d Tarſensem Academiam propter Cydni ſaluberrimam aquam , lo-
cique commodities Alexandrinæ, & Atheniensi literarum gloria præ-
ſtitiffe.

Quid nos vetat *venam* in illo Esdræ loco sumere, non quidem pro
aquarum ſcaturigine, ſed pro ſanguinis concepraculo, & (vt loquitur
Plinius) pro ſanguinis riuis. habeo hac in re p̄tæuntem mihi Petrum
Collensem vitum grauissimum^e, à quo tu mecum diſcere poſſis, qua ra-
tione eruditioſis *vena* aperienda ſit, & quantum ex ea ſanguinis mi-
tendum. ſic ille pulchre equidem & eleganter. *Scapello infantia eorum,*
qui me rogam, & à me edocere volunt *venâ cordis incisâ*, unde cumque vocauſ
verum ſanguinem venarum toius meditationis, vt de ſanguine defacata eru-
ditionis comodiaret, ſeu emitteret cor, quod ſufficeret diſcenti, & ſibi retineret
unde viueret: tum enim utiliter aut dicitur, aut ſcribitur, cūm de tractatu ſue,
& vita propria emendatur, & aliena conſcientia nihilominus iſtruitur. Nec
credendum quid semper *vena cordis* euacuetur pernicioſe, quoties incidiunt;
quin potius de effuſione charitatis comodiūſ fluit, ac liberius. Redeo ad
aquaſ ſapienſiae & intellectus, quas potare diſcuntur, propinante Deo,
quicumque ſublimi aliqua eruditioſe & ſacrarum literarum intelli-
gentiā p̄aditi ſunt. Nam, vt aureè Chrysostomus ^f, *Divina eloquia fonti*
ſimilia ſunt largis perennibꝫque fluentis ſcaturienti, etiam qui ante nos fuere
p̄o viribus ſuis aquas inde hauerunt, & ſimiliter qui poſt nos futuri ſunt, inde
attentis

attentabunt; neque sic totum euacuare poterunt, sed magis interim augeantur flumina, & increaserunt. hæc enim spiritualium fluentorum natura est, ut hoc magis saturat spiritualis aqua, quoniam magis inde hauritur. Affinia Plutarchus scripsit^a de humana scientia, informans sedulum auditorem, qui utiliter dare operam præceptoris desiderat. Suadet ne cribri & pertusi vasis similis esse velit, haustraque salutaria dogmata subito effundere, quin potius elaboret ea animo recte percepta cohibere. Non impletur, inquit, vas quod semper effundit, ita non impletur sapientia animus, qui plura loquitur, quam auctoritat. Tum præcipit, ut quemadmodum vas ad recipiendam aquam sese inclinat, & os demittit; ita discipulus ad audiendum docilis demissusque veniat. Verum ad docilitatem, & silentium accedat etiam longaminitas, & perseverantia necesse est, quibus velut fune imum puteum veritatis pertingat, & tandem exhauiat. Quæ demissio cum in capessendis omnibus disciplinis apprimè in discipulis necessaria sit; tamen in comparanda scientia sanctorum & diuinorum mysteriorum cognitione, Sacerdotes qui καὶ ποταμὸς τὰ ἐφιλοσοφίας νεύειν (vt Theodorus Balsamon de Ioanne Patriarcha Ephesino loquitur) instar abundantium fluuiorum cœlestis sapientiae fluenta largè fundunt, reuerenter audiri ab omnibus oportet, licet omni doctrinæ laude conspicuis; iuxta Ferrandi Diaconi monitum^b. Quamvis dux (inquit,) tamen Ecclesia discipulus; eiam si tibi scientia plenitudo, si facultas maioris eloquij suffpetat, inclinata cerne ad humilitatis sanctæ proposum consule sacerdotes. Cæterum licet Bibliothecæ sint disciplinarum venæ, & fontes; tamen non inde tantum hauritur, nisi alterum quemdam penitiorē fontem adierimus. Tenta, (ait Origenes) & tu bibe de fonte ingenij tui, est intra te natura aquæ viue, sunt venæ perennes, & irrigua fluenta rationabilis sensus, si modo non sint terræ, & ruderibus oppleta; sed satage fodere terram tuam, & purgare fôrdes ingenij tui, amouere desidiam, & torporem cordis excutere. Hæc ille^c.

^a lib. de officio Auditoris, sive de auditione.

^b in parænetico ad Rem.

^c Hom. 17.
in Genesim.

C A P V T   X I.

Vndecima inscriptio, Ego sapientia eruditis intersum cogitationibus.

Est ex proverbiis Salomonis^d hæc epigraphe, vbi Sapientia post hanc doctrinæ sua commendationem, Accipite disciplinam, & non pecuniam, doctrinam magis quam aurum elige; melior est enim sapientia cum eius preciosissimis. & omne desiderabile ei non potest comparari. Subiicit postea magnificam sui prædicationem, cuius sunt hæc initia, Ego sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus. Cuius sententiæ intellectum Ianuenius hunc esse ait, vt ibi non solùm intersit sapientia, vbi sana rectaque consilia queruntur, & ineuntur; verum etiam iis præfuit suggerendis, & promouendis. Hieronymus Osorius^e contendit illis verbis increatam sapientiam diuinitatem suam testificari, cum docet se esse diuinorum consiliorum participem, adeoque se patris fini

^{i.}
^d c. 8.

^e in comment. in parab. Salom.

& gremio, velut proprio habiraculo contineri. Placet item Caletani interpretatio, aientis hac oratione indicari quænam sit sedes, quænam arx, quænam regia sapientia; nimurum hominis mens & intellectus. Hæc autem animæ facultas cùm sit omnium nobilissima, ita eruditio-
nem quæ partem illam hominis iure tener, rem utique præstantissimam esse necesse est. Veri sunt illi sensus, boni, & legitimi. haud tamen absurdè, (vt ego quidem sentio) conuenire potest hæc epigraphæ Bibliothecis, si dixerimus, sapientiam, quæ nihil aliud est, quam rerum humana-
rum diuinarumque scientia, Bibliothecas proprium sibi ad habitandum locum delegisse, in quibus eruditæ scriptorum cogitationes pro-
stant consignatae in libris. In Bibliothecis velut cum imperio versatur & præst, vel ut Dea in suo illo sacrario alios initiat minoribus sacris, alios maioribus inaugurat, suo semper numini rectè & quietè operatu-
ros. O religiosum penetrale! ô cellam quam è ducentis trecentisque, atque etiam amplius Antistitum in ea continuo facientium millibus singuli possunt facere augustam. Quam dignitatem confert huic loco consummata sapientia, cùm eius studium non dico apud bonos, sed apud me-
diocriter malos infilarum loco sit, eiisque nomen venerandum, & sacrum ma-
neat. Manasses Constantinus Theosophiæ Templum extructum à Iu-
stiniano Imperatore Cælum terrestre appellat, ἡ ἱπανὸν τὴν γῆτα ὁν οἴμαι γὰ τὰ
Σεραφῖμ αἰδείσθια δαυαζέτεν, ἀντὶ τὸς καταξιοῦ μηνῶν τὸ χερεγκύντοις εἰς τὸ
πάντως καταχεῖ, ἢ πᾶς τὸς ἀλαζόντος. Quod puto ipsa Seraphim reuerita mira-
ri, si Deus morari dignatur in manufactis, hic omnino habitat; ubi enim aliibi?
Quæ verba si traduxeris ad Bibliothecas, atque animo finxeris mentem hominis intelligentiæ rerum omnium præditam, Numen esse quod Sapientia appellatur. Dic, amabo, putas alio in loco diuersari velit, quam in Bibliothecis? aliudve habere ministerij sui instrumentum, quam li-
brostatos sacerdotes, quam Antistites scientiarum? alium comitatum, aliosque consentientes Deos, quam eruditas cogitationes? Id quam verum sit, disce ex Seuerino Boërio, quem cùm sapientia carcere clausum perhu-
maniter iniiseret alumnū olim suum solatura, moneretque ut si ope-
ram medicantis expectaret, vulnus detegenter suum ille collecto in vires
animo hæc reposuit, Anne adhuc indiget admonitione, nec per se satis emi-
net fortuna in nos seruieris asperitas? Nil ne te ipsa loci (carceris) facies monet.
Hæcne est Bibliotheca, quam certissimam tibi sedem nostris in laribus ipsa
delegeras? & in qua mecum sape residens de diuinarum humanaumque rerum
scientia differebas? Talis habitus talisque vultus erat, cùm tecum natura secreta
rimarer, cùm mihi syderum vias radio describeres, cùm mores nostros, toti insigne
vita rationem ad cœlestis ordinis exemplar formares? &c. tum paulo post.
Quod à te inter secreta otia didiceram, transferre in aetum publicè administra-
tionis optau. Tu mibi, & qui te sapientium mentibus inseruit Deus, eftis con-
scii, nullum me ad magistratum, nisi commune bonorum omnium studium deu-
lisse. Haec tenus Boëtius^a; ubi & propositam epigraphem præclarè com-
probant, & quid negotij tractetur in quieta illa sapientæ domo, pulchritè ex-
plicat. Prorsus ita res haber, habitat sapientia in Bibliothecis: verum-
tamen in eadem ipsa æde est augustius quoddam puluinar, & quedam
cella

Sen. ep. 14.

a l. 1. de cōf.
prosa 4.

cella penitior, vbi præcipuè commoratur, quemadmodum testatur ipsa Boëtio in hanc sententiam respondens. *Non tam me loci huius (carceris) quam tua faces mouet, nec Bibliotheca potius comptos ebore ac vitro parietes, quam tua mentis sedem requiro; in qua non libros, sed id quod libris pretium facit, librorum quondam meorum sententias collocari.*^a ^b ibid. prof. s.

C A P V T . X I I .

Duodecima inscriptio, Thesaurus desiderabilis in tabernaculo sapientis. ^{Pro. 21.}

Tandiu expectas lector, & meritò poscis, vt Bibliothecas aurariam & gemmariam officinam esse dicam, atque ætarium, siue conclave sanctius, vbi regina sapientia suas reponit opes & thesauros. Bene mones, faxo, ac licet hoc ipsum iam suprà innuimus, tamen paulò specia- liùs differendum est de thesauro literatum desiderabili, qui est in habitaculo sapientis, vt monet Sapiens, ac Hebraicæ linguæ genuina notio præsefert. Quantum (amabo) thesaurum Bibliothecam esse necesse est, quæ abundat tot lectissimis gemmis (sic D. Augustinus Cyprianos & Ambrosios vocat.) Sunt in Ecclesia Dei, inquit^b, lapides pretiosi, & semper fuerunt, docti scilicet abundantes scienciam, & eloquentiam. Pace tua dixerim Augustine, parum est singulos doctos viros appellasse gemmas; sublimius de magnis scriptoribus Domitius apud Plinium c sensit, singulos libros totidem thesauros vocans; & Ennodius aiens^d Auitum Vienensem Episcopum non solùm esse geminatum quoddam monile, & insigne ex compactilibus adamantibus; sed integrum daechyliothecam: in quo Praefule scilicet se peritia velut in diuersorio lucide domus inclusit. Errauisnihil humilius de eruditione iudicauit Augustinus, qui mentem bonis artibus & disciplinis præditam, aram diuinitatis esse dixit, utique infinitorum vniōnum, carbuncolorum, & omnis generis gemmarum copia incredibiliter radiantem.

Hæc inscriptio luculenter illustrari potest illo loco Esdræ^e, vbi Davidius monetur commentatiois requirere, εν τῷ οἴκῳ τὸ γάληνον Βασιλῶν, &c cap. 6. eiusdem libri habetur, εν ταῖς βιβλιοθήκαις ὅπερα γάλη κείται εν Βασιλῶν. In Medorum tamen repertos esse refert: in quo Esdræ loco Hebraica lingua Bibliothecam, domum thesaurorum innuit; quæ duplicis generis fuit: altera in qua libri qui ad sapientiam pertinebant adserabantur; altera in qua rationum publicarum codices reponabantur, atque ad rem nummariam pertinentia volumina. Quantopere autem sit desiderabilis hic thesaurus librorum, accipe ex D. Ambrofio^f sacros Codices in hæc verba supra omnes astimante. Meritò exulto, inquit, sicut qui innueni spolia multa: inueni heptatenchum, inueni regnorum libros, inueni Prophetarum scripta, Hebrei spolia uerunt Ægyptios, & vas a eorum abstulerunt; Iudeorum spolia habet populus Christianus, & totum habens quod illi se habere nesciebant: illi aurum & argentum materiale abstulerunt, nos aurum mentis acceptimus; nos acquisiuimus cœlestis sermonis argentum.

I.

^b Serm. 218.

^c in præf.
hist. nat.
^d in vita
Epiphanij.

2.
^e cap. 5.

^f Serm. 21.

3.

Pium secundum Pontificem Maximum libros plusquam sapphirus & smaragdos curare solitum Platina scribit: nec mirum id quidem; nani libri eum ad summi sacerdotij apicem euixerant; & si id beneficij non præstitissent, nihilominus id pluris ab omnibus æstimari par est, vnde sit is, qui illud possidet, melior, quam vnde dicitur. Ioann. Franc. Picus Mirandulanus ^a ait se nouisse duos, qui Philosophi vocarentur, quorum alter tam indignè & illiberaliter folidus etat, vt hoc dedecus non erubuerit euomere; se quam habebat scientiam mille aureorum pretio, si non deesset emptor, libenter venditurum, esse: alter qui etiam se equum esse maller, dummodo copiosa suppeteret alimonia, quam eo vietu viuere, quo degebat; tamen non egebat, si metiri indigentiam secundum communem æstimationem voluisset, non secundum insanabilem & inexhaustam auri cupiditatem qua flagrabat. Longè aliter de sapientia iudicauit Regum sapientissimus, cuius sunt hæc vota ^b. Optauit, & datus est mihi sensus; & innocui, & venit in me spiritu sapientie; & proposui illam regnis & sedibus, & dignitas nihil esse duxi in comparatione illius; nec comparari illi lapidem pretiosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius: super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius. Dignus equidem cui proinde datum sit cor sapiens, & intelligens: sicut illi, vel micâ sapientie prosum indigni, qui tam indignè illam contemnunt; cum tamen, nec quidquam maius homo à Deo accipere, (vt Plutarchus ^c affirmit) nec dignum dare munus homini Deus possit, veritate: reliqua quippe non sibi propria, & peculiaria Deus homini largitur, neque enim aurum & argentum Deo beatitatem, neque tonitru & fulmen vim parat, sed scientia, & prudens. Inæstimabiles sapientiæ thesauros sanctus Iob eleganti oratione hunc in modū exaggerat. *Nescit homo preium eius, non dabitur aurum obryzum pro ea, neque appenditur argentum in commuuatione eius: non conferetur tintilia India coloribus, nec lapidi sardonycho pretiosissimo, vel sapphiro. Non adequabitur aurum, vel vitrum, nec commutabuntur pro ea vasa auri: excelsa & eminentia non memorabuntur in comparatione eius: non adequabitur ei topazius de Ethiopia, nec tintura mundissima componetur.* Quid solet esse in thesauris præter aurum, argenteum, uniones, gemmas, crystallum, purpuram? & hæc omnia si in altera libræ lance collocentur, tantum sapientia præponderabit, vt vix minimi momenti instar sint: at vbi reconditæ sunt tam exquisitæ opes? Sapientia ubi inuenitur? & quis est locus intelligentiae? Neque inuenitur in terra suauiter viventium; sicut postea in emblemate vigilissimo quarto ostendemus. *Abyssus dicit, non est in me, & mare loquitur, non est mecum: trahiur autem sapientia de occultis.* In libris latet, effudit ex Bibliothecis, in secessu literario reperitur; eoque è sedibus diuinitatis, quibus semper adsistit, traducta est, atque ab iis qui eam studiose querunt, & poscunt, ut illyssime possidetur, similique jucundissime sine nausea & fastidio, nouumque sui semper desiderium creat: sicut aromata quanto magis digitis atterruntur (inquit D. Chrysostomus ^d) tanto maiorem naturâ suâ fragrantiam reddunt; ita & in Scripturis vsu venit,

* 1.2. de dia.
& hom. phil.
studio.

^b Sap. 7.

3. Reg. 3.

* initio libri
de fide &
Ofr.

Iob c. 28.

^d hom. 13. ia.
Gen.

quanto

uanto illas quisque amplius tractare studuerit, tanto magis videre poterit latentem in ipsis thesaurum, plurisque percipere indicibilium dicitatum fructus. Vnde vides thesaurum hunc literarium esse simul unguentariam officinam, quae suavitate odorum quos efflat, ad se trahit amatores, qui (ut pulchre Philo^a), velut canes venatici, afflatis retios illa aura, cupiunt originem tantæ voluptatis assequi; ideoque uic & illuc curvantur, & vel ipso honestatis odore, tanquam sacro nictore se tecreant. Huc pertinet quod sanctus Epiphanius hæresi trigesia contra Ebionæos natrat^b. Cùm multa cogitarent de gæzophylacio (inquit) propter conclusionem per sigillum, Iosephus clandestinè ausus id aperuit, & cunias nullas reperit, verùm libros pecuniis præstantiores. Gazophylacium stud, & thesaurus sacer vbi sit, vt eò te conferas quisquis es salutaris scientiæ, & diuinæ sapientiæ cupidus, monstrat ex Apostolo B. Petrus amianus^c. In pectore Iesu, ait, sunt omnes thesauri sapientia, & scientia seconferti; hanc supereminenter diuinæ sapientiæ celstitudinem Ioannes diuinitus illustrata mente concepit, cùm in sacrosancto mysticæ cenæ conuiuio supra pectus recubuit Redemptoris: ex illo cœlesti gæzophylacio summam traxit, vnde nostræ paupertatis inopiam copiosa betalitate ditauit. Ex illo ærario diuinitatum copias attulit, & in communem totius mundi salutem bene prodigus erogauit. Monilibus illis uix in hoc caput retulimus, encaustum illinat Ecclesiasticus^d his verbis, Assumite disciplinam in multo numero argenti, & copiosum aurum possidente in ea. Fluxas, & terrenas diuinitias possidere quilibet potest, hæres institui ab homine aliquo locuplete potest, thesaurum inuenire potest, turati aurum & argentum potest, ac de Ito Crœsus fieri; doctrinam vero possidere non quilibet potest.

At tua centenis incumbunt tecta columnis,
Et libertinas arca flagellat opes.
Magnaque Niliaca sernit tibi gleba Syrenes,
Tondet & innumeros Galica Parma greges.
Hoc ego tûque sumus, sed quod sum, non potes esse,
Tu quôd es, è populo quilibet esse potest.

ec Martialis^e de sua facultate poëtica ad Callistratum diuitem, sed
endoctum.

Clem. Alex.
1.2. pæd.c.8.
a. i. de somn.

b. l.1.tom.2.

c. serm.63.

d. c.51.

e. lib.5. E-
pigr.12.

C A P V T   X I I I .

Decimotertia Bibliothecæ inscriptio, Vnum scio, quòd
nihil scio.

V Alde contrariam modestæ huic sententiæ quam Socrates terere solebat, quidam apud Dionem^f, & Platonem^g usurparunt deuinenitissimæ cuiusdam fatuitatis tesseram, omnia nonimus: eoque etiam recordiæ nescio quis Euthydemus processit, ut cauerit diligenter, ne quidquam videretur à quoquam didicisse. Habent isti qui se profitentur

i.
f. or. 33.
g. in sophi-
stas.

* orat. 9.
contra Eu-
nom.

tur omniscios egregium suæ vanitatis castigatotem D. Gregorium Nyssenum ^a, à quo iubentut vel formicæ naturam declarare, si suæ fidem venditationi adstruet velint. Nec bene longa vita sufficerit accurate Poëtatum Lyticorum lectioni, dixit in sapientium numero non postremus; quanto minus ut tu omnium scientiatum Encyclopædiam consequare? Quisquis id non agnoscit, inscientissimus est, & superbissime fatuus. Quām exiguum enim illud sit quod in singulis scientiis adepti sumus, satis probat opinionum diuersitas, illustre argumentum dubia & incertæ lucis, quæ nos cogit tenebricosos quæstionum propositarum exitus prætentare, vti cæci facere solent; adeoque etiam oculati, dum in tenebris versantur. Non absurdè Lucianus ^b irtidet studia contraria, in quæ scinditur sapientium vulgus, & omnium maximè ridiculus sit, qui in tanta multitudine atque æstu diuersa sentientium, & consequenter sæpiissimè ertantium in investigatione veritatis, quæ vna est, se quoque sæpe errare negauerit; vt recte iutulit Arnobius ^c. Imò quo quis doctissimus, & sapientissimus fuerit, eo liquidiùs intelliger, quām breuis sit obtutus noster, quām hebetes & obtusi, qui vulgè putantur, suntque re verâ inter mortales maximè lyncei. Eruditæ huius ignorantiae professionem Lactantius ^d in Socrate commendat his verbis:

¶ 1. de ira
Dei c. 1.

Cum esset omnium philosophorum doctissimus, tamen ut caterorum argueret inscitiam qui se aliquid tenere arbitrabantur, ait se nihil scire nisi unum, quod nihil sciret. Intellexit enim doctrinam illam nihil habere in se certi, nihil veri, neque, ut putabant quidam, dissimulauit ipsam doctrinam, ut alios refellere, sed vidit ex parte aliqua veritatem. Testatus est etiam in iudicio (sicut traditur à Platone) quod nulla esset humana sapientia, adeoque doctrinam, quam cum Philosophi gloriabantur, contempnit, derisit, abiecit; ut id ipsum pro summa doctrina proficeretur, quod nihil scire didicisset. Videsis Ludouicum Richeomum libro qui inscribitur, Academia honoris. Omnino quisquis attentiùs considerauerit mensuram scientiæ quam doctissimi quique adepti sunt, is profectè fatebitur infinites plura esse quæ nesciant etiam in rebus corporeis: nam quod ad ea pertinet, quæ à materia remota sunt, non habeo aliud dicere, quām quod Aristoteles dixit, ad ea cognoscenda ita se habere intellectum nostrum, sicut vespertilionis oculos ad contuendum solem. Equis est (ait Franc. Picus Mirand. ^e) etiam inter principes scientiarum qui plurima non peccauerit, quique in ea facultate cui se præcipue addixit, nactus non sit malitiae suum: Nec Plato, nec Aristoteles, nec Demosthenes, nec Theophrastus, nec Homer, nec Virgilius, nec Cicero sunt sine huiusmodi vibicibus. Quapropter, inquit Clemens Romanus ^f, laborandum nobis est, ut indignantis ignorantia, presumptione scientia ratione refecemus. Nam qui credit se sine quod ignorat, & defensat verum esse quod falsum est; idem facit quod ebrium seputans. Certè semper mihi placuit dictum Lactantij de Philosophis, nunquam illos tam veridicos fuisse allegeratis ^g, quām cum sententiam de sua ignorance dixerunt Pulchrè, & modestè Oliberio Eunodius,

e de stud.
diu, & humi.
sap. l. 2. c. 6.

f Ep. ad Ia-
cobam fra-
trem Domini-
ni, post me-
diū.

g inst. l. 3.
c. 1.

Tu cœlum teneas, me terris linque quietum,
Qui solum rœni, quod bene nil didici.

C A P V T XIV.

Decimaquarta inscriptio Bibliothecæ, σοφίας ἐμπόριον,
Sapientiæ emporium.

Emporium eruditionis, & sapientiæ esse librorum lectionem monet. I.
Themistius^a, ex quo non aurum, pretiosa ligna, purpura, aliisque eiusmodi exportantur; sed virtus, & prudentia loco mercium, ægerū ἡγεμόνος ἢ ἀγώνια. Quid? emi potest eruditio: id negant omnes sapientes. Nō habetur venalis doctrina ut libri, inquit Petrarcha ^b, & si haberetur, or. 15. b Dialogo 43.
neficio vtrum tot emptores repertura sit, quot libros. Illi enim muros vestiunt, hac animos; qua vero oculis non videntur, ab hominibus negliguntur. Venit tamen eruditio, si Tullio credimus ad Marcum filium hortandi gratiâ sic scribenti. Suscepisti onus graue & Athenarum & Cratippi, ad quos cum tanquam ad mercaturam bonarum artium suis profectus, inanem redire turpissimum est, dedecorantem & urbis auctoritatem, & Magistri. Alludit Tullius ad Homeri carmen,

Aἰχέρων τοι δηπότε μένειν, κατόπιν τὸ ἀπνίδε.

Turpe foret mansisse din, vacuūmque reuerti.

Ne te pigeat longam viam ire ad eos, qui se aliquid utile docere profitentur. Cum enim negotiatores augendæ rei familiaris gratia tanta maria transmittant, turpe fnerit adolescentes excoledendi ingenij causa nec terrestre iter velle suscipere.

Venit in mentem quod appositè ad hunc locum refert Jacobus Middendorpius ^c. Carolus Magnus regnabat in Galliis, cum ex Scotia duo Monachi soluentes in quibusdam mercatorum Brirannoruim onerariis excederunt in Gallia: negotiatoribus vero merces suas prædicantibus ac diuidentibus, cœpere & ipsi valentissime proclaimare: Si quis es audiens sapientiæ, hoc ad nos: venalis est. quæ cum sapientiæ iterarent, non effugerunt suspicionem emotæ mentis, potiusque videbantur ipsi indigere elleboro, quam alijs sapientiæ. Res tamē ad aures Regis venit, cui de illa vñali sapientiæ ac de eius pretio interroganti, affirmarunt penes se omnino esse thesaurum illum, sequæ inæstimabiles illas opes per exiguo pretio addiccti: tria sibi dūtaxat ad id necessaria, locū opportunū, animas ingeniosas, ac ea sine quibus vita hac sustineri non potest, viætus, ac vestitus subtilia. Gauisus est maximopere Imperator cognitâ vtriusque ingenuâ ac liberali voluntate, ac illius quam re ipsa secum habebant, sublimis sapientiæ mercibus. Per amanter atque honorificè vtrumque excipit, alterum Luteriæ Parisiorū retinet, ephebeum quoddam nobiliū adolescentiū curaturū. Cessit vtrumque ex voto: nam gratuitâ operâ strenuè impenderūt omnibus sapientiæ candidatis. Eā accepisse, emptæ priuū fuit; siquidē nullum aliud mineral postulabant, quam ut studium licitantium par esset voluntati gratuitò addiccentium. Qua re quid iustius, quid honestius?

Nihilominus quantumcumque sit liberalis, honesta ac gratuita do-

^c in Academ.
Orbis lib. 4.

centium voluntas & opera:tamen carò stat discentibus, & grādi pretio comparatur. Quo tandem (inquires) industria & labore? Ita Tullius filium monet in Atheniensi negotiatione versantem, penes ipsum sapientia pretium esse, nimirum studium, & diligentiam, comparaturūmque rem pretiosissimam, si quantum conniti animo potest, quantum labore contendere, tantum efficiat, vt ne ipsis sibi defuisse videatur. Rursus: Vbi tandem situm est illud emporium? In Bibliothecis, in quibus

*Quaque viri docto veteres fecere nonique
Pectore, lecturis inspicienda patent,*

* 1.3. Trist.
et 1.

vt de Palatinā Apollinis cecinit Ouidius^a. Ibi prostat vēnalis eruditio, sed sine fōrdibus; non enim cogitat sapientia quantum lucri sibi, sed quantum studentibus auxiliij & doctrinæ allatura sit: tūque si eius merces oculis & animo lustraueris, ac rem tuam feceris, cumulatè sibi satisfactum, & persolutum putat, imò refert acceptum. Iterum dico, *noneft mercenaria sapientia*; imò se beneficium accepisse putat, si fecerit. Tu vicissim ne grauere aliquantulum laborem pretij loco: quidquid pro ea dederis, exiguum est, non vēnit illa suo pretio, sed tuo: pluris est quā ematur, & ob id semper illi aliquid extra, quamvis empta sit, debebis. Etenim se rem vtique inestimabilem leui pretio addicit, & tantum impedit, quantum à Medico, vel à Magistro amicissimo impendi potest salutis, scientiæ & voluntatis. Tu, ne ingratus sis, non solùm pretium operæ, sed & animi repende: vtrumque enim illi debes. harum mercium pretium & excellentiam ex eo colliges, quòd nullo pacto obnoxiae sint casibus fortunæ, & innumeris calamitatibus quæ ex Crœsi momento Iros faciunt. Audi Vitruvium super hac redisputantem, & proferentem Aristippum pro exemplo, aliósque sapientes pro testibus. Aristippus Philosophus Socraticus (inquit^b) naufragio electus ad Rhodensem littus cùm animaduertisset geometrica schemata descripta, exclamauisse ad comites ita dicitur: Bene speremus; hominum enim vestigia video; statimque in oppidum Rhodum contendit, & rectè Gymnasium deuenit, ibique de Philosophia disputans munieribus est donatus, vt non tantum se ornaret, sed etiam eis, qui vnà fuerant, vestitum, & cætera quæ opus essent ad viictum præstaret. Cùm autem eius comites in patriam reuerti voluisserint, interrogaréntque eum quidnam veller domum renunciari; tunc ita mandauit dicere: *Eiusmodi possessiones & viatica liberis oportere parari, que etiam è naufragio vnà possent ematæ.* Namque ea vera sunt præsidia vitæ, quibus neque publicarum rerum mutatio, neque belli vastatio potest nocere. Non minus eam sententiæ augendo, Theophrastus hortando doctos potius esse, quā pecunie confidentes, ita ponit doctum ex omnibus solum neque in alienis locis peregrinum, neque amissis familiaribus & necessariis inopem amicorum, sed in omni ciuitate esse ciuem, difficilēsque fortunæ sine timore despicer casus. *Quis has possessiones & merces animo sibi parare non gestiat? Quis emporium illud adire non satagat, vbi prostat Enyelios doctrinarum omnium disciplina?*

^b 1. 6. in
procem.

C A P V T   X V .

*Plures aliae gnomæ inscribendis Musei foribus
proponuntur.*

Nisi onus voluminis temperarem, & stylum inhiberet vetus illud quod mihi in aurem insulsitari sentio, Propylæum ne sit maius templo; excurserem ad alias inscriptiones bene multas, & singulas singularis capitibus, (vt feci superius) complecterer. Plures hoc capite perstringam, ac in primis esto Isocratis pronunciatum Apollinis oraculo verius,

— Εἰς τὸ φιλομαθῆς έπον πολιτεύσθε,
Si fueris descendendi cupidus, eris multisca.

hoc monitum est in studio literarum palmare, & affine illi quod in morum compositione, atque ad virtutem progressus congerunt Doctores Ascetici, *Tantum proficies quantum tibi vim intuleris.*

Curia mortuorum Senatorum. Intelligis (puto) in qua officina cūsumscit istud epigramma. Nihil potuit salutarius responderi Ptolemaeo Regi interroganti Demetrium Phalereum de optima administratione Imperij, quātū vt mortuos Consiliarios sibi adhiberet; sunt enim sine gratia, sine cupiditate, sine metu; nec aliunde veritatem certius audituri sunt Principes, cūm plerique eorum qui Principibus obsequuntur, vel pudore, vel metu conticescant, vel spe propriæ vtilitatis corrupti, dum fauorem emereri student, mendacium obiiciant, & supparasidentur. Pausanias redditum esse ait responsum ab Apolline Delio, Μεγαραὶ διαφύονται τὸ μὲν πνεύμαν βαλεύσωται, Megarenses fore felices si cum pluribus consilia cogitarent; quæ causa fuit ædificandæ curiæ, quam βαλεύσθεν appellarunt, statim animum adiecerint in eo loco, ubi erant ταφαι heroum. Aliud eius generis oraculum refert Laërtius^a, Zeno Cuticus consuluerat numen, ecqua tandem ratione vir bonus fieret? responsum est, εἰ συχνωὶς τοῖς νεκροῖς, si mortuis concolor fieret. Ille cūm exemplo numinis mentem interpretatus esset, dedit operam veterum auctorum lectioni, ratu nullo alio modo se posse melius eorum colorem & mores combibere.

Atrium libertatis. Asinius Pollio orator & senator nobilis (inquit Suetonius^b), inuitante atque incitante Augusto Imperatore, *Atrium libertatis* extruxit, primus Romæ Bibliothecas publicauit Græcas Latinasque, additis auctorum imaginibus in atrio, quod de manubiis magnificissime extruxerat. In illo atrio libertatis collocatam Bibliothecam ex Suetonij verbis haud obscurum est; sed ex Ouidio exploratiūs^c,

Nec me quæ doctis patuerunt prima libellis

Atria libertas tangere passa sua est.

Equidem sapienti consilio constituta libertas in Bibliotheca, vel Bibliotheca in libertate dedicata: & quod Socrates^d de Iudeorum, & Persarū,

Ioannes de
Borja Regis
Cath. apud
Rodulphum
Imperatore
legatus in
Emblematis
moralibus

pag. 75.
Calcagn. de
projectu.
Vide Theodo-
reorum
serm. 10.
cont. gr. pag.
142.

Hyginum
fab. 142.
Macrobi. l. 1.
Saturn. c. 17.
Pausan. in
Beot. fol.

314.
^a lib. 7.
^b in Aug.
^c l. 3. Trist.
eleg. 1.

2.

apud Rhe-
dig. l. 21. c.
40. lect. an-
tig.

qui fortissimi cœrebatur, otio libero, & libertate otiosa dixit, nos addi^a
 vñā voculā otio literario tribuamus, ἀριστὸν μετανοίαν ἔτι ἐλάττειας ἀπελθον,
 otium literarum libertatis fratrem esse. Corpus hoc (clamat Seneca^a) animi
 pondus ac pena est, premente illo urgetur, in vinculis est, nisi accesserit Philosophia, hac libertas eius est, hac euagatio, &c. Idem geminā ex Epicureo cœno
 colligens, Philosophia seruias oportet, ait b, vt tibi contingat vera libertas, non
 differtur in diem, qui se illi subiecit ac tradidit, statim circumagit (alludit ad
 seruos qui cùm manumittebantur, solebant circumagi.) hoc enim ipsum
 Philosophia seruire libertas est. Hæc si tam altè prædicat Stoicus de Phi-
 losophia, quæ vna est duntaxat de Bibliothecarum inquilinis, aut fami-
 liis, quam potius dicendum est, Bibliothecas in omni seruitute esse
 apertam libertati ædem: hominis est in summa animi impotentis imbe-
 cillitate se ipsum non ferentis nefaria illa & phanatica vox, quæ ait in
 imo mari, flumine, vel puteo libertatem sedere, ac per præcipitem lo-
 cum ad eam descendi, ex arbore breui, retrorrida, infelici libertatem pen-
 dere; iugulum, guttū, cor effugia esse seruitutis, & quamlibet in cor-
 pore venā esse ad libertatem iter. Desperatè, furiosè, ac planè sequiliter
 locutus est, quisquis hoc dixit: omnis enim indignatio in tormentum
 suum proficit, & imperia grauiota sentit qui contumaciū patitur. Ve-
 riū pronunciasset & fortius, homini agro certissima patere atria libertatis,
 Bibliothecas. Cordatiū idem c locutus est, cùm dixit; inter studia versan-
 dum est, inter autores sapientia, & vt quæsita discamus, nondum inuenta qua-
 ramus. Sic eximendus est animus ex miserrima seruitute in libertate. hoc enim
 proprium est studiis literarum, vt non solū (quod Naso cecinit d,)
 letum

Sint opus, & pacem mentis habere velint;
 animoque soluto, sereno, ac libero tractanda sint; sed quodd ipsammet
 pacem & animi quietem, ac libertatem afferant. hæc de libertate animi
 studia & libros tractantium. De libertate verò librorum in admonendo
 & reprehendendo lectores suos, mox dictum est, diceturque iterum in
 parænesi allegorica ad amorem literarum, quæ apponetur in fine volu-
 minis. Interea habe ex Iacobo Midendorpio e, quod Bibliothecæ Par-
 mensis foribus inscriptum est in hanc sententiam:

Ingredere Musis sacer, nam & hic dī habitant,
 Nullus amicus magis liber, quam liber.

S E C T I O   I V.

De simulacris quatuor numinum olim in Museis & Bibliothecis ponì solitis.

I.
 f Theol. nat.
 d. 7. q. 1.
 art. 2.
 § 4. de ciu.
 e. 8.

LINTER varias causas Polytheismi, quas eruditè & accuratè perse-
 quitur Theophilus Raynaudus^f, hæc affert D. Aug. §. Tutelam rerū
 ad

ad vitam seu necessariarū, sine utilium. horum autē numinū tanta fuit multitudo, vt, quemadmodū dixit sanctus Doctor, enumerare pīgeat, qua illos colere non puduit. *Vnus quisque ponit hostiarium, inquit, & quia homo est omnino sufficit.* Tres deos isti (Ethnici) posuerunt, *Forculū foribus, Cardeam cardini, Limentinum limini;* ita non poterat *Forculus simul fore & cardinem limentique fernare.* hunc in modum ridet prorsus ridiculam veterum superstitionem. Sui quoque non defuerunt Museis & Bibliothecis Praesides dīj *Hermes, Minerva, Amor, Hercules,* quorum simulacra eminebant in altisculis pluteis, qua de re habeo dicere sequentibus capitibus.

C A P V T I.

Hermes positus in Bibliothecis, & cur?

Hermem omnium Academiarum ornementum nominat M. Tullius^a, rogatque Atticum suum^b, vt quos pollicitus est, cīdō mittat. *Hermā tui **, inquit, *cum capitibus aneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc admodum me delestant, quare velim & eos, & signa, & cetera, qua tibi, & eius loci (Academiae) & nostri studij, & tua elegancia esse videbuntur, quam plurimum quam primū inque mittas.* Rursus ad eumdem^c, *Hermas de quibus ad me scripsisti, vehementer expecto;* quidquid eiusdem generis habebis dignum Academia, quod tibi videbitur ne dubitaueris mittere, & arca nostra confidito. Genus hoc voluptatis mea quæ ymaraōwōn maximè sunt, ea quaro. Hæc verò Mercurij simulacra quæ vulgo *Herma* dici consueuerunt, nihil aliud sunt, quam columnæ, seu cippi quidam lapidei, vel lignei quadrati, quibus imponebatur caput Mercurij, qualis vulgo fungi solet, eximia quadam vultus specie, in qua nihil effeminatum & molle, nihil comptum fucatumve sit. Rem paucis attingit Iuuenalis^d, nobilem quemdani adolescentem, sed moribus obscurum perstringens.

Nil nisi Cecropides, truncōque simillimus Herma,

Nullo quippe alio vincis discrimine, quam quod

Illi marmoreum caput est, tua viuit imago.

Locus vbi hæ statuæ poni consueuerant, fuerunt domorum propylæa, Athenis præcipue, vnde *Aelianus* ^e, *γένεται τοις ἐπανίστημεν μὲν τὸ στύρον τῷ Ερμῇ τῷ περὶ τὸ δυπῶν ἰστὸν ἐπέδημεν αὐτὸν, καὶ τὸ θόρ.* Positum quoque Hermem in triuīs ad monstrandum iter passim leges, qui quidem vt esset prætereuntibus notior, vel vt illum deorum nuntium aliqua religionis specie colerent, ad eius pedes aceruari solebant cumuli lapidum; haec re nihil notius. Potius videndum cur in Bibliothecis dedicatus; deinde cur truncus, & siue brachiis.

Primum paucis expédio; quia nemo nescit acceptam vulgo referri Mercurio non palæstram tantum, & corporis exercitationes, verū etiam ingenij. Cicero ^f auctor est Mercurium Ägyptiis leges & literas tradidisse. Addit Iamblicus eam ob causam Ägyptios sapientes, si quid ederent in lucem, ei velut bonorum ingeniorum, & literarum Auctori

I.

^a 1.2. ad Att.^b ep. 6.1. 1.^{*} i. ex marmore Pentelico. Plutarch. in Publicola.^c ep. 7.^d Sat. 8.

2.

^e var. hist. 1.2.^{c. 4.1.}

3.

^f 3. de nat.

decor.

dedicasse. Sed cur truncus, & mutilus, cum solo capite, in cubo siue quadrata basi & columna?

4. Prinsquam singulatim de hac re definiamus, placet nonnihil hoc loco in vniuersum afferre. De columnis olim coli solitis pro numinibus, haud fortasse omnibus notum, vnde & res ipsa cognoscetur, & eius causa. Itaque reperio priscis temporibus columnas passim fuisse non solum pro Mercurij, sed etiam pro aliorum numinum simulacris. Tidem bullus,

Non vereor, seu stipes habet desertus in agris,

Seu vetus in triniis florida ferta lapis.

*^a I. strom. Clemens Alexandrinus^a, Κλεμέντης παραμονεῖς ἡ πυραμίδη μὲν ὁ μεγάλης, κιόνιον δὲ ἀπτερόν ἡ παρέβα τὸν εὐχετήσιον. Columnæ pyramidatae, & Melichius pyramidæ, Diana columnæ assimilata erat. *Apollo vicanus*, erat columnæ in acutum exiens, siue turbinata in vestibulis ædium. Maximus Tyrius Arabum^b, ἄγαλμα λίθῳ τερεύων^c, τὸν παρίαν ἄγαλμα παραμονεῖς.

^d Serm. 38. *Simulacrum lapis quadrangulum Veneris pyramis alba.* Ephesiaæ Dianaæ simulacrum erat truncus acutus ulmeus, φέρειον ἐπὶ θεᾶς, vnde & *Ephesus Ptelea* vocata. Itaque hæc videntur esse causæ cur sic antiqui pro numinibus columnas habuerint, & religiosè coluerint: tum quia sicut onus etiæ rōtūs, & μόνιμον τὸν θεόν, columnæ significat firmitatem & immutabilitatem Dei, ut obseruat Clemens Alexandrinus^c.

^e I. 1. strom. Tum quia αἱ ἀγάλματα τῶν θεῶν ἀγαλμάτων χρονία νιονταί τοιονταί ὡς ἱερόματα τὸν θεόν, prinsquam exactè habitus statuarum fingerent, columnas fingebant, ut Diæ simulacra ὡς πολλοὶ τῷ βασιλεὺ, ποιεῖ τὸν ἀπορία τέχνην, ὅπερ δεῖς ἐμρύζεται ὑπὸ δύορθα ἀλγά, ὑπὸ ἀνθεψ λίθον. *Musei Barbarorum artis inopia*, atque insicitâ montes deos nominant, & lapides inutilles & informes; sic Dio Chrysostomus^d. Tertiò, eo quod in eiusmodi columnis sæpe esset aliquid præstigiarum; nam & occultâ vi interdum mouebantur, velut si fuissent animatae. Vnde & λίθοι ἐρεψυχεῖ, & αὐτοκίνητοι dictæ sunt. Talis fuit Bætylus lapis obuinctus fasciis, quem pro Ioue Saturnus deuorauit, ut est apud Hesychium, & de quo sic Photins, εἰδὼν τὸ βαῖνον. Si ἀρχὴ κυρεύεται, vidi Bætylum qui per aërem mouebatur. Talis Halagabalus in imo maximus & rotundus, in summo acutus, qui de cœlo decidisse putatus est, & ab Emissenis cultus pro sole. Non tantum Diis, verùm etiam hominibus erectas pro statuis columnas discimus ex Plinio^e; *Antiquior celebratio columnarum sicut C. Menio, qui denicerat priscos Latinos.*

^f Serm. 12. Redeo ad truncos Hermas. In hanc rem scribit Seruius^f ideo multum fingi Mercurium, & cum solo capite in cippo erecto, quod ei in monte dormienti à nonnullis manus amputata fuerint, vnde tam ipse, quam ille idem mons in quo & natus, & male multatus est, *Cyllenium* dicitur, nam Græci aliqua parte corporis murilos κύλλες vocant. Aliam huius rei causam communisicitur Macrobius^g non fabulosam, ut Seruius, sed ex intima Solis natura peritam, quem per Mercurium significari contendit, *Pleraque simulacra Mercurij*, inquit, statu quadrato figurantur solo capite insignita; que figura significat solem mundi esse caput, omnémque tamen eius non in quodam diuisorum ministerio membrorum, sed in latera eadem ratione

^{5.}
f in 8. Aen.
apud Damp-
sterum an-
tiq.l.2.c.9.

g I.1. Saturn.
c.19.

ratione finguntur, quia & tetrachordum Mercurio attributum creditur: quippe significat hic numerus vel totidem plagas mundo, vel quatuor vices temporā quibus annus includitur, vel quod duobus aequinoctiis, duobusque solsticiis Zodiaci ratio distincta est. Festus Pompeius^a, Politicum potius, quam Poëtam, vel Physicum agens, sic philosophatur. Ideo Cyllenius, id est, truncus, & singitur & nominatur Mercurius, quia interpres & nuntius non tam manibus ad conficienda negotia, quam capite & lingua indiget, iuxta illud Ciceronis, *Non viribus, & celeritate corporum res magna geruntur, sed consilio, auctoritate, & prudentia, quae maximè in capite residet.* Quod verbis docuit Tullius, id re ipsa docuit ille Imperator, qui cum se vulgo contemni animaduerteret, quod podagrā laborans pedibus non posset insistere, eaque per seipsum exequi, quae adolescentis consueuerat, ferri se iussit ad Prætoris Tribunal, restes plurimas ante pedes suos poni, atque eo Aduocatos præcipios suæ maiestatis contemptores, omnes de infelici arbore suspendi; quibus in eius genua prouoluris, & veniam suppliciter poscentibus, *At nunc discite (inquit) non pedes imperare, sed caput, & minimam mīhi ad recte imperandum partem deesse.* Totus homo (si Apuleio credimus) in capite est; in eo mens velut in arce, aut illustri folio dignitatis collocata. Nullum fuit olim spectaculum Circensi significans, & plenius inuoluta sapientia. Proinde carcerum ostia duodecim aperiebantur cursum inituris agitatoribus ab Hermulis fune demissis subita æqualitate:qua re significabatur, ut notat Cassiodorus^b, totum illic consilio geri, ubi imago capitinis expressa cognoscitur operari; vnde iam pridem inuauit ille mos ad hæc usque tempora propagatus, ut plerique eorum, qui se iconicè seu pingi, seu singi curant, satis sibi esse putent, si solum caput indiscreta similitudine exprimatur: idque iam pridem consuetudine receptum apud Athenienses, ut quadratis basibus pro Mercurij capite, solum caput Alcibiadis poneretur, docet his verbis Arnobius^c, *Quis est qui ignoret Athenienses illos Hermas Alcibiadis ad corporis similitudinem fabricatos.* Et Aristænetus^d, *τούτους τὸν μέλιτων τὸν ἵπατον μᾶλλον, ἢ καὶ Αλκιβιάδην μορφήν.* Sed hanc faciem oportebat potius singi HERMAS, quam ad Alcibiadis vultum.

Tertij quod proponebatur (cur nimirum affixum Mercurij caput basi, seu columnæ quadrilareræ,) hanc causam affert Suidas, quod eiusmodi figura esset veri sermonis aptissimum symbolum, qui nunquam titubat, sed consistit, nec ullâ vnuquam vi deiicitur; contrà verò mendacio nihil inconstantius, nihil minus solidum, nihil minus sede sua stans. hæc sunt quæ apud Autores reperi de Mercurio. Nihilominus tamen haud pigebit meam quoque super hac re sententiam interponere: existimatorem ideo collocatum Mercurium in cubis, seu quadratis cippis, tum in viarum diuortiis, tum in Bibliothecis, ut apta esset area inscriptioni, quæ moneret viatores, quod singulæ viæ ducerent, & homines studiosos quid maximè in tractandis libris conueniat. Eam fuisse mentem Hipparcho in excitandis passim eiusmodi quadratis pilis, imposito superne Mercurij capite, docet Plato apud Goropium^e, nam ut tyrannidis & libidinis inuidiam, & infamiam, sapientiæ nomine leniret, non tantum multis

^a lib. 3.^b l. 3. var.
ep. 5. 1.^c 6. contra
Gent.
^d l. 1. ep. 11.

6.

^e 1. 6. her-
math.

Alian. in
var. hist.

multis honoribus cumulauit viros eruditos, sed etiam Academiam muro sepsit magnis sumptibus, & erectis plurimis id genus columnis mercurialibus; tum in vrbe, tum in agris, graues inscripsit sententias, quibus homines ad probitatem & sapientiam hortabatur. Plintarchus Cymoni iudicium à populo refert, ut poneret sibi tres Hermas, & singulis singula Epigrammata inscriberet, quæ tu leges in eiusdem Cy monis vita, hæ in statuarum basibus inscriptiones Tituli appellabantur, vel Indices, utrumque hoc disticho complexus est Tibullus^a,

Nec queras quid quaque INDEX sub imagine dicat,

At tua non capiet TITULUS sub imagine facta.

b in Rho diaco.

Quæ inscriptiones quanti fuerint momenti, & quanto ipsis etiam statuis potiores, docet Dio^b his verbis, χειρὸς μὲν ἀφαιρέσθιον, οὐ δύρατο, φίλαντος, οὐ πυρὶ φλεγεῖ τὸ ἐπιχειρόν αἰνερμάνης ἀνήριον δίσταντος οὐ μαρνιστος, τὸ δοκεῖν ἔξιον ἐπινεῦ γερόντων τῷ αὐτῷ παντοποιον. Si manum, bastam, phialam abstulerit, manet honor; si autem titulum, tollitur testimonium & honor. Tum consequenter, εἰπὼν οὐνον ἴσχαράζην πῆμα ἀπὸ στάλτης πνοης, κτενεῖτε αὐτῷ τὸ ἐπιχειρόν ἀνερῶν ὅλον ἔχαλεσσον τὸ φύρισμα καθ' οὐ πυρὶ ἐκεῖνον ἀλασσε. Occiditis eum qui ex imagine unicum verbum eraserit, qui tollit titulum, rotum decreturn tollit, quo ille honorem consecutus est. Idem iunxit Aristides^c, οὐ μὲν εἰκόνων αὐτοῖς ἐποντα ἐπιχειράματα ἔξεπλαστες οὐ μετεποιεῖ βαδοφυαζούσας φράσεις λογισμον, Si pictor titulos imaginum que decreta sunt viris fortibus detinet, aut pro faustis acclamationibus infastas appingeret, multaretur. Ritum

d de pict.l.1. hūc apponendi titulos statuarum basibus fusiūs adstruit Bulengerus^d. Verū de Hermis inscribi solitis, si quid præcipue desideras, habeto c.22. c in Cresiph. ista ex Aeschine^e, qui ait lemmata quædam incisa fuisse Hermis eorum, qui ad Strymonem fluuium vicerant Medos. τρεῖς λίθοις Ερυάς στοιχεῖ τῇ σοφῇ τῇ τῇ Ερυάν, ἐπ' οὐ τε μὴ ἐπιχειρέουν ὄνοματα τὰ τὸ θεοῖς, ίνα μὴ σπαντήσῃ, ἀλλὰ τῷ Ιησοῦ τῷ τὸ ἐπιχειράμα. Statuerunt in porticu tres Hermas, εἰς αὐτὸν, ut non illorum qui vicerant, sed populi arbitrio inscriberentur epigrammata. Hoc ipsum clatissimè Demosthenes, πρὸς πόλιν ἀγαθὰ εἰργασιῶν ἀριστοὺς ἐπιχειράματος εἰς τὸν Ερυάν ινώσαν. Aliqui bene meriti obtinuerunt inscriptionem in Hermis. Scholiastes ait, ξύλα οὐ λίθοι τετράγωνοι ἔχοντες οὐ φυρίσμα, γένοντα τὸ πλάκατον τὸ ἐπιχειράματα. Ligna & lapides tetragoni habentes figuram Hermae super, infra verò in latitudine (basis) inscriptionem.

7.

Inscribamus & nos aliquid Hermis bibliothecalibus ad studia literarum, & capessendas bonas artes accommodatum: est in promptu tritum vetustate proverbiū, Non ex quolibet ligno fit Mercurius; hoc est, haud omnes promiscui nati sunt ad eloquentiam, & politiores disciplinas: non vulgaribus subsidiis à natura instructus sit necesse est, quisquis Staudæ, vel Musarum corculum esse desiderat. Scitè, quisquis ille est, seu Crates, siue Deinocaris apud Athenæum^f, οὐ διηλεγετος εἰδεῖς αὐτὸν ταυτικάσσαι λόγχων, οὐδὲ εἰς Σωκράτες σπανότην αἴνετον. Ex tymbra nemo possit lanceam facere, neque ex Socrate bonum militem. Sicut non omnem promiscuè materiam fabri deligunt fingendis sculpēdisque Mercurij simulacris; est enim quædam materia seu lignea, seu lapidea adeò aduersus ferrum, atque artem contumax, ut neque figurari, neque scalpi, neque dolari

Auctor Pythagoras,
apud Apuleiū in apo logia Magie.
f lib.5.

Plin.l.19.c.8.
Diosc.l.3.

c.45.

dolari vlo pacto possit. contrà verò alia est tam idonea & obsequens, vt ipsa manum artificis inuitet, qui si eius filum dextrè sine errore sequitur, plus squammarum, & scoriæ vno quadrante horæ scalpro deiicit, quām integro die ex inepta materia; ac breui tempore consummatæ artis opus efficiet. ita sunt quædam ingenia, quæ, si vel leuis opera accesserit, illico magnam perfectionem consequantur, & ad summam eruditionem pertueriant, & quasi proferant ipsa se, & suapte sponte absolutissimi Mercurij euadant: quemadmodum sunt alia quibus ex seipsis nullus impetus est, nulla aptitudo, nec secutura quidem cùm præcesset, sed oblectatura semper magistrorum arti, & diligentiae, Bæotici stibites, & quidquid effeceris, semper informes trunci, in agris relinquendi, non collocandi in Bibliothecis.

Pertinet ad hunc locum, saltem corollarij modo quod dixit Cassanæus, pro Hermis qui olim in Bibliothecis poni consueuerant, nunc ibidem proponi scuta symbolica familiarum: sed enim verò minus idoneæ ab eodem dictum est, forte illud generis velleris scutarij quod Galli, & Angli feciales vocant *Hermes*, Itali *Armellini*, Hispani *Arminos*, ab Hermis, vel Hermathenis deduci, eo quod in eorum locum successerint; id, inquam, minus aptè deriuatum est. nam si vera est eius coniectura, non modò vellus illud muris Armenici appellandum sit *Hermes*, sed singula gentilitia scuta eodem modo nominanda foret. quia, vt patet, non illæ solùm parvae tesserariæ, iu quibus est illud vellus ponticum, seu hermionicum, verum etiam quælibet aliæ, locum prisorum Hermarum obtinent in Museis. Nos in arce tesseræ scutarie magis idoneas, vt nobis quidem videatur, huius vocis notationes offerimus.

8.

C A P V T . I I .

Hermathena in Bibliothecis, & cur?

TRIA HOC CAPITE DISPUTO. PRIMO LOCO QUID SIT *Hermathena*; SECUNDO, CUR IN BIBLIOTHECIS, SIEU ANIMORTUM PALASTRIS DEDICATA: TERTIO, QUID IN EIUSMODI SIMULACRO INSCRIBENDUM? INGENUE FATEOR VISUM MIHI ESSE HAUD ITA FACILE COGITATIONE INFORMARE, AC MULTO MINUS DEFINIRE, QUID SIT ILLUD GENUS STATUARUM, QUOD PASSIM *Hermathena* NOMINATUR. LICET ENIM IPSA VOX CONIUNCTAM MERCURIJ, & MINERUÆ IMAGINEM SIGNIFICET, IDQUE VULGO SCRIBANT AUTORES; TAMEN NON SATIS CONSTAT, NEQUE VIDETUR A VETERIBUS CLARE EXPRESSUM, VTRUM *Hermathena* DICERETUR VITRUM VTRIUSQUE NUMINIS SIGNUM, QUOD ESSET BIFONS, AUT BICEPS, VEL ETIAM BICORPOR, & PROINDE VOCARETUR *MERCURIO-MINERUA*, SIEU *Hermathena*. ATTINGUNT NODUM, NON DISSOLUNT, QUICUMQUE DICUNT MERCURIO & MINERUÆ COMMUNES ARAS ERIGI SOLITAS, IMÒ VT VTRIUSQUE NUMEN IN EADÉM STATUA, PONI CONSUEUISSE: ITA THOMAS DEMPSTERUS^a, VEL QUI SCRIPSERE VTRIUSQUE NUMINIS SIMULACRA COPULATA AB ANTIQUIS, ATQUE VNICUM EX DUOBUS EFFECTUM HAC CONIUNCTIONE: ITA VINCENTIUS

I.

^a I. 2. antiqu.
Rom. c. 9.

^a in imag.
deorum.

Cartharius^a : verum, quâ tandem ratione geminum illud signum ita in vnum coaluerit, ut *Hermathena* communi appellatione dici possit, non docent.

2. Priusquam de hac re paulo curiosius inquisiuissim, singebam animo *Hermathenam* non bifrontem quidem, nec bicorpitem, nec bicorporem statuam, quæ altera parte Mercurium referret, sed distinctum vtriusque signum in vnâ eadēque basi affixum: tamen re paulò accuratiùs disculsa, visum est, nihil aliud esse *Hermathenam*, quām Mineruæ simulacrum mediâ parte inferiori in cippum quadratum, seu columnam defens; superiori verò, (qualis vulgò singi solet) galeâ, peplo, clypeo, hastâ insigne; itaque esse ut credam facit, cum quia nulla alia occurrat aptior eius rei informatio, tum antiquus numus Fuluij Vrsini alteri parte Hadriani Imperatoris effigiem, alterâ Mineruam, qualem hîc propomimus, exhibentis: vnde sibi in eâdem difficultate fluctuanti potestum esse in quo consistaret, fatetur Paulus Manutius; qui præterea dicit lapidem illum figuræ quadrangulæ significare Mercurium, ac vocari Epūn̄ τεργάνων, cui lapidi cùm imposueris Mineruæ signum, *Hermathenam* efficies; hac ratione, ac numi figura persuasus nobiscum sentit.

*Iconem ex-
hibet Paulus
Manutius in
ep. 3. l. 1. ad
Att.*

3. Aliæ insuper mihi sunt rationes, quæ me in eamdem sententiam induant: in primis præter ea, quæ superiori capite de columnis passim pro numinibus coli solitis, obseruo, & speciatim de Pallade ex Orphe-

Τριτογενέας δικαίων αἰεὶ πάτερ βεατήν οὐδον.

Ode ψ &
Il. π.

Tritogenia Palladi excitarunt grauem lapidem, qui supernè desinens in Palladis similitudinem, rectè dici potuit *Hermathena*, non quidem composita voce ab Epūn̄ & Aθnā, quas *Minerua imposta basi*, seu fulero; quod sensu Homerus metaphorice dixit Ἐγειρα μέλισσα, columnen, siue fulcimentum ciuitatis, (quamquam nec absurdâ foret ista interpretatio) sed ab Epūn̄, quod *Mercurium* significat, & Aθnā, quod *Mineruam*, ac si *Hermathenam* interprereris *Mercurio-mineruam*, hoc est, *Minerua* statua ad *Hermarum similitudinem facta*, videlicet, cuius media pars superior sit armata virginis species, ut eam exhiberi mos est; inferior verò truncus, vel lapis quadratus, sicut omnīus primus expressus est *Mercurius*, & exprimi frequentissimè consueuerat: quidni igitur ego Mineruam, eo modo quod dixi fictam, *Hermathenam* vocare possim, cùm Arnobius^b Alcibiadis statuas in modum *Hermarum* perfectas vocet *Hermas Alcibiadis*? Illius genetivis fuit ea, cuius meminit Hesychius, Προτον̄ εἰκὼν βασιλικὴ ἦν τὸ φάνερον σώματος ἵδος, *Protone erat imago regia ad umbilicum usque corporis formâ.*

b 1.6. cont.
gen.

4.
^c ep. 3. ad
Att. l. 1.

Paul. Manut.
in ep. 3. l. 1.
ad Att.

Alterum, quod proposuimus, est *Hermathenas* fuisse ornamenta Bibliothecarum, huius rei testis est Tullius^c. Quod ad me *Hermathena* scribi, (inquit) per michi gratum est, & ornamentum Academia proprium meum, quod est *Hermes commune omnium*, & *Minerue singulare est eius Gymnasij*. eundem morem confirmat Cassanæus suprà. Sed cur Mineruæ statua propria, & singulare est ornamentum Academæ Ciceronis? Quia Academæ Gymnasium fuit Athenis, vnde suam villam Cicero nominauit, & Athenæ

Athenæ à Minerua conditæ , ac nominatæ . Neque ullo symbolo melius exprimi potest tum studiosi hominis conditio , tum doctrina , eiūque parandæ modus , quā Mineruæ simulacro , ac proinde nihil ponni potuit in Bibliothecis aptius , & conuenientius Hermathena .

Fingitur Minerua prodiisse ex fœto Iouis capite ; quia sapientia & eruditio est quoddam supremi numinis donum , & inaudierant forsan fabulosi Theologi qui primi finxerunt ortum hunc Mineruæ ex capite Iouis , dictum fuisse à Salomone sapientiam processisse ab ore Altissimi . Cuius tria sunt munera præcipua , bene cogitare , quæ sis meditatus recte eloqui , & cogitata dictaque strenue perseQUI ; ideoque *Tritogenia* nuncupata est . Sanè ita semper existimata est aut sapientia , aut eruditionis præses , si non ipsa sapientia & eruditio ; vt non solùm ædificare à Minerua Athenæ omnium doctrinarum altrices fuerint , in quibus summa vis dicendi & inuenta est , & perfecta : verùm etiam quæcumque loca fuerunt celebria veterum poëtarum Græcorum concursu in quæ sua scripta deferebant , sicut poëtæ Latini ad Apollinis templum , *Athenæa* vocabantur ; quemadmodum & illa Auditoria , ad quæ poëtæ sua carmina recitaturi , vel Philosophi disputaturi , vel Rhetores declamatuerit solebant conuenire : denique præmium dari solitum præceptoribus à discipulis *Mineruale* , vel *Minerual* appellatum est : indéque factum ut necessaria ad eruditionem comparandam supellex & subsidia Mineruæ præsidio ac tutela credatur esse : eius generis est olea , quâ redimitam esse in coronæ modum Mineruæ galeam scribit Apuleius : nam & illi arbori merito putatur præesse , quod literas discentibus multum olei in continentibus vigiliis insumendum sit . Similem ob causam Atheneis huic Antistitiae studiorum dicatam fuisse quamdam lucernam , in quam infusum semel oleum nonnisi anni vnius spatio consummabatur , licet noctes diésque arderet . Mitto dicere ab Ægyptiis apicem fuisse pro cono eiusdem Deæ cassidi in Isidis templo (quod erat doctrinæ domicilium) *Sphingem reconditionis doctrinæ symolum* ; & gallum gallinaceum impigrum studentium excitatorem , atque Mineruæ comitem perpetuum . hæc & pleraque id genus Mythologis relinquo ; quemadmodum & Paræmiologis hæc proueria ; *Sus Mineruam* ; *pingui & crassiore Minerua* , aliaque eius generis .

Vnum refero duntaxat , quod Hermathenæ in Bibliotheca inscribi volo , *Nihil inuitâ Mineruâ* . Ita enim fuit persuasum antiquis Mineruam præesse bonis artibus & ingeniiis ; vt manârint inde plurima illa , quæ teruntur , proueria ; cuiusmodi est in primis istud , quo significatur nihil operis literarij repugnante ingenio aggrediendum : *solent enim* (ait Seneca) *male respondere coacta ingenia* . Hinc natum illud Horatij monitum ,

Tu nil inuitâ facies dicēsve Mineruâ .

huc affines locutiones apud Ciceronem variis locis . Certè tantum est momenti in hac velificantis Mineruæ aura , vt si secunda afflauerit ,

5.

Lucian Pau-
fan. in Att.Democrit. &
Eustath.
apud Rhod.
dig. l. 20. c.
13.Lamprid. in
Alexandro.
Varro 3. de
reput. c. 2.Pausan. in
Att.

Idem.

6.

multum viæ felicissimè emetiri possis, & quasi ludibundus: si refrauerit, prorsus hærendum sit, vel aduerso flumine semper eundum. Quapropter magnopere censeo, scripturus aliquid, vel meditaturus explores ventos; & cum aspirantem tibi senseris Mineruam, totis eam velis excipias: alioqui experieris nihil esse aliud bellare cum Diis, quam naturâ repugnare. Non est tamen ita fidendum eidein naturæ tuis votis obsequenti, vt remissior fias, & oscitabundus tractes studia literarum. Sed (quod aiunt) cum Minerua manus quoque admouenda, & recolendum Agathonis carmen laudatum ab Aristotele^a,

Tέχνη τέχνων ἐστὶ ηγέρη τέχνη.

Ars fortunam iuuet, & fortuna artem.

^b Serm. 58.

& illud Simyli apud Stobæum^b,

Οὐτε φύσις τεχνὴ γίνεται τέχνης ἀτερ

Πρὸς δὲν δημητρίδην μαθητῶν εἰσῆντο

Οὐτε πᾶν τέχνη μὴ φύσιν κεπτίνεται.

Nec sufficit natura sine arte cuiquam quocumque in studio, nec ars per se sine praesidio naturæ.

C A P V T III.

Hermeracles in Bibliothecis.

1. **D**E Hermeracle eodem modo philosophandum censeo, vt de *Hermathena*, dicendūmque *Hermeraclem esse Mercurij, & Herculis coniuncta signa*, siue *Herculem* parte media inferiori columnam, vel cippum, alterā, vt eam pingi mos est clauam dextra prætentantem, & leonino exuio redimitum, ἀλλὰ μὲν Ερυξὶ ἢ τε Ησακλέῳ δὲν των ἀγάλματα κοινά. Sed & nunc (inquit Aristides) *Mercurij, & Herculis communia sunt signa*.

2. ^c ep. 7. & 8.
ad Att.

Porrò, *Hermeracles* suum quoque habuisse in Bibliothecis & Academiis locum innuit Tullius^c, vbi ornementum suæ Academiæ non tantum ab amico petit *Hermas*, & *Hermathenas*, verùm etiam *Hermeraclem* subdit, *Bibliothecam* iuam caue alicui despondeas, quamvis acrem amatorem inueneris. namque ego omnes meas vindemiolas eò reseruo, vt subsidium senectuti parem. Vnde non tantum palæstræ ornamento vt splendori propisci puto à Tullio emptione signorum numinum illorum, quæ præferebantur Gymnasiis & corporibus exercendis, sed etiam Museo, siue Bibliothecæ. Censeri verò *Herculem* inter præsides liberalium studiorum Deos, admonet eius clava ex oleastro, quæ est arbor sapientiae: idem indicant in Arcadia Mercurio, & Herculi templa communia; tum eiusdem cultus & ara in Academia Athenensi cum Minerua & Mercurio: denique nihil notius Hercule illo, qui *Gallicus* ideo vocari consuevit, quod Galli eum fingerent tenuissimis catenis aureis extremæ lingue perforatae, insertis infinitam hominum multitudinem auribus religatam, non tam vi trahere, quam sermonis suavitate delinita, & sequi gestiæ tem ducere. Adde ex Eumenio oratore^d *Hercule* seorsim ab Apolline

Pausanias.
Rhodig I.
12.c.19.

^d Oratione
de instaurâ-
dis scholis,
apud Lili.
Giral. synt.**

Musagetem,

Musagetem, hoc est, *Musarum* seu comitem, seu ducem, cui sub hoc nomine Fuluius nobilior in circu flaminio ex pecunia censoria ædem fecit, non cā tantū de causā, quod esset poëeos studiosissimus; verū etiam quod quando cum imperio versaretur in Græcia, sic eum coli acceperat. Idem nouem signa Comœnarum sub tutela fortissimi numinis dedicauit, vt res quæ mutua inuicem indigerent ope, hinc Musarum quies defensione Herculis, illinc virtus Herculis Musarum voce, & praconis.

Inscribamus item aliquid huic Hermæclii: non occurrit quidquam aptius, quam illud quod in ore habere, & decantare in scholis solebant Græci. *τὸν τὸν πόνον πολὺν*. *Dij bona laboribus vendunt;* quod cū omnibus in rebus verum sit, iuxta illud Virgilij^a,

— *labor improbus omnia vincit,*

atque Simplicij Antiphonis senatum,

Τῆς ἐπιερείας πάντα δέλτα μήνες.

Diligentia parent omnia.

in discendis tamen scientiis est sanè verissimum, & quotidiana experientia testatissimum; vt dubitare meritò possis, sitne optabilius excellens ingenium cum remissiore diligentia; an summa diligentia cum mediocri ingenio: vt vt sit, licet primum sit magnæ felicitatis, certè secundum virtutis est maximæ. Ingenioso gratulabor, laboriosum suspiciam; ac plura etiam ab isto cum sua illa malignitate naturæ, quam ab illo cum sua illa felicitate expectabo: & si paria vterque ediderit, haud patem vterque laudem promerebitur. Est ita sanè; nihil est tam difficile & arduum quod humana mens non vincat, atque in familiaritatem perducat assidua meditatio. *Quodcumque imperauit animus, obtinuit. nunguam opera sine emolumento, nec emolumentum fermè sine opera impensa est.* Nullum est tam horridum & incultum ingenium quod assiduitate studi & vsu librorum non splendescat. Sapiens est & graue Fabij Quintiliiani monitum in hanc sententiam parentibus iuxta ac liberis, & cuiilibet de studio literarum cogitanti in primis salutare; quod ideo non pigebit exscribere. *I Hebetes & indociles (inquit b) non magis secundum naruram hominis eduntur, quam prodigiosa corpora & monstros insignia; sed hi pauci admodum fuerunt: argumentum, quod in pueris eluet spes plurimorum, qua cū emoritur astate, manifestum est non naturam defecisse sed curam; proflat tamen ingenio aliis aliū, concedo; sed ut plus efficiat, aut minus: nemo tamen reperitur, qui sit studio nihil affecitus.* Quod si ad præclaram naturam & bonitatem ingenij velut ad nitentem sua sponte agrum idonea cultura accesserit, incredibile quam vberem messem collecturus sis. Si natus es ingenij aream solidam, facilem & expeditam, atque excitandæ magnæ eruditio idoneam, tūque strenuè ædificaueris, prætinus in immensum crescer opus, & fastigium astris inseret. *hoc facere Herculeum est.* Generosos, & heroicos animos nutrit labor. quid cessas? non est viri timere sudorem. Non excidat illud D. Gregotij Naz.^c οὐδὲ τετελέσθαι τὴν ἀπόδοσιν, οὐδὲ μηδὲ τὴν ἀπάτην ἔχεσθαι. Duabus rebus in scientias, & artes comparatur imperium, vel duabus rebus artes,

^a in Georg.

Sen. de fra

l. 2.

Luius.

b l. 1. c. 1.

Sen. ep. 31.

^c orat. in magnum Basilium.

& scientia ad summi honoris & imperij fastigium euadunt studio, & ingenio felicitate.

C A P V T IV.

Lil. Girald.
Synt. 10.

Hermerotes Bibliothecarij.

I. Tatuas ex Amore, & Mercurio, eâ quâ superiùs diximus ratione
Pausan. in coniunctas Epis̄ḡw̄tas vocant. consecrata fuisse huiusmodi simulacra
Attic. Amorum & Cupidinum in Græcorum Gymnasiis, adeoque in ipso
Academiæ vestibulo, intolerantissimè tulit Lactantius ^a, quorum aspe-
ctu incauta æstatula impudicitiam, pietatem existimaret, & profiteret-
ur Theologiam probri & perulantiaz plenam, doctrinamque impurissi-
morum numinum studiosè condisceret: affectus enim intelligentiam
in plurimum imbuīt ac regit. Quare nunc (ait D. Cyprianus ^b,)
an possit esse quis spectat integer & pudicus deos suos quos venerantur, imi-
tantur; sunt miseria & religiosa delicta. hunc morem statuendorum Cu-
pidinum in literariis Ephœbeis à Tullio quoque reprehensum refert
idem Lactantius ^c: tamen & hoc ipsum haudquaquam inconsultè &
perperam contendunt Philosophi in suis de Amore disputationibus
apud Athenæum ^d, videlicet ut innuerent, amore literarum omnino
esse opus ei, qui ad eruditionem aspirat. Amor enim impetum admit-
tendum acuit, si tamen non ipse impetus est, ut dixit D. Augustinus,
eò feror quocumque feror, difficultates superat; labore vel non sentit,
vel contemnit, vel etiam diligit; & (quod dixit D. Bernardus ^e,) ubi
amor est, labor non est, sed sapor, ἀλλὰ τὸ πεχῦν δημιουργίαν ἐν ιστού,
τὸν δὲ τὸν αὐτὸς αὐτὸς διδούσας γένεται ἐλόγιμος καὶ φανὸς ἀπέβην. Sed
& artium facultatem nōnne ab hoc Deo tradi videmus, eumque hominem
cuius hic est preceptor quavis in arte præcellere, &c. haec Plato ^f, ἵψος
δέ τοι καλὸς ἐγένετο ἐγκομιάζεσθαι, ο καλῶς μεγάστην ἐσεῖν. Ille autem amor
honestus est qui ad honestè amandum impellit. Amori honesto apud Cre-
tenses, & Thebanos ritè fieri solitum refert Athenæus, quod in militari
amore sitam esse victoriam putarent. Eum Orpheus ut solerter in-
dagatorem, perspicacem, ac rerum occultarum claves habentem com-
mendat. Refert Plutarchus ^g vulgatum Græcorum dictum, μενον
δέ ἀπε τῆς μεταξει, κανὸν ἀμυντικὸν τὸ τρίπλον, musicam docet amor, licet prius
indoctus sit. Itaque si tuum pectus coelestis quædam fax diuini amoris
succenderit, tñque eâ solùm mente & consilio doctrinam ambias, ut
inflammeris ad amorem numinis, aliósque eodem igne inflames; ex-
periere nihil esse ad discendas bonas artes ingeniosius, nihil diuino
amore solerius, fasque tibi erit hunc Epis̄ḡw̄ta habere in tuo Museo,
poterisque illi versiculum hunc inscribere,

Ingenium præstat, præstat & ingenio.

S E C T I O . V.

Elegantibus picturis, & appositis emblematis ornandum Museum, & super ea re nonnullae cautiones.

PICTURAM & scripturam re ipsa, & nomine esse germanas, facile intelliger, quisquis utriusque munus considerauerit, & communem utriusque apud Graecos appellationem, immo & apud Latinos; nam & scribi & perlegi dicuntur imagines, perinde ac si forent Auctores alicuius scripta Apelleæ cuperent te scribere ceræ. Virgil.^a de rebus pictis à Dædalo,

— qui protinus omnem
Perlagerent oculis

Nomen in Arcadia meruit quod in arundine pingu

& Plutarchus picturā tacitum poëma vocat; poëma, loquētem pictutā; dixitque Gregorius Nyssenus ^b, etiam mutam picturam in pariete loqui, η γεων σωπώσιν εἰ τοιχῷ λαλεῖν. quæ causa est, ut propè absit, quin ego tabulas pictas absolute appellem libros non solum indoctorum, ut vulgo dici consueuerunt, verum etiam creditorum; illud saltem pronuncio, perparum interesse inter Pinacothecas, & Bibliothecas. Itaque nostra Bibliotheca meritò imperfecta videri possit, si careat hoc genere mutorum librorum, qui vel scalpro, vel stylo, vel penicillo eduntur. Tum si nihil foret præter ingenuam voluptatem quæ ex pictura percipitur, satis sit ut Museum luculentis tabellis ornetur. Stoici licet seviores Philosophiæ cultores admiserunt in suam porticum ubi docebant, hæc ornamenta, quam Polygnotus in honorem Musarum pulchre depinxerat, vnde à picturæ varietate ~~monia~~ vocitata est. Suus fuit locus sectione præcedenti numinibus olim præsidibus Museorum; nunc habeo ornare & instruere cellam hanc literariam convenientibus picturis & emblematis, quorum singula sint velut libri in angustum coacti, & collati in eruditum, licet per breve compendium; vnde duplex manabit commoditas: altera venustatis illius loci, quo nullus debet esse ornator, quemadmodum nullius ornatus homo dotus debet esse studiosior. *Quicumque enim eo non delectatur (inquit Philostratus ^c,) non modò veritatem, sed & eam, qua ad Poëtas pertinet, sapientiam iniuriā afficit.* Est enim pictura τὸ δέοντα εὐρυτα, tum ob formas quibus in terra horæ pingunt, τὰ εἰ γῆ εἴδη ὄποια τὰς λειψόνας αἱ ἔργαι φένται; tum præsertim ob cœli speciem quo nihil potest esse pictius. Altera commoditas est eruditio, quam eminere in cœlo, in solo, in partibus Bibliothecæ, si accurate construitur, omnino pat est ut omnia in templis

Stat. in Syllo.
^a 6. Æneid.

Mart. l. 9.
ep. 14.

b de S. Theodo-

Cic. i. Acad.
& i. de diu.

c in Hella-
dia.

temporis spirare pietatem, & veram in Deum religionem, & in armamen-
tariis bellicam virtutem decet.

2. Priusquam ad rem veniam, nonnulla te moneo, quisquis es qui de Museo excitando cogitas. Primum, ut quotquot ibi erunt picturae, elegantes sint, atque ingenio & arte perfectae, & vicissim penicillus calamum in picturis, & penicillum calatum in libris æmuletur, sequere inuenient. Duas eausas habeo hoc te monendi. Prima est, quia Musæ postulant ut in Museo nihil ~~exponatur~~ collocetur, nihil agreste, nihil il liberale, nihil rude, nihil inconcinnum; satius enim est nudos esse parietes, quam inuenestè pictos; alioqui quæ tabulæ oculos tenere, ac suauiter reficere deberent, eosdem à se alienant & fatigant. dum disiplinent: deinde, quandoquidem in eo loco interdum te viri docti conuenient, aut visendi gratiâ, vel officij, vel consilij, vel studij causâ; sic habeto, vix esse etiam inter mediocriter eruditos quemquam, qui non profiteatur aliquam cognitionem architecturæ, Musicæ, Medicinæ, ac picturæ præsertim, licet nec colores diluere, nec terere, nec penicillum tenere, nec carbone delineare, non denique prima huius artis tudimenta didicerit; haud tamen videri cupiat imperitus iudex horum operum. Fatebitur quidem ingenuè se nunquam didicisse lineam, & se protus esse pingendi impetum; quia tamen sunt pleraque in tabellis, de quibus ut bonum iudicium feras, non tam est necesse habere manum eruditam, quam limatum & solers iudicium, &c. ideo vix est, ut literati homines in ipsis rebus inspiciendis, estimandis, demirandis, reprobandis arguti, & lyncei videri non desiderent: & simulat que picta imago, vel sculpta in oculos incurrit, illico non cauillentur circa austoritatem colorum, florem, suavitatem, circa vultuum argumentias, venustatem oris, capillorum elegantiam, aptam membrorum proportionem, conformatiōnem lineamentorum, habitum palæstræ, circa eminentias, recessus, & lumina; qui nero, articulos, vestium tu gas, & sexcentas eiusmodi minutias non consertentur oculis, & sermone gaudentque mirificè si Arithmeticam in Ionico, Sicyonio, & Attico pingendi genere animaduertant; poëticam in fragmentis, Opticam in singularum rerum, prout longius, vel proprius absunt, paruitate, vel magnitudine, ac istius generis oculorum deceptionibus; Geometriam in symmetria, moralem Philosophiam in perturbationibus animi exprimendis; & plurimum student eruditionem iudicium, & ingenium suum in hac arte in primis ingenua, & liberali proferre. De colorum deleitu quos cœlo Bibliothecæ, vel parietibus recens gypso, aut cæmento inductis imprimatas, nihil dicam; quia hæc cura pictorum propria est, qui si periti sunt satis norunt, non promiscuè omnis generis colores adhiberi ad albarium opus; sed plerumque ex terra coloris varijs, aut rebus terræ affinibus factos, ex calce, ex tritis carbonibus aliisque eiusmodi, qui cum recenti pateti permixti fuerint, nulla vetustate euaneantur.

3. Cauendum præterea maximopere ne minutus quidam carbo, aut calx non trita, nec bene diluta intra cæmentum residat: nam brevi tempore

tempore ob igneā vim quæ illis inest, intumescens, ac se se proferens, rumpit inducētā parieti crustam, ac foēdē pīcturam deformat. Vidi ego implūium vnius Academīæ, cuius parietes figuris astronomicis innumeris, & multiplicitib⁹ horologis erant pulcherrimè descripti, & eleganter pīcti, tamen imperitia, vel incuria tectoris in calce (vti monuimus) perpurganda & maceranda, totum opus valde foēdauit tecto-rio in næuulos, verrucas, tumulos, pustulas ob conceptum carbonem, & calcis grumulos multis in locis seſe aperiente, ac tandem collabente.

Item si ad emblemata Musas adhibes, si Charites, si Sibyllas, aut ali-
quid ex historia, vel fabulis, vel eruditione promptum: vide (amabo)
vt pīctores exprimant istiusmodi imagines modesto habitu, ore vere-
cundo, pudore virginali, eaque specie & formâ, vt quisquis in eas aspe-
xerit, non faces obsceni amoris hauriat, sed religiosius castitatem co-
lat; non temerè hoc moneo, solet enim haud raro contingere, vt dum
pīctores sibi nimis indulgent, consecranturque pulchrorum corporum
veritates, & indiscretas similitudines, in quibus esse aiunt pīcturæ dé-
litias, & artis medullam, Diuam Christi hospitā Magdalena in suo
illo horridæ specus secessu prouolutam ante signum Christi in Cruce
affixi, ita intactam exhibent, tantam illi affingunt mollitudinem & ni-
torem cutis, vt pietati penicillus probro sit, posſitque Minerua videri
castior hoc reparatæ pudicitiæ exemplo, vt pote quæ gloriare Pallas
non dubitet peplum suum à nemine mortalium fuisse ynquam reue-
latum.

Itaque si erunt aliquæ effigies alterius sexus in tuis emblematis, ita
moderabere pīctori tuo, vt pro Charib⁹ non pinna Ledam, aut Hele-
nam, aut Cleopatram contaminatissimas fœminas, nec pro Calleope,
malesanus aliquis Briaxis rediuius exprimat Pasiphaem; pro Clio, Si-
lanion iterum Cotinam faciat; pro Erato, Praxiteles Phrynem; pro Tha-
lia, Herodotus Olynthius Glyceram; pro Melpomene, Turnus Laudem;
pro Terpsicore, Meco Europam; pro Euterpe, Calliades Nearam; pro
Polymania, Praxiteles Spitunenem; pro Vrania, Apelles Venerem, om-
nes infames mulierculas, & nobilia scorta, digna potius titione, & car-
bonibus, quam nobilium illorum attificum scalpro, vel penicillo. Fabij
pīctoris filia pudicitiæ studio virum nunquam pinxit, cætera graphicè
expressit. Absint ab hominis Christiani Museo Panisci, nudæ puellæ,
Satyri ebrij, Floraliorum pompæ, Eleusia mysteria, emergentes è mari,
vel volitantes in concha Veneres, Antinoi, Adonides, & portentosa Io-
uis adulteria, quæ propudianæ in ipsis quidem Ethnicis ferenda puta-
uit Clemens Alexandrinus ^a, eaque vocat *consecratæ impudicitie colum-
nas, ἡδυτικὰς ἀρχέντα, solutæ & mollioris vitæ exemplaria*. Tatianus ^b,
rekies θεωρίατα, vitiorum monumenta, θιάματα τὸ ἀπόμενον, infamia
spectacula. Ego pīcta Musea eiusmodi sordibus appellare soleo, Trium-
phantis libidinis arcēs, pinacothecam Asmodi, scholas impudicitia, profligata
castitatis trophyæ, offirinas lenonum, & verissima profibula; quod nec rule-
runt Thebani, à quibus animaduersum est in eos, qui turpia pingerent.
Nec Aristoteles qui castissimè monuit μῆτρι στρατη, μῆτρι γαφὴν οὐ ποτε

3.

4.

^a in pro-
trept. non
multò ab
initio.
^b orat.con-
tra Græcos.
Greg. Nyss.
hom. 3.
Buleng. l. 1.
de pīct. c. 10.
polit. l. 7.

τοιέτωρ πολέμεων, nullum signum, nullam picturam debere tales rest turpes imitari. Infamis est eo nomine Patrhasius, qui minoribus tabulis pinxit libidines, eo genere petulantis ioci se reficiens; sed sceleratores pictores professione Christiani, qui penicilli obscenitate fidei suæ integritatem sanctitatémque eiabant. Quis credat in talibus lustris habitare virgines Musas, & (vt Christianè loquar) diuinam sapientiam. Ego si sciam tuum Museum esse expolitum istis fecibus, ac simul instru&tissimum libris, qui mihi maximopere necessarij sint, pateatque aditus ad eos videntos, vel etiam exportandos; nolim tamen eò ingredi, & malum carere tuis opibus, quām haurire oculis tuas spurcitas; & tū tu me invitanteris, liberè respondebo,

Nobis laus erit minus esse doctis,

Qui Musas colimus pudiciores.

5. Nemo itaque pietatis, vel eruditionis fucum inducat pruriēti sua libidini, neque capiatur fœdo artis & naturæ inter se in tabella certantium spectaculo: alioqui vincetur & ipse turpiter. Prò quām multis Christianis pudorem iniicere deberent hæc philosophi Ethnici verba.

Arist. I. 7. polit. c. vlt.

*Omnino obscenitas verborum exterminanda est de ciuitate, ex turpiter enra loquendi licentia sequitur & turpiter facere: potissimum igitur statim à pueris neque discant, neque audiant quidquam turpe; cum vero dicere quidquam interdicimus, clarum est quod & aspicere picturas, aut actus deformes prohibemus. Sit igitur cura magistratibus nullam neque picturam, neque statuum effetalium rerum imitaticem. Eas Trullense Concilium canone centesimo appellat oculorum præstigiatrices, mentis corruptrices, & sufflorationum ad turpes voluptates incitatrixes. Longè capitaliores obscenis libitis, licet hi sint bonorum morū corruptores præsentissimi: imagines enim velut in specula, aut faculatoria fenestella positæ continenter, castitati insidiantur, doctosque ac literarum rudes in ictu oculi (vt ira loquar) perimunt. Nam, magno Gregorio teste ^a, in illis legunt etiam qui literas nesciunt; & quemadmodū Quintilianus dixit ^b, *Pictura tacens oris sic intimos penetrat affectus, vt ipsam vim dicendi nonnunquam superare videatur.**

Quām severe id Deus vindicauerit docet Roa destatis, & Fr. Joseph. de Iesu. Maria de castitate, ^a I. 9. registri ep. 9. ^b I. 11. c. 3.

His sanè incentiuis vsum fuisse spurcissimum Tiberium Cæsarem Tiā quillus docet ^c. *Vt deficientes libidines excitaret (inquit) cubicula plurifaria disposita tabellis & sigillis lasciuissimarum picturarum adornauit. Quæ causa est cur grauis auctor Ioannes Molanus ^d hæc scriperit: Quis nescit obscenæ imagines iure natura perinde, prohibitæ esse atque libros sive hereticos, sive obscenos. Proinde ne mirare Philomuse, si quām longissimè has spurcitas è Museo arecemus; sunt enim ex eo genere rerum, quæ prohibentur, quia malæ sunt, non autem malæ solùm, quia prohibitæ. Quia species formæ cordi per oculos illigata (ait D Hieronymus) vix magni luctu min manu soluitur. Nec obnuit is, qui in sacra sua nænia sic ingemit ^e, *Oculus meus deprædatus est animam meam in cunctis filiabus urbium mea. In Euangelio (inquit D. Hilarius ^f) motus tantum incidentis oculi adulterio equatur, & cum fornicationis opere punitur illecebrosa transcurrentia visus affectio.**

^e Thren. c. 3. ^f Can. 5. in Matth.

6. Admonet me & aurem vellit ipsamet verecundia virtus, vt adolescentuli

escenituli cuiusdam factum plusquam iuvenile, & certè in hoc genere heroicum ne obliuiscar libens pareo. Anno Christi millesimo sexcentesimo decimoquarto unus è nostris discipulis Ingolstadij è sodalitio Deiparæ Virginis audiens quemdam propolam clancularium obscuras quasdam tabulas vñales habere hominem adiit, omnes ad vnam emit, emptasque combusit, confirmans nihil se maiori lucro emisse, nihil dispendio minori perdidisse. qua empione multorum animas qui inde mortem oculis hauiscent, lucrificat; dignus ephebus insigni in oulatissimo Parthenonis loco imagine, & eternaque monumento. Refert Drexelius noster recensitos sibi à celebri quodam calcographo pictores ac scalptores pingendi scalpendique artem, quam egregiè norant, in uerecundè exercentes, aut ad incitas demum redactos, aut præmaturo funere sublatos miserrimè decessisse. Sic Deum vindicem experti sunt veri animarum carnifices, penicillum suum & cœlum prostituentes libidini. Nunc ad imagines & emblemata. Triplicis generis ea esse volui, & distribui in tres istas sectiones. In prima, sunt icones illorum hominum, seu Gentium vnde scientia ortæ sunt, vel quibus perfectæ cultæve studiosiùs: in secunda, præcepta quædam emblematica, seu præceptiva emblemata ad studia literarum pertinentia: in tertia, affectiones quædam studiorum, & studia tractantium.

Nicetæ c. 6.
§. 2.

C A P V T I.

Primus fons eruditionis, Christus crucifixus.

I N S C R I P T I O.

In quo absconditi sunt omnes thesauri sapientia & scientia Dei. Col. c. 2. v. 3.

NON erit quid illus miretur Christum crucifixum vocari à me. Emblema, si meminerit eumdeni conceptum in virginali Matri vtero vocati à D. Cyrillo Alexandrino a *sacratissimum enigma*, quod summa potius *veneratione sufficiendum est, quam humani indici trutina subiiciendum*. Hoc vulgo à doctis discrimen statuitur inter emblema & enigma, quid enigma sit pictura, aut sermo admodum obscurus & difficilis, & tantum maximè perspicacibus ingenii peruius, nec nisi post diuturnum studium & moram. Emblema vero eadem res est, aut affinis; verum haudquam ita implicita & inuoluta, quin facile ab eruditis euolui & explicari possit; non tamen ita clara & aperta, vt imperitoribns statim explorata sit. Quæ cum ita sint, certè diuinæ eruditiores in eorum merito enigma dicuntur: est enim res intellectu tam difficilis, vt ipse *Archidux noui Testamenti* (sic D. Ioannem Baptistam appellat D. Cyrilus Hierosol.) palam professus sit, indignum se esse qui illum soluat; nimis quid ei sigilla septem ipsius Dei annulo impressa forent: quæ cum in Cruce resignata sint, idem coelestis Agnus qui conceptus natusque Enigma erat, affixus cruce factus est emblema.

I.

^a exhort. ad Reginas.

2.

Sit igitur in loco maximè illustri rotius Bibliothecæ hoc Emblema, *Christus crucifixus*, cum hoc lemmate, in quo absconditi sunt omnes thesauri sapientie & scientia Dei. hoc signum duas præcipue ob causas in Bibliotheca statuo. Altera est; quia est valde consentaneum tuum Museum videri esse hominis Christiani, cui etiam summa sapientia est, non autem Ethici philosophi, cui crux, stultitia. Altera, quia Christus crucifixus est symbolicus liber planè diuinus, ac proinde in Bibliothecæ occultissimis loculamenris proponendus. Longiusculum est quod de hoc diuino codice scribit B. Laurentius Iustinianus aucteo opere de triumphali agone Christi, tamen adeò proprium est huius loci, ut visum sit longè gratissimum fore, si eloquentissimi Patris, & laureatâ quadrigâ vehentis in illa diuini triumphi panegyri fragmentum hic inferamus; sic igitur de Christo passo. *Christus non in membranis, non in lapide, non in ligno, sed sanguine proprio in sua carne conscripsit librum, utque ab uniuersis legatur, publicè exposuit: non autem sermone composito, vel humanae sapientia exaratus est verbis; sed hominum interueniente malitia, digito Dei scriptus, nempe sauentibus Gentilibus atque Iudeis depictus est foris, virtute autem & sapientia Christi formatus est intus. habet foris simplex & indoctus quid legat; habet spiritualis & perfectus quid intelligat: legit simplex & latiscatur, atque compungitur; exercitatus vero intelligens irradiatur atque accenditur. Quisnam nisi sapientia doctrix poterat paucis tam multa colligere? Abbreniatam quidem legem, legalia sacramenta, charitatis compendium, perfectionis celitudinem, virtutum normam, & totum redemptionis humanae modum ordinemque in hoc sui corporis inclusit volumine. Quam ob rem cum scribere compleset, nibilque superesset scribendum, inquit, Consummatum est. Quid eleganter, quid verius? eo in codice exarata reperies stylo ferreo, encasto plusquam imperatorio, & grandiori vulnerum charactere, diuinæ sapientiæ arcana occultissima, adoptionem nostram in filios Dei, & cooptationem in cœleste regnum. Dixi, *diuina sapientia arcana*. Crux enim ipsa tametsi nihil aliud consideres, Christum religioso cultu in ea venerantibus, *sapientiam Chaldaico & Indico sermone significat*. Dixi, *venturae vita promissionem*. Nam hæc ipsa salutiferi signi figura, apud Aegyptios est venturae vita symbolum, seu hieroglyphicum.*

3.

^a verbo... ^b Rufinum ^c Sozomenum ^d Socratem, neque ab hoc loco alienū. Cum dirueretur Serapis templum Theodosij senioris imperio, ac inuentæ essent in absculo illo simulacro, in postibus, in parietibus, lirerae quædam sacerdotales quas Aegyprij *ἱερῶνας* vocant, siue *ἱερῷ ὑψίᾳ dominicæ Crucis* formam referentes; Christiani recens conuersi ab superstitione, imò etiam Pagani, qui ad inusitatæ & portentosæ rei miraculum accurrerant, pronunciarunt, germanam huic literæ interpretationem esse *vita ventura*. Tu, mi lector, si sola crux felici præfigio immortálitatem tibi portendit, omen accipe; pone ribi in tuo Museo ante oculos literam hanc sacrosanctam, quæ vel vnica præstat omnibus humanæ sapientiæ voluminibus: atque in ea dum Christum aspicies, finge animo te vide re in nido suo, vel potius explicatum in pulpito volumen; aut (quemadmodum)

Masca Indi-
cæ.

^b 12.c.2.
^c 1.17.c.15.
^d 1.5.c.17.

admodum dixit D. Basilius) propositam tabellam, *πόπων ἡ τετραγωνία*, exemplar & scripturam, in qua Christianæ Philosophiæ præcepta, acerrima ad bene honesteque viuendum incitamenta, omniumque virtutum illustria exempla perleges.

Alludit (puto) D. Basilius ad dictum D. Pauli Galatas grauiter interceptantis, quod vitam suam & mores non exigerent ad sanctissima effata illius libri, quem in Cruce affixum præ oculis haberent, *præscriptus est in vobis Christus crucifixus, οὐ γέγονεν εἰ μὲν ἐστιν οὐκέτε εἰστιν*, est utique in eo libro vnde doctior & vnde melior fias. Talis ex eius diligentí per evolutione extitit D. Bonaventura, professus diuinum hoc volumen scriptum intus & foris, sibi esse instar amplæ illius Bibliothecæ, quam D. Thomas Aquinas, & ipse Doctor maximus & docibilis Dei *saintos tuos* in eius cubiculo se sperauerat visurum. O librum (exclamat Salmeron noster^a) super omnem librum! hunc expedite

4.

Nocturna versare manu, versare diurna: hoc sit Enchiridium nostrum, hæc Isagoge ad sapientiam, verbum abbreviatum, contemptus mundi, soliloquium, stimulus diuini amoris, Itinerarium mentis in Deum; quisquis eum euolues, in eo te reperies altissimis inscriptum insculptumque characteribus. Nam & hoc est auctoris huius libri diuinum oraculum; *In manibus meis descripsi te* b. Utinam, quod felicitatis D. Ioanni contigit, claves habeamus pectoris Christi, vnde tanquam è refertissima apotheca, & locuplete ærario promere possimus thesauros sapientiæ & scientiæ Dei, & velut aquilæ grandes ex vitali illa arbore hauriamus medullam doctrinæ coelestis, licet omnino, cum libebit: prostat enim continuò in pulpito Crucis apertus hic liber; præstolatur cupidissimè discipulos quos erudiat cœlestis Doctor è suggestu Crucis. *lignum enim illud ubi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuit magistri docentis*, dixit Augustinus^c. habeo in Cruce diuinam Bibliothecam. Illibatum mihi est archivum Crux Christi; habeo Doctorem Angelorum, cui nihil optatus est, quām mihi tradere scientiam Sæctorum, & artem bene viuendi, quæ tota in cruce est, dixit diuus Thomas: hæc quoque (nisi perditè excors sim) hæc sit summa votorum meorum. *hæc mea sublimior philosophia, scire Iesum, & hunc crucifixum, torusque mihi figuratur in corde, qui pro me fixus est in cruce.*

^a tom. 10.
tract. 37.

5.

b Isa. 49. 16.

Ezech. 17.

c tract. 19.
in loan. & ex
D. August.
S. Thom. in
cap. 12. ad
Hebr.

D. Bernard.
serm 43. in
cant. & serm.
13.

6.

Vasq. in 3 p.
disp. 51. c. 2.
d 8. reg. ep.
41.

D. Anselm.
2. cur Deus
homo c. 13.
e l. i. c. 17.

Exigit hic locus & debita I E S V C H R I S T O vindici nostro reverentia, vt paulò attentiùs consideremus, & qui tandem sint isti thesauri sapientiæ & scientiæ Dei, qui in ipso absconditi sunt. In primis assingere aliquam homini Deo ignorantiam, delirium est insanæ mentis & impiæ: neque Agnoita quisquam esse potest (inquit S. Gregorius^d laudans S. Eulogium eadem in Photij codice 230. sentientem) qui Nestorianus non sit. Nam præterquam quod templum Dei nulla ex parte obtenebrari decet; quid tandem nobis attulisset commodi, vel potius quid incommodi non attulisset, si qua insedisset menti Christi ignorantia? & si verum est quod scelestissimè Gnostici delirarunt apud D. Irenæum^e, Christum sub præceptoris ferula alphabetum, quod antea ignorabat, didicisse; si extremi iudicij diem, & causam

quamobrem à Patre æterno in Cruce derelinquebatur nescisset, aut in-
cognitas habuisset res illas, quas dicitur fuisse admiratus? *Dies hic occu-
tus etiam Iudici est* (ait D. Augustinus ^a ,) non ad cognoscendum, sed ad pro-
dendum: inutile enim nobis, aut etiam noxiū futurum erat detegi diem illum,
quos neque diei illius inscritudo ab infida securitate prohibet. Ignoratio illa
causæ relictionis (de qua idem Augustinus ^b) appositiè à Valentiano.
istro de ignorantia qua Christi humanitas ex se, & secundūm propriam
facultatem naturalem laborassei, vel de ignorantia non priuatua, sed
negatiua explicatur: sicut nec admiratio semper locum habet ab noui-
tate priùs incognita, sed interdum ab rei alicuius excellentia nouo mo-
do cognita: scientiam porrò illam, quam Theologi experimentalē vo-
cant, fuisse quoque in Christo, præter illud D. Bernardi ^c; sciebat iam
antè nostra, sed aliter, Scriptura sauis indicat ^d.

^a in Ps. 9.
^b in Ps. 21.
expos. 2.q.
15.p. 1.

^c Serm. 56.
in Cant.
^d Is. 7.

Ma. 12.

^e hom. in
Ramus palm.

8.

Quomodo autem in diuinissimo illo sole inesse vlla ignorantia la-
bes potuisset, qui nec labeculas opinionis, & fidei, vt pote imperfectas
luces, ipsiusque statui minimè consentaneas, admisit? Qualis (per Deū
immortalem) qualis thesaurus sapientiæ, & scienciæ obsconditus in
Christo, qui non modò scientia omni naturali perfectissimè prædictus
fuit, verūm etiam supernaturali per se infusâ, ab ipso sui conceptus
exordio, cùm iam inde super eum spiritus sapientiæ & scientiæ requie-
uerit, eaque fuerit ad merendum necessaria in eo, qui fide, vt pote co-
gnitione imperfecta, careret? Fueritque diuinitus concessa hominibus
inferioris conditionis? quæ quia tota simul Christo infusa est, bellè
in eam cadit illud S. Maximi ^e, Non fuit scientia Christi, inquit, sicut no-
stra sapientia, quæ est vestimentum consutum, & ex variis sensim comparatis
disciplinis consarcinatum; Christi autem sapientia fuit vestis desuper contexta
per totum, & inconsutilis, seu simul parta diuinitus.

Accessit ad has sapientiæ gazas clarus conspectus Dei, seu scientia
beata: nec enim æquum erat filium Dei priuari tanto bono, cuius pos-
sessio redemptioni & saluti nostræ nihil officeret; Deo aliunde præ-
stante, vt viator simul esse posset, eōisque perferre dolores & cruciatus,
quibus nostra sclera expiarentur. Sed quis dicendo, vel cogitando af-
sequi possit quantus hic in Christo scientiarum thesaurus fuerit? Na-
turalium quidem maximum fuisse necesse est, si excellentissimum ipsius
ingenium consideras temperamenti ac sensuum tum extenorū, tum
internorū perfectionem, atque facultatum inferiorū obsequentissimam
rationi subiectionem atque obedientiam; singularem denique
Dei tutelam debitam Christo, ne sensus obiectorum internuncij falli-
possent; vt riuisque verò supernaturalis amplitudo quantum longè la-
téque patuerit, quis mortalium, vel immortalium explicet? Accuratiūs
hæc disputare Theologorum est ex proprio munere quætentium de ra-
tione formalī scientiæ Christi per se infusæ, de eius obiecto, vt rūm ad
illud singulare pertineant, vt rūm rerum omnium possibilium compre-
hensio, vt rūm enidens abstractiua cognitio Trinitatis, an discursua sit
an phantasmatum indiga; qualia fuerint eius instrumenta & subsidia
aliaque id genus.

9.

De scientia beata hoc solum aio , eam respondere gloria Christi; quis eius altitudinem exploret? Itaque (vr Sancti Fulgentij verbis loquar) in Christo quippe capite sunt omnes sensus, hoc est, omnes thesauri scientiarum; in nobis tanquam in reliquo corpore, tactus est duntaxat, quæ est notitia imperfectissima : nobis ad locupletem illum sapientiæ Dei Thesaurum accedere licet , ac sperare , inanes haudquam esse reddituros.hic primus fons sapientiæ ex duodenis illis , quos in hac sectione indicamus , ad quem adeundum , atque ad eas aquas, quas hauserimus , in emendem Oceanum refundendas pulcherrima paterneli nos diuus Bernardus hortatur: *Origo fontium & fluminum omnium mare est ; virtutum ac scientiarum Dominus I E S V S C H R I S T V S . quis enim Dominus virtutum nisi ipse est rex gloriae; sed & iuxta Annæ canicum, idem ipse Deus scientiarum Dominus est : si quis callet ingenio , si quis nitec eloquio, si quis moribus placet, inde est, inde scientia, inde sapientia sermo : thesauri signidem sapientia & scientia ibi omnes absconditi sunt ; cur non spirituales riu, ut arua mentium rigare non desinant, proprio fonti sine fraudibus, & sine intermissione reddantur?*

C A P V T   II.

Secundus fons eruditionis , Deipara Virgo Maria.

I N S C R I P T I O.

Sedes sapientie.

Sanctissimam Virginem Deiparam ænigma, vel emblema appellem, nec satis scio. Ænigma omnino esse , atque ab eius curiosiori inuestigatione religiosè abstinendum , aureis & grauissimis verbis nos admonet D.Petrus Chrysologus. *Quantum secretam cubiculi sit regalis, quali reverentia , quo tremore locus adeatur , ubi ipsa Principis requiescit maiestas, circumpectum frequenti satellite regie domus atrium docet. Certe ad thalamum sponsi, nisi proximus, nisi satis intimus, nisi laudabilis fama, nisi probabilis vita, nullus admittitur. Intrathalamum verò ipsum, Virginem Deus capit solam, sola suscipitur virginitas illibata. & audes ô homo, Dominica incarnationis vestigare secretum, & ad illius pectoris cubiculum contendere, ubi tota superni Regis , tota diuinitatis requiescit maiestas ? Audes ipsis Dei manus operantes sanctum sibi corporis templum intra virginem alium Genitricis curiosus arbitter intueri ? Absconditum sculis mysterium , & ipsis Angelis innisibile sacramentum noli discentere, sed crede. hæc Chrysologus. Eandem tamen emblema esse Musis religiosè inserendum (quod omnibus sæculorum ætatis factum esse Cresolius scripsit a) disco ex grauissimis Patribus, qui Beatam Virginem diuinissimum librum nominant. In primis sanctus Epiphanius b, inter cætera elogia , quæ pleno ore, & pleno pectore congerit, sic eam compellat. *Tu es (inquit) ἡ ἀκατάληπτος βίβλος ἡ τὸ λόγον , ἡ τὸν τὸν μῆτραν καὶ πατέρα ἔχουσα, liber incomprehensus que verbum & filium Patris mundo legendum exhibuisti De eadem Georgius Nicomedensis interpretatur oraculum Isaiae de libro , quem neque periti literatum**

10.

^a in mystic.
1.4 sect. 3.

^b orat. de
laudib. B.
Mariæ Virg.

Isa.2.9.

rarum legere possint, quia complicatus est & obsignatus, multo minus imperiti, qui literas insuper nesciunt: vnde in hoc emblemate, vel potius ænigmate explicando difficultas ineluctabilis est. *Mariam* (inquit) indicauit liber obsignatus, quem nullus legit sciens literarum, prater eum qui obsignauit, & seruant supra rationem, cum charta significauit purissima, in qua Verbum sine scriptis impressum scidit fraudis chirographum.

2.

^a Orat.de Deip laudib.
^b Orat. i. de natu.

Vide D.Gregoriū Thau mat. ferm. 3. de annunt.

B. V.

^c Orat.2.de dormit.

Consentanea sunt quæ dixit alter Nicomediensis Gregorius ^a, Deipatam Virginem librum obsignatum appellans. Sanctus Damascenus ^b diuini huius libri studioſſimus, eius primam in publicum editionem natalitia oratione celebrans hæc ait, *Hodierno die is qui omnia efficit Deus Verbum quod pater è pectore eructauit, librum nouum condidit Dei lingua à Spiritu sancto calamo quodam in ipso conscribendum, qui quidem homini literarum perito datus est, nec tamen ab eo legitur. Neque enim Joseph Mariam cognouit, neque ipsius mysterij potentiam.* Andreas Cretensis ^c erga B. Virginem singulariter pius, sic eam affatur. *Tu es liber verè viuu quod in te tacitè fuit inscriptum Verbi paterni viuifico calamo Spiritus: tu sola verè es noui Testamenti volumen à Deo scriptum, quod Deus antè fecit cum hominibus.*

3.

^d tom. i.
conc.6 i.

^e in specul. leſt.3.

^f de assumpt. Virg.

Amo, & vehementer amo ingeniosam simul ac eruditam pietatem cuiusdam Mariæ clientis è nostra Societate, qui nuper in præfatione quadam theologica tam sublimiter sensit de hoc Mariali scientiæ fonte, vt asseruerit doctéque pariter ac splendide probauerit, non solum Angelos nunc in cœlis inde haurire quæcumque naturæ Angelicæ indebita sunt; ea videlicet, quæ de nouo ipsis reuelantur, verum etiam ipsorum in Angelorum dum adhuc in terris degeret, Mariam fuisse magistrum. Quæ quæstio si auctoritatibus disceptanda est, in promptu sunt palmates & decretoria. Audi D.Bernardinum Senensem ^d. In hoc est electa vt sol, inquit, loquens de Virgine Deipara, scilicet ad irradiandam totam multitudinem Spirituum cœlestium. DD.Bonauenturam, & Damianum reiicies: minimè reor; neutri vel sanctitas, vel sapientia, vel Senatus Pontificij purpura ad auctoritatem deest. Ille sic ^e. *Maria demonibus est mare amarum spiritualiter, & Maria est hominibus stella maris officialiter, & Maria est Angelis illuminatrix eternaliter.* Iste ^f; *Virga Iesse veri prænia luminis in illa inaccessible luce perlucens sic utrorumque spirituum habebat dignitatem, vt in comparatione Virginis nec possint nec debeant apparere, sicut sol solus orbem illuminat; sic hæc sola solidiori lumine & homines & Angelos illustrat.* Quæ ne otatoriè dicta videantur, quæro abs te, nunquid valde consentaneum est tam augustæ Matris dignitati, maiestati quæ sedis quam increata sapientia sibi delegit ad habirandum, vt quandoquidem Angelorum infimi à superioribus, vt hi quoque ab supremis illuminantur, isti pariter ab ea, quæ supra omnes Angelorum choros euæta est, ipsiusque felicitatis & gloriæ Angelorum instrumentum fuit, recipient nouas illas cognitionis accessiones & corollaria, quibus identidem à primario & immenso sapientiæ fonte Deo Opt. Max. illustrantur? Ego omnino ita sentio, ac libens volens ex animi mei sententia hoc tibi do, magna parens, nec me ynquam cum D.Epiphanio exclamare

exclamare pœnituerit, *O Virgo sancta, lumen aeterna mater, qua in cœlis illuminas copias Angelorum, & ipsorum Seraphim incomprehensum oculum.*

Id haud tantopere mirum videbitur, si eadem Virgo nondum exuta mortalitate eosdem Angelos pleraque docuit; docuisse autem vltro fatebitur, quisquis animo replicauerit magnam illam Apostoli vocem, *Mibi omnium Sanctorum minimo data est gratia hac; in gentibus euangelizare inestimabiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensatio Sacramenti absconditi à facultate in Deo, qui omnia creauit; ut innescat Principatibus, & Potestatibus in cœlestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Iesu Domino nostro. quibus verbis profitetur se ipsorum met Angelorum quodammodo Doctorem circa quædam mysteria gratiæ, cuiusmodi esse potest dispensatio fructus Incarnationis, & multiformis sapientia Dei in prouidentia, & prædestinatione erga homines per tale mysterium. Nec veretur D. Chrysostomus loquens de exordio Euangeliij Ioannis dicere, *Nihil nobis humanum, sed à Spiritu sancti abditis thesauris omnia proloquitur, quæ nec Angeli priusquam hec diceret, nouerunt. namque & ipsi nobiscum per Ioannis vocem, & per nos didicerunt, quæ cognovimus.* De quorum verborum intellectu eruditè Suares^a: Et inficiabimur Angelos aliqua à Deipara didicisse etiam dum superstes erat, à qua ipsius Apostoli plurima didicerunt, præsertim cum præcipuum illud fuerit gratiæ genus, quod rependere potuit adstantibus sibi & officiosissime famulantibus Angelis; nec vtercundari potuerint Beati illi spiritus in eius se tradere magisterium, *sub cuius disciplina* (vt loquitur D. Ildefonsus^b,) *Deus infans versatus est?* Quod autem sit illud genus sapientiæ in qua profecit Christus, proximè superiori capite indicatum est.*

Age verò (vt lemma huic imagini adscriptum obiter perstringam) quidni fas mihi sit eadem ratiocinatione conicaturam facere de magnitudine sapientiæ & scientiæ B. Virginis, quâ D. Bernardus^c eius charitatem estimauit? *Dubitare quis potest* (inquit) *in affectum charitatis transisse Mariæ viscera, in quibus ipsa qua ex Deo est charitas, nouem mensibus corporaliter requieuit?* nunquid non eodem prorsus corporeo modo totidemque mensium spatio increata sapientia in utero virginali velut in sede sua & solio resedit? Si discipulorum cum suis Doctoribus contubernium plures efficit sapientes quam schola, quemadmodum Seneca animaduertit, si Moses ex paulo' intimiore consuetudine aliquot dierum cum Deo ad eum radiatus prodiit, vt oculos se intuentum præstringeret; quibus facibus, quibus radiis, quibus fulgoribus, quibus solibus collustratam fuisse putas, ac deinde ceteros collustrasse illum, cui tanta annis plurimis cum splendoris Patris luminum CHRISTO IESU familiaritas, tanta necessitudo intercessit, tanta (vt sic loquar) unitas, dum æternuam illam sapientiam alio virginæ contineret? Præiuit huic meæ ratiocinationi D. Ambrosius^d, ex illa commemoratione Christi Domini in utero Beatæ Virginis rectè inferens eam in sapientia plurimum profecisse. *Verè alius Mariae crater tornatilis* (inquit) *in quo*

Eph. 3. v. 8.

Suar. 1. 5. de
Ang. c. 6.
n. 22.

^a ibid. n. 28.

S. Damasc.
or. de nativ.
uit.
Georg. Nico-
mediensis.
^b serm. de
assumpt.
Virg.

5.

^c serm. 1. de
assumpt.

d l. de insti-
tutione Vir-
ginis c. 14.

erat sapientia, quæ misericordia in craterem vimum suum, inde sufficientem pia cogitacionis gratiam diuinitatis sua plenitudine subministrans. Eadem argumentatione usus est Sanctus Anselmus ^a. Intravit Iesus in quoddam castellum ait: Christus, ut dicit Apostolus ad Corinthios, & ad Colosenses, est Dei virtus, & Dei sapientia, & in eo sunt omnes thesauri sapientie & scientie Dei, & Christus est in Maria; ergo omnes thesauri sapientia & scientie Dei sunt in Maria.

6.

^a in hom. super Euangelium Lucae 10.

^b l. i. de institutione Virginis c. 7.
^c l. de excellentia Virginis c. 7.

^d l. 2. de gloria & honore filii hominis.
Vide Franc. Suarem tom. 2. in 3. part.
q. 37. att. 4.
disp. 19. & seq.

^e ep. x.

7.

^f c. 12. n. 3.

Quapropter meritò ab Auctore sermonis de laudibus Beatæ Virginis, qui est inter opera D. Bernardi, dicitur esse mirabilis ille thronus qui sancto exuli diuinitus ostensus est, de quo procedebant fulgura, & voces, & toritrua. Maria enim celestem doctrinam, ait, audiuit, fidelius credidit, sincerius luculentiusque alijs tradidit. Quæ causa D. Ambrosio fuit ut diceret ^b, mirum non esse Ioannem Euangelistam præ ceteris fuisse locutum mysteria, cum ei præstò esset aula cœlestium Sacramentorum. nam (inquit D. Anselmus ^c), licet Apostoli per reuelationem Spiritus sancti edocti fuerint omnem veritatem; incomparabiliter tamen eminentius ac manifestius Maria per eum Spiritum veritatis, illum veritatis profunditatem intelligebat, & permulta eis per hanc reuelabantur, quæ in se non solum simplici scientia, sed ipso effectu, ipso experimentu didicerat. Habuit quidem illa (quemadmodum acutè dixit Ruperthus ^d) suum tempus tacendi, nimirum quandiu Christus inter mortales versatus est, quo tempore Maria erat hortus verè conclusus, & fons signatus, conseruans & conferens in corde suo omnia verba at post Christi ad cœlos ascensum locuta est, & erant emissiones eius paradisus, & fauus distillans labia eius; neceani veteretur S. Ignatius ^e magistrum nostram religionis appellare. Quid plura? mihi clientium tuorum minimo iterum te, pro eâ quâ possum reuerentia & gratulatione coinpellare cum D. Epiphanio libet, Per te notitia cœlestis à terris ad cœlos transmittitur. Quid ais Epiphani? Itane verò doctrinam cœlestem Maria à terris ad cœlos transmisit? Certè magnam spem faciis ab eadem doctrinas cœlestes ad nos in terras transmissum iri: imò & continenter transmitti satis indicant stellæ illæ coronatæ, Doctorum symbola, quibus augustum Mariæ caput cingitur. Felices stellæ; ô térque quatérque beatæ illæ ingeniorum & eruditioñis faces, quæ riant in vertice Virginis; felices Doctores, felices discipuli, felices scriptores quotquot Mariæ diademati, scientiæ & ingenij sydera dedicant; caput enim Virginis ea longè diuiniori lumine accedit, eaque (ut loquitur Bernardus) potius ornat, quam ab eis ornetur.

Volo igitur in hac nostra Bibliotheca emineat Deiparæ Virginis tabella, qualem pinxit D. Lucam accepimus: in qua duo præcipue obseruo, quæ ad literas & ad istud literarum domicilium pertinent. Alterum est sydus illud, quod in eius humero dextro appingitur, eruditioñis & doctrinæ hieroglyphicum; vt est apud Danielem ^f, Qui docti fuerint, fulgebunt sicut splendor firmamenti; & qui ad institutam erudierint multum, quasi stellæ in perpetuas aeternitates. Hyades illæ sacræ suo exortu diuino quodam imbre doctrinæ salutaris mortales omnes irrigant. Alterum

el.

est, apparetus liber in altera manu *pueri Iesu*, quem exceptum vlnis Virgo Mater suauissimè gestat: in quam rem placuit Cresolij nostri animaduersio digna homine religioso & docto, quam ideo libet huc affectre. Apex Hiérarchiæ, atque Princeps religionis Messias ad honostissimam illam voluntatem (videlicet aceruandorum librorum & condédarum Bibliothecarum) præiuisse mihi videtur, qui cùm agris & penatibus careret, ac ne haberet quidem in quo suum caput reclinaret, diuinissimum tamen pictor Lucas, qui cceli afflatu Christi in terris imaginem expressit, ei dedit in manibus librum, vt cùm Dei filius nostri eausa se opibus commodisque vitæ spolianerit, librum tamen pro omni sumplectili voluisse habere videatur: ita supremus omnium parens, in cuius magna manu cùm sint diuitiae & gloria, tum libros in eadem contineri literæ sacrae memorant; vt intelligamus rem esse & numini charam, & augusto cœli prætorio non indignam.

Dic Philomuse, quæ tutelatu Museo opportunior esse potest, aut religiosior hac Christi Genitricis effigie? M. T. Ciceronem peculiariter quadam religione Mineruam bonarum literarum præsidem coluisse Plutarchus scribit, eiisque signum domi suæ habuisse, haud dubiè in larario, & Bibliotheca. Tu, si Christianus es, augustissimæ parentis tutelam Museo tuo impensiore cura inscribito; & confide ab ea tanta tibi affore præsidia ad virtutum & literarum studium, quanta veteres in sua sapientia stolidè superstitionis à Minerua nunquam expectauerunt. Gloriatur Minerua in fabulis se prodiisse armatam è Louis capite, ac proinde vocari gestit *Deoꝝ*: at hæ sunt præstigiæ tartarei sycophanta hac fabellarum vanitate veras laudes Deiparae Virginis (de qua multa antè didicerat) minuere & obscurare satagentis. Vna est *Deoꝝ* Maria; vna inuictissimæ virago, quæ tecta coelestibus armis ita cùm dracone tartareo congressa est, vt illius caput contriuerit, extorseritque infinitam prædam, quam conuehebat in sua latibula, & captiuos homines in æternæ vita libertatem (inferis ne quicquam frementibus) vindicarit. Configiamus quotquot damus operam literis, non ad Sairanam illam Palladem, quæ fructum suum solein esse delubri sui fotibus mendaciter inscripsit ὁ ἔπειρος καὶ πόλις ἡμῶν ἔχειτο; sed ad illius patrocinium, quæ admirabili virtutum omnium splendore circumfusa, Christum Iesum diuinum illum solem enixa est. Illa, secundum Deum, sit Musei nostri ac nostrorum studiorum præses, ac meminerimus magnam hanc matrem à viris sapientissimis ac sanctissimis eius opem per se expertis appellari *domum Sapientiæ*^a, *doctrinæ Doctorum*^b, *Magistrum*^c & *illuminatricem Apostolorum*^c, *Dominam*^c & *Magistrum Prophetarum*^d, *Magisterium fidei*^e, *lumen studiosorum*^f; quid plura? Illa multocula effecta est, & Seraphim, incomprehensæ visionis, inquit Epiphanius^g.

Sensit mirabilis illius stellæ quæ solem enixa est, splendorem lue-
tissimum Rupertus Abbas Tuitensis, sanctitate, miraculis, eruditione,
ac scriptorum monumentis clarius: congenitus enim eius ingenio
stupor & tarditas (quæ re maximè angebatur.) Mariani syderis afful-

- ^a D. Hieron.
I. 30. in Isai.
- ^{c.7.}
- ^b Idista lib.
de Virg.
- ^{c.30.}
- ^c ibid.
- ^d Galatin.
I. 7. de area-
nis Cath. ve-
ritatis c. 4.
- & 12.
- ^e D. Laur.
Iust. de na-
tiu. Mariæ.
- ^f Ephrem de
laudib. Ma-
riæ.
- ^g serm. de
laud. Mariæ.
- 9.

Trithemius.
lib. de Mo-
nast. Hir-
saug. c. 109.
de viris il-
lust. S. Bened.

gente lumine penitus discussus est. Sensit eandem opem *Hermanus* corpore & nomine *Contractus*, sed à quo concessit in clientelam & patroci-
nium augustissimæ orbis reginæ, ita factus est promptus & expeditus
ingenio, vt in poësi, Musica, Astronomia, philosophia vix haberet pa-
rem; insuper linguarum Latinæ, Græcæ & Arabicæ peritisimus singu-
lari benignissimæ patronæ suæ beneficio. Non commemo-ro Albertum
illum, cui sua excellens eruditio magni cognomen peperit: vnde data
sit illi, vel potius ad tempus commodata insignis illa solertis ingenij
atqne omnia peruidentis subtilitas, nemo nescit: *Maria* certè fauori
& præsidio acceptum referri debere quidquid facultatis & scientiæ
fuit in cliente patronæ suo studiosissimo, argumentum est retum om-
nium, quas didicisset repentina obliuio triennio ante mortem: quæ ta-
men inficitia, quia coniuncta erat cum singulari obseruantia religiosi
instituti, pietate ac simplicitate, fuit optabilior naturalibus scientiis,
quarum perfectionem consecutus fuerat. *Quis dubitet D. Damasco*
à beneficentissima Virgine adfuisse præsens auxilium in tractandis li-
teris & scribendis libris, cui ab eadem manus dextra abscissa restituta
est, vt scribendi studium continuaret valde opportunum Ecclesia
pro facris imaginibus defendendis? Itaque siue *Virginem Mariam* velut
librum diuina manu exaratum consideras, siue vt *disciplinarum Antisti-*
tiam, ac fontem bonorum ingeniorum, quam felicitatem alij Magistri suis
discipulis præstare non possunt; sius debet esse eius imagini locus in
tuo Museo perillustris.

C A P V T III.

Fons tertius sapientiæ, Prophetia.

Matrona velatis oculis distictum gladium dexterâ tenens
& tubam, sinistrâ catenam, quæ à sole supernè eminente
descendit; capiti imminet columba.

I N S C R I P T I O.

II. 21.

Super speculam Domini ego stans iugiter.

1.

HÆc est huius emblematis interpretatio; oculi velati prophetiæ ob-
scuritatem significant; tuba clangorem diuini eloquij; gladius
intentatas sceleratis minas; catena seriem prouidentiæ res omnes &
euentus inter se aptè connectentis, quæ à sole, idest, à Deo deriuatur;
columba Spiritus Dei est index, qui per Prophetas locutus est.

2.

Iudæa olim fuit domicilium castæ religionis & veræ sapientiæ,
cui Deus præfecerat viros sanctos, Doctores consultissimos, inter
quos fuere multi qui afflatu diuino incitatî futura prænunciarunt.
hi *Prophetæ* vocantur; quos placuit hoc loco inter fontes scientia-
rum referre, quoniam tales re ipsâ fuerunt; neque libuit diuinum illud
vatici

vaticinandi donum aliter exprimere in hoc Museo, quām quo modo in
Vaticana Bibliotheca exhibetur, quemadmodum Cornelius à Lapide^a
refert. Prophetas vero, seu Hebreos sapientes primo loco ponimus; ab
iis enim utpote sapientium omnium antiquissimis, profecta est ma-
gnam partem ea sapientia, quā postea celebriores Ethnorum Philo-
sophi claruerunt, vti superius diximus. Deinde, quia genus istud sapien-
tium non solum praeceptis & voce, verūmetiam exemplis & sanctissimis
moribus nos erudiit: vnde à D. Chrysostomo^b Prophetæ dicuntur velut
quidam pictores virtutis, quam in seipsis viuam spirantemque vitæ in-
tegerrimæ moribus expresserant; & per hoc (vt loquitur Origenes^c)
diuitiatem participarunt & prophetiam. Nam (quod rectè dixit Philo^d)
malum virum non est fas interpretari esse numinis, sed in solum sapientem hoc
competit, quia is solus est instrumentum Dei resonans, ab eo contactum & pul-
satim inuisibiliter; licet non ignorem donum prophetiae esse gratiam gra-
atis datum (vt Theologi loquuntur) quæ etiam in hominem sceleratum
cadere potest. Verū enim verò sic eos S. Chrysostomus pictores virtu-
tis appellat, vt addat etiam, & malitia, describunt enim illi (inquit) pec-
catorem, iustum, pœnitentem, stantem, surgentem, titubantem. Prò quantus in-
ter mortales dignitatis apex hominem æternitatis à Deo participem
fieri, hominem diuini sermonis characterem (quemadmodum Origenes^e
diuinationem appellat) ore suo præferre, hominem replicare, præterita &
futura occupare: quæ causa est cur Prophetæ dicti sint videntes (vt D. Ba-
silios animaduertit^f) quia futura tanquam praesentia conspicunt; quæ vi-
dendi facultas tantam humanæ intelligentiæ vim superat, quantum di-
uinitas humanitatem. non voluntate humana allata est aliquando prophetia,
sed Spiritu sancto in spirante locui sunt sancti Dei homines; ac propterea
meritò appellandi, à Deo docti, vt quod à diuino numine ac-
cepissent, illud postea in nos refunderent, nōsque ab salutaribus hisce
fontibus salientes in vitam æternam aquas hauriremus. Quapropter li-
bet iisdem verbis te affari, lector, quibus D. Hieronymus^g Pamachum
alloquitur. Prophetarum quotidie medullas bibas. Quidquid enim sanctorum
est Scripturarum, quidquid Logica, Physica, Ethica, quidquid humana potest
lingua proferre, & mortalium sensus accipere, isto volumine continetur^h.

Vehementi doctrinæ siti ardens S. Iustinusⁱ quærebat vbi eam ex-
pletet & restinguaret; Stoicis aliquamdiu addictus, cùm ab iis de Deo
nihil disceret, ad Peripateticos transit; horum quoque vñalem sa-
pientiam pertæsus Pythagoricis se consecravit; à quibus tamen deterri-
tus difficultate discendi Musicam, Astrologiam, & Geometriam, quas
ad beatam vitam prodromas esse aiebant, continuò ad Platonicos rece-
pit; in quorum etiam disciplina cùm plus reperisset ostentationis &
pompæ, quām solidæ veritatis vbi consistaret, ab ignoto quodam phi-
losopho admonitus, abiectis circularis scientiæ studiis, tam feliciter &
auspicatò se tradidit sanctorum Prophetarum lectio, vt ex eo studio
Iustinus prodierit Iustus, Christianus verè Philosophus, ac Martyr. Erit
præmium operæ audire quid ignotus ille admonitor (fueritne homo, vel
Angelus non dispuo) Iustino suggesterit in Prophetarum commenda-

^a in 12. min.
Proph.

^b in Ps. 90.

^c l. 3. pe-
riarch. c. 3.

^d libro, quis
retum diu-
narum ha-
res.

^e 6. contra
Cels.

^f præf. in Is.

Petri 1.c. 10.

^g ad Pam-
machum.

^h Idem præf.
in Is.

ⁱ initio dial.
cum Tryph.

tionem vnde intelligemus quām limpidus, quām salutaris, quām vber fons sit Prophetia. Ex iterunt (inquit) quidam quondam his omnibus qui Philosophi habentur, antiquiores, beati, iusti, & Deo chari, qui diuino Spiritu afflati locuti sunt, r̄isque eas fore vaticinati sunt, qua nunc euenerunt (Prophetas autem, sive V A T E S eos vocant) hi soli verum & intellexerunt ipsi, & homini bus enunciarunt, nullius metu deterriti, nec vidi opinione, aut gloria impulsi, sed ea sola prædixerunt, qua sancti Spiritus pleni audiuerint, atque vidissent. Libri autem eorum nunc etiam exstant, eique qui eos euoluerit, maximus fructus propositus est, & principiorum & finis, & eorum qua Philosophus tenere debet, cum eis fidem habuerit. Non enim demonstratione, aut necessaria conclusione r̄i sunt, tum in suis sermonibus, quippe qui testes veritatis essent digni, quibus maior quām omni demonstrationi tribueretur auctoritas. Ea porro qua euenerunt, & euenerunt, cogunt assentiri eorum orationi. Quamquam etiam propter nonas inauditaque res quas efficiebant, digni erant quibus crederetur; quandoquidem & effectoris huius universitatis Dei parentisque nomen celebrabant, & ab eo Christum eiusdem filium nuntiabant. Id quod ij, qui spiritus erroris & impuri pleni erant falsi Prophetæ, nec perfecerunt, nec perficiunt: sed mira quadam opera ad stuporem hominum edere audeant, errorisque magistros spiritus & damnatio honoribus afficiunt. In primis autem precare Deum, ut tibi fores luminis aperiantur; neque enim cerni intelligive possunt ab hominibus nisi cui datum sit, Deique eiusque Christi concessu ac munere. Hæc ille cum dixisset, (addit D. Iustinus) aliaque præterea multa, quæ non sunt huius temporis, eaque me sequi iussisset, abiit, neque eum vidi postea. In meo autem animo repente ignis excitatatur, meque tenet desiderium Prophetarum, virorumque illorum, quos Christus charos haberet: cumque eius verba mecum ipse in animo repeterem, hanc unam reperiebam philosophiam & tutam, & viilem. Sic igitur ego & ex his Philosophus extiti: maxime autem vellem, ut omnis etiam eodem modo, quo ego, animo affecti, à Conservatoris verbis ne discederent, religionem enim quandam in se continent; satisque in eis est virium ad eos flecentos, qui à recta vita via defelunturque qui in eis suas cogitationes desigunt, quietem incundissimam afferrunt. Quod si aliqua ex parte tibi ipsi cura es, Tryphon, salutisque studio traharis, atque in Deo spem collocasti, quemadmodum à re non abhorrenti, licet tibi cum Christum Dei filium cognoueris, & perfectus euaseris, vitam beatam adipisci. Quid illustrius in Prophetæ laudem dici queat, quis aculeus ad eius studium acrior: quammeritò adscribere picturæ pro lemmate possimus istud, *Dininatio in ore Doctoris, in doctrina non errabit os eius*^a: vel istud, *necesse est compleri omnia*^b: vel istud, *super speculam Domini ego stans ingiter*^c: aut istud, *illuc ubi impetus spiritus*^d.

4.

Vide reliqua fanè per pulchra serm. 2. ad fratres in illud, est generatio quæcentium Dominum.

Viri sancti ac religiosi, meditatione rerum cœlestium se ad diuina erigentes, & diuinis laudibus concinendis occupati, Prophetæ quoque appellantur. Quod genus Philosophiæ (audeo dicere) etiam vaticinandi facultate optabilius ac nobilius est. *Magnum sanè* (inquit D. Bernardus fratres suos alloquens) *magnum prophetandi genus, cui vos deditos esse conficio; magnum prophetæ studium, cui vos video mancipatos*. Quid illud? nempe non considerare quæ videntur, iuxta Apostolum, sed quæ non videntur; obliuisci quæ retro sunt, & extendi in anteriora; ex magna parte prophetare est. Hæc est

vera sapientia longè alia à Philosophorum cogitationibus, quos idem Bernardus, ^a appellat *in terrenis lynceos, in cœlestibus talpas.* Vani enim sunt homines, in quibus non subest sapientia Dei, & Sanctorum scientia.

^a ibid.

Sap. c. 13. r.

C A P V T IV.

Ecclesia Christiana.

Grauis & modesta matrona habitu, sinistrâ manu impositam saceræ Scripturæ Codici pontificiam tiaram sustentans, pendentibus infernè binis clauibus, supernè columbâ Spiritus sancti hieroglyphico imminentem, dextrâ crucem complectens, ad quam hinc catenis religata hæresis furiali vesaniâ, illinc idolatria Bellonæ specie; sacro volumini inscripta sit literis sanguineis hæc vox, *Credo.*

Circumquaque varia sanctorum Martyrum supplicia; adstantium Tyrannorum iussu; qualia cogitatione describi possunt.

Tum ex optica ratione cymba procul apparens, cuius malus crux, eadem quæ mox descripta est matrona captos retibus pisces à sexdecim piscatoribus, hoc est, ab Apostolis simul & Euangelistis studiosè excipiens, velo cœruleo inscriptæ literis aureis hæc sententia, *Capiuntur ad vitam.*

Licet discipulatus Christi, in quo Apostoli primas sine controvërsia tenuerunt, sit regia dignitate præstantior, ut dixit D. Laurentius Iustinianus^b, licet Apostoli sint duces rationalis gregis, hoc est, populi Christiani, hi nimirum duodecim fontes ariditatem animarum doctrinæ cœlestis floribus irrigantes, ut obseruauit D. Petrus Damiani^c: licet non sint Moyse deteriores, neque Prophetis inferiores, sed boni cum bonis, & bonis meliores, ut ait S. Cyrillus Hierosolmæ. licet eorum sermones, Prophetarum & legis sermonibus præponantur, quod vberiorem gratiam acceperint, vberiusque exposuerint Christi mysterium, ut Isychius Presbyter animaduertit^d: licet diuinum sit oraculum, positos esse à Deo in Ecclesia primùm quideam Apostolos, deinde Prophetas, &c. dictumque in eam sententiam a D. Chrysostomo Apostolos omnibus diuinis charismatibus exornatos primum in Ecclesia locum obtinere: licet eorum singuli (quod de D. Paulo dixit D. Hieronymus^e) *vagabundint legis, & sanctorum Scripturarum armaria;* denique licet sint diuine sapientiae Coryphaei, soles cœlestis doctrinæ, Antistites Christianæ Academiae, orbis magistri, Mystagogiae Principes, hierophantæ & Theologi diuinissimi, vt pote qui etiam *doctatores ab ipso numine eruditii*, adeoque

I.

^b in fascie.

c. 17.

Exodi 15.

^c Opusc. 32.

de Quadrag.

^d Catech. 14.^e l. 2. c. 18.

tom. 4. Bibl.

vet. Patrum.

1. Cor. 12.

^f in Matth.

(quod dixit Eucherius) ipsius Christi o. e v l i, qui scientiae lumen universo corpori Ecclesiae praestant: tamen quia columnae istae & firma menta veritatis, & quemadmodum loquitur Magnus Gregorius) tabula Apostolica extensa in mundum prædicatione dilatata nituntur Prophetis velut subiectis basibus; idcirco placuit in his comitiis sapientiae praemittere Apostolorum prodromos & antitypa; sic Cornelius noster a Prophetas appellat, quamquam & sanctus Sixtus tertius Pont. Max. eosdem Apostolos noni Testamenti Patriarchas vocat, qui ex quadriformis Evangelij doctrina (sicut Iob quatuor uno tempore coniuges habuisse perhibetur) casta quamdam lasciuiam spiritualis sobolis multitudinem innumeram suscepunt. Ne laboremus in hac controversia, eodem Prophetæ & Apostoli collimant, unum Christum Iesum annunciant. Et sicut in regiam viam reliqui calles a pagis agriisque conueniunt; ita Prophetæ hunc Christum viam esse credentibus ostenderunt, quemadmodum fecere Apostoli. Vetus Testamentum in novo reuelatum, & nouum in vetere relatum vides. In veteri Testamento est occultatio noui, in nouo Testamento est manifestatio veteris. Cedro dignum est quod Rupertus, verba haec Apocalypsis c. 11. exendens, & datum est mihi calamus similis virgæ, &c. in commendationem doctrinæ Apostolorum affert. Calamus (inquit) similis virgæ facultatem scribendi significat cum magisteri dignitate, ut de nulla illorum sententia, sine dictione liceat cuiquam Ecclesiastico dubitare; hoc namque magisterium tantummodo & Apostolorum est, & illis solum bac virga data est: unde in Psalmis sic determinatum est; Dominus narrabit in Scripturis populorum, & Principum horum, qui fuerunt in ea: Principum horum, inquit, id est, Prophetarum, & Apostolorum, & Evangelistarum. Audi Gregorium b, & Apostolorum scientiae quantus sit ambitus, quanta complexio, intelliges. Per incrementa temporum, ait, crevit scientia spiritualium Patrum, plus namque Moyses quam Abraham, plus Prophetæ quam Moyses, plus Apostoli quam Prophetæ in omnipotentiis Dei scientia eruditæ sunt: fallor, si hac ipsa Scriptura non loquitur. Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia.

2.

Philosophia profecta mirabilis, Apostolorum Philosophia quæ obtinem, quam se longè latèque porrigit, ita sibi addixit, suisque placitis subiecit, ut illi se sapientissimi inter mortales consecraverint, in eius verba iurauerint, ac iudicauerint eius pronunciata firmius nixa esse, quam cœlū ipsum & terram; fuerunt enim interpretes, & velut os ipsius numinis, è cuius inexhausta sapientia manat, quidquid esse potest castæ lucis, & salutaris doctrinæ, unde mens illustrari & mores laudabiliter informari possunt. Auctor est Porphyrius c Plotinum philosophum Platonicum petiisse à Gallieno Imperatore, ut dirutam olim in Campania quandam ciuitatem restitueret, eamque attribueret Platonis philosophis ex Platonica Reip. forma inhabitandum, quam Platonopolim appellarent; haud tamen impetrasse. Enim uero res mirabilis Platonem tantum philosophum, adeoque (si Superis placet) diuinum, nec unicam in toto orbe vibeni habere potuisse, in qua uiueretur ex ipsius disciplinæ legibus: pescatores autem suæ sapientiae retibus ita fuisse complexos omne hominum genus, ut sponte concederit in nauim Petri, Theodoribus Græcorum,

* in argum.
in 12. min.
Proph.
S. Sixtus li-
bello de di-
uitiis.

Theodor. de
curan. Græc.
affect.

S. August. in
Ps. 105.

Idem lib. de
catech. rud.
c. 4.

Ps. 86.

b 1. 2. in
Ezech. hom.
16.

c in vita Plo-
tinii apud
Baronium
an. Chr. 264.
n. 3.

corum, & Agyptiorū Bari infinitis partibus diuiniorē, indēque effecta sit ἐν τῷ ναῷ Εὐκλητῷ, quemadmodum loquitur Gregorius Nyssenus^a, ciuitatēque constituerunt ex vniuersi mundi habitatoribus, & quadripartiri orbis plagis; cnius incolendæ studio incensus regius Psaltes hoc acroama cecinit, *Quis deducet me in ciuitatem munitam? meoq[ue]s habet Grēcus texrus, hoc est, vt interpretatur appositè ad nostram sententiam Euthymius, ineluctabili doctrinā velut mænibus firmissimis circumuallatam; quæ nulla vi, nullis machinis, nullis cuniculis, nullâ fraude eueri possit.*

^a hom. 12. in
Cant.

Est iraque Ecclesia Christiana sublimitas diuinæ illius Philosophiæ, eo mirabilior, quod non solum reconditis mysteriis, & planè augustis mentem imbuat, verùm eriam factis porius quam sermone exercearur, quam proinde S. Gregorius Nyssenus^b vocavit ὑψηλὸν φιλοσοφιαν ἵψη μᾶλλον, ἢ λόγῳ κατορθωμένην, eoque eriam admirabilior, quod qui eam adamauerint, possint ἀνδρείᾳ φιλοσοφεῖν, sine literis philosophari. O mirabilem Christianorum Academiam, & fidei tenebras omni humana luce, & scientiâ præstantiores, quandoquidem non tam veniam meretur, quam præmium ignorare quid crēdis.

3.

^b Orat. cat.
c. 18.

D. Hilar. 1.8.
de Trin.

4.

Tim. 1. c. 2.
n. 4.

Quod ad corpus præfixi emblematis pertinet, ideo nihil dicam, quia immensa sunt quæ de hac symbolica naui & piscatione, sacrorum librorum Interpretes tibi suppedirabunt: de anima, sine lemmate, capiuntur ad vitam; quid dicam aliud quam quod D. Paulus, & ipse animarum piscator eximus Timorheo scripsit, *Hoc enim bonum est, & acceptum coram salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Si qui capi nolunt, hoc est, Christiani esse renuunt; vel licet se capi sinant, mali ramen pisces esse volunt, miserè peribunt. Mens ramen & consilium capientium est, ut capianr omnes ad vitam. Bene Apostolica instrumenta piscandi retia sunt* (inquit D. Ambrosius^c) *que non captus perimunt, sed reseruant, & de profundo ad lumen extrahunt, & fluctuant de infernis ad superna producent. Et alio loco idem^d, *Pisces es ô homo, audi quia pisces es, simile est regnum cœlorum sagena missa in mare, &c. Sunt ergo boni & mali pisces; boni servantur ad pretium, mali statim ardentes; bonum pisces necretia inuolunt, sed eleuant, nec hanius internebat, atque interficit, sed pretiosi vulneris perfundit sanguine. Noli bone pisces Petri hamum timere; non occidit, sed confusat.**

^c 1. 4. in Eu-
ang. in fine.
^d Exæm. 1. 5.
c. 6.

Vide Toletū in hæc verba, *'Eris ho-
mines capies.*
Vide Orig.
hom. 16. in
Hier. & Iust.
matt. in que-
stionibus
Gentium,
quaest. 40.

5.

Interpretatio secundi emblematis huīus tabula, & discipulorum Christi in propugnanda Magistri sui doctrina fortitudo.

Altera pars huīus emblematicæ tabulae quam primo loco proposuitus, non tam philologicam interpretationem poscir, quam cœlestē quoddam epinicum Christianæ Religioni, quæ ne quidquam fremente Orco, incassum ridentibus Philosophis, nequidquam sauentibus Tyannis, doctrinæ sua placira, suūmque illud *Credo omni humanâ sapientiâ sublimius, & certius omnes mundi plagas docuit, & tam altè infixit infinitorum populorum animis, vt innumerabiles suo illud cruxore af-*

S feruerint,

seruerint, maluerintque vitam sibi crudelissimè eripi, quām fidei & disciplinæ Christianæ Academiam eiurare.

6. Quod hactenus visum est monstrum Tiberio importunius? quæ belua Nerone efferior? quæ vorago, quis gurges tantum aquæ hautire potest, quantum animo forbere Domitianus? Quæ portenta ex vetere illa immanitate Deciis, Valerianis, Gallienis, Maxentiis, Maximis, Iulianis, cæterisque immanibus belluis importuniora? Nihil dicam de prefectis, nihil de carnificibus ad pulsandum, lacerandumque exercitatis. Deus immortalis! quod spectaculum pictura huius emblematis exhibet? Illic immanitatem belluinani cerno in figura Diocletiani; illic Marentium, quem cùm nomino, funestum quoddam animal dico, quod vix hominum acerbis funeribus satiari potest, & cui nihil sapit nisi humano sanguine conditum: illic effrenatam erucandi cupiditatem cum summa impunitate in Maximino agnosco; illic humano sanguine concretum lutum in Tiberio, vel ipsorum Theodori ipsius præceptoris testimonio: illic effratos & humanum sanguinem lignientes Polyphe mos, non inclusos illos quidem antris, in quæ nullus nisi tempestate aliqua delatus incidat; sed eos, qui omnia loca amentes & furiosi peruadant; eos, quibus nullus videatur ludus iucundior quām cædes; nullo tam delectantur sonorum concentu, quām crepitu plagarum; nullo colore, quām humano, saudine, nulla supellecstile, quām apparatissimæ carnificinæ instrumentis, Diocletianos intelligo, & alia monstra, quæ cùm se suis canibus, satellitibus, suis furiis succinxerunt, proh quam timenda sunt, quām horrenda ab ipsis hominum portentis, (si tamen homines dicendi sunt, è quorum animis extirpata fuit omnis humanitas (ab ipsis, inquam, hominum portentis, quos in hac bella vides, plurimisque aliis eiusdem furoris & feritatis, studiissimè elaboratum est, ut doctrina Christi penitus oppimeretur, & aboleretur in eorum sanguine, qui illi adhæsissent; sed irrito semper contumaciam; tamen si omnibus machinis & inaudita crudelitate id tentatum sit continenter multis annis, imò plenimis scutulis, nouaque in dies cruciandi libido efficeretur; nam defatigatus Christianos ex carnificando Tiberius successorem habuit infestorem; defatigato Neroni suffecta est importuna bellua: extincto Domitiano, ortus est Traianus; Traiano successerunt Antonini; his quoque suffecta est vicaria inhumanitas Decij & Valeriani: disruptis ipsis Christianorum sanguine quem largius ebiberant, superiorum omnium scutitiam maiore scutitia cumulauit Diocletianus. Sequiturum est nefarium iugum Maximinus & Maxentius: præcursoribus suis in hac immanitatis & amentia palæstra palmā præcipere conatus est Licinius: ex eodem equo profiliat fax funestissima Iulianus. reuixerunt nouissimè omnes simul, cùm emissa ex crudelitatis barathro furia immanis ardentes Caluinianis & Lutherenis ignibus tædas intentans, vrbibus excisionem, tectis inflammacionem, agitis vastitatem, prouinciis depopulationem, sacratum ædium exaugurationem, funestam mortalibus immortalibusque calamitatem mi-

nata est, nec verò minata est impotenterius quam saeuit in Christianæ Philosophiæ gymnasia & sectatores. Quid dicere reformido? Gloriatur sua iam manu ferro flammâque extincta esse in Gallia anno nō amplius vno, minimūm Catholicorum quadraginta duo millia. Et perinde ac si mitis eḡissent prisci Tyranni cum iis, qui cœlestem sapientiam in Gallias intulerant, atque promulgauerant; proh nefas! eorum ossa ē sepulchris religiosissimis eruerunt, Irenæum Lugdunensem proiecerunt, Dionysium Parisiensem, Martialem Lemouicensem, Trophimum Arelatensem, Eutropium Arausicanum, Crescentem Viennensem, omnes in alma Christi Academia magisterij, atque (vt sic loquar) doctoratus iure, titulo, prærogatiis & infulis insignes, Clodildem reginam Clodoueo regi ad capessenda Christianæ disciplinæ dogmata adiutricem: ipsummet Christum supremum Doctorem, principem, ac conditorem huius philosophiæ, plusquam rediuiti Juliani suis telis imperierunt, cuius effigiem variis locis raptatum, conuiciis & verberibus affectam flammis addixerunt.

7. Aequat hic ætatem, ac fors vincit omnium retrò sacerdotum immanitatem Iaponica crudelitas, & quā humani sanguinis fluminibus, quā accensis rogis, quā proscriptionibus atrocissimis, quā carceribus immanifismis, quā edictis crudelissimis euangelicam scientiā penitus extingue-re, & ex eorum mentibus qui illam professi sunt, radicibus exculpere co-natur. Et quoniam schola Christi nullum sexum, nullam ætatem, nullum hominum ordinem respuit; ideo in omnem promiscuæ ætatem, in omnē sexum, in omnem ordinem immanissimè saevitum est iam ab ipsis prola-ta cœlestis huius doctrinæ initiis: cuius summa gloria est, quod quantò sollicitius impia ignorantia, effera cœcitas, supersticio, heres, scelus, de ea prorsus delenda & perdendis sacrosanctis eius libris, ac professoribus opprimendis cogitarunt, & cogitata in rem contulerunt; tanto propaga-ta est laxiùs, tanto stabilita firmitius, eò plures referri in album discipu-lorum Christi gestierunt; eò plures intrare in eius verba, séque ei totos consecrare, & (quemadmodum Gentium Doctor loquitur) captiuare intellectus suos in obsequium fidei.

8. Possunt attolli crepidines ne lacus suo cursu ad mare fluat; sed solūmodo ad tempus: nam coaceruati tādem fluctus, & intra sua claustra ef-feruescentes exitum molientur in patentes campos, vehementiore im-perū restagnantes efferent se, & oppositas substructionum moles dissi-cient, vel glomerari superabunt aggeres, interclusum rectum iter qua-reant per mille flexiones ac diuerricula, seseque adeò contra viam attol-lent, ut ipsosmet montes operturi sint. Leni lapsu & quieto fluebat pu-rissimus fons Christianæ sapientiæ, iānique plurimi mortalium pertæsi-lutulentas aquas vitiorum, errorum, & superstitionum, incorruptos la-tices cœlestis doctrinæ consestabantur, mirati eiusmodi irrigatione emergeret in suorum animorum solo, non herbescētem duntaxat viridi-tatem, verū eriam existere infinitam copiam florū & lectissimorum fructuum. Quid consilij inierunt prophanarum atque impiatum secta-rum propugnatores, Magistri, & patroni? Conati sunt præcidere tubos,

pet quos accersiti riuiuli & ducti ab ipso capite Christo deriuabantur in vniuersum orbem ; missos longè latèque huins discipline satores cultoresque Apostolos , atque Apostolicos vitos exquisitis suppliciis & mortibus affecerint , rati sic nouam hanc doctrinam vna cum ipsius professoribus perditum iri : verumtamen longè aliter cecidit,quàm sperabant , fons enim Christianæ sapientiæ in sno exortu & scaturigine per exiguis creuit in Oceanum , qui vniuersum orbem complexus est.

9. Loquamur sine allegoriis apertè. Intuere piëtam in hac tabula emblematica omnis generis cruciamentorum instructissimam Libitinam: aspice inter cruentas carnificum manus euulsos è nutricum gremio infantes , è paternis abreptos complexibus adolescentes, è molli cultu parietum virgunculas & matronas; viros , senes innumerabiles genera rôsa capitî sui deuotione , & mille horrendis mortibus sancientes eam doctrinam , quam Christus docuit. Aspice ut Christi discipuli dum apparatur supplicium , dum incenduntur ignes , dum fortices & gladij expediuntur , dum tenduntur equilei , dum rotæ nouaculis armantur, dum bestiæ soluuntur è caueis, dum ferrei vngues promuntur,dum carnificina feruer, ut adst t t l t i & alares, ut suum illud Credo modulantur,ut exultant,ut Magistro suo Christo vitam suam pignerari gestiunt ? Vix, ac ne vix quidem, qu dam virguncul  se sustinent quin sua sponte profliant in ardentes rogos ; vix sibi incliti adolescentes temperant quin artus suos candenti ferro v tr  vellicent , quin paras ipsi se induant in machinas viri; quin tortores ipsos & feras lacerant senis;vniuersis & singulis certum,fixum,ac deliberatum est obire quæcumque excogitare barbaries,atque Orcus tormenta potest potius quàm pati se dedoceri sanctissima illa effata , qu  didicerunt:torrentur,tenduntur in equuleis, seruilem in modum fustuario conciduntur,lacerantur,inauditis cruciatibus excarnificantur , ut Philosophiam Christianam eiurent;illi obfirmatiu  in sua professione perseverant, & nec vel latum vnguem ab euangelicis pronunciatis dimouentur.

10. O magnam vim illius doctrin  quæ in Academia Christi proponitur ! Age ver  impietas , dic bruta superstitio ; vi tricem te putas ? vi tam te fateare,vel ipso liuore iudice,necess  est:prome,prome si quid habes equuleis iunmanius , crucibus , ferro , igne ; perge, quid cessas, concute f ecundum pectus : vre , membra distrahe, lacera, lania ; non expromes aliam vocem ab discipulis Christi , qu m Credo ; Christo adhereo : verum vnicumque Doctorem Christum agnoscio ; delirant qui secus faciunt.

11. Qu m gloriose, qu m iactabund  , qu m arroganter & superb  se venditarent celebres & decantat  sect  Academiarum, Pythagoreorum,Druidarum,Gymnosophistarum, ali que id genus famili  , si vel duo discipulorum,aut Doctoru  paria na t  essent, qui professionis su  pronunciatis suo cruore chirographum appinxissenr ; su que capit  & vite periculo propugnass t. Quomodo id fecissent qui quod magnificè de tolerandis fortiter iniuriis,vel doloribus pronunciabant in Stoa, in

Academiæ

Academiæ vmbraculis, in hemicyclis, in Lyceo; hoc plerumque intet leues febriculae æstus, aut asperiore verbulo lacefisti tanquam perpetam ab se dicta, re & factis reuocabant; muliebriter eiulabant, impotenter repungebant, ferebant intoleranter. Immemorabiles Chtisti discipuli tam atè tenent, tam accuratè defendunt vniuersa ac singula capita euangelicae doctrinæ, adeò strenuè vitaæ suæ rationem & mores ipsius placitis conformat, vt nullis machinis, nullis suppliciis dimoueri possint ab eo disciplinæ instituto quod in Ecclesia docti sunt, neqne à sanctitate & constantia quam profitentur auocati: coniice iterum oculos in hanc tabulam mi lector; vide vt tyrannicæ vesaniae satellies & ministri atrociter plagas inferendo incalescant; contrà vt Christi discipuli fortiter ferendo exultant; catnifces vulnulant inter vulnera, vulnerati silent; vel si os aperiunt, professionis suæ formulam constanter recitant, & magistrum suum blandè & reuerenter appellant. Concurstant hue illuc furiosi carnifices; Christi discipuli in eodem vestigio consistunt: illi ad plagatum crepitum, ad ossium fragorem, ad corporis lacerationem, fluentibus buccis, superciliorn depressione, distorsione otis, ardentibus oculis, interrupta aspiratione, animi sui impotentiam, & virus contra Christianæ scholæ candidatos testantur; adstant Chtisti discipuli tranquillâ fronte, sereno vultu, vulnera præbentes vulneribus, oculis nunc in cœlum, nunc in suas plagas blandè defixis, triumphant gaudio, & magistro suo gratias quas possunt maximas agunt, summique beneficij loco habent, posse cœlestis illius doctrinæ in qua instituti sunt, veritatem sanctitatēmque his experimentis comprobate.

Doctrinæ huius Apostolicæ ineluctabilem firmitatem pro dignitate laudare non est humanarum vitium. Epinicij tamen loco esto illud Theodoreti ^a inter multa quæ prudens prætermitto. Legum quas nostri pescatores & Publicani, quásque futor tentiorum (D. Paulum intelligit) tulerunt ac promulgarunt, non Caius, non Claudius dissoluere potuerunt, nec qui eis Nero successit: hic etenim tamen ei duos optimos legistatores immanitate prostrauerit, Petrum namque & Paulum interfici iussit, at certè quas illi promulgarunt leges minimè sustulit. Non denique Vespasianus, non Titus, non Domitianus, quamquam multis ac varijs machinationibus eas oppugnare contenderit; multos enim de medio sustulit, qui se legibus illis addixerunt, omne tormentorum genus contra eos intendens. Traianus insuper atque Adrianus magno se apparatu contra eas leges instruxerunt: ac Traianus quidem Persarum potentatum dissoluit, Armeniosque Romanorum frano subiecit; Scythicas præterea nationes compulit sceptris suis parere, pescatorum tamen nostrisque futoris abolere leges non potuit. Hadrianus vero urbem Iudeorum, à quibus crucifixus est Christus, totam diruit & euertit: at eos qui in Christum crediderunt, abducere à Christi seruitute non potuit. Antoninus quoque qui Hadriano successit, quique ex eo genitus est Verus, quamplurima trophya deuictis Barbaris excitarunt, libertatēmque adamantibus populis ingum Romana ditionis imposuerunt: neque tamen eos, qui lubentes Christi ingum ferebant, aut vi, aut suasionibus impulerunt missum facere, quem

12.

^a 1.9.de leg

tantopere diligebant, cum tamen illos & minitando terrent, & irrogatis supplicijs cruciarent, &c. Itaque Corybantium more capita pra furore iactantes, incitariabat, technisque ac veteramentis usi quamplurimis, piscatorum leges non dissoluerunt quidem, sed multo validiores oppugnando eas reddiderunt; planaque illis persimiles inuenti sunt, qui flammarum quidem restinguere concupiscunt, oleum vero fatui instillantes ardentiorem illam efficiunt. Etenim hi quoque contrapietatem bello suscepto, pia veritatis robur manifestius declararunt; ac veluti quandam rubus ille, quem videt Moses, ardore ignis non est absusptus, ita nec Christianos impiorum bellis peritos tela hostium consumperunt: quin potius sicut lignatoribus syluam cadentibus multo plures pullulant propagines ab radicibus, quam sint rami qui inciduntur; ita nunc quoque pīs pluribus interfectis multo plures quotidie ad doctrinam euangelicam accedebant cruxque casorum corporum irrigatio quadā erat, nonis in Ecclesia emergentibus plantis. Et paulò post. Philosophorum facile principes Plato legibus iam à se conscriptis, ne Atheniensibus quidem ciuibus suis persuasit, ut illarum institutis rem publica gubernarent non externis, non urbanis, non villicis, non Gracis, non barbaris, non servis, non liberis, non viris, non mulieribus, non iuuenibus, non longeuis, non literarum studio innutritis, non denique rudibus & indoctis. Et Romani & qui non timuerunt Romanorum potentiam leges à Galilais pescatoribus acceperunt, & sese ultro crucifixi hominis imperio subdiderunt. hactenus de pictura emblematis.

13.

* L. de fide.

De lemmate, seu adscripta vacula Credo, libet eiusdem Theodoreti replicare verba in hanc sententiam ^a. Si forte nostrum illum credulitatis ac fidei titulum accusaris (Græcos alloquitur) audio enim vos idem idem usurpare, quod videlicet nostris sententias tradendis nullam quidem pretendamus demonstrationem, solam vero fidem ac credulitatem insinuare illis concernit, quos diuinis rebus imbuendos suscipimus; hoc sane ipsum est quod impudentem contra nos iniquitatem vestram calumniāmque coarguat. Nos enim verissimis rebus sermones nostros tanquam testibus certissimis comprobamus: vos autem rursus hic quoque vestris, quod dici solet, iaculis ac sagittis vosmet ipsos confuditis. Nam & celebratissimus ille Pythagoras, qui Italica secta dux fuit, legē hanc discipulis suis sanxit, ut perpetuum quinquennium conicerent, solūmque audiendo praeceptoris aures accommodarent: ita ut quæ diceretur sineulla prorsus disceptatione ac reclamatione admitterent, CREDENTES ingenuè se rem habere, ut dicitur audirent, nec præterea quidquam solliciti quererent, seu in alterutram partem dubij traherentur; ex quo factum est, ut qui semel eius disciplina se addixissent, si forte rerum quas dicarent, demonstrationem poscerentur auctōs iesa, hoc est, ipse dixit, respondere soliti fuerint, omni demonstratione validiore esse, censentes Pythagoricam vocem; idque ipsum alii etiam persuadere conantes. Quod si satis esse illi opinabantur ad faciendam fidem; tum qui dicebant, tum & qui audiebant, quod ea videlicet essent Pythagora dogmata & instituta: quis erit adeo stolidus, immo, dicam verius, sic attonus, ut dubitet Deo docente, nec fidem dictis habeat, neque illi tantum reverentie tribuat, quantum Pythagora tribuebant, qui eius disciplina se addixerant? Plato Poësis nūgacibus plerasque obscenitatum fabulas effigientibus, de Demonum tamen genere loquentibus, inbet haberi fidem, utpote (ut ipse loquitur) de eorum filiis.

filis, quamquam nec signis utantur, neque ullis necessariis demonstrationibus: & non sanctius ac iustius erit diuinis Apostolis ac Prophetis credere, qui nihil turpe, nihil fabulosum, nihil incredibile afferunt, sed quæ sunt Deo conuenientia, quæ sanctissima, quæ salutaria, nobis tradunt. Idem Plato ^a ne de suis quidem legibus cuiquam permittrit sibi negotium insumere, sed ingenua fide accipi iubet quæcumque sanctiones feruntur, neque curiosus eas perpendi, siue bene habeant, siue perperam, & Christianum credo, stoliditatis insimulabitur; & testimonia Dei, quæ credibilia facta sunt nimis, non credentur? Quanta verò ex certa illa persuasione & fide Christianorum lux mentibus oriatur, nisi ipsamet fides oculus est mentis, pulchre idem Cyrensis Præfut ^b docet; aiens venia dignos videri antiquos Philosophos de diuinis differentes si eorum ignorabant veritatem quæ loquebantur, nimirum qui neque Prophetarum, neque Apostolorum prævio lumine ducti fuerint, sed vnâ tantum naturâ duce vi sunt, cuius impressa nobis olim divinitus monumenta iniectus error impietatis deleuit.

Et verò si ad quilibet artes & disciplinas addiscendas Præceptoris suo fides habenda est, quam præuiam & velut prodromam cognitio subsequitur, recursusque ex cognitione desiderium plura sciendi oritur, & ex desiderio investigatio, & plenior scientia: nunquam prima elementa perdisceret qui literatori fidem non habeat, ita esse primam, ita secundam literam appellandam, parique ratione de ceteris intelligendum; nam si forte intercedit, negeturque p̄tiam literam dici Alpha oportere, alio autem quodam nomine vocandam esse, nunquam profectò bene perdisceret, quod in re est, sed errabundus circumagetur, falsumque pro vero sibi assumeret: at si Præceptoris fidem habeat, eiisque legibus obsequendo quæ sunt discencia percipiat, ipsam illico fidem cognitio & scientia subsequetur: ita & Geometræ fides habenda est dicenti punctum esse cuius pars nulla sit, darique etiam longitudinem quæ omni careat latitudine: idem de Astronomis & Medicis; adeoque etiam de sutoribus, de agricolis, de nauium fabris, & gubernatoribus; idem de prophanis mystagogis & hierophantis, aliisque quarumlibet artium ac scientiarum magistris pulchre admonet is quem suprà iam s̄epe laudauimus, Cyri Antistes ^c longa inductione hoc conficiens, quo nihil potest esse magis appositum ad præsentem disputationem de fide & disciplina Christiana, quam inter sapientiæ & eruditionis fontes hoc capite recensui. *Est itaque*, inquit, fides *ceu primaria quadam basis*, & *crepido scientiæ*, hanc porro & Philosophi esse voluerunt voluntariam quandam animi summisionem, scientiam autem habitum indeciduum cum ratione. Insulsum est igitur planè facinus, nec ferendū, si velis ceterarum quidem cunctarum artium Magistris conuenire scientiaris, fidēisque dissentibus; ac in sola rerum diuinatum doctrinā, factū hoc inuerti commutarique opotere, itaut hīc fidei scientia præponatur. Proinde Theophylactus ^d fidem clauem scientiæ appellat, citans illud Isaiae ^e; *Nisi credidieritis, non intelligetis*, eoque nonnulli illud Apostoli referunt, *Credere oportet*

^a l. i. de leg.^b l. i. dc fide.

14.

^c l. i. de fide.^d in Luc. 11.

v. 52.

e. c. i. v. 9.

iuxta inter-

pret. 70.

Theodor.

ad Hebr.

c. 21. v. 6.

* 1.15. de
Trin. c. 1.

b1. de baptis-
mo c. 10.

* 1.1. c. 21. de
peccatorum
meritis.

* Vel quis-
quis est au-
tor ho-
mil. 2. in
diuers. apud
Ioannem
Aluarem in
Isaiæ c. 7.
d Collat. 13.

c. 18. & 18.
c. 13.

I 5.

15.

aoret accedentem ad Deum quia est, & inquirentibus se remuneratur sit. Ad hoc debes homo esse intelligens, ut requirat Deum, inquit Augustinus a ; sed ut intelligat debet prius credere. Tertullianus causam hanc affert cur Pharisæi interrogati à Christo Domino cœlestisne esset baptisimus Ioannis, an terrenus, respondere constanter non potuerint, utpote (inquit b) non intelligentes, quia non credentes; nos porro quantum fide sumus, tantulo & intellectu possumus estimare, &c. Eodē pertinet quod Tertulliani discipulus Cyprianus in titulo capitinis quinti libri primi aduersus Iudæos habet, non posse Iudeos intelligere de scripturis, nisi crediderim in Christum, eundem Isaiae locum quem inox attulimus proferens; quibus omnibus addo intelligentiæ clarum iubar, necnon diuinæ sapientiæ ac humanae eruditionis refertissimum promptuarium eundem Augustinum definientem c, prius sanctorum Scripturarum auctoritatibus colla subdenda esse, ut ad intellectum per fidem quis perueniat. Id fasile symbolicè significatū in duobus Apostolis ad sepulchrum Christi currentibus Origenes* putauit; Petrus typus fidei ingressus est prior, Ioannes intelligentiæ apex, posterior: denique esto pro huius disputacionis synopsi pronunciatum Chæremonis apud Cassianum d. Nunquam rationem veritatis intrabit quisquis à discussione cœperit erudiri. Quod cum cæteris quidem in doctrinis verum sit, tum verò maximè in dignatum rerum cognitione, ad quas penitus peruadendas fidei supernalis præcursio necessaria est.

Nunquam finis sit, si velim initie numerum veritatum nataturalium quas diuina fides ex tenebris ignorantiae plusquam cimmeriis in quibus iacuerant, excitavit, minus bene cognitas liquidiùs explicauit; de subsistentia, siue hypostasi quam altum apud Ethnicos Philosophos silentium ? de rerum creatione ex nulla præexistente materia; de accidentium existentia absque ullo substantiæ fulcro; de duorum corporum in eodem situ, quod penetrationem vocant; aut eiusdem tei eodem tempore distinctis in locis, quod replicationem; de concursu (vt loquuntur) primæ causæ cum secundis: de totius alicuius substantiæ in alteram conversione; deque aliis eiusmodi pulcherrimis notitiis; (vt nihil dicam de moralibus,) quam nulla prorsus, aut quam tenuis non dicam intelligentia, sed suspicio, aut vestigium in eorum libris, vel Academiis qui ex hoc admirabili fidei fonte nihil cognitionis habuerunt. Vnde liquet quantum Ecclesiæ Philosophia debeat, quantum Philosophi Christiani Ethnicis antecellant; quæ disputatio præclarum fuerit Academicæ ptolusionis argumenatum in philosophici curiculi solennibus auspiciiis.

In huius interpretatione emblematis longior equidem fui quam animo destinaueram cum orsus sum, neque tamen ita me pœnitit diffusoris dissertationis, vt nihil dicendum statuan de hac Heroïna que in media filiorum suorum laniana oculis in cœlum defixis, vultuque & habitu signa exaggeratae animi fortitudinis, & internæ lætitiae argumenta præferente, nimiri de æterna salute charorum pignorum secura, sibi Christoque sponso gratulatur. Quænam ea sit, iam superius diximus,

diximus, tūque facile intelligere potes ex iis symbolis quæ gestar, Ecclesia est Dei viui, columnæ & firmamentum veritatis; perennis & purissimus fons cœlestis doctrinæ, & illius sapientiæ, quam Salomon scientiam Sanctorum vocat; de qua sapienter Irenæus, & ad rem nostram commodissimè monet^a, non oportere apud alios querere veritatem quam facile est ab Ecclesia sumere, cum Apostoli quasi in diues depositorum plenissime in eam contulerunt omnia, quæ sint veritatis, ut omnia quicunque relit sumat ex ea potum vita.

Tim. 1. c. 3.
v. 15. D. Au-
gust. l. conc.
cp. Fundam.
c. 4. tom. 6.
^a l. 3. c. 3. de-
fendit eadem
c. 40. & l. 4.
c. 43.

C A P V T V.

Sibylle.

Annosa virgo in exesæ rupis recessu scribens in palmæ foliis, appictis circum eam decem liliis.

I N S C R I P T I O.

Insigne, virginitas; virginitatis præmium, diuinatio.

Proximum post Apostolos & sanctos Vates locum in sapientiæ professione Sibyllis attribuō; quia plerique earum omnibus Philosopherum sectis fuerunt antiquiores; idque vel ex eo constat, quod Erythræa è decem quinto loco recenseri solita, multa de Hyle excidio & Homeri mendaciis vaticinata sit. Sapientiæ laude excelluisse ipsum nonnis etymon satis indicat: Aeoles enim Ies Deos & βηλην consilium appellant, adeò ut Sibylla idem videri possit, ac Dei consiliaria, meritò que ab ipsis Christianis dictæ sunt Prophetissa Gentium, imò & Christiani Sibyllæ, quod earum testimonio saxe vterentur contra prophanos manum deorum culrus: ex quo factum est, ut quia his oraculis suam superstitionem iugulari sentirent Imperatores Ethnici, Christianos ab ea lectione pœnâ capitis detergere tentauerint, quam legenu malii dæmonis artificium Iustinus^b appellat, κατ' εἰσρατὴν φωλαρού δαιμόνων εἰσρατὴν ἀειδεῖν τὸ τὰς ιστιάς, ή Σιγύλλης, ή τὴν Περοπῆς βίγλεον κούνων, &c. eorum tamen fuerunt irrita consilia, & ivanes minæ, & cruta fulmina.

1.

Orig. cont.
Cels. 5. Theo-
phil. Ray-
naud. in
theol. nat.

b. apolog. 2.

Porrò licet haud imbutæ essent vero Dei cultu, neque (vt Theologi loquuntur) essent in gratia Dei per charitatem, arque interduum etiam agitante malo dæmone vaticinatae sint, vnde & D. Augustinus^c eas vocat Prophetissas non Dei; tamen instinctu diuino plurima de fidei nostræ arcans prædixerunt: quæ causa est, ut meritò à nobis referri possint inter fontes sapientiæ. Clemens Alexandrinus^d futura illis aperte scripsit: nec negauit Julianus Apostata^e, idque fieri debuisse omnino consentaneum erat; siue (vt Nicephori ore loquar^f) fuit divine potestatis ad rerum futurarum certiorem consensum, non solum per peculiares ministros futura predicere, verum seorsim quoque aduenias & alienis ad vii: perinde ac Musici qui spiam gratum & iucundum decantans carmen,

c. cōtra Fau-
stum.

d. 1. str. c. 6.

e. apud Cy-
rillum l. 6.
tex. 5. Iustin.
in paræn.
sub finem
de Cumana.

f. 8. hist. cap.
19.

superuacuas quoque percudit plectro chordas, aut ornatus gratia. super eis quae ex usu sunt, alias etiam adiicit. Afflatum illum diuinum eruditè adstruit Theophilus Raynaldus^a contra cauponariam (ut loquitur) Casauboni Theologiam.

^a dist. 5. n.
194. theol.
nat.

3. At cur in hac tabula Sibyllam expreſſerimus in antro ſedentem, & ſcribentem ſua oracula in palmæ foliis, tu conſule Bulengerū noſtrum, Vnum dumtaxat moneo, ideo à me appieta circum iſtam ſpecum decem lilia, ut & denarium Sibyllatum numerum intelligas; & quid cauſe ſit, quamobrem præpotens numen fatidica facultate has fœminas ho-
^b contra Io- uin. 1. 1. c. 26. norauerit: qua de re ſic D. Hieronymus^b, cuius verba niſi paulo lon- giora tibi videbuntur, eſſe poterunt pro lēmate huius emblematis. Var- ro Sibyllas, inquit, exiſtimauit eſſe decē, quarum *infigne, virginitas; vir-*
ginitatis primum, diuinatio. Quod si Aeolici ſermonis genere Sibylla deočē appellatur, recte conſilium Dei ſola ſcribitur noſſe virginitas. Cæterū non
^c 1. 2. de diu. eſt audiendus Cicero ē hæc de Sibyllinis carminibus dicens, *Qui Sibylla carmina conſcripsit, perfecit ut quodcumque audiniffet, prædictum videretur, & hominum & temporum definitione ſublatā. Adhibuit enim latebram obscuritatis, ut idem versus aliaſ in aliam rem poſſe accommodari viderentur. Ad ſummiuum, illud dictum. Tullij verum fit quoad ea carmina, quæ de pro-*
Virg. 6. En. *phanis rebus bacchantes & exhalatione temulentæ ſcripſerunt; nam quod pertinet ad mysteria Christianæ religionis, de quibus locutæ ſunt, res clarior eſt quām ut indigeat interprete ſunt in manib⁹ earum oracula; adeantur, liquebit. exempli gratia ſolūm eſto illa acrostichis quā vna earum in Christi Domini ſacratiſſimo nomine Iuſus Christus dū viros om̃p, ingeniosè & reuerenter lufir; quarum quinque vocum pri- maria litera etiam ſymbolicè Christum deſignant, conſlantes hanc vo- cem Iuſus, piſcie: ab hoc enim diuinissimo piſce omnes quotquot ſumus Christiani in aquis Baptiſti generamur.*
Plia. 1. 2.

C A P V T VI.

Sextus fons ſapientiæ, Aegyptus.

Duæ pyramides inſculptæ circulo, accipitre, ſcarabeo, ſtella, corde hominis, ichneumone, ſpeculo, acerrā, falce, & ſimilibus ſymbolis apud Horum Niliacum: inter vitram que mātrona auguſtō corporis cultu pedibus crocodilum premens, translucido, ſeu diaphano ſipario velata, in ſinistra manu, papyrus nilotica; in dextra, vas crystallinum plenum, ſplendenti & grato oculis ſucco.

I N S C R I P T I O.

E tenebris lux gratior.

^{i.}
D. Auguſti-
nus.

VIT multa per vitrum ſuccina pellucent ſuauiūs, ſic veritas magis deleat in tegumentis allegoriarum, ſymbolorum, emblematum inuoluta

inuoluta; nec delectat solùm cùm per translucentia sifaria conspicitur, sed venetatione quadam intuentum se oculos complet. Quæ causa fuit, (si Phalereo Demettio credimus,) cur orania mysteria velata sint allegoriis ad granitatem. Certè & in Salomonicum templum iam absolutum cùm inferretur arca, ædem sanctissimam augustissimam quo caligo impleuit, quibus tenebris gloria Domini obnubebatur. hoc genus eruditioñis Ægyptij præcipue adamantur, de quo sic Cornelius Tacitus. Primi, inquit, *Ægyptij per figuræ animalium sensus mentis effingebant, & antiquissima monumenta memoria humana saxis impressa, cernuntur, & literarum inuentores prohibentur.* Inuentum illud suum ita excoluerunt, vt hæc eruditio nec indigna visa sit, quam Moses edisceret, quo nomine eum inter cætera elogia eruditum omni sapientia *Ægyptiorum*, sacræ paginæ prædicant, quæ sapientia, qualis sit, enucleatius Philo edisserit. Numeros (inquit) Geometriam, uniuersamque Musicam rhythmicam, harmonicam, metricam, siue contemplatiuam, siue per instrumenta vocesque promentes sese modis variis accepit ab *Ægyptiis Doctoribus* (quæ quidem scientiæ fuerunt vulgares, & promiscuè omnibus traditæ,) & insuper (quod h̄c præcipue agitur) occultam Philosophiam descriptam literis hieroglyphicis (vt vocant) hoc est, notis animalium, quæ ipsi venerantur etiam prounuminibus, *τερψότι ή διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν λόγος λογοθέοις χάρακασιν διδύνεινται, η διὰ οὐρών ἀποδεχόταις ή η διὸν τημάτις γεράσιονται.* hæc autem fuit imagis recondita, & velut quiddam sacrum, apud sapientissimos sacerdotes deposita, vnde ierólympha χάρακα ab illis dicuntur; atque ab Origene *τερψικόν*; nec deesse putabant illi cœlestem quamdam virtutum velut præsidem, cuius numen intelligentiam affunderet discentibus.

Vide Miden-
dorpiam l. 2.* in c. 2. ep.
ad Rom.
& hom. 1.
super Nume-
ros.b 1. 9. adu.
Julianum.

3.

4

* L. Strom.

Ab Ægyptiis hæc hieroglyphica solertia fuit postea propagata ad Græcos per Pythagoram, qui illam didicerat ab Ænopheo Hieropolita præceptore suo, cùm illuc Ægyptiacæ Theologiæ cupidus nauigasset. D. Cyrillus Alexadrinus ^b fatetur illa ænigmata, & symbolicos characteres plurimi ingenij & grauitatis plenos esse, & ad augendam prudentiorum scientiam accommodatos; & hæc causa fuit cur Ægypto tanquam fonti & parenti utilis & solertiæ disciplinæ locum h̄c dederimus. Eius iconem interpretari nihil attinet, est enim ex superioriis dictis satis clara & facilis.

Ab eodem fonte profluxerunt tesserae scutariae familiarum, emblemata in equestribus ludis præferri solita, vel in arcubus triumphalibus celata, omnisque solertia gryphorum, in quibus scitè proponendis ac interpretandis, inest non inodicuum ingenuæ voluptatis & utilitatis.

Quamquam & huius disciplinæ hieroglyphicæ semina sparfa in Ægypto ab Abrahamo quando vixit Heliopoli cum sacerdotibus eius gentis, verisimile putant Alexander auctor historiæ ludaicæ apud Eusebium, Eupolemus apud Clementem Alexandrinum ^c, & Caussinus noster integro volumine in hoc arguento cùm laude versatus: id eò procliviūs crediderim, quod nihil sit frequentius in sacro Instrumento tum veteri, tum nouo, inuolucris allegoriarum, similitudinum, enigma-

a 1.5. adu.
gent. de na-
tura homi-
nis.

tum, & symbolorum. Adscribamus h̄c iudicium Theodoreti a de Agyptiorum disciplinis & sapientia, ἐσὶ ἐν Αἰγυπτίων πίεστον οἴκου λέγειν· ύδη αὐτὸι οἱ φιλοσόφους οἱ πρῶτοι κρήτες ἐδέ τέτοις ἔρασμιν τῷ ὀνομαστάτων παρ' Ἑλλησι ἐπινόσι ἐν Αἰγυπτίοις οἱ σοφωτάτοις, πολλὰς γὰρ τις ἐλλήνες ἦντες τοῖς τέτοις ἔρασμον ἴμπιμας; superuacaneum puto (inquit) de Agyptiis dicere, Principes enim apud Gracos Philosophi fatentur Aegyptios Gracis omnibus esse sapientes, laudant Aegyptios ut sapientissimos; multas enim ab ijs Graci accepere disciplinas.

C A P V T VII.

Septimus fons eruditio[n]is, Græcia.

Augusta & splendenti specie matrona Amaltheę cornu dextrā ferens, sinistrā fauum mellis; ad pedes noctua.

INSCRIP[ITION]E.

Sapiunt, quibus Attica mella non sapiunt?

1. Cic. 1. de or. **G**raeciam puto, adeoque Εἰλάστη Εἰλάσθη Αθίνας in hac imagine agnoscis, tūque meritò me reprehēdas, nisi inuentricē omniū doctrinarum (ut loquitur Romanus orator) & nutriculam bonorum ingeniorum h̄c consecraero. Inseruimus eius dextræ Amaltheę cornu, symbolum omnis eruditio[n]is, qua insigniter floruit. Illic enim omnia gena poësis, illic eloquentia, ibi Mathematicę disciplinę, ibi Lyceum, ibi Stoā, ibi Academia, illic Mineruę, Apollinis, Musarum omnium cunabula, & domicilia. Inde orti literarum omnium lumina & columnā, Praesides, Genij, bonorum ingeniorum fontes Homeri, Pindari, Euripides, Hesiodi, Orphei, & sexcenti alij lyrā, socco, cothurno & alio genere insignes. inde Aeschines, Demosthenes, Theophrasti, Isocrates, Xenophontes, Aristides, Tyrii, quā dicendo, quā docendo incliti: inde parens historiæ Herodotus, & innumerabiles alij: inde Platones, Aristotleles, Zenones, Philosophiæ numina; inde memorabilis ἡρώων ἔδεις eō confluere soliti ex omnibus partibus φιλοσοφίας, velut ad celeberrimum emporium, & mercaturam bonarum literarum adeò locupletem, ut ex ea inauem redire, ipsis etiam Romanis visum sit.
2. Augustiore corporis palestra & cultu plusquam regio, atque circumfulsam multo lumine illam exhibuimus; id suggestentibus duobus grauissimis Ecclesiæ patribus Cyrillo^b, qui Atticam linguā haud vulgare Dei donum esse assenerat, sed & cum eximiā pulchritudine utilissimum; & OEcumenio, qui cum σὲνγλωσσία perfecti sermonis & excultæ lingue authorem efficiat diuinam sapientiam, quæ cùm singulis peculiarem aliquem ornatum indiderit, Græcæ λαμπετητη splendorem, maiestatemque propriam esse voluit. Sinistrā manu fauum mellis portat, tanquam suavitatis
- b 1.7. contra Julianum in 2. Cor. 1. Cresol. 1. 2. sec. 2.

suavitatis Atticæ argumentum : sermonis dulcedinem melle significari tritum est, tum in sacris paginis, tum in prophanis. In illis, lac & mel sub lingua eius, & Cicero^a de Nestore, *E cuius ore melle dulcior fluebat oratio.* Verum hoc oris mellea suavitate præstitisse Athenas innuit Rex Theodoticus, qui Senatui vrbis Romæ Felicem Consulem commendans hæc ait b. *Non primis, ut aiunt, labris eloquentiam consecutus toto se Aoni fonte satiauit, &c. rerum naturalium causas subtilissime perscrutatus, Ceropry dogmatis Attico se melle saginauit.* Audax metaphora, sed quæ rem nostram probat, at cui sunt ignota nūquāt ἀνίση, Attica bellaria, lepores Attici, & Latinus Atticinus, ex interuallo regustandus ? De noctua sedente ad pedes simulacri Græciæ nihil dicam, quia nullus ignorat Athenas Græciæ caput eam volucrem præcipue amasse, eaque signasse suam pecuniam ; talem nummum argenteum apud se habet Laurentius Ramires de Prado, omnis ingenuæ & literariæ curiositatis studiosissimus (vti nos testes sumus, quibus Museum suum diligenter inspiciendum humanissimè permisit, adeoque ipse officiosissimè singula nobis indicauit) cum exhibet ex æneæ formæ prototypo c. 44. pentec. Si solùm, &c. vnde Gylippus seruus multas noctuas sub domini sui Lysandri tegulis cubitare callidè dixit: Si solùm ob suauitatem Græca lingua discenda foret, esset tamen aliquod huius operæ & laboris pretium : at cùm sit instrumentum ad consequendas omnes scientias tum humanoires, tum seueriores, tum etiam sanctiores, quandoquidem sine illa poëseos, historiæ, eloquentiæ, philologiae, Mathematicarum, philosophiæ, Medicinæ fontes adiri nequeant, nec non & sacri codices haud satis intelligentia comprehendi, certè religio sit si non illam didicero, cùm erit commoditas. huius peccati reum se confitetur D. Augustinus c, quòd ab ea puer fuerit alienior: & ego si sim sexagenario maior, tamen eam discere nec grauabor, nec erubescam. Accursius aliisque eius linguae imperiti impegerunt in crebras ineptias in interpretatione iuris, in quo non pauca Græcè reperies.

Iam monuimus Athenas dictas esse à Thucydide ιλάδει ιλάδα, quasi Graciā ipsius Gracia. nam quod pupilla, seu acies illa, qua videmus, in oculo est, quod ratio in mente, hoc Athene fuerunt in Gracia, si Philoni credimus; estque sanè vt credamus. Nam & D. Nazianzenus^d aureas illas vocat, atque omnium disciplinarum procreatrices. & D. Augustin. e Matrem ac nutritorem liberalium doctrinarum tot tantorumque Philosophorum, quā nihil habuit Gracia clarius; hinc inter cetera, ob qua Plato gratias naturæ agere consuerat quòd homo natus esset, non bestia; Gracius non Barbarus; mas non fæmina. & hoc fuit quòd Atheniensis esset non Thebanus. Hic tamen è te nata obiter obseruatum velim, perperam gratias agi naturæ ab hoc Philosopho, quòd natus sit homo, non bestia; fieri enim non potest vt homo bestia esse potuerit, vt nec bestia, homo. Quoad cetera melius philosophatus est, & gratus esse potuit diuino numini. Lucianus^f haud inter postremas felicitates Demosthenis numerat, quòd Athenis natus ac institutus sit.

^a lib. de sen.^b apud Casiod. l. 2. ep. 1.

Plato polit. l. 3.

Cic. de clar. Orat.

Plutarch. in vita Lysandri.

^c l. 1. conf. c. 13.

3.

^d in monodia Basilij magni.^e l. 18. ciu. Lactant. l. 3. c. 19.^f dial. de laudib. Demosthenis.

C A P V T VIII.

Octauus fons sapientiae, Roma.

Romanus togatus dextrâ præferens palmam, sinistrâ nauim; lunulam in calceo.

I N S C R I P T I O.

Æternæ facundia Roma.

I.

^{* c. 10. l. 12.} **E**x lunato calceo & toga Senatorē Romanū agnoscis; ex palma & na-
ui, oratorem. Fuit Roma si non inuentrix bonarum artium, at certè
omnis prorsus literaturæ felicissima excultrix; verùm oratoriæ facul-
tatis admiraculum. Ac licet Fabio Quintiliano ^a visum sit, Latinam
facundiam inuentione, dispositione, consilio, cæterisque huius generis
artibus, Græcæ prorsus discipulam videri: tamen scimus discipulos
haud paucos suis præceptoribus nihilo fuisse minores. M. Tullius in
Latina lingua habuit Magistrum Lucium Plotium natione Gallum;
patria Lugdunensem; Aristoteles habuit Platonem in Philosophicis;
quis est tamen tam stolidè vœcors qui neget præceptores istos potuisse
superari à suis discipulis, nedū ἐκουρι; Vnū vlrò concesserim circa elo-
quendi rationem vix esse Latinis Græcos imitandi locum, vt de sermo-
nis Græci opulentia taceam; sunt enim Græcis nonnullæ literæ qua-
rum sonus longè dulcissimus est, tamque suauiter spirantes, vt conti-
nuò tanquam si mollior aliquis Zephyrus nectar aspergat, tota oratio
suauissimè renideat. Nihilominus tamen si pondus & grauitatem, si
succum & neruos, si vim eloquentiæ æstimas, quemadmodum Scipio,
Lælius, & Cato in loquendo velut Attici Romanorum fuerunt; ita ex
Græcis si qui erunt in præmouendis affectibus Romani Atticorum, pro-
fessò rem magnam facient. Græci præstant Latinis gratiâ, iucunditate
& copiâ sermonis; Latini rerum inuentione pugnant, & sublimitate
sensuum. Non possumus esse tam graciles, (inquit Fabianus) simus
fortiores; subtilitate vincimur, valeamus pondere: proprietatis apud
illos est certior copia; vincamus ingenio: Græcorum etiam minora
suos partus habent, nos plerumque maioribus velis moueamur; vali-
dior spiritus nostros sinus tendat.

2.

Palnam oratori attribuimus, est enim sua eloquentiæ victoria; cui
proinde nec sua deesse debent honoris insignia. Elegans est carmen in-
certi auctoris de palma forensi eloquentiæ,

— licet exercere togata

Munera militia, licet & sine sanguinis haustu

Mitia legitimo sub iudice bella mereri;

Hinc quoque seruati continget gloria ciuis,

Altaque viætrices intexunt limina palme.

Vide Mar-
cial l.7. epig.
27. Inuen-
sat. 2. v. 118.

Sinistrâ manu præfert nauim , symbolum eius potestatis quam in hominum affectus exercet ; quos nunc attollit ad sydera , nunc deprimit ad tartara , nunc certâ spes ad Orientem promovet , nunc desperatione retrahit ad Occidentem ; nunc immotos in Meridie statuit , nunc incensos , plusquam Arctoo frigore sopit , & extinguit , nunc ad fletum & misericordiam deducit ; demum in quamcumque vult partem circumagit .
Orator enim tanquam alter Æolus

Lactantes ventos tempestatesque sonoras

Imperio premit ;

Lucian.

& ceu Ulysses rediuius ventos omnes in utre inclusos circum fert secum , habetque pro comitatu *þpoyns* ^a à *aspasias* ; nec imperium modò , sed mitem in hominum pectoribus videtur constituisse tyrannidem : & quemadmodum Plato Hebræus ^a dixit in *Auditorum mentibus tanquam Noënius bestiis arca inclusis imperat*. Corpus (inquit) hæc arca significat , quod necessariid capit affectionum vitiorumque inumeras pestes : has autem vir bonus dicendi peritus vincis & carcere frænat . De hoc argumento iterum infrà lib. 2.

^a lib. de plât.
Noë.

Ne tamen urbis Romæ laudibus obtrœctare videamur , dum Romanam eloquentiam hîc solummodo prædicamus , reliquis scientiis prætermissis ; apponamus dictum Plinij ^b : *Plures una gens Romana in quo- cumque genere eximios tulit , quæm catere terra*. Et Fabij Quintiliani ^c , cuius est ista vox , *nusquam plura & maiora quæm in cunctis Romana monimen- tis reperiri* , videlicet ex iis , quæ ad virtutem & disciplinas pertinent .

3.

^b lib. 7. c. 30.

^c l. 12. c. 2.

Esto

— *Tradiderit vietas victoribus artes
Grecia facundum sed male forte genus.*

Ouid. 13.
fast. in Mar-
tio.
Horat. l. 2.
Ep. 1.

tamen — *Si Romani pensantur eadem*

Scriptores trutinâ , non est quod multa loquamur :
*Venimus ad summum fortuna , pingimus , atque
Psallimus , & laetamur Achius doctius vñctis.*

Vis super hac te insigne Græci hominis grauissimum testimonium . Is est Theodoreetus ^d . *Apud Romanos profecto* (inquit) & poëta & oratores & historici viguerunt , utque illi aiunt qui in viraque lingua versati sunt , multo prudentiora sunt Romanorum , quæm Græcorum auctorum inuenta , multoque breviores sententia . neque idcirco à me id dictum existimari velim , quod Græcorum idioma deterendo attenuem , cuius ipse aliquomodo sum particeps ; neque quo fecis ac debo altrici mea pramia nuritionis persolua : sed quo rumentiores corum buccas deprimam , supercilia deciscam , qui nimium plus Græco idio- mate gloriantur , &c.

^d l. 5. de na-
tura homi-
nis.

C A P V T I X.

Nonus fons sapientiae , Magi Persarum.

Persa mitratus , candida stola redimitus , suspensum in fictili vase ignem intuens .

IN S R I P T I O ,

Σοφοὶ μὲν, αἱλὸν καὶ πάντα.

1.

- ^a 1.4.
- ^b 1.2. de re-
- gno Pers.
- ^c homil. 6. in
- Math.
- ^d 1. Strom.
- ^e in Is. 49.
- or. 4.1.4.
- ^f 5. hist. 39.
- ^g ferm. 1. in
- Epiph.
- ^h 1.1.
- i 1.2. de bell.
- ciui.
- ^k Apolog.
- ^l lib. 10.

MAgorum vitæ rationem habes apud Diogenem Laërtium^a, & Brissonium^b. Nos hoc loco ea solum attingimus quæ ad eorum disciplinas pertinent, fuisse autem *Magos*, Persarum *Sapientes*, docent D. Chrysostomus^c, Clemens Alexan^d, Cyrillus Alexandrinus^e, Theodoreetus^f, Leo Papag, Strabo.^h Μάγοις σοφία πνίσια διαφέρεται, *Magos sapientia prestantes*, honore & imperio affectos ait. Suidas, Μάγοι inquitⁱ Πέρσους, οἱ φιλόσοφοι, η φιλόθεοι, & Appianus eodem loco fuisse ait apud Persas *Magos*, quo Brachmanes apud Indos, hoc est, μεταφερόμενοι η σοφία: imò Plato apud Apuleium^k eorum disciplinam appellat *Scien-*
tae magicae. Philo Iudæus^l οὐ μὲν ἐν ἀληθινῇ μαγιστρίᾳ, ὅπεριν δημιουρὸν τὸν τὰ πονηρὰ ἔργα πεναντέραις φαντασίαις αἰνάζεται, σεμνὸν, η πειραγμάτων σκηνῶν^m, ἐπικαθίσται, ἀλλὰ βασιλεῖς διαπονεῖται. *Veram quidem illam magiam*, hoc est, perspectivam scientiam, cuius ope naturæ opera cernuntur clarissimam, ut honestam expetendamque non plebeij, sed Reges exercent: tum ait, ex hac scientia adulterata & depravata descendere quas maximè proprio vocabulo *malas artes* dicimus circulatorum, ariolorūmque studia, ac mulierum mancipiorūmque expiationes lustrationēsque profitentium; mutationēsque amoris in odium, aut è conuerso in amorem odij per quasdam potionis amatorias, & incantamenta idonea; atque his dolis inuncant simplicissimum quemque, donec in calamitates ingentes pertrahant; ut nonnunquam magnæ familiæ cognationēsque paulatim sidendo sine ruinæ strepitu intercidant; ex quo evenit ut *Magi* vox, quæ olim Persis honori fuit, videlicet quæ Philosophum, aut etiam sacerdotem significet, hodie infamis sit. Certè Orpheusⁿ conqueritur quod homines sapientiæ studiosi *Magi* appellantur, Επωοφίαν λαοὶ τελέεσθαι *Magos*.

2.

- ^m lib. de Cū-
pid. 6.

- Cic. lib. 5. fin.

- ⁿ lib. 30. c. 1.
- Philost. l. 5.
- de vita A-
- poll.

Itaque Magiam naturalem professi, idest, scientiam rerum naturaliū, & earum virtutum quibus possent ad morbos depellendos, aliisque id genus quæ vulgo mirabilia videntur, neque tamen vires naturæ superant, inter sapientes dedicantur in hac Bibliotheca, & referuntur inter fontes sapientiæ: quandoquidem hos Persarum *Magos* ipsos etiam Pythagoras adiisse perhibetur beatæ vitæ comparandæ causā; cuius studio ardebat; quod & Empedocli & Democrito, & Platonī contigit, exiliis verius quam peregrinationibus ad eos suscepit, ut loquitur Pliniusⁿ, & reuersi quam didicerunt facultatem prædicauere, & in arcannis habuere. Necon & Apollonius Tyaneus hanc causam suæ in Perside commorationis affert σοφίαν. Quamquam valde suspicor, ne sæpe non fuerint limpidi & illimes isti Magicæ sapientiæ fontes, quandoquidem eorum plerique qui fuerunt eō profecti discendi gratiā intra naturæ fines non stiterint; sed ad eam Magiam declinauerint, quæ ope dæmonū & carminibus insolita-patrar; & hanc longissimè ab istis ædibus excludimus lib. 2. capire integro. Quæ Magorū scientia si incotaminata sit & impolluta malis artibus, sane expetenda est, & adeunda.

3.

Quod ad picturam attinet: nullum latet, (opinor) mitram & fibram

solam fuisse Persarum propria. De suspenso igne in vase fictili tantum posset esse aliqua difficultas; non quidem quod ei conseruando non præpositi fuerint Magi; id enim liquet ex Strabone^a, & Phœnicio Colophonio^b, aliisque: sed quod asseretur in vasibus fictilibus, non autem in focis & altariis. At morem innuit Valerius Maximus^c, Lilius Gyraldus^d, additque Dempsterus^e de suspensione, eoque facilius crediderim, quia ille ignis putabatur esse origine cœlestis; nec nisi de cœlo postea reaccendebar, si contingaret extingui: sed hæc sunt alterius loci propria. Epigraphe verò quid indicat? Mitto sensum Apollonij, cuius illa est, ac solum dico, Magos istos Persas potuisse quidem esse præditos illa secretiore sapientia, quæ naturæ secreta penetrat; tamen haud omnia eius arcana fuisse complexos. Nam noua naturæ miracula, & prorsus incognita ævo superiori, quotidie experientiâ & casu Magistris, patefunt. In commendationem Persici sermonis ac ingenij pulchre Theodoretus^f. Non defunt, inquit, qui Græca elocutionis venustatem superent argutâ breuitate sermonis, hoc enim de Persica natione & antiqui scriptores testantur. Si quisque præterea, vel exercitus Imperator, vel legatus, vel mercimonia causâ in eorum fines profectus, cum eis diuersatus sit. Aut enim illos argutè nimium reprehendere omnes loquendi strophas, dictisque breuissimis colloquentes reuincere, etiamque esse disputatores quam maximos; queque ab aduersariis implicentur argumenta, solere ab illis citra moram ullamque difficultatem facile solui. Proverbis quoque utri eos affirmant sapientia plenis altissimisque enigmatis, non quod Chrysippi labyrinthos Aristoteliisque cognoverint, quodve illos genus hoc eruditio vel Socrates, vel Plato, vel Demosthenes edocuerint; neque enim Rhetorum sermonibus Philosophorumve intenti fuerunt; sed naturâ dunitat Magistra vni sunt. Ipsos autem Indos multo quam Persæ sunt, sapientiores esse testantur, De Indis cap. 12.

^a lib. 15.^b apud

Athen. l. 12.

^c l. 4. c. 4. in fine.^d Synt. gent.

deor. 17.

^e in c. 12. Rosini antiqu.

Rom. l. 2.

f l. 5. de natura hom.

C A P V T   X.

Decimus fons sapientiae, Chaldæi.

Pingatur Chaldæus amplâ & talari veste, promissâ barbâ, tiarâ insignis: alterâ manu sphæram, alterâ librum gerens, in aperto agro.

I N S C R I P T I O.

Ipse vocat nostros animos ut sydera mundus.

Manil. l. 4.
sub finem.

Hoc habitu quo ferè Orientales vi sunt, his symbolis Chaldæum exprimimus. In tiara solum possit esse non nihil dubitationis, cum semper existimata sit Persarum propria, ut apud Claudianum^g,

Te linguis variegates, missaque rogatum

g l. de Hon-
nor. conf.

Fœderæ Persarum proceres cum patre sedentem
Hac quondam videre domo, positâque tiarâ
Submisere genu.

* Carm. 2. v. & Sidonius^a,

251.

Interea et Susa tremunt, ac supplice vultu
Flebit Achemenius lunatam Persiarum:

^b in cap. 5. Tamen D. Hieronymus^b me docuit hoc ornamenti genus Chaldæos quoque gestare consueuisse. Tiara (inquit) est genus pileoli quo

Dan. Persarum, & Chaldæorum gens vtitur. Adnuteramus Chaldæos inter fontes & principes scientiarum, licet Fauorinus Philosophus Romæ Græcè differens ampla atque illustri oratione (exercendine, an ostentandi gratiâ ingenij, an quod ita seriò iudicatoque existimatet,

^c c. 1. 1. 14. Gellio^c non satis liquet) contenderit eorum disciplinam tantæ veritatis non esse , quantæ videri volunt ; neque eos eius principes auctoresque esse quos ipsi ferunt ; sed id genus præstigiarum atque officiarum commentos esse homines æruscatores , & cibum quæstumque ex mendacio caprantes : tamen Plinius Belum Regem Babyloniz,

^d 1. 5. c. 15. quæ (vt ait^d) Chaldaicarum gentium caput est , inuentorem syderalis scientiæ facit ; idemque ex Epigene^e refert apud Babylonios septingentorum triginta annorum obseruationes syderum coætilibus laterculis inscriptas : ex quibus satis constar, quam antiqua sit apud Chal-

^e lib. 7. c. 55. dæos Astrologia, quandoquidem & à Belo profecta est , & iam eo tempore exculta, in quo ptimum scribi coeptum in laterculis , quam materia nulla prior adhibita est excipiendis literis.

Vide Iosephum l. 1.
antiq. c. 4.

2.

D. Basil. in hexaëm.

D. Ambros.

D. Chrysost.

^f lib. de

Abrah.

^g lib. 1. od.

11.

Ita siquidem res haber(inquies:)ar tu non aduertis non posse Chaldaeos sine scelere dedicari in hac Bibliotheca , vt pote vanissima artu, occupatissima vanitatis , inutilis atque impossibilis , vana , falsa ac ridicula, atque ab Ecclesia proscriptæ professores : exercitati enim syderum scientiæ(ait Philo^f) omnia tribuebant stellarum motibus, à quibus credebant dispensari mundi potentias, quæ constant ex numeris eorumque proportionibus, &c. Quin & Horatius^g eos adire vetat:

Tu ne quæsieris scire (nefas) quem mili, quem tibi
Finem dī dederint, Leuconœ, nec Babylonios
Tentaris numeros, ut melius, quidquid erit, pati.

^h 2. de diu.

i lib. 1.

^k c. 1. lib. 14.

Per Babylonios illos numeros , illam disciplinam intellige , quam Genethliacam appellant , cuius Magistri Babylonij vocantur à Marco Tullio^h. Nam quod aiunt (inquit) quadringenta , aut septuaginta millia annorum in periclitandis experiendisque pueris quicunque essent nati Babylonios potuisse, fallunt. & alibiⁱ, contemnamus etiam Babylonios, &c. Omnia copiosissimè Fauorinus apud Gellium^k , summâ facundiæ copiâ & venustate , vt caueamus ne isti sycophantæ ad faciendam fidem adrepant , quod videantur interdum quædam vera effutire, aut spargere, nam interdum (ait) multatentando incident repente imprudentes in veritatem , &c. Ista autem qua aut temere , aut astute vera dicunt, præ ceteris que mentiuntur , pars non est millesima. Denique aut aduersa euentura dicunt, aut prospera : si dicunt prospera & fallunt , miseris , frustrâ expectando

si aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies frustrà timendo: si verò respondent ea que sunt non prospéra, iam inde ex animo miser fies, antequam è fato fiat; si felicia promittunt, ea que euentura sunt, tum planè duo erunt incommoda, & expectatio te suspensum fatigabit, & futurum gaudij frumentum spes tibi iam preflorauerit: nullo igitur pacto est utendum istiusmodi hominibus res futuras præsagientibus. Ad hæc respondeo, verum quidem esse Chaldaeorum appellatione censerit omnes Babyloniorum sapientium sectas, ut obseruat Xistus Senensis^a ex prophetia Danielis, Ariosos, Magos, Maleficos, Haruspices & Astronomos, seu Mathematicos; quatuor primas penitus detestandas pronuncio; quintam ea ex parte reprobo, quā iudicariis & decretoriis illis effatis vtitur, atque (vt loquitur Philo) prophana opinione creaturam Creatori similem facit, astrisque assignat euentus & nascendi leges. At si solam cœli inspectionem obiciis, & motus & mensuras & coniunctiones syderum, defectiones Solis & lunæ, & rerum quarundam prædictiones, qua re Chaldaei in paucis præstantes fuerunt: ego florem hominum doctorum libans, eos parvate possum recensere inter scientiarum parentes, quo Athenienses Bero Astrologo ob mirabiles prædictiones publicè in Gymnasio statuā inaurata lingua statuerūt. Cæterūm quotquot sunt inter Chaldaeos qui consilia hominū, varias voluntates, appetitionesque & declinationes, & fortuitos repentinósque in rebus leuissimis animorū impetus recessusque moueri agitarique desuper è cœlo putant: vt planè homines nō λόγια ζεῖται, sed ludicra & ridenda quædā neurospasta esse videatur, qui nihil sua sponte, nihil arbitratu suo faciant, sed ducentibus stellis & autigantibus; illos facessere iubeo ex hoc loco, eorumque disciplinam laudabilius ignorari, quam sciri pronuncio; nisi forte discatur eâ mente à sapientibus, qua Daniel eam dedit, & qua Salomon dedit cor suum, vt sciret prudentiam atque doctrinam, eroresque ac stultitiam; quomodo Medici salutares affecto corpori succos, simulque venenatos & pestilentes norunt: Discunt enim ista (ait Hieronymus^b,) non ut sequantur, sed ut iudicent & convincant.

^a Bibl. I. 2.
Dan. c. 1. v. 4.

Plin. I. 2. c. 7.

Idem I. 7.
c. 37.Fauorinus
ibidem.

b in Eccl. x.

C A P V T   X I .

Vndécimus fons sapientiae, Druidæ.

Senex veste amictus candidâ auro pictâ, & talari: collum monilibus, brachia & manus armillis ornata, caput quernea coronâ redimitum, dextrâ falcem autream tenens.

IN S C R I P T I O.

Et est Rex qui sapiens est.

Huius picturæ interpretationem suppeditabunt qui de Druidibus fuisiūs dissentant, Cæsar^c, Plinius^d & Tacitus: eos vtrum in hac

Horat. I. r.
Sat. 3.

I.

c de bello
Gall. lib. 6.
d. l. 16. s. 44.

Bibliotheca ponerem inter sapientes anceps non nihil fui; licet enim essent ingenio acri, & non vulgari scientia præditi; quippe qui immunes à militia & tributis, atque in disciplinam conuenientes multa verbum millia discere consueissent: tamen quia nefas esse apud illos existimatum est disciplinam suā libris mandare, ne efferetur in vulgus, nē ve librorum copia occasio esset negligentiae in discendo: proinde librorum osores non mihi videbantur digni, qui collocarentur in librorum domicilio, seu Bibliothecis. Veruntamen & hi Gallorū sapientes quandoquidē non malo animo abstinuerunt à libris, sed potius studio acuēdæ suæ sedulitatis & industriae; placuit eorū quoque facere mentionē,

2. De Druidarum studio, & sapientia hæc habet Strabo^a, Belgarum sapientes referens: apud Belgas vniuersos ferè tria sunt hominum genera, quæ in singulari honore habentur. Βάρδοι μὲν ἦσαν Οὐάτεις, οἵ Δρῦδες, Βάρδοι μὲν ὑπερτιμαὶ, οἵ πιτταὶ. Οὐάτεις τὰ ιερεῖα οἱ φυτολόγοι. Δρῦδεις οἱ αὐτοὶ τῇ φυτολογίᾳ οἱ τέλοι ἡδικῶν φιλοσόφων ἀσκεῖσθαι. *Bardi, Vates, & Druidæ, Bardi hymnos canunt, & poëta sunt: Vates sacrificant, & naturas rerum contemplantur. Druidæ verò prater Philosophiam, etiam de moribus disputant.* De horum iustitia summa est omnium opinio; ob quam probitatis, studij, eruditio, & sapientiae famam (inquit Dio Chrys.^b) Celtarum Regibus nihil licitum est facere, vel consulere sine illis: ut ita si quis verum dicat, illi regnent; Reges autem illorum sententia sunt ministri & serui, licet in thronis aureis sœdeant, magnisque domos habitent, & sumptuose coniuinentur.

C A P V T XII.

Duodecimus fons sapientiae, Gymnosophistæ.

Senex seminudus, altero stans pede solem intuens.

I N S C R I P T I O.

Noscant solem homines, quibus est sol mentis in ipsis.

*Mæsil. 1.4.
sub finem.*

*I.
c. 3. Tusc.*

*S. Aug. 1. 15.
de ciu.*

Plin. 1.7. c. 2.

*d. Strom. c. 6.
or. 35.*

DE hoc hominum genere sic Tullius^c, *Quæ barbaria Indiâ vastior, aut agrestior? in ea tamē gente hi qui sapientes habentur nudi et aīem agunt. Caucasiniues hyemalēmque vim perferunt sine dolore; cum ad flammas se applicauerint, sine gemitu aduruntur.* hoc certè in illis stupendum quod studiosissimè à voluptatibus, præsertim venereis, quibus hominum vita atque ingenium corrumpitur, abstineant. Ab exortu ad occasum perstantes solem contuentur immobiles, feruentibus arenis, toto die alternis pedibus insistunt. plura de eorum vita & institutis qui volunt, adeat Porphyrium & Apuleium: nos, quæ conueniunt nostro instituto, ex iisdem proferemus.

*Gymnosophistæ, siue isti Indianarum sapientes diuiduntur in Brachmanes & Samoneos; quorum illi ex vna stirpe oriundi, isti ad sapientiū Collegium vnde cumque alleguntur. *σέμινες* eos vocat Clemens Alex. d de quibus sic D. Chrysoft. *Brachmanes priuatum conueniunt studientque: aiunt illos**

illos habere peculiarē unum FONTEM, nempe VERITATIS omnium optimum & diuinissimum, quem nunquā gustant ī qui repleti sunt. Rursus de studio gymnosophistico & occupationibus homine studioſo dignis, ob quas meretur aliquem inter sapientes locum, hæc Apuleius^a. Gens est apud Indos præstabilis, Gymnosophistæ vocantur, hos ergo maximè admitor, quod homines sunt periti non propagandæ vitis, non inoculandæ arboris, non proscindendi soli: non illi nōrunt aruum colere, vel equum domare, vel equum subiicere, vel ouem, vel capram tondere, vel pascere. Quid igitur est? vnum pro omnibus norunt, Sapientiam percolunt, tam magistri senes, quam discipuli minores. Nec quidquam apud illos æquè laudo, quam quod torporē animi & otij oderunt, &c. Addit & de Brachmanis Dio Chrysostomus quiddā istis sapientiæ professoribus valde honorificum. Indi (inquit) Reginis Assessores & Principes instituerunt Brachmanas continentia iustitiāque excellentes, atque erga diuinitatem amicitia; vnde magis futura sciunt, quam alij homines ipsis præsentia. Augustiorem & venerabiliorem reddebat Brachmanū Philosophiā modus quo ipsi eos qui se tradebant in disciplinam, probabant; nam (Strabone teste^b) iubebant candidatos suos usque ad trigesimum septimum ætatis annum tacere, carnis & Venere abstinere, frugaliter viuere: si pati id nollent, eos vt ineptos ad percipiendam philosophiam reiiciebant. horum Indiae sapientium Princeps fuit Iarchus ille celebris, qui in aureo solio philosophabatur eo tempore, quo Apollonius ibidem studiorum causā degebat: vt autem discipulos suos ad amorem pudicitiae & honestatis inducerent, matrem & altricem bonorum ingeniorum & sapientiæ, Buddam illum suum, quem virtutis & sublimioris doctrinæ auctorem & velut Deum venerabantur, produisse in auras aiebant præter humanum nascendi morem ex virginis latere, vt Minernam sapientiæ præsidem ex capite Iouis. Laudabile in ea gente fuit, quod multi & asfidui erant in iuentutis educatione, eaque imò & parentibus ad omne officij genus instituendis: adeoque liberi non tam videbantur parentum esse, quam ipsorum. Ad eos cùm appulisset Alexander, & periclitadi gratiā decem ex illis sapientibus ad decem interrogata respondere coegeris- set, cumulatè sibi satisfactum testatus est: &, quod Egesippus refert^c, quam illustre? Cùm moriendi affectum in duebant (hoc est, morti proximi) velle se discedere protestabantur, quasi Philosophorum sit mortem non timere, sed sponte velle ex hac vita migrare.

^aI.1. florid.^bI.15.Euseb. I. 5.
contra Hie-
roclem.Clem. Alex.
strom.Strabo I.17.
Ioan. Bohemus I. 2. de
morib. gentium c.8.
Clem. Alex.
I.6. strom.
^cI.5.c.53.

SECTIO VI.

Præcepta emblematica, seu emblemata præceptiva
pingenda in cœlo Musei.

 OE L VM Bibliothecæ si erit extractum, vt supra illud designauimus, videlicet emblematis excipiendis areâ idoneâ, hunc

I.

V 3 in

in modum pingi poterit. Totū in plures paucioresve areolas pro maiori, vel minori amplitudine, opere topiario, quadro hexagōno, vel rotundo describes. opere topiario (inquā,) quia virides toruli inter singulos pulvinulos intergerini grati erūt oculis; eaque designatio opportuna est, & apprimē conueniens Bibliothecis, quæ sunt consiti quidā horti floribus bonorum ingeniōrum, sicut suprà dictum est. Res autem erit bellissima si tota descriptio siet ex buxo concisa, vel tonsa, myrto, aut alia perenni viriditate, cuius artificium ingenio p̄ictoris relinquimus: nō stratum partium erit illi suppeditare, & stylo delineare quædam emblemata, quæ in paratis areis venustè exprimar; idque efficere, vt ea non solū sint ornamento, verū etiam documento omnibus studiosis ad studia literarum condigne & decorè tractanda: quæ proinde appellare placuit *Præcepta emblematica, seu Emblemata præceptiua.* Non obserbit præceptum emblemati, neque emblemata præcepto; quin potius à se inuicem vim & elegantiam accersent. Erunt emblemata instar amenti, quo hastæ præceptorum contorquebantur fortius: erunt præcepta emblemati, quod mel est ceræ, quo nihil salutarius. Erunt sibi inuicem quod gemina in aureo anuli umbilico; ista suo nitore illius splendorem, iste suo splendore illius nitorem excitabit, addéntque sibi inuicem maius pretium.

C A P V T . I.

Tempus utiliter impendendum.

E M B L E M A I.

Clepsydram alatam liber supra cubum positus alligatam retinens.

Nulla difficilior scientia.

F.
a de breu.
vita.

Monitum est omnibus studiosis perquam salutare. *Mirum* (inquit Seneca^a,) re omnium pretiosissima luditur, vix est qui tempus astinet. quæ culpa in omnibus quidem reprehendenda est; at in hominibus qui nullo non momento meliores effici possunt, est prorsus intolerabilis. *Vitimur tempore segnius,* & cuilibet illud petenti damus, quasi nihil demus, cum tamen hoc unum sit, quod ne gratis quidem possit reddere. Profusionis causa, hæc sola est, quia rei fluxæ iactura videtur leuis. Num fallor? imò quia ipsi animo fluxiore sumus & remisso; & piget iniecta manu velocissimæ rei motam facere. Nihil sciet unquam, qui huius rei scientiam non erit consecutus: longè plurima sciet, qui continuò illam profitebitur. Quam velim trium verborum meminerimus quotquot demus operam studiis literarum, *Prateruolat, arripe, serua.* huius rei possessio nostra est, & avaritia laudabilis. Non memini me videre hominem insigniter doctum, qui temporis non fuerit parcissimus. Aldus Manutius senior, vt occupationibus suis consuleat, atque amicorum importunas licet officiosas salutationes & confabulationes sumimoueret, *Musei sui ostio*

ostio hæc inscripsit, *Quisquis es, rogam te Aldus etiam atque etiam, vt si quid est quod à se velis, per paucis agas, deinde actutum abeas: nisi tanquam Hercule defeso Athlante veneris suppositurus humeros: semper enim erit quod & tu agas, & quotquot huc attulerunt pedes.* Sic tempus æstimabat Criticus suæ ætatis doctissimus, & laboriosissimus in emendandis veterum exemplaribus, Græcis præsertim, atque in scribendis ad amicos eruditis epistolis assiduus.

Vol. 20. l. 3.
theat. vit.
hum.

C A P V T . II.

*In publicis Museis quo plures studij gratiâ conueniunt,
minime confabulandum.*

E M B L E M A . II.

Harpocrates, siue Sigalion.

Vt loqui discas.

M Vtorum Magistrorum (sic Gellius ^a libros nominat) discipulos esse volo σωματείον τῷ Πυθαγόρᾳ τελεσίντων, taciturniores quam qui Pythagoræ sunt initiati: neque solum illis quinquennijs ἐξευδιαx præscribo; sed quandiu in Bibliotheca fuerint, perperuam. Tibi si solus es in priuato Museo, haud erit difficile tacere, nisi cum laruis sermonem misceas: at cùm in publica Bibliotheca studies, in quam plurimi conueniant, Harpocrari sacra religiose facito, memor te non esse in tonstrina, vbi loquaces & importuni anseres, Architæ crepitacula, & vocales citeriæ perpetuò blarerant: sed in eo loco vbi muti discunt tam altè vocem atrollere, vt eos vniuersus orbis exauditurus sit. Itaque ne importuniūs obstrepito aliis in hoc literario sacrario operariibus, sed quiete & silentio cum iisdem Mineruæ facito. Neu velis esse inferior pica, cæteroqui molestæ loquacitatis. Contigit Romæ vt quædam auditis ἐνετoribus penitus coticuerit, atque aliquot dies meditabuda summo silentio, quasi muta & elinguis permanserit, repente velut expergefacta tubarum clangorem, sonum, numeros, summam omnium admiratione reddidit in officina tonsoris ad Græcostasim: vides quid præstet tempestuum silentium, & quantopere serio meditantes adiuuet; & hoc præceptum disce ex Harpocrate puero, quem modestè sedentem, & os dìgito prementem tibi exhibuimus, qui, quam luculentum symbolum sit adolescentis literarum candidati, eius ortus ex Iside, id est, Mineruâ, sat is indicat; vt & appictus arcus, pharetra, gallus, noctua, serpens circumplatus in crinibus, Luna corniculata in summa fronte, patula auris in vertice, olim Cadmi discipulos ἀφ' οὐάντων ἵνας ἔχει σκέδει, à quo librum scribendorum Gracia rufum habet, consueuisse collocare hoc symbo lum in suarum scholarum primo vestibulo, ut admoneret intrò subeuntes, liberalium artium studiōsis legem silentij esse debere antiquissimā,

I.
1.14.C.2.

Pietius I.
hierog. 23.
c.17.
Plut.lib.de
anim. pru-
dentialia.

Gorop. Be-
canus 1.4.
hierogl. re-
fert, & expli-
cat eius ico-
nem.

non solum(ait D.Bernardus) ut tacentes loqui discant; verum etiam ne
alios simul studentes interpellent. dum enim suis linguis fauebunt in
Bibliotheca, alienis quoque auribus & linguis fauebunt. Meminerint
insuper quod scite Plato dixit Antistheni in diatriba longam oratio-
nem habenti, ὅτι τὰ λόγια μέρος θεῖν, εἰχοντες λόγον, αλλοι οὐκονον, λογου-
δομην non esse penes loquentem, sed penes audientes, quos si in Bibliotheca
interpellas, inurbane facis, meritòque dicere tibi possim quod iuueni
quidam in Academia de ineptis & intempestiis quibusdam rebus lo-
quenti dixit Zeno, γλώσσαν εἰς τὴν ἀποθέξας θάλασσαν, λίγην in mentem in-
tinctoria differe; & caue censearis inter eos quos idem dicebat λογοθέτες, μη
δ φιλολόγοις, λογουδομην, non autem sciendi studiosos. Inscrive animo Solonis
præceptum, & cum pedem in Bibliotheca posueris, replica illud, σεβάστη-
ζε τὸς μὲν λόγιος στοῦν, τὸ δ στοῦν, καρφον. sermōrem obsigna silentio, silentium
vero occasione, addo ἡ πόπια, & loco.

Stobæus
serm.3.

C A P V T   III.

Paulatim acquirendam scientiam.

E M B L E M A   III.

Manus ex vrnâ aurea aquam instillans, & replens vas crystal-
linum: altera manus in vas simile aquam vbertim effun-
dens, nec replens.

Instillo, repleo: infundo, effundo.

I.

Sen. ep. 41.

Occasionem huic emblemati dedit Fabius Quintilianus monens
Magistros ne onerare velint infirmitatem discentium, sed tempe-
rate vires suas, & ad intellectum audientis descendere: nam, vt vase
oris angusti superfusam humoris copiam respiciunt, sensim autem influentibus,
vel etiam instillatis complentur; sic animi quantum accipere possint, videndum
est. Documentum istud etiam ad proiectiores pertinet, qui nisi memi-
nerint instillari non infundi eruditio nem, tempus & operam perdent.
Vitiosum est ubique quod nimium est, nimiis imbris

Sternuntur segetes, & deplorata colonis

Vota iacent, longique perit labor irrigitus anni,

Sit perennis vnda, non torrens.

Solem velocissimum omnium esse scimus, nemo tamen nostrum videt
moueri, nec ire crederemus, nisi appareret iste. Mundum præcipiti ce-
leritate labentem, & ortus occasusque intra momentum temporis re-
uoluentem nemo nostrum sentit procedere: ita in studiis prius nos pro-
fecisse sentimus, quam proficere; & licet citato feramur gressu, si tamen
profectum nostrum cernere oculis, & dígito tangere volumus, falli-
mur. Festinandum, sed lente; neque ad propositum locum peruenitur
vñquam, nisi prius decurso illo spatio quod intermedium est. *Vitis*
arboribus

arboribus applicita inferiores prius apprehendendo ramos in caccumina sensim Quintil. I.
euadunt. Verissimè olim Coryna apud Pindarum, τῇ ξει δῆ αὐτοῖς, instit.c.3.
ἄνδρα μὲν ὄλφη τῷ συλάσσει, manus erendum esse, non toto sacco.

C A P V T IV.

Futilibus studiis abstinentum, in leuibus non immorandum.

E M B L E M A IV.

Orator in suggestu, pumilionis specie, in solo sterili inter ras,
humiles, & propè aridas lauros: idē Gigantis staturā in-
ter altas viridēsque, & per pulchras in optimo solo consitas.

Hic me ipso maior: hic me ipso minor.

Pronunciatum est inter oratoria palmare, eligendum esse oratori
argumentum cum quo non colluctetur, sed quod naturā ferax sit
& succi plenum: macra enim & exigua sola cūm diu multūmque illa
exercuetis, deseruntur à cultoribus laboris impatientiā. Præclarè Ma-
nilius a, — facile est ventis dare vela secundis,

Fœcundūmque solum varias agitare per artes,
Aurōque atque ebori decus addere, cūm rūdis ipsa
Materies niteat, &c.
At mihi per numeros, ignotaque nomina rerum
Temporāque & varios casus, momentaque mundi
Luctandum est, &c.

De pinguibus & suapte sponte nitentibus fundis, vix vñquam malum-
nuntium audias; vix est vt labori fructus non respondeat: difficile est
in paruis rebus magnum esse. Id causæ affertur à Cicerone Gallico Guille-
lmo du Vair, quamobrem eloquentia forensis multum obsoleuerit;
quia grandiores & illustriores erant causæ in Atheniensi & Romano
foro, quām hac ætate sint apud nos; videlicet defensiones & accusa-
tiones virōrum illustrium; consultationes de gravissimis rebus, de bel-
lo gerendo, constituenda pace, mittendis, vel admittendis legationibus,
& eius generis pernulta quæ siebant ab oratoribus: non enim solus
auditor studium oratoris excitat, sed etiam argumenti maiestas. Quid
tandem assequeris vbi copiosè dixeris de cnlice? quos morus excitabis,
quas admirationes?

Me haud quidem later dictum esse à Tullio, nihil esse tam horridum,
& tam incultum quod non splendescat oratione & excolatur; verū ea ora-
tio vix peragrat per animos Auditorum; sensus duntaxat leuiter per-
tentat, euolatque tam celeriter, vt vim quidem & incitationem quan-
dam aspicias, vestigia prorsus postquam orator dicere desierit, non vi-
deas. Esto; parua illa & humilia argumenta grandioris stylī sublimita-

Sen.

te & viribus, collocentur in altissimo fastigio ; nihilominus tamen semper parua erunt, et eos nequaquam dixeris maguos esse & diuites, quibus sceptrum & clamydem in scena fabula assignant, & qui praesente populo elati & cothurnati incedunt ; nam simul ac exierunt, ad statuam redeunt. Amplum & magnificum argumentum infantiam per se se eloquentem facit ; per quam oratori difficile est in summa rerum pulcherrimarum copia inopem esse & ieenum. Apud puerilia crepundia ab ore oratoris : apud leuia quædam choragia fabellarum & nugarum, quibus ornandis religio sit addibere artium reginam Eloqueniam. Nam sicut excelsis mentibus natura metati solet digna corporum domicilia ; sic augusta hæc heroina non immoratur in tricis quibusdam, & rebus nihil : res eius generis Horatius a vocat

— versus inopes rerum, nugæque canoras.

Certè præpostè facere mihi videntur illi, & prorsus naturæ repugnare, qui adulteratam aliquam gemmam, vel rudem & impolitam crystallum delicato annulo aureo includunt : peccant quotquot lutulentas & compitalitias aquas in aureis, in Arabicis, in murrhinis cantharis assertuât ; nunquâ enim tintura vel subiecta bractea crystallū mutabit in adamantem ; nunquâ vasis elegantia & pretium lutū mutabit in balsamū.

3.

Mart. I. 3.
epigr. 66.

Ridiculum est aliquid multo fucatum verborum lenocinio ponere in prima commendatione apud auditores, qui sciant illud esse vile & contemptum. Turpe est difficiles habere nugas ; & stultus labor est ineptiarum. Translucent illæ laudes, tamque tenues sunt, ut per inuolucra illa & fucum, næui & noræ earum rerum, quæ laudantur, apparent. Vetulæ quædam sunt edentulæ, vietæ, exsuccæ, pendentibus genis, bucculætæ, suffusis tetro sanguine oculorum orbibus, madidisque, in fantiâ nasi, rugis exaratæ, adustæ, retorridæ, quæ tamè ita lomento, cerusâ, minioque lacunas frontis generumque replent, ita pigmentis excitant vultus colorem qui iam prorsus expirauit, ita se muliebri choragio decorant, ut præbeant se liberaliter deridendas illis, qui vultum earum sine persona laruâque conspexerunt : norunt enim adscititiam illam venustatem vehementiore afflatu vanescere, lacrymulæ riuulo, aut ductiore risu solui inductam cuti crustam, & deformitatem omnem prodi. Haud secus euenit quando orator res paruas conatur grandes verbis efficere ; nam cum Auditoribus explorata sit earumdem rerum exilitas, nullo modo persuadetur ; sed nugiuenduli circulatoris plenam vanitatis loquacitatem ridet. Poëtarum potius sunt, culicum, psittacorum laudationes, ranarum & murium certamina : vel certè eorum hominum studia, qui videri solùm volunt diserti, elegantes & festiui ; vera autem & germana eloquentia vix in istiusmodi argumentis occupatur, sicut ænis & Æneis râs pûras, aquila non capit muscas. Eligatur itaque argumentum quod animum alliciar, & scribentem iuuet, & in quo orator se ipso maior sit. Si tale argumentum habuerit aliquid laboris, labor ipse amabitur.

Mait. I. 2.
epigr. 93.

Insteriles campos nolunt inga ferre iuuenci,
Pingue solum lassat, sed iuuat ipse labor.

CAPVT

C A P V T V.

In illud præsertim scientiæ genus incumbendum, ad quod quisque fuerit naturâ propensior atque aptior.

E M B L E M A V.

Canis leporarius leporem, molossus ceruum insequens.

Ἐπ' ἀλοιστὸν οὐδὲ ἀλλοι μεγάλοι.

Pindar. O-
lym. hym. i.

1.

Dicere solebat Seuerus Cassius maxima ingenia vix plusquam in uno opere eminere; Virgilium illa felicitas ingenij in oratione soluta reliquit; Ciceronem eloquentia in carminibus destituit. Orationes Sallustij in honorem historiarum leguntur: eloquentissimi viri Platonis oratio quæ pro Socrate scripta est, nec patrono, nec reo digna est: hoc non solum ingenii, sed etiam corporibus videmus accidere, quorum vires non ad omnia quæ viribus aguntur, aptæ sunt: illi nemo luctando par est; ille ad tollendam magni ponderis sarcinam præualit, ille quidquid apprehendit non remittit; sed in proclive vehentibus vehiculis moraturas manus iniicit. Ad animalia venio; alij canes ad leporem, alij ad aprum, alij ad ceruum faciunt: equorum non omnium quamuis celerrimi sint, idonea curriculis velocitas est. Quidam equitem melius patiuntur, quidam iugum; Pylades in comedia, Batyl-lus in tragœdia multum à se aberant, Numenio cum velocitas pedum non concedatur tantum, sed obiiciatur, lentiores manus sunt. Quidam cum Oplomachis, quidam cum Threcibus optimè pugnant; quidam cum scœua componi cupiunt, &c.

Sen.contr.
1.3.contr. 1.

Ingeniorum haud melior conditio: nescio cui tantum natura indulxit, vt in duplice facultate omnino excelleret. Sciebat vincere Annibal, vti victoria nesciebat, quia non omnia eidem Dij dederunt, τίχραι τέτεροι ἑτεροι, *Artes aliis aliae*, dixit Pindarus, & Homerus ^{2.}

in Numeis.

— δ' ἄρα πᾶς ἦν

Ἐν πάντεσσιν ἔργοισι δύναμον φέτα γένεσθαι.

Hactenus non contingit ut unus idemque omnibus in rebus emineret. Proinde cui liber homini, præsertim verè studio tenendum præceptum Pindari, εἰ πότελλαι ὁδὸν ὅδιον ἀργίτεροι, μία δ' ἀπόντας ἄμφις δρόφη μετάδει. Alia via alius sunt conducibiores, ne ommes idem alet studium. Quique igitur exploret Genium suum & ingenium, atque ad illud adhæret, ad quod se magis aptum esse animaduertet.

— Non omnis fert omnia tellus.

non est nostrarum virtutum euadere in verticem rerum omnium sublimium; multum est, si in unius. Qui ubique est, nusquam est. Nunquam mihi placuerunt ardentes, qui tum maximè inscitiam suam prædicant, cum profitentur omnia se scire: dubius color, decolor est. Satius

fit uno penitus imbui , quām multis leuiter aspergi. Malim esse bonus Auletes, quām malus Citharœdus. Canis canem, molossus ceruum sequitur, vt assequatur & capiat. *Metiri se quenque decet*, & vbi cognoverit,

• 1. off.

Quid valeant humeri quid ferre recusent,
illud arripere , cui par erit. Itaque (ait Tullius^a) studia nostra naturæ regulâ metiamur ; nec enim attinet quidquam sequi , quod assequi nequeas.

C A P V T VI.

Literarum amanti secessus literarius amandus.

E M B L E M A V I.

Passer solitarius in rupibus ; atque haud procul Casa limine laureato in amœno loco, poëtici secessus indicium.

Nullibi suauius.

I. **N**otum auiculae ingenium , & solitudinis amor , vnde & *solitarius* *Passer* vulgo dicta ; solet enim nidificare in desertis rupibus. Eius ^{Ornith. l. 16.} formam exhibit Aldroandus, qui asserere nec dubitat canorum esse ob ^{c. 7. 8. 9.} magnum pretium quo emitur in Italia. Camerarius in symbolis omnino asserit ; Bellonius verò refert Francisco Gallorum Regi adeò placuisse huius avis cantum, vt reliquos ferè respueret : est enim suauissimus, & diu noctūque perpetuus, maximè vero ad lumen candelæ. Ap- tissimum hominis studiosi symbolum, qui apud animum suum statuere debet nunquam se canturum sibi & orbi suauius quām cùm solus erit in secessu , & tacitæ per amica silentia noctis in Museo ad lucernam. Ob id Musæ Parnassi montis iuga delegerunt ad habitandum ; & Palladæ antiquitas *μενιάς* appellavit. Emblema istud conuenire studiosis hominibus , indicatur *solitaria domo*, cuius limen laureatum poëtæ aliquius domicilium esse innuit.

C A P V T VII.

Quotidie opera literariæ nonnihil à se exigendum.

E M B L E M A VII.

Pictor vultu subtristi, inclinato iam die iuxta abacum , siue tabulam puram.

Diem perdidì.

I. **N**ota est Imperatoris beneficentissimi vox, diem se perdidisse arbitrantis si nulli benignè fecisset. *Amici diem perdidì*. Idem à nobili ^{Suet. in Ti. to.} pictore

pictore dictum memorant, quod vno die nihil pinxit. Transfetamus hoc ad rem nostram; & dictum meminerimus omnibus literarum, & styli candidatis, si erunt sui profectus studio si.

Nulla dies abeat, quin linea ducta superfit.

Vetissime dixit Erycius Puteanus & eleganter. *Stylus profecto nisi manum exaramis quotidie tabellamque literarum impleuerit sulcis, emitescere non potest. Scribendum est ut scribas, & iugi exercitatione opus, ut fructum ingenij colligas. Debes pertinaci cultu quicquid speras urgere.*

Ouid.

C A P V T VIII.

Ætate, vel dignitate prouectis, de nouo aliquid discere nequaquam erubescendum.

E M B L E M A VII I.

Crater Ægyptiorum factus in modum vberis.

Grandes hanc sugere mammam neu pudeat.

Poculum istud quod apponimus non est ille calix ex electro quem Helena Mineruæ sacrauit, mammae suæ mensurâ, de quo Plinius^a; sed patera eruditionis propinantis lac suis candidatis, quem morem fuisse apud Ægyptios testatur Apuleius, vt mystæ hausto tali poculo sapientiae iniarentur. Èd allusisse facile crediderim Isaiam^b his verbis, quem docebit scientiam, & quem intelligere faciet auditum? ablactatos à latte, anulos ab vberibus; vt idem sit sugere atque addiscere. Idem persuadet Chaldaeus interpres sic locutus^c: *sugemus tecum sententias legis, sicut sugin infans vbera matris sua, qua de te Pineda noster^d.*

1.
a 1.33.c.4.

b c.28.

c Cant.8.
d c.28.de
reb.Salom.

2.

* cum exhibet Gorop.
Becanus lib.
7. hierogl.
pag.110.

Vgo Caren-
sis in c.1.
Prou.
e lib.de spe-
cialib. legi-
bus.

Non sum nescius Canopum ideo fuisse figuratum ab Ægyptiis in modum poculi reticulati*, haud dubiè vt indicarent elementario pueru maturè proponendam esse eruditionem quantum ferre ætas potest. Tamen mammis illam pateram Sapientium sugere, non est quod etiam prouectiores pudeat: quia quo plura didicerint, èd liquidius intelligent plura superesse quæ discant. Obiter hic admisione quotquot lac eruditionis & sapientiae ab aliis luxerunt, neu velint in magistros suos ingratii ipsorum mammas mordere, vel vngue lancinare. Noluit Deus (inquit Philo) e infantes cum dentibus nafci, *Ne fontes vberum per quos alimena deriuantur, vexarent interfugendum.* Qui genuinum figunt, in doctrina suorum Magistrorum & canino proscindunt eos, quos velut quædam numina venerari deberent, illi tanquam viperinus partus vterum parentis lacerant; digni quibus par iniutia ab aliis postea inferatur.

C A P V T I X.

Præmiis & honoribus studia literarum atenda.

E M B L E M A I X.

Myrothecium Darij, Homerothecium.

Tibul.

*Pieridem heroes doctos & amate Poetas.*I.
Curt.

Dario Persarum Rege profligato captóque , & aureis carenis viñeto , miles Macedo obtulit Alexandro victori scrinolum quodam, quod ex direpta hostis gaza sibi obtigerat, materia & artificio tam elegans & magnificum , vt nulla pars prædæ ei conferenda esset. Munus illud cùm dñtiūs Alexandri oculos & mentem tenuisset , petit Rex à purpuratis suis, ecquid Darius asseruare in eo consueuerat ? Regia vnguenta (inquiunt.) Tum Alexander ; mihi verò erit deinceps non ἡγετός, sed ὀρεγέτος. Profectò Alexander vel ob solum istud factum dictumque dignissimus est poëtarum omnium commendatione; vt vicissim poëtæ ac viri docti dignissimi sunt Principum fauore & gratiâ.

2.
Mart. lib. 10.*Alexandri si plures sint, omnino plures quoque sint Homeri.**Sint Macenates, non deerunt, Flacce, Marones,**Virgiliūmque tibi vel tua rura dabunt.*

Interest sanè non solum Poëtarum, verùm etiam Mæcenatum, suos esse Musarum cultoribus honores & præmia, vt & illi studiosius canant, & isti canantur sublimius. hoc admonet emblematis inscriptio ex Tibulo. petita,

Tibul. in
Eleg.*Pieridem heroes doctos & amate Poetas,**Aurea nec superent munera Pieridas.**Carmine purpurea est nisi coma; carmina ni sint**Ex humero Pelopis non nituisset ebur, &c.*Valer. Max.
l.4.c.6.

Artemisia heroina inuictissima atque haud paucis Regibus superior quâ belli, quâ pacis artibus , eportis Mausoli viri sui cineribus amoris vehementiâ, atqne effecta viuum spirânsque eius sepulchrum, cùm Mausoleum dedicaret ἡγετα , siue certamen laudibus mortui dicundis fecit, posuitque præmia pecuniæ, aliarumque rerum bonarum amplissima. Id causæ fuit cur ad eas laudes decertandas venerint viri nobiles ingenio atque lingua præstabili, Theopompus, &c. imò & ipse Isocrates cum iis certasse dicitur. Quis non expectet opera perfecta ingenio, & industrie viribus elaborata , tantorum præriorum spe, & laudis cupiditate scriptrores stimulantibus. Celebris est in Cæsareis constitutionibus ea qua Fridericus Imperator plurimas eásque eximias immunitates, & prærogatiwas adolescentibus degentiibus in Academiis studij gratiâ, concessit , inultas atque grauissimas dati illius diplomaticis causas afferens literarum professioni perhonorificas.

a auth. habi-
ta. C. ne fil.
pro patre.
Horatius
Lucius Cel-
liensis tract.
de privile-
giis studen-
tiuum.

C A P V T

C A P V T . X.

Quæ scribuntur, sollicitius sunt elaboranda.

E M B L E M A X.

Liber cubo impositus.

Ratum & perenne.

Quid mandatur chartis, ideo perfectum ingenio, elaboratum industria, consentaneum veritati, *ratum* atque haud pœnitendum esse debet, quia *perenne* est, & iudicium oculorum grauius est, quam aurum, si quis tibi aliquid exciderit, possit tecum agi prolati rabulis. Ideo M. Antonius orator rogatus quid causæ esset cur nullam orationem literis committeret? quia *nullam* (inquit) *legi volo*. Sed enim uero cut? quandoquidem ea polles dicendi facultate ut omnia veniant tibi in mentem, eaque suo quæque loco ubi plurimum proficere & valere possunt, atque ut ab Imperatore equites, pedites, leuis armatura, sic à te in maximè opportunis orationis partibus collocantur, vel ipso teste Tullio; quid igitur non scribis edenda in lucem? *Ne si ego* (respondebat) *quidpiam vel officit abundus, vel iratus, vel imprudens, vel aliter affectus scripere, reuocare illud & inficiari non possum*. Sanè præ posterum (verbo absit inuidia) mihi videtur esse hac in parte tuum iudicium Marce Antoni. potius ne quid pœnitendum dicas, scribendum esset. Nihil est enim proclivius dicenti extempore atque imparato, qualem te semper fuisse Tullius a scribit, quam labi verbo, & in æstu dicendi multa dicere, quæ sedatior indicta velles. Antonio sapientiores fuerunt Senatores & Legati quotquot sentieras, vel suæ legationis formulam recitabant, ut *ratum* esset quod dicerent, & ne lingua mentem occuparet. De Augusto scribit Suetonius b, neque in Senatu, neque ad populum, neque ad milites locutum esse vñquam nisi meditata & composita oratione; sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Liuia sua grauiores, non nisi in scriptis atque è libello habuisse. Verbum illud quod calamo loquimur & libris committimus consueuisse ideo bonum esse quod scribatur, aut scribi, quia bonum est, purpuratus Vates innuit c, *Erustra-*
cor meum verbum bonum, dico ego opera mea Regi; lingua mea calamus scriba velociter scribentis. edisserat nobis hanc entheati Regis orationem Augustinus. Quaro (inquit) quare linguam calamum dixit esse scriba velociter scribentis? mihi videtur quantum audet humana intelligentia & hoc posse accipi ex persona Patris dictum: *Lingua mea calamus scriba; quia quod lingua dicitur, sonat & transit; & quod scribitur, maneat: cum ergo dicat Deus verbum, & verbum quod dicat non sonet, & transcat sed ut dicatur & maneat,* scriptis hoc maluit Deus comparare quam sonis. Nos itaque ut rerum scriptarum perennitatem & constantiam significaremus, posuimus *librum in cubo*, cum hac epigraphe, *Ratum & perenne, & magnopere auctores sumus,*

^a in Bruto.
Vide Lan-
glæum l. 6. c.
5. etij se-
meit.

^b in Aug. c.
84.

^c Pf. 44.

L. 12. c. 9.

mus, vt vix quidquam quod tantuli sit momenti dicamus, quin prius scribatur. Nam usus docet breuem illam in scribendo moram efficere, vt rata habeamus quae diximus, nec nos pudeat ea esse perennia. In multis rebus religio planè sit parcere labori scribendi ea quae dictutus sis. De patrono hæc Quintilianus ^a, digna quæ grandi charactere in omnibus foris & sacris pulpitis scribantur. Afferet ad dicendum cura semper quantum plurimum poterit, neque enim solum negligentis, sed & mali & in suscepcta causa perfidi ac proditoris est, peius agere quam possit. Ideoque ne fasci pienda quidem causa plures, quam quibus se suspecturum sciat. dicet scripta quam res patitur plurima, & ut Demosthenes ait, si continget, & sculpta.

C A P V T X I.

Honestæ emulatio ad profectum per utilitatem.

E M B L E M A X I.

Sidentes in arboribus lusciniae, & cantum amicâ emulacione alternantes.

Ouid.

I.
b lib. 10. c.
29.*Qui velit ingenio cedere rarus erit.*

Lusciniam audire tibi videberis si Plinius ^b elegantiam describentis garritum lusciniarum inter se de præstanti cantus certantium audiens. *Luscinis* (inquit) diebus ac noctibus continua quindecim garrulus sine intermissione cantus densante frondium germe, non in nouissimum digna miratur aue: primam tanta vox in tam parvulo corpulculo, tam pertinax spiritu: deinde in una perfecta musica scientia modulatus editur sonus, & nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur revocato, infuscatur ex inopinato, interdum & secum ipse murmurat, plenus, grauis, acutus, creber, extensus, ubi visus est vibrans summissus, medius, simus, breuiter omnibus tam parvulis in fauibus quot tot exquisitus tibiarum tormentis ars hominum excogitauit: ac ne quis dubitet artis esse, plures singulis cantus nec ȳdem omnibus, sed sui cuique. Certant inter se, palamque animosa contentio est: victa morte finit sape vitam, spiritu prius deficit antequam cantu. Meditantur alia iuniores, versuisque quos imitantur, accipiunt audit discipula intentione magna & reddit, vicibusque resistent. intelligitur emendata correctio, & in docente quadam reprehensiō: visum iam sape iussas canere ceperisse, & cum symphonia alternasse; sicut homines reportos qui sonum earum additam in transuersas arundines aqua foramen inspirantes lingueve parvâ aliquâ apposita mora indiscretâ redderent similitudine. Sed et tanta tamque artifices industria à quindecim diebus paulatim desinunt, nec ut fatigatas possis dicere, aut satiatas. Hæc Plinius, unde emblematis sumplissimus argumentum, ut indicaremus vix esse inter homines studiosos qui alteri velit cedere ingenio; & mirum in modum acui diligenteriam in studiis emulacione & concertationibus academicis.

Apie

Aptè oratores & poëtas per luscinias significari vna omnium scri-
ptorum consensio est. Plinius ^a ait, non dubium esse suavitatem poëtos pra-
monstratam efficaci auspicio, cum luscinia in ore Stefuari coccinit infantis, quena
validum fuisse ingenio, materia quoque ostendunt, maxima bella & clarissimos
carentem duces, & Epici carminis onera lyrâ sustinentem: reddit enim perso-
nis in agendo simul & loquendo debitam dignitatem, ac si tenuisset modum, vi-
detur amulari proximus Homerum potuisse. Cynefiae poëta apud Aristot-
phanem ^b summa votorum est fieri lusciniam, sic inquit,

Ὀρπίς γένεδαι βούλουας

Διρύψωδος ἀνδρώ.

Auis fieri volo canora luscinia. Et chorus apud Euripidem ^c Græcis
exprobans nullius criminis reum Palamedem dolo Vlyssis cæsum,
lusciniam euindein Palamedem vocat, quod esset insignis Astrologus,
Philosophus, ac poësim etiam calleret.

Ἐκτίνεται, ἐκτίνεται πάνορος ἡ Δαρεῖος

Τὰν ἔστι τὸ λγότεον ἀνδρῶν Μέσου.

Occidisti, occidisti ô Danaï innoxiam Musarum lusciniam. Vanus Kirani-
des ait cor luscinie adhuc palpitantis si quis cum melle glutierit, &
aliud cor eiusdem avis cum lingua portauerit; orationis & canoræ vo-
cis suavitatem atque fauentes Auditores habiturum. Nugæ.

Nec solum poëtas luscinias appellati reperio, sed & quoilibet erudi-
tios libros, quorum perpetuâ modulatione & cantu, nullâ temporum
diuturnitate intermorituro orbis vniuersus resonat, ut dicere possis Bi-
bliotecas esse quoddam Musarum aniarium, ubi vocales pagina canoro silentio
modulantur. ita Callimachus ^d,

Ἄτι τὸ τεῖχον ἀνδρῶν ἄστρον ἡ πάντων

Αρπάκην τὸν ἀτένα τὸν τεῖχον βαλλεῖ.

Luscinie usque tua vivent, quibus inuidia natum

Omne vorans nunquam Parca manum iniicit:

De iisdem Academicis contentionibus & conflictu disputationum ite-
rum sequenti capite. Hoc loco solum monendum est, nos per litera-
riam hanc contentionem quam commendamus, non intelligere vel
puerorum inter se rixantium iurgia & clamores cum æqualibus, vel
malevolam aliquam mentem & inuidiam & virulentiam, quæ præstan-
tissimos quosque infectatur; sed honestam motionem & agitationem
animi quæ generosas indoles acuit, perficitque, ut æquare se velint
aliis, atque in omni laude & industria pares esse. Ex eo concursu in-
geniorum emicant elaboratissima opera, cum se se totæ vires exerunt
& connituntur vehementius lacessitæ & quasi irritatae alienis studiis
& laniis, & æmulorum conatibus retatdatae: tum enim præstantia
ingenia, quasi pertuptis, vel superatis aggeribus ac obicibus fluuij, fe-
rentur rapidius; non pigebit hic obseruare Syros & Babylonios à con-
certatione quæ veritatis indagandæ gratiâ instituitur, Academias suas
vocare confueisse Cuniechiam.

^a ibid.

Quintil. I.
1. o. c. 1.

^b in auibus.

Apud Caus.
lib. 6. de
symb.

3.

Epigrâma-
te in Hera-
clium Ele-
giacum scri-
ptorem.

Jacob. Mi-
dendop. L.
1. c. 7.

CAPUT XII.

Ex liberali ingeniorum conflictu veritas purior, & eruditio probatior.

EMBLEMA XII.

Duo galli gallinacei depugnantes in arena Mineruâ spe-
ctante.

Maret sine aduersario virtus.

I. **T**imon solitâ dicacitate Alexandrinum Museum appellauit *caveam vimineam*, irridens Philosophos, qui in eo alebantur velut aues pretiosæ, τὸ Μεσαίου τάλαρόν πε φιστὴν, διποκόπων τές εἰς αὐτῷ σφεφομένες φιλοσόφους ὃν ὥστε εἰς παύειν πνὶ στενται, καθάπτεις οἱ πολυπυρδάτοι ὄρνιθες. Multi pascuntur in Aegypto populosa pugnantes libris, & semper di- gladiantes Musatum in cauea. Nonnus ^a acrem disputatorem qui om- nium argumentorum vim facili negotio infringat, sic describit :

Athenæus
l. i. interpre-
tatur.
^a in Dionys.
l. 13.

Ἐγχθρὸς ἔχων σῶια θεῖσν, ἐπίχθρος ξιφός, ἀπίστη φωνή.

Pro hasta habet os promptum, sermonem pro gladio, pro clypeovocem, ut Sido- donius dixit,

*Doctus soluere vincita questionum,
Et verbi gladio secare sectas.*

2. Sed redeamus ad caueam auiariam. Genus illud auium cui Timon confert literarios istos gladiatores, videntur esse galli, de quorum pu- gnaci natura sic Plinius ^b, *Imperitans suo generi, & regnum in quacumque sunt domo, exercent. Dimicazione paratur hoc quoque inter ipsos, veluti ideo te- la agnata iuribus suis intelligentes, nec finis saepe nisi commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, siveque ipsi principes testantur; vi- etus occultatur, silens agerque silentium patitur. Et plebs tamen aquæ superba graditur ardua ceruice crictis celsa, cœlumque sola volucrum aspicit crebro, in sublimi quoque caudam falatam erigens: itaque terrori sunt etiam leonibus ferarum generosissimis. Pergami omnibus annis spectaculum gallorum publicè editur, ceu gladiatorum: id quoque exhibitum Athenis à The- mistocle Persis superatis Aelianus refert. Et Philo ^c hæc habet. Mil- tiades Imperator Atheniensum quando Rex Persarum excito Asia robore tam multa millia traciebat in Europam, quasi ad primum clamorem oppressurus Graciam conuocatis in Panathenaicum conuentum sociis, pugnantes ostendit gallos gallinaceos, ratus hoc spectaculum maiorem vim habiturum ad eos per- mouendos, quam orationem. Nec eum sua fefellit opinio, spectatâ enim in brutis patientiâ pertinacique contentione usque ad necem pugnantibus, inuicto pelestre correptis armis eam expeditionem suscepserunt, quasi debellatur cum ingenti strage hostium, contemptis moribus & vulneribus, ut saltem inspelirentur li- bero solo patria. Nihil enim aquæ ad rem gnatiter gerendam excitat, ac dete- riorum*

Idem ibi-
dem.

^c lib. quod
omnis pro-
bus liber.

riorum *victoria* maior quā sperari poterat. Solennis gallorūm gallinaceorum certaminis etiam Ion Poëta Tragicus meminit his verbis.

*Nec iam corpore veroque & ocello
Ictibus obtuso, ille fatiscit
Robore, sed latenter gemiscit,
Et viuis seruire recusat.*

Et putamus viros sapientes non libentissimè seruituti prælaturos interitum; aut æquum censemus inuentutem magnanimam in virtutis certamine cedere gallinaceis, vt vix secundum gradum obtineat? Nec gallos solum, sed & cothurnices ibidem componi ad certamina scripsit Lucianus^a, idémque factitatum ab Seueri filiis Herodianus est auctor. Quin & hac ipsa ætate mos est in multis Grammaticorum scholis gallos committere ad certamen; aptissimum symbolum literatiæ emulationis, & earum disputationum, quæ institui solent inter Symmistas, imò etiam inter eruditionis Antistites: quâ dissensione coniduntur mutuæ voluntatum concessiones, vt loquitur D. Augustinus; dissentit enim etiam homo interdum à seipso, & ex hoc ingeniorum atque opinionum conflitu veritas elicetur tanquam ex lapidum conflitu ignis. Philo Iudeus^b laudat Mōsem quod cum Assyriorum literas, Chaldaeorum & Ægyptiorum syderalem scientiam disceret, intactus à contentionibus, veritatem quarebat: quippe qui nihil præter eam admittebat; longè aliter quā quidem peruvicaces, qui accepta semel qualiacumque dogmata obstinate defendunt, siue probata, siue improba, more causidicorum mercenariorum ius & æquum negligentiū. Apponamus hīc iudiciū Ioannis Pici Mirandulani de hiis concertationibus ita statuētis. Profunt disputationes quæ placido animo ad vestigandam veritatē priuatis in locis exercentur, at illæ obsunt plurimum, quæ in proptulo sine ordine fiunt ad captandam populi auram atque imperitorum applausum, vixque potest fieri ut honoris cupidini quā fronti vagi illi disputationes exagitantur inseparabili vinculo annexum non sit illius cum quo disputatur, desiderium infamiae confusionisque, lethale vulnus animæ, venenūque charitatis mortifetum. hæc ille ex Ioanne Francisco Mirand. Quæ tamen mihi pronunciata videntur severiusculè. Si quid enim in publicis disputationibus est vitij, quorundam gloriisulorum est & famam doctrinæ captantivum, non autem publicæ concertationis: imò publicam eam esse necesse est, ut acrius veritas perquiratur.

Adolescentibus vero ista exercitatio in primis ad profectum opportuna est: quæ causa est cur Fabio Quintiliano, atque iis à quibus clarissimarum ciuitatum mores sunt instituti, & eminentissimis Doctoribus visum sit, ut ilius esse tradere puerum frequentia scholarum, & publicis præceptoribus, quā intra priuatos parietes studentem continere. Nam futurus orator assuescit à tenero non reformidare homines, neque illa solitaria & velut umbratili vita pallescere, cui in maxima celebritate, & in media Reip. luce viuendum est. Exercitatur mens & attollitur semper, quæ in eiusmodi secretis aut languescit, &

^a in Ana-
charsi siue
de Gymna-
sis.

^b in vita
Mosis.

3.

quemdam velut in opaco situm ducit; aut contrà tumescit inani persuasione: necesse est enim sibi nimium tribuat, qui se nimirum comparat. Deinde cùm proferenda sunt studia, caligat in sole, & omnia noua offendit, vt qui solus didicet, quod inter multos faciendum est. Adde quòd domi ea sola discere potest, quæ sibi præcipientur, in schola etiam quæ alii: audiet multa quotidie probari, multa corrigi, proderit alii cuius obiurgata desidia, proderit laudata industria ipsi: euitabitur laude æmulationis; turpe decet cedere pari, pulchrum superasse maiores, hæc Fabius^a; qui & addit non inutilem seruatum esse à Præceptoribus suis morem, qui cùm pueros in classes distribuerant, ordinem dicendi secundùm vires ingenij dabant, & ita superiore loco quisque declamabat, vt procedere profectu videbatur: huius rei iudicia præbabantur, ea nobis ingens palmæ contentio: nec de hoc semel decretum erat; trigesimus dies præbebat victo cettaininis potestatem: ita nec superior, successu curam remittebat, & dolor vixum ad depellendam ignominiam concitabat: id nobis (inquit) aciores ad studia dicendi faces subdidisse, quæ exhortationes docentium, paedagogorum custodiā, vota parentum, quantum animi mei coniectura colligere possum, contenderim; sed sicut firmiores in literis processus alit æmulatio, &c. Tum, cap. sequenti, in quo de dignoscendis ingeniis dispnrat, hæc ait. *Mibi ille detur puer quem laus excitet, quem gloria innet, qui rictus fleat, in hoc desidiam nunquam verebor.* Referre hæc placuit ex laudatissimo discendi, dicendique ac morum Magistro, vt omnes intelligent, quanti momenti sit in isto concertatorio studio ad profectum, quod genus liberalis gladiaturæ bene exprimunt dimicantes galli, nimirum auis sacra Mineruæ armorum simul ac literarum præfidi, vnde & ἐπάγγελμα cognominata est, & eius galea in Eleorum arce gallo cristata.

Pausan.

4.

Diu est cùm Lugduni in Gallia habui super hoc argumento prætiunculam allegoricam ludum Grammaticæ aperiens in solemnis studiorum renouatione, inde primùm orsus mea dicere in publico. Occasionem dedit huic prolusioni Gymnasiuin in quo doctatus eram tribus subselliorum ordinibus præcinctum in formam Amphitheatri, seu caueæ gladiatoriæ; parietes elegantibus honorum titulis inscripti, cœlū labaris, & coronis pendulis instructum, vt fieri mos est in nostris scholis ad honestam discipulotum æmulationem & concertationes, qua exercitatione nihil est ad profectum utilius. & quia paratus est fauor illi ætati in qua tunc dicere incipiebam, placuit Auditori meus inuenit exultantis oratoris primulus fructus: mihi quoque etiamnum (ita me amo) haud prorsus displicuit, cùm ego è rē nata illius memor, reperrum inter meas chartulas regustauī. Nec ingratus eris fortasse tibi, si illum, sicut ex nouella arbore primùm decerptus est, hīc apposuero; idem enim stylo quod quibusdam pomis euenit, quæ acidulo sapore iucunda sunt. Argumentum est, vt monui,

AMPHEATRVM
LITERARIVM.

Prefatio auspicalis in schola Grammatica.

AMphitheatrum videre mihi video (Aud.) triplicem subselliorum ordinem,

Dispositusqne gradus, & clinos lenè iacentes

Intueor.

Quid enim excipiendis omnium ordinum spectatoribus sedes, quid honorati illa Senatorum & Magistratum orchestra; hæc equitum equestria, illa abiectoris plebeculae popularia, quid vomitoria & præcinctiones aliud quam amphitheatri formam referunt; quid occultæ caueæ ipsaque imis & mediis in gradibus area, quam illum carnificinæ locum effingunt, in quo aut emissam è specubus feram sicarius laceſſit, atque agitatam venabulo transuerberat; aut ipse à bestia discerpitur. Quid? ego lanista comparatum ad mutuam cædem par aliquod gladiatorum componam confessum hunc nefario scelere cruentatus; ego suggestum hunc tanquam podium & editoris tribunal conscendero, lucretiosum aliquod spectaculum daturus? Vos huc conueneritis, hic consideatis visuri homines, (si modò homines sunt) ex turba & omnium scelerum colluui natos impunè stricto ferro manus cōserentes; hunc graui vulnere à forti aduersario examinatum raptari vncio; alterū perlitum crudelitate sanguinis ex alterius cæde palam triumphantem? Quid hoc spectaculo immanius, quid crudelius, quid à vestra humanitate magis alienum? Quid si reseratis caueis in medium prodeant efferati leones, cæteræque immanes bestiæ in arena volent? pessimè sanè consultum erit vobis; vbi enim rara illa retia quæ spectationi non officiant, & crebris nodis distincta, quæ ferarum insultus arceant? vbi volubiles trunci contra earundem ascensum, vbi ferrea contra grandiores belluas repagula? At hi sunt theatrorum ludi; hæc arenae spectacula, hæ sunt caueæ oblectationes, vt natet bestiarum & hominum sanguine; vt homo, sacra res, homo per lusum & iocum trucidetur, & quem institui ad accipienda inferendaque vulnera nefas erat, is iam obiciatur feris, is confectus sexcētis plagis miserabiliter in cruore volutetur. Considerate securi, Aud. nihil huiusmodi vobis ab hac arena nostra metuendum, nihil vobis ab hac cauea periculi. Neque enim vros emittemus, aut leones, non meridianos, non Dimacheros, aut Laguearios dabimus, non compónemus Samnitum cum Prouocatore, cum Secutore Reriarium, Mirmillonem cum Threce; non Postulatitios, aut Catheruatrios dabimus, non è curru pugnantes esedarij aut expediti in equo cōtextis oculis Adabatæ, non educti è seruorum familia vi- lissimorum hominum greges contaminabunt aream nostram. Prohibit in aciem flos populi delibatus, prodibunt ingenui & lectissimi adolescentes, atque ad omne officij genus liberalissimè instituti: congregantur,

dientur , compungent fese , non sicut acuminibus , sed ingenij ; non confisi celeritate corporis & firmitate membrorum , sed ingenij , non sanguineam intendentem omnes partes aciem oculorum , sed ingenij ; nihil est opus iniecta arenâ ne labantur pugiles nostri , sed ingenij per spicacitatem & celeritatem mentis : laudantur in hoc theatrale nostro lyceo , non qui stillantem aduersarij sanguine præse pugionem ferunt , sed qui lepore quodam & varia eruditione bene comparati , celeritate respondendi , & laceffendi subtili venustate excellunt , iij cum maximo clamore & plausu collocantur in primis subselliis commilitones suos in eâdem arenâ postea depugnaturos ex honoratiore loco spectaturi . Spectabitis eosdem cum libuerit Aud. nunc dum arenam aperio , dum ego ludi huius Magister ludum instituo , cum de hoc certandi modo habeo occasionem attendite , res erit , mihi credite , plena oblectationis .

Nescio quomodo ita inhæret in mentibus nostris studium laudis , vt ipsi opifices nobilitati velint , perfecti homines & maximis ingeniosis præditi excitentur spe gloriae , vixque inueniatur qui laboribus suscep- tis non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam : ea si temeraria est , si adumbrata , si collecta ex ianibus splendoris insignibus , si ex simulatione honestatis , si ex vitiorum laudatrice fama populati , contemnenda est ; si est laus bonorum , incorrupta vox bene iudicantium , si recte factorum comes est ; non est bonis viris repudianda . Honos alit artes , omnésque incendimur ad studia gloriæ : quod cum omnibus comparatum sit à natura , multò tamen maximè adolescentibus & pueris , efferuntur lætitia cum vicerint , & pudet victos ; accusari nolunt , laudari cupiunt , nullos labores non perfervunt , vt æqualium principes sint , & si quid magnum conati sunt , efflagitant mercedem gloriae . hoc cum esset obseruatum ab huius ætatis moderatoribus , ita prouisum est ab iis , ne hæc deessent studij & laboris incitamenta , vt formam Reip. optimis temperatae institutis & legibus in Gymnasiis esse voluerint , in quibus omnium ordinum quorum designatione totius Reip. moderatio continetur sapienter constituta descriptio . Inter hos primum locum tenet senatorius , proximus est huic dignitati Ordo equester , infimus plebeius . h̄c ut summis & amplissimis honoribus Magistratus abundant , ita fidei suæ commissa meminerunt ; h̄c morum magister censor censoriâ animaduertitione inertes & desidiosos notat ; h̄c summa amplitudo & dignitas consulum ; h̄c Ædilitatum splendor , h̄c Quæstores cæterique Magistratus in sua quaque procuratione & muneribus egregij . Inter hos eminet in solio summa potestate Imperator , non per vim , non gratia , non affectatione quotidiana cuiusque generis & ordinis , non salutatorum , deductorum , suffragatorum nomenclatione , & blanditiis in tanto honoris gradu collocatus , sed soletiâ , quæ quidem si degeneraret in ignaviam , exturbaretur confessim è solio , & ciiceretur de gradu dignitatis : vt verò quisque præstantissimus est & maximè strenuus , ita prima in hoc nostro Amphitheatro occupat subsellia ; neque enim , (vt in illo gladiatorio) pretio

pretio distribuuntur loca ; non tenuiores excluduntur ab his gradibus designatoris voce, aut locarij ; nunquam auditur illud , *Es pro capite dent, si id facere non queunt, domum abeant.* Patet omnibus hoc lyceum, dignissimis & in literaria laude maximè conspicuis , supremi attribuntur subselliorum gradus. Quid sentitis de hac Rep. literaria, Aud ? quod est vestrum de Academica nostra gubernatione iudicium ? Profectò quia rectè & cum Plarone sentitis beatam hanc Remp. omnes prædicatis, quam sapientæ & doctrinæ studiosi capessunt. Et hæc sunt quæ puerorum impetus corruunt incitamenta. hi sunt honoris gradus ad quos vt efferantur audi gloriæ adolescentes , in studia feruntur inexhausta discendi auditate ; hæc subsellia & insignia laudis , quæ vt adipiscantur tam graues contentiones instituunt,tam animosè digladiantur inter se in hac arena literaria pugiles nostri. At dixerit forrasse acutulus quispiam , in quo vetere amphithearro ea quæ proponis præmia? vbi nam gentium attributa gladiatoribus huiusmodi honorum insignia ? Quis nescit victores in caueis donatos rude, pileo, pecuniâ, auctoramento , armis ? Quid obstrepis auribus meis atgutule ? quid me interpellas ? enim uero subtiliter, scilicet ; dentur ingenuis adolescentibus vilissimorum mancipiorum præmia; non sanguinaria est , non servilis arena hæc nostra, sed literaria, sed liberalis.

Placet par aliquod vocare in medium , vt quoniam locus hic theatralis spectaculorum est , sit etiam confessus hic spectatorum. Adeste igitur bellatores egregij, descendite in arenam , bini cum binis , terni cum ternis , aut, si libet , socii cum commilitone singulari certamine depugnet ; adeste, procedite, tot adsunt fautores laudis vestræ, tot virtutis prædicatores, tot victoriæ buccinatores, quot sedent spectatores: macti virtute exerite ingenij aculeos, agitur de consulatu, de corona, de imperio ; spectabo vos interea & conticescam. Non prodiris? deferbuiri impetus vester? refrixir ille ardor mentis vestræ ad gloriam? laureatos fasces contemnitis ? diadema , imperium repudiatis ? video (Aud.) intelligo quid causæ sit cur sedeanr , cur conticescant ; neque restincta incendi cupiditas , aut imperandi desiderium; interpellare me dicentes nolunt , etiam proposito præmio , optimè educati adolescentes; præconem nec esse suarum laudum & huius bellicæ exercitationis se capere nutu significant : colunt etiam vos & obseruant vehementer; Andabatarum more obductis galeâ luminibus, aut sicut de plœbeia fece destiarum temerè in tanto confessu arenæ sese committere sapienter volunt ; & quia modestè & cum ratione renuunt eosdem vobis in arena concertantes, hac occasione mea subiicio.

Decernendum igitur de consulatu, de corona, de imperio. Ad tantæ plendorem dignitatis excitantur omnium ordinum præstantissimi quique, vixque se sustineri quin profiliant omnes in medium. Vnus cunctaxat ex ordine senatorio , aut magistratibus eligitur (neque enim plœbeium fieri drepentè Dictatorem concessum est , gradatim ad hos honores accendetur,) vbi designatus est qui adoriat Imperatorem; eni in atenam statim inuolat , vt Imperator sollicitus est tuendæ cum honore

honore dignitatis; ut oculi ardent vtriusque, ut exultant, ut gestiunt,
 quām varia omnium ordinum in alterutrum studia, quām multa sunt
 ante congreſſionem, quām dicuntur multa, ut aduersarium suum quis-
 que terreat, & eius preſtringat aciem ingenij. Suas habent ante pu-
 gnām vendirationes oplomachi, multa faciunt non ad vulnus, ſed ad
 ſpeciem; vibraunt haſtas, fulgore armorum; gloriantur, glorianter
 equis Andabatæ; pectus, humeros, lacerros athleræ oſtentant; gladios
 ventilant Mirmillones; cur non etiam suas habeant ante congreſſum
 prolusiones gladiatores noſtri? genetosè iſcertamen veniunt, ſe probē
 ad pugnandum comparatos, nutu, verbis, hilaritate vultus iactant; tum
 veò vbi dari arbitri qui de victoria referant, feriò agitur, vtrīnque
 egregiè commouentur cornua diſputationis, decerratur strenue, tor-
 quentur ingenij larceris. & viribus amentaræ quæſtionum haſta, iuſta
 qui laceſſit, vrget, accedunt Græci ſi Latini retunduntur acaces: reſar-
 dat incuſiones & impetus ænuli, qui prouocatur, ſin minus, plaga-
 accipit: ipſe etiam ſuo ordine bene comparatus ſimili conatu alterum
 petit, premit verbo, pari telorum coniectione deiicte aduersarium ni-
 titur; quid iucundius, quod certamen cum hac pugna literaria con-
 ferendum? quid his gladiatoribus nobilius, qui & vitando caute &
 premendo vehementer, oninia faciunt virilitē ad pugnam, & ad aspe-
 ctum venuste? Deus immortalis! quām varij ſunt huīus bellī exitus,
 quām lāti, quām luſtuſi, fortunæ grauifimo vulnere percuſſum ſe ge-
 mit qui deiicitur de gradu; incedit omnibus lātitiis, triumphat ga-
 dio qui vicit, totius ſibi videtur orbis imperium affeſcutus. Si nō pa-
 ſio aliquis felici memoriā, acri ingenio, lingua celeri & exercitata,
 grandiorem aliquem, haſitantem linguā, memoriā vacillantem, ſimi-
 lem cernorū quibus ingentia cornua, ſed animus deeft, in ſuperiori-
 bus ſubſelliis deprehenderit, hunc aggreditur, hunc laceſſit; ſi tergi-
 uersatur, ſi detrēctat pugnam, excipiunt omnium ſibilis; ſi congre-
 ditur, humunculi iſtius terretur ferocitate, obruitur verbis, gestu iplo &
 motu corporis percellitur. En ut exultat, ut aduersarium non erat i-
 ronem ſe viciſle praedicit; barbatum, & inclamando bene robustum ſe
 deieciſſe dicitat, ſe gigantem protriuiſſe gloriatur, & merito gloria-
 tur, hoc enim victoriæ genus tam glotiosum eſt quām ſingulare; tam
 nobile quām arduum; tam dignum ingenuo adolescenti quām libera-
 le. Multos bestiarios, machærophoros multos reperies, qui in furente
 circo, in arenæ crudelitate, in gladiatorio certamine emineant; qui
 ſanguinolentam palmam conſecentur, qui aduersarium ſtricto mucro-
 ne viriliter petant, acriter repetant, qui cum laude iictus corpore de-
 clinent, qui cum magna totius corporis firmitate ſtent in veltigio; qui
 caſtibus contuſi ne ingemiscant quidem, qui nihil malint quām domi-
 no ſatisfacere, vel populo; qui mitrant etiam vulneribus conſecti ad
 dominos ſe velle decedere ſi ſatisfactum ſit eis; qui cum decubuerint
 ferrum recipere iuſſi collum non contrahant, multos (inquam) ex ipsa
 ſellulariorum fece huiusmodi reperies: trecentos cum auratis chlam-
 idibus in atenam mittet Hadrianus; plures alet Domitianus, bene ma-

gnas eiusmodi barbarorum cateruas Nero dabit, dabit Titus confertissimas; qui autem in hac arena literario certamine excellant, sunt inter multos paucissimi; qui tamen ad hanc palmam omni studio contendant, sunt plurimi; & ut in hac palæstra desudent adolescentes, maxime opere est connitendum.

Magnum est enim quod dicturus sum (Aud.) magnum est, idque tam verissimum, vix, aut ne vix quidem absolutum oratorein quemquam futurum, qui se in hoc nostro amphitheatro, his quas dixi certationibus diligenter non exercuerit. Date mihi hominem qui acutè excogitata, artificiosè distributa, conficta ingeniosè memoriam non complectatur: qui rusticè, hiulcè, vastè loquatur oris & linguae vito; qui is sit, ut modico strepitu perturbetur, tam pusillo animo ut fremitus murmurantis plebecula pettimescat, vehementer loqui, & (si opus est) iracundè nesciat; hunc oratorem vocabitis? Minimè vero, at ubi accuratiùs excolitur, & confirmatur, quam in hoc lyceo memoria; in quo qui pronuncians hæsitet, moneatur statim ab æmulo; si saepius hesitat, de senatore eques fiat: si durius, si pressius, si mollius, si balbutiens pronunciarit; ridentur, arguitur ab aduersario cum periculo dignitas: animosè & vehementer hic dicere assuescunt, ut gradum & extimationem sustineant. Quam multos obseruauimus qui cum primam iussi sunt in hanc dimicacionem venire, tremunt voce & animo, similes nouis quibusdam & molli cultu parietum assuetis militibus, qui instructis utrumque ad conflictum copiis ferream fistulam sulphurato puluere & plumbeis suffertam glandibus displodere metuunt, aut in alucolum puluerarium ignitam reste armatum rostum demittere, ne forte lethalis plumbi globo hostem vulnerent: si exploserint & videtur transuerberatum cadere exanimem; cadant & ipsi seminæces, qui ut assueverunt frequentibus internectionibus, ipsi tum cæterorum principes & generosiores facti, quod antea metuebant confirmato animo congreguntur, depugnant, metuuntur; hiscere non audent prima velitatione milites nostri: loqui contentius erubescunt, exercitati aduersarij ferociam terrentur: at ubi saepius venerunt in arenam, sumunt animos, loquuntur vehementius, æmuli minis non commouentur; ipsi ultrò lacebunt, tantaque in hoc certamen feruntur animi contentionem, ut ne non tantum verba, sed etiam manus conserant, limites circumscribi necesse sit, quos qui transilierit, de statione iudicetur deceplisse turpiter.

Arenam hanc literariam gladiatoriæ anteponitis, ut satis perspicio, Aud. Pœnit me tamen contulisse Ephebeum nostrum, cum illa immani impurissimorum hominum carnificina; pœnit me probos adolescentes comparasse cum perditis hominibus & barbaris; ingenuos enim abiectissimis seruorum gregibus; nobiles cum laniis, Gymnasia nostra cum illis caueis; nam vereor ne quid de nostri lycei & discipulorum laude detraxerim: ea est enim huius arenæ dignitas ut nullæ caueæ, nulla antiqua theatra sint cum istis ludis conferenda. Neque mihi quisquam ostentet insanias illas substructionum moles, & altiores

quām vt earum fastigium humi strati suspicere possint; non Titianas ex lapide Tiburtino, non ad arcendum solem serica Cæsaris Dictatoris vela in amphitheatro; non purpurea Neronis, in quibus ipse acū pīctus, stellis aureis circumseptus currum agitat; non subiectos Senato-ribus Caliginæ puluillos, non suavitates odorum qui efflātūr ē latenti-bus vnguentis per occultas fistulas, non croceum illum expressum ē statuis sudorem; non cōstratam minio, chrysocolla, & aureis rameu-tis arenam, aut similes Imperatorum profusiones caueæ illæ bestiarum sunt & bestiariorum, éphebea nostra nobilium adolescentum, arenæ illæ barbarorum sunt qui sanguine aluntur, qui in omni crudelitate sic exultant, vt vix hominum acerbis funeribus satientur, hæ puerorum, qui ad suminam eruditionem summo studio contendunt; in illis crudellissimæ voluptatis spectacula, in istis liberalissimæ; in illis furoris & amentiæ ostentatio, in istis specimen industriae. His ve-tris gradibus ADOLESCENTES, & subselliis ad summos honores ascendirunt: in hac acie & exercitariōne quasi ludicra res magnas per-discit. Pergite, pergite vt soletis in hoc agone contendere; nihil hac pugna nobilius, nihil vobis dignius, nihil est in quo eluceat magis industriae vestræ acumen & ingenij. Et quoniam arbitrum me & quasi Agonothetam voluistis, sua non deerunt victoribus præmia: pileum quidem non dabimus, quia estis ingenij; rude vos non donabimus, neque enim vacationem postulatis ab hac pugna; non authoramentum, quia operam vestram huic arenæ pretio non locatis; non pecuniam, quia non egetis: viētrices & lemniscatas palinas dabimus, imò maiora dabimus, aurum coronarium, imperia proponimus, & si quid his maius est, tanquam corollarium adiiciemus. Appendet victor arma non ad Herculis, sed ad Phœbi, neque enim hoc amphitheatum Ioui Stygio, aut Saturno, vel Dianæ consecratum est, sed Musis, sed Mineru, sed Apollini. Et quandoquidem Magistrum me huius ludi cupitis; diligenter mihi nauate operam, prolixè vobis de mea voluntate pro-mitto. D XI.

C A P V T XIII.

Ingenuè sine inuidia & sordibus quod didiceris communi-candum.

E M B L E M A XIII.

Tantali statua phialam propinans cœlesti rore in eam influente.

Σοφὸς ἄνθρωπος ἐπί άνθρωπος.

Sapiens alius ab alio edocetur.

I. **P**OETÆ indignati sunt Tantalo, (verū id quidem minus ingenuè & liberaliter) quod nectar hominibus bibendum dedisset, id est, quod dicendi

descendi vim & copiam, quâ plurimum pollebat, cum omnibus illis
communicasset, qui se in eius disciplinam contulissent. & hoc signifi-
cat Tantali statua (qualem describit Philostratus ^a) subscriptione notata, ^{a lib. 5. de vi-}
finitis propinanti phialam, qua plena abunde potum sufficeret cuilibet sitenti, ta Apoll. c. 7.
in quam igitur quidam humor qui phiale mensuram nunquam excedat, infundit.
Eiusmodi potionem non tam amicitiae vulgaris, quâ inutui inter sa-
pientes consensus firmandi gratiâ apud Indos inuentam esse monet
idem Philostratus ^b: ex quibus intelligo quid velit D. Hieronymus ^{b c. 10.}
Paulino scribens Apollonium de Tantali fonte potasse.

Allatrent inuidi quantum voluerint tuum istud in communicanda
eruditione prolixum studium Tantale; ego vel eo nomine te amo.
Apape Aspendios Citharistas qui sibi solis canunt. Quid Poëtæ, vel
Philosopho deperit, si alij philosophantur, & numen concipiunt? Ar-
gumentum est acceptæ diuinitus sapientiæ vox illa Salomonis, *Sapien-*
tiam sine fictione didici, sine inuidia communico, & honestatem illius non ab-
condo; infinitus enim thesaurus est hominibus, quo qui vni sunt, participes facti
sunt amicitia Dei propter disciplina dona commendati. Themistius Sophistas
à Philosophia & humanitate faciliere iubet, eo quod q̄b̄r̄ & Paeania
labes sit alienissima ab Musarum concordia & sapientium consociatio-
ne. Nam Musæ quidem cùm nouem sint (inquit) nulla tamen aduersus
cæteras commouetur, quod neque sola sapiens sit, neque sola à Poëtis
imploretur. Quin neque Calliope citharam sibi, nec Thalia tibias, nec
lyram Terpsichore; sed unaquæque quod suum est in communem
chorum amat contribuere, canuntque sese in aicem excipientes, ait
Poëta, nusquam impedientes symphoniam, nusquam inuidentes. Non
sic adulterini isti fallōque nomine dicti Philosophi.

Profundit se sapientiæ flumen; nec ullis obicibus ita coerceri po-
test, quin erumpat, & omnia collusteret; nec partitur quemquam esse in
tenebris, nisi qui sponte cæcus esse voluerit. Ipsa quoque miscuit vi-
num, & proposuit menam suam, & velut suarum opum prodiga inu-
itat ad se per nuncios; quotquot sitim explorare cupiunt, veniant ad ar-
cem & ad meceniam illius ciuitatis, ubi fons doctrinæ inexhaustus omni-
bus pater. Et certè (quod de Hiarcha D. Hieronymus dixit ^c, valde ap-
positè ad nostrum emblema, dicamus de Salomone; *Quos ad contempla-*
tionem sui Hierusalem non adduxerat, unius hominis sapientia fama produxit,
habuit illa etas inquadrum omnibus faculis celebrandumque miraculum, ut
tanum urbem ingredi aliud extra urbem quererent, & Salomonem Hierar-
chan potius quam Hiarcham in throno sedentem aureo, & de Tantali fonte po-
tantem inter innumerous discipulos de natura, de motibus syderum, de que rebus
diuinis audirent docentem, ut propinatam sibi eruditonem alia posse porri-
gerent.

Hinc vetus illud usurpatum à D. Cyrillo Alex. ^d οὐρανὸν ἐπὶ ἀληθεῖαν,
sapientia ab alio edocetur. Hinc à Zenodoto dictum, Αἰσχύλον μέσον δύπλιον
aperta Musarum ianuā, quasi diceret, eruditonem Musarum munus
candidè & citra inuidiam impertiendam esse, quasi alteri lumén de tuo
lumine, vel aquam de tuo fonte suppedites. Venit mihi in mentem

a c.21.Gen. quod est apud Lipomanum ^a de Abrahamo Patriarcha. Ferunt diuinissimum illum virum habuisse quemdam hortum, seu potius pomarium eleganter descriptum, exquisitis arboribus constitutum, & eximiis fructibus abundans, in quod deducere consueuerat peregrè Hierosolymam aduentantes, quos humanissime exceptos tractatosque, atque in vera religione egregie eruditos ad vitæ melioris frugem conuersos dimittebat; vnam rem duntaxat pro minerali postulans, vt rerum omnium satorem & conditorem Deum Opt. Max. impensè venerarentur & colerent, eisque religiosè obsequerentur. Qanimum verè magnum, qui hoc docendi munus non prostituebat sordide, nec vili mercedula, nec propria laude metiebatur, sed solo dissentium bono & supremi numinis gloria: secus ac fecisse Themistium ^b, & quosdam alios sophos scribunt, quorum alij laudis & famæ studio suppeditato passim frumento auditores ad sua gymnasia aduocabant: alij è contrario nummorum audi quosdam illiberalis sui quæstus confortes, velut canes venaticos & exploratores (quos scitè D. Gregorius Naz. ^c nominat οὐρανοῦ πάτερ, & Eunapius τὸς διδασκαλεῖον μεμύνεται) in varias vrbis Atheniensis stationes & portus, vt discipulos ad se adducerent, verissimi caupones scientiarum, Magistri qui tam studiosè libi conquirebant ωρούργης ἢ λημάτων. Priorum ex studio gloriæ captantium discipulos vanitatem, his verbis suggillat Tacitus ^d, Colligunt discipulos non severitate disciplina, nec ingenij experimento, sed ambitione salutantium, & illecebris adulatio[n]is. Posteriorum sordes & vñalem animum qui mercedulis & pecuniis suorum discipulorum inhiant notat Athenæus ^e eos aiens μετάποντα γολάσκα θηρεύειν, adolescentulos scholasticos venari. Non reprehendo innatum præceptoribus desiderium amplæ celebritatis, quandoquidem (vt monuit Quintilianus ^f) optimus quisque frequentia gaudet, ac se theatro dignum putat: at ferè minores ex conscientia sua infirmitatis herere singulis, & officio fungi quodammodo paedagogorum non degignantur; sed querere numerum discipulorum (quod dixit Dio Chrysostomus ^g) vt quasi pauo gloriabundus volites, seu vt plus nummorum corradas, aio esse putidam ostentationem, & planè illiberalem animum ac sordes.

5.

Quin. de-clam. 13.

Eos verò quo nomine appellabimus, qui hominum generi inscitiam & errorem pro sapientia cupiunt? Certè mihi videntur esse omnino similes illi diuini, in cuius amplissimos hortos cum apes pauperis vicini inuolarent, aliquid matutini roris de floribus lectoræ, linivit flores maleficiis succis, & in venenum mella conuertit; sic lethali illo haustu interiere omnes.

6.

Theophr. de causis plantarum l.2.c.26.
h in hortu-lo.

Inter Pythagoræ symbola est & apud Brassicanum μολόχην θηρίτευς, μὲν ἔδει δέ, maluam sere, ne tamen edas. Proprium est huic herbæ quod Heleotropio, cum sole circumagi; hinc Columella^h,

Et malache prono sequitur qua vertice solem.

Quo symbolo admonemur diligentet quidem ritanda esse rerum naturalium secreta, & circumferendos oculos animumque in contemplationem vniuersi orbis; non tamen occultandum quod obseruaverimus;

mus; sed quod hortulani solent, transplantatione tempestiuâ aliò proferendum, ac insitione propagandum, μὴ ἐδει, id est, μὴ ἀφάνισται τούτης παραγόντος, ἀλλὰ καὶ αὐξανεῖ παπούονται δίκην μεταφυτεύεται, & literis mandandum, quod fieri olim solebat in maluarum foliis, quæ proinde Pythagoreis sanctissima erant, ut testatur Aelianus^a. hinc illi
versus C. Heluij Ciunæ apud Isidorum,

Hac tibi Arateis multum inuigilat lucernis.

Carmen, queis ignes nouimus ethereos.

Louis in aridulo malua descripta libello,

Prusiana vixi munera nanicula.

Propinemus igitur libenter aliis tum voce, tum scripto quod didicimus; & fontes etiam ipsos, si possumus, in totius orbis commodum aperiamus.

Themistocles vir bono publico natus Hydrophoræ Nymphae imaginem dedicauit ex multatitia pecunia eorum qui aquam distinebant, ne in publicam utilitatem proflueret. Vtinam sic mulctetur omnes, qui illiberali & sordidâ tenacitate scientiam, ingens & gratuitum Dei donum detinent in iniustitia. Eusebius b apud Stobæum ait, Αὐτὸς πολλὰ χρήσας μαθήματα, ἔπειδε γνώμη πονηρῆ μεταχρέουεται, καὶ μὴ βελάμενοις μεταποιεύμενοις νέον φόνον μεταδίδονται, τοικεν ἀγγείοι πονηρῶν, πολλὰ χρήσας εχοντες εἰ αὐτῷ ἀποκείλεται, οὐ τὸ εὐτογα πρὸν φανῆναι μεταφέρεται. Vir multis quidem scientiis eruditus, sed ob animi malitiam iniuidiamque nolens alis desiderantibus communicare, similis est malo vase, quod in se multa & bona recondit, sed antequam usum sui prabeant, corrumpit. Palmare est atque huius loci quod scribit Seneca ad Lucilium c. Ego cupio in te omnia transfundere, & in hoc gaudeo alignid discere, ut doceam; nec me illa res delebat, licet eximia sit & salutaris, quam mibi uni sciturus sum: si cum hac exceptione detur sapientia, ut illam inclusam teneam, nec annunciem, reijam. Nullius boni sine socio incunda possessio est. Magnam vocem, in qua licet sit aliquid quod extenuis, nihil tamen sit quod attollas. Liplius Senecæ secutus exemplum, adeoque pro innata generosa indoli & Christianæ charitati voluntate sui communicandi, ita se toti orbi dedicauit, ut nulli unquam eius pectus & domicilium clausum fuerit; sed patuit semper augustum illud eruditionis sacrarium, non solùm Antistitibus Musarum, verum etiam mystis ipsis & adolescentulis, quos ad se tanquam ad perennem fontem ingenij & doctrinæ vndique venientes sicut excipiebat benevolentissime, ita nunquam è suis laribus & Museo eos emittebat nisi doctiores & sapientiores; binas circiter horas à meridiē tribuere solitus priuatis dissertationibus sine vlla exceptione vel occupationum, vel laboris, vel temporis. & (quod magis mireret) cùm auctus perpetuo censu satis luculento, plenus gloria, & exhaustus studiis desistete à docendo, & vicarium substituere potuisset, nihilo proinde futurus pauperior, Alberto Archiduce id concedente gloriois meritis viri emeriti; tamen usque ad extremum spiritum perstinxit docere in Academia, ratus (quod apud Tacitum d'legerat) professione publicâ dignitatem omnem ornari, non destitui; ac memor Libauium docendi munus maluisse

7.

Plut. in The-
mift.

b Serm. 38.
de inuidia.

Sen. ep. 6.

c Epist. 6.

d Ann. 3.

Pausan. in
Att.

Tull. 3. de
orat. & in
Bruto.
Clem. Alex.
1. 5. strom.
* in vita A-
poll. 1. 6.

quām prætutam; Isocratem octo & nonaginta annos natum nunquam à docendo cessasse, nunquam discipulos habere desisse, eiisque domum cuncta Græcia quasi ludum patuisse: atque apud animum suum statuens haud posse quemquam sive honestius, sive fructuosius, quām in literario puluere, & in instituenda iuuentute emori; præsettum verò si qui εὐχαριστῶ τοῦ myōis votis fontes sapientiæ dignantur; in quibus plus est diuinitatis, quām in illis de quibus Philostratus ^a; sane genus quoddam est sacrilegij eorum sacraria non omnino recludere. Nam si (teste Augustino) omnis res que dando non deficit, dum habetur, & non datur, non habetur, quomodo habenda est; ut si de tuo lumine alterius faciem nolueris accendere; malignæ possessionis eum omnis æquus rerum æstimator te statim iudicabit.

8.

Philo apud
Cresol. 1. 1.
c. 12. sect. 3.
in yst.
b. 5. strom.
c. 1. strom.

Non grauatur sapientia scientibus. ἔφενος ἐπαγγεῖλην aperire doctri-
narum latices: si tamen qui accedunt petulantes sint, & non bonæ can-
didæque mentis, vel marcescant otio, tūque eos eruditendo non plus
proficias, quām si aquam iniicias in dolium Danaidum, ἀπέλει τὸν ζῶον
ἐν βάθει μηνὸν, vivum illum, & profundum fontem occlude, ait Alexadrinus ^b,
apud quem ^c est etiam illud Platonis præceptum, quo tota hæc res be-
ne illustratur, admonentürque tum doctores, tum Auditores quomodo
in tradenda & excipienda eruditione se gerere debeant. Plato itaque, qui
ex Hebreis Philosophus est, iubet agricultas non irrigare, neque ab aliis aquam
sumere, nisi prius apud se, nimirum in proprio fundo usque ad terram, quæ virgi-
nalis dicitur, effoderint, & terram aridam & aqua expertem innenerint; inopia
enim non succurrere non est honestum. hæc allegoricè de disciplinis in-
terpretatur Stromateus. At diuus Chrysostomus longè glori osius sen-
sit de hac perennitate fontium doctrinæ, ratus nec esse inhibendum
eorum cursum, sicut de illis nemo hauriat, nemo fundum suum ittiger.

D. Chrys.

S. Ambr. c. 6.
in Luc. c. 9.

Bruno 1. al-
legoriarum
super Exo-
dum.
d in c. 11.
Prou.

* ser. 50.
in Cant.
f de haben-
da cura salu-
ris proximi.

Quod si post nostram etiam admonitionem (inquit) in ipsis vitiis perseveraveritis, nec si quidem nos desistemus apud vos quod rectum est consulere, quandoquidem & aquarum vene, etiam si nullus veniat aquatum, manant tamen; & fontes quamvis hauriat nemo, tamen scatbras emitunt; & amnes etiam si nemo bibat, nihilominus fluunt: sic oportet illum qui concionatur, quamvis nullus auscultet, tamen doctrinam suam semper effundere. Et prudenter quidem ef-
funditur doctrina, hæc enim maximè ratione augetur magis etiam in
eo qui profundit, sicut visibiliter panis in deserto incredibili ratione dum
frangitur, dum diuiditur, dum editur, sine ulla dispensidij comprehensione cum-
latur: edentibus populis crescent suis fragmenta dispendiis; & de quinque pa-
nibus maiores reliqua, quām quæ summa est, colliguntur. Ac proinde docto-
rum vitiorum mensa extra velum sit, nullique inuidiosè abscondatur, sed cum-
Etos satiet, qui ad illam cum gratiarum actione desiderant accedere: & men-
nerimus (inquit Vgo Carensis ^d) scientiam & amorem, amplius distribu-
ta, amplius augeri: imò intet est hominis studiti cum aliis communicate
suam scientiam; ne si quæ collegit nemini apposuerit, sibi que ea ro-
luerit habere solus, & ipse pereat, ait D. Bernardus ^e, præente in hanc
sententiam D. Chrysostomo ^f. Sicut stomachus si cibum solus continuerit,
se & corpus reliqua corrumpt fame, & se ipsum suā inexplicabili improbitate
perdit;

perdit; ita & tu nunc, si ea qua à nobis audis, detinueris, aliisque non communicaueris, & illum incommodabis, & te ipsum iam corrupisti; quia ignavia, & inuidia, grauissimos morbos fones: contràs citra inuidiam, & ad alios transmisericis almoniam, tibi ipsi & aliis profuturus es. Quo gladio potuit melius singulari literaria inuidia, quam his Chrysostomi verbis: est enim hoc usquequaque verissimum, scientiam clausam ac reconditam extenuari & euangelizare; prolatam vero augeri & perennare: sicut quadam seruando seruari non possunt (inquit Vgo Carensis^a) ut fons si affluere cessaret, eo ipso arescit; sic scientia.

^a in cap. i.
Prou.

C A P V T X I V.

Discipulorum erga Magistros obseruantia.

E M B L E M A XIV.

Ara.

Aristoteles Platoni.

H Abes in hoc emblemate monumentum Aristotelicæ pietatis et-
ga Platonem Magistrum, simûlque documentum omnibus di-
scipulis, quanto honore, & gratæ mentis studio eos deceat prosequi
suos præceptores. Nam maximo Philosopho (qui & diuini cognomine
audiit,) haud impar discipulus aram cum hac inscriptione dicauit,
Platonem eum esse, quem prebi omnes merito & iniciari & commendare de-
beant. Vel hoc solum nomine fuit Aristoteles dignus Platone Magistro,
atque Alexandro discipulo.

I.

Tantum abest ut ob ingenuam Magistri obseruantiam, & cultum
decedat aliquid de fama & existimatione discipuli; quin potius ei plu-
rimum laudis & gloriae accedit: ac sapienter dictum à D. Chrysosto-
mo b, τι αἰδεῖσθαι οὐ διδάσκαλον μαθητῆς ἀφέλεια, discipulis utile magi-
stros suos coli & obseruari. Apage viperinum quoddam discipulorum ge-
nus, quos vbi studiosissime in tuo sinu foueris, vbi in docendo laborem
& tedium diutissimè tuleris; ac præter ea, quæ in commune dicuntur,
multa etiam instillaueris priuatim, & tradideris, hortando indeolem
exeris, laudibus animum feceris, admonitionibus discusseris desidi-
am, ingenium latens & pigrum velut iniecta manu traxeris, quæ scie-
bas non malignè illis despensaueris ut diutiùs essem necessarius; sed cu-
pieris in eos vniuersa transfundere: tūque cum hæc omnia atque his
maiora feceris; postea tamen genuinam tibi insigunt & lacerant fa-
ctorem factoremque suum, eâ ut plurimum mente, ut videantur (si Su-
peris placet) αὐτοῦ factus. Si factum Aristotelis imitari detrectant (quod
bonoris nec nos etiam requiriunt) at saltem huic sapientissimo eius-
dem monito quod subiicio aures ne occludant. Non itē modo (inquit)
quorum sententia accedimus, sed & iis, qui veritatem non omnino attigerunt,
testari

^b hom. 12. in
ep. ad Colos.

Aristot. in
Metaph.

testari gratias decet: nā & hi alignid contulerunt, nos siquidem excitarunt, ac rūntque. O dignam vocem Philosophorum Principe! Alia omnia dicent quidam scioli, qui tetro liuore suffusi, & conscienti suā tenuitatis metuunt; ne si fatebuntur se aliorum opera profecisse, tota laus profectus (quia res perexigua est) ad alium pertineat, magna ingenia non committent inquam ut hoc faciant: magnitudinem enim suam & amplas opes norunt, putantque sibi semper affatim laudis & gloriæ super futurum, licet alios in eius societatem vocauerint.

3. Audiuius acroama Philosophorum Principis in hanc sententiam: auscultemus Theologorum Coryphæo Gregorio Nazianzeno, is professores quamuis Ethnicos, quibus Athenis operam dedit, nominari *κοινὲς πατέρες τῷ λόγῳ, communes patres eloquentia.* Senecæ visum est patri beneficia vna re tantum vinci posse à filiis beneficio, *si sapientiam consequi, illā patri reddiderint.* Solùm enim acceperint à patre vita, patri vero vitam beatam reddiderint. Tantum autem erunt in rependendo superiores, quanto melius est bene yiuere, quam vivere. Quantâ (Deus immortalis!) quantâ beneficiorum magnitudine Magistri discipulos suos superabunt, à quibus nec hauserunt ut filii à patribus vitam hanc communem quam ducimus, sed eos confortes effecerunt eius vita, quæ tanto communem hominum vitam superat, quanto homines bestiis antecellunt.

4. Longè honestissima & pulcherrima sit inter præceptores & discipulos contentio, dederintne maiora, an receperint: & sicut haud facile statni potest, fuerintne optabilius quibusdam patribus tales habuisse filios, aut filiis tales partes sortitos esse, cùm mutua vicissim commendatione & virtutibus eniteant: ita licet multo maxima Tertullianus Cy-

Greg.Naz.in
Hexaem.

Syn.ep. 123. Cypriano præstiterit, Basilius Nysseno Gregorio, Troilus Sophista, atque doctissima Hypatia Synesio: tamen incredibiliter iucundum esse debuit Basilio se nominari *πατέρα καὶ διδάσκαλον*, ac Troilo *πατέρα γνωστὸν*,

& Hypatiae *ματέρα*: fuisseque honoris penè diuini Tertulliano appellari à D. Cypriano *Magistrum*, ut Socrati longè gloriosissimum fuit à Platone in dialogis tertio quoque verbo sic appellari. Vnde nec satis inducere in animum meum possum quod dicere solebat Socrates apud Athenæum ^a, sibi dormienti visum esse à Platone in cornicem mutato glabram calvam rostro peruvicaciter pungi. Quod si iusta est & vera Socratis de Platone expostulatio, multatus sanè fuit in Philisto historico talionis lege, quem Platonis magistri sui acerrimum aduersarium fuisse auctor est Volaterranus ^b.

5. Lepidum est quod congruenter ad rem presentem referunt Aulus Gellius, Apuleius ^c, & Aristophanes ^d. Eualthus adolescens diues eloquentiæ forensi descendè cupidus, se in disciplinam Prothagoræ dedit, paetus grandem pecuniam, cuius dimidium representatione persoluit, reliquum numeraturas quo die causam apud judices orasset ac viciisset. Proficit in eloquentiæ studio Eualthus, & plurimum quidem, verò nolle omnino, vel certè differre vincere in foro videbatnr eā solùm mente, ne taliquam mercedem daret. Tantæ moræ impatiens Protha-

^a lib. 11.
^b lib. 18.
^c in flor.
^d in Furiæ.

goras discipulum in ius vocat, dicam impingit. ipse pro se orat sic exorsus. *Disce stultissime adolescens, utroque id modo fore ut reddas quod peto, sine contra te pronunciatum erit, sine pro te.* Nam si contra te lis data erit, merces mihi ex sententia debetur, quia ego vicero; si vero secundum te indicatum erit, merces mihi ex pacto debebitur, quia tu viceris. Ad hæc Eualthus: Potui huic tuæ tam ancipiti captioni ille obuiam, si verba non ipse facerem, sed alio patrono vterer: sed magis mihi in ista victoria prodidum est, cum te non in causa tantum, sed in arguento quoque isto vinco. *Disce igitur tu quoque Magister sapientissime, utroque modo fieri ut non reddam quod petis, sine contra me pronunciatum fuerit, sine pro me.* Nam si indices pro mea causa senserint, nihil tibi ex sententia debebitur, quia ego vice-ro; si contra me pronunciauerint, nihil tibi ex pacto debebo, quia ego non vicero. Primæ huius disceptationis hic exitus fuit. Iudices rem iniudicatam reliquerunt, & in longum tempus distulerunt, ne sententia utramcumque in partem dicta esset, ipsa sc̄ rescinderet. Quidquid sit de iure, equidem doli mali & ingratæ mentis excusari haud potest discipulus. Simile quiddam refert Alexander Sardus ^a de Corace magistro, & Tisia discipulo, cuius iniquam vafriciem & fraudem cum perspexissent iudices, succlamarunt, *καὶ οὐκέτι καὶ νῦν ἀστεῖον.* Tractasti tuos Magistros nobilius & augustius Marce Aureli, qui tantum illis honoris detulisti, vt imagines eorum auræas in larario haberes, & sepulchra additis hostiis, & floribus semper ornares.

^a lib. 1. de
moribus
gentium.
Capitol. in
vita M. Au-
relii.

Amo tuam grati animi virtutem Alexander Macedo, qui dicere in sermonibus solebas, te plus Aristotelis preceptorū debere, quam Philippo patri; ab hoc enim te habere corpū, ab illo mentem.

C A P V T X V.

Caput cœnae hominis studiosi s lectio, vel sermo eruditus.

E M B L E M A XV.

Mensa philosophica, in qua nihil aliud sit, præter poculum Homericum oleâ coronatum, & fauum mellis.

Ingenio, non Genio.

COENâ philosophicâ, cœnâ Platonicâ, cœnâ Pythagoricâ nihil notius. Plinius scribit ^b, Athenis comedebundos iuuenes ante meridiem conuentus sapientium frequentasse doctrinæ causâ. Addit Athenæus ^c legatam à Theophrasto pecuniam, non vt in eo congressu lasciuè & imprudenter proteruirent, sed vt quos haberent in conuiuio sermones temperanter & doctè prosequerentur: erantque leges quædam conuiuales in istis iuuenum cœribus, quas & Xenocrates in Academia sua, & Aristoteles in lyceo tulerunt, συμπόται τιres rōbus ^d, & ὑπωρηκοτάραζε ^e, Ἐπικουρα κυλίκεια ^f, & μηνεύεια ^g, sermones conuiuales

I.

^b lib. 21. c. 3.

^c l. 5.

^d Athen.

ibid.

^e Athen. l. 1.

^f Pollux 1.6.

c. 18.

^g Theoder-

& memoriâ commendandi. In eadem vrbe instituebantur festis diebus Doctorum conuiua, in quibus instituebantur quædam de moribus, de artibus, de natura quæstiones, quas qui minus aptè explicasset, conferebat symbolam; qui bene & subtiliter, aliorum ære conuiuabatur, hinc

Cœl. Rhod. (puto) orta Ctesibi responsio interroganti cuidam quid sibi è philosophia supereret, *ἀνυπόλογος διάτροψη, sine symbole cœnare.* Nam cùm afflueret multa urbanitate & acutè dictis, quæ philosophia cognitio illi peperrat, nihil conferre in cœnatū confueuerat, præter ingenium. Consule Laurentij Ranires de Prado caput vñ decimum, vbi de istius generis cœnis eruditè.

2.

^a lib. 10.
^b in Symp.

Sen. ep. 15.

Iosephus
lib. 5. antiqu.
c. 5.

^c lib. 9. ep.
^d 36. disserr.
^e 12.
^f in Protagora.

e disserr. 12.

f Orat. ...

g Or. 4.

h lib. 6. c. 13.

3.

Vsum ænigmatum fuisse in conuiuis celebrem disces ex Athenæ^a, & Plutarcho^b. Explicant, *carnis portio*, haud dubiè cœnæ caput; hæstanti, *muria*. Platonis mensa erat parabilis, nec ram ciborum copia quibus subtilitas animi impeditur, quām philosophicarum quæstionum, quibus tamen suum apparatum lautissimum reddebar. Nemo in conuiuo Pomponij Attici, ait Probus, aliud acroama audiuit, quām *Anagnosstem*; quod nos quidem iucundissimum arbitramur, neque vñquam sine aliqua lectione apud eum cœnatū est, vt non minus animo quām ventre delectarentur; namque eos vocabat, quorum mores à suis non abhorrebat. Salomon Tyriorum Regis ænigmata inter epulas proponit. Cœsar Tiberius ex lectione quotidiana se posuit quæstiones discutendas in conuiuis. Carolus Magnus libros D. Augustini de ciuitate Dei, atque historias iubebat sibi legi super mensam. idem à Plinio secundo factitatem, idem à iuniorē^c: negat maximus Tyrius sufficere inter conuiuas, musicos concentus; consentaneè Platonis monito dicentis^d, hoc solū licere in hominum imperitorum & plebeiorum mensis ob sermonis inopiam qua laborant. Alexander Seuerus conuiuales illos sermones quibus mirificè pascebatur, appellare solebat literatas fabulas; fabulas, inquam, hoc est, aptas remittendis & oblectandis animis confabulationes literarias; historias ad id maxime esse idoneas docet maximus Tyrius^e, inde enim dum reficitur corpus necessariis alimentis, animus quoque pascitūr *ἐνωχία* (vt loquitur Themistius^f) lanto conuinio, & incredibili ciborum varietate admodum salutari, & *εστα* mirabilis *suavitatis*, vt dixit Dio Chrysostomus^g. hæ sunt illæ sapientium mense, de quibus Gellius dixit^h, *coniectari ad cœnulam non cupedias ciborum, sed argutias quæstionum.*

Sæpe solent Principes adhibere sibi super mensam viros doctos, ex quorum eruditis sermonibus proficiant, vt fecere permulti. Festinum est quod de Gallo quodam Dynasta narratur. Franciscus Primus Francorum Rex, qui meritò parens literarum audiit, oblatâ sibi quædam Epigrammata legebat ipse inter epulas, simûlque de apposito nescio quo obsonio iucundè esitabat, ad quod ferculum cùm manum inter legendum admoueret, diceréque identidem altâ voce, *O bonum Epigramma, ô acumen egregium, ô belle falsum!* Dynasta quidam linguarum Graecæ & Latinæ penitus rudis, existimauit genus illud condimenti quo libenter vescebat Rex, appellari *Epigramma*. itaque domum reuersus coquum

quum suum aduocat, interrogat ecquod sit illud genus edulij quod *Epigramma* vocant. Negavit coquus se vñquam de tali cibo audiuisse quidquam. Dynasta subiratus, coquum suum ignarum & imperitum vocitare, ac dicere paulo ante visum à se Regem, qui iuter cæteras dapes illum in prima commendatione posuerat, eumque *Epigramma* sæpius nominauerat. Mirari coquus ac sæpius *Epigramma*, *Epigramma* repetere. Ego, (inquit) nec regiorani coquorum principi in artis meæ scientia concesserim; nunquam tamen genus istud cibi triginta minimùm annis quibus coquinariam & Principum culinas tracto, noui. venturamen priusquam nox sit, tesciam ab ipso regio coquo ecquid tandem sit istud, quod *Epigramma* vocant. post prandium adit ad regium coquum, interrogat quod sit illud genus vel cibi, vel condimenti, quod hoc ipso die Regi appositum est, cui nomine *Epigramma*. *Epigramma*, *Epigramma* (inquit coquus regius,) ne per somnium quidem mensæ regiæ quidquam eiusmodi illatum est. At hoc affirmat herus meus, (respondit alter) iratus insuper mihi, quod ne de nomine quidem hoc genus ferculi nouerim, neduni ei vñquam apparauerim. Dic amabo, si quid est exoticci cibi, vel noui condimenti, ne me illud celes; gratiam locabis apud memorem amicum. iurare regius coquus & fere stomachati quasi rideretur. Enimvero non dico ista per iocum, (inquit alter) ego huc eâ solùm mente veni, vt hoc rescirem abs te. Propè dixi (inquit coquus regius) herus tuus vigilans somniat. At verò vigilat, (ait iste) sed & cordatè atque ex animi sui sententia loquitur: prandenti Regi adstirrit: quod dico, vidit, audivit, appetit, poscit, indulge hoc amicitiæ nostra, si quid noui est, participem me facito, referam cùm potero gratiam. hic Archimagirus omni asseveratione iterum ac sæpius negare, lates omnes & focaria numina sibi infensa precari, si mentitur. Credidit iurato alter, ac domum reuersus herum adit, de re tota certiorema facit, quid sibi regius Archimagirus responderit, refert. Dynasta suspicatus non solùm figulos figulis inuidere, sed etiam coquos coquis, atque ob id celari secretum ab altero: animum obstinar; & ratus forte plus urbanitatis in Præfecto mensæ regiæ quem familiariter nouet. mittit ad eum qui de re tota intetroget, rogétque suo nomine neu dissimilare velit, gratum sibi esse facturu. Præpositus regiæ mensæ subodoratus id quod erat, risit minimè quidem malam, sed tamen paulo pinguiorem Dynastæ hallucinationem, & interpretationem vocis *Epigramma*. Responsurum se coram dixit, & Dynastæ facturum cumulatè satis. Interea verò Archimagiri rem passim narrantis sermo adipatum *epigramma*, seu *ferculum epigrammaticum*, ita iam diungauerat, vt appositum sit, ipsius Regis auribus ab Aulicis, qua re mirifice delectatus, magnopere hoc condonandum esse ait in homine militari, qui non didicisset larinè, & gracè loqui in Academicis umbraculis, sed in sole & puluere Martio facere foriter. Hoc è re natâ de symposiaca lectione & convivialibus eruditorum sermonibus, quos nescio quis vetus poëta dixit esse in mensa pro bellariis,

τράγημα δὲ ὁ παρεπιδικτοῦ φιλοτεῖος λόγοισι.

3.

lib. 14.

Philo de
leg. ad Ca-
ium.Plut. in Ca-
eon. Vtic.
b. 1. s. E-
thiop.

Pf. 18.

c hom. 69. in
Matt. sub fi-
nem.d cap. 2. de
Virg.

e lib. 9. conf.

c. 4.

f catena c. 5.
Cant.g Orat. de
suo in Qua-
dragefima
Silentio.

Ammianus Marcellinus ^a epularum luxum reprehendens eum monrem innuit de quo disputamus. *Pro philosopho cantor, & in locum oratori, artium Doctor ludicrarum accitur, & Bibliothecis sepulchrorum ritu clausis in perpetuum, organa fabricantur hydraulica & lyra ad speciem carpentorum ingentes, tibiaque & bistrionici gestus instrumenta non lenia.* Longè consuliū fecerunt Augustus & Cato Uticensis ita corpori reficiendo intenti, ut suas interea animo epulas, nimirum confabulationes eruditas, & philosophicas disputationes adhiberent, quod est (vt loquitur Heliodus b) Ἐρυν τῷ Διονύσῳ συνκαθίσπειν, ἢ λόγων οὐδέπου τῷ πότῳ συνανέχειν, Mercurium Baccho adiungere, & cum potu misere orationis suavitatem.

4.

Vir quidam in paucis doctus solebat dicere, duo esse in nostra Societate, quibus si frui posset, speraret non mediocriter se adiutum iri in omni facultate penitus discenda: alterum est perpetua consuetudo & familiaritas cum viris doctis, quorum plerique sunt veluti animata Musea: alterum lectio super mensam quæ multum temporis nobis in lucro ponit. De primo dicemus seorsim. Nunc nobis dicendum de mensa philosophica quā hīc apposuimus instructam vnicō poculo Homerico & fauo mellis: quā dape & potu indicamus mensas hominum doctorum debere esse vndequaque eruditas, in primis diuinās literas melle significari, præter otaculum Dauidicum, eloquia Dei duliora esse super mel & fauum asserentis. Insigne est D. Chrysostomi dictum de mellis delitiis quæ percipiuntur ē sacrī codicibus: sic loquitur de Monachorum lectione c. Non brutorum animalium decollatas sibi carnes, ut alantur, assumunt; sed Dei verba melle atque fauo iucundiora. hoc mel non sylvestres ē floribus apes collegerunt, nec rorem concoctum suis aluearibus immisrunt; sed spiritus gratia pro fauis & aluearibus in animis Sanctorum impo- sit: apes igitur monachi imitantes sacrorum fauis librorum circumvolitant, magnam inde voluptatem carpentes. Memoriale (ait D. Anselmus d) mentis ingenium eodem modo sicut apis per florulenta Scripturarum arua latè vagans bibula curiositate discurrens. D. Augustinus e has delicias similiter dixit esse de melle coelesti melleas, & de Dei lumine luminosas. Theodoreetus f eādem vsus est allegoria, de sacrī Codicibus, & eorum scriptoribus disputans, Apes mellis & cera effectrices per Spiritus sancti prata volitantes, & diuinārum Scripturarum confluente celas, easque doctrine & mellis nectare distendentes ad nos transmiserunt. litera enim similis est cere, melli vero sensus in ea reconditus. hanc sacri mellis suavitatem quisquis gustauerit, fastidiet illico reliquas delectiones quæ ex prophaniis Scientiis hauriuntur; quod sibi contigisse testatur D. Gregorius Nazianzenus g: Sacrarum literarum lectio (inquit) hoc mihi praestitit, ut amaram prophaniorum librorum qui anteā fucatā pulchritudine univirnum meum demulcebat, saluginem expuerem. In hunc sensum rescripsit aliquando S. Honorato D. Eucherius Lugdunensis. Mel suum ceris reddidisti, id est, tabellas cerā illitas misisti exaratas epistolā plenā suauissimā humanitatis: sumptā metaphora à prisco illo scribendi genere, quod fuit olim in vsu, tantōque in honore, ut illo solo scriberetur ad Imperatores, qui qualēve honores illis essent decreti pro triumpho,

vnde,

vnde iste versiculus Martialis ^a,

Quintuplici cerà cum datur altus honos.

Iraque eximum aliquod opus literarium, & excellentem librum mel rectè appellari posse, & propitiarum Musarum fauos, monet Philostratus junior ^b. & Ariston apud Stobæum ^c, cum melle philosophiam comparat, eo quòd quemadmodum exulcerata mordet, contrà bene affe-ctis placet, ita Philosophia, οὐτε τὸ μέλι τὰ ἔγχωμα δύνεται, τοῦς δὲ χρή-φασιν οὐδὲ δέρει, οὐτε οὐδὲ οὐδὲ φιλοσοφίας λόγου. hæc de melleis sacrarum li-teraturum, atque etiam prophanarum ferculis.

Præter mel addidimus poculum Homericum in mensa philosophica, vt quemadmodum obscœni quidam bibere consueuerant per cupidines, sive per cælata cupidinibus vasa, ita & literatum amans per literas bibat, cuiusmodi fuerunt illa pocula quæ Homericæ dicebantur, ob cælatos in iis Homericos versus. Eius genetis fuit ille scyphus, quem Nero ultimis suis rebus solo illisit, vt Tranquillus est auctor. Sed de Enallo duce est celeberrimum quod habet Athenæus ^d, vt haustam fluctibus virginem seruaret, in mate desiliit, verum vterque demersus est. Tamen cùm aliquo pòst tempore emersisset, mirantibus cunctis, natrauit se vri-nando euasisse cum sympluo aureis characteribus per ambitum exara-to duabus hisce vocibus, Δίὸς οὐρῆπος, Iouis fernatoris. fuit aliud Mi-neruæ sacrum Capuæ ex Homericis concinnatum carminibus. Sacros calices, in quibus Christi sanguis ore sacerdotum sacrosancto conficitur, iam ab ipsis Ecclesiæ incunabilis consueuisse ornari eiusmodi emblematis, & inscriptionibus, testis est Tertullianus ^e, & S.Rhemigius testamento, vbi vas nescio quod argenteum quod à Clodoueo Rege dono acceperat, legat suæ Ecclesiæ ad faciendum thuribulum, & imagi-natum calicem, inquit, additque, & epigrammata qua ipse Lauduni in ar-gento dictauit, in hoc quoque inscribi volo, quod per me faciam, si habuero spa-rium vita. Cyathum istum Homericum coronauimus, memores prisci moris, cuius frequens quidem est mentio apud multos auctores, sed apud Maronem luculenta,

Etpater Æneas magnum cratera corona Induit. Virg. 3. Æn.
præsettim cùm non dubitauerint sancti Ecclesiæ Patres conuiualem illum morem metaphorice traducere ad diuinæ scientiæ studium. Sic S.Isidorus Pelusiota ^f sermonum craterem (ait) vir discendi cupidissime, hoc est, diuinas Scripturas Dei sapientia miscuit; craterem, inquam, non melle, aut lacte, aut vino, sed doctrina & philosophia plenum, & diuinis gratis coronatum, qui eos à quibus adhibetur, ad virtutem ac pietatemhortatur; id nimi-um efficiens, ut res terrenas negligat, atque in celestes se se insinuant. Eodem sensu Prudentius ^g sapientibus coronam attribuit,

*Est ne ille è numero paucorum, qui diadema
Soriti, aetherea coluerunt dona sophia.*

Sic D.Hieronymus ^h Fabiolæ aptat coronam scientia Dei. Potrò licet meminerimus hederas doctarum esse præmia frontium, vt Flaccus cecinit, & Poëtarum imagines lambere sequaces hederas, vt Petrus aliquæ passim; tamen poculum istud non coronauimus hedera, quod genus herbæ

^a Epigr. 4. l.

14.

^b in iconib.

¶ Serm. 13.

5.

^d l. 11.

Cel. Rhod. 1-
7. c. 31.

^e 1. de pudicit.

^f l. 2. ep. 3.

^g l. 1. cont.
Symm.

^h Ep. ad Fa-
biolam de
vest. sacerd.

Velleius Pa-
terc. de An-
tonio.
I. i. Anthol.
epigr. Græci.

Homerus
hymno de
Baccho.

Baccho & bacchantibus addictum sit, à quorum intemperantia & infânia alienissimus esse debet Christianus Musarum cultor; sicut Emblemate vigesimo quarto docebimus: placuit etiam auscultare eidem Prudentio sic monenti,

*Sperne Camœna leues hederas,
Cingere tempora queis solita es,
Sertaque mystica dactylica
Pexere docta, liga strophio.*

Laude Dei redimita comas.

Igitur genus cotonæ qua poculum istud Homericum ornauimus, est *olea, qua est arbor sapientia*; quemadmodum alibi ostendimus. Discat ergo ex hoc emblemate literarum studiosus, ne à mensa quidem & refectione corporis excludendum esse pascendæ mentis studium; & rerum exquisitarum scientiam ac erudita colloquia.

C A P V T X VI.

Confescendum cum studia eadem profitentibus.

E M B L E M A XVI.

Liricen testudinem pulsans; alia intacta resonans.

Testudo testudinis Echo.

1. **S**i sonus exprimi coloribus posset, fortè experiretis quod vulgò dici consuetuit, duas testudines eodem inter se tono temperatas ita affici, vt altera resonet, dum fidicen alterā canit; quæ res adscriptâ epigraephæ fatis innuitur. Habet simile emblema Alcibiadis Lucarini concordiæ symbolum apud Camillum Camilli in Italicis suis dissertationibus pag. i. vbi de barbitis ait hoc ipsum quod de testitudinibus diximus, citatque in hanc sententiam Gellium & Suetonium. hinc habes symbolum (opinor) non absurdum illius commodi quod nobis obuenit cum viris doctis, quod tantum est, vt vix quidquam sit fructuosius tūque plura sèpe discas vnâ ambulatione cum homine erudito qui sit ἄγαλμα φιλοσοφίας ἀνδρός, spirans effigies omnis philosophie, vt de Antifitibus dixit Isidorus Pelus. ² & miseros ζῶα, viuens eruditio, quām si fueris multos dies in Museo tuo assiduus.

* ad Theod.
paræn. I.

2. Quod attinet ad illam philosophiam quæ mores informat, in confessio est contubernium plus prodesse quām scholam, plus coniuctum & sermonem familiarem ex æquo, quām è suggestu meditatum. Zenonem Cleantes non expressisset, nisi vita eius interfuisset, secreta perspexisset, obseruasset illum an ex formula sua viueret. Audi Aristidem ingenuè profitentem se ex aspectu & contactu Socratis vtilitatem magnam percipere solitum. *Ego* (inquit) ô Socrates vix à te quidquam didicisti ipse non ignoras; proficiebam autem quoties tecum unâ eram, etiamstantum

Sen. ep. 6.

vna in domo effervens, quamquam non in eodem cubiculo; magis tamen si quan-
do in eodem etiam cubiculo: & tum quoque magis si in te dicentem intuerer,
quam si oculos aliam villam in partem dirigerem: multo autem maxime ac
plurimum præficerem, si quando proxime te federem, iangeremque te, & haren-
rem tibi.

Sic vertit
Muret.

Aliatum quoque artium, vel scientiarum, quæ in contemplatione,
vel usu dicendi positæ sunt, acquisitio facilis est & expedita, si sit copia
hominum in illis facultatibus excellentium, quibus utraris familiariter;
adèò ut præceptum sit Fabij Quintiliani ^a, ut ne vitiosus sermo sit
nutricibus puerorum, qui sunt futuri aliquando oratores; non solùm
quia tenacissimi sunt eorum, quæ iudicibus annis percepérunt, nec lana-
rum colores quibus simplex ille candor mutatus sit elui possint, sed
etiam continua cum illis consuetudo, & usus cum patentibus, (in qui-
bus multum eruditionis optat) haud parum momenti habeat ad eru-
diendam ptolem; quemadmodum Gracchorum eloquentiæ multum
contulisse Corneliam matrem ptoditum est; & Lælij filia reddidisse
in loquendo paternam eloquentiam dicitur: & Q. Hortensij filiæ ora-
tio apud Triumviros habita legitur non tantum in sexus honorem.
Quæ omnia bona constat fructum esse bonæ & doctæ conuersationis.

3.

Facit ad rem præsentem quod Pausanias tradit Megaris se vidisse la-
pidem qui calculo percussus dulcem & modulatum sonum redderet, ut
pulsæ fides solent. huius rei causam affert Ouidius ^b,

4.

Regia turris erat vocalibus addita muris,

In quibus aurata marmora fertur

Exposuisse lyram, saxo sonus eius adhesit.

^b lib. 8. Mœ-
tam.

Quid si nos adhæserimus viris doctis, nunquid non docti; si eloquenti-
bus, nunquid non eloquentes; si Poëtis, nunquid non vates euade-
mus? nisi magis lapides simus, quam ille lapis, qui solo contactu lyræ
Apollinis factus est sonorus. Sane eximium est quod Serapion ^c refert
enatas super Sibylæ sepulchrum herbas quarumcumque carpentium
beliarum extis certam furitorū præfigitationē indidisse. Herodotus ^d
aut Dodonæum oraculum fuisse eiusmodi. Plures pelues, seu lebetes ita
collocati circa fanum Iouis, ut si quis vel leui ictu unum contingere,
cateri protinus perpetuâ complosione longum tinnirent: etant autem
inter se contigui. Vides quid vicinitas faciat; hoc efficit in consuetu-
dine cum vitiis doctis & eloquentibus ad comparandam scientiam &
eruditionem; quod Dæmonis ars faciebat in istis lebetibus, ut similes
cederent sonos.

^c I. de Pythia
n. 8.
^d l. 2.

Vtor libenter testudine pro symbolo eruditionis, eloquentiæ &
poësio; quia reperio apud Aristophanem eâ hominem indicatum qui
Graeci omnibus & Musis (quarum insigne est) ornatus sit. Pleni sunt
Philologi istarum rerum: unus pro multis mihi erit Euripides ^e, qui &
sanere pro studere, & citharam pro libris, & sonum pro lectione venustissime
dixit.

^f.
Pierius l. 47.
^{c. 5.}
^e in Eretkeo.

Αρχέτο ψοι μύτοις ἀμφιπλενεν ἀσέχα,
Μετὰ δὲ οὐράς πολιοῦ γῆρας συνοκοῖλον,

Ariadne

Αἰσθομι ἐς σεράνους κάτα πολὺν σερανών
Θρηίκου ποντίων τερψ Αἴσθων
Παιδί κύπερον ἐγχρειάσαντος θαλάμων
Δέλτων τὸ ἀναπλήσασι μῆνεν, ἣν σφοῖς κλέωντο.

Satis mihi fuerit filium conterere aranea, modò cum tranquillitate cana senecta fruar, & cantem sertis redimitus canum caput Threicij exemplo poëta cithara in thalami columnnis suspensâ, librorumque sonos euoluam, quos sapientes celebrauerint. Habeto & istud sancti martyris Ignatij. Is Philadelphorum Episcopum laudans, non solùm ob ipsius silentium multorum grandiloquentiâ potentius, sed etiam ob sacri oris concentus suauissimos velut testudinis bene temperatae hæc ait, ταῦς ἡτολοῦς κυρίος ἦ οὐκατάποινος, ὃς χόρδα τὴν κιθάραν, sic temperantur eius dicta ad diuinam legem, ut fides cithara. Petamus & propositæ rei firmamentum ex eodem Pausania, apud quem non solùm reperio contactu citharæ canoros effici lapides, verùm etiam lapidis contactu, imò etiam vicinitate solâ luscinias agutiores fieri. Thraces perhibent (inquit) luscinias qua nidificant iuxta Orphei sepulchrum suanius canere, velut si sentiant animata illa cithara inspirari sibi diuini Vatis spiritus, vel si lapides à cithara vocales facili referre gratiam velint philomelis, utpote animatis citharis. non est igitur quod anfer, vel graculus desperet de consequenda eloquentia, vel eruditione, si (iuxta prouerbium) frequenter inter cygnos & Musas versabitur.

C A P V T   X V I I .

Labor literarius identidem intermittendus.

E M B L E M A   X V I I .

Arcus ex contenso fractus; alter remissus, & integer.

Vt diu tendas, ne diu tendito.

PAssim obuium est corpus huius emblematis, haud proinde tamen minùs aptum admonendis iis, qui animum ad studia literarum intendunt, vt identidem eum remittere velint; ne non solùm debilitetur, verùm etiam frangatur. Tanta verò est similitudo inter arcum & animum, siue ingenium, vt eadem utrique conueniant affectiones, iisdem vocibus exprimantur. Nam & Cicero ^a ait Appium Clodium animum intentum tanquam arcum habuisse: & ^b, quero non quibus intendam rebus animum, sed quibus relaxem. Ouidius ^c,

Ingenium fregere meum mala.

Displacet autem Gellius cùm ait, aliud esse animum remittere, & laxare animum iucundis sermonibus, deceptus auctoritate Musonij. Satyrnalia, inquit ^d, Athenis agiebamus hilarè prorsum ac modestè; non, ut dicuntur, remittentes animum; non remittere, inquit Musonius, quasi amittere est, sed demulcentes eum paulum atque laxantes iucundis honestisque sermonibus illecta

^a de senect.
^b in Horten-
sio.
^c l. 3. Trist.
ch. 7. 1.

^d l. 18. c. 2.

Illustrationibus. hæc ille , sed meo quidem iudicio perperam , & magis credo Ciceroni , Senecæ & aliis, de *animi remissione* in bonam partem loquentibus, quam Musonio, vel Gellio contrâ sentientibus. Proinde tempestuas animi remissionses suadeo, solutionem dissuadeo. *Nam remissa animum, an soluas, multum interest,* ait Seneca ^a: illud laudi, hoc ^{a de trang.} virtus vertitur ; illud moderationem , istud immoderationem significat, c. 15. vnde D. Ambrosius ^b, *Caveamus, inquit, nedum laxare animum volumus,* ^{b 1.1. off.} *solvamus omnem harmoniam quasi concenatum quemdam bonorum operum.*

Inscriptio huius emblematis haud absimilis est illi proverbio quod in Italia passim teri refert Ludouicus Cornarus in aureolo tractatu de vita sobriæ comodis, *Qui multum vult comedere, comedat parum : nimirum, quia parum comedendo diutius comeditur, cum per temperantiam vita diutius protrahitur. Cui dicto annexit & alterum, Sape plus inuar cibis qui superest comedenti, quam qui ab illo comeditus est. Quia pars emia indicatur. Se penumero plus esse commodi ex relicto cibo, quam ex assumpto. Transfero ista ad animum, & aio, Animum ut diu tendas, nediu tendito. ut diu studeas, immoderatus ne studeto.* Duas præsertim ob causas documentum istud antiquissimum esse debet studio literarum deditis hominibus : tum ne literarum tractatio, res scilicet suauissima, nauseam pariat : *Mel inuenisti, comedere quod sufficit tibi, ne satiatus euinas illud.* periculum huius latieratis & fastidij è maius est in studiis, quam in melle, quod studiorum suavitatis laboriosa sit : *Laboris autem condimentum est intermissione, qua si exhibita fuerit, acrior fiet ad studia redditus.* Altera causa est , valetudinis ac vitium corporis & animi conseruatione, quæ (vt monuit Lucianus^c) vegetiores robustioresque erunt, si athletarum more aliquid laxamenti sumatur. *Danda est aliqua remissio,* inquit Fabius ^d, *non solum quia nulla res est quæ perferre possit continuum laborem, atque ea quoque quæ spiritu & anima carent, ut seruare vim suam possint velut quise alternâ retinentur ; sed quia discendi studium, voluntate, quæ cogi non potest, constat itaque plus virium afferunt ad discendum renouati ac recentes, & aciorem animum qui ferè necessitatibus repugnat.*

Bene est. (inquires,) pueris indulgendum est aliquid remissionis & lusus ; & hoc sapienter Quintilianus præcepit moderatoribus tenerioris etatis, dummodo sit in remissionibus modus, ne vel odium studiorum faciant negatae ; vel otij consuetudinem nimiae : at in viris quis hæc temporis dispensia æquo animo ferat ? Corpora motu & exercitatione ingrauescunt ; animi exercendo leuantur. Et diuinè Theophrastus dixit, πήρυνται οφίντα τοξον ἀνέμενον, sapientia rumpi arcum si relaxetur. Quisquis ista mihi obiicis, næ admodum austerus es , si ex animi tui sententia loqueris ; ipsoque Socrate, Scipione, Seneca, ac vniuersitate Stoicorum morosissimis difficilior, nedum Lycei grauissimis. Audi quid super hac re Princeps peripateticorum referat ex Anacharsi , probéque, τοῦτος δὲ τοιούτος εἰσιτεῖ, ludere ut deinde robus seruis intentus sis. accipe quod Seneca statuit ^e, nec in eadem intentione semper retinenda mens est, sed ad eos renocanda : cum pueris Socrates ludere non erubescet; Scipio triumphale illud & militare corpus mouit ad numeros non molliter se infringens , ut nunc

Prou. 25. 26.

^c lib. 1. veræ hist.

^d Quint. l. 1. c. 4.

3-

Cic de seni
Laert. in
Theophr.

^e de trang.

mos est, etiam incessu ipso ultra muliebrem molitatem fluentibus; sed ut illi antiqui viri solebant inter lusum & festa tempora virilem in modum tripudiare, non facturi detrimentum, etiamque a suis hostibus spectarentur. Danda est remissio animis, meliores ac riore que requieti surgent: ut fertilibus agris non est imperandum; citò enim exhauiet illos nunquam intermissa fecunditas; ita animalium impetus assiduus labor frangit: vires recipiente paulatim resoluti, & remissi, nascitur ex assiduitate laborum hebetatio quadam & languor. Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem publicè homines cogerentur, tanquam necessarium laboribus interpretantes temperamentum. & magri quidam viri sibi menstruas certis diebus ferias dabant, quidam nullum non diem inter otium & curas diuidebant, qualcum Pollio et Asenius oratorem magnum meminimus, quem nulla res ultra decimam retinuit: ne epistolas quidem post eam horam legebat, ne quid noua cura nasceretur; sed totius diei laetitudinem duabus illis horis ponebat, quidam medio die interiunxerunt. Dandum subinde otium quod alimenti & virium loco sit, & in ambulationibus apertis vacandum, ut caelo libero, & multo spiritu augent, attollantque se animus. Hæc Seneca. Qui dum ait quosdam medio die interiunxisse, non solùm intelligendus est de somno meridiano quo breuissime vtebarunt, sicque (quem admodum ipse & Horatius loquuntur) partem solidi demebat de die, ut etiam facere consueuerat C. Plinius secundus, qui (iuniore teste b) sumpto metidiano cibo dormiebat minimum; mox vero quasialtero die studebat usque ad cenæ tempus: verum etiam explicandus est Seneca de remissione & otio aliquo moderato, & cessatione à studiis petitâ metaphorâ ab equis iugalibus, qui sub meridiem soluebantur, ut paululum interquiescerent. hinc Martialis c, hora lassos interiungit equis meridiana. Isocrates d Demonicum admonet ut etiam definat laborare dum adhuc laborare potest: consentaneè monito medicorum præcipientium, ut qui rueri valetudinem volet, nunquam ad satietatem vescatur. Bembus d continens studium & assiduitatem filii sui, qui solidos quatuordecim menses nullâ interpositâ cessatione Græcis literis descendis impeuderar, superfluos appellavit. In consulta ista in studiis pertinacitas serius ocius luitur, & grauiter quidem. Quapropter sicut frequenter lusus & usus iocorum omne animi pondus omnemque vim eripit: nam & somnus refectioni necessarius est; hunc tamen si per diem noctemque continues, mors erit; ita quia ἀδυτοῦ πονεῖσθαι fieri non potest, ut in continuo labore versemur, si nobis adhibebimus recreationem φαρμακειας χάριν, & velut iargicem medicamenti loco, ac opportunam prorsusque necessariam curationem, & θεραπειαν ταχὺ, ut loquitur Pindarus.

4. Itaque licebit etiam profitentibus religiosam & seueriorem vitam, exemplo D. Gregorij Nazianzeni aliorumque sanctissimorum hominum τέος πόνοις στελνεῖν ἀγίον, honestis obiectamentis labores diluere; dummodo ista remissio, iste ludus, ista ambulatio ἐργα non sint, sed magis, neque haec tenus ullus eruditorum & sapientium literarias ferias certis diebus & statas intermissiones damnauit, aut minimè necessarias esse duxit. Si quod hominum genus illas reprehendit, illi profecto non quam

quam experti sunt defatigationem mentis non minorem esse quam corporis, sit licet occultior; ac fieri prorsus non posse, quin vires tum corporis, tum ingenij penitus opprimantur, nisi per certa temporum internulla omnino contentionem intermittent, ac se velut recentis aurae respiratione reficiant: *καὶ τοῖς περιστατικαῖς, (credite inexperti) οὐδὲν τέλος ἔχειν.* Res est minime ludicra studium, sed cum dolore iuncta omnis disciplina sine perceptio, sine traditio. Pauci sunt ex eorum numero qui diutiū occupantur in studiis qui dicere cum D. Augustino non possint, *Literario labore nimio pulmo meus cedit, & difficulter trahit spiraria, doloribusque testatur se saucium, vocemque clariorem & productiorem recusat.* Ipsi quoque è literionum grege minimi, non abnuent dictum istud, quod tanto plus habet virium, quanto altius trahitur & torqueatur ex intimis penetralibus Philosophiae seuerioris. *Omnibus prodest animum relaxare: excitatur enim otio vigor, & omnis tristitia qua continua pertinacis studi obducitur feriarum hilaritate discutitur.* Quæ causa est cur Academiarum moderatores sapienter instituerint statim anni temporibus vacationes, imò etiam hebdomadarias ferias, & tempestiuas rusticationes, nimirum id experti quod Plinius iunior monuit, *Animum agitatione corporis motuque excitari, & vegetari cœli purioris respiratione.* Denique ut postrema cum primis bellè consentiant, infero tibi lector ambrosiam ex promptuario D. Ambrosij sic loquentis b, *Quod velis prolixè facere, aliquando ne feceris.* Praclarè monet Valerius Maximus c duplex esse otium; alterum quo euanscit virtus, alterum, quo recreatur, strenui enim & industrij tempestiuas laboris intermissione fiunt ad laborandum vegetiores. Scœuola grauis ICtus in seriis rebus Scœuolum agebat; in lusibus, hominem, quem rerum natura continui laboris patientem esse non sinit.

Arist. l. r.
polit. c. 5.l. 4. conf.
c. 2.Sen. in pro-
cœm.contr.Cresol. va-
cat. l. 1. c. 2.
& 3.b l. 3. de
Virgin. ha-
bet aliquid
affine S.
Hier. in E-
pitth. Paulæ
ep. 27.
c l. 8. c. 8.

CAPUT XVIII.

Ex Auctorum libris quomodo proficiendum.

EMBLEMA XVIII.

Apes ex aluearibus in flores, & ex floribus in aluearia.

Floriferis ut apes in saltibus.

Lucr.

Si velim singula documenta persequi quæ homines cupidi literarum accipere possunt ex apibus, solis ex omni genere insectorum (si Plinio fides est d) hominum causâ genitis, Aristomachi, vel Philisci labore & tempore opus sit. Est quod in tantulo animali miremur non labore modò, sed etiam ingenium, quæ duæ res hominem studiosum perficiunt: inter cætera verò hoc obseruandum, quod neque sunt mansueti generis, neque feri; quæ virtus homini addicta literarum studiis apprimè conuenit, ut cum studendum nec mansuetus sit, & fin-

I.

d. 11. c. 5.

gulorum iuris; nec fetus, cum cessandum.

2.

Plin. I.16.
c.8.

D. Basil.
hom.24.

3.

Bibl. Cagn.
I.1.aaat.

Mirabile est quod mortuis ne floribus quidem non modò corpori-
bus insidunt, nec ex iis ad quos accesserint omnia comprehendere, sed
solum necessaria consueuerint; quo munditiae & temperantiae studio
vinci se à tam exiguo animali pati haud deberent qui legendi scri-
benqdóque occupantur; sed longè miserabilissimum quod de opere &
labore scriptores & naturae earum obseruatores passim memorant, quæ
studiosis hominibus esse possit vel studij exempla, vel symbola. Sene-
cæ hoc maximè placuit imitari in apibus. *Ne studentes aliud quam de quo
agitur abducat nos, quacumque ex diversa lettione congesimus separanda sunt,
quia melius distincta seruantur.* Deinde adhibitâ ingenij nostri curâ & fa-
cultate, in vnum saporem varia illa libamenta confundenda sunt, ut
etiam si apparuerit unde sumptum sit, aliud tamen quam unde sump-
ptum est, apparet.

Affentiamur illis fideliter, & nostra faciamus, vt viuum quiddam fiat
ex multis; quod in corpore nostro videmus sine ulla opera nostra fa-
cere naturam. Alimenta quæ accepimus quamdiu in sua qualitate per-
durant, & solida innatant stomacho, onera sunt: at cum ex eo quod
erant, mutata sunt; tum demum in vires, & sanguinem transeunt. Idem
in his quibus aluntur ingenia præstamus, vt quæcumque hausimus, non
patiamur integra esse ne aliena sint; sed concoquamus illa, alioquin in
memoriam ibunt, non in ingenium. Nam & hoc egregie faciunt apes
quæ rorem, vel succum illum, quem passim ex tenerimis virentium
florentiumque opportunâ conditurâ & dispositione in mel vertunt,
non sine quodam (vt ita dicam) fermento, quo in vnum diuersa coa-
lescent.

4. Quicumque tenebit hunc in studendo modum, rectè cognominati
mihi videbitur posse vt Sophocles μέλιτα ἡ via στρην, apis & noua Siren,
& (quemadmodum Aristophanes viros doctos appellat) μέλισθα Μέλι,
χαρίτων τεύμα, Musarum apis, & Charitum delicie.

5. Cæterum duo sunt, ob quæ suum esse in nostra Bibliotheca apibus
locum voluerimus inter emblemata, Grati animi virtus, & documentum.
Gratiis ipsis ingratissimus, nisi meminerimus, apes tam studiosè erudi-
tis hominibus gratificatas, vt in Platonis, Pindari, & D. Ambrosij ote
confidentes, limen illud domicili Gratiarum exosculata sunt. Non præter-
cundum quod refert Theocriti Scholiastes, unde Caussinus noster
symboli sumpsit argumentum. Pastor fuit in Sicilia nomine Comates,
qui inconsulto hero suo prædiuite libabat interdum Musis aliquid la-
etis: cuius rei certior factus dominus, seruo seuerius succenset. Comates
nihil esse quod tantopere increperet ait, à Musis redditum iti cum fe-
nore quod abstulisset, & obtulisset: implacatior in fetuum herus & du-
ctor factus hoc molli responso miserum includit in excavatam arbo-
rem, vt ibi fame tabesceret, & abit. Anno exacto reddit visurus quid eo
factum sit; virumque spirantem ac valentem reperit, iuxtaque fauorum
affatim unde vicitranerat; Musarum beneficium quæ apum ministerio
per arboris rimas cultorem suum suavititer aluerant.

C A P V T X I X.

*Studioſis hominib⁹ tranquilla commoratio diligenda procul
à bellorum strepit⁹.*

E M B L E M A X I X.

Oliuetum egregiè septum ac munitum turrib⁹; in oleis
frequentes cicadæ; sub iis disputantes Philosophi; fôres sic
inscriptæ,

Musarum securitati.

Monet Plato in Phæd̄to non decere virum Musarum studiosum
Mignarum esse eius rei, quam sum dicturus. Aliunt cicadas olim ho-
mines fuisse ante Musas: natis deinde Musis & canere edoctis, non
nullos ex eo cœtu suavitate cantus delinitos ita illi vni voluptati in-
dulsiſſe, vt cibi potūſque immemores & pertæſi imprudenter inedia
deficerent; vnde ortum cicadarum genus Musarum beneficio, haud
amplius vlliſſ alimoniæ indigum, ne quid cantum interpellet. insuper
& hoc ei munus demandatum, vt singulis Musis renunciet à quo stu-
diosorum quæque præcipue colatur. quod & studiosissimè faciunt, &
maximopere delectantur, ac certatim canunt super capita eorum, qui
per æstiuos calores disputant in pomariis; hos autem qui proiecti viri-
di in herba otio diffluunt, ac somnolenti oscitantes dispandiculantur
irrident vt ignaua mancipia ac pecudes sub umbra secus fontem meri-
diates. Iam vides esse aliquid commune cicadis cum Musarum cœtu &
studiosorum conuentibus. Vis modulantibus adiutrices & assonantes
demus: hoc habe ex Conqne ^a. Certabat canendi gloria Eunomius
Locrius cum Regino delphis in frequentissimo theatro, cui mirificè
placebat. interea accidit vt vnā ē fidibus fractâ aduolans cicada, atque
cithara iugo insidens ruptæ sonum expleuerit. O fortunatam infelici-
tatem, ô felix infortunium, & hoc ad plausum requirebatur, vt esset
omni ex parte insolitus.

Solenne est etiam Philologis cicadas pro poëtis sumere. inde illa par-
temia quam Demetris Phalereus Dionysio, Aristoteles autem Stesi-
coto attribuit, ὅτι οἱ σεισσοὶ δὲ οὐ τίθησι χαρόδει ἀδωναί. Non
oportere cuiquam poëtarum iniurium esse, ne cicada ex humo canant. Licet
enim quidam Poëtarum sint ita humiles vt ē terra geniti & ē puluere
excitati videantur; haud tamen Plato censuit esse irritandos, quia styl-
lum tenent sicā formidabiliorē, suntque voce adeò acutā, vt atet sis,
an ruber, tota posteritas scitura sit. Theocritus ^b Thyrsim commendans
a carminis suavitatē, eum cum cicadis contulit. Est hoc insuper cicadis
ingenium (auctore Aristotele ^c) vt ibi numerosiores sint, vbi multæ
sunt arbores, ac præsertim plexi, symbolum pacis quā maximè florent ac

^a apud Pho-
tium in Ep.
ad Iōanacm
Patricium.

2.

^b in Daphi-
nide.
^c lib. 3. de
anim. c. 30.

promouentur studia literarum, ideo domus sapientiae, sive doctrinae Salomone instituta, ædificata erat in ciuitate David intra primum vetustissimum ac tutissimum murum, in qua erat secunda ciuitas, loco, natura & opere adeo munita, ut arx Sion vocatus sit, inuitenturque insipientes & paruuli ad arcem daturi operam literis & sapientiae.

Eamdem ob causam sepsimus hoc oliuerium philosophicum, in quo disputant sapientes & cantunt cicadæ, præalto muro & turribus, vbi minimum esse queant à bello periculi, non enim tantum silent inter arma leges, sed etiam literæ, quia sereno animo (ut pat est) solutoque ac libero coli non possunt, nisi studentes securi sint ut bene studeant; ut autem securi sint, debent esse tuti. Experiuntur qui dant operam literis, quantum bello potior sit pax hominibus, qua primum Musis est gratissima, ut dixit Euripides a,

apud Stob.
serm. 53.

Οὐω τὲ πολέμεις κρεῖτον εἰρήνη βεττοῖς

Η φῶτα μὴ μάστοις περιφθεσά την.

b Ep. 82. Et in bellorum tempestate cum litera tenent portum, cum perferunt arma naufragium, dixit Sidonius: ob id à Vespasiano fuit erectum templum pacis magnificentissimum, in quod qui de rationalibus disciplinis disputabant, conuenisse obseruat ex Galeno Mercurialis: ideo locum hunc inscribere placuit, Musarum securitati. Sitamen muro hoc symbolicè Philosophiam significari posse dixeris, neutiquam repugnabo: quin placitum illud tuum dicto Senecæ^b adstruam. Multa extra sunt qua circumneunt nos, qua aut fallant, aut urgeant: multa intus qua etiam in media solitudine existuant. Philosophia circundata est, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis laceratum transiit.

C A P V T   X X .

Scripturo captandum scribendi desiderium, & satagendum,
vt animus affiliatur atque incalescat.

E M B L E M A   X X .

Cygnus Fauonio adspirante suauiter canens.

Agitante calescimus illo.

1. Efert Aldroandus olores tum suauissime canere cum afflat Zephyrus. Celebre est illud Ouidij,

— laudataque virtus

Crescit, & immensum gloria calcar habet,

Cic. Tusc. 3. usque adeò verum ut ipsi artifices afflati aliquâ aurâ commendationis nihil non moliantur & perficiant. Et literatis hominibus ita inhæret studium laudis, ut ingenuè fassus sit Demosthenes se delectatum susurro aquam ferentis mulierculæ alteri in aurem dicentis, hic est.

2. Poëtas nihil magis prouochit quam iste Fauonius, nunquam studio-

fus

sius canunt, quām cūm sentiunt.

Avisatu διὰ πλεύρην οὐ πυκνότες

Νεύρα τάσσει γέντεχνον ἐκμηρυμένην,

Kai πλάκτεσσιν εὐθὺς ἡ Ζεφύρεται.

Erigitur enim alarum seges, fidium nervos temperatos referens; & plectrum statim Zephyrus suggestit.

Sed per cygnos viros doctos, præsertim verò poëtas significari disce ex Horatio, qui Pindarum *Dircanum cygnum* appellant; & de se ipso hæc ait,

Non visitat nec tenui ferar

Pennâ album mutatus in alitem.

Similiter Virgilius,

Cantantes sublime ferent ad sydera cygni.

Aves sunt non sine causa Apollini dicatae, ait Tullius^a, quid ab Apolline diuinationem habere videantur: prouidentes enim quid in morte boni sit, cum voluptate & cantu moriuntur: à Theocrito dicuntur *Mutari opus dicitur*.

Alia huius Emblematis interpretatio esse potest, tum maximè suauiter poëtas canere, cūm afflantur interius; & viros doctos in iis studiis feliciter prouochi, quibus naturæ propensione delectantur.

C A P V T   X X I .

*Apæcobicus & præmaturis ingenii plena opera non
exigenda.*

E M B L E M A   X X I .

Puer mortuus cano capite solstitiale herbam tenens, in pomario, vbi matura poma decidunt, alia immatura arbori inhærent.

Proximi casus indicium, maturitas.

Fabio Quintiliano^b vsquequaque non placet duplex adagium traditum ad ingeniorum commendationem, quid ipsius ètate decatati solebat. Alterum est, *magnorum fluminum fontes esse nauigabiles: alterum, generosioris arboris plantam statim cum fructu esse.* Licet enim in rebus naturalibus ita se interdum res habeat, vt quædam præstantissima se illico proferant ac perficiant; tamè in plurimis animaduersum est necessariam esse moram & tempus; neque continuè exoriri, neque exorta repentinis incrementis ad summam perfectionem euadere: vel, si illico oriuntur, momento occidunt, nec (vt contingit quibusdam viñis) ætatem ferunt. Ita illud ingeniorum velut præcox genus vix unquam peruenit ad frugem. Summo solo sparsa semina celerius quidem

3.
Philo apud
Caus. symb.
l.c.

* 1. Tusc. ex
Platon.

I.
b 3. Instit.

se effundunt, verum quia penitus immissois radicibus non nituntur imitatæ spicas herbulae inanibus aristis coloni spem fallunt. Placent annis perfecta ingenia quæ magis sequuntur, quam præcurrunt; nam & diutiniora sunt, & solidiora.

2.

Habet huius rei documentum in cano adolescenti mortuo, cuius dextra solstitiali herbam inseruimus apicata istâ inscriptione, *Præximus casus indicium maturitatis*. Quod etiam significant ea poma, quorum alia maturentia inhærent in arbore, alia præcoccia decidunt. Hinc seni adolescentulo quem pinxit similem fuisse Hermogenem Tarsensem sophistam, Antiochus & ipse Sophistes dixit, Εσμογένης ὁ εὐτάνακτος, οὐ δὲ γέρων παῖς. Senex inter pueros, inter senes puer. nam vix natus annos quindecim fama suæ eruditiois, & acuminis in differendo M. Antoninum ad se audiendum acciuit, eius extant hæc verba apud Philostratum. Venio ad te Imperator Pædagogo indigens Rhetor, quem etiamnum ætas moratur: recedens à Principe egregie munera-tus est. Circa annum duodecimum librum edidit de artis Rhetoricae præceptionibus, qui ponitur in prima commendatione ab eruditis. Haud ita multo post vix dum expletâ adolescenti ita à Mercurio degenerauit (quemadmodum Cattillus lusit in eius nomine) ut ne quidem umbram paternæ eloquentiæ retinuerit, omnibusque ludibrio fuerit ob stuporem obortum: sic repente floruit, sic repente defloruit herba solstitialis Hermogenes; sic ingenia quod illustriora, eò breuiora esse dicit Seneca ^a: *Nam ubi cremento locus non est, vicinus occasus est.* Vedit aliquando Roma puerum staturâ ingentis viri, sed hic citò decepsi, & moriturum breui nemo non prudens dixit, non poterat enim ad illam etatem peruenire, quam præceperat. ita est indicium imminentis exitij maturitas, & appetit finis ubi incrementa consumpta sunt. In floribus qui spectatissime florent, iij celerrimè marcescent. hoc sæpenuero animaduertsum est non posse in illis vitam esse diuturnam, qui maturitatem gloriae & ingenij citò assequuntur,

*Ostendunt terris hos tantum fata, nec ultra
Esse sinunt.*

3.

Ingenij & naturæ miraculum. Picus Comes Mirandulæ morte præ properâ sublatus est nondum per æratem vir factus. Is pauculis annis eò doctrinæ peruererat, quod Nestoreos annos potuisset consecrare: non potuit non illico ad exitum properare qui momento ad summum euaserat, tum propria virtute & industria, tum mutorum Magistrorum (sic libros, si bene memini, appellabat). adiumento. Eripit se auferte que ex oculis perfecta vittus, nec ultimum tempus expectant quæ in primo maturuerunt. Ignis quo clarior fulsit, citius extinguitur, οὐδέ ποτε, οὐ τυπάσις, οὐ αἰδότητες, (vt Græci istos vocant) citò moriuntur; quia natura eos eruditione, non annis æstimat. Interuenientiam interdum (vt ita dicam) mortis quasi quidam error, & imprudentia.

Quæ iuuenes istos indicat esse senes.

At vero quid faciendum, (inquires.) Quid consilij dabis istis præmaturis?

Vives de
tradendis.
disc. I. 2.

Hermoge-
nes i. natus
seu proles
Mercurij.

^a consol. ad
Martiam.

turis ingenii ut diutiū viuant, & vegetent? Ego omnino istis auctor
sim ne omnia velint quæ possunt: ac præceptoribus, ne ab eis plenam
exigant operam.

C A P V T   X X I I .

Necessitas & paupertas sè penumero ingenium acuunt.

E M B L E M A   XXII.

Corvus sitiens lapillos congerit in situlam monumenti, vbi
aqua pluuiā durauerat, sed quæ attingi non posset: ita
descendere pauens, expressit tali congerie quantum potu-
ro sufficeret.

Xρια οδύσκει, καν̄ αυτοσθ̄η σοφόν.

Emblematis corpus sumptimus ex Plinio^a, animam ex Charchedo-
nio apud Suidam. Plinio cōsentanea refert Plutarchus^b, addens
de cane qui in naui absentibus nautis lapillos in amphoram oleo non
sepletā iniecit. De coruis Libycis eadem Aelianus^c. quamvis autem lycci
Princeps neget fieri posse, aut certè difficile esse, ut is res agat præcla-
ras, cui facultates desunt: vndē Iuuinalis,

Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat

Res angusta domi:

tamen plerumque verum est. Lemmati emblematico affinis est iste se-
narius Euripidis in Thelesto apud Stobæum^d,

Xρια οδύσκει, καν̄ βεαδίς τις ή σοφόν.

Necessitas etiam si rudes fueris te doctum & sapientem efficiet. Quodquād ve-
rum sit quotidiano vsu comprobatur. Animaduertimus enim plures
iuari ad profectum in literis ipsā inopiatā rerum necessariarum, quād
omnium commoditatum affluentia, ac verissimum esse illud Arcelīai^e,
πνίων λυπηρῶν θεῶν, ὅπερι η τὸ Ιδάνων, ἀλλὰ καθόλε γουράστων ἀπετίς ἐμ-
φράξτων. Paupertatem asperam quidem esse velut Ithacam, sed in uniuersum
efficax virtutis gymnasium. *Quod putas propter abundantiam potitis*
quād ob inopiam prohiberi à studio literarum dixit Teles apud Sto-
bæum^f. ή εἰς ὥρας ὅπις ἔτι τὸ πολὺ οἱ πλαχότατοι φιλοσοφοῦσι. *An non vi-*
des pauperrimos ut plurimum philosophari? certè g

Πολλῶ τοι μέλει λύπη, καὶ οὐδὲν ἄλλοις ἀνδρας.

Multo plures satietate quam fame perierunt.

Nemini non notus est Scazon Persij^h,

*Magister artis, ingeniique largitor
Venter.*

Eadem necessitas, seu paupertas apud Aristophanem, sè artium innentriceⁱ
predicat. Eamdem Diogenes^j aiebat esse αὐτοῖς δικτοῦ θεούργηα περὶ

- I.
 a l. 10.c.43.
 b lib. de so-
lertia anim.
 c r. polit.c.
 8.in fine.

- Idem Inno-
cent. III. in
cap. quia non
nullis, de
mag. Ael. I.
11. de anim.
c.XLVIII.
 d Serm.29.
de assidua-
te.
 e apud Stob.
serm.93.

- f ibid.
 g ibid. Thes
gnis.

- h in prof.

- i Serm.93.
 Stob.

φιλοσοφίαν, adiumentum quod suapte sponte nos in philosophia erudit. Illæ ipsæ incommoditates quæ sunt paupertatis comites assiduæ, ignauiam au-
caunt, & prosunt studentibus, iuxta dictum Euripidis, πνίγεται στρατηγός
διὰ τὸ οὐσιαῖς, Paupertas Philosophiam acuit & infortunia. Itaque quid
mirum si necessitas ingenium præstat hominibus, quæ vel ipsas bestias
ita erudit, vt coruus intellexerit grauioribus immisso surfum leuiora
ferri, & duo corpora uno eodemque non capi loco. Denique οὐσιαῖς πνίγεται
τὸ οὐσιαῖς, omnia docuit necessias. Achantis ausis in spinis viuens, florens ta-
men summa cantus amoenitate φθεγγεται τὸ θυμέλειαν εὔπυρον, & gerens
perpetuas cum asino inimicitias, præbuit Caussino nostro occasionem pul-
chri emblematis, vt hoc ipsum quod agimus, indicaret, nimirum multis
studiosis parcè & durè viditantibus suam inopiam profuisse ad elo-
quentiam. Animaduertendum tamen esse ait Horatius Lutius^a, quod
in studio non viuitur vento, vt dicitur in l. fin. C. de alim. pup. præstandis; &
prouidendum ne scholares laborent egestate, vt est text. in d. l. fin. in
fine.

^a tract. de
priuilei stu-
dent. priuilei.
16.

C A P V T   X X I I I .

*Quæ causa præfigendi, quæve supprimendi sui nominis in
literariis operibus.*

E M B L E M A   XXIII.

Illustris, concinna, & sumptuosa frons ædificij, è cuius supero
limine exeat per fracti marmorei iecoris rimas caprificus
circumPLICATA volumine præferente hoc Epigramma,

Rarum operi sine nomine nomen.

I. **H**Vius emblematis intellectus facilis est, & capite secundo huius
libri primi velut anticipatione repræsentatus. Magna quidem est
muralis herbæ, aut radicum parietiarum vis, sed
Virg. 11. Aen. ————— murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt,

sicut studium laudis & famæ sollicitat & rumpit doctorum hominum
mentes, in quibus altiusculè infederit; adeò vt iidem ipsi Auctores
qui de contempnenda gloria scripserunt, suum nomen suis operibus
inscripserint, inquit Tullius. Supprimendum igitur omnino erit suum
auctori nomen? inquies. Respondeo. Verum quidem esse plurimas
easque laudabiles causas afferri à viris magnis, cur in titulo libellorum non
sit nomen Auctoris, vt Salonio Episcopo respondit Saluianus presbyter
Massiliensis interrogatus cur suppresso proprio nomine, suis ad vniuersi-
tam Ecclesiam libris Timothei nomen præfixisset. Prima causa (inquit)
venit à mandato Dei, quo præcipitum vitare omnibus modis terrestris
gloriæ vanitatem, ne, dum humanæ laudis aurulam quarimus, præ-
mium

nium cœleste perdamus; sicut nulla sit maior fidei deuotio, quām quæ conscientiam vitat hominum, Deo teste, qui videt in abscondito contenta: & ideo scriptoti ad subtrahendum titulo suum nomen sufficere hæc tantummodo causa potest, ut quod in honorem domini sui facit, diuinæ tantum scientiæ referuet. Altera causa celandi sui nominis adeoque proprios libros nomine grauis & spectatae alicuius personæ inscribeundi, est desiderium & cupiditas alienæ vtilitatis & commodi. omnia enim (quemadmodum animaduerit idem Saluianus) admodum dicta tanti existimantur, quantus est ipse qui dixit: siquidem tam imbecilla sunt iudicia huius temporis, ac penè tam nulla, vt hi qui legunt non tam considerent, quid legant, quām cuius legant: nec tam dictiōnis vim atque virtutem, quām dictatoris cogitent dignitatem. Similem ob causam Auctor libri de virtutibus Cardinalibus Christi dixit, *Si quid aliquando scribimus, indignum titulo iudicamus; ne forte nobilis materia, cuius explanationi studium adhibemus, decoloratam se potius, quam ornatam nostra presumptione queratur.* Eodem consilio qui præfigere suum nomen consueverat cæteris suis Epistolis D. Paulus, in ea quam scripsit ad Hebreos, propter innidiam sui apud eos nominis, titulum salutationis in principio amputauit.

D. Hier. in
Cat.

2.

D. Gregorium Nazianzenum alia tatio mouit suum ut opus de fide vulgaret tacito proprio nomine: ne videlicet libertatem iudicij & censuræ viris doctris & prudentibus qui illud legerent, eriperet: sed velut alter Apelles post tabulam latens, & vitia quæ notarentur auscultans ipse postea emendaret. Nemo est enim (inquietabat) qui sibi tam arroganter sunimam doctrinæ cœlestis assumat, ut putet se liquido omnia mysteria comprehensa tetinere. Accedit alia non contemnenda causa dissimulandi sui nominis, videlicet periculum & damnum, quod sibi, vel suis creari posse suspicatur auctor ex scripto cæterum vtilissimo & necessario. Licet enim potius patendum sit Ecclesiæ, quæ nunc iubet Auctoris nomen libtis adhiberi, quām illi mentis demissioni, quæ humilitas à Christianis appellatur; cuius hoc est tanquam tessera-trium symbolum; *Ego quidem nec à me ipso, nec ab alio quaro nomen, neque aliquid me esse existimo cum nihil sim;* tamen adeò graue esse potest damnum, aut periculum quod ex vtili aliquo scripto, vel parænesi obnenire posset, ut lex illa de apponendo nomine minimè obliget, locūsque sit tñ òmnitaria, legum humanarum interpreti.

Plin. l. 35. c.
10.

De hoc studio consecrandi sui nominis & famæ, qui videtur esse multorum scopus in scribendis libris, si plura eaque admodum pia desideras, adi Ioannem Franciscum Picum Mirandulanum lib. 2. de studio diuinæ & humanæ philosophiæ cap. 6. vbi sub finem animaduerit, eos qui gloriam ex literis, celebrēmque apud homines de se existimationem querunt, non solùm haud voti compotes fieri; quin s̄e ob ea ipsa inuenta quibus gloriabantur impensissimè, à multis castigationem & flagella pati. Crediderim (ait) diuinâ id prouidentiâ permisum, ut id vitium in quod facillimus est lapsus multis canillatoribus tanquam latratoribus molossis stiparetut; qui in dispiciendis ipsorum næuis

Auctor de
virtutib.
Card.
Gretz. l. 2.
de iure pro-
hib. c. 4.

3.

acutiores fierent, & seueriores in reprehendendis: Secus ac obuenire solet modestis scriptoribus, qui suâ illâ modestiâ velut umbrâ & recessu, eminentiam suis scriptis excitant & splendorem. Singularis modestia principis poëtarum ac bonorum ingeniorum fontis Homeri, qui tam longo & eximio opeti suum nusquam nomen inscripsit, digna est Dione Chrysostomo laudatore. Sunt quidam (ait) qui Homeri vitam laudauerunt multo magis quam poësim: in paupertate enim & peregrinationibus vixisse, & tantum ex poëmatibus acquisiuisse, ut suppeteret vietus, admirande cuiusdam fortitudinis & magni animi est: præterea nusquam scriptum esse illius nomen, neque in sua ipsum meminisse poësi, tametsi alij omnes qui vim aliquam habere existimati sunt, aut poësim, aut solutam orationem scribentes, & primum, & ultimum suum ipsorum nomen inscripserint. multi quoque in ipso contextu & poëmatibus sicut Hecatœus, & Herodotus, & Thucydides. hic enim non tantum semel in historia principio, sed sapientius testificatus est per singulas hyemes & astates quod hac scripsit Thucydides. is autem ita ingenuus erat & magnanimus, ut nusquam appareat in poësi, sui meminisse; sed reuera quemadmodum Prophetæ ex obscuro & adyto aliunde vocem miserit. hæc ille ^a, quo eodem loco contrarij vitij Phocylidem insimulat.

^a Orat. 36.

C A P V T   XXIV.

Ingenij pestes gula & impudicitia opprimenda.

E M B L E M A   XXIV.

Minerua Cererem, Bacchum, & Cupidinem pedibus obtrens & iugulans.

Sanamenti, & Musis.

i.

Triplex hæc victima nisi cadat armis masculæ & heroicæ sapientiæ, non est quod quisquam sanam mentem & Musarum consortium fauoremve speret. Minitatur Musis apud Platonem Venus nisi sacra venerea colant, se contra illas filium suum armaturam: at Musæ præcisè hoc abnuentes respondent, *Talia Marti minitare ò Venus, tum enim inter nos cupido non volat.* Ne tamen documentum istud emblematicum solùm fabulis adstruere videamus, rogemus sententiam vitos graues & fide dignos. Quid causæ est (amabo) cur Hippocrates Medicorum Genius indicauit venereas voluptates similes esse morbo coitali, nisi quia mentem, quæ sacra est, percellant, labefactant stomachum, atque præcordia exhaustiunt? spiritus præsertim subtiliores, cerebrumque debilitant; adeoque (si Auicennæ insigni Medico creditus) vna intemperans libido plus damni valetudini creat, quam si quadragies tantumdem sanguinis effluxerit: quæ incommoda valde ingenio nocent, vt obseruat Marsilius Ficinus ^b. Salomoni mortalium doctissimo sapientissimoque quantum (Deus immortalis!) ex hac peste decremen-

^b cap. 7. de
tuenda stu-
dios. vale-
tud.

decrementum sapientiae obuenit, meritò indignatae habitare in corpora-
retam fœdis peccatis subdit? Sapientiam quam amore spirituali adeptus
erat, amore carnali amisit, inquit D. Angustinus. Amore depravatus fœ-
mineo acceptam sapientiam perdidit, ait D. Isidorus; immo & stupi-
dus ac plumbeus fieri visus est, atque ita à se ipso desciscere, vt in libi-
dinoso Salomone vix ullum vestigium superfuerit illius eruditionis &
sapientiae, quæ in casto & pudico fnerat, successeritque insipidi salis de-
sapientia; (vt loquitur D. Hieronymus,) sapientiam mentem tam superio-
rum vitiornm cœno coquinatam in infinitam longitudinem, & in
immensam profunditatem (quemadmodū dixit D. Gregorius Thaum.)
meritò fugiente. Qua poena non solùm iusto consilio diuini numinis
afficiuntur impuri; verùm etiam si nihil aliud sit, ipsamet *inconstantia*
concupiscentia transuertit sensum, & sensus tangendi longissimè ab intelli-
gentia natura segregauit. Cur puras Philomnse cupidinem, petulan-
tem illum Gnathonem, omnis mulieris virum, omnisque viri mulierē
cæcum nobis in fabulis exhibeti? an quia corporeis oculis maximamente
nocent illæ voluptates ad quas incitat? & hoc non abnuo, habeo-
que huius dicti Auctores Aristotelem ^a & Galenum: verùm enim uero
excitatem mentis poriūs hoc symbolo significari moner Plato ^b, aiens
ad eum intelligentiae lumine destitui, adeò repuerascere & fieri mentis
impotes eos, qui circæis istis æstibns agunrur transuersi, vt illis pei-
tantibus Di facile ignoscant, tanquam pueris nondum sapere inci-
pientibus, vel mente captis. huic ingeniorum pesti Seneca ^c attribuit
illud eloquentiae decrementum quod sua ætate contigerat. Torpens ecce
ingenia desidiose iuuentutis (inquit) nec in ullius honestarei labore vigila-
tur; somnus langorque, & sonno & langore turpior malarum rerum industria
inuastis animos: cantandi saltandique nunc obscena studia effeminatos te-
nent, & capillum frangere, & ad muliebres blandicias vocem extenuare, molli-
tie corporis certare cū foeminiis, & immundissimis se excolere munditiis nostro-
rum adolescentium specimen est. Quis aequalium vestrorum, quid dicā satis inge-
niosus, satis studiosus, immo satis vir est? emolliti enerisque, quod nati sunt inuiti
manei, expugnatores aliena pudicitia, negligentes sua, in hos nec Di tam malo
permittant, vt cadat eloquentia, quæ non mirarer, nisi animos in quos se conferret
eligeret; erratis optimi iuuenes nisi illam vocem non M. Catonis, sed oraculi
creditis. Orator est vir bonus dicendi peritus. Ite nunc, & in istis vulvis atque
explicitis, & nusquam nisi in libidine viris, quarite orationem: meritò talia
habent exempla, qualia ingenia. Nihil est tam mortiferum ingenii, quam lu-
xuria. hæc Seneca, quibus non solùm admoneri Christiani queunt, sed
& plurimis potest conuicinium fieri. Quæ de eloquentia verè ab eo dicta
sunt, de cæteris quoque disciplinis haud minori iure dici debent. Ma-
gnum Ennodius ^d grauiter in eum inuehit, qui statuam Mineruæ in
lupanari locauit. Res summo digna spectaculo (inquit) miscere discordantia:
neque enim Pallas cum Venere consorium ullum habere, vt
nec ratio consistere in imperio libidinis porest. Quæ si de quolibet ge-
nere disciplinarum vera sunt, quanto veriota sint de sacrarum litera-
rum studio ex Oleastro & disces. Prohibitum erat apud Hebræos (inquit) uti

Sap. 14. 12.

^a 4. prob. q. 2.
l. 4. de locis
c. 8.
^b in Phile-
bo.

^c l. 1. contr.
in pref.

^d contr. 7.

Cic. l. de sen.

^e in cap. 13.
Exodi.

re venerea in domo in qua sunt Thephilum, (id est, liber legis) donec ea extrahat, aut ponat sub vase aliquo, ita ut vas vase alio recondat. Desideras scire quanta sit inter professionem literarum, præsertim sacrarum & libidinem antipathia? ex DD. Hieronymo, & Hildeberto accipe. Ille^a ad Rusticum sic, *Ama licentiam Scripturarum, & carnis vitia non amabis.* Ille^b quandam virginem sic admonet, *Divinarum stillicidis scripturarum pudicitia & lilium irrigare memineris ne marcescat.* Itaque diuinos codices, adeoque etiam quoslibet bonos libros recte vocare possis *Cizici fontem,* qui, ut auctor est Isidorus Hispalensis^c, amorem Veneris tollit.

^a Ep. 4.^b Ep. 36.^c 13. orig.

c. 13.

2.

^d contra psyc-
chicos c. 1.
Vide D. Hie-
ronym. ep. 147.
& Phil. I. de
agir.D. Basil. in c.
I. If.Gell. 1. 4.
noct. Attic.
c. 19.c. 1. 2. præd.
c. 2.f lib. de ali-
mentis.Bart. ICrus
ad pondus
comedebat
studij causâ.
Horat. Lu-
tius tract de
priuileg. stu-
dent.

g 2. pæd.

c. 1.

h Ep. 86.

Porrò sicut indiuidua comes cupidinis est cæcitas mentis; ita Bacchi bebetudo, atque haud scio an venerea magis aduersentur sanæ menti & Musis, quam satietas & vinolentia. Si tamen fieri potest ut ex intemperantia & ingluui, lasciuia & finitima abdomini voluptates non scaturiant: *Monstrum haberetur libido sine gula, cum duo hac tam unita & concreta sint, ut si disiungi omnino potuerint, ipsi prius ventri pudenda non adhærerent;* inquit Tertullianus^d. Prior venter, & statim catena sagina substructa lasciuia est, per edacitatem salacitas transit: unde si quid stuporis infertur menti ab impura libidine, vix est ut à gula non proueniat. Veruntamen non tantum intemperantia inimica est sanæ menti & Musis, filiæ vitio; sed plurimum etiam proprio: immoderato enim potu ac pastu onusti quam perturbata cogitant, quam confusa intelligunt, quam fuliginosæ exhalationes *αἰδαλώσεις αἰδομητίας*, sedem intelligentiæ cerebrum occupant? Quam ordinatum est ac propè necessarium mentem cum carne pinguefcere, ac tantumdem decrescere ingenium, quantum crescit & extenditur aqualiculus *ποντίας*, *ἀρνίας* argumentum est, dixit Epictetus: nec fieri potest ut in corpore cibis & potionem referto mens habitet *ποντίαν*, ut loquitur Clemens Alex.^e, hoc est, mens perspicax, subtilium rerum contemplationi & comprehensioni diuinorum mysteriorum idonea. Ut *lux sicca*, (inquit apud Musonium Heraclitus^f) *sic anima sapientissima optimaque.* Grauedinem create capiti solent vapores & halitus illi crassi, quibus interdum cœlum obducitur, & sol nobis subducitur: ita intelligentiæ lumen appulsi vaporum qui exhalantur ex distento cibis ventre obscuratur. *Quisquis Siculas ciupedias ligurit, quisquis Sibariticis mensis inhiat, mentem suam in ventre infodit,* τὸν ἐγκεφάλον τὴν κοιλίαν, similis illi pisci qui Græcis *ὄνθος*, idest, asinus dicitur, quem solum ex animalibus cor habere in ventre Aristoteles dicit. Tales Clementi Alexandrino & videntur illi homines, qui in ventrem crediderunt, τοὺν ὡρόπον οἱ εἰς πατέρα πεπευρότες, ὁν δὲς ἡ κοιλία, quorum Deus venter est; ut nihil aliud expectare ab illis debeas præter eam de qua loquitur S. Augustinus^h, *ἄλογον*, quæ, eodem interprete, nihil aliud significat, quam immoderatum conuiuum, in quo ingurgitatione vescenti & bibendi quodammodo mens obruitur. Id ne sibi contingere Pythagoræ studiosè cauebant suâ illâ à carnibus & vino abstinentiâ. Id sanè sapientissimis quibusque & cognoscendæ veritatis studioſissimis solenne fuit, ut quam minimum cum suo corpore commercium habent.

rent, quia cum nos opplet amotibus, cupiditatibus, omnisque generis simulacris & vanitate, euenit nobis esse propriae non sive proprietas sed deus, nos nihil unquam sapere posse. idque extremum est, quod etiam nactos aliquid otij & ad considerandam veritatem conuersos ubique corpus interpellat, turbasque dat & percellit, obstatque quo minus veritatem cernamus. Proinde si aliquando volumus aliquid pure cognoscere, corpus exundum est, ipsaque per se animo res intuendae; ita demum consequemur quam expetimus, & cuius nos amatores profitemur, sapientiam; eam autem ratio docet non viuentibus, sed mortuis, & a corporis contagione secretis ad futuram. Tamen dum vivimus quam fieri potest proximè ad scientiam accedemus, si nihil rationis habeamus cum corpore; quatenus omnino licet; neque eum eo quidquam nisi summa urgente necessitate communicemus, tamen a deo auctoritate auctoritate. haec Plato apud Plutarchum, ex quibus recte infertur, quantum impedimenti ad parandam scientiam nasci putauerit ex iis voluptatis, quas Aristoteles a ferinas, siue bellinas vocat, eo quod sint brutorum potius quam hominum propriæ, nosque a veri contemplatione & rationis vsu auocent. Idem lycei praeses meritò venerem amentia præfata vocat b: meritò Comicus de libidinosis hominibus ait,

Neque ius, neque bonum, aut aquum sciunt,

Melius, peius, profit, obfit, nihil vident,

Nisi quod libido suggerit.

Quid autem coenum & cloaca fuderere potest, quam informes formas, quæ vel ipsos se intuentium oculos corruerpunt? Luxuries prædulce malum, quæ dedita semper

Corporis arbitrii hebetat caligine sensus,

Quapropter si quis Philomusum se profitetur, simile que sagina operam dat & Apicio, bene curandæ cutis, & nitoris athletici sollicitus, nunquam à me euincet ut propositum emblemam expungam. imò semper assentio D. Leoni Magno c, cuius est effatum istud usqueque verissimum, *Potus satietate acies mentis obtunditur; ciborum nimietate vigor cordis hebetatur.* Quid causæ esse putas (inquit Plutarchus d,) cut sacerdotes Isiaci, id est, Antistites scientie & eruditionis, Apibus quem colebant, potum dare consueuerant ex peculiari quodam puto, non ex Nilo? non quod Nili aquam prophanam arbitrarentur, Crocodili causâ (ut quorundam sententia fuit,) nihil enim est apud Egyptios magis in honore quam Nilus: sed quia eius aqua pota creditur pinguedinem, magnamque carnis efficere saginam: nolunt autem Apibus pinguem esse & obesum, ut nec se ipsos quidem, sed animis volunt levia atque gracilia circumdata esse corpora, ne diuina pars à mortali prematur. Aureum est simile que sacrum ex B. Petro Damiano e promptum attempo. *Pueri Hebrei* (inquit) qui se Regis epulis decreuerunt abstinere, omnium librorum sapientiam & scientiam grata meruerunt talionem recipere. Danieli quoque, quia censuræ huius auctior existerat, hoc est insuper additum, ut visionum omnium, atque somniorum notitiam percipiat, digno videlicet retributionis diuina commercio, ut qui se à carnalis eduly voluptate reprimenterent, ad spirituales intelligentia dapes mentis ora laxarent.

Arefcat

Plato apud
Plut. lib. de
consol. ad
Apoll.

a 3. Eth. c.
10. & probl.

b 9.7.
c 1.2. rhet. c.
d 24. Terent.

Heaut. act.
4. scen. 1.

Claud.

3.

e serm. 8. de
iciu. dec.
mens.

d 1. de Isid. &
Osir.

e Opusc. 49.
c. 8.

Sen. ep. 88.

Arefcat igitur caro, ut mens saginata pinguefcat. Est itaque sobrietas & temperantia humanum iuxta ac diuinum ad comparandam scientiam presidium. Et quorum corpora in sagina, eorum animi in macie & veterno sunt. Contra nutriculam bonorum ingeniorum & liberalium arrium sobrietatem perperam opponitur vetus illud quod Suidas refert, ὡδες την πινακαρικην τεκοις ιπτοις, Aquam bibens pulchram non facies orationem; non sunt vulgo abstemij, qui cenoposiam suadent in studia literarum iacubentibus hoc Marij Victorini dicto^a. Apud veteres plerique poëtarum & oratorum ad excitandum calorem animi vino hausto velut incentiuo, torpentis in se naturæ, seu senioris ingenij, cum id sibi pulchre prouenisse experti didicissent, scripturam propositi operis aggrediebantur.

Et illo Plutarchi^b. Nonnulli ingenio ad inueniendum apto, sed dum sobrij sunt minus audaci & concreto, quando ad pocula ventum est, ὥστε τις ειπεν οὐδὲν ταῦτα αἰνάδυμα ταῖς, instar thuris à calore corripit exhalauerunt: vel histrionicâ istâ cauillatione, ex ranarum domicilio nihil grande prodire, nihil diuinum. Esto, profuerit aliquando mero plusculum incaluisse ad eliciendum vigorem ingenij; at id quamvis datum est, ne dicam parum liberale; contrà vero ex aqua potu non solum οὐδὲν οὐδὲν, sed etiam ψυχής δέσμην θεραπεύει, ingenij acumen prouenire Pythagoras apud Laertium^c docet, & exemplo suo ut copenimus, hoc est, acuti ad res inueniendas, hortatus est. Mentis oculum fieri aqua potu perspicaciorem egregiè defendit S. Cyrillus^d contra Iulianum nescio quid de Christianorum cibis obiicientem: idem apud Athenæum Diocles & Pythagoras confirmant, ὥστε οὐδεποτε γίγνεται καραδαιον, γίγνεται ψυχής γίγνεται σώματος, aqua acuit videndi aciem, caput minimè onerat, atque animi & corporis motum facilem ac promptum reddit; quemadmodum vinum certa mentis hebetudo est & interitus θλεῖται νέφωσις. In quam sententiam pluribus disputat nostri Cresolius^e, id prorsus experientur plerique ingenio ad literas tardiores, si νέφωσις θεῖται, sobrium numen (sic aquam Plato appellat) colerent, essentique similes nobili illi Crateti, cui cum Demetrius Phalereus panes & vinum misser, conuicium sibi fieri ratus ait, εἴστε δὲ οὐκανθάτες εἰςεγεγενέσθε. Utinam & fontes panes ferrent.

C A P V T   XXV.

Peregrinatio studij prætextu sæpe inquieta inertia, sæpe fatalis curiositas est.

E M B L E M A   XXV.

Plinius secundus studioso animo ad cognoscendam qualidam nubem ortam ex monte Vesuuino, naui recto cursu proprius delatus, innixus duobus seruis, crassiore caligine spiritu obstructo, clausoque stomacho examinis.

Damnosa peritia.

I. **H**oc emblema documentum simul & exemplum continet. Notus est C. Plini secundi interitus ex epistola iunioris Plinij ad Tacitum:

tum: Vixisset ille diutius ingenti omnium disciplinarum bono, nisi ignoraret aliquid, mortem putasset. Non damno hoc emblemate eas peregrinationes; quae interdum suscipiuntur ab hominibus discendi cupidis: scio suscepta eiusmodi itinera non tantum ad scientiam comparandam, verum etiam ad prudentiam conferre. Nam quod Vlysses suis illis erroribus cognomen πλύντος consecutus sit, hoc est, multo rerum atque hominum usu doctus, & proponatur tanquam prudentiae exemplar.

Πολλῶν δὲ ἀνθρώπων οὐδὲν ἄστεα, ηγέροντες.

quod Horatius sic vertit: *Multorum prouidus urbes & mores hominum insperxit, neminem qui vel emissitio oculo Homericam Odysseam aspexit, later. Scio dictum ab Epicteto, hominem utique sicut plantas solo non affixum decere identidem peregrinari. Non me fugit Platонem & Pythagoram (vt sileam alios philosophos, de quibus Plutarchus) varias provincias obiisse non sine sapientia quaestu. Tanta enim vis, tanta copia literarum undique colligenda erat, ut innicem per totum terrarum orbem dispergi posset.* Memini DD. Hieronymum & Thomam peregrinè ptofetos discendi studio: tamen quemadmodum paucis peregrinari profuit ad excutienda vitia, & ad acquirendas virtutes, ac plerumque in irrum censit ista iactatio, imò inconstantiam mentis s̄epe lacepsuit leuiorēmque reddidit; sicut nihil solet esse deterius ægro quam concuti, ita admodum rarus est, qui sapientiam rerum omnium maximam in itinere collegerit; nulla enim ars loco discitur. Circumstantes istæ errores sunt, atque ut plurimum *inquieta inertia*. Phædrus apud Platонem a Socratem sic affatur: O admirabilis vir, absurdissimus quidam videris, nunquam scilicet fines nostros egressus. Cui Socrates: Ignosce optime Phædre, nam discendi cupidus sum; agri verò & arbores nihil me docere possunt, sed homines qui in urbe versantur. Proh quantum otij lucratut qui non videt, quæ videre non magnopere interest, & qui propositam lineam recto, non vago cursu tener, inquietebat Antoninus^b. Sperant multi se in eiusmodi peregrinationibus cognituros mores gentium, nouisque montium fortas, inusitata spatia camporum, vt Nilus æstiuo incremento tumet, vt Tygris eripitur ex oculis, & acto per occulta cursu, integræ magnitudini redditur; vt Maeander poëtaruin omnium exercitatio & ludus implicatur crebris anfractibus, & s̄epe in vicinum alqueo suo admotus antequam sibi influat flectitur: Ægypti situs qualis, qualia Nili ostia, quanta pyramidum moles, quæ aues peregrinæ, qualia Troiana sepulcra, quales Atticæ aues, & Thebanæ fabulæ, quo loco celebre Alphei & Arethusæ amnium coniubium, aliaque infinita generis eiusdem, quæ propriis oculis optare contemplati laudabile quidem est, dummodo talis curiositas maiori bono non officiat: tamen periculum est frequenter, ne (vt loquitur D. Bernardus) *damnoſa* sit ista *peritia*, imò & lethalis, qualis Plinij fuit; aut sanè magnam partem infructuosa, quales fuere Vlysselii errores: quid enim aliud tandem Vlysses lustrauit præter Thracas, barbaroque Ciconas, aut obscuros Cimmerios, aut mactatorem hominum Cyclopas, aut veneficam, aut Scyllam Charybdemque, aut Eumæi stabulum? Vidimus ipsi

Val Max. I. 8.
cap. 7. apud
Arian. 1. 3.
c. 24.
Plutarch. in
Solone.

a 1. de tranq.
an. c. 12.

b 1. 4. n. 13.

Themist. dif-
fert. 6. n. 40.

plutimos studiosiores atque doctiores multis erronibus, qui nullib[us] fuere, dum vbique fuere, & qui ad nauseam audientium sua itinera, & res abs se visas replicant. Quid Thelemacho Vlyssis filio profuit fuisse peregrinatum? omnino nihil; iam enim degenerauerat à paterna virtute sub matris imperio educatus. iudicio opus est, & eo quidem tammo, vt quis in patriam redeat melior, quam exiuit. Quid Vlyssis sociis peregrinationis vsum ignorantibus? omnes Circæis venientiis in vatis monstra conuersi sunt. Maneat igitur, non omnium esse peregrinati; quemadmodum translatae plantæ non omnes viuunt, aliæ fastidio, aliæ contumaciâ, s[ed]piùs imbecillitate; aliæ cœlo inuidente, aliæ solo repugnante: fastidit balsamum alibi nasci.

2. Nihilominus nequaquam improbauerim iuuenem boni iudicij vnum & alterum annum, adeoque plures extra patriam suam commorari, moribus & linguis aliarum gentium noscendis, & detergenda rudi & inepta simplicitati, quæ ferè congenita esse consuevit iis, qui è natali solo nunquam extulere pedem. Sic magnam laudem meretur Plutarchi iter ad Lacedæmonias studio videndi antiquissimos scriptores rerum Laconicarum ad maiorem veritatem historiæ: suâ commendatione non caret Leo Philosophus Imp. qui scientiarum rudimentis à Michaelo Psello instructus cumulatoris eruditionis desiderio incensus plurima monasteria obiit, reconditos in iis libros sagaciter peruestigans, quâ diligentia summam doctrinam adeptus est. Libri epidemiorum Hippocratis fructus sunt lustratorum longè latèque templorum, in quibus escripsit morborum historias, prout in appensis votiis tabellis describebantur. Galenus non pepercit laboribus itinerum Palæstini opobalsami videndi gratiâ, bituminis Iudaici, Lemniæ terræ, Cypriorum metallorum, vini Phœnicij, & aliarum rerum ad communem utilitatem & salutem. Idem discendi & certiora scribendi consilium pro commeatu & viatico fuit nobilibus historicis, & Philologis ac Geographis Herodoto, Dionysio Siculo, Salustio, Pausaniam, Ptolemæo, aliisque, in longis & diuturnis profectionibus, quibus non sine labore defuncti sunt. Seuerus Sophista Romanus sub Anthemio, Arabiâ, Syriâ, Palæstina, & Ægypto peragrat, arcanos omnes libros quo scumque reperit, sustulit, ex omnibus adytiis, atque Alexandri monumento inclusit, vt nemo deinceps quæ in iis inscripta essent perlegeret. Verum hoc fortasse ad illiberalem inuidiam. Multo liberalius & fructuosius Antonius Possevinus noster, qui ex libris celebriorum Europæ Bibliothecarum abs se lustratarum in variis illis itineribus, quæ iussu Summi Pontificis confecit, nobis condidit apparatus sacrae suæ Bibliothecæ, vel potius insignem luculento apparatu & instructu Bibliothecam universo Orbi excitauit: si cui est eadem mens tantumque maturitatis, atque in agendo peregrinandoque solertiæ, nobilia Musea inuisat; per me licet, & in singulis accuratè recognoscēdis aliquādiu immoretur: si se cōtulerit in hęc Mercurij antra (sic Zezes libros vocat, sic nos Bibliothecas possumus appellare) atque in iis solicite inuigilauerit, spiritusq[ue] inde missos excepit, haud dubiè inde euadet doctior, experictūr que id quod de subeūtibus infortunatâ Hermetis speluncâ cecinit Orpheus³, or-

Cedren.

Vide Horatium Latium Calliensem, tract. de priuilegiis studentium,

a in lithiacis, opere de gemmis.

Οὐ δέ κεν ἀνθρώπου πεπυιδίου οὐτοὶ ἀνάγει
Εἰς πολὺντα τὸ ἄντον ἐστιθέμενος Ερμύτα,
Ἐνθ' οὐκ παντοῖον ἀγαθῶν κατέδηκεν ὅμιλον.
Αἴτια κεν ἀμφοτέροιν ὅντει μάταια πολλὰ γοργίων,
Οἷος δὲ ἀποστήχει φροντιζόντων πολέμων οἰζύν.

Prudenti persuasum sit subire in amicum antrum facundi Mercurij, in quo bonorum omnium cumulum afferuat; inde utrâque manu domum luculenta refert commoda, ditiōrgue & beatior prodibit. Si minus prudens fuerit & cautus, refert ex suis peregrinationibus incommoda, stultiōrque & deterior domum redibit, quām exiuerat; si tamen domum redibit, paucis enim imprudentibus contigit impunē peregrinari, & proprios Lares reuise-re. Plena est humanitatis Federici Imperatoris commiseratio, atque prolixissima erga adolescentes qui relictis patriæ finibus & dulcibus aruis degunt in Academiis studij causā. *Quis eorum non misereatur* (ait) qui amore scientia exiles facti sunt? &c. quā fuit vna ex causis cur multis ac luculentis prærogatiis eos auxerit. Inter calamitates voluntarij illius exilij Horatius Lutius^a hanc recenset Anaxagoræ obuenisse, vt Valerius Maximus refert^b, Eum quali studio flagrasse credimus, inquit? qui cum post diutinam peregrinationem patriam repetisset, possessio-nésque desertas vidisset. Non essem (inquit) ego saluus, nisi istæ periis-sent. Vocem petitæ sapientiæ compotem. Nam si prædiorum potius, quām ingenij curæ vacasset, dominus rei familiaris intra Penates man-sisset, nec tantus Anaxagoras ad eos rediisset.

^a de priui-leg. student.
^b l. 7. c. 7.

C A P V T   X X V I .

Obeſt diſcere dediſcenda, nec prodeſt diſcere non profuſura.

E M B L E M A   XXVI.

Astrologus præceps delapsus in foueam inconsideratiū contemplans astra.

Sapere ad sobrietatem.

PRæludat huius emblematis interpretationi D. Augustinus^c. *Lauda-bilior est animus* (inquit) *enī nota est vel infirmitas sua, quām qui cā non respectā, rerum terrestrium cœlestiūque tenet scientiam, vias syderum etiam cognitus, aut qui iam cognitas tenet, ignorans ipse quā viā ingrediatur ad sa-luem ac firmitatem suam.* *Quis verò neget intemperantia quoddam genus esse plus velle scire, quām satis sit?* ait Seneca. Consentaneè inscriptioni, quam ex diuiniore motum & sanctitatis magistro D. Paulo mutuatam appinximus celebri illi pseudo-Astrologo, qui mente & oculis inconsiderantiū in astra defixis, feede in foueam decidit. Pseudo-Astrolo-gum illum nominavi, quia præceps ille lapsus satis arguit hominis ad hæc Astrologiæ studia ineptitudinem; qui dum altiora fastigio suo sectatur, ordine studiī præpostero non vider, quod ante pedes iacer,

I.

^c 1. de Trin.
c. 2.

βιάντοι ἀγροῖν καλῶς ή εἰδέναι νόος. Longè satius est, & melius bene igno-
rare quām turpiter scire, inquit Chryostomus.

2.
a in reg.
breu.q.215.
b Matth. 25.
v.21.
c in vita Iul.
Agric.
d Serm.1.
Sat.2.
e Rom.12.
v.3.
f l.de mor.
Eccl.c.21.
g Ep.273.

Duo sunt mortaliū ordines (sicut disco ex magno Basilio^a) quibus
hoc documentum occinendum est. Alter eorum, qui aliis præsumt; al-
ter eorum, qui obsequi & parere debent: pro varietate charismatum
arbitror priores debere omnia scire, ut quosnis placita Dei doceant,
cuique ostendentes quæ sibi conueniunt, parati semper ad satisfactio-
nem de ea, quæ in nobis est, fide, reddendam: alij verò meminerint
Apostoli dicentis, non plus sapere, quām oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, & quæ ipsorum sunt diligenter discant, & sapiant, nihil amplius
per curiositatem inuestigantes, vt digni videantur voce Domini^b, Euge
serue bone & fidelis, quia in panca fuisti fidelis, supra multatē confitūm. Ta-
citus^c in Iulio Agricola inordinatam discendi cupiditatē notat, Sole-
bat narrare Agricola (inquit) se in prima iuuentu studium philosophie ultra
quām concessum Romano, ac Senatori hauisſe, ni prudentia matris incensum as-
flagrantem animum coercuisseſſet: scilicet sublimē & erectum ingenium, pulchri-
tudinem & speciem excelsa magnaque gloria vehementius, quam cauē appete-
bat: mox mitiganit ratio, etas, retinuitque quod est difficillimum, ex sapientia
modum habere. Quod hæc auditas discendi manifesta in multis intem-
perantia sit, liquer. Quod enim tandem plerumque illius pretium est
opera, quæ in discendis rebus à nostra professione & vitæ instituto
alienis impenditur? Evidem aliud ferè nihil inde referimus, præter
decantatam manticam Æsopi fabulatoris, in cuius antica parte repro-
nimus quod alienum est, in posticam reiicimus quod proprium; no-
strōque gestantium aspectui subducimus; quibus proinde Horatianum
illud ^d restè conuenit,

Cum tua pernīdeas oculis male lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quām aut aquila, aut serpens Epidaurius?

Hoc est, primum genus intemperantis desiderij sciendi multa, de quo
videtur loqui Apostolus^e, & eius vitij coercitio & refrænatio magnum
temperantia munus est, inquit D. Augustinus^f: præcipue in illis scientiis,
quæ ad bene beatèque viuendum minùs utiles sunt, inter quas Isidorus
Pelusiota^g Astrologiam, & alias mathematicas disciplinas recensem.
Cœlum aut sphæra, aut dimidiata sphæra speciem affirmare, atque item celeri-
mum Solis cursum, ac Luna incrementa, & decrementa, syderūmque situm in-
crosis indagare, ac præterea de terra quarere, cylindri an coni speciem teneat,
mundique centrum sit, ac denique Solis & Luna internalla cognita & explora-
ta habere, quid ad bene beatèque viuendum utilitatis afferat, equidem non vi-
deo: at verò instiriam & prudentiam ac temperantiam, & si quid his affine est,
scire, & exequi, hoc video eos, qui id callent, ad beatitudinis arcem ueebit. Quo-
circum faciendum est, ut ab his, ex quibus nihil commodi oritur, abstineamus; et
autem ex quibus emolumentum percepitur, amplectamur. Quæ Isidori verba
licet haud ira accipienda sint, ut proorsus respui velit eam scientiam,
quæ ex propria ratione in sola contemplatione occupatur; tamen hoc
euincunt, ut præcipue illarum disciplinarum studium cautius sit: ne
inordinatiū in eorum appetitione, & siti mens nostra efferatur, suman-
turque

turque non tanquam caput cœnæ , & princeps ferculum ; sed velut condimentum duntaxat & embamma adhibitum ad solidiores cibos facilius in stomachum animi nostri traiiciendos ; sempèrque memores sumus moniti Aristippi apud Laërtium ,

O χρήσιμος εἰδός ἡ πίλα εἰδός σοφός .

Qui fructuosa, non qui multa scit, sapit.

& Martialis in Apophoretis ,

Quisquis plus equo non sapit, ille sapit.

At venatores imitemur , qui temetè aberrare non sinunt canes , nec quemlibet odorem perseguiri , sed loris reuocant , ut puro integrōque olfactu acris inhærent ferarum vestigiis . Imitemur item id quod sponte naturæ leones & aquilæ faciunt , qui dñm ambulant , vngues vertunt intorsus , ne aciem illorum & cuspidem deterant : ita nobis prouidendum est , ne sciendi cupiditatem & desiderium consumamus , hebetemusque in rebus superfluis : secus enim facere , gallinarum proprium est , quæ frequenter prætermisso copioso cibo qui apponitur , angulos quatunt , atque in simo scalpunt , si vel vnicum granum apparuerit .

Nonnulli licet intra legitiimi sui studij terminos ardentes nimio scientiæ æstu , atque audiūs appetunt ea , quæ alioqui discere laudabile est ; nec animaduertunt , parum interesse , vtrum proprio , vel alieno vino caput & mentem suam obruant . Quapropter minimè ad sobrietatem sapiunt , qui intempestiuè , qui diutius quam par est , qui sollicitius in studia incumbunt . & hi incredibile est quantum hac heluatione sibi noceant . Si enim pro viribus suis alatur infans (ait D. Augustinus ^a) fiet , ut crescendo plus capiat : si autem vires sua capacitatib[us] excedat , deficiet , antequam crescat . Omnia autem intemperantissimi sunt , qui malis artibus vesanam suam sciendi famem & βεληπτας explete non dubitant ; de qua mortifera intemperantia aliis erit dicendi locus inferius .

At enim uero visque adeò semper visa est comes excellentis scientiæ & ingenij aliquantula intemperantia & insania , ut D. Paulo cœlestem doctrinam è vinculis tradenti Festus Præses magnâ voce dixerit ^b , *Infanis Paule , multa litera te ad insaniam conuertunt , quam contumeliam impavidè depulit , ut debebat , Apostolus , Non insano , optime Feste (respondit,) sed veritatis & sobrietatis verba leguor .* Ab vulgari hac persuasione minimè abhoruerunt tres philosophorum principes ; Platonii quidem ^c visum est , frustra quemquam sui compotem poëticas fores pepulisse : Aristoreli ^d , nullum magnum ingenium extitisse , sine mixtu- ra dementiae ; ipsimque Platonem , Socratem , Empedoclem & heroas atrabile , siue melancholiâ laborasse ; nonnullos etiam maniâ & furore ; Senecæ vero , neminem posse grande aliiquid & supra cæteros loqui , nisi mortâ mente . Cum vulgaria & solita contempsit , instinctuque sacro surrexit excelsior , tum demum aliiquid cecinit grandius ore mortali . Non potest sublime quidquam & in arduo positum contingere , quan- diu apud se est : desciscat oportet à solito , & efferatur , & mordeat frænos , & rectorem rapiat suum , eoque ferat , quo per se timuisset ascendere .

3.

^a 11. de ciuit. c. 15.

4.

^b Act. 26. 25.

^c in Phædro .
^d in probl.

- s. Quod spectat ad eos , qui dicebantur ἐγγαῖοι μόδαι , siue ἐγγαῖοι , aut δρυκλέται , siue σερπουαντίδες , hoc est , præcordiales vates & ventriloqui , satis constat vix vñquam futura prædixisse , nisi (quemadmodum Plinius ^a dixit) exhalatione temulentos : ideoque (vt cum Arnobio ^b loquar) pectoris sequestrabant sanitatem ; & furorem superstitione captabant , vel è radicibus helicacabi bibendo , vel gestando lapiros quosdam atque herbas , ligando nodos sacros , iterumque eos soluendo , imò (vti ex Platone Iambolicus ^c animaduertit) antiqui vaticinium vocabant *μυσίας* , id est , furorem , tum deinde adiectis duabus literulis *μυστέας* dicebantque , Sacerdotes , diuiinos ac Sibyllas , quando prudentes erant , nihil aut perparum præsagisse ; cùm verò dementia correpti , plurima . Et hic celebris & decantatus *Enthusiasmus* , siue in melius reductio . quibus verbis vti que honestioribus plerique vñsunt , ne furorem dicere , & insaniam . huius abalienationis causam Plato ^d hanc affert . Deus dum illis mentem eripit , his vtitur ministris oraculorum nuntijs , & diuinis vatibus , vt nos qui audimus intelligamus , eos ipso minime esse qui huiusmodi res tanti momenti dicant ; eos (inquam) qui mente sunt capiti . sed Deum esse qui illa dicat , & eorum hominum ministerio nos alloquatur . Hinc illud Virgilij Sibylla ^e ,
- Bacchatur vates totum si pectore possit
Excusisse Deum , non vultus , non color unus ,
Non compæ mansere come ;
- f1.21. & apud Ammianum ^f Sibyllæ crebrò se dicunt vi flamarum torteri ; & σεννηλαὶ sèpe sumptum profure . Quæ causa fuit (inquit Iustinus) vt non omnia Sibyllina carmina legitimis numeris constent ; nimirum quodd immemores eorum quæ per furorem dixerant , ea postea emendare & expolire nō potuerint . At vtrum sancti Vates experientur eiusmodi concitationem , & de potestate mentis deiicerentur inter vaticinandum (quemadmodum Philo Mosem excidium Aegyptiorum prænunciantem inducit) præclarè disputat & merito negat Raynaudus g . Hæc dicta sunt occasione inscriptionis propositi emblematis , sapere qd sobrietatem , quibus si addas non solùm quod Tatianus ridet , aiens ^h , est qua potu aquæ insanit , & hanc tu vaticinari dicis . Sed etiam quæ Macrobius ⁱ refert , in Thracia apud Ligyreos adytum fuisse Libero consecratum , in quo vaticinaturi plurimo mero sumpto oracula studebant . obseruatio erit haud prorsus ab institutâ disputatione aliena . Nos Christi discipuli otenuis cum Paulo Emisseno apud Cyrilum Alexandrinum ^k , oremus iam Patrem , vt consuetam nobis mensam pretiosaque & varia Spiritus sancti esculenta paret , & nos ebrietate sobrietatis matre inebriet ; & pro coniuiali corona , rutilet in nostra fronte aurea illa lamina sacerdotalis , de qua S. Hieronymus ad Fabiolam , Nihil enim nobis prodest omnium rerum eruditio , nisi scientia Dei coronemur : hac sobrietatis & pietatis corona magnus Sophiae crater induendus est , ne noceat .

C A P V T   X X V I I .

Tumida sapientia & literatorum famam doctrinæ captandum ineptiæ meritò despundæ.

E M B L E M A   XXVII.

Philosophum & Grammaticum simul inambulantes pallio
& barba promissis, supercilios elato, genis turgentibus,
incenso vultu, pueri posticâ fannâ
irrident.

Vult dicier hic est.

¶ Alis fuit Crescens ille, cui S.Iustinius Martyr Apologia ad Senatum obiicit, quod ἐπιλόθεψις, ἀλλὰ ὡραίον πάτερ καὶ φιλόθεος sit. Tales plerique Philosophorum Gentilium, qui licet multa ad speciem fecerint, quæ professioni & nomini Sapientiæ satis conuenire videbentur; tamen si discutiatur quo ea fine fecerint, digni sunt quibus pueri à tergo tantum linguae per ludibrium exerant, quantum canis Apula sitiens extra dentium septa proiicit. Nam quod ad virtutes attinet,

I.

*Primum secuti rem bonam non sunt bene,
Magenam mouebat gloria hos, quam amor boni.*

D.Gregor.
Nazian.

que summa peruersitas est, & valde præposterus ordo, cum inani glorie honestas ancillatur. Adi Theophilum Raynaudum ^a copiosè stud argumentum tractantem, vbi quid sentiendum de Socratis, Diogenes, Catonis, Senecæ, Epicteti virtutibus, fusè docet. Vnum in præsentia sufficiet quo D.Paulus talium hominum putidam vanitatem & inducitam corruptæ menti laruum virtutis notat his verbis ^b, dicentes se esse sapientes stulti facti sunt. De fictitia eorum virtute hîc non disputo; sed lumen suggero tumorem ex scientia & literariis insignibus conceputum, & eam quam Eunapius vocat *auream insaniam*. qualis erat illius apud Ariatum ^c, quem Epictetus sic loquentem inducit, *Quando inanis nero & vacans curis, praesertim in conuilio, admiratione suspenso habeo continuas presentes dum numero scriptores. De his rebus mira scripsit in primo eti duariorum Chrysippus, & Cleanthes separatim de his librum edidit, necnon & Archedemus; quin & Antipater, nec solum in libris sed & duariorum, sed peculiariter quoque in libris & neidovt; commentarium non legisti? non ergo; lege igitur. Tum de thrasonica illa iactantia subdit Epictetus: Et quid utilitatis inde capiet. Nugacior & ineptior erit, quam antea fuerit, eum tu cum legisti, nulla re alia magis profeceris. Nihilominus haec ostentatio non erat omnino inanis, tametsi esset putida; erat enim hominis re ipsa eruditus, qui variam suam lectionem intolerantiū iabant: at eorum vanitas qui multos & grandes libros se legisse meniantur, quorum summa capita vix percurrentur; imò qui & eos interdum*

a l.i.de virt.
& vitiis.

b Rom. i.
22.

c l.2.c.19.

terdum auētores citant, qui nunquam extiterunt; qui ob aditas Athēnas perinde gloriantur, ac si omnem Atticam eloquentiam & eruditionem domum reportassent, quām impudens est (per Deum inimicalem) quām stulta, quām ridicula, quām Themistio castigatore^a, & Synesio^b irrisore digna. Qui se præterea literariū aliquē gradum pretio (vt sāpe sit) in aliqua Academia sibi comparauetint, & (vt loquitur Sideronius^c) sophistica insignia in vestibus, in digitis, in capite gestauerint; tam solenr plerumque esse bardī & insulti, vt nouum doctrinæ & sapientiæ incrementum sibi gratulentur. O felix nostra ætas (fas mihi sit cum Petrarcha^d pauxillum hīc labra diducere, & in re tam lepida innocenter iocate) felix nostra ætas, quā non unum duosve, aut septem; sed in singulis ceu pecudum greges numerat sapientum: nec mirum sanè multo se effe, qui tam facile fiant. Venit stultus iuuenis ad templum; preceptores illum sui prædicant, celebrant seu amore, seu errore: tumet ille; vulgus stupet, plaudunt affines & amici: ipse iussus in cathedram scandit, cuncta iam ex alto despiciens, & nescio quid confusum murmurans: tunc maiores certatim cendi diuina locutum laudibus in cœlum tollunt, tinniunt interim campanæ, sanguis punt tuba, volant annuli, figuntur oscula; vertici rotundus & niger pannus imprimitur: his peractis descendit sapiens qui stultus ascenderat. Mira prorsus transformatio, nec Nasini cognita: sic fiunt hodie sapientes. Verus sapiens fit aliter. Equidem doctores isti, quorum repentinam è machina sapientiam Petrarcha tam altè commendat, feliciores sunt gloriofculo illo literione Epicteti, cui magno impendio laboris & studij constat hæc laudatio. O hominem literarum! isti enim tanto digniores sunt quorum personata doctrina, sibilis posticâ sannâ, pinsente à tergo eiconia, & mobili manu albas auriculas imitante prodatur. Dignus centeno fuste asellus, si se religioso cultu dignum credat, eo quod Idis, hoc est, sapientia portet mysteria; quandoquidem ipsimet viri re ipsa docti, at nimij doctrinæ suæ & ingenij ostentatores passim ridiculi simi & vulgi fabula, meritò hunc in modum à D. Lautentio Iustiniano^e peistricti. O elata presumptio, o turnens humana existimatio, indocta scientia, & nescia doctrina! quid inflaris, quid extolleris: cur terminos excedis tuos? cur erecta ceruice, extento collo, ductis supercilij graderis? & quasi de singulari inflaris scientia? Philosopho Grammaticum adiunximus me mores Palæmonis illius de quo dicetur inferiùs f.

C A P V T   X X V I I I .

Contra teredinem scientiæ wanam gloriam salutares quidam pastilli & alexipharmacæ.

E M B L E M A   X X V I I I .

Triclinium Monachorum accumbentium, è quorum catenui designatus à cœnobiarcha, lectori pulpitum consensu benedictionem flexis de more genibus petenti hunc in modum appreccatur:

Anf

a or. 19. init.
b ep. 54.

c 19. ep. 9.

d Dial. 12.
l. 1. de re
med. vtr.
fort.

Sen ep 83.
Pers. Sat. r.

e de casto
connubio
c. 14.

f l. 2. c. 21.

Auferat à te Deus spiritum elationis.

Motet hunc in priscom Cœnobitarum mensis celebratum auctor est B. Petrus Damianus^a, nimis, ut imminentि forsan arrogantia iam in ipso lectionis exordio humilitas opponatur, recte tanta subiectionis arte benedictio petitur, ut lecturo non Sacerdos, sed cui ipse iusserrit, benedicat; hinc est quod mensa lectoribus ex more dicitur: *Auferat à te Deus spiritum elationis*; nam lectoribus nonnullis vitium arrogantia familiare est, præsentim si cui lepor eloquentia suppetit, dum patentes Scriptura campos effrenis lingua percurrit, populari favore cor deditum spiritus elationis invadit, & dum alios per recti itineris tramitem dirigit, ipse diuerticulum erronea confusione incurrit. Proh quam metuenda est iactantia homini docto, atque proprias è superiore loco aliis tradenti, vel eas scriptis mandanti; quandoquidem ne ipsi quidem Anagnostæ, qui res alienas solum recitant, ab hoc pestilente spiritu elationis sunt tuti, etiam in Religiosorum cœtibus. Quam potiore iure solemnis illa formula & apprecatio occentari debet omnibus qui dant operam descendis, vel docendis scientiis, ne concipient intra præcordia intestinum illum flatum, & tumorem arrogantiae, quem adeò noxiū & capitalem esse censuit D. Hieronymus^b, ut haec pronuntiauerit, *Necrusticus & sanctus frater ideo si sanctum putet, si nihil nouerit: nec peritus & eloquens lingua astimet sanctitatem; multoque melius est è duabus imperfectis rusticitatibus sanctam habere, quam eloquentiam peccatricem.* Vis scire quantam labem inferat anima arrogans scientia; quam fœdè succutiat & subruat virtutum ædem impotens iste halitus? Audi Magnum Gregorium, & ex ipsomet sacram literarum studio, cum ei se elationis spiritus insinuauerit, conice quid in aliis doctrinis efficiat, quæ creet exitia. *Dum aliquis de sacra legis scientia gloriaritur, (inquit^c) pretium sibi conuertit in veneni poculum, & inde reprobis moritur, unde ad vitam erudiri videbatur, & in doctrina sua mortem innuenit, quia in verbis vita vitam minime quæsuit.* Quapropter longè satius sit margitem esse, & literarum penitus tudem ac plumbeum, quam superbè doctum; cui tamen malo incredibile est quantum obnoxia sit scientia, ut non facilius aperta Austro & pestilentibus aspirationibus Bibliothecâ libri tineis & blattis corrumpantur, quam eruditus, nisi diligenter cauerit, ex scientia insolecat, & tumorem concipiatur. *Quid ergo (interrogat S. Augustinus^d.) scientiam fugere debetis? electuri estis nihil scire potius, quam inflari? Ut quid vobis loquimur, si melior est ignorantia, quam scientia? ut quid vobis disputamus? ut quid vobis distinguimus? ut quid quod nostis, admonemus? quod non nostis inferimus?* Scientia cauenda est ne infletur? ergo amate scientiam, sed anteponite charitatem: Scientia si sola sit inflata; quia vero charitas adificat, non permittit scientiam inflare: ibi ergo inflata scientia, ubi charitas non adificat; ubi autem adificat, solidata est.

I.
a opusc. II.
c. 18.

b ep. 2. ad
Nepot. com.

2.

c D. Greg.
l. 15. mor.
c. 16.

d Serm. 35.
de verb.
Dom.

C A P V T   X X I X .

*Moderata vita asperitas ingenuo alacritatem
præstat.*

E M B L E M A   XXIX .

Turtur , vel columba plumis exutæ , paratæ offerri in holocauſtum , confractis prius ascellis ; sicut
I . Leu. præcipitur .

Confractis altius alis efferimur .

I .
a in Theæ-
tero.

Ngeniosè Plato ^a, vt solet , aues scientias vocat ; auarium verò animam hominis eruditæ . Eius verba sunt hæc : *Quemadmodum in animis nescio quod figmentum cereum machinati sumus , ita & in qualibet anima auarium quoddam omnis generis anium fabricemus , quarum alia seorsim ab alijs discretis gregibus peruagentur ; alia numero pauca , nonnullæ sola pafsim quocumque contigerit , volentibz . hanc caueam in pueris vacuam esse dicamus , loco verò auium scientias intelligamus ; & quisquis scientiam natus hoc coercuit ambitu , bunc inuenisse didicisseque rem ipsam , cuius scientia est , & hoc ipsum est scire : deinde rursus quamcumque velit scientiam aucupari , capiāque habere , iterūque dimittere , ac interdum in hoc aucupio aucupem falli , & capere pro columba palumbem , cùm pro internis scientijs alias prænolantes apprehendit , &c. Hinc eleganter Boëtius ^b,*

b de conf.
metuo i. l. 4.

Sunt etenim penna volucres mihi ,
Quæ celsa conscendant poli .
Quas sibi cùm velox mens induit ,
Terras peroſa despicit :
Aeris immensi superat globum ,
Nubēsque post ergum videt .
Quique agili motu calet aetheris
Transcedit ignis veriicem ,
Donec in astriferas surgat domos ,
Phœbōque contingat vias .

2 .
Beatus Petrus Damianus hortatur nos , vt more spiritualium volucrum ad contemplanda cœlestia nos erigamus , nostraque conuersatio in cælis sit , quemadmodum D. Pauli sydereæ aquilæ & ad volandum nos suo exemplo prouocantis fuit . Euolemus ad sublimia , in arduis commoremur , defigamus oculos mentis nostræ in res diuinæ , consercremus intelligentiæ nostræ alas Deo , hoc enim holocaustum est oblatio suauissimi odoris Domino .

Leuit. c. i .
3 .
At vt hoc quoque munus diuino Numini acceptius sit , Guillelmus e Serm. 2. in Abbas ^c sic nos admonet . *Iacta cogitatus implumes & infirmos in Domino ;* sed & ipsi Deo parendum est , ac plumæ eruditioñis & ingenij prope altare proiiciendæ , adeoque ascellæ confringendæ sunt . hoc est , (Radulpho interprete) ita reprimenda omnis præsumptio , vt nobis non

non tribuamus virtutem contemplandi , sed supremo omnis sapientiae
fonti eam referamus acceptam. Igitur nemo acumen suum iactantiūs
vendit, sed sub diuino munere humiliter propriam infirmitatem cogitet. hoc
est detrahere plumas , & ascellas confringere aibus Deo offerendis:
nosse nimirum quām sit nobis curta supellex , & profiteri quod Pla-
to dixit^a, quantumlibet sapientes simus, tamen iios simios tantū esse
præ Deo; denique quod Apostolus^b, nos non esse sufficientes cogitare
aliquid à nobis quasi ex nobis , sed omnem sufficientiam nostram ex
Deo esse; ne si fuerimus similes antiquis philosophis arroganter de se
sentientibus, qui cùm cognouissent Deum, non sicut Deum , & aucto-
rem omnis intelligentiæ & scientiæ glorificauerunt , aut gratias ege-
tunt, dicentes se esse sapientes , ne (inquam) si euanuerimus in nostris
cogitationibus, nostris viribus præfidentes, atque (vt Seneca loquitur^c)
in artibus subtilitate multa sublimiter , & elatè lasciuientes, fiamus &
nos cum illis stulti, & Icario lapsu laamus temeritatē nostram. Porro
ascellas ingenij confringimus tantū, non refescamus, neque enim mo-
destia, sive Christiana humilitas obstar , quo minus grandia moliamur,
dummodo non sint altiora nostro fastigio. imò hæc demissio solius ge-
nerosi animi propria est, si tamen non ipsa magnanimitas est , videlicet
cordata & prudens erectio animi ad eam honestatem & laudem , quæ
citra immoderationem & indebiti honoris studium apprehendi gene-
rōlo connisu potest. Quæ studiosa affectio humilitatis licet sit recessus
quidam à Deo , eiisque maiestate in propriam tenuitatem & nihilum;
haud ita tamen resilit , vt abiecte delitescat, & quasi alis penitus muti-
lata eò non euoleat, quòd magnanimus impetus, & recta ratio eam mouet.

Aliter Petrus Blesensis^d symbolicam hanc ascellarum confractio-
nem interpretatur , quæ quia præclarum documentum continet , &
perutile hominibus studio literarum intentis, ideo paucis illud euolue-
re operæ pretium visum est fore; est quidem verum, nimirum corporis cu-
tæ & delitiis vim intelligendi hebet scere, & (vt grauiter Tertullianus^e)
animum conceptio corporis obstrui & obscurari , & infecari concretione carne; à
unde illi velut per corneum speculare obsoletior lux rerum est; qui cum mortis vi
exprimitur de concretione carnis, & ipsa expressione colatur, de oppenso corpo-
ri erumpit in apertum, ad meram & suam lucem. Ac proinde quantum fie-
ti potest etiam in hac vita exusenda est hac vestis quam circumferimus (air
Trismegistus in Pimandro^f) indumentum inscitia, velamen opacum, umbra-
culum inimicum , quod aciem interiorum sensuum hebetat & obtundit, & abo-
minabili fastidiosaque ebriat voluptate, ne audiamus unquam , néve perspicia-
mus ea, qua iure audienda sunt, & in primis inspicienda. Tu vero (vt iterum
cum eodem Trismegisto loquar) mentem prorsus consequeris , vbi
tuum corpus oderis ; hanc denique nactus scientiam è vestigio nanci-
sceris. Utuntamen quamvis corpus domesticum hostem bonæ mentis,
& intelligentiæ domare & contundere fas sit , perimere tamen non li-
cet : sic foueat ne insolefacat, sed solum ut labori sufficiat , qui in otio
literario solet esse maximus : sic alæ confringendæ sunt, ut nequaquam
omnino præcidantur. De hac re satis. Relinquamus hanc disputatio-
nem Asceticis Doctoribus, Cassiano, D. Basilio, & aliis.

a in Hippia
maiore.

b Rom. 22.

c ep. 105.

4.

d l. de con-
fess. sacram.

e l. de anim.
c. 53.

f c. 7.

C A P V T   X X X .

Prudens cautio in librorum lectione commendatur.

E M B L E M A   X X X .

Virgilius è cœno gemmas laureâ virgulâ eximens.

Lucret.

Omnia sic itidem decerpimus aurea dicta.

Non est exiguae industria manibus illæsis decerpere è spinis rosas, vel incontaminatis gemmas è luto legere: verum longè periculosis operæ versari in lectione omnium promiscuè auctorum illibatis moribus, stylo incorrupto, doctrinâ impollutâ; vt proinde omnibus variæ eruditioni comparandæ, & librorum lectioni intentis summopere ad cautionem necessaria sint magnorum virorum monita & exempla. *Quisquis de magnis dictis arrogantim sumere scientiam ntitur, prouidere solerter debet, ne hoc quod eorum scientia altum tumerit, imitetur,* (inquit Magnus a 1.27. mor. c. i.) *ne cum virtutum flore morum vicia colligat, & in eo quo loquendi notitia affequitur, viuendi se imperitia transfigat: hos namque cum fortia dicere animus, sed tamen de dictis fortibus tumere conspicimus, quasi doctrine horum ingressi de spinis rosas attingimus: discreta ergo nobis sollicitudine opus est, & capere quod redolet, & cauere quod pungit; ne si fortasse imprudente dictorum flos legitur, incantis legentibus manus morum laceretur.* Cassiodorus b eleganti similitudine monitum istud illustrat, & velut in pellucenti cyatho, librorum lectionem audiè sientibus propinat. *Origenem quidam non immerito more anethi habendam esse dixerunt, qui dum sacrarum condit pulmenta literarum, ipse tamen decoctus exsuceatusque proicitur, de quo conclusiue dictum est: Vbi bene, nemo melius; ubi male, nemo peius: & ideo cautè sapienterque legendus est, ut sic inde succos saluberrimos assumamus, ne pariter eius venena perfidia vita nostra contraria sorbeamus.* Igitur sive medicinam, sive epulas in libris quaeritis, illos tanquam anethum tibi adhibe; & caue ne adeò infeliciter illos tractes, vt (quod dixerunt Hebrei de variis discipulorū generibus disputantes) instar spongiæ attrahas bona pariter & mala; vel (quod longè deterrium est) instar faci vinarij, qui sincerum purumque liquorem transmittit, solas verdè feces retinet: vel fias eorum similis, qui contempto tritico, ononim, & neglectâ pulpâ echinos appetunt; Vlpiani denique, quem solas ex sermonibus spinas relictis rosis collegisse Athenæus ait^c.

Plin.1.19.c.8.

In Pirke Auoth apud Nouarimum
I. 1. sacr.
elect.n. 32.5.

c 1.6. gym.
nos.

2.

Solicitudinis in legendō cautæ, & solicitæ in colligendo cautionis in Marone exemplum esto. Is enim dum incultum & obsoletum Ennium haberet in manibus, eumque euolueret, quid ageret interrogatus, respondit, se aurum ex Ennij luto colligere. Atque ita omnino fecit, vti se facere respōdit. Nam ex vetere illo poëta sic sententiarum dignitatem & gemmas exemit, vt nihil ipsi de quisquiliis, illiuie, & fecibus Enniani styli adhæserit. Ex Epicurei suis epistolis inferens, sic factum suum probat: *Hu*

Has voces non est quid Epicuri esse indices, publica sunt. Quod fieri in Senatu Sen. ep. 21.
solet faciendum quoque in philosophia censeo. cum censuit aliquid quod ex parte
mibi placet; iubeo illum sententiam dividere, & sequor. Eo libenter Epicuri
egregia dicta commemoro, ut istis qui ad illa confugient spe malâ induiti, qui
velamentum sè ipsos suorum vitiorum sè habituros esse existimant, probem quo-
cumque ierint, honestè esse videndum. Er alio loco, Quid verum est meum est. Ep. 12.
perseuerabo Epicurnum tibi ingerere; ut isti qui in verba iurant, nec quid dica-
tur existimant, sed à quo sciant quæ optima sunt esse communia.

C A P V T   X X X I .

Literarum suavitatem haud percipi ab illis, qui perfunctorie
student, sed ab iis qui strenue & constanter.

E M B L E M A   X X X I .

Minerua poculum lauro coronatum propinans.

Vt placeat, ebibe.

Voluptatem instar fibula Deus anima nostræ inseruit, ut diuturnam in
corpore mansionem sustineret, interea dum eternas delicias sibi comparat
huius vita laboribus. Quidpiam tale mihi videtur esse in scientiis, quæ
sua etiam non carent suavitate, dum in earum acquisitionem multo la-
bore & studio incunabitur. Nihilominus vt poculum, in quo sapientia
propinatur, perfectè placeat, ebibendum est; in imo enim subsidit liqui-
dior voluptas, secus ac euénire in plerisque aliis rebus solet. Radix qui-
dem scientiæ paulo amarior est, non inferior; at eius fructus enim uero
sunt dulcissimi, & quo quaritur difficultius, eo dulcius inuenitur, ipsaque diffi-
cultate velur conditur. In sacris libris (ait D. Hieronymus^a) totum quod
legimus nitet quidem, & fulget etiam in cortice, sed dulcius in medulla
est, ideoquæ D. Gregorius^b putat diuinum Numen circumfudisse tene-
bras, & impediuisse locis quibusdam obscurioribus sacram Scriptu-
ram, non solum ne vilescerer, si aperta cunctis foret; sed etiam ut tanto
maiore dulcedine inuenta reficiat, quanto maiore labore fatigat ani-
mum quæsita. Aliter contingit in corporeis voluptatibus, quibus minimum
fruuntur, qui sollicitius seruunt: at verò in studio sapientiæ, rum maxi-
mè eius deliciæ percipiuntur, cum impensiùs & laboriosius inuesti-
gantur.

Quamobrem neu desipiamus cum stultis qui aliquantulâ difficulta-
te deterriti sapientiam atque doctrinam (vr Salomon ait^c) despiciunt.
Illata est ora huius Palladij poculi nonnullâ laboris amaritudine, tan-
quam stillâ absinthij, fateor; at tam pura in imo voluptas residet, vt ni-
hil sit hac in vita suauius, nihil optatius; nullum quām inde maius cor-
porearum voluptatum fastidium: ut propterea verè Dacrianus Abbas^d
dixerit, Si ad lectionis sacra studium promptius & diligens esse volueris, incun-
daberis plurimum: & tibi dulcescere incipient quavis spiritualia, fietque ut san-

1.

D. August.
conc. 2. in
Ps. 103.
a ep. 13. ad
Paulin. de
inst. Mon-
ach. b in Ezech.
hom. 6.

in Ecl. phy-
sicas.

2.

c Prou. 1.

d in speculo
Monachorū.

a hom. i. super Missus est.

Eis delitiis assuefactus omnes delicias carnales facile contemnas. plena quippe sunt omnia sacra volumina mysteriis, (inquit D.Bernardus^a) ac cœlesti singularia dulcedine redundantia, si tamen diligentem habebunt inspectorem, qui non uerit sugere mel de petra, oleumque de faxo durissimo. Suam quoque inesse aliis libris & studiis maximam & honestissimam voluptatem, superiorum non semel ostendimus, probatque M. Tullius in Catone maiore illistribus exemplis. soli inexperti has delicias despiciunt. nemo eas expertus in iis immori non desiderat.

C A P V T   XXXII.

Non solum lingua, sed præcipue moribus philosophandum.

E M B L E M A   XXXII.

Persea arbor, cuius folia linguæ figuram referunt, fructus cordis.

In Deo laudabo verbum.

I. *N*on inuenerunt Ægyptij cui conuenientius hanc arborem deditur, quām Numini sermonum, qui de diuinis rebus instituantur, præfecto; vt innuerent cor Theologi pariter ac linguam famulari debere Deo, hoc est, omne ipsius vitæ institutum debere cum sublimibus de Deo disputationibus consentire: quo hieroglyphico monito quid verius; quid sanctius Christiana philosophia dicere possit, non video. Visitus est Deus eiusdem documenti symbolum constituisse in Paradiso terrestri, quando lignum scientiæ proximè ligno vitæ plantauit; quod cùm animaduertisset Iustinus Martyr, hæc ad Diogenem scripsit. *Neque vita sine cognitione, neque cognitio tuta sine vera vita est; ideo in propinquuo virumque plantatum fuit, quam facultatem cùm perspexisset Apostolus reprehendens cognitionem que sine veritate mandati in vita exercetur, dicit: Scientia inflat, charitas edificat.* Qui secus facit, arbor deterrima est, quantumlibet vernet ac floreat. Tales arbores esse in Sodomitico agro refert Solinus^b, quæ si quid pomorum ferunt, & quantumuis ea speciem maturitatis præferant, haud tamen vesca sunt, leui enim compressa tactu illico fatiscunt in fauillas & cineres: sepulcra dealbata hoc Doctorum genus qui dicunt & non faciunt. Et planè delicatus est, nedum ridiculus, magister qui pleno ventre de ieuniiis disputat; accusare anaritiam & latro potest: Sacerdos os, mens & manus concordent, obstrepera pica, garnili psittaci, loquaces citeria, voces, prætereaque nihil. Cùm tamen longè satius sit, vitam bonam, quæciam sine doctrina gratiæ habet possidere, quām doctrinam sine vita, qua integratatem non habet. Quis non malit nummum, quantumuis inconcinnè cusum, sed iusti & legitimi ponderis, ac puri metalli; quām affabré monetali signo percussum, at insyncerum & iusto leuiores? Quorsum hoc pertineat inrelliges ex simili dicto Zenonis: dicebat eruditorum sermones & imperfectos, τὰς τὴν ἀνθείκων λέγει.

b c. 36.

D. Hier. ep. 2. ad Nepot.

D. Ambros. in Ps. 118.

per amēnōphūs, Alexandrinæ pecuniaæ similes. Nam gratos quidem oculis, & pictos monetæ instar, nihilo tamen esse meliores. Eos verò qui siccus, temerè quidem & rusticè incisis, sed qui pictam orationem superare possint. Is porrò omne punctum tulit, estque arbor digna quæ suprēmo Numini consecratur, quisquis in foliis linguam, in pomis cornuum exprimit; hoc est, iuxta Christi Domini monitum, *qui fecerit, & docuerit; neque sit ex eorum numero, quibus exprobratum est istud, Populus hic labys ne honorat, cor autem eorum longè est à me.*

Laërt. I. 1. in
Zenone.

Rursus videamus ecquod inter cor & linguam commercium intercedat, quandoquidem symbolicæ huius arboris folia & fructus ansam huic quæstioni præbent. Aulus Gellius ^a refert dici consueisse, linguam debere vinculis de pectore, imò ac de corde aptis moueri, & quasi gubernari; quod sanctus Columbanus pulchrè versu complexus est,

Matth. 15.

Marc. 7.

2.

a l. 1. c. 15.

Lingua suos habeat franos in corde ligatos.

Idem B. Petrus Damianus ^b, in mentis statera singula verba appendenda esse aiens. Idipsum regius Psaltes innuit, meditationem, quæ cordis munus est & officium, linguæ tribuens: *lingua mea meditabitur iustitiam.* Sed in primis diuinum est illud Seruatoris nostri Christi in hanc sententiam, *Ex abundantia cordis os loquitur.* Ex quibus colligo non solum intercedere aliquam rationem, & veluti foedus inter cor & linguam, sed etiam debere esse talem inter ea consensum, ut sicut arborum folia fructibus, sic lingua seruiat cordi. Quod si alterutro carentum est, longè satius esse & gloriosius Philosophum esse factis, quam verbis, virtutum conscientiam, quam iactantiam nosse.

b Opusc. 16.

Psalm. 74.

Mat. 12. 34.

D. Cypr. de
bono pa-
tient. serm. 3.
initio.

SECTIO VII.

Emblematæ studiorum commendatitia,

siue

Commendationes studiorum emblematicæ.

ON sum ita cōsacratus præceptis, ut solum præceptiuus audire velim, & respuam, ac reiiciam ex hac Bibliotheca omnia illa emblemata, quæ documentum aliquod non contineant. Pingue (per me licet, imò & tibi auctor sum) pingue etiam in cœlo tui Musei alia emblemata; non erunt aliena ab hoc loco, dummodo ad literarum commendationem, & studia bonarum artium pertineant: cuiusmodi sunt sena hæc, quæ exempli gratiâ tibi affero; & quibus quinquagenarius ille emblematum numerus, quem promisi, absoluitur.

I.

C A P V T I.

Studia literarum geniales ingenij epula.

E M B L E M A I.

Æthiopica Solis mensa.

Μαθήματα τὸ ψυχῆς έργα.

Memorabilis est Æthiopica illa mensa de qua sic Pomponius Melo lib. 3. a de situ orbis. Est locus apud Æthiopas apparatus epulis semper refertus, & quia ut libet vesci volentibus licet, ἡλε τράπεζα appellant, & quæ passim apposita sunt, affirmant nasci subinde diuinatus. Herodotus à quo fluxit hæc historia, ait pratum esse omnium quadrupedum carne refertissimum, quam magistratus illic per noctem ponere consueuerat, ut cum illuxisset, fas esset omnibus indigenis eò accedere, & graris epulari: ad quam etiam inspiciendam Cambises Legatos in Æthiopiam misit; erat enim (ut loquitur D. Hieronymus) famosissima. Ego non reperio elegantius Bibliothecatum symbolum, quam hanc mensam. Nam in Bibliothecis Apollo Musarum præses lautissima & perpetua nostris mentibus conuiua instruit μαθήματα τὸ ψυχῆς έργα. Disciplinas cibos mentis nostræ, Apollinem verò sollem esse, cum tu discere possis ex variis eius potestatibus, de quibus Macrobius; tum præsertim ex aureis istis versibus nectarei Claudiani de sole oriente,

Invalidum dextro portat Titana lacerto
Nondum luce grauem, nec pubescentibus annis
Cristatum radijs, primo clementior aug
Fingitur, & tenerum vagitu desfuit ignem.

2. Studia literarum pabulum esse & epulas animorum nostrorum, si autoritate euincendum est, habeo Platonem b, qui hoc cibo refici animi vires dixit, οὐάσιος λόγον καλῶν καὶ σκέψεων. Reficiens animum pulchris disputationibus, & commentationibus, habeo eundem in Phedro, οὐαί τοι οὐαῖς Λυσίας ίσια. habeo Synesium, ισία Κυρηναῖς τῷ λόγῳ. habeo Grégorium Naz. c τοῖς ματαιοῖς πλασμοῖς ισίαν διάνοιαν. habeo Baliliūm d, qui libros sacros appellat θεόπυκτα δύο καὶ τρισφύν ψυχῶν. dona diuinitus missa, & cibum animorum. In promptu sunt è Latinis Tullius e, qui saturatam bonarum cogitationum epulis animam dixit; idemque alibi pabulum ad animum transtulit: sed quoniam (inquit f) audiū hominem ad has dicendi epulas recipi, sic accipiam, &c. Symmachus g, quotidiana pabula ingenij. Ammianus h, Eruditionem & Philosophiam vocat pabula. Plaurus Comicum salem suæ orationi aspergens, Libenter edi sermonem tuum, inquit Seneca i. In pascuum emissus sum, cibum meum repetui, incipio toto animo studere; & sexcenta id genus, quæ si vacet & libeat, enumerare possim. Quin & ipse Salomon similis Metaphoræ inuolucris, mensam & vina & pastum corporis ad studia literarum, quibus animus reficitur

b 9. reip.
c Or. 5.
d in Ps. 59.
e i. de diu.
f l. 1. ep. 53.
g lib. 16.
h in Aulul.
i Ep. 104.

reficitur, traduxit, inuitans promiscuè omnes discendi cupidos ad illum Gymnasium, quod Hierosolymis erexerat, tamquam ad geniales epulas.

Caput huius solaris cœnæ, seu bibliothecalis conuiuij, haud dubiè sunt sacra volumina & Scripturæ, quarum tractatione (inquit D. Damascenus^a) nihil puto in hac luce iucundius, quo animæ pabulo omnia mella superentur. Beda omnino eleganter factos Codices esse ait mensam illam de lignis sethim, quam Deus fieri inscripsit in Exodo, sic interpretatur. *Mensa de lignis sethim facta, Scriptura est sacra de fortibus sanctorum Patrum verbis actibusque compæcta, quæ dum nobis quæ sint eternæ præmia beatitudinis, & quomodo ad haec præueniatur ostendit, cibum profecto nobis salutis ac vita suggestit. hac habet longitudinem cum perseverantia nobis coepit religionis, latitudinem cum amplitudine charitatis, alitudinem cum spe remunerationis perpetua insinuat: hac mensa inauratur, quia Scriptura sancta sapientie cœlestis sensu clara resulgit, & ipsi qui eam condidere Prophetæ præclaræ vitæ ac sermone fuerunt: labium autem aureum fit mensa per circuitum, quia doctrina sacri eloquij per mundissima nobis predicatorum fidelium ora ministratur. Quatuor autem pedes habet mensa, quia quadriformali ratione omnis diuinorum eloquiorum series distinguitur. In libris namque omnibus sanctis intueri oportet quæ ibi aeterna intimentur, quæ facta narrantur, quæ futura prænuntiantur, quæ agenda præcipiantur, vel moneantur. Item habet quatuor pedes, quia verba cœlestis oraculi, vel historico intellectu, vel allegorico, vel tropologico, id est, morali, vel anagogico solent accipi. pulchritè, subtiliter, verè. Origenes mortiferam illam mensam, quam Regius Vates impiis in Christum Iudeis imprecatur, his verbis, *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum*; sic in rem præsentem interpretatur. Omnes scriptura (inquit) quæ ante aduentum Domini erant apud Israël, primis enim illis tradita sunt eloquia Dei, & omne quod appellatur vetus Testamentum mensa est Israël; in qua mensa, si quis volebat edere verbum Dei, appositis sibi legis & Prophetarum sermonibus pascebatur; fit eis in laqueum Scriptura diuina, cum legunt ea quæ de Christo prophetata sunt, & dicunt non esse sub Iesu completa: fit hæc mensa illis in scandalum, quia ex Scripturis didicerant quod Iesus manet in aeternum: Iesum autem videntes mortuum & crucifixum, scandalizantur.*

Hanc Scripturarum mensam putauit Rupertus^b rectè indicari illo conuiuio, in quo fecus pedes Domini famosa mulier etiam non vocata recubuit. Gentilitas enim (inquit) ad diuinas Iudaorum, ex quibus sa- hu est, veniens, & ad magnum Scripturarum conuiuium iniussa prorumpens, quæ fuerat meretrix, id est, pluribus Diis quasi pluribus prostituta viris, retro fecus pedes Domini recubuit. Quibus epulis ita se refici sensit, ac tanta animum suum dulcedine compleri, licet analæcta duntaxat huius mensæ collegisse videri possit; vt etiâ domi suæ cum Christum Dominum conuiuam haberet, suarum tamen partium oblita, nec tantum nihil sategit, vt eum lautè exciperet, sed regustans priores illas delicias quibus pasta fuerat, tanta suavitate tenebatur; quæ profectò maior est mentis, quam corporis, vt superueniens & velut diuino superflua huic condimento acerbior increpatio à Martha sorore, indulgentem sanctissi-

3.

a Epist. 124.
ad Hieron.

Exodi 25.

Psal. 68. 23.

Rom. 3. 8.

4.

b lib. 10. in
Ioan.
Luc. 7. 36.
In Ioan.
c. 12.S. Aug. serm.
27. de verb.
Dom.

mis epulis Mariam vel ad tantillum tempus reuocare non potuerit. Habent quidem nonnihil delectationis tum fercula, tum pocula quæ ministrantur à prophanis Doctoribus: sed enim uero præ meraca illa sapientia, quæ propinatur ab artifice omnis suavitatis Deo Opt. Max. in sacris codicibus, est insulsa. Itaque visum est D. Bernardo^a d'è vera & sapida scientia disputanti. Forte (ait) sapientia à sapore denominatur, quod virtuti accedens quoddam velut condimentum sapidam reddat, que per se insulsa quodammodo & aspera sentiebatur.

a in Cant.
serm. 85.

5.

Eth. 10. 6.
Mendoça in
procēm. lib.
Reg. fect. 3.
b ep. ad Eu-
stoch. de cu-
stodia vir-
ginitatis.

6.

Sap. 16.

b in vita
Apollon.

c l. 10. reco-
gnit.

Igitur sacri codices sunt mensarum apparatus opipari. Quid si præterea dixero eos Soles esse longè splendidissimos, nunquid fatendum erit Solis mensam re vera esse in Christianorum Bibliothecis, in quibus princeps locus diuinis volumibus attribuitur? Non ero hac in parte longior; neque dicam sacra illa diuini Verbi monumenta esse paruum illum fontem, qui creuit in Flauium, & in lucem solēmque conuersus est. Non dicam Scripturam sacram esse speciosorem sole; & super omnem dispositionem stellarum, & luci comparatam priorem inueniri, quemadmodum vir in primis doctus mysticè accommodauit; vnuſ audiat Hieronymus b suam deflens cæcitatem, qui certo tempore fulgentissimi huius Solis lumen non viderit. Miser (inquit) ego lectorius Tullium ieunabam, & post crebras vigilias Plato sumebatur in manib; si quando in memetipsum conuersus Prophetas legere voluisse, sermo horrebat incultus, & quia cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam cul- pam esse, sed Solis.

Sat est: habemus in nostris Bibliothecis instructissima conuicia. Præbent sacri libri humanis mentibus exquisitas delicias, & sciunt filii tui quos dilexisti Domine, quoniam non natiuitatis fructus pascunt hominem, sed sermo tuus hos, qui in te crediderint, conseruat. Quot habeo in Museo libros, tot habeo parata fercula, nisi potius singuli libri sunt splendi- dæ mensæ, & lautissima conuicia, quæ vel audiissimis ingeniiis satu- randis sufficiunt, quantumlibet expetere potest inexhausta sciendi au- ditas. huius mensæ caput sunt ea fercula, quæ Deus sua ipsius manus pa- rauit, ac per se ipsum intulit: reliqua quæ recta ratio ac naturæ lumen condiuit, possunt habere locum inter leuiuscula bellaria, aut saltē inter analecta, quæ tamen etiam venerationi esse debent, vt Damis apud Philostratum b rectè dicit cuidam sibi exprobranti, quod suis operibus infereret res minutissimas, quæ velut cœnanti Apollonio excidissent, οὐταλεῖν Δάμις, εἰ δέ τις ἔχει δέοντα τοῖς πάντοις τῷ θεράποντες αὐτοῖς εἰσή, οἷς μέλη τὸ μηδὲ τὸ πίπερτα. τὸ μέλεσθαι δὲ λαυδί. Bene admones, (ait Damis:) sed hac mensa Deorum est, ipsique etiam Dij conniuia. satagere vero debent famuli, ne vel minima particula ambrosia pereat. Er quoniam mentio facta est mensæ Deorum: agè, videamus quām bellè Clemens Romanus c illam allegoriam interpretetur, & ad præsens argumentum appositè. Cœna Deorum causa hoc modo se habet, (inquit) conuiuum mundum tradunt: discumbendi ordinem Deorum, stella- rum positionem, quos Hesiodus cœli & terra filios nominat, in quibus sex mares, & sex feminas ad duodecim signorum numerum referunt, quæ uniuersum cir- cumueniunt mundum: dapes autem conuiuij, rationes esse & causas rerum tradunt, dulces

dulces & concupiscentib[us], que qualiter regatur & gubernetur hic mundus, ex signorum positione & astrorum cursibus colliguntur. Ad libertatis tamen conuiuij modum dicunt ista constare, pro eo quod potestatem habeat uniuseniusque sensus, si velit degustare aliquid ex eiusmodi scientia, aut si nolit: & sicut in conuiuio nemo cogitur, sed vescendi libertas penes unumquemque est; ita & philosophandi ratio pendet in voluntatis arbitrio. Discordiam, concupiscentiam carnis dicunt, qua insurgit aduersum propositum mentis, & philosophandi impudic studium. Ideo denique, & tempus illud esse aiunt, in quo de nuptiis agitur. Peleum verò & Thetidem Nympham, aridum & humi lumen ponunt elementum, ex quorum admixtione substantia corporum constat: Mercurium, verbum esse tradunt, per quod sensu doctrina confertur: Iunonem, pudicitiam: Mineruam, fortitudinem: Venerem, libidinem dicunt: Paridem, sensum. Si ergo, aiunt, accidat in homine barbarum esse, & imperitum sensum, & rectum iudicium nescientem, spretā pudicitā & virtute, libidini palmam, quod est malum, dabit, per quod non solum sibi, sed & ciuiibus, & vniuerso genti subuersio, & pernicies aderit. Hoc ergo licet illis compon. & ex qualibet materia visum sit, tamen aptari ad omnem hominem possunt, quia si quis pastoralem ac rusticum, atque imperitum habeat sensum, nec velit erudiri, ubi corporis calor de libidinis suavitate succurrit, continuò spretis studiorum virtutibus, & scientia bonis ad voluptates corporum animum confert. Et hinc est, unde impacata bella consurgunt, urbes ruunt, patrie concidunt, sicut & Paris raptā Helenā ad mutuum Gracos & Barbaros armavit exitium. Hæc mythologia, de qua Petrus qui eo loco à Clemente inducit loquens & expositionem laudans ait: *Multas, ut video, ingeniosi homines ex iis qua legunt verisimilitudines capiunt, &c.* Est igitur tam lauta & exquisita humanæ mentis mensa, Eruditio; tam lauti & adipales cibi sunt, sermones docti; ut eiusmodi conuiua digna visa sint accusatione epulari Deorum.

C A P V T II.

*Studia literarum ad animi tranquillitatem quanto-
pere iuuent.*

E M B L E M A II.

Nauis fluctibus iactata ad portum contendens, in cuius
inertia & fauibus stat ingens Colossus Phœbi,
statua, sinistrā manu Nepenthes tenens,
dexterā librum, cui pro titulo
illud Ouidij,

Animi medicina quiisque nulla nisi in studio est.

IN hoc emblematico portu audire mihi videor rediuiuum Boetium^a
iactatos viriorum, aut curarum æstibus huc aduocantem.
Huc omnes pariter venite capti,

1.

a metro-10.
1.3.

*Quos fallax ligat improbis catenis
Terrenas hebetans libido mentes;
Hic erit vobis requies laborum,
Hic portus placidâ manens quiete,
Hoc unum miseris patens asylum.
Non quidquid Tagus aureis arenis
Donat, aut Hermus rutilante ripa,
Aut Indus calido propinquus orbi, &c.*

In hoc Phœbi portu fit cum magna animi tranquillitate, quod se facturum sperabat magnum iter ad doctas profectus Athenas Pro-

a lib. 3. eleg. pertius^a,

ad Cynth.

*Inde ubi Pirai capient me littora portus,
Scandam ego Theseæ brachia longa via.
Illi vel studiu animum emendare Platonis
Incipiam, aut horis docte Epicure tuis.
Persequar aut studium lingue Demosthenis arma;
Librorumque tuos docte Menandre sales.*

Optima & benefida statio studium literarum in tantis, & tam continuis molestiarum procellis, quibus miseri iactantur. Amplius dico: mens studiosi hominis, & ad hunc portum feliciter appulsi,

— est velut altus Olympi
*Vertex, qui spatio venos, hyemisque relinquit,
Perpetuum nullâ temeratus nube serenum:
Celsior exurgit pluviis, auditque ruentes
Sub pedibus nimbos, & rauca tonitrua calcat.*

2.

Primo libro diximus quantopere studia literarum conferant ad perturbationes animi sedandas, & reprimenda vitia: remedium hoc solum reperit Propertius amori illi compescendo, quo perditæ solicitabatur: in curis verò & molestiis, atque aniniæ ægri iactationibus nullus porrastutior est studio literarum. Stoico teste: Ferox est (ait) atque aduersus omne remedium contumax ille affectus, qui ex dolore nascitur, licet nitatur obruere & deuorare gemitus suos; per ipsum tamen compositum fictumque vultum lacrymæ profunduntur: ludis interim & gladiatoribus illum occupamus; at illum inter ipsa quibus auocatur spectacula, leuis aliqua desiderij nota subibit; ideo melius est illum vincere quam fallere. Nā qui aut delusus voluptatibus, aut occupationibus abductus est, resurgit, & ipsâ quiete impetu ad sœuiendum colligit: at qui rationi cessit, in perpetuum cōponitur. Nō sum itaque mōstraturus illa, quibus multos vlos esse scio, vt peregrinatione te vel longâ detineas, vel amēna delectes, vt rationum accipiendarum diligentia, patrimonij administratione multum occupies tempotis, vt semper nouo te aliquo negotio implices; omnia ista ad exiguum momentum prosunt, nec remedia doloris, sed impedimenta sunt; ego autem malo illum definere quam decipi: Itaque illò te duco quò omnibus qui fortunam fugiunt, configiendum est, A D L I B E R A L I A S T V D I A, alia sanabunt vulnus tuum, alia omnem tristitiam tibi euellent; hinc parandum tibi contra fortunam auxilium, hinc proferendum. Tutam te prætabunt illa, consolabuntur illa, delectabunt illa;

si bona fide animum tuum intrauerint, nunquam amplius intrabit dolor, namquam sollicitudo, nūnquam afflictionis irrita superuacanea vexatio, nulli horum patebit pectus tuum; latuſ & alacer est velut optimi cebus, quisquis ad hanc tranquillā quietāmque vitam se recipit: quidn verò sint optima, cùm animus omnis cogitationis expers operibus suis vacat, & modò se leuioribus studiis oblectat, modò ad considerandam suam vniuersique naturam, veri auditus insurgit. Hæc ferè Seneca^a, non enim potest animum licet piè dolentem à solitudine auocare, nisi ratio, aut honesta occupatio; quæ vrraque, secundum Deum, perfectè in studio literatum reperitur. Nullum in suis malis leuamen, nullum in exilio solatium Ouidius^b se reperiſſe ait nisi in studiis.

^a in consol.
ad Heluiam
c. 16. & 17.

Felix qui patitur quæ numerare potest.

^b 1.5. inst.
cl. i.

Quot fruticis sylua, quot flauas Tibris arenas,

Mollia quot Martis gramina campus habet:

Tot mala pertulimus, quorum medicina quiesque.

Nulla nisi in studio eſt, Pieridumque mora.

Hoc portus symbolicus significat, hoc liber, hoc Nepenthe, hoc præses medicinæ & Musarum Phœbus; & si nihil aliud commodi studia literatum afferant, quām quodd auocent animum à molestiis, haud parum sit: sic idem Ouidius^c,

^c Eleg. 6. l. 1.
de Ponto.

Cum bene quæſieris, quid agim, magis viile nil eſt

Artibus his, qua nil utilitatis habent.

Consequor ex illis casus obliuia nostri:

Hanc messem satis eſt ſi modo reddat ager.

Eleganter. Extremum tamen edulium quod hic tibi appono, volo eſſe particulam ambrosiæ quæ ſuauis ſenſu palato blandiatur. Certe ſi quis infida ratiæ vicia perſpicerit, tanquam frequenti librorum portu abieciſum, aurium vela deponat, lectionis anchoram ſigat, non videtur deſeruiſſe curſum, ſi deſcendit portum.

^S Ambros.
1.4. in Luc.

C A P V T III.

Mentis eruditæ immensa capacitas, & indefessa agitatio.

E M B L E M A III.

Caput Philosophi præferens in fronte ſolem.

I N S C R I P T I O G E M I N A.

Supernè, Nulla quies. Infrà, ἐγώ εἰ νοῦται.

Studiosis omnibus vnuſ eſt viuendi, & aliquid literarum animo agitandi, finis; &, (quod de Delphino Plutarachus^d dixit) non prius mouendi, quam viuendi finem facit, vtique etiam inter ſomnum haud quietus. Ipſe Apoſtolus cùm iam Timotheum de proxima ſua morte certiore feciſſet, ego iam delibor, & tempus resolutionis mea inſtat; ab eo tamen petit libros, veniens affer tecum & libros, nimirum inquit Hugo Carensis,

^d 1. de ſolertia.

² Tim. 4.
v. 6. & 13.

vt esset ei solatio in tribulatione, & vt aliis daret exemplum studendi. Et est argumentum pro studio, aut enim volebat studere non obstante morte imminente: vel aliis studium commendare. Vix tu reperies hominem consecratum literis, quem mors non occupet aliquid edere in publicum molientem. Soles ingeniiorum sunt huiusmodi homines, quibus nulla quies est, nisi in perpetuo motu, & lustrando orbe. Quod de suo Imperatore dixit Tacitus^a, idem dictum esto de viris insigniter doctis & ingeniosis. Gaudent profecto divina perpetuo motu, & ingi agitacione se vegetat aeternitas, & quidquid homines vocamus laborem, vestra natura est, ut indefessa vertigo celum rotat, ut maria astibis inquietas sunt, & stare solum nescit; ita tu Imperator continuatis negotiis, & in se quodam orbe redeuntibus semper exercitus es. De philosophici ingenij perpetuo motu, atque agitatione haec per pulchritudinem Maximus Tyrinus. Scis (inquit) cui maxime arbitror simile Philosophi spectaculum? in somnio nimis manifesto liquidoque ac volitanti circum quaque, cuius integrum corpore manente, in terram tamen vniuersam excurrat animus, & terra in celum efferatur, vniuersum transmittat mare, aërem percolitet totum, cum Sole terram ambiat, cum Luna circumferatur, ceterorum astrorum iungatur in choro, minimumque ab sit quin una cum Iove omnia distribuat. O peregrinationem beatam! o spectacula pulchra! o insomnia verissima. Hominis eruditus animus inquietus (aiebat Domitius) erere pascitur. Magnanimos nos natura produxit, dedique nobis gloriosum, excelsum, mundaque simillimum spiritum, quem quantum passibus licet, sequitur emulari que.

Sen. ep. 103. 2. Aliâ re Sol & eruditus hominis caput consentiunt. Nimis, quod sicut virtute & potestate Sol res omnes, quæ sub sensu nostros cadunt, continet, ut pote qui illis producendis interueniat; ita viri docti mens, cuius domicilium præcipue in capite est, omnia intelligendo, omnia sibi compescet, & (si ita loqui fas est) sibi identificat.

3. Boëtius. Angustæ pieratis monumentum fuit sacra illa mensa, quam aeterna sapientiae dedicauit Iustinianus Imp. conflata (ut auctor est Cedrenus) ex auro, argento, lapidibus, lignis, metallis, rebusque omnibus quæ vspiam inueniri potuerunt. Neque ulli conuenientius consecrari potuit totius Orbis vniuersitas in exiguum coacta, quam tibi qui,

— pulchrum pulcherrimus ipse

Mundum mente geris, similique ab imagine formas.

4. Sen. de be- nefi. l. 7. Ego licet non ignorem in quolibet homine mundum vniuersum contineri, ac esse μυρόκοσμον, in quo uno omnia reperturus sis, quæ sunt per rerum vniuersitatem sparsa: licet ingentis spiritus res sit cum Orientem, & Occidentem lustraueris animo, tantamque rerum copiam quæ natura beatissimè fundit asperges, & evittere hanc Dei vocem, hec omnia mea sunt; tamen nosse suas opes, & cognitas nobiliore quodam modo, quam quo in se ipsis sunt, intelligentia comprehendere, est solius eruditus & sapientis, cuius mens ita coaluit, & velut conflata est ex rerum omnium cognitione, ut intra se nihil non possideat, ac Dei ipsius æmulus dicere possit, ἐγώ εἰς τάχα, Ego unum & omnia. De Philosophia hæc Stoicus. Totum hoc conuerte mentem, huic affide, hanc cole. Ingens internum inter te, & ceteros fiat: omnes mortales multò antecedes, non nebulos te Di antecedent. Quid inter illos, & te interfuturum sit queris?

Sen. ep. 53.

datus

diutius erunt. At me Hercule magni artificis est clausisse totum in
exiguo.

C A P V T IV.

*Nulla spectacula honestiora, iucundiora, utiliora
librorum lectione.*

E M B L E M A IV.

M. Antoninus Philosophus Imp. in mediis ludis cir-
censibus librum legens.

Exigua immensus sapienti pagina circus.

Notior est Emblematis sensus ex lemmate, quam ut explicatione
indigeat.

D Esignator Bibliothecæ formam circi maximi hunc in modum pi-
ctori describet, vt eum rectè & ordine pingat, prout cum nobis
exhibit, Tertullianus ^a, Cassiodorus ^b, Isidorus, Mariana, Bulenge-
tus, aliisque. Pingatur immensa moles ædificij, & fabrica ipsis etiam (vt
Cassiodorus ^c loquitur) miranda Romanis, duobus montibus firmiter
præcincta, longitudine stadiorum trium, latitudine vnius, in oue for-
mam desinens, quam proinde Dion. Halic. vocat ἀποδέαρεον ιππόδει-
γμόν. Et Apolloinus ^d, δῆμα κύκλον ἡρῷον. Latum circulum certaminis,
& Corippus ^e,

I.

^a 1. de spe-
ctac.^b 1. 3. var.
ep. 51.^c cap. 3. de
spectac. de
ludis Cir-
cens.^d 1. 4. Argon.^e 1. 1.

teretem longis anfractibus orbem.

In ambitu erit porticus capiens centum quinquaginta hominum
millia: gradus maiori latitudine quam altitudine, ad spectantium com-
moditatem, vt superiorum pedes in inferiorum sedibus & subselliis
quiescant. Ad Aquilonem ianuæ duodecim turritis pinnis ornatae in-
star oppidi, prope ianuas; carceres cum repagulis, septis, valuis, & alba
linea. Superne, Principis, ludorum editoris & procerum suggestus ad
mappæ missionem, & alia signa, metæ fastigiatæ ouis in honorem ca-
storum. In medio obeliscus altus centum triginta pedes cum sua basi
incisus literis Ægyptiis, terminatus pyropo ignes vomente ex auto &
rete. Alter obeliscus lunæ sacer, vt prior Soli. Ante primas metas sa-
cellum Murciae Veneris, Ara Consi & aliorum numinum, vt Neptuni,
magnæ Deûm matris. Inter primas & ultimas metas spina circi, id est,
murus quatuor pedes altus, latus duodecim, quadrigarios tanquam ob-
iecto obice diuidens, relicto aliquantulo spatio flectendis metis se-
potenâ decursione non sine periculo frequentis naufragij in illis angu-
liis. Eurippus, hoc est, lacuna aquarum inertium circō circumducta,
ne si interdum venatio detur, feræ erumpant. Ad eius oram effigie
imagines Delphinorum, vel (si maulis cum Cassiodoro) viui in ea esse
poterunt. Plurima insuper ornamenta statuarum, columnatum, alia-
tumque rerum, adeò vt (quemadmodum dixit Nazarius in panegyrico
Constan-

Constantini) illuc non minus cupidè conueniatur loci gratiā , quām spectandi voluptatē. Deinde quatuor quadrigæ emittentur in currículum quaternis distinctæ factionum coloribus , prasinō , veneto , albo , russo ; autigis , quibus nec mora , nec requies , vel in verbera pendentibus , vel in sublime elatis , vel prono pectori iuga tangentibus , & solum de cito , tuta & interiore metarum flexione sollicitis. Vnius manfragium dabitur qui sinistriùs ad metas , vel dexteriùs ad spinam determinis rotis resupino curru , perfracto axe , excussus obtritusque & exanimis , equis interea ad diuersa tendentibus , ac populo contratiis studiis effervescente , astante , fremente , hīc suis exiliente sedibus , illic minas intentante imperitis agitatoribus , adeoque conuitia iactante in superos , illic vultu , gestu , clamoribus hortante , vt tenore eatur , & non discedatur ab orbita , hīc sibi plaudente , illic insultante propinquis . Alia eius generis ad Circenses ludos pertinentia eruditus Musei praefetus pictori suppeditabit , vt picturam eruditio commendet , & vicissim pictura eruditionem .

At verò quamvis nullum spectaculum fuerit splendidius , vel ab immanitate alienius , vel nobilius , vel significantius , nihil (quod præcipue ad præsens institutum spectat) magis symbolicum , nihil recondita eruditione & scientia magis plenum , quām Circensis decursio , utpote quid vel ipsi Hermulè , qui duodecim ostia carcerum ad ineundum cūsum aperiebant , docerent nihil hīc nisi consilio & ratione geri , atque hīc symbolicè exprimi quidquid in hac rerum vniuersitate fit . Quatuor factionum coloribus , tempestates anni quadripartitas , vel quaternarium elementorum numerum ; prasinō quidem virens ver & terram ; albo hyemem & aërem ; roseo aestate flammeam & ignem ; venero pruinosum autumnum & mare , vt quasi per duodecim signa digrediens annus signaretur ; sicque factum , vt naturæ ministeria spectaculorum composita imaginatione luderentur . Biga quasi lunæ , quadrigæ Solis imitatione reperta est : equi desultorij per quos Circensis minister missus denuntiant exituros ; Luciferi præcursorias velocitates imitantur : septem metis certamen omne peragit in similitudinem hebdomadis reciprocæ . Ipsæ verò metæ secundum Zodiacos decanos ternas obtinent summitates , quas ad instar Solis , quadrigæ celeres peruanantur . Rotæ Orientis & Occidentis terminos designant : Eurippus maris vitrei reddit imaginem , vnde illuc a quo rei Delphini aquas interfluunt : obeliscorum quoque prolixitates ad cœli altitudinem eleuantur , sed potior Soli , inferior lunæ dicatus est , vbi sacra priscorum Chaldaicis signis quasi literis indicantur . Spina infelicitum captiuorum sortem designat , vbi duces Romanorum super dorsa hostium ambulantes laborum suorum gaudia perceperunt . Nec vacat quodd virginis quatuor missibus conditio huius certaminis expeditur , vt diei noctisque horæ tali numero clauderentur . Cætera circi Romani longum est sermone decurrere , dum omnia videntur ad causas singulas pertinere . Hæc fere Cassiodorus : ex quibus consicio nullum fuisse ludicii genus dignius spectatore liberali & eruditio , quām circum ; præsertim si non esset clamosus , vt Alexandriæ ; sed quietus & bene moratus , vt Rhodiæ . Tamen

Cassiod. I. 3.
var. ep. 51.

Tamen ut quisque virtutis & literarum ac veræ philosophiæ studiosissimus fuit, ita etiam ab eiusmodi spectaculis maximè abhorruit. Nam sicut obscenitas propria fuit theâtrorum, & crudelitas cauearum; ita circorum, insania; quod præter Tertullianum ^a testatur S. Cyrillus ^b, πομπὴν τὸν διάβολον θεατερουμένην καὶ ἵπποδρομίαν. Pompa est diaboli theatri insania & circi cursus. &c. εὐγένης καὶ τὰς ἵπποδρομίας τὸν ἔμπαρες στάσια καὶ ψυχὰς ἐπιρραγήσθαι. Fuge equorum curricula spectaculum furiosorum, quod animas ruptis cervicibus perdit. Quam enim patrem sanæ mentis habere illi possunt, qui (vt notat Ammianus ^c) exoptato die equestrium ludorum illucescente nondum puro Solis iubare adeò festinant præcipites, vt velocitate cursus ipsos antecedant certaturos: super quorum eventu discissis votorum studiis anxii plurimi perugiles agunt noctes. Quis sanos siue compotes putet eos spectatores, qui exilientes, furentes, cædentes inuicem, fanda & infanda dicentes ore opico, & numen ipsum saepe conuitiis incessentes, nudi etiam interdum è circo exeunt; quam amentiam D. Chrysostomus Alexandrinus exprorabat. Quis non credat obnoxios esse lunaribus affectibus eos spectatores, qui licet agitator, quem vincere cupiunt, nihil prætermittat artis, & diligentiae; inquietis tamen oculis prospicientes clamant, hortantur, atque incitare, & efficere se putant, vt velocius equi præteruolent; huc atque illuc vna cum equis flestantur, & manum quasi flagellum in ipsos extendunt & incutiunt. Quoties deposita omnianimi grauitate feruor animorum in illis spectaculis rapitur? translat præsternit, pars populi moeret; præcedit venetus, & potior turba ciuitatis affligitur; nihil proficienes feruenter insultant, nihil patientes grauiter vulnerantur; & ad inanes contentiones sic descenditur, tanquam de statu patriæ laboretur. Gaudent qui currentes spectant ex his alios transfiri pronus, & cernnos ruere cum curribus, resupinos vehi, trahi alios debiles, & curribus claudicare perfactis. Ex illis exemplis quæ paulo post afferemus, satis supérque probabitur, vsquequaque verum esse quod Laestantius dixit ^d, Circensium ludorum rationem nihil aliud habere nisi leuitatem, vanitatem, insaniam; tanto namque impetu curritur, vt iam plus spectaculi exhibeant qui spectandi gratia veniant, cum exclamare & offri & exilire cœperint: ideoque vitanda esse spectacula omnia ne quid vitiorum peccatoribus insideat, quæ sedata & pacifica esse debent, &c. Nihilo mitiora D. Augustinus ^e. Quo maiore aduersus se inuicem pugnantes discordia furere, qui spectant, senserint, (ait) eo magis amant & delectantur, & incitati fauunt, & fauentes incitant, plus aduersus se ipsos insanientes ipsi spectatores alter pro altero, quam illi, quorum insaniam insanis provocant, & insaniendo spectare desiderant. Quomodo ergo sanitatem pacis tenere potest animus, qui discordis & certaminibus pascitur.

Quam perdite insanus è circo Caligula prodiit, cum ita se consecravit venetiæ factioni, vt assidue coenaret in ipsis stabulo & maneret; cuidam equo viatori quem Incitatum vocabant, & equile marmoreum, præsepe eburneum instruxit, eidemque ad prandium inuitato inauguratum hordeum apposuit, & vinum propinauit in aureis poculis, & pollicitus est Consulem se renunciaturum. Numquid compos

3.

^a I. de spect. cap. 21.
^b Catech. 1.

c 1.28.

Cassiodor.
ibidem.
Arnob. 1.7.

d 1.6. de vero cultu c. 20.

e 1. de catech. rudib. c. 16.

4.

Sueton. in
Calig. c. 55.
Dio pag.
446.

mentis Verus Imperator prasinæ ita addictus , vt *volucrī* equo prasinō aureum simulacrum fecerit ? Nunquid Vitellius furorem plusquam Athamantæum ex Circensibus certaminibus animo non concepit , quando tam impotenter *venetis* fauit , vt eos qui alias partes fouverent , aut *venetis* obtrectarent , occidi iuberet ? Quām ridiculè delirauit Hellogabalus in eiusdem fictionis complexu , vt pisces semper quasi marina aqua cum suo colore coctos cum conditura *veneta* comedere ? Sed quām infames plurimi Equites , Senatores , proceres Nero Imp. qui ludorum illorum amore , publicè aurigatus est , quod *viles & inhoneſte persona* tantummodo factitabant . Nec solum Romæ Principes facti sunt quadrigarij , sed etiam Constantinopoli ; quōdque flagitiousſſimum est , repetitus est Patriarcha , verū ex aula , qui currus in circo ageret , & rem diuinam ad pullos equæ inuisendos interrumperet : adeò vt Commodus Imp. licet illis ludis intemperanter deditus , moderatus præ illo videri possit , dum *eiōgy deīs* pudore deterritus non audebat aurigari , nisi fortè nocte illuni in circo publico , vel domi intra palatium . Exarsit quoque illa circensis rabies in tam acerba odia , vt quædam factiones per Orientem ciuile bellum conflauerint , ac se mutua cæde interemerint . Quapropter haud immeritò Cassiodorus ^a , *circum irriguum fontem iurgiorum appellauit euacuatorem honestatis ; spectaculum , grauitatem morum expellens , & quo nequeant Catonis conuenire* . Eos ludos D. Gregorius Naz. ^b *peſtem anima vocat* , eo quod diuellant vrbes , vulgus in partes secent , doceantque pugnas , & cieant conuitia , ciues & propinquos dirimant , & senibus probrum inferant , furore pectora iuenum feriant , ac malo nutritant malum , dum socij magi aduocantur , vt æmuli vulnera , lapsus ac mortes ferant . Tum addit ,

Cursus equeſtris hinc liquet ſpectaculum.

Quorsum hæc omnia ? eâ mente , vt factum M. Antonini Philoſophi , quem in hoc emblemate pinximus , in Circensium ſpectaculo legentein , approbaremus : is enim ne indignus cognomine Philoſophi videretur , præſens aberat , & contemptu illius voluptatis in quam cæteri effundebātur , librorum lectionem præclaro exemplo commendabat , dignus ipſe profecto qui ob id ab omnibus ſpectetur ac ſuspi ciatur . *Vita corum qui theatris gaudent , vulgo theatrica eſt* . Circus magno consensu vitia commendat : præterquam quod planè illiteratus sit necesse eſt , aut erga Musas & bonas artes valde iniuriosus , quisquis contemptu lectione librorum , & liberalibus ſpectaculis qua illis exhibentur , ad Circensia ludicra ſe confert , ad arenam , ad theatra , ad palaſtram , ſpectaturus quadrigarios , bestiarios , histriones , athletas è mancipiorū , fellulariorum , machærophororum , furciferorum , ac ſordidissimorum hominum grege productos . Quisquis tam male de libris meretur , audiāt iuniorem Plinium ^c , eumque ne grauetur imitari ; omne hoc tempus inter pugillares & libros incundiffima quiete tranſiſi ; Circenses enim erant , quo genere ſpectaculi ne levissime quidem teneor : quo magis miror tot millia hominum tam pueriliter cupere currentes equos , inſistentes curribus homines videre ; & quosdam graues homines , quos ego cùm recordor in re inani ,

Capitol. in
Vero.
Sueton. in
Vitell.

Lib. 11. C.
tit. 40. l. 4.

Baton.

Xiphil.

a ibidem.

b Iambico
3.

Simplicius.
Sen. de beata
vita c. 28.

c. 1.9. ep. 6.

inani, frigida, assidue tam insatiabiliter desidere, capio aliquam voluptatem, quod hoc voluptate non capior, ac libentissime per hos dies otium meum in literis colloco, quos alij otiosissimis occupationibus perdunt. Si quem non mouet exemplum Plinij, fortassis erubescet ad monitum quod Julianus Imp.^a a in Misofibla suo præceptore frequenter traditum refert. Præceptor sapienter pugnat: Ne sinas te à tuorum equalium multitudine in theatra induci, neque villa spectaculi cupiditate tenearis. Circenses desideras? apud Homerum eos elegantissime descriptos reperies, capite librum & lege, &c.

Quæ satis superque esse deberent, ut talium spectaculorum pigeat falcē eos, qui habēt in suis Museis in quo honestissimè ac iucundissimè occupentur. Quod si verum est, exiguum pagellam cuiuslibet boni libri immensum sapienti circū esse; de sacris Codicibus est longè verissimū, in iis enim magna spectacula Deus præbet cordi Christiano, quibus nihil possit iucundius inueniri. Nec secus sentiet quisquā, aut sapiet, nisi cui defuerit palatū fidei, & despiciatur mel Dei, inquit Augustinus^b, ut putas æs illud quod designatores, siue locarij exigunt à spectatoribus in sacro isto fidei, & Scripturarum curriculo, esse ipsammet fidem, ut diuina mysteria, quæ proponuntur in sacris Codicibus, oculis mentis fructuosè videantur. An non putas D. Epiphanius cœlestis istius Catastromi præconem esse, qui festo triumphalis tubæ clangore Christum Dominum ex huius mortalitatis carceribus, usque ad coeli Empyrei metas prosequatur. Hodie in Ascensionis festo uberrimā voluptate ac latitiā cumulata sunt omnia. Hodie Christus sydereos micantisque luce cœlos aperiens, ac subtilissimum aërem sibi ad gradum & ascensionem substernens, atque hominem è terra concretum super cœli connexa transferens tum uniuersis Angelicis natūris immensum gaudium afferens, ζεῦν ἡμῖν Δέαν ἐπέδειξε τῶν ἱερέων σύρρητον πόρου βασιλεὺς ἐπιφέννυν. nouum mundo planèque insolitus spectaculum dedit, videlicet carnem nostram supra regium solium euectam. τοι εἰσ οἱ νεῖς τὰ ιπποδρόμια ἀγρούμοι, ή τὸν ισχεῖν ἀγαπῶντες ὁζεῖται. δεῦτε θεοὶ φίλοι τὸν πόρομον ἢ τὸν κτίστων Ιησούργον τὸν ἀρθρωτὸν ἐποχέρυμον ἀριθμού, οὐδὲ τὸν ἀτάκτον ἐλαύνοντα, ή τὸν ἔσσεντον καρπῆσα κυταλαμένην ὅπεραν ηγετέοντα παρετέχοντα. Βεβία ποντούς κατατίθεντα. Vbi nunc sunt qui Circensibus Iudis equorūmque cursibus capiuntur? quos aurigarum celeritas delectat. Agedum, venite, aurigamque per cœlorum spatiā admirabiliter gradientem cernite. Adeste quo, nouumque & stupendum agitatorem spectate; nempe creatura opificem humanā naturā quasi vehiculo utentem, qui non currum incompositè in terra regat, sed qui novo more modōque cursum per cœlos tentet, caelestemque metam quamprimum occupare festinet, ac præcurrentem Belial potenter excutiat & euertat, &c.

En alterum æneatorem S. Prosperum^c, inuitantem ad factorum librorum spectacula. Si spectandi voluptas est, (clamat) habes hic aurigam spiritalem Christum, Heliam, qui currū igneo usque ad metas peruectus est cœli, currūisque Pharaonis demersos in profundo. Addo tertium qui sublatā face, vel missā mappā spectaculum istud aperiat, is est D. Augustinus^d. Fugite dilectissimi spectacula, fugite caueas turpissimas diaboli, inquit, ne vos vincula teneant maligni: sed si oblectandus est animus, & spectare

6.

^b in Ps. 96.

S. Epiph.

7.

c de promis-
cibus, de
gloria San-
ctorum.d l. 2. de
Symbolo c. 2

delectat, exhibet vobis sancta mater Ecclesia veneranda ac salubria spectacula, quæ & mentes suas oblectent sua delectatione, & in vobis non corrumpant, sed custodiant fidem. Amator est quispiam circi? quid delectat in circu? aurigas videre certantes, populos insanâ furia anhelantes, quemlibet rem praecedentem, aduersarij sui equum frangentem; ita est omnis delectatio clamare, quia vicit quem diabolus vicit; exultare & insultare quod aduersa pars perdiderit animam. Vide è contra nostra sancta, sana, suauissima spectacula intuere in libro Actuum Apostolorum claudum ex utero matris nunquam ambulante, quem Petrus fecit currentem: & si in te fulget ratio & equitatis, ac delectatio salutis, vide quid debeas expectare, vide ubi debeas exclamare, illic ubi equi sani franguntur, an hic ubi homines fratelli salvantur? sed si te pompa illa delectat, habemus & nos spiritalem nostrum aurigam sanctum Prophetam Eliam, qui quadriga ignea superpositus tantum cucurrit, ut metas prebenderet celi. Nunquam finis sit si velim recensere singulos missus, quos cum incredibili gaudio & fructu in curriculo sacrarum Scripturarum spectare poteris. Cursus sacculi intuere, tempora labentia dinumerare, metas consummationis expecta, sociates Ecclesiarum defende, ad signum Dei suscitare, ad tubam Angelorum erigere, ad Martyrij palmas gloriare. ha voluptates, hac spectacula Christianorum sancta, perpetua, gratuita: in his tibi ludos circenses interpretare. Sic Tertullianus claudit librum suum de spectaculis; sic cum illo nos hoc caput. nam si velimus è re nata ire per singula genera spectaculorum scenica, gladiatoria, palæstrica, aliisque id genus, in immensum excrescet. Plurima eaque pereximia in præsens institutum quod versamus, S. Augustinus^a subministrabit; S. Cyrillus Alex.^b S. Cyprianus^c, S. Ambrosius^d, Tertullianus^e, cuius auream panæresim non possim omittere. Si scenicae doctrinae delectant, (inquit) satis nobis literarum est, satis versuum, satis sententiarum, satis canticorum. Vis pugilatus & luctatus^f presto sunt non parua, sed multa. A spicè impudicitiam denicit am à castitate, perfidiam & casu à fide, sauitiam à misericordia contusam, petulantiam à modestia obumbratam; & tales sunt apud nos agones, in quibus ipsi coronamur. Vis autem & sanguinis aliquid habes Christi. Si nequum tibi factum est satis, nisi & ipse certes, probesque tuas vires & industriam. Nec hoc quidem tibi deeris, produco tibi heroinam quæ ex aduerso pugnet, cælestem dico sapientiam, de cuius studio dixit Sapiens^f, Colluctata est anima mea in illa. Vis non solùm huius certaminis Agonothetam Deum, sed etiam cum ipso numine in sacro isto curriculo & palæstra componi licebit. Audi Rupertum^g. Luctatur cum Deo quisquis sacra Scriptura studiis accinctus incumbit; sensimque verbi Dei fugientem tenere contendit, & sicut Jacob palman Victoria de illo feliciter consequitur.

C A P V T V.

Incomprehensa creatis ingenii, & omnia comprehensens
Dei sapientia.

E M B L E M A V.
Oculus circulo inclusus.

a l. de Symb.
c. 2.

b Hom. 8. de festis Pasch.

c 1. de spe&t.

d in Lucam.

e 1. de spe&t.

c. 29.

f Eccli. c. 5.

g 1. 8. in Gen.

c. 9.

Vnus omnia.

Quemadmodum inter omnes Dei nomenclaturas, nulla magis propria est, quam hac, o ^{av}, inquit D. Damascenus ^a, qui est; eo quod Deus nullam non essentiam in se complectatur, tanquam vastum quoddam & immensum existens pelagus. quæ causa est, si Plotino ^b credimus, cur ipsum Etnici philosophi post Parmenidem, Deum omnia vocauerint, necnon memorabilis illius ^c, quod pro foribus Delphici templi inscriptum erat: ita omnia nosse, omnia à fine ad finem immotu obtutu attingere, solius est oculi diuini, quem hoc emblemate, vt cumque possumus, omnia videntem adumbramus. De hac vi æternæ illius mentis curiosius & subtilius disputare non est philologici instituti; & si fors etiam esset, liberet prius præfari à Deo veniam, & imbecillitatem meam profiteri his Augustini verbis in illud Psalmi 49. *Cognoui omnia.* Alia est notitia Dei, alia hominis, (inquit) sicut alia est possessio Dei, alia hominis, &c. apud quæ summa potestas est, summa est & secreta cognitio. Et tribuamus hoc laudantes Deum, non audeamus dicere quomodo nouit Deus, nisi fortè hoc à me fratres expectetis, vt explicem vobis, quomodo cognoscat Deus; hoc solum dico, nō sic cognoscit vt homo, nō sic cognoscit vt Angelus, & quomodo cognoscit, dicere non audeo, quoniā & scire non possum.

O mirabilem oculum qui vnius omnia intuetur, & qui vniuersusque ex singularibus aeternam habet cognitionem; quodq; fit in theatris, (inquit Clemens Alexandrinus ^c) & in partibus vniuersusque inspicio, circumspicio, & conficio, hoc simul facit, & aceruatim: omnia enim & singula intuetur vniuersa applicatione. Dicamus cum Macario ^d: Quotusquisque hominum est qui suas vel vnius tridui cogitationes possit numerare? qualem eum esse oportet, quem nulla ullus vñquam latuit, nulla in omnem æternitatem latebit; qui cuncta pariter tempora & temporalia sempiterno & stabili comprehendit intuitus? inquit S. Prosper ^e; quod aliis verbis eodem sensu dixit D. Fulgentius ^f. *Omnium verum tam præteritarum memoriam, quam immimentium scientiam plenus est, nec reminiscens voluitur in præteritum, nec sperans tenditur in futurum, vt iam exclamare cum Iobo liceat* ^g, *Nunquid oculi carnei tibi sunt, & sicut videt homo, & tu videbis?* quem locum D. Gregorius ^h interpretatur huic symbolico oculo valde appositè. Oculi carnei facta temporum non nisi in tempore agnoscent, quia & ipsi ad videndum in tempore prodeunt, cum tempore clauduntur, & humanus visus quodlibet opus sequitur, non præcurrit; quia vix existentia aspicit, & ventura nullo modo agnoscit. Dies quoque & anni hominis à diebus & annis diserepant æternitatis; quia vitam nostram, qua tempore incipitur, tempore finitur, dum intra sinus sui latitudinem format, æternitas deuorat; cuius nimirum immensitas, quia ultra circuitus supra nos tenditur, sine inchoatione & termino, eius æternum esse dilatatur, eique nec transacta prætereunt, nec adhuc ventura quæsi quæ non appareant desunt; quia is qui semper esse habet, cuncta sibi praesentia conspicit, cumque adspiciendo post & ante non tenditur, nulla intuitus mutatione variatur. hæc de oculo magnus Gregorius.

De circulo etiam B. Petrus Damianus ⁱ sic. Deus uno & ineffabili sua contemplationis istu simul omnia conspicit, & conspicio distinguit; omnia

^a 1. de fide
^{c. 12.}

^b Enn. 5. 1. 1.
^{c. 8.}

^{2.}

^c 1. 6. str. c. 8.

^d hom. 12.

^e 2. de vo-
catione gen-
tium c. 33.

^f 1. de præ-
dest. & grat.

^g Iob 10.

^h 1. 9. mor.

^{c. 34. & 35.}

^{3.}

ⁱ ep. 4. c. 7.

circumdando penetrat, & penetrando circumdat. *Enim vero, quia in supremo rerum vertice ineffabiliter supereminens, quasi quodam profunditatis aeterni consilij, sui circulo non modo cuncta temporum spatio, sed & loca, & uniuersas amplectitur creaturas, & hec omnia uno contemplationis ictu, ac simplici semper aspectat intuitu.* Per pulchritudine diuinæ mentis immensitatem, & infinitam cognitionis tranquillissimum statum Marius Victorinus^a explicat eodem ferè quo nos in hoc emblemate vni sumus symbolo. *Deus propterea dictus est sedere in centro omnium que sunt,* (inquit) *vnde uniuersal oculus, id est, lumine substantiae sua res creatas, non versabili aspectu videt, quia & quies est, & à centro simul in omnia unus est visus.* Ex his liquet quām merito apud Clementem Alex.^b Pythagoras apud Cyrillum^c; Thales, necnon Socrates in Apologia dixerint, *Deum solum sapientem esse*, quandoquidem divinus ille oculus in suo illo circulo, siue (vt Boëtius loquitur^d) *Deus in alta specula eternitatis constitutus stantia habet in conspectu suo transuentia seculorum volumina, stantque ante eum currentia, & immutabilia immutabiliter durant.* Hinc præterea collige, quanta nobis imposita fu necessitas probitatis, *Deus omnia videns.*

C A P V T VI.

*In illud D. Augustini ad Deum, Nouerim te,
nouerim me.*

E M B L E M A VI.

Circulus è cuius peripheria exeant lineæ versùs centrum, alia à centro ad peripheriam.

Mirabilis facta est scientia tua ex me.

Psal. 138.

I.

e exercit.
163.
f dist. 7.n.82.
Theol. nat.

g in myst.

Hermeti Trismegisto passim tribuitur vulgare istud, *Deus est circulus, cuius centrum ubique est, circumferentia nusquam;* quo dicto naturalis Dei spiritalem, & indivisam, simûlque immensam & incomprehensam innuit. Scaligerum^e aliter hoc effatum citantem, atque superficiosi censoris severitate perperam cauillantem Theophilus Raynaldus refutat^f, disputans de diuina immensitate. Mihi hoc loco sat est cum Cœlio Rhodigino animaduertere, à prudentioribus centri nomine Deum insinuari, circulo autem mentem, lineis verò à peripheria ad centrum, & à centro ad peripheriam exeuntibus, hominis ex seipso cognitione de Deo scientiam. Circularem hanc humanæ mentis actionem in contemplatione Dei occupatae, alio præclaro hieroglyphico Ægyptij significarunt, de quo sic Iamblicus^g. Deus inducitur sedens super loton, aquaticam scilicet arborem, vbi significatur supremum Numen humanum lutum excedere. Omnia porrè in loto rotunda sunt tum poma, tum folia, ex quo significatur circularis actio mentis, per eadem videlicet, & eodem pacto se habens. Felix mentis humanæ circuitus circa immobile centrum diuinitatis, (vt D. Bonaventura loquitur) sic ut infelix

infelix & miserabiliter elusa mens quæ caducorum bonorum desiderio correpta sibi felicitatis imaginem in re praesagit inutili; illa post rei desiderata obtentum maiori se sentit indigentia laborare, praoptata incipit fastidire, & denuo in alterius rei succenditur appetitus, non tamen satianda, sed alterius falsa felicitatis imaginatione fallenda. hic est circuitus impiorum; hac est vituperatio multorum commorantium in circuitu; bac est mola Sansonis, quam decisis virtutum crinibus; & effossis prudentiae oculis circumvoluit sequens cupiditatum circuitum; etenim relicto compendio charitatis. Sic Cassiodorus. Auertat à nobis spiritum illum vertiginis quem Dominus miscuit in medio Ægypti; atque à nobis arceat Vertumnus dæmonem qui homines pestifera vagationis morbo exagitatos instabiles reddit, & in gyrum erroris abripit, & ut turbo quidam animos rotat & inuoluit. Considera mortalium vitam, & tota tibi species iumenti molentis occurrat. Vt ille (Samson) pannis oculos corporis, sic iste sordibus vita sua oculos mentis obtutus per errores suorum sensuum quasi circa ambages molarum laboriosa miser statione versaturus. Etenim homo in errore positus, & à iustitia relapsus, iuste sapientia pariter & gratia virtute desertus cunctate punitur & molâ. Det nobis Deus (quod Augustinus^a à Deo suppliciter petebat) circuite præsenti memoriâ præreritos circuitus errorum nostrorum, & immolare illi homiam iubilationis.

Cordatorum & sapientium circuitus circa Deum conficitur: Colliguntur à circuitu erroris ad centrum veritatis, (inquit Guillelmus Abbas) & ad punctum quod stabile permanens dat cuncta moueri; & quo magis circa immobile illud centrum vim intelligentiæ suæ ac voluntatis auxent, quo magis res diuinæ animo & cogitatione versant, eo versantur, aut in Deo stabiiliuntur felicius; quo attentiùs eas perspiciunt, tanto ardentiùs in eas prospicere desiderant: de cuius beatissimæ atque omnibus bonis cumulatissimæ occupationis dignitate atque præstantia, & singularibus commodis quæ ex assidua rerum æternarum contemplatione & cognitione Dei nobis proueniunt, non desunt qui piè & grauiter scripserint, Cyrillus^b, & Clemens Alexandrini^c, Bernardus^d, aliisque. Eius adipiscendæ optimam rationem hîc solùm propono, quam huius emblematis inscriptio ex Regio Vate petita, D. Basilio interprete, innuit^e. Exalta & diligens tui ipsius consideratio viam tibi præstruet ad cognitionem Dei; in te ipso enim tangam mundo quodam distinctè adornato, licet exiguo, contemplari licebit eximiam conditoris tui, & incomparabilem sapientiam, vt ex anima incorporeæ, Deum esse incorporeum nullo circumscripturn loco, innisibilem, &c. cùmque animæ humanæ vim & corporis structuram fusè exposuisset, subdidit, Per hac itaque omnia cognoscere licet imperuestigabilem eius qui te condidit sapientiam, adèò ut cum Propheta ipse tu possis dicere^f, Mirabilis facta es scientia tua ex me. Attende itaque tibi vt attendas Deo. Ήν ἡπα, ὡς τοικε, μάντυον μέγιστον μαδηνάτον τὸ γνῶναι αὐτὸν· εἰατὸν γὰρ τις εἰαὶ γνών, δεὸν τοι· δεὸν ἢ εἴδος οὐμαδηνάτον δεῖ. Est ergo, vt videtur, disciplinarum omnium pulcherrima maxima seipsum nosse; si quis enim se ipsum norit, Deum cognoscit; quod quis Deum cognoscet, ei assimilabitur. Idem & confirmat in quadam epistola Magnus Antoninus, aiens proximum gradum ad cognitionem

Cassiod.
tract. de
amicit.

Isai. 19.

B.Petr.Dam.
opusc. 12.
cap.24.
D.August. in
Psalm. 139.
Sen.de beata
vita c.28.
S.Paulin. ep.
4.ad Seue-
rum,initio.
a l.4. conf.
c.1.

2.

b l.11. Ioan.
c.17.
c 6. & 7. Str.
d Setm.37.
in Cant.
e hom.3.

f Psal. 138.

Clem. Alex.
l.3.ped. c. 1.
initio.

g Ep.6.

Dei,

Dei, esse cognitionem sui ipsius, & quod processus in hac maiores feceris, eo etiam maiores in illa te facturum: sicut quo profundiū alteram situlam in puteum demiseris, eo altius alteram extolles; quo vallis est depressior, eo mons est sublimior. Elegans est atque è præsenti a c. 4. de dia. proorsus argumento S. Dionysij Areopagitæ^a, utpote auis cœli, (quemadmodum eum D. Chrysostomus appellat) gyrus in hunc modum, ψυχής δὲ κίνησις δέ τι κυκλικὴ μόδη; οὐ εἰς ἑαυτὴν σύσθετος ἐπὸ δέξιῷ. οὐ δὲ νοεῖν ἑαυτῆς θυγάμεων οὐ ἔνοεσθις συνέλεξις, οὐτεπεὶ οὐ πάντι κύκλῳ τὸ ἀποτέλεσματι θεραπεύειν, οὐ δέξιῷ πολλῶν τῷ δέξιῳ ἑαυτὴν ἑαυτὴν ἐπιτρέψουσα, οὐ συνάγεσσα προτερεῖ τοῖς ἑαυτοῖς. εἴτα οὐς ἔνοεσθιν γενομένην ἐνώπιον ἐνομένως θυγάμεων, οὐ δέξιος ἐπὶ τὸ κύλων, οὐ ἀγαθὸν χειραγώγεσσα, τὸ οὐπέρ πάντα τὰ ὄντα, οὐ ἐν, οὐ τέτοιο, οὐ ἀναρχεῖν, οὐ ἀπελεύθητον id est, *Animæ verò motus circularis* quidem est ingressus in se ipsam ab externis, atque intellectualium eius virium glomeratio uniformis velut circulo quodam acta, munus non erraticum ei largiens; eamque à multis exirrificus circumfusis diuertens, atque colligens; primum quidem in se ipsam; secundò tamquam uniformem iam effectam, singulariter unitu potestatibus copulans; tertio hinc ad pulchrum bonumque perducens: quod super omnia qua sunt, est unum atque idem, neque principium habens, neque finem.

3. Concludat hoc caput pariterque hunc quinquagenum Emblematum numerum, quem ad ornatum Bibliothecæ suprà polliciti sumus, b Catech. 9. hæc D. Cyrilli Hierosolymitani parænesis^b ad veræ & fructuosæ scientiæ circuitum. *Vade* (inquit) *ad apem*, & *disce quam laboriosa sit*; *quomo- do per flores omnis generis oberrans congerit sibi mel in usum*; *vt & in cir- cuiens diuinæ Scripturas tuam ipsius salutem apprehendas*. Hoc porrò con sequere, si ad solicitam mentis in studia literarum intentionem, tri ipius ac Dei cognitionem consectere, atque eadem pietate & animo quo D. Augustinus^c solebat ad Patrem luminum conuersus, dicas, *Déus semper idem, nouerim te, nouerim me.*

S E C T I O VIII.

Orthographia generis columnarum pingendis Bi- bliothecæ parietibus. Plutei, loculamenta, ima- gines virorum bene meritorum de re literaria, librorum in suas classes & titulos distributio.

I R V M est quantum insit venustatis in apta locorum ex architecturæ legibus descriptione: quam quidem si vllibi esse par est, eam certè in Bibliothecis reperi conuenit, vbi sedes est mentis, & domicilium ingenij, hoc præstamus ista sectione, simùlque quæ præfixis titulus innuit.

C A P V T I.

*Dorica ratio in Musei & Bibliothecæ descriptione
eligitur.*

Negauerunt olim quidam Architecti apud Vitruvium^a, dorico genere ædes sacras oportere fieri; non quod inuenusta esset species, & forma displiceret; sed quod mendosæ & inconuenientes symmetriæ conficerentur. rectè, an perperam senserint, non est huius loci disputare. Consulendum super ea re Vitruvius qui rem totam ita se exponere profiteretur, vt si quis voluerit iis rationibus quas proponi ingredi, habeat proportiones explicatas, quibus efficere possit emendatas & sine vitiis ædium sacrarum perfectiones.

I.
a lib.4.c.3.

Nos in hac Musarum æde quam molimur, doticam rationem præserrim adamamus; neque mens est præsentem materiam in aliud genus commutare, vt fecit Hermogenes Architectus, qui cùm paratam habuisse marmaris copiam in doricæ ædis perfectionem, ex eadem copia eam ionicam Libero patri fecit. hoc solum faciemus: columnas ex dorico, ionicō, & corynthio statuemus; quandoquidem compositum illud genus iam pridem receptum est: verum coronidem omnino volumus esse doricam; quæ tantum abest ut prescribi debeat à templis, vt potius templorum sit maximè propria; cùm plerumque videamus expressas in metopis sacrificiorum patinas, bubula capita, & alia id genus, quæ ad templorum & rei sacræ procurationem pertinebant; quemadmodum extra templo in doricis ædificiis, easdem metopas videmus scalpili tuis, galeis, aliisque bellicis instrumentis, quæ omnia relinquentur Architecti arbitrio, dummodo aliquid significant quod ad rem pertineat. Capitula columnarum non achantis, (vt ferè mos est) sed oleis & palmis vestiri optauerim, quæ duo arborum genera sapientiæ & eloquentiæ destinata sunt. nam olea suppeditat unde Philomusi nocturnis vigiliis, & antelucanis luctubrationibus vacent; & palma insignium Rhetorum foribus quondam apponebatur, quemadmodum obseruauit Lucianus^b, οἱ φοίνικες ἢ ἐπὶ τῇ θύρᾳ χωροὶ ἵστησανθέντοι.

2.

Triginta octo intercolumniis tota describitur: quatuordecim hinc inde in longitudinem, quinis in latitudinem. Quæ ad Orientem spectant fenestræ lumen excipiunt, exceptis duobus medio proximis: in quorum altero velim esse imaginem Christi crucifixi, in altero Beatisissime Virginis, vt superius utramque descripsimus; in medio intercolumnio ad Occidentem erit ingressus, seu ostium Bibliothecæ. Quartum & undecimum intercolumnium ad Septentrionem & Meridiem perforatum erit luminis gratiâ: nec propterea violare nobis videmur eas leges, quas superius tulimus, quia haec quatuor fenestræ minus præcipue sunt, ac rarius aëri ac ventis aperiendæ. Quis enim putet ita intelligendum esse Vitruvium, vt in amplis Bibliothecis, in quibus erit dupla latitudini longitudo, sol oriens solum perforandus sit? alioqui necesse est remotiores partes esse tenebrosas, conclave inuenustius,

b in Retho-
rum doctore.

3.

atque oculum offendit, nec satis aërem renouari, si tantummodo ab una cœli regione subeat & expellatur.

4. Inter singula intercolumnia in coronide metopæ quinque triglyphi (preter eos qui singulis columnis respödebunt) quatuor sunt. loco patinatum & bubulorum capitum in lacunaribus inter triglyphos; icones quorundam virorum eruditione illustrium, velut in numis expressæ, quas postea singulatim indicabimus, depinguntur. In vigintiquinque metopis supra quinque intercolumnia ad Occidentem, erunt imagines vigintiquinque personarum Ecclesiasticarum, à quibus insignes Bibliothecæ conditæ sunt: in vigintiquinque oppositis ad Occidentem, Principum, Regum, Imperatorum icones, qui excitandis Bibliothecis rem literariam auxerunt. In aliis decem metopis quæ imminent duabus fenestris ad Septentrionem, decem Sibyllarum: in aliis decem ad Meridiem, decem fœminarum eruditione insignium.

5. In medio Bibliothecæ inter septimum & octauum intercolumnium, intergerinum arcum esse volo, cuius parastades hinc inde extra partem binis, vel binis sesquipedibus proiiciantur. Huius porro arcus duo erunt commoda: alterum, quod duplex velut conclave constitutus sit, sicutque sublatetus omnem illam oculorum offensionem, quam ex nimia longitudine oriti necesse esset: alterum quod ædificio quoque addat firmitatem; de cuius pictura, quemadmodum de vitreorum specularium imaginibus, dicetur capite sexto.

C A P V T II.

Quid sint Bibliothecales plutei, cunei, armaria, foruli, nidi, pegmata: item librorum loculamenta, seu repositoria, qua ratione fieri placeat.

1. **P**ostrema cura extruentis Bibliothecam esse debent capsæ, seu pegmata, seu loculamenta reponendis & disponendis libris idoneis; quæ quoniam sunt diuersi generis, & diuersis nominibus appellantur, ideo de singulis breuiter dicere egredior. Sidonius Apollinaris villâ quandam in agro Nemausensi describens, inter ludos & delitias, quibus illa affluebat, animorum literaria oblectamenta & ornamenta non omittit. *Hic libri (inquit) affatim in promptu videre te crederes, aut grammaticales pluteos, aut Athenei cuneos, aut armaria extructa Bibliopolarum, &c.*

2. Plutei sunt sectiles tabulæ, quibus vtruntur illi, qui aliquid meditantur & conscribunt, molliter deuexæ versùs vrentis pectus, commodatis causâ, vnde hoc Persij carmen, quod iam abiit in prouerbium,

Nec pluteum cadit, nec demorsos sapit vngues,
solent enim qui magnâ diligentia aliquod opus literarium elaborant, cùm sentiunt tarditatem styli, & contentionem adhibent in entiendo lambendoque ingenij fœtu, percutere pluteum velut irati, & arrodere suos vngues: & quia dispositos habent necessarios libros, atque ad manum in parato pegmate, adeoque interdum in ipso declivi pluteo in quo

quo scribunt; ob id *Plintens* sumitur frequenter pro librorum reposito-
rio, præsertim pro eo quod est recti instar displuati, hoc est, vtrâque
parte declivis, inclinatû, in quo plures simul legendi libri proponuntur.
Alias huius vocis notiones nō attingo, quia nihil ad præsens institutum.

In *cuneis* reponi dicuntur libri, sumptâ metaphorâ à gradatis
& scansilibus theatrorum cuneis, in modum leniter iacentis cli-
ui, ita vt imus gradus esset deuexior secundo, secundus tertio, atque
ita de cæteris, vt ad singulorum aures vox sine obice appelleret, nec alij
aliis spectantibus officerent. loculamenta librorum in talem formam
disposita rectè *cunei* appellari possunt.

Armaria sunt duplicis generis. quædam sic fiunt. Erectæ duæ, vel
plures tabulæ transuersis aliis inter se coniunctæ parietibus affiguntur,
ac deinde in parte aduersa serâ occludantur, adeò vt interdum nec con-
spiciantur occlusi libri dispositi in transuersariis tabulis: interdum
conspici quidem possunt per ferrea, vel ærea reticula, at non tangi: quæ
cautio adhibetur libris ab aëre, à puluere, à promiscua contrectatione
& furaci manu conseruandis. Alterum genus fit ex intestino opere, ac
iuxta ipsum parietem inseritur. Tale in suburbano suo Laurentino
fuisse scribit iunior Plinius ^a. *Parieti in Bibliotheca speciem armarium in-*

3.

4.

serum est, quod non légendos libros, sed lectitandos cupit. Armariorum men-
*tionem facit Vitruvius ^b referens Aristophanem coram Rege Ptole-
mæo in illa celebri diuersorum scriptorum contentione, fretum memo-
ria è certis armariis infinita volumina eduxisse. Et sanctus Eucherius
de sancto Honorato Lirinensi loquens, *Quis non beatum se, beataque scri-
næ sua non credidit, in parvo ex ore ipsius munere magna benedictione di-
tatus?* Et sīne tantum in scriptis illius salis, tantum dulcedinis erat, vt non
scrinijs & armarijs, sed area pectoris condi mererentur. Optatus, *Postquam*
peruentum est in Bibliothecam, inuenta sunt ibi armaria inania. Ex quorum
verbis licet non liqueat vtra armaria intelligentur, an affixa parieti, an
inserta; eorum tamen usum ac veterem morē satis probant: sicut Se-
neca ^c eorum elegantiam, *Armaria cedro & ebore aptantur* (inquit;) &*

a l.2.ep.17.

*b Præfat. 2.
ep.17.*

Vopiscus, aptam per numeros eorum distinctionem habet Bibliotheca
Vlpia; *in sexto armario librum Elephantinum.*

c de tranq.

*Forulos & nidos eodem sensu accipio pro illo spatio, quod singuli li-
bri in *plateis*, vel *cuneis*, vel *armarijs* occupant. Iuuinalis forulorum*
meminit,

5.

Hic libros dabit & forulos.

Nidorum Martialis ^d,

d l.1.ep.118.

De primo dabit altero vero N I D O

Rasum pumice, purpuraque cultum

Denarijs tibi quinque Martiale.

Et dedicans suburbanae Bibliothecæ Iulij Martialis autographum se-
ptem librorum, sic eum alloquitur ^e:

Hos N I D O licet inferas vel imo,

Septem quos tibi misimus libellos,

Auctoris calamo sui notatos.

e Ep.16.

Quod pertinet ad loculamenta, & pigmenta, quibus verbis usi sunt

Seneca & Tullius, ego generalius quiddam esse puto, & omnes librorum thecas sive dilcriuinine peculiari in quibus libri reponuntur.

7.

Iam si meum munus sit digerere publicam Bibliothecam, & volumina suis quæque locis aptè distribuere; iubeam mihi confici in amplio & proportione alto conlaui (quale suprà descripsimus) elegantia armaria affixa parieti, singula in singulis intercolumniis, ac reticulatis, (vti diximus) concellis clausa; atque in iis sex circiter, vel pro librorum designatorum numero plures paucioresve transuersarum tabularum ordines excipiendis libris accommodatos. Armarij verò achitec̄tura talis esto. Duæ columnæ coronidem sustineant tympano & fastigio desuper impositis, cum tribus supernè basibus hinc inde vnâ, & tertâ in medio statuendis hermulis (quos statuas appellare libet, & cum Plinio & Tullio, dimidias) tritum vitrum insignium in ea facultate, cui illud armarium destinatur. In coronæ cimatio inscribatur aureo & spectabili charactere titulus communis librorum ibidem reponendorum: v.g. *Biblia sacra, Scriptura, interpretes, Philologi*, sicut postea monebimus; in quem titulum intuens statim scias cuius facultatis libti recondantur in illo armario, & quales familiae ingeniorum ibi habitent.

8.

Pro armariorum columnis, velim ponи certorum hominum de relietaria male meritorum statuas, quorum alij aperto odio doctrinam prosecuti sunt; alij ingenio suo & eruditione abusi perpetuam ignominiam & dedecus merentur. Imitamur hac in parte Græcos, qui Caryatibus bello vietiis, virisque imperfectis, atque vrbe solo æquata, matronas in seruitutem abductas graui contumelia coegerunt poenas pro ciuitate pendere. Nam qui tunc fuere Architecti, ædificiis publicis eorum imagines in opere statuerunt oneri ferendo pro columnis, vt etiam posteris memoria peccati Caryatum memoriae traderetur. Eamdem ob causam Lacones numerosissimo exercitu Persarum profligato, ac porticu ex manubiis pro triumpho constitutâ, collocauerunt simulacra captiuorum sustinentia rectum ac epistylis eorumque ornamenti tanquam iugo pressa; vt & hostes horrescerent, (inquit Vitruvius^a) timore eorum formidinis affecti; & ciues ad exemplum virtutis adspicientes gloriâ erecti, ad defensionem libertatis parati essent. Haud alia lege admittimus in hanc Bibliothecam osores literarum, & scriptores bonis moribus infensos, nisi vt ignominiosam seruirutem seruant, & velsinæ suæ ac improbitatis poenas sub iugum missi, & ferendis oneribus destinati persoluant.

a l. 1. c. 2.

9.

Vno & altero passu à singulis armariis, velim statui singulos pluteos eiusdem longitudinis, atque ipsa armaria; verùm humiliores, vt pote lectio librorum & scriptioni aptos. Non ob id tamen deerit mensa in medio Bibliothecæ instructa supellecstile literariâ, de qua infrà lib. 3. Pluteos humiliores tabula in longum porrecta diuidet; vt hinc inde ex vtraque parte constituantur plura tabulata librorum, ad Meridiem tria, ad Septentrionē totidē. Atque hunc in modū erit locus in Museo excipiendis libris tanto amplior: quod si in Regia Bibliotheca S. Laurentij Escorialis prouisū fuisset, nihil fuisset necesse addere alterius conlaui appédicē: qua de re dissertatione peculiari dicemus in calce huius operis.

C A P V T III.

Ritus dedicandarum imaginum viris insigniter doctis, præsertim in Bibliothecis.

Gratulatus est ætati suorum temporum iunior Plinius a esse ad-
Huc curæ hominibus fidem & officium, & qui defunctorum quo-
que amicos agant. huius gratulationis occasio fuit Titinius Capito,
qui ab Imperatore impetravit, ut sibi liceret statuam L. Syllani in foto
ponere. Pluchrum (inquit) & magna laude dignum amicitia Princi-
pis in hoc vti, quantumque gratia valeas aliorum laudibus experiri.
Est omnino in vsu Capitoni claros viros colere; mirum est qua reli-
gione, quo studio imagines Brutorum, Cassiorum, Catonum, vbi po-
test habeat; idem clarissimi cuiusque vitam egregiis carminibus exor-
nat. Scias (o magnam vocem, eamque verissimam!) scias ipsum plu-
tini virtutibus abundare, qui alienas sic amat. Reditus est Sylla-
no debitus honor, cuius immortalitati Capito prospexit, pariter &
sua; neque enim magis decorum & insigne est, statuam in foro Po-
puli Romani habere, quam ponere. hæc Plinius. Quibus verbis (quia
in rem nostram bellissimè conueniunt) præludere placuit iis, quæ mox
dicturi sumus de virorum eximie doctorum Bibliothecalibus statuis.

Plurimos ex iis, qui olim excellebant eloquentia, eruditione, inge-
nio, & aliis animi ornamentis, habuisse publicis in locis statuas argu-
mento est Leontinus Gorgias, cui nimirum Rhetori in paucis claro-
vniuersa Græcia statuam auream posuit, aut saltem inauratam. Insignio-
res Philosophie eodem honore affecti sunt, vt refert Tertullianus; Phi-
losophi (inquit) statuas & salariis remunerantur, illis statuas diffunditi,
imagines inscribitis, tirulos inciditis in æternitatem quantum de
monumentis potestis. Sidonius Apollinaris b satis innuit fuisse dela-
tum honorem imaginis viris doctis, cum gratulatur Ioanni cuidam
professori literas postliminio in Galliis restitutas, quem proinde sepul-
tarum suscitatotem, fautorem, atque asserotem appellat, alterumque
Demosthenem, alterumque Tullium; nunc statuas consecrandum, nunc ima-
ginibus. Idem Siagrio in hæc verba*. Cùm sis consulis pronepos, idque per
virilem successionem: cùm sis è semine poëta, cui proculdubio statuas dede-
runt litera, si trabea non dedissent. ex quibus planum est non solùm consu-
les, verum etiam viros egregiè doctos fuisse honoratos statuis.

Quemadmodum autem loca publica & patentia visa sunt olim pre-
cipue idonea ponendis statuis virorum fortium, & bene meritorum de
Rep. quod de rostris mouet Tullius c; ita literatorum hominum ima-
ginibus nullus locus videtur esse aptior Bibliothecis: nimirum ut vbi
magni illi viri reliquerunt ingeniorum suorum imagines in librorum
monumentis, ibidem etiam corporum non desint simulacra. Quidni ergo
(inquit Seneca d) magnorum virorum imagines habebant incitamenta animi:
quæ si honoris causâ ponuntur in Bibliothecis, quod studiosi homines
conuenite solent, non est dubium quin earum aspectu multum incen-
dantur

1.

a Ep. 17. l.1.

2.

Val. Mar.
1.8.c.vlt.
Tull.3. de
orat.

b Ep. 2.1.8.

* Afranij
Siagrij Lug-
dunensis, in
qua etiam
vrbis fuit
eius sepul-
crū. Siagriæ
gentem Ec-
clesia thesa-
rum appellat
Ennodius in
Epitaphio.
Doctrinam
Siagrij, com-
mèdat Sym-
machus.

3.

c Ep. 50. &
aliis.Tullius pro
Sextio. Ad
statuam nul-
lus est locus
rostris clari-
tor. & viris
fortibus pro
rostris po-
nuntur ima-
gines.D. Hieron.
tom. 3. ep.
ad Marcell.
d ep. 44.

a ep. 25. l. 10. dantur ad studia literarum : quandoquidem huic hominum generi , vt. potest ingenuo & liberali , nihil sit honore antiquius , optimoque iure illis tribui possit quod Symmachus^a scribit in hæc verba. *Senatus impatiens dispœadij sui solatium fecit de honore virtutis , vestrumque numen precatur , ut virum nostra etate mirabilem statuarum diuturnitas tradat oculis posterorum : quia ornamentis bonorum incitatur amulatio , & virtus amula aliter exemplo honoris alieni.*

b in Tiber. c. 70. 4. His statuarum honoribus velut facibus gloriæ succensos à Tiberio Principe multorum poëtarum spiritus Suetonius^b prodiit. Tiberius Cæsar studiis etiam addictus fuit , & artes liberales virtusque generis studioſſimè coluit , &c. Euphorionem , Rhinianum , & Parthenium imitatus , quibus poëtis admnodum delectatus scripta eorum & imagines publicis Bibliothecis inter veteres & præcipuos authores dedicauit : & ab hoc plerique eruditiorum certam ad eum multa de his ediderunt.

c. l. 35 c. 2. 5. Sunt igitur bibliothecales imagines haud segnes stimuli generofarum mentium in literario curriculo , atque eminentioris doctrinæ dignissima præmia. huius moris auctorem Pollionem fuisse reperio , de quo sic Plinius^c. Non est prætereundum & nouitium inuentum ; siquidem non solum ex auro argentoque , aut certè ex are in Bibliothecis dicantur illi , quorum immortales animæ in iisdem locis ibi loquuntur ; quin etiam qua non sunt finguntur , pariūntque desideria non traditi vultus , sicut in Homero enenit , quo maius (vt ego quidem arbitror) nullum est felicitatis specimen , quam semper omnes sive cupere qualis fuerit aliquis. Afinij Pollionis hoc Romæ inuentum qui primus Bibliothecam dicando ingenia hominum rempublicam fecit. Qui mos deinde propagatus est ad posteros. Idem factum fuisse à Silio Italico tradit iunior Plinius^d , qui cùm maculam veteris industriae laudabili otio ablueret in suo ex vrbe secessu , è quo ne aduentu quidem noui Principis commotus est , plures in Campania villas possidebat , multumque vbique librorum , multum statuarum , multum imaginum , quas non habebat modò , verum etiam venerabatur ; Virgilij ante omnes , cuius natalem religiosius quam suum celebrabat. Haud dubiè Silius istas imagines doctorum hominum habebat in suis Bibliothecis , & nouitio illo inuento delectatum fuisse credibile est ; quandoquidem (eodem Plinio teste) tantopere noua prioribus neglectis adamabat , vt esset op̄. siue , vt significantius habent vetusta exemplaria , κανόνες . & vñque ad emacitatis reprehensionem. Idem Plinius rogatus à doctissimo viro Herennio Seuero , qui magni aestimabat ponere in sua Bibliotheca eruditorum hominum imagines , rogat Seuerum suum per epistolam , curet sibi exscribi pingue certos homines , atque pictorem eò diligentio-rem adhibeat , quòd cùm arduum sit (ait) similitudinem fingere ex vero , tum longè difficultima est imitationis imitatio : id postulat quantum amicitiae ratio petitur pro summa quæ Seuero inerat studiorum reue- rentia , & summo amore studiosorum.

Claud. minor incom- 6. Numeriani oratio tantum habuisse ferrur eloquentiæ (ait Vopiscus) ment. cp. 7. vt illi statua non quasi Cæsari , sed quasi Rhetori decerneretur ponenda 1. 3. De duplice in Bibliotheca Vlpia , cui subscriptum est , Numeriano Cæsari oratori tem- honore quæ poribus suis potentissimo. Sidonio Apollinari tribui potest vetus inscri- ptio,

ptio, Claritate ingenij coronatus est inter Poëtas Latinos omnibus sententiis iudicium. De se ita ipse scribit, consecutus
Vel quod adhuc populo simul & plaudente Senatu,
est plana &
Ad nostrum reboat concava Roma sôphos.
statua.

Nil vatum prodest adiectum laudibus illud,
Vlpia quod rutilat porticus are meo.

Idem alio loco^a licet expertum se dicat sinistra fôbila lingue, tamen gloriatitur, se feliciter enauigasse, & potitum fronde geminæ coronaæ,

Quam nibi indulxit populus Quirini

Blattifer*, vel quam tribuit Senatus,

Quam peritorum dedit ordo consors

Iudiciorum.

Cum meis ponistatuam perennem

Nerna Traianus titulis videret,

Inter auteres utriusque fixam

Bibliotheca.

Videtur inde confidere Iustus Lipsius Sidonium duas statuas habuisse, unam in Græca Bibliotheca, alteram in Latina: verum potius accedo Sirmundo nostro, qui ex ultimo pentametro, quod suprà retulimus, putat unicam habuisse, quæ tamen esset posita in ea porticu, quæ communis erat utriusque Bibliothecæ.

C A P V T IV.

*Quo loco olim posita imagines in Bibliothecis, & in
hac ponendæ.*

Occasionem huic quæstioni dederunt quædam auctorum loca
haud ita clara, quin aliqua luce indigeant. In primis difficultatem
facit Seneca^b, cùm suggillans suorum temporum studiosam luxuriam
& inanem librorum apparatum, ait non esse quod minus ignoscas nomen are,
aut ebore captanti, quām inter multa millia librorum oscitanti, cui voluminum
suum frontes maximè placent titulique. Tum paulò inferiùs, Nunc ista ex-
quisita, & cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum in speciem
& cultum parietum comparantur. Quænam sunt ista monumenta inge-
niorum descripta suis imaginibus? fuerintne auctorum ipsorum ima-
gines intus in voluminum limine expressæ, ut etiamnum à multis fieri
solet? De ultimo dubitauit Iustus Lipsius^b, ob ea verba Senecæ quæ re-
cili; ex quibus tamen non satis liquet de imaginibus, licet de ornatu
plusquam satis. Primum probabilius videtur, & facile crediderim pro-
pagatum à veteribus ad hæc tempora morem, qui hac etiam ætate ser-
uatur à multis, qui non solùm suæ mentis & ingenij in suis commen-
tationibus stylo exaratis, verum etiam corporis sui figuram penicillo,
vel (quod frequentius est) ex æreæ formæ prototypo expressam poste-
ritati tradere appetunt. Coniecturæ meæ accedit Plinius hæc de Roma-
notum doctissimo referens. Marcus Varro benignissimo inuento inser-
tis

i.

b de transq.

c Synt. c. 10.

tis voluminum suorum fœcunditati non nominibus tantum septingentorum illustrium, sed etiam aliquo modo imaginibus, non est pulsus intercidere figuræ, aut vetustatem æui contra homines valere; inuentione muneris etiam Diis inuidiosus, quando immortalitatem non solum dedit, verum etiam in omnes terras misit, ut præsentes ubique esse, & claudi possent. Germanissimus erit horum verborum intellectus, si statuamus, vultus virorum illustrium reipsâ depictos calamo, vel penicillo, vel ex incisa ærea lumina posteritati exhibitos in Marci Varronis libris.

2. Secundus locus destinatus istis imaginibus mihi videtur esse spatum illud quod erat inter cœlum Bibliothecæ, & librorum loculamenta, ut nimirum auctorum imagines imminenter suis operibus, eaque quasi supernè tegerent: idque ita factum coniicio, quia & hoc etiam hodie video fieri, & quia talis collocatio commoda est, & venusta. Accedit Tullij auctoritas scribentis malle se in sedicula, quam Atticus habebat in Bibliotheca sub imagine Aristotelis, sedere, quam in sella curuli. Sedere autem non poterat Cicero sub imagine, nisi fuisset altiore loco collocata, nec collocari conuenientiore loco ab Attico potuit, quam supra ipsius auctoris immortalia monumenta. Eodem atque imagines loco, id est, supra pluteos posita fuisse eorumdem auctorum signa, innuum idem Tullius & Iuuenalis: ille cum sigillorum plutealium facit mentionem^a; iste cum ait^b,

Et inbet Archetypos pluteum fernare Cleantas,
hoc est, absolutissimas philosophorum è pluteis sua opera quasi despectantium imagines, quæ esse possint pictoribus exemplaria è quibus similitudinem exprimant.

3. Denique integras statuas positas in porticibus Bibliothecarum monuit nos Sidonius cap. præcedenti,

Vlpia quod rutilat porticus are meo.

Porrò ex iis quæ diximus de Hermis & Bibliothecalibus statuis, facil est colligere quænam fuerit materia omnium statuarum quæ admittantur in Bibliothecas, nimirum promiscua, aurum, argentum, æs, lignum, marmor, pto cuiusque facultate & opibus; gypsum quoque lumenalis^c,

— Plena omnia gypso
Chrysippi inuenias.

4. Animaduero præterea ex Plinio Pollionem, in ea Bibliotheca quæ primùm in vrbe publicata est, vnius M. Varronis viuentis imaginem posuisse; sapienti sanè instituto, ne quisquam è viuentibus quieti posset obtrectari suæ eruditioni, si non dedicaretur & ipse in Musarum æde: quæ causa fuisset (accidente præsertim adulazione) cur hand pauciores oportuisset collocari statuas, quam libros, potiusque extitisset Pinacotheca, quam Bibliotheca, ac illico populis statuarum. Deinde longe incorruptius est iudicium de fato functis, quam de viuentibus, monētque verus parcemus, neminem consecrandum ante mortem. Sed cur M. Varroni tributum, ut viuus dedicaretur in Bibliotheca? Certe hoc debebatur eximia eruditioni eius hominis, quam nec inuidia leuiter perstrinere

a 1. ad Att.

ep.

b 8 Sat. 32.

c Sat. 2. 1.7.

c. 30.

gere potuit; fuit enim & vulgo habitus est *vir Romanorum eruditissimus*: cuius est apud *Quintilianum*^a breue quidem verbis, sed sensu valde diffusum istud elogium, *Quām multa, imò penè omnia tradidit Varro?* Non eadem causa fuit cur M. Tullius, qui constituerat neminem eorum qui viuerent, includere in dialogos, mutato consilio M. Varro nem in libros Academicos induxerit: hoc fecit potius Attici literis commotus, qui scriperat Varronem hoc desiderare, & id magni aestimaturum, quām ne videretur *çlāvēdēçç*, id est, virorum illustrium amator; scriperat enim Atticus largiendum esse aliquid viris minūs illustribus, ac præsertim Varroni id honoris expetenti: secus, sermonem daturū multis si solos Lælios, Luculos, Catulos, Africanos in ore haberet: hoc enim ex ambitione profectum, atque ex aliorum contemptu existimari posse. Iam intelligis quām multis necesse fuisset colloca-re imaginem in Bibliothecis, si mos fuisset poni viuis, quandoquidem Marcus Tullius indulserit M. Varronis ambitioni, aut amicitiæ, vt ei sermonem tribueret in Academicis suis quæstionibus. *Quis* istorum qui extruunt Bibliothecas, non amat hominem aliquem literatum? Imò isti homines profiteri solent, vel fingere, se omnium eruditorum esse amicissimos, eosque familiariter nosse. Nos Pollionis exemplum secuti, nullum ex illis scriptoribus qui adhuc superstites sunt, refere-mus inter illos indigetes, quibus vel hermeticas, sive pectorales statuas, vel imagines pictas ponemus. Nullum, inquam, qui adhuc sit inter viuos, hīc pingemus, ne ipsum quidem nostræ ætatis Varronem. *Quis* enim is sit, admodum difficile foret statuere, in tanto excellentium au-torum numero, quorum feracissimum est saeculum istud. In solo Col-legio Imperiali Madritano, in quo degimus, possem nominare duode-cim primæ notæ Scriptores in variis facultatibus, qui hoc genere apo-theoseos dignissimi sunt, ob edita immortalia monumenta suæ eruditio-nis & ingenij; multosque alios, quorum opera prodibunt, Deo be-ne iuuante, & Remp. literariam illustrabunt.

Venio ad collocationē imaginum in hoc nostro Museo: lateraria in-ter columnia in eo sunt omnino viginti octo, vti primo capite monui-mus: ad Meridiem quatuordecim, ad Aquilonem totidem, præter ar-cum in medio transuersum: tum alia quinque ad Ortum, ad Occasum totidem. In decem intercolumniis ex vniuerso illo numero, nullum est armarium, nec abacus, quemadmodum singula paulo post percurren tes indicabimus: ac proinde nullæ erunt hermeticæ statuæ, licet non defuturæ sint imagines in metopis. Quo autem ordine in proximi-mè sequenti intercolumnio à me recensebuntur statuæ & imagines Scriptorum Canoniconum, & captiui Telamones; eadem erit colloca-tio in aliis; vbi proinde solummodo nominabo auctores, ne si singulis (sicut in primo intercolumnio) velim suum singillatim in metopis, vel armatijs podiolijs locum indicare, eadem s̄pe iterans molestus sim. Res sc̄ habet.

a 1.18.inf.
c.1.
Idem 1.12
c.11.

5.

**IN I. LATERARIO INTERCOLVMNIO
ad Occidentem.**

B I B L I A S A C R A.

Media & sublimior statua erit M O S I S; dextra D A V I D I S; finis tra S. P A V L I.

De quinque metopis intercolumnij media S A L O M O N E M p i-
etum dabit; dextra huic vicinior S. M A T T H A E V M; finis tra S. M A R-
C V M; dextra remotior S. L V C A M; finis tra S. I O A N N E M.

C A P T I V I T E L A M O N E S.

Ad dextram

A N T I O C H V S E P I P H A N E S, qui astu occupatis Hierosoly-
mis inter cætera crudelia facinora, etiam libros legis quo scumque re-
perit cremauit, eosque morte damnauit, apud quos reperti sunt
i. Mach. 1.

Ad laevam.

D I O C L E T I A N V S Imp. qui edictum tulit de omnibus Chri-
stianorum scripturis igni tradendis. Euseb. 8. hist. 3.

I N II.

P A T R E S L A T I N I.

S. Gregorius Magnus.
S. Ambrofius.
S. Augustinus.
S. Hieronymus.
S. Hilarius Pictauienfis.
S. Leo Magnus.
S. Cyprianus.
S. Bernardus.

C A P T I V I T E L A M O N E S.

C E R I N T H V S, { hæresiarchæ.
E B I O N

Vt vtrumque refelleret S. Ioannes, suum scripsit Euangeliū.
S. Epiph. hær. 51.

I N III.

IN III.

P A T R E S G R Ä C I.

- S. Athanasius.
- S. Basilius.
- S. Gregorius Nazianz.
- S. Ioannes Chrysostomus.
- S. Irenæus.
- S. Dionysius Areopagita.
- S. Gregorius Nyssenus.
- S. Cyrillus Alexandr.

C A P T I V I T E L A M O N E S.

M A R C I O N hæresiarcha, vocatus à S. Polycarpo primogenitus
Satanae.

A E T I V S hæresiarcha, Atheus, sive Impius cognominatus, ex aurifice Philosophus, ob perplexitates atgutiarum ab ipsis met Arianis,
quibus primum adhærebat, pulsus, insolentissimè se supra Prophetas &
Apostolos extulit.

I N . IV.

Feneſtra.

In metopis.

Q V I N Q V E S I B Y L L Å E.

- Perſica.
  - Libyca.
  - Delphica.
  - Cumæa.
  - Erythræa.
-

I N . V.

S C R I P T V R Å E S A C R Å E I N T E R P R E T E S.

- Beda Venerabilis.
- Dionysius Carthusianus.
- Alphonsus Tostatus, Episcopus Abulensis.

Rupertus Abbas Tuitenfis.

Hugo de S. Caro Cardinalis, qui præter commentarios in vniuersam Scripturam iuxta quadruplicem sensum, scholaſtico, id est, breui sermone, absque fuso ſeculari eloquentiæ fecit Concordantias Bibliorum, laboriſſimum opus (vt ait Sixtus Senensis) & immensi tædij ac temporis, ſed ſacrorum voluminum ſtudioſis magnopere neceſſarium; in quo ſingulas diuinæ Scripturæ declinabiles diſtiones ſecundūm confequentiam li-terarum accuratissima diligentia digeſſit, annotatis non ſolū libris, ſed etiam librorum capitibus, & ca-pitum lineis, in quibus vnaquæque deſiderata diſtio contineretur. Sunt qui exiſtiment hoc immenſum opus ob immensi temporis laboriſque diſpendium, cuius vnius hominis vita vix ſatiſ eſſe poterat, hortatu Hugonis iniunctum fuiffe quingentis ſtudioſis Patribus (Dominicanis) diuersorum Cœnobiorum, ea ratio-ne ut ſinguli ſingulas diſtiones in alphabeticas claſſes redigerent: ſicque breui tempore, multorum ſeduli-tate perfectum fuiffe opus, quod poſtea tam Græci, quam Hebræi ſunt imitaſi. Rabbi enim Isaac, Nathan Iudæus, & Eutalius Rhodius Monachus, ille Hebraicas Bibliorum Concordantias, hic Græcas collegit, quas quidem Romæ Sixtus Senensis vidit in antiquis membranis Græca manu deſcriptas: illas verò typis Iustiniani Venetiis eufas. Ant. Posſeu. *in appar.*

Alphonsus Salmeron.

Franciscus Titelmannus.

Ioannes Maldonatus.

C A P T I V I   T E L A M O N E S.

A R I V S hærefiarcha & funeſtiſſima fax Orbis; de cuius impiis & laſciuis ſcriptis, eorūmque condeſnatione & exuſtione, ac conſtituta in occultatores pœnā capitiſ à Constantino Magno, conſulendus eſt Sozomenus *I.1.cap.20.* & Socrates *I.1.cap.6.* Illud quidem in memorīa di-gnum accidiſſe D. Athanasius eſt auſtor^a, vt cùm ex conſuetudine ſcripta Ariji de hærefi quam protulerat legerentur in Concilio Nicē-no, omnes quoiquot aderant Episcopo, adeò exhorruerint blaſphemiam, vt mox ſuas aures obſtruixerint, quemadmodum & cùm le-cto pariter eſſent literæ Eusebij Nicomediensis, totius Saranica molitiq-

^a or. I. con-
tra Arian.

moltioris præcipui architecti, eas in omnium conspectu disceptas esse testis est Eustathius Antiochenus^a.

APOLLINARIS IN VNIOR hæresiarcha, parentis item impugnatoris Catholicæ religionis filius. Is ex Ariete quem Orthodoxi velut ducem gregis sequabantur tāquam magnū aliquando in Ecclesia agonistā , vñūmq; ex præcipuis scriptoribus hæresum oppugnatorib; ut obseruat Vincentius Lirinensis ; deinde nimia sui ipsius sapientiæ præsumptione (vt D. Cytillus Alexandrinus^b loquitur) ita excidit , vt eum deinceps Catholicī tranquam lupum fugerint. Patrem eum eloquentiæ prædicauit Philostorgius , sed quæ esset verbosa potius quam neruosa. De ludibrio verò quod aliquando passus est in suis scriptis glutino compactis à sancto Ephrem , Gregorius Nyssenus^c elegantem historiam recitat. Eamdem tibi exhibemus sect. 3. c. 3. huius libri.

^a apud
Theodo. l. 1.
c. 8.
Baro an. 325.
n. 21.

^b ep. 5. ad
Acac.

^c de S. Ephrē.

IN VI.

CONTROVERSIARVM DE FIDE DISCEP TATORES.

S. Epiphanius.

Stanislaus Hosius Cardinalis, vitæ sanctissimæ, eruditio-
& eloquentiæ gloriâ celeberrimus , Catholicæ fidei
acerrimus propugnator, atque in Concilio Tridentino
Pontificius Legatus, non semel à Pio V. religionis colum-
na appellatus, & illustribus multorum scriptorum elo-
giis Florimundi Raymundi, Francisci Sacchini, Antonij
Posseuini , Cardinalis Bellarmini clarus. Ei contigit,
quod haud scio an vñquam vlli , vt ipsius libri bis &
trigesies Latina , Germanica, Gallica, Flandrica lingua
ipso superstite typis eusi fuerint , quēmadmodum Stan-
islaus Rescius in eius vita refert. Sed nec omittendum
nonnullos putasse sanctissimam Dei Matrem Hosio
scribenti dictasse libros.

Robertus Cardinalis Bellarminus.

Ioannes Ekius.

Franciscus Turrianus.

Thomas Bozzius Eugubinus.

Petrus Canisius.

Iacobus Gretserus.

CAPTIVI TELAMONES.

NESTORIVS hæresiarcha in B. Virginem Mariam , quam Dei-
li 3 param

param esse negauit impius; linguâ veribus exesâ, & toto corpore computrescente miserrimè mortuus est. Eius scripta vbique promulgata combusta sunt, atque reprobata ab eadem sanctissima Dei Matre in quadam apparitione Cyriaco Abbatи Presbytero Laurę Calamonis, quam ipse narrat c. 46. prat. spiritualis, & ego h̄c in eiusdem B. Virginis honorem tibi refero. Die quadam vidi per somnum mulierem honesta facie, purpura induam, & cum ea viros duos, & ipsos venerando habitu & asperitu praelato. Arbitratus autem sum mulierem illam esse Dominam nostram sanctam Dei genitricem, eosque qui cum illa erant duos viros sanctum Ioannem Baptistam, & sanctum Ioannem Theologum, & Euangelistam. Egressusque de cellula orabam illam, ut ingrederecur, qua non consensit; permansi igitur diutius orans & obsecrans, & dicens: Ne quāso auertatur humilis factus confusus, & alia plurima eiusmodi. Illa igitur ut me vidit instare precibus, eamdēmque postulationem iterare, severius mihi respondit, dicens: Habes intra cellam tuam inimicum meum, & vis ut ingrediar, & his dictis abscessit. Enigilans autem ego affligi coepi, & cogitabam, num aliquod in mente peccatum contra illam admissem, neque enim erat alius aliquis in cella mea, nisi ego solus. Diutius igitur missum discuiens nihil inneni, quod in illam peccassim. Cum verò vidissimum nimio merore absorberi, surgens accepi librum ut legerem, quod per eiusmodi electionem dolorem una cogitatione que repellerem. Librum autem ipsum accep-ram mutuo à beato Iyachio Presbytero Hierosolymitanæ Ecclesie, euoluensque librum inueni duos impi Nestorij libros in fine voluminis scriptos; moxque agnoui hunc esse sanctæ Domina nostra Dei genitricis, semp̄erque virginis inimicum: tunc surgens abiit, librūmque illi qui mihi eum accōmodauerat reddidi, dicens illi: Accipe librum tuum frater, neque enim ex eo tantum utilitatis cepi, quantum detrimenti. Cum verò ille detrimenti ipsius causam sciscitaretur, omnem illi rei ordinem retuli, qui zelo Dei succensus protinus duos illos Nestorij libros ex volume proscidit, eosque igni tradidit, dicens: Non manebit in cella mea Domina nostra & sanctæ Dei genitricis semp̄erque Virginis Maria inimicus.

Liber breuiar. c. II.

E V T Y C H E S hæresiarcha, inconsiderato odio aduersus Nestorium, abreptus, infelici audacia nouus veritatis Catholicæ impugnator evasit, negans duas in Christo esse naturas: & deinde varians afferuit ante adunationem duas in Christo fuisse naturas; post adunationem, vnicam factam esse. Quidquam eum scripsisse non reperio: quia tamen fuit Cathedraticus (ut sic loquar) pestilentia, placuit illum ad infamem cippum ignominiosè religare, eumque & Nestorium communi iugo subdere, rabide tamen à se inuicem vultibus auersis.

IN VII. CONCIONATORES SACRI.

S. Petrus Chrysologus.

S. Vincentius Ferrerius.

S. Bernardinus Senensis.

Thomas à Villanova, Arch. Valentinus, vir sanctissimus.
Cornelius

Cornelius Musus, Episcopus Bitontinus.

Cæsar Calderarius.

Sebastianus Barradius.

Ioannes Osorius.

C A P T I V I   T E L A M O N E S .

M A N E s hæresiarcha , monstrum ex Gnosticorum turpitudine , & Montani deliriis , atque nouis deformitatibus compositum sui horro- re vniuersum obstupefecit orbem , & fuligine obduxit , & ad cerius exi- tium simpliciorum speciosum Apostoli Christi nomen sibi induxit , vt ex D. Augustino constat , & ex ea epistolarum ipsius inscriptione quas ad Marcellum scripsit , vt eum ad suam impieratem pertraheret . Variis scriptis suâm hæresim promulgauir . Cùm verò homo impiè fatuus , suóque dignus nomine Paracletum se esse iactaret , ægrotante filio Re- gis Persarum remouit Medicos , pollicitus eum per orationem se san- tum : quod tamen seçus euenit ac promiserat : mortuo paruulo , qui opera Medicorum poterat sanari , coniectus est in carcerem , vnde aufu- giens in Mesopotamiam profectus est : comprehenso tamen ab satelli- tibus regiis , & ad Regem ducto pellis detracta est , & tanquam vter an- reportas suspensa , corpus traditum bestiis deuorandum . Quàm sæ- pe Manichæorum libri cremati sint , disces ex Iacobo Gaulterio in Chron.

M A H O M E T E s pseudodropheta , Bayræ & Sergij pseudomonachi tetricorum hæreticorum discipulus , & Iudaorum impuris & infeli- cibus preceptionibus vsus opus stygium , (vt Iacobus Gaulterius loqui- tur *septimo saeculo tabula chronographica*) Alcoranum finxit , & consarcina- uit ; quod deinde , vt per Gabrielem Angelum à Deo ad se missum insane nugabatur , in eo Iudaismum simul atque Christianismum sic commen- dauit , vt tamen vtroque interdiceret suis ; vtpote cui propositum fuit diuinitatem Christo abrogare , vesana Arij & antiquorum aliquot cepta vrgere , & eius impiæ contentionis agere promotorem , cuius sit Antichristus olim consummator futurus .

Sequitur arcus intergerinus , de quo postea in fine huius capituli .

JN VIII.

T H E O L O G I   S C H O L A S T I C I .

Petrus Lombardus , Magister sententiarum dictus .

S. Thomas Aquinas .

S. Bonaventura .

Alexander de Hales .

Melchior Canus .

Ludouicus de Molina .

Franciscus Suarez.
Gabriel Vazquez.

C A P T I V I   T E L A M O N E S .

I O A N N E S V V I C L E P H Y S hæresiarcha, cuius plusquam ducenta volumina concremata sunt Pragæ, erronei articuli in Concilio Constantiensi condemnati, corpus effossum, ab Ecclesia proiectum, & crematum.

I O A N N E S H V S hæresiarcha, qui, socio Hieronymo Pragensi, VValdonis & VViclephi errores recoquens, & nouis delitiis perspergens in Christum, in D. Petrum, in Traditiones, in Sanctos, in imagines iniurios, damnatus est rogo vñà cum ipsius libris à Concilio Constantiensi; tum deinde ritè exauguratus ac traditus ciuili magistratu edictus est ad supplicium, gestans in capite mitram chartaceam cum inscriptione, *Hæresiarcha.*

I N   I X .**T H E O L O G I   M O R A L E S .**

S. Antoninus.
Martinus de Clauasio.
Martinus Azpilcueta Nauarrus.
Syluester de Prierio.
Franciscus Cardinalis Toletus.
Gregorius Sayrus.
Ioannes Azorius.
Thomas Sanchez.

C A P T I V I   T E L A M O N E S .

M A R T I N U S   L V T H E R U S hæresiarcha scelestissimus, quām in verbis, moribus, & scriptis spurcus & pestilens fuerit, infinitum sit refferre. Consulendus Florimundus Raymundus *lib. de nascente, progressione, & intereunte heresi.* Hoc solūm dicam, quod ex aliis prodit Iacobus Gaulterius: Sacrilegam animam morte vitæ consentanea exhalauit, cùm enim vesperi bene potus atque hilaris decubuissest, postridie exanimis in lecto repertus est. De eius scriptis singillatim differere nihil attinet: nullum gurgustium fœtentius, nulla camerina putentior, nulla impietas stolidior.

I O A N N E S   C A L V I N U S hæresiarcha, omni Erebi habitu dirior & funestior. De eius vita fusè Hieronymus Bolsecus. Ignominios quoque numelli patiatur infamiam in hac repub. literaria homo nefaria impietatis & libidinis, qui reus infandæ turpitudinis scapulis stigmatis inlustis

hostis egredi ex Galliæ finibus cōpulsus est. De eius scriptis peste extitioib⁹ hoc solū habero ex ipsiusmet ore testimonium inter horribiles illos moib⁹ & dolores, quibus ex hac vita in æternos cruciatus sublat⁹ est, vt pote toto corpore pediculis & vermibus corroso, ac præcipue verendis, quibus auersè & aduersè fœtidissimum vlcus inerat; inter invocationem Dæmonum, scelestas voces, deierationes, maledicta, execratus est illam horam quā primum studierat & scripserat.

Bolsec. c. 22.
Bellarm. I. 4.
de Eccl. cap.
17.
Gault. s. c.
16.

I N X.

I V S P O N T I F I C I V M.

Burchardus VVormatiensis.

Iuo Carnotensis.

Gratianus.

Innocentius IV. Pont. à nonnullis *Pater veritatis* appellatus.

Guido Papæ.

Nicolaus de Tudeschis, Abbas Panormitanus.

Ioannes Andreas Bononiensis.

Didacus Couarruuias.

C A P T I V I T E L A M O N E S.

ARNALDV S DE BRIXIA hæresiarcha, in suminum Pontificē, Cardinales, Episcopos, Clericos, Monachos iniquissimus, afferens bona omnia temporalia Principum esse: suspendio necatus est & combustus.

M. PETRVS CVGNERIVS, siue DE CVGNERIIS, hostis iurisdictionis & libertatis Ecclesiasticæ, contra quam cùm aliquando publicè in quadam oratione dixisset coram Rege Philippo Valelio, cuius Adiocatus, seu Procurator, seu Consiliarius erat in Senatu Parisiensi, eiūisque orationem exceperat docta, grauis, eloquens, piaque oratio Cardinalis Bertrandi Episcopi Augustodunensis; Rex nefandum ratus terræ cœlum subiici, ac temporalia spiritualibus anteferri, item Clericis addixit, concessa illis optata suæ iurisdictionis & libertatis continuatione. Vnde (quemadmodum refert Iacobus Gualterius *sculo 14.*) M. Petrus de Cugneriis dictæ tanta cum audacia causæ mercedem tulit perpetuam infamiam; cuius etiam hodie supersunt vestigia, tum in ridendo illo simulacro informi & simo, quod ad angulum Chori Beatæ Virginis Mariae Parisiensis positum obuius quisque pugnis & cultellis impetit, quodque ipsi erectum dicit Genebrardus ^a, a in Ioan. ^{22.} ut omnium posteriorum salibus & ludibrio ipsius exponeretur impie-
tas: tum etiam in eius nominis celebri contemptu quo vtuntur Galli in hominem stolidum; aut eum in quem iocis agere volunt; illum quippe vulgo vocant, *Maistre Pierre du Cugner.* Quod si homo ille

impotens in hac ipsa vita tot suæ in iura Ecclesiastica petulantiaæ iusto æterni iudicis iudicio pœnas luit; quamquam non inuenio eum ab Ecclesia defecisse, aut post Regis sententiam, in oppugnandis Ecclesiasticis iuribus perstittiſſe; qua, quæſo, erunt nunc multandi ignomina, qui cùm Ecclesiæ, quoad possunt, euertunt iurisdictionem; eo præterea deuenere impietatis, vt ab Ecclesia parente optima fese auer- tant, eiisque filii esse nolint.

IN XI.

Fenestra.

In metopis.

QVINQUE SIBYLLÆ.

Samia.

Cumana.

Helleſpontiaca.

Phrygia.

Tiburtina.

IN XII.

IVS CIVILE.

Vlpianus.

Accursius.

Bartolus de Saxoferrato.

Baldus de Vbaldis.

Iacobus Cuiacius.

Guido Pancirolus.

Dominicus Cardinalis Tuschus.

Antonius Faber, princeps Senatus Camberiensis, Christianæ pietatis adytum, reconditioris Iurisprudentiæ sacrarium, omnis generis literaturæ promptuarium, memorie prodigium, modestiæ miraculum. Viri laudatissimi Elogium pulcherrimè scripsit vir & ipse laudatissimus Antonius Brunus Sequanus, in suprema Dolana Curia Procurator generalis.

C A P T I V I   T E L A M O N E S .

JACOBVS ARMINIVS, sectariorum Arminianorum princeps, S.R. Ecclesiae & summo Pontifici infensissimus, Theodori Bezae aliquando discipulus, mali corui malum ouum.

CONRADVS VVORSTIVS, diuinæ simplicitatis, immensitatis, immutabilitatis, infinitatis impugnator; ab aliis Calvinianis prescripitus & damnatus, ab aliis honorificentissime habitus; qua de re plura idem Gaulterius, qui & refert geminum istud distichon ex odoastrico de hoc sectariorum odio & amore.

At vos posteritas tumulo hec inscribite verba

Posthuma fortuna signa futura mea.

Nulla, Reformatâ, mihi pars dilectior unquam:

Nulla, Reformatâ, pars minus aqua fuit.

I N   X I I I .

PHILOSOPHIA CONTEMPLATIVA.

Pythagoras.

Plato.

Aristoteles.

Ioannes Scotus, Philos. & Theolog. eximius.

Thomas de Vio Caietanus, Philos. & Theol. eximius.

Paulus Aresius.

Petrus Fonseca.

Antonius Rubius.

C A P T I V I   T E L A M O N E S .

ANDREAS BODENSTEIN CARLOSTADIVS; primam Lutheranus, deinde Antilutheranus & Sacramentarius, cœpit scribere anno 1522. Inter hominis phanatici deliria & hoc fuisse refert Feuardentius^a, persuasisse multis nullas arres liberales, aut philosophicas a in append. scientias addiscendas esse, sed soli nudoque Bibliorum textui operam ad Castr. s. impendendam, eoque scholasticos VVirebergenses adduxisse, vt scientiarum humaniorum libros comburerent, sequé ad opificia exercenda conferrent, quemadmodum re ipsa factus est ipse agricola. Eodem errore transuersus actus est Carlostadij in hoc telamonico iugo socius.

PHILIPPVS MELANCHTHON, & ipse hæresiarcha, vt pote Confessionis Augustanae auctor. Quis porrò credat hominem polylogum & poëtam, & aliis humanis literis in nutritum philosophicas disciplinas non esse discendas defendisse, sed opere manuum viuendum; ac proinde drepentè pistorem factum. Eiusmodi fuit Melanchthonis institutum & fides. Extat ipsius Lutheri super hac re parænesis in

Florim.
Raym.l.x.
c.15.

epistola ad Nobilitatem Germaniae data anno 1520. in qua hunc in modum differit. *Scriptura sacra relinquitur; & solus cactus atque Ethnicius Aristoteles primus tenet supra Christum. Censerem omnes hos libros Physica, Metaphysica, de anima, & Ethicorum esse abolendos, eosque omnes tractatus in quibus de rebus naturalibus agitur.* Et scribens contra Ambrosium Catharinum, dicit ad conuelendum funditus Christi Euangelium, Satanam non potuisse meliorem inuenire modum, quam Vniuersitates erigendo. Ea tunc fuit phrenesis Lutheri, à qua postea vtcumque ad se rediit, (inquit Iacobus Gaulterius loquens de Biblistis) vt planum est ex libro quem anno MDXXIV. de scholarum restoratione edidit, & Germaniae Consulibus nuncupauit, Carlostadium hac ratione auocans ab aratro, & Melanchthonem ex pistrina; qui ambo (vti diximus) voluerat hac ratione Scripturam sequi, & in sudore vultus sui vesci pane suo.

IN XIV.

PHILOSOPHIA MORALIS.

Mercurius Trismegistus.

L. Annæus Seneca.

Epicetus.

Plutarchus.

Manuel Palæologus Imp. Constantinus, qui scripsit præcepta educationis Regiae ad Ioannem filium, quæ Græcè extant.

Ioannes de Auila, vir eximiæ sanctitatis, scriptor Asceticus primæ notæ, & Ecclesiastes in Bætica verè Apostolicus, dignus hoc ordine & commendatione perfecti politico-Christianii, vel ob vnicam illam epistolam plenè auream, quam scripsit Prætori Hispalensi, de ratione administrandi Ecclesiastica & sæcularia; utinam omnes rerump. moderatores eam attentè perlegerent.

Ioannes Boterus Benensis.

Carolus Scribanius.

CAPTIVI TELAMONES.

NICOLAVS MACCHIAVELLV斯 pseudopoliticus, atheus, quamvis visus sit voluisse videri Christianus. De hoc homine nihil aliud habeo quod adiiciam ad ea quæ Oforius, Catharinus, Ioannes Molanus, Petrus Ribadeneyra, Ioannes Lensæus, cuius Compendium de libertate Christiana singulariter laudat Antonius Possevinus, qui & ipse iussu Innocentij noni contra eundem impium politicum scripsit; nihil, inquam, aliud præterea adiiciam, quam Macchiavelli

uel nomen, non tam nomen hominis, quam ipsiusmet pseudopolitiae,
vel (vt sic loquar) impij politicis apud omnes bonos nomen esse.

IoANNES BODINVS, quam periculosè à multis teratur, vt po-
te pseudopoliticus, & qui rerum vsu, variarūmque scientiarum specie
incauis sensim instiller Catholicæ religionis obliuionem, docet in
commentario contra ipsum iussu eiusdem Innocentij IX. edito Anto-
nius Possevius, vbi ad extremum ait se optare atque in primis consul-
tissimum videri, significat, vt serio & quamprimum Commentarij poli-
tici Ioannis Bodini non solum purgentur, verum etiam ea aptè inseran-
tur, quæ in religione Catholica, & pietate firmare Principum & Ca-
tholicorum animos possint, & id maximum fore ad Dei gloriam ope-
re pretium.

*IN I. LATERARIO INTERCOLUMNIO
ad Aquilonem, quod è regione opponitur intercolumnio
sacrorum Bibliorum.*

M A T H E M A T I C I.

Euclides.

Archimedes.

Diophantes.

Alphonsus Castellæ Rex X.

Boëtius.

Ptolemaeus Ægyptius, Astronomorum Princeps.

Christophorus Clavius.

Franciscus Aguillonius.

C A P T I V I   T E L A M O N E S.

A B R A M ille Iudæus Mathematicus, qui anno millesimo quadrin-
gentesimo sexagesimo quinto ex coniunctione Iouis & Saturni in signo
piscium Iudæis Messiam id temporis pollicebarur; ratus astrorum effi-
cientia, non Dei misericordia Seruatorem humani generis in lucem
exiturum.

L E M B A V S Iudæus, Astrologiæ nomine clarus, qui anno millesimo
quingentesimo ex syderum positu aspectuque tam asseueranter Mes-
siam aduentare denuntiauit, vt Iudæi passim domos euerterent, quasi
anno sequenti reditus Hierosolymam certus & indubitatus esset. Tole-
rabilita forent hæc delicia in homine Iudeo, quam quæ religionem
Christianam professus Cardanus impiè insaniuit. Recognosce mecum,
& damna sacrilegium Cardani (inquir qui & superiora refert Iulius
Caesar Bulengerus a) statuensis lib. de supplemento Almanachi c. 22. le-
gem Iudaicam à Saturno esse, Christianam à Ioue & Mercurio, Maho-

a.c.r. l.2.ad-
uersus Ge-
neth,

metæ à Sole & Marte ex æquo dominantibus, quorum alter iustitiam alter sœvitiam infundat; Idololatriam à Luna & Marte: quo quid indignus, quid flagitosius dici, aut cogitari potest? Idem in hæc deliramenta erupit octauâ genitura. Christianam legem fouet igneus trigonus, Mahometi aqueus: & vndecimâ geniturâ, Lutheri sectam propter spicam Virginis inualuisse ait, quam quia Martem admixtum habet, & caudam infinita capita reddere defendit. Vide quæ habet Alexander de Angelis cap. 40. lib. 4. hanc Cardani insaniam referens, & refutans: ac faceant isti æruscatores (vt cum Fauorino loquar) & cùm in re omnium maxima sanctissimaque delirent, in minimis etiam repudientur tanquam palearum cassa, vitrea fracta, gurguliones minutæ. Omnino non desint huic armario Telamones, si proferre vélim Iudæum illum, qui Petro Castellæ Regi plurimum gloriæ & felicitatis noua regna & Imperia ex Astronomicis rationibus pollicebatur, & tamen omnibus quæ eo auctore suscepérat bellis infelicitè gestis, multis confossum vulneribus vitam amisit. Si Ludouici Sfortiæ Mediolanensem Ducis Astrologum, quo inconsulto vix quidquam aggressus infelix Princeps Ducatu priuatus in carcere apud Gallos miseram mortem obliuit. Digni præstigiatores non solùm telamonio isto iugo, vetumetiam tam terris & tenebrisiosis latumiis, vt Solem & astra suspicere non possint, donec resipiscant.

IN II.

PHYSIOLOGI.

C. Plinius secundus.

Ælianus.

Albertus Magnus.

Andreas Matthiolus.

Dioscorides.

Theophrastus.

Vlysses Aldroandus.

Iosephus à Costa.

CAPTIVI TELAMONES.

IVLIVS CÆSAR VANIUS, vulgo dictus Lucilius, impiissimus Atheus, qui licet diuinam prouidentiam velut in amphitheatro se exhibere innuat, & Magiam suam diuinam esse; physicam suam, Christianam, & Astrologiam, Catholicam profiteatur, ac se agere contra veteres Philosophos, Atheos, Epicureos, Peripateticos, Stoicos; tamē eius liber potius est contra Theologos Scholasticos, quam contra Atheos: ut etiam alio opere Atheismum docet inscriptionis larvâ dissimulatum, quem viua quoque voce professus est sub specie omnia examinantis.

mantis. Tandem impius Tolosæ viuus exustus est anno 1619.

HENRICVS CORNELIVS AGRIPPA Magus, Cacodæmonem secum canis specie circumducebat, collare magicis quibusdam emblematis inscriptum gerentis. Lugduni in obscura taberna animam agens collari canem liberauit, cum his verbis, *Abi perdita bestia, que me tuum perdidisti.* Ille præcipiti cursu in proximum Ararim se demersit, nec vi piam postea comparuit. Agrippa paulo post è viuis excessit. Iouius in Elogiis.

I N III.

M E D I C I.

Hippocrates Cous.

Galenus Pergamenus, de quo tritum illud, In Galeno^a

Hippocratem non minus viuere, quam in Hippocrate Galenum.

Andromachus Cretensis, theriacæ inuentor.

Auicenna Arabum medicorum princeps.

Franciscus Valesius.

Hieronymus Mercurialis.

Ioannes Fernelius.

Hieronymus Fabritius.

a lib.de
Theriaca ad
Pisonem,
Genebr.l.3.
Chron.

C A P T I V I   T E L A M O N E S.

AVREOLVS THEOPHRASTVS PARACELSVS, Lutheranus, hoc saltem nomine iugo telamonio dignus, quod in iis libris quos edidit, aut solidioribus disciplinis, aut ipsi Catholicæ pietati tenderit insidias; fueritque magicis deliriis & Geomantia addictus. In Chymica quam tantopere exercuit, sitne facilior abusus atque perniciens, quam vsus & salus, alij viderint.

ROBERTVS FLVDD, alias DR FLVCTIBVS, seftarius in sua illa medicina Catholica, seu mystico artis medicandi sacrario multis erroribus, tum portentosis plurimis Caballisticis, Magicis, Platonicis, & insolentibus aliis pronunciatis refertissimus; quod proinde opus in Indice librorum prohibitorum Hispanico prohibetur, quemadmodum & eiusdem certamen Sophiæ cum Moria, & vtriusque Cosmi, maioris scilicet, & minoris, Metaphysica, Physica, atque Theoria historica.

IN IV.

Fenestra.

In metopis.

Quinque fœminæ eruditione & scriptis libris celebres;

T E L E S I L L A Argiuia: cùm Lacedæmonij Argiuos expugnassent, ipsa assumptis mulieribus Laconas armis repulit, patriamque tutata est: eius rei causâ statua ei Argis posita ad templum Martis muliebris, ad cuius pedes libri erant sparsi; galeam vero manibus tenebat, tanquam eam capiti impositura esset. Scriptis odas & epigrammata. Suid.

H Y P A T I A Theonis Geometræ Alexandrini filia, Diophantis Arithmeticam commentariis illustravit: præterea in Apollonij Conica scripsit; quod geminum opus totius Matheos subtilissimum ac difficillimum est. Item Astronomicum canonem construxit. Floruit sub Arcadio & Honorio.

S V L P I T I A, Domitiani tempore Caleni vxor, scripsit epigramma-
ta, & sua tempora defleuit.

Mart.lib.I.
epigr.

*Cuius carmina qui bene astimarit,
Nullam dixerit esse sanctiorem:
Hac condiscipula, vel hac Magistrâ
Esse doctior, vel pudica Sappho, &c.c.*

A T H E N A I S, Leontij Philosophi Atheniensis filia postea in Baptismo dicta Eudocia, vxor Theodosij secundi; in mariti laudem de bello Persico egregium poëma edidit.

P R O B A F A L T O N I A, sanctissima & nobilissima, vxor Probi Praefecti prætorio, qui delegavit D. Ambrosio prouinciam Æmiliam, & Liguriam; trium Consulum ordinariorum mater, à SS. Partibus aliquique auctoribus plurimù laudata: scripsit Centonem de nouo Testamento & veteri.

IN V.

HISTORICI SACRI.

Cæsar Cardinalis Baronius.

Aloysius Lipomannus.

Simeon Metaphrastes.

Laurentius Surius.

Augustinus Torniellus.

Iacobus Sallianus, adhuc superstes: meretur porrò religio-
fissimus ac doctissimus senex eamdem in hac mea Bi-
bliotheca prærogatiuam, quam M. Varro in Pollionis
confite

consecutus est, ut viuus imaginē habeat in æde Sapiētiae.
Abrahamus Bſouius.
Petrus de Ribadeneyra.

C A P T I V I . T E L A M O N E S .

PHILIPPVS MORNAVS PLESSÆVS, licet vir militaris, & olim Gubernator arcis Salmuriensis, linguâ & calamo pollens, ex supeditata à ministris hæreticis multa farragine rerum ad Religionem & controversias spectantium edidit Gallico idiomate opera plena Caluinianis erroribus. Cui eleganter & solide responderunt Nicolaus Coiffeteau Dominicanus, & duo Patres Societatis Iesu Ludouicus Richeomus, & Fronto Ducæus. hic est ille Mornæus quem Dāuid Cardinalis Perronius in producendis Scripturarum & PP. testimoniis pro aſtruenda hæresi ad quingenta loca corrupta, depravata, deſtorta coram Christianissimo Rege Henrico M. falsitatis & corruptelæ conuicit. Index libr. prohib. pro Hisp. regnis pag. 806.

M A R T I N V S C H E M N I T I V S (puto eumdem esse quem Index librorum prohibitorum suprà citatus in prima classe *Mattheum Chemniciū* vocat, & cuius opera prohibet) ausus est (inquit Possevius a) Concilium Tridentinum ad suos vertiginis calculos exigere. a Bibl. p. 1. c. 20. l. 7.

quid lucratus? Infamiam. Dum iste, ni cauerit, ſepelietur cum Ário, Tridentina Synodus quo magis inueterascet, eò magis in dies, eoque perennius efflorefſet. Bone Deus! quæ gentium varietas? quis deleetus Episcoporum totius Orbis? qui Regum & rerump. splendor, quæ medulla Theologorum, quæ sanctitas, quæ lacrymæ, quæ ieunia, qui flores Academicī, quæ linguae, quanta subtilitas, quantus labor, quām infinita lectio, quantæ virtutum & studiorum diuinitatē augustum illud ſacratum impleuerunt? Audiui ego Pontifices exultantes, & in his Antonium Archiepiscopum Pragensem, amplissimos & prudentissimos viros, quod in ea ſchola hæſſent aliquet annis: vt nullum Ferdinandi Cæſaris, cui multum debuerant, regalius & vberius in ſe beneficium colerent, quām hoc fuit, quod in Tridētino Gymnasio Legati ex Pannonia conſediffent. Intellexit hoc Cæſar, qui reuersis ita gratulatus est, *Aluimus vos in ſchola optima.*

I N VI.

H I S T O R I C I P R O P H A N I .

Herodotus Halicarnassæus.

Iulius Cæſar.

Titus Liuius.

Dionysius Halicarnassæus.

Polybius.

Ioannes Petrus Maffeus.

Franciscus Belcarius Pegilio.

Ioannes Mariana.

C A P T I V I   T E L A M O N E S .

Florim.
Raym.

IOANNES SLEIDANVS Caluinianus , historicus impudens, mendaciorum consarcinator , ac proinde quemadmodum D. Cyprianus poscens legendos Tertulliani libros siebat , *Cedo Magistrum*. Ita Carolus V. Imp. poscens Sleidanum dicere consueuerat , *Cedo mendacem*. Tum verò præsterrim libellus de quatuor summis Imperijs , tametsi luculentis mendaciis distinctus sit ; tum porissimum cùm de Sedis Romanæ dignitate , atque sanctitate , necnon de Pontificum primatu sermo incidit ; quarum rerum nostros scriptores veteres & probatissimos his callidè & malitiosè verbis producit , ut illi volunt ; ut ipsi dicunt ; ut locuntur ; ut scribunt . videlicet ut illorum auctoritatem & fidem infirmet .

FRANCISCVS RABELESIVS , scurra historicus , eius fictitius Gargantua ,

Monstrum horrendum , informe , ingens rabilosa vorago ,

Quod nasus crissans scurilis vulva parentis

Effudit petulanti obstericante cachino , &c.

relatus est in classein librorum prohibitorum , vñà cum cæteris eiusdem operibus .

I N VII.

P H I L O L O G I , P O L Y H I S T O R E S .

Clemens Alexandrinus.

Pausanias.

Athenæus.

Guillelmus Budæus.

Carolus Sigonius.

Barnabas Brissonius.

Iustus Lipsius.

Martinus Delrio.

C A P T I V I   T E L A M O N E S .

E V T H Y D E M V S ille , qui insolentissima vanitate & ambitionis immensitate diligentissimè cauebat ne à quoquam aliquid discere videretur . Xenophon l.4. memorab . Socratis dictor . atque factorum .

HIPPIAS , cui Maximus Tyrius *nervosior* attribuit , fortè non iniuria;

inutia, nam cùm foret in Græcia omni clarus, & iucundæ titillatione gloriæ effertetur, de se multa fundebat. In Olympiis in conuentu ipso Græciæ profiteri est ausus nullius se rei ignoratione teneri, nec se modò cognitionem habere excellentium doctrinarum, sed earum quoque artium, quæ mechanicæ vilèisque nominantur. Itaque annulum quem haberet, pallium quo amictus, soccos quibus indutus esset, se sua manu confecisse: equidem traductione ignominiosa dignus, qui omnium rerum scientiam sibi vendicat, secus ac de se Sapientissimus Socrates dicere consueuerat, *Vnum scio quod nihil scio.* Longè Nouetio illi dissimilis, quem Sidonius Apollinaris ait fuisse *sine iactantia literatum.* Tantò studiosius caueant sibi ab hac vanitate philologi, & polyhistores oportet, quod non vnam tantum scientiam, sed scientiarum encyclopædiam prositeantur.

Plato in
Hippia.
Cic. 3. de or.
Apul. in flor.
Cresol. in
theat.rhet.
I. 1. c. 5.
a 1.8. ep. 13.

Sequitur arcus intergerinus, de quo inferius.

IN VIII.

ORATORES RHETORES.

Demosthenes.

Isocrates.

M. T. Cicero.

M. Fabius Quintilianus.

Themistius.

Dio Chrysostomus.

Cyprianus Soarius.

Petrus Perpinianus.

CAPTIVI TELAMONES.

Orator ille, quem velut omnium ineptiarum coagulum Lucianus deridendum propinat. Res lepida est. sic illum deformat. Quod igitur felix faustumque sit, fac ut sis in primis temerarius, audax, & nauiter impudens; his vbi fueris armis instructus, satis doctum te putato, cùm p̄t̄s̄t̄m̄ pretiosissima nostri ludi supellex sit ignorantia. Mediocritatē, pudorem, ac verecundiam extra Caucasum & Gangem ablega, sunt enim oratori, quem molimur, per quam contraria. Quintus affer tecum Streptoris validissimam vocem semper cantillantem, & incessum qualis hic noster est. Vestitus sit cultus & elegans, opus Tarentini velleris; crepida Attica ad mulieres delicias in varios mæandros concisa, vel solea Sicyonia candidis purpureis que fasciolis interstincta. Libellus aureis flosculis illusus gestetur in manu, quem nunquam legas. Asseclæ comitentur multi, qui tibi, vt Psaphonis aues identidem illud adgariant, κελαῖς, κορυῆς, δίος ὑπέρδιος. Interim, ne videaris omni-

no antiquæ literaturæ nescius, latiniora quædam verba intelligenda sunt, quæ tu semper in ore habeas. *Equidem sic arbitrabor: nam vehementer errat: multò profectò rectius: id ipsum esse videatur.* De cæteris securus esto, quantumuis inconcinna, dura, rancida, quasi nummos melioris notæ tua venditabit impudentia. Nec satis; antiqua, obsoleta, peregrina; ad summum qualia Euandri mater loquebatur verba solicite legere, & colligere oportet, quæ tu deinde magna linguae volubilitate in adstantes intorqueas, ut illi te, quasi hominem è cœlo lapsum, & (quod aiunt) loquentem de machina venerentur: quod si quando verborum copia non fuerit, tu pro arbitrio confice; & cum barbarismus, aut solœcismus exciderit, confessim in promptu sit nomen poëtae cuiusdam, vel scriptoris, qui nec est, nec fuit vñquam, ut cum ita dixit, vir doctus censeatis. Præterea fac nouorum Scriptorum affectatas orationes semper habeas in manu, quas, vbi cautè facere poteris, prouis vendites: putidum verò Isocratem, inurbanum Demosthenem, frigidum Platonem, ingenij expertem, Tullium non pluris æstimes, quam cariosam maceriam, aut vitiosam nucem. Mox cum in ludum certamenque veneris, &c, ut fieri soler, orationum argumenta proponentur, dic omnia exilia esse, & angusta; te tamen conaturum. Caeue tunc mediteris quomodo orationem distribuas in partes, hoc enim frigidorum est hominum: tu dic quidquid in buccam venerit, et si contingat te pedem capiti, ocream galeæ, caudam iubæ aptare; quid ad te, modò ne taceas.

Si de scissō pallio, aut de balnearioris quadrante cauſſula Romæ ageda sit; tu omnem antiquitatem Atheniensium commemorabis; quæ apud Indos & Ecbatana geruntur, referes; mores etiam Scytharum interpones. In omnibus verò sit Marathon & Cynægirus, sine quibus nihil fiat: Athos naugetur, Hellespontus pedibus teratur, Sol Persarum telis opacetur, Xerxes fugiat, triumphet Leonides, Othryda literæ cruce scriptæ legantur, Salamis, Artemisia & Platea ad satietatem usque inculcentur; quibus pauca illa verba, peraque certè, quidem, profecto, utique, tanquam flosculi immisceantur, et si minimè res indigeat. In affectibus porrò illud, *heu malorum Di immortales, per Deos, deaque omnes,* sape iteretur, & caput verberetur, & vox vñulet, & femur percutiatur, eriamsi vel mortem tantum passeris luxeris. Inter hæc si videtis tædio affectos auditores de discessu cogitare, nauiter retine, & quamprimum sedere iube; tum ab Iliacis usque temporibus, vel per Iouem, à Deucalionis, si videtur, & Pyrrhae nuptiis, (quid enim interest) historias ordire, & ad hæc usque tempora longâ rerum & verborum serie defleete: si non laudent Auditores, aperte conuictiare; neque enim meliores Philagro præstantissimo illo quidem, sed parum iracundo Rhetore, qui de suggestu desiliens alapam sanè bonam, sonoram, in os Auditoris, ad ea quæ dicebantur oscitantis, incussum: ita timebunt, credo, alias esse doctis molesti, & si quid dixerint, ob inuidiam facere videbuntur. Multitudo verò & formam, & incessum, & deambulationem, & cantum, & crepidas & cætera mirabitur; amici porrò à te conducti non cessabunt applaudere, & eœnatum tibi pretiū rependere: quod si quando

quando memoriola vacillaueris, porrident manus, & interim laudabunt, dum quid loquaris, inuenias. hæc si ad vnguem; Rhetor esse poteris citius, quam coquauntur asparagi.

CRESCONIVS ille, qui eloquentiam reprehendebat, ut damnatam à Platone, & è moratis ciuitatibus ciebat, contra quem scripsit S. Augustinus^a aiens, non condemnatam fuisse eloquentiam, sed sophisticam, & malignam professionem, qua sibi proponit non ex animo, sed ex contentione, vel commodo, pro omnibus & contra omnia dicere; quam Petrus Damiani^b cauillationes vocat; & eos, qui hanc artem facit, cauillatores Seneca nominat, Lactantius^c litigatores furiosos; Isidorus Pelusiota^d Σοφισταρεντες. Themistius ἀγωνισταὶ λόγων, πρὸ ἐπισκόπη ἔχοντες τέχνην, in dicendo pugnaces, & contentionis arte preditos. qui laborant hæc, (ut loquitur D. Augustinus) libidine rixandi, & effrenuntur puerili ostentatione decipiendi aduersarium, denique qui suscipiunt atque exercent contradictionem ἐπίσκοπον illo dicensi genere batuentes, ut solebat ille Cresconius, haudquaquam oratores habendi sunt.

a l. i. contr.
Cresconiū.
b opusc. II.
c. I.
c l. 3. inst.
c. 8.
d l. 3. ep.

IN IX.

POETÆ.

Homerus.

Sophocles.

Publ. Virgilius Maro.

Pindarus.

L. Annæus Seneca.

Aulus Persius.

P. Statius Papinius.

Cl. Claudianus.

CAPITVI TELAMONES.

PETRVS ARETINVS, cuius hoc extat Epitaphium in eo libro Italico, qui inscribitur, Piaccia uniuersale,

Qui giace l'Aretin Poeta Tosco

Che d'ogn un dice mal, fuorché di Dio,

Ma se scuso dicendo, yo nol conosco.

Fuisse aliquid causæ, Aretinum hoc epigrammate confodiendi, suspicari possit ex Hispanico Indice librorum prohibitorum, vbi absolutè opera eius omnia prohibentur: talis porrò solet esse vita, qualis oratio; & ex mala vita, facilis in Atheismum prolapsus.

THEODORVS BEZA, hæresiarcha. De hoc Caluiniano nepote, aut germanissimo Caluini filio, habe quæ scripsit Iacobus Gaulterius^e. Theodori Beza non est quod referam enormes impudicitias, tum vita propæ vniuersæ, tum Epigrammatum ab eo editorum fœditate intollerabili,

e s. cœlo. 16.

Ieribili, quæ illum & prioratum suum Longemæum vendere, & Gallia excedere compulerunt: eas quidem non tantum à Lindano, Sanctesio, Prateolo, Bolseco aliisque Catholicis descriptas, sed etiam à Tilmanno Hshusio Lutherano, qui Epicureuni illum vocat, & blasphemum scurram.

IN X.

GRAMMATICI.

Festus Pompeius.

Donatus, S. Hieronymi Praeceptor.

Priscianus.

Papias, insignis Grammaticus, magni Dictionarij auctor.

Antonius Augustinus Nebrisensis, in omni genere literaturæ versatissimus.

Ambrosius Calepinus.

Emmanuel Aluarus.

Nicolaus Clenardus.

CAPTIVI TELAMONES.

a de claris
Grammat.
l. i. c. 23.

R E M N I V S P A L A M O N, de quo hæc Suetonius^a. Mulieris verina fuit, primò, ut ferunt, textrinum, deinde herilem filium dum comitantur in scholas, literas didicit: postea manumissus docuit Romæ, ac principem locum inter Grammaticos tenuit, quamquam infamis omnibus vitiis, palamque & Tiberio, & inox Claudio prædicantibus, nemini minus institutionem puerorum, vel iuuenum committendam: sed capiebat homines cum memoriâ rerum, tum facilitate sermonis; necnon etiam poëmata faciebat ex tempore. Scripsit & variis, nec vulgaribus metris. Arrogantiâ fuit tantâ, ut M. Varronem *porcum* appellaret; secumque & natas & morituras literas iactaret; nomen suum in Bucolicis non temere possum, sed præfigente Virgilio fore quandoque omnium Poëtarum ac poëmatum iudicem Palæmonem, &c.

b l. i. c. 9.

O R B I L I V S P V P I L L V S Grammaticus, quem Suetonius^b fuisse ait naturæ acetæ, non modò in Antisophistas, quos omni sermone lacerauit, sed etiam in discipulos, ut Horatius significat, *plagis* eum appellans, & Domitius Marsus scribens,

Si quis Orbilius ferula scuticaque cecidit.

ac ne Principum quidem virorum insestante abstinuit, &c.

T N X I.

Fenestra.

In metopis.

Quinque fœminæ doctrina & scriptione conspicuæ.

R O S O I T A, siue *R o s v i d a*, monialis Germana, apud Saxones Octone I. & II. Impp. scripsit panegyricum de Ottonum gestis, comœdias sex, laudes Virginis matris versu Elegiaco, Diui Dionysij vitam, & alia.

S. T E R E S I A de Cepeda de Iesus, præter alios libros quos scripsit, de vita sua, & institutione quorundam Monasteriorum sui Ordinis, edidit librum de via ad perfectionem, & alium qui inscribitur, *Castellum animæ*, siue commoratio interior. Sanctæ huius Virginis elogium Franciscus de Sales, & ipse sanctitate ac miraculis, necnon piis libris editis clarus, sic complexus est in præfatione tractatus de Amore Dei. Sancte Terezia mirabilis fuit in summa modestia eloquentia; magna animi firmitas in insigni simplicitate: eius sapientissima ignorantia multis doctis ignorantiam exprobrat, qui diu voluntati in literis, vix, aut ne vix quidem ea intelligant, qua de divini amoris vsu scripsit.

C A T H A R I N A Ferdinandi Catholici & Isabellæ filia, Henrici VIII. Angliæ Regis vxor; omnis Christianæ virtutis domicilium, geminos eximios libros composuit; alterum piarum meditationum in Psalmos; alterum de poenitentia peccatoris.

M A R I A S T V A R T Scotiæ Regina & martyr, linguatum Latinæ, Italicæ, Hispanicæ, Gallicæ, & Scoticæ insigniter perita: adolescentula Latinam orationem habuit ad Henricum II. Galliæ Regem, & Gallicæ Curiaæ proceres: eius argumentum hoc fuit, *Decreto mulieres studium literarum, & liberalibus artibus institui*. eam postea in Gallicum sermonem conuerxit.

M A R I A L V S I T A N A Alexandri Farneſij Parmæ Ducis vxor. eius est libellus ille auteus, qui inscribitur, *Praxis spiritualis Mariae Principis Parmæ*, quem post ipsius mortem repertum manu & sermone Italico scriptum, eius Confessarius in lucem edidit; ac deinde magno Christianæ pietatis incremento in varias linguas conuersus est.

T N X I I.

PII, ASCETICI.

Ioannes Cassianus.

S. Ioannes Climacus.

S. Dorotheus.

Thomas à Kempis , vel quisquis est auctor aurei libelli de
Imitatione Christi.

S. Ignatius de Loyola , præter nunquam satis laudatam epistolam de virtute obedientiæ , edidit librum exercitiorum spiritualium , initio suæ ad Deum conuersionis , peculiari Dei instinctu , & B. Virginis ope ac ministerio: quo libro mirabiliter complexus est eam scientiam , quam *Discretionis spirituum* vocant , scrupulorum depo-nendorum , affectuum componendorum , eligendi vita status , & Christianæ perfectionis consequendæ rationem . Ex eo commentario velut ex cœlesti officina prodierunt S. Franciscus Xauerius , S. Carolus Borromæus , aliquæ innumerabiles eximiæ sanctitatis viri Ecclesiastici , Religiosi sæculares , adeò ut Paulus Papa IIII. ei attribuerit vberes illos fructus , quos hæc minima Iesu Societas in toto Orbe fert , eumque sua auctoritate approbauerit & laudauerit ; quemadmodum etiam fecerunt Auditores Rotæ , Congregatio Cardinalium de sacris ritibus , & Tribunalia Inquisitionum . De hoc volumine dicere non dubitauit idem S. Carolus Borromæus in eo veram omnium librorum scientiam contineri . Ludouicus Granatensis dicere consueuerat tantam se inde hausisse doctrinam , vt explicandæ nec tota vita sufficietura fit . Ludouicus Blosius Coenobitas suos Louaniū misit ad eam cœlestis scientiæ & solidæ pietatis palæstram condiscendam , ex qua ipse tam nobilis Athleta Christi prodierat ; atque illum ipsum orandum , quem ibi didicerat , in suo monasterio solennem esse voluit . Plura de hoc libro Ioannes Eusebius Nierenbergensis c. 49. *vita S. Ignatij.*

Ludouicus Granatensis.

Ludouicus Blosius.

Ludouicus à Ponte.

C A P T I V I   T E L A M O N E S.

G V I L L E L M V S d e S. A M O R E , hostis Religiosorum mendicantium , contra quorum paupertatem librum scripsit , quem S. Thomas & Bonaventura scriptis egregie refutarunt , & Alexander IV. prohibuit , auctore insuper damnato .

C L E M E N S M A R O T I V S Caluinianus , furfurarius ille Poëta , qui

qui Gallico sermone composuit vernaculos illos Dauidis Psalmos, quos sectarij suæ factiōnis in suis conuentibus canunt.

IN XIII.

HEBRAICI, SYRIACI, CHALDAICI,
ARABICI, AETHIOPICI.

Rabbi Ben-Aser, &

Rabbi Ben-Nephtali, Duces Masoretarum, qui circa annum Christi 475. in quodam Concilio Iudaorum Tiberiadis, cui & interfuerat Babylonij, excogitarunt tum puncta Hebraica quæ vocalium instar essent; tum accentus ad facilius legendum. quamquam

Marcus Marinus Brixianus in thesauro Hebraico, quem *Arcam Noë* inscripsit, censet puncta Hebraica semper cum literis consonantibus extitisse, simūlque cum illis vel tradita hominibus fuisse, vel inuenta. Rationum eius examen penes eruditum & iudicio pollentem lectorum esto.

Xanthes Pagninus, de quo libet pauca in hunc locum affere, quæ habet eius famæ vindex Theophilus Raynaudus ^a. Et ut non diffitear (inquit) nonnulla apud eum , præsertim quoad editionis vulgatæ immutacionem , meritò improbari quæ Posleuinus annotauit in apparatu , & in posterioribus editionibus expunctione damnata sunt : tamen neque cum scripsit Xanthes adèd rata erat apud Catholicos editionis vulgatæ auctoritas , ac fuit post Synodum Tridentinam tempora Xanthis subsecutam ; neque omnia illa quæ apud Xanthem displicent , sunt re vera ab ipso profecta : pleraque enim Geneuenſium interpolatorum nequitiae adscribenda sunt ; tametsi ementito , de more , loci , calligraphiæ , & operarum nomine in lucem sint edita , & mala fide pro Xanthis lucubrationibus venum exposita. Absit autem ut aliena malignitas & nequitia cuiquam innoxio apud æquos æstimatorum fraudi siet.

Benedictus Arias Montanus.

Gilbertus Genebrardus.

^a in Man-
tissa ad Indi-
culum ss.
Lugd.

Rabbi Dauid Kimki.

Georgius Mayr.

C A P T I V I   T E L A M O N E S .

Rabbi Asse,&

Rabbi Hammai conferserunt Thalmud Babylonicum blasphemij scatens ; quæ quidem tertia fuit collectio. nam prima habita est à Iuda Simeonis filio anno centesimo quinquagesimo ab ultima clade Hierosolymorum ; secunda verò à Rabbi Ioannam anno trecentesimo ab eadem clade. de his plura Sixtus Senensis l.2. Bibl.

Baron.ann.
476.n.8.

I N   X I V .

C O D I C E S   M A N V S C R I P T I .

Ammian.
Marcell.
I.14. Plut. in
Catone.

C V I D A M miranti cur Cato nullam in foro Romano statuam cum cæteris proceribus haberet , scitè responsum est , præstantius esse mirum hominibus videri cur non habeat , quæcum cur habeat. Idem dictum volo de viris quibusdam excellentis doctrinæ , si tu mirere cur nihil in lucem ediderint : equidem hoc illis longè gloriiosius fuerit , quæcum si mirere cur ediderint. In hoc MStorum Codicum armario sunt eius generis nonnulli , quos vel ipsi nouimus dum viuerent , vel de illis auctiōne , aut lectione accepimus , quanti inter literarios heroas fuerint. Ex iis alios sola modestia à scribendo deterruit , alios mors scribentes oppressit ; alios valetudo , dignitates , magistratus & publica negotia impediuerunt , aliis aliud quidpiam obfuit interdum operibus iam perfectis ac prælo subiici paratis. Tales fuere octo isti quos inter bene multos selegi.

I A C O B V S   L A Y N E S Hispanus , Generalis Præpositus nostra Societatis secundus ; in Concilio Tridentino inter Patres qui non solum dicendæ sententiæ , sed etiam decidendi ius haberent , sedit , tantâ sacri illius confessus approbatione , admiratione , acclamatione , ut omnium iudicio & consensi Theologorum princeps iudicaretur. Is propter grauissimas ac perpetuas occupationes concionandi , sacras literas interpretandi , disputandi cum hæreticis , peregrinandi , ac gubernandi , plurima opera felicissimi sui ingenij , & exquisitæ eruditiois monumenta perficere ac limare non potuit. Eorum indicem & viri elogium habes apud Petrum Ribadeneyram in Catalogo Scriptorum Societatis.

A L P H O N S V S   D E R Z A Hispanus , Soc. Iesu , Academiæ Complœtensis clarum iubar , & sua ætate nulli Theologorum secundus , D. Thomæ sententiæ curiosus indagator , illustris interpres , acerrimus prepugnator ; multa scripta reliquit quæ nondum prodiere ; ex quibus fontibus multi insignes ipsius discipuli suos campos (vt Ribadeneyra loqui

loquitur) irrigarunt, ut proinde ipsius imagini meritò adscribatur lemma istud, *Alij scripta mundo, ego scriptores dedi.*

MICH AEL VASQVES de Padilla Hispalensis, Soc. Iesu: Romæ, Salmanricæ, & in Bætica prouincia publicus & primarius Theologæ Scholasticæ professor maximi nominis; prælusuſ toti Theologæ ingentibus duobus tomis, quos dum hæc scribo penes me habeo in Museo meo. Opus enim uero eruditione & ingenio plenissimum. Quanta mediraretur & fecisset, si diutius fuisseſt superflues, argumento est Apparatus iste theologicus.

NICOLAVS MAGNIENVS Soc. Iesu, iu Celticā prouincia natus, excelleuti vir ingenio, Christianus orator eximius, in politiore literatura insignis, in seuerioribus disciplinis summus; suarum tamen lucubrationum adeò contemptor, ut eas scribebat in vilibus & emporeticis chartis, vel in aneraſa facie earum ſcriptionum, quas discipuli nostri domo in ludum propenso afferunt; cùm dignæ effent quæ in chartam hieraticam referrentur inter insignes commentarios MStros, adeoque typis editos consecrandæ. De ſanctitate, eruditione & eximia indole huius viri plura ipsius discipulus Thieophilus Raynaldus in Maniſſa ad Indiculum Sanctorum Lugdunensium, & Philibertus Monetus in annuis literis Societatis IESV anni millesimi sexcentesimi duodecimi.

CLAVDIUS BORDONVS Auenionensis, Soc. IESV, meus in Theologia positiva & Hebreæ lingua Magister; de quo possum conſtimare me non vidisse in Encyclopædia ſacra ſimul ac prophana uniuersaliorem; in Grammaticis, poëticis, rhetoriciſ, philosophicis, controverſiis de fide excultissimus fuit, acumine ingenij raro, iudicio non vulgari, diligentiâ singulari. Expetuntur & teruntur paſſim à viris doctis ipsius MSri commentarij in ſacram Scripturam, & merito quidem: poëtica verò eius opera prorsus cedro & publica luce ſemper viſa ſunt digna; quæ cùm ſæpe in prima commendatione ponerentur à viris doctis hortantibus ut ea digereret, & faceret iuris publici, eruſebar modestiſſimus Pater; néve hæc ab ipſo deinceps importunijs postularentur, ſchedas suas luſtravit, collegit, ad præſidem ſuum tulit, earum poſtea haud magis ſolicitus, quam si nihil ad ipsum pertinerent.

STEPHANVS HVDELOTIVS Lingonensis, Soc. Iesu, cuius amori erga me ipsius in Rhetorica discipulum, & paternæ eius curæ ſtudiorum meorum, necnon ſollicitudini pietatis mihi penitus inſerendæ, equidem multūm debo, imò &, ſecundūm Deum, ipſummet beneficium initæ Societatis, ad quam impetrandam optimus Pater inſignibus magnæ benevolentiae argumentis me iuuit. Vir fuit in omni genere humaniorum literarum versatissimus, poëta insignis, Rhetor eximius; Græcè doctiſſimus, lectionis singularis; antiquitatis nummatiæ, emblematiæ & hieroglyphicæ ſcientiæ peritissimus; eam præclaris monumentis illustrauit, quæ ut ego ipsius rogatu vidi manuſcripta pauculis mensibus priuſquam è vita diſcederet, variam & retonditam eruditionem miratus sum. Quid iis poſtea factum sit, nescio;

si exiere in lucem , bene est ; inter Philologos honoratum locum habento ; si nondum edita sunt , prodeundi tempus in hoc armario operiuntor .

FORNER I V S Medicus & princeps , seu (vt loquuntur) Decanus Collegij Medicorum Lugdunensium in Gallia ; cuius viri non possum non meminisse hoc loco , si labe ingratii animi carere velim ; nam mihi iam propè deposito ita adfuit , vt ei non tanquam Medico solum , sed tanquam amico debeā . vbi conualui , misit ad me plurimos atque ingentes tomos MStos , quibus vniuersam facultatē medicam complexus fuerat : alium insuper de insignibus & palmaribus curationibus ab ipso feliciter adhibitis : alium de tuenda valetudine . editos fuisse in lucem non puto : edi optauerim , aut saltem in hoc armario repone .

Doctor F R A N C I S C U S H E R N A N D E S Toletanus , de quo capite sexto descriptionis Bibliorhecæ Regiæ S. Laurentij Escorialis ea dicentur , ob quæ iure dignus videatur qui in hoc armario locum & imaginem habeat ; meritò inter principes physiologos consecrandus , si contigerit eius opera quæ ipsi vidimus & suspeximus , prælo typographicō subiici ; vix enim nullus est seu veterum , seu recentiorum , quem in naturæ contemplatione & peruestigatione non superatus sit .

C A P T I V I T E L A M O N E S .

LI C I N I V S Imp. militaris disciplinæ acerrimus custos , literis adeò infestus fuit ob inscitiam , qua vix nomen decreto subscribere posset , ut eas venenum & pestem Reip. nominaret . Oratores & Philosophos summo odio insestabantur . Enseb. l. 8 . c. 13 . & Eutrop.

MICHAEL BALBVS literas adeò auersatus est , vt ne pueros quidem iis permiserit etudiri , ne quis ex iis aut ipsius stultitiam arguere , aut oculorum & linguæ velocitate laudem in legendo posset ipsi præcipere . Sigon. l. 4 . regni Italici .

C A P V T V .

*Imagines in metopis intercolumniorum ad
Orientem & Occidentem.*

Conditores nobilium Bibliothecarum.

I. **E**V M E N I V S Rhetor Musæ vocabat Tempa Imperatoriarum gloriarum , eo quod Principes & Dynastæ interdum in eiusmodi locis extruendis & locupletandis magnificentiam suam explicitent , & æternâ suâ gloriâ efficiant (quemadmodum de Theodorico dixit Ennodius) vt ipsis debeant veneranda studia , quod loquantur . his bonarum artium numeritoribus & fautoribus , (sic Constantimum Magnum Aurelius Victor nominat) ob id , (vt cum Hesiodo Minoa Regem laudante loquar) *sceptrum*

sapto Iouis, id est, (Platone interprete) studia, sive eruditione suum Imperium administrantibus locus quoque esse debet in *Basilica sapientiae*, præsertim iis, qui suum studium & opes in condendis Bibliothecis consumserunt. Non desunt istius generis principes personæ, & illustres viri, qui singulis æstatibus magnâ curâ maximis sumptibus, nec minori laude id procurauerint. quorum *studiosam magnificentiam* si saltem dedicatione imaginis, quæ simul sit grati animi nostri monumentum, honorauerimus; rem haud dubiè fecerimus Musis apprimè gratam. Nam de singulis Bibliothecarum conditoribus recte dici potest, quod in panegyrico Traiani Plinius, *Nullum magno Principe, immortalitatēmque meritum impendit genus dignius est, quam quod erogatur in posteros.* sub te spiritum, & sanguinem, & patriam studia reperunt: tu artes in complexu oculis, auribus habes. Itaque vigintiquinque metopas quinque intercolumniorum ad Orientem, destinamus vigintiquinque seu Pontificibus, seu Cardinalibus, aut aliis è Clero personis de re literaria benemeritis celebres Bibliothecas extruendo & instruendo: saecularibus Principibus pati gloria inclytis, alias vigintiquinque metopas in quinis intercolumniis ad Occidentem addicimus.

Ecclesiastici nobilium Bibliothecarum conditores.

Sex primi de Pontifica insigniter meruerunt.

S. HILARVS Pont. Max. duas in Baptisterio Lateranensi construxit, de quibus Genebr. l. 3. an. Chr. 463.

NICOLAVS V. Vaticanam præclarè ædificauit, auxit, digestit. Votaterr. l. 22. *Anthrop.*

SIXTVS IV. præter eas commoditates quas prouidit, Vaticanam Bibliothecam studij causâ adeuntibus, duos custodes, velut Bibliothecarij Assessores & Consiliarios adiecit, trésque librarios Hebreum, Græcum & Latinum exscribendis Codicibus. Angel. Rocca.

PAVLVS IV. superioribus tribus librariis tres adiecit, Græcos duos, Latinum vnum.

MARCELLVS II. duos librorum censores eidem præfecit.

SIXTVS V. incredibiliter illam nobilitauit ædificiis, libris, picturis omnique seu ornatu, seu commoditate.

PAVLVS III. nobilem Romæ condidit in ædibus Farnesianis, quædeinde Cardinalium eiusdem gentis studio mirifice aucta est.

ALEXANDER Hierosolymorum Episcopus & martyr insignem collegit Hierosolymis. Euseb. l. 6. *bif. c. 14.*

PAMPILVS Cæsarianam à Iuliano Africano consule institutam valde amplificauit: librorum numerus fuit triginta millia voluminum.

BESSARION Trapezuntius, Nicænus Archiepiscopus & Cardinalis locupletissimam possedit; eam Reip. Venetæ donauit anno MIDLXVIII.

FRANCISCVS Cardinalis Ximenes de Cisneros Archiepiscopus

Toletanus celebrem Complutensem Academiam à se institutam egre-
giâ Bibliothecâ ibidem conditâ celebriorem reddidit.

H E R O N Y MVS Cardinalis Siripandus, Generalis Ordinis Augu-
stianorum, Archiepiscopus Salernitanus, & in Concilio Tridentino
Legatus, Græcæ, Latinæ, & Hebraicæ doctus; Neapoli Carbonatiam in
Cœnobio sancti Ioannis ad Carbonariam erexit, librorum numero,
delectu, & ornatu inclitam. Petramell. & addit. ad Ciacc. anno
1561.

G V I L L E L M V S S I R L E T V S Cardinalis, sancti Caroli Borto-
mæi præceptor, eximia sanctitatis & doctrinæ, trium linguarum Lat-
inæ, Græcæ & Hebraicæ peritissimus, Romanum venit unico sacrorum
Bibliorum volumine secum delato, ut obseruat Petramellarius: deinde
magnis sumptibus & cura instructissimam Bibliothecam sibi compara-
uit; cui tamen haud ita affectum suum consecravit, quin ei, (ut par est)
prætulerit ea, quæ ad diuinum cultum pertinent. Cuius rei argumento
esse potest, quod cum deesset ei pecunia necessaria absoluendo templo
sanctæ Mariæ de Montibus; nihilominus operis præfectos pergeret ius-
tit, aiens, *libros vendam*, quibus scilicet nihil habebat antiquias, nihil
charius, ne ipsam suam vestem & subuculam, qua aliquando se exiit,
ut pauperibus opitularetur. Vide Ciacon. poster. edit. tom. 2. pag. 1682.
an. 1565.

A S C A N I V S Cardinalis Columna, egregius fautor virorum do-
ctorum, & ipse doctus, Sirletianum illum thesaurum deinde possedit, at-
que, haud dubiè, impensè auxit.

H E R O N Y M V S Cardinalis Rouereus, insignem habuit, (inquit)
a 1.7. de sa- Athanasius Germonius^a) refertam Græcis & Latinis codicibus M̄stis
cerorum im- mun. c. 6. atque impressis.

N. 67. S C I P I O Cardinalis Lancellottus, septem millia voluminum acer-
uauit concinnatione venusta, ordine pereleganti, nec defuit loculamen-
torum magnificentia. Ang. Rocca 16.

F. M I C H A E L B O N E L L V S Cardinalis Alexandrinus paucos in
hoc genere literariæ supellec̄tilis & splendoris pares habuit, oblibro-
rum copiam & delectum compactionis artificiū, symbolicarum pi-
cturarum varietatem; in quibus otij & solitudinis literariæ commoda
bellissimè expressit. Superius monuimus hoc Museum à suo conditore
fuisse nuncupatum *Eremum*. Idem.

Cardinalis S F O R T I A Græcorum autographorum, seu veterum
voluminum multitudine nobilem collegit. Ea nunc, (ut loquitur An-
dreas Scotus^b) familiam Sfortiam & hæredem sequitur; & conservatur
b in Bibl. Hisp. tom. 1. magnâ curâ & diligentia.

c. 3. F R A N C I S C V S de I O Y E V S E non potuit non habere vberri-
mam, & in prima commendatione ponendam, qui suam fecit ex tribus,
quarum una fuit Pithæi. Posseuin. in Appar.

e 1.1. sacr. elec̄t. 4. n. 48. F E D E R I C V S Cardinalis Borromæus Ambrosianam (verba sunt
Aloysij Nouarinij^c) magno literatorum commodo, magnis sumptibus, ac
laboribus struxit, præful sapientiâ quam purpurâ nobilior, ut meritò
ob id nostri temporis Ptolemaeuſ audiat; Bibliothecam hanc non solum li-
bris

bris, verum etiam viris doctis qui illam procurarent auxit. Andr. Vi-
stor. in addit. ad Ciacon. an. 1587.

D O M I N I C U S G R I M A N V S Cardinalis, eodem congerendo-
rum librorum, ut & Philosophiae & Theologiae studio clatus. Idem
an. 1493.

F R A N C I S C U S Cardinalis Turnonius, cuius dignitati (vt Sadole-
tus loquitur^a) quodlibet honoris fastigium conuenire potest; inter pu-
blicas regni populique Gallici utilitates, quas annos quinquaginta
summa fide procurauit, & nauatam felicem operam quatuor Regibus,
condendae Bibliothecae non immemor fuit, quam postea amplam & lu-
culentam dedit Patribus Societatis Iesu Collegij Turnonensis ab ipso
edificari & instituti.

M I C H A E L T H O M A S I V S Episcopus Ilerdensis, non exigua
industria & solicitudine in exscribendis optimis quibusque libris ver-
fatus est; ac multarum personarum quas plurimis officiis sibi obstrin-
xerat fauore & praesidio Museum suum locuples fecit. Andr. Scot. in
Bibl. Hisp. tom. 1. c. 3.

P E R E G R I N V S F A B R E T V S Bononiensis, ex sancti Saluatoris
Congregatione Bibliothecam erexit in eisdibus Canonicorum sui Ordini-
nis MStorum codicum Hebraicorum, Latinorum, & Græcorum alio-
rumque omnis generis magno numero, ac structurâ edificij in paucis
eximiam: eam deinde Patres eiusdem Ordinis auxerunt. Rocca in ap-
pend. Bibl. Vatic.

M. A L P H O N S V S C I A C O N I V S Ordin. Præd. Pœnitentiarius
Apostolicus, Museum habuit instructum multiplici antiquaria curiosi-
tate, iconicis tabulis personarum illustrium, & exquisitorum libro-
rum copia.

*Alij Bibliothecarum insignium Auctores in vigintiquinque
metopis ad Occidentem pingendi.*

P Y S I S T R A T V S Atheniensum Tyrannus primus in Græcia cre-
ditur Bibliothecam instituisse. Gell. l. 6. c. 17.

P T O L E M A E V S P H I L A D E L P H V S Aegypti Rex.

I V L I V S C A E S A R Imp.

E V M E N E S Pergami Rex.

A S I N I V S P O L L I O .

A V G V S T V S O C T A V I V S Imp.

D O M I T I A N V S Imp.

H A D R I A N V S Imp.

V L P I V S T R A I A N V S Imp.

I V L I V S A F R I C A N V S Consul. Baron. an. 222.

S E R E N V S S A M O N I C V S Medicus.

C O N S T A N T I N V S M. Imp. qui & multas ipse scripsit orationes
Latinas, earumque complures recitauit, vt Eusebus^b testatur: ex quibus
vnica superest inscripta ad Sanctorum cœtum, ad calcem eiusdem libri
quarti c. 32. transcripta, Iacob. Gualt.^c ex Bellarm. de script. sect. an. 306.

b 1.4.c.29.de
vita Con-
stantini.
c seculo 30.

T H E O D O

THEODO SIVS M. Imp. librorum studio Ptolemæum superauit, & prudentia colligendi ; nam optimos quosque sanctorum Patrum codices in Bibliotheca reponeret, multa sua manu descripsit. Nicephor. l. 14. cap. 3.

CAROLVS M. Imp.

MATTHIAS CORVINVS Hungariæ Rex.

FEDERICVS FELTRIVS Dux Urbini.

RUPERTVS senior, Princeps Palatinus, Heidelbergensis Academæ conditor anno à partu Virginis millesimo trecentesimo quadragesimo sexto, priusquam illa ditio infelici defectione à fide Orthodoxa discederet. Valde verosimile est eumdem Rupertum prouidisse sue illi Academæ nobilem illam Bibliothecam Heidelbergensem, siue Palatinam, quæ tamen postea librorum hæreticorum accessione contaminata est.

MAXIMILIANS II. Imperator Viennæ.

FRANCISCVS I. Galliæ Rex Lascari & Budæo auctoribus Fontanablæam instruxit. Genebr. l. 4. Parisiensem & S. Victoris.

PHILIPPVS II. Hispaniarum Rex Escurialem, de qua superius, ac rursus infrà fusè.

SIGISMUNDVS Poloniæ Rex, cultor & amplificator Cracoviensis Bibliothecæ.

COSMVS MEDICÆVS Florentinæ auctor.

Dux Bauariæ Monachensem & Ingolstadiensem excitauit.

FUGGERVS, siue FVCCARVS, maximorum Principum magnificientiam in Augustana Bibliotheca condenda æquauit.

FERDINANDVS COLVMBV S Christophori noui Orbis inventoris filius in Columbina Hispalensi memorabilis & splendidus.

Hoc ordine, adeoque etiam inter primos dignissimus est Excellensissimus Gaspar de Guzman, Comes de Oliuares, Dux de Sanlucar, &c. Is enim siue numerum, siue delectum optimorum omnis generis librorum consideras, Bibliothecam habet planè visendam, planè eximiā; estque eius indies locupletandæ studiosissimus pro singulari suo affectu erga studia literarum, in quibus ita adoleuit, vt etiam Rectoris munere in Academia Salmanticensi aliquando splendidè functus sit; in eaque literaria palæstra egregiè præluserit moderationi Hispanici Orbis, ad quam eum Philippus IV, Rex Catholicus inter intimos suos adiutores præcipuum sibi adscivit.

C A P V T VI.

Imagines in vitreis specularibus, & arcu transuersario.

I. **T**anta est canonicarum scripturarum maiestas, tanta sanctitas, ^{ut} nobis visum sit haud sufficere consecrasse vniuersos earum scriptores in Mose, Davide, Paulo, Salomone, Matthæo, Marco, Luca, Ioanne, quorum superius facta est mentio in primo intercolumnio; sed æquum esse præterea hic exhibere reliquos in vitreis specularibus ^{se p}rem

septem fenestrarum : est enim virtus idonea arca pingendis illustrium virorum & sanctitatem præstantium imaginibus, ut passim in splendidioribus ædibus & Christianorum templis mos est. Cauendum tamen erit ut quām minimum officiarū claritati. *Secularem quidem disciplinam amplector ; sed ut iuniorem , & ut seruam ; scientiam autem tuam (sacram) ut perfectam dominam honoro & colo ,* (ait ex interpretatione Clementis Alex. ^a Sanctus Patriarcha Abrahamus, loquens Sarai vxori suæ Agar ancillæ in hæc verba, *Ecce ancilla in manib[us] tuis est, vtere eā ut libet.* Quæ diuina scientia cùm ex canonis scriptoribus præcipue petatur, ^{a 1. str. c. 3.} quorum singuli fuere diuinorum consiliorum interpres, & omni exceptione maiores scribæ ; ideo reliquos, de quibus nondum nominati actum est, iconicos proponemus in hunc modum. Singulas Musæ fenestras quadrifores esse volumus, hoc est, coëuntibus inter se scapis ad angulos rectos. In singulis quadrantibus erunt singulæ icones hermetica singulorum scriptorum canonorum, in quibusdam tamen duæ, verum instat unius.

In primo quadrante primæ fenestræ ad Meridiem *Isaias*, in secundo *Hieremias* cum ipsius amanuensi *Beruch*, qui propriam quoque scripsit prophetiam quinque capitibus comprehensam ; in tertio *Ezechiel*; in quarto *Daniel*. In primo è regione oppositæ ad Septentrionem *Iesus Syrac*, auctor Ecclesiastici ; in secundo *S. Petrus*; in tertio *S. Iacobus*; in quarto *S. Judas*, scriptores canonistarum epistolatum.

In primo secundæ ad Meridiem *Iosuë* & *Samuel* simul, ille auctor libri qui præfert ipsius nomen ; iste libri *Iudicum* & *Ruth*, & libri pri-
mi Regum : in secundo uterque *Tobias* simul ; alterutrum enim fuisse
auctorem libri sibi cognominis, credibile putat Bellarminus ^b : in ter-
cio *Esdras* & *Nehemias* scriptores libri primi & secundi Esdræ ; ille
quidem primum sine controversia scripsit, adeoque (vtri D. Isidoro ^c
vulnus est) secundum. Probabilius tamen eidem Bellarmino secundum
scriptum fuisse à Nehemia, qui post Esdram missus est in Iudeam ab
Artaxerxe Rege Persarum, cuius Pincerna erat : in quarto *Gad* & *Na-
than* Prophetae, qui persecuti sunt res gestas Dauidis quæ habentur
in libro secundo Regum, & initio tertij, ab eo loco ubi desit
Samuel.

In primo aduersæ, *Iob* & *Philo*, ille suarum rerum scriptor, sicut eru-
ditè, ut solet, probat ipsius explanator *Ioannes de Pineda* ^d, siue *Moses*
cum librum in Hebræum sermonem ex Arabico conuerterit, siue ad-
uersaria Iobi in librum digesserit ; iste sententias Salomonis in vnum
volumen colligit, & Græcè edidit ; fuit autem non is qui floruit Caij
Cæsaris tempore, sed quidam antiquior. In secundo *Mardochæus* &
Shâlachim; prior patruus & nutritius Reginæ Esther, qui & illi semper
fuit, & res ipsius gestas omnium optimè nosse poruit : alter alio no-
mine *Ioachim* Sacerdos magnus Hebræorum scripsit librum *Judith*. In
tertio *Abias* & *Addo*, qui res Salomonis conscripserunt, siue sint illæ
ut narrantur libro tertio Regum, siue aliæ. In quarto *Ioannes Hir-
mus*, & *Iason Cyrenæus*, hic libri secundi Machabæorum auctor, ille
timi.

^a Gen. 16. n. 6.

^{2.}

^{3.}

^b de script.
vet. Testam.

^c lib. 6. ori-
ginum.

^{4.}

^d Pref. in
Job c. 3. n. 3.

5. In tribus fenestris ad Orientem duodecim minores Prophetæ. in media Oseas, Ioei, Amos, Abdias; in dextra Ionas, Micheas, Nahum, Abacuc; in sinistra Sophonias, Aggæus, Zacharias, Malachias.

6. Septuaginta duos Interpretes inter scriptores Canonicos recensebimus omnino. Nā diuino & propheticō (vt Patres omnes consentiunt) afflante Spiritu scripsere; eaque interpretatio non solūm à Iudæis, verum etiam quandiu sincera permanſir, communis in Ecclesia Christiana habita est & dicta, fuitque hæc Scriptura (quemadmodum loquitur D. Chrysostomus ^a;) Ostium ad Christum, præcipue Græcis, apud quos præuiō munere Apostolorum septuaginta duo illi viri functi sunt. Admirabilem illam sensus & scriptionis, siue interpretationis consensio- nem non refero, quia res nota est: singulorum nominā dabit Aristeas septimo tomo Bibliothecæ veterum Patrum editionis secundæ: nos emblematicè eos hīc proponemus in concava facie arcus transuersarij, hunc in modum. In vmbilico arcus colore cæruleo inducti pingemus solem illuminantem æqualiter septuaginta duo astra æqualis magnitudinis & lucis, cum hac epigraphe,

En Philadelphie tibi duxerat mythobea.

Alluditur ad cœlum spectabile, in quo sub duodecim signis Zodaici, septuaginta duas partes distinguuntur, quæ à Græcis dicuntur *duodecim uobis*, & quarum unicuique signo sex in Mathematicis tribuuntur.

7. Duæ aliae facies eiusdem arcus venustè & conuenienter ornari poterunt stemmatibus, siue floreis, aut viridibus coronis ambientibus suo complexu vultus præstantium quorumdam pectorum, calcographorum, architectorum, & Musicorum; quorum artes inter liberales & ingenuas censeri solent, ac passim tanti fieri à viris doctis, ut licet eas non didicerint, vix tamen ullum reperias ex iis, qui non aliquam earum intelligentiam profiteatur; deque illis, cum se dat occasio, non statuat, & iudicet suum Musicis in Museis deberi locum, solus ǣm̄os negauerit; vel quin non legerit in Museo Heliconio statui à poëtis adolescentulorum choros, qui pænas canere docentur Phœbo præcinente; adeò vt qui absurdè canat, putetur ineptus fore Phœbi alumnus; qui iustum & præfinitum modum bellè ac venustè seruat, is aptus ad ingenias artes Musarum omnium suffragio pronuntietur; quales fuerunt Alcaeus, Homerus, Orpheus, Aristoteles, Plato, Pythagoras practica Musica scriptores, quorum iconicis vultibus hunc arcum (vt diximus) ornabis, hi esse possunt, Guido Aretinus notarum musicarum *vt, re, mi, fa, sol, la*, inuentor anno 1022. Orlando Lassus, Vincentius Gallilæus, Lucas Marenzio, Ludouicus Viadana, Prætorius, Glareanus.

8. *Architectura* tam multa ex variis facultatibus delibat ex Geometria, Gnomonica, Optica, Astronomia, Poësi, Philosophia, Historia, Medicina & aliis; vt meritò reprehendendus sim, si literatissima ars in hac æde in illustrium architectorum imaginibus à me non consecetur; præsertim vero cum si quid sit ordinationis, distributionis, eu- rhythmiæ, decoris, symmetriæ in huius Musei nostri struētura, ei facultati debeatur, quæ longè mirabilia perficit, imò cuius vnius est, Orbis miracula edere, & præesse cæteris artibus iudicando, præcipiendo, ditigen-

diligendo, & pro humanis viribus diuinam mentem quæ hanc rerum vniuersitatem, cœlorum prætoria, cœnacula elementorum, Basilicam Empyream architectara est, æmulando; atque homines ab agresti, ferino, & inhumano viuendi genere ad vrbes, & ciuilem societatem traducendo. Itaque hi pingantor Bezeleel Ooliab, Vitruvius, Frontinus, Leo Albertus, Sebastianus Setlius, Daniel Barbarus, Philippus de Lormes, Callinicus architectus, ignis Græci inuentor. *huc item referendi mechanici insignes Flavius à Gioia Melphensis inuentor acus nauticæ an. 1303.* Bertoldus Niger Bombardorum 1380.

Germana Architecturæ est *pictura, statuaria, calatoria.* Graphis quidem archirecto protus necessaria est ad ichnographias, seu vestigia, aut plantas ædificiorum, ad orthographias, seu frontis & laterum erectiones; ad sciographias, seu inrernarum partium sectiones & formas (quas *porfum* vocant.) Cùm autem pictura tota constet ingenio & proportionibus, eius laudandæ nunquam finis sit. & si architectus diuinæ mentis solertiam in fabricis imitatur, pictor quoque diuinæ artis æmulus domos nostras insatiabili rerum omnium varietate, animalibus, plantis, marmotibus, gemmis replet & instruit. Adde quòd huic ingenuæ arti totus ferè huius Musei ornatus debetur; quapropter digni sunt sua imagine nobiles artifices qui illam studiosius excollerunt arque nobilitarunt, quíque posterirari vultus nobilium ingeniiorum tradiderunt. Præterea si nihil aliud sit, quād quod *pictores* pa-
funtur ab *Iside*, hoc est, à sapientiæ & doctriñæ dea, nunquid satis es-
set vt ipsorum imagines in æde sapientiæ collocentur? nec mihi quis
opponat, Senecam^a adduci non posse vt in numerum liberalium artium
pictores & statuarios recipiat, non magis quād luxutiæ ministros, cu-
iusmodi sunt luctatores & tota oleo ac luto constans scientia, vngentati-
j, coqui, & quorquot voluptatibus nostris ingenia accommodant
sua; id enim tribuendum est obſcenis pictoribus, quos tanquam pu-
blicos arque omnium horatū lenones, meritò ab hac æde, vt ille, à
liberalibus studiis summoueo. Insignes pictores sunt Apelles, Protege-
nnes, Zeuxis, Polygnotus, Raphaël Vrbinus, Michaël Angelus Banarota,
Titianus, Antonius Corrijensis. Dædalus, ab operibus affabré per-
*fectis quæ *δαιδαλα* dicuntur, sic nominatus; eius enim statuæ (ait Pla-*
to) nisi ligentur, discedunt, atque aufugiunt. Phydias, Lysippus, Poly-
*cletus, Myron, Praxiteles, Menæchmus, qui & de sua arte librum scri-
psit, Callimachus aliisque sculptores clari.*

8.

Iuuen. Sat.

12.

a ep. 88.

Supereft *Typographia*, cui quantum vniuersa Resp. literaria debeat, quantum scriptores, quanrum lectors, quantum Magistri, quantum discipuli, statuere operosum sit. Si enim papyri & chartæ vsu maximè humanitatem vitæ & memoriam constare Plinius dixit^b, quid de cal-
cographica arte dicendum est? potésne ab ipsis Musis si singulæ aliquatum ingenium suum conferant, quidquam inueniri subtilius, vel virilius ad tradendam comparandamque scientiam, ac momen-
to longè latéque diffundendam? vt proinde iure exclamare cum Be-
roaldo possis,

9.

b 1.13. c. 11.

O Germania muneris repertrix

*Quo nihil utilius dedit vetustas
Scribere qua doces libros premendo.*

O atramentum typicum quantumuis densum spissumque, quam liquido candore, quam liquidâ luce ingenia nostra perfundis & illustras. Descriptio artis typographicæ à Christophoro Milæo^a facta digna prorsus est quæ legarur; item quæ de typico attamento scripsit Forcatulus^b, vt ceteros taceâ quos inuenies apud Henricum Salmuth^c. Igitur merito dignabere hoc Museo typographicæ arris inuentores & excultores inter imagines personarum insigniter meritarum de literis: hi autem erunt Ioannes Gurembergius, huius artis inuentor, si Polydoro Virgilio^d, Palamerio^e, Gullandino^f, & Cassanæo^g credimus, siue Ioannes Fust, aut Faustus, vt Ramus scribit^h. Huldricus Gallus, qui librarias formas Romam intulit, in quem Ioannes Antonius Campanus quatuor hisce versiculis iocatus est, quod hac arte necessitatem scribendi pennariumque usum sustulisse visus sit.

*Anser Tarpeij custos Iouis, unde, quod alis
Obstrepere, Gallus decidit, vltor adeſt
Huldricus Gallus, ne quem poscantur in usum
Edocuit pennis nil opus esse tuis.*

Aldus Manutius Romanus quæ prælo, quæ calamo inter Typographos & scriptores eximios inclitus, de quo superius lib. I. sect. 6. cap. 2.

a lib. 2. hist.
stor. vniuersi-
rerum.

b l. 4. de Imp.
& Philo-
soph. Gallo-
rum.

c in notis ad
tit. 22. Guid.
Panciroli de
nou. reperr.

d l. 2. c. 7.

e in Chro-
nicis.

f de papyro
memb. 26.

g in car. par-
te 11. con-
fid. 39.

h l. 2. schol.
Mathemat.

LIBER

LIBER SECUNDVS
M V S E I,
 SIVE
BIBLIOTHECÆ
INSTRVCTIO.

LIBRORVM thecam superiore libro composuimus & aptauimus; nunc instruenda est, ne si vacua fuerit in eam torqueri possit, quod Aësopica simia dixit de quadā larua quam fortè repererat, *O preclarum caput, sed cerebro vacunum.* At verò ad Musei, sive Bibliothecæ instructionem, tria videntur esse meæ curæ, & muneris. Primum indicare nominatum, qui præcipuè libri comparandi sint, & quo ordine disponendi: secundum, quinam excludendi: tertium, quænam alia supellex huic loco idonea. Quod ad primum attinet, infinita res foret indicem texere omnium Auctorum cuiusque facultatis, quorum libros haberi par est in hoc Musæo: præterquam quodd rem à Possevino magna ex parte iam actam ageremus. Prima sectione consentaneum visum est dicere aliquid in commodationem illius facultatis, cuius nomen inscriptum erit in armario: secundâ proponemus octo genera Auctorum quibus patrē ostium huius ædis omnino nolumus, & quoniam alios rogis tradi, alios æternō carceri mancipari debere censemus: tertiâ persequemur reliquam supellecilem, & conueniens instrumentum ad hanc officinam sapientiæ.

SECTIO I.

Ordinatio armariorum; statuae & icones principum cuiusque scientiæ; ac de singulis facultatibus breues dissertationes.

VN GAR hac sectione munere designatoris, & locarij: siquidem distribuam singularium facultatum, seu scientiarum libros

a. 1. 12. c. 2.

in sua armaria, & bonorum ingeniorum familiis ordinabo per opportuna domicilia in hac literaria ciuitate. quod priusquam facere aggrediar, non possum inhibere stylum, quin exscribam ea, quæ Columella auctor cultissimus elegantissime scripsit in commendationem commodatum, & venustatis quæ ex ordine, & apta suis locis singularum rerum dispositione emergit; hæc habet villicum instruens. Præparatis receptaculis oportet suo quidque loco generatim, atque etiam specialiter nonnulla disponere, qui facilius cum quis vñus expostulabit recipere possit; nam vetus est prouerbium, paupertatem esse certissimam, cum alicuius indigetas, vti eo non posse, quia ignoratur ubi projectum iaceat, quod desideretur. Itaque in re familiari laboriosior est negligentia, quam diligentia: quis enim dubitet nihil esse pulchrum in omni ratione vita dispositione, atque ordine? Quod etiam in ludicris spectaculis licet sape cognoscere, nam ubi chorus canentium non ad certos modos, atque numeris præeuntis magistri consensit, dissonum quiddam & tumultuosum abundantibus canere videtur: at ubi certis numeris & pedibus velut facta conspiratione consensit, atque concinuit, ex eiusmodi vocum concordia non solum ipsis canentibus amicum quiddam & dulce resonat, verum etiam spectantes audientesque latissima voluptate permulcentur. Iam vero in exercitu neque miles, neque Imperator sine ordine ac dispositione quidquam valeat explicare, cum armatus inermem, eques peditem, plaustrum equites si sint permitti confundant. Hæc eadem ratio præparationis atque ordinis etiam in nauigiis plurimum valet, nam ubi tempestas incessit, & est ritè disposita nauis, suo quidque ordine locum armamentum sine trepidatione minister promit, cum est à gubernatore postulatum. Quid si tantum hæc possunt vi in theatris, in exercitibus, vel etiam in nauigiis, nihil dubium est; quin cura villice ordinem dispositionemque rerum quas reponit, desideret; nam & vnumquodque facilius consideratur, cum est affixatum suo loco, & si quid forè abest, ipse vacuus locus admonet, vt quod deest requiratur: si quid vero concinnari oportet, facilius intelligitur cum ordine suo recessitur. Hæc Columella; quæ si vera sunt in iis hominibus, qui solummodo rationem cum terra habent, quanta cura & studia debet esse ordinis studiosis hominibus circa libros, & reliquum armamentum literarium? Est autem ordo in primis necessarius in Bibliotheca, vt tibi constent tuæ opes, & ne plurimum temporis perdas, dum quæ res eos libros, qui studenti necessarij sunt, & quos habere ad manum deberes: præterquam quod indigesti acerui librorum èd plus habent offensionis, quod ipsa quodammodo *Bibliotheca anima* sit, ordo, & conueniens collatio singularum rerum, quæ sunt huius loci propriæ. Si defuerit hæc cura concinnitatis & dispositionis, quo locupletiorem habueris Bibliothecam, & maiorem numerum voluminum, èd plura tibi erunt impedimenta; tantum abest vt habeas comparandæ doctrinæ subsidia, vt Darij ingentes copiæ exitio potius erant, quam adiumento. Si iudicose & sapienter ordinata fuerit Bibliotheca, & singuli libri suis nidis & forulis aptè repositi, incredibile est quam grata species inde existat, & quantopere iuuetur studentis memoria, vt vniuersos pariter ac singulos norit, facileque aduertat, si vel vnicus in immensa multitudine defuerit.

C A P V T I.

Armarium primum.

Eius inscriptio.

B I B L I A S A C R A.

Sue factarum Scripturarum Auctorem spectas , siue inexhaustam
 Squam continent cum summa vtilitate eruditionem , iure prærogatiuam honoris & principatum in literaria Rep. illis attribues ~~deontapāsba-~~
~~ra nōya esse~~, eloquia diuinitus tradita , & ~~as xpnoūes āwōdēr xatevedēyta~~,
 velut oracula de cœlo missa nemo Christianus inficias iuerit. Non enim
 voluntate humana allata est aliquando prophetia , sed Spiritu sancto inspirati
 locuti sunt sancti Dei homines. Inspirati (inquit) haud tamen simili afflatu
 quo Pythia, vel Pythones , qui temulentii illo spiritu illico deiicieban-
 tur de potestate mentis , & bacchabantur , si pectore possent excutere
 conceptum in præcordiis mali dæmonis halitum. Non sequestrarunt (si
 fas est cum Arnobio a loqui) pectoris sanitatem sancti vates verè entheati,
 sed quæ sui compotes à numine percipiebant, ea pacato animo sedatō-
 que (quia non in commotione Dominus) in sacris voluminibus nobis reli-
 querunt; quorum librorum Auctorem Deum Opt. Max. hæc regij Psal-
 titis verba testantur , *Incerta & occulta sapientia tua manifestasti mihi*; quæ
 voces eodem iure, quo à purpurato Vate dictæ sunt, à reliquis canonicis
 scriptoribus usurpari possunt, & illud verè pronuntiari, *lingua mea cala-*
mus scribe velociter scribentis, ut iam non tam ex amanuensibus, quæm ex
 dictante , non tam ex calamo , quæm ex manu exarante oracula illa sa-
 crosancta sacri codices æstimandi sint. Si magni cuiusdam viri susceptis
 epistolis legeremus verba, eaque quo calamo fuissent scripta quereremus, ridi-
 culum profectò esset, si non epistolarum Auctorem scire , sensimque cognoscere,
 sed quali calamo earum verba impressa fuerint, indagare staderemus : cum ergo
 rem cognoscimus, eiisque rei Spiritum sanctum Auctorem tenemus, qui scripto-
 rem querimus, quid aliud agimus nisi legentes literas de calamo perscrutamur.
 Deus est huius doctrinæ Auctor , non mendaculus poëta, non rhetor
 garrulus, non sophista captiosus, non philosophus gloriosus, non deni-
 que nullus mortalium, qui non solùm multa ignorare & falli, sed etiam
 conscient & prudentes fallere possunt, & saepe fallunt: non nullus Angelorum
 , quorum quantumlibet magna, precaria tamen , certissime finibus
 comprehendens scientia : sed qui solus sapiens est, (quemadmodum dixit
 Clemens Alex. b) & cuius distinctæ sapientiae immensum pelagus cum in-
 spiceret regius Vates (inquit D. Chrysostomus c) vertigine quasi tenta-
 tus obstupuit , ac summo cum timore demirans recessit & exclamauit,
 Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es. Ipse (inquam) Deus qui nec
 falli potest nec fallere: rectè enim Plotinus d, *An fore quemquam putamus*,
 inquit , qui mentem veram verèque existentem existimet aliquando mentiu-
 ram, reque re veranon existentes opinaturam? certè neminem. qua enim ratione

I.
 S.Dion.
 D. Chrysost.
 de sanct.
 Pentec.
 2.Petr.c.i.
 v.21.
 Plin.l.2.
 Virg.6. Aen..
 D.Basil. &
 Hier. in
 procem.II.
 Epiph.
 hæc.48.
 a l.5.n.15.
 3.Reg.19.
 Pf.5.8.

Pf.44.

S. Greg. in
 procem.mo-
 ral.c.i.

Delrio in
 c.i.Pham.

b 4.strom.
 c.i.
 c homil.1.
 contra An-
 mæos.
 Pf.138.
 d Enneade 5.
 l.5.c.i.

a l. de verit. mens illa foret, si quando (vt ita dixerim) dementiret? Et D. Fulgentius^a, Dei prædest. scientia nihil in se potest habere falsi, quia falsitas inesse veritati non potest. Ex b serm. 162. eadem causa D. Augustinus^b, & Iamblicus^c conficiunt in Deum cadere de temp. §. mendacium non posse. Ille quidem, *Veritas mentiri non potest, ali oqui veritas non est, si mentiri potest.* ille, *Sicut lumen naturaliter, & assidue solempniter, sic veritas Deum, cuiusque pedis equos, non enim est per essentiam aliquid facientis, aliquando contraria facere.*

19. c l. de myster. 2. Hinc colliges quantæ fidei, & auctoritatis sacri codices sint, in quibus scilicet continentur verba Dei firmiora cœlo ac terra, & quæ (vt ait Philo^d) quantum ad certitudinem nihil à iuramento differant, ipsèque vel simpliciter loquens fide dignus sit. Vide nunc quām metitò primum sibi locum in hac Bibliotheca vendicent diuina hæc volumina, è quibus pura putaque veritas hauritur; quisquis enim sacra hæc volumina euoltis, statue apud animum tuum, non ram à te legi Mosis, vel Iohannis, vel Pauli cæterorūmque eius hierarchiæ scriptorum libros & epistles, quām Dei, & illud D. Chrysostomi^e monitum penitus infige tuamenti, *Nec illas quidem qua tenues esse putantur scriptura sententias præmittendas, nam & ipse de Spiritu gratia sunt: Spiritus autem gratia nunquam parua est, aut viles sed magna & mirabilis, & dantis munificentia digna.* Et vt ego quidem sentio, aliisque mecum sentiunt, nec singulæ solùm sententiae à Deo, sed singula ipsa verba, syllabæ, & apices Deo dictante scripta sunt rōis γράμματος διανεγκόντια fuisse, in singulis literis sepulta sunt & abscondita mysteria, ait D. Cyrillus^f, & D. Hieronymus^g, singulæ literæ, & apices, & puncta in diuinis literis plena sunt sensibus.

Vide Fabium Iustinianum de sacra Script. l. 1. c. 2. f in Amon. n. 76. g in c. 3. ep. ad Eph.

3. h l. 2. de cur. Gr. affect. Alterum illud quod mirificè commendat sacros codices est incredibilis eruditio qua abundantissimè affluunt. Theologizæ quidem fontem esse vberimum intelliges ex eo quod Theodorus^h affirmat de solidis libris à Mose scriptis. *Cur non Mosem Oceanum Theologia transiit, & quo (vt poëticè dicam) fluij omnes, & maria omnia derivantur, illic enim & Anaxagoras & Pythagoras, Platōque post eos parua quedam veritatis lumina quædāmque initia desumpserunt.* Interdixerat Christianis liberales disciplinas scelestissimus desertor nostræ religionis Julianus, nec contentus donum illud Dei detinere in iniustitia, cœpit procaciter & scurtiliter deridere sacras Scripturas, dicere solitus Gentilium esse nitete in sermone, & efflorescere in scriptis, sesamum spirare & seplasiam, uno verbo, Græcati: Christianorum autem propriam esse infantiam & barbariem, quorum sapientia nihil aliud est quām *Crede:* sed impudenti cani maledicentissimè nobis allatranti os ita obduxit D. Gregorius Naz. i vt mirabilis istius *Crede* præstantiam extollens, simul etiam planum fecerit, haud fuisse à Græcis repertas scientias, sed illos eas ab Ægyptiis didicisse, qui & ipsi eas rursus ab Iudeis acceperant. Verificantur in hoc eodem argumento è sanctis Patribus bene multi, qui docent Græcos puerorum loco habitos (quod Soloni olim fuit exprobratum) facta contentione cum Hebræis & Ægyptiis, quos illi Barbaros dicebant. Verum haec de re iam alibi, iteramque posterius. Næ vel in vni ca D. Pauli pagella plus est succi & meruorum, plas diuinæ sapientie

i Orat. i. in Julian.

Ægyptiis didicisse, qui & ipsi eas rursus ab Iudeis acceperant. Verificantur in hoc eodem argumento è sanctis Patribus bene multi, qui docent Græcos puerorum loco habitos (quod Soloni olim fuit exprobratum) facta contentione cum Hebræis & Ægyptiis, quos illi Barbaros dicebant. Verum haec de re iam alibi, iteramque posterius. Næ vel in vni ca D. Pauli pagella plus est succi & meruorum, plas diuinæ sapientie

& Theologiae, quam in omnibus prophanicis scriptoribus eruditio[n]is.
Consideremus hoc propius.

Quæ Ethnicorum doctrina & disciplina conferri potest cum sacro-
rum voluminum eruditione & sapientia? An fabulosa Theogonia cum
arcano augustissimæ Triados mysterio? an numinum communicatio
cum mortalibus, cum diuinæ *τριθεοντων* œconomia? an de fato dis-
putationes cum diuina prædestinatione, cum gratia, cum libertate vo-
luntatis nostræ, cum nostrorum operum meritis? an Apotheoses cum
nostris cœlitibus? an lectisternia cum eucharisticis epulis? & sexcenta
id genus quæ prudens prætereret; quia quod ad Theologiam spectat,
non ignoro facile mihi concessum iri ab omnibus, sacros codices diuini-
num fontem esse omnis veræ & eruditæ de Deo disputationis ac sapien-
tiae. Aliam eruditio[n]em desideras? in promptu est in sacris paginis,
eaque longè melior, quam in Gentilium commentariis. Historiæ va-
rietas & superiorum temporum memoria te delecat: habes qui ab ipso
mundi exordio res scitu dignissimas perduxerint ad quatuor amplius
annorum millia; quis prophanicorum scriptorum hoc præstiterit? Poëeos
amœnitas te recreat? habes in purpurato vate lyricam omnem elegan-
tiam Horatiano & Pindarico plectro infinitis partibus suauorem; ha-
bes in Cantico Canticorum omnem bucolicam vermilitatem; è qua
Theocritus huius generis inter prophanos principes quamplurima in
suos hortulos deriuauit. habes in lamentationibus Hieremiæ flebiles
elegiarum modos; in Iobo tragediam; in Genesi, & alibi passim, Phy-
siologiam; in Pentateucho politicam & iuris scientiam; in Salomonis
& Siracidae libris doctrinam de moribus perfectissimam; in Isaia elo-
quentiam Tulliana & Demostheniana sublimiorem. de hoc argumen-
to fusi Laurentius Ramires de Prado ^a. Vellem experireris ipse, &
ingredereris in hos diuinæ sapientiæ thesauros, momento diues fieres
infinitarum rerum, inde promeres exquisitissimam doctrinam, quam
S. Athanasius de hoc argumento disputans appellat *neoplatoniam*, id est, do-
ctrina exquisita amicis & hospitibus data; veluri si Deus Opt. Max. ea do-
nasset hominibus in sacris libris tanquam perpetua monumenta sui
amotis & benevolentia, sorderent tibi continuè illa choragia humanae
sapientiae, quæ tantopere desperis, ac cœlestis doctrinæ utilitatem ex-
pertus, exclamares cum D. Basilio ^b, *Ego sanè postquam mulum temporis
vanitati impendissem, & omnem propè atatem inani studio attriuissem quo
tenebar, cum apprehendendu[m] humanae sapientia disciplinis immorabar; tan-
dem aliquando veluti ex graui somno ex parte factus ad euangelica veritatis
admirabile lumen respexi, agnouique iniuitatem sapientia principum hu-
ius mundi qui abolentur, deplorata plurimum miserabilis mea vita, ductorem
mihi dari optabam, qui ad pietatis me dogmata introduceret; tum continuò
subiicit hunc magistrum fuisse Euangeli lectionem.*

4.

^a pentecon-
tarchi c. 32.^b Ep. ad Eu-
stachium
Episc. Seba-
stenorum,

Nunquam finis sit si de sacrarum paginarum utilitate dicere aggre-
diat: longè plurima pauculis verbis dixit Magnus Gregorius ^c Theo-
dororum medicū ad studium sacrarum literarum inuitans hanc breuicula
parænesi, *Disce cor Dei in verbis Dei*. Scio fuisse celebratas, illustribus
elogiis à variis insignibus scriptoribus, ab Isidoro Pelusiota scalas ad-

5.
^c Ep. 329.

Deum, atque aurum Dei Spiritu probatum. si ἡ ἱεραὶ ποιητὴ οὐ μάρτυρες μέντοι δίνων τὸν χρυσὸν τὸν αἰτιάστων κλίμακες πάντα τούτην τὴν τὴν Εκκλησίαν τεῖνειν πεφερόμενα ὡς δόκιμον δέχεταις. χρυσού πεπυρωμένα τὸν δέρη τὸν ἀληθεῖας πνεύματος. Scio vocatas à Clemente Alex. ^a Carceres sapientie, & portum nullis agitatum fluidibus; à D. Basilio ^b, Viam regiam qua itur ad investigationem veri; à D. Chrysostomo ^c, Cælorum clauem, ab eodem d. Θοσαρίῳ & τῷ δεῖ γνώστως, thesaurum cognitionis Dei, & c., τὸν χρυσὸν τὸν αὐτοῦ, murum adamantineum; à Gregorio Romano ^f, speculum humanae mentis. Denique pro excellentium rerum natura, quæ vnioco nomine comprehendendi non possunt, cognominari nunc κατ' ἵξοχον Scripturam, nunc Biblia in numero multitudinis, quod vnum hoc volumen infinito post se interualllo omnes humanæ eruditio[n]is, & sapientiae commentarios post se relinquat, sítque instar locupletis Bibliothecæ; nunc Testamentum Dei, fædus, chirographum, legem, Euangeliū, aliisque seu nominibus, seu elogiis: sed enim uero maximè placet illud quod retulimus, *Disce cor Dei in verbis Dei*; vt si diceret grauissimus Pontifex, sacros codices esse velut diuini cordis repositiorum & thecam, quam ubi aperueris, protinus intelligas quænam sit diuini Numinis voluntas, quæ mens, quæ consilia. Qua re quid singuli beatius potest?

Ita est, (inquires) planè impius sit qui neget sacros codices continere mysteria veritatis, & diuina pietatis oracula, vt loquitur D. Ambrosius, & esse sapientia verbis speculum, & diuinitatis armarium, vt B. Laurentius Iustiniānus ^g: at sanè fatendum est desiderari in illis nitorem elocutionis, figurarū lumina, dictorum acumina, argutias, flores, venustatem & pleraque alia ornamenta quibus prophanorum auctorū libri nos ad se iucundissime alliciunt, & allectos insaturabiliter tenent. Non est nouum quod obiicis delicatule; iā pridem Græcula vanitas hoc ipsum Christianis opposuit; sed etiam quomodo responsum sit, accipe. *Vos quidem viri Greci*, (inquit Theodoreetus^h) elegantes comptisque sermones audire percupitis, quarentes quam maxime permulceri: vbi vero tales non insuenitis, effuso risu eos contemnitis, ac maledictis incessitis; quin etiam obstruetis auribus quæ dicuntur audire non vultis. *Contra vero animaduertere vos oportuit ita vñi eueniare*, & ea quæ sunt maxime pretiosa, cuncta ferè vñi materia integantur. videre siquidem est pretiosum vñionem, quales ampli ac magnifici viri apud se esse desiderant, aspernabili admodum teste innasci, etenimque nutriti, angescere, occultari. *Qui vero eum sibi coemunt aurum plurimum persoluentes, missam faciunt testam*. præterea vero pellentes gemmas ornandasque regis capitibus destinatas alind genus lapidis extrinsecus circumuestit despicabiles ille quidem atque inutiles. *Qui ergo eas gemmas exposuiunt, atque ad ornatum concinnant, superfluum illam testam nibili pendendam circum amputantes abradentesque nitorem lucentium lapillorum detegunt & expedient: aurum quoque quod passim à multitudine peramatur, ipsiusque præterea es, ferrum, argentum terrâ atque arenâ obregitur: verum qui auris venas argenteaque rimantur, metalla quidem effodiunt; ramenta vero sibi & minutias colligunt: postquam autem cusum signatumque est Imperatoris charactere, non illud aurei loculi, sed theca vel ex coria, vel ex marmore confecta inditum servant. Iure igitur factum est ut verissimas de diuinis humanisque rebus*

a in pro-
trept.
b Ep. i.ad
Greg.Naz.
c hom. de
verbis Iiæ.
d in Psal.41.
e l. 4. de Sa-
cerd.c.7.
f l.2.mor.in
princ.

g de casto
connubio
cap.19.

h lib.9. de
leg.

rebus traditiones; non illustres eloquentia tumidique sermones, sed simplices humiliisque ac omnibus mortalibus noti predicent; magnumque adeo ineffabilis que thesaurum viles admodum & despicabiles theca circumferant. Quantum autem roboris, quantum virtutis insitum habeant, facile is inspicet, qui Gracorum legislatores ac Romanorum in medium proferat; iisque nostros pisatores ac publicanos in comparationem adducat. Inueniet enim illos ne finitimus quidem persuasissime, ut ad suas leges vitam instituerent: Galilaos vero (Christianos, sic enim eos & Julianus Apostata nominabat) non solum Romanos Gracisque, verum etiam cunctas barbaras nationes ad amorem legis evangelicae traduxisse. Hoc vltro fuit dandum Gracis, atque hunc in modum excufanda simplicitas styli sacrarum literarum apud eos, qui sermonis elegantiā & maiestatem estimare non possunt, nisi ex flosculis, ex calamistris, ex fuco & crepantibus bullis, quod iudicium leuicularum hominum est, vel adolescentulorum in scholarum umbraculis declamitantium. Cæterum erras mi homo, & toto celo erras, quisquis tam peruersè de diuinis voluminibus statuis: non es, meo quidem iudicio, nec fortassis etiam tuo; non es in omni prophana disciplina intelligentior D. Gregorio Nazianzeno, qui Athenis tum cum erat fluentissimæ fontes omnes eruditionis combibit, iisque ad satietatem epotis ibidem ipse oratorium facultatem professus est. Non es humana literatura instructior Augustino, cuius commentarij de ciuitate Dei, & panegyris habita coram Valentiniano Imp. satis indicant quantum fuerit, & quantus audierit: non citabo plures contra te testimonium dicturos pro sacrarum literarum non modò maiestate, sed etiam elegantia; duos istos cum tu loquentes audies, puta Athenas, Carthaginem, Romam & Mediolanum, ciuitates ea ætate omni disciplinarum genere florentissimas (in tribus posterioribus Rhetoricam docuit D. Augustinus) contra te loqui. Itaque sic Gregorius ^a: *Corpus sacra Scriptura*, (hoc est, dictio, seu litteræ cortex) miro splendore colluet; sed anima (sic sensum cortice rectum appellat) præclaræ est, & prorsus diuina. Hippomensis Præf禄 quid? Sicut est quadam eloquentia qua magis atatem iuuenit, est qua senilem; nec iam dicenda est eloquentia, si persona non conueniat loquenti; ita est quadam qua viros summa auctoritate dignissimos planèque diuinos decet; hac illi locuti sunt, nec ipsos decet alia, nec alios ipsa, ipsis enim congruit; alios autem quanto videtur humilior, tanto altius non ventositate, sed soliditate transcendit: ubi vero eos non intelligo, minus mihi apparet eorum eloquentia, sed tamen non dubito tamē esse qualis est, ubi ego intelligo. Sic dicendi Magister & optimus vera eloquentiae iudex. Ex quibus verbis hoc conficio, te vel adhuc puerum esse & molliculum, cui cinni, phaleræ, & crepundia placent; displicet autem grauis & robusta eloquentia: vel certè metuendum tibi illud Apostoli, *Animales homo non percipit ea qua Dei sunt*. Vtrumque expertus est idem D. Augustinus; nam tunc solum diuinos istos commentarios velut simplices & insulsos fastidivit, cum iunior esset, & falsa religione imbutus; verum factus prouectior & religiosior, cecinit palinodiam. *Prudentibus enim viris non placent phalerata, sed fortia, & summa interdum ars est artis neglectus*: sic ad gravitatem Pandectas destitutas esse verborum leno-

D. Greg.
Naz. carmine
de vita
sua: orat. in
Iun. Cæs. &
orat. in lau-
dib. Basil.

^a Ep. ad Ne-
mes.

1. Cor. 2.14.

S. Prosp. de
vita con-
templ. 3.

a l. 32. pen.
tecont.
Sen. ep. 40.

b de vero
cultu l. 6.
c. 21.

c lib. de
Anima.

d de arca &
Noë.

e Auctor
eius vitæ
l. i. c. 4.

f Præf. ad
lib. de septe
verbis Do
mini.

7.

g de doctr.
Chr. c. 11.

ciniis, & proptiis verbis scriptas Lautentius Ramires de Prado^a docet, adeoque ats perfectissima præcipit, ut qua veritati operam dat, oratio incomposita sit & simplex: *compta autem & popularis nihil habet veri; mouere vult turbam, & inconsultas aures impetu rapere.* Cœlij Laetantij Firmiani, b firma, lactea, & coelestis ratiocinatio disputationem hanc mirificè stabiliet, condiet, illustrabit. sic habet, *Carmen compositum & oratio cum suauitate decipiens capit mentes, & quod voluerit impellit, inde homines literati cum ad Dei cognitionem accesserint, ab aliquo imperito doctore fundati minus credunt: assueti enim dulcibus & politis sine orationibus, sine carminibus, diuinarum literarum simplicem communemque sermonem pro sordido aspernantur; id enim querunt quod sensum demulceat: persuadet autem quidquid est suave, & animo penitus, dum delectat, insidet.* Num igitur Deus & mentis & vocis & lingua artifex disertè loqui non potest? Imò verò summa prouidentia carere fuso voluit ea, quæ diuina sunt, ut omnes intelligerent quæ ipse omnibus loquebatur. Scenam hanc claudant Hugo & nunquam latitis laudatus Augustinus disertissimè iuxta ac verissimè de sacra Scriptura locuti. ille, *In Scriptura* (inquit c) quidquid docetur veritas, quidquid præcipitur bonitas, quidquid promittitur felicitas est: nam Deus est veritas sine fallacia, bonitas sine malitia, felicitas sine miseria. Tum alibi d, *Est liber vita, cuius cognitio vita, cuius scriptura indelebilis, cuius aspectus desiderabilis, cuius doctrina facilis, cuius scientia dulcis, cuius profunditas inenitabilis, cuius verba innumerabilia, & unum tamen verbum omnia.* Alteret sic, *Quidquid homo extrà dicere est, si noxiū est, ibi damnatur; si utile est, ibi inuenitur; & cum ibi quisque inuenierit omnia, quæ utiliter alibi didicit, multò abundantius inuenit ea, quæ nusquam omnino alibi; sed in illarum tantummodo mirabili altitudine, & mirabili humilitate discuntur.* Si nihil aliud sit in factis literis eximum, quād quodd fontes sunt veritatis, vt eos appelleat consueuerat D. Bernardus e, summi pretij & dignitatis sunt. Ad eas cum proprius accesseris (inquit Arnoldus Carnotensis f) & infuderis se tibi illuminans sensum tuum diuina radius veritatis, intelliges & videbis in scintilla incendium, & in flilla reperies pelagus, & in lecytho olei unde creditori reddas debitum, & tibi affatim suppeditabit inconsuptionibele cibum.

Quoniam diuersitas interpretationum multum confert ad sacrarum Scripturarum intelligentiam, (vt etiam obseruauit idem D. Augustinus g) ideo refetes in hoc armarium Biblia vaticæ editionis, antiqua, noua manuscripta, quæcunque nancisci poteris, Cöplutenſia Francisci Cardinalis Ximenij è Cisneros Academiæ Complutensi institutoris Regia Philippi secundi Regis Catholici, Xistiana Xisti quinti Romani Pontificis, hexapla Origenis; & his antiquiora Aquilæ Pontici, Theodorionis, Symmachi: imò etiam licet sint duntaxat eorum partes, vt Augustini Iustiniani Psalterium & alia, de quibus omnibus statuere, non est huius loci. P. Petrus Lanselius, nostræ Societatis regius Professor linguae sanctæ in Collegio nostro Imperiali Madritensi, id operis moliebatur, & strenuè promouebat eius singularis eruditio, atque linguarum Græcæ, Hebraicæ, Chaldaicæ, Syriacæ atque Arabicæ insignis peritia faciebat vt illud vehementer optaremus, eoque etiam magis, quod putatemus rem fore Ecclesiæ Catholicæ perutilem: verum dum

dum hæc relegimus edenda in lucem , eum mors nobis etipuit, magno
sui reliquo desiderio.

*Appendix ad superius caput , in qua ad maiorem commendationem sacrorum Bibliorum , & Christianæ doctrinae,
reteguntur quedam singularia & eximia, que
inde Poëta furati sunt.*

Nihil est necesse quæstionem adhibere Poëtis , vt ab ipsis furtorum suorum eliciamus confessionem : non enim angusto aliquo suspitionum introitu , & dubia opinione, sed apertis indicis conuicti tenentur. Quidquid pulchrum, quidquid excellens, quidquid est apud Poëtas eximium , nostrum est, Christianorum est , partim ex Mosaicis & Prophetatum fontibus haustum, partim à Cacodæmone sycophanta stygio interuersum. Agedum experiamur cum istis expilatoribus, qui, (vt ele-
ganter Laurentius Ramires de Prado dixit^a) fabulas suas è sacro poëtarum fonte deriuatas , aduersus veritatem de ipsa veritate construxerunt. In-
iciamus in eorum gazas decretorium ignem ex fatidicis Idæ arboribus aliena secernentem à propriis : defigamus in omnium oculis eorum farta, & ne quadruplatores esse videamur , tabulis & testibus ad singula (si opus est) citatis sacrilegij reos conficiamus , & pre manus fauces defensionis.

I.

a c. 26. pen-
tecont.

Quid celebratum illud vestris carminibus chaos, Poëta? quid cæcus indigestæ molis aceruu, ex quo huius vniuersitatis compages coaluit? hæc quæm consentientia sunt cum initio Geneseos , vbi terra dicitur fuisse inanis & vacua; nunquid vel hoc vnum sufficit, vt vos sacri ærarij hitudines, & Mosaicarum apothecarum furaces scrutatores appellemus? Ingrediamur in decantatum hortum Veneri sacrum , & Adonidi eius amasio, florum varietate, areolarum artificiosa descriptione, proceritate arborum, topiariis operibus , tonsilibus rubis medio æstu amœnam frigiditatem sibi vindicantibus, gelidis fontium perennitatibus , liquoribus pellucidis amnium, picturato riparum vestitu, & cæteris lenociniis, quæ non oculos tantum, sed & gustatum olfactumque , & alios sensus suauissime reficiunt, commendabilem : nónne diuinum illud pomarium significat, quod fuit descriptum in ipsis mundi primordiis à diuino Numinine , vbi iucundè spatiarentur, delicate recubarent , & suaviter occurentur primi parentes humani generis ; è quo tamen electi sunt ob neglectam obedientiam sui conditoris , & sicut appositus est ad ostium cum gladio ancipiti Cherub. ita factus à poëtis peruigil Draco in Hesperia sylua , qui malis aureis continuò excubaret. Quid Deucalionea eluviæ, seu Ioue hominum sclera pertæso, siue Deucalione seruato cum ipsis coniuge Pyrrha ad propagandas hominum reliquias, siue emissâ ad explorandum columbâ; nónne à yobis ita descripta sunt, vt in Noëmicam eluviem intuentes, in eaque defixi prorsus vos similitudinem in vestras fabulas transtulisse constet? Quid Gigantum coriatus insanam molem, quæ cœlo fastigium insereret, at tollentium , ad extur-

2.

bandos è folio Deos; quid amœna vireta fortunatarum mentium; quid vndæ graueolentiam exhalantes in specubus subterraneis; quid impios ardentibus tædis insectantes furia; quid Æaci vrna; quid seuerum Minois & Rhadamanti tribunal, Ticij semper aurescens iecur, Sisyphium faxum, Tantalea sitis, Ixionis rota, & sexcenta generis eiusdem, vnde hausta sunt? Dissimulate si potestis, sic ea fabellarum fuso illinit, vt sacrorum colorum venustas euanescat & defluat, expressaque à Moſe lineamenta nunquam appareant.

3. Videmini triumphare in albis Iouis quadrigis laureati, cùm Phæton tem depingitis Solis currus gubernacula ab inuito & reluctantate patre, iuriſurandi tamen religione adstricto, exorquerenrem. Vehebat interlucente longis gemmarum ordinibus rotarum ambitu, & ferociens iuuenilibus animis inferebat in cœlum caput, per medium aëra ferocitate exultantibus, & ignes efflantibus equis; cùm temerarius auriga metuenda scorpij caudâ & venenatis brachiis territus lora remisit, nullóque amplius cursum moderante, & inhibente effrænos quadrigas, ignes passim astris subiicere, miserabili terras incendio, quia tulit impetus, absumere, satis, vrbibus, sylvis certam vastitatem inferre: cùm im- placabilis acerbitate iracundia percitus Iupiter, altiora fastigio suo molientem iuuenem de curru fulmine excussit, & temeritatem præcipiti ruina vindicauit. Elegans profectò comimentum, ingeniosè excogitata vltio impotentis animi, & præfidentis audacia; at repetundatum vos postulo, sacrorum depeculatorum. Quis hac non videat in tabella eminentem Luciferi imaginem, illius, inquam, qui ab irato Numine è cœlo præcipitatus in tartara, immani pondere, & æternis repagulis velut sulphur & ignes vomens Enceladus, coërcetur.

4. Infinita sunt in sacris instrumentis, in quæ ceu in prædiuites gazas, cupiditatis oculos poëtæ adiecerunt. Videre mihi videoꝝ plurimos leyphos venustè sigillatos, delicatas pateras, murrhinos cantharos, signa pulcherrima, auro atque ebore fulgentes tabulas, specula reddentia variis rerum imagines, argentum optimè factum, multaque id genus adeò mirabili opere perfecta, vr quidquid in curiosorum hominum vasatiis eximum est, quidquid in antiquitatis nummariæ scriniis lautum & magnificum, quidquid in repositoriis elegans, ab hac sacrorum voluminum supellestile & thesauris multum supereret: hæc otiosè contemplantes, & curiosi stræctantes poëtæ, non indigna esse censuerunt, quæ in suo haberent argento, subsque in abacos transferré. Ne autem fraus pateret, sacrorum vasorum emblemata, & sigilla alij tam scitè in suis poculis alligarunt, tam aptè in scyphis incluserunt, vr ad illam rem nata esse dices: alij furtivum argentum detractis crustis, fulgore excæto, imminuto pondere, attritis cælaturis, ac denuo solerter excavatum, delicate cælatum, eleganter incisum sic immutarunt, vt non ab antiquis vasculariis perfectum, sed à nouis artificibus elaboratum, non Moſis & Prophetarum opera, sed poëtarum artem esse ipsi quoque periti exploratores facile iudicent.

5. Confer ætatis antea commoda regnante Saturno cum breui illa felicitate, in qua vixerunt primi nostri parentes ante abiectam diuini No-

minis obedientiam; ferrea tempora cum iis in quibus homines ante diuinum ex omnibus vitiis concreti nullam libidinem ab oculis, nullum facinus à manibus, nullum à toto corpore flagitium, velut indicto virtuti bello abesse voluerunt. Confer solenne Idomenei Regis votum de sacrificando filio cogitantis, qui primus è Troiana expeditione redeun-
ti occurrit; Marium Cimbrico bello, sic diis monentibus, filia suæ immolarione victorem cum Iephthe victimam suo filia sanguine paternas ex voto manus imbuenteris: fatales Nisi Megarensium Regis capillos detonsos à Sylla filia, cum Sansonis cæsarie; duodecim maiorum gentium Deos, cum Hebræi populi principibus; Pythagoram, vt admitteretur in Egyptiorum adyta, recutitum, cum circumcisione Iudæorum; triduo sepultum in immani pisce Herculem, cum Iona custodia.

Venio ad quædam mysteria augustiora Hebræis ritibus & historiis, quæ suis quoque carminibus præente verba Cacodæmone poëtæ complexi sunt. Exactus cœlo perduellis eas diuinis mysteriis atrexuit fabellarum opinones, quæ stabiliendæ impietati essent bellè accommodatæ. neque mirum id quidem: nam quod pulchrum est sequitur Mores. Considera mecum Lector fallacias histrioñis tartarei rerum sanctatum imitatione, & elegantibus strophis hominum generi callidè illudentis: non erit ingratum, opinor, iu præstigiatorum enim acetabulis, & caliulis ipsa fallacia nos etiam delectat. Quamquam reformido ingredi in tantorum mysteriorum altitudinem, ne regredi cum volueto non possim. Diuinum in una fronte ttiophthalmon, lucem unam tripli face insignem nos Christiani veneramus; Patrem quidem, qui dum acti mentis oculo in flagrantissimi uioris speculo faciem suam intuetur, imaginem non tenuibus impressam lineamentis, sed expressam ad viuum, sibiique æqualem Deum, viscerumque ingentem partum (vt cum synesio loquar) generat; ab utroque insuper spiratam sempiterni illius Amoris flamman, cuius facibus nobilissima quæque pectora inardecent: sic monadem in triade, triadem in monade adoramus. Quid fecit Attellanus Acherontius? Ianum nescio quem fingit tricipitem, cui temporis quadripartita mutatio pareat; triformem in cœlo, terris, & orco latè dominantem Hecatem, tricorporem Gerionem, prodeuntem è secundo Louis capite Palladem, ignitas faces ventilantem amorem, alia que huiusmodi figmenta comminiscitur.

Suspiciimus colimusque absolutum opus diuinæ industriae, & referissimam donorum cœlestium pinacothecam Virginem Deiparam continentem in aluo corculum & splendorem æterni Patris, qui licet infantium more dormiat in cunis, inuoluatur fasciis, mammai manibus & labellis appetat, vberibus inhiet, sedeat lactens in matris gremio, & cæterorum puellarum mote, vbi accessit paululum firmitatis connitatur, tenues particulas & minima mansa in os inserra deglutiat; licet teñellus materno affusus pectori inter palustres rugurij cannas gelu contractus delitescat; licet eorum penè sanguine respersus sit, quos impij regis mucro demessuit: ille tamen ex ipsis etiam cunis, virus draconis taurarei turgidi infinitorum hominum sanguine, in quorum salutem sudum miserabiliter fœviebat, difflauit puerili halitu, & tenellis manibus

6.

7.

bus eius caput obtruit: nunc videamus qua imitatione ludificator Ca-
codæmon ista expresserit. Expressit prorsus, nec ineleganter; in fictitia
Minerua quæ peplum suum à nemine reiectum, partumque suum so-
lem esse gloriatur: in Budda Gymnosophista, quem velut editum ex cu-
iusdam virginis latere venerantur Brachmanes, sicut paruum in stabu-
lo numen Ægyptij, natumque (si Superis placet) è virgine Perseum
Græci, mitram quasi è spelunca excisum Persæ, Martem à Iunone viu
floris contractu, dictæoque Iouem in antro editos, Iunonium Pythonem
à profugo Apolline interfectum, elisosque in cunis ab Hercule geminos
angues. Prò pantomini phlegetontij callidum ingerium. O versipel-
lem plutonij morionis ad imitandum peritiam: spectemus in eodem
proscenio eiusdem histrionis embolium.

8. Intellexit longo ante tempore idem sycophanta, siue ab ipso numi-
ne, siue à sacrorum Vatum oraculis indutum aliquando specie humana
Deum calcaturum solida maria, vitiorum portenta, quæ in vniuerso
orbe grassarentur, extincturum; rediuua cadauera expediturum è libiti-
narium fasciis, & mortis imperio, eiisque perruptis vestibus & repa-
gulis triumphaturum in coelesti arce. Suum quoque componit Simius
Herculem poculo traiicientem Oceanum, peragrandem varias Orbis
plagas, & nodoso clauæ robore monstra confidentem; Alcestim susci-
rantem ab inferis, fatigente Athante humeris cœlum fulcientem, sub-
euntem iimpunè infernas sedes, mortem obuiam adamantinis vinculis
constringentem, pacificatorem orbis, cinctam Nessi Centauri sanguine
vestem indutum in constructa pyra expirantem, ac tandem magnifica
apotheosi numinibus dedicatum, & Alcmenæ eiusdem Herculis matri
anastasim.

9. Institutæ breuitatis modum excedam si furtæ singula ex sacris codi-
cibus, & Christianis mysteriis velim persequi, & conferre Orpheum
cum Christo, Pandoræ & Macariæ formam cum Virgine; tres Charites
cum tribus hominis Christiani virtutibus, Euphrosinam cum fide, Tha-
liam cum spe, Aglaiam & arboris fructus aureos, naulimque Elyios
campos adeutibus necessarium cum charitate; Æthiopicam Solis men-
sam, & lectisternia cum eucharisticis epulis, Vestales cum nostris vir-
ginibus, innatos ab aliis Athletas cum Christianis sacramento Con-
firmationis in Christi milites assumptis, antiquas expiationes cum no-
stris ritibus, Arualibus impositas à Pontifice manus, cum Christianis
initiis, anulum, infulam, lituum, ipsamque litui formam cum sacro no-
strorum Antistitutum instrumento; Lararia cum nostris domesticis sacra-
riis; Penates & Genios cum Angelis nostris præsidibus; Amorem mun-
di fabrum tantopere celebratum in eruditis philosophorum symposiis,
cum Spiritu Dei, de quo Moses initio Geneeos; penè dixi, & Virgilius
his carminibus,

Principio cælum & terras, campisque liquentes

Lucentemque globum Luna, Titaniaque astra

Spiritus intus alit, totumque infusa per artus

Mens agitat molam, & magno se corpore miscet.

Stylum inhibeo; si enim velim omnia afferre, quæ Trismegistus,
Orpheus,

Orpheus, Amphion, Linus, Musæus, Hesiodus, Pythagoras, Plato, Aristoteles, Theocritus aliisque innumeri è sacris libris & oraculis promulgant, magnum volumen breui tempore edidero. Adèò verum est illud Christi Domini, de illis qui ante ipsum venerant, fures sunt & latrones. hæc sunt quæ in hoc argumeto retuleram in meas obseruationes: plura suppeditabunt, Clemens Alexandrinus^a, Iustinus Martyr^b, Theodoretus^c, Tertullianus^d, D. Ambrosius^e, D. Augustinus^f, Nicephorus^g, Origenes^h. E recentioribus longè plurimi, Sallianusⁱ, Serarius^k, Possevius^l, Alphonsus Salmeron, Franciscus Fernandes de Cordoua^m, Laurentius Ramires de Pradoⁿ, aliisque, quos magno numero collegit Paulus Serlogus^o, qui de hoc argumeto fusè & eruditè differuit P. Cur prophani antores hæc furati sint, furtaque sua dissimulauerint si scire aues, disce ex Tassiano Assyrio. Apparet expressissimis (inquit *q*) quod Moyses priscis heroibus antiquior sit, & ex bellorum temporibus, quod Gentilium etiam demonum etatem praecesserit; & aquum est ut etati maiori fides habeatur potius, quam Gracis qui illius dogmata non reddere intellecta è fonte hauserunt; multi namque Graecorum sophisti curiositate quadam induiti quacumque à Moysi & similibus ei sapientibus viris didicierunt, depravare & secus afferre conantur; parvum, ut ea, quæ non intelligunt, ficta quadam sermonis compositione velantes veritatem suis commentis vivent. Num Mosis libri venerint in poëtarum manus, statue ex hoc Plutarchi loco *r*: Sane qui fabulas narrant, iij columbam auunt ex arca emissam Deucalioni certum indicium detulisse tempestatis, cum rursus ingredereretur; serenitatis, cum anolaasset.

- a l. 1. strom.
- b Dial. cum Typh.
- c l. 2. de principiis.
- d in apologetico.
- e Serm. 18. in Ps. 118. & l. de bono motus c. 5.
- f l. 18. de civitate Dei cap. 37.
- g l. 4. c. 4.
- h l. 4. contr. Celsum.
- i tom. 1. an. mundi 1470.
- k in prolegom. bibl.
- l in Bibliotheca.
- m in tom. 1. proleg. 17. post med.
- n in didascalia c. 19.
- o c. 26. pentecostarchi.
- p antilog. 9. sect. 2. in Cant. Cant. num. 14.
- q tom. 4. Biblioth vetetum PP. editi. 3.
- r l. de solertia animi.

C A P V T   II.

Armarium secundum.

Eius inscriptio.

P A T R E S   L A T I N I .

Proximum post sacros codices locum Ecclesiæ Patribus tribuo, quorum pectus meritè fulsit admirabili illo seu munimento, seu ornamento, quod nos *Rationale*, Graeci λόγιον appellant, quasi λόγια ἐρπη, verbi divini sacrarium, illuminatum duodecim lectissimis gemmis medium stellam, (vt auctor est Anastasius Sinaita^s) & lucentissima duo vocabula *Vrim* & *Thumin*, id est, θίνων ή ἀληθεαν, doctrinam & veritatem, pulchre coronantibus: quod fuit hieroglyphicum omnigenæ virtutis & scientiæ, quibus radiare debet Pontifex, vt non solum sciatur (verba sunt D. Hieronymi^t) rectam fidem; sed etiam quod nouerit, possit ore proferre. Illud ipsum significabat pontificia vestis hyacinthina, fimbrijata aureis tintinnabulis; quia tanta debet esse doctrina pontificis Dei, vt gressus eius & motus, & vniuersa vocalia sint, veritatem mente concipiatur, & toto eam habitu resonet & orna-

- Isid. Pelus. 1. 3. c. 10.
- f q. 38. inscript. vide Cresol. myst. l. 2. cap. 13. sect. 1.
- t in cap. 3. Osee.
- Idem ad Fa- biolam.

a or. ii. de
ador.
b in Ex. c. 54.

2.

tu. Consentanea loquuntur de hac typica ueste, DD. Cyrillus Alex. & Isidorus b.

c in c. i. de
diu. nom.
d or. 20.

Est profecto quod in hac parte plurimum sibi gratulentur Christiani, datos Ecclesiæ diuinitus eos Antistites, qui non tantum ingerrimæ vitæ sanctissimis moribus, non solum voce & grauissimis concionibus creditos sibi populos studierunt; verum etiam hoc esset, ut nullo unquam tempore conticescerent, sed immortalibus suis pietatis & eruditionis monumentis oracula perpetuo redderent, itaque posteros affarentur, ut quisquis eorum vim & verba perciperet, *διδακτορίας ἡγέτης ἀκίντων, doctrinas sanctorum exciperet*, ut loquitur S. Maximus c; & exclamare posset cum D. Gregorio Nazianzeno^d, de scriptis Magni Basili loquente. Cum orationes eas, quas de morib[us] & bene vivendi ratione scripsit, in manus accipio, animo & corpore purgor; templum Dei capax efficior, atque instrumentum à spiritu pulsatum diuinam gloriam & potentiam canens: per cas corrigor, & concinno, atque diuina quadam immutatione alius ex alio efficior. Quod de una Patre dictum est, hoc dictum esto de vniuersis pariter ac singulis Ecclesiæ Catholice proceribus, Augustinis, Ambrosiis, Gregoriis, Hieronymis, Cyprianis, Chrysologis, Basiliis, Dionysiis, Chrysostomis aliisque. Talibus enim (vt cum Augustino e loquar) post Apostolos sancta Ecclesia plantatoribus, rigatoribus, adficatoribus, pastoribus, nutritoribus crevit, qui diuina familia dominica cibaria fideliter ministrantes ingenti in Domino gloria claruerunt. hi sunt senatus Christiani Patres, & in dirimendis controversiis iudices incorrupti, quorum vel sola auctoritas haereticorum fragilem & argutulam auctoritatem conterere, peruicaciam superare, & ruborem suffundere contradictoribus, si in illis est (inquit f) vel Dei timor, vel hominum pudor. Idemque inferius g, Absit ut Constantinus Iohannes de baptismate parvulorum, eorumque à paterni chirographi liberatione per Christum, tot ac tantis Coëpiscopis suis, maximèque Romano Innocentio, Carthaginensi Cypriano, Cappadoci Basilio, Gregorio Nazianzeno, Gallo Hilario, Mediolanensi refusat Ambroso.

3.

Nescio qua frōte Neomystæ Lutherani & Caluiniani aliquæ haeretici legere possint eiusdem D. Augustini caput decimum libri secundi aduersus Julianum Pelagianū, quo loco sapientissimus ac sanctissimus Doctor de hac sanctorum Patrum auctoritate disputans Christianos scriptores eos appellat, & in sancta Ecclesia Antistites Dei, monéque Julianum haereticum, ut in eis timeantur non ipſi, sed ille, qui sibi eos vilia vasa formauit, & sancta templa construxit, eos esse & odio, & amicitia & ira (vt bonos iudices decet) vacuos; & quos ne homo quidem phanaticus, qualiscumque homo sit, ausit cæcos vel cogitare, vel dicere: non refero eius orationem, quia longior est, & passim in ore orthodoxis sistentibus haereticos ad hoc sanctorum Patrum tribunal. Audiendi super hac re Pacianus Barcinonensis Episcopus, & S. Maximus, hic Graeco, ille Latino stylo de sanctis Patribus loquentes. Pacianus h[ab] sic. Quid? parua nobis de Apostolicis viris, parua de primis Sacerdotibus, parua de beatissimo Cypriano Martyre atque Doctore currit auctoritas? An volumus docere doctorem, an sapientiores illo sumus, & spiritu carnis inflati?

h Ep. i. ad
Symproniu-
num Noua-
tianum.

mur aduersus eum , quem aeternum Dei testem nobis crux , & clarissima passionis corona produxit ? Quid tot earum partium Sacerdotes , quos per totum Orbem cum eodem Cypriano pax una solidauit ? quid tot annos Episcopi , tot Martyres , tot Confessores ? Age si illi usurpando nomini huic (Catholicum intelligit) anteces idonei non fuerunt , nos idonei erimus negando , & nostram potius auctoritatem Patres loquentur , & emendanda Sanctorum cedet antiquitas , & iamputrescentia vitiis tempora canos Apostolica antiquitatis eradent ?

S. Maximus ^a illam eloquentiam , qua maximè floruit , pleno ore effundit in sanctorum Patrum commendationem , utr̄ t̄s φων̄ς τ̄s

^a l. i. ep. de diu. nom.

separant , λόγοι ζῶντες ἐν ἀδεποτε ἡ χρυσαλλίς πίπη , ἐδὲ οὐ λύχνοι οὐ ντριβεῖ , οὐ πυρὸς εἰ μαραίνει . πάθεος οὐ σαρπὸς φέρεσθαι , οὐ τίνας τὰ δερμάτια οὐ οὐράνια καλούμενα τε οὐ σύνηγα , οὐ αὐτοῖς τὸ λογοτέλον πάντας τὸ χειρὶς φέρεται . πύθεος οὐ ἀξιάπασι θεῖ οὐ ἔγετε , τὰ δεῖα ἐκτίνειν ἐπικαταστῆται οὐ εἴπεις ἀδερείας ἀμάρτηνος . hoc est , Sancti Patres splendore suo firmamenti lumina vincunt , & vita sermonem continent , quorum elychnium nungquam decedit , & lucerna non comminuitur , & oleum non absunitur , & lampas non quassatur , & flamma non extinguitur ; nam crucem gestant pro virga , Euangelia pro pera , charitatem pro pedo & fistula , quibus omnibus Christi gregem rationis participem pascunt . Quamobrem viri optimi sic ea proponite de quibus percunctatum accessistis , ut qui diuina horum semina mesuri , ex me homine ceteraque vili sitis .

Non habeo præterea quod addam . solū te hortor ut eorum libros tanquam meritis negotiorum τὸ διδασκαλεῖον τὸ χειρὶς , maximam & illustrem accessionem & corollarium Academia Christi , studiosè tibi compares ; atque in hoc studio imitere D. Thomam Aquinatem , cuius est illa vox ^b , pluris se facere D. Chrysostomi homiliae in Matthæum , quam vibem Parisensem quanta quanta est . Fac quod se facere dicebat Blesensis ^c . Nanus super Gigantum burberos factus , eorum proceritatem ad patentiores protensioresque prospectum pusillitati tua prosterne . Aestima illos ut D. Petrus Damianus fecit ^d , Dialecticorum syllogismorum circulos & suadelæ colores , ac phaleratae sacerularis scientiæ lenocinia præ sanctorum Patrum scriptis floccipendens ; quia (inquit) in eorum pectore Omnipotens Deus velut in tribunali & solio presidens sanctionis sue promulgat decretum , libenter illorum sarcinas adora ; sicut D. Bernardi scripta se reuereri idem B. Damianus ^e (aut quisquis est auctor sermonis de nativitate Salvatoris , qui habetur inter ipsius opera) dicit , nec verecundare facere , quod sibi consuetum fuisse scribit , qui cum seruandum aliquid quod cordi esset scribere solexet , multiplici diuersorum codicum Bibliotheca vallatus , maiorum sententias recolebat , ad eorum semper recurrebat exempla . Paratæ ab illis mensæ ac instructissima lectisternia nobis adeunda sunt , & diligenter eorum opera legenda , si delitioso cupimus paulo saginari , quemadmodum B. Augustini similaginem præ suo (ut loquitur) furfure laudans monet Gregorius ^f , digni scriptores quorum monumenta non solū reponantur in Museis , verumetiam ut in templorum sacrariis religiosè asserventur . In hanc sententiam pie simul ac vere dixit Petrus Abbas Cellensis ^g se inde auctoritatem , culum ac venerationem opusculis suis accetsere . Hac ideo summatim (in-

4.
Synes. ep. 9.
de commentariis Theo-
phili Episc.
Alex.

b. l. 7. de vi-
tis Patrum
Occidentis,
c. 14.

c. epist. 92.

d. opusc. 16.
aduersus
Episcopum
Monachos
ad facultum
renovacionem.
e. l. 5. ep. 13.

f. l. 8. ep. 52.
g. l. 1. mysti-
cæ exposi-
tionis ta-
bernaculi
Mosaici
apud Noua-
rinum l. 1.
fact. elect.
c. 24.

quit) de dictis Sanctorum recolligo, ut si opusculum nostrum per se disciplinat, vel propter Sanctorum sanctas reliquias, non usquequa abiciatur: eis enim lignearum pyxidem propter se non suspicio, tamen quia continet Sanctorum corpora & ossa, debita veneratione illam excipiens summis digitis lotisque manibus tenens, lignum aliter quam lignum honoro. Si scribere refugis, de tuo ingenio, auctoritate, sanctitate, ac viribus diffisus; applica te illic, ut applices illos tibi; tum vero Hieronymum in instruendo, in destruendo Lactantium, in adstruendo Augustinum, in sublimi Hilarium, in populari Chrysostomum, in corripiendo Basiliū, in consolando Gregorium, in copia Orosium, in solicitando Eucherium, in prouocando Paulinum, Ambrosium in perseverando imitabere: neque inter illos desunt, (quod de Claudio Mamerto dixit Sidonius Apollinaris^a) qui sentiant ut Pythagoras, diuidant ut Socrates, explicent ut Plato, implicent ut Aristoteles, blandiantur ut Aeschines, irascantur ut Demosthenes, verent ut Hortensius, astuent ut Cethagus, inuitent ut Curio, morentur ut Fabius, simulent ut Crassus, dissimulent ut Caesar, suadeant ut Cato, dissuadeant ut Appius, persuadeant ut Tullius.

5.

b lib. 3. de
statu animæ.

1. Cor. 2.

c ad Bonifa-
ciūm Causi-
dicūm.d epist. 2. ad
Donatum.

6.

e ep. 8. tom.
3. epist. Rom.
Pont.

Dices, haud videri usquequa magnos sanctos Patres, quandoquidem in eorum plerisque desideratur sermonis elegantia, & ille ornatus, qui prophanos auctores commendat. Respondeo, deesse quidem in sanctis Patribus spumam puerilium verborum, qua imperita aures confunduntur, ut loquitur Claud. Mamertus^b; sed neutquam desiderare maiestatem veræ, germanæ, & diuinæ eloquentiæ; imò necin plurimis eorum praesertim Græcis tempestiuam quandam & sanctam hilaritatem ac venustatem. Potuissent sancti Patres, si libuisset, utique in humanis simul & diuinis scientiis intelligentissimi; potuissent opera sua perspetgere illis floribus, & adhibere illum fucum & calamistrum ceteraque ornamenta quæ requiris; sed id facere consultò noluerunt, memores non in persuasibilibus humanae sapientia verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, sicut esse robur coelestis eloquentiæ. Noli dilectissime Bonifaci (inquit B. Damianus^c) noli in nostris literis pruidentem mordacis eloquij sperare falsuginem, noli accuratae urbanitatis querere venustatem; ouina tibi simplicitas placeat, qua ad Deum prouocat; non serpentina calliditas, qua letale virus instillat. Sanctam illam, robustam & fortem simplicitatem laudat his verbis D. Cyprianus^d, In iudicis, in concione, pro rostris, opulenta facundia volubili ambitione iactetur. Cum de Domino Deo vox est, vocis pura sinceritas non eloquentiæ viribus nititur ad fidei argumenta, sed rebus. Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad abundantiam popularis illecebram culto sermone facta, sed ad diuinam indulgentiam prædicandam rudi veritate simplicia.

Hæc sanctorum Patrum elogia quæ hoc capite attulimus, licet communia sint cum Latinis & Græcis, tamen eos in duo armaria distribuimus; quia plures sunt, quam uno capi omnes possint. Portò Latinis prærogatiuam sedis & loci hic à nobis attributam nemo reprehendet, si reputabit apud animum suum quod Nicolaus Papa^e, Michaëli Imperatori Latinæ linguæ insultanti respondit, potiorem dignitatem huic attribu-

attributam in titulo Crucis, utpote quæ capiti Domini vicinior, ac proinde augustior aut visa, aut facta. Sed & ob maiestatem Sedis Romanæ ptimum lectas in Ephesino Concilio epistolas Cœlestini Pontificis sermone Latino, quo erat conscriptæ, docebit te Baronius^a. Item Julianus Coënsis Episcopus, Legatus Leonis Pótificis Max. homo Græcus inter Græcos agens, & qui patriam linguam non ignoraret, tamen in Concilio Chalcedonensi^b per interpretem locutus reperitur ob Romanæ Sedis & linguae excellentiam; sicut ob maiestatem Romani Imperij latinè oravit Magnus Constantinus in Synodo Nicæna^c, quamvis græcè nosset, & Martianus in Chalcedonensi^d, licet Græcus.

Obserua in inscriptione huius armarij & sequentis me abstinere à voce Sancti; quia ex iis Patribus, quorum opera in vtrūque referuntur, non omnibus decreti sunt ab Ecclesia honores cultusque cœlitum: imò ex iis nonnulli, vt Origenes & Tertullianus, grauiter lapsi; nec de singulis dici potest quod de S. Hilario dixit D. Hieronymus, infenso pende decurri posse. Eadem cautio fuit in secunda editione Bibliothecæ Patrum, quæ non iam *Bibliotheca sanctorum Patrum*, sed *Bibliotheca veterum Patrum* inscripta est.

a an.Chr.
431.n.13.
b act.1.
Baron.an.
451.n.11.
Euseb.3. de
vita n.12.
c 16.c.13.
d act. 6. Ba-
ron. an.325.
n.19.

7.

C A P V T . III.

Armarium tertium.

Eius inscriptio.

P A T R E S G R Ä C I.

Teocle & Polynice fratribus eodē rogo impositis flamma se diuiseisse traditur, tanquam odium illud quod inter viuos fuerat, sic morte quidem finiri potuerit. Non ob similem causam diuisimus Patres Græcos à Latinis in hoc Museo; sed ob eam quæ suprà allata est. Cur verò Græcia posterioribus sæculis ab Ecclesia Romana secesserit, arrogantiâ dicam, vel leuitate, vel peruvicaciâ, vel odio, vel incitata omnibus illis affectæ mentis perturbationibus, vix scio. Vnum scio, à quo tempore sic in contrarias partes agi cœpit velut phanatica, nullos omnino è suis Sanctos numerauit, qui nobiscum non consenserint, nec Doctores planè ullos habuit nisi hæreticos quotquot à nobis discesserunt, ac tandem in tantam barbariem deuenit, vt quæ fuit olim disciplinarum mater, nunc in magna inscitia squaleat; quæ in omni facultate viros excellentes, & principes scientiarum dedit, in Philosophia Platones & Aristotleles; in Mathematicis, Euclides & Archimedes; in Medicina, Hippocrates & Galenos; in Poëticis Homeròs & Pindaros; in Theologicis Gregorios, Chrysostomos, Dionysios, vt innumerabiles alios sileam in quolibet genere doctrinæ præstantes; nunc à mille circiter annis, cùm apertiùs & longius à Latinis recessit, vix unum & alterum Nicephorum Bleminydem, & Ioannem Bessationem edidit, qui suæ gentis pri-

I.

Gregoras &
Coniata Zo-
noras in hi-
storia Eccles.
Thomas
Bozzius de
sign.Eccl.
1.7.sign.25.
Idem l. 5.
sign.15.

Idem sign.
25.1.12. c.12.

a l. i c.40.
obscru. apud
Bozium l.12.
c.1. sign. 55.

Surius 11.
Januar.
b 1. ep.24.

c Orat. in
laud.Basil.

d ep. 1.

e hom.de
falsis proph.

stimum nomen & famam sustinerent, viros sanè eximios, & quibus pa-
rem multa sæcula haud ullum viderunt natione Græcum; sed & ambo
nobis in religione consenserunt. Nec mirum id quidem si nunc horreat
florentissimus olim Græciæ ager, quippe qui incultus deseritut à suis,
cùm illis eripiuntur comparandæ doctrinæ necessaria præsidia, si ve-
rum est quod apud eundem Bozium narrat Bellonus^a; cùm enim cœno-
bia Monachorum sint apud illos Episcoporum seminaria, & lege cau-
tum sit inter cœnobitas ne quis det operam Philosophiæ, & qui securus
facit, Sacris interdicatur; qui fieri potest, vt illi non sint admodum in-
docti & ignari, qui nobilissimum discendi instrumentum abiiciunt.

2.

Vide appen-
dixem post
caput 22.
Codini.

O te felicem Græcia! ô te florentissimam in omni genere scientia-
rum, priusquam Photius nefarius signifer secessionis auctor fuisset ex-
trema quæque audendi contra Romanam Ecclesiam! O beata & verè
aurea illa tempora quæ Basilios, quæ Epiphanius, quæ Athanasios, quæ
Gregorios, quæ Chrysostomos, & alios heroes Christianos tulerunt.
Quid aliud fuit primis illis sæculis Græcia, quam vniuersalis Ecclesia
comitium, ubi habita quatuor illa Concilia, Nicænum, Ephesinū, Con-
stantinopolitanum, Chalcedonense, quæ Theodosius Cœnobiaarcha
sanctitudine & miraculorum gloria inclitus, & D. Gregorius Pont.
Max.^b re & cognomine magnus, tanti se fecisse professi sunt, quanti
quatuor Euangeliorum libros. Verum, non est huius loci calamitatem
illam deflere uberiùs; sat erit dicere fuisse olim in Græcia sanctissimos,
& in diuinis humanisque disciplinis versatissimos Patres; tantoque nu-
mero, vt si eorum monumenta studiosè collegeris, Bibliothecam imple-
re queas, nedum unum armarium. Aureis illis temporibus quibus
Orientis Ecclesia in veritate rectæ fidei stetit, fuit longè mirabilior
symbolico illo flumine, quod Mardochæus in solem conuerti somnia-
uit: neque enim solem unum duntaxat Græcia orthodoxa protulit, sed
innumerous qui lustrarunt, & illustrarunt doctrinæ suæ radiis vniuersum
Orbem, & tenebras ignorantiae ac erroris dissiparunt; accenderunt fo-
ueruntque pietatem, & vespertilioncs hæreticos in sua latibula com-
pulerunt, & semina omnis virtutis ad vitorem, ad florem, ad fructum
denique ipsum feliciter perduxerunt. In quorum singulos recte cadit
illud quod de D. Basilio illustri Græciæ & Ecclesiæ face dixit D. Gre-
gorius Naz.^c magnum & ipse lumen Græcorum gentis, & Christiani
orbis. Laudatur apud Davidem Solis pulchritudo, & magnitudo, & cursus, &
pernitas, & vis ac facultas, quippe qui sponsum nitore, Gigantem magnitudine
referat, ac longè latèque progrediendo tantam vim habet, vt ab extremis
aqua biliter extrema collusret, nec locorum interuersus calor ipsius vilo modo
minuatur. Basilio itidem pro pulchritudine virtus fuit, pro magnitudine
Theologia, pro cursu perpetua virtutis agitatio, continuisque incremento
rum gradibus ad Deum ferens, pro viribus denique, doctrina semper ac distri-
butio. Vnde nec mirum, (Cytilli Alexand.^d verba sunt,) si loquacibus im-
piorum hæreticorum nugis inexpugnabili quadam, & Apostolicâ prudentiâ re-
stituit, quasique flagrantissimo quodam vnguento ipsum cælum suis scriptis exhib-
ilarauit. Nihil dicam de volucre cæli; sic D. Dionysium Areopagitanam vocat
D. Chrysostomus^e; nihil de S. Ephremo Syro sonora Spiritus sancti lyra;

sic illum Theodoretus; nihil de D. Chrysostomo , cuius linguam altiorem
 cælis esse eiusque libros , retia in salutem animarum tensa , S. Proclus metitò
 dixit^a. Nihil dicam de multis aliis sanctissimorum ac sapientissimo-
 rum Patrum Græcorum literariis monumentis , vt paulo diffusius re-
 feram, quantum in profliganda hæresi & propugnanda recta in Deum
 fide profuerit volumen operum D. Irenæi natione & scribendi genere
 Græci, non solum cùm primùm in lucem prodierunt , verum etiam po-
 sterioribus hisce temporibus longè calamitosissimis ob rediuiuam om-
 nium penè veterum hæresum colluuiem. Quæ subiicio mutuatus sum
 ex Gallica historia Florimundi Remundi Senatoris Burdigalensis b de
 hæresi , & ex illa oratione quam nos Lugduni in Gallia anno M. DC.
 XXII. pronuntiauimus, atque in lucem edidimus, de Christiana simul ,
 & humana maiestate Ecclesiae Lugdunensis.

^a Orat pa-
 neg. in D.
 Chrysost.

b 1.7.c.4.

Perieras Gallia, conclamata eras Gallia, conceperas pestiferum virus
 intra præcordia , & mortem in intimis visceribus , nisi missi diuinitus
 duo Ecclesiae Lugdunensis Antistites laboranti maturè subuenissent. Euicerat multis precibus irretita malè de Deo sentientium opinioni-
 bus Regina Nauartæ , vt Franciscus I. Francorum Rex datâ per literas
 regiæ fide Philippum Melanæthonium primarium factionis Lutheranæ
 præconem ex intima Germania ad colloquium cum Parisiensis Acad-
 emiæ Doctoribus euocaret. Iam gaudio triumphabant Neomystæ Lu-
 therani, exploratam se tenere victoriam, oppressumque in insidiis Gal-
 lorum Regei dictabant , iam versus Motionis Hugonotici trium-
 phum canentes prostrati Regis terebantur omnium ore & manibus;
 neque sanè proprius quidquam factum est: indolis enim Melanætho-
 niæ insidiosa tranquillitas coniuncta cum opinione non vulgaris eru-
 titiæ, autorem bonarum artium Regem, & æstuantem quarundam
 opinionum , quas ætas illa pepererat , reciprocatione, in fraudem , vt
 proclive est eredere, impulissent. Quid factum fuisset omnibus Galliæ
 Ordinibus mirum in modum ad sui Regis nutus compositis , si tor-
 quem, si sceptrum, si coronam, si purpuram, si cor regium pestis illa, non
 ico infecisset , sed afflasset vel minimo halitu? Quis disturbabit pesti-
 feræ Orci consilia? quis præcipitatem Galliam sustinebit? quis Reginæ
 gratiosissimæ , quis regiæ sororis voluntati refragabitur , machinatio-
 es ventilabit, auctoritatem elidet? Quis magnum Regem de sententia,
 idem regiam ab ipsius coniurati manibus, totamque Franciam reuoca-
 bit ab interitu? Id negotij præses Galliæ Genius & studioissima regni
 Christianissimi diuina Pronaia Francisco Cardinali Turnonio Archie-
 scopo Lugdunensi demandauit. molles adeundi Regis aditus capit
 D. Irenæi opera in manu tenens; cui Rex, quid libri? inquit. Tum Prä-
 b. S. Irenæi Archiepiscopi Lugdunensis. Ego, Rex, Deo scilicet auspi-
 ci, in eum libri tertij locum incidi, in quo memorat tam infensum
 siffecodium Apostolorum in veritatis Christianæ corruptores hæreti-
 os, vt eorum conspectum & colloquia , ita & eas aquas in quibus la-
 tent, vehementer horrent: Tu vero, Regum licet sis maximus, à quo
 nihil humani alienum est, Lutheranæ coniurationis signiferem
 aceris, vt audio. Prò quām sunt plena periculi eiusmodi colloquia:
 hauritur

hauritur vno aspectu pestilens illud fascinum; vulgatur contactu solo illa lues; prodigijs loco sit, nisi mortem concipis, si te pestilenti aspiratio ne syderatus Melancthonius perfuderit. Caeue Rex, per tuam Galliaeque tuæ salutem, ne Summum Pontificem odiosæ quædam suspicione exulcerenr, Italiam vniuersam, Principumque Christianorum metes abalient à tuis partibus magno Caroli Cæsaris emolumento. Quid plura ptodeuntem ex Aquilone terrani Lutheranorum nubem Irenæus scripto, & Turnonius voce depulerunt, non modò ex Gallia finibus, quod beneficium fuisset perillustre; non ex vna tantum Prouinia, quod singulare; non solùm ab urbe Galliæ domina, quod maximum; sed à regia domo, & ab ipsius Regis Christianissimi ceruicibus: ita Regis animum obfirmarunt in auita religione, vt reuocatis commeatus literis constitutum sit ab Rege capitalium quorundam iudicum extraordinariorum tribunal, (ardens conclave vocant) in nouum istud hominum genus, accensi ignes, patibula erecta, rotæ positæ, sola hærefeoos terricula. Auditæ est deinde à circumfusa multitudine magni Regis ista vox, ita se horre hanc luem affuerantis, vt si in regio corpore aliquod membrum, vel è regia stirpe contactum aliquem nosset, se illico, ne vltieris serperet, exsecturum, suâque ipsius dexterâ liberorum sanguine expiatum tantum scelus. En quantum opis attulerit periclitanti Religioni prolatrus à Turnonio D. Irenæus. Quam fœdam stragem fecissent numerosa acies hæreticorum turnatim in Galliam ruituræ, cùm vix deinde postea ita excludi potuerint, quin sœuierint vbiique? Quid si arcem regnante nūisst veteraria Melancthonis calliditas? Id beneficij Gallia à S. Irenæo præstiti, putauerim occasionem fuisse hæreticis inter alia horrenda sacrilegia, quæ Lugduni patrarunt, diripiendi, aurum Lipsianotheca sancti Martyris, in profluuenrem abiectâ parte ipsius reliquiarum: & quod dicere horreo, eiusdem sanctissimi Antistitis caput, eruditio Museum, consilij capitolium, sapientiæ adytum, maiestatis solium, pietatis & veræ religionis sacrarium, microcosmi illius veluti eclum, (Theoph. Rayn. ind. SS. Lugd.) & tam multiplicis spiritualis factus rerum, tanquam scelerati alicuius perduellis os è rogo eieclum per plateas, & per lutum proiiciendi. hoc eodem impulsi vindictæ studio libros sanctissimi & doctissimi Præfulis malevolentissime & mendacissime criminati sunt, & euertere studuerunt illud armamentarium, quod aduersus Terrigenas hæreticos divino Numini bellum inferentes reliquit securis omnium herescon Irenaus^a Στονέον^b, lumen occidentalium Gallorum^c; successor Apostolorum per omnia Spiritu sancto ornatus, veluti genitus Athleta prolatus à Domino & cœlestibus donis ac gratiis illis secundum veram fidem ac scientiam luctatus contra uniuersum hæreticorum delirum argumentum^d; curiosissimus omnium doctrinarum indagator^e, omnium Patrum signaculum^f; studio incredibili erga testamentum Dei flagrans^g; verarellus que opinionis Ecclesiastica patronus^h; vir Apostolicorum temporum, & ipsius Apostolicusⁱ; magnus fidei Catholicae defensor, & antiquus homo Dei^k. Quælogia referre libuit non solùm contra Caluinianos & Lutheranos improbè oblatrantes Irenæi libris, sed etiam quia eorum pleraque sunt ei cum aliis Patribus Græcis communia.

Eas criminationes & probra aduersus
S. Irenæum
collegit &
refutavit F.
Franciscus
Feuardétius.
a Anast. Sy-
na. c. 7. idem.
b Phot. Cod.
120.

c Theodore-
retus dial. 1.
d S. Epiphani-
us. hær. 24. & 31.
e Tertull. I.
cont. Va-
lent. c. 5.
f Cyril.
Alex.

g Martyres
Lugdun. &
Vienn. in ep.
ad Eleuth.
Pont. an. 170.
apud Euseb.
l. 3. hist. c. 4.
h Niceph.
l. 3. c. 4.

i Hieron. in
c. 64. If. & in
ep. ad Theo-
doram.
k D. Aug. l. 1.
cont. Jul. Pe-
lag. tom. 2.

C A P V T IV.

Armarium quartum.

Eius inscriptio.

SCRIPTVRÆ SACRÆ INTERPRETES.

Dic, amabo, vtrum stultius? pntare tenebras esse, cùm cæcus sis; vel
te videre cùm tenebrae sint: laborabat priore isto delirio Harpa-
ste fatua vxoris Senecæ; altero male aguntur hæretici. De Harpastæ
hæc Seneca ^a. *Fatuam uxoris mea scis hereditarium onus in domo mea re-* a epist. 50.
mansiisse, ipse enim auerissimus ab istis prodigijs sum: si quando fatuo dele-
litari volo, non est mihi longè querendus, me rideo. hæc fatua subito desit
videre. incredibilem tibi narro rem, sed veram: nescit se esse cæcam; subinde
pedagogum suum regat ut migret, ait domum tenebrosum esse. Antonius
Metetus ^b scribit se simile quiddā notasse in amico quodam suo homi- b epist. 50.
ne doctissimo, qui cùm ætate surdaster factus esset, (erat enim octo-
genario maior) hoc tamen in se vitium non agnoscebat; sed verè ac
lerò conquerebatur pessimam consuetudinem inuoluuisse, homines
multo summissius loqui quam solebant, ita ut viderentur vereri ne
audirentur. Altera mentis insanias huic omnino contraria tenentur
sectatij, cùm sacros libros, rem, doctissimorum omnium & sanctorum
Patrum iudicio, difficillimam pellucidos esse dictitant, planos, faciles,
& qui ab aniculis ad focum oriosè sedentibus prælegi possint, & in-
telligi à cerdonibus & salsamentariis in taberna, vel culinæ ergastulo.
Iacobus Gaulterius ^c de Alexandro Ærario hæretico, qui à D. Paulo ^{c in 1. facu-}
Apostolo traditus est Satanae quodd circa fidem naufragasset: loquens, lo.
ait non paucos Caluinianorum sua opificia cum verbi ministerio com-
mutasse: & verò tritum dogma illorum esse, nullum esse opificem, qui,
modo legere norit, Euangelium non intelligat. Et ipsissima fuisse verba
Ioannis Fayi Albenacensis Ministri, etiam ad populum concionans.
Insulsa capita, stolidam arrogantium, arrogantem stoliditatem. Inter-
dum indignari liber, & despovere putidam iactantiam; sed & ridere et-
iam interdum animus est artificum ignorantis morum Theologiam,
qui nihil aliud quam subulam, vel ligonem norunt, neque enim aliud
totâ vitâ didicerunt; ubi tamen sacros codices sub axilla sua sentiunt,
putant quoque se habere claves, quibus cor' πύλας, lucis portas ape-
riant, perfectè videant, & s. sacra Scriptura caligo est, caliginem illam
lucidissimam efficiant Ecclesiæ Romanæ Doctoribus.

Quid intolerabilius hac insanias, qua male feriati isti αὐτοχθόοι της
Theologia extemporales professores, pessimè torquen-
tur. Itaque Cyclopes haec tenus fuerunt omnes sancti Patres, qui Scri-
pturam obscuram esse prædicant; isti verò centoculi sunt, quibus ea
videatur esse faciliora? obtusi sunt & talpæ omnes orthodoxi scripto-
res; soli isti perspicaces & lyncei: vna nocte stertentibus sectariis af-

Iustin. dial.
cum Tryph.
S. Dion. c. 2.
mylt. Theol.
apud Posseu.
bibl. l. 2. c. 41.

2.

fudit se tota sacrarum intelligentia literarum ; Catholicis autem post continuata studia & vigilias , tenuissima obnenit : subtiliores sunt Caluinianorum imperitissimi Hieronymo , qui sola lectione percipiunt , quod ille incredibili multorum annorum labore vix delibauit. Si res adeò facilis est , vt sine magistro disci à quolibet possit , profectu sine causa Hieronyme (vt tuis ipsius verbis utrū) Gregorium Nazianzenum , & Didymum in Scripturis sanctis Catechistas habuisti ; nihil tibi profuit eruditio , atque ab adolescentia ad prouectam usque aetatem quotidiana meditatio in Prophetis , in Euangeliis , in Apostolis inuenti sunt homines absque praeceptore perfecti , & Augustino doctiores , cuius sunt haec verba ^a . In ipsis Scripturis sanctis multò plura nescio , quam scio ; cuius obscuritatis alio loco hanc causam affert sapientissimus Doctor. Quedam (inquit) obscurè dicta densissimam caliginem obducunt : quod prouisum esse diuisitus non dubito ad edundandam labore superbum , & intellectum à fastidio renouandum , cui facile inuestigata plurimumque rilescunt. Dic magne Gregori , facilis ne est sacrae Scripturæ intelligentia , vt gerrones Caluiniani blaterant ? Fluminis est (ait) planus & altus , in quo agnus ambulet , & elephas natet ; hoc est , (ut ipse interpretatur) in Scriptura , multa quidem intelligit homo minimè doctus , sed & multa vix intelligit homo doctissimus ; sanè Gigantes mirabiles haereticos esse oportet , qui se nullibi in Scripturis sacris natare glorianter ,

a epist. 119.
c. 21. lib. 2. de
doct. Christ.
c. 6.

b in Ps. 41.
c ep 44.

Psal. 181.

3.

d hom. 40.
in Ioan.

e ep. ad Paul.
pref. omni-
bus diuinæ
hist. lib.

z. Pet. 6. 3.

nescio , quam scio ; cuius obscuritatis alio loco hanc causam affert sapientissimus Doctor. Quedam (inquit) obscurè dicta densissimam caliginem obducunt : quod prouisum esse diuisitus non dubito ad edundandam labore superbum , & intellectum à fastidio renouandum , cui facile inuestigata plurimumque rilescunt. Dic magne Gregori , facilis ne est sacrae Scripturæ intelligentia , vt gerrones Caluiniani blaterant ? Fluminis est (ait) planus & altus , in quo agnus ambulet , & elephas natet ; hoc est , (ut ipse interpretatur) in Scriptura , multa quidem intelligit homo minimè doctus , sed & multa vix intelligit homo doctissimus ; sanè Gigantes mirabiles haereticos esse oportet , qui se nullibi in Scripturis sacris natare glorianter , quas tamen Euthymius ^b ait esse abyssum ; & S. Ambrosius ^c esse pelagus habens in se sensus profundos , & altitudinem propheticorum enigmatum. Sunt insuper regio Vate solertiares , qui ad scrutandam , nedum intelligendam Scripturam intellectum à Deo flagitat. Damibi intellectum , & scrutabor mandata tua.

Si ita est quemadmodum tenebriones haeretici locuntur , Christus Dominus imprudenter fecit atque imperite cum Iudeos relegavit (verba sunt Chrysostomi ^d) ad Scripturarum non simplicem & nudam lectioñem , sed ad scrutationem ; scrutamini Scripturas , inquit. Idecirco verò scrutari & effodere profundiū iubet , vt quæ altè delitescunt , inueniri queant : non enim rem in superficie & in promptu positam effodimus , sed eam quæ tanquam thesaurus profundè reconditur. Verum , quid conqueror & præcones noui Euangeli , eorumque symmistas quasi primi somniarint hanc sacrarum literarum facilitatem reprehendo ? Vetus delitium est , vetus querimonia. Ipsiis temporibus D. Hieronymi iam reperiebantur (si Superis placet) αὐτοὶ δυνατοὶ , quibus nihil erat tenebricosum , nihil implexum , nihil difficile ; sed sine duce & magistro quidlibet apertum habebant , & obuium. Agricola , camentarius , (inquit Hieronymus ^e) fabri metallorum , lignorum cañores , lanarij quoque & fullones , & cateri qui variam supellectilem & vilia opuscula fabricant , absque doctore esse non possunt quod cupiunt ; quod Medicorum est promunt Medici , tractant fabrilia fabri ; sola Scripturarum ars est , quam si p̄f sim omnes vendicant ; hanc delirius senex , hanc sophista verborum , hanc universi presumunt , lacerant , docent , antequam discant. Quid isti homines Apostolorum principi responderent scribenti quædam esse difficultia intellectu in epistolis B. Pauli , quæ indocti & instabiles depravant sicut ^g

ueras scripturas, ad suam ipsorum perditionem? Quapropter artificibus istis contemptissimis, qui arcanam Dei scientiam ad tabernas suas trahunt, & illotis manibus diuinos libros tractant, recte conuenit illud quod Basilius Magnus dixit nescio cui Demostheni imperatoriæ culina præfecto sacras paginas prophano ore passim citanti. *Tuum est de pulmentis cogitare, & non dogmata diuina decoquere.* Nitius sum in hac parte, præsertim cùm sint in manibus graues Doctores qui de hoc argumento sapientissimè scriperunt. Ex hoc uno intellige quanta sit obscuritas factarum literarum. Nunquid D. Augustinum ingenio sagacissimo fuisse oportet, qui sine præceptore Aristotelis categorias intellectus? sed quām acri & perspicaci fuerit, testantur eius opera quæ ingeniosissimus quisque miratur, & suspicir. Accipe tamen quod tantus vir de sanctis Scripturis scriptum reliquit, & cùm ea legeris, si sine rubore potes affirmare facilem esse illatum intellectum, haud dubiè erubescere proflus nescis. *Tanta est* (inquit ^a) *Christianarum profunditas literarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte etate usque ad decrepitam senectutem; maximo otio summo studio, meliori ingenio conarer ad discere; non quod ad ea quæ necessaria sunt saluti tanta in eis perueniatur difficultate; sed quod cùm quis ibi fidem tenuerit, sine qua propriè recteque non creditur, tam multa, tamque multiplicibus mysteriorum umbraculis operâ intelligenda proficiens restat; tantaque non solum in verbis quibus ista dicta sunt, sed eriam in rebus quæ ad intelligentiam sunt, latet altitudo sapientie, ut annosissimis flagrantissimisque cupiditate discendi hoc contingat quod alicubi scribitur, Cùm consummauerit homo, tunc incipiat.*

Niceph. I.
11. cap. 18.
Theod. I. 4.
cap. 17. hist.
Cass. I. 7. cap.
36. hist. trip.
Iustin. I. 1.
part. I.
Delrio in
Pharo prol.
cap. 3.
Bellarm.
Sixrus sen.
bib. I. 2.
Possev. bibl.
I. 1. c. 41. 42.
43. & seq.
Cresol. in
myst. I. 3.
sect. 4. & 5.
a D. August.
epist. 3. ad
Voluf.

Quæ cùm ita sint, supereft videamus, vnde petantur auxilia ad sacrarum literarum intelligentiam consequendam: neque enim sunt tantis tenebris circumfusæ, ut in iis conspici nihil possit, alioqui forent omnino inutiles; quod tamen impium sit dicere, earumque auctori proflus iniuriosum. In primis auctor sum tibi ut inspicias regulas decem & octo, quas Delrio in Scripturæ interpretatione sequendas statuit: item consulendus eruditus commentarius Fabiani Iustiniani de sacra Scriptura libri primi parte prima; & Possevinus de studio divinæ Scripturæ, qui est Bibliothecæ liber secundus, plenissimè verò Alphonsus Salmeron tomo primo in Euangelia. Copiosè illi; nos quantum ad institutam breuitatem pertinet, tria solum monebimus. Primum, incredibiliter prodeesse ad Scripturæ intelligentiam peritiam trium principum linguarum, *Hebraicæ, Gracæ, & Latinae*, atque humaniores disciplinas, *Physiologiam, Philologiam, Historiam, Chronologiam, Cosmographiam*. Tu super hac re consule duo fulgentissima Ecclesiæ lumina, Augustinum & Hieronymum. Alterum quod in primis necessarium est sacerdotum mysteriorum candidatis, est *anima sanctitas*. Quamobrem quisquis cogitat angusta hæc diuinæ sapientiæ adyta, existimet sibi quoque dici vetus illud quod apud D. Cyrilum Hieros. b inclamat sacerdos operatus Sacerdos, *Sancta Sanctis. Concupiscis sapientiam, serua iustitiam, (moner Sapiens c) & Deus prebebit illam tibi*. Vnde aureum dictum Magni Athanasij d, *Ad Scripturarum indaginem verumque intellectum opus est vita proba, animo puro, & virtute que secundum Christum est*,

August. de
doctr. Christ.
c. 10. & l. 2.
cap. 16. 28.
D. Hier. in
procem.
comm. in
Dan.
b 5. myst.
c Eccles. r.
d l. de in-
carn. & cor-
porali ad-
uentu, in fin.

Ut mens per eis tramitem excurrentis, ea que experit adipisci possit, quantum fas est humanam naturam diuina intelligere, nam sine pura mente & Sanctorum imitatione nemo comprehendenterit Sanctorum verba, &c. tum similitudinem hanc affert, Quemadmodum si quis intueri velit solem, oculos detergit, & in splendorem redigit quantum potest ad eius similitudinem cuius conficiendi desiderio tenetur, sepe purificans, vt ita oculus iam lumen redditum, lucem Solis contempletur; ita qui volet mentem virorum cœlestia loquentium intelligere, prius detergere & abluere viuendi disciplinâ animam debet.

5.

Matth. 11.
25.Iustin. c. 3.
I. 1. part. 1.
ex Plutarcho.

6.

Exod. 25.

a. I. 17. mor.
cap. 17.

Eccl. 24.

Eccl. 50.

Res mira: nihil grandius, nihil sublimius, nihil augustius sublimitate sacerorum mysteriorum, & diuinæ sapientiæ; nihilominus tamen nihil est à rumore mentis alienius. En diuini oris acroama. Confiteor tibi Pater Domine cœli & terre, quia abscondisti hac à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea parvulis. haud tamen ita mitum videbitur consideranti, res maximas non nisi profundissimis & depressissimis locis velut conueniente sinu capi posse: quod de humana sapientia dixit aliquando Didymus philosophus respondens Alexandro conquerenti, sibi haud donatam à Diis sapientiam cum diuitiis & imperiis. Daret tibi (ô Rex) Deus sapientiam (ait Didymus) si modestiam in sensu vbi colligeres, haberes. Ad hanc frequens oratio & labor accedat necesse est. Preccaturo præbit in verba Salomon Sapientiæ capite nono, & Boëtius libro tertio de consolatione Philosophiæ metro nono.

Tertium adiumentum quod præcipue ad hunc locum pertinet, est *interpretum sedula peruvolutatio*. Malo aliena verecundè discere, quam mea imprudenter ingerere, dicebat Plato. Non defunt in rep. Christiana diuinorum oraculorum interpretes sancti, Deo pleni, qui feliciter in hoc studio operam suam posuerunt. Nouissimè prodierunt integræ turmæ doctissimorum Interpretum, quos cùm intueor videre mihi video in symbolico Mosis tabernaculo ad Aquilonem testam auro mensam continentem panes propositionis; ac è regione mensæ ad Austrum candelabrum multis collucens luminibus. Est enim sacra Scriptura aureum & apparatissimum lectisternium, & mensa omni delitiarum genere affluens, cœlestique diuinorum eloquiorum pane onusta, quo alimus, quo reficimur quotquot Christiani sumus, & quo aduersus hostes nostros confirmamur, vt ait Magnus Gregorius^a. In sacro triclinio Ecclesiæ, vbi solùm mensa illadiuina sternitur, pendent lychnuchi laqueariis altis. Interpretes Scripturæ super candelabrum positi umbrosa & condensa illustrant, & sparsa ab hereticis venena indicant, vt caueantur. Qui labor quantopere sit diuino Numini acceptus, testatur Sapientia, *Qui elucidant me, vitam eternam habebunt*. Luculentum præmium beata æternitas iis promissa, qui spiritu omnis intelligentiæ tum sacræ, tum prophætæ repleti, mittunt toti orbi in suis commentariis eloquia suæ sapientiæ: perscrutati sapientiam omnium antiquorum, in versutias sacerorum ænigmatum introéunt, occulta pronubiorum exquirunt, & in absconditis parabolaram familiariter versantur. Quibus singulis rectè conuenit illud quod Siracides dixit de Simone Oniæ filio, insigni Doctore & Pontifice, *Quasi stella matutina in medio nebulae, & quasi luna plena in diebus suis lucet, & quasi sol resurgens, sic ille resurgit*.

refulsi in templo Dei. Et illud, Sicut stellæ firmamenti fulgebunt in perpetuas
eternitates. Ac propterea quotquot in gloriosum istum labore incum-
bunt, quicumque Scripturarum nodos, quos $\gamma\epsilon\pi\alpha$ Nicephorus^a vocat,
dissolunt; quorquot sunt $\iota\varphi\eta\pi\tau\alpha$ $\tau\bar{\epsilon}$ $\lambda\omega\gamma\alpha$, sermonis interpretes, & $\tau\bar{\epsilon}$ $\delta\epsilon\iota\alpha\omega$
 $\iota\pi\zeta\eta\tau\alpha$, diuinorum oraculorum enarratores, (vt Nazianzenus Grego-
rius^b Basilium appellat) illi Ecclesiæ lumina iure merito censendi sunt,
vel ipsius Ecclesiæ $\lambda\omega\gamma\alpha$, utpote apud quos $\lambda\omega\gamma\alpha$, siue (quemadmodum
interpretatur Isidorus Pelusiota^c) $\lambda\omega\gamma\alpha$ $\iota\pi\zeta\eta\tau\alpha$, diuinis mysteria recon-
duntur, arque ex eorum pectore, vel ex sacrosanctis adytis cum opus est
promuntur. Multas ingenios homines (ait Petrus apud Clementem Roma-
num^d) ex his qua legunt verisimiliudines capiunt; & ideo diligenter obseruan-
dum est, ut lex Dei cum legitur, non secundum proprij ingenij intelligentiam le-
gatur: sunt enim multa verba in Scripturis diuinis qua possunt trahi ad suum
sensem quem sibi unusquisque sponte presumpsit, quod fieri non oportet. Non
enim sensum quem extrinsecus attuleris, alienum & extraneum debes querere,
quem ex Scripturarum auctoritate confirmes, sed ex ipsis Scripturis sensum cape-
re veritatis: & ideo oportet ab eo intelligentiam discere Scripturarum, qui eam
a maioribus secundum veritatem sibi traditam seruat, vt & ipse possit, ea qua
recte suscepit, competenter afferere. Vrinam Apostolicum istud monitum de-
cimo charactere inscriptu perpetuo ob oculos haberent quorquot
in sacrarum literarum studiū incumbunt: nequaquam circumferrentur
frivola ac inepta interpretationes, ac mera persæpe somnia pro oracu-
lis: sed prius è suo fonte deducta veritas fluenter, omniumque penitus
haeretum pestilentes scaturigines momento exarescerent.

De prolixitate quorumdam interpretum varij variè sentiunt: tu
squid diffusius super ea re desideras, adi Paulum Sherlogum nostrum^e.
De Henrico Langenstein, & Thoma Hasselbachio Sixtus Senensis^f;
Ille consumptis multis annis (inquit) in publica enarratione Genesios, vix ad
quartum eius libri caput post quatuor integrlos annos peruenire potuit, editis su-
per hoc quatuor magnis voluminibus, in quibus omnes ferè utriusque libros in-
terpretatus est, iste cum uno & virginis annorum spatio nondum peruenisset ad
finem primi capitii Isaiae, quem continuè enarrauerat, demum reliquit enarra-
tionis sue in primum Isaiae caput libros vigintiquatuor. Duabus verò præci-
pue ex caulis tanta prolixitas oriri solet. Primo (verba sunt eiusdem
Sixti) ex modo coaceruationis in testimoniorum aggregatione, qui ad enodatio-
nem & confirmationem propositi loci varia Scripturarum testimonia, auctorita-
tes, & locos ex diuinis literis similes in unum contractos adducit, & hos rursum
præsentim si obscuri fuerint & impliciti, superaddita noua expositionis interposi-
tione particulariter edifferit; quo sit ut expositor dum per singula prolat a Scriptu-
re testimonia exponendo progreditur, explanationis corpus quodammodo in
immensum excrescat, vixque finem inueniat. in quo exponendi genere desu-
darunt duo illi, quos mox nominatim appellauimus. Alterum genus
diffusorum interpretum est Concionatoribus velut à commeatu, & an-
nonâ, quos proinde Annonæ concionatoria propolas, promos, vel prebitores
testè nominaueris: & de his nihil est quod quisquam expostulet; si duo
meminerint: primum (quod officij esse interpretis monet D. Hierony-
mus^g) ut obscura differant, manifesta perstringant, in dubiis immorentur; unde

a. 14.c.3.
Ibid Pel. 1.3.
ep. 325.

b. or. 20.

c. 1.3. ep. 10.
d. recognit.
1.10.

7.
e. in Cantica
antel. 11.
sect. 1.
f. 1.3.bibl.
methodo 21.

g. procem. in
1.2. ep. ad
Gal.

& à plerisque commentariorum opus explanatio nominatur. Deinde ut eximia. pia, exquisita, & seu scriptoris, seu lectoris operæ pretium sint, ea quæ ad genuinum & literalem sensum adiiciuntur. Historia (inquit idem interpretum princeps D. Hieronymus^a) stricta est, & euagandi non habet facultatem. Tropologia libera, & his tantum legibus circumscripta, ut pietatem sequatur intelligentia, sermonisque contextum; nec in rebus muliū inter se contrariis violenta sit copulandis.

8.

Rut. Lup.
P. S.

b 1. 9.

verbis condi-
tae 431. mun-
di 3600. cir-
citer.c 1. 4. in Lu-
cam in praef.d c. 2. ante
comm. in
lob.

Rursus si interrogas quid sentiam de digressionibus à proposita materia, quas interdum Scripturæ interpretes sibi permittunt, vel quibus se: equidem ut non ausim eas reprobare, tametsi nihil aliud foret, quam quod sancti Patres eas interdum suis expositionibus interposuerunt, ita licere iis uti statuo, dummodo duæ illæ leges, quæ in vñu parenthesis præscribuntur à dicendi Magistris, hinc quoque seruentur; altera est, ut non omnino alienæ sint à proposito argumento: altera, ut ne crebriores, vel longiores, præmittanturque velut quædam excusationes & causa illarum excursionum ab proposito; quemadmodum pulcherrime fecit Titus Livius^b, dum magnificis verbis Papyrio cursore de Samnitibus viatore laudato, relicta historiæ serie ad Alexandrum M. (qui aequalis erat temporum Papyri) digreditur, hunc in modum. Haud dubie illa atate qua bulla virtutum feracior fuit, nemo unus erat vir quo magis imitares Romanas staret: quin eum parem destinarent animis magno Alexandro ducem, si arma Asia perdomitâ in Europam verisset; tu addir, Nihil minus qualium à principio operis huius videri potest, quam ut plus iusto ab rerum ordine declinarem, varietatibusque distinguendo opera, & legentibus velut diceritcula amœna, & requiem animo quererem: tamen tanii Regis ac ducis mentio quibus saepe tacitis cogitationibus volvauit animum, eas euocat in medium, ut quarere libeat, quinam euentus Romanis rebus, si cum Alexandro foret bellatum, futurus fuerit, &c. Vide lector quid de istis diuerticulis senserit iudiciofissimus historicus, & qua cautione istud inierit. At ne & nos ipsi euagemur ab interpretibus sacris ad prophanos historicos; obserua quomodo intremibili se gesserint DD. Ambrosius & Gregorius: ille prolixiorum moram excusans in tractatione Genealogiæ Christi Seruatoris, de istis digressionibus sic loquitur^c. Certe infructuosum non fuit Dominicis diutius inherere maioribus: nam si ij, qui magnum mare littorali parant navigatione transmittere, altioris compendium cursus fiducia insurmitate vitantes; agros & urbes littore diductas, capiti locorum decore frequenter inuisunt: quanto magis nos in tanto non elementorum, sed gestorum cœlestium siti profundo, viciniores legere portus, & frequentes amare debemus excursus, ne quis longè navigationis tedium fatigatus, fastidij vomitum tenere non possit? Magnus vero Gregorius epistola ad Leandrum Hispalensem^d, Sacri (inquit) tractator eloquij morum fluminis debet imitari: fluvius quippe dum per alueum defluit, si valles concavæ ex latere contigit, in eas protinus sui impetus cursum dinerit; cùmque illas sufficienter impleuerit, repente se in alueum refundit: sic nimirum, sic diuini verbis esse tractator debet, ut cùm de qualibet re differit, si forte iuxta positam occasionem congrua edificationis insuenerit, quasi ad vicinam vallem lingua vnde in torqueat; & cùm subiecto instructionis campum sufficienter infuderit, ad sermonis proposita alueum recurvat. Eamdem ob causam (alienæ videlicet villes

tatis gratiâ) sâpe sancti Patres in suis homiliis ab eo argumento, de quo dicere instituerunt, sponte deerrant, & abeunt in quasdam contra hæreticos contentiones: quod etiam admonere hoc loco visum est, ne quis de sapientissimorum & eloquenrissimorum Ecclesiae magistrorum concessionibus & commentariis aliquid perperam statuat.

Cærerûm si qui interprerum ingenij & acuminis ostentandi studio quererent in scriptis nodos, atque in viis planis ac facilibus struerent offendicula, texerénrque laqueos ipsi, quibus lectores præpedirent ac irriterent, & offunderent renebras illis locis, quos Spiritus sanctus claros & perspicuos esse voluit; nunquid ex hoc loco tanquam præposteri interpres exigendi essent? obdamus pessulum huic armario pulcherimis D. Cyrilli verbis^a, quibus plerique interpretum seu noua afferrant, seu vetera replicent, se rueri possunt, & operam suam in illustranda hac arte artium & scientia scientiarum (vt Origenes^b Scripturarum intelligentiam vocat) commendare. Existimabit quispiam (inquit Cyrillus) otiosum esse quodammodo & cum temeritate coniunctum, parumque conducibile, eriam à pluribus disputata, & explicara tantum nunc refodere perscrutarique velle, & laboribus aliorum prateritis nouos superaddere, quamquam illi ad exponenda sanctorum Prophetarum scripta omnino ac planè sufficere queant. Ego verò magnopere contrà senserim: memorabo enim Paulum acclamanrem iis, quos rebus diuinis erudiebat, *Eadem scribere vobis mibi quidem non pigrum, vobis autem necessarium.* Considera porro quâm verum dixerit: nam si quidquam proponatur cognitu præcipuum ac necessariū, & ita super eo multis & à multis differatur, nullum inde damnum ad quemquâ, damnum autem simò frustus maximus ad audientes perueniet. Si enim quorum munus est interpretari, inter se conuenientia attulerint audiendi descendique cupidis; certior vtique ac tutior notitia parietum: si quid autem ab uno quoque nouum proferri videbitur, quod non aliquis forsitan minùs probè, nec citra vitium intellexerit, quid mali est si id non mihi, sed alteri in mentem venerit? Quin imò sensus & declarationes complures dilucidâque adhibere quâ tandem non præstat. Quod cùm ita sit, tametsi ante nos non pauci in sacros Prophetas commentarios ediderunt; hac quidem de causa non tacebimus, sed potius inertiae depulsâ mollitiâ, quam nobis quoque gratianu impertuerit, qui profunda & occulta illuminat, eam cæteris etiam prodemus.

C A P V T V.

Armarium quintum.

Eius inscriptio.

CONTROVERSIARVM DE FIDE

DISCETATORES.

Sicut sancta Dei Ecclesia nauis est plenis velis ad cœlestis beatitudinis portum contendens, cursum eius prouehente diuino Spiritu; non

9.

a in præf.
comment. in
12. Proph.
b tom. 16.
in Ioaa.

non desunt prædones qui cùm circa fidem naufragauerint , ex collectis naufragij reliquiis lembos conficiunt , è quibus hanc Petri nauiculam omni conatu oppugnent, ac, si possint, opprimant: siue eadem est castorum acies imperio principis tenebrarum euertēdo ordinata; non desunt nefarij transfugæ qui totis Tartari viribus in eam insurgunt: siue est ciuitas illa iustitiae , de qua vates Isaías^a , non desunt qui cuniculis , qui artibus, qui vi, qui machinis etiam è sacro armamentario perfidiosè de- promptis eam exscindere nitantur; verū irrito haec tenus conatu, nec feliciore postea , licet iam ab ipsis Apostolorum temporibus plurime hæreticorum centuriaz infestis armis, & animis coniurauerint , & pos- hac coniuratutæ sint. Non defuere etiam in Ecclesia Catholica pra- stantes viti , qui dextre religiosis armis vtentes , & heroico ardore si- mulati, ac diuinitus insonante classico euocati in aciem prodierint, & collatis signis congettati sunt. Scuta quæ opponi possunt perentibus nos hæreticis, & tela quibus perfida ipsorum impietas iugulari queat, præ- cipue petes ex iis libris, qui à grauissimis & doctissimis scriptoribus de fidei contrareris editi sunt : de quibus est hæc D. Augustini^b senten- tia, optandum esse ubi hereses vigent, ut quicumque aliqua scribendi facultate prædicti sunt, ijscribant omnes , et si non modo de rebus iisdem alij scripturis, sed eadem etiam aliis verbis scripturi. Eadem scripsit ad Augustinum S.

b 1. de Trin.
c 3. contra
mendacium
c. 6.

c 1. 1. ad Bo-
nifaciū c. 1.

Prosper^c contra Pelagianorum reliquias ; expedit enim vt intelligant cohortes desertorum Tartaro auætoratæ, esse in castris orthodoxorum, qui aduersa fronte , & aperto Marte causam suam tueri non reformat. Nihil est vtilius (dixit alio loco Augustinus) quam pestilentibus & insidianibus hæreticorum scriptis medentia & manientia scripta pretender, quibus rabies qua furunt aut etiam ipsa sanetur , aut à lœdendis aliis repellatur. Stylum strinxerunt aduersus horum , vel superiorum temporum here- ses Athanasij, Epiphanij, Didymi, vterque Cyrillus, vterque Gregorius, Hilatij, Ambrosij, Augustini, Hieronymi, Leones, Fulgētij aliquique poe- sa & lernæum illud monstrum extinxerunt. Sunt etiam nostris seculis heroes qui grassatores illos pestem Catholicæ religioni Athamanæ furore molientes generosè aggressi vel compescuerunt penitus , vel in sua se latibula recipere coegerunt , in quibus missirant duntaxat inter suæ coniurationis socios, virus suum tantummodo domi suæ effun- dunt, & ratiunculis suis quasi parricidalibus puntiunculis armati (vt loqui- tur Augustinus^d) impij veritatis interfectores , (sic Tertullianus^e Marcio- nem appellat) feriunt auras, atque in se ipsos solùm crudeliter sanguini-

d 1. 6. in Jul.
t. 3.
e de carne
Christi c. 5.

2.

Igitur armarium istud continebit eorum auætorum libros , qui cor- tra hæreticos , contra Iudeos, contra Saracenos , contra Ethnicos pro fide orthodoxa vel tuenda, vel propaganda scripserunt. Mallem quidam, (dixit in hanc tem D. Ambrosius^f) exhortandi ad fidem suscipere officium, quam de fide disceptandi suscipere onus. Tamen quandoquidem necesse est hæreses esse ; esse etiam qui eas conuincant utile & necessarium est. Quæ quæ verborum grauitate, qua moderatione faciendum sit, ne aut aduersariorum animi exasperentur , aut Catholicæ veritas eneruis vide- tur, grauissimis verbis admonet D. Gregorius Theologus^g, que hic in- ferre visum est. Non imperiè decens, nec rebus saxis cōsumellis & con- iactis

f in præf. ad
l. 1. de fid.

g 25. 32.

incepsimus, quemadmodum plerique faciunt: non cum sermone, sed cum loquente
confiteentes, ac rationum & argumentorum infirmi: atem maledicis interdum
obligentes, non aliter ac sepias armamentum ante se vomere aiunt, ut piscaores
effugiant, aut conspicuum sui eis eripiant. Verum nos pro Christo bellum gerere
hoc argumento planum facimus, quod secundum Christum qui mitis ac pacatus
est, atque infirmitates nostras portavit, dimicamus. Nam nec in vera doctrina
detrimentum paci studemus, non nihil de animorum contentione remittentes, ut
facilitatis & mansuetudinis famam colligamus, (non enim quod bonum est ma-
le aucepamus) & rursum pacem colimus, legitime pugnantes, atque intra limi-
tes nostros spiritusque regulam nosmet continentis. Ac de his quidem ita sen-
tio, cunctisque animarum dispensatoribus, rectaque doctrina arbitris legem sta-
tuo, ut nec per duritiam, horum animos exasperent; nec per summisionem,
elatos & insolentes efficiant; sed prudenter & consulte in fidei causa se gerant,
nec in alterutro horum mediocritatem excedant. Itaque sic conienda est
Christianâ mansuetudine veritas refutarionis, si mansuetudo Christiana
ardore fidei & diuini cultus acuenda est, ut sibi inuicem non offi-
ciant. Nam & possumus esse memores mansuetudinis Christi; simûl-
que (quod monet Sapiens) stulto respondere secundum stultitiam
suam: quod recte fiet, si hoc agimus tantum, ut veritas ipsa vincat, &
animes Deo acquirantur. Quin autem quæ in doctrinam acris dicen-
tur, contra se dici aduersarij purent, vix aliter euenit. Sunt enim hæc
ita coniuncta ut vix possint disputatione, vel admonitione separari,
quemadmodum sapienissime obseruauit Franciscus Suarius noster^a in
clausula operis de Romano Pontifice; quod in Paulo Apostolo diuum
Chrysostomum^b notasse scitbit. Volebat (inquit) grauitate & reveren-
tia fernata loqui, & auditorem interdum mordens percellere: at hac ambo non
dabantur; sed alterum altero impedimento erat. Nam si quid reverenter di-
cas, haudquam possis auditorem perstringere; quod si rursus vehementer
perstringere volueris; necesse tibi est aperte ac nudâ oratione rem designare: at
prudentia (inquit) Pauli utrumque exacte praestitit, ipso natura nomine &
increpationem angens, & hoc tanquam peripetasmate ad enarrationis vere-
cundiam usus.

Prou. 26.

^a de Rom.
Pontif. con-
tra Regem
Angliae l. 6.
in fine.

^b hom. 4. in
epist. ad
Rom. c. 1.

C A P V T VI.

Armarium sextum.

Eius inscriptio.

CONCIONATORES.

Non sunt Hebrææ mulieres sicut Ægyptiæ: istæ mollitiâ langu-
idæ & deliriis colliquescentes parere non possunt nisi in molli-
culatra inter obstetricum manus: illæ vix decumbunt, vix cessant ab
opere, vix se parietibus, ne dicam cortinis, includunt, ut emitantur. Idem
interesset inter sacram & prophanam eloquentiam; ista accutato studio

1.

& infinitarum artium velut ancillularum ministeriis, lenociniis, delitiis indiget: illa vrpote neruosior robustiorque, vbi grande aliud animo concepit, illud effundit forriter, & velut nubes fœta ignibus, auditorem terret, sternit, lacrymarum imbre perfundit, non in persuasibilibus humanæ sapientia verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis. haec tamen haud à me dicuntur, vt proſus contemnam eruditioris & artis subsidium, negémve aliud ad sacrum oratorem perficiendum requiri, præter conceptas animo diuini amoris faces, ac vitij incensum odium, & illas lireras, quas Sidonius Apollinaris ^a Religiosas, Salomon scientiam Sanctorum appellat; vnde Concionator promat igneos globos verborum & affectuum, quos eiaculetur in auditorum pectora.

1. Cor. 2.

a 1.7. ep. 3.

2.

Greg. Naz.
carmine de
vita sua.

Ezech. 3.

b de nat. ho.
minis.

2. Tim. 3.

3.

4.

Solum hic te moneo, quisquis vocaris ad sacrum suggestum, seu ad ἄκρον δρόπον, ad sublimem thronum, otatoris Christiani; quisquis cupis esse τὸ δοξιόν τὸ χειρὸν ἀνδρὸς, Christianorum dogmatum aurea luscinia; sic fratrem suum Basilium Nyssenus Gregorius nominat: existima tibi dictum quod Ezechieli à Deo cùm mitteretur ad illud diuini oratoris munus, *Fili hominis, comede volumen istud;* statue apud anitum tuum sacros codices non solum tibi nunquam deponendos è manibus, verum etiam iugi meditatione esse debere tua fercula, tuos cibos, geniales tuas epulas, atque in iis plus neruorum esse & virium in hominum voluntatibus ad pietatem & æternæ salutis studium permouendis, quām in omni humanæ sapientia choragio. Memento illud Theodorei ^b Græculam eloquentiam scitissimè irridentis, quæ Suadæ corculum se putabat esse, si μά τε θεός, μά τε ἥλιος. Tum ait, ἀλιθηὶ σολοκεψίᾳ τὸς Απίκις καταλεύκειος συλλογούμενος, piscatorum solæcismi Atticorum vivunt syllogismos. Memento è factorum librorum officina hac tenus prodidisse quotquot Ecclesiastis munus fructuosè impleuerunt: & hoc tibi in primis opus est, quandoquidem Concionatori ac Scripturis sacris communis est finis & idem scopus; nempe supremi Numinis cultus, & ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instrutus. Scriptura autem diuinitus inspirata (Apostolo teste) vtilis est ad docendum, ad argendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia.

Secundum monitum. Sanctorum Patrum vestigia pronus adora, & tantum te profecturum putato, quantum tibi grandes illæ animæ primicias spiritus habentes placuerint. ab illis disces Christianam eloquentiam longè aliam à prophana: ex eorum lectione intelliges summam plerumque artem esse, contemptum artis, & augustinorem esse Christianorum eloquentiam, quām vt subiiciatur Rhetorum præceptiunculis, licet & ipsa non careat suo artificio, verum quod ab omni suspitione artificij alienum sit. Disces basilicè loqui cum Basilio, aureè cum Chrysostomo, cum Gregorio Theologo diuinè, pugnare acriter cum Augustino, infectari strenuè cum Hieronymo, conuincere suauiter cum Ambrosio, mores informare cum Magno Gregorio.

Item Theologorum (quos Scholasticos vocant) libros diligenter euoluisse, atque sublimem illam scientiam penitus comprehendisse in publicis Academiis omnino necesse est; nam præterquam quod continet

net grauissimarum & utilissimarum orationum semina, hoc etiam praestat, ut in mysteriis fidei nostrae tractandis non labaris verbo; & scias te non labi, qui lapsus certe facillimus est, ei qui leuiter ea in scholis, vel (quod deterius est) priuato studio attigerit: nam intellectu & explicatu difficillima sunt, vt pote diuina mysteria nostre fidei, Eucharistiae, Incarnationis, SS. Trinitatis; Gratia, prædestinatio, attributa Dei, de quibus tamen Cōcionatori pro tempore & loco s̄epe dicendum est: quod quidem quo modo fieri expediat, & quantopere stylī sacri suggestus diuersus sit ab Academicō pulpite; quæ fidei dogmata pertractanda s̄epiūs, quæ parciūs & leuiūs attingenda, non est huius loci definite: nec desunt qui in hoc argumento pro dignitate versati sunt, Carolus Regius, Ludouicus Granatensis, Fabianus Iustinianus ^a, B. Franciscus de Borja aureo opusculo, Nicolaus Caussinus ^b, vt cætera bene, ita istud optimè, S. Ignatius in regulis Concionatorum, Antonius Possevinus ^c, & nouissime Ludouicus Cresolius ^d luculenter: hic solūm pro meo instituto attingam eos libros, qui in hoc armarium referuntur; iis prætermisis, qui Concionatoris Bibliothecam præcipue componere debent: sunt autem ferè illi, qui seueriores & utiliores disciplinas tractant ad vitæ & morum conformatiōnem.

Verū ad rem. Qui sunt illi libri, quibus destinamus hoc armarium? Illi sunt præsertim, qui ex professo conciones scripserunt, vel concionaturis materiali velut mansam molitamque, ac solūm deglutiendam subministrant. Prioris generis sunt quadagesinalia, heliotropia, dormi securè, homiliæ per annum, conceptus theologici, discursus prædicabiles, sacra pancarpia, dominicalia, promptuaria, moralia, annuli Christiani, sine morales exegeses, theatra religionum de Sanctis, terrores orbis, Monomachia Iesu Christi & Luciferi, Ara cœli, legatus Apostolicus. Alterius generis sunt collectanea ad sacras conciones, mensæ spiritualium ciborum, viridaria, panaria, florilegia sacra, & infinita eius rationis, quorum scribendorum nullus est finis: licet (meo quidem iudicio) longè satius sit, vnumquemque res ab ipsis sacrorum Bibliorum, sanctorum Patrum, Theologorum & Interpretrum fontibus haustas in suum usum conuertere, & sibi suos communes locos digerere ac instruere, quam ab aliis publicè pronuntiata velut recoclam crambem iterum apponere, non sine nausea audiendum, qui eadem vel iam audierunt ipsi dicta ab aliis, vel scripta legerunt: vnde sit ut plerumque soleat longè minùs affici concio, cum videt oratores suos esse potius alieni laboris declamatores, & propolas, quam propriarum cogitationum & affectuum (prout tempus, locus, personæ, res dēnique ipsa, & necessitas exigit) pios & diuinitus afflates præcones φονεῖς τὸ διεῖ, θρησκεῖς λόγος ἡγεμονῆς, dinini numinis ora altè sonantia, receptacula verbi Dei, cūisque buccinatores. Vis scire quid contingere soleat illi Concionatori, non dico qui totas ab aliis habitas conciones & ipse postea pronuntiat, sed qui solūm alios incautiūs imitatur, & partem aliquam duntaxat alienarum concionum suis accommodat; disce ex Principe sacrorum oratorum Chrysostomo: *Quisquis hoc facit (inquit e) μέσον τῷ τὰ χρήματα κλεπτοῖς ὑφίσταται ἀνίστη,* sive

^a 1.2. de sa-
cra Script.

^b parar. l. 14.
15. 16.

^c bibl. tom.
1.1. 5. c. 41.

^d myst. l. 3.
sext. 5. c. 42.

S.

<sup>S. Clem. in
const. Apost
1.2. 6. 25.</sup>

^e 1.5. de Sa-
cerd.

stinet opprobrium expilarē alienā possessionis ; imò etiam haud raro evenit ut Concionator ne aliunde quidem mutuatus quidquam , sed ea de re tantum suspectus , habeatur instar furis in ipso furto deprehensi . Solent quibusdam in locis magni nominis Concionatores dum dicunt ad populum è sacrī pulpitīs habere plures pauciorēsque qui concionem scribendo excipiāt , & linguae celeritatem manu p̄p̄ete sequantur ; quod iam olim sibi dicenti contigisse refert D. Gregorius Nyssenus ^a : id non reprehendo ; sed vnum displicet , quod interdum isti exceptores inconsulto ac prorsus inscio Ecclesiaste , sua illa excepta edant in lucem , non sine auctoris iniutia , à quo plerumque multa committuntur auribus , quæ nollet oculis subiici : *lectoris enim censura multo superior est , quam auditoris* ; tum etiam , quia plurima necesse est peccari ab istis scribis non properantibus tanrūm , verūm etiam p̄cipitanti bus , ac infinita verba per sigla haud satis emendatè exarantibus , vt dicentis velocitatem assequantur . Scio insignibus vritis & Christiana facundia conspicuis , id accidisse molestum , atque ob id fuisse coactos , suas conciones mandare typis , quod perperam atque p̄ posterè fuisse editæ ab istis notariis . Paucos tamen Cōcionatores reperias quos tantopere miretis legendo , quam audiendo ; deest enim scriptis orationibus eloquentia corporis (actionem sic Tullius ^b vocate consueverat) & mediocris oratio commendata viribus pronuntiationis plus habet momenti , quam optima illius p̄sūdīo destituta : eadēque oratio ab uno lecta , ab alio pronuntiata alia esse videtur . Documento sunt (vt monet Fabius Quintilianus ^c) scenici actores , qui & optimis poētarum tanrum adjiciunt gratiæ , vt nos infinitè magis eadem illa audita , quam lecta delectent , & vilissimis etiam quibusdam impetrant aures , vt quibus nullus est in Bibliothecis locus , sit frequens in theatris . Tantum valuit in pronuntiatione Hortensius , vt cum eius scripta solum intra famam essent , diu tamen princeps oratorum & æmulus Ciceronis habitus sit ; vt appareat , placuisse aliquid eo dicente , quod legentibus non appareret , & gestum pleraque extra verba significasse . hoc maximè in sacrī concionibus animaduertimus , actionem fidem facere nostræ orationi , & efficere , vt quæ dicuntur , ex animo dicta videantur . Non tam refert qualia sint ea , quæ compoſuimus , quam quomodo afferantur , nam ira quisque vt excipit , mouetur : vehementer ascenduntur affectus in auditoribus , si prius in voce , vultu , habitu , totoque corpore oratoris inardescant : & cum omnia fecerit , felix si illum ignem conceperint .

6.

Igitur (inquies) nullæ protus conciones scribendæ sunt , nec legendæ . hoc non aio ; solum moneo , vt nec scribantur temerè , nec legantur immoderatius ; sed quæ à nobis superiùs breuiter p̄cepta sunt , seruentur . ne dum securi & supini in alieno sinu , & parato commeatu obdormiscimus , languēant affectus nostri , atque auditor nostra oscitatione soluarunt . Maximè verò abstineatur ab iis , qui potius (vt loquitur D. Augustinus ^d) habere gestiunt Platonico nomine verba crepantia , quam peccus vero Deo plenum . & qui (proh dolor !) efficiunt ut adulteretur verbum Dei , (fuit iam olim hæc D. Hieronymi

a procem. in
Cant.

b apud
Quint. l. 11.
cap. 3.
Cic. l. 3. de
orat.
c cap. 3. l. 11.

d l. de relig.
cap. 3.

nymi querimonia^a) & iam in Ecclesie ista querantur, omissoque Apostoli-
corum puritate & simplicitate verborum quasi ad Athenaeum & auditoria
conueniatur, vt plausus circumstantium suscitentur; vt oratio rhetorica artis
fucata mendacio, quasi quedam muliercula procedat in publicum, non tam eru-
ditura populos, quam fauorem populi quaesitum. Abstinendum insuper ab le-
ctione illorum Concionatorum, qui aucupantur subtilitates nescio
quas, & argutias in sacris literis, quas in eum finem contorquent ad
suos (vt loquuntur) conceptus frigidas allegorias, interpretationes fri-
giolas, ineptos sensus atcana vocitant, oracula, mysteria; quorum nullum in sacris Conciliis, nullum in sacris Patribus, nullum in solida
Theologia vestigium, nullum fundamentum; nodos in scirpo querunt,
texunt, retexunt, implicant, trahunt, stringunt, sūsque déque vertunt,
Theodotionis, Aquilinis, Symmachinis, Vatablinis, Caballinis, &
sexcentis machinis noua & vulgo incredibilia parum solidè inferunt,
vt trofulis quibusdani argutuli appareant & acuti. Quid inde tandem?
præclaris illis concionibus, ne dicam circulatoris fabulis, hoc solùm
faciūt, vt auditorem suum glacie frigidiorē, pumice ficiorem, & nihilo
quām ante meliorem dimitrant. hōccine est (Deus imm.) esse ἄγαλμα ἐπ-
ευχοῦ τῷ κυρίῳ, supremi numinis animatam effigiem? Sic Clemens Alex.^b

a proem. l. 5.
in ep. ad Gal.

Cōcionatores vocat, ob similitudinem prædicationis, ac eiusdem mun-
eris societatem, καὶ τὸν κηρύκεων ὄμοιόν μα. Est ne hoc euangelizare ciuita-
tibus verbum Dei, ad quod se Christus missum esse dixit? Est ne hoc esse
præconem salutis, tubam Dei, vocem Dei, quo nomine Alcuinus^c, & Ioan-
nes noui Testamenti Archidux Cōcionatores honorant; an non potius
æs sonans, & cymbalum tinniens; & mimos ac circulatores verissimos,
quorum oratio, (vt egregiè dixit non sine stomacho Muretus^d) cūm non
compta & calamistrata, sed granitatis, auctoritatis, maiestatis, ac sanctimonie
plena esse deberet, tota papauere ac sesamo sparsa est, & ex mellitis verborum
contexta globulis; ita vt ad eos non tanquam ad vite magistros, aut vittiorum
correctores, sed tanquam ad comœdos, aut histriones eatur: stant illi, & cūm fronte-
bis tērve perfricuerunt, barbāisque permulcerunt, hiante ac mirificum ali-
quid ac δεσμότον expectante plebe (plebis autem nomine etiam quofdam ex
optimè vestitis comprehendo) laxant habēnas lingue, & similiter cadentia, simi-
litèrque desinentia coaceruantes, paria paribus, contraria contrariis opposentes,
multa etiam semel suo ordine dicta, sursum versum, aut alias variato ordine re-
petentes, eaque in re memoriam pueriliter ostentantes, utque hac saltatricula-
rum in morem gesticatoriis neque unquam quietis manibus adiunantes, ar-
gutè multa, multa quibus risum excutiant, dicunt, nunquam interim aut sibi,
aut auditoribus respīrandi facultate permisā. Quibus omnibus rebus admir-
ationem imperit, cordatis & intelligentibus naufragam ac stomachum mouent.
Quæ sudorum meorum uilitas (exclamat facrorum Oratorum princeps
Chrysostomus^e) si è verbis meis auditores nullum fructum accipiunt? Perpe-
tam excusat Concionator tempora, mores, seruiendum auditori, sic
nunc homines esse, vt omnia dicta nisi à seplasiariis componantur, sor-
deant, & solus in pulpito Ecclesiastes relinquatur. Quām vellem, vt qui
talibus causis suas ineptias, & vanitatem prætexit, audiret de hoc argu-
mento differentem eum, quem superius laudauimus Chrysostomum^f.

b l. 5. Strom.

Luc. 4. v. 43.

c ep. 1.

Luc. 3. v. 4.

Ioan. 1. v. 23.

d in ep. 40.

e hom. 30. in
Acta.

f ibidem.

Qui velut cithareoidus, & cantor studet deleitare suum auditorem tinnulo strepitu, & verborum compositione, quia scit hoc illi accidere solere gratissimum; idem facit ac si pater videns filium quem supra modum tenerè amat, ageret, illi frigida, & qua cumque oblectant, porrigit: quæ autem utilia, minimè curer; deinde quando obiurgatur à Medicis, rationem reddat, dicens, *Quid faciam, vi-*
dens flentem puerum ferre nequeo. Miser & arumnose ac proditor; neque enim
talera patrem dixerim. hoc subuenit Ecclesias (ait, oratione ad plebem con-
uersâ) quod & vos non queritis audire sermonem, qui compungere possit, sed
qui oblectet: & nos frigide ac miserè facimus nostras affectiones sequentes, quas
eiicere oportebat. Erit (opinor) quod probri sui magis pudeat Cōcionato-
res istos adulterantes verbum Dei, si Ethnicum compræ orationis arti-
ficiū in Ethicis philosophis reprehendenter audire sustinuerint;
sic loquitur Themistius a. Peritus medicus aliquid interdum voluptatis cum
remediorum miscet molestiis; solam verò illius aut maximam habere rationem,
nec Asclepius, nec Asclepiada solent, sed cocci potius. Neque enim quidquam ab
illis ventris lenociniis differt suavis, sed virtuosa oratio. Quare confessiōnib⁹
potius eiusmodi coquos relinquamus, pessimos & ventri & auribus ministros:
nos orationem altam eret amque queramus, quæ animos secum nostros longe su-
pra terram, omnēsque totius terra voluptates, cupidinesque (qualis est ambitio,
amor, ira, luxus, ebrietas,) extollat. his omnibus superiorē esse oportet verum
philosophici sermonis rhetorem, ut nihil falsum admittat, aut ignavum, nihil
dissolutum, vel fucatum, nihil quod artis quadam specie tantum se commendet.
Hæc cīne oratio illorum, ἦν τέλος οὐτεγία τοῦ ἀκάρτου, quorum finis est salu-
audientium, & ἀπὸ τοῦ ἀγγέλων dare Ecclesiæ filii. Eant, ambulent, circum-
eat mare & atidam, non facient isti vnum proselytum.

• 7

Si quis ex his hominibus Fabulino potius quam Christo aucto-
 ratis conciones suas edet in lucem, perpetuis tenebris illas damnato: vel
 saltē si aliquem locum habebunt in tua Bibliotheca, tantum illos ab
 armario Concinatorum remoueto, licet eruditas suas fabulas, & bullata-
 tas nugas præclaro titulo inscriperint; quantū interest inter φιλόζης,
 quales isti sunt, & φιλόγυς, quales nō sunt, cūm tales esse deberet. De hoc
 Concionatoris euangelici munere præclarè Carolus Regius volumine
 integro, Ludouicus de Ponte de perfectione Christiana ^b, aliisque quos
 initio huius capituli citauimus; qui omnes præceptionibus illis & moni-
 tis suis nihil aliud satagunt, quam vt altissimè Concionatoribus impræ-
 mant diuina illa documenta, quæ vas electionis, aurea Spiritus sancti
 tuba D. Paulus verbi Dei præconibus passim in suis Epistolis dedit:
 nimur, vt pro Christo legatione fungantur tanquam Deo exhortante
 per eos, vt sint fideles Christi ministri, & dispensatores mysteriorum
 Dei, vt non seipso prædident, sed Dominum nostrum Iesum Chri-
 stum, & hunc crucifixum; vt redigant in seruitute corporis suum, ne
 cūm aliis prædicauerint ipsi efficiantur; vt collaborent Euangeli-
 o Dei secundum veritatem; vt sapientibus & insipientibus se debi-
 tores esse cognoscant, & omnibus omnia fiant; vt omnes lucifaciam,
 vt doctrinis variis & peregrinis non abducatur, verū sequantur quam
 docent sanam doctrinam; vt in Christo Iesu per Euangeliū gignant
 multos filios; vt laborent sicut boni milites Christi Iesu, sibi que & do-

Elinz

b tom. 4.

rr. 6.

Regius in
dedicat. sui
operis D.
Paulo.

D Chrys.

2. Cor 9.

2. Cor 4.

2. Cor. 4.

2. Cor. 9.

2. Cor. 9.

2. Tim. 2.

Rom. 1.

1. Cor. 9.

Hebr. 17.

1. Cor. 4.

et in aliis attendant, ac lectioni, & meditationi, & in his instant, atque ita se ipsos saluos faciant, & eos qui audiunt. Denique ne verbum Dei revertatur vacuum, sed prosperetur in his ad quæ misit illud, & faciat quæcunque voluit, sicut Isaiae dictum est. D. Chrysostomus sacrorum Otatorum facile princeps, variis occasionibus varia documenta Concionatoribus suggestit, quæ non possunt non esse admodum utilia. Ea collegit Nicolaus Caussinus *parallelorum eloquentia sacra & humana libro decimo sexto*, qui inscribitur *Chrysostomus*: sunt autem hæc,

2. Cor. 2.
1. Tim. 1.

I.

Tria sunt sacri Oratoris præcipua officia; arguere errantes, obsecrare iustos, increpare sceleratos.

Hom. 9. in 2.
Timoth.

II.

Vita recta optimus syllogismus.

Hom. 3. in 1.
ad Cor.

III.

Qui humiliiter assentatur, aut iucunda cuique loquitur, citharœdus potius est quam Concionator, eumque miserum, infelicem ac proditionem appellare non verear.

Hom. 38. ad pop. & hom.
30. in Acta.

IV.

Monendi sunt cum charitate errantes: magnus quippe Doctor est charitas.

Hom. 33. in Cor.

V.

Laboriosum oportet esse Concionatorem & sedulum, tanquam Christi apiculam.

Hom. in Ps.
115.

VI.

Sciscitur Concionator de populi moribus non ex curiositate, sed ex salutis prouisione.

Hom. 9. ad pop. Ant.

VII.

Temerarius est qui se periculis frustra ingerit, cum nulla causa, aut necessitas postulat: si vero de Dei gloria, pietate & utilitate hominum agitur, tanta facilitate corpus exuendum est, quanta vestimentum, cum in lectum quis se confert.

Hom. 67. ad pop. Ant.

VIII.

Cauenda sacro Oratori in vitiis carpendis iracundia; sed quod olim Phinees fecit, iugulandum, & non irascendum: hoc est, scelera verbi divini gladio sine villa vitiosi animi commotione perimenda, ne quis increpationis prætextu suam explore videatur cupiditatem.

Hom. 30. ad pop.
ad Gal. 6.
Hom. 6.
ad Eph. 16.
ad pop. Ant.
Hom. 17. ad pop. Ant.

IX.

Inter concionandum personæ nominatim non sunt perstringendæ: sanare enim oportet errantes, non efferrare.

De formula
dicendi op-
tima.
In Ps. 115.

X.

Maior concionis pars moribus rectè impeditur.

XI.

Tria sunt ad ciuitatis perfectionem necessaria; pietas ciuium, misericordia in pauperes, nouitatum detestatio.

In Ps. 115.

XII.

Ecclesiasti quo sit fructuosior saepe cum populo balbutiens.

Hom. 3. ad Tit.

XIII.

X III.

*Hom. 6. in 2.
ad Tim.* Concionatorem summa patientia præditum esse oportet , & transquillo animo motè pescatorum expectare , dum pisces se in rete induant.

X IV.

*Hom. 8. in 2.
ad Tim.* Duo sunt scopuli à quibus Concionatori maximè canendum est, *vanitas* , & *delitie*. Studendum ei tamen valetudini , vt suo ministerio fungi alacrius possit.

X V.

*Hom. 27. in
1. Cor.* Nec facilem,nec omnino dutam aurem habeat ad ea quæ deferentur crimina.

X VI.

*I. 5. de sacer-
dotio.* Abundans fuerit laborum solatium, idque omnium certè maximum, si Ecclesiastes sibi ipsi conscius esse potuerit, ad hanc se rationem , doctrinam eloquentiamque suam composuisse atque adaptasse, vt Deo illa placens, acceptaque fiat.

De hoc argumento nos alibi, Deo bene iuuante , pleniùs disputabimus.

C A P V T VII.

Armarium septimum.

Eius inscriptio.

THEOLOGI SCHOLASTICI.

I.

Non ero multus in hoc armario , vt nec in cæterorum plerisque, a quæst. nat. c. 13. quia hac cura Antonius Possevinus me liberavit : eum consulat qui plura volet in commendationem singularum scientiarum , originem progressus, scriptores, professores, discipulos. Nobis si quid videbitur intactum ab aliis , aut si quidpiam è renata monendum erit, illud non omittemus. Cæterum augustinor & diuinior est scholastica Theologia , quæm vt splendere nedum crescere possit ullis laudibus. Ipsum *Theologie scholasticae* nomen & velut cognomen ampla est Theologiae scholasticæ laudatio : qua in re vnum tantummodo breviter obseruo. Contrarium contingere Theologiæ ac Theophrasto accidit, quem Seneca ^a ait haud impleuisse mensuram sui nominis : non enim (vt Græcis visum est) diuini, tamen & dulcis eloquij vir , & nitidi sine labore fuit. Scholastici enim Theologiae (quod de diuinis Scripturis dixit D. Hieronymus ^b) eft in verbis simplicibus semper sensus augustinor, licet aliquid secus innuere videatur cognomen *scholastica*. Nam olim *Scholastici* dicebantur quotquot amoenioribus studiis egregiè exculti, politi, nitentesque pigmentis Rhetorum in publicum prodibant seu docturi, seu dicturi, quasi schola foret liberalioris polituræ officina. Nunc autem nomen remansit penes eos , qui theologicas difficultates in Academico puluere & arena acriter , & strenue ventilant ; quorum congregatio

Gennad. in
vita Iuliani
Capuani, &
D. Hieron.
ep. 2.

congressus conflictusque ēn uerā ab'ēr, ex dissimis oraculis & effatis nostræ fidei, pronuntiata quædam eliciunt, infandis male de Deo sentientium opinionibus euertendis, & castæ religioni illustrandæ, propugnandæ, ac propagandæ per quam opportuna. Eò pertinent acres illæ in scholis theologicis disputationes, & æstus contentionum, ventilationes controversiarum, diuertia opinionum, subtilitatum punctiones, argutiarū sinus & latebræ, denique accurata illa & limata veritatis discussio in scholasticæ Theologiz Gymnasis & exedris. Placuit Salmeron noster aiens hoc Theologiæ genus esse loricatum, galeatum, clypeatum ad excipienda hostium tela; simûlque ad iugulandos errores hastatum; cuius emblema & symbolum quoddam fictitia veterum Minerua videri possit. Porrò hanc veluti cataphractam Theogiam præstare, ut sicut gymnastica arte corpora firmiora & robustiora rediuntur, de qua Poëta 2. Georg.

Corporaque agresti nudant pradura palestra.

ita literaria palæstra ingeni, vires vegetiores ac robustiores reddit ad propugnandam fidem, & ad fraudulentas hæreticorum technas expugnandas. Plura in commendationem Theologiæ scholasticæ vide apud eundem tom. 1. prolog. 18.

Licet autem D. Paulinus scholasticum sumat pro imbuто naturalibus disciplinis, Rufinum appellans scholasticis & secularibus literis Gracè & Luiniè diuitem, unde putari possit nomen scholastica potius tribui debe-re naturali Theologiæ (quam primam Philosophiam, vel Metaphysi-cam Philosophi vocant,) quam illi, quæ fidei fundamentis nititur; ta-men quia eius munus est, in schola subtilius res diuinas indagare, & disputationis viribus eas profere in lucem; ideo Theologiæ scholasticæ appellationem iure possideto. de cuius facultatis scriptoribus ni-bil aliud habeo dicere, quam vix esse in toto scientiarum ambitu par-tem villam, quæ luculentius exculta sit, & niteat, & quod tardius cœ-ptum est eam tradere ratione & modo, qui nunc obseruat in scho-lis, ed etiam splendidius & accuratius quam reliquæ omnes scientiæ posterioribus his sæculis prelecta & scriptis libris tractata est. Dixi tar-dius scholastico more fuisse digestam. nā qui primus dispersam in vere-num Patrum monumentis colligere aggressus est, is fuit Ioannes Da-mascenus ante annos cīciter octingentos: postea circa annum reparata salutis millesimum centesimum prodit Petrus Lombardus a; ideo Magister sententiarum dictus, quod (vt ipse loquitur) breui volumine complicuerit Patrum sentencias. Et quid aliud deinde fecisse putas (inquit Martinus Martini b) Alexandrum Halensem, S. Thomam Aquinatem & Bonaventuram, & huiusc ordinis viros, quam qua sancti Patres sparsim tra-diderunt, in communes locos coniucere? Atque utinam ita fecissent quot-quot Theologi scholastici audire voluerunt; neque unquam legitima futura sit. Cani querimonia c, Intelligo fuisse in schola quosdam Theolo-gos adscriptitios (inquit) qui vniuersas questiones theologicas frivolis argumen-tiis absolvirent, & vanis iuinaldisque ratiunculis, magnum pondus rebus gravissimis detracientes, ediderint in Theogiam. Commentaria vix digna lu-subratione anicularam; & cum in his sacrorum Bibliorum testimonia rari-ssimas

a in sol.
ad l. 1.

b hypotypo-
seon l. 6. Ita-
tim initio.

c l. 8. de la-
cis. c. 1. §. 1.

ma sint, Conciliorum mentio nulla, nikel ex antiquis Sanctis oleant, nihil ex graui Philosophia quidem, sed ferè ex puerilibus disciplinis; Scholastici tamen, si Superis placet, Theologi vocantur, nec scholastici sunt, nedium Theologi. De utilitate scholasticæ illius rationis quæ in examinandis theologicis difficultatibus seruatur tum in publicis Academiis, tuni in librorum scriptioribus, habe quod Ioannes Gerson censuit ^a. Doctores san. Eti priores utentes rhetorico persuasione in aggrauationem vitiiorum, & laudem virtutum, non ita tradiderunt resolutionem moralium materialium, imo nec speculabilium, sicut Doctores recentiores, qui per questiones & argumenta processerunt ad veramque partem & per decisiones: propterea magis insistendum est illis Doctoribus quantum ad eruditionem intellectus, licet quantum ad inflammationem affectus efficaciores alia indicentur. Haud absimilia Sixtus Senensis l.4. *Bibliotheca sanctæ* ^b.

^a 3. part. tr.
de oratione,
& eius va-
lore.

^b ptol. in
Matth. q. 5.

C A P V T VIII.

Armarium octauum.

Eius inscriptio.

T H E O L O G I M O R A L E S.

I.

MOralem, siue practicam Theologiam voco, non eam tantum, quam Theologi scholastici tradunt vnà cum subtilioribus dissertationibus, quæ potius ad intellectum imbuendum incorrupta diuinorum rerum & Christiani officij cognitione, quam ad mores informandos pertinet; sed eam, quæ ex Theologiæ scholasticæ principiis, & Pontificio iure persequitur familiari docendi ratione complexiones ad usum accommodatas, inter æquum & iniquum statuit, vitiis larvâ detrahit, veræ virtutis simulacrum exprimit, diuinorum legum tabulas interpretatur, æternæ salutis consequendæ adiumenta suppeditat, diuinæ gratiæ tum in se, tum in alios deriuandæ fontes aperit, & alia generis eiusdem præstat, quibus nihil potest esse utilius. Certè vt nihil est felicius conscientia bene actæ vitæ; ita ad vitam laudabilem instituendam nihil est hoc studio regendæ conscientiæ laudabilius: tot enim sunt in humana conscientia mæandri & flexus, tot sinus & labyrinthi, vt nisi utrare Ariadneo illo filo, quod tibi hæc scientia porrigit, vix inde alios explicare & extricare poteris; vix tu ipse emergere ex illis ambagibus. Periculosa plenum opus aleæ, *ars artium regimen animarum*, & quæ plurimum indigeat illa sapientia, quam Ecclesiasticus *salutarem* vocat. Illam reperies in Theologorum moralium libris, qui bene multi atque admodum accurati nostra ætate prodierunt.

Ecccl. 15.

2.

c. 1.3. c. 26.

Dicamus in commendationem Theologiæ moralis quod Epictetus ^c dixit de sua Philosophia, post laudatam Diogenis animi excelsitatem, qui diuenditur pro heri domino se gessit, professus artem vitæ ex rectæ rationis præscripto traducendæ. In quauis materia & re subiectu, imperito

imperio quouis superiorum esse peritum omnino necesse est. Quicumque igitur
universa vita agenda scientiam callet, quid aliud hunc quam dominum esse
oportet. sine hoc studio recta rationis (vt loquitur Clemens Alexandri-
nas ^a)necessitate est frequens esse ~~audet~~^{ad} peccatum, seu errorem. Indigna
equidem res ab instituto & professione Philosophi Christiani, ne di-
cam Theologi, eas quæstiones quæ ad intellectum perficiendum per-
tinent, accuratè perdiscere, atque in iis subtiliter disputandis conterere
bonam vitæ suæ partem; ab ea autem disciplina quæ mores format,
quæ nodos soluit, quæ prudentiam auger, ita imparatum esse, vt nec se-
cure respondere consultoribus possis, nec sedere in Confessarij tribu-
nali, nec quid agendum sit, quidve omissendum definire, nec eripere
alicui errorem, nec superstitione expedire, nec formidine liberare, nec
quid iuris sit, quidve factò opus, ediscere, nec de c r e t a , vel scita], vel
edicta eorum, quibus parentium, vel responsa sapientium, aut confuetu-
dinem pactorumque & contractuum vim proferre, nec Pontificij iuris
censuras tum vt euitentur, tum vt soluantur, nosse, nec ex equi bonique
rationibus de rebus agendis statuere, & leges interpretari. Qua cogni-
tione prout quisquis ministris instructus est, tanto est ineptior ad vitæ suæ
nendum alienæ rationem constituendam, & ad publicas res tractandas
absurdior. Quantum quisque in aliis disciplinis etiam theologicis sub-
tilitatibus versatus sit, ac maximè pius, nisi tamen moralem Theologiam
diligenter didicerit, nunquam is erit aptus vt cæteris p r æ f i t ; & (quod
Plinius attigit in Traiano) vt reconciliare amulas ciuitates, tumentes
que populos non imperio magis, quæ ratione compescere, intercede-
re iniquitatibus magistratum, infectum reddere quicquid fieri non
oportuit, omnia audiare, & vndeunque inuocatum velut numen statim
adesse. Talia esse crediderim (inquit) quæ ipse mundi parens tempet
nutu, si quando oculos dimisit in terras, & facta mortalium inter diuina
opera numerare dignatus est; quibus nunc per te liber solutusque
celo tantum vacat postquam te dedit, qui erga hominum genus vice
sua fungereris: fungeris enim sufficisque mandatis, cum tibi dies om-
nis cum nostra utilitate, cum tua laude condatur: experimur in dies
quæ utilis & necessaria sit haec scientia: de eliamatis contemplationi-
bus etiam theologicis vix est, qui nos adeat sciscituratus de practicis
tempore respondemus quotidie.

C A P V T I X .

Armarium nonum.

Eius inscriptio.

I V S C A N O N I C V M .

Haber Ecclesia Christiana, nimurum perfectissima resp. suum ius, suas leges, sibi à sanctis Apostolis, summis Pontificibus, & legitimi-

Baron. ann.
101.

mis Pattum Comitiis traditas, quibus regitur, quibus parete debent, quotquot cēsentur Christianorum nomine. huius iuris scribendi potestas fuit penes Apostolos, quos S. Cyrillus^a vocat, *œcumonica lumina, πορπηνὲς τὸ Εκκλησίας σκοπὲς, perspicaces & acutos Ecclesiæ oculos*, vt loquitur Procopius^b; Christiani orbis præsides & principes super vniuersam terram constitutos, à quibus item quædam leges & canones ad optimam Ecclesiæ gubernationem constituti, de quibus Baronius^c & Turtianus^d.

2.

e 1.2. c.4.
Socrat.l.2.
c.5.

Idem ius condendi iuris Ecclesiastici diuinitus concessum est Romano Pontifici, quandoquidem & ipse est (vt loquitur Theodoreetus^e) *Εκκλησίας νόμος, Ecclesiæ lex & canon*; imò (vt alter Græcus dixit, cuius gentis auctoritate libentiū in hac causa vtior) non oporteat absque sententia Romani Episcopi decreta Ecclesijs sancire, μὴ δεῖ σῆμα τὸ Εποκότος Πάπιος τὸν Εκκλησίας κανονίζειν. nempe quod sit supremus Christiani orbis præfensus, nomophilax, legislator, atque (vt cum D. Dionysio loquar) *supremi Numinis interpres, κνητῶπος τὸ δέ*; tantaque prædictus potestate, vt illis orbe exeundum sit, (verba sunt D. Bernardi) qui volent explorare quod ad eius curam non pertineat. Mentitur verò & impudentissimè quidem, Lutherus, aiens dictum à Romano Pontifice, *Papam habere in scrinio peccoris sui omnia iura, & plenam super omnia iura potestatem*. nam posteriores hæc voces, & plenam super omnia iura potestatem, additamentum est à mangone scelestissimo, & hætesiarcha teterrimo assutum: sciunt enim & fatentur summi Pontifices se infra ius naturale & diuinum esse. Quod ad priorem partem spectat, quis inficiari ausit, *Papam habere in scrinio peccoris sui omnia iura*; hoc est, pollete potestate supremi legislatoris ad Ecclesiæ utilitatem, quandoquidem simili loquendi formula usus est Imperator in ciuili gubernatione, aiens *totum ius in imperatorijs scrinijs constitutum esse?* velint, nolent impij, *Patria est legum, sicut est fons sacerdotij Roma*.

c. 1. de con-
stit.l.6.

f 1. omnium
testamento-
rum.C.de
testament.

3.

g apud Bris-
ton.l.4. se-
lect. antiq.
cap.16.
h l.8.c.8.

Legitimis etiam Conciliis condendorum canonum & incolumenti Ecclesiæ consulendi auctoritas est. Itaque habemus Apostolicas constitutiones, Canones Conciliorum, decreta, & Epistolas Romanorum Pontificum, & Canonum Codices, siue corpus, quibus omnibus Ecclesiæ iura continentur, quarum rerum cognitio ac librorum eius facultatis bene instructum armarium, omnes quidē, sed præsertim Sacerdotū ordinem decet, atque etiam ciuilis iuris antistites, qui utram penitus inscriberent suis mentibus quod in Concilio Chalcedonensi ab ipsis Imperatoribus Christiano spiritu pronuntiatum est, *Vbiique cessent quacumque Imperatorum pragmatica, que in detrimentum canonum facta essent in quibuscumque provincijs*. Dignum ore Christiano acroma, & cui meritò possis adscribere, *Bonum factum*. Ideo ne aberrent humanae leges à diuinis, consultissimum foret ciuilis iuris Doctores nosse quoque ius Ecclesiasticum: imò nulli verè Iurisconsulti dicendi sunt, nisi utrumque intelligantur. Iurisprudentia enim recte ab Vlpiano & definitur, *rerum diuinarum & humanarum notitia*. Et hæc causa est, cum apud ipsos Ethnicos nobiles Iurisconsulti pares in utraque facultate essent. Sic Valerius Max. ^h ait *Sæuolam bene ac diu iura ciuium ac cæremo*

a in cap. 45. Is.

b in cap. 56. Is.

c ann. 101.

d aduers.

Magd.l.2.

2.

e 1.2. c.4.

Idem ius condendi iuris Ecclesiastici diuinitus concessum est Romano Pontifici, quandoquidem & ipse est (vt loquitur Theodoreetus^e) *Εκκλησίας νόμος, Ecclesiæ lex & canon*; imò (vt alter Græcus dixit, cuius

gentis auctoritate libentiū in hac causa vtior) non oporteat absque sententia Romani Episcopi decreta Ecclesijs sancire, μὴ δεῖ σῆμα τὸ Εποκότος Πάπιος τὸν Εκκλησίας κανονίζειν. nempe quod sit supremus Christiani orbis præfensus, nomophilax, legislator, atque (vt cum D. Dionysio loquar) *supremi Numinis interpres, κνητῶπος τὸ δέ*; tantaque prædictus potestate, vt illis orbe exeundum sit, (verba sunt D. Bernardi) qui volent explorare quod ad eius curam non pertineat. Mentitur verò & impudentissimè quidem, Lutherus, aiens dictum à Romano Pontifice, *Papam habere in scrinio peccoris sui omnia iura, & plenam super omnia iura potestatem*. nam posteriores hæc voces, & plenam super omnia iura potestatem, additamentum est à mangone scelestissimo, & hætesiarcha teterrimo assutum: sciunt enim & fatentur summi Pontifices se infra ius naturale & diuinum esse. Quod ad priorem partem spectat, quis inficiari ausit, *Papam habere in scrinio peccoris sui omnia iura*; hoc est, pollete potestate supremi legislatoris ad Ecclesiæ utilitatem, quandoquidem simili loquendi formula usus est Imperator in ciuili gubernatione, aiens *totum ius in imperatorijs scrinijs constitutum esse?* velint, nolent impij, *Patria est legum, sicut est fons sacerdotij Roma*.

c. 1. de con-
stit.l.6.

f 1. omnium
testamento-
rum.C.de
testament.

g apud Bris-
ton.l.4. se-
lect. antiq.
cap.16.
h l.8.c.8.

Idem ius condendi iuris Ecclesiastici diuinitus concessum est Romano Pontifici, quandoquidem & ipse est (vt loquitur Theodoreetus^e) *Εκκλησίας νόμος, Ecclesiæ lex & canon*; imò (vt alter Græcus dixit, cuius gentis auctoritate libentiū in hac causa vtior) non oporteat absque sententia Romani Episcopi decreta Ecclesijs sancire, μὴ δεῖ σῆμα τὸ Εποκότος Πάπιος τὸν Εκκλησίας κανονίζειν. nempe quod sit supremus Christiani orbis præfensus, nomophilax, legislator, atque (vt cum D. Dionysio loquar) *supremi Numinis interpres, κνητῶπος τὸ δέ*; tantaque prædictus potestate, vt illis orbe exeundum sit, (verba sunt D. Bernardi) qui volent explorare quod ad eius curam non pertineat. Mentitur verò & impudentissimè quidem, Lutherus, aiens dictum à Romano Pontifice, *Papam habere in scrinio peccoris sui omnia iura, & plenam super omnia iura potestatem*. nam posteriores hæc voces, & plenam super omnia iura potestatem, additamentum est à mangone scelestissimo, & hætesiarcha teterrimo assutum: sciunt enim & fatentur summi Pontifices se infra ius naturale & diuinum esse. Quod ad priorem partem spectat, quis inficiari ausit, *Papam habere in scrinio peccoris sui omnia iura*; hoc est, pollete potestate supremi legislatoris ad Ecclesiæ utilitatem, quandoquidem simili loquendi formula usus est Imperator in ciuili gubernatione, aiens *totum ius in imperatorijs scrinijs constitutum esse?* velint, nolent impij, *Patria est legum, sicut est fons sacerdotij Roma*.

cæmonias Deorum ordinasse: & Titum Manlium Torquatum, iuris
Ciuilis, & sacrorum Pontificalium peritissimum fuisse memorat. Sic
Tacitus^a Aëtium Capitonem humani diuinique iuris scientem scribit;
eadem laus ab eodem tribuitur Cocceio Neruæ, qua de re plura Barna-
bas Brissonius^b: vno verbo coniunctionem hanc ciuilis iuris & diuini
necessitatem attingit D. Augustinus^c inquiens, *Omnium legum est inanis
censura, nisi dinaria legis imaginem gerat.*

Idem l.5.
c.8.

a 1.3.

Idem l.5.

b select. ex
iure ciuili

antiq. c.16.

l.4.

capud Causs.

par. l.4. c.10.

C A P V T   X.

Armarium decimum.

Eius inscriptio.

I V S   C I V I L E.

ORdiatur dicere nonnihil de Iurisprudentia & legibus, præente
in hæc verba Tullio. *Fremant omnes licet, dicam quod sentio. Bibliothecas mehercule omnium Philosophorum, unu mihi videtur duodecim Tabularum libellus, si quis legum fontes & caput viderit & auctoritatis pondere, & utilitatis vertute superare. ex quibus verbis colligo Bibliothecæ defutram Bibliothecam, si legum Codices, & Iurisconsultorum opera defuerint. Et certè æquum est, vt illorum hominum libris in Bibliotheca locus sit, quorum domus sunt oracula ciuitatum; quorum vestibula & ianuae maxima quotidie frequentia celebrantur, quorum sellæ è quibus interpretantur ius & consolitoribus respondent, sunt velut folia, vnde dominantur hominum communitatibus; Tripodes vnde fundunt responsa veriora oraculis Apollineis: Area ad quas configitur tanquam ad exploratam opem & auxilium: Asyla vnde præsidum petunt clientes: Pharus vnde porrigitur lux consilij in fluctibus & iactatione litium. Ipsi vero Iurisperiti vocantur Iuris Sacerdotes, vt, ait Ulpianus^d, & Fabius Quintilianus^e de Seruio Sulpicio testatur; Tutores orbis, rerump. Genj, sicut eorum opera dicuntur esse templi iustitia; & religiosos iuris Imperatores (quemadmodum loquitur Justinianus^f). Symmachus^g Insti-
tutio Sacerdotes appellat; adeò vt iurisprudentia sit quiddam sanctum, au-
gustum, & religiosum. Theodoricus Rex per Cassiodorum^h scriptis in
hæc verba Eugenio Magistro officiorum, *Esto innocentia templum, tempe-
ramia sacrarium, ara iustitia; absit à indicariis mentibus aliquid prophanum:*
*Pio Principi sub quodam sacerdotio seruiatur. Hauddubiè quoque leges sunt
ecclios μεγίστων, maximum vita subsidium, & ψυχής πόλεως, ὥσπερ οὐ τὸ σῶμα
separè ψυχῆς μήποδε ἐταὶ η πόλις μὴ ὄντων νόμων ἐστι τοιούτη, Anima ciuitatis,*
*vt enim exanime corpus procumbit; similiter ciuitas si leges absint, non con-
sistit. καὶ οὐδὲ οὐδὲ η πόλις τοιούτη, commune bonum, & Regina omnium. Pin-
datus apud Athenæum, *Reginas hominum, & Deorum eas appellat, cui
accedens Nonnus hæc habet* i, *Αγνὸς ἀγαξ̄ δυντὸν η Αθανάτων. Supremam
hanc & sacrosanctam legum maiestatem testantur imperatoriae istæ vo-***

I.

d de iust. &
iure.

e l.11.c.1.

f in præf.

Instit.

g in relatio-
ne ad Impe-
ratorem.

h l.1. ep.12.

Greg. Thau-
mat. in pa-
neg.

Demosth.

apud Stob.

ferm. 41.

Iamb. ep. ad

Agrippam

apud Stob.

ferm. 44.

i Dion. 41.

Plutarch. de regno.
a l. digna vox. C. de legibus.
l. ex imperfектio. ff. de gat. 3.
b l. 3. C. de restam.
Vide Gressem. I. i de iure prohib. libros malos c. 22.

2.
c l. de sanctitate.

3.
d in Apol.

Plaut. in Tor.

e libro.

4.
fan. Christ.
§ 29.

g. ep. 115.
h. l. omnes
populi. ff. de
iustitia iure.

ces^a, *Digna vox maiestate regnantis legibus alligatum se proficeri, & revera maius Imperio est submittere legibus principatum.* & hæc decet tantæ maiestati seruare leges quibus esse solitus videtur. Nihil magis est proprium Imperij, quæ legibus viuere. Solutus quidem est legibus Princeps (ait Iurisconsultus^b) quoad vim coactiuam, vt loquuntur; quis enim intuitum & reluctantem adigit? verum ut quisque moderatissimus est, & optimus, ex legum præscripto vita suæ rationem componit. Infinita reperies in hunc sensum de Iurisconsultis, & legum utilitate; quæ eloquæ ne vana sint duo requiruntur præcipue.

Alterum, ne leges cellis tantum & armariis includantur, vt monebat Diogenes Pythagoras^c, sed hominum animis & motibus. οὐτοὶ δικαιοῦσθεντος ἐποίησαν τὴν τοιούτην τὴν πολιτείαν Λούκιον. Cassas hanc vim legum, vel etiam quodammodo interrogatam legibus ignominiam, sic Plautus verè, licet ioculariter, describit,

*Mores leges iam perduxerunt in potestatem suam,
Magis queis sunt obnoxij, quæ parentes liberis,
Ea misera etiam ad parietem sunt fixæ clavis ferreis,
Vbi malos mores affigi nimis fuerat equius.*

Alterum, vt Iureconsulti qui se dicunt, sèque à Tertulliano^d dictos venditant *Tutores legum*, non siant putidi leguleij, cantores formulorum, præcones actionum, aucupes syllabarum, implicandarum litium artifices, magisque iuris quæ iustitiæ consulti, & non tam æquitatis vindices, quæ textores laqueorum quibus irretiantur miseri litigantes; & (quod scitè Comicus dixit) qui legibus fundatas resp. legibus euertant, quotquot in talibus sycophantiis, & (vt idem loquitur) centuriatis technis occupantur, extrudendi sunt ab isto armatio, quod debet esse velut *Themidis cella sanctior*; exaugurandi illo sacerdotio quod confert casta professio iuris: nec iam iustitia Antistites vocandi sunt, sed cum Aristophane voce sesquipedali Θρησκευματοδικοτάλαι περοι, sycophanticè & miserabiliter ius in infinitum tempus protrahentes: *Togati vultures cum Apuleio^e,*

*Inter hos tamen interest & illos,
Quòd cadauera vultures morentur,
Hi viuis quoque detrahant cruentem.*

Certè talem fuisse Tribonianum illum hominem Ethnicum, quo præcipue vsus est Iustinianus ad colligidū & emendandum eum Codicem, quem à suo nomine *Iustinianum* appellavit, monet Baronius^f. hic enim homo pecuniaæ quæ æquitatis studiosior, ius pretio vendebat, ac pro illa auctoritate qua pollebat apud Iustinianum, leges quotidie pro cuiusque necessitate vel condebat, vel antiquabat, prout familiorum canem (sic eiusmodi homines, qui non quale quid sit querunt, sed quanti, Seneca^g, & Barrolus^h appellat) aura bene nummati marsupij affluisset. Sed omnium deterrimi sunt, ac longius ab hoc iustitiæ facello cibiendi, qui sine ullo religionis respectu ius Pontificium floccipendunt, coguntque diuinas leges humanis indignissimè ancillari, quæ summa & impia peruersitas est. Andiant Tartarei isti, & ex leges Rhadamanthi qui diuinam & naturalem legem scriptis legibus interdum iniquis

postponunt, audiant grauissimam Dionis Chrysostomi ^a cum obiurgatione admonitionem : *legem veram atque ratam manifestamque (loquitur de iure naturali) neque vident, neque viuendi ducem statuunt. Quapropter quemadmodum in meridie lucente sole faces accendunt, torresque sustollunt: & diuinum quidem lumen eiuscunt, sequuntur autem fumum, modicum quemdam ignis fulgorem ostendentem. Lex igitur natura amissa est, & exoleuit apud vos, infelices, tabulas autem & literulas, atque columnas custoditis, atque inutiles notas. Et Iouis quidem legem iam pridem violasti, ne quis autem illius, aut illius transgrediatur, consideratis. Compellemus eos verbis auctoris poetatis de prouidentia, quod extat inter opera Prospere.*

Ite ipsi in vestra penetralia mentis, & intus

Incisos apices, a scripta volumina cordis

Insificite, & genitam vobiscum agnoscite legem.

— semine recti Nemo caret, —

Nec summi est patris ignarus, nec iuris egenus.

Ergo omnes una in vita cum lege creati

Venimus, & fibris gerimus qua condita libris.

Quotiescumque ad suarum legum interpretationem aggrediuntur iurisconsulti, ut id consultius & castius facerent, necesse esset eos prius excutere mentem suam, quam maximus Tyrius ^b, *summum bonum animæ magnumque Imperatorem* appellat. Id in ea est (inquit) quod lex in urbe, non quæ in tabulis scribitur, aut columnis inciditur, aut decretis sancitut, aut concionis voce sciscitur, aut à populo approbatur, aut in iudicio recepta, aut à Socrate lata, aut Lycурgo. Eius quippe legislator Deus est, lex non scripta, & quæ suffragiis nullis vim suam debet. O legibus antiquiorem legem, cui si quis volens se submiserit, liber pariter diuīsque ager; nec quotidianis hisce stultisque legibus magnopere indigebit iudicibus quæ falso sibi nomen legis vindicant, sūntque potius inanis opiniones, quia falluntur sapientissime, & aberrant. Hæc ille, loquens de impetu populi cæco, & legibus tumultuariis, quibus Aristides debet quod exulat, quod mulctatur Pericles, Socrates quod moritur. Nam si alteram hanc spectes quæ diuina est, ait, Iustus Aristides, vir bonus Pericles, vir sapiens est Socrates.

Itaque cum malos Iuris interpretes è tuo Museo proscripteris; non erit propterea verendum, ne Armarium istud implere non possis bonis iurisconsultorum operibus: tot enim tantique sunt huius facultatis libri, ut vix iam illos Bibliothecarum ampla spatia, vel librariorum apothecæ capiant. Iustinianus quidem infinitam illam vim legum, & syllam enarrationum coercere voluit in quinquaginta volumina Tribonianio auctore: tamen ille labor plusne difficultatis, an utilitatis attulit legum candidatis, (si Calcagnino credimus) haud facile est asserere. Namque septem & triginta clarissimi conditores luculenter posteritati tradiderant, ea ita cæsim cōminuit, ut Samnum quæramus in Samnio. Nemo est profectò tam ferreus, qui æquo animo ferat Mutij Scæuolæ, Galli Aquilij Labeonis, Saluj Juliani, aliorūmq[ue] præstantissimorum monumenta tam feedè periisse. Nam quid ego de Papiniano meminem, quem *historia iuris Asylum* vocavit antiquitas? Quid de Iulio Paulo &

a orat. 80.

b differ. 40.
n. 237.

6.

& Domitio Vlpiano verba faciam , qui ambo tanta fuerunt in celebri-
tate nominis, ut Coryphæi, id est, vertices iuris ciuilis dicerentur; pro
quorum olim iustis atque integris thesauris, nunc (proh dolor!) brevia
& interrupta quædam segmenta possidemus. hæ sunt Calcagnini que-
rimoniæ in quadam oratione in Iurisprudentiæ laudem. Tertullianus a
hunc legum succidendarum morem attingit his verbis. *Nónne & vos*
quotidie experimentis illuminantibus tenebras antiquitatis, totam illam vere-
rem & squalentem sylvam legum, nouis principalium rescriptorum & editio-
rum securibus truncatis & cædit? Felicia illa tempora cùm perpaucæ erant
leges, eo quòd Rerump. Principes toti essent in dirimendis ex æquo &
bono litibus. *Per peccata Principum* (dicebat Magnus Constantinus b)
Deus sua iura populis dicitat. Ut vt sit, licet ex malis moribus nostris na-
scantur quotidie leges, & infinitæ iuris interpretum centuriæ; tamen si
illas & illos habueris in tuo Museo , habebis sacrarium sapientiæ , &
prudentiæ officinam.

C A P V T XI.

Armarium undecimum.

Eius inscriptio.

PHILOSOPHIA CONTEMPLATIVA.

Vtates Senecam philosophum blandiri sibi ipsi , & suam professio-
nem ambitiosius extollere, cùm Philosophos absolutè Proceres vo-
cat^c. Quasi verò tanta sit Philosophiæ dignitas , tantum fastigium , ut
rerum omnium apices & culmen velut res infra se positas ex alto di-
spiciat. Verùm cùm audio Apostolum Philosophos *Principes huius sauli*
nominantem^d; cùm intueor Pompeium , cui se Oriens Occidensque
submisserat , summittentem fasces lictorios ianuæ Possidonij sapientia
professoris : cùm è diademate & sceptro velut gradibus scandentem vi-
deo Anacharsim Scythicæ Regem ad Philosophiam; cùm (secus ac poëta
cecinit de arte populos regendi) audio inclamantem Cassiodorum,
Philosophiam esse artem artium, & disciplinam disciplinarum; sublimius de
illa sentio , atque hoc ordine in hac Bibliotheca inter naturales scien-
tias omnium principem statuo. De qua(nisi essem memor instituta bre-
uitatis, essentque alij splendide in hoc argumento versati) liberet quo-
que aliquid dicere; & mieritis adoreis ornatam, ac sublimiter inter natu-
rales scientias vehentem exhibere. hic (ut partitionis meæ & ordinis ra-
tionem intelligas) monitum te volo Lector, aut potius memorem; ne-
que enim is es, qui hoc ignores; duplēcē esse partem Philosophiæ, pro-
gmina facultate animæ nostræ , gemināque functione intellectus no-
stri & voluntatis, ad quam à natura progeniti sumus; vnde existir perfe-
ctum illud mētis nostræ bonum , quod in sapientia vndequaque inte-
gra Aristoteles & Theophrastus apud Plutarchum^e constituerunt, &

I.

cep. 33.

d. 1. Cor. 2.

v. 6.

Plin. l. 7. c. 30.

Tertull. l. de

pall. c. 5.

Lipſ. manud.

ad ſtaphil.

Crefol. myſt.

l. 2. ſect. 2.

c. 20.

Frāc. de Ce-

peda in r.

prælect. de

placitis Phi-

los.

e. l. de plac.

Phil. in

procœm.

Seneca,

Seneca^a, cuius epistola octuagesima nona tota de hoc argumento est. a ep. 89.
 Quapropter quandoquidem à Peripateticis & Stoicis Philosophiam in partes, non in frusta diuidentibus (ut idem Seneca loquitur) duplex Philosophia constituitur, *Contemplativa*, & *Activa*, seu *moralis*; nos in hoc armario contemplatiuam comprehendemus; hoc est, destinabimus istud armarium illi tantum Philosophiae parti, quæ Dialecticas, Physicas & Metaphysicas subtilitates complectitur. Nam ei quæ mores, & Physiogiam specialem continet, sua posterius non decernunt loca.

Quod ad Logicam spectat, ego illam libenter appellare soleo *clavem*
 omnibus aliarum scientiarum ianuis recludendis aptissimam; & , vt
 Porphyrius dixit, ἡ τομὴ τῆς λογικῆς. Eam cumulate paucis verbis laudauerō, si
 verba D. Augustini^b huc afferam. *Dialectica* (inquit) docet docere, hec
 docet discere, in hac se ipsa demonstrat, atque aperit, que sit, qua velit,
 qua valeat, scit scire; sola scientes facere non solum vult, sed etiam potest. Ac
 propterea recte illam esse dixeris auream Platonis catenam, de qua
 Themistius^c, quæ vniuersas pariter ac singulas scientias necit &
 comprehendit, præcipue eam, quâ ferè vnâ brutis animantibus præsta-
 mus, ratio cinandi vim.

Physica dum naturæ effectus & causas, corporumque varias affe-
 ctiones, incrementa & corruptiones rimatur, habet cui se non tantum
 commonet, sed impendat. Quod (inquit) erit pretium opera? quo nullum
 maius est, nosse naturam. Neque enim habet in se huius materia tractatio
 quidquam pulchritus, cum multa habeat futura usui, quam quod hominem
 magnificencia sui detinet, nec mercede, sed miraculo colitur. Tum paulo
 post de hac parte Philosophiae sublimiter idein qui superius Seneca,
 Magni animires est rerum latebras dimouere, nec contentum exteriori eius
 conspectu, introspicere, & in Deorum secretorum descendere; quibus perspectis,
 adeunda est *Metaphysica humana sapientia apex*^d, omnium doctrinarum
 finis^e, sol omnium disciplinarum^f, philosophici epuli ferculum lauissimum,
 οὐχὶ γὰρ εἰν τὸν τὸν αἰδεῖαν αἰδεῖαν τὸν δέοντα γὰρ μηδέ των ἀπόγνωσις. Principium, & causa & regula humana beatitudinis,
 diuinarum præstantissimarumque rerum cognitio^g. Perfectissimum bo-
 num, omniumque beata vita, possessio salutaris omnis boni radix no-
 bis & generatioⁱ, denique Græcis ιωνίοις, vel φιλοσοφίᾳ^k, vel cum
 addito prima Philosophia, vel absolute *Theologia*, vel princeps Philosophorū
 loqui confuevit^l, de cuius dignitate, utilitate, & suauitate si
 plura desideras, adeundus tibi est Theophilus Raynaudus in prologo
Theologia naturalis: vnum duntaxat dicere hoc loco auemus de modo
 quo plerique nunc Philosophiam tractant.

Equidem sæpe mihi contigit mirari, cur plurimi relictis, aut bre-
 viissime persistentis in qualibet parte Philosophiae luculentis, sublimi-
 bus, scitu dignissimis, succi plenissimis, amoenissimis disputationibus,
 conscienter aentes quasdam paleas, spinas molestissimas diutissimè
 trident, non sine dolore, & tædio; & quod de scrupulosioribus Diale-
 tica studiosis dixit apud Stobæum Aristoteles^m; dum affatim suppetunt
 successores & velut adipatae quæstiones, ἐπίνειοι οὐ πεπάθοις, οἱ
 ἀλιζῶντες τεθόμενοι, οἱ πολὺ ἐπιτελεῖται, similes sunt edentibus cancris, qui

2.

b 1.2. de ord.
cap. 13.

c orat. 4.

3.

Sen. quest.
nat. I. 6. c. 4.
d Plato 7. de
rep.

e Idem.

f Ioan. Cy-
pariss. in
præmedita-
tione expo-
sitionis di-
storum de
Deo.g Clemens
I. str. cx Pint-
dato.h Theoge-
nes Pytha-
goræus apud
Stob. ferm. x.
de virtute.i S. Cyril. iir
S. Julianum
ad textum
ex codem z.k Apollo-
phanes apud
S. Dion. ep. 7.
l apud Stob.
ferm. 30.

4.

m. Stob. zz.

a ep. 88.

propter exiguum alimentum circa crustas occupantur; quodque deterius est, tunc solum se philosophari putent, si in minutissimis tricis, & nullius planè emolumenti questionibus infiniti sint. Liceat mihi exclamare hoc loco cum Seneca ^a, Proh Philosophi quantum habent superuacui, quantum ab usu recentis; tum paulo post, Inuidere etiam Geometris, & quidquid in eorum artibus superuacuum erat, transtulere in suam. dum enim infinitas de infinito mouent opiniones, dum in punto digladiantur, annus est. Præteriti quidem illam omnino nolim; sed etiam peruelim res singulas suis momentis estimari, & pro cuiusque dignitate alias aliis accuratius peccastari. Maiorem enim uero solicitudinem res nobilior sibi vindicat. Quicumque Philosophiae Candidatos in has angustias coniiciunt, & coniectos diutius quam par est, tenent, comminuant haud dubie, & debilitant generosas indeoles; qui si specioso nomine subtilitatis suam morositatem defendunt, tandem expe-

Idem ep. 31.

riuntur verissimum esse illud Stoici, Acuta sunt ista qua dicis; verum nihil est acutius arista. Quadam inutilia & inefficacia ipsa subtilitas reddit. me hercule, si me interrogas, nimis ad rem puto pertinere, ubi data sunt que regunt mores, persequi cetera, non in remedium animi, sed in oblectationem ingenia inuenta. Scientia morum, scientia utilis ac necessaria est, reliqua oblectamenta otium sunt, cultum, non robur ingenij afferentia. & hoc quod subiungo ab eodem dictum, accipiunt iij, qui in rebus paruis magni videri gestiunt. Nihil est iniquius his, qui nusquam putant esse subtilitatem, nisi nihil est preter subtilitatem.

5.

b hom. 4. in
Exod.

Origenes ^b istius generis Dialeticos cum scyniphibus comparat, qui ita pennis per aera suspenduntur, ut vix ob corpusculi tenuitatem conspici possint, nec aliter ferre sentiantur, quam cum faciem, vel manu insederint; tunc enim eorum terebra & stimulus non leuem doloris sensum faciunt. Adeò subtile sunt quorundam ratiocinationes qui se Philosophos gloriuntur, ut certi à perspicacissimis non possint, donec suis acuminibus & stimulis, intelligentiae oculos confixerint, aut velut fulgetro praestinxerint: & tamen in illis leuiculis & planè exsuccisae futiliter elimatis ratiocinationibus, similes furentibus (ait Xenophon) longo & pulchro sermone versantur non pauci, qui se tum Philosophos putant, cum bene sudantes, & rauci ex Academicu campo in suum se Museum recipiunt; Iouisque ipsius aures (ut in eos iocatur Lucianus ^d) suis clamoribus ita obtuderunt, ut ob id supplicantium preces non audiat. Hæc de illis subtilitatibus, quæ nihil ferre mali habent, nisi quod magis seruis & utilioribus questionibus tempus eximant. Plura contra hoc genus philosophici studij, adi Platonis Gorgiam, vel eum, qui Platonem excrispsit, Aulum Gellium l. 10. cap. 22. nonnulla insuper de suo adiumentem contra futilem, & puerilem, ut loquitur, meditationem argutatum.

6.

c in Apolog.
& de præscript. adu.
hæret. & l.
adu. Herm.
& Marcioné.

Aliud quoddam est genus Philosophiae, (si tamen Philosophia dicenda est coniuncta cum impietate vanitas & arrogantia literaria) unde non meliores fiunt & sapientiores qui in illam incumbunt, sed adulterina sua illa scientia euani, & aliis pestilentes: verissimi fame negotiatores, (inquit Tertullianus ^e) erroris amici, veritatis interpolatores, hæretico

hereticorum patriarche, ceci duces, de quorum ingenij omnes animantur heres, qui minime affectam veritatem, ac de certis incerta praudicant ad artus sua propria gloriam, gloria solius & eloquentie libidinosi, &c. Ludouicus Viues ^a Auerroem sic infectatur. Admiratione atque omnium laude digni sunt habiti, qui animos formauerunt, qui precepia tradiderunt bene vivendi; te nihil est sceleratus, nihil irreligiosus; impius fiat & Atheus necesse est qui tuis monumentis vehementer sit deditus. Evidet coniecturas omnes consumpsi. Iam dic ipse qua potissimum re quibusdam placuisti. Audito, teneo, non tua culpa est; sed nostra: non tu afferebas quo placeres, sed nos affreberamus, quo non displiceremus: non approbauit te tua doctrina, sed aliorum impunitia & torpor: scuaria erant obscuris obscura, inanibus inania, & quibusdam pulchra sunt visa, atque ad fucum faciendum aprissima, quae nec ipse intellegent, nec alijs essent intellecturi: nam existimationem scientie quarebant, non scientiam: multi qui te non legerant, alienum iudicium sunt secuti; aliquibus propter impietates fuisse gratius. Hæc Viues. Fauxit Deus ut solus sit impius, & animal gloriæ, & somniorum propola in philosophicis suis commentationibus Auerroes, nullique sint professione Philosophi, re Athei, qui veram Philosophiam à fide Christiana separantes, præeant suis discipulis tanquam choragi ad omnem impietatem. Venalia hæc mancipia rumorum, (ut eos appellat D. Hieronymus ^b) effecerunt, Tertulliano teste, et Christiani acris ad compedes & equuleos raperentur: facessant præcipue à publicis disputationibus quædam quæstiones, quæ grauem in vulgus habere solent offenditionem, cum quidam res certissimas de immortalitate animæ, Verbi diuini incarnatione, Romanæ fidei integritate, aliisque id genus ex Aristotelis, Iudæorum & Mahometis, aut Lutheri doctrina & principiis negant: liceat eas se arctè tenere & credere tanquam veros germanosque Christianos profiteantur. Incredibile est quantum hæc problematicè disputata interdum veræ pietatis obsint: ac proinde sapienter in Hispanicis Academiis tanquam incautorum offendicula & laquei prohibentur. φασθείται hæc graniter à Concilio Lateranensi III. damnatur: ne (quod monuit Apostolus) despiciamur per inanem Philosophiam secundam elementa huius mundi, & non secundum Deum. Si Agar, & Ismael, & Sara, & Isaac concordes esse velint, maneant in domo Abrahæ: si autem insolecant, rixaque & iurgia excident, domo eiiciantur & exulent. Sic Philosophi eattenuis legendi & probandi sunt, quatenus veritati & pietati consenserint, atque inseruerint: hinc minus, audiendi non sunt. Si Philosophia reverenter sacræ fidei ancillabitur; quæ antea penè ad solum vsum medicinæ adhibita fuerat, à Theologia in sublimiore gradum promovetur, & tanquam ancilla nobilis adsciscetur in suggestus sacros, in Synodos, in diuina adyta; propè dixi, in ipsum quoque Dei Ænum.

^a de corr.
art. l. i.

^b ad Pam-
machium de
obitu Pau-
linæ.

Posseu. I. 73.
Bibl. tel. cap-
24 & 25.

C A P V T XII.

Armarium duodecimum.

Eius inscriptio.

PHILOSOPHIA MORALIS.

I.

Magna res est *Philosophia*, non inficior, & iute merito in prima commendatione posita innumeris grauissimorum auctorum elo-
giis. Tamen rem attentiū considerans animaduerti laudes illa ferē
omnes pertinere ad eam partem *Philosophiae*, quam D. Augustinus
a 19. de ciu.
c.3.
b in Alci-
biad.2.
c in fine
comm. in
sомн.Scip.
d ep.53.
e ep.90.
f Serm.30.
g in Phædo-
ne.
Idem eodem
loco.

Artem honestā vitā, & *Plato b scientiam optimi* appellant, hoc est, (vt lo-
quitur Ambrosius c) *qua docet morum elīmatam perfectionem*, de qua cer-
tē sola dici præcipuē potest, eius munus esse vacare bona menti, & in hu-
mana imbecillitate habere securitatem Dei, (si cum Seneca d loqui fas est)
incredibilem esse eius vim ad omnem fortuna vim retundendam; nullum telum
in corpore eius sedere, munitam esse solidamque, quadam defatigare, & velut
leuia tela laxo sinu excipere; quadam discutere, & in eum usque qui misera-
respūere. De hac ipsa *Philosophiae* parte ab eodem dictum e, *Qui du-
bitare, mi Lucili*, potest, quin *Deorum immortalium munus sit quod viuimus*,
Philosophia quod bene viuimus. Itaque tanto plus nos debere huic quam Dijs,
quanto maius beneficium est bona vita quam vita, pro certo haberetur, nisi
ipsam Dijs *Philosophiam tribuissent*, cuius scientiam ulli dederunt, facultatem
omnibus; & paucis interiecit. Ab hac nunquam recedit iustitia, pietas, re-
ligio, & omnis alius comitatus virtutum consertarum & inter se coherentium,
hac docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos imperium esse, & inter
homines consortium. Vides Dei cultum tribui *Philosophiae*, adeoque si
illam sustuleris, τὸ μόνον εὐχαριστίαν, precandi quoque scientiam
sustuleris, vt de morali *Philosophia* dixit Maximus Tyrius f. Hauddu-
biē (ait Plato g) idem est η σώματος διληψεῖν ότι φιλοσοφία ζωεν. &
εκείνον τοι τεκμήσον τέτοιο ἀνδρός οὐ ἀν ίδιης εὐγνάντευτα μέλοντα ἀποδινεῖς,
ὅπις εἴ τις φιλόσοφος, ἀλλά τις φιλοσώματος, ότι φιλοχρήματος & ότι φιλ-
τιμος. Sufficiens coniectura sit, si videris aliquem moleste mortem ferre, eam non
esse *Philosophum*, sed corporis amatorem, & pecuniarum & honoris cupidum.
Nam οἱ ὄρδες φιλοσοφῶντες ἀποθνήσκεν, μελεπτοι, ότι τεθνάντες οὐτοις ἀ-
δρόπων φοβεύονται, qui recte philosophantur, meditantur mortem, & illis solis ex
hominibus mors haudquaquam terribilis est. Vnde *Philosophus* est ve-
rum & expressum simulacrum virtutis, cùm aliij sint tantum rūdis deli-
neatio, & umbra.

2.

h Serm.46.

Est in eam sententiam elegans Musonij disputatio apud Stobæum h
asserentis, Regibus ideo philosophandum esse, quod sine *Philosophia*
iustitiam, iustūmque tenere nequaquam existimabuntur. Αγαθος ι τις
ἀνὴρ, οι φιλόσοφοι οι εἰν αὐτοις, εἴτε τὸ φιλοσοφεῖν καλοκαραδίος θετίσειν
εῖται. οι βασιλεὺς άγαθος οις ἀνάγκης δέδους ότι φιλόσοφος δελοχεται οι.
μελι οι φιλόσοφοι οι πάντως οι βασιλεύς. Bonus vir esse nemo potest, quin
& *Philosophus*, per Iouem siquidem philosophari, est boni honestique studium
exercerit.

Niceph. 1.18.
hist. Eccl.
c.6.

exercere. Itaque bonum Regem continuo & Philosophum esse necesse est. Consentanea his Tiberius Imperator Mauritio traditurus imperium dixit, In vero Maurii potestatis insolentiam ratione fac frenes, & sapientia artibus scapham fac gubernes; purpuram tibi ac vitem pannum tibi iniectum esse per Philosophia studium existima; coronam qua caput cingitur, nihil à lapillis qui circa littus fluctibus eliduntur, differre puta. Omnino quisquis Rex scientiam hanc possidet, duplice nomine Rex censendus est; quandoquidem quicumque illa praeditus fuerit, etiam priuatus, iure cum nominandum esse *Baσιλεύ* affirmat Clemens Alex. ^a eumque Imperatoribus nihilo minorem esse contendat Themistius ^b, immo & Cæsareā potentiam eiusmodi hominem potentiores esse probat apud Arrianum Epictetus ^c; nimis quod illa ars in febris, in naufragiis, in incendiis, in terræ motibus, in fulminibus, in omnibus mentis ægritudinibus securitatem præstare possit, sanitatem & pacem, quam Cæsar concedere non potest. Solam hanc partem Philosophiae quæ informat mores, Nazianzenus Gregorius ^d intelligebat, cum præclaro sane elogio Philosophiam vocauit *πειρωνεαν της φιλοσοφίας*, dominam passionum. Eamdem innuebat Thaumaturgus ^e seuere pronuntians, ἐν ἔργοις ὅλως δυνατόν μὴ φιλοσοφήσαν, haud posse quemquam esse pius qui non philosophetur. Eamdem ille apud Athenæum ^f, qui ideo virtutis sacerdotem se profitebatur, quod esset Philosophus. Eamdem tursus Seneca ^g, cum ait, *Philosophia facere docet, non dicere, & hoc exigit ut ad legem suam quisque viuat*. Idem alio loco gravissima oratione inculcat, quam optauerim legi ab iis omnibus, qui sacram Philosophiæ nomen indignis mortibus conspurcant ^h. Illud admonet (inquit) auditionem Philosophorum lectionemque ad propositum beatæ vita trahendum, ut captemus profutura præcepta & magnificas voces atque animos, que mox in rem transferantur: sic ista discamus, ut quæ fuerint verba sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus indico, quam qui Philosophiam velut aliquid venale didicerunt; qui aliter viuunt, quam viuendum esse præcipiunt: exempla enim inutilis disciplina circumferunt, nulli non vitio quod infuscuntur, obnoxij. Eandem denique Plato indicauit, cum protulit affatum istud, τὸ βελτιόν τὸ πσν, τὸ ἄγαν, τὸ ἡγεμονέστερον φιλοσοφίαν οὐδὲ αλλα τετέρους, σοφίας τε καὶ δειμότητας κορυφότητας εἶναι περισσότερον ἀριστομάχειν. Constantiam, fidem, animi sanitatem, ego aio veram Philosophiam esse; alias autem quascunque, & aliò tendentes sapientias sine solerteria siue elegantia, & argutia dixero, recte sentiam eas appellasse. Nec mitum si huic scientiæ tanta bonitas tribuitur, quippe quæ cum fontes honestatis designat, & veluti digito monstrat, profecto sic auocat à vitorum turpitudine; cum indicat quomodo in stadio virtutis tenore eundum sit, seruandus verius, non descendum ab orbita; docet quoque quomodo metæ circumflectendæ sint sine naufragio, quomodo interior cursus dextrè tenendus, quomodo

*Si te incautius affecitus hostis
Transuersum venit impudens in axem, ne tu
Curru præcipitatus obruerente
Turpes prociduam cruore frontem.*

Cum turpitudinis scaturigines aperit, & pestilentes riuos vitiorum,

a Strom. 2.
b Or. 4.
c l. 3. c. 13.

d Or. 20.

e in paneg.

f l. 5.

g ep. 10.

h ep. 108.

Sidon. Apoll.
in Nab.

simul etiam digitum intendit ad illimes & incorruptos virtutis fontes, atque ad eos ubicumque tandem fuerint adeudos animum facit. Alia naturales scientiae ex proprio munere hoc non praestant; ac proinde hoc sapientia studium sublime, forte, magnanimum est; cetera pusilla, & puerilia sunt; verè liberale est, & libero homine dignum, quia liberum facit.

Sen. ep. 88.

³⁻
a 3. inst. c. 7.
Qninium luculentissime complexus est moralis Philosophiae commendationem aureum flumen Christianæ eloquentiae Laetantius. Transeamus (inquit) ad alteram Philosophie partem quam M O R A L E M vocant, in qua totius ratio Philosophia continetur. Siquidem in Physica sola oblectatio est, in hac etiam utilitas: & quoniam in disponendo vita statu formandisque moribus, periculo maiore peccatur, maiorem diligentiam necesse est adhiberi, ut sciamus quomodo nos oporteat vivere: illic potest venia concedi, quia siue aliquid Philosophi dicunt, nihil prosunt; siue delirant, nihil nocent; hic vero nullus dissidio, nullus erroris est locus, omnes unum sentire oporeat, ipsaque Philosophiam uno quasi ore precipere, quia siquid fuerit erratum, vita omnis eueritur in illa priori parte, ut periculi minus, ita plus difficultatis est, quod obscura rerum ratio cogas diuersa & varia sentire; hic ut periculi plus est, ita minus difficultatis; quod ipse usus rerum, & quotidiana experientia possunt docere quid sit virius & melius. Omnia illa Philosophiae elogia, quæ hoc capite & superiori retulimus, & sexcenta alia, quæ legenti occurrent, soli Ethicæ Philosophiae, vel te ipso teste & iudice, propriè conueniunt; quam spartam diligentissime, ut solet, ornavit luculentis duobus tomis Magister in Theologia meus P. Theophilus Raynaudus, cuius commentarij, si vel soli sint in hoc armario, abunde refertum erit, & instructum; eruntque tibi paratissimum promptuarium, vbi miro iudicio digesta reperies quæcumque vel sacri, vel prophani scriptores intra cognitionis naturalis limites de virtutibus & vitiis subtilius & sententiosius disputare. P. Ioannem de Pineda, maximè iudicij virum, atque scriptorem hac ætate insignem, utrumque illum Raynaudi tomum audiui laudare magnificis verbis, ac nominatim de secundo qui est de virtutibus & vitiis, ob eximiam eruditionem qua refertus est, dicere, esse pulmentum oris, puluis fulvis ex saccharo & cinamomo perspersum.

⁴
b 1. Ethicæ.
& 1. magn.
mor. c. 1.

Ethicæ, seu monasticæ contubernalem adiungo Oeconomicam & Politicam, illam priuatæ, hanc publicæ utilitati addictam, & quidem adè nobilem, ut ei interduus Philosophus totius scientiarum nomen attribuat.

C A P V T   X I I I .

Armarium decimumtertium.

Eius inscriptio.

M A T H E M A T I C I .

^{1.} **P**Atrem Claudium Aquauia, quintum Praepositum Generalem nostræ Societatis, summi iudicij virum dixisse aliquando ferunt, videlicet ab aliis

sibi duas esse disciplinas nobiles illas quidem & salutares, præcipue tamen obnoxias, ne se addiscentibus perniciem aliquam creent; altera est Rhetorum, altera Mathematicorum; illa ne in eorum calliditatem qui se Politicos dici volunt, degeneret; hæc ne in Genethliacorum diuinationes. Etenim (inquit Famianus Strada^a, qui hoc refert) sicut floribus & oleribus minuta interdum animalia nascuntur, quæ incautos colore promiscuo, ac penè indiscreto enecant: ita cum bonis artibus sua plerumque vitia succescunt, quæ persimili affinique virtutibus specie venenum occultant. Quod spectat ad Rhetorum affinitatem cum Politicis, non est res noua. Nam Isocrates^b iam sua ætate reprehendebat quosdam politicarum orationum magistros, & professores πολιτικῶν λόγων εριχθεόδους, qui cùm veritatem negligerent, hoc artis esse dicebant. hinc seu Rhetorum, seu Sophistarum πολιτικῶν δρόμον Athenis, quem qui obtinebat, taleinto in annum salaryum docebat. hinc πολιτικοὶ Πάτορες, quos Julius Pollux^c à Sophistis distinguit.

a l. i. prol. 2.
hist.

b contr. So-
phist.

Philostr. I. 2.
de vita So-
phist.

c l. 4. c. r.

2.

l. 5. C. de
malef.
l. 6. C. de Pag.
l. 12. C. de
malef.
d ann. l. 12.
e l. mathe-
maticos C.
de ep. aud.

Quod ad Mathematicos attinet, multò severissime de illis edixerunt Imperatores Constantius & Honorius: ille capit is poenam in eos constituit; iste eos è ciuitatibus pelli iussit. Præcesserat iam olim horum Imperatorum edita, atrox (vt loquitur Tacitus^d) Senatus consulum imperante Claudio de Mathematicis Italiā pellendis. his amplius quidam statutum sanxerunt Honorius & Theodosius^e, vt libri Mathematicorum in oculis Episcoporum flammis traderentur; cui legi D. Augustinus reipsâ aliquando bonum factum adscripsit; nam traductum ad Christi disciplinam quedam Mathematicum, qui suis illis artibus corraserat à Christianis, multas pecunias produxit in medium concionem, vt quotquot fuerant testes nequitia istius hominis, forent & poenitentiae; tum hæc addidit, Portat secum codices incendendos, per quos fuerat incendendus, vt ipsi in ignem missis, ipse in refrigerium transeat. Idem sanctus Doctor Genethliacorum, & Mathematicorum artes nugatorias appellat, noxia & pestifera curiositatis, cruciantis solitudinis, & mortifera seruitutis. De illis licet haud ita severè S. Ambrosius pronuntiet^f, tamen eas inanum disciplinarum & contemnendarum vanitatum loco habet. Nec cubos Geometrica (inquit) nec tetragonum numerum Philosophie, quaternionem, et aiunt, Pythagoricum, nec semper virgines, (vt appellant) hebdomadis numeros, cura discutimus inani, nec solem radio formamus, nec cœlum in puluere scribimus, nec intra angustos abacos orbem concludimus, sed vera aperimus mysteria.

l. 2. de doctr.
Chr. c. 24.

f l. 2. de
Abrah. c. 11.

Ex dictis multisque aliis quæ contra Mathematicos dici possent, quispiam conficiet, exigendos esse longè à Christianorum Bibliothecis eos libros, qui ab Imperatoribus damnati sunt, flammis addicti, & quantum auctores proscripti, atque ultimo supplicio affecti. Respondeo, passim Mathematicos à Iurisconsultis in tituli rubrica poni in iure profolis Genethliacis; quam vocem eodem sensu usurpatam docent Suetonius, Tacitus, & Ammianus ac plerique alij; necnon ipsi Poëtae, vt ex hoc versu Iuuenaliss liquidd constat.

3.

C. de math.
& malef.
Vlpian. l. 7.
de off. pro-
conf.
g Sat. 6.
h Sat. 14.

Nemo Mathematicus Genium indemnatus abibit. & h,
Nota Mathematicis Genesis tua;

quæ

quæ ars (si tamē ars est) meritò proscribitur, cùm sit plena futilitatis & leuitatis, atque *inane mortalium ludibriæ*, quod à *prudentibus* sēper accusabatur, & semper tamen patronos habebit, quemadmodū dixit post Tacitum Maria-nā nōster agens de Alphonso; cui *Sapien-tis cognomen Astrologia vani-tatis tribuit*. *Mathematicas* verò disciplinas ferè pro nihilo habitas à sanctis Patribus p̄ræ sacrī literis minimè mirabitur, quisquis apud animū suum reputauerit, eos de æterna hominum salutē in primis solici-tos, arque instruendis ad Christianam pietatem mortalibus præcipue intentos, illam rancūm doctrinam, quæ bearam immortalitatem partu-rit magini fecisse. *Verum ista omnia humana sapientia inuenta*, (inquit D. Au-gustinus a) licet exquisitissima, quota portio sunt diuina sapientie?

a 1.2 de
doctr. Chr.

4.

Nemo tamen negaverit locum esse Mathematicis disciplinis inter naturales scientias haud postremum, siue animi voluptatem, siue cognitionis sublimitatem consideres. De utilitate quidem Pythagoras, & cum eo multi qui tanto duce purius excitasse mentem videntur, dixerunt absque *Mathematico quadrinio*, *Philosophia apicem contingi*, & ad verum perueniri non posse. Numerorum autem inter se dissimilium similitudo ad planorum partem relata non humanum, sed diuinum miraculum à Platone altius extollitur, dum ait, *horum finem esse*, ut ad diuinam generationem, & eorum quæ oculis cernuntur pulcherrimam diuinānque naturam confide-randam nos conferamus. Deinde quām suauiter Mathematicæ discipline mentes nostras pascant ac reficiant, ex eo cognosces, quod metam veritatem, vnicum & conuenientissimum intelligentiæ nostræ pabulum nobis apponant tanquam Geniales epulas, non impuras illas, & cum materiæ concretione permixtas, sed affluentes succo sine fecibus, qua-rum deliciarum vel tenuissimus gustatus non potest non iucundissimus accidere. Audacter dico, neque me pœnitentibit id dixisse; Scientiam esse penitus nullam, quæ veritatem purius tractet: probabilitates & iacta-tum illud *aut'is ipsa*, si solitaria sint, & experria rationum Solis radiis clariorum, Mathematicis pro ignorantione est. Et quemadmodum quād-regia aues pascuntur solis animalium cordibus, solis pingue-scunt, sola appetunt; ita Mathematici illud omne respuant quod non demon-strant, quodque ita probare nequeunt, vt nullus relinquatur dubitationi & tergiuersationi locus: quæ cauſa est cur Geometricum puluerem nobili prorsus epitheto *Tullius eruditum* vocauerit; nempe quod verita-tem velut in polirissimo ac miridissimo speculo sine vlla erroris nube-cula exhibeat. Neque à vero aberrauit, quisquis Geometriam scientiārum ansam appellauit: vnde factum est, vt in Academiæ vestibulo Plato inscriperit tritum istud, *et deis apouleγετι εἰσέτω, nemo Geometria ignorari ingrediatur*. Grande Archimedi in Geometria & machinali scientia praestanti testimonium contigit; interdicto, cùm Syracusæ caperentur, ne violaretur unus, nisi se fellerisset imperium militaris imprudentia. De subtilitatibus Mathematicis vulgo teritur illud eiusdem Tullij *Mathemati-cos in magna rerum obscuritate, recondita arte multiplicique ac subtili versari*. Subtilitatem illam euincit dupli exempli Plinius^b. Aufi sunt Ma-thematici (inquit) diuinare Solis ad terram spatiæ, eadem ad celum agunt, quo-niam sit medius sol, ut proximus mundi quoque ipsius mensura veniat ad digitum.

Plin. 1.7.
c. 37.

b 1.2.c.23.

terra uniuersa mensuram ita exigunt ad calculos, & ita subtili computatione comprehendunt, ut si cui videatur improbum ausum, tamen pudeat non credere.

Vetore manum iniicere in Mathematicarū gazas, quid enim ex tantis diuitiis & laudibus feligam, quid relinquam nescio. Alcinous Platonicus dicebat hominem Mathematicis haud imbutum esse nudorem Liberide, pauperiorēmque Cirklo. Geometriam partem eatum principem Philo Iudæus ^a omnium scientiarum parentem vocabat. Cœlius Rhodiginus ^b Metropolim & principium omnium scientiarum; Bessario Cardinalis ^c neminem pro docto haberi absque hac cognitione ait. Idem Patriitus* Duces Regesque hac non mediocriter imbutos esse debere pronuntiat. Lucas Penna Iurisconsultus clarissimus ^d eius pretium & dignitatem extollit, aiens homines ad eam addiscendam cogi posse.

Optica verò quām meritō dicta à Gellio ^e utilis & suavis prestigia-trix obiciens varias technas visui decipiendo, verūm obiectos ab aliis do-los subtiliter retegens. Nunquam finis sit de singulis partibus dispu-tent, quod à singularum professoribus & scriptoribus abundè præsti-tum est. De Astrologia non possum omittere quod Hipparchus ^f dixit, Medicum ea destitutum, oculum esse lumine carentem. & si nihil aliud habeat quām quod pignorari nobis videtur benignos astrorum influ-xus, id quanti aestimandum sit? Porro id ita esse Synesius monet his verbis ^g: Videntur nabi stelle libenter intueri in eum interdum, quem in terra vident sui spectatorem esse cum scientia. Sainè D. Ignatius Loyolam scimus (quod etiam de fratre suo Cœsatio S. Gregorius Naz. ^h laudat) ex & ap-geator evaginas rati ratiōes ipsi inquirens de quādātu. Ex corporū cœlestium pulchritudine & ordine rerum omnium artificem Deum mirari con-sueuisse; & exclamasse identidem, Quām sorbet tellus dum cœlum aspi-cio. Ambrosiæ particulam porrigo tibi ex Ambrosio penū promptam Philomuse, tum oris tui commendandi gratiā extremo hoc edulio quo cœnulam hanc claudam, tum in commendationem illius scientiæ, de qua sermo est, hominem ad diuinæ mentis consortium promouentis. Eleuat se homo in aërem, (inquit S. Ambrosius) & cœli nebulosa pretergre-diens ad cœli aëta se dirigit studio cognitionis, & ardore sapientia. Vbi panis per stupefactus admiratione stellarum cœlestium, & luminum delectatus clau-ritate, proficiens de super mundana ista, conferens se quoque ad bespernum at-que arcturum, & cæteros illos aëreis mœvitos, & vident quid inoffensius ille si error, quem sine errore, quo magis omnia obcant, intexere atque oberrare vi-deantur, maiore se cupiditate attollit ad ipsum gremium Patris, in quo est uni-genitus Dei filius enarrans secreta Dei.

Ad extremum te moneo, ne patiare in hoc armario desiderari P. Hu-gonis Sempilij è nostra Societate libros duodecim de disciplinis ma-thematicis, Antuerpiæ recens editos; ad eas enim discendas expeditæ rationes atque perutilia documenta, necnon & recensio & recognitio innumerabilium Auctorum qui singulas partes scriptis illustrarunt, eo volumine comprehenduntur, quod proinde haud immerito Bibliotheca mathematicam appellaueris.

5-

a apud An-ton. Zara Episc. Peti-nensem de anatomia ingeniorum fecht. 2. mem-bro 9.
b 1. 4.
c in Platonis calumniatorem.
* l. 2. de re-gno c. 14.
d de excu-sat. art. l. 10.

6.

e l. 16.
f lib. de via-culo spiritus cap. 2.
g ep. 101.
h or. 10.

7.

C A P V T X I V .

Armarium decimumquartum.

Eius inscriptio.

P H Y S I O L O G I .

Hoc interest inter eam partem Philosophiae quæ *Physica* dicitur, & eam facultatem quæ *Physiologia* nominatur, quod illa persequatur vniuersales corporis naturalis causas & effectus; hæc de singularibus inquirat, & ea contempletur. Quo in genere est historia naturalis Plinij, Rondeletij piscium, Gesneri quadrupedum, Dioscoridis plantarum, Ælianii animalium, Ornithologia, &c. Aldtoandi; nec minus admirabilitatis hoc armarium continebit quam proximè superiora, neque illa ex parte illis, (quandoquidem *Physiologia est triuum, & curia, atque comitium scientiarum*, ut eam Astyages Phylosophus vocare consuetat) in librorum numero: nam si quot sunt res creatæ, tot sunt libri (aiebat Magnus Antonius) in quibus ipsimet illiterati legere possint mirabilia de Dei Opt. Max. bonitate, sapientia, potentia, & reliquis perfectionibus diuinis, iuxta illud tegij Vatis, *Quia non cognoui literaturam, introibo in potentias Domini*; quam locuples erit istud armarium in quo explicatur vniuersæ naturæ maiestas, (*nam & colosorum similitudines in perexiguo annulo exprimuntur*, vt dixit Plato ^a) vniuersæ (inquit) naturæ, quam D. Basilius ^b recte & conciuerter ad præsens institutum *didaskalikon ἡ ταῦτην οὐ λύχον, Academiam & Gymnasiū amīmorū nominauit*; & eum secutus Pisides ^c *χελῶν κτιομάτων*, scholam creaturarum, & Leo Pontifex ^d publicas paginas. Evidem maxime pœtrè optauerim diligenter conquiri atque haberi eos libtos, qui à variis auctoribus quamplurimi editi sunt, *ne tanta Dei operas sine teste sint*, inquit Seneca ^e. Porro tam multos de hoc arguento scriptos fuisse nec ego miror, nec miratus est D. Chrysostomus ^f, cuius hæc sunt verba usquequa verissima. *Enarranti Dei miracula undecunque incepit luculentum fore procēnum, siue à cœlo, siue ab aëre, siue à terra, siue à se minimis siue à plantis, siue à brutis, & ubique inueniendum immensum pelagus narrationum: in singulis vero elucet* (vt dixit D. Fulgentius ^g) *Dei mirabilis sapientia in dispositione, & virtus in opere.*

D. De cœlestium corporum immensitate nihil dico, nihil de velocitate, quæ adeò mirabilis est, cum tanta sit, ut solem quem velociissimum omnium esse scimus, nemo nostrum videat moveri, nec ire crederemus, nisi appareret isti. Nihil de cœlestium orbium pulchritudine, nisi quod dixit D. Ambrosius ^h, *Quomodo per luna & stellarum fulgorem cœlum velut quibusdam floribus coronatum ita ignitis lun in aribus micet, ut paradiſo putes vernam depictum spiran ium rosarum viuis monilibus renitere, unde & à pleyſque ORNAMENTVM COELI est nuncupatura, eo quod sit stellarum monile pretiosum.*

Psalm.70.

a initio
Cosmop.
b hom. i. in
exaēm.
c in hex.
apud Cres.
fess. i. cap. 13.
1.3. myst.
d Serm. 7. de
ieiun. sept.
mens.
e de beata
vita c. 31.
f hom. in
Pſ. 110.
g I.de fide
ad Petrum.

2.

Sen. i. nat.
qq.c.3.

h 4. hex. c. 2.

De singulis elementis quid? Quām bellè includentur in hoc armario infiniti libri qui sapienter de illis scripti sunt? imò & ipsa in eo includi debent: nam (vt dixit Magnus Leo^a) quatuor illa principia & mundi cardines sunt velut quatuor Euangeliorum libri continuò aperti omnibus discere. volentibus quid prædicandum, quid agendum. Ac primū quidem quām prodigiosa scribi possunt de sphæra ignis eiisque natura, quæ voraciatem audiſſimam sine danino ſui pafcit? Quām luculenta de tenera corporum omnium veste, calorū omnium indice, organo temporum, machina, per quam omnia fiunt, vite animantium opūlatores, officina mirabilium Dei; armamentario nature? Aētem intelligo. Quām amēna de amnium amēnitibus & meandris maris ac fluminum aqua, quām prodigiosum videtur (exclamat Philo^b) id quod dissolubile eſt contineri à dissoluito, videlicet terram ab aqua? Rursus, quām mirabiles ſunt flumen saltus, & prouidentia frānum quod illi inieclat eſt, & quo impediti terras inundare nequeant, ſed cum contra arenam cum imperio feruntur, positos tamen ſibi terminos pertimescent, & dum legem ſibi à Deo latam illic inscriptam vident, instar contumacis equi, qui à effore frāno retractus collum reflectit retroque cedit, refugiant; quaſi & eius facti illos pœnitent, quod arenis appellere auiſi ſunt: ſed & nauigationis cōmoditas quanta & quām multiplices commoditates hominum generi afferit, quod cum unusquisque paruum apud ſe poffideat terra cēſpitem, quaſi totius mundi rerum dominus efficitur, earumque facilem uſum adipiſcitur, uniuersaque orbis efficitur omnibus tanquam una mensa, nullo prohibente ſumere quod ubique eſt. Quid de mirabili fontium thermarūmque varietate & commodis? Quis terram dignè vt pat eſt defcribat: pulchrum mundi ſubſelliū, nutrimentum, eandemque nutricem terrenorum omnium, atque eius iuſcenore agricolis redendo fidem? Quis reliquā mundanā domus ſupelleſtīem enumēret: plantas, herbas, flores, fructus, ſemina, piſciū, auium, quadrupedum immensitatem, exilitatem, artificia, miracula; denique quid homine magno (ſic mundum Physici apud Macrobiū^c appellant;) vel quid breui mundo, ſeu microcoſmo, (ſic hominem paſſim vocamus) p̄ſtantius? quām illuſtre, quām amplum Physiologis ſcribendi argumentum?

Hæc omnia que per occaſionem obiter diſta ſunt, & longè plura quæ habet Theophilus Raynaudus in peteruditio libello de ſcala viſibili creature ad Deum, ſunt Physiologorum curricula & diſputationes; quos ius latium in literaria Repub. ipſa natura rerum & ratio habere vult. Natura enim artis ſibi & pulchritudinis ſua conſcia ſpectatores nō ranti rerum ſpectaculis genuit, perditura fructum operis ſui, ſi tam magna, tam clara, tam ſubtiliter diuīta, tam niuida, & non uno genere formosa ſolitudini ostenderet: ut ſcias illam ſpectari voluiffe, non tantum aſpici. vide quem nobis locum dederit; in media nos ſui parte conſtituit, & circumſpectum omnium nobis dedit. Trismegistus tamen d optabat commodiorem re- d in Plin. rum naturæ contemplationi locū quām quem homines in hoc orbe re- c. 5. nent, & quem proximè superioribus verbis Seneca attigit. Utinam (inquit Mercurius termaximus) tibi daretur facultas, ut alarum admini- culi in ſublimem aëris plagam volares, mediānque inter cælum & terram regionem

3.

Pl. I. 1.c. 107.
Tertull. lib.
contra Va-
lentin. c. 23.
Mercur.
Trif. cap. 8.
Anſel.
Theodōr. or.
2. de prouid.
Plin. I. 2.
c. 38. Sat. yr.
13.

b lib. de
plant. Neē.
Theodor.
ferm. 2.
D. Chryſoſt.
I. de com-
punct. cor-
dis.

Trismeg. in
Pim. c. 11. —

c I. 2. in
ſomn. Scip.
c. 12.

Sen. I. de bea-
ta vita.

regionem fortius conficeres terra quidem soliditatem, maris diffusionem, sum fluminum, aeris amplitudinem, ignis arctam celeritatem. O felicissimum, fili, spectaculum, ô beatissimam visionem! sequidem uno luminum motu seriem totius mundi comprehenderes, immobilemque factorem concitum, latenter quoque perficuum cerneres. Hæc ille. Ego vero non tantum quo indicare tibi locum eo loco, quem cupit Trismegistus, aptiorem; sed & constitutere te possum in tali sede, unde maxima & minima, proxima & remota, & quæ in summa tellure, quæque in eius abdita sunt visceribus, & quæ in extina aqua, & quæ in ima, & quæ vspiam sunt, contemplati possis. Instrue armarium istud Physiologorum libris: nihil erit in huius vniuersitatis ambitu & naturæ finibus, quod se non tibi sistat inspicendum, versandum ac propè contrectandum.

5. Alchymistarum libris, qui sunt hac ætate plurimi, cur præcludi hæc Bibliotheca omnino debeat, non satis video; dummodo nihil contra pietatem & bonos mores afferant; hoc autem armarium proprius eorum locus esse videtur. huius quidem artis longè plures essent commentarij nisi Diocletianus Imperator Ægyptios arte chymica auro fretos rebus nouis studentes mulctasset omnium librorum exustione. Sola tabula Mercurij, Trismegisti (quam smaragdinam vocant) ad i Chymias, reperta inter ipsius mortui manus in obscuro quodam antro, sat amplius fuit argumentum scribendis multis commentariis. Fabula de aureo vellere nihil aliud innuebat ingeniosis illis inuolucris, præter mirabilem quemdam librum in velleribus, seu ouina pelle conscriptum, quo tota Chrysopœia scientia continebatur, & quo potiri nemo posset, vel saltem nemo eius intelligentiam consequi; nisi, ceu alter Iason, perfundetus esset longa & difficili nauigatione ac multis laboribus; hoc est, nisi prius suis ipsius manibus laborando, vsum, (quam proxim vocant) didicisset. de huius fabulae interpretatione in hunc sensum quem attigimus pulchrè Suidas.

6. Verum de hac arte quid? laudabimus illam, aut damnabimus? Ego (vt nonnemo dixit) dignam esse censeo illo honore, quo probam mulierem definit Thucidides. Illa (inquit) optima est, de cuius laude, vel virtutero minimus sermo sit. Placet stare Famiani Stradæ iudicio^a. Qui auri conjecturæ hoc tempore student (inquit) fumosi homines & deuota igni capita, quamuis auri comparandi quam cupiunt artem nunquam adiuueniant, multa tamen eadem operâ condiscunt, ac saepenumero mira naturæ arcana in lucem proferunt. Sic olim argentum quod viuit micatque perpetuò, conflandi auri occasione repertum potius quam inuentum ferunt. sic hodie rationem gemmas emaculandi, aërem in niues cogendi, aquam pro oleo ad lumen usurpandi, aliisque complura haud prorsus auro inferiora didicere nonnulli dum vnicè aurum querunt. Quare non opérām iij perdunt, qui defraudati licet auro, in hæc tamen admiranda plerumque diuertunt.

Geber. Arabs
in sua Al-
chymia.
Hortula-
nus qui in-
dignum di-
scipulum fa-
pientia se
dicit.

Cornel.
Agrippa lib.
de vanit.
scient.
a prol. 4.
hist. 1.2.

C A P V T X V.

Armarium decimunquintum.

Eius inscriptio.

M E D I C I.

Si præiudicium sumpseris ex facto Romanorum, qui templum Aesculapij, cùm reciperetur is Deus, extra urbem fecerunt, iterumque in Insula, si Plinio & Catoni auctoritas de Medicina loquentibus, locum fortasse dabis in tua Bibliotheca Medicis propterea nullū. Cato quidem Regum notini infensissimus, non magis amabat medicinas, quam reginas. Plinius præterea quæ libri vigesimi quarti capite primo habet, ait theriacem (quæ vulgo habetur princeps medicamentorum) esse excogitatum compositionem luxuria; & lucem morum non aliunde maiorem quam ē medicina. Idem alio loco ^a hæc inquit. Nō fecit cerata malagmata, emplastr'a, collyria, ^{a 1.22.c.24.} antidota parens illa & diuina rerum artifex, (natutam intelligit) officinarum sunt hac, in' verius auaritia commenta, &c. scrupulatim colligere, ac miscere vires, non coniectura humana opus, sed impudentia est. Tum alibi ^b inuehitur in eius artis, ut loquitur, vanitatem, quæ adhibet ad compositiones suas, humanas carnes, quod qua coniectura induci potuit, non videt. hæc & pleraque alia iactari solent contra artem medicam à cauillatoribus ioculariis potius quam à cordatis hominibus, quæ dictoria & fannas si aliquo loco haberemus, dicendum continuò foret inutile esse in hac Bibliotheca armarium Medicæ facultatis.

Nihilominus omnino valde imperfectum sit illud Museum, in quo Medicorum commentarij defuerint; sunt enim foeti infinita eruditio-ne, in' & humanæ vitæ admodum salutares: nec pluris facienda sunt, quæ intemperantis linguae homines contra hanc artem blaterant, quam quæ passim contra Iurisprudentiam, Rhetoricam, Poësim, Mathematicas disciplinas, Philosophiam ac reliquas ferè omnes Scientias imperiti quidam, aut proprio naturæ vitio rerum omnium pulcherrimarum maledici locuntur. Item iniquè faciunt quicumque virtia certorum hominum præpostorè bonis rebus abutentium in res ipsas, aut artes ex se optimas conferunt. Parum docti & satis seduli Medici (inquit Sido-nius Apollinaris) multos officiosissime occidunt. Est ita propterea: sed arguto isto dictorio non tam ars medica, quam medicæ artis inscritia accusatur plurimarum mortium, eoque ferè recidunt quæ contra Medicos usurpari solent cauillationes. Artem non reprehenderunt duo illi granissimi auctores Plinius & Cato, quos adduximus, sed peruersum artis usum. Quin ipse Plinius^c medicinam rem utilissimam appellauit, nullamque artem ea fructuose rem esset dixit. Et Cato subiicit quam medicinâ & se, & coniugem usque ad longam senectam perduxerit, profiteturque esse commentarium sibi quo medeatur filio, fernis, familiaribus. Porrò potius suspicienda est humana intelligentia in theriace scrupulatim con-

^{c 1.29.c.1.}

ficienda, aliisque id genus compositionibus medicis, quas alexipharmacas, & pancrestas, & apotropaeas, & alexicacas esse manifestò experimur, quām earum confeccio vanitati, ostentationi, impudentiæ, & auaritiæ adscribenda, vt parum consideratè (ne quid grauius dicam) Plinius fecit. Quasi verò omnia integra perfectaque ad usus & commoditates hominum natura suppeditet, vetetque artem, & humanæ industriæ subsidia audere. Plutimarum etiam rerum viui, potestates & salutares permixtiones interdum ipse casus docuit, (vt in arborum insitio-nibus, ipso Plinio teste, liquet) alias peculiaris prouidētia diuini Numinis suggestit, alias peritorum & sagacium hominum conjectura & ex-perimenta inuenierunt. Cæterū si Medicus propinans phatmacum vo-lens, aur nolens mortem ægro inferet; tum imperitiam artis, aut imprudentiam, aut persona maleficium accusa potius, quām succos, quām me-dicamenra, quām artem. Si tamen hæc ars separari à probitate eam exercentis potest: nam sicut Cato oratorem definire solebat, *virum bonum, dicendi peritum, qui probitate morum & artis peritia commendetur;* & Isidorus Pelusiota ^a non aliter medicinam quām τέχνην φιλοσοφον nominat, vt videatur ei esse debere indiuidea comes sapientia.

Vlpian D. de
decr. ab ord.
fac. l. 1.
a 1.1. ep. 391.

3.

Venio nunc ad elogia huius artis ipsiusque operum, ne nos soli eam defendere, eiisque patrocinium sumere videamus contra Medicorum accusatores. Non referam Homerum omni, ut memorant, scientia ex-cultum, dixisse,

Iαρξός γάρ ἀνὴρ πολλῶν ἀγράτειος· ἀρδεῖων,
Vir Medicus multis viris aquilalet.

Iliad. 17.

b 1.1. Satur.

c apud Rho-dig. l. 28.
c. 11.
d ep. ad Ab-seritas.

Eccl. c. 38.

e de Trin.

f conf. ad
Mart. c. 22.

Sileo artem medicam à Macrobo ^b constitai supra reliquarum huma-narum artium apicem, cùm illam scientiam consecratam indigitat. Non dicam Philonem Medicum alexipharmacas quasdam compositiones, non solum regias appellasse, sed etiam θεῶν κῆρες, Deorum manus, & Plu-rarchus ^c refert Hippocratem ^d medicam facultatem Deorum munus nuncupasse: taceo in Auicennæ commentariis quoddam genus medica-minis cognominari donum Dei: cætera id genus non commemoro, ne forte dicas Medicos suarum rerum ingeniosos prædicatores & præco-nes strenuos scruta sua pulchre diuendere, res futilles pro illustribus ar-tificiose inducere, imò & exhibere nobis velut quosdam è machina Deos illos, qui artis medicæ authores sint. Est in prōptu vetissima laus & commendatio huius artis omni exceptione maior, ut pote diuina ex Siracidis ore, *Honora Medicum propter necessitatem, etenim illum creauit Altissimus; à Deo est omnis medela, & à Rege accipit donationē: disciplina Medi-ci exaltabit caput illius, & in conspectu magnatorum collaudabitur; Altissimus creauit de terra medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam.* Non atbi-tror naturalem vñlam scientiam illustriori commendatione in sacris paginis vel probari, vel etiam suaderi: quæ fortasse ratio D. Gregorius Nyssenum ^e impulit vt Medicorum artem τεχνὴν & βίον ερευνηθεῖται ἀπόδειται, omnibus huius vitæ rebus nobilissimis prestare, coriisque profes-sionem, cse ipsammet humanitatem, φιλανθρωπίαν τὸ ἴμμα δουλεια, licet in-terdum & secare, & vrere, & (vt ait Seneca^f) lacrare, & offa ciuis lega-re, & tutas in vñscera mansu demittere cogantur. appositè in hanc senten-

tiam D. Augustinus ^a corporis medicina si altius rerum originem repeatas non innenitur, unde ad homines manare potuerit, nisi à Deo, cui rerum omnium statua, salusque tribuenda est.

a l.3. de ciu.
c. 12 & 17.

Itaque instrues diligenter (si me audis) armarium istud Medicorum libris, ut habeas non solum panarium, verum etiam multiplicis eruditio[n]is promptuarium; instrui autem & repleti facile potest, nam incredibile est, quā[m] multa huius facultatis volumina prodierint. Q[uo]d m[ax]imos erat, vt Medici dum ægrotorum domos obirent, circumferrent secum variis & multiplicibus libellis, πολυπλέκτης δέλτας, (inquit D. Basilius b,) quos ipsi metu lecto affixi & morbo impliciti perlegerent, indeque sibi medicamenta seligerent. Quā[m] grandis Bibliotheca ex iis fieret si superessent; & cūm tres in partes diducta sit medicina, vna quā[v]e victu, altera quā[v]e medicamentis, tertia quā[v]e manu medetur, prima θεατρική, altera φαρμακτική, tertia χειρουργική dicitur: scriptorum in tribus hisce facultatibus libros huc referes, & ordine quoque suo dispones, siue præcepta de tuenda valetudine solummodo tradant, siue sola ad depellen-dos morbos, & recuperandam valetudinem remedia.

b hom. 21.

Corn. Cels.
l. i. c. 1.

Quemadmodum enim ἱματίων περὶ τῶν ἀκεστῶν τοῖς τρισ., ἐπειδὴ ταῖς
τοῖς νοσήσασι τότε ἴωνται τεττάρες, sunt quidam sartores lacerarum vestium,
mangones & veteramentarij qui in centonibus reconcinnandis semper occupan-tur; sic sunt quidam Medici medentes tantum quando incidimus in morbum.
Hic eriā suus erit locus anatomicis, hoc est, mortuorum corporum in-cisoribus, quos Cornelius Celsus ^c latrocinantes medicos appellatos fuisse tradit, quod intestina seruentur & lacerent, consideratur ea quā natura clausit, eorumque posituram, colorem, figuram, magnitudinem, ordinem, duritatem, molitatem, læuorem, contactum, processus denique singulorum, & recessus; & siue quodd inseritur alteri, siue quodd partem alte-rius in se recipit. Atque hi superiores de re medica potissimum scripsere.

Xenoph. l. 1.
Cyroph.

c l. i. c. 2.

Est & aliud genus adulterinæ cuiusdam medicinæ, quam quidam Medicus amicus meus superioribus medicinæ facultatibus mihi adnumerabat; cāmque lepidè vocabat voce ab Italis perita φορπατική. hanc artem facitant circumforanei circulatores, ac sāpenumero præstigia-tores acetabularij, qui fallaciis suis & caliculis ybi diu plebem tenue-tunt, diuendere solent.

Nitelas oris ex Arabicis frugibus,

Apul. apol. 1.

Tenuem, candicum, nobilem puluisculum

Complanatorem turnida gingiuula,

Conuerrit grem pridianam reliquias,

Ne qua visatur tetra labes sordium,

Restrictis fortes si labillis riseris.

atque interdum olea, vnguentia peregrinæ conditionis exhibent, pollicentürque meta naturæ miracula: homines istius generis non solent mandare scriptis sua arcana: per manus ista (ut loquuntur) secreta, & quasi de aure in aurem tradi consueuerunt fidissimis & intimis: non vulgant suarum aquarum, oleorum, vnguinum, stimmatum, puluisculo-tum aliarūmque id genus rerum vim & potestates, contenti eas iactare in vulgus è p[re]gmate.

De

6.

De Chymicorum secta quid dicemus? dabimus ne locum eius aucto-
ribus & cultoribus in hoc armario, cùm iam & multi, & scientiam suam
libris illustrent? non video cur illos omnino proscribas & repudies. Si
tamen omnes chymici similes forent Theophrasto Paracelso Heluetio,
à quo iam vulgus illos *Paracelsitas* vocat (recte, aut perperam, non sta-
tuo) profectò non magnopere instructas haberent Bibliothecas. Syco-
phanta enim iste, id è inque magus aiebat (vt est apud Sennertum^a) suam
Bibliothecam non continere sex paginas, & decem annis se librum nullum le-
gisse. Nec mirum id quidem, nam (vt perhibent) fuit linguarum Græca
& Latinæ inscienissimus, & Germanicæ parum peritus. de hoc ho-
mine plura Sennertus.

a 1. de con-
fensu & dis-
fensu Chy-
micorum
Aristor. &
Galen.

C A P V T . X V I .

Armarium decimumsextum.

Eius inscriptio.

HISTORICI SACRI.

Vno armario res gestas superioris ævi quis putet comprehendendi pos-
se? Nec bene ampla conclavia sufficere queant capiendis omnibus
tum prophanis, tum sacris historiis; vt nec longa oratio par est eorum
utilitati prædicandæ. De historia hoc vniuersim dictum esto, *speculum
esse lucidissimum*, in quo totius anteaetæ vitæ ab ipsis Orbis incunabu-
lis negotia, Imperiorum ortus, progressiones, inclinationes, obitus mu-
tationes, ritus gentium clarissime lectoribus proponuntur: *scholam esse*
in qua non tam verbis, quam factis & exemplis (quod longè potentius
est) ad omne officij genus forensis, militaris, sacerdotalis, regij, priua-
ti, hominum genus instituitur, & salutaria monita ad componendos
mores haurit. Historia est *ē n̄ t̄ r̄ x̄ d̄ b̄ ā s̄ ū s̄ f̄ ū d̄ ū ā r̄ ā*, ex qua ca-
riosa & eruditæ germinant consilia, inquit *Æschylus*^b. Est *Tripus* & velut
fatidicum antrum, quòd quicunque se contulerit sciscitaturus, non mo-
dò refert oraculis Apollineis veriora responsa; verum etiam & ipse va-
tes fiet, & ex iis quæ præteriere, facultatem coniiciendi ea quæ futura
sint, hauriet. Est *lux temporum*, *magistra vita*, *testis veritatis*, *officina pru-
dentia*, *avditoria thrauecia* i. *χρονικη γορυα*. Sol lucentissimus & velo-
cissimus, qui breuissimo tempore omnium ætatum memoriam contem-
platur. Aureum est istud inter cætera D. Gregorij Naz. in laudem histo-
riæ^c. *Praclarum est*, inquit, *mentem historiarum cognitione instructam ac re-
fertam habere, historia enim congregata quadam & coacernata sapientia est, ho-
minumque multorum mens in unum collecta*.

Niceph. in
procœm. Biz.
hist.

Arist. Rhet.
c. 5.

Diod. Sic.
l. 1.

c de Nicobu-
lo ad patrē.

2.

Fam. Strada
in prolus.

Non est nostri muneris, vel instituti statuere hoc loco, quid inter se
inter Annales, Historiam, & Commentarios; sunt in manibus qui hoc
præstiterunt; solùm definio non tantum inter se differre quin commu-
nibus latibus earum rerum scriptores vii debeat. Idem dictum si-
de

de Chronologis, siue illis temporum inuestigatoribus ; qui singula solent subtilius exquirere , quanto mense , quanto lunari cyclo , quo die , qua hora , qua æra , qua olympiade , qua epocha , quibus consulibus , quo anno à Virginis partu , quo ab Urbe &c. ab Orbe conditis præcisè contigerunt ; in quo studio minutus est , atque (vt interdum sum expertus) valde ingratus labor , fructusque haud raro operæ impat , quia in istis rebus lapsus & error est admodum facilis ; vt videatur esse res plusquam humani ingenij tempora remetiri , atque infinitas eorum particulas cum eorum eventis certò componere : nec immerito Tor- niellus ^a dixit ad præterita tempora extendi posse illud Christi Do- mini ^b , Non est vestrum nosse tempora , vel momenta qua Pater posuit in sua potestate ; & illud Ecclesiastici ^c , Arenam maris , & pluie guttas , & dies facili quis numerabit ? Difficilem illam prouinciam suscepertunt Ptolemaeus in Almagesto , Iosephus Scaliger in libris de emendatione temporum , Dionysius Petavius in doctrina temporum . Quædam ha- bet in hoc argumentum Illustriss. Adamus Cinturion Marchio de Este- pa . &c. Chronologia singulariter peritus , quæ vellem citò faceret iuris publici . Hæc de historia & occasione historiæ , de Chronologia vniuer- sim breuiter . de sacra nunc singillatim paucula .

Sacram historiam non illam propriè hoc loco intelligo , quæ ca- nonica est , & quæ inter Hagiographa censetur , cui inest omnis ea vilitas , maiestas & amoenitas , quæ est in omnibus historiis , adeoque longè amplior & diuinior . De qua hoc tantùm habeo dicere quod mo- nouit Magnus Gregorius ^d . Ad hoc ut quis diuina mysteria veraciter ostendere valeat , opus est ut prius historia radicem figat , & post fructus spiritu per signa & allegorias proferat . Sacra illa & canonica historia ad primum armarium pertinet ; ad istud verò illa quæ religionis monumenta ex professo complectitur : in cuius commendationem accipe quod cele- bris scriptor & acer Berengariomastix graniter & verè dixit , Ecclesia- stica historia , & sanctorum Patrium g̃b̃a , tamen illam excellentissimam au- thoritatis arcem non obtinere , qua donata sunt scriptura , quas propheticas , seu Apostolicas nuncupamus ; hoc tamen probare sufficiunt quod hanc fidem quam nunc habemus , omnes fideles qui nos præcesserunt à præcis temporibus habuerunt . legerat quiddam haud absimile in Hieremias vaticiniis , State super vias , & videte , & interrogate de semitis antiquis , qua sit via bona , & ambulate in ea . Si filum istud sedulò tenerent & constanter sequerentur errores Neomystæ in suis opinionum labryinthis , longè facillimè se extricare possent : si intuerentur istud sydus , non impingent in latentia saxa heresios cum certo naufragio fidei & æternæ salutis . Præter hoc quid delectabilius est , quam ex historia specula contemplari Ecclesiam Christianam veluti lapillum excisum ex horrenti cauaso Gentilitatis ex- creuisse in sublimem montem , qui fastigio celos æquet ; videre ex infelici arbore deceptum surculum , atque insitum in bonam oleam , modo planè mirabili vniuersum orbem complexum esse ; aut è re- nui virgulio excreuisse in tantam firmitatem , vt illi rectè tribuas illud ,

Duris ut ilex tunsa bipennibus ,

Baron. in
præf. ad ann.
Eccl.

a in præfat.
in ann Eccl.
vet. Test.
b Act. i. v. 7.
c Eccl. i. 2.

3.

d hom. i. in
Ezech.

Lanfranc. in
comm. de
Euchar con-
tra Beren-
gar.

Hierem. c. 6.

Nigra feracis frondis in algido

Per damna per cades ab ipso

Dicit opes, animumque ferro.

De Sanctorum vitis & rebus gestis, de ordinum Religiosorum annib[us], seu chronicis, seu historiis libenter disserterem, nisi seruandus esset in scribendo modus. Sola diuina Cypriani memoria Gregorium Theologum a sanctitate perpluebat.

4.

Quid innumerabilis multitudo inuidissimorum hero[um] in castris Christi proprio sanguine coruscans? Quid virginum integrinatum cho[rus] insito candore illustres? Quid eorum qui rebus saeculi generoso despectu valere iussis religiosae philosophiae disciplinam securi supra humanam conditionem sese virtutibus effe[n]t? Quid infinitorum praesulum Senatus sanctitate & comitatu diuinatum virtutum angustior quam celum stellis? Quid omnium ordinum, omnium gentium, omnium etatuum, sanctorum virorum & mulierum coetus, qui inter huius vita delitias, ita mentem & sensus auocarunt a peruerso eorum usu, ut non tam cum hominibus, quam cum beatissimis mentibus commercium instaurasse videantur? Quae singulorum facta (Deus immortalis!) quae exempla, quae precepta in illis historiarum monumentis, quae scriptores Ecclesiastici de illorum rebus gestis nobis reliquerunt? de quorum singularis possis merito dicere quod legere me memini apud S. Hilarium Arelatensem b de S. Honorato, qui dicere solebat istius generis homines natos esse in exemplum, & quasi aptissimum, virtutis simulacrum propositum in historiæ p[re]gmate ad imitationem & exemplar; r[er]um esse sublatum in summis turribus, vel montibus dirigendæ erantia navigationi aegripav, insignes in polo stellas, vita amissim & normam, expressa magisteria probitatis. haec cum ita se habeant, valde tibi suadeo, ut diligenter tibi compares & disponas in hoc armario historias Ecclesiasticas, easque inspicias velut sacras tabulas in quibus via spiransque virtus proponitur.

5.

b in vita S.
Honorati.
S.Greg.Naz.
or.21.
Idem de vita
Mosis & pas-
sim alibi
apud Cre-
sol.l.2.myst.
2.31 sect.1.
D.Ambr.l.2.
de Virg.

C A P V T X V I I .

Armarium decimumseptimum.

Eius inscriptio.

HISTORICI PROPHANI.

1.

e num.7.3.

Quanta sit historiæ amoenitas intelliges ex Maximi Tyrij dissertatione duodecima: illius fragmentum assuam huic capiti tanquam laciniam Tyrij purpuræ, percutre illam mente & oculis, crede mihi, placebit. sic habet. *Sermonibus honestis pascendi sunt animi. Quibus? qui ad superiorum cogitationem temporum eos reuocent, resque iam olim gestas spectandas proponant. Nihil est incundius quam in historia versari, quam sine labore illo passim diuagari, omnia simul loca intueri, omnibus bellis*

sint

sine periculo interessere, infinitum temporis spatium contrahere, infinitas res gentes simul cognoscere, quae ab Assyriis, quae ab Egyptiis, quae à Persis, quae à Medis, quae à Gracis facta sunt; bello nunc terrestri, nunc nauali, nunc concionis mediae videri interessere consiliis; cum Themistocle in mari, cum Leonide in terra pugnare, cum Agesilaو traijere, cum Xenophonte in columnem redire, amarum Panthea, venari cum Cyro, regnare cum Cyaxari. Quod si sapiens ea de causa Ulysses dicitur quod vafer esset.

Multorumque hominum mores lustrasset, & yrbes

Dum sibi dum sociis redditum, pariterque salutem

Apparat;

multo sapientior est qui extra periculum historie lectioне sese explet. Charibdim videbit, sed sine naufragio; sirenas audiet, sed sine vinculis; cum Cyclope ager, sed mīti & pacato: & si eo nomine felix fuisse Perseus iudicatur, quod passim alarum vagaretur beneficio totam terram naturam, omnia intueretur loca; multo lenior certe & sublimior his Persei alis habenda est historia, qua passim animum circumfert nostrum, nec nudas ei simplicisque res ostendit, sed & hominum & fluviorum origines. Deinde paulo post. Sola harum rerum narratio est que genus mortale, cui nihil aque caducum est nisi quod pereat, quod deficit citius, memoria beneficio aterritati aquat: quod virtutes eius conservat, immortali gloria actiones eius compensat. hoc est, quod Leonides non à Lacedemoniis illius cui canum celebretur, non tantum ab Athenioribus, quos illas tuliit, Themistocles laudetur. Manet etiam nunc Periclei imperium, manet iustitia Aristidis, Critias adhuc paenam luit. Alcibiades adhuc in exilium abiit; & ei verbo absoluam, narratio historica, & eos qui primo legunt mirificè tenent audientium animos, licet sint duntaxat simulacula historie: videisque audientes interdum immori cupiditati sciendi ecquem exitom res habuerit: quodque historiam magis commendat est, quod sit cum singulare utilitate coniuncta.

Ipsius etiam DD. Augustinus & Hieronymus auctiū sacraū literarū interpres iunari plurimū prophætæ historie subsidiis ad stuendos sensus legitimos. Quidquid de ordine temporum transactionum indicat ea quo appellatur historia, plurimum nos adiuuat ad sacros libros intelligendos, etiam si prater Ecclesiā puerili eruditione discatur: nam etiam per Olympiadum, & per Consulū nomina saepe multa queruntur a nobis; & ignoranția consulatus quo natus est Dominus nonnullos coegerit errare, ut putarent quadragesim sex annorum aerae passum esse Dominum, quia per ior annos edificatum esse templum dictum est a Iudeis quod imaginem Dominicū corporis habebat. D. Hieronymus fatetur ad intelligendas externas partes Danielis multiplicem Græcorum historiam necessariam esse.

Nos quoque Ethnicorum exemplis quibus plena sunt prophætæ historicorum monumenta attolli ad grandia, & incitari ad heroicas virtutes clarissim est, quam ut longiori confirmatione indigeat. immo etiam (ausim dicere) videtur plus illis interdum esse virtutem ad permoveendos animos ad honestatem, quam in Christianorum factis. Verum

a de doctr.
Christi 2.
cap. 18.

B in processu
comm. in
Dan:

30.

quidem est Ethnicorum philosophorum aquam non salire in vitam æternam ; & nec proinde contemnenda est. sit enim s̄epe ut qui Christi, Apostolorum, & sanctorum Patrum monita temere repudiant, non tamen audeant respuere docimēta gentilium Philosophorum, ne dura luculentæ rationi & naturæ lumini repugnant, de potestate mentis exisse videantur. Claudat istud armarium Seneca^a his verbis. Singula vicere tam multi ; ignem Mutius, crucem Regulus, venenum Socrates, exilium Rutilius, mortem Cato ; & nos vincamus aliquid. hos & infinitos alios compositos contrā malam fortūnam ac gloriōse viuentes spectare nobis licet, ex historiæ orchestra cūm volutus, & quandiu volutus. & verdi si nihil aliud in historia foret, quām eius beneficio virum fieri, multum sanè sit. Nescire quid antequam natus sis acciderit, (ait Tullius) id est, semper esse puerum. fieri enim haudquam potest, quin valde proficias, si diuini velut tabulariæ acta qua suprema cœlestis Curia libelliones (sic quidam historicos appellauit) conscriperunt, frequenter teras. Potes in historia, si libet, ὅπερες εἰς τὸν πόλεμον κομισθήσονται, καὶ ἀφομοῦνται τὰς τοῦ ἀνδρὸς ἀπέρτας. Βίον, tanquam in speculo ornare & componere vitam tuam ad alienas virtutes. exempla enim iacerent in tenebris (inquit Tullius b) nisi lumen literarum accederet ; exempla dico in utramque partem, quæ vel sequare, vel fugias : in historia enim hoc præcipue salubre & frugiferum est (dixit Liuinus c) omnis te exempli documenta in illustri posita posse intueri ; vt inde tibi tuaque reip. quod imitere, capias ; inde fædum inceptu, fædum exitu, quod vites. Quid plura! historia est φυλακὴ τῆς ἀξιολόγων ἀρετῆς, μάρτυς τῆς φωλῶν κακίας, δερπάτης τῆς κοινῆς τῆς ἀρδηπόνων φύσεως, custos virtutis illustrium virorum, testis sceleris malorum ; benefica in omne humanum genus. Ea si adest, adeò prudentiam perficit, vt ex pueris faciat senes : si absit, ex senibus pueros. Refert M. Tullius Lucium Lucullum Roma egressum satis rudem rei militaris, cūm totum iter & nauigationem confecisset partim percutendo à peritis, partim historias legendō, tam perfectum Imperatorem in Asiam ingressum, vt Mithridates Rex, idēmque sui generis hominum idoneus æstimator negauerit se Lucullo præstantiorē Imperatorem aut vidisse, aut legisse. Erit mihi pro sigillo aureo ad ob-signandum hoc caput de historia, quod Thucidides dixit, historiam professionem perpetuam esse, quoniam semper fractus edit uberrimos.

C A P V T X V I I I .

Armarium decimumoctauum.

Eius inscriptio.

PHILOLOGI, POLYHISTORES.

I. **S**CIO haud cuius notum esse quid propriè sit Philologia. mihi, cūm eius facultatis professio in hac regia Madritensi Academia incumbar, visum est quoque esse muneris mei paucis indicare quid sit. Itaque

Philo

Philologus, siue Polyhistoris dicitur, qui in Græcis & Latinis linguis poëticis, & oratoriis facultatibus; historiis, Philosophis præsertim moralibus, Physiologis, Cosmographis, Symbolicis, Gnomographis, Parœmiologis diu volutatus, ac probè excultus omni politiore literatura, est velut susceptor & custos omnis ingenua antiquitatis, & (si fas est ita loqui) depositarius. Rem totam facilius intelliges ex Seneca, qui partem philologici studij paulò accuratius attingit. Cum Ciceronis libros de Rep. prehendit, hinc Philologus aliquis, hinc Grammaticus, hinc Philosophia deditus, aliis alio suam curam mitit. Philosophus admiratur contra iustitiam dici tam multa potuisse: cum ad hanc eamdem lectionem Philologus accessit, hoc subnotat, duos Reges Romanos esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem: nam de Seruij matre dubitatur. Anzi pater nullus. Numa nepos dicitur: præterea notat eum, quem nos Dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos M A G I S T R Y M P O P V L I vocatum: hodieque extat in augurabilibus libris; & testimonium est, quod qui ab illo nominatur M A G I S T E R E Q V I T Y M est, aquæ notae Romulum periisse Solis defectione, prouocationem ad populum etiam à Regibus fuisse. Vides partem philologici instituti, & studij. Historiæ quoque debere esse peritum idem monet in ludo de morte Claudi. Claudius gaudet (inquit) esse illic Philologos homines, sperat futurum aliquem historiis suis locum: item Physiologiae selectioris non ignorantum par esse innuit Cælius Rhodiginus^a inter Philologos & ipse
haud postremus: in placitis moralibus & sapientium dictis, adeoque in
omni genere seu prophanarum, seu sacrarum literarum versatum eum
esse postulant magnifica illa nomina, quibus tam Græci, quam Latini
hanc facultatem significant, nam Philologia interdum vocatur Eruditio,
illustri sanè appellatione, quæ omnem intelligentiæ humanæ perfec-
tionem comprehendit, argumento non leui maximæ digniratis: inter-
dum Encyclopædia dicitur, hoc est, omnium artium & scientiarum co-
gnitio, voce deducta à præstantia figuræ circularis: hæc est Encyclia
illa disciplina, ex qua sermo humanus velut ex matre veritatem iustosque
ac probos mores suscipit, & in lucem edit: interdum nuncupatur lite-
ratura multiplex, quam Codex Theodosianus^b omnium virtutum (vtique
intellectualium) maximam appellat; vel quod viam sternat ad omne ge-
nus honestatis, sitque parens generatioque virtutum: de hac ipsa lo-
quens Tertullianus^c ait esse instrumentum ad omnem vitam, & sine qua
(dixit Ennodius^d) nobilitas cœlestis munus abiurat: interdum Crisis dicitur;
non quidem audacula illa leuitas, qua inauspicati tritagonistæ qui suo
sibi iudicio vendicant imperium literarum, à quo tamen longè pere-
grinantur, (vt Demosthenis aduersus Åschinem verbo utar) tam su-
perbè prorumpunt, vt omnibus scriptoribus inuercundè oblatrent, su-
perstitiosè, frigidè, atque haud raro putidè appendant tanquam aurifi-
cis staterà singulas librorum literulas & interpretationes & apices; ac
se thesaurum effudisse autument, vel cœlo affixisse nouum sydus, si le-
uicias coniecturas apparentis in scirpo nodi proferant erutas ex codi-
ce aliquo semiputri, exarato manu seruuli alicuius imperiti, & oscitan-
tis. Apage morosos istos cauillatores, qui in via facilis & plana offendici-
ula struere gestiunt. Apage decretoriam istam pruriginem, quæ mole-

a 1.6.c.16.
ant.lect.Philo l. de
temulentia.b de decur.
vribis l.i.c c.1.de ido-
lolat.
d dict.schol.
2.Guterius l.z.
de iure man.
c.26.

stâ suâ scrupulositate *Criseos* nomen ita in odium traxit, vt nunc minus bene audiat, cùm tamen sit ingenij solertis, perspicacis iudicij, & consummatæ eruditionis appellatio. Meritò occini potest istis censoribus qui audent;

— *Quaecumque parum splendoris habebunt
Verba mouere loco, quamvis inuita recedent.*

— *& incomptis allinere astrum
Transuerso calamo signum,*

ambitiosa (vt aiunt) ornamenta recidere, parum claris lucem dare, argueret ambiguè dictum, mutanda notare, inquit Horatius. his Aristarchis &c. Etè conuenit illud Martialis,

Nasutus sis usque licet, sis denique nasus. &c.

Nescis heu nescis critica fastidia lima,

Crede mihi nimium turba sapit critica.

Maiores nusquam ronchi iuuenerisque ferentesque,

Et pueri nasum Rhinocerotis habent.

I. 2. ep. 1.

Haud tamen viro modo velim videri eleuare, aut carpere eorum diligentiam, qui efficiunt, vt scriptores veteres habeamus emendatos: laborant equidem illi utiliter spongiam & facem passim circumferendo eluendis librorum maculis, & locis obscurioribus illustrandis. solùm reprehendo superciliosarum quarundam frontium arbitria plus quam catoniana, qui censores facilius quām par est, notant, emaculant, expungunt, distinguunt, inuertunt, restituunt, medentur, emendationes conjecturales, & conjecturas emendatrices faciunt, atque in observatione saepe leuissima, ac prorsus friuola iactantiū gloriantur, inque mustaceis laureolas querunt, qui eas in triumphalibus habere non possunt. Eos item suggillo, qui vix benè & integre perlestant vñā, aut alterā libri alicuius pagellā de toto opere velut è cortina pronuntiant, & gaudent omnium iudiciis præpostera ferre iudicia. Quintilianus Grammaticos ex propria professione circa loquendi scientiam & Poëtatum enarrationem occupatos, ait tam severè misto his iudicio fuisse vsos, vt non versus modò censoriā quadam virgulā notare, & libros qui falso viderentur inscripti tanquam subdititios summuere permitterint sibi; verum etiam alios auctores in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero. Id verò rectè, aut perperam, viderint ipsi.

2.

Cæterū non est passim obuius qui à Themistio describitur πολύτηρος ἐπί τὸν ἀλεξανδριανὸν ιχθυόν, καὶ τὸν πολύποτον δίκαιον τὸν βασιλέα λαζ, id est. Avdiū Diaphylem πολυποτὸν τὸν ρόδον ἀπὸ τῆς ιδαγλὺς χρυσός. qui præstans mente, iudicio, & vsu rerum plurimarum instar Lydij lapidis aurum verum ab adulterino distinguat. Is sanè esse dicit Iouio doctissimo similis, de quo in hunc sensum S. Paulinus. *Omnium Poëtarum floribus spiras, omnium oratorum fluminibus exundas, Philosophia quoque fontibus irrigaris, peregrinis etiam diues literis, Romanum os atticis fuis imples.* quibus laudibus florere debet absolutus Philologus. Quamobrem & interdum hæc eadem facultas de qua loquimur vocatur à Græcis Πολυπότηρα, id est, multiplex eruditio, seu varia literatura, quam disciplinatum omnium vniuersitatem complexum esse D. Batilium testatur D. Gregorius No. 2. his

zor. in magna Basil.

bis verbis, quæ ideo referre placet, quia iconem perfecti Philologi nobis tanquam sub oculos subiiciunt. Quod disciplina genui est, inquit, in quo Magnus Basilius versatus non sit, atque ita eximie versatus, quasi in eo solo elaborasset? sic nimirum omnia complexus, ut ne unum quidem quisquam singula rursus ad summum, quasi nihil aliud præterea didicisset: ad ingenij enim acrimoniam studium accedebat, ex quibus imperium artibus scientisque comparatur; qui cum celeritate natura propter laborem & contentionem minimè opus haberet, quemadmodum nec labore propter ingenij magnitudinem; sic tamen etrumque coniunxerat, ut non satis liqueret, utro nomine admirabilior esset. Quis in Rhetorica illa, in quaam, vimignis spirante, cum eo comparandus, tametsi illius mores à Rhetorum moribus dissiderent? Quis in Grammatica qua linguam ad Gracissimum format, historias colligit, meritis preest, carminibus leges praescribit? Quis in Philosophia excelsa proculdubio scientia & sursum gradiente, sine eam partem spectet, quia in actione & speculatione posita est, sine eam quæ in logicis demonstrationibus, aut oppositionibus & concertationib[us] versatur, quam Dialetticam vocant, in qua adeo excelluit, ut iis qui cum eo disputabant, facilius esset se extricare è labyrinthis, quam argumentorum eius laqueos effugere, si quando res ita postularet. Iam vero Astronomiant, numerorum proportiones habentes didicisse contentus, ut non ab iis qui in eiusmodi rebus sciti & eruditissimi sunt exagitaretur, quidquid supererat, ut pietatis cultoribus infringiferum cōtempset; adeo ut & quod elegit magis admirari, & predicare licet, quam quod reliquit. En tibi in magno Præsule philologici ingenij & eruditionis expressam imaginem, quas dotes & ornamenta idem Naz. Gregor.^a in Basilio adolescēte ita extollit, ut dicat, Πέτρος εἰ πότοι, ἡνὶ τῇσι φίλοις θρόνοι, φιλέσοφος εἰ φιλοσόφος, & τῷ τῇσι εἰ φιλοσόφας δογμάτων, τῷ μέγιστῳ δεῖπνῳ χριστανοῖς, ἢ τῷ τῇσι εἰσόδιον. Priusquam ad sophistas (sic tunc appellabantur Philologi) & ad Rhetorum scholas accederet, iam erat Rhetor & orator; priusquam Philosophicis studiis imbueretur, iam Philosophus erat, sicut ante consecrationem, sacerdos. Alias nomenclationes consultò prætermitto, quia mihi videor cumulate planum fecisse, qui scriptores Philologorum nomine censendi sint, atque in hoc armarium referendi.

Vnā solum huius facultatis appellationē, sordes avaritiae, & veteratores fraudes quorumdā sycophantarum abutentiū ingenio suo, & sciētia odiosam effecerunt. Sicut prauis usus Mathematicarum disciplinarum, Politicæ, Philosophiæ, ac Poëseos nō semel nomē Mathematici, Politici, & Poëta in inuidiā traxit, cūm tamen illæ Scientiæ laudabiles, & expetendæ sint. Itaque hanc artem de qua nunc sermo est, sāpe dictam esse sophistiā am reperio, hoc est, quasi sapientiæ cultricem; eiūsque professores sophistas, vel sapientiæ studiosos: quæ voces diuersis ætatibus, ac interdum etiam uno eodemque tempore diuersum omnino intellectum sortitæ sunt. Fuit tempus cūm sophistæ nomen tantæ fuit maiestatis, ut qui sophisticam profitebantur, ad declinandam inuidiam quibusdam aliis nominibus & diuersarum artium obtentu, vt Musices, Astronomiæ, poetice, diuinationis, Medicinæ aliisque eiusmodi usi sint, τῆχαι ταῦτα δημιουρῶν ἐχθρούτο, eo quod δημιουρού τε ἦν, καὶ δημιουρός, olim gravitatis & maiestatis nomen esset plenissimum, adeoque honorificum, vt delatum sibi sophistæ nomen, vel suæ tenuitatis conscius, vel modestiæ

ποῖον ποὺ εἴ-
δε τὸν
εἰδικὴν πομ-
πόστρωσ, &c.

a or. 20.

Plato in
Protag.
Thém. or. 4.

3.

a 1.2.

modestia studio *Aelianus* apud *Philostratum*^a abnuerit; secus ac Libaniū fecisse memorant, qui oblatam sibi ab Imperatore Palatij praeceperat postposuit sophisticae professioni, & opisiv^b *euīgora*, sophistam quiddam maius esse & glotiosius pronuncians. Nec mirum id quidem; nam si verum est quod *Himerius* apud *Photium* dixit, scholam sophisticam, cuius Princeps & Rex erat *Libanius* (sicut de *Iuliano* dicit *Eunapius in proaereſi*) fuisse *basilica Musariorum*, Basilicam Musarum & regium domicilium, quis non malit potiri tam glorioſo regno & imperio, quod soli gubernare possunt, qui omnium propè artium vniuersitatem ingenij sui amplitudine complectuntur; quam imperatorij duxat palatij præfectum esse? quæ dignitas licet amplissima sit, ab homine rudi & illiterato sustineri cum honore potest. hinc natae perhonoris illæ appellationes quibus ornati sunt cultores huius scientiæ; ab aliis enim dicti sunt *diuīnissimi Magistri*, *euīgori Bibliothecarii*, & *principantes Musica, animatae Bibliotheca, & ambulantia Musea, exanimata oratio, et ambulanta simulacra sapientie, deorum, domini, operis & mundiorum patrum, sapientia & recta educationis patres, nō nos Episcopi, typi, sive spirantes imagines Mercurij sermonis presidis, aliisque insigniti titulis ac permultis honorum insignibus statuarum, inscriptionum, immunitatum, legationum, dignitatum, qua de re eruditè disputat suo more Cresolius^c. Ac licet impietas nonnullorum hominum istius generis, aut vanissima ostentatio extraordinaria eruditionis, vel sordide quæstuosa professio huius artis, qui honestius eam neglexissent, quam vendiderint; aut quorundam etiam præstigia contortis & fallacibus punctiunculis auditores circumuenientium ita in odium & offenditatem traxerit nomen *sophiste*, ut boui viri timide illud usurpent, quandoquidem ipse fuci faciendi peritus amor, & concinnanda orationis vaferimus artifex à Platone^d vocetur; adeoque ipse eacodem veterator *stygius*, & tortuosus primæ hominum parentis circumscriptor, à D. Gregorio Naz.^e dictus sit *opisus & narrans*, & D. Basilio^f *opisus & nūc, & nūc & nūc* *opisus, opisus, primus & maximus & inuisus mundana sapientia sophista*, & à Ruperto^g *odibilium sophistarum maximus*. Tamen nec ita odiosa est hæc appellatio, quin *Tertullianus* honoris gratiâ *Meliadēm* appellat *Ecclesiarum sophistam*, quod lucem multiplicis cognitionis & ingenij alii porrigeret, & Ecclesia titus scientè & eruditè interpretaretur; sicut *Mamertus*^h laudans D. *Augustinum*, *sophistam* eum nominauit. Sic D. *Gregorius Nazianzenus* i sophistica quædam ornamenta, hoc est, variæ ac multiplicis eruditionis concinnitatem aspergi quibusdam suis scriptis desiderat. Dicere soleo in studiis humaniobus eodem ordine & loco esse *Philologum*, quo in theologicis Scripturæ interpretes, atque in mansuetioribus literis eum esse debere initiatorum. Antistitem, mystarum *Mystagogum*, Musarum animam, vitam, cor, os; talem denique, ut ipse Phœbus oraculorum causæ adeuntes, ad eum velut ad interpretem suum, & præstitem remittat, & velut ad sacrarij sui custodem & æditem.*

b theat. I.1.
c. 5.6.7. & 8.

Sen. ep. 29.

c in conu. &
max. Tyr.
diss. 8.

d or. 141.

e hom. 12.

f 1.3 c.7.

Cresol l.1.

c 4.

g contra
Valent.

h l 2. de stat.

an.c. 10.

i ad Adamantium.

4.

Quod ad philologicum scribendi genus pertinet, *tessellatum* est; nimirum constat multis quasi diuersicoloribus tessellis, sive laterculis, sediuis

rediuitis marmoribus, & veterum Scriptorum ruderibus Græcis, Romanis, Academicis, poëticis, oratoriis pulchro ordine & loco in unum finem dispositis: unde duplex nascitur legentibus commodum; pri-
mum, quod concepta verba antiquorum Antistitutum sapientiae repræ-
sententur magnâ fide, libris & capitibus unde singula prompta sunt,
indicaris: alterum, quod eo scribendi generé nihil sit amoenius; nam
quemadmodum ὁδοιοεῖα equestris pedestrem, & hanc curulis suble-
vare solet, & ὡρες τῆς πολεοῦ γῆς οἰνοποίησι, ηγετὸς οἰνοποίησι,
ut nauigatio terrestris & ambulatio maritima nauissima est; sic oratio
Latina Græcam excipiens, & hæc illam vicissim, & stricta solutam, facit
ut nunquam desit dulcis & iucunda oratio: at nihil est aliud Polyma-
thia, seu Philologiæ studium, quam continens & perpetua in eiusmo-
dī rebus aceruandis, atque subiectæ sententiae velut trabeæ unionibus
attexendis, occupatio. Lanam & purpuram hinc inde mittunt & sub-
ministrant locupletes scriptores; Philologus vero ex versicolorum li-
ciorum florida varietate texit vestes artificio tam admirabili, ut nihil
sit venustius, & quæ ita retexi possunt, ut ex natu colotibus, & ipsi-
met auctorum filis & laciniis quæ exhibet quisque sibi pannum & ve-
stem pro arbitrio confidere possit; quod se fecisse innuit D. Cypri-
anus^a. Neque est (vt loquar cum Cassiodoro^b) cur hæc grunniat æmu-
lus, & labio virulento submurmurans compilationi adscribat, quod
Philologus veterum sententias, alias quidem iam senio caligantes, vel
ambigui sensus dubitatione perplexas, siue & neglegētu vetustatis,
propè abolitas studeat revocare in evidentiam, & in præsentem mate-
riam digerere; alias vim suam ingenitam & pulchritudinem semper
retinentes, semp̄que nouas ex auctorum libris velut nitentes flores
exhortorum æreolis delibet, ac suo lectori offerat in unum corpus
non tumultuosè acernatas, sed artificiosè dispositas: hoc faciens Phi-
lologus, non magis reprehensione dignus est, quam apes (pergit idem
Cassiodorus) quæ hac ratione melliflicant, & in varios succos nonum-
saptem, maximāque virtutem quadam sui spiritus proprietate
transfundunt; dum eos in suis cellulis confundunt & stipant: hoc ra-
men mirabilius est in philologicis succis, quod si cui placet eos excer-
nere, & gustare in se ipsas singulos, hoc ut lector possit, facit Philolo-
gus; sic enim eorum auctorum sententias quos in subiectum argu-
mentum citat, permiscet & densat ingeniosæ inveniuræ velut coagulo,
ut tamen impermixtæ remaneant, & singulae solitariæ & seorsim le-
ctoribus propinet. Hoc insuper in vermiculato stylo Philologi pul-
chrum & singulare est, quod sæpen numero singulæ tessellæ sententia-
rum plus decoris & elegantiæ habeant in eo loco, ubi à Philologo
positæ sunt, quam haberent in eo unde sunt promptæ: sicut videmus
plurimas arbores & herbas quæ nunquam pulchrius, quam cum trans-
plantantur, florent & fructus ferunt.

Exclamarunt olim ad unum Roscij verbum, ad unicum Plauti, vel
Terentij deridiculum; ad unum Matonis, vel. Hometi dilitiosum men-
dicium; ad unicum Sophoclis, vel Euripidis, vel Senecæ fulgetrum;
advnicam Tullij, vel Demosthenis periodum, ad unicum Pythagoræ,

a: ad Fortu-
natū de ex-
hort. mar-
tyrij in
procem.
b: in procem.
lib. de ami-
citia.

Zenonis, Socratis, Epicteri effatum, ad vnicam Chrysostomi parceriam, totæ Academiæ, totalycea, totæ porticus, totæ concioues, tota theatra, r̄q̄ns, acutè, eleganter, subtiliter, aureè, sapienter, dininè,

Ibis ab excuso grandis in astra sago,

quisquis talia eloqueris. Philologia non ponderat, aut numerat singularim aurea illa dicta quæ exhibet; centena vno spiritu, millena pauculis versibus, per exiguo seu chartæ, seu remporis spatio turmatum suppeditat: non instillat, sed effundit, non extremis digitis, sed plena manu proiicit; non primoribus labris, sed pleno ore ingerit, nec tam plausum sibi facit, quam admirationem sibi conciliat, ob infinitatum rerum lectissimarum ordinataam multitudinem, vt h̄c bellè conveniat illud Senecæ à sua scripta commendantis: *Continuum est apud nos quod exceras, per lineamenta ingenij opus neclitur;* non habemus illa odorifera, nec emptorem decipimus nihil innenturum cùm intrauerit, præter ea quæ in fronte suspensa sunt. Quocumque miseris oculum, id tibi occurrat quod eminere posset, nisi inter paria legeretur; h̄c summatim degustabis ingenia maximorum virorum, ac s̄pē tota inspicies, s̄pē tota tractabis: h̄c non mendicè agitur cum lectori, sed plena manu fit. ingens aureorum dictorum copia est passim iacentium; sumuntur, non colliguntur; non enim excidunt, sed fluunt perpetua, & inter se connexa sunt, vt bellè in Phylologum cadat illud Aurelij ad quemdam Philologiae studiosum scribentis, *Quidquid in poëtis lepidum, apud oratores graue, in annalibus fidele, inter Grammaticos eruditum fuit, solus hanſſti, dicam, auxisti, iustus heres veterum literarum.*

6. Ego verò, vt dicam id quod persæpe expertus sum in tractatione harum literarum. Quoties vnam Stobæi pagellam lego, vel Plutarchi, vel Photij, vel Pansaniæ, vel Clementis Alexandrini, vel Turnebi, vel Athenæi, vel Iusti Lipsij, vel Sigonij, vel Brissonij, vel Tiraquelli, vel Cauffini, vel Cresfolij, vel Delrij, vel Pascalij, vel Cœlij Rhodigini, & sexcentorum aliorum Philologorum libros aperio, tories suspicere cœlum mihi videor, atque in eo innumerabiles flaminas syderum, quarum aliæ certis affixæ sedibus, eodem quo ipsum contorquentur motu; aliæ vago circuitu suas arbores conficiunt; quædam splendido candore lucent, quædam tremulo igne incenduntur; hæ velut sanguine suffunduntur; adeoque vix sydus, vix stellam villam repereris, quæ interuallis, quæ altitudine, quæ humilitate, quæ accessione lucis, vel diminutione ab alia plurimum non discrepet: quia ramen in singulorum promiscua dispositione suus etiam tenetur ordo, cursusque ratos & certos constanter seruant; quisquis tanta varietate distinctum cœlum suspexerit, amens sit, si neget ista à sapientissimo moderatore gubernari, qui in hac ipsa vicissitudine & motionibus æquabilitatem suam prædicet, suāmque in maximis diuinitiis sapientiam. H̄c quero abs te, Lector. *Quid aliud sunt apud Philologos promptæ ex varijs illustres gnomæ; quid aliud sunt aurea dicta passim eruta e librorum monumentis, & magno delectu seposita in apotheca eruditioris, suōque postea tempore & loco, pulchro ordine & iudicio disposita ab homine eruditio in alicuius dissertationis contextu; ecquid, inquam, aliud sunt*

sunt quām quidam ingeniorum Soles, qui sua luce lectoris, vel auditoris animum repente complent? quid aliud sunt. Epigrammatum acuminata, quām stellarum quēdam trajectiones, quæ licet in transitu duntaxat inentes feriant, rapiunt tamen assensum, & dum maxima celeritate præteruolant, nos ramen vel inuitos & reluctantes trahunt quod volunt? quid adagiorum in angustum coacta immensitas, quām astrorum orbis ad speciem quidem perexigui, sed virtute immensa fœti? Quid pronuntiata Philosophorum, quid Tragediorum sensa grauissima, quid responsa prudentium, quid testimonia sapientium, quid alia politioris literaturæ supellex, quām cœlestes quēdam faculæ, & micantissima lumina elaborata orationis? Vnde non immeritò hominem variæ eruditionis peritum appellaueris ἐραυδὸν δρόσον βάλλοντα, cœlum ore multiplicis Scientiæ & suavitatis mortales omnes abundantissimè perpluens. hæc est decantata illa Phœbi cortina, hæc Mineruæ logotheca, hoc Mercurij salinum, quod *logium* appellant, vnde candidissimos sales proimant oratoria, comicaque facundia: hæc sunt Pithus condimenta & delitiæ, hæc Suadæ medulla, hoc omnium attium scientiarumque myrothecium & seplasia, vnde singulæ accipiunt vel stibium, vel cerussam, vel minium, vel alia huiusmodi, seu pigmentorum lenocinia ad venustatem, seu odorum suavitates, ad delicias, siue succorum præstantiam, ad sanitatem & robur, vt se comant, poliant, expoliant, venustent, exhilarant, vires assumant. Quisquis demum Philologiam animo, vt par est, informauerit, is quæcunque ha-
ctenus dixiatque iis longè maiora cogitabit.

Vidisti aliquando Lector curiam aliquam purpuratorum Patrum, qui rogati variis de rebus sententiam incorruptè dicant, nec pauciora fundant oracula quām voces? Philologiam honoratio suo comitatu, & solemini pompa circumspectam vidisti; quid pulchrius tali confessu, quid ad maiestatem augustius? Illa ex omnibus orbis paribus, omnibusque retrò sœculis aduocat in Concilium spectabiles istos sapientium & mortalium Deorum cœtus, qui de re proposita sententias conferant, strictâ solutâque oratione, Græco, Latino, peregrino ac vulgari (si opus est) idiomate pronuntient tanquam in Areopago. Humilius quid dixeris si comparauro Polymathiam tabulæ omni artis & pigmentorum genere perfectæ, & (quod Zeuxim fecisse aiunt) ex plurimum speciosissimarum virginum forma in unam imaginem transfusa. Veteor ne Polymathiæ laudibus obtretem, si dixeris multiplicem istam literaturam similem esse coronarum & ferrorum quæ coronarij non ex uno flore conficiunt, sed ex delibatis hinc inde hortorum terrenis syderibus, & artificiosè permixtis odotum & colorum delitiis. Abiectè de illa sensero, si pronuntiaueris similem illani esse vel regiæ alicui trabeæ clauatæ auro, inocularæ unionibus, floribus Alexandrina pictura, vel attalico textu, vel opere Babylonicæ perfectis illuminatæ; vel prædiuiti alicui daëtylotheçæ refertæ omni ingenuæ antiquitatis & curiositatis elegantia, quæ insatiabiliter oculos teneat. Dicam Philologiam similem esse illi arti, quæ acuta cum grauibus temperans, & sonos interuallis disiunctos imparibus, pro certa longitudinum &

7.

breuitatum ratione , aut apta inflexione vocis , aut è nervis eliciens , tam blando , tam æquabilè concentu compleat aures & afficit , vt in mentibus nostris miras commotiones efficiat . Suspice diuinæ mentis prouidam in animalium fabricatione soletiam , quæ ex inæqualium partium varia dispositione , ex ossium mirabilibus commissuris , & implicationibus nervorum toto corpore pertinentibus , ex raritate pulmonum & spongiis assimili mollitudine , ex venarum & arteriarum munere dispari , ex cordis duritia , cerebri frigiditate , calore iecoris , eius ita naturam finxit , vt in vnam corporis incolunitatem diversarum partium conspirent actiones . Suspice vim illam sumini artificis , quæ ex corporis membris situ dissimillimis & figura , ex oculorum membranis pellucidis , ex molli tegimento palpebratum , ex nasi eminentia , ex duro & quasi corneolo aurium introitu , ex diuersa membrorum compositione , varia conformatio ne lineamentorum , ex contrarij coloris admixtione , tam aptè , tam solerter humanum corpus coagmentauit , vt hac ipsa dissensione inter se , partes cum quodam lepore consentiant , nec ad vsum modò figura hominis apta sit , verùm etiam ad venustatem . Talis est Philologorum oratio , partium discrepantium coagmentatio bellissima , & velut rerum heterogenearum cōtextu homogeneus , ordinatus aceruu sapientiæ , rerum diuersarum pulchritè inter se atque in vnum finem conspirantium discordia ; nobilium ingeniorum quotquot haec tenus scripsierunt velut eliquorum diuinus quidam succus , saporum omnium suavitate ac utilitate commendabilis . Quid est (per D um imm .) pulchrius , quid mirabilius , quām producete intra paucas pagellas bene multos scientiarum Principes , & singulos audire loquentes sua lingua , ac differentes de variis gentium ritibus , de virtutibus , de virtiis , de bellis , de oraculis , de coronis , de ludis , de vestibus , de nuptiis , de honeste , de fortuna , de morte , de paupertate , de diuinitatibus , & sexcentis id genus materiis alios Græcè , alios Latinè , alios historicè , alios oratorie , alios comicè , alios tragicè , alios lyricè , alios heroicè , alios satyricè , alios emblematicè , alios Stoicè , alios Academicè , alios peripateticè , alios aliis modis disputantes , & nunc prouerbia sententiis , nunc oracula Se-natusconsultis , nunc plebiscita edictis , nunc prudentium responsa apolo-gis , nunc grauiter dicta fortiter factis , nunc noua cōponere veteribus texturā tam subtili , vt utilis sit ad propositam questionem , atque ad ingenuam voluptatem lectoris apprimè accommodata ; his qui hoc facere possunt , nonne illud Hildebrandi Cenomanensis Episcopi rectè conoe-nire dixeris : *Maiorem mortalibus animum gerere putatur , qui tam dissidentibus studijs integer preparatur* , epist . 2 . Et illud quod Nicolaus S . Bernardi Notarius ep . 5 . scribit . *Quis ille vigor , quæ solertia spiritus , quæ saltu sue subtilitatis obstantia queque perrumpit , & quæ possit de singulis arribus , etiam cum singulis artificibus philosophari* . At licet multi eruditii campum hunc literatuum excoluerint , nihilominus est in quo occuperis ; nam adeò sunt ampla & spatiose Philologiæ , seu Polymathia latifundia , vt sufficeretur sit locus singulorum industriæ , etiam post decies mille sacula latissimus .

C A P V T X I X.

Armarium decimumnonum.

Eius inscriptio.

ORATORES, RHETORES.

In tanta oratorum, & magistrorum dicendi multitudine qui ex proprio instituto commendationem eloquentiae & artis Rhetoricae suscepunt, superuacaneum foret hoc loco tories actum agere, & remetiti illud spatium quod à tam multis decursum est, atque etiamnum continuò decurritur: & nos quoque aliquando hæc pomparum fercula pro more traduximus Lugduni in Gallia, & Dolæ apud Sequanos, cùm Candidatorū eloquentie initiationē auspicaremut. Deinde *vino rēdibili sedera nihil est opus*, non puto quèmquā esse tam stolidè ignarum, & tam ridiculè infantē, qui Suadæ neget suum in hac Musarum æde puluinat; licet à nonnullis quædam durius ac acerbius dicta sint contra benedicti facultatem; cuiusmodi est caninum illud Diogenis, perfectam arte Rhetorica orationem *μετανίσθι τύχογύλον, μέλλευμα λακευμα* vocantis; quale est istud *ἀρεδεῖα μὲν περὶ τὸν Πατέρα, ἀρπαγὴ δὲ τοῦ πατέρος*, impudentia dux est unica Rhetorum. Tale illud Platonis confundentis *πόντα φερετὰ τὸν πατέρον*, propter periculose illius artis illecebras; tale ut multos simul adducā, Senatusconsultum Fannio Strabone, & M. Valerio Messala Coss. vbi decretum à Parribus, Rethores uti Romæ ne essent. Talis mulrorum sapientium vox appellantium artem bene dicendi *circulatorias præstigias, mætricularum fucum, flabellum vanitatis, & (cùm molissimè loquuntur) leuicularum adolescentiorm, ne omnino nihil agant, occupationem tolerabilem*, hæc à prophanis hominibus contra oratorium facultatem, & eius discenda studium dicta. Haud molliore brachio, vel mitioribus verbis sancti Ecclesiæ Patres Suadam insextati sunt, siquidé alij eloquentiam vocant *doli scientiam, & violiosam loquacitatem; disertas fallacias argutam malitiam, συνοειδήν αὐτού, malitia firmulum*: & quod mirabilius est, D. Augustinus^a, & ipse aliquando professus illam artem, suggestum, unde illa traditur, *Cathedram mendacij* nuncupauit, ut omittant alia permulta quæ in hanc sententiam aceruat Cresolins^b; ob quæ nihil abiectius de eloquentia senties, si animaduertaris hæc aliaque id genus dicta esse aduersus præstigiatores, pseudorhetoras, blaterones, qui non tam eloquentiam, quam loquacitatem, sermonumque illecebras, phaleratas pompas verborum, & lenocinia picturatæ orationis consecabantur, in qua futilitate loquendi ne umbram quidem, aut vestigium verae eloquentiae reperias; de reliquo, verâ germanaq; eloquentiâ (quam vocare soleo cū D. Bernardo *loquenterem sapientiam*, nihil est virilius, nullum *μεθάνηα τὸν πόντον τὸν πατέρον* potentius, nihil inter naturales scientias diuinius. Quarum si mihi detur optio, malim ego in haec esse perfectus, quam in omnibus aliis. Quamquam quā fieri potest, ut ea solitaria potiare, si loquens sapientia est?

¶.

Laet. I. 2.

Aristoph. in
Equitib.

a l. 4. conf.
c. 2. & serm.
9. de verbis
Dom.
Laet. I. 1. inst.
c. 1.

D. Aug. l. 9.
conf. c. 2.
b. l. 2. myst.
c. 18. sect. 1.

c. serm. 41.
in Cant.
Plut. in Ca-
tone.

2. Bene est (inquieris;) veneror equidem viros dicendi facultate claros, atque vtrō concedo eorum monumenta locum aliquem in hoc Museo pro suo sibi iure vindicare. At Rhetoribus, hoc est, iis qui dicendi præcepta tradunt, facilè caruerim, vt pote minus necessariis, & sine quibus haud ita difficulter posse quenilibet fieri eloquentem censeo. Erras vehementer (mi homo,) & tecum toto cœlo errant quicumque in ea sunt hæresi, ut potent eloquentiam sitam esse in solis ingenij viribus, neque ullis artis præceptionibus eos indigere, qui præstantis ingenij felicitatē naturæ beneficio sortiti sunt: facile quidē à me euinces, glossagoras, insulsè garrulos, loquentes potius quām eloquentes, qui quidquid venerit in buccam illud confessim effundunt, posse carere Rhetorum præceptionibus: sed enimuero quām necesse est eiusmodi locutuleios frequenter impingere, & linguam detergere, dum spreto artis gubernaculo se totos permittunt æstuantis naturæ vorticibus. Quid possunt facere utiliter ad pugnam & ad aspectum venustè, quotquot cæco impetu calamum & linguam ventilant Andabatæ oratores; quām multis iactibus, æcra incassum feriunt, virésque & dicendi contentionem in ventos effundunt?

3. Quod Leontinus Gorgias temporario stylo amœnè dicere solitus, neruoléque meruerit Delphis auream statuā, & summam omnium admirationem & plausum, haud vni solūm naturæ tantæ facilitatis & vbertatis gratia referenda est, sed arti Rhetorice, in qua perdiscenda atque exercenda plurimūm operæ posuerat & laboris, tantæque artis fuit eius eloquentia, ut quidquid rhetoriconrum præceptorum tradidit Aristoteles, id Gorgiae debeat totum, cui rei fidem facit D. Hieronymus: *Legimus (ait) o eruditissimi viri, in scholis pariter, & Aristotelea illa de Gorgia fontibus manantia. Quid si quis vellet extempore sine prælibatis rhetoriceis præceptionibus ῥητιάζειν, & contemptu arte solam naturam ducem sequi; non omnes dies in quibus diceret ἐρωτῶ, id est, festa, nec eius orationes λαομάδες nominarentur. Adiuanda est, (mihi crede) vis ingenij artis & præceptionum subsidio, & limandum accuratiū quod naturalis vbertas abundantius promperit. Temporariæ dicendi artutiæ fulgenti instar extinguntur, cum micant; solstitialies herbulæ sunt, quæ quo die nascuntur, eodem occidunt. Eruditis auribus nihil occidere molestius solet loquacibus istis citeriis: mittamus hæc omnia. Quisquis aliter sentit, is vel de eloquentia sentit nimis abiectè, vel de humana mensis intelligentia nimis sublimiter; ego, quemadmodum dicere consueui, eam orationem in qua nec desit dignitas in verbis, nec inaestas in sententiis, nec pondus in rationibus, nec in contextu iudicium, rem esse arduam & plenam summae difficultatis; ita respuere conscriptas à peri- tissimis & acerrimi iudicij hominibus Aristotele, Tullio, Quintiliano, & aliis de bene dicendi facultate præceptiones, quasi ad eins perfectiō nem consequendam putes in te solo posita omnia, puto esse intolerabilis arrogantiæ. Tu itaque si me audis, collocabis in hoc armario quidquid Oratorum, vel Rhetorum seu Græcorum, seu Latinorum nanciscere.*

a apol. adu.
Iouin.

Pausan. in
Heliac.

C A P V T   X X .

Armarium vigesimum.

Eius inscriptio.

P O E T Æ.

Neer non pauca quæ Plato in sua Rep. delitauit, est istud fortasse non minimum, quod Poëtas prorsus ab ea voluit exulare. Ego licet reliquias putem esse hoc Mūseum, quam illius Remp. in illud tamen Poëtas volens libens admittit: imò si Poëtis caruerit, meritò in ea requiram, *τις δέ τὰς εὐμετάποτας οὐ μετέπονται οἱ ποιηταὶ τὸν καὶ τοῦτον καὶ πάντας, communis vita institutores, rem sacrām atque diuinam; graue quid & angustum, & sapientiam suauiter homines pellicientem.* Quod si poësi non nullorum improbitas vfa est peruersa; nihil est propterea vnde illam magis oderis, atque reiicias quam Philosophiam, quam Medicinam, quam Eloquentiam, quas interdum quidam scelerati sibi adhibent ad usus nefarios. Recolendum illud Epic̄teri, singulis rebus ansas duas esse, bonam unam, malam alteram, tantummodo prudenter videndum, quam prehendas. Poëseos vim & utilitatem, sic apud Senecam^a Cleanthes commendat. *Quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit cum illa tuba perlongi canalis angustias tractum patentiore nonissimè exitu effudit; sic sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit: eadem negligenter audiuuntur, minùsque percipiunt quandiu soluta oratione dicuntur: ubi accessere numeri, & egregium sensum adstrinxere certi pedes, eadem illico sententia veluti lacerto excussa torquetur.* hæc pro numero quæ est pars poëseos. Quod si ad numeri suavitatē accesserit sub ingeniosæ fictionis ingumentis recondita sapientia, poësis omne amoenitatis & utilitatis punctum feret. Vis huc afferam graue testimonium hominis in statuendo iudicandoque admodum cordati. is est Carolus Scribanus. Nullum prop̄ literarū genus est (inquit b) quod certius cultorē suum ornet, materiarūm que copiosorem ad reliquarum scientiarum ornatum, admirationem laudémque suggestat. Hinc enim in omni narratione & scriptione illa mutuamur, quibus vt lucidissimis gemmis singularum scientiarum vertices tanquam cœli inoculan- tur,stellanturque; quibus si destituantur, mortuos, aut cacos scientiarum orbes arbitris, oculis nimirum suis animaque viduatos, aut (vt modestissimè dicam) cultu omni naufragos. Et vt singulis natuum quemdam largiar decorēm, Poësis tamen una est, qua omnium gemmantur frontes: & certè quidquid probè ubique historiarum, quidquid recondita eruditionis, acuminis, facetiarum & fabularum, quidquid eruditarum sententiarum, ad mores animūmque formandū ab unius poëseos locuplete pena hauriendum est. Tamē quia prauus poëticæ facultatis usus fatali quodam malo proclivis est, ingeniosissimo quoque Poëtā frequenter ad res impuras stylum & animum conuertente; liber hoc loco compellare Poëtas religione Christianos D. Augustini verbis, eosque breui hac parenthesi ab indigna præclaræ huius artis tra- ctatione

Philo.
Agath. l. 1.
hist.
Pindar. in
nem. Ode 7.

a ep. 108.

b in politico
Chr. c. 14.

a ep. 42.

statione dehortari, Si calicem (inquit^a) aureum inuenissem in terra, donare illum Ecclesia Dei; accepisti à Deo ingenium spiritualiter aureum, & ministru inde libidinibus, & in illo Satana propinas teipsum. Noli, obsecro, si aliquando sentias, quām miser, & miserando pectorē hęc scripsérim, & miserearis iam mihi si tibi viliusisti.

2.

b Cic. pro
Archia poe-
ta.

Si Poëta poësim laudet, haud magnopere fortasse mouear; scruta enim sua scrutarius commédat, vt vendat: sed oratori poësim magis cīs laudibus extollenti quis non credat? Atqui sic Romanus orator ^b. Si à summis hominibus eruditissimisque accepimus, ceterarum rerum studia & do-
ctrina, & praeceptis, & arte constare: poëtam naturā ipsā valere, & mentis vir-
bus excitari, & quasi diuino quadam Spiritu afflari. Quare suo iure noster ille
Ennius s A N C T O S appellat Poetas, quod quasi Decorum aliquo dono ac mu-
nere commendati nobis esse videantur. Sic igitur, indices sanctum apud vos hu-
manissimos homines, hoc Poeta nomen, quod nulla vnguam barbaria vi-
lauit.

3.

c in pref.
chron. Eu-
feb.

Dic (amabo) quis vel maximè religiosus, Musarum æde Poetis inter-
dicat, si meminerit sacrorum voluminum partem non minimam versu
conscriptam fuisse ab iis hominibus, quos Spiritu Dei fuisse afflatos du-
bitare nefas est? Nam vt de Iobi libro, cantico Isaiæ, lamentationibus
Hieremiac fileam; audiamus super hac re loquentem D. Hieronymum^c,
*Quid psalterio canorius, quod in morem nostri Flacci, & Graci Pindari nunc
Iambo currit, nunc Alcaico personat, nunc sapphico tunet, nunc semipede in-
greditur. Hęc sufficiant, ne quis vlla religione impeditus aditu huius Bi-
bliothecæ Poetas arceat.* Si quis tamen aliqua fœditate poesim con-
taminauerit, tanquam prophanus summouetor. Iterum hac de re
postea.

4.

d 1. de orat.
& 3. de orat.
e l. de struct.
verb.

f l. 10. c. 1.

Cur in hac designatione loculamentorum, Poetas finitimos orato-
rum esse voluerimus, non est operosum definire: id præslit Tullius, qui
nunc ait Poetis proximam cognitionem esse cum oratoribus; nunc fini-
timum esse oratori Poetam multis ornandi generibus focum, & penè
patem dixit, in hoc quidem certè propè eundem, nullis vt terminis cir-
cumscribat, aut definitat ius suum, quo minus ei liceat, cādem illa facul-
tate & copiā vagari, qua velit, ac proinde eloquentiæ studiosis lectio-
nen Poetarum esse longè utrissimum apud Tullium^d Crassus monet, &
Lucianus in *Lexiphani*; à quo nec dissentit Dionysius Halicarnassus^e
idoneus harum rerum arbiter, aiens *eam orationem videri debere quām opti-
mam, que sit poësi simillima*, quod tamen quomodo intelligendum sit, do-
cet Fabius Quintilianus^f. Sanè virusque in se experit grandes ani-
mos sibi à Poetis inspirari; quibus ceu plenis velis ad sublimem elo-
quentiam prouehamur.

C A P V T   X X I .

Armarium vigesimumprimum.

Eius inscriptio.

G R A M M A T I C I .

Va bona si bene norint Grammatici, non modestè ferent postrema
Sibi subsellia attribui in hoc eruditorum confessu; est enim eorum
sortis eius generis, ut de illis rectè Poëta cecinerit,

1.

Grammaticos humiles solo qui cortice gaudent.

cortice, inquit, hoc est, syllabis, apicibus, interpunctionibus, literis, præpositionibus, aduerbiis, & aliis orationis partibus, accentibus, vocum notationibus, syncopis, elisionibus, cōgrua, aut vitiosa oratione & aliis minutis rebus considerandis; quæ nihil aliud sunt, quam integumentum & cortex, quo medulla scientiarum continetur: vnde rectè appellabimus eos cum Seneca ^a Latini sermonis custodes; cum Nazian. a ep. 95. Gregorio ^b ἀρχὴ τῶν συλλάβων, captatores syllabarum; cum Alexandro b or. 18. Rhetore λεξιστῶν τηρότος, vocalium aucupes, & velut capsarios nostros, quemadmodum Iudeos sollicitè sacra Biblia custodientes D. Augustinus vocat. Verū enim uero cæcus amor sui nonnullis ex hoc ordine Grammaticorum ita mentem emouit, ut se supra omne doctorum hominum fastigium laudibus extulerint, sicut Sexrus Empiricus testatur, nōque ex varia auctorum lectione animaduertimus. Quid opus est reffere Alexarchum. Is cùm scientia fuisset Grammaticus, αὐτὸν κατηγορίῃ εἰς ἄλιον, seipsum pinxit in Solis effigiem. Nicolaus Serarius noster ^c ipso initio sui Minerualis hæc habet: Memini me audire cùm aliquando diceret Henricus Stephanus Grammaticam artium artem esse, qua pene rerum omnium continetur cognitio & scientia. Eniuero præclarè adferunt & pro adstruenda nobilitate suæ artis illud Åschyli ^d,

— γερμάτων δὲ σύνδεσις

Myūmuν ἀπάρτων μετομετρίες ἐγέρτων.

Clem. Alex.
admon.ad
gent.
c. 1. cap. 1.
Mineru.

d in Promē-
theo.

literarum compositio memoriam produxit omnium opificem Musarum matrem. nec obliuiscuntur illud Quintiliani: Grammatica professio cùm brenissime duas in partes diuidatur, rectè loquendi scientiam & Poëtarum enarrationem, plus habet in recessu, quam fronte promittit. nam & scribendi ratio coniuncta cum loquendo est, & enarrationem præcedit emendata lectio, & (quo plutimum triumphant) mistum omnibus iudicium. Vide Lector quod inde secutum sit; quo quidem iudicio ita severè vī sunt veteres Grammatici, (vtinam soli illi, non etiam recentiores) ut non versus modò censoriā quādam virgulā notare, & libros qui falso viderentur inscripti, tanquam subdititios summoneat familiā permiserint sibi, sed & autores alios in ordinem redegerint, alios omnino exemerint numero: tunc verò præcipue se grandiores humana statura esse arbitrantur, dum recolunt dictum D. Augustini, Quia Grammatica ipsa nomine profiteri se

literas ilamat (vnde etiam latine literatura dicitur) factum est quidquid memoria dignum literis mandaretur, ad eam necessario pertineret: itaque enim quidem nomen, sed res infinita, multiplex.

2. Hæc cùm animo replicant quidam ex hoc hominum grege, ita sū percilium attoilunt, ita promittunt barbam, tam thrasonice incidunt, tam magnificè in sellis suis brachiatis sedent, tam loquuntur gtauiter, tam gloriōse obtrudunt adstantium auribus nescio quos centones Latinos, vel Græcos, quos hinc inde collegēunt, tam putidē terunt nescio quas formulas verborum, plenas ridiculæ venditationis, cuiusmodi istæ esse solent. Memini me legere: Poëta canit, docti in sermonibus dictitant; olim mos fuit Epaminondas; & sexcentaid genus, que cùm apud imperitos habeant admirationem & plausum, superbè & intollerabiliter de seipsis sentiunt & prædicant literatores insulsi; & ne hoc finxisse cuiquam videamus, audiamus quid scripserit Suetonius ^a de quodam huius pulueris bambalione. Palæmon Grammaticus arrogantiâ fuit tantâ, ut M. Varrenem porcum appellaret, secum & natas & morituras literas, iastaret, nomen suum in Bucolicis non temerè possum, sed præsagiente Virgilio fore quandoque omnium poëmatum Palæmonem iudicem. Quid est, (per Deum immortalem!) quid est hoc arroganti fastu timidius? Haud multo modestior Appion Grammaticus. hic quem Tibertius Cæsar appellabat Cymbalam mundi? cùm publicæ famæ tympanum videri posset, immortalitate donari à se scripsit, ad quos aliqua componeret. Propè etiam abest, vt se pares cœlitibus prædicent, & magnum Iouis incrementum, cùm apud Platonem ^b legunt Minoa regem iustitiae gloriâ inclytum ab ipso Ioue fuisse in Grammaticis institutum. In hac ostentationis palæstra haud cuiquam cessit Drusius Grammaticus è nuperis noui Euangelijs sectarii, cùm eos Grammaticos qui sacras literas (vt ipse loquitur) enarrant, diuinos appellat. Et paulo post adhuc ineptius atque intollerabilius. Qui sacras literas probè intelligent, & ex mente Spiritus sancti enarrare possunt, Grammatici sunt diuni: siquidem vt Grammatici propriè vocantur, Poëtarum interpres, quos & literatos dicunt, ita Grammatici sacrarum literarum appellari possunt earum interpres, hoc est, Theologi. Quis non videt ab humili Grammatico hæc in suæ attis commendationem dicta putidè, & contra vulgarem huius vocis intellectum de qua disputatio est? Quod si usurpatam metaphoricè contendit, estne adeò figurarum imperitus, vt ignoret vitiosam esse metaphoram quæ rei dignitatem immoderatius minuit, & longius à communī vsu est remota; qualem hanc esse nemo vel mediocriter Grammaticus inficias iuerit, cùm Grammaticus sacram literarum ponitur pro diuinorum oraculorum interprete?

a de illustr.
Gramm.

Plin. in præf.
hist.

b in Minoe.

Serar. l. i.
c. i. Mineru-

3. Quorsum hæc aduersus Grammaticam? (inquires.) Tu verò erras, quisquis putas Grammaticam hic à me perstringi & irrideri. Contrà, ego Grammaticos sua classe & tribu in hac literaria rep. dignos prouuntio: qui tamen μηροφιλοτιμοτατοι, prærogatiuam honoris ambierint, solo capite censendos aio. Gratias potius censori habeat Grammatica, quod se reliquarum artium ancillulam albo ciuium dignatus sit. Ancillulam dico: est enim duntaxat administra sermonis, quo liber, ^{les disci-} plinz

plinæ traduntur, interpres, & custos, quam spattam si studiosè procura-
uerit, ego clarissimis verbis prædicabo cum Cassiodoro ^a studium
Grammaticæ gloriōsum, & humanis ac diuinis literis accommoda-
tum, & πολύμυντος γραμματικήν, celeberrimam Grammaticam, cum D. Gre-
gorio Naz. ^b; cum Afsonio ^c, nobile nomen Grammaticorum extollam;
& ultro subscriptibam Isidoro ^d dicenti Grammaticorum doctrinam posse
proficere ad vitam, dum fuerit ad meliores usus assumpta; omnibusque eius
contemptoribus impingam in os illud Quintiliani, Non sunt ferendi
qui hanc artem ut tenuem & iciunam canillantur, quæ nisi oratori futuro fi-
deliter fundamenta iecerit, quidquid superstruxeris corruet, necessaria pueris,
incunda senibus, dulcis secretorum comes, & qua sola omni studiorum ge-
nere plus habet operis, quam ostentationis; ne quis igitur tanquam parva fa-
fidia Grammatices elementa. Scripserunt in laudem Grammaticæ Sue-
tonius ^e, Diodorus ^f, Martianus Capella ^g, Mercurialis ^h, Cre-
solius ⁱ.

Ad hoc armarium pertinent non tantum illi, qui artem Grammati-
cam cuiusvis linguæ scripserunt, vt Donatus, Priscianus, Alciatus, De-
spaeterius, Augustinus Nebrisensis, Vilbonius Gymnasiarcha Cor-
fluentinus (is est Philibertus Monetus è Soc. Iesv, vir in omni politiore
literatura versatissimus, ac de illa optimè meritus, editis immortalibus
illis operibus, quæ ita ab omnibus teruntur, vt vix Typographi pates-
esse queant toties edēdis;) sed etiam Lexica huic referri volo, Dictiona-
ria, Thesaurus, Apparatus, Delectus Latinitatis, Nomenclatores, alia-
que eius generis, quorum usus ne doctissimis quidem indecorus est.
Quotus enim quisque est, qui profiteri ausit, se vel unius duntaxat lin-
gula singula vocabula, eorumque germanam proprietatem habere in
numerato ex solius propria memoriæ thesauris?

4.

C A P V T   X X I I .

Armarium vigesimum secundum.

Eius inscriptio.

P I I , A S C E T I C I .

EX sacrorum oraculorum voluminibus tanquam ex perenni & in-
exhausta scaturigine detinuti sunt quidam riuii certorum libro-
rum, quos voce satis ambigua ac minus Latina vulgo spirituales vo-
cant, eos appellare libet Pios & Asceticos: sunt autem ij, qui non tam
diuidendum artium & doctrinæ causâ assumuntur, quam animæ ad
veram & Christianam pietatem informandæ, atque piotum affectuum
excitandorum gratiâ. Pios & Asceticos eos appellare placuit in inscrip-
tione atmatrij; vt indicarem duplex genus voluminum quæ huius lo-
ci sunt propria. Pij libri ad quoslibet Christianos pertinent, quicun-
que tandem illi sint, cælibes, coniugio iuncti, inaugrati, religiosi.

1.

a præf. lib.
de orthog.
b or. 14.
c in profess.
d l. 3. de
summ. bo.
e. 13.
e de ill.
gramm. —
f l. 12. in
Charondæ
leg.
g l. 3.
h l. 6. var.
cap. 19.
i l. 2. myst.
fest. 2. c. 16.

Asctici, verò eorum præcipue hominum sunt, qui perfectioris & religiosioris vitæ studio, rebus sæculi valere iussis diuino cultui & obsequio altius se consecrant, & Euangelicæ perfectioni consequendæ vota sua, studia, totiusque vitæ rationem dirigunt; qui cùm toti sint in virtutum exercitatione, ac in perpetuo velut pugilatu & lucta contra æternæ nostræ salutis hostes, ideo à sanctis Patribus Basilio, Ephremo, Chrysostomo, Hieronymo, aliisque veteribus, necnon etiam recepto iam communi vslu & acceptance huius vocis, *Asctici* dicti.

in Catal.
script. Eccl.
in procœm.

2.

Horum librorum utilitas quanta sit, & qua mentis dispositione legi debeat, dicetur obiter, si prius de huius scriptionis charæctere nonnihil præmisero. Certè cùm in eo solùm occupentur vt mores componant ad Christianæ pietatis, aut Euangelicæ perfectionis normam, longè potiori ratione in eos cadit, quam in philosophicos libros Ethnicorum illud quod Seneca monet, *Quæ veritati dat operam oratio, incomposita esse debet & simplex, res potius, quam se ostendat.* Equidem indignari soleo cùm veniunt in meas manus illi libri, qui metram pietatem in fronte & titulo præferunt, in recessu autem meras verborum phaleras & lenocinia, meras curiositatum pompas, & inanum bullarum ostentationem, vt putes Autores tantummodo mutuari tituli & argumenti sanctitatem, vt plausibiliorē & vendibiliōrem faciant suum stylum, suam concinnitatem, suos flores, suas placentas, suum mulsum, suum mel, suas veneres, suos calamistros, nec tam magistri morum, quam propolæ cupediarij, & seplasiarij videantur. D. Helladium scribere renuisse S. Isidorus refert^a, quia quod sribenbum fuit, quotidiana operationis paginâ demonstrauit. Prorsus hoc maximè nomine dignus videbatur qui scriberet, & cui Deus diceret quod Ioanni, *scribe*. In isto enim genere scriptionis illi solùm excellere possunt, & aliis prodesse, qui in seipfis virtutum omnium ac solidæ pietatis exempla longo tempore statuerunt, atque effecerunt, ne dicta factis deficientibus erubescant. hi (vt de seipso loquitur S. Prosper^b) de accuratione dictionis elaborata non satagunt, nec illis pudori est, si disputatio qua forte probatur in rebus aliquos inanum verborum sectatores horrore incompta orationis offendat. Recolant leuiculi isti scriptores monitum eiusdem S. Prosperi, sententiarum viuacitatem sermone ex industria culto enervari, & totam vim dictorum splendore elaborato euacuari; satisque videri ornatam orationem, qua concepciones animi cum necessaria quadam perspicuitate proferat, non qua illecebris aurium deseruat; & vernantis eloquij venustate atque amænitate luxuriet. prudentibus enim non placent phalerata, sed fortia, quando non res pro verbis, sed pro rebus enunciandis verba sint instituta. Vtinam nullis contingat, vel contigisset sumere sibi hoc scribendi genus, & diligere pium ac religiosum aliquod argumentum non tam vt prosint, quam vt verborum exquisitorum atque elegantiarum suarum myrothecia delicatulis olfacienda aperiant. Quam indecens & alienum est iuuenes barbâ & comâ nitidos, & de capsula totos, de palæstræ, de oris, & lingue elegantia solicitos, ad res istas scribendas animum adiicere; cuius videris orationem solicitam & compositam, scito

a de viris
illust. c.7.

Apoc. i. &
alibi.

Tertull. de
patient. c. 1.
b I.3. de vita
contempl.
c.34.

licito animum quoque non minus esse pusillis occupatum. Et hoc pri-
mum esto; quod tamen fraudi ne sit integritati dictio[n]is moderatō que
ornatui , ac studio elocutionis, quæ sensa animi nostri , & cordis effe-
ctus suauiter & efficaciter in auditorum , vel legentium pectora inspi-
ret, & prouehat. Nunc ad ea quæ proposuimus accedendum ; quod ad
primum attinet, ideo breuiores erimus, quod ea de re iam non nihil di-
ctum sit libto primo^a , cùm de illo fine Bibliothecarum diximus, qui
est motum instructio[n].

a c. 5. sect. 1.

Quanta sit piorum librorum utilitas, vel ex hoc vno consilio D.Hie-
ronymi b facilè liquet, admonentis, vt opes quæ eruuntur ex sacrorum
librorum lectione, non alibi asseruentur, quām in mentis arca. *Locuple-*
tet (inquit) *bis opibus cellarium pectoris sui*, magnum quiddam, & in primis
saluare est oratio, siue precatio ad Deum; eius vis , & dignitas nullis
terminis circumscribi potest. Nihilo tamen minor videtur esse piorum
librorum lectio , & quasi pari gradu ferri, ac de præstantia contendere.
Siquidem haud facile statuas vtrum nobilius, optabilius, atque fru-
ctuosius sit audire Deum nobis loquentem , vel nos cum Deo loqui;
sicut controuersum est à grauissimis Patribus, vter in amore præstiterit,
ac felicior fuerit, Petrus an Ioannes , cùm ille plus reliquis Christum
diligeret, iste à Christo præcipue diligeretur. *Nos in lectione Deus allo-*
quirit, in oratione loquimur Deo; vti Ambrosius^c, Hieronymus^d, Augu-
stinus^e, Climachus^f, Isidorus^g obseruarunt. *Äqui sanè iuris, atque*
utilitatis vtrumque videri, ex dicto S. Ephrem^h, & Petri Blesensisⁱ,
haud obscurum est. Ille *orationem & lectio[n]em* ait esse duo vbera spiritua-
lia, quibus animæ affectus , & (vt nos Christiani consueuimus loqui) *spiritu-*
nus denotionis alitur : iste, esse duos ramos contemplationis , in quibus
duo pulli columbarum residere solent; hoc est, duo genera contempla-
tiorum , quorum alij plus operæ dant orationi , alij magis indulgent
lectioni in monasteriis , ac səpiùs Deo ipsis loquenti aures mentis ac-
commident, quām ipsi loquantur Deo. *nam libri sacri* (DD.Ambrosio, &
Gregorio testibus) *sunt velut epistola à Deo de patria nostra ad nos misse.*
Audiamus supet hac re , quæ attico-christianè S.Gregorius Nazianzen-
nus scripsit de magni Basilij voluminibus in hæc verba, quibus mirificè
utilitatem lectio[n]is pię euincit. paulò longius est quod referam, citra fa-
stidium tamen, puto, erit; tu fortasse cùm illud legeris, illud ipsum haud
pigebit regustare.

c l. i. off.

c. 20.

dep. 21. & 41.

e ferm. 102.

de temp.

f gr. 27.

g l. 3. sen. c. 7.

Hier. ep. 41.

ad Ruff.

h tom. 2. pa-

ræn. 4.

i ferm. 9.

Cum hexaemeront illius in manus sumo , atque in ore habeo , cum Creatore
coniungor, ac creationis rationes cognosco , Creatorēmque magis admiror ac su-
spicio, quām solebam, cùm solo affectu magistro ute[r]er. cùm libros eos quibus he-
relictorum scripta refutat lego . Sodomiticum ignem cerno, quo improba ac scelerata
lingua in cinerem rediguntur, aut Calana turrim, ut male constructam, ita
rectè interruptam, atque deletam : cùm ea qua de Spiritu sancto scripsit, euoluo,
Deum, quem habeo, nancisor, veritatem libero & fidenti animo predico , illius
videlicet Theologia ac contemplationi insistens: cùm alias eius narrationes perle-
go, quas iis qui hebetiori ingenio sunt, explicat, trifariam in solidis cordis sui ta-
bulis describens, eò adducor, vt non in extrema litera cortice pedem figam , nec
verborum tantum superficiem spectem, sed ulterius progrediar, atque ex profun-

D.Gregor.

Naz. or. 20.

de laud.

S.Basil.

do in profundum transcam, abyssum per abyssum inmeans, ac per lumen lumen inueniens, quoad usque ad summum tamen verticem perueniam. cum Martyrum encomia lego, corpus contemno, & cum iis, qui laudibus efferuntur, animo verbor, atque ad certamen excitor: cum orationes eas qua de moribus ac bene vivendi ratione scripsit, in manus accipio, animo & corpore purgor, templumque Dei capax efficior, atque instrumentum musicum à Spiritu pulsatum, diuinamque gloriam & potentiam canens per eas corrigor & concinnor, atque diuinam quadam immutatione aliis ex alio efficior. Itaque lectio pia maximoperè iuvat adpios affectus concipiendos, atque ad exercitationem virtutis, firmitatemque in sancto proposito retinendam, ut velut ad ingerendum molariorum alueo mentis nostra triticum eximium, ut pura simila exeat: lectio quippe modum similis meditatio sequi solet, inquit D. Bernardus^a, de quotidiana lectione aliquid quotidie in ventrem memoria dimittendum est, quod fidelius digeratur, & rursus reuocatum cerebri ruminetur, quod proposito conueniat, quod intentioni proficiat, quod detineat animum, ut aliena cogitare non libeat.

4.

a ad Frat. de
Monte Dei.

b ep. 40.

Qui quidem piæ lectionis fructus, ut nobis constet, gemina cautio adhibenda est. Prima, ut animæ nostræ ager prius subigatur præparaturque, quam coelesti illo semine conseratur, ne si horreat spinis, aut saxis sternatur; hoc est, si occupatus inutilium cogitationum vegetet, vel obduruerit prauæ consuetudinis vsu, velique etiam deinceps obsurdescere ad vota diuini agricultoræ sementem illam spargentis, nihil protus metat. Sobrios mentibus & auribus omnino credenda est lectio; alioquin ante carnem disciplina studiis edomitam & mancipatam, aut spretam & abiectam facili pompa & circinam, indignè ab impuris lectio sancta præsumitur. Contaminatur ergo sanctitas huius seminis, nisi idoneo solo mandetur; quia lux incassum circumfundit oculos cacos, vel clausos; ita animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei; stultitia enim est illi, & non potest intelligere. Hæc ferè ita se habent: si tamen aliquando (quæ est virtus piæ lectionis, atque huius sermonis vis, ac serentis potestas & scientia) ut duritiem omnem tumpat, obliuetetur inter vepres & faxa, ac centeno fœnorè fructificet. Altera admonitio tradi passim solet ab rerum Alcetarum peritis, ut cibus piæ lectionis non audiūs ingeratur; sed quiete, sedate, atque etiam interruptere sumatur. Omnino si aliis in rebus præcipitata lectio reprehenditur, ac librorum helluones minus probantur: multò caendum id magis, vbi potius studetur affectui, quam intelligentiæ. Nihil ordinatum est, quod præcipitatur & properat, inquit Seneca^b, pij isti libri præsertim adhibentur ad mentis sanitatem, & emendationem vitæ. Quotus vero quisque est, qui Medicum sibi desigat in transcuſu tantum suos ægros videntem, & festinè lectos obambulantem, quasi non vacet, & aliis rebus magis seriis occupatus sit? Ludic in salute nostra quisquis hoc facit; talis festinatio circulanti aptior est, quam rem magnam & seriæ tractanti. Ac si alterutrum eligendum sit, tarditatem malim; facilius enim insidit quod expectatur, quam quod præterulat. Tradere homines discipulis præcepta dicuntur; non traditur quod fugit. Quæ oratio sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet, remedia non profundit nisi immorentrur. Lenienda sunt quæ me exterrant, compendienda quæ irritant;

unt, discutienda que fallunt, imbibenda luxuria, corripienda auaritia: quid horum raptim potest fieri? Igitur tantum festinandum, ac tantum piæ lectio-
nis sumendum est, quantum mens confidere poterit: satius est legere
tacitum, quam festinare. In aliis libris facilius hoc vitium tulerim, in
istis haudquaquam. Quapropter altè in animo sedeat nectarei Docto-
ris saluberrimum documentum. *Hauriendus est sepe de lectionis serie affe-*
tus, & formanda oratio qua lectionem interrumpat, & non tam impedit in-
terrumpendo, quam purior em continuo animum ad intelligentiam lectionis resti-
tuat. Quibus verbis & moram hanc quam præscribimus commendat, &
modum interpellandæ lectionis admodum salutarem indicat, videlicet
orationem, cui monito iam olim præiuerat D. Hieronymus^a, Orationi a ep. 18.
lectio, lectioni succedat oratio, & breue videbitur tibi tempus quod tantis rerum
varietatibus occupatur. huncque morem fuisse Origenis testatur. Orige-
nes diebus ac noctibus hoc egit, ut lectio orationem exciperet, & oratio lectio-
nem. Quid nos vengris animalia tale unquam fecimus? quos si vel secunda hora
legentes innenerit, oscitamus manu faciem defricantes, continemus stomachum, &
quasi post multum labore mundialibus rursum negotiis occupamur. quæ
D. Hieronymi verba, & factum Origenis, licet indicent longiorem mo-
ram interruptæ lectionis orationis gratiæ, longiorem, quam quæ à li-
brum tenente, & legente potius, quam numini supplicante interponi
*solet; tamen hæc lectionis & orationis temperatio & vices quantope-
re prospicit, satis declarant; quæ cum Deo familiaritas, atque ultro citro-
que colloquia non possunt non esse incredibiliter suauia, atque utilia,*
*iuxta illud Albini Flacci Alcuini^b; *Lectio assida purificat animam, timo-*
rem incutit gehenna, ad gaudia superna cor instigat legentis. Qui vult cum Deo
semper esse, frequenter debet orare, & legere; nam cum oramus, ipsi cum Deo lo-
*quimur; cum vero legimus, Deus nobiscum loquitur.**

D. Bern.

b l. de virt. &

vit. c. 5.

Prætermittóque alia præcepta ad fructuosam lectionem piorum li-
brorum, quæ apud mysticos Theologos passim obuiā sunt: cuiusmodi
est istud promptum ex eodem narthecio Clareuallensi, de quo iam su-
præ aliquid accepimus. *Certis horis certa lectioni vacandum est, fortuita*
enim & varia lectio, & quasi casu reperia non adficat, sed reddit animum in-
stabilem, & leuiter admissa, leuius recedit à memoria: sed certis ingeniis immo-
randum, & assuefaciendus est animus. fastidientis stomachi est multa de-
gustare. item & istud, Diffitilium lectio scripturarum fatigat, non reficit tene-
riorem animum, quod quidem licet sanctus Doctor le quatur de animali,
& nouo homine in Christo, cui ex eiusdem consilio & verbis melius &
*titius proponuntur legenda Redemptoris nostri exteriora, & ostendi-
tut in eis exemplum humilitatis, prouocatio charitatis, & affectus pie-
tatis, & de Scripturis sacris, & Sanctorum tractatibus moralia quæque,*
& planiora: tamen & in hac parte sancta simplicitas hominum maximè
subtilium, & eruditorum, diuino Numini acceptissima est, & ipsis etiam
*perutilis. D. Thomas Aquinas quantumvis lynceus, & qui omnes diffi-
cultatum recessus facile peruersisset; non difficilem & arduum, sed pla-*
num librum ad pietatis incentiuum sibi delegerat, videlicet sanctorum
Patrum vitas, de quibus quotidie aliquid lexitabat. Proinde qui stylo,
vel sensu, vel rebus difficultatem faciunt legenti, non ita prosunt, quia
quo

5.
Vide Hiero-
miam Dre-
xelium Ni-
cetæ l. 2. c. 3.
S. Bern. ad
Frat. de Mô-
te Dei.
Ibidem.

quo attentior est mens in rebus obscurioribus, & sublimioribus percipiendis, eo voluntas est tardior: exhauriuntur enim animæ vires, & minuantur, hac contentione distractæ, & occupatæ. Dictum sibi putabat, quâ erat modestiâ, Angelicus Doctor, quod D. Bernardus de tyrone dixerat. proponenda sunt ei gesta & passiones Sanctorum, vbi nec laborandum ei sit in serie historiali; & semper aliquid occurrat quod Nouitij animum excitet ad amorem Dei, & contemptum sui.

6.

a ep. 106.

b sup.

c l. 6. str. c. 8.
d l. 1. c. 4.Ludouicu^s
Granatensis
de hoc ar-
gumento pîè
& utileiter in
Introd.d S. Chrys.
hom. 3. de
Ezaro.

Ex eadem nardina apotheca est & aliud singularis virilitatis, & quod antiquissimum esse debet hominibus in studio literarum occupatis: nimur ut in animum suum inducant, idem propositum esse debet legenti, quod scribenti, id est, quemadmodum auctor velle præfertim debuit moribus prodesse; ita qui legit velle præcipue debet in vera virtute proficere. *Non vita, sed schola sapientiæ discimus*, inquit Seneca^a; quæ ratio descendæ eius scientiæ quæ tota ad mores refertur, sanè præposta est, & peruersa, *In omni scriptura tantum distat studium à lectione*, quantum amicitia ab hospitio; socialis affectio à fortuita salutatione: si in lectione Deum querit qui legit, omnia quæ legit cooperantur in bonum. Et captiuat sensus legentis, & in seruitutem redigit omnem lectionis intellectum in obsequium Christi. Quisquis in pia illa lectione eruditio quæret studiosius, quamvitæ sanctitatem, perturbato ordine leget, atque ad proprium profectum minus utilest: ac illud etiam sequetur, vt sâpe minus intellecturus sit quæ leget; quo enim spiritu tales libri (sicut de Scripturis dixit Bernardus^b) facti sunt, eodem legi desiderant. Virtus non ea solum mente discenda est, vt sciatur, sed (quod apud Stobæū dixit nescio quis è veteri sapientium coetu) vt possideatur, & exerceatur; rerum enim præclarissimarum non tam scientiam, quam usum sectari debemus. hic est modus tenendi libros illos, quorum argumentum veram cum pia sciencia inserviat esse, dixit Clemens Alex.^c siue, vt Minutius ait, qui docent non habitu, & verbis sapientiam præferre, sed mente; non eloqui magna, sed vivere. Denique, qui scientiam Sanctorum, vt cecinit regius Vates, siue, vt Siracides loquitur, scientiam salutarem complectuntur. Manum de tabula: vereor ne propositæ breuitatis fines transeam, ac mittam falcem in alienam messem. Relinquamus ista mysticæ philosophiæ Professoribus, siue (vt loquuntur) spiritualis vitæ Magistris, de his in schola affectu disputantibus: nemo illorum hoc argumentum intactum relinqnit; quia piorum librorum lectio hand postremum locum tenet inter adiumenta ad Christianam & Asceticam perfectionem consequandam. Grande & diffusum sensu licet pauculis verbis comprehensum pia, seu spiritualis lectionis elogium oris aurei pater tibi suppeditat. Tanta sunt, inquit^d, tam frequentia quæ veliam accepimus ab hostibus nostris vulnera, vel quæ quotidie in nos torquuntur a malo dæmonie spicula, ut vix sit quo tegere nos possimus, nisi configiamus ad pios libros. En ipsa eius verba, ἡ τὰς δέντρα τὸν πόνον εὔχεται αὐτοῖς ποιεῖσθαι μεταμόρφωσιν, non enim fieri potest, non, inquam, fieri potest, ut quisquam salutem afferatur, nisi perpetuò versetur in lectione spirituali. Indat huic capiti cotonam idem Chrysostomus gemmeis his verbis ad lectionis (vt ipse loquitur) spiritualis commendationem. Quemadmodum arma regalia repulsa etiam si nemo fuerit qui possideat; tamen illi quib

qui habitant in adib⁹ ubi reposita sunt, multam probent custodiam ac tamen: sicut fuerint libri spirituales βιβλία πνευματικά, illine expellitur vis omnis diabolica: ipse autem per se librorum affectus segniores nos reddit ad peccandum.

Iam liquet (puto) qui libri referendi sunt in hoc armarium; haud illico quidem illi, quos pio aliquo titulo inscriptos videris: in multis enim qui meram pietatem in fronte præferunt, nihil aliud interdum reperies, quam phaletas linguae vendibilis, & inanis curiositatis nundinas: & his si in hoc Museo locum habebunt, is esse debet inter Philologos, vel Rhetoras. Alij libri pia, sacra, & diuina argumenta ita tractant, ut intellectum potius informent, quam voluntatem; atque ex propria ratione & instituto in sola cognitione stant. Et hi inter Theologos, vel controversiarum Ecclesiasticarum disceptatores, vel Scripturæ interpretes, aliosque id genus censentur: at mystica ista Theologia longè diuersa est a speculativa; nec continuo ut quisquis in hac excellit, excellit pariter in illa; ac utriusque descendæ alia & diuersa ratio est. Nam sicut speculativa, sive scholastica intellectum præcipue perficit, & mystica, sive affectiva voluntatem; sic illa speculator diuina, hæc amplectitur: illa tanquam auditu cognoscit Deum, hæc quodammodo odoratur, & degustat; illam docet lectio, hæc vnoctio: illa discitur in scholis, hæc in secreto diuinæ contemplationis, & Spiritus sancti magisterio. in illa cognitionem interdum affectus excipit, in ista pius mentis in Deum affectus alteri cognitioni bonitatis diuinæ præit, cámque scientiam velut dirigit, & intellectum erudit, qui quodammodo foris stans ipso voluntatis gustu & experimento summæ bonitatis dulcedinem agnoscit, iuxta illud regij Vatis, *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus;* quemadmodum percepta cibi alicuius suavitate qualis quantitave ea sit intellectus postea agnoscit. Plura de utriusque huius Theologiae natura & discrimine Ludouicus Gratenensis^a suo more neruose & sapienter. Hæc occasione piorum & asceticorum librorum dicta sunt, quorum verus usus est, si umquam quisque pingat actibus paginam quam legerit, quemadmodum de sancto Epiphanio refert Ennodius^b. Caput istud de libris piis & asceticis legā circumscribat D. Hieronymus^c, nihil nobis prodest omnium rerum eruditio, nisi Dei scientia coronetur; & gemmam hanc de imperatoria daethyliotheca pro symbola conferat Constantinus^d pereia απόστολος, non infirmus neque imbecillus clypeus est scientia eorum rerum, quæ Deo gratae sunt; ea porro è sacris, piis, & asceticis libris præcipue eruitur.

7.

Psalm. 33.

a conc. 2. de S. Francisco.

b in vita Epiph.

c ep. 12.

d orat. ad sanct. cœt.

e 12.

C A P V T   X X I I I .

Armarium vigesimum tertium.

Eius inscriptio.

C O D I C E S   M A N U S C R I P T I .

A Qua quæ in suo fonte hauritur, dulcior, clarior, & purior esse consuevit: idem euenire solet libris, quibus magnam commendationem accersit, magnamque fidem & opinionem integritatis conciliat vetustas & propria manus Auctoris. ideo ab omni æuo doctorum virorum mos fuit & receptus usus, ut magnificiant Codices manuscriptos, præsertim si sint ipsum (ut loquitur Martialis^a) Archetypum. D. Hieronymus^b testatur se Pamphili Martyris scripta ipsius manu notata custodire, atque anteferre omnibus Crœsi thesauris. Radarus noster^c air se accepisse ab iis qui viderant, Basileenses ostendere sanctum Athanasium ipsius manu scriptum; quod ramen haud ita facile se credere dicit, cum charta ex linteolis recentiore inuenio confecta dicatur. Hercules Ciefanus in vita Ouidij memorat Isabellam Pannoniæ Reginam ostendisse Angelio Bargæo nobili Poëtæ calamum Ouidij argenteum haud multò antè repertum in quibusdam ruinis cum hac inscriptione, *Ouidij Nasonis calamus*. Ptolemæus Philadelphus non prius alimenta suppeditauit Atheniensibus laborantibus annona penuria, quam sibi tragediarum Sophoclis, Euripidis, & Æschyi autographorum potestatem fecissent, pro quibus tamen præter vestigium immunitatem, quindecim talenta iis oppigneretur, & eadem postea cum ex scriptis exemplaribus eis dono dedit, eiusmodi monumenta auctoris calamo sui notata, vulgo plurimi fieri solent, *Ac illi pretium facit litura*. Dictys Cretensis sex libros à se conscriptos de bello Troiano moriens secum sepeliri iussit, iisque postea in Gnosso civitate per terræmotum sepulchro aperto inueniti sunt. in simili ferali arca libros Numæ Pompilij de iure Pontificum & Philosophia reperitos Plutarchus refert: item in obscuro antro in quo Mercurij Triformi corpus humatum fuerat, reperta est inter ipsius manus tabula illa smaragdina quam scripserat *œci ð zygas*. Idiographum Virgilij, id est, librum ipsius manu scriptum, de quo Gellius^d, quis non magni estimet? Lotharius Imperator Innocentium II. Pontificem reducens, & Rogerium Siciliæ Regem qui Anacleto II. Antipapæ fauerat, bello persequens, Salernum bello mari oppugnabat. Pisani quadraginta sex tritemes omniibus rebus instructas eisdem lictoribus admonentes infestam omnem oram maritimam habuerunt. Pridie Nonas Augusti cum adorti Amalfi essent, urbem primo impetu expugnatunt: ex omni autem præda urbis nihil nisi rem vinam eximij loco beneficij à Lothario perierunt. Hoc fuit iuris ciuilis Pandectarum volumen olim à Iustiniano Imperatore conditam, & priscis admodum literis exaratum;

quod

a ep. 10.
b de script.
Eccl.

c in ep. 10.
Mart.

Melch.
Guilland. I.
de papyro.
Henr. Sal.
multus ad
Guidonis
Pancir. I. I.
Mart. 16.

d 1.9.c. 14.
Sigan. I. 11.
reg. Ital.

Calcas de
caus. cor-
rupt. artium.
Brassicanus
præfatione
in Salua-
num.

Panormit. de
reb. gestis
Alphoni.

2.
Æmilius I.
io.

quod in hanc diem Pisis Florentiam translatum, ibi magnâ, ut ita dicam, religione seruatur, tanquam remedium infinitorum errorum, i quibus ita scatent libti iuris, ut plerûque nullns à doctissimis, vel ingeniosissimis elici possit sensus. Veteres illi codices vulgo libri Pisani dicuntur. Amo Ioannis Capnionis Pforcensis singularē erga libros voluntatem, cui p̄r̄ literatio instrumento res aliæ quæ vulgo experi solent ab hominibus, minimi momenti instat fuerunt. Missus est aliquando cum aliis, Legatus ad Cæsarem Fridericum tertium ab Eberardo Barbatu Principe VVirtenbergensi; Capnion cùm sibi, quemadmodum & legationis sociis, oblata essent lauria phialæ aureæ, equi magnificè strati, & alia id genus, vna solum antiquissima Biblia Hebraica eleganter scripta accepit, eaq̄ie pluris fecit, quām vllum aliud munus quantumlibet autem ac imperatorium. Eādem erga literas propensione, atque manuscriptorum Codicū estimatione Alphonsus Aragonum Rex extruendæ Bibliothecæ admodum solicitus recepit à Cosmo Mediceo Florentinorum Princeps, quas dono offerebat Liuij decades; idēmque à Venetis summi muneris loco brachium Titi Liuij obtinuit; vt in auctoritatibus publicis Patauij prescriptum est.

Non erit abs re confirmare duobus exemplis quantum pondus insit ad faciendam fidem, & quanta auctoritas archetypis codicibus, vel iis voluminibus, quæ sunt finitima temporibus Auctoris omniumque vestitissima. Eugenio quarto Rom. Pont. habitum est Florentiæ Concilium, cui Græcorum Imperator Ioannes Palæologus interfuit, & in quo Græci cum Latinis de processione Spiritus sancti disputatione. Latini allata iam olim Constantinopoli exemplaria Græca Athanasij, Cyrilli, Didymi, Chrysostomi, atque in primis magni Baslij è Bibliothecis Italie prompta protulere, quibus euicerant Spiritum sanctum ab utroque procedere: Græci exemplaria producta criminari, ac vitiosa esse dicitare: sua ipsos promere Latini iubent: aliquot illi quidem proposuere, verum ea variæ lectionis; alia à Patre filioque procedere, alia à Patre, nec postea quidquam addebant. cūmque Imperator multa se huiusmodi in Græcia habere diceret, Cardinalis Julianus Cæsarinus sapienter respondit: Cūm Maiestas tua sciret in certamen sibi suisque descendendum, oportuit arma non domi relicta, sed in campum allata. Vides quanti momenti fuerint vel ipsa autographa, aut vetustiora exemplaria. Non ita pridem singulariter in Christo gauisus sum, fuitque mihi vehemens incitamentum & stimulus ad ea accurate implenda, quæ institutum Societatis IESV à me postulat. In regia MSta Bibliotheca S. Laurentij Escorialis est autographum exemplar operum sanctæ Teresiæ ipsiusmet manu scriptum, quod ego & vidi & tenui. Capite vigesimali etano hac scripta sunt, quæ summâ fide totidem ferè verbis in Latinum sermonem conuersa tibi exhibeo. *De hominibus ordinis Patris illius, qui est Societas IESV, toto ordine congregato res magnas vidi: vidi eos in cælo manibus aliquoties candida vexilla præferentes: alias res, in qua, de illis vidi valde mirabiles; quamobrem ordinem istum magna veneratione prosequor, quia cum illis multum egi, & animaduerto eorum vita rationem eum in rebus quæ mibi à Domino significata sunt, consentire.*

3. Cæterum licet primigenia volumina, cuiuscumque tandem illa generis sint, postea transcribantur à Notariis, ac deinde typis excudantur à chalographis; tamen nemo inficias iuerit, archetypa meritò censi debere inter Bibliothecarum thesauros, quia sunt monumenta tantorum virorum suam ipsa ex se auctoritatem præferentia, ad quæ prouocari possit in rebus dubiis & controvërsis, quæ de exscriptorum veritate oriri possunt.
4. Alij MSti codices ab exceptoribus descripti nisi eos ipsem et aucto recognoverit, & emendauerit, non sunt tanti apud me, vt eorum cupiditate æstuem. Nam frequenter euénit, vt sint pleni mendis, vtique ab imperitis & mercede conductis seruulis, & non semel inter scribendum oscitantibus & conniuentibus scripti. Secus pronuntio de illis codicibus MStis, qui nünquam prælo typographico subiecti sunt: quamuis enim credibile sit optimum quemque auctorem iam factum esse iuri publici, à quo tempore ars typographica inuenta est; tamen quotidie eruuntur è situ & tenebris inæstimabiles thesauri literarij, qui hacceq[ue] delituerant. hos ego magnificatio, ac velim diligenter conquiri, recognosci, ac prælo mandari à præfectis Bibliothecarum ad Dei Opt. Max. gloriam, & bonum literariæ reip. Plurima literariorum factum velut emortua cadauera iacent in iisdem sepulchris, atque ipsorum auctores virti eruditissimi, quisquis eorum se vindicem præstat, ac vel aborsu editos, vel deinde longa obliuione sepultos ad vitam & lucem reuocat, magnus is mihi est Æsculapius; atque inter heroas literarios meritò numerandus videtur. Quanto id studio præstiterit D. Hieronymus ^a, docet ipsius epistola ad Florentium. huic præcipue geneti manuscriptorum librorum hoc armarium assigno, nisi fortè sit ad id angustius, ac designandum proprium conlaue his codicibus, vt in Biblioteca Regia S. Laurentij Escorialis sapienter factum est; qua de re in fine huius operis dicetur fusiùs.
5. Finis sit huius capitil Photij Pseudoepiscopi Constantinopolitani digna plurium palmarum præstigiatore veteratoria technia, vt discas nō continuò vt aliquis codex obsoletus & cariosus fuerit, situmque & vetustatem tedoluerit, eum re ipsa vetustum esse. Duplex est genus mangonij, alterumque altero nequius; alterum vetustis rebus nouitatem inducit, alterum nouis vetustatem. Venio ad rem. Photius iam decennio Constantinopoli exul, vt Imperatoris Basilij benevolentiam sibi conciliaret, & obtineret redditum, historiam finxit qua Imperatorij stemmatis per stirpes descriptionem (Genealogiam appellamus) deduceret à Tiridate magno illo Armeniorum Rege, si c[on]sue[re]t ac subiectis ad arbitrium nominibus peruenit vsque ad patrem Basilij, eiisque filium talem exortu & nascendi sorte expressit, qualis re ipsa fuit: ac nomina totius familiae imperatoriæ Basilij Imperatoris, vxoris Eudocia, filiorumque Constantini, Leonis, Alexandri, ac Stephani, voce B E C L A S ex siglis, siue primariis literis compositâ indicauit; eique summam felicitatem annos longissimos supra Reges maiores suos præfigiuit. Et quod caput est, ac præcipuus huius strophæ ludus, seriem hanc agnitorum & Imperatorij stemmatis descriptam in vetustissimis membranis
- ^a ep. 6.
- Nicetas in vita Ignatij.
- Constantinus Manasse.
- Baroniūs an. Chr. 878. num. 7.

membranis charactere Alexandrino, atque detractis papyris antiquissimis ex codice peruetusto inuolutam per Theophanem quendam in Bibliotheca palatij depositum. Theophanes idoneus huius fabulæ actor natus eius, edendæ occasionem reperti abs se ingentis illius thesauri Imperatorem certiore facit, negans aut se, aut alium ullum quem nosset, præter unum Photium exalem, posse inuisitatem illam scripturam interpretari. Ad Photium exemplo mittitur. Negavit veterator se haud velle aperire arcanum, præterquam ei quem membrana designaret, nimis Imperatorem: qua se vehementius desiderio sciendi ardore cœpit, ac continuo ludionem ab exilio retrouatum, facile credita commenti interpretatione charissimum exinde habuit. Quam vereor ne hac ætate plurimi haud absimili ludificatione multis mortalibus imponant, qui cum noui sint, & prorsus obscuri, inserunt stirpem suam illustribus familiis, atque Eumæorum nepotes ab heroibus genus suum se ducere mentiuntur, presidio adulteratarum quarumdam chartarum, quibus ipsis nudius tertius vetustatem dederunt.

Non possum tenete stylum quin furfurarios nescio quos Criticos, & morosulos Aristarchos reprehendam, qui in librorum retractatione, & censu se putant cœlo addidisse nouum sydus, vel labem aliquam in sole factam repleuisse, cum voculam vnam nullius momenti addunt, aut demunt, dicuntque: In codice MSto amici mei Titij, vel Sempronij non legitur ac, sed &; non attamen, sed tamen; afferuntque nobis varias lectiones sumilium futilitatum. Gaudeo nostram ætatem incœpisse contemnere archetypas illas nugas, quas nonnulli superiore sæculo putidius captabant. Quis non gemmis chariores habeat plumbeos illos libros Salomonis characteribus, id est, Arabicis Orientalibus antiquissimis cultissimo idiomate in laminis orbiculatis scriptos, multis rerum præteriorum sacris historiis, multis futurarum arcanis prædictionibus refertos, qui Clemente VIII. Pont. Max. & Philippo II. Hispaniarum Rege anno Christi millesimo quingentesimo nonagesimo quinto ab illustrissimo Domino de Castro & Quiñones Archiepiscopo Granateni, labore diutino per altos montis sacri cuniculos & latebras iuxta Granatam inuenti sunt, atque hoc anno millesimo sexcentesimo trigesimo secundo in hanc regiam urbem Madritensem allati. Non possum omittere quod vidi, & miratus sum. Illustrissimus Adamus Cinturion Marchio de Estepa eorum interpretandorum atque intelligendorum studio, non solum duos interpres Arabicæ linguæ peritos aluit, verum etiam eo consilio linguam Arabicam ipse didicit, bis tervè omnes propria manu literis Arabicis summâ elegantiâ & venustate ac labore plusquam Herculeo accuratè transcripsit, atque in Latinum sermonem conuertit. Habuit doctissimus Dynasta in hoc studio æmulum atque amicissimum incentorem P. Petrum Lanselium è nostra Societate, Hebrewæ linguæ Professorem in regiis studiis Madritensisbus, quem mors in hos codices strenuè incumbentem nobis eripuit. hæc è re nata obiter.

6.

C A P V T X X I V .

Armarium vigesimumquartum.

Eius inscriptio.

HEBRÆI, CHALDAICI, SYRIACI,
ARABICI, ÆTHIOPICI.

1. **L**icet non sit mei instituti excurrere longius in commendationem
learum linguarum, quas praefixus titulus indicat: pat est nihilominus suum quoque esse huic armatio elogium, quemadmodum factum
est in ceteris; quod præstabo si prius rationem tibi exposuero Philo-
muse, quamobrem Hebræos, Chaldaicos, Syriacos, Thalmudicos, Rab-
binicos, Arabicos, Æthiopicos libros seorsim à Latinis & Græcis ex
vulgari occidentalium nationum sermone conscriptis codicibus sepo-
suerim, & collocauerim in peculiari armario. Causa est tunc maiestas,
tum raritas, & pretium istorum voluminum; tum commoditas illorum,
qui harum linguarum peritiam sibi compatare volent, aut etiam eas in
Academicis pulpitis tradituri sunt. Licet enim in variis facultatibus
& scientiis editi sint aliqui libri his linguis, iij tamen perpauci sunt, at-
que ut plurimum haud tam leguntur eruditionis, Philosophia, Philo-
logia, Medicina, Matheseos gratiâ, quam per discendarum harum lin-
guarum studio, & ad germanum Scripturæ sensum cognoscendum, vel
ad fidei nostræ mysteria his vehiculis importanda ad regiones orien-
tales; errorésque non paucos earum gentium refellendos.

2. Itaque pertinebunt ad hoc armarium Talmud & Talmudistæ, om-
nes non exiguo numero, Alcoranus, Aucenna, & Auerrois opera Ara-
bica, ité Geographia Arabica, varia Dictionaria Hebraica, David Kim-
hi, & Ioseph Caspi, Pagnini, Forsteri, Auenarij, Marci Márini; Chalda-
ica, & Rabbinica Elie Leuitæ, Syriaca Andræ Masij; Thalmudica R. Na-
than, Pentaglotta Valentini Schindleri Oederani; Arabica Francisci, &
Iusti Raphelengij, & Thomæ Erpenij; Radices Hebrææ Ioannis Lordi-
ni nostræ Societatis; Grammatica Hebrææ Cardinalis Bellarmini, &
Georgij Mayr, item è nostro Ordine, multorumque aliorum, qui has
linguas cum magna laude calluerunt, vel professi sunt, Ariæ Montani,
Genebrardi: Plato Arabicè versus.

3. Paucæ hæc quæ referam debo pia memorie Francisci Boutoni
Sequani, Magistri in Scriptura & Hebræa lingua mei, adeoque con-
scientiæ meæ Præsidis, viri in paucis sancti; necnon virginitatis, doctri-
næ, & Martyrij laureola insignis. Lexicon Hebraicum ingentis omni-
no operæ, sed usus fructusque non minoris, quo quam legitimè vulga-
tus Interpres Hebræum rectum expresserit, quamque Rabbini, & He-
braizantes clancularij Latinæ editionis suffossores aberrarint, accuratè
demonstrat. hoc opus iampridem censorum diligentiam interpellat, vt
edatur. Cogitabat etiam Lexicon Syriacum adiungere bonus Pater; sed
eam

eam publici boni accessionem mors præpropera, & nimius in lambendo & perpolièdo Hebraico Lexico labor subduxit; nam dum nunquam sibi facit satis, immensum laborem vasti voluninis sexies, ut minimum exscribèdi, deuorauit. Cùm Dolæ in Comitatu Burgundiaæ, vbi Scripturam sacram, & linguam sanctam magna cum laude è scholastico suggestu docuerat, atque hoc opus, aliaque scripserat, Lugdunum Galliæ profectus esset, commodioris editionis gratiâ, orta est tetra illa lues, quæ in civitate populosissima bene multas hominum centurias quotidie sternebat. hic se prodidit flagrantissima charitas Patris Francisci, & earum virtutum heroica facta, quas totâ vitâ ad omnium exemplum atque admirationem impensè coluerat. Nam superiores exorauit, vt vñus esset ex lecto illo manipulo, cui iuuandorum ægrotorum prouincia credebar: in quo ministerio inuictissimè & sanctissimè mortuus est. Plura de hoc Athleta Christi Theophilus Raynaudus in manissa ad Indiculum Sanctorum Lugdunensem, vnde hæc totidem ferè verbis exscripti-
mus.

Redeamus ad viam, si tamen diuerticulum hoc fuit: de harum linguarum studio, & peritia quid dicemus? obuium est quod S. Paulus script in hanc rem ad Corinthios, numerans inter *χαροματα*, τὰ ἄλλα γλωσσῶν genera linguarum: quod tum præsertim verum est, quando sunt adiumenta & subsidia ad Dei Opt. Max. gloriam, nostramque, & aliorum salutem procurandam. Si enim plures linguas callere diuinæ mentis munus esse dixerunt sancti Ecclesiæ Patres Ambrosius^a, & Cyrillus^b. Si Ennius ideo dictus est ab antiquis tria corda habuisse, quod tres linguas Græcam, Latinam & Oscam nosset: si Mithridates Ponti Rex amplissimo dignus habitus est imperio, quod viginti & duarum gentium ore, quibus imperabat, loqueretur: si Cassiodorus^c linguarum petitiam nominat *Diadema eximum, & notitiam impreiabilem*; si Philastrius^d *Angelicam gratiam* vocat. Si magnum beneficium est nunquam obsurdescere, contrà ac euenit in aliena lingua quam quisque ignorat, vt est in prouerbio; quid sentiendum de illius linguae cognitione, qua eloquia diuina magnam partem conscripta sunt, vel qua Seruator noster est locutus, & Beati in cœlis æternum locuturi; quæ tot habet mysteria, quot literas, quot apices, quot puncta; vnde veritas in suo foite hauriatur, quæ ex seâ plena est augustæ maiestatis, quæ reliquis omnibus antiquitate antecellit, quæ εγένετο ἡ ἁγια lingua sancta appellatur; vt pote quæ ab amico numine primum Sanctis indita est, non autem, vti reliquæ, ab irato; vel quæ ore Christi, & in titulo Crucis primo loco consecrata, vel quæ maximæ pattis diuinorum oraculorum custos est? Ex his capitibus duci possent eximiæ laudes Hebraicæ linguae, atque eius cognatarum Chaldaicæ, & Syriacæ. Evidem Hebrææ linguae non exiguâ commendatio, & dignitas Principem esse trium insignium linguarum, quibus Sacramentum voluntatis Dei, & beati regni expectatio prædicatur, & regnum Christi scribitur, quemadmodum dixerunt D. Hilarius^e, & Arnoldus Abbas Bonæuallis^f de Hebraica, Græca, & Latina lingua loquentes, de quibus intelligendum est illud D. Augustini^g monentis, accendentem ad interpretationem diuinarum Scripturarum oportere

4.

a in 1. Cor.
13.
b 1.7. contra
Julian.

c 1.1. ep. 1.

d de hæres.

e prol. in Ps.
f tom. 1. Bibl.
vit. PP.
g l. 3. c. 1. de
doctr. Chr.
Idem de
Hebr. l. 2. c.
ii. & 12.

sere premunitum esse scientia linguarum, ne in verbis locutionibusque ignota bareat.

5. Arabicam verò linguam didicisse quantum profuit cùm lamina Granatenes in monte sancto repertæ sunt Arabico sermone & characteribus exaratæ? Notum est decretum Pauli V. Rom. Pont. præcipientis, vt in omnibus celebriotib⁹ Academiis sit unus Arabicæ linguae professor; videlicet cuius cognitio magnum adiumentum sit ad Orientis plagas, vbi latissimè patet, traducendas ad sanctæ fidei nostræ professionem, & castum veri numinis cultum. Res est præterea plena ingeniae voluptatis & eruditionis, necnon utilitatis nosse etymon plurimum vocum, quibus Mathematici & Medici in sua scientia vtruntur, suaque instrumenta & pharmaca cognominant. Arabes enim duas præferrim facultates, Astrologiam & Medicinam, studiosius & sancè accuratè excoluerunt. Si quos etiam nactus eris libros Æthiopica & Illyrica lingua conscriptos, cuius utriusque in toto Oriente maximus est usus, in hoc armarium illos referes.

SECTIO II.

Alia quadam exquisita ad Musei perfectionem.

I.

PERTINENT ad Bibliothecæ perfectionem nō solùm boni libri omnis generis; verū etiam quædam instrumenta & supellex, sine quibus libri vix satis intelligi possunt, nec quædam scientiæ comparari. item quædam alia, quæ instar librorum sunt, vnde plurima pertinent ad veteres ritus ac historiam intelligendam adiumenta. alia denique nonnulla quibus ingenua curiositas hominis eruditæ delectari solet tanquam proprio pastu animi liberalis. his rebus tribuimus quatuor illa intercolumnia, quæ sunt propinquiora foribus Musei, & quæ è regione orientalium fenestrarum sunt ad Occidentem. In singulis autem vacuis illis spatiis inter pictas columnas, singulos elegantes toreuticos abacos eleganti ferreo instructu, seris, armariis in scriptis & exemplilibus capsulis, atque scriniis (vti mos est) affabre instructos. Primus erit, qui Museum ingredienti dexter ianuæ adiacet; secundus qui ex alia parte oppositus, sinistre; tertius qui primo contiguus, quartus qui secundo. E regione singulorum suis esse poterit erectus pluteus, si videbitur, vel (quod fortasse opportunius erit) oblongi quadrimenta, quæ fungi etiam vice armarij aut arcæ possit.

C A P V T I.

*Abacus primus.**Eius inscriptio.*

INSTRUMENTA MATHEMATICĀ.

Geometrica. Circinus, regula, quadrans geometricus, quadratum geometricum. Radius, quem vulgo Baculum Iacob vocant; triquetrum; circinus proportionis; instrumentum partium; pantometra; norma. Trigonometrum; graphometrum; holometrum; henrimentrum. Radius Latinus; instrumenta ad sectiones conicas Aguilonij, Guidonis, Vbaldi, & Barochij, &c.

Astronomica. Globus cœlestis. Sphæra armillaris. Radius astronomicus. Annulus astronomicus. Astrolabia vniuersalia Ioannis de Rojas Hispani, Cornelij Gémæ Frisiij. Particulare Ioannis Stœflerini Iustingenensis, & Odonis Malcotij Belgæ è Societate Iesv, quibus omnibus terram mobilem cœlo stante in crystallina lamina cælatam subdidit P. Claudio Richardus Regius Professor Marthæeos in Collegio Imperiali Madritensi nostræ Societatis, non quod terram moueri circulariter puret, iund naturaliter sic moueri posse pernegat; sed quod si diuinatus moueretur, gyrationes & conuersiones huiusmodi explicaret lamina illa transparens, terræ circulos continens sub cœlo stellisque consistentibus. Eisdem stellas omnes in crystallo etiam sculptas superaddit duobus hemisphaeriis, ut operationes omnes astronomicæ per quamlibet stellam sicuti in globo perfici possint. Alia etiam adiunxit ac diuersa Astrolabia proiiciendo sphæræ ac terræ circulos in diversis planis, & oculo constituto in verticibus Horizontis, in punctis Solstitiorum adductorum ad quemlibet maximum sphæræ circumflexum, quæ omnia iusto volumine demonstrata breui prodibunt, cum fundamentis etiâ innumera alia Astrolabia proprio Marte adueniendi.

Geographica. Globus terrestris. Circinus valgus. Tabulæ geographicae, &c.

Optica. Dioptræ.

Catoptica. Specula plana, sphærica, cylindrica, conica, conuexa & concava, vñstoria, &c.

Dioptrica. Tubus opticus, vitra concava, conuexa, trigona: perspicilia polygona; specula vñstoria vitrea: instrumentum ad refractiones mensurandas.

Nautica. Versoria, seu pyxis, vel acus nautica: tabulæ hydrographicæ; bolides.

Gnomonica. Declinatorium; horologia portatilia, vniuersalia, & particularia. Annuli, cylindri, & quadrantes horarij.

Mechanica. Libella: perpendicularum: libra: statera; vestis; trochlea: polypastus: axis; in peritrochio: cuneus: cochlea: pancratium: glofocomum: ergata: succulæ, scythalæ.

Hydraulica, & spiritualia. Cochleæ aquaticæ Atchimedis:Syphon dia-betes: Meteoroscopium: Machina Ctesybica: Chorobates.

Musica. Monochordium.

Arithmetica. Calculi; Rabdologi, vel virgulae Neperi: Logocanon.

C A P V T II.

Abacus secundus.

Eius inscriptio.

N V M I S M A T A A N T I Q V A.

1.

Qvia Museum debet esse promptuarium omnis ingenuæ voluptatis, atque multiplicis eruditionis thesaurus; ideo antiquitatis studiosi iure me reprehenderint, nisi armarium vnum attibuerim sigillaribus numis iconicis & symbolicis, in quibus veteres urbana sua facta & castrensis insculpebant; præferrim cum Plinius haud obscurè significet olim mores fuisse ex auro, argento, aut certè ex ære (vt ego quidem reot) *nummario* dicare in Bibliothecis illos, *quorum immortales anima in ipsis locis locuntur*. Si nihil foret in illis numismatis præter metalli pretium, & vestigium inutile meræ antiquitatis, non magnopere illa desiderarē: at quoniam ex eorum consideratione & intelligentia antiquarij multa discunt, putauerim proprium locum huius antiquitatis numariae esse Musea.

2.

Vèrè & sapienter; quisquis hæc sigillaria numismata dixit esse *expressas historias*, longè melius, quam quæ calamo exprimuntur in chartæ foliis; atque esse velut *oculares indices factorum heroicorum fideliores conscriptis historiis*, quod hæc priuatis hominibus scribantur, haud raro præpostere affectis, & audacter mentientibus; numi verò auctoritate publica & consulto senatus, vel iussu Principum cudentur: proinde manifestum est, eos qui se exercent in hac antiquitatis palæstra, longè certius & felicius historiæ veritatem indagare & nancisci. Sunt etiam in illis frequenter expressæ leges & senatus consulta, vnde non exigua utilitas obuenit iuri & rei politicæ studiosis: in illis omnium veterum Deorum imagines, non leui poëticæ & philologicæ facultatis adiumento. In illis miræ species arborum, animalium genera incognita, herbarum, florum, aliarumque rerum naturalium mirabiles formæ, quibus Physiologorum obseruationes pulcherrimè locuplerantur: in illis omnis sacrificiorum apparatus, ludorum, bellorum, triumphorum, tripodes, aræ, liti, thensæ, lectisternia, dedicationes, crateres, sympula, Pontificum vestes, acerræ, vexillorum, armorum castrorumque multiplices formæ; prælia, victoriæ, spolia, triumphi, trophyæ, coronæ, ouationes, currus triumphales, congiaria, donatiua, viscerationes, Circenses ludi, theatrales, & reliqui; sepulchra, Mau索æ, apoteoses; omnium mensurarum genera, frumentariæ tesserae; coloniæ, municipia, prouinciae, lustra, vrbium initia aliisque innumerabilia, de quibus Chrono-

Chronologorum & Philologorum scientia disputat: in illis virtutum & vitiorum icones, de quibus morales Philosophi: in illis gentes & agnationes integræ, & singularium illustrium personarum nativus oris habitus & conformatio velut mutæ & tacentis naturæ vox: atque (vt uno verbo absoluam) præter liberalem & honestissimam voluptatem quæ in eiusmodi rebus trahendis & cognoscendis percipitur, accedit ad varias artes & scientias fructus haud exiguus. Hubertus Golzius meritò deflet barbariem inductam à Gothis, Hunnis, Vandalis, Alanis, Longobardis, qui omne artificium & elegantiam perdiderunt, & hæc velut sacrosanctæ antiquitatis monumenta magnâ congerie constata incredibili bonarum artium damno obsoleuerunt. Franciscus Gualdus Ariminensis, miles S. Stephani, & Leonis XI intimus Cubicularius, plurima Pontificiorum diplomatum signa plumbea antiqua quæ in privato suo Museo habebat, in Vaticanam Bibliothecam, ne interirent, transtulit; aliqua incisa exhibentur tomo secundo de vita & rebus gestis Pontificum & S.R. Ecclesiæ Cardinalium pag. 1993. Alia item ad eosdem Romanos Pontifices spectantia ex suo Museo deprompsierunt Franciscus & Brutus Gottofridi Patrij Romanj, quorum interpretationem ibidem habes pag. 1995. & sequentib. Studium harum rerum & peritia saltem mediocris hominem eruditum prorsus decet, & perquæ honestum est si earum notas & sigla facile interpretari possit, ac veros nummos ab adulterinis discernere.

Maximo numero eius generis numismata solent frequenter repetiri in vīnis condita, vel in armariis parietariis inclusa, vel in veterum ædificiorum fundamentis sepulta, vel etiam temere proiecta in vineis & agris; præcipùè in illis vībibus, quæ vetustate, & habitatione prisorum Romanorum nobiles sunt, cuiusmodi est Bibraæ, sive Augustodunum Æduorum, Vesontio-sequanorum, Lugdunum Galliæ, & aliæ vībes; vbi vix paulo altius effodere humum possis, aut solūm eruderat; quin illico in talia permulta incidas.

Dignum est sc̄itū quod Ioannes Funicus ^a, seu (vt Delrio scribit ^b) Stumpfius in Chronico Heluetico refert. Leonardus nescio quis ingenio simplex & voce balbus, sartoris cuiusdam filius, Lienemannus vulgo dictus, incertum qua arte cryptam illam quæ Augustæ Rauracorum patet ingressus, & ulterius quam vlli alij vñquam potuerat, progressus miranda quedam spectra referebat. Cereo accesso in cryptam descendit, ac primò transit per ferream portam, inde ex vna concameratione in aliam, atque etiam in hortos pulcherimè virentes. Narrabat in medio aulam magnifice ornatam videri, & virginem formosissimam pube tenus, aureo diadematæ caput cinctum, crinibus solutis, inferno in horridum serpentem desinentem, à qua manu ad scrinum ferreum deductus est. Scrinio duo molossi nigri incubabant, & terribili latrato arcebant accedentes. At virgo minabundæ similis eos compescuit. Tum ratiuum fasce quem collo alligatum gestabat, soluto, arcam reclusit, & inde omnis generis numismata aurea, argentea, ærea deprompsit: quorum non pauca ostendebat sibi à monstrosa illa virgine donata. Addebat Lamiam illam serpenteram sibi dixisse, regio se ortam stemmate diris

3.

4.

^a Ioan. Funicus.
in Chron.
Helu.
^b l.z.q.12.
de disq. mag.

carminum imprecationibus in tale monstrum mutatam, neque aliam recuperandæ pristinæ formæ rationem superesse, quām si quis illibati pudoris adolescens ter sibi daret osculum; liberatori verò pretij loco cesserum omnem thesaurem qui ibi esset; post geminum osculum tam horrendum in modum exilii spe & desiderio oportet libertatis, tam vesanos gestus edidit, ut miser paurore propè enectus, & metu ne ab empusa tortuosa laniaretur, aufugerit. Deinde à quibusdam ganeonibus in popinam deductus, postea nunquam reperire cryptam, nedum ingredi potuerit. Magisne fuerit, an sui haud satis compos, non statuo: latuam illam, & geminos molosso fuisse malos dæmones custodes thesauri, facilis coniectura est: numismata verò à monstro accepta non difficile negauerim, vtique numinis permisso factum; sed enim verò nolim tanto periculo eiusmodi symbolicis numismatis hunc abacum implere.

—Timeo Danaos, & dona ferentes.

hostium dōpa, dōpæ.

Celebre est in Italia antrum illud Mantuanum quod *Specus Domine appellatur*; de quo frater Hilarius de Coste ^a ex Ordine Sancti Francisci de Paula hæc habet. Isabella Herculis secundi Ferrariae Ducis e nomine primi, & Eleonoræ Aragoniæ coniugis filia, & Francisci Gonzagæ Mantuæ Marchionis vxor, Federici Mantuæ Ducis primi mater, magnanima, docta, singularium rerum & exquisitarum in primis studiosa, suæ illins eruditæ curiositatis monumentum reliquit in cella quadam subterranea excavata in ipsa rupe, doctas veteris temporis numarias reliquias, quas ex variis locis quæ vel ipsa peragraverat, vel vnde eas magno pretio coëmptas Mantuam ad se adferri curauerat, hoc genere literiarum deliciarum mirificè delectata. Isabellam hanc Carolus V. Imperator inter suæ ætatis Principes feminas singulariter laudauit. Ioannes Iacobus Chiffletius Eques, Medicus Cubicularius Regis Catholici & Serenissimæ Infantæ Isabellæ Claræ Eugeniæ, philologus & scriptor plurimæ ac reconditæ eruditionis, Museum habet antiquitatibus istis numariis, quarum peritissimus est, nobile.

C A P V T III.

Abacus tertius.

Eius inscriptio.

ERUDITA RVDERA PRISCI TEMPORIS.

I.

Est nunc Brisei quem venosus liber Acci,

Sunt quos Pacuiniisque, & verrucosa moretur

Antiopa arumnis cor lactificabile fulta.

Sunt (inquam) qui tum maximè se disertos putant & elegantes, si
reuocent

reuocent in usum obsoleta quædam verba, eaque suæ orationi tanquam gémas illigent, dicantque cum Lucretio, *Terrai frugiferai*: sunt quibus nullus propè panis sapiat nisi mucidus; nullum vinum nisi fugiens; nulla caro nisi marcorem redolens; nullum oleum nisi vetus, & in vnguentum degenerans; nulli fructus nisi condititij; ac tum demum se loqui putent, si orationem suam vermiculent Ennianis vocibus, aut duodecim Tabularū desuetis loquendi modis; si usurpent aliquod dictum exaratū in falce Saturni, primásque atque inconditas Romuli voces replicent.

2.

Quod multi faciunt in stylo & verbis, plurimi quoque facere consueverunt in rebus: usque adeò enim amant rudera antiquitatis, ut si quid eius generis nocti fuerint, illud cupidissimè sectentur, tractet, & in sanctiore sua cella inter suas delicias reponat; non quod semper antiqua præstent recentibus, sed quod res antiquæ cuiuscumque pretij & valoris sint, videantur esse consanguineæ heroicorum temporum, & proinde sacrosanctæ ac plenæ venerationis; rubiginem ipsam amant, inductum situ muscum, & quidquid retinet aliquod vestigium priscæ æratris, illud in primis venerantur. hoc studium dummodo modus adsit, non displicet: imò similibus rebus asseruandis haud grauatè abacum unum in hac Bibliotheca attribuerim: adeò vt si nactus fueris quædam præcipue, de quibus frequentior solet esse inter doctos mentio, vel etiam controversia, ea hic recondas. In hoc genere sunt lacrymatoria phialæ antiquorū, veræ purpuræ aliqua lacinia, hoc est, particula panni infecti sanguine muricis, aut purpuræ piscium; fibularis nobilium Atheniensium cicada; lunula in senatorio astragalo; aliquid æris Corynthij, cortina, vel tripus delphicus; soccus cornicus, tragicus cothurnus; Ciceronis Hermathena; Epicteti Philosophi lucernula fictilis tribus drachmarum millibus vendita: Theodosij lucerna quæ se sua sponte accendebat, ac miro artificio affundebat oleum, ne sacrorum librorum legendorum studiofissimus Princeps ullum è familia noctu excitaret. Calamus Dionysij Carthusiani, quo uno omnia sua opera scripsisse dicitur.

Lucianus Sy-
rus.
Niceph. I. 14,
c. 3.

Huius loci præcipue erunt quædam singularia quæ ad libros, vel priscam & exoticam scribendi rationem pertinent; cuiusmodi sunt, cortex arborum antiquo more literis exaratus; ceratæ tabulæ; styli ossæ, vel ferrei; pugillares citrei, eburnei, cerei membranei, encaustum Imperatorium, volumen prisci moris circumplexatum bacillo, vel cylindro cum umbilicis & cornibus eleganter pictis; lintei libri veterum; plumbeæ lamellæ; volumina plumbea, siue charta plumbea; syndones ubi Indi scribebant, ut est apud Philostratum^a; Palimpsestus charta memphitica, Augustæa, quæ regia est Catullo, hieratica, quæ solis sacris literis seruiebat; Thebaica, literè solida materia fabrefactæ, pueros legere docendi gratiâ, de quo more est elegans illud monitum D. Hieronymi ad Lætam^b: Fiant ei literæ buxeæ, vel eburneæ, & suis nominibus appellentur; ludat in eis, ut & lusus ipse eruditio, & memoria nominum in canticum transeat; sed & ipse inter se crebro ordo turbetur, & mediis ultima, primis media miscantur, ut eas non sono tantum, sed & usu nouerit. Affine est istud Quintilianic^c, Ad discendum irritanda infantia gratiâ eburneas etiam literas

3.

Front. I. 3.
c. 13.
Plin. I. 13.
c. 11.
Nero apud
Suet. c. 20.
a in vita
Apoll.
Turn. I. 5.
c. 11.
Stat. I. 4.
fylu.
b ep. 15. I. 2.
c. I. 1. c. 1.

Auson. ep.
92.

Porta 1.2.
c.2.1.
a l.17.c.9.
ex Lysandro
Plutarchi.

Herod. in
Melpom.

Ramus 1. 2.
procem.
mathem.
b col.vla

Salazar de-
Mendoça 1.
3. c. 1. de ori-
gine digni-
tatum secu-
larium Ca-
stellæ & Le-
gionis.

rum formas offerre notum est. Hermiones zonæ textum ἔλεγον; Phylacterium Pharisaicum lege inscriptum; vestis parthica item literis picta; autographa, vel apographa quarundam priscarum epistolarum encyclicarum, formatarum, systaticarum, & aliæ id genus olim varijs ex causis ab Episcopis ad diuersos scriptæ; laureatæ literæ missæ ad Senatum à viatoribus; sagittis exaratæ epistolæ; laconica scyrale, de qua Gellius^a; hieroglyphicæ literæ Ægyptiorum; exceptum aliquod, vel instrumentum siglis notatum; suffragatoriæ tabulæ ad antiquandas, vel admittendas rogationes; tesseræ militares scriptæ, frumentariæ, numerariae, hospitales, lusoriae; sigillum Augusti sphinge incisum, vel Gentilitium Galbae cane è prora nauis prospexitante figuratum; scyphi Homerici versibus inscripti; spongia deletilis; calamus Demosthenis: Imperatoris Turcarum epistolæ literis aureis Arabicis in linteo scriptæ; Chinensis codex; abacus rationum Romanorum, quem *Tabulam Pythagoricam* appellant; congius antiquus mensura ad multas alias mensuras intelligendas valde utiles; sed quis non rependat auro & gemmis, & siquid his rebus pretiosius est, thotacem illum è lino textilem, quem Amasis Ægyptiorum Rex misit ad Croesum frequentibus ex auto lanque versicoloribus figuris? in eo scriptæ erant eius venationes, quarum singulæ habebant tricenas sexaginta bestiolas, exiles illas quidem, sed quæ tamen conspici possent. Quis non magni aestimet librum illum quem Toleti anno Christiano MCC XLIII in prædio suo intraconcauum cuiasdam rupis sine ullo fissuræ vestigio Iudæus reperit. Hebreis, Græcis, ac Latinis literis scriptus erat, folia tabellis ligneis similia, magnitudo instar psalterij. Argumentum de triplici mundo ab Adamo usque ad Antichristum; tertij mundi initium ab Christo ordiens sic habet, *Filius Dei nascetur ex Virgine Maria, & pro salute hominum patietur*; quod cum Iudæus legisset, Christianam fidem vñâ cum tota familia amplexus sacro Baptismo tinetis est. Erat autem insuper in eo libro scriptum, Ferdinando in Castella regnante repertum iri. Alphonsi de Spina in fortalito fidei, & alij. Libenter quoque habeam opera quatuor Doctorum Ecclesiæ cā editione, qua primū vñquam edita sunt ab Ioanne Amerbachio. Item primum illud Typographie exemplum quod arte recens inuentâ editum est. Alij fuisse aiunt officia Ciceronis; ita refert P. Ramus: alijs fuisse asserunt libros D. Augustini de ciuitate Dei, & Laetitium; sic Amedeus Salyus in breuiario Christianæ Chronologiæ parte secunda^b. Codex ille textus sacri Euangeliorum in corrice scripti, qui repertus in sepulcro Caroli Magni vñcum eius ensis, & cornu venatorio Aquisgrani. Eiusmodi codex in quo Suetonius descriptus est, Mantua afferuatur. Tabulæ astronomicæ Alphonsi Castellæ Regis, cognomento sapientis, ad meridianum Toletanum ideo ab ipso ordinatae, quod in ea vrbe IX. Kal. Oct. anno MCCXXI. natus esset, sitque Hispaniæ umbilicus. extant etiamnum in Ecclesia Hispalensi, promunturque in solemnieribus festorum, ac supplicationum pompis.

C A P V T IV.

Abacus quartus.

Eius inscriptio.

QVÆDAM NATVRÆ ET ARTIS
MIRACVLÀ.

Quām varia sunt mortalium ingenia & mores. Sicut quibusdam superstitionis (qui vulgō solent esse natura timidi) innocentia nisi in metu non placet ; & vix illa religio nisi circumfusa horrore , & renebris ; nec magis auro & fulgentia eboe simulacra , quam lucos & in ipsis silentia adorant , inquit Plinius ^a. Alij sunt simplices , & minimè mali , qui aliena commenta illico sibi in animum inducunt , nem̄ inducuntur ipsis , vt quidlibet credant ; nec perspiciunt quid in quaque re verum syncerūmque sit ; homines ut plutimum integri , atque ad fallendum minus instituti ; sed tamen deceptu admodum faciles , & versabiliotes cothurno . ita non desunt qui oculis duntaxat fidem habent , hullam auribus ; audaces iniciatores earum omnium rerum , quæ vel habent aliquid admirabilitatis , vel olenit aliquid peregrinitatis : & hi ferè nunquam pedem extulerunt è natali suo solo , fuerūntque in patris laribus assidui . Discant tales increduli , non continuò prout quidpiam est inusitatum & inauditum , ita etiam falsum esse , & incredibile . Pleraque fabulosa esse putauerunt maiores nostri , qui si reuiuiscerent nunc eos suæ incredulitatis pœniteret , puderētque fortassis : sic Plinio & Herodoto multæ commentitiæ narrationes attributæ sunt , & eorum scriptis derogata fides & authoritas , cùm tamen secura sacerula & profectiones in remotas oras suscepτæ quotidie veridicos probent . Quorsum hæc ! Eò pertinent , vt ingenuam curiositatem rerum inusitatrum atque admirabilium siue artis , siue naturæ opera sint , Philomuso commendem , eaque non solum suis oculis videat cùm se dabit occasio ; verū etiam penes se habear , & peculiare illis armariis in Museo destinet , ad quæ prouocari possit , cùm de naturæ , aut artis viribus , vel de authorum fide dubitari contigerit . Est quidam vir nobilis in Gallia eiusmodi rerum adeò locuples , vt ipse Rex Christianissimus Ludouicus XIII. cùm forte esset in ea vrbe ubiis degit , in eius se domum conculerit , liberalem illam naturæ simul & artis tabernacum , vel apothecam visutus ; quâ accurate consideratâ discedens balteum ibi suum reliquit , tamquam symbolum , post illas oculorum epulas & monumentum Regiae humanitatis . Porrò vt melius intelligas , cuius generis sint ea quæ hic referri debeant , afferam tibi quædam exempli gratia , ex quibus facile similiū facies conjecturam .

Altrapæum , siue fulguralem lapidem è foeta nube editum inter fulmina & tonitrua si nactus eris , eum tu hīc asseruato . Petrus de Lancré Curia Burdigalensis Senator , talem ait esse in æde Regia S. Laurentij Escorialis

^a l. 12. c. 1.

2.

Escurialis sex pedes longum missum ad Carolum V. Imperatorem à Guineæ finibus , eoque factum fuisse symbolicum scutum eiusdem Cæsaris.

3.
Anselm.
Bootius 1.2.
c. 3.

Refert ex Rueo Anselmus Bootius Rhodolphi secundi Imperatoris Medicus , & eiusdem Daçtyliothecæ Præfectus , esse adamantes , qui alios identidem ex se progenerent adamantes , atque diuite partu emitantur ; ac dominam Heuerensem ex Luxemburgorum illustri genere duos habere hereditarios , qui alios crebrè producant , vt eos quicumque statis temporib⁹ inruetur , inquit ἀνθρώποι , idest , congenerem sibi prolem eniti palam iudicet . Idem Bootius habere se Achatem scribit haud maiorem vngue medij digiti , in quo est perfectissimus circulus atro colore , quo perfectior exarari nequit ; ac in circuli medio accurata effigies Episcopi mirra redimiti ; cumque ea gemina variè convertitur , varia quoque humanæ imagines apparent . Quis non insatiabiliter spectet hoc naturæ artificium .

4.

Audio in Museo cuiusdam virti ingenuè curiosi esse pisciculum illum qui à Latinis remora , à Græcis ἔχεται dicitur , cui ea vis & facultas à natura indita est , vt ruant venti licet , saeviant procellæ ; imperet tamen furor , virésque tantas compescat , & cogat stare nauigia quibus adhæserit , quod non villa possunt vincula , non anchoræ irreuocabili ponde re iactæ . prorsus digna res quæ in æde mentis & scientiæ indagatoribus rerum naturalium proponatur . Nō alienus erit etiam ab hoc loco Cy nocephalus Niloticus piscis , quem Horus ait diem larratu partiri in vi gintiquatuor horas velut rotati horologij tintinnabulo . Et quoniam de piscibus sermo est , si Nereidem , vel Tritonem , vel Sirenem , aut etiam si sylvestre aliquod monstrum , Satyrum , Faunum , Hippocentaurum , Nympham exhibere possis , quod fecere nonnulli curiosi , qui capta salitaque , aut melle & aromatibus condita diu afferuarunt , illico auctoritatem dares Plinio , & multis auctotorum narrationibus ; quæ vulgo ab imperitis præpropera iudicia ferentibus , fabulosæ putantur ; veteréisque inter Philologos , & Physiologos hodieque teperitam controvèrsiam , vtrum reip̄a eiusmodi animalia aliquando exciterint , momento dirimeres ; atque ipsa editione rei de qua disceptatur , euinceres id genus monstra non esse rem commentitiam , aut nudas dæmonum præstigias ; sed vel lusum naturæ nudam humanam effigiem illis animalibus communicantis , vel humani & belluini concubitus infauustum partum ,

a tom. 3. an.
Chr. 343.
n. 3.
b dist. 2.
n. 34 35. 36.
Fernandius
c. 8. didasc.
Rosiedius in
Onomast.
verb. Hippo centaurus.

vti Baronio ^a visum est ; qua de re eruditè Theoph. Raynaudus ^b adducetis in eam sententiam permultis historiis , aliique bene mulci . Si mihi foret copia videndi huiusmodi pisces , vel feros homines , equidem sua uiùs pasceret tali spectaculo , quām si quis edendas mihi apponere fēt omnes maris terræque cupedias . Neque alibi opportuniūs afferari pos sunt , aut spectanda proponi , quām in Museo , vel in adiuncta Museo alii cuius cubiculi appendice , vt ibidem vbi viri docti mentis acie multa conspicunt quæ vulgus hominum prorsus ignorat , ac longè plura intelligunt esse , quæ de infinita diuini Numinis vi sapientiæque nesciunt , aliquid inuisitatum cernere insuper corporeis oculis queant : vt quoniam assuetudo cæteris rebus auctoritatem admetit , ex insolitis istis in administrationem

a part. 2.1.4.

n. 276.

rationem Dei, venerationemque excitentur; quemadmodum pulchre
pièque animaduertit Nicolaus Orlandinus^a in história Societatis Iesu,
vbi narrat in Insula Manaria ducentis ab Goa leucis anno Christi mil-
lesimo quingentesimo sexagesimo primo, retibus captos sexdecim ho-
mines marinos, nouem foeminas, mares septem veris hominibus magna
ex parte similes, quos P. Henricus Henricius nostræ Societatis, &
Dimas Bosques Proregis Medicus aduocati à pescatoribus rei nouita-
te attonitis conspexerunt. Res digna est quæ legatur. hæc & similia
prodigia naturæ & artis sunt proprij Museorum instructus, aut certe
pinacothecarum, sive aliarum cellarum, quæ adnecti solent tanquam
appendiculæ Bibliothecis.

In genere volucrum est quod eruditæ & sapientis viri mentem pa-
scat insolitis figuris & proprietatibus; cuiusmodi esse possit avis illa
crystallo cristata, quæ in palude Mexicana visa est prænuntians aduen-
tum Hispanorum ad illas oras. Avis *Monocodia*, quæ licet nec ex
aere, nec ex ore generetur, nihilominus tamen in aëre producitur, ne-
que unquam vel in rupibus, vel in arboribus, vel in solo tectisve sedit,
librata semper & suspensa nubis modo; res olim fidem superans, nunc
certa & explorata. Adde auem illam Indicam quæ ipsa se rostro sum-
mae arbori affigens, solidos menses sex exanimi similis, ac forsan om-
nino mortua cernitur; tum deinde reuiuscit, & refixo propriis viribus
rostro auolat. Franciscus Hernandus Archiater Philippi secundi id
competrum esse dignissimorum hominum testimonio, & non uno
in loco comprobatum publica scribarum auctoritate. imò seruatam
non semel intra cubiculum illam auem affixam stipiti pependisse mor-
tuam, aut mortuæ penitus similem, donec statim tempore velut reflo-
rescens, sibi que ipsi superstes mirabili anastasi de morte sublimis per
æra triumphauit. Sunt quædam in India noctuæ quas *Cucujo* vocant,
quibus binæ in oculis, binæ infra alas sunt, stellæ adeò fulgentes, ut
Indi ad eorum splendorem noctu texant, neant, serant, pingant, choreas
ducant, venentur, pescantur; Hispani ad hoc lumen literas legant, mul-
taque id genus passim siant ab omnibus, circumgestari solent è manu
pendulæ tanquam laterna.

Habebis in tuo Museo quod mirere, & cuius videndi gratia multi te
conueniant si nactus eris agnum plantam, cuius proprietates & figuram
cum agno animali propè indiseretam refert præter Sigismundum in
descriptione Moscouitica, Olbaum magnum, & Scaligerum, Surius^b in
comm. an. M. D. V. *Rosas Engaddi*, quæ etiam reiecta intra parietes do-
morum ipsa nocte Christo nascenti sacra florent quotannis: item *Grana-
dilla* plantæ genus quæ cruciatum Christi Domini instrumenta, sive
(ut Christiano more loquar) passionis Dominicæ mysteria in clavicu-
lis, foliis, fructuque ac flore expressa exhibet; aliisque id genus naturæ
ludentis, aut casu aliquo exerrantis, vel diversarum rerum permixtis
confusisque feminibus foetæ opera; atque haud raro *demini natura* (ut
loquitur D. Chrysostomus^c) hoc est, Dei Opt. Max. quem *naturam na-*
mura appellat B. Petri Damiani^d. Plurimæ huius generis res passim se
offerent auctores legenti, non paucas suppeditabit Ioannes Eusebius

6.

b exer. 187.
art. 29. & 30.

c in Ps. 138.

d ep. 4.

Nierembergius in erudita prolusione ad prælectionem historiae naturalis, & in eiusdem *Curiosa Philosophia*, ex quarum contemplatione erit quod insatiabiliter mirere ac suspicias diuinæ illius mentis quæ omnia molitur ac perficit, vim & intelligentiam, necnon ex consideratione doctior, adeoque sâpe melior euades.

7.

Sua quoque est humanæ arti in naturæ simulatione admirabilitas. Vifa est Architæ columba geometricis ponderibus volans. Tibicines æneosque serpentes eiusdem artis præsidio fabricauit Boëtius, qui ventorum flatibus percussi resonabant. Albertus fecit caput æneum geometricis rationibus voces humanarum similes proferens, pilâsque sua sponte saltitantes æneasque virgines super abacum chœreas ad numerum ducentes; & hanc Geberti inuentionem posteritas laudat. hæc exempli gratia proferre libuit, ut scias quid in hoc abaco placeat assertuari. adde & insigne tentorium Federico Imperatori à Soldano missum, in quo Solis & lunæ imagines artificiosè moræ cursum suum spatiis debitiss peragebant, & diei noctisque horas signabant.

C A P V T V.

Globus & sphæra in medio Bibliothecæ ne deesto.

I. **N**ter crimina ingrati animi erga terram, cui vni rerum naturæ partium eximia propter merita cognomen indimus maternæ veneracionis, & hoc non leue scelus duxerim, (inquit Plinius ^a) quod naturam eius ignoramus. hoc peccatum erit inexpiable, si non vtamur præclaris subfidiis quæ nobis suppetunt ad agnoscendam hanc matrem nostram. Extant geographicæ descriptiones in mappis tam luculenter explicatae, vel in globis circumductæ, ut Geographos earum auctores propæ vocauerim *orbis terrarum plastas & architectos*. Illi vniuersitatem hanc & terrarum sola tam accuratè dimensi sunt, & tam ingeniosè pinxere, ut quisquis attentè considerauerit eorum tabulas, peregrinari possit sine vlla defatigatione per singulos maris & terræ tractus, per omnes plagas, ac sese coniicere, atque intendere per immensam & interminatam regionum magnitudinem. Nihil attinet dicere quantopere Geographia conducebat ad historiam, ad poësim, ad politicam, ad artem bellicam, ad sacrarum literarum intelligentiam: cæcus est qui hoc non videt; ac iniquus rerum æstimator, qui negauerit eam fuisse recte vocatam à sapientibus *Oculum historiae, speculum* in quo hanç vniuersitatem velut subiectam oculis intuemur, manum qua expansam propæ in infinitam molem concludimus. Plinius ^b auctor est in nuce inclusam fuisse Iliada, & Myrmecidem ex ebore fecisse quadrigam, quam musca integeret alis, ac fabricasse nauem quam apicula pinnis absconderet. Iunius Hadrianus ^c scribit se vidisse Mechliniæ cerasi calculum in modum quasilli exculpitum, quo continebantur quindecim alearum paria suis punctis affabré distinctæ, itaut acie oculorum dignosci potuerint clarè. Lögè maiora audent Geographi, siue situs orbis pictores

a 1.2.

b 1.7.c.21.

c animadu.
l.1.c.7.

pictores Geometræ, immensitatem terræ peregrinâ tabellâ comprehendunt, longè mirabiliori artificio & ingenio quam cum pictura magnitudinem colossi in anulo includit. Nam Geographi regiones vias ac inuisas, maria, promontoria, sinus, freta, Isthmos, flumina, ostia, insulas, montes, portus, populos exprimunt in angusto spatio, atque otiosis & sedentibus mundum retegunt in globo. Magna equidem laus est terras & quæ circumfunditur Amphitritem cogere in unius tabella, vel globi angustias.

Laus longè maxima cœlum sustinere humeris, quod Athlanti olim tributum est ob eximiam cognitionem Astrologiæ. Audax similiter inventum pauculis circulis cœlorum motus conuersioneisque astrotum, plantarum oppositus, & eam quam suspicimus orbium cœlestium amplitudinem circumscibere, & ex variis syderibus effecisse in cœlis fabula alta ferarum, quas ibi tam ingeniosè & subtiliter Astrologi affinxerunt, & quarum motus, progressiones, magnitudinem, humilitatem, alitudinem, crassitatem, distantiam, ottus, interitus, tam certò sciunt, ut propè videri possint fuisse adhibiti à diuino Numine ad molitionē cœli, aut saltem suffirati cognitionem eorum corporum, quæ præpotens huius universitatis opifex Deus voluit esse ab hominum oculis remotissima. Ob id iratus Iupiter in sphæram Archimedis pulcherrimo epigrammate inducit à Claudio,

Iuppiter in parvo cum cerneret aethera vitro,

Risit, & ad superos talia verba dedit.

Huccine mortalis progesa potentia cura?

Iam meus in fragili luditur orbe labor?

Intra poli rerumque fidei legemque virorum

Ecce Syracusius transtulit arte senex.

Inclusus varijs famulatur spiritus astris,

Et viuum certis motibus veget opus.

Percurrit proprium, mentitur signifer annum,

Et simulata nouo Cynthia mense redit.

Tanque suum voluens audax industria inundat,

Gaudet, & humana sydera mente regit.

Quid falso insomniem sonitu Salmonea miror?

Æmula natura parua reperta manus.

Hanc sphæram prout eam Archimedes machinatus est subsecuta ipsum sœcula vehementer desiderarunt, ac tandem feliciter, imò etiam perfectiore ratione proximè superiori anno Alexius Sylvius, sacerdos natione Polonus, insignium Mathematicorum iudicio insignis Mathematicus, nobis familiariter notus Madriti in Collegio Imperiali Societatis Iesu absoluit & reliquit: quoties eam video, satiari videndo non possum, nouaque semper voluptate & admiratione afficio. Est autem huiusmodi:

Ponderum lapis ac vario rotarum implexu diutinas, annuas Solis & lunæ conuersiones, latitudines, synodos, oppositiones, aspectus tantâ fide exhibet, vt in summa motuum anomalia per plura sœcula nullus error qui sensui obnoxius sit, deprehendi possit: rotulis quibusdam

2.

3.

industriā singulari restituentibus motum, vbi scrupulis, qui negligi solent, coaceruatis, temporis lapsu à vero deflexerit. Tardissimas quasdam motiones cochlearum beneficio construxit, quæ id efficiant, ut rotæ vna, sole & luna diurnos cursus agentibus, per duodecim annorum millia conversionem vnam non absoluat. Sed & hoc admiratione dignum est, eandem machinam ingeniosum illud Aristarchi Samij exhibere commentum, quod auorum nostrorum ætate Nicolaus Copernicus instaurauit; sole nimis quiescente, & sphærâ terræ loco conuersa, eadem eueniē omnia quæ in stantis terræ hypothesi contingerent. Porrò Astrologiæ utilitate, ac voluptate illectus Iulius Cæsar sic apud Lucanum locutus est,

— Media inter prælia semper

Stellarum, cœlique plagi, superfisque vacari.

Animi quidem voluptas in hacarte tanta est, ut è veterum sapientium cœtu unus pronuntiare ausus sit, ob solam cœlorum contemplationem homines à diuino Numine fuisse procreatos, in qua consideratione, alij duodecim, alij quadraginta continentis annos è summis montibus iucundissime posuerunt. quæ mens Ouidio fuit ita canenti,

*Fingit in effigiem moderantum cuncta Deorum,
Pronaque cum spectent animalia cetera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumque tueri
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.*

& alibi^a,

*Felices animæ quibus hac cognoscere primum,
Inque domos superas scandere cura fuit.
Admouere oculis distantia sydera nostris,
Ætheraque ingenio supposuere suo:
Sic petitur cœlum, non ut ferat Ossan Olympus,
Summaque Peliacus sydera tangat apex.*

Quantopere hæc scientia ad componendos mores iuuet, quāmque sit studiosorum, seu virtute præditorum hominum propria, idem Naso indicat his versibus, quibus vitam Astrologorum à venereis voluptibus, ab ambitione & gula, atque ab avaritia alienam laudat.

*Non Venus & vinum sublimia pectora fregit;
Officiumque fori militiaque labor.
Non leuis ambitio, perfusaque gloria fuso,
Magnarumque famæ sollicitans opum.*

Commoda verò ex hac scientia si plura rescire desideras, Metaphysicos consule, Medieos, Poëtas, nautas, adeoque ipsos agricultos: sed in primis Ecclesiam Catholicam, quæ fastos suos admodum perturbatè ordinaret (si tamè in perturbatione ullus esse ordo potest) nisi accederet præclaræ & cœlestis huius scientiæ præsidium. Quorsum hæc omnia: ut moneamus Philomusum accurandum ei esse ne desint in Museo terra globus, & sphera cœlestis, rectè & ordine, & quantum fieri potest emendatè perfecta, atque eleganter picta: erunt enim studenti opportuna innumeris vñibus: collocabuntur in media Bibliotheca in idoneis basibus,

a Fast. I. i.
cl. 5.

basibus, ac ne quid à puluere recipient detimenti, eleganti & apto instrumento operientur. Nihil mihi longius est, quam ut citò prodeat affectum opus geographicum, & hydrographicum Patris Ioannis de la Feille Antuerpiensis, è Societate nostra, regij Matheos Professoris in Collegio Imperiali Madritensi, in quo nunc simul degimus & docemus: adeò placuit vel sola eximij illius operis delineatio quam in familiari sermone mihi exposuit, ut pro certo habebam nihil in eo genere haec tenus visum esse accuratius, nihil doctius, nihil ingeniosius, lectuve & Bibliotheca dignius.

SECTIO III.

Libri aditu Bibliotheca interdicendi, vel etiam cremandi.

MNIBVS promiscuè scriptoribus haud aperiendas esse Bibliothecas, iam superius ex Ouidio didicimus, qui omnino prohibitus est aditu Pàlatinæ Apollinis, & velut prophanus repulsus è sacrario. Nobis eadem cautio esse debet, vt ne augustum templum diuinæ simul ac humanæ sapientiæ polluatur quorumdam auctorum indignis monumentis. Semper placuit dictum Episcoporum cuiusdam Synodi Alexandrinæ, *respuendam penitus esse letitionem, qua plus est nocitura insipientibus, quam profutura sapientibus.* Et sapientissimè à Bibliothecarum prefectis constituti sunt rogi & carceres, quibus addicantur nocentes libri. Nos sequentibus capitibus certos indicabimus eius furfuris, quos æternùm ab hac rep. literaria proscribimus, tanquam Societate magnorum ingeniorum indignos. hi autem octonario numero ferè comprehenduntur; sūntque hi omnino Magici, Impj, sine Athi, heretici famosi, fures, inutiles, de quibus singulatim dicere aggredior.

I.

Sulp. dial. r.
§.3.

CAPUT I.

Libri magici è Bibliothecis proscribendi.

ADsum profunda rupis umbrösè specu,
Vbi consueto solus affatu louem
Affigo stygium, nomen est Æthon mihi.
Ego migranti conditos Manes domo
Exirahere possum lucis ad supra loca.
Ego si potenti ventilo virgam manu,
Concutitur axis si mihi exosa est dies,
Refugies coruscum Phœbus obscurat inbar.
Super astra fluctus voce suspenſi mea
Terris minantur. Ego triumphatà Styge,

I.

Claudio & recludo Ditis inferni seras.
 Si leniter hisco, vel moueo nudum pedem,
 Aut irretorto lumine adspicio aethera;
 Tonitru remugit raucus horrendo fragor,
 Ruptaque nube fulgurant irisida faces.
 Frenare maria, inhibere torrentes aquas,
 Renocare lapsos ad suum fontes caput,
 Attrahere lunam, quatere terrarum sola,
 Excutere summis syderum flamas polis,
 Terebrare coelos, numini leges dare;
 Quid plura? ubique posse dominari, meum est.
 Immurmurare si quid infastum libet;
 Confusus Orbis reddit in antiquum chaos,
 Proinde sceptri conscius Pluto mei
 Supplex periuit regna tutari ut velim
 Tanaria, Iberus dira queis princeps brevi
 Exxitia, solitudinem & clades parat, &c.
 — rebus afflictis operi
 Afferre nostrum est: ausibus tantis moram
 In iucere, Christum figere iterato cruci,
 Eiucere Peiri sede Romanum Patrem,
 Meum esse quisquis nescit, efficio ut sciat.
 Nunc per negatos extrahere calles placet
 Umbras silentum. Quotquot habitatis domos
 Acherontis, auro thessalos pronosticos
 Audite. Seu vos atra Styx linentibus
 Coerces undis, sive Cociti vada,
 Aut astinantis vos tenet Phlegeton sinu.
 Regina Baratri, noctis eterna arbiter,
 Dira sorores, sonium seu qualiter,
 Humana seu quapensa fatali colo
 Ducitis; aurati portitor Ditis senex.
 Cacique custos atrij monstrum trifaux.
 Audite, sedis agitur inferna salus.
 Interquiescant antra tartarea domus,
 Compescat unda murmur, & fauces canis.
 Manes profundos carmen Aethonis ciet, &c.

Euocatis Magus ex baratro scelerum suorum administris, atque ad
 omne nefas inflammatris, interea cum sibi iam videretur ipso numine
 potentior; nedum cœlitibus par, seque certam tenere victoriā putarēt,
 repente ad clangorem venatorij buccini aduent ante religioso Prin-
 cipe vera in Deum fide & pietate inclito, scelestus animo & viribus
 concidit, hisque versibus testatus est trepidationem suam, & futilitatem
 magicarum artium aduersus eos, qui vere Christum colunt, ut ipse met
 olim Cacodæmon respondit Cypriano inchantmentibus & beneficiis
 Justinam ad obscenos amores pellicere satagenni,
 — qua buccina,

Et unde quis fragor auribus nostris strepit?
 Sumne ipse qui iam iam fui? quod me solum,
 Quæ regio, quæ subitus tremor totum occupat?
 Concussum ab imo peccatis Æthoni salit;
 Languescit atrox animus heroes? Di?
 Hebet ira, totis palpitat fibris iecur.
 Æthon at ubi es? ubi? vix tenes vestigia?
 Horrescis excors mente stupefacta sonum,
 Qui mox superbâ voce quatieras polos.
 Artus inundat salsus attonitos liquor, &c.

Sic aliquando Magum sua artis miracula (scilicet) prædicantem in
 scena dedi , ac subinde impia & impotentis arrogantiæ imbellem væ-
 cordiam difflatam leui halitu veræ pietatis. hic tartareæ illius disci-
 pline libros philologico stylo configo, & remoueo ex omnibus Museis.

Magiæ nomine hoc loco intelligo eam facultatem, seu artem, qua ex
 pacto inito cum malo dæmone mira quædam , & humanis viribus ma-
 jora efficiuntur : quæ quæ subiecta nefanda sit , quæ seuerè legibus humanis
 simul ac diuinis prohibita, quótve eius species , non persequor. Est in
 omnium manibus Mattini Delrij nostræ Societatis commentarius,
 quem nec Typographi sat saepe in lucem edere, nec viri docti deponere
 è manibus possunt. Non defuere scriptores iam ab antiquis temporibus
 qui protulerint in lucem rem dignam perpetuis tartari tenebris ; & ,
 quod longè teterimum est, quosdam sanctissimos viros, Adamum, Abe-
 lem, Enochum, Abrahahum, Paulum, Cyprianum, Albertum Magnum,
 mendaciter & impie auctores faciunt ; horumque omnium primarium
 Doctorem Paziem Angelum , Adami præsidem. Salomoni quoque
 nescio quam clauiculam & annulum affingunt ; & alterum ingens volu-
 men in septem partes distinctum , quod (vt auctor est Delrio) Iudæi &
 Arabes in Hispania suis posteris relinquebant iure hæreditario , cuius
 ope res insolitas & prodigiosas edebant. Ei abolendo sedulam operam
 Inquisidores nauarunt. Agrippæ, Magi superiorē sæculo notissimi qua-
 tuor libros ac attributam Trithemio Steganographiam periculi & su-
 perstitionis plenissimam, aliisque eius disciplinæ codices quæ longis-
 simè arcendos è Bibliothecis edico : imò & si magiæ naturalis inscrip-
 tionem præferant, non sine maxima cautione admittendos censeo,
 quia non raro certissima venena specioso titulo contegunt.

Nec est quodd quisquam suæ curiositatî , vel impietati causam præ-
 texens contendat magiæ etiam tartareæ libros nequaquam eiiciendos
 esse è Bibliothecis ; quandoquidem eius cognitio haud absolutè mala
 est, & eius studium non solum tolerabile videri potest , verùm etiam
 laudabile; alioqui nec dæmonis præstigias detegere, nec impias supersti-
 tiones confutare , nec ab nefando eius vsu homines detergere queas,
 nisi perfecta & explorata tibi sit Magorum disciplina , ac nisi eo-
 rum libros teras. Quod ne quis temerè dictum putet, adiri & au-
 diri potest Tertullianus de hoc ipso studio sic pronuntians a. 1. de anima.
 Quid ergo dissemus Magiam ? quam omnes penè fallaciam , sed ra-
 tio fallacie solos non fugit Christianos , qui spiritualia nequiriā non quidem
 sociâ

3.

4.

c. 19. Leu.
 & 20.

Deut. c. 18.

4. Reg. c. 1.

Par. 2. c. 33.

Vide Pineda
de reb. Sa-
lom.

Contra hanc
clauiculam
doctè & piè
Baptista Se-
gnius l. de
vero studio
Christiano
c. 7.

De hac ma-
giæ naturali
agunt Pro-
clus l. de sa-
crif. & ma-
gia.

D. Aug. 21.
ciu. c. 4. & 5.

Albert. 2.
mineral.

tract. 3. c. 1.

5.

sociâ conscientiâ, sed inimicâ scientiâ nouimus; nec imitatoriâ operatione, sed expugnatoria dominatione tractamus multiformem hanc luem mentis humanae, totius erroris artificem, salutis pariter, animeque vastatricem. Et Ioannes Picus Mirandulanus, *Quo quâ est Magia peritior*, inquit, eo clarius cernit quantum inter magorum, & Christi atque Sanctorum miracula intersit. Ex quibus hoc recte infertur, nec eius artis libros proscribendos esse, cuius cognitio & studium laudabile est, imò & necessarium. Evidem non negauerim expedire interdum reip. Christianæ certis hominibus cognitas esse infandas illas artes, ea mente & consilio, quo dixit Tertullianus, Tûque ipse dixisti; nimirum ut eius inanitatem prodant, & impium vsum aboleant: at neque habere debent eiusmodi codices nisi priùs facta potestate ab eo, penes quem dandæ ius est; neque unquam in publicis locis exponendi sunt, vnde quiuis legere eos possit, solo ut plurimum desiderio explendæ inanis cupiditatis sciendi, atque haud leui periculo humanæ imbecillitatis suapte iam sponte fraudibus satis obnoxiae. Porrò ut nihil est exitialius eiusmodi librorum Magicorum lectio; ita nihil esse ad legendum illecebrosius, ipsæ voces *Curiositas*, aut *curiosa artes*, quibus Magia appellatur, fatis innuunt. Videndum super hac re eruditum caput trigesimum sextum Laurentij Ramires de Prado in pentecontacho.

6.

Philostr. 1.4.
Vide Suidam
in Lexico.

Pluth. in
Symp. 1. 7.

4.5.

a ad legem
Cornel. de
fiscar. & ve-
nen.

b 1.4. §. ran-
tundem. ff.

famil. ercif.

c. de incarn.

verbi.

d in Ps. 61.

e orat. in

Cypr.

f in hist.

Bartl. & Ios.
€ 32.

7.

g problema-
re 136.

h prob. 78.

i Gal. 5. 20.

k 1.30. c. 1.

& 2.

l Iude anima.

c. vlt.

Longè consultius foret Ephesinorum exemplo tales libros flammis tradere. Fuerant Ephesini magicis artibus infames Apollonio Thianeo eas ibi profitente tanto plausu, ut non solùm statua donatus sit, verum etiam cultu religionis. hinc *Ephesinae voces & notule*, quas qui sibi adhibebant in medio confictu armorum manebant illæsi; hinc nata parceria literæ *Ephesina*. Tamen incitati diuinitus Ephesini, & Apostoli Pauli præcepto animati, ac generosa animi inductione collatam in publicum horum librorum multitudinem, quæ quinquaginta millibus denariorum aestimari poterat, hoc est, ut interpretatur Budæus, nouem millibus libraru[m] monetæ Francicæ, flammis combusserunt. Extat in iure Pauli Iurisconsulti responsum^a, atque Vlpiani^b de comburendis magicis libris, & sanctissime ab Ecclesia Catholica in mores receptum, ne quis Magus in eam cooptetur, nisi suos de magia libros priùs cremauerit, quod de Cypriano testantur Athanasius^c, Augustinus^d, & Nazianzenus^e, & de Theuda Damascenus^f.

Et sanè si in Christianos falso magiæ accusatos ab ipsis met Ethnici igne sauitum est; quid facere Christianos par est libris illis, qui ab ipsis hominibus vano numinum cultu imbutis sunt damnati? Sunt enim fontes omnis maleficij, imò etiam & impia superstitionis: nam vix quemquam reperias magicis artibus irretitum, qui se quoque addicat impio & sacrilego cultui, etiam si fuerit Salomone sapientior, de quo sic Gregorius Venetus^g, *Ideo se subiecit ad potestates illis idolis servientes*, ut magiam perficeret, quam moliebatur. idemque alio loco^h explicatius ait illum inebriatum desiderio sapientia humana coluisse idola. Consentaneè Apostolusⁱ idolorum servitutem cum veneficiis coniungit; itaque si illud studium appellatur à Plinio homine Ethnico & vanitates magice & fraudulentiissima artium, ars intestabilis, irrisa, inanis; à Tertulliano^k

Eneruis & otiosa curiositas. in iure, *ars damnabilis.* à Quinto Curtio & omni sapientium cœtu, *vanissimi cuiusque ludibrium;* omnino longissimè relegandi sunt, imò penitus abolendi eius facultatis libri; eoque id præstandum diligentius, quod plus in ea periculi est, vtique (vt loquitur Plinius) *artium omnium imperiosissimam.* Ad hunc locum pertinet quod Deltrius refert^a, vnde alieno periculo quiuis discat, quām funesta & feralis sit librorum magicorum lectio etiam illi, qui eos animi gratiā duntaxat euoluisset, non autem exercendæ tartareæ illius artis studio. sic habet. Cornelius Agrippa aliquò profecturus vxori claves sui Musei tradidit, addita prohibitione ne quem ingredi sineret. Inconsultus quidam adolescens, quem Magus habebat coniuctorem, importunis precibus impetravit à muliercula vt se ingredi sineret: ingressus incidit in librum coniurationum, legit; en illi pulsatio ad ianuam, turbatur; sed pergit legere. pulsat iterum nescio quis, & nihil respondentे rudi harum rerum iuuene, dæmon ingreditur; querit cur vocatus? quid fieri iubeat; isti metus vocem intercludit, fauces dæmon; sic miseruit pœnam nefariæ curiositatis: redit interea domum. Archimagus, vider exultantes super eam dæmones, vtitur solitis artibus, adsunt vocati, narrant rem, vt gesta est. Ille homicidam iubet cadaver ingredi, & per forum Louaniense (vbi cæteri studiosi solebant frequentius conuenire) aliquoties obambulare, randémque corpus deserere. Ambulauit ille ter quatérve, tum corpus concidit, diffugiente eo qui regebat. Creditum diu hunc subita correptum morte expirasse; sed indicia initio rem suspectam fecere; postea tempus omnia aperuit.

Inunc & talia volumina in Museo tuo habe, si habere desideras laqueos, quibus incauti à malo dæmons strangulentur: verū & catis quid ex ea lectione emolumenti? diuitias sibi comparant? nihil enim vero minus; idque satis testatur inopia & sordes mancipiorum dæmonis. rerum admirabilium scientiam inde hauriunt, ac velut aquilæ noctuas visu, sic isti intelligentia sapientibus hominibus antecellunt? Quām vereor, vt qui hac infandæ curiositatis lectione sperant se consecuturos sublimem aliquam scientiam, atque aquilarum perspicacitatem, duplo obtusiores fiant, quām essent antea. Vis huius rei exemplum. L. Lucianus Patrensis, sophista satis notus, scripsit se Magiæ flagrantem studio Thessaliam petuisse, ibique dum se in aëm verti cuperet, in asinum à Palæstra ancilla, virtute vnguenti nescio cuius transformatum; atque ira in Asinina illa effigie, humano tamen sensu & mente retenta, multa eaque grauissima se perpeßum; donec gemitus rosis in pristinum Lucium reformaretur. Hic lusus eiusdem & Apuleij de asino aureo. Si opes & potentiam? perditim imperij? vita & animæ Iuliano causa fuit magia cuius fuerat studiosissimus. Valeriano item fraudi fuit. Nam captus à Sapore Persarum Rege, & caucâ fetreâ inclusus orbis ludibrio patuit. Cæterum quid faciendum libris magicis accipe ex facto S. Cypriani, quod refert S. Gregorius Naz.^b Magicos libros publicè proponit, de imbecillitate pernicioſi theſauri triumplorū agit, amentiam prædicat; ingenitam ex illisflammam excitat, duntur namque imposturam qua ne uni quidem carnis flamma opem adferre potuerat,

a 1.2. disq.
q. 29.

8.

Grillandus
tract. de ſax-
til. c. 3. n. 9.
Delr. l. 2.
q. 12.

Beroal. in
Apul.

b-in Cy-
priani.

igne absumit, & à damonibus secedit. qui magiam admirati fuerant, volvmina comburunt.

C A P V T . II.

Libri impij, sive Athei è Bibliothecis arcentor.

I.

THeophilus Raynaudus causas afferens suscep*t* à se consilij Theologiae naturalis conscribendæ, hæc ait. Propè refugio efferre probrum nostri æui, sed tamen dicendum est. In ea tempora incidimus, in quibus dixit insipiens in corde suo, *Non est Deus*; non tantum enim rediutu*m* terrigenæ cum Deo & auita religione coniuratatis animis bellant; sed neque desunt, qui ita naturæ repugnant, vt sibi patientur exculpi ex animo eam, quam illa consignauit mentibus nostris, Dei informationem: quod scelus haud ita pridem duo flammis expiarunt in duabus præcipuis Galliæ vribus. neque id quidem mirum; nam iam olim Clemens Alexandrinus monuit heresos *sedimentum esse Dei abnegationem*, qui prorsus Deum esse negauerint, fuetunt apud antiquos omnino pauci, de quibus Suidas in Lexico, & Laërtius ^a de vitis Philosophorum. Eminent inter θραύχες duo insignes, Theodorus passim Atheus dictus, impurissimus pariter ac impudentissimus sophista, & Lucianus omnium numinum, omnisque religionis procacissimus irrisor, metitique ob impietatem disceptus à canibus. Nostris vero temporibus tanta est horum piorum multitudo, vt Leonardus Lessius afferere non dubitet, nullam sectam, nullam religionem esse locorum amplitudine, vel regionum & prouinciarum diuersitate secta ^b numero si rem, id est, eorum qui numinis prouidentiam, vel animarum immortalitatem tollunt. Adlaborat autem cacodæmon, vt in polytheismi locum, quem CHRISTVS DOMINVS suo aduentu discussit, Atheismum substituat, haud minus vero numini iniuriosum. Ego cum accintræ quæsiuissim, & quid tandem homines deuoluat in imum barathrum tam horrendæ cæcitatis, nullum aliud pondus reperi quo agantur præcipites, quæ innumerabilium & grauissimotum scelerum longa peccandi assuetudine aggestam molem; cui ferendæ, adeoque etiam in dies augendæ vt pares esse possint, imminentem sibi Deum vindicem excutere ex animo suo nituntur: ita Clemens Algædrinus ^b, vt Deus ignoretur, inquit, efficit vita institutum; & quomodo fieri potest vt virtus à voluptatibus Domino assimiletur? aut Dei habeat cognitionem. ptæiuera^c regius Vates, eandem causam afferens intestini hiu*s* murmuris in corde impij. Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt, non est qui faciat bonum. Quæ vero solent afferri petita ex numinis prouidentia & bonitate, quæ si aliqua foret, nec illa bonos sineret esse miseros, & improbos felices; nec illa quicquam in orbe mali patetetur; hæc, meo quidem iudicio, minoris sunt momenti, atque ab ipsis Etlinicis satis refutata, à Seneca libro de prouidentia, Plutarcho libro de sera numinis vindicta, & Platone apud Origenem ^c, vbi quòd serò molant Deorum mola & quòd

b 3.str.c.4.

Psal. 13.1.

c lib. 6. cont.
Celsum ante
med. & l. 8.
circa med.

impij grauissima pœna sit ipsa impietas, docet: licet falsum sit omnino bonos semper esse infelices, quod de Constantino Magno probat D. Augustinus^a. Rem hanc totam paucis tractat, sed validè, idem Theophilus Raynaudus in naturali Theologia, ubi os loquentium inqua obstruit; eum tu consule, & eos qui magno numero ab eo citantur conuellen tes (vt loquitur D. Augustinus) opinionem plenam insanissimi & dementissimi erroris. Ad alteram partem de bonitate numinis mala esse in hoc orbe permittentis, vix aliter censuerim respondendum quam Trismegisti verbis^b, indignam omnino esse cui quidquam respondeatur. habebunt tamen à me isti impij iniqutatem in excelsò loquentes, quod suppeditat Theodoreus aduersus Græcos^c. Magna facultatis est, inquit, etiam ea qua male facta sunt in ipsis aliquem bonum convertere, & que nos informis fecimus, ea in formam pulchram posse redigere, & perfecta exhibere.

Nunc ad rem possuntne esse tanta impietate conscripti libri, vt quod insipientes in ima tantùm mente timide immurmurant, illud ipsum aliqui scriptores librorum suorum frontibus audacter inscribant, non est Deus. hoc enim nemo audet dicere, (inquit Chrysostomus^d) etiam si auras fuerit cogitare. Mihi certè (verum vt fatear) integros super ea re libros videre non contigit: & si qui non scripti sunt, non est quod Athei Deum quem ignorant, metuant; sed quodd reformident retro omnium seculorum & sapientium consensum, ne despere soli videantur. Si enim (vt dixit Saluianus^e) nullum est hoc crimen Deum prouidentem negandi vel irrationali, vel insanii, quod fecere Epicurei otiosam stuporem, nescio quam diuinitatem (vt loquitur Tertullianus^f) animo informantes, quam iure merito veteri debent, si extremitate dementes, & penitus bruti etiam apud imperitos audiant, prorsusque luce qua fruuntur indigni, si Deum esse præcisè negent. Sunt nihilominus quædam apud certos autores, tam impie scripta, vt expiatorio ferro, & igne, si viuerent, illis opus foret. Atheus est Euripides, de quo vide Theoph. Raynaudum dist. 5. num. 162. Theol. natur. Malum est illud Plini^g. Quis quis est Deus, si modò est alius, (vel vt alijs legunt,) si mundo est alius, &c. tum paulo post, Irridendum vero agere curam rerum humana rum istud quidquid est sumnum: anne tam trifli & multiplici ministerio non pollui credamus dubitemusque? Cornelius Tacitus^h quando historiæ serie interrupta, & pro more, statuens de singulis velut arbiter, post suas in utramque partem disceptationes quærit dubitataque, fatone res mortalium & necessitate immutabili, an sorte volvantur. idem alio loco differens de cladibus quibus afflita est Italia sub excessum Neronis, Deos crudelitatis & inuidia in hominum genus politicus teterimus accusat. Nunquam atrocioribus, aitⁱ, Populi Rom. cladibus magnifice iustis indicis approbatum est, non esse cura Diis securitatem nostram, esse ultionem. Impium est hoc carmen,

Marmoreo Licinii cumulo regitur, Cato parva,

Pompeius nullo credimus esse Deos?

Affine est istud Claudiani, si voluntaria fuit eius dubitatio, quod facile censuerim, fuit enim (testa Augustino^k) paganus, & quidem (referente Otocio^l) peruicacissimus.

a de ciuit.
l.5. cap. 15.
Psalm. 62.

D. Aug. 1. de
ord. c. 1.

b in Ascl.
cap. 7.

c l. 6. sub finem.

2.

d in Ps. 13.

e 4. de prou.

f lib. cont.
Valentin,
cap. 7.

g l. 2. c. 7.

h l. 6. ann.

i lib. 1. hist.

k 9. de ciu.
c. 26.

l 7. histoir.
c. 35. apud
Raynaud.
dist. 8.

Claud. I. i. in
Ruff.

Sape mihi dubiam traxit sententia mentem
Curarent superi terras, &c.

Talis est Lucretij de Deo querimonia,
fulmina mittat, & ades

Ipse suas disturbet, & in deserta recedens

Saniat, exercens tecum quod sape nocentes

Preterit, examinatque indigos inque nocentes.

Eiusdem Epicurei porti grunniunt expensis est libro quinto contra
Dei prouidentiam, & diuinam mentem in huius orbis molitione. Ta-
les sunt denique quotquot negant iustitiam Dei cohaerere cum ipsius
prouidentia, & quicumque eximunt res cœtas prouidentiae diuinæ;
quotquot aliquid seu vitij, seu indigentiae Deo affingunt, aut volentes
de his rebus & diuinis perfectionibus ambigunt; sicut *dubius in fide
hereticus est*. Quotquot (inquam) de Deo malè sentiunt, *impii* sunt, &
Athei.

3.

Dic tandem (inquieris) quid faciendum istorum hominum libris?
Paucis definio quod mihi videtur: Si ex instituto id pugnant, vt ex-
tinguant lumen diuni vultus quod signatum est supér nos, proscriban-
tur longissimè è Bibliothecis; præsertim si hotum detestabilium ope-
rum artifices inter Christianos degant: bellum enim quod cum Deo
getunt, tanto exitiabilius est humano genere, quod propiores sunt, &
aërem illum quem haurimus tetto & pestilenti suo spiritu recentiū
corruperunt. De antiquis auctoribus mitiùs statuo, quia minùs est ab
iis periculi, utpote multotum iam sæculorum iudicio damnatis, atque
tam fœdè irretitis multis aliis etroribus, vt eorum dicta fidei sint
quamminimæ. Cautio tamen erit Praefecti Bibliothecæ, locis quos
exempli causâ indicauimus, aliisque qui legenti occurrent, apponere
ad marginem quædam velut stigmata, ex quibus lector intelligat vel
prætereundum locum infamem, vel cautele & animo Christiano per-
currendum. sic geminum illum locum Taciti, quem tetulimus, Iustus
Lipsius compinxit notâ plusquam Threiciâ. alterum quidem appositâ
hac voce διάνειξαι; alterum γράμματος, *impia sententia*. Iacobus
Dalescampius ^a etiam placuit in posteriore Plinij Atheismo: nam re-
tractans dictum illud Plinij impium de prouidentia, hoc appinxit, ^b
sibi caneant veri ac pī Christiani. Aptum erit, & illud Prudentij ^b, si
forte occurrerit impia aliqua contra Deum accusatio, veluti si dicere-
tur auctor peccati,

Damna aures pater alme meas, & clande meatus

Obbrutescentis capitisi, ne periuia tales

Concipiat flexura sonos, &c. vel,

Quis ferat hac iniecta Deo connivia?

a in c.7. l.2.

b in Hamat-
tigenia.

4.

Vis alia quædam spicula & cautetia inurendis atheorum scriptis, cùm
legenti se offeret quidpiam talis notæ? Si incideris in alicuius Aucto-
ris locum quo labefactare nitatur diuinam prouidentiam, etiam circa
ires minimas; paginæ illius marginem inscribere poteris hac sententia
Plotini ^c. *Dubitare an detur omnium etiam minimorum prouidentia; non
est prudentis, immo caci cuiusdam patius, & omnino negque sensum habentis,*
neque

c Enn. 2. 1. 9.
cap. 16.

neque mentem, procūlque ab ipsa intelligibili mundi cognitione semoti, quippe
 cum hunc mundum minimè videat. vel hac Clementis Alexandrini^a, pœnas
 meretur qui querit probationes an sit prouidentia. vel ista Saluiani^b, Epicu-
 reorum, & quorundam epicurizantium deliramenta, qui sicut voluptatem
 cum virtute, sic Deum cum incuria & torpore iunxerunt, ut appareat eos, qui
 ita sentiunt, sicut sensum Epicureorum, atque sententiam, ita etiam vitia secta-
 ri. vel istâ D. Augustini^c de Philosopho Ethnico, De prouidentia Plotinus
 Philosophus disputatione, eamque à summo Deo, cuius est intelligibilis atque ineffa-
 bilis pulchritudo, usque ad haec terrena & ima pertingere flosculorum, atque fo-
 liorum pulchritudine comprobat; qua omnia quasi abiecta, & velocissimè pereun-
 tia decentissimos formarum suarum numeros habere non posse confirmat, nisi in-
 de formentur vbi forma intelligibilis & incommutabilis habens simul omnia
 perseverat. Ad Euripidianum sacrilegium abiuratæ diuinitatis, quod su-
 prâ retulimus, appungi potest hoc Plutarchi dictum^d, Euripides Areopagitarum
 formidine non omnino se aperuit, sed Sisypnum induxit quasi huius
 opinionis protectorem; sic contrario cuniculo impium illum cuniculum
 excipies, vel illud D. Chrysostomi^e, Qui hac dicunt, perinde faciunt, ac si
 quis meritis querat solem videre, & dubitet de luce; vel illud Augustini^f de
 metemp襌icholi loquentis huc trahi potest. Impiorum in circuitu ambulan-
 tium commenta; vel, magnorum magna deliramenta doctorum. Si scelestæ ali-
 qua vox contra Deum bonos interdum infelices esse permittentem oc-
 curreret, Plotinus & Atheios oppilabit. Demones tanquam fullones Dei per-
 missu bonarum mentium sordes in hac vita eluunt per incommoda. Lupatum
 quoque erit istud Maximi^g, Deus per huiusmodi incommoda vult abradere
 præoccupantis voluptatis venenum. Si felicitas improborum probis obiecta
 erit ad contemptum numinis, non absurdum erit istud, Quæ ad aram
 ducuntur victimæ, coronantur. Si quid contra animarum nostrarum im-
 mortalitatem leges, Senecaⁱ opponendus erit. Dies iste quem tanquam
 extremum reformidas, aeterni natalis est, per has mortales moras illi meliori vi-
 ta longiorique præluditur: hæc cogitatio nihil soridum animo subsidere sinit, ni-
 bil humile, nihil crudele. Innumerabilia istius generis suppetent contra
 Terrigenas supremo numini obloquentes, quibus uti poterunt præfe-
 ctæ Bibliothecarum, cum procax impietas Deum disputet in libris.

Non debo videri suisce hac in parte longior; quandoquidé Atheis-
 mus insulitarum nationum mentes nostro æuo imbuit: vigere in Iaponia,
 Sinatur regno, India, Tartaria, atque in aliis barbaris gentibus tradant
 scriptores: plerosq; Mahometanorum omnia fato tribuere Chalcedilas &
 alij auctores re statur. Hæretici quoque vbi diu multrumq; fluctuati sunt
 in incerto suæ religionis Enrippo, ad hæc capharea saxa impietatis
 plerumque deferuntur; & eam stationem licet malè fidam suæ iactatio-
 nis querunt, in qua nihil credant; ut de quodam Atheo Calvinista Lu-
 teria combusto memorant, qui scripsit librum de arte nihil credendi, in
 quo illud unum (ut refert Maldonatus) verissimè dicebat, oportere prius
 Calvinistum fieri, qui Atheus esse vellet; præstat enim Deum nullum esse
 profiteri, quam auctorem peccati ipsum credere, ut alias quidam Atheus
 ex Calvini schola Metis à iudice interrogatus, confessus est; & ex eodem
 Babylonis Calvinianæ prostibulo Marinus ille cui Trinitas lusus fuit;

a 5. str. c. 10.
 b l. 1. de
 prou.

c 10. de ciu.
 c. 14.

d 1. de plac.

e in Ps. 4.
 f l. 11. ciu. c
 17. & serm.
 143. de temp.

g Enn. 4. l. 3.
 c. 16.

h cent. 1. ex
 variis c. 86.

i ep. 102.

5.

Renanus Barrensis ad librum Novatiani de Trin. apud Rayn. in Theol. nat. dist. 5. n. 160. Consule Serriarium c. 2. prolog. Bibl. q. 2. & Petru Gregor. cōment. de Dœo c. 1. Laërt. Laclant. de ira Dei cap. 9. Eusebius in Chren. Suid. a 1. de nat. Deor.

Deum quoque ridere solitus magnum Portugallensem appellans. O temporalvitnam nec essent inter Orthodoxos qui Catholicam religionem suo Atheismo impiissimè obtendunt, eò nocentiores, quibus Dei cultus, æterna beatitudo, animæ immortalitas, Inferorum cruciatus, denique quidquid religiosissimum est, & diuinum, ludus est, & scena duntaxat, atque iis promiscue vtuntur, & adorationes suas accommodant pro temporibus & locis. Illi omnes si virus suum chartis illuerint, & Bibliothecæ aditum postulanetint, contra eos ex nostra lege seuerè agitor; & pudeat Christianos remissiores videri quam Ethnicos, qui Protagoræ *βέαντα τηρίγωσεν οὐδὲ καὶ πάντα ἀνθρώποις ταῦτα εἰπεῖν*. in foro combusserunt libros à singulis, qui eos habebant, præconis voce collutos, ea solùm de causa, quod eos sic orsus fuisset, *καὶ διῶν τὸν ἔργον τίθεται ὅτι οὐτοί τε οἱ οὐτόνοι*. De Diis neque vt sint, neque vt non sint, habeo dicere si asseueranter & definitè negasset numen esse quid homine illo fuissent Athenienses, à quibus præter librorum exusionem, Reip. finibus electus est. ex quo equidem existimo (inquit M. Tullius^a) tardiores ad hanc sententiam profundam multos esse factos, quippe cum pœnam ne dubitatio quidē potuisse effugere.

CAPUT III.

Libri hæretici Bibliothecis interdicendi.

I.

S. Greg. Naz.
ep. ad Cle-
don.

Matth. 15.
v. 13.

Idem or. 12.

B. l. t. c. 6.
c. 1. vlt. C. Th.
de hær.

Pichæus edi-
dis.
Laurent. Sur.
in camm. an.
1332.

Ampridem obseruatum est, non sine numine factum esse, vt hæretici, quorum ingenium τῷ μέδει βιβλίων φιλοπάθεια, gloriam apud posteros multis scriptorum lucubrationibus querit, sua spe frustrati vix relinquant vllum literarum monumentum, quod vetustatem vnius saeculi ferat. Vedit Ecclesia ab ipso sui nascentis exordio myriadas hæreticorum bene multas, quibus tamen morientibus vix vllus liber ab ipsis scriptis superfuit, qui prava sectæ dogmata contineret: imò ea nobis ferè essent protus incognita, nisi ex sanctis Patribus ea refutantibus eruerentur; remque ita habuisse omnino consentaneum erat, vt omnis plantatio, quam Pater cœlestis non plantauerit, eradicitur; & qui nikil ferè aliud propositum habent hæretarchæ, quam vt tyrannicis moribui monens suum illustrent, familiam ducant, sectarum conditores sint, principes opinionum & duces, solo vplurimum gloriæ studio incitati; mulstentur librī, in quibus sibi extruxerant præcipuum vanitatis præsidium. Accedit perpetua Ecclesiæ, & Christianorum Imperatorum consuetudo comburendi omnes libros qui aduersus Catholicam fidem prodident. Extat apud Socratem^b Constantini rescriptum^c, quo Arij & quæcumque alia scripta Arianorum cremari iussit, pœnâ capitis aduersus occultatores sanctâ. Eorum exemplo Carolus V. Imperator grati edicto proposito per omnes ditiones suas hæreditarias Germaniæ inferioris omnibus interdixit librorum Lutheri, & aliorum hæreticorum, pœnâ item capitis in secus facientes decretâ. Imò etiam, diuino nomine ita disponente, fuit rescriptum Diocletiani, & Maximiani aduersus scripta Manichæorum, plura huius moris exempla quarentem oportet tantum

tantum ecclesiasticas historias aperire: quod cum satis intelligerent haeretici, ac vtrices illas flamas reformidarent, excogitauerunt aliud artificium quo impias de Deo sententias, & sua monumenta propagare possent, ac venenum suum incautis propinare; est autem huiusmodi: si nos, vel suorum contribulum commentarios inscripserunt illustrium Catholicorum nominibus, quod factum à Ruffino Aquileiensi presbytero haeretico pluribus locis innuit D. Hieronymus^a: id ipsum in Euaglio Pontico Origenista grauiter reprehendit, qui ut fidei verbis suis adstrueret, & haeresis suæ fautores pro granibus & sanctis viris vendicaret. Sancti Ioannis Anachoretæ vitam suis libris praefixit, & vencifici, (inquit ex Lucretio) prius oras pocula circum contingunt flavo mellis dulcique liquore. Sic Ægyptiorum templo propylæis pulcherrimè substructis, varioque marmore incrustatis exornata erant, in quæ cum intrares, crocodilum, aut felem, aut hircum, vel aliquod aliud foedum animal inueniebas: ita pneutomachi haeretici libellum Tertulliani de fide Trinitatis male sentientem, sub Cypriati martyris nomine passum viderunt, exiguo ære, vt ad plures perueniret: sic Apollinarij scripta attributa fuerunt magno Athanasio ab Nestorianis & Eutychianis. Rem narrant Marulos^b & Sabellicus^c, cuius hoc loco participem volo lectorum. Quidam Sabinianus haeresiarcha post mortem D. Hieronymi opusculum quoddam execrandi dogmatis à se confessum Hieronymi nomine ediderat, vt maiorem errori suo adscriberet auctoritatem. Cæterum Syluanus Nazarenus Episcopus palam illum arguens falsitatis, conditione proposita testabatur id ipsum Hieronymi presentia se comprobaturum: cum enim mentienti capitalis pena inferri deberet, nisi sequenti die id probaret, Syluano ex pacto in supplicium ducto morisque parato, illico Hieronymus præstò fuisse dicitur, cunctisque spectantibus spicatoris manu ad feriendum erectam tenuisse, haereticum ac etrimè dol ac fallaciæ accusans. Sabiniani caput netmine percutiente ab humeris reuulsum in terram procidit; hinc & orthodoxi gratias Deo egerunt, & reliqui ad Syluanum confugientes illius fidei se dedidere. Dicerem hoc loco quām proprium sit haereticorum addendo, vel demendo corrumpere orthodoxorum Patrum libros, nisi Iacobus Gresserus noster^d hoc ipsum argumentum tractasset. Certè S. Clementi Romano Apostolico viro, imò penè Apostolo, Coadiutori Pauli, & cuius nomen fuisse in libro vita idem restatur Apostolus, haeretici quædam affinxerunt in recognitionibus quæ libris vita contraria sunt, inquit Ruffinus. Emserus Iobum Gastium Lutheranum munus decem falsorum functionum fuisse in eiusmodi adulteris scribit. Alius manu scripturas, alius sensu expositiones intermixit: neque enim si Valentinus integro instrumento ut videtur, non callidiore ingenio, quām Marcion manus intulit veritati; hac sunt ingenia de spiritualibus inequitatibus, cum quibus luctatio nobis est fratres, &c. Nouissimè Caluini opus editum est præfixo nomine Alcuini præceptoris Caroli Magni ad eundem Augustum. Sic Henrici Bullingeri liber contra visibilem Ecclesiam adscriptus S. Athanasio de vera & pura Ecclesia: sic opusculum Buceri Ioanni Episcopo Rosenfi, de misericordia Dei. Sic cōciones Italicae Bernardini Ochini apostatae, Thomæ Episcopo

^a ep. ad Ctes. & in Hie- rem. 22. & in Ezech. 18. Baron. an. 142. n. 5.

Rufin. in apol. pro Orig.

^b l. 2. c. 11.
^c l. 5. c. 4.

^d c. 6. l. 2. de iure prohibendi libros haereticos & noxiros.

Tertull. l. de præscr. c. Catech. 6.

Ioah. Bapt. Caïdonæ E- pisc. Derro- sanus opusc. de expung. haeret. nomi- nib.

Consule Iac.
Greserum
l.2. de iure &
more prohi-
bendi, & ex-
purgandi li-
bros hæreti-
cos & noxios
c.5.

D. Ambr. in
Luc. l. 2. c. 10.
a serm. 66. in
Cant.
Idem in Cät.
serm 65.
Idem in c. 3.
epist. ad
Tit.

Episcopo Justinopolitano Ordinis Prædicatorum. Ex quibus omnibus liquet, quæ cautio necessaria sit in librorum delectu. hi enim scopuli eò sunt periculosiores, quò tectiores, & inuolutum pacis nomine bellū aperto Matte formidabilius ita mentito nomine, hæretici caput petum, iugulum inuadunt, vitalibus vulnus infligunt, corpore saluo animam interiunt. huc pertinet dictum D. Bernardi^a. hi sunt qui boni videri, non esse; mali non videri, sed esse volunt: mali sunt, & videri boni volunt, ne sibi sint mali, etenim minus malitia semper sibi palam nocuit, nec unquam bonus nisi boni simulatione deceptus est. ita ergo in malum bonorum, boni apparere student, mali nolunt, vt plus licet malignari. ciudem est istud; longè plus nocet falsus Catholicus, quam si verus appareret hæreticus. hæc eadem causa est, cum hæretici verba Dei, seu sacram Scripturam suis libris infeciant in prauos sensus malitiosè detortam: per verba legis legem impugnant, proprium enim sensum verbis legis adstrinxunt, vt prauitatem mentis sua legis auctoritate commendent; sciens enim impietas auctoritatem legis multum valere, fallaciam sub nomine eius componit; vt quia res mala per se ipsam acceptabilis esse non posse, bono nomine commendetur. proorsus hoc vnum, videlicet etenim Sanctorum nomina, eaque imprimete fronti suorum operum, atque abuti velleribus ouium, & verbis scriptorum Canonicorum, vt quis liberius Ecclesiæ Dei infestet, falsi prophetæ manifestum argumentum est, qui intrinsecus sit lupus rapax. verba sunt Lirinensis: vt facilius incantis ouibus obrepant, manente loporū ferocia deponunt lupinam speciem, & se diuina legis sententiis (adde & Sanctorum scriptorum nominibus) velut quibusdam velleribus obnoluunt, vt cum quisque lanarum mollitem præfenserit, nequaquam aculeos dentium pertimescat. & in librorum hæreticorum vestibus quam venuste teoti, sed quam exitiales laquei? Seuerus hæreticus improbè sacras literas tractauit, & ad peruersas suas persuasions detorxit, vt est apud Anastasium εποδιανυσ, siue via duce; & tamen librum suum inscripsit hoc titulo φιλαληθεις, vel, vt alij scribunt, φιλαληθεις.

2.

b or. 1.
c 1. Tim. 4.
d Ef. 7.

e or. in suam
ordin.
fin Ps. 118.

S. Ignat.
marr. ep. ad
Trall.

g 1.1. contra
Marc. c. 1.

Dies me deficiat si velim afferre causas quamobrem Bibliotheca aditu hæreticorum libros interdicimus; γένουσα της κακίας, improbitatis literas eos vocat D. Gregorius Nazianzenus^b. Quis enim sine scelere in domum sapientiae doctrinam demoniorum introducat? (sic D. Paulus^c nominat hæresim). Quis caudas rationum fumigantium (sic D. Hieronymus^d) in ædēm lucis & intelligentiæ? Quis demonum organa (sic D. Gregorius Nyssenus^e) Quis in castæ & incorruptæ veritatis sacrarium feralem metrericem (sic D. Ambrosius^f) & lupam procacissimam. Quis in hortum omni sapientia consitum delibera magistræ, Demonis propagines, & omnia depascentes apres? Quis in medicam animorum officinam certissima toxicæ introducat? Quis mures diuinæ istas merces labefactatiost nullus enim tam comes orbus ponticus, quam qui Euangelia corrotit Marcion, inquit Tertullianus^g. Quis de ludo literario gladiatoriæ arenam faciat, in qua hæretici decretoriis & patricidialibus armis contra Ecclesiam matrem suam volitant? & sicut secutores, vel retiarij quoquoniam suis laqueis capiunt, eos diti inferno mactant. Quis fatalem equm foetum incendiatio milite, intra incenia literariæ civitatis admittat? Quis retro foetore aërem sui Musei inficiat? quam graueolen

graneolentiam re ipsa exhalabunt nescio qui, Origenis hæresi infecti, quos S. Pacomius persanctè admonuit, ut resipiscerent, & Origenis libros in fluuium proiicerent; & (ut dixit S. Theophilus^a) desinerent vnguento cœlestium doctrinarum saniem & pedorem sui fætoris immiscere. Si D. Ioannes Apostolus pedem è balineo rerulit, quod Cherintum lauantem audiuisset, ne pestiferi hominis olfactu, aut contactu eiusdem aquæ malum aliquod sibi arcesseret: si S. Polycarpus, Ioannis Apostoli discipulus, haud facilius cum Marcione hæretico, quam cum pri mogenito diaboli conuersandum censuit: si Beata Virgo Deipara vtro que Beato Ioanne comitata renuit intrare in cellam Cyriaci Abbatis^b, quod diceret inibi inimicum suum esse, Nestoriū videlicet, in fine cuiusdā voluminis colligatū fas nobis etiā eos, qui non cessant ore impio & sacrilego animo. Euangeliorum sinceritatē corrumpere, admittere in contubernium cum Christo, & sanctissima eius Matre, quos eminere in Bibliotheca nostra voluimus; & cum sacris scriproribus, cum quibus capitale bellum gerunt? Auscultandum potius monito Beati Isaiæ Abbatis^c. Si librum inuenieris (inquit) qui dicatur esse hæreticorum, caue ne illum legas, ne veneno mortifero cor tuum impleat: sed in ea doctrina, quam in Ecclesiā sancta didicisti, ita persistē, ut ei nihil addas, nihil detrahas. Causam eandem aliā metaphorā affert S. Isidorus^d: Melius est enim eorum persuasa dogmata ignorare, quam per experientiam in aliquem laqueum erroris incurrire. Non legerat Nestorij librum Cyriacus, sed illum dumtaxat cum quo erat compactus in eodem volumine: tamen quando illud rerulit B. Isichio Presbytero Hierosolymitano, sic eum alloquitus est. Accipe librum tuum frater, neque enim ex eo tantum utilitatis accepi, quantum detrimenti: re quæ contigerat intellectā, Isichius præscidit. Nestorium è volumine, & igne tradidit. Quid si curiosius Beatæ Virginis hostem legisset? De Beato Pachomio hæc Dionysius Exiguus*. Vnuer-
fri fratres sollicitus adiunxit, ut non solum ipsum Origenis monumenta non legerent, sed ne legentibus quidem auren penitus admouerent: unde fertur aliquando reperisse volumen eius, & in aquam mersisse continuò, testatum his verbis: Nisi sciarem nomen Dei in eo esse conscriptum, omnes garrulitates blasphemiarum eius ignibus concremasset. Ludouicus Cresolitus^e refert se vidisse Religiosum & Doctorē in Theologia qui cùm opus principis è Gallia hæretici detulisset in cubiculum, quod in schola nescio quid refutandum esset, nullam partem nocturnæ quietis potuit capere, quia demonem ipsum habuisset in cubiculo eorum inuentorum fontem, & parentem: itaque ubi illuxit, abominandum illud volumen subito è Museo eiecit & exturbauit. Quid enim aliud sunt hæreticorum commentaria, quam blasphemias ipsasne, blasphemiarum officina. Quis securus dormiat si se sciat habere viperam in cubiculo, nedum in sinu? at Tertullianus^f hæresim viperam venenatissinam appellat. Quis libenter commoretur in Museo olido, putenti, Fordibus strato; basilicis & scor pionibus referto? Tales sunt hæreticorum libri: unde & idem Tertullianus^g ait, horreoplanè spurcum blasphemiam adflatum de hæretico ore fætentem. Quapropter hæreticorum libros non aliud quam in tartari Bibliothecam mittendos ait Aloysius Novarinus^h.

Simeon Metaph. in vita S. Pacomij. a ep. 2. contra Origenistas.

D. Iren. l. 3. cap. 3. D. Hier. de script. Eccl.

b in prato spir. c. 46. S. Hilari. ad Constan- tium Augu- stum.

c hom. 4.

d in reg. 8.

*Dion Exig. in Pacho. p. 1. vitæ SS Parr & Meraph. in Pachom. vita. c. 27. e l. 3. cap. 1. sect. 3. myst.

Euagri. l. 1. cap. 2. f l. de Bapt. cap. 1. g in Scorp. cap. 27. h in præf. ad lect. tom. 1.

3.
Ribad. l.5.
vitæ Ign.c.5. Aliud quiddam monebat conditor Ordinis nostri S. Ignatius, non esse consultum cuoluere etiam bonos libros hæreticorum, aiens placere primum librum, deinde paulatim auctorem amari; tum ad amato auctoris ingenio doctrinam quoque omnem placere, verâaque putari etiam eam qua sit damnata, nisi principijs occurratur. quapropter Erasmus & eiusdem furfuris ganeones vetuit legi in nostris Gymnasiis. Mirari mihi contigit haud semel cur tam pauca supersint monumenta veterum hæreticorum, non quidem de suis impietatibus, verùm de multis aliis argumentis conscripta, vt de Physicis, Mathematicis, de re medica & similibus; cùm tamen nemini dubium esse possint, quin pleraque ab istis hominibus laborantibus prurigine scribendi edita fuerint, vt ex D. Gregorio Naz. suprà obseruauimus. Ego puto eandem fuisse mentem antiquis Ecclesiæ Patribus, quæ postea sancto Ignatio fuit: indéque factum, vt plerique hæretici scribendi voluntatem deposuerint; vel si quid scriperunt, aut ediderunt in lucem, illud non fuisse sèpiùs editum.

4.
a 1.1. cap.6. Rursus ne nominando quidem hæreticos, licet per eos profeceris,
mineral. censet Nicolaus Serarius ^a; & hoc addit Ioannes Bapt. Cardona Derto-
fanus ^b, libros hæreticorum, licet nihil prauum doceant, sic admitten-
dos esse ad Bibliothecas, vt eorum nomina propria priùs expungantur:
b de expugn. vterque iisdem ferè causis persuasus est, tum quodd hæretici digni sint,
haret.nom. quorum nomina in sempiterna obliuione iaceant, & excidant illâ
gloriâ, quam in libris scribendis aucupantur. Quid? communi Asiae
confilio olim decretum est, vt nomen eius qui templum Diana Ephe-
siæ incenderat, nullus vnquam nominaret. nos eorum nomina conse-
crabimus, qui templis nostris faces iniecerunt, & etiamnum Ecclesiam
Dei, templum Spiritus sancti euertente nituntur? Nobis non licet quod
solemne est Iudæis, quibus si contigerit citare aliquem Rabinum qui
Semper adhæserit Synagogæ, hæc verba addunt, cuius memoria in be-
nedictione est. Si verò à Synagoga ad nos felici secessione transferit, hæc
Serar, ibid. vel stylo, vel voce adiungunt eius nomini, cuius memoria in putredine ac
fætore sit. Nos mitiùs tractabimus veræ religionis hostes hæreticos,
Prou. 10.7. quâm Iudæi suæ peruvaciæ desertores? Memoria iustorum cum lau-
dibus, nomen impiorum putrefacet. Quid super hac re definiendum sit,
iudicium esto penes duos illos quos adduximus: eos adi, si liber, hoc
solùm dico, Camelus quærens cornua etiam quas habet aures meritò amittit.
Tu hæreticos animalia gloriâ haud conuenientius punire possis, quâm
si fiant arborum, siue, (vt Gellius loquitur) innominabiles. ego sanè nulli
Scriptori auctor sim, vt eos vnquam nominatim appelle cum aliquo
honoris adjuncto. Video enim hîc in Hispania, quæ (vt cum Baronio
c ann. 566. loquar ^c) hoc plane sibi vendicat in Orthodoxa religionis integritate, vi non
tom.7. ab erroribus tantum, sed à suspicioneis suis semper voluit esse immunes. hîc
(inquam) video displicere auctores, qui plusculi in hac parte sunt, &
Hispanis ab hæretica fece abhorrentibus molestum accidere cùm no-
minantur frequentiùs hæretici, ac proflus intolerandum quando cum
aliqua laude appellantur. Ac proinde passim videoas lituris inductos
eorum Catholicorum libros, qui sibi hac in parte minus temperant.
Iconomacho Leoni hæc scripsit Gregorius, κακίν ἡ τερροσθετική

ā personis ut ὁρατούσι. Turpe est nec utile, aut conueniens hæreticum te nominare. Ita neque scriptori orthodoxo honestum hæreticorum nomina suis scriptis cum honorificis epithetis inserere. Quæ Photius in Bibliotheca de Philostorgio historico & Arianō scribit, ἴσοις ἐντίμια γένεσιν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἵστοροῖς, ἔχαπε τὴς ἀριστίγοντας ἄνθρωπος, λοιδόπιος πάντας τὰς Ὀρθοδόξους ὡς Ἡ. τὸν Ἰσογίαν μᾶλλον, ἀλλ' ἐγκαίνουν πλὴν τῆς αἰρετικής φύσης ἢ γενεύης ἢ Ὀρθοδόξων ἀνθρώπων θεολόγων. Narrat fere contraria omnibus Ecclesiasticis historijs, laudibus attollens quos nouit Arianismo infectos, & conuiis orthodoxos perfundens: ut esse hoc eius opus non tam historia videatur, quam hæreticorum laudatio, cum nuda & mera vituperatione atque accusatione Catholicorum, &c. Dissimilent suam hæresim, aut impietatem illi scriptores quantum voluerint: et enim uero serius occidit soluetur ista nix, & tum (Deus immortalis!) quantum cogetur lutus? Et quia mutuum muli scabunt; ideo nihil solet esse acceptius, nihil ab hæreticis proferri crebrius quam istorum amphibiorum pestilentis historiæ. Nos Catholicæ Ecclesiæ filii non solum hæreticorum libros, sed & istorum in religione proteorum commentarios auersemur tanquam *aspidum onus* (vt S. Gregorius Nazianz. a loquitur) non sanè a or. 2. de pace. J.

Nec hoc satis. Verum etiam licet hæreticorum libri hæresim ex instituto non doceant, sed in alio argumento versentur, suspecti tamen nobis esse debent, timendisque Danai etiam dona & vera ferentes, & pestilentis doctrinæ hamus sub esca alicuius eruditioñis & elegantiae. Heu quot mala intulerunt in orbem Christianum quatuor illa volumina Scythiani genere Saraceni (de quibus S. Cyrillus ^b) ceu quatuor ^b Catech. 6. venenaræ pyxides speciosis titulis inscriptæ; primum, *Euangelium* vocavit, non quod eius actiones contineret, sed solum nomen; alterum *capitum*; tertium *mysteriorum*; quartum *thesaurorum*: tertius enim illocutum librorum possessor Curbico, qui se *Manem* nominauit, inde velut ex Pandoreæ arcula (Hesiod. initio libri qui inscribitur ἥρη καὶ μύραι) promptis pestilentium persuasionum deliria quæ infinitos mortales in sempiternum exitium præcipitarunt. Sapienter Theodosius & Valentianus Imperatores & in ea lege quam aduersus Porphyrij & Nestorij libros tulerunt. *Omnia prouocantia Deum ad iracundiam scripta, & pias mentes offendentia*, ne ad aures quidem hominum venire volumus. Lepidum est, & huius loci, quod S. Ephrem pio dolo de Apollinari hæretico in ipsius libris supplicium sumpsit. Rem in hac verba Nyf senus narrat ^d. Apollinatum leuem, imò dementem atque insanum, nuncupabat, qui res nouas moliens multa impia Scripturæque sacræ Ephrem, adherentia duobus comprehensa libris ē suo eructans ventre admundum insulsè & temere proloqueretur: illos libros cuidam, quam in delitiis habuisse ferebatur, foeminae adsernandos commiserat; quæ cum magno innotuissent Ephrem, ipse se eiusdem opinionis esse confessus fœminam quæ libros custodiebat adit, & de se quis sit, quam fausta ei afferat ex eremo patefacit, aliaque id genus adiiciens rogar, ut præceptoris sibi scripta publicæ utilitatis causâ exhibeat, vt nobis sollicit, quos tunc hæreticos vocabat, repugnare commodius posset.

Persuasa fœmina libros præbuit, eos tamen sibi quamprimum restituī togans; cæterū magnus hic Iacob dementem supplantans Esau, ac flagitiosa illa primogenita rapiens prudenter oppressit. nam pisces glutino omnes illinens, ita folium cum folio contexuit, ut vna pars ab altera planè seiungi nequiret, & in vnam quasi tabulam singuli libri appareret redacti; sicque eos mulieri à qua eos commodatè acceperat, reddidit; quæ quidem artificij huiusmodi, vti mulier, ignara, cùm formam eorumdem exteriorem saluam cerneret, quid intrinsecus esset diligentius inspicere neglexit. paucis pòst diebus cum orthodoxis quibusdam defertur sanctus senex, qui Apollinarium acciuissèr, & cum eo sermones contulisset: in iudicium itaque vocatus, impiis illis libris fretus ad statutum diem venit, ac dicere quidem pro se, quèd grani iam senio premeretur renuit, postulauitque ideo sibi proferri libros vt ex illis respondere posset, atque contradicere: cùm ergo istius delatoris socij promentes in medium libros produxisserent, inueteratus ille diem malorum iniustitiæ iudex, vnum ex iis in manus sumens aperire atque explicare nitebatur: sed quod glutino vincitus non cederet, ad partem eius medianam aperiendam est aggressus; verùm eodem eventu, ac proinde ad alrerum se contulit; iterumque elusus, tanto rubore atque pudore suffusus est, atque animo perturbatus, vt ex eo confessu abiens quasi mentis atque consilij inops & examinatus in morbum prolapsus sit, illámque ludificationem & deridiculum tam molestè tulit, vt valde parum absfuerit, quin tum moreretur.

CAP V T. IV.

Obsceni libri è Bibliothecis exulent.

I.
Ouid. l. 1.
Trist. el. 8.

a 1.3. Trist.
el. 1.

b decl. 5.1. 1.
contr. 10.

A Spicite ut veniant ad candida tecta columba;

Vt capiat nullas sordida turris aues.

Bibliothecam meam volo esse columbarum domicilium, non cornu-
rum cadaueribus inhiantium diuersorium; Musarum sacrarium, non
sirenularum fornicem; Parthenonem, non prostibulum; ædem pudoris,
non gurgustum nequitia. Nec minus verecundia postulo ab ingressu-
ris in hanc Bibliothecam, quam in palatinam Apollinis, quod Ouidius
reus proditæ & iugulatæ castitatis pedem nunquam inferre potuit. fo-
ris canes, Deorum crimina in templis picta sunt (inquit Seneca b.) Sed
quero abs te, utri plus peccauerunt, vel Sacerdotes recipiendo, vel pictores infe-
rendo? Faciant quidquid volent trossuli Floræ, nepotuli Cupidinis, & è
Veneris Ida Satyri, aut è Priapi hortis Soradici; nunquam à nobis qui
Musas colimus pudiciores impetrabunt in hanc Bibliothecam aditum;
nunquam eorum spurcitas consecrabimus. Nihil huc nisi castum, inte-
grum, atque ex omni parte sincerum adspiret. Clamat Naso,

Summouero dotes impius ipse meas.

Et ego huc eas inferri patiar! Surena Dux Parthorum Crasso intersecto,
Crassique filii ac plurimo milite inter prædam Milesia Aristidis repe-
rit, eorumque infamiam Romanis vehementer reprobrauit. Eiusmodi
probrum

probrum & dedecus homo Christianus non metuet, si quid librorum istius generis in suo Museo habuerit?

At (inquieris) carebis multis iisque perelegantibus operibus; quæ ats & natura coniunctis viribus & ingenii pepererunt. Quid ais bone vir? næ tu videris esse ex eorum numero, qui ram dementes sunt, ut cum in ipso sterquilinio volentur, se putant versari in mediis rosis, & immundum suem nobis pro pontico mure obtrudunt. In hoc libro (oppo-nunt Priapi flamines) multa sunt bona. sunt ne propterea mala in eo deleta? (respondebat Gerson: lib. contra impurum quemdam librum Romantij) teclitus ignis est periculosior, hamus nocet pisci, si cooperius sit esca. Gladius vñctus melle feritne minus? Verum quod opus potest esse perelegans (vt loqueris) quod sanie strumosorum, & vomitu intemperantium, ne quid foedius dicam, adpersum est? Nunquam potui inducere in animum meum, ut gemmas in cloaca quererem, aut veseret dapibus quantumlibet exquisitis in disco fecibus circumlito: haud me tamen propterea pauperiorem arbitror, macriorem, indoctiorem; & si ob hanc causam forem tenuior, egentior, & minus è re literaria instructus; ego meam illam mundam tenuitatem, seu tenuem munditatem prætulerim omnibus diuitiis per spurcitas quæstis. Diuinè Augustinus^a, Sunt quadam que nescire, quām scire sit melius. Venustatem haber poësis nisi à Venere nullam? nullæ margaritæ, vñiones nisi è camarina nulli? nulla hortorum amœnitas præterquam Adonidis? nulla potus suauitas præterquam Gany-medei? nullum acumen nisi à Cupidine? nullus versus afficit, nisi qui inficit? nulla voluptas nisi voluteris in sordibus? Falleris quisquis hoc censes; nec meministi quod Crobylus refert. Sirenes voluptatum conciliaticulas à virginibus Musis cantu fuisse superatas, & viñtrices, à viñtrorum pennis corollam sibi texuisse. Nescis quod scriptum est in Argonautis de Orpheo? noluisse diuinum vatem ad arborem alligari, neque cerâ aures obducere, cum Leucosiam insulam præterueheretur, ubi cantu insidiabantur Sirenes; sed acceptâ lyrâ, Dei Opt. Max. laudes cecinisse; quo cantu, vt pote diuino, monstra impura ita in desperationem egit, ut musica instrumenta, quibus multos perdiderant, in mare proiecerint. Laudatur à Theodoreto Ephrem Syrus, qui ad inhibéendum sceletum sua ætate eluionem, & ad hæreses teprimendas, adiecit animum ad scribendas odas de rebus diuinis. Intelligebant multò plus esse ingenij in casta poësi scribenda, multóque plus voluptatis in legenda, quām in sordibus tractandis. In cæno & sordibus (inquit Arrianus^b) pulchritudo non inest, nec in cæno se equus volutat, aut generosus canis, sed sus tantum, & putidi anseres, vermiculi item & aranei. Ioannes Picus Mirandula libros amorum ab se compositos exiit. Laurentius Gambara, Petrus Bembus, Franciscus Petrarcha, Torquatus Tassus, Petrus Ronsardus pluresque alij acerbè demum deploratunt quidquid olim calamo minùs verecundo exarauerant.

Rursus audio Idaliae syluæ aprum grunnientem Apulcium. quasi vllum specimen morum sit (aīg^c) versibus ludere. Catullum ita respondentem maleuolis non legisti?

Quid me ex versiculis meis putatis

2.

^a in enchir.
ad Laur.
c. 27.

Hieremias
Drexelius
Niceræ I.I.
c. 5.
b l. 4. serm.
c. II.

c in apol.

Quòd sint molliculi, parum pudicum?

Nam castum decet pium poëtam

Ipsum, versiculos nihil necesse est.

Apol. Pergit è grandulibus suis laribus immunda sus volutabro suo sic patro. cinari: Hadrianus cùm Voconij amici sui poëta tumulum versibus veneraretur, ita scripsit,

Lasciuus versu, mente pudicus erat.

quod nunquam dixisset si lepidiora carmina habenda essent pro argumento im- pudicitia: versus quanto apertiores sunt, tanto sanctiores, tanto pudicius compo- siti, quanto simplicius professi: namque & omnia id genus dissimulare & occul- tare peccantis, profiteri & pronulgare ludentis; quippe natura vox, innocentie; silentium maleficio attributum. Idem de se profitetur Ouidius a,

Deme mibi studium, vita quoque crimina demes;

Crede mibi distant mores à carmine nostris:

Vita verecunda est, Musa iocosa mibi est.

Qui tu Apulei, quis ille Hadrianus quem tu nequitæ tuæ suffragâtem inducis? vtrumque excipo: vterque intestabilis est, alter altero est ne-

De obscenitate horum
sacerorum
Tertull. adu.
uer. Valen.
c. i.

Arnob. adu.
gent. lib. 5.
Euseb. in
Chron. A-
thenag. adu.
gent.

b in 2. Rhet.
adu. Platone
defensione.
Eurip. in
Troade.

c pro Carl.
d l. i. de morib.
Persarū.
e l. i. ep. 5.

Bapt. Man-
tuan.

quiòr. Superi præclarum honestatis defensione Hadrianum, qui turpi- tudinem ipsam, sacra Eleusina suscipiens, aperte professus est; qui Antinoum consecrauit, aram, templum, festa, Cinædo dicauit. Si nihil aliud

sit Apulei, quis te illo pudiciorem putet qui eius suscipis patrocinium? Tu etiam Catullum mihi profers. Enim uero dignum patella opercu- lum, & egregium verecundia præconem; Catullo (consentaneè ipsius nomini) lasciuire & scribere idem est. Vos tergemina Veneris proles Ca- tulle, Hadriane, Apulei, addamus, & Ouidium; dicitis posse animum in- corruptum custodiri, licet cursus pruriat. Itáne verò? Siccine secreti estis ab omni humana contagione, vt non inquinemini? *prætextata vobis verba & animus Sibylla castior?* Nunquam vobis etiam per omnes Deos vestros iuranibus credam, Aphrodiseum est iusiurandum vestrum; ma- lo auscultare Soloni apud Laertium dicenti, οὐ λέγοντες ἐπί τριῶν, sermonem simulacrum esse operum. Assentior potius Aristidi b, εἰς ἀποστολήν τοῦ πατρὸς τοῦ τοῦτον, οὐ τοῖς οὐτόπιοις, τοῖς τοῦτον τοῖς λέγοντες, οὐ πάλιν τῷ τριῶν ὀντωτών, non dissentit ab iis adagium, cuiusmodi sunt mores, eius- modi orationem esse: & rursus, qualis sit oratio, tales mores. potius Isocrati quam vobis & ποιεῖν αἰχμάλωτον τοῦτον τοῦτον μηδὲ λέγειν καλέσει. Potius Euripidi,

Σιγῆν ἄμεινον τὸν αἰχμάλωτον μηδὲ Μύρα μοι

Τέροιτο, ἀνθρώποις τοῖς ιυνοῖς ναρέ.

Potius M. Tullio c. Quantum à rerum turpitudine abes, inquit, tantum te à verborum libertate sciungas. De eodem sensu Herodotus d, ὁποῖοι πολιτεῖς ἔξει, ταῦτα εἰς λέγειν ἔξει. & quod scitè Muretus in iuuenilibus apud Raderum e,

Raro moribus exprimit Catonem,

Quisquis versibus exprimit Catullum;

Verum esto: negare nullus possit scriptioris lasciuia creari lectoribus exitium?

Si proba vita ibi, lasciuiaque pagina, multos

Effici

*Efficis incestos, in Veneremque trahis.
Verba mouent animos, oris lascivia pectus
Pulsat, & in venas semina mortis agit.*

Puduit & poenituit Aeneam Sylgium solutioris scriptionis, ac ætate maturior summisque Pontifex factus, suę poenitutinis carnem in hanc formulam canebat: *Seni magis quam iuueni credite; Pontificem pluris, quam hominem priuatum facite; Aeneam reiicie, Pium (sic in Pontificatu vocatus est) suscipite.*

Quid itaque statuemus? Duo. Alterum omnes eos libros, qui ex proprio instituto obsceni etunt, proorsus ab hac Bibliotheca arceri, & flammis tradi volo. quod ne acerbius cuiquam doleat, & conqueratur, seuerius cum illis agi; audiendus D. Bernardinus Senensis^a, *Librum de arte amandi*, inquit, ab Ouidio conscriptum quis apud Christicolas non dicat esse prohibitum, cum etiam apud carnales infideles execrabilis putaretur? Alludit ad poenam quæ meritò irrogata est Ouidio Nasoni impudicitiae Magistro, & incensori libidinis, exulare iusso ab Augusto Cæsare in Getricis frigoribus, vbi venereo illos ardores quibus ad insaniam torrebatur, temperaret. Hic exclamat Gerson.^b in has voces. *O Deus, ô Sancti, ô Sancte, ô denota Christiana Religionis curia, ô presentis temporis mores: & inter Christianos tale (Ouidiani amores) aut peius opus sustinetur, laudatur, defendiur?* Quod dixi de Ouidio, dictum quoque esto de eius similibus; nec prætermittamus referre editam sacro sancti Concilij Tridentini. *Libri qui res lascivas, aut obscenas ex professo tractant, narrant, aut docent, cum non solum fidei, sed & morum qui huiusmodi librorum lectione facile corrumphi solent, ratio adhibenda sit, omnino prohibentur, & qui eo habuerint, seuerè ab Episcopis puniantur.* Alterum, si qui erunt non quidem usquequa lascivi, tamen aliquibus locis impuri, cuiusmodi sunt, Tibullus, Horatius, Martialis, Propertius aliisque eius genetis, ne prostent in Bibliotheca, nisi perpurgati. integrorum si qua ex causa eos retineri visum erit, sub clavi habentur. Quidam grauiter & admodum molestè ferunt detrahi quedam ex Poëtis, & incidi affecta quedam membra ex reliquo corpore pertractuta in contagiem quæcumque attigerint. Audiant illi disputationem super hac re Ioannem Ludouicum Viuem^c. Scilicet, inquit, intolerabilem faciet humanum genus iacturam, si ex spurco poëta partem abscindas noxiā? & id facias in libello, quod in tuo ipsius corpore facere non dubites, si res exigat? Detruncavit Iustinianus Cæsar tot Iurisconsultos, & nefas erit detrahi ex Ouidio eos versus queis adolescens fit nequior? imò verò amissa sunt tot Philosophorum & sacrorum Auctotum monimenta; & graue erit, & non ferendum facinus si Tibullus pereat, aut ars amandi Nasonis? Utique non de præsentibus modò ac posteris præclarè metebitur, si de poëtica arte ac Poëtis ipsis quisquis eam repugnationem etit aggressus: haud aliter quam de hortis qui venenis illinc eruncatis solas reliquerit herbas salutares. ita & ignominia erit Poëtis detracta, & malum virus legentibus. Itaque tales Poëtæ qui non ex instituto scholam inequitiae aperiunt, sed solum obscoena suis carminibus identidem interserunt; ne prostent in Bibliotheca nisi repurgati: sin minus, asseruentur in peculiari loco clausi. Puto hanc fuisse

3.

^a tom. 1.
ferm. 3. fer. 2.
Dom. Quin-
quag. art. 3.
c. 1.

^b l. contra
Romantium
de Rosa.

Contra ob-
scenos poe-
tas, vide
egregiā di-
fertationem
Macarij Mu-
tij Cameris
apud Posse-
winum Bibl.
sel. l. 17. c. 21.
& Drexelium
nostrum Ni-
cetæ l. 1. c. 5.
c. 1. 3. de trad.
disc.

a l.3. constit. c. 5. fuisse mentem Clericorum Regularium sancti Pauli*, quorum hec est sapientissima cautio. *Libros turpitudini ac lascivie accommodatos, otiosorum hominum commenta continentes, secularibus moribus seruientes, siue nostros, siue alienos in Collegio esse Prepositus non sinat. Si quid vero in huiusmodi genere, quod tamen aperi turpia non contineat, usui esse posse, puta ob lingua elegantiam, existimetur; id in Bibliotheca scrinio cuius potestas tutò & iusta causa alicui concedi possit.* Faceant igitur ex his Musarū aluearibus mella venenum regentia, ut loquitur Lactantius^b: faceant propinatum à meretrice Babylonica venenum turpilogij in aureo calice cultæ locutionis, ut dixit Origenes*. Summoueantur ab hoc loco ebri illi Doctores, qui vinum erroris in vasis electis, & pretiosis propinat; qua de re queritur D. Augustinus^c, addens, ob id & se adolescentem cæsum fuisse nisi bibisset, nec licuisse appellare ad aliquem iudicem sobrium. De hoc argumento iterum plenius in oratione quam subiicimus ad calcem huius operis. Satis erit hoc loco afftere in restimonium confessionem Iuuenalisd, quam recta ratio, & virtutis vis ab ipsius cæterum haud ita pudici, ore expressit; quos si voles inscribere Bibliothecæ foribus, non repugnabo.

Nil dictu fœdum, viisque hac limina tangat.

Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino

Atria displaceant oculis venientis amici:

Ne profusa luto sit porticus, & tamen uno

Sermodo scobis hac emendat seruulus unus.

Illud non agitas, ut sanctam filius omni

Aspiciat sine labe domum, viisque carentem.

Lacedæmonij libros Archilochi è ciuitate sua exportare iusserunt, quod eorum parum pudicam ac verecundam lectionem arbitrarentur. Noluerunt enim eâ liberorum suorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quâm prodeffer ingeniis: itaque maximum poëtam, aut certè summo proximum, quia domum sibi inuisam obscenis maledictis lacerauerat, carminum exilio mulcerant.

Val. I. 6. c. 3.

4. Non erit alienum è re nata hîc apponere quod aliquando dictauimus in Gymnasio Rhetoricæ, cùm de usu Metaphoræ ageremus, ut Suadæ alumnos dehortaremur non solùm à verbis impudicis, sed etiam foetidis, atque (vti loqui consueuimus) incivilibus, gurgustium & sellam familiarem (honos sit auribus) redolentibus, hæc nos tum discipulis:

Ethes. 5.

e 3. cont.
gent.

Vnam Metaphoræ causam esse putauerim honestatem & verecundiam: multa enim interdum coguntur dicere oratores, quæ minus urbanè & minus honestè propriis nominibus appellantur, & ab iis ratiū audiuntur, sine rubore qui erubescere nesciunt. Pudeat ingenuum oratorem, & liberaliter institutum una voce eamerinam mouere, & tetro odore adstantium implere nares. Parthenius vates hac in parte, vt semper, adeo religiosus fuit, ut pro simo latamen dixerit; pro stercore
Effætos cinerem immundum iactare per agros. Christianos adolescentes deterrere à verbis obscenis, & impuris non aliter libet, quâm D. Pauli magni profecto oratoris, & magistri monito præcipientis, ut ne impudicitia nominetur quidem. Arnobius^e negat inter aures castas fas appellare non præfatis auribus res certas, tamèth non vitam proprii nomi

nominibus : imò ne apta quidem & modesta circumlocutione vel leuem quantum fieri potest obscenitatis cogitationem oblicere debemus. *πίχα αἰχπῶν, radix turpidinis est verborum obscenitas.* ait Clemens Alex. ^a abest enim propè à flagitio, qui lingua & auribus flagitium iam admisit. Vnde Vattro ^b, *virgo de conuincio abdicatur*, inquit, ideo quod maiores nostri virginis acerbae (id est, adolescentulæ) aures venereis vocabulus imbui noluerunt. Imprudenter qui se gerit in verbis aut profrendis, vel audiendis, sese exercet & comparat ad factorum impudentiam. Apoge è Christianorum adolescentium Athenæo Bizontes & Zenones Sitiæos quandiu nullam verbis ullis infesse obscenitatem defendant, dummodo nullum sit in rebus flagitium. Digna enim uero canibus ita philosophia, quibus etiam immundum animal in impudentia concederet: impudentiam Athenis ponat Epimenides. Quod ad me attinet (Adolescentes) ita vos amo, ut satius vobis esse existimem æstu febrique anhelantes asperam & nigrum linguam exertare, quam in oratione virulentam & impudicam. Nigra enim & aspera lingua febrentium intestinum corporis ardorem significat; at effectus quidam est conceptæ febris, non causa: petulans sermo corruptæ mentis effectus & simul causa est. Vtinam saltem quotquot sunt perficiæ frontis & impudici oris, maris similes essent; quod dum effervescit, algam & muscum & fluitantia cadavera ita in litus eiicit, ut sic se expurget & exoneret: qui autem conceptum animo libidinum virus virulentis verbis euomunt, seu capiantes risum, seu contumelii quempia affidentes, seu ipsa turpitudine delectati, sordes quidem impuro eiectant ore, & internæ fœditatis sanies euomunt, verùm tamen eò magis se inquinant, turpemque fescuinorum consuetudinem altius imbibunt animo, ac medullis infigunt, quæ postea identidem ubi vel minima occasio se obtulerit apparcat. Sermo fructus est cogitationis (ait Clemens Alexandrinus ^c) insolenter se in nominibus gerere, facit ut meditemur in honeste facere: in uoce autem esse modestum, est se ipsum exercere ad sustinendam libidinis impressionem. Sacrosanctas Christianorum aures & linguas spurciūs contaminari quale nefas? eam præsertim linguam, quæ tam saxe inter diuinæ epulas figitur intra Christi vulnera, & sanguinem eius fugit, subinde sordibus pollui, quis ferat? Eiusmodi fœditate verborum & obscenitatibus Lutherani & Calviniani pingi consueuerunt, quod alias dictum est de poëta Aeschyllo; & libidinum suarum ac intemperantiae furias ultra naturæ iura mittunt in chartam: miseram chartam tantarum sordium stabulum, Augæ bubili inquinatus: infinita enim maledicta in Romanam Ecclesiam & Romanæ Ecclesiæ deuotos homines ac castimoniam voto professos hantunt vel ex ganea & gurgustio, vel ex libidinibus. Nec mirum nam Lutheranus, aut Calvinianus integer & castus, in illa secta monstrum est. horret animus meminisse, & stylus scribere refugit, quæ Theodorus Beza, alter Genevæ (si Superis placet) Pontifex, chartis mandauit de Candida sua & Aubertulo contaminatissimis: noluit (putò) villa in parte cedere Calvino qui stigmaticus infandæ libidinis indelebi-

^a I. 2. p. 2.
^b cap. 6.
^c in Agathon. apud Non.

^c I. 2. p. 2.
c. 5. & 6.

les notas in scapulis præculit. Talibus magistris quid dare possunt

*Discipuli quām quod turpes hircos fœteat,
Quod lustra & fœdi gurgulia fornicius afflet,
Et castas nares inimica verberet aura.
Cum noua fœtentia demens excludet Erynnis
Oua Erebo : patris monumenta aeterna probroſi
Stigmatio in dorso relegantque nepotes.*

Epiphæs.
hær. 50.
Baron. ann.

74.
a l. i. c. 20.

b orat. contra Arianos
& de sent.
Dionys.

5.

Iouen. 14.

Lucian. in
dial. Vener.
& Cupid.
c ad Iouium
fratrem.

d ep. 146.
ad Dama-
sum.
e D. Hier.
de 40. man-
sionib. mans.

13.

f in l. 3. sent.
de summo
bono c. 13.

Nihil nouum in hominibus hæreticis & hæreticorum coryphæs: præuerant his Epicuri de grege porcis præcipites in omne volutabrum Ebionitæ, Basilides, Aëtius, Eunomius, Carpocras. De Ario Sozomenus ^a narrat librum scripsisse, cui inscriptio *Thalia*, id est, conuiuum, seu crapula, in quo impurissimus hæresiarcha numeris ita lasciebat, ut quamvis de rebus diuinis disputaret, tamen Sotadicorum carminum turpidines & formam imitaretur. quæ sèpius S. Athanasius Arianis exprobrat ^b.

Redeamus ad nostram Bibliothecam de qua iterum tritum illud per parodium pronuntio,

Nil lectu fædum visuque hæc limina tangat.

Amor nunquam aditum ad Mineruam & Musas habere potuit; quia & hæ semper occupatae, & illa graui fronte animoque inexpugnabilis est. O vtinam quotquot Christiani legendis, vel scribendis libris animum addicunt, Paulino ^c auscultent ita Iouium fratrem admonenti. *Vacat tibi ut Philosophus sis; non vacat tibi ut Christianus sis;* verte potius sententiam, verte facundiam, ut sis Dei Philosophus, & Dei vates; esto Peripateticus Deo, & Pythagoreus mundo, vera in Christo sapientia predicator, & tandem tacitus vanitati. tum addit quod præcipue ad hunc locum pertinet, Perniciosam istam inanum dulcedinem literarum quasi illos patria oblitteratores de baccharum suauitate lotophagos, ut sirenarum carmina, blandimentorum docentium cantus euita; habent in specie lenocinium, in gustu venenum, quorum usus criminè, pretium in morte numeratur. Poëticas istas obscenitates S. Hieronymus ^d porcorum siliquas interpretatur, quas filius prodigus volutatus in coeno libidinum appetebat. Possimus, inquit ^e, & alter siliquas interpretari. *Demonum cibus est carmina Poëtarum.* hac sua omnes suauitate delestant; & dum aures versibus dulci modulamine currentibus capiunt, animam quoque penetrant, & pectoris interna deuincidunt. Idem alio loco Egyptias ollas & virulentias, poëtarum carmina dicit; propter que Domini igne torremur, efficimurque sepulchra dealbata plena omni spurcitia. Quod de obscenitate & virulentia dicit; idem intelligendum de omnibus libris turpibus quocumque tandem genere orationis soluto, stricto conscripti sint; & de oblectamentis inanum fabularum, quæ (ut loquitur D. Isidorus ^f) mentem excitant ad incentiū libidinum. Musarum virginum ædi ianiticem præfecimus *Verecundiam*; illis (quod Seneca sapienter dixit) seruendum est sub quodam sacerdotio: ecquid vero mirum si Musei claves verecundiæ tradimus; ut ab eius ingressu arceat metetrios Gnatones, & ganeones natos abdomini, non bonis literis: non sinunt se vinci Musæ ab apibus, quatum sanitas cum aestimetur hilaritate

hilatitate & nitore; suis aluearijs custodes adhibent vigilantissimos, ne fuci, ne araneæ, ne vllæ denique sortes introeant.

C A P V T . V.

Libris famosis locus in Bibliotheca ne esto.

Huius loci est fabula Cadmæ segetis: Cadmus dtaconis interfecisti dentes seminanit, momento effloruerunt duæ Terrigenarum acies infestis gladiis armatorum, qui postea iacto fatali discordiatum saxe mutuis se vulneribus confecere. huius fabulae hic est sensus sane argutus. Cadmus cum existimatus sit literarum inuentor, & sexdecim primum elementa tradidisse Græcis, hinc iactatum vulgo est seminasse dentes serpentium, qui sexdecim habent omnino dentes; ex quibus natæ tot pugnæ, quot modò atdere non solùm inter doctos, verum etiam inter Principes frequenter videmus, ob literas & libellos. hinc dentata dici passim solent mordacia. ita Tullius ^a; *Calamo & atramento temperato, dentata etiam chartares agetur.* Profectò quisquis scribendi arte & scientia abutitur, præstaret eum omnino nescire literas, quod dixit Quintilianus de illis, qui sunt lingua effræni, atque intemperanti, mutos nasci & egere omni ratione satius fuisset quam prouidentiae munera in mutuam perniciem conuertere. Vsque adeo autem perniciofa vila est hac styli maledicentia, vt propterea quidam μοτζόμπατος fuerint; optauerintque nonnquam inuentas fuisse literas: qui licet hac in re nimis seuerè statuant (neque enim præcidende omnibus hominibus linguae, quod quidam petulantias loquaitur, neque continuò extitpandæ vites, quod nonnulli se vino ingurgitent, sed illa frænanda; istud (vt ille aiebat) aquæ proprius admouendum, & si quis alterutro abutatur, pleßendus;) tamen in maledicos scriptores rectè hac ratione animaduerti posse reor, si omnino excludantur è Bibliothecis. Alias poenæ in phanaticum istud hominum genus constitutas ab Imperatoribus & legislatoribus non refero. Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis tractavit, commotus Cassij Seneri libidine, qui viros fami-nisque illustres procacibus dictis diffamauerat. Apud veteres facta argueban-
tur, dicta impunè erant, ait Tacitus ^b: quod postremum non credo; fue-
runt enim antiqui legislatores & moderatores retump. sapientiores,
quam ut linguae & scriptorum licentiam inultam patetentur. nam ple-
rumque lingua & stylo plus laedis quam gladio: corpus quidem sica
vulnerare potes, animum non potes, nisi verbis, aur scriptis, lingua,
vel stylo fauet Tullius: quamquam, inquit, id quidem etiam duodecim Ta-
bula declarant conditum cum solitum esse carmen, quod ne liceret fieri in al-
terius iniuriam leges sanxerunt. Rursus 4. de Rep. Nostra XII. tabula
cum perpaucis res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putane-
runt. si quis actitauisset, sine carmen condidisset, quod infamiam afferret fla-
gitiumque alteri. præclarè iudiciis enim ac Magistratum disceptationi-
bus legitimis propositam vitam, non poëtarum ingenii debemus, nec

1.

Herm. Hage
in præfat.
de scrib.
orig.

a ad Quiat.
fratr. l. b.

b in ann.
Vide Dio-
nem l. 56. &
Iurisconsul-
tos quorum
hæ propria
cognitio est.

probrum audire, nisi ea lege, vt respondere liceat, & iudicio defendete En ipsam legem. Si quis carmen occentassis, acclitassis, condidassis quod alter flagitium faxit, capital esto. Accedit Horatius ^a,

— Doluere cruento

Dente lacestis, fuit in tactis quoque cura
Conditione super communis, quin etiam lex
Poenaque lata, malo qua nolle carmine quemquam
Describi.

& l. 2. Sat. 1.

Sed tamen & monitus caueas, ne forte negoti:
Incitat tibi quid sanctorum inscritia legum,
Si mala consideris in quem quis carmina ius est
Indiciumque esto.

b in Sat. 1.
Persij.

Pseudocornutus Persij ^b interpres docet fustuarij, aut capitinis poenam fuisse maledico poëtæ. Porro istæ leges carminum, aut Poëtarum mentionem duntaxat faciunt: eius rei causa est, quod plerumque genus irritabile vatum liberiū scribat, proscindat mordaciū, faciliū mendacia interpolet, & audaciū spargat. hinc idem Horatius ^c,

Cave, cave: namque in malos asperrimus
Parata tollo cornua;
Qualis Lycambæ spretus infido gener,
Aut acer hostis Bupalo.

loquitur de duobus Poëtis admodum virulentis: alter est Archilochus, quem alio loco sic depingit aperiū,

Archilochum proprio rabies armanit Iambo.

Fuit autem adeò maledicus, vt Lycambem sacerum cum Iribus filiibus ad laqueum adegerit, si Terentiano credimus. Alter Hipponax qui Scazonte ita appetiuit Anthermum Chium & Bupalum clarissimos sculptrores, à quibus ob insignem vultus foeditatem fuérat expressus, & lasciniæ iocorum propositus ridentium circulis, vt illos ad voluntarium suspendium compulerit, quod tamen falsum esse docet Plinius ^d, aiens postquam ab Hippone probris confixi sunt, complura in finitimiis insulis simulacra fecisse, quibus subiecerunt. Non vitibus tantum censerit Chium, sed operibus Anthermi & filiorum. Ut vt sit, maledicentia nomine infamem fuisse Hipponeam constat, & planè timendum, cum processit armatus suo illo scazonte quem inuenit. meritóque dictum à Tullio ^e, Senarios vero & Hipponeos effugere vix possumus; magna enim parte ex iambis constat nostra oratio; quæ famosa scripta quantopere crudelia sint accipe ex Horatio ^f,

— versibus oblinit arris,

Et sponsa laqueum famoso carmine neclit.

Persequamur poenas olim constitutas in maledicos. Tullius ^g auctor est, Eupolim fuisse præcipitatum in mare, quod Alcibiadem carmine perstrinxisset, cautumque ab eodem ne quis deinceps nominatim quempiam suis carminibus perstringeret. satis arguit quād primam lege lata actum sit aduersus famosos scriptores, ex quo factum est (inquit Gyraldus ^h) vt prisca comœdia acerbitas in leniorem formam immuta

e de orat.

f l. 1. ep. ad
Meccen.

g ad Att.

h dial. 6.
hist. poët.

immutaretur. Est etiam Pauli Iurisconsulti sententia de famosis carminibus, & in Codice^a mentio. Labienus ille, qui elutatus per multa impedimenta summae egestatis, summae infamiae, & summi odij, tandem ad famam ingenij peruererat, tanta fuit libertate, ut libertatem excederet, ut (quia passim ordines hominēsque laniabat,) Rabienus vocaretur. Animus per vitia ingens, & ad similitudinem ingenij sui violentus: in hunc primum excogitata est noua poena; effectum est enim per inimicos, ut omnes eius libri incenderentur. res nona, atque insueta, supplicia de studiis sumi. Bono hercle publico ista in pœnas ingeniosa crudelitas inuenta est. Quām consultum foret multorum studiis faces subdere, quibus est canina eloquentia, scriptorūmque suorum velut pomparum ferculis procedunt in publicum, ut caninam eloquentiam exerceant. Laborant dentitione, ni alienæ famæ genuinum infingant: torquentur Aethnēs ignibus, ni fel in venenato pectore accensum in aliquem euomant. Scribere nesciunt, nisi calamum intingant in pyxide Megeræ, nec sacris, nec prophanis parcent, & solem ipsum tenebris & terra caligine obducere conantur sapientia ista virulentæ.

Fuere præter superiùs memoratos in scriptis suis amarulenti *Theon*, de quo Ausonius,

*Hic est ille Theo poëta falsus,
Bonorum mala carminum lauerna,*

cuius dens ponitur pro canino alienam famam arrodente. hinc Horatius^b, *Dente Theonino qui circumroditur. Lucilius quoque de mordacibus fuit;* —— *secuit Lucilius urbem*

Tē Lupe, te Muti, & genuinum fregit in illis.

hoc terræ loliginis succo passim fuisse videntur ebrīj *Archilochi* poëtæ ciues, siue populares, nam & *Archilochi patria*, pro cœtu maledicorum, & contumeliosorum audire solet. Certè in illud vitium proniores esse quosdam populos, & quosdam ciuitates hac etiam ætate animaduertimus, ut tum se putent epulari lautissime, cum aliorum famam laniant; quarum ferarum morsus incredibile est, quām perniciosus sit, sicut adulatorum inter cicura animalia. Aiunt Valeriam nescio quam cum dentibus natam exitio ciuitati fuisse in quam deportata est; ego nihil puto esse Rebusp. exitialius obtrectatoribus, qui dentes in bonorum vitam exerunt, & maledicē in omnes grassantur, ac vix scio quomodo regna & ciuitates ferant distortos istos, & transuersarios homines, qui nihil possunt rectis oculis aspicere; quique ad deterenda quælibet laudabiliter facta dictâve incitantur. Similes illi speculo, quod fama est fuisse in Smyrnæ templo, (*επισόχημον*, vel *τραχύχημον* vocant) in quo res omnes quantumlibet excellentes & pulchræ, deformatae & turpificatae apparabant. Boues neruicos quorum cornua sunt in humeris, etiam time: hoc est, eum calumniatorem qui non recta fronte, sed obliquus ferit, cauetato. Abigamus ranas laudibus benemerentium importunè obstrepentes ex hoc Museo. Tu cum ab ipsis maleferiatis Cynicis quæsieris, cur tandem intemperanter bonos allatrent? si ex animi sententia respondere velint, nihil ferè aliud dicunt, quām se ideo maledicere quia, malefacerre non possunt.

a l. 5. tit. de
injur. & l. 1.
C. de famos.
libellis.
Sen. l. 10. cō-
trou initio.

Salust. apud
Non. Marc.
di. & Rabula.
S. Hier. ad
Rusticum
Monachum.

2.

b in epist.

Pers. Sat. 1.

Causs. symb.
58. l. 12.

Elian. l. 5.
hist. anim.

2.
a apol. ad
Theod.

b ep. 68.

Sen. 1. 3. de
ira, c. 2 f. 22.
23. & 24.

c ibid.

& Prou. 25.

e 1. de ratio-
ne communi-
ling. c. de
stylo & pena.

3.
§ 1.2. min.
c. 4.

Hæc labes oritur ex variis causis. S. Cyrillus Alex. ^a ait, hoc in more positum hosti humani generis, ut quoties veritatis doctrinam adulterare nititur; excitet in primis sycophantas qui probris imperante propugnatores veritatis Catholicæ, hos præmittit tanquam fundibularios antequam explicata acie pugnet, h[ic]que virtutur emissariis. S. Hieronymus ^b eos ita alloquitur: *Maledictorum pannos hinc inde consuitis, & eorum carpitis vitam, quorum doctrina resistere non valetis: non idcirco vos non estis heretici, si nos quidem assertione vestra crediderint peccatores? & os fidum non habebitis; si cicatricem in nostra ante potueritis monstrare?* In aliis bugis stile? studi. novi studi. B. 11. 2. monte hoc virtutum prouenit ex quadam mordacitate ipsis velut innata, quæ liberalia quædam ingenia sæpen numero in transuersum agit: in aliis ex inuidia & litore, qui res pulchras sua sanie aspergere studet, foedas verd, quia iam foedæ sunt, intactas relinquit: in aliis ex odio & malevolentia, quæ dentes acuit, & linguam si se aliter vindicare non potest. Vnde sit, ut admodum difficile sit hominum maledicentiam effugere. Nec ipsi Christo Domino si ad nos redeat, prout res sunt, criminores desint, & quadruplatores gratuiti. Erunt semper manipulares milites qui incumbentes ipsi regio Antigoni tabernaculo, facient, quod homines & periculosè & libentissimè faciunt, de suo Rege malè sentient & loquentur. Erunt Thersites qui dicent, vel ipsi Philippo Macedonum Regi, nihil ipsū gratius facere posse populis, quam si se suspendat. Erunt Timagenes, qui eo quod in Augustos & Augustas scriplerint diligentur ab omnibus, eisque nullum limen precludatur, si ob id Principis domus eis non pateat; nemo quasi fulgoritos refugiat, imò eos cadentes multiplex mollis sinus excipiat. Contra istos rabiosos scriptores ego puto, sæpe consultum esse, & conuenientissimum repungendi genus nequam repungere, cum ab iis lacestis fueris. *Non est quod cum illis paria faciamus* (inquit Seneca^c), *illud non venit in dubium, quin se exemerit turba, & altius stiterit quisquis despicerit lacestantes; proprium est magnitudinis vera non se sentire percussum. Sic immanis fera ad latratum canum lenta respexit; sic irritus ingenti scopulo fluctus assilat.* Si tamen iuxta monitum Sapientis^d interdum respondendum est stulto iuxta stultitiam suam; velim ita fiat, ut intelligat minorem se fuisse, quam ut ferentiam nostram obduxerit: plus enim laeso nocitura esset ira quam intiria. Hæc quoad famosos libros, quos ab hac æde longè arceo, & Biliandri monitum electori meo repreäsentō, cui est stylus acuminatus, pugionis more, prouidendum esse ne quis innocens ev. appetatur, nec stringatur bonis ciuibus, sed adhibetur ut gladius auctoritati militis, qui ex imperio ducis in hostes stringitur, ad tuendam remp. proferatur: stringatur stylus, sed in perditos, & in defensionem bonorum.

Venio ad castigationes, animaduersiones, emendationes, notas litterarias, quas Serarius noster sapienter ait facere ad veritatem plurimum, scientiarum sepes esse ingeniorum franco; cura disciplinaque stimulos; vix est, aut ne vix quidem, qui inoffenso pede decurrat curriculum literariorum: larent infiniti scopuli in singularum facultatum pelago, quos omnes ita vitare, ut ne vel leuiter impingas, non est humanæ artis, vel ingenij, vix velut quadrigarium quantumvis nobilem reperias, qui audie-

ausit gloriari se summa semper industria metas circumflexisse. Ridere soleo, inquit etiam interdum despovere conceptam à Seneca de scriptis suis opinionem sanè fatuam. *Ex iis, inquit, nihil addi sine iniuria, nihil detrahi sine labe potest.* Ama te quantum voles, mi Seneca, & blandire tibi in tua illa persuasione, quanrumlibet tu tibi magnus videaris: ego illi haud difficile accesserim, qui te *calcem sine arena vocitabat*; sed magnopere Quintiliano assentior, qui incorruptè, & sapienter pronuntiat, te in elocutione habere corrupta pleraque, atque eo perniciosa, quo abundas dulcibus vitiis: qui si rerum pondera minutissimis interdum sententiis non fregis, consensu potius eruditorum, quam puerorum amore comprobareris. Fatetur nihilominus idem Fabius multa in te esse clarissima, multa admiranda, tēque dignum esse qui meliora velles, quam que voluisti. Senecam statui pro exemplo, ut homines nos esse meminerimus, ac proinde nihil humani putemus à nobis alienum. Quid autem magis humanum quam identidem errare, dormitare, oscitare, cæcutire, offendere etiam in æquo & piano loco? multa peccantur, vel à maximè circumspectis: at verò in re literaria longè plurima. Ille enim maximè felix est (inquit Augustinus) qui omnium minimè est infelix; ille etiam maximè doctus, qui pauciora ignorat, maximè in qualibet arte perfectus, qui peccat rariùs: at qui nihil ignotet, qui nihil peccet, non est huius vitæ, non est humanatum vitium. Quapropter æqui bonisque consulere debent, quicumque libros in publicum emitunt, adeoque quotquot literas tractant, ut si quando fortè cœpitauerint, admoueantur. Placuit semper atque apud me, nec hilo minor est princeps Medicorum Hippocrates, qui (ut est apud Cornelium Celsum b) in explorandis specillo fractis ossibus, à Saturis se deceptum memoriarum prodidit; more scilicet magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium: nam levia ingenia, quia nihil habent, nihil sibi detrahunt. *Magno ingenio, multa nihilominus habituro conuenit etiam simplex veri erroris confessio; præcipueque in eo ministerio, quod utilitatis causâ posteris traditur, ne qui decipientur eadem ratione, qua quis deceptus est.* Major se ipso videtur mihi D. Augustinus quodd retractans, seu denuo recognoscens opera sua, mutauit, & expunxit, addidit, detraxit quod posteriores curæ, & cogitationes, quæ ferè solent esse sapientiores, prioribus suaserunt, *in tēpaci ðmīlūtōs pāprugis oþþrato.* Secus facere, est ingenij valde infelicitis, animi admodum angusti & inanis, atque de sua tenacitate sibi concij. Ed magis solœcismis, atque barbarismis offenduntur homines, (inquit D. Augustinus c) quo infirmiores sunt; & eo sunt infirmiores, quo doctiores videri volunt. Nolle agnosceret etrem tuum, atque itasci cum moneris, cuius superbiæ est: sed & illud quam solenne & frequens inter scriptores huius ætatis? Dissentit interdum homo à seipso, quid mirum si interdum ab aliis dissentiat? Verum aliter sit ac deberet; mutua illa dissensione conienda essent mutuae virorum doctorum confessiones; atque ex illo contrariarum opinionum attritu & conflitu elicenda veritas. Nunc non sic viuitur. Monitorem suum, obtrectatorem suarum laudum, & certum hostem plerique appellant, & quamuis non sit, eum tibi faciunt. Nam ludicris armis in amica & urbana velitatione lacefitti, decretoriis & infestis rem conficiunt; exulcerantur vtrinque

Calig. apud
Suet.
a l. 10. c. 1.

b l. 8. c. 4.

c apud Pos-
seu. l. 1. de
cult. ingea.
c. 50.

utrimque voluntates, cum dissentire solum deberent iudicia: alium alter scripsisse, quam tu scriperis, est indixisse graue & diututnum bellum, quod nunquam conficietur, nisi post infinita examina, censuras, notas, defensiones, apologias, criminaciones, actiones, actionum depulsiones, litium contestationes, & mera pletumque puerorum iurgia, & peruiacum muliercularum ridiculas contentiones: nam (quod deterrimum est) cum initio lis esset de lana sape caprina, ita excandefiunt utrumque animi, ut ex sermone altercationes fiant, quae vix nisi forte virum quem conspexere silent. immo nec intercursu vllorum disceptatorum, & iudicium vnam sedantur simulantes iste interdum plusquam Vatinianæ. Non animo ingenuo & liberali, fateor, sed planè hostili, & maleuolo ac tumultuoso, sape suscipiuntur iste reprehensiones ab Zoilis & Aristar- chis: quo in genere protetua, maledicentia & fœtentium convictiorum insignis fuit Iosephus Scaliger Sterculio & cloacinæ tam arcte auctoratus, ut ego malim cum Eumæo solidum diem loqui, quam vnam horam legerem putentia scripta sordidissimi hominis, quorum hic, vel minimam partem referre pudet sit; nec, nisi planè coactus, velim repugnare rediuiui Augiæ inquinatissimum stabulum. Tales homines digni sunt Delriis & Serariis castigatoribus. Ex hoc genere Criticorum Alastorium, qui nullo vnam tempore defuerunt, nec deerunt. Fuit Julianus Imperator cognomine Apostata, vir haud dubie doctus, amans literarum, sed iudicij minus æqui erga illorum scripta quos oderat. Est apud Metaphrastem^a, quod de illo refero. Inter alias iniustissimas leges quas nefarius desertor tulit contra nostram religionem, haec fuit; ne Christianis licet humaniores literas & liberales disciplinas docere; quod, è re nata falsorum numinum fabulas, & figmenta discipulis suis patet facerent, & confutarent. Apollinaris Syrus, ut pluribus prodesset ad exemplat Hometici poëmatis Hebræam historiam usque ad regnum Saulis carnine hereditico complexus est; & prius alia pleraque, etiam librum edidit de veritate contra Julianum, & Philosophos gentiles, in quo sine ullis sacrarum literarum testimoniis planè ostendit, vehementer & ridiculè ab illis errari in Deorum persuasione & cultu. Legit hunc librum animo maleuolo, & inuido Julianus; & qua erat dicacitate, Episcopis eius temporis tribus verbis scripsit, ἀντον, ἔπος, κατέψω. legi, intellexi, reprobavi. Episcopi haud multò pluribus rescripserunt, ἀντον ἀντον, εἰ πό ἔπος, κατέψω. legit quidem, sed non intellexisti; nam si intellexisses, non reprobasses. Vides non ram hominis iudicium in reprehendendo, quam ipsius inuidiae. Verum quid tandem efficiunt Cynica ista arbitria? Ego equidem quidquam illis seu seri, seu meti non video nisi dedecus & ignominiam. nam euenire solet, quod pro Cicerone de Antonio dixit Velleius, Famam gloriāque factorum & dictorum adeo non abstulisti, ut auxeris: omnis posteritas illum in te scripta mirabitur, tuum in eum factum execrabitur. Cærerum acerbius & insolentiū insurgere ad notam inurendam, & imitari Clodium illum Albinum, qui adhuc puer, quod esset animi iam militaris ac superbi, saepe in scholis inter æquales Virgilanum illud terebat,

Arma amens capio, nec sat rationis in armis.

Hort. 1. ep. 19.

a 28. Oct. in actis Artere- mij. marty.

Actma

Arma amens capio. maledicta plenis plaustris deonerasare , est ferri ingenij , & proorsus alieni à Musis , quorum fores sunt expertes omnis inuidentia ; nunquam rixantur inter se , & optimè illis cum Apolline conuenit , οὐ διὰ Μέσου ἵρεα οὐχ χαρέσσοντι ἀλλάταις οὐ τῷ Απόλλωνι , οὐ δέκια αὐτῷ ἀγαπάται . τοις τὰς ἄλλας ὅτι μη μόνη σοφία τῇ , μηδὲ εἰτὸν περιστονταῖς πονταῖς . Non pigebit exscribere Quintilianū a iudicium de conuiciatoribus patronis , vt tam illi , quām scrip-
tores , & quotquot literas prōfidentur , discant quām fœda sit & illiberalis ista impotentis linguae effrænatio . Quidam si suscepint negotia paulum ad dicendum tenuicra , extrinsecus adductis ea rebus circumliniunt , ac si defecerint alia , conuicijs replent vacua causarum ; si contigerit , veris ; si minus , fūtis : modò sit materia ingenij , mereatūrque clamorem dum dicitur . Quod ego adeò longè puto ab oratore perfecto , vt eum ne vera quidem obiecturum , nisi id causa exigat , credam : ea est enim proorsus canina (vt ait Appius) eloquentia , censuram maledicendi subire , quod facientibus etiam male audiendi patientia prāsumenda est . Nam & in ipsis fit impetus frequenter qui egerunt , & certè patrōni petulantiam litigator luit . Sed hæc minora sunt ipso illo vitio animi , quo maledictus à maleficio non distat nisi occasione . Turpis voluptas & inhumana & nulli audientium bono grata ; à litigatoriis quidem frequenter exigitur , qui vltionem malunt quām defensionem . Sed neque alia multa ad arbitria eorum facienda sunt . hoc quidem quis hominum liberi modo sanguinis sustineat petulans esse ad alterius arbitrium ? Atqui etiam in Aduocatos partis aduersa libenter nonnulli inuekuntur : quod nisi forte meruerint , & inhumanum est respectu communium officiorum , & cum ipsi qui dicit inutile , (nam idem ius responsuris datur) tum causa contrarium , quia plane aduersarij sunt & inimici , & quantulumcumque ijs virium est , contumelia augetur . Super omnia perit illa qua plurimum oratori & autoritatis & fidei affert , modestia ; si à viro bono in rabulara latratorēisque conueritur , compositus non ad animum iudicis , sed ad stomachum litigatoris . Frequenter etiam species libertatis deducere ad temeritatem solet , non causis modo , sed ipsis quoque qui dixerint pericolosam . Nec immerito Pericles solebat optare , ne quod sibi verbum in mentem veniret , quo populus effunderetur . Sed quod ille de populo , id ego di omnibus sentio , qui tantumdem possunt nocere . nam qua fortia dum dicuntur , videbantur ; stulta , cum laſerint , vocantur .

Sæpe optimum factu erit , vt literaria inuidia scriptis alienis adlatans contemnatur potius , quām cum illa decertetur : est enim portentum adeò ferax malorum , & pestium , vt cum vnam execueris , subito multæ nocentiores progerminent . Proinde omnibus scriptoribus auctor sim , vt cum sum opus absoluerint , illud tradant iudiciosis & candidis censoribus diligenter examinandum ; si probauerint , & duixerint fore è publico bono si edatur , edant : deinde si morosi carpant , si semidocti eleuent , si docti inuideant , si scioli semipleno ore laudent , si ratus sit Flaccus qui

*Det veniam maculis quas aut incuria fudit ,
aut humana parum cauit natura ; ne magnopere laborent ; defensiones
haud facile suscipiant : se ipsam inuidia conficiat , & liuore proprio*

Horat.

G G disrupta

disrupta creper. si facere apologiam visum erit; sentiat aduersarius se à nobis superari humanitate & modestia. hæc scriptori: censoti isti. Meminerit quod scitè Chrysippus dixit: qui cum altero decurrit stadium, sic curtat, vt æmulum suum, si potest, longo post se relinquat interuallo: contendat quammaxime poterit, vt vincat: at supplante eum qui certat, aut manu depellere, nullo modo debet. ita adhibenda est omnis animi contentio in literario certamine ut emineas; ramen famam aucupari ex concertantium infamia, obscurare alterius nomen, vt tuo nomini splendorem excites, velut vmbra & recessu; bene currenti transuersarium incurrire vt cadat: uno verbo, deformare conuiciis alterius doctrinam, aut vitam, vt tu pulexior & formosior videare, est pusilli hominis & Musarum contubernio prorsus indigni. Dictum Tullij antiquissimum esse debet omnibus doctis. *Et refellere sine perniciacia, & refelli sine iracundia parati sumus.* Pudorem iniicere debet dictum Ioannis Ludouici Viues ^a. Enimuero turpissimum est nobis, inquit, latrones, & lenones maiore inter se consensione vinere, quam eruditos: tum statim huius mali causam innuit & remedium: sed nec etuditis vnanimitas & benevolentia deerit, si disciplinas integre & sanctè coluerint, non ad gloriam, vel ad questum: nam ubi harum rerum cupiditas inualuit, difficile est sanctam seruare societatem. Consultum esset omnibus literas tractantibus altè infixum animo esse & persuasum quod apud eundem Viues Plato dixit. *Tanto prestat disputazione vinciri quam vincere, quanto est melius magno malo liberari, quam liberare; quid enim existialis potest homini contingere, quam falsa opinio? Vi sit hoc fortasse liberatori glorioſius apud nonnullos, liberato certè utilius est.* Illi sunt profecti in literatorum ordine intolerabiles, qui sunt tam teneta & infirma conscientia, vt licet alio spectes, tamen se semper peti suspicantur cum aliquid ab eorum sensu alienum dixeris; equis ulcerosis similes qui strigile audita actutum concitantur. Sed illi ἀμεροι omnium intolerabilissimi, de quibus loquitur Synesius. Decertatum est, inquit, pro Musis contra ineruditos, οἱ ἡ νανοδᾶς ὄποδισπάνοντος ἐλέχη τὰ πατέρες τὸν τίνος λοιδόριαν ἐν ἀγνώστων. qui malitiosè declinant crimen ruditatis & imperitia, dum configunt ad vituperia eorum quæ ignorant. Praclarum documentum continent hi Nasonis versus ^b, quibus hoc caput absoluo.

b 1. 4. de
Ponto cl. 9.

Scribentem iuuat ipse fauor, minuitque laborem,
Corrigere at res est tanto magis ardua, quanto
Maior Aristarcho magnus Homerus erat.

C A P V T VI.

Plagiarij scriptores in Bibliothecam ne admittuntur.

I. **S**Apienter Vitruuins, *Quemadmodum non mediocres, sed infinita his gra-*
stia agenda sunt, inquit, qui non inuidiosi silentes cogitata sua tradere po-
steris per commentariorum relationes, ut ea non interirent; sic contra qui
corum

orum scripta furantes pro suis prædicant, sunt vituperandi, quique non prijs cogitationibus nituntur scriptorum, sed inuidis moribus aliena violantes gloriantur, non modo sunt reprehendendi, sed etiam quia more impio vixerunt pena condemnandi. Hæc ille. Ut autem explicet quomodo hæc scripta fuerint vindicata ab antiquis, affert ea quæ hic atrexo. Reges Attalici Vitruu. I. 7. in procem.

magnis Philologia dulcedinibus indueti cum egregiam Bibliothecam Pergami ad communem delectationem instituissent: tunc item Ptolemeus infinito zelo, cupiditatisque incitatus studio, non minoribus industriis ad eandem modum contendaverat Alexandria comparere. Cum autem summa diligentia profecisset, non putauit id satis esse, nisi propagationibus in seminando curaret angendam: itaque Musis & Apollini ludos dedicauit; & quemadmodum athletarum, sic communium scriptorum victoribus premia & honores constituit. his ita institutis cum ludi adessent, indices literati, qui ea probarent, erant legendi. Rex cum iam ex cinitate sex lectos habuisset, nec tam citò septimum idoneum inueniret, retulit ad eos qui supra Bibliothecam fuerant, & quesijt se quem nouissent ad id expeditum: tunc ei dixerunt esse quemdam Aristophanem qui summo studio, summaque diligentia quotidie omnes libros ex ordine perlegret: itaque in conuentu ludorum cum ceteris Aristophanes citatus, quemadmodum locus ei fuerat designatus sedet. Primo poetarum ordine ad certationem induito, cum recitarentur scripta, populis conatus significando monebat indices quod probarent. itaque cum ab singulis sententia sunt rogata, sex una dixerunt, & quem maximè animaduerterunt multitudini placuisse, ei primum premium, in sequenti secundum tribuerunt; Aristophanes vero cum ab eo sententia rogaretur, eum primum pronunciari iussit qui minimè populo placuisse: cum autem Rex & vniuersi vehementer indignarentur, surrexit & rogado impetravit, ut paternerit se dicere. itaque silentio factio docuit unum ex his eum esse Poëtam, ceteros aliena recitauisse; oportere autem indicantes non furti, sed scripta probare: admirante populo & Rege dubitante, fretus memoria è certis armarijs infinita volumina eduxit, & ea cum recitatis conferendo coigit ipsos furatos de se confiteri. itaque Rex iussit cum his agi furti, condemnatoque cum ignominia dimisit; Aristophanem vero amplissimis munieribus ornauit, ac supra Bibliothecam constituit. Sic Vitruvius. Quid fungi potest ad presentem de furibus & plagiariis è Bibliotheca excludentis disputationem conuenientius? Igitur habemus in eos sapientissimi Regis præjudicium, atque in illo iudicio summam æquitatem. Cui enim graue admodum non sit (inquit Ludouicus Viues^a) seruos sibi suos abduci, ne dum filios? utinam & de hoc plagio cautum aliquid esset lege Fannia. Aristophanes^b iam olim conquestus est se in alienos ventres ingressum, quod scilicet ea carmina quæ faciebat alij recitarent. nam se propænteis & ἐπαρπλυσοι sunt, qui pleni Phœbo fundebant oracula. Idem questus est de Fidentino fure Martialis^c hoc disticho,

Quem recitas meus est, ô Fidentine, libellus,

Sed male cum recitas. incipit esse tuus.

Idem Seneca^d. Cum enim multi accusassent Parthasium pictorem Athenensem, quod unum captium senem Olynthium ex his quos Philippus vendebat à se emptum perduxisset Athenas, tortis etque, atque ad exemplar eius pinxit Promethea; periit etque in tormentis

a 1.5. de tradendis disciplinis.

b in Ranis.

c apud Sophoc.

d cont. I. 10.
cont. 2.

Olynthius, & ille tabulam posuisset in templo Mineruæ ; multi ex accusatoribus in eosdem sensus incurserunt : vñus ex iis Glycon nomine dixit , ὥπη ἀρτωτὸς Περιπολέν τὰ οὐ τε δέρπα βασανίζει . Triarius quidam ex Actorum centuria vñus , hoc aliqua ex parte cùm surripuisset, inflexit . Seuerus Cassius qui hoc facerent dicebat similes sibi videri furibus , alienis poulis ansas mutantibus . Multi sunt qui de tracto verbo , aut mutato, aut adiecto putant se alienas sententias luctificasse . Idem fere dixit Piso apud Ciceronem a . Stoici , inquit , non unam , aut alteram è Peripateticis , sed totam ad se Philosophiam transstulerunt , atque ut reliqui fures earum rerum quas ceperunt , signa commutanti ; sic illi ut alienis sententijs pro suis vterentur , nomina tanquam rerū notas mutauerunt .

S.Basilius b eiusmodi literaria fulta suppositios partus appellat : rectè

Græci ὑπολεκμαῖνα . Nec verò , inquit , ad discendum verecundum esse oportet , nec ad docendum malignum , quod ab alio tute didiceris nequaquam clam habendum , cuiusmodi facere mulieres improba solent , qua ex alijs ipsa quæstos liberos subiiciunt , patrem ementientes ; auctorem verò ipsum prodere grata commemoratione decet , verūmque ipsius scientia parentem . Horatius Celsus quemdam ex cohorte Tiberij Cæsaris aliena opera pro suis edentem , bellè comparat cum ridicula cornicula superbiente alienarum autocularum plumis ; noti sunt versus ,

Hor. I. 1.
ep. 5.

Quid mibi Celsus agit monitus multumque monendus ,

Priuatas vt quarat opes , & tangere vitet

Scripta palatinus quacumque recepit Apollo ;

Ne si forte suas repetitum venerit olim

Grex auium plumas , moueat cornicula risum

Furtius nudata coloribus .

Idem Flaccus Demetrium quemdam ridet quod aliena carmina pro suis cantitaret , ac simium appellat .

— simius iste

Nil præter Calum & doctus cantare Catullum .

Martialis eosdem confert cum plagiarijs , hoc est , cum illis furibus , qui siue liberos , siue mancipia supprimunt , furantur , & vendunt pro suis , de quibus est in iure mentio . Sic ergo Valerius ,

Commendo tibi Quintiane nostras ,

Nostros dicere si tamen libellos

Possim , quos recitat tuus poëta , &c.

Imponat plagiario pudorem .

Non sex paratur , aut septem sophos nummis

Aliena quisquis recitat , & querit famam ,

Non emere librum , sed silentium debet .

Erant enim quidam sycophantæ qui Poëtarum insignium recitata exciperent , quæ postea in aliis Athenæis apud alios auditores pro suis pronunciabant , eaque per plagium sibi tribuebant : de quibus Plinius iunior c , enotuere quidam tui versus , & inuitò te claustra refrigerant , hos nisi retrahis in corpus quandoque ut errores , aliquem cuius dicantur , inuenient ; quod contigit Virgilio : placet rem narrare in gratiam principis Poëtarum ipsiusque modestiæ in qua par erat .

C. ad I. Fa-
biam de pla-
giariis , &
alibi passim .
Cuiacius
I. 9. Cod.
Iust. tit. 20.
Mart. epigr.

53.
Idem I. 1.
ep. 62.

c. I. 2. ep. 10.
ad Octaviū,

Distichon fecerat in felicitatem Augusti, ac tacito nomine auctoris valuis infixerat: cum autem Imperatori mirum in modum placuisse; erat verò eiusmodi,

Nocte pluit tota, redeunt spectacula manè;

Diuīsum imperium cum luce Casar habet.

eius auctor diligenter quæsitus est, nec tamen inuentus; quæ causa fuit, vt Bathyllus nescio quis, poëta tolerabilis, non autem eximius, in summo illo silentio illud sibi adscripsit; nec caruit sua laude & præmio: quod tamen haud æquo animo ferens Virgilius, iisdem valuis affixit quater hoc principium,

Sic vos non vobis nidificatis aves,

Sic vos non vobis vellera fertis ones,

Sic vos non vobis mellificatis apes,

Sic vos non vobis fertis aratra bones.

Augustus postulauit vt hi versus completerentur. quod cum frustrà tentatum esset à nonnullis, Virgilius hoc hexametrum illis præposuit,

Hos ego versiculos feci, tulit alter honorem.

hinc patefactum furtum Bathylli, qui aliquandiu Romæ postea fabula fuit, Maro verò honoratior. Amarulentior passim est in suis epigrammatis Martialis ^a contra Fidentinum suorum carminum furem, quem nunc cum *Ægle puella edentula* confert artificiosos & emptitios dentes suarum gingivuarum lacunis inferente; nunc cum mulierculis purpurissò & cerussa rugas suas, & nigredinem inducentibus; nunc cum calvis factitio crine comam fингentibus; nunc cum cornis inter olores errantibus; nunc cum improbis picis luscinias æmulantibus. Qui Fidentinus, cum ex se ipso aliquid promebat, se ipso fure longè erat inferior, vnde facile arguebatur furti. Quapropter sic acutè in illum Martialis,

ep. 73. l. 1.

Iudice non opus est nostris, nec vindice libris,

Stat contrà dicitque tibi tua pagina, F V R E S.

Ausonius istos expilatores *Lauernas* vocat.

Hic est ille Theo poëta falsus,

Bonorum mala carminum L A V E R N A.

Potò fuit Lauerna velut Germana Mercurij, furum & furtuarum fraudum præses, vt docet Arnobius ^b: estque apud Horatium hæc furis precatio,

ep. 54. l. 1.

Pulchra Lanerna da mihi fallere.

Ingeniosè lusit in isto arguento Famianus Strada ^c, poëtas istos comparans cum mangonibus, seu veteramentarijs, qui priscorum reliquias conquirunt, foris intima, intus extima conuertunt, quadrata rotundis, & rotunda quadratis permurant, vestesque ad speciem nouas ex collectiis centonibus sibi inducunt, & ita sibi videntur belli ac formosi, vt ne Gracchulus quidem *Æsopicus* pulchrior sit. Scitè etiam Caussinus ^d noster ipsos raptore ait *Philoxeno famosissimo helluoni similes esse*, de quo Athenæus ^e. Asotus ille, & mensarum omnium associata, si forte nido alicuius culina tangeretur, inuercundè intrò subibat; & aspersis obsonio leuibus condimentis, quorum usum in primis callebat, totam

b 4. & 7.
adu. gent.

4.

c 1.3. prolus.
1. Momus.

d Paral. l. 3.
c. 11.

e l. 1. Deip.

deinde patinam sibi vindicabat. Synesius cum sepulchrorum perfoſſoribus, & expilatoribus eos confert, adeoque sceleratores esse pronuntiat, hac sententia, ἡγεμονίᾳ τὸν ἀστέρας ἀποδεῖντας λόγος κλέπτειν, ή δοματίᾳ ὁ κλέπται πυκνοποχεῖν. Magis impium esse reor mortuorum lucubrations, quam vestes furari, quod sepulchra perfodere dicitur.

Contra istius generis Lauerniones & Autolycos lege plagij merito agendum censeo: minimum saltem, aditu Bibliothecæ arcendos, nisi stigmate notentur in frontibus ignominiae causâ. Quid? Adolescentulus ridebitur in schola, accusabitur furti ab æmulis, si Homeri, vel Maronis versum incertiùs surripuerit; fures iustorum voluminum in Museis dedicabuntur inter scientiarum principes? Certè tyrunculi recte possent torquere in istos magnos fures illud quod ab Diomede in Alexandrum aliquando dictum est: *Ego quia uno myoparone rem facio Pirata appellor; tu quia integris classibus piraticam exerces, Imperator nuncuparis.* Nos, si quod segmentum, vel laciniā ex alterius vestiario nostræ synthesi assuimus, continuò iniuriosè tractamur à condiscipulis: vos qui chlamydes, qui trabeas, qui paludamenta, qui diphtheras alienas vobis furtiuè attribuitis, literarum duces, Reges, Imperatores, Ioues vocitamini. Prò quām sèpe hoc contingit, & quām iusta est ista querimonia. Legi apud Herodotum ^a Phocensem nescio quem, cui nomen Thestorides hospitio suo exceperisse Homerum mendicato cibo vietitatem, ac promisisse domi sua nihil unquam defuturum, si quos versus meditabatur, pateretur describi, & alios subinde faciens ad se deferret. En unum paupertatis incommodum, de quo non meminit Saryricus: Homerus inopia compulsus accepit conditionem, & minorem illam Iliadem fecit, cui initium IΛεον ἄσιδω: Thestorides alienis plurimis conspicuus in Chium concessit, ibique aperto ludo Homericā carmina pro suis recitans famam & fructum haud vulgarem consecutus est. Lucius Apuleius totum ferè Lucianum in Afino auteo exscribit, nullibi tamen auctoris memor, perinde ac si totum illud opus ob aliquas permixras fabellas ipsius foret. Chrysippus Solensis rapto viuere, & populari alienos fundos conſueuerat adē fidenter, vt totam Euripidis Medeam cuidam suo opusculo inseruerit: quamobrem nec effugit ingestum sibi ab Apollo doro probrum. Si quis tollat de Chrysippo (ait) qua aliena sunt, vacua illi charta relinquetur. imò nec alterius deridiculum, qui cùm haberet in manib⁹ Chrysippi opera, & interrogaretur quid legeret & respondit, *Euripidis Medeam*, item nec Carneadis iram, furem & parasitum illum appellantis, quod scripta Epicuri iisdem verbis & numeris futaretur. Simili platio Cn. Flavius libertinus & scriba Appij Clodij viam sibi fecit ad Edilitatem & Tribunatum, librum continentem formulas actionum ciuilium patrono surreptum populo exponens. Est apud chymicos aqua auraria diremptronis, qua cùm instillatur metallis conflatis ex vario fossiliū genere, illico secernuntur, & cognoscitur quid sinceri sit, quid imputi. O si nobis esset in manib⁹ & valde familiaris decretoria illa aqua explorandis auctorum operibus, essent proculdubio cautiiores in adulterandis commentariis; fieretque frequenter, vt bene magna & cubitalia volumina, qua isti fraudulentē conflatores sibi tota tribuant, se-
creta

a in vita
Homeri.

Laert. l.7. &
Volaterr.
l.14.c.12.

creto eo quod alienum est, in libellos manuales dectescerent; aut (quod istis autaricæ conflaturæ artificibus s̄epe euenit) in furios & tenues auræ abiteret. Quām furaces fuerint Græci disce ex Clemente Alexandr., qui libro sexto Stromatum permulta furta literaria retegit, additque, οὐδέποτε με ὁ βίος εἰ καὶ ἔκαστον ἀπεγίνεται αἴροιτος & Ελλήνων διελέχου φύκατον κλοπῶν, ἢ ὡς οφετεῖσθαι εὑρετον τῷ παρ' αὐτοῖς καλλίστον θεραπευτον, τῷ παρ' ἡμῖν εἰλίφασι. Vita me desiceret si velim singillatim persequi Græcorum furia, quæ à nimio sui amore profecta, & quemadmodum pulcherrimorum quæ sunt apud ipsos decretorum sibi vendicant inuentionem quam à nobis accepérunt. Itaque (vt vides) iam pridem rapro viuitur. Iouius^a, & Cuspinianus^b, auctores sunt Leonardum Aretinum Procopij Gothicanum historiam à se versam suppresso auctoris nomine tanquam suam, & ex variis historiis hinc inde collectam Iuliano Cæsariano Cardinali dedicasse; sed furti conuictum à Christophoro Persona Romano, qui eundem Procopium Latinè loquentem fecit. Bartolum in iare ciuili principens, & Ioan. Andream Bononiensem in Canonico laudatissimum non nemo insimular alicuius fraudis, & ab utroque factam iniuriam illis auctoribus, quorum inuenta sibi vindicarunt tacitis nominibus; ab illo quidem Nicolaum de Marullis Murinensem; ab ipso Oldradum Laudensem minus dignè tractatum. Muretus^c Macrobius, & Agellio idem plagij crimen attribuit: Eamdem artem factitarunt (inquit) quam plerique hoc saculo faciunt; qui ita humani nihil à se alienum putant, vt alienis eque utantur ac suis. Non sum ego ex opulentis rerum exquisitarum possessoribus, ac multò etiam minus malevolè, & inuidè comprimo, si quid aliquor annorum studium, & aliquanta librorum lectio mihi peperit: tamen cùm in Collegio nostro Dolano apud Sequanos, Artes scutariorum insignium anno millesimo sexcentesimo vigesimo octauo discipulis meis Rhetoricae candidaris interpretarer paulo fulius & ornatius quām feceram Lugduni quatuor, aut quinque annis antè; imò etiam de illa materia Latino & Gallico sermone dictarem, quæ haud essent vulgaria, & quæ honorariorum auditorum numerosæ cateruæ Philosophotum, Iurisconsultorum, & Theologorum studiosè scribendo exciperent; atque aliis postea exscribenda domi traderent; admonitus sum ab amicis, viderem ne rem, quam illi plausibilem & eximiam vocabant, facilius & simplicius quām par esset in Gymnasio publicarem: periculum esse ne Mercurioli fures editionem mean occuparent, & fortasse nec vel leuiter digitum intenderent in eum, à quo non modò Gallicas scutti interpretandi formulas reconditiores didicissent, verū etiam Latinas, in quibus plus videbatur esse eruditioñis & peritiæ, & eas sibi quasi auctoribus tribuerent. hæc amici: vix tamen potui animo meo imperare, vt mihi soli quidquam scirem, & hoc solū respondi: Si quis Lauetio ista furabitur, centum amplius auditores qui eadem excipiunt, & quotquot ab iis describunt, furi verecundiam facient, & manum iniiciunt.

Ælianuſ Eupolidi Comico fabulas quasdam surreptas refert ab Ephialte setuo; sed furem in scelere deprehensum Augeas molossus canis ab Augeo Eleusino dono datus Eupolidi arreptum mordicus tandem interfecit.

a in Elogijs.
b in Iustin.

Vide theatrum mundi tit. Legislator.

c in Sen l. 3.
de benef.

interfecit. Equis mihi donet eius generis canem qui pro foribus meæ Bibliothecæ excubet? non quidem dilaniandis istius criminis affinibus, sed saltē deprehendendis, & per omnium eruditotum ora ignominiosè traducendis ad præfectum loci, vt pro sua potestate plagiarium (quicunque tandem ille sit Theologus, Iurisconsultus, Philosophus, Historicus, Poëta, Philologus) ingressu interdicat; vel si quam ob causam videbitur admittendus, inscribatur in eius fronte quod seruis furacibus olim consueuerat, *fur est*. Est enim prorsus seruile hoc modo furaciter scrutati literarias apothecas, & aliorum opibus, nec gratiâ quidem verbo dictâ, rem suam augere. Vitium istud ingratii animi Plinius sic exagit^a.

a in pref. ad hist. nat.

Quemadmodum benignum est, & plenum ingenii pudoris fateri per quem proficeris; ita obnoxij & infelicitis ingenij est deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere, cum præsertim fors sit ex usura. Mandratus Prenensis cùm inaudita quædam & subtilia de cœlo à Thalete Philosopho didicisset, offerréque sine vlla exceptione mercedem; *hoc mihi pro luculentio minerali esto, (inquit Thales) ut quoties ea qua à me didicisti, apud alios proferes, me huic rei agnoscas auctorem.* Lipsius^b suum lectorem idem poposcit; vt si criticis suis animaduersoribus adiutum se senserit, si depulsam caliginem, si tentatum vadum, gratum se ac memorem duobus his verbis exhibeat, *Lipsius inuenit.* Verum enīmuero fieri potest, Iuste Lipsi, vt quam ab aliis mercedem iustè exigis, eandem rute atvis non persolueris? hoc de tua liberali & modesta indole vix mihi persuaserim. Tu(ait Iulius Cæsar Bulengerus^c) scripsisti Saturnalia, de Amphitheatro, & de Gladiatoribus elegantii si quis est alius stylo; sed Petrus Faber Tholosani Senatus princeps vir longè doctissimus aduersus te vindicias inclamat: è semeltribus suis illos insigni plagio subiectos esse defendit, quos orationis flore conuestieris, ne semel auctore appellato. Alij Strategica abs te repetunt, & manum iniiciunt, nonnullis de commentariis in Tacitum litem intendunt: ego non interponam iudicium super hac re meum. Iacobus Guterius IC.^d eumdem Lipsium suggillat suppressi nominis Caroli Sigonij, à quo magna ex parte mutuatus fuerat quæ habet lib. 1. cap. 29. electorum de antiquorum imaginibus; tum addit comiter & festiuè Guterius: *quod sciens dolo malo non fecit, bona enim fidei Iustus possessor est, qui lege Fabia non tenerur, necesse foris non putauit Sigonij nomen proferre, quod ingenij elegancia operumque varietate statim monstratur.* Ego, quod ad me attrinet, longè facillimum puto in iis argumentis philologicis quæ Iustus Lipsius tractauit, & quæ alij simul illustrarunt, eadem obseruari, eosdem ritus indicari, atque ad eos probandos eadem Auctorum testimonia à singulis proferri. Cui enim animo propositum est, exempli gratiâ de veterum imaginibus scribere, de Amphitheatro, de circo, de oraculis, de calceo, de re vestiaria, de militia, de funeribus ceterisque id genus argumentis, nunquid eos veterum scriptorum fontes adit, vnde sperat se aliquid in suam rem derivare posse? Auctores autem isti haudquaquam multitudine innumera-biles sunt, sed pauci; & quoquā inter eos habent aliquid singularis alicuius bonitatis, non ignorantur à Philomis, sed studiosè adeununt, leguntur, excerpuntur; & cùm hæc Philologorum opera ferè constent

b præf. ad Critica.

c 1.12. hist.

d de iur. man. lib. 1. c. 22.

D. Aug. 2. de doctr. Chr. c. 28. & ep. 34.

multi

multipli illa eruditione quam varia lectio suppeditat, ingeniosa dispositione atque eleganti stylo certum aliquem in finem & alicuius argumenti tractationem ordinatam, vix, aut ne vix quidem fieri potest, quin s̄apenumero duo scriptores eidem materiae commentariis illustrandae intenti multa similia, imò eadem afferant. Quod præcipue singulorum proprium esse debet, est illa, quam diximus, dispositio & stylus, & tractandi ratio, vbi plagium manifestius deprehenditur: nam auctoritates, & loca quæ ad probandum id de quo questio est citantur, ex eodem (vti diximus) fonte à pluribus eodem, vel diuerso tempore scribentibus peti facillimè potuerunt. Quod ne perperam dictum videatur, accipe Bellarmini luculentum super hac re testimonium. Arianna heresi quondam grassante (inquit a) scripsierunt accuratè & copiose tum Graci, tum Latini propemodum infiniti, Athanasius, Basilius, Epiphanius, Didymus, vterque Gregorius, vterque Cyrillus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, Bacchus, Idacius, Clarius, Phagadius, Fulgentius, & alij: ita verò conueniunt inter se, & quasi confirant, siue testimonia Scriptura pro Catholicâ fide adducant, siue ad hæreticorum argumenta respondeant, vt eadem omnes repeteret atque inculcare, & omnes etiam ab uno accepisse videantur: neque id illis virtus verti solet, aut potest: nam quod multi scriberent, causa erat ardor fidei & zelus religionis, quem in eorum pectoribus Spiritus sanctus accenderat: quod eadem scriberent, inde siebat, quod antidotum veneni eiusdem ex eodem fonte, eodem spiritu hauserant: & ex ijsdem presidijs aduersus hostes eosde de possessione eadem, eodem auctore ac duce Deo pugnabant. Vnū horre referre, quia impium delirium est. Ausi sunt iactare aliquando Philosophi Platonici, CHRISTVM DOMINVM ex Platonis libris hausisse graves illas sententias, quibus percellebantur sacrilegi & impij quadruplatones. Enim uero is in quo absconditi erant omnes thesauri sapientiae & scientiae Dei, vestris scrutis indigeat, & doctrinæ Oceanus stilham vestram desideret, vt crescat. hanc aduersus CHRISTVM impudentissimè & scelestissimè structam calumniam destruxit D. Ambrosius libris illis quos de Philosophia, seu de sacramento regenerationis inscripsierat, & nobis periisse dolet D. Augustinus b. Contra verò ipsum Platonem & Ethnicos furaciter sacros libros contrectasse docent veteres Patres S. Ambrosius c, Iustinus d, Clemens Alex. e Theodoretus, Tertullianus f, Origenes g, Eusebius h, Tatianus i, Theophilus Antiochenus, Athenagoras, Arnobius, D. Augustinus de ciuitate Dei, aliique qui conscripsierunt aduersus Gentes apologias pro Christianis.

Excludimus igitur à Musarum aluearibus desides fucos laboriosum apum mella inuerecundè diripientes: nam, vt dixit Belisarius apud Procopium k, οὐκαντος τὸς κηφῆνας πῦ ἵστερων πόνων μεγάλων Στρατευσαντος ἄλλος ἢ τὸ μέλιτος ἐδεμιας τελευτωγιας ἀνίσασθι. & iure lalandus Nepotianus, ac Nepotiani similes, de quo sic Hieronymus¹. Sermo eius per omne coniunctionem de Scripturis aliquid proponere, libenter audiens, respondere verecundè, recta suspicere, prava non acriter confutare, disputantem contra se magis docere quam vincere, & ingenuo pudore qui ornabat statem, quid cuiusque esset simpliciter confiteri, atque in hunc modum eruditio gloriā declinando eruditissimus habebatur. Illud, aiebat, Tertulliani, il-

a tom. I.
contr. pref.
ad loc.

b 2. retr. c. 4.
& 2. contr.
Iulian. c. 5.
& 7.
c ferm. 18.
in Psal. 118.
d in paron.
& in orat.
ad Anton.
e I. 5. 6.
strom.
f c. 47. apol.
g 1. 6. contr.
Cels. Theod.
I. 2. adu gent.
h de præp.
I. 9. cap. 3.
& toto pro-
pè I. 11.
i in fine or.
cont. Græc.

7.

k 1. 2.

1 ad Heliod.

a prolog.
l. I. sent. 4.
Consule
Paulum
Sherlogum
in Cantica
anteloq. II.
sent. 2. fusè
& doctè de
hoc argu-
mento dis-
serentem,
præcipue
quod perti-
net ad SS.
Patrum scri-
pta.

3.

lud Lactantij, illud Hilarij est: sic Minutius Felix, ita Victorinus, in hunc modum est locutus Arnobius: me quoque, quia pro sodalitate annunculi diligebat, interdum proferebat in medium. Quisquis hunc in modum ingenuè laudat eos Auctores per quos profecit, auctoritatem & humilitatem suam commendat, ait D. Bonaventura & loquens de Magistro sententiarium.

Priusquam amoueamus de hoc capite manum, satisfaciendum est eidam Suadæ alumno me interroganti. Hæc quæ dicis, inquit, pugnare videntur cum iis, quæ tradi & præcipi solent in eloquentiæ Gymnasiis: Oratori abstinentium citatione auctorum frequenii. Virtus auscultandum, Suadæ, an tibi? si tibi, peccato contra præceptiones Rhetorice artis: si illi, crimen plagij incurro, ac metuo ne si pro Domino rerum pulcherrimarum me gero, iure merito tertiique aliquis clamaret, & imponat plagiario pudorem. Nam multi qui eadem quibus ut apud eosdem Auctores legerint, assertores erunt, satis præstabunt, dicentque vetnas illos alterius esse, & ab alio manumissos: denique quemadmodum nolle legere eos, qui aliquod argumentum tibi commune tractant, turpis arrogantia est; ita dissimulate cum legeris, turpioris est ambitionis; beneficium inficiari, turpissimum ingrati animi vitium. Amo ingenium tuum & ingenuitatem tuam, quisquis es qui mihi ista obiicis: & hunc tibi scrupulum sic eximo. Ita est omnino ut dicis. re- Etè te tuus in eloquentia mystagogus admonuit. non debes in illis orationibus quæ totæ sunt in ornatu & delitiis, cuiusmodi solent esse laudationes, sapientiæ interpellare stylum, & frangere numerosos periodum ambitus crebra auctoris, libri, capit is, sectionis citatione, nisi rei necessitas, personæ grauitas, & ipsum pondus conceptorum verborum ita vehementer urget, ut agere videaris ex chirographo, & cum adversario prolatis obsignatis tabulis experiri: dandaque opera est ut illæ auctoritates, quæ afferuntur, sint illustres, & ex recondita quadam doctrina promptæ: in sacris pulpitibus sacra Scriptura, & sanctorum Patrum testimonia, quia in auctoriis & in verbis est plurimum momenti, viriliter afferuntur: in causis forensibus quæ ad probandum componuntur, ex recepto iam more leges aptè citari posse censeo; ac proinde memoria valde commendatur in Iuris consultis: in auctoriis commentariis & prælectionibus magnam habet dignitatem varietas auctoriis qui nominatim appellantur ad eam sententiam, quam explicamus: at in orationibus non videmus hoc factitatum ab antiquis, & si interdum fieri contigit, longè alia est citatio oratoria à philologia, & academica; nimis quod illa ferè sit figuratio ornatiorque. Mihi certè cùm veniant in mentem prisci illi scientiarum Genij & heroes, succurrit quoque animo tritum illud,

Virg.

A longè sequere, & vestigia pronus adora.

Tamen agamus bonum patrem familias; hereditas maior à nobis ad posteros transeat; ac licet instructi simus rerum pulcherrimarum copia, quas ex librorum lectione didicimus; nihilominus neu semper libeat aliorum vestigiis insistere: & hoc saltē efficiamus; inuentorum ab aliis usus & dispositio noua sint: mutemus in succum & sanguinem nostrum

Sen. ep. 83.

nostrum variam illam eruditionem, quam libri nobis suppeditant. Tamen si te adhuc conscientia furti exagitat; scito, à quo tempore Bibliothecæ sunt, & libros & ipsamet ingenia facta esse publicam rem. Deinde si quid scribis edendum in lucem, locos eos quos imitatus es, vel quos integros lectori tuo repræsentas, pateris ad marginem indicare, atque etiam in contextu, si res feret.

Hæreticis *Nðuxzgoy*, seu mineral deberi à Catholicis prorsus vllum, seu ex pacto, seu ex grati animi benevolentia, negat Serarius ^a: quoad primum, vbi stipulationes & restipulationes, vbi pacta, vbi conuenta, quæ ad aliquid rependendum me obligent? Quoad alterum, nego beneficium ab iis in nos conferri vllum, in nos (inquam) quos cuperent esse omnium literarum rudes. Argumento sunt probra quæ partiariorum doctissimi plenis & fœtentibus buccis, euomunt in Catholicos scriptores longè præstantissimos. Cur igitur scribunt (inquieres) nisi prodeesse volunt? Nec tu meministi quæ suprà diximus, hæreticos insanabile scribendi cacoëthes tenet. Morbo suo morem gerunt; hanc in modum impetiginem suam defrictant.

9.
a l. 5. cap. 4.
min.

C A P V T VII.

Libros inutiles & ineptosè Bibliotheca summoneto.

Libros non refert quām multos habeas, sed quām bonos, scripsit Seneca ^b ad Lucilium. Amplius dico, interest non solum in asupij tui, verū etiam (quod pretiosius est) orijtui & profectus, vt careas multis libris inutilibus, vel ineptis, ex quorum lectione nihil aliud hauries, præter imam pœnitentiam, nihil aliud disces, præter infitiam, aut rerum dediscendarum necessitatem. Scio quidem dictum esse à Plinio *nullum esse librum tam malum, in quo boni aliquid non innuenias*. Esto. At, illud vnum, aut alterum quod in magni libri lectione reperies, estne tanti, vt sit pretium diuturni laboris & temporis in querendo, & in eruendo fastidij? præsertim cum sint in promptu diuites aurii venæ, in quibus per exiguo labore, vel prorsus nullo, aur eo certè adinodum grato ingentes thesauros reperias. Quid laceras tibi manum in dumetis & vrribus, vt racemulum nescio quem inter spinarum aculeos colligas? quid in exilibus & macris faxetis excolendis elaboras, in quibus quid? quid tandem facias,

Arida ieunis seges interlacet aristis, cùm

Hic segetes, illic veniant felicius vnu.

Tu quoque cùm diu multum certos libros volueris, euolueris, triueris, non tantum inde referes vnde impensam reficias.

Est autem duplex genus librorum quibus nolo patere hanc Bibliothecam. Alij sunt de rebus inanissimis conscripti, quos *inutiles* voco: alijs de rebus magnis, sed pessimè; hos appello *ineptos*: priorum auctores magnò labore magnas nugas agunt, quas cùm diligenter sublegeris, & in publicum protuleris, non doctior videare, sed molestior; si apud

Virg. r.
Georg.

2.

Sen. de breu.
vitæ c. 13.
a l. 13. c. 14.

te contineas , nihil tacitam conscientiam iuuent. Infelicem hanc curiositatē & intemperans studium reprehendit in quodam familiari suo Gellius ² , qui non minimam partem suæ ætatis contiuerat in euoluendis cothurnatis quibusdam ineptiis,

Mart. l. 14.

Inque apinis tricisque & si quid vilius illis,

quæ tamen sunt quorumdā grammaticulorū miracula. Cuiusmodi sunt; quo nomine fuerit qui primū Grāmaticus appellatus; quam ob causā Telemachus cubans iunctam sibi cubantē Pisistratū non manu attigerit, sed pedis iectu excitarat, Ἀρύλεια Telemachū quo genere claustrī incluserit: & hæc cùm institores diobolarij diuendunt, auro & gēmis æstimant. Quidni? & scruta quidein ut vendat scrutarius laudat. Præfractam strigilem, soleam improbus diimidiatam ridebis lector si tibi protulero aliquas eius notæ volantes quisquilias, venti spolia quæ isti Eclogarij verè nugigeruli reponunt in suis thesauris sanctioribus. Agedum, faxo; præbit mihi Seneca ^b quantumlibet stoicē serius. Nemo dubitabit quin operosè nihil agant, qui in literarum inutilium studijs detinentur, quia iam apud Romanos quoque magna manus est: Gracorum iste morbus fuit querere quem numerum remigum Ulyxes habuisset; prius scripta fuisset Ilias, an Odyssæ; an? Ecce Romanos quoque inuasit studium superuacua discendi. Non ausus est (puto) Seneca Tiberium Cæsarem insimulare istius pueriliratis; de illo sic Suetonius ^c tanto liberiūs, quanto ab eius ætate fuit remotior. Tiberius Imperator maximè curauit notitiam historiae fabularis, usque ad ineptias & derisum: nam & Grammaticos (quod genus hominum precipue appetebat,) eiusmodi ferè questionibus experiebatur qua mater Hecuba? quod Achilli nomen inter virgines fuisset? quid sirenes cantare sint solita. Ad historiam item fabularem pertinent ea quæ Didymus Grammaticus quatuor librorum millibus complexus est, in quibus de Homeri patria quæritur; de Æneæ vera matre; libidinosior Anacreon, an vinolior vixerit; an Sappho pudica fuerit, & alia id genus studia quæ ne extremitis quidem digitis à pueris, multo verò minus à viris attingenda sunt. Enimuero longè doctissimus euadam si diu disputauero quot fuerint Niobes liberi; nam pueros puellásque eius Homerus bis senos fuisse dicit; Euripides bis septenos; Sappho bis nouenos; Bachilides & Pindarus bis denos; quidam alij scriptores solùm tres fuisse dicunt: cui tandem rei profutura est talis scientia? quid est nugari, si hoc non est? vt de Diodoro Plinius dixit ^d, qui nihilominus suam Bibliothecam inscripsit. hæc aliaque similia, quæ piget referre, vix emissitio oculo conspicerim, nedum Bibliothecæ meæ infueriem.

d in præf.

2.
e l. 1. inst.
cap. 14.

Debet quidem esse diligens historiarum enarratio, (ait Quintilianus ^e) non tamen usque ad superuacuum laborem occupata: nam receptas & certè claris auctoribus memoratas exposuisse satis est; persequi quidem quod quisque unquam contemptissimorum hominum dixerit, aut nimia miseria, aut inanis iactantia est, & detinet atque obruit ingenia melius alijs vacatura. nam qui omnia etiam indignas lectione schedas excutit, anilibus etiam fabulis accommodare operam potest. at qui pleni sunt eiusmodi impedimentiis Grammaticorum commentarij, vix ipsis qui composuerunt satis noti. Nam Didymo quoque, quo nemo plura scripsit, accidisse compertum est, ut cùm historia euadam tanquam

tanquam vanâ repugnaret, ipsius preferretur liber qui eam continebat: quod enenit præcipue fabulosis usqne ad ridicula quedam etiam pudenda; unde improbissimo cuique pleraque fingendi licentia est; adeò ut de libris totis & auctoribus, ut succurrat, mentiatur tuto, quia inueniri qui nunquam fuere non possunt: nam in notioribus frequentissimè deprehenduntur à curiosis, ex quo mihi inter virtutes Grammatici habebitur aliqua nescire. Ego ex hoc sermone Quintiliani istud infero. Si virtus est Grammatico fabulosa & inania nescite: si Aulus Gellius iudicauit istud *ridicularium* (vii loquitor) & *nugatorium* doctrinæ genus non conuenire suis noctibus; quare istud ponemus in clara luce, & omnium oculis intra Bibliotheca nostræ sacraria? Si Seneca^a Lucilium suum his verbis monet. Erige te ^a ep.71. *Lucili virorum optime, & relinque istum ludum literarum Philosopherum,* qui rem magnificam ad syllabas vocant, qui animum minuta docendo diminuunt, & conterunt; fies illis similis, qui inuenierunt ista, non qui docent, & id agunt ut *philosophia potius difficultis quam magna videatur.* Nunquid consentaneum est, ut claudam fores Musei mei istis gerronibus, ni & ego congerro efficiat, si libros longè leuiores illis, de quibus Seneca loquitur, subire intrò patiar?

Nihilominus nolim hoc ira accipi, vt si quid eiusmodi è re uata & appositè afferatur, modò insit semper aliquid salis, & acuminis, & ingenij, illud omnino respuam. Non omnino displicer illud Apionis Grammatici, licet leuiculum sit; ab eo obseruatum est, vel potius coniectatum, Homerum vtrâque materiâ consumptâ, Iliade scilicet, & Odysseâ, vnum principium operi adiecissem, quo est Troianum bellum complexus: eius rei argumentum esse, quod duas literas in primo versu posuisset ex industria, quæ librorum suorum numerum continerent, scilicet M. & H. quæ literæ numetum quadragesimum octauum conficiunt. Animaduersum quoque ab aliis Caluini institutionem incipere ab hac voce *Tota*, claudi istâ *impietati*; perinde ac si totum illud opus esset *anathema appensum impietati*: in te vera lusus minimè illibetalis. hæc de prima parte.

At inquires: pictores rerum humilium sua non carent laude, vt nec *phantastici* qui liberiùs indulgentes suis vigilantium vt dormientium somniis penicillo exprimendis, chimeras pingunt. imò videmus ista, ludica & miscella, quantumlibet vulgaria sint, curiosè expeti, ipsamque artificis exerrationem placere, & tenere oculos: quidni etiam scriptorfas sit in humilibus argumentis versari, atque etiam intedum fabulares histotias comminisci, anagrammata componere, iocularis ingenij euagationes, & delicia literis consignate, vt fecerunt terum equestrium fabulatores historicí Amadisij, Heliodori, Barclaij, quotum commenta sunt in omnium manibus? Neutrum tibi abnuo, dummodo in eiusmodi rebus suus seruetur modus, & inuentio sit plena ingenij, electio elegantiæ, restuta artificij, nihilque sit à bonis moribus alienum; sed sensus insit cum vtilitate coniunctus: atque huius rei non defunt apud veteres exempla & auctoritates, non solùm sophistarum, verum etiam ipso cum quoque Philosophorum. Phauorinus grauis Philosophus non putabat in leuibus istis argumentis se fieri ineptum, vel friuolum, qui op-

Lil. Gyrald.
de poet. hist.
dial. 2.

4.

Gell. I. 17.
c. 12.

pidd in eas matetias dicebat,ratus vel ingenio expergefaciendo, vel exercendis argutiis,vel edomandis ysu difficultatibus esse idoneas,sicut cùm Thersitæ laudes quæsiuit , & cùm febrim quartis diebus recurren tem laudauit; lepida sanè multa non friuola inuentu in vtramque causam dixit , eaque scripta in libris reliquit. Phainas laudauit vrticam, Chrysippus brassicam,Synesius calvum , Ouidius psittacum , Lucianus muscam , Pittacus vnus è septem sapientibus Græciæ molam , Homerus scriptis *βαρεχομεναχειρ*, murium cum ranis pugnam:sunt alia id genus permulta,quæ interdum sive scribi, sive legi non vetuerim exhib larandi, vel exercendi ingenij gratiâ. Memini tamen dictum à Quintiliiano à eos qui in declamationibus,qras esse veritatis dissimillimas volunt, etatem multo studio ac labore consumunt , comparari posse cum illo homine , qui grana ciceris ex spatio distante missa in acum conti nuo & sine frustratione inserebat. Quem cùm spectasset Alexander, donasse eum dicitur eiusdem leguminis modio,quod præmium fuit homi ne dignissimum,& idoneum de arte friuola , & superuacanea,quam *υαυτηχιαν* vocant,iudicium. Nihilominus si raro, si ingeniosè, artificio scè,& eleganter istiusmodi opera fiunt, admiserim. est enim magnæ virtutis in paruis rebus magnum esse,atque (vt loquitur Sidonius in hanc rem)ingenij facultatem negotiorum probare difficultatibus.

S. De fabularib[us] historicis quos Hispani libros de caualleria , Galli Romans appellant,quales sunt qui de Ganeleone , Melusina , Arturo Re ge, & rotundæ mensæ torquatis Equitibus de Rolando , de Caroli Magni paribus duodenis , de Scotiæ Rege Perseforetio & similibus, idem sentio;quæ figmenta si sunt ingeniosè excogitata , pulchrè digesta, venustè & eleganter scripta , & cum horis moribus consentientia , non respuo : verùm qui scopas dissoluunt , qui repugnantia locuntur , qui *αδύτα* comminiscuntur , qui decori rationem non seruant , qui aliena à personis & temporibus singunt ; qui incondita & absurdâ formant; qualia sunt ea visa,quæ inter vigiliam & adultam quietem, in quadam, (vt aiunt) primi somni nebula se nobis offerunt, magnitudine & specie discrepantia, & proflus monstroſa; istis(inquam) qui *αττηχιαν* profitentur, qui Andabatarum more ruunt, ac stylo auras verberant, quarum rerum & auctorum sunt pleraque volumina. insulsa & inepta in plebis manibus , non digabor ingressu meæ Bibliothecæ. Sunt enim quadum quæ nescire,quæ sit melius,inquit D.Augustinus *b.* Instabis:nihilominus inconditæ picturarum variationes & parerga, delirations portentosæ, & delphinis capitibus appictæ ceruices equinæ. *αδόξα*, cuiusmodi fuerunt chimærica deliriæ excellentissimi pictoris cui nomen *De bosco*, locum obtinent honorarissimum in Principum pinacothecis:item non in pictura solum, sed etiam in operibus toreuticæ lignariæ elegantioribus, abacis, dossuariis scannis, aliisque ornamentis, quæ multæ sunt imagines , ac incertæ species ex nullis finitis rebus, cùm pro columnis statuuntur calami , pro fastigiis harpaginetuli striati ; candelabra ædes sustinentia,ex florum coliculis excentia sigilla alia humanis, alia bestiarum capiribus similia, eiisque rationis innumera , quæ nec fuerunt unquam,nec esse possunt! At homines,hæc falsa attentiùs aspicienrēs non repre

b.c. 17. en-
chir.

reprehenduntur, sed delectantur, nec animaduertunt, si quid eorum fieri potest, necne: cur non idem mihi licitum sit in scribendo, quod pictoribus, & intestini operis opificibus in sua arte licet? Respondeo nec ista quoque talium artificum insomnia, vel stettentium meditationes probari peritis hominibus, & harum rerum iudicibus idoneis: si enim pictura & toreutice est indoctorum liber, ecquid è re falsa haurietur lucis? pictoribus quidem semper magna fuit audendi potestas, dixit Horatius,

Vide Bulég.
de pict. &
stat.c.i.l.1.

Sed non et placidus coeant immittia, non vt

Serpentes auibus geminentur, tygribus agni.

Neque picturæ probari debent, quæ non sunt similes veritati; ne c si factæ sunt elegantes ab arte, ideo de his debent statim iudicari, nisi argumentationis habuerint rationes sine offenditionibus explicatas, ait Vitruvius^a. Magna ista vitia indecentia, auctores insipientiæ accusant. Hæc si minimè ferenda sunt in picturis, multo etiam minus in scribebris. Artifices enim illi excusant rem artificiosam ac sœpe symbolicam, & de industria quæ sitam ingeniosam absurditatem, atque repugnantium rerum cohærentiam. at in operibus ingenij, placere hominibus ingeniosis, nihil potest nisi aut verum, aut vero simile, qui est solus pastus animorum nostrorum: nullam autem reapse partem veritatis, aut probabilitatis quæ dicuntur habebunt, nisi singula rectè & ordine inter se nestantur, & ratio decori consistat. Ut vt sit, non sum ita morosus & difficilis, vt si mihi des ingeniosè dissolutas sapienter & acutè desipientis ingenij exertiones, eas non admittam.

a 1.7.c.5.

Sunt alij Auctores qui de rebus quidem bonis & utilibus scripsent, verùm tam insulsè, tam perturbatè, tam confusè, tam imperitè & indignè, vt lectori vel mediocriter eruditio bilem moueant, dum videt res pulcherrimas pessimo stylo, pessimo ordine, ita deformari, vt nativa sua venustate, aut veritate, perfectioneque omnino excidant, vixque retineant rudiora quædam sui lineamenta, cùm è manibus tam imperitorum artificum exeunt. Alexander edicto vetuerat, ne à quocquam in gemina scalperetur præterquam à Pyrgotele clarissimo huius artis; idem noluit se ab alio pingi quātū ab Apelle, à nullo frugi quātū à Lysippo; quia tam sui dissimilis exprimebatur à plerisque artificibus, vt ne aquila sit noctuæ dissimilior, plurimùmque de regia maiestate amitteret. Quātū vellem idem cautum esset in literaria repub. ne quis stylum sumeret, nisi scribendi bene peritus. Inueterauit iam à longo tempore illa scabies, vt notum est ex vulgari Perfij versu,

6.

Plin.l.37.

c.21.

Scribimus indocti doctique poëmata passim,

atque haud scio an in vniuersis aliis atibus tantum peccetur, quantum in hac sola. Non audent artifices proferre quidquam in publicum, nec ulli operi inseribere suum nomen, nisi ita absolutum sit, vt allegi meantur in Collegium artificum: & nihil verentur plerique scriptores sui amatores stolidissimi, præpropera & tumultuaria quædam volumina sensu male digesta, stylo & oratione deterrimè vestita publicare, & in suo nomine edere. Bellè in eos cadit illud Horatij,

Ludere qui nescit campestribus abstinet armis,

Indoctusque

*Indotusque pile, discive, trochive quiescit,
Ne spissa risum tollant impunè corona,
Qui nescit versu, cur audet fingeret.*

Affatim est bonorum librorum, quos hoc admitti par sit: reliqui facessant, & licet glomerati Bibliothecæ ostium circumstent ingressum postulantes, reiiciantur in culinam ad integumenta scombrorum & cardillarum, vel ad vendentem thus & odores, ut cucullos ex eis faciat: aut certè detineantur in librario carcere velut mancipia in ergastulis, vt si quis forte seruus Bibliothecarius iis indigebit, patatos ad quemuis usum reperiat.

7.
a 1.3. prol. 1. Lege mi Lector, quæ Famianus Strada^a pereleganter disputat de libris in Parnassi Museum non admittendis, vbi & Inquisitorem adhibet, Momus.

qui chartas ineptas pattim destinat flabellis ad ventulum cæptandum, & abigendas muscas concinnandis; alias fenestratum velamentis contra ventum & pluiam, & solem opponendis; alias valuarum nimis obstruendis; alias Meccenatum pyris à funerum curatoribus incendiis; vt nec literularum glutinatoribus Anagrammatariis, nec pomeracium nugarum institoribus, nec mendacioquis, nec adulatoribus desit pœna suæ futilitati, vanitati, & impudentiæ conueniens: inter cætera istud placuit, consultum fore putat reip. literaria, si deterriimus quisque codex suspendatur in media Bibliotheca, ac tam diu illâ ignominia afficiatur, dum aliis liber illo deterior accesserit, qui cum loco trudat, ipse que succedat. hoc pœnæ genus probo, dummodo irrogetur extra Bibliothecam, in alterutro ex illis locis, de quibus capite sequenti dicturi sumus. Consultius, meo quidem iudicio, erit, & magis consentaneum, vt Museum sit Pritaneum honorarium; atque hæc Basilica Apollinea tantummodo destinetur benemeritis scriptoribus recipiendis, nullâ autem ratione morologis, pseudologis, alogis, onologis, logodædalis, & ineptis auctoribus pœna, vel ignominia afficiendis.

C A P V T VIII.

Cacer & rogos Bibliothecæ.

1. **D**ubius rebus omnis bene temperata ciuitas continetur, *præmio*, & pœnâ: id ipsum in rep. literaria debere esse sapientes adiudicaverunt. Quapropter & constituti sunt carceres, & excitati rogi; vt alij libri contineantur ne liberiùs volitent, alij vsquequaque deterrimi omnino aboleantur, atque in fumum & cineres abeant. *Cacerem librarium* volo esse conclauë quoddam sera & clave egregiè munitum, quod nullus nisi integrimæ fidei, probitatis & excellentis scientiæ pede inferrat: in illa autem custodia asseruabuntur duo genera librorum: primum illi, qui ex proprio instituto non sunt mali & noxijs; sunt tamen eiusmodi, vt eodem ore calidum & frigidum spirent, multa bona malis, multis malis plurima bona permixta contineant: eius generis erunt Mathematicorum, Poëtarum, Chymistarum, Philologorum, Historicorum, adeoque etiam ex aliis facultatibus non pauci, quos hæc omnino perdere consultum

consultum est, neque etiam sub omnium manus & oculos subiicere. Item his claustris & repagulis tenebuntur quidam scelesti & impij, Athei, hæretici, Machianelli famosi, ut refutari possint ab hominibus eruditis. Nam sicut licet leges seuerè animaduertant in eos homines, qui necandi hominis causâ venena conficiunt, aut vendunt, verum etiam in eos, qui domi penes se habent: tamen certis pharmacopolis & iuratis pigmentariis auctoritate publicâ licet eiusmodi toxica antidotis componendis idonea asseruare: ita interest boni communis ut scriptores benefici, hoc est, hæreseos, impietatis, superstitionis & pestilentium dogmatum propinatores, hostes probitatis siue aperti, siue clandestinarij terantur à viris probis & bene doctis, qui alexipharmaca infectis præbeant, & sanis mentibus præcaueant pancrestis medicamentis, & omne fascinum ab lectoribus obnoxiiis depellant. ex hoc numero Auetruncorum & Alexicacorum numinum fuit Dionysius Alexandrinus, qui legere se dicebat hæreticorum libros & traditiones, & quamuis videbatur ad tempus pollui nefandis illis sacrilegiis, tamen haud leuem fructum inde sibi obuenire, quippe qui incircumcisum Philistæum suomet ipsius ense strenuus aduersarius perimeret profens tabulas, agens ex chirographo, & concepta verba recitans. Admonitus vero à nonnullis id ne amplius faceret, per visum audiuit diuinorem quemdam monitorem iubente pergere, & legere quidquid venisset in manus, quia is erat cui initio hæc fuerat causa credendi, ac probare singula & disceinere posset. porrò ad quos pertineat facere potestatem legendi damnosos libros, aut quis eorum censor legitimus, hic non disputo, adeundi super hac re Deltio^a, Gregorius Tholosanus^b & alij. Non omne butyrum & mel summæ eruditionis & probitatis comedunt, ut sciant reprobare malum, & eligere bonum: quibus difficile est seruare hunc modum, piam rusticitatem potius eligant, quam doctam blasphemiam, ne in eos cadat illud propheticum, *Vt hi qui dicunt bonum malum, & malum bonum; qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum.* quod si ad auctorum hæreticorum improbitatem frans & dolus accesserit; Deus immortalis quantum incautis, indoctis, & iniunis piis periculi; at illis curæ esse ut venenata pocula quodam melle prælinant, ne vsquequa sentiantur insueta; quæ sunt futura mortifera, & per illecebras hoc latenter operantir, ut mirabilium narratione seduictos laqueis cuiuscumque erroris inuoluant, monet S. Leo^c proscribens quosdam libros Priscillianistarum, qui ad certiorem fraudem Canonici inscribebantur.

Flammis iam pridem addici solitos eos libros, quos omnino perire decretum esset, testatur ex Iudeis Iosephus^d, qui Ioacimum Iudeorum Regem Hieremias prophetæ volumen per Baruch scribam missum in conspectu Principum suorum igni cremauit: testatur liber primus Machabæorum, ubi Antiochus Epiphanes occupatis astu Hierosolymis, inter cetera superbi & impij victoris nefaria sclera discerpentes legis libros combussit igni. Testantur Athenienses qui Protagoræ sophistæ literaria omnia monumenta flammis corruperunt, auctore agro Atheniensi & urbe pulso; testis Alexander pseudomantis, qui li-

I. Cornel. de
sacr. & ve-
nef.

Euseb. lib. 6.
hist. cap. 6.

a disq. l. 5.
sect. 17.
b de rep.
l. 12. c. 7.
D. Hieron.
ep. 76.
Isai. 5.

c ep. ad Tu-
rib. c. 15.

2.
d 1. 10. an-
tiq. c. 8.

c. 1. v. 59.

Vide Erasm.
prou. *fculnus*
pro re fragi-
li & inutili.
Valerius l. i.
c. i. & Plut. in
Numæ.
a l. i. o. contr.

bros Epicuri exurens fculnis lignis significauit Philosophum esse nul-
lius pretij. Testis Romanus Senatus, qui libros Nunæ Græcos de disce-
plina sapientiæ, quia aliqua ex parte ad soluendam religionem pertinere
videbatur, per victimarios facto igne in cōspectu populi cremauit. Vnde
sæpen numero miratus sum Senecam a scriptissime excogitatam fuisse no-
uam & insuetam pœnam aduersus Labienum, supplicia de studiis su-
mendi, nimirum ut eius libri incenderentur. Bono herele publico
(inquit) ista in pœnas ingeniosa crudelitas post Ciceronem inuenta
est. Quid enim futurum fuislet, si ingenium Ciceronis Triumuitis li-
bnisset proscribere? Et cum vehementius & iracundius inuectus esset
in istum morem, & eius auctores, qui ingenium quod natura maximè
subduxit à patientia perduxerunt ad corporis mala, hæc addit, quæ vi-
sum est h̄ic inserere, quia sunt elegantia, scitu digna, & ad rem nostram.
*Facem studijs subdere, & in monumenta disciplinarum animaduertere, quam
& quam non contenta certâ materiâ sanitâ est?* Dij inelius, quod eo seculo
ista ingeniorum supplicia cœperunt, quo & ingenia desierunt. Eius qui hanc
in scripta Labieni sententiam dixerat, postea viuentis adhuc scripta combusfa
sunt, iam non malo exemplo, quia suo. Non tulit hanc Labienus contume-
liam, nec superstes esse ingenio suo voluit, sed in monumenta se maiorum suo
rum ferri iussit, atque ita includi, veritus scilicet ne ignis qui nomini suo sub-
iectus erat, corpori negaretur: non finiuit tantum se ipse, sed etiam sepeliuit.
Ilo tempore quo libri Labieni ex SC. vrebantur, Cassij Seueri hominis Labieno
iunctissimi bellè dicta res ferebatur. Nunc me viuum vri oportet, (inquit) qui
illum edidici. Succenset sine causa Stoicus. quæcumque enim calum-
niosè & impiè & perniciose scripta sunt, haud merentur aliam lucem,
quam flammatum vltticium.

3. Extant super ea re sapientissimorum Imperatorum rescripta, & le-
ges Theodosij, Valentini & Martiani contra libros hæreticos. Scripta Porphyrij aduersus Religionem Christianam cremata sunt; item &
Nestorij contra Orthodoxos; item Eutychetis, Apollinaris & Mani-
chæorum & Photij, de quibus consulenda historia Ecclesiastica, pon-
tificalis liber & leges: quod certè necessarium est ad diuinum cultum
castè retinendum, & bonos mores conseruandos. Nec tantum hoc fa-
ctitatum à Christianis, verum etiam ab Ethnicis: ac in primis Romæ
cautio Ædilium erat prouidere ne quid in vulgus ederetur turpe, vel
impium quod Religioni officeret. id ex Tacito b perspicuum est in
damnatione Cremutij Cordi, viri sapientis & docti, quem Tiberius
Cæsar ad mortem compulit, & eius libros incendi jussit. Egressus dein
Senatu, inquit, vitam abstinentia finiuit. libros per Ædiles cremandos
censuere Patres, sed manserunt occulti & abditi. Volo h̄ic exscribere
diuinum edictum Constantini, qui capitale esse voluit Sotadeas Ci-
nædias & impietates publicare, quod vtinam omnem suam vim nostra
hac ætate obtineret, & impia, scelestæ, & in diuinam maiestatem, in
sanctissimam Eucharistiam, in Beatissimam Virginem Deiparam, ac
Sanctos, in Christi Vicarium ac res sacras horrendè contumeliosa scri-
pta Lutheri, Caluini, & contaminatissimis hærefiarchis auctoratorum
partiariorum libri rogalibus flammis addicerentur, & offceretur genos
istud.

Euagr.l. i.
c. 12. Socrat.
hist. Eccl.
c. 6.
& l. damnato
de hæreticis.
& l. quicum-
que 8. cod.
tit.
b ann. l. 4.

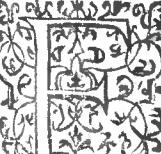
istud holocausti diuino Numini haud dubiè acceptissimum. Itaque Thaliam (vti suprà diximus) Arius bustarius & impurissimus hæretarcha ad similitudinem Sotadæ Ægyptij in lucem ediderat. eam ob causam Constantinus ita rescripsit.

VICTOR CONSTANTINVS MAX. AVG. EPISCOPIS ET POPVLO.

Cum Arius Scriptorum & impiorum hominum consuetudinem imitetur, tandem cum illis ignominia & turpitudinis notam merito subire debet. Quemadmodum Porphyrius capitalis hostis pietatis, qui nefarios libros contra pietaatem Christianam nuper edebat, mercedem dignam laboribus recepit, & eiusmodi quidem, ut apud posteriora saecula non ipse solum maximis probris vexatus fuerit, & turpissima labo infamia aperitus: verum etiam impia eius scripta deleta, & penitus extincta; sic etiam visum est Arium & eius sectatores Porphyrianos nuncupare, vt quorum secuti sunt mores, eorum normen habeant; quin etiam si quod opus ab Ario scriptum reperiatur, illud cremandum esse. Illud etiam mandamus, vt si quis librum ab Ario scriptum occultasse deprehensus sit, & eum non statim in medium adductum igne combusserit, morte malitetur; nam mox ut deprehensus sit, plectatur capite. O edictum, cui omnis verè Catholiceus meritò adscribere possit, Bonum factum.

S E C T I O IV.

Instructio priuatarum quarundam Bibliothecarum.

 ORMA literariæ illius ædis, quam hactenus Ryla inoliti sumus, est potius descriptio publicæ Bibliothecæ, quam priuatæ: quamquam si quis priuatus tale sibi Museum re ipsa extruxerit, eaque varietate librorum quos in sua armaria distribuimus, instruxerit, non repugnabo; laudabo potius. Tamen quia quisquis Bibliothecam sibi vni condit, ut plurimum solet sibi comparare eos solummodo libros, qui vitæ suæ instituto & professioni magis conueniunt, minus sollicitus eorum, qui res alias tractant, quos velut corollarij duntaxat & accessionis loco habet: ideo visum est esse meatum partium paucis hac sectione indicare, quibus libris priuatæ Bibliothecæ certi cuiusdam generis hominum constare debeant. Qui cumque profitentur penitiorē eruditōnē & vitam studiis, disciplinis, vel scribendis libris; eos certè par est nullum ferè alium diligere ad habitandum locum, quam Bibliothecam publicam omni librorum copia affluentissimè instructam, quod fecisse dicitur in Collegio Romano nostræ Societatis P. Ioannes Lorinus, nobilis Scripturæ inter-

I.

pres ; quandoquidem doctrinæ omnes ita connexæ sunt inter se, ut singulae vniuersis, & vniuersæ singulis opitulari debeant, quo exire possit è docentis, vel dicentis, vel scribentis ote & manibus dignum aliquod operæ pretium, & absoluti alicuius operis effectus. Verumtamen vnumquemque præcipue abundare conuenit libris illius facultatis, quanu specialiter excolit & ornat, Medicum Medicis, Theologum Theologis, Iurisconsultum Iurisconsultis, Philosophum Philosophis, Physiologum Physiologis, Philologum Philologis, Oratorem Oratoribus, Mathematicum Mathematicis. Consilium meum est hac sectione definire quibus præsertim libris ornari debeat duplicitis hominum generis Museum ; primò personarum Ecclesiasticarum : deinde Primum. nam de aliis satis liquet.

C A P V T I.

Ecclesiasticorum Museum quos libros præcipue admittat.

I.

Præcipuum atque hominum sermonibus minimè obnoxiam, immo planè necessariam Ecclesiasticorū ac Religiosorū in proximi salutem incumbentium supellecibilem, libros esse debere, omnes pīj & prudentes statuunt, quandoquidem (quod est in iure) *imperitia illis culpa adnumeratur*. Solummodo videndum ex quo genere librorum confici debeat istius generis hominum Bibliotheca. Quod Rupertus ^a sacerdotali pietate de suis libris dixit, *Opera mea sic astimo & sic estimari cupio, tanquam ligna quibus nutriri potest ignis charitatis in altari Domini.* idem optauerim esse in votis cuilibet homini sacris initiato, ut omne suum studium Euangelistarū efficiar, hoc est, lignorum congeriem, quem tam ipsi, quam aliis hominibus proft ad concipiendas cœlestes flamas, & alendum diuinæ charitatis perenne incendium. Id ut præstet, primū necesse est putet ad se maximè pertinere illud Stoici: *Plus siare velle quam sat est, intemperantie quoddam genu est.* Illudque Taciti de Agricola, *Studio scientia flagrantem animum coercuit, tenuique quod est difficillimum, ex scientia modum.* At nunc heu (quemadmodum iam sua ætate D. Hieronymus lamentatus est,) etiam sacerdotes Dei omisssis Euangelijs & Prophetis videmus comedias legere, amatoria Bucolicorum verbum verba canere, terere Virgilium, & id quod in pueris necessitas est, crimen in se facere voluptatis. Quod profectò ab homine consecrato est alienissimum Ciceronem intemperantiū lectitasse, D. Hieronymo multis illisque grauissimis plagiis sterit: mirificè narrat reus quam severa animaduersione prophana ipsius lectio coercita sit, ac præclarum in se omnibus Religiosis & Ecclesiasticis statuit exemplum, neu velint neglegto returnū salutarium studio in literas à sua professione abhotrentes incumbere. Sic habet epistola ad Eustochium de custodia virginitatis. *Quia communicatio luci ad tenebras, quid consensus Christo cum Belial?* Quid facit cum Psalterio Horatius, cum Euangelijs Maro? cum Apostolis Cicero?

a de glorif.
S. Trin. ad
Pont. Max.

Sen. ep. 89.

D. Hier.
ep. 22.

Ciceronē scandalizabitur frater si te viderit in *Idolio recumbentem*, & licet omnia mundā mundis, & nihil reiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur; tamen simul bibere non debemus calicem Christi, & calicem damniorum. Referam tibi mea infelicitatis historiam. Cum ante annos plurimos domo, parentibus, sorore, cognatis, & quod his difficilius est, consuetudine laetioris cibi propter cœlorum me regna castissimam, & Hierosolymam militatus pergerem; Bibliotheca quam mihi summo studio ac labore confeceram, carere omnino non poteram: itaque miser ego lecturus Tullium ieiunabam post noctium crebras vigitas, post lacrymas, quas mihi præteriorum recordatio peccatorum extimis visceribus eruebat, Plantus sumebatur in manus; si quando in me ipsum reversus Prophetas legere cœpissim, sermo horrebat in cultus, quia lumen cœcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed Solis. Cum ita me antiquus serpens illudaret, in media fermè *Quadragesima* medullis infusa febris corpus inuasit exhaustum, & sineulla requie, quod dictu quoque incredibile sit, sic infelicia membra depastæ est, ut ossibus vix hærerem: interim parantur exequæ, & vitalis animæ calor toto frigescente iam corpore in solo tantum tepente pectusculo palpitabat, cum subito raptus in spiritu ad tribunal iudicis perirrahor, ubi tantum luminis, & tantam erat ex circumstantium claritate fulgoris; ut projectus in terram sursum adspicere non auderem: interrogatus de conditione, Christianum me esse respondi. Et ille qui præsidebat, mentiris, ait, Ciceronianus es, non Christianus, ubi enim thesaurus tuus, ibi & cor tuum: illico obmutui, & Matth. 6.
 inier verbera (nam cœdi me iussat) conscientia magis igne torquebar, illum meum versiculum reputans, In inferno autem quis confitebitur tibi. Clamare autem coepi, & eulans dicere, Miserere mei Domine, miserere; hac vox inter flagella resonabat. Tandem ad præsidentis genua prouoluti qui adstabant, præcabantur ut veniam tribueret adolescentie, & errori locum pœnitentia commoda-
 ret, extracti deinde cruciatum, si Gentilium literarum libros aliquando legisset. Ego qui in tanto constrictus articulo velle etiam maiora promittere, deierare coepi, & nomen eius obtestans dicere: Domine si enquam habuero co-
 cices seculares, si legero, te negau. In hac Sacramenti verba dimissus reuertor ad superos, & mirantibus cunctis oculos aperio tanto lacrymarum imbre perfusos, ut etiam incredulis fidem facerem ex dolore. Nec vero sopor ille fuerat, aut vana somnia, quibus sœpe deludimur: testis est Tribunal illud ante quod iacui, testis iudicium triste quod timui: ita mihi nunquam contingat in talen incidere qua-
 stionem; liuentes fateor habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum, & tan-
 to dehinc studio diuina legisse, quanto non ante mortalia legeram. Huc usque
 D. Hieronymus, cuius curiositas tam seuerè diuinitus castigata si Sacer-
 doti prophenorū auctorum plusquam sat est auido nihil proderit,
 minus sanè proderunt monita Petri Blesensis^a, & intentatæ ab ipso mi-
 nae. Priscianus & Tullius, Lucanus & Persius isti sunt dij vestri, vereor ne in
 extreme necessitatib[us] articulo vobis inproperando dicatur: Vbi sunt Di[us] tu[us], in
 quibus habebas fiduciam? Surgant & opitulentur tibi, & in necessitate te prote-
 gent. Utinam (exclamat Alcuinus^b) Utinam Euangelia quatuor, non Aenei-
 dos duodecim pectus impleant tuum, & te auehat quadriga ad cœlestis regni pa-
 latium. Qui secus faciunt Sacerdotes, & qui (quod Ammianus Ethnicus
 in quibusdam Romanis item Ethnicis reprehendit) detestantes ut vexena
 doctrinas Iuuenalem & Maximum curatiore studio legunt, nullaque volumina,

a ep. 6. ad Ludimag.

b ep. 18.

praterquam istius generis in profundo otio contrectant, cum multa & varia pro amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent. Quid illis (inquam) futilium literarum studiosis Sacerdotibus eueniat, accipe ex Cassiano^a, Mens poetis velut infecta carminibus illas fabularum nugas, historiasque bellorum orationis etiam tempore meditatur, psallentique vel pro peccatorum indulgentia supplicant, aut impudens poematum memoria suggestur, aut quasi bellantium herorum ante oculos imago versatur. Adi super hoc ipso argumento Iacobuni Alvarez de Paz.^b nam hoc loco satis.

a coll. 14.
c. 12.

b 1.2.par.2.
c. 11.

2.

Hi libri Sacerdotum ordini minus conuenientes licet rei ciantur, non deerunt tamen viude locupletare Museum suum vir religiosus, aut ecclesiasticus possit, quod ut faciat, librosque sibi necessarios ad Dei obsequium perfectionemque propriam, atque ad salutem animarum procurandam studiosè sibi comparet, magnopere horrort; exemplo eiusdem D. Hieronymi proprio periculo cautoris; qui licet rebus omnibus saeculi valere iussis, ac paupertatem voluntariam, voluptatumque omnium contemptum professus, tamen magnum studium & diligentiam posuit in condenda Bibliotheca, & aceruandis sibi necessariis libris. Quos fuisse non exiguo numero idem epistola ad Florentium docer, petens ab eo Beati Rheticij Augustodunensis Episcopi commentarios, vna cum aliis quos non habebat, sibi mitti, hanc suæ petitionis causam affrenens. Nostri (inquit) hoc est Christiana anima pabulum, in lege Domini medietur die ac nocte: ceteros hospitio excipit, solatio fones, sumptibus iuuas; mihi si rogata præstiteris, cuncta largitus es. Et quoniam largiente Domino multis sacra Bibliotheca codicibus abundamus; impera vicissim, & quodcumque vis, mittam. Nec putes mihi graue esse si iubeas, habeo alumnos qui antiquaria arti seruiunt (intelligit eam artem qua occupatur in describendis antiquis codicibus.) Neque verò beneficium pro eo quod polliceor postulo.

3.

Itaque statu & solennis palæstra sacerdotalis studij hæc esto. Theologi scholastici & morales, Scripturæ interpres. Ius canonicum, historia Ecclesiastica, tractatus pij & Ascetici, sancti Patres; illi denique auctores, quorum scriptis Sacerdos iuvari poterit ad sustinendum onus dignitatis suæ, & commissi muneris; harum rerum lectio ne alere animum suum debet, in ea conquiescere; in ea feriari; ex ea prodire velut ex armamentario contra hæreses, contra peccata, contra ignorantiam; in eo labore impallescere & immori, gloriosum; in illis discendum quod doceat; in illa toto corde & animo versandum, ut succus spiritualis cibi in omnes se venas anima diffundat. Nā si cōuersatio Sacerdotū debet esse in celis, οὐ γέρανον ἀράγων, οὐ ἐπανῶν ὅτι ἀροτζις. Scripturarū lectio, cœlorum reseratio est. Si Sacerdos veluti quidam θητεὶς & deos, terrestris Deus à Clemente Romano appellatur, & in diuinis oraculis tritum est illud, Ego dixit Deus est, & filii Excelsumnes; Deus non destrahes, Deus stetit in Synagoga Deorum. quas loquendi formulas Doctores passim de Sacerdotibus interpretantur. S. Iustinus Martyr d' hanc Sacerdotum apotheosim, seu elevationem in Deum, diuinæ Scripturæ attribuit, cuius peruelutatio debet esse hominibus inauguratis penè assidua, quam proinde S. Ambrosius e sacerdotalem librum appellat, hæc non Poëtas (inquit) efficit, non Philosophos reddit, neque oratores excellentes, sed instruens facit

S. Hieron.
ep. 2.

S. Ambr. 1.2.
de Abel. c. 6.

S. Chrysost.
hom. 2. de
verbis Isa.
& const. 1.2.
c. 26. & 30.

Pf. 81.
& or. 2. contr.

62.

e 1.3. de fide
& 7.

q̄s Sunt̄ & dñynt̄ r̄s sp̄t̄s S̄t̄s, è mortalib⁹ immortales, ex hominib⁹
Deos: si Sacerdos est lucerna quam Deus accedit ut fulgeat sermonis
& vitæ sanctitate, ἀπὸ λόγου ὁ δὲ σπ̄t̄, τὸ Εὐαγγέλιον φωτούμενον. Si Sacer-
dos est animarum medicus, si pater S. Iudex, vnde ,amabo, haurire debet
necessariam tantis muneribus obeundis scientiam, nisi ex feuerioribus,
& grauioribus illis disciplinis, quas indicauimus , ex quarum facultatum
libris, eorumque iugi lectione id consequetur, vt quod de Nepo-
tiano presbytero scripsit ad Heliodorum D. Hieronymus , pectus suum
Bibliothecam efficiat Christi.

S.Iustin.sup.

Verumtamen non eò h̄c à me dicta sunt , vt penitus excutere sata-
gam è Sacerdotum , vel Religiosorum manibus prophanos scriptores,
quando aliena vtilitas , vel obedientia id præceperit. imò etiam breui-
culam ad tempus eiusmodi rerum animi laxandi causâ lectionem non
reprehendo, dummodo ei studio quod primarium esse par est, n̄ nihil effi-
ciat : tamen summa cautione in eiusmodi libris , præcipue in poëtis, &
auctōrib⁹ minūs castis terendis, opus est Sacerdoti; qui non immeritd
Clementis Alexandrini verbis^a compellare se, & dehortari à tali studio
identidem deberet, si se sentit ad illud propensiorem. *Nos Deo donati &*
dedicati sumus pro Christo, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, po-
pulus peculiari; qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei, qui (vt
ait Ioannes) non sumus ex iis , qui sunt inferius, sed Dei aconomiam , seu carnis
suscepta dispensationem comprehendimus; qui vt in vita nouitate ambularemus
nos exercuimus. Deorum itaque nuptiae, & liberorum procreationes, & puerpe-
ria, & adulteria que canuntur, & conuinia que à comicis recitantur, & risus
qui in potu inducuntur , &c. quid ad nos ? Quid si necessitas interdui ad
aliquem auctōtem suspectiorem legendum impulerit, non minūs para-
tus sis, ô Sacerdos, (ait Plutarchus^b) quām qui ad vitandam ebrietatem
amethystis de collo pendentibus vtuntur. Amethystus sacerdotalis quo
vitabitur ebrietas ex vino erroris & impudicitiae quod propinatur in
malis libris, hic erit; promptus ex diuite dactylothea S. Gregorij Na-
zianeni, qui ex eo quid proprium Sacerdotum sit diuinis laudes modulati, infert supersedendum esse prophanis cantibus & occupatione
indigna tanto dignitatis apice. Organum Dei sum, inquit^c, ac bene modu-
latis carminibus, Dei, quem omnia metuunt, laudes cano. Cano, inquam, non
Troiam, non Argonautas, non aprinum caput, non celebrem Herculem, non
quomodo aptissima compage terra cum mari cohærebat; non gemmarum splen-
dorem, non cœlestium orbium cursum, non furiosos amores, non eximiam iuuen-
num lyram prioribus digitis mollier pulsantium formam: verum Deum illum
magnum Trinitatisque numen cano, magnisque Angelorum hymnos, quibus
propriis stantes certatim Deum celebrant: cano etiam mundi concentum, & qui-
dem presentis vita concentu longè præstantiorem, qua omnibus rebus in unum
finem properantibus audiē excepto; cano insuper immortalem Christi passionem
gloriam, quibus me, humanam formam cœlesti admisens, &c. Hec sunt que lin-
guam mea cithara cuiusdam instar modulatur. Quo magis nobis, qui sacerdoti
munus obimus, prouidendum est, ne quem ullum sonum edamus, qui ab huinsmo-
di concentu discrepet. Evidem ipse puris sacrificiis, quibus magnum illum Re-
gem mortalibus concilio, puram linguam seruabo; neque enim committam, vt ab
aliena

a exhort. ad
Gentes.b de ratione
legendi poë-
tas.

c in carm.

aliena lingua fœdaque, & obscena mente vinificum illud sacrificium purissimo Deo mittam, ex uno eodemque fonte non simul & dulcis & amarulent aqua scaturiet; purpurea vesti cœnum minimè conuenit, &c. Hactenus Nazianzenus. Idem paucis attigit D. Augustinus^a: *Videte si iustum est*, inquit, *ut ex ore Christianorum*, nedum Sacerdotum corpus Christi ingreditur, *luxuriosum canticum quasi venenum diaboli proferatur*. Quod duo SS. Præfules de ore & cantu dixerunt, hoc ipsum de oculis & lectione Sacerdotis dictum sit. Erubescat superbus, & infelix peccator, sed præsertim Epopta; Theorus, Hierophanta, hoc est, Sacerdos supremi Numinis, cui plus placet ars Aristotelis, quam scientia de Apostolis; plus codex Platonis, quam liber diuinus, quem nulla lectio latifaciat, nulla scientia adificat, nullus sermo sapit, nisi fuerit grammaticè conceptus, dialecticè imaginatus, rhetorica purpuratus: stultus es qui hac ignoras & erras; quoniam qui talia agunt, & in talibus dies suos consumunt, peccatum sibi generant, & mortem parant, quia ex simili studio similem concipiunt scientiam; hoc est, folia colligunt, non in fructus; scilicet verba, & non virtutes. Hæc D. Augustinus^b, quibus verbis confonat B. Petri Damiani parænesis ad Aripandum Monachum^c. *Noli huinmodi sapientiam querere qua tibi cum reprobis & Gentilibus valeat conuenire*. Quis enim accedit lucernam ut videat solem? quis scolacibus vtitur, ut stellarum micantium videat claritatem? Discubbis frater ad mensam Dei, sufficient tibi dapes coelestis eloquij: abiice lolium, quod in vesaniam comedentium mentes inebriat. Suscipe frumentum quod esurientum animas sobria refectione confirmat. Nec fauces anima tua vitalis esca fastidiani alimentum, sed procul abiiciant fastidias ineptias, & quisquilius vanitatum. Ne committant (per Deum immortalis, & hierarchici apicis dignitatem) Sacerdotes, ut in eos stringatur, quod D. Gregorius Nazianzenus aliquando in quedam contorsit. Quid tibi accedit vir sapientissime, ut sacris & dulcibus libris, quos quondam populo lectitabas, calcatis atque projectis, aut etiam ad summum suspensis, non secus atque narium gubernaculis, & ligonibus hyenis tempore, falsos & amarulentos in manus sumperis, ac Rhetor vocari, quam Christianus maluerit? verum quidem est à disciplinis encyclicis totum animæ ornatum pendere, (inquit Philo^d) quæ sunt quasi dealbationes, tabellæ pictæ, marmoratae incrustationes, quibus & parietes & pannimenta ornantur: sed tamen hæc aut nihil, aut perparum ad firmitatem conferunt, sed solum ad delectationem habitantium. Sicut idem alio loco^e dixit, eum qui soli Encyclopædiæ dat operam, inquit, non ciuem esse sapientia, & per hanc contemplationem suaveolentiam quidem aliquam aspirare; at verò cibis, non odoribus ad sanitatem opus est: aut si grauius etiam testimonium requiris, statue virum conueniens sit Sacerdoti in ludo & palestra, & pugnæ simulacris semper versari, & nunquam, aut raro in campum & solem prodire, serio certamen initurum. Id ne faciat Seleucus monet S. Gregorius Nazianzenus^f, posteaquam mentem variorum scriptorum lectione tanquam in palestra prius mediocriter exercueris; tum deinde in litteris à Spiritu sancto profectis certamen suscipito, geminorumque fœderum ingentes opes colligit, quorum alterum vetus est, alterum semper nonum. Assentior quidem D. Basilio dicenti^g, *Quemadmodum vites claniculis sustentantur; ita fidem externis disciplinis fulciri*: inde tamen conficio haud maiore cura

a serm. 215.
de temp.

b tract. 9.
spec. peccar.
c. 6.
c. opusc. 45.
c. 8.

d I. de Cher.
rub.

e de sacrif.
Abelis &
Caini.

f carm. de
recta educa-
tione.

g l. 5. hex.

Sacerdotis

Sacerdoti satagendum de prophanis scientiis, quām agricolę de vitium clauiculis. *Omnino terrena sapientia diuina seruat, clamat cum recta ratione D. Gregorius Nazianzenus*^a, nec infletur ancilla vano conatu, sed ad ministrandum conuenienter & decorè condocefiat. non arceo humanas disciplinas à Sacerdotis Museo, quod esse debet sapientiæ diuinæ velut conclave & cella sanctior; sed modum præscribo; neque frequentiorem illis ingressum intrasacra hæc penetralia permitto, quām quantum necessitas, & obsequij dominæ ab ancillis persoluendi ratio postulauerit. Modum autem hunc & rationem Ricardus sic definit^b. *Seculares scientia spiritualibus studijs subseruant; & nihil quod vera devotionis lucris non militet, homo Deo consecratus in suis exercitijs presumat: si hæc lex diligenter & religiosè seruabitur, mirum in modum nobilitabuntur, imò consecrabuntur prophana artes à scientia Crucis Christi, necnon falsa illa & impotabilis Mara per vitæ lignum edulcabitur: qui secus facit Sacerdos, & Gentilium doctrinis totus immergitur, quām longè absit à domo & familiari confortio summi Regis Dei eleganter docet R. Moses Ægyptius*^c. Scito fili mi, inquit, quod dum studieris in scientijs disciplinalibus, & in arte dialectica, eris de illis qui circumueunt domum Regis querentes portam ipsius, sicut dixerunt sapientes in parabola: *adhuc filius Auenzoma est foris; cum vero intellexeris naturalia, tunc iam intraisti munitionem Regis, & ambulas per atrium: cum vero perfectus fueris in naturalibus, & intellexeris spiritualia; tunc iam intraisti in domum Regis, & eris cum ipso in eadem domo; sed nondum vidisti eum. hic autem est gradus sapientum, diversi tamen sunt in suis perfectionibus. Qui vero postquam perfectus fuerit, exercuerit cogitationes suas, & in omnibus actibus suis intenderit in Creatorem, & postposuerit omnia alia, & potuerit omnia opera intellectus sui in omnibus creaturis ad sciendum ex ipsis Creatoris essentiam; ille est de illis, qui semper sunt cum Rege, & vident faciem illius, & hic est gradus Prophetarum. Statuat nunc Sacerdos quo nomine appellandum sit ipsius Museum, & ubi habiteret, ubi commoretur; utrum foris in platea, utrum in propyleo, utrum in atrio, utrum (quod ipsius dignitas & vitæ institutum exigit) in Regij cubiculi penetratalibus.*

S.Pascasius
l.3.in Matth.
b de erudi-
tione inte-
rioris homi-
nis.

S.Gregor.
Naz.orat.ad
Cathedr.
Constanti-
nop.
c lib. 3. du-
ctoris dubit.
§2.

C A P V T II.

Principum & Nobilium Museum quo genere librorum instrui debeat.

Regum maximi ac sapientissimi licet dominarentur in populis, tam ad cumulum gloriæ & maiestatis suæ, seruire literis voluerunt, nec ea solùm mente didicerunt sermonem Latinum ut communicare cum exteris possent; et si hoc etiam frugi est, (ait Æneas Sylvius^d) sed quia omnis bene viuendi ratio literis continetur, & sine literis omnis etas cœca est, nec alieno carere ducatu potest illiteratus Princeps. Cum tamen (ut Aristoteli placet) debet esse lex animata; & (quemadmodum

1.

d.l.1.ep.103.

mōdum Vegetio vīsum est) nullus sit quem oporteat vel plura, vel meliora scire. Quapropter Principem librorum amantem esse prorsus conuenit, vt fuere propē omnes quotquot cum aliquā laude imperauerunt, Philippus & Alexander Macedones, Iulius Cæsar, Octavius Augustus, Theodosius, Carolus Magnus, Alphonsus Aragonius, Carolus V. Philippus II. Catholicus, aliisque plurimi.

2. Porrō amens sim si velim Principem in studiis consenescere, & negligētā administratione Imperij desidere in Museo, & in commentatiunculis, vel scriptiunculis immōri. Non deerant studia doctrina proceribus Romanis (inquit Valer. Max. ^a) sed tamen existimarunt esse indignum, illecebris & suavitate literarum imperij pondus & auctoritatem domari. Meritō Julianus apostata reprehenditur tanquam philosophis plus & quo addictus, & (quemadmodum Ammianus ^b loquitur) quod Graculus literio audierit: meritō Michaëlem Imperatorem Ducæ filium sapientes critinantur, quod insigni suo dedecore & Imperij probro ita se consecrauit libris, adeoque vehementer artes liberales complexus est, vt artem Principis neglexerit, illis Imperium regentibus qui regi debuerant. Contrario vitio laborant Principes qui planè *ἀριστοί* sunt, atque à libris tanquam à consorte imperij abhorrent. Si Marcius Carriolanus & Caius Marius Musis Gratissque identidem litassent, non impetu præcipites tam turpem fœdūmque suis rebus exitum dedissent. Ludouicus I X. Francorum Rex Carolum filium suum esse voluit rudem & imperitum omnis doctrinæ, ne (vt aiebat) in consiliis capiens peruvicacior esset, & tenacior sui sensus: hoc quidem assecutus est, at nou sine indignatione subditorum, ac regni damno, cùm Regem duo trésve homunculi, atque illi ex gregariis huc illuc pro suo arbitratu circumagerent, inquit Lipsius ^c. Modus itaque quidam tenendus est, vt nec omnino Princeps à libris & Museo alienus sit, nec ita tamen se tradat studiis, vt reip. administrationi tantummodo se commodet. Aureum & regium hunc mōdum præscribit ex Tito Lino Iustus Lipsius. Erudiatur artibus quibus ingenia ad magna fortuna cultum excitantur. Artes autem illæ sunt quæ ad splendorem, ad prudentiam atque ad virtutem Principe dignam conferunt: ex hoc ternario numero regiorum ornamentorum facile intelliges quibus libris Regis, vel Principis, vel Dynastæ, vel nobilis Museum instruendum sit.

^a in c. 10. ad lib. 1. pol.

3. Ad splendorem pertinent illi libri, qui de scutis gentilitiis, siue symbolis insignibus nobilium familiarum tractant; quæ ars (vulgò Artes heraldicam, siue *Blasones armorum* vocant) *Ars nobilium* meritō appellatur: ac proinde quandoquidem nobilitatis radij deriuantur à Principibus velut à fonte omnis splendoris & maiestatis, valde consentaneuin foret eos peritos esse huius artis, & intelligere illa virtutis & heroicorum facinorum symbola, quæ ipsi benemeritis concedunt in scutis expressa hereditario iure transmittenda ad posteros tanquam auctæ magnitudinis perennia monumenta. Ferunt Renatum Siciliæ Regem adeo fuisse intelligentem huius artis, adeoque ea delectatum, vt non solum ipse non indigeret fezialium principe, (quem Regem *armorum*

morum vocant) si quem in nobilium ordinem adsciscere yellet, eique nobilitatis insignia concedere; sed etiam propria manu venustissime & scientissime pingeret symbolicis tesseris & imaginibus scuta eorum, quos præcipua gratia & benevolentia dignabatur. Nunquid venustum foret, si Princeps commentarios omnes de hac arte scutaria tum typis excusos, tum manu facialium scriptos, atque illustrium totius orbis familiarum insignia egregie depicta haberet in voluminibus, vel in tabulis, eorumque propriis verbis interpretationem, atque significationem (qua est medulla huius artis) subiectam singulis symbolis, metallis, coloribus, velleribus ex facialium, sive heraldorum præceptis & regulis recte nosset? expediret in primis ut nobilitatis fiduciario iure sibi obnoxiae scuta gentilitia ordine per suas prouincias & classes digesta explicaret in aliqua porticu, vel procœtone: adspectus sanè nobilis, & occupatio planè regia, ac Nobilium ad amandum coleundumque suum Principem vehemens incitamentum, cum animaduerterent se tanti fieri, ut ipsorum laudes & præclaræ facta expressa in tesserariis illis parmis perpetuò Principis oculis obuersentur: eò etiam melius res haberet, si conclave typis illis scutariis ornatum facile pateret Nobilibus; nam ex tali prospectu (quod monuit Tacitus a) licet magistris alijs exuti, satis amplis doctoribus instruerentur, nimurum maioribus suis; quorum virtutem & animos viderent symbolicè expressos illis insignibus. Renatum Siciliæ Regem huius artis fuisse in primis studiosum memorant. Audio irem Carolum Emmanuel Ducem Sabauidæ, & apud Hispanos ultimum Duce del Infantagdo, eam cum magna animi sui voluptate didicisse. Marchio de Castelrodrigo missus in Vrbem Catholici Regis Orator inter cætera ornamenta quæ Dynastam ad magna natum singulariter commendant, ut hac quoque scientia egregie præditus esset, effecit; & si quid librorum de hoc argumenro editur, si quid MStum reperitur, illud sibi studiosè comparat, velut luculentæ illius Bibliothecæ quam possidet, atque studij principe viro digni summè proprium. Is pro sua humanitate me aliquando de huius generis libris interrogauit. In hunc ordinem librotum refero numismatum antiquorum codices, Imperatorum ac illustrium personarum iconas, & elogia, emblemata, literaria graphicaque symbola, in quibus & breuitas ad legendum allicit, & acumen delectat, & eximiarum rerum delectus ad imitandum inuitat: vnde nec solùm ad splendorem faciunt libri istius generis, verum etiam plurimum ad utilitatem.

Prudentia & bellica artis comparandæ idonei sunt libri qui secuntur. Geographici, vix enim credi potest quantopere ad consilia & prudentes deliberationes iuuet nosse situm, portus, opes, ingenium, ac mores diversarum gentium: item quicumque de re bellica disputatione, de vmbatuli gladiatura, de aucupio & venatione, de militia equestri ac pedestri, de urbium munitionibus, de officio Imperatoris, de re tormentaria, de Catadromo & palæstra equinæ dormitoræ, de apto vsu omnis generis telorum atque armorum munientium, de castrorum descri-

4.

ptionibus. præsertim vero regium Museum abundet selectioribus historicis, qui quo studio comparandi sint, atque à Principibus legendi, disce ab uno Principe, is est Basilius Macedo Imperator in monitis patræneticis ad Leonem filium futurum in Imperio successorem, Ideius ἀρχαῖς ἐξέχοδι μὲν κατόντι· ἐν αὐταῖς τῷ ὑπήρχοντι ἀκόποις, ἔπειτα οὐκί-
ζαν ἐγκύπτως, οὐ μάδοις ἐμεῖδεν τὰς τε φῦλας ποιεῖσθαι ἀπέτας, οὐ τὰς φῦλας κακίας, τὰς τε τούτης πολυτύπως μεταβολὰς, οὐ τὴν εἰς αὐτὰς περιγράφειν τὰς ἐπαλλαγὰς, οὐ τὸν κόσμον τὸ ἄστρον, οὐ τὸν ἀρχῆς ἀντιτάπατον, οὐ ἀπόλοις εἰπεῖν, οὐδὲ μὲν φαινόντων τὰς ἀμοῖβας, οὐδὲ τὸν ποιεῖσθαι περιγράψειν τὰς φύγουσας ἵταν τοῦτον δίκιον πέμψει μὲν λάθες τὰς τοῦ κατορθῶσιν τὴν πεντεύθυνταν ἴπαλδων κατατίθεται. Per historias veteres ire ne recusa. ibi enim reperies sine labore qua alij cum labore collegerunt, atque illinc hancies & bonorum virtutes & improborum vicia, vita humana varias mutationes, & rerum in ea conuersiones, mundi huic instabilitatem, & rerum precipites casus: & ut verbo complectar, malorum facinorum penas & bonorum premia, quorum illa fugies, ne in diuina iustitia manus incidas; hoc amplecteris ut premias quae ea comitantur, potiaris. hæc Básilius Imp. Si gerendum bellum, disceit Princeps ex libris historicorum fortitudinem Alexandri, calliditatem Annibalism, tempestiuam cunctationem Fabij, Scipionis prudentiam, Iulij Cæsarism disciplinam, Sertorij & Marcelli audaciam, Iugurthæ sagacitatem, Caroli Magni heroicam pietatem, Caroli V. ineluctabilem in vitaque fortuna æquabilitatem: & pro vniuerso vite suæ instituto discet superiorum Principum vicia ac virtutes, funestas plurimorum mortes & earum causas, Imperiorum ruinas & excidia, quis temeritati esse exitus soleat, quis prudentia; quo loco esse imperium (quem statum vocant) debeat, quo religio; quam grauiter seriùs ociùs decepti sunt quotquot peruerso ordine hanc illi, non illud huic accommodarunt. Discret ex historia facta Principum in utramque partem iuri historiæ obnoxia esse, & sexenta id genus: non indicabo ullum historicum nominarim; quia qui Bibliothecam Principis componere possint, plurimi sunt & eximij; tales scriptores ut frequenter Princeps adeat Polybius & Aristoteles præceptis suadent: Alexander Imperator exemplo. Polybius a. ἀνθεποτάτην παιδίαν οὐ γνωσσίαν τείχος τὰς πολιτειὰς πράξεις γραφόντων ἱστορίας μάθηται, verissimam disciplinam exercitatio-
nemque ad res ciuiles historiam esse. Philosophus, χρησμοὶ τείχος τὰς πολιτειὰς, συμβολὰς, αἱ τοῦ τοῦτος πράξεις γραφόντων ἱστορίας, utiles sunt ad publicas deliberationes rerum gestarum historiæ. Alexander Imperator omnibus suis consiliis literatos adhibebat, & maximè eos qui norant historiam.

a. l. 1.

Rhet. cap. 5.

Lamprid. in Alex.

5.

Quod præstant exemplis historici, hoc præceptis efficiunt Philosophi morales, siue qui monasticas, siue qui politicas, ac regias virtutes complectuntur. Quamobrem auctorum huius generis monumenta esse debebunt non minima pars Bibliothecæ Principis: longissime tamen ab ea arcendi Bodini, Machiauelli, Lanouëi & cæteræ retinunt pesteres, quibus si Princeps assueverit, certam inde sibi suisque subditis perniciem hauriet.

Libros pios in quibus officium Christiani hominis & probi Principis explicatur, & voluntas ad illud implendum permouetur, cum numero posteriore loco, eos impensis commendo. Basilius Imperator monet è Iesu Syracidæ libris ciuiles ac regias virtutes colligi. Ioan. de Auila Concionator idemq; primænotæ politico-Christianus diuina illa epistola quam de optima Reipubl. procuratione Prætori Hispanensi sermone Hispanico scribit, ei omnibusque rerum. rectoribus aliquam factorū Codicū lectiōnēm suadet; è quibus non solum illustria priuatae vitæ rectè instituenda documenta hauriuntur, verum etiam alienæ: & vbi proborum Regum quæ Principes imitentur exempla, & improbotum pœnæ cernantur, quas metuant. Nec abs re(inquit)præcepit Deus volumen legis Regibus ab Sacerdotibus porrigi, nimisrum ut Principes meminerint, regna & imperia à Deo esse, atque ex diuinarum legum præscripto administranda. Insuper monet præcipuè profuturam lectiōnem Prouerbiorum, Ecclesiastici, Sapientiæ, historiae Regum, & singulatim quorundam locorum ex Prophetis, ac in primis noui Testamenti, utique referti excellentioris doctrinæ. Proinde Glossam aliquam ordinariam locis difficilioribus interprerandis in promptu esse operæ pretium fore: præterea quorundam Ecclesiæ Conciliorum, nec non & Pastoralis S. Gregorij, eo quod in eiusmodi libris non solum tractantur quæ ad Sacramentorum administrationem spiritualium rerum & diuini Verbi tradendi rationem pertinent, verum etiam quæ ad publicæ rei procurationem.

Selectioribus harum facultatum libris instrui præcipuè debet Museum Principis, qui quidem si Latinam linguam callebit eatenus, ut quamvis non adeò expeditè loqui possit, saltem quæ legerit facile percipiatur, dici non potest quantopere hæc peritia ei profutura sit; singulares enim ac præcipui libri ferè Latino sermone conscripti sunt: & vix viquam est, ut versio vim illam & indolem retineat, quæ congenita est primigeniæ auctoris menti & scriptiōni: multa concepta sunt in diuinis literis Hebraico sermone summa perspicuitate & elegantia, quæ dū in Græcam linguam transferuntur, συρχον τινα ἀπεράθεσαι, quandam cōfusionem parere monet D. Gregorius Niss. ^a nec Hebrææ locutiones puram & elegantem compositionē æquari phrasī attica. Idem de ceteris linguis dictum est. O quām beati erunt Principes & felix Respublica si auscultent Aeneas Sylvio breue hoc monitum Sigismundo Austriaco suggestenti. *Vnam duntaxat quotidie horam posco quam literis prebeas.* Videat tamen Princeps (inquit Tacitus) ut non nomine magnifico segne otium velet, sed ut firmior aduersum fortuita rempubl. capessat. Mineruam colat non mollem & delicatulam, sed cataphractam & heroïnam, rēque ac facto faciat quod Fridericus tertius Romanorum Imperator, Rex Germaniæ, Hungariæ, Croatiae, Dalmatiæ, Scлавoniae, & Archidux Austriae symbolo suo innuit: prætulit brachium armatum tenens ensim nudum & erectum impositum libro super mensa, cum hac epigraphe, *Hic regit (liber,) ille tuetur (ensis.)*

^a homil. 2.
in Cant.

Dabunt mihi veniam Europei Principes si quosdam Africanos Re-

K K K 3 ges

Syptius in
symbolis.

ges proferam, qui suo facto hanc Musei condendi & librorum curam aliis Regibus commendarunt. Abundant quidem Europa & Asia vt-pote mansuetiores cultiorésque eiusmodi Regum exemplis; at in extensis illis fortasse ad imitationem plus momenti. Domesticam Bibliothecam eānque eximiam Regis Algeriæ, ac repertum in ea libellum Thomæ à Kempis de imitatione Christi, cuius lectione mirificè pascitur, iam superiùs attigimus libro primo, eo capite quo diximus de Bibliothecis in Regum palariis extrui solitis. Celebratur Bibliotheca Iacob Almançor Regis Arabiæ & Africæ, cuius Legati Muçà & Tatîs Hispaniam ceperunt de infelici Rege Roderico, ea verò fuit volumen, siue tomorum quinquaginta quinque millium septingentorum viginti duotum, linguarum ac licentiarum varij generis; pendebat autem chartæ illæ omnes ducenta nouemdecim centipondia. Muleassis Tuneri Regis Bibliotheca, cui auraria pictura addebat pretium, adeò numerosa fuit, vt quemadmodum scribit frater Ludouicus de Vrreta, cùm Mena Imperator Æthiopiæ audiuerst fuisse expilatam à Catoli quintri Imperatoris exercitu, negotium dedit negotiatoribus Ægyptiis & Venetis quocumque tandem pretio quoscunque possent libros redimerent, Mathematicos, Medicos Physiologos & alios aliarum facultatum. Misère illi ad Menam Imperatorem amplius tria milia, quos statim ipse transmisit ad regiam Abyssinorum Bibliothecam, quæ omnium haētenuis Bibliothecarum (quoad annales & historias repetere possumus) ne Alexandrinâ quidem exceptâ, numerosissima est. Nam (si Vrretæ credimus) in monasterio sanctæ Crucis in monte Amara, tria amplissima conclavia replet, quibus continentur amplius decies millies centena millia voluminum, scripta in candidis membranis pergamenis, atque in thecis sericis reposita. hanc librorum supellecilem (vt fama est) aceruare cœpit Regina Saba, ipsiusque ac Salomonis communis filius Melisæc, cuius dicuntur esse opera pleraque cum Aliis Enochii, Noëmi, Abrahami, & Iobi, nec desiderantur vlla Sanctorum monumenta quicunque aliquid scripserunt, sicut constat ex indice Antonij Grici, & Laurentij, Cremones, qui rogatu Cardinalis Zarletti & iussu Gregorij deciri tertij, miraculum illud librarium (quod Æthiopica lingua *Aſabria* vocant) inuiserunt. Nec est prætereundum istud, quod inter solennes ritus inaugurationis Abyssinorū Imperatorum est, traditio clavium *Regia Bibliotheca*; perinde ac si nihil sit in toto illo vastissimo Imperio augustius libris; ac testentur Æthiopes se suminopere desiderare, vt Principes maiestatem & regnandi peritiam è libris & literis sibi accersant.

9.

a Orat. 1. de
fortuna, siue
virtute Ale-
xandr.

Rursus Alexandrum Principibus profero in exemplum, ne patent studium librorum & legendi officere publicis curis, & à maiestate alienum esse. Inconsultus fuit Alexander (interrogat Plurarchus) a qui ita tenui cū re, fretus scilicet triginta peditum, & quaruor equitorum milibus, ausus esset Babylonem sperare & Susa, imò vel Imperiū in vniuersos homines animo concipere. Nequaquam verò. Quis enim maioribus, pulchriorib[us]ve instructus rei gerendæ occasionibus ad bellum profectus

profectus est? magnanimitate, prudentia, temperantia, fortitudine,
 ὃς αὐτὸν ἡ φιλοσοφία τεῖχος ή φράγμα. quibus eum viaticis Philosophia
 ad expeditionem instruxit, ut maiorem à præceptore Aristotele, quam à
 Philippo Patre commeatum ad rem gerendam consecutus in Persas
 mouerit. Nos autem credimus iis qui dicunt Alexandrum aliquando
 dixisse Ιλιάδην καὶ Οδύσσειαν ἀκολεύειν αὐτῷ τὸ φράγμα τοῦ πόλον, Iliadem se &
 Odysseam habuisse secum expeditionis sua viaticum, atque Homerum eo no-
 mine prædicamus. Si quis verò affirmet eum libros istos animi refi-
 ciendi laborisque consolandi & otio suauitatem conciliandi gratia se-
 cum tulisse πόλον ὃ ἀλλοτε γενόνται & εἰς φιλοσοφίας λόγον. viaticum ei re
 vera fuisse doctrinam è philosophia perceptam, ac commentationes de va-
 cuitate metus, fortitudine, temperantia, magnanimitate contendimus.
 nihil est igitur quod verecundentur Principes habere aliquod cum li-
 bris in otio literario commercium; & vocari Alexandro φιλόμυησος.

LIBER TERTIVS
M V S E I,
 SIVE
 BIBLIOTHECAE
 C V R A.

VÆ sunt artes , quarum minutissima præcepta callere , imò etiam minima earum opera interdum facere , honestum est , Ars bellica , & libraria . Videas interdum quosdam Reges & Imperatores , qui tam peritè & scienter bellicum tormentum fundant , ensem tingant & temperent , tam dextrè equo soleas indere sciant , tam bene equorum morbos ac medicamenta notint , ac illi ipsi , qui vnis illis ministeriis occupantur , adeò in re magna nihil exiguum est . Idem proportione est in re literaria , neque à togato viro quantumlibet illustri , aut à dignitate & ingenuitate liberalium disciplinarum usquam alienum est ea cognoscere , sine quibus rectè & ordine consistere Bibliotheca minimè potest . Ideo dicturi sumus hoc libro de cura librorum ac Musei , quam literarum cultores maximè ad se pertinere profiteri debent . proindeque nec nos in rebus istis cuiquam nimis accurati ac superstitionis videri debebimus .

S E C T I O . I.

De personis Bibliothecam accurantibus.

I.
a l. 4 ad Att.
ep. 8.

V I D conserant idonei Bibliothecarum curatores , disce ex Tullio ^a . Posteaquam (inquit) Tyrannio , (erat seruus literarius , & Quinti filij magister ,) mihi libros disposuit , mens addita videtur meis adibus , qua quidem in re mirifica opera Dionysij & Menophili (ambo erant glutinatores & præfecti , qualis Tyrannio erat) sunt velut anima Bibliotheca : reliqui præfectorum imperia exequentes , sunt tan-

quam

quam facultates astina, quæ omnia rectè perficiunt, de quibus hoc libro
sigillatim.

C A P V T I.

De Bibliothecarum Praefectis illustrioribus.

Quod præstat in naui gubernator, illud facit in Bibliotheca præfetus: excubat, prospicit, præcipit, ut omnia bellè habeant. Qui primus hoc munus præfecti Bibliothecæ gesserit, (quantum repetere vetera tempora possum,) fuit Aristoteles, de quo sic breuiter Strabo. Primus Aristoteles libros congregauit, & Ægypti Reges Bibliotheca ordinem docuit. huic ærari proximus fuit Demetrius ille Phalereus, de quo iā nō semel, cuius vitam Diogenes scripsit, quique tot & tanta composuit, vt omnes sui temporis Peripateticos superauerit. Is fuit Theophrasti discipulus, qui ob eximias virtutes Atheniensibus præfuit annis decem, trecentisque sexaginta statuis æreis honoratus est: verū damna-
to Phocione, ipse quoque licet absens (vt testatur Plutarchus) cum Callimedonte & Caricle reus mortis pronuntiatus est. Addit Laërtius omnes illas statuas (vnâ duntaxat exceptâ) in eo furore aut ruptas, aut submersas, aut vēditas fuisse. Quod cū ille audiuisset, *At virtutē, inquit, cuius gratiā illas exererunt, minime euerterunt.* Is fuit qui consilium Ptolemaeo dedit vt sibi libros adhiberet pro monitoribus, vtique veritatē liberè suggeste nihil reformidaturos: is cuius suas volumina veteris Instrumenti ex lingua Hebræa in Græcam contuersa sunt à septuaginta Interpretibus: is, de quo Tullius ^a in Bruto, *Demetrius Phalereus eru-* a de clar. or.
ditissimus quidem omnium horum, sed non tam armis institutus, quam palestra: itaque delectabat magis Athenienses, quam inflammabat. processerunt enim in solem & puluerem, non ut ē militari tabernaculo, sed ut ē Theophrasti doctissimi hominis umbraculis: hic primus inflexit orationem, eamque mollem tenerāmque reddidit, & suavis sicut fuit videri maluit, quam gravis; sed suavitate ea quæ profunderet animos, non quæ perfringeret, & tantum ut memoriam concinnitatis sua cum delectione aculeos etiam relinqueret in animis eorum ē quibus esset auditus. hunc autem à Ptolemaeo Philadelpho fuisse præfectum Alexadrinæ Bibliothecæ incredibili Scriptorum omnium consensu proditum est, ex fide Aristæ. Quod tamen Scaliger & Petavio mirum videtur; siquidem vera sunt illa quæ ex Hermippo Diogenes refert. Cùm Ptolemaeo Soteri Lagi filio auctor fuisset, vt Eurydices filiis regnum relinqueret, præterito Berennices filio Ptolemaeo Philadelpho, post illius mortem à Philadelpho relegatum, ac postea aspidis mortu necatum esse. Sed aduersus tot Scriptorum testimonia reluctari haud equidem ausim. Quare videndum ecquis conieaturæ nostræ locus esse possit. Ptolemaeus Lagi filius adhuc superstes Ptolemaeum Philadelphum filium in consortium adscivit; testatur hoc Theocriti Scholiastes ^b, Ξῶν γάρ ἐπ ὁ· Σωτῆρ ἐκοντάνοε τῷ φίλῳ Φίλαστρῳ, & Iustinus ^c: Itaque cùm Demetrius Ptolemaeo

Scal. ad ann.

1734.

^b ad Illad. XVII.
^c l. 16.

Vide de tora
re hoc loco
Petauium.

Vitruv. 1.7. in
præf.

Lagi filio charissimus esset, potuit Philadelphus patre superstite odium suum ad vlciscendi tempora reseruare, atque eodem tempore Biblio theca illam adornans, eius curationem Demetrio Phalereo committere, quo extineto eandem Bibliothecæ præfecturam tradere Aristophani, qui poëtas plagij conuicit in ludis à Ptolemæo Musis & Apollini dedicatis, vti suprà diximus cum de plagiariis. Post Demetrij Phalerei mortem successit in ea procuratione Callimachus historicus. usque ad Euergetem. Sub Ptolemæo Euergete eandem spartam administrauit Callimachi discipulus Eratosthenes Cyrenæus, qui primus uniuersum totius Orbis citulum CCLII, stadiorum esse prodidit, unde & orbis terrarum mensuræ appellatus est. huic suffectus est Apollonius Rhodius, qui Aristonium poëtam Comicum successorem reliquit, usque ad eius conflagrationem Cæsarianis militibus ignem coniiciens.

2.
Quintil.
a in Iul.

ibid.

Togatae fa-
bulæ habent
aliquid se-
ueritatis, &
sunt inter
ccomedias &
tragedias
mediae.

Sen. ep. 7.
b lib. de il-
lust. Gramm.
Angel. Roc-
cha pag. 91.
Vtriusque
sunt ins-
criptiones
sacrosanctæ
verustatis.
c dial. de
poëtis sui
temporis.

Vir doctissimus usquequaque Varro, præfectus est simili literariorum prouinciæ à Iulio Cæsare; de quo sic Suetonius ^a: Inter alia magnifica que moliebatur Iulius Cæsar, de ornanda instruendaque urbe destinabat Bibliothecas Grecas & Latinas quas maximas posset publicare, datâ Marco Varroni curâ comparandarum ac digerendarum, fuit & Pompeius Macer ad idem munus adhibitus ab Augusto, de quo item Suetonius, Feruntur & à puerô, inquit, & ab adolescentulo Iulio Cæsare, quadam scripta & laudes Herculis, Tragœdia OEdipus, dicta, collectanea, quos omnes libros Augustus vetuit publicari, in epistola quam breuem admodum & simplicem ad Pompeium Macrum, cui ordinandas Bibliothecas delegauerat, dedit. C. Melissus Grammaticus, is qui edidit nouum genus togatarum fabularum, quos Trabeatas appellavit, fuit præfectus ab Augusto Bibliothecæ in porticu Octauiae. de illo sic Suetonius ^b, Spoleti natus ingenuus, sed expotitus, qui cum se gratum & acceptum in modum amici videret; quamquam afferente matre, permanxit tamen in gradu seruitutis, præsentemque conditionem vera origini anteposuit. Conradus Gesnerus, cuius extant ram multa opera, Columbinam Bibliothecam procurauit. M. Antonius Sabellicus Criticus id muneris obiuit in Biblioteca Cardinalis Bessarionis. Bartholomæus Amantius Ingolstadij humaniorum literarum Professor, & Petrus Apianus Mathematicus item Ingolstadiensis, præfuerunt Fuggeræ. Janus Laschares Rhindacenus Medicæ Bibliothecam instruxit & digestus, & Regiæ Francicæ præpositus est. De illo hæc refert Lilius Gregorius Gyraldus ^c. Ianum Lascharem vidimus & audiuitus sape loquentem multis de rebus doctè & acutè; hic primùm diuersatus est Florentiæ, quo usus est Laurentius Medices in construenda illa nobili & copiosa sua Bibliotheca, cuius etiam causâ euī per uniuersam Græciam & Asiam insulâisque misit, ad conquirendos quosque optimos codices, quos pecunia redemptos habere posset. post eius Florentia Mediceis aliquando vagatus: verūm creato Pontifice Leone X. Romam accitus honestè apud Pontificem diuersatus est, adolescentesque ingenios ex uniuersa penè Græcia Romam aduechi curauit, qui honestè alerentur & instituerentur tum Græcè, tum Latine à doctissimis præceptoribus: denūm post Leonis interitum à Fran-

cis

cisco I. Galliarum Rege ad Bibliothecam regiam, & Gymnasium constitendum vocatus, &c. hic vna re displicuit, & reprehensores multos Romæ habuit, quod nimis Virgilium ut artis ignatum Epigrammate proscidisset. hæc sat erunt ut quis animo informet quām spectatæ, & eximia eruditionis & péritia linguarum eum esse par sit, qui literariae huic reip. præficitur. Certè si Bibliothecarius *librorum promus* est (ut eum Apuleius in *Apología* vocat) eum omnino par est vniuersos pariter ac singulos probè cognitos habere, vt cùm eos è cella promet, & ab consulentibus interrogabitur, proferat quoque (vt loquitur Symmachus ^a) ex promptuário sui oris & pectoris congestam ac coaceruatam multo studio & lectione variam eruditionem.

Vincentius
Riccardus
in notis ad
Canticá,

a 1.3. ep. 74.

C A P V T II.

Sacrarum Bibliothecarum Praefecti.

Fuisse suas celebrioribus Ecclesiis Bibliothecas iam superiùs ostendimus; & ex S. Athanálio in narratione de persecutione Ariano- rum in Ecclesia Alexandrina satis liquet; vbi accusabat impios hæreticos non solùm direptæ illius sacræ supellestilis, verùm etiam combustæ. Iisdem machinis Ecclesiam subuertere conatus est Diocletianus, qui disturbatis Oratoriis sacros librios qui in illis asservabantur, etiam exussit. Locus autem destinatus ab Ecclesia custodiendis libris, tribus præsertim nominibus (vtri ego animaduerti) appellatum est, *Archivia, Scrinia, & Bibliotheca*. Imò & dictum reperio, *Archivium Bibliotheca Ecclesiae*. Qui Bibliothecæ præerat *Bibliothecarius* vocabatur; cuius officium fuit Bibliothecam procurare; conservare volumina & membranas; Pontificum bullas & diplomata, epistolas & decreta, et atque velut Pontifici ab epistolis, & secretis, & scribarum Apostolicorum princeps. Quantæ verò sapientiæ & doctrinæ is esse consueuerit Romanæ Ecclesiæ Bibliothecarius, argumento sunt qui illud munus gesserunt viri magni iam à pluribus sacerulis, pauculos ex iis recensebo, vt superiori capite fecimus.

In primis *Gregorius II.* Romanus Pontifex quantus vir fuit? qui priusquam ad illum apicem omni fastigio excelsiore eueheretur, Bibliothecæ Lateranensis curam gerebat; & comes factus Pontifici Constantino Constantinopolim ad grauissima negotia accersito ab Imperatore Iustiniano iuniore in difficillimis quæstionibus interrogatus cumulatissimè satisfecit. Sed & ipse *Anastasius* cognomine *Bibliothecarius*, qui hæc de Gregorio refert ^b, quid hominis fuit, quām doctus, quām discretus, quām gerendis negotiis idoneus, qui auctor est libri de Romanis Pontificibus Damaso passim attributi. libellum illum verè aureum gemmeumque, (vt loquitur Baronius ^c) de magnificientia Constantini optimo iure inscriptum ex Archiuio sanctæ Romanæ Ecclesiæ in lucem edidit; miscellam historiam è Græco in Latinum vertit; vitas Pontificum stylo complexus est, & à Ludouico Imperatore

Euseb. I.8.
cap.9.
Bibliotheca-
rius in vita
Cœlestini
Papa & Leo-
nis & Boni-
facij II.
D.Gregor.in
prol. 40.
homil.
Bibliotheca-
rius in Cela-
sio Papa.

2.

Baron ann.
110.

b in vita
Greg. I I.
Baron.ann.
45.
c ann. 32 4.
n. 21.

Occidentis missus est princeps legationis Constantinopolim pro coniugio inter ipsius filiam & Basilij Imperatoris filium natu maximum. Nunquid magnus vir *Augustinus Eugubinus*, & scriptor eximus? Is Bibliothecæ Vaticanæ præfeturam exercuit.

3.

a orat. p. 2.
neg.

b pag. 54.

Non possum sine scelere omittere duos eidem Bibliothecæ Apostolicæ præpositos, adeoque non tam Bibliothecarios, quām animatas Christi Bibliothecas, *Casarem Baronium*, & *Robertum Bellarminum Cardinales*, ambos tam excellentis & extraordinariæ scientiæ cum insigni sanctitate coniunctæ, vt de vtroque dicere meritò possim quod de D. Chrysostomo dixit olim S. Proculus^a. In verbis pretiosæ prædicationis, margarita; scriptura impolluta à Deo inspirata Bibliotheca; dinine thesaurus intelligentia, vehemens diluvium hæreticorum. Non commeinoro alios insignes viros eodem munere Bibliothecarij defunctos, né auctum agam: consulendi Ioan. Bapt. Cardona Episcopus Dersotanus de Pontificia Bibliotheca Vaticanæ; & Angelinus Roccha^b. Solū hīc moneo Bibliothecarios fuisse appellatos alio nomine *Cancellarios*; eo quod vñus idēmque præcesset non solū libris publici iuris factis, quales in Bibliothecis exponuntur; verū etiam bullis, diplomatis Pontificis, Ecclesiæ inribus, dominis, rescriptis, hæreticorum palinodiis, absolitionibus, deinde omnibus chattis & instrumentis publicis pontificalibus. Munus istud non ita pridem diuisum est, ac *Bibliothecarius S. R. Ecclesia* appellatus, is qui Bibliothecam; *Cancellarius* verò, qui Archiuum, seu (vt locuntur) *secretariam* procuraret, atque vtrumque solis Cardinalibus demandatum. hæc de S.R. Ecclesiæ Bibliotheca.

4.

c iuris Græ.
co-Rom.
fol. 458. in
quadam dis-
ceptatione
matrimo-
niali.
d l. i. comm.
cap. 3. in
Codini c. I.

Anastasius Bibliothecarius disputans de Bibliothecatiis in notis ad Actionem secundam Synodi octauæ ab se in Latinatu lingua conuersæ, fecit vt de Bibliothecario Ecclesiæ orientalis nonnihil dicam; hæc sunt eius verba. *Chætophylax* interpretatur chartarum custos. Fungitur autem officio Chatophylax apud Ecclesiam Constantinopolitanam, quo Bibliothecarius apud Romanos (nimirum nondum facta diuisione Archiuij à Bibliotheca, & Bibliothecarij à Cancellario) induitus videlicet infulis Ecclesiasticorum ministrorum, & agens Ecclesiastica cuncta prorsus obsequia; exceptis illis solis, quæ ad sacerdotale specialiter ac propriè pertinere probantur officiū; sine illo præterea nullus Præsulū, aut Clericorū aforis' veniens in conspectū Patriarchæ intrromittitur; nullus Ecclesiastico conuentui præsentatur, nullius epistola Patriarchæ missa recipitur, nisi forte à cæteris Patriarchis mittatur; nullus ad præsulatum, vel alterius Ordinis Clericorū, siue ad præpositurā monasteriorū prouehitur, nisi iste hunc approbet & comendet, atque de illo ipse Patriarchæ suggesterat, & ipse præsentet. Hactenus Anastasius. Cuius officij insignia qui scire volet, audeat Theodorū Balsamonē^c eo aliquando functū, vt ipse testatur, ex quo sumpsit Baronius quæ in hæc sententiā habet ad annum Christi DCCCCI. & DCCCCII.n.IX. & Gretserus^d. nos cum illis hæc pauca. Habebat in sua potestate Ecclesiastica χειρῶνα δικαιουμα, literas in quibus iura & priuilegia Ecclesiæ continebantur: vnde & δέξια τε Απόλλετος χεὶρ, dextra manus Patriarchæ appellabatur. Selebat iudex causarum Ecclesiasticarum, vnde etiam

os & labra Patriarche dictus est, apud quem eo loco & numero erat, quo Aaron apud Moysem, & Baruch apud Hicetiam: eius inaugurationis fiebat impositione manū, & appensione βελωνίᾳ, Buloterij, de pectore instar Aaronici rationalis, & traditione clavium: olim quoque aurea thiara insignitus prodibat; quod tamen Balsamonis aetate fieri desitum est. Tamen in festo Sanctorum Notariorum equitabat in equo Patriarchæ, &c. qua de re vide fuis Balsamonem & Photij Nomocanonem^a, & responsa Ioannis Episcopi Citri^b, Baronum & Gretserum supra laudatos. Ego facilè mihi persuadeo hunc Chartophylacem fuisse quoque supremum Bibliothecarium, qui vnum & Archiuio & Bibliothecæ præsideret, haberetque sibi subditos plures administratos tantæ omnes auctoritatis, ut Imperatores vix sibi fas esse putarent quidquam nouum & inusitatum moliri illis inconsulis; quos Bibliothecarios Leo Isauricus sacrarum imaginum infestissimus hostis cum nec muneribus, nec minis potuisset suæ parti adiungere, future percitus igne admoto omnes incendit, cum insigni illa Bibliotheca Constantinopolitana, de qua diceamus inferius, cum de cladibus insignium Bibliothecarum.

a tit. 8.c.t.
b 1.s.iur.
Græc.

Const. Ma-
nasles, Zona-
ras, Glicas,
Cedrenus, &
alij.

C A P V T III.

De ministeriis, & seruis Bibliothecariis.

Bibliothecariis seruis non an numero geminos *Vaticana Bibliotheca* custodes quos Xistus V. adiutores Bibliothecario adhibuit, consilia-
rios, vicarios, viros graues, insigniter doctos, qui potius literarium otium
cum dignitate tenerent, quam illiberaliter & minus ingenuè famula-
rentur. facerem iniuriam quibusdam illustribus personis, qui procura-
tione illa ornati sunt; inter quos fuit Guillelmus Squillacensis, satis no-
tus, cooptatus postea in Cardinalem & Bibliothecarium. Neque item
seruorum numero accenseo duodecim illos literarij Imperij Pares, vel Patres,
qui Bibliothecario Constantinopolitano affidebant, ab ipsis Imperato-
ribus maximo honore habiti. Ministros Bibliothecarios intelligo in pu-
blicis Bibliothecis librorum correctores, seu emendatores, quos barbarè
Reuiores vocant, mercede conductos, atque non voluntario studio, sed
ei quod usus & bonum Bibliothecæ postulat à Bibliothecario addi-
ctos. Item scriptores, siue librarios Græcæ, Larinæ, Hebrææ, atque aliarum
linguarum peritos: cuiusmodi sunt in Vaticana Bibliotheca, quorum
officium est describere Codices, prout iussi fuerint à Praesidibus. Ianito-
rem qui non tantum ianuæ, verum etiam fenebris tempestiue clauden-
dis & aperiendis pro varia cœli dispositione inuigilet. Versorem qui sta-
tis temporibus Bibliothecam verrat, puluerem è libris & reliqua libra-
ria supellestile excutiat. Glutinatores, pumicatores, malleatores, ornatores, mi-
nicalatores, quantum opus erit. De toto librorum ornatu consulendus
Domitus Vlpianus apud Pignorium^c, hic habet quædam de seruis Bi-
bliothecariis, quæ tu vix alibi repieres. Inter cætera elogiorum fragmē-
ta quædam ex quibus conficies, seruos quosdam ex proprio munere
fuisse à Bibliothecis. Iam olim fuerunt à manu; qui proinde dicti sunt

I.

Cic. ad Att.
1.4.
Catull. ep. 1.
Tibull. l. 13.
c. 21.
c de seruis
pag. 115.
Suet. in Aug.
c. 67.

Cic. l.i.fam.
a 1.8.c.1.

amanuenses; fuerunt *Anagnosce*, seu *Lectores*. Plinius ^a Encolpium eius generis nescio quem plurimum amabat. *Encolpius* quidem *lector* ille seria nostra, ille delitia, exasperatis faucibus puluere, sanguinem reiecit. Fuerunt & *Notarij* & *Notaria*, quorum magna commendatio in velocitate excipiendi fuit, de quibus elegans est Manilius carmen ^b. Hic & scriptor erit felix, cui litera verbum est,

*Quique notis lingua supereret, versumque loquentis
Excipiens, longas noua per compendia, voces.*

Iustinianus

epist. ad antecessor. §.
illud autem.

*Quidam putant sigla, vel
figlas, quod
sunt singulares nota.*

Petrus Greg.
Theol. l.16.
de rep. à si-
gillo deri-
uat, quo lite-
ras obsigna-
mus.

c.2.
Vide Her-
manum Hu-
gonem l. de
prima scri-
bendi orig.
c.18.
ad Julianū.
e 16.c.17.
Hist Eccl.
f ep.125.

Hæ notæ compendiariæ erant interdum literæ singulares, quæ σύγλοι, vel sigla, vel σύγλαι in iure dictæ sunt; videlicet primariæ cuiusque vocabuli literæ, (quas vulgo capitales vocant) quibus singulatim expressis ipsum totum vocabulum designatur, qua ratione qui scribebant, linguam manu facile assequebantur, v.g. hæ quatuor literæ S.P.Q.R. Se- natum populūmque Romanū significant. hæ V.D.P.I.L.P. hanc sententiam, ut de plano ita legi possit. Interdum non tam scribebant per singulares illas literas, quam per quasdam alias notas, quarum vel vnica nonnumquam integrum sententiam complectebatur; quæ ratio scribendi erat longè expeditissima, vt pro quatuor illis singulis quas suprà attulimus, alia nota ponitur idem significans, nimirum Senatus populūmque Romanus: itemque alia eamdem habens vim & significationem quam sex singulæ superius propositæ, vrāmque exhibet Philibertus Monetus no- ster in pereruditio libello qui inscribitur, *Abacu rationum Romanarum* ^c. Pulchre D.Hieronymus ^d. *Iam demissi synthamate equus publicus sterne- batur, & nobilem iuuenem punicea induitum tunica balteus ambebat, & tamen ille apposito notario cogebat loqui qua volebat edita, velox consequeretur manus, & lingue celeritatem prederent signa verborum.* Eusebius ^e meminit puel- latum scitè & concinnè scribentium quæ ad manum erant dictanti Ori- geni: eruditus ac præpes amanuensis solarium sanè ingens, & homini studioso inæstimabile temporis compendium, at rara aus in terris. De sui velocitate sic Ausonius ^f,

*Puer notarum prepetum,
Tu sensa nostri pectoris
Vix dicta iam ceris tenes,
Et præpetis dextra fugâ
Tu me loquentem præuenis;
Quis, oro, quis dixit tibi,
Quæ cogitabam dicere?
Quæ furia corde in intimo
Exercet ales dextera? &c.*

SECTIO II.

Quædam singularia quoad cultum & curam
Bibliothecæ, sive Musei.

PRÖDÉRVENT specialia quædam monita quæ Bibliothecis cu-
randis conueniant, si modò, quantum res feret, de illis breuiter.

CAPVT I.

Bibliotheca ne promiscuè omnibus patens esto.

SI Bibliotheca (vti diximus) *hortus est*, conclusus sit; si fons, signetur; si *thesaurus*, abscondatur. Nam tanto amoenior erit, quanto secretior: facile contemnitur quod cuius facilè obuium est. Volo idem esse inge-
nium viro docto, quod naturæ res preriissimas ab hominum oculis
subducenti, vñiones in imo mari abdidit, autum in terræ visceribus,
adamantes in cupium præcordii. Si Bibliotheca est *Musarum ades*, ady-
tum, *sacrarium*, *penetrale*; sanctiora sacrorum rantum initiati sciant; ad ar-
cana illa soli admittantur. Dices, *Multi aperta transeunt, & abstrusa ri-*
mantur, furem signata sollicitant; effractarius aperta praterit. In multis verum
est quod ais: at in Bibliothecis non ita; maius est periculum si passim
omnibus pateant, quam si paucis & rariis: fortasse istius inconsideran-
tiae & nimiæ facilitatis Tullium pœnituit hæc ad Sulpiciū scriben-
tem. *Dionysius seruus mens qui meam Bibliothecam multorum humorum tra-*
ctauit, cum multos libros surripuisse, nec se agrè laturum putauit, aufugit. Vidi-
mus & molestè tulimus quosdam codices manuscriptos è pulcherrimo
& polirissimo pergameno fuisse valde deformatos hauidubiè à pueris
amore miniatorum titulorum, & maiuscularum literarum quas forfice
eximebant cum insigni labore voluminis: vidimus alios libros à canibus
sive ludentibus, sive per imprudentiam in Museo inclusis fœdum in
modum laniatos. Scimus alios fuisse non semel subreptos: de qua iactu-
ra si Alphonsum Aragonium interrogas, respondebit, & persanctè affir-
mabit, malle sibi gemmas suas & vñiones furto eripi, quam libros qualescumque
perire. Quare consultum erit, vt eò pauci ingrediantur; ne præter talia
incommoda & damna, etiam luto & sordibus conspurcerur. Parisiis
quidam literatus, librorumque ac Musei studiosissimus raros eò admit-
tebat, nec nisi porrectis priùs crepidis holosericis, quas habebat in eum
vsum pararas in vestibulo Bibliothecæ ne collutularetur. Si pauimentum
huius ædis tale fuerit, quale suprà descripsimus, videlicet emble-
mate tessellato pulchrè vermiculatum, profectò religio esse debe-
bit illud cœno fœdere.

Sen. ep. 95.

Cic. I. 13.
fam. ep. 77.

Panorm. I. 4.

CAPVT

C A P V T II.

Librorum cultus, mundities, ornatus, neglectus.

1.
a in Aurelia-
- b de diet. &
fact. Alph. &
Panorm. l.l.
- c l 7. de bel-
lo Iud. c. 7.
- d p. 1. spec.
p. 1. c. 4.
2.
e in vita Ge-
rardi c. 13.
- Vmbert. t.
131. in c. 13.
reg. Aug.
- f Homil. de
doctr. & cor-
sept. in flo-
rib.
- g in regul. 8.
comm.
- M**onet Flauius^a, Aurelianum Imperatorem inter cætera seuerioris militiaz præcepta statuisse, ut *militum arma terfa sint*: ego in libraria supellestile medioarem ornatum, atque pro cuiusque dignitate & opibus elegantiam plurimum probbo; munditiem verò in primis præcipio. Aeneas Sylvius^b auctor est Alphonsum Regem Aragonum arcem Neapolitanam instaurare cogitantem indignè tulisse, quòd Vitruvij commentarios ad se in eum finem allatos insectos reperisset, qui quo pacto contegamus, edocuit: nec M. Tullij, nec eiusdem Vitruvij tumulum cum alter à morte homines dicendo, alter à pluuiia, scribendo protexit. hæc cura quām iusta & consentanea sit, indicat solenne iusitium Eſſenorum apud Iosephum^c, qui expleto tyrocinio quando cum aliis sociis aggregabantur, Sacramento se adstringebant se conseruatores ea volumina, quæ ipsarum sectæ sunt. S. Bonaventura^d non solum eam diligentiam in custodiendis libris inculcat; verum etiam in temnostram & præsens propositum pleraque persequitur, quæ libet hīc exscribere. *Libros* (inquit) mundè teneant, & honestè, à tactu libri cohíbeant manū, quæ licet munda, quia tamen porosa, ipsum facile inficit, & deturpat; & turpe est paginarum marginibus imprimere digitos, vel ipsos, vel certè laternam super librum legendo deducere; semper pannus, si adsit, dígito supponatur, alioqui ita caute tangant & leuiter, ut tangentes quasi non tangere videantur librum superflic aperium non teneant, vel incuite relinquant, firmacula libro paululum stricto sine violentia laxent & apponant, violentiam sonitus prebat. Tum hoc apophthegmate monita sua claudit, *Indignus est libro qui negligit custodire*.
- Vitandum tamen est vitium puerorum plus satis studentium librorum ornatui, lectionis verò & fructuosi usus minùs solicitatorum. Gérardi Magni scita admonitio huc spectat. Videns quemdam habere librum satis bene paratum (inquit Thomas de Campis^e) & quām solicite illum inspiceret, & complicaret, dixit ei; potius habeo quid me liber custodiat, quām ego illum: seruire debet liber utilitati legentis, non ad curiositatem intuentis. Eodem conditus fuit sale D. Ludouici Francorum Regis lepos, ingressus in cuiusdam Cœnobij Bibliothecam, vidēnsque magnum numerum librorum pulcherrimè complicatotum: mallem, inquit, sordidatos, vsu scilicet & accurata peruvolutatione; nam postea res est, bellè & scitè compactos, literis phœniceis & aureis elegantet illuminatos, & exquisitis membranis cooperatos habere, eos tamen oscitarer euoluere. Elegantem illam desidiā, & desideriū elegantiam norauit etiam D. Chrysostomus^f. Plura Nigonius noster^g in superfluum librorum apparatus & nitorem alienum ab ea paupertate quam Religiosi profitentur. Quod ad me attinet, mihi videtur procliūs peccari posse ab religiosis hominibus in librorum incuria, & eorum conseruandorum remissiore diligentia, quam in curiosiore concinnitate nam ferè sit, ut quæ communitatibus sunt & publici, ea minore studio satagantur.

gantur, quām quæ sunt cuiusque propria: & plus est periculi in libris distorquendis, oleo, vel atramento foedandis, situ & puluere corrum pendis, sibi seu scribenti, seu sedenti substernendis, vngue, vel reflexā chartā notandis, aut alia iniuria afficiendis, quām in exquisitiore eorum ornatū querendo.

C A P V T III.

De priscorum librorum structura, ornatu, & conseruatione.

Desideras Lector (vt video) hoc loco de antiquorum voluminum structura, ornatu, & conseruatione differam. Actum agam, sed breuiter: tu si plura cupis, adibis Rainiresium & Raderum^a, Pontanum in Ouidium, Catulli interpres, Pierum^b, Manutium^c & passim alios. Itaque olim scribebatur quidem in foliis, at non (vt iam nostri libri sunt) disiectis & inter se compactis; sed solummodo in altera paginarum facie perpetuo ductu, quantum folij longitudo protendebatur usque ad teretem quemdam bacillum, circa quem rotâ membrana voluebatur; unde dictum *volumen*: & quia complicatâ membranâ ille cylindrus erat medius, ideo *umbilicus* dictus est; item quia extremæ paginae adglutinatus erat, ideo saepe *umbilicus* ponitur *pro libri fine* atque *exiremo*.

*Ohe iam satis est, ohe libelle
Iam peruenimus ad VMBILICVM.*

Huius bacilli, seu *umbilici* capita, siue extremæ partes ornabantur auro, argento, ebore, gemmis, dicebanturque *cornua*. librorum tituli pingebantur minio ad elegantiam, quam in rem videndus Causabonus in Petrius; & quid *cera miniatula* Ciceroni, quid Vitruvio *cera ex milto*, quid Turnebi *ruberica*, *synopis* apud veteres Iurisconsultos*. hæc de structura & ornatu.

Vt diu conseruantur à carie & tineis, lini solebant succo, siue oleo cedrino, quo peruncta materies nec tineā, nec cariem sentit, vt testatur Plinius^d. hæc est causa cur libri Numæ post annos quingentos triginta quinque quām conditi erant, integri reperti sunt: hinc elegans distichum Aufonij ad libellum,

Huius in arbitrio est, seu te iuuenescere cedro,

Sea inbeat duris vermbibus esse cibum.

Hinc cedrus posita pro immortalitate apud Horatium in arte,

speramus carmina fingi

Possit linenda Cedro.

& Persius,

— an erit qui velle recusat.

Os populi mēruisse, & cedro digna locutus.

hic arbori hæc virtus inest, vt viua corpora corruptat, mortua incorupta seruet. Quamobrem à nonnullis *verpē* ζων appellata est.

I.

- a in l. 1.
Mart. ep. 67.
- b l. 34.
- c l. 3. fam.
ep. 7. & lib. 3.
ad Quint.
ep. 1.

*Vitruvij interpres, Daniel Barburus in cap. 3. 1.9. in fine Cic. ad Att. 16. ad Dolab. 1. 15. Turneb. 1...cap. 5.

2.

- d l. 16. c. 19.
1.13. cap. 5. &
16. c. 39.

Alia ratio & modus librorum conseruandorum fuit, ut non tam petungerentur succo cedrino, quam reponerentur in tabulis cedrinis. Alius, ut cooperirentur tabulis quibusdam purpureis, sericis alteriusque coloris, aut generis. haec inuoluta, seu membranulas quibus libri inserebantur, ut conseruarentur diutius à pulueris & temporis iniuria, Tullius^a sitibas vocat, Paulo Manutio interprete,

Lutea sed nivis inuoluat membrana libellum.

item quibusdam loris ligabantur, siue claudebantur, de quibus Catullus^b, *Noui umbilici lorarubra*; quæ omnia proderant ad librorum perennitatem, adeoque ad ornamentum: sed de re trita plus satis. Vnum non omiserim quod Antonius Thylesius libello de coloribus capite primo refert. Ex antiquis nonnulli (inquit) ut alterum Homeris opus propter cædes, de quibus ille Poëta loquitur, colore exornabant sanguineo; sic Odysseam vbi idem Ulyssis maritimos errores scribit, membrana cærulea contegebant.

C A P V T . I V .

Librorum communicatio, mutuatio.

I. **C**VM Ptolemæus Philadelphus millos ad factos se libros Hebræorum, quos per literas petierat, non intelligeret; atque iterum aliis datis literis interpretes flagitaret, sic epistolam orsus est, *διαρρηγεις, η την εργασιαν μηδεν της αρχαιας εν αρχαιεσι, occulti thesauri & obsignati fontis qua utilitas?* haec causa Iudæis fuit mittendi septuaginta duos Interpretes, qui vetus Instrumentum in Græcam linguam converterent. D. Isidorus Pelusiota c simili dicto Candidum quemdam carpit, qui multos domi habebat libros ornatissimo & speciosissimo quodam ordine dispositos, nec tamen iis vtebatur, aut aliis vtedos concedebat; vocat enim illos *διαρρηπην η εχπειον thesaurum ipsum* & nullius frugis, è quibus tamē pertatur laurus velut è mustaceo. Sunt quidam *βιβλιοθηκαι*, seu *librorum defossores*, *litterarij polypi*, qui vbi librum aliquem tetigerunt, ita illum tenent, ut nunquam dimittant, potiusque impetratè Charonte vnos manes quos transuexit, reuehat, quam ut vnum librum ab istis hominibus commodatè accipias, licet interdum scientiam in iniustitia detineant, sintque affines. Simplicio illi Monacho, quem S. Isidorus Pelusiota d his verbis castigat. *Plurimos libros ut audio, emisti, atque opinione locuples oī-carum lectionem ignorans, atque idem faciens quod ijs, qui frumentum compriment, ac tineas alunt: nam libri quoque tinearum patres & nutritijs sunt, cum vincuntur; quare aut opibus tuis vtere, aut ingentem eruditionem ne lade.* Nimirum hic quoque comicos sales colligens dum librorum corruptor, aut librorum sepulchrum, aut tinearum altor appellaris, atque coram Deo accusationem congerens, ut qui ingens utilitatis talentum occultaris, &c. Illiberale istud hominum genus sale & acero, ut meretur, egregie laua, & perficit Franciscus Petrarcha, præsertim cum isti homines non aliter videntur suis

a ep.8.1.4.&

ep.5.

Tibull.

b ep.22.

suis libris quām gryphes auro cui semper incubant. Sunt, inquit, qui quidquid scriptum domi habent nosse sibi videntur, cūmque illa de re mentio incidit, Hic liber (inquiunt) in meo armario est, hoc tantum idque sufficere opinantes, quasi simul in pectore sit, elato supercilie conticesunt. Ridiculum genus calle alio niti oportet ut ex libris gloriae queras, non habendi, sed noscendi, cerebrōque, non armario concludendi sunt. alioqui vel librario publico, vel armario ipso gloriostior nemo erit. Tum addit quod praecipue est huius loci. hi libros in vinculis tenent, qui se forsan erumpere nō possent, & loqui possent, ad indicium te priuati carceris evocarent. Nunc flent taciti, multa quidem nominatim illud quod persepe unius iners affluit auaritus, quibus multi egeant studiosi. hæc quæ retulimus, & ea quæ afferemus, videntur innuere tenacitatem hanc librariam proprium vitium esse illorum hominum; qui (ut ait ex Pythagora Vmbertus^a) armarium doctiss habent quām pectus, volunt tamen audire in vulgus docti; quod se facilius consecuturos sperant, si quemadmodum imperiti tonsores multa specula & multas fortices proponunt, cūm saepe periti eiusdem artis vix aliud instrumentum habeant præter nouaculam unam, unas fortices, unum speculum; ita illi magnam librorum multitudinem, penè dixi incomunicabiliiter asseruent; tantumque sibi adimi de opinione & fama eruditiois arbitrantur, quantum librorum de Musei sui forulis demptum erit.

a c. 136. in
c. 23. reg. S.
Aug,

Mihi equidem fuit conjunctio & satis intima necessitas & usus cum viris vere doctis; at inter eos reperi neminem qui libros mihi videntur non facilè præbuerit, illico ad minimum nutum non miserit; plures, quām qui opus erant, peramantur non obtulerit. Nec fortasse mentiar, si dixero sordes illas literatas & illiberalē librorum custodiā posse interdum oriri ex auaritiae cuiusdam fonte ed sane tutpioris, quod ad animi bona propiis spectat. Certi quidam Timones sunt, qui tabescunt aliorum bono, & alieno incremento sibi decrescere videntur; euperent excuspi omnibus oculos intelligentia, ut inter cœcos regnarent lusci; vel certe, quia & ipsi cœci sunt, & indocti, vel cœteros esse sibi similes. Rem acutetigit Lucianus hac illos similitudine subfannans. Καὶ οὐ τούτων ἀλλὰ μὲν δεδέηται χειροῖς, ἀλλὰ τὰ βίγλα χειροῦς δὲ αὐτῶν, ἐπεὶ οὐδεὶς ἔχεινος ἐστι βίγλον πόνον; ἀλλὰ τὸ τοῦ νοῦς πόνος, τὸ εἰ τὸ φέρειν καταπέπλων, οὐτε οὐδὲ τὸ νειδᾶν εἴδει, τὸ τοῦ λατρευτοῦ διωρύγανθανεῖται. & tu alij quidem cui usus effet commodare libram certe posses, ipsis uti non potes, tametsi nulli commodasti unquam, fastisque hoc tantum quod canis in praesepi, qui cum hordeo non vesatur, equum tamen volentem pasti hand sinit. Horatius non abludit^b.

2.

— vter est insanior horum?

Si quis emat citbara, emptas comportet in unum,
Nec studio citbara, nec Musa deditus ulli.

b I. 2. Serm.
Sat. 3.

— Quid discrepat istis

Qui numos aurumque recondit ne scius uti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum?
Si quis ad ingentem frumenti semper acerum
Porrectus vigilet, cum longo fuste, neque illinc

Audeat esuriens dominus contingere granum.

Certè admodum illiberalis & sordida librorum auatitia est , & ferè eorum duntaxat propria , qui nec illis vti sciunt. haud ita me amo, vt aliqua inter doctos mihi vindicem locum : tamen puto me habere cum illis hoc commune vt libentissimè libros qui penes me sunt commode : neque mihi conscius sim vnquam ullum recusasse cuiquam pertenti : adeoque vehementer odi illam malignitatem, vt bis terque cum voluptate perlegerim Cælij Calcagnini Epistolam ad Comitem Thomam Calcagninum nepotem suum, qua reprehendit nescio cuius siue inuidam, seu vanam, seu sordidam illiberalitatem. Eam obiurgationem hic represento totidem verbis, vt eos etiam feriat, & castiget qui simili labi infecti sunt.

l. 2. ep. 12.

CÆLIUS CALCAGNINVS COMITI THOMÆ CALCAGNINO NEP. S.

3.

Quòd is quem tu recte Biblioſtaphy appellasti , inepta vſiu excusione re- cufauerit nobis veruſtum Demosthenis codicem accommodare , tu minimè ira- ſcendum homini tam male officiosò putas : & eius quaſi patrocinium tuis literis ſuſcepisti , exſiliumans theſauros condi oportere , & tunc mysteria eſſe deſi- nere cum promulgantur : denique ſi hoc vitium pereſiguum eſſe contendis , & de qno minimè amicitiam refſcindi deceat . At contrà (mi fili) ſentio , tibique tamperuſam opinioνem (ſi modo ea opinio eſt , & non potius ironia) nullo modo velim probari , qua urbanitas & beneficentia mūraueque inter homines ſocietas tollitur . Quid enim fædius , quām vnde tu nullum detrimentum referas , alte- ri nolle accommodare ? Quid vero tu appellaueris niſi inuidentiam , & pefſimi animi testimonium ? An non iſti libenter (ſi eis liceat) ſolem de mundo ſuſtu- lerint , ne cateris affuleat animantibus , indigni prorsus vita arque hoc com- muni ethere , qui rem tam praclaram , id eſt , humanitatē liberalitatēque prodat . & quantum eſt in iſis , è conſortio humani generis depellant . At tu theſauros condendos putas ; hoc etiam putant auari homines . at ego pretioſiſſi- ma que que ad utilitatem mortalium nata , aut inuenia in communem maximè vſum puto eſſe prodigenda , vt omnibus plurimum proſint . Nam Muſica ab- condite qua demum utilitas ? vt eſt in prouerbio . Et quanam alia ratio ſum- mun illum auternum opificem rerum conditorem illexit , vt tot mari terraque animalia , vt tam extiriam orbis molem ſtruueret , niſi vt bonitatē munificen- tiāque ſuam largiſſimè omnia experientur ? cuius exemplum nos homines in- ter cuncta ingenio & ratione honestatos maximè decet imitari . Mysteria vero ſemper mysteria ſunt , modò in aures prophanas non iſtillentur . Demum qnō pereſiguum vitium putas , ego maximum iudico . Nam quid honesti ab eo expectari potest , qui abſque ullo ſuo incommodo praefidia ingenij amico dene- garit ? Apud Atheniensē ſcimus non parricidas , non plagiarios , non depecu- latores publica execrationi , qua ſingulis annis ſolenniter vtebantur , fuisse obnoxios : ſed eos qui vel roganti viam ostendere , vel lumen de lumine accen- dere , vel aquam ex profluente prabere recusarent . Prudenter ſcilect existi- mauerunt eum nibil ſcleris , nihil flagiti in homines non admissurum , qui res tam obuias , tamque illaboratas denegasset . Ad ſummam putato infelicitis inauſpita

inauspiciatique ingenij, ac sibi parum confidentis esse ea abscondere, qua vel ad publicam utilitatem fortuna exposuit, vel natura genuit, vel Deus erogauit. Bene vale.

Hæc quidem labes in omni homine penitus foeda est, inhonesta, indigna; verum in hominē religiosam paupertatem professo planè non ferenda. multa in hunc locum loculente collegit Nigrorius noster^a, quem per otium consulere poteris. habet inter cætera vnum, aut alterum, quod vel pudorem, vel metum & religionem iniicere possit; quamquam de grauitate culpæ h̄ic nihil statuo, cùm nec ipse definire quidquam voluerit. Aluarus Pelagius Episcopus ex ordine Minorum, ante annos trecentos Inris Canonici consultissimus, & Theologus insignis, Ordinis sui collapsam disciplinam deflens sic ait^b: *Libros & res alias quibus non utuntur, aut senio, aut infirmitate grauati, aut quia tunc in eis studere non habent, aut quia vadunt aliò, & ibi libros & res dimittunt sub sua clausura, aut quia eos duplicatos habent, suis fratribus prestare nolunt, & sic vere sunt proprietari, & peccant mortaliter: nam ex quo libro, aut alia re non utitur Religiosus in praesenti, vel in proximo modico non usurps est, ille liber, vel res, id est, usus eius rei competit alteri Religioso uti volenti, quia usus communis est.* Quām graue id sit, S. Bernardinus Senensis^c satis indicat, cùm illud refert inter casus quos Reservatos vocant. Sanè non modò scripta in Codice iuris, verum etiam innata est hæc lex, *vt quod tibi nihil, aut certè parum nocet, & alteri prodest, faciliè concedendum est.* Et Cassiodorus, *Non debet esse difficile beneficium, quod largitate non patitur detrimentum.* mittamus Aspendios citharistas qui sibi solis canunt. Laudemus potius liberale ingenium illorum qui libenter fecere aliis suorum librorum copiam, similes Cosma illi cui cognomen *Scholasticus*, de quo est mentio in prato spiritali. Is multitudine librorum locupletissimus erat, facilèque in hoc genere opum superabat omnes, verum tanto dignior erat illis diuitiis, quanto melius nouerat earum usum extendere ad plurimos, quibus libenter & benevolentissimo animo accommodabat. Ego in hoc genere nihil fingere animo possum humanius, nihil nobilius, quām id quod s̄apenumero expertus sum Madriti. Dagit in hac vrbe regia D. Gilius Gonzales de Auila, Chronologus Regius, qui doctior an humior sit, vix scias: multiplex doctrina in eo quidem eximia est, temporum verò incredibilis; argumento sunt varij illi commentarij quos edit, edique, testes verò quotquot eum nouere literati omnes. Ego viri laudatissimi fama permotus eius cognoscendi studio exarsi: eâdem portò ipsâ die, qua. vel primò illum inuisi, nec solùm inexhaustam historiæ cognitionem sum demitatus, verum etiam quam verbo vix satis expresserim humanitatem; nam & libros quos selectissimos habet, non tantum mihi utendos obtulit, sed obtrusit omnes: tum de quibusdam rebus postea consulenti tanto animi candore respondit sine villa exceptione temporis, vel laboris, vt eius cor omnium Musarum eliquata ingenuitate imbutum esse putet.

Eadem rutsus commodandi difficultas nasci posset in aliis ex mixta superbia inuidia, adeò vt non suos tantum libros coimprimant, ne eorum utilitas & fructus ad alios quoque perueniat; verum etiam si quæ

4.

^a in reg. 8.
comm.

^b l. 2. de plâ-
etu Ecclesiæ
c. 64.

^c in casib. re-
seru. n. 7.
l. 2. ff. de
aqua pluu.
arcenda.
l. rescripta.
C. de prec.
Imper. offer.
Ioan. Euirra-
tus in prato
spir. c. 172.

5.

exemplaria eiusdem argumenti alibi sunt; ipsi ea liberiter redimenter
vniuersa, ut eorum usum omnem cæteris eriperent, & fruerentur so-
li. O pestes hominum! qui sicut laude aliena tabescunt, ita aliena te-
nuitate & inopia se crescere arbitrantur. In re affini hanc prætamen-
tis affectionem Lactantius in quibusdam Philosophis reprehendit:
*Philosophi sic virtutem humano generi datam amplexabantur; tam inuidi, vt si
velint deligare oculos, aut effodere ceteris ne solem videant. Quam comiter &
generosè Zozimas (ille de quo Raderus in viridario Sanctorum parte
3.) se gerebat in commendatione librorum qui vel in furto sibi ablatis
adèd æquum ac facilem se præbuit, vt ex eo quod nattatutus sum intel-
liges. Commisi (inquit Zozimas) Notario cuidam scite & eleganter
characteres formanti, qui tamen erat Monachus, vt mihi sacrarum li-
terarum volumina describeret: absoluta operâ misit, qui mihi nuntiaret
laborem esse peractum, curarem per aliquem, si videretur ad me deser-
ti. & audiit hoc quidam de cœtu Fratrum, & profectus ad librarium
meo nomine, exigit libros & auertit. Ego ignarus facti misi ex domesti-
cis quempiam cum literis & tabula racionum, vt recipere Biblia de-
scripta. Notarius animaduersa alterius qui scripta auerterat, fraude, in-
dignatus se tam foedè circumuentum. Ibo, inquit, & reum postulabo
duorum criminum, quod ita in me illuserit, & rem alienam abstulerit.
Quod ego cum intellectissem, misi qui diceret amanuensi. Non ignoras
mi frater, sacras literas eo nomine comparari à nobis, vt inde charita-
tem, modestiam, & mansuetudinem discamus. Quod si nobis usus Bi-
bliorum pariat contentiones, non cupio librum ullum, ne altercari co-
gar; famulum Dei non decet litigare, en ego lubens libri iacturam fa-
ciam, dummodo alteri ob hanc causam ne molestus sis. Idem Zozimas
memor olim huius senis (cui volumen ab altero vicino fuerat clam sub-
ductum, dicebat haud ignorasse quis ille esset, qui codicem furto suble-
gerat, nec tamen unquam ab eo reprehensum) quin imò contentius pro-
eo laborasse, quod diceret forte illum magnopere indigere. Quero abs-
te; poscenti commodatò librum negasset, qui nec fasto sibi ablatum
repetiit?*

6. Duo solent vulgo excusare qui vitio illo laborant quod insectamut.
Queruntur vel sibi omnino libros non reddi, vel labefactatos restituiri.
Bene mones quisquis hoc causaris: & tu, quid in hac re agendum sit, ac-
cipe. Nemo unus, quicumque tandem ille sit, librum cōmodatò effe-
rat è tuo Museo, quin prius suum nomen, diem, & librum quem effert,
in tabula ad id proposita scriptum relinquat, vt cum eo, vel cum aliis
ad quorū manus forte perueniet, agere possis ex chirographo, & pro-
latis tabulis. Tum intra mensem, v.g. se relaturum eodem scripto pro-
mittat; si non restituit ad diem, debitorem interpellare non erubescet:
si fidem fallit, & prouidissimum non præstat, tunc erit cauere ne iterum
fallat: si ad diem representatur, verū usū leuiter subtritus, paulò deco-
loratior, haud proinde stomachaberis: vix enim fieri potest, vt quis li-
bro quantumvis consideratè & decenter utatur, quin aliquantulum de-
terior & absoltior fiat, usū enim & attritu necesse est rem omnem con-
sumi sed statim apud animum tuum, damnum illud quod forte tuo co-
dici

dici illatum est cumulatè sarciri obligatione, & debitioне gratiae quæ tibi illum deuinxi. Si foedum in modum decurpauit, lacerauit, atramento, oleo, aliterve inquinauit: haud propterea quamprimum fontes tuæ benignitatis & urbanitatis velut indigno occludendos censeo; quia eiusmodi casus euenire per imprudentiam interdum possunt circum-spectis vel qui maximè perge porrò: credo mihi, plus illi dolebit, quā tibi, si gratus est: atque hunc in modum magis illum tibi obligas, quā valere possit tuus liber: si per supinam negligentiam quid eiusmodi accidere animaduertis: tum verò luat, & discat qui rem aliquam vtendam poscit, sollicitius esse conseruandam quā in propriam; ac tegumento aliquo idoneo cauendum esse acceptis commodatò voluminibus. Et si forsitan aliquid insignioris damni illis illatum sit; alios recens emprios nonosque & integros pro corruptis, vel insigniter detritis reponendos esse, ex mutuæ urbanitatis legibus.

Hæc duo quæ causari solent qui grauatè aliis suos libros accommodant, habent aliquam speciem legitimæ excusationis, vereor tamen ne plerumque illa tenacitas oriatur ex auara & sordida quadam indeole nonnullorum, qui ita rebus suis incubant, ut auro gryphes, & ex propriae naturæ virtute sunt ad largiendum restricti, nesciunt quid sit liberalis voluntas gratificandi. nesciunt quid sit de aliis promereri, multo minus quid sit se in alios profundere; nec de nomine quidem eam virtutem norunt, quæ se totam in alienas utilitates porrigit & explicat. *Veri polypi* qui si quidpiam semel mordicus apprehenderint, illud tam tenaciter complectuntur, ut mortuum nunquam resoluant. Daniel Abbas apud Cassianum^a codices enumerat. inter ea quæ quidam religiosum paupertatem professi, nequum libri vitiosa illa ad auaritiam propensione quam secum in Coenobium intulerunt, *iis quibus vti neceſſe eſt*, inquit, *propensiū habere student quā ceteri, vel excedunt diligētiā modum peculiariū ea attentiūque custodiunt, & ab illorū contrectatione defendunt, que uniuersis fratribus deberent esse communia.*

a coll. 4.
c. 21.

C A P V T V.

Quid statuendum de variis notis quæ appendi libris confueuerunt à lectoribus.

Huc pertinet quæ habet D. Epiphanius^b de obelo, lemnisco, & hypolemnisco; huc quæ de bene multis notis D. Isidorus^c prorsus eruditè; huc quæ D. Augustinus^d & D. Hieronymus^e de asterisco, & obelo, ed te amandamus quisquis curiosius ista desideras; nos, quia hoc libro de cura & conseruatione librorum disputamus, putauimus esse præsentis instituti statuere quid hæc libitorum cura, hac in parte fieri patiatur, & quid à nonnullis studiosis hominibus factitatum sit. Mitto quæ habet Laërtius^f disputans de notis appendi solitis Platonis Philosophi libris, quia non tam à lectoribus apponēbantur studij priuati gratiæ, quā ab editoribus ad publicam utilitatem. Dum tu passim

I.

b de pond. &
mens.

c. Etym. l. 1.
c. 21. & seq.

d 18. de ciu.
c. 42.

e in præf.
Paral. & in
Iob. & in ep.

135.
f 1.3.

ex

ex veterum lectione animaduertes consueuisse iam olim homines studiosos sui alienive profectus cupidos apponere aliquas notas in libris quos sibi aliisque legebant, tum locis illustrioribus indicandis, tum iis, qui vitiosa essent, censurâ notandis; ego interea duo perficiam: primo loco attingam Eclogas, hoc est, ea quæ quisquis sibi ad usum eximit; deinde dicam de notis censoriis: & de utroque quod videbitur statuam.

2. *Mittam tibi libros*, inquit Seneca, & ne multum opera impendas, dum passim profutura sectaris, imponam notas, ut ad ea ipsa protinus que probo & miror accedas. Refert nescio quis veteres solitos fuisse appingere ad marginem aurei alicuius dicti quod inter legendum reperissent, geminum L.L. quo significanter, locum laudabilem. Pandolphus Collenucius

Calcas. ep. 10. vir multæ eruditio[n]is, sinopide allinebat præclaræ gestæ, quæ ad virtutes pertinebant; quæ ad vitia morbōsque, atramento; quæ ad herbas, arbores, fruticēsque, silaceo; quæ ad medicamenta & metallica, ferragine. Alij ad præsidium memoriarum in margine librorum quos legunt turriculas, manciolas, columellas, & id genus alia sigillaria, & quasi symbola tesserisque effingunt, quæ rerum quæsiarum imagines è memoria promptuatio facile reuocent. Alij cum incident in locum illustrem, asteriscos pingunt; cum aliquid rotundè & magnificè dictum, circulum apponunt; cum aliquid pium & moribus informandis idoneum, cruce[m]; cum in rem bellicam, ensem, vel scutum, cum alia huiusmodi obseruanda inueniunt, versibus lineas subducunt, vel manus pingunt; vel etiam (quod planè malum est, & libris iniuriosum) notas vngue impriment. Alij (quod se facere consueisse testatur Calcagninus^a) per compendium omnia in margine se ponunt quæ digna sunt animaduersione, & si quæ inter pulchra, sunt pulcherrima, ea quasi coryphæ & optimaria in summa marginis coronide. hinc eam virilitatem sibi uatam ait, vt vel semihoræ spatio multa possent volumina recognoscere. Alij chartæ frustulum vnguis magnitudine saliu[m] madefactum applicant margini libri quem legunt è regione loci laudabilis quem excepturi sunt, cum verò id faciunt, præsertim cum nou est in promptu codex animaduersorum. Alij loco illius chartæ madefactæ inserunt margini quasdam è pergameno velut lingulas quibus rem exscribendam designant, quod in hac parte consentaneum videtur, paucis indico.

3. Primum quidem compendiola illa, asteriscos, manciolas, circulos, enses, lineolas, & alia id genus, ego haud facile apponi libris velim; quia si loca insignia postea exscribuntur in codice (vt facere opera pretium est) geminus erit labos, & temporis iactura non leuis, neque eiusmodi notæ magnopere aliis profuturae sunt; suum enim cuique palatum est; nec idem sapit omnibus aequaliter, præter alias rationes, quæ culibet mediocriter in libris legendis versato facile occurrent. Tentavi aliquando, inquit Cælius Calcagninus, Plinius naturalem historiam in epitomen reuocare, quando eius auditoris mira semper cupidine exarsit; sed rem sine controversia ridicula feci, qui omnem ferè Plinium exscripserim. Quomodo igitur in compendium rediges similes libros prius classis & commendationis, in quibus ferè continuum est, quod excerptas

excerpas & annotes ? Quo ad inadefactæ illius chartæ frustula quæ video apponi à multis , & quod pertinet ad illas singulas è pergameno, has probo, illa respuo ; quia humor fœdè contrahit, maculat , & corruptit libros : neutrum tamen probo, quando in ipso loci vestigio & momento temporis poteris ea quæ tibi placent exscribere. hac de re iterum libro quarto. In primis autem nunquam libri folium reflectes, vel vnguem imprimes. Si locum vbi legere desieris , vel vbi obseruare aliquid voles, indicare opus erit, id facito leui plagulâ chartæ interiecta, vel aliis modis qui librorum incolumitati non officiant. hæc de primo quod proposuimus.

Venio ad notas censorias quæ fieri consueuerant, vel cancellando, seu transuersis lineis tanquam cancellis inducendo, & (quod dixit Horatius) transuerso calamo signū (damnationis) apponēdo; vnde forsitan vox Cancellarij nata est, quodd̄ edicta male scripta cancellet, id est, lineas atramentarias transuerso calamo ducat, vel quodd̄ perperam concessa à Principibus circumscriptis fraude supplicium hac nota improbet.

Interdum *liturando*, vt loquitur Sidonius Apollinatis ^a, siue *litura* coērcendo, vnde deridiculum Tullij iocantis in Verrem ^b, *Videtis extremam partem nominis caudam illam verris tanquam in luto demersam esse in litura?*

Vel (quemadmodum dixit idem Sidonius c) peremptorij rubricis abo-
lendo, in quam sententiam animaduertendum est verum quidem esse,
non solum inscriptiones & elegantes titulos fieri consueuisse rubticā,
hoc est, minio, siue cinnabari; sed etiam Imperatores Constantinopoliti-
anos eo colore nomen suum diplomatis subscriptissime, siue ille purum
minium fuerit, siue cera miniata, ut aliis placet, quam Cicero miniatu-
lam, Vitruvius ceram ex milto vocat; & in Notarij βιβλογράφοι supelle-
ctile, erat cera alba, & cera miniata: fuit vero adhibitum illud encau-
stum & purpurea illa scriptura ex cruento muticis, siue conchilij, tum ad
maiestatem Principis, tum etiam terroris causā literis sanguineis necem
improbitati minitantibus.

— Dicant cur condita sit lex

Bis sex in tabulis, aut cur rubrica minetur

Quae prohibet peccare reos.

hinc factum Draconis, leges suas scribentis sanguine, licet fuerit frequens hic usus minij, siue rubricæ, aut purpuræ in scribendo: tamen veteres eodem colore fuisse usos in suis censoriis animaduersionibus peremptoria illæ rubrica Sidonij docent; & Cicero aperte significat, cum ait, se miniatulas cerulas Attici extinuisse, id est, rubricam illam, qua loca in ipsius scriptis corrigenda annotabat. Ἑγμάθουσα Hesychius vocat, & cum eo Critici rubeas illas notas appellant quas apponebant libris abs se recensitis.

Spongia inducendo, siue delendo, quod Cicero d^r, Liuius e^r, & Apuleius spongia effingere dixerunt; quæ locutio ita inualuit, ut spongiam circumferre, vel spongia mederi, idem sit ac censorem agere, & censuram imprimere. Ortum ex Aristide f^r prouerbiū, Si quid nugati sumus, inquit, nulli opus erit Scescori palinedia, nimirum quo nos iactari, medebitur spongia,

NNn

१८८

a ep.9.1.8.
b act.11.in
Ver.

c 1.g.

Casaub.in

Leo Imp.
l. 6. C. de diu.
refer.
Constant.
Man. in ann.
Turneb. l. 4.
c. 5. ex vete-
ribus I. C.
Prudent. l. 5.
contra Sym-
machum
Plut. in Solo-
ne.
Pontan in
l. 1. Trist.
d pro Sest.
e l. 39.

f in quadam
caesi

quæ libro sexto Epigram. appellatur *à uirgine in magnis pueris ducenda*, stylis errantibus medicina. Martialis serum suum deferre ad Faustum iubet epigrammata his verbis,

Curre, sed instructum comitetur pumice librum

Spongia, muneribus conuenit illa meo.

Non possunt nostros multæ Faustine litura

Emendare iocos : una litura potest.

Pumicem mittit ad poliendas frontes libelli nondum tasas; spongiam, ad castiganda carmina. Usus autem spongiæ pro gemina scribendi ratione duplex fuit, quemadmodum eruditè obseruat Hermanus Hugo^a: interdum tota spongia imbuta erat atramento literis nigrâ liturâ inducendis: interdum cum scribebatur in pugillaribus, & gypso, ut hodieque mos est, adspersâ duntaxat saliuâ. Utrovis modo spongiam cum Varrone deletilem appellaueris, est enim

Utilis hac quoties scripta nouare voles.

b in Aug.
cap 85.
c Sat. l. 2.
d cap. 20.

Scitum est & elegans Augusti responsum quod præter Suetonium b
referr Macrobius c in hunc modum: Aiacem tragœdiam Augustus
scriperat, eandemque quod sibi displaceisset, deleuerat: postea Lucius
gravis tragœdiatum scriptor interrogabat eum, quid ageret Ajax suus,
& ille, in spongiam (inquit) incubuit; allusit Imperator ad Aiaci necem
qui furore petitus incubuerat gladio. Suetonius d in Caligula morem
innuit malorum scriptorum spongia delendorum. In Gallia Lugdu-
nensi (inquit) miscellos ludos edidit, sed & certamen Graeca Latinaque facun-
dia: eos qui maximè displaceissent, scripta sua spongia linguâve delere iussit,
nisi ferulis obiungari, aut flumine proximo mergi maluissent: illud flumen
est confluens Rhodani scilicet, & Aratis, iuxta Athenæum Lugdunense:
metu illius poenæ Lugdunensem Rhetor dicturus ad aram pallebat,
ut monet Iuuinalis; nisi potius ob quamdam magicam statuam Palladi-
dis quam orator habebat è regione sibi oppositam: quæ cum identidem
oculos horribilem in modum moueret, metum & pallorem incutiebat
dicenti.

Iob c. 19.
c 1.6. cap. 19.
v. 24.

Stylium vertendo. quod quomodo siebat tu minimè intelliges nisi
priùs styli formam quam hîc exhibeo animaduerteris. Stylius quo in li-
gno, in saxo, in osse, in plumbo, & in cera scribebatur, erat vel ferreus,
vel osseus. de ferreo Iob meminit, nota sunt eius verba, *Quis mihi det*
ut exarentur in libro stylo ferreo, aut plumbi lamina, &c. Et Isidorus^c;
Graci & Tuscī (inquit). primū ferro in ceris scriperunt. De osse Tit.
Quintil. Atta in Satyta. *Vertamus vomerem in ceram, mucronèque orenus*
osse. Portò huius scriptorij instrumenti figurâ hæc erat, vt alterum
extremum acutum esset ad literas imprimendas, alterum ad easdem de-
lendas obtusum. Videsis eius iconem in Hermani Hugonis doctissimo
commentario de prima scribendi origine. Morem hunc scribendi, si-
mûlque styli figuram pulchrè exprimit Prudentius hymno qui inscri-
bitur, *Passio Cassiani Martyris in foro Corneliano.*

*scriptorias

Coniuncti alijs lapides, inque ora tabellas *

Frangunt, relisa fronte lignum dissilit.

Buxa crepant cerata, genis impacta cruentis,

Rubéique

Rubetque ab iEtu curva tumens pagina.

Inde alijs stimulos, & acumina ferrea vibrant,

Qua parte aratis sulcis scribitur.

Et qua secti apices abolentur, & aquoris hirti

Rursus nitescens innouatur area.

Hinc foditur Christi confessor, & inde secatur,

Pars viscus intrat molle, pars scindit cutem.

Tum sic inducit pueros carnifices alloquentes sanctum Dei martyrem
præceptorem suum, ad hanc materiam valde appositam.

Quid gemis (exclamat quidam) tute ipse magister

Istud dedisti ferrum, & armasti manus.

Non potes irasci quod scribimus, ipse inbebas,

Nunquam queuum dextera ut ferret stylum.

Pangere puncta libet, sulcisque intexere sulcos,

Flexas catenis impedire virgulas.

Iam intelligis quid sit stylum vertere. nimis quod punctum per
æquor cereum exaratum erat, expungere, delere, & oblitterare latiore
parte styli. sape stylum veritas, ait Horatius in sermonibus. & Tullius a,
Timuit aliquando, commotus est, vertii stylum in tabulis suis, quo facto causam
omnem enierit suam. Sed clarissime & eleganter D. Hieronymus b, Quan-
din non renuebam laudationem tuam: sequebaris ut magistrum, fratrem &
legami vocabas, & Catholicum in omnibus fatebaris: postquam vero non agno-
ni laudes tuas, & me indignum tanti viri praeconio iudicavi, vertis stylum, &
omnia laudata prius vituperas, de eodem ore & dulce proferens & amarum.

5.

a act.4.in

Verr.

b adu.Ruff.

Vern signando, quod Græci dicunt ιβελίγεν, quasi veru prænotare, iu-
gularē, & rem ita signatam damnare. huius note Aristarchus auctor
est, qui Homeri carmina in libros digerens, adulterina & spuria, vel
subdititia ἀερίσιμος, in est, minutis veribus apparetis damnabat. vnde &
Aristarchi nomen illis tribuitur, qui alienorum operum emendatores
sunt, censores, Critici, quemadmodum locutus est Cicero ad Dolabel-
lam, Vattro de lingua Latina, & D. Hieronymus, qui & ipse imitatus est
modum huic castigationis, in quo ei præiuerat Origenes, de quo sic
loquitur c. Ubi quid minus haberur in Graco, ab Hebraica veritate Origenes c ep.135.
de translatione Theodosionis addidit, & signum posuit asteriscum, id est stellam,
qua quod prius absconditum videbatur illuminet, & in medium proferat: ubi
autem quod in Hebreo non est, & in Gracis codicibus inuenitur, εξον, id est, id-
centem proposuit virgulam, quam nos Latine VERV possumus dicere, quo ostendit-
ur iugulandum esse, & confodiendum, quod in authenticis libris non inueni-
tur: qua signa & in Gracorum Latinorumque poematibus inueniuntur. his
veribus suppositios partus prisci summouebant ex auctorum fa-
milia.

Ungue notando: limam appingendo: censoriam virgulam imprimendo;
quas locutiones & notas quia earum vis nota & explorata est, non
persequor.

c ep.135.

De his notis statuendum puto quod de aliis, ne facile à quouis im-
primantur, nisi manifestus aliquis error, crassusque ac fœdus Typogra-
phorum incuria, vel inscitia, vel malitia irrepsetit. frigidiora loca

6.

minusve accurata, siue quoad stylum, siue quoad sententiam intacta relinquentur: scilicet satis confixit auctor, dum illa scripsit. alioqui si vitiosa & inculta, vel etiam eximia & laudabilia passim ~~apo~~ aliisque bonis signis ~~onu~~, vel ~~o~~ licebit: Deus bone, quid breui fieri libris, quam detriri, quam deformes, quam crebris lituris, quam vario charactere, quam multis interdum nouis erratis, quibus maculis inquinabuntur? Quod cum omnibus dictum esse debeat; tum vero præser-tim iis, qui non proprios, sed publicatum & communium Bibliothecarum libros tractant; qui non sunt cuiusquam mancipio, sed usu.

C A P V T VI.

Studium & cura emendorum librorum commendatur.

1.

a.c.17.1.3.

b de di-gnosc. & cur-ann. morbis.

PAUCÆ res sunt in quas laudabilius sumptus & impensis adeoque effusiones fieri possint, quam in libros, quandoquidem ex iis & præsidium, & voluptas, & honor, & morum instructio, & sapientia & nominis immortalitas comparatur. Pecunias suas alij in epulas profundant, alij in venationes, alij in theatra, alij in ædificia, alij in vestium apparatus, alij in supellectilis elegantiam, alij in res alias: quisquis erit bonorum librorum emendorum cupidus & solicitus, etiam usque ad emacitatem, vix eum reprehenderim: habebit hac in parte quos imitetur duos Philosophiæ Principes Plaronem & Aristotelem; ille, teste Gellio ^a, licet admodum tenui re familiariter, tamen tres Philolai Pythagorici decem millibus denarium mercatus est, unde (inquit) si Timoni credimus in amarulento & maledicentissimo libro qui ~~o~~ inscribitur, Timæum nobilem illum dialogum concinnauit, seu continuauit. Ptinceps Lycei Aristoreles pauculos libros Speusippi Philosophi post mortem eius emit talentis Atticis tribus, quæ summa sit Romani numi H-S. duo & LXX. millia. Ad exemplum duorum superiorum accedit Galeni ^b auctoritas recensentis tales librorum empiriones inter laudabiliter & honestè facta. Quod ad nos attinet, ait, decima fortasse prouentuum nostrorum pars impenditur, reliqua vero partes nouem substantie ipsi adiiciuntur: attamen video te ne in res quidem egregias insunere quidquam audere, non in coëmptionem comparationemque librorum; non in eos, qui scribant exercendos, siue notis & signis id faciant, ut citius; siue exquisitis figuris, ut pulchrius; siue ne in eos quidem qui emendare recteque legant. hauddubie isti sumptus longè honestiores sunt, quam qui fiunt in eas res, quarum memoria aut nulla, aut brevis relinquitur. Modus quidem adhiberi, isque referri ad facultates debet: nihilominus si quid peccatur hac in parte, propè dixi, peccatum istud liberale & studiosum est. Quis nunc Regum (inquit Budæus) emere Bibliothecam confertissimam decem auctorum millibus velit, quanti à Plinio iuniore ciuis vnu priuatus regesta quedam extemporanea licitari ausus est: nam Plinius scribit se potuisse, cum procuraret Hispaniam, vendere suos commentarios Largio

Licinio

Licinio quadringentis millibus nummum. Audi M. Tullium Cicero-nem incensum studio huius literariae supellestilis: scribit in hunc sen-sum Attico amico suo, *Bibliothecam tuam caue cuiquam deſpondeas quam-nis acrem amatorem inuenierit, nam & ego omnes meas vindimiolas eò reſeruo, vt illud ſubſidium ſenecluti parem.* Iterumque alia epiftola, LIBROS
TVOſ caue cuiquam tradas, nobis eos, quemadmodum ſcribis, conſerua; ſum-mum me eorum ſtudium tenet, ſicut odium iam ceterarum rerum.

Cic. ad Att.
ep.8. & 9.

2.

Hoc loco è re nata Lectorem meum coomonendum puto, ne ſinat elabi ſibi è manibus occaſiones, & opportunitates quarumdam priua-tarum Bibliothecarum, quæ interdum vanales proſtant; nam præter-quam quodd ut plurimum longè vilioris vaneunt, ſolent ſæpe in illis reperiri eximij & inſignes libri, quos in tabernis Bibliopolarum nunquam inuenies: malim me ære alieno obligare, quām ob præſentis pecunia inopiam irreparabili iacturā, & ferā meā pœnitentiā tales libros aliis emporibus addici. Liuius, Macrobius, Valerius Ma-ximus, Fenestella, Suidas, Alexander ab Alex. a aliique complures rem quamdam memorabilem referunt, quæ quoniam opportunè ani-mo ſuccurrit à me quoque Laſtantij verbis^b hīc habebit locum. Cu-ma Sibylla cùm nouem conſcriptos libros ad Tarquinium Prifcum Regem attuliffet, ac pro eis trecentos Philippicos (Solinus addit aureos, quorum ſinguli æſtimantur duobus ducatis,) poſtulasset, Rēxque asper-natus pretij magnitudinem derififfet mulieris insaniam, illa in con ſpectu Regis tres combuſſit, ac pro reliquis idem preium popofcit. Tarquinius multo magis insanire mulierem putauit, quæ denuo tri-bus aliis combustis cum in eodem preio perſeueraſet, motus est Rex ac reſiduos trecentis autēis emit. Quantum damnum fuerit exuſtio illorum librorum hinc ſatis colligere poteris, quodd reliqui poſti ſint in templo Capitolino ſeruandi inter res ſacras, traditiq; custodiæ duorum patriciorum, quibus adiecti ſunt ministri duo viri erudit & literati, qui iubente Senatu eos relegerent, & interpretarentur quo-ties dij consulendi eſſent de rebus magnis, & ad remp. pertinentibus: tantāque veneratione habitū ſunt, vt (quemadmodum ſcribunt Vale-rius Maximus^c, & Dion. Halicarnafeus^d, Tarquinius iuſſerit, M. At-tilium alterum è custodibus culeo insutum in mare ſubmergi; quodd ſacra carmina Petronio Sabino ſcribæ transreibenda permififfet; quæ poena poſtea ad parricidas transiit iuſtissimè, inquit Valerius, quia pa-ri vindicta parentum & Deorum violatio expianda eſt. Itaque, ſi me au-dis, certum aſ ex anno tuo reditu ſeponito ad coēmendos libros: item fructus quosdam improuifos, & inſperata lucra ſiue ex ludo, ſiue ex ſponsoribus, aut certationibus pigneratitiis, ſiue aliter obue-nientem pecuniam reētē collocari poſſe arbitror in locupletanda Bibliotheca. Idque antiquissimum in primis eſſe debet religiosarum familiarum præſidibus, vt ſapientiſſimi quique duxerunt, ac ſuo exemplo auctores faciendi extiterunt, dummodo (ait Nigrinus no-ſter) nec inconsultè aſ alienum ad has impensas contrahatur; nec ad tuendam vitam necessaria communitati ſordide detrahantur; nec di-vino cultui officiatur; nec egenis dutiſſet ex demenſo minuatur. lege

Guill. I.I.
c.19.

a.c.16.l.3.

Dion. Halic.

l.4.

b l.i.de falſa relig. c.6.

Plinius fuif-fe Tarquiniū ſuperbū air, ac tres tantū libros, duos verò crema-toſ, tertium poſtea Sylla-nis tempori-bus.

Gell. ibid.

c l.x.c.1.

d l.4.

(amabo) apud eumdem Nigronium egregiam reprehensionem in eos cœnobitas, qui laborant tanta cupiditate, & insania librorum recentes editorum, ut importunè illos flagitent, suisque Antistitibus molestiam creent, negentque se sine illis vel docere posse, vel concionari, ne dicam viuere: cum tamen haud ratò contingat, ut eumdem librum, cuius desiderio tantopere arserunt, ubi delibarunt, statim respuant, contemniant, damnent, & in angulum abiiciant.

C A P V T VII.

Emendatorum librorum & charactere venustorum delectus.

I.

Vetus & iusta multorum querimonia est, Typographorum, ut olim Notariorum inficitiam, vel incuriam, qui libros infinitis mendis deprauatos in publicum edunt, auctoriis iniuriam facere, & lectoribus multum molestiae facescere. Ut ad plenum auctorum constet integritas, quis scriptorum (id est, notariorum, seu amanuensium) inficitia, inertiaque corrupti omnia medebitur, inquit Petratcha^a, cuius metu multa iā ut anguor à magnis operibus clara ingenia reflexerunt, meritōque id patitur ignavissima hæc ètas culina sollicita, literarum negligens, & coquos examinans, non scriptores. Quisquis pingere in membranis manuque versare calamum didicerit, scriptor habebitur; nec queror orthographiam qua pridem interierit, qualitercumque vitinam scriberent quod inveniuntur, appareret scriptoris infantia, rerum substantia non lateret, nunc confusis exemplaribus, & exemplis unum scribere polliciti, sic aliud scribunt, ut quod ipse di Etaueris non agnoscas. An si redeat Cicero, aut Linius multique alij veterum illustrium, ante omnes Plinius secundus sua scripta relegentes intelligent, & non passim hesitantes aliena credent esse, nunc barbara. Qui libros ediderunt in lucem testes sunt nihil accidere sibi posse molestius, quam cum vident suos libros mendis scatentes; mallementque sibi maculam in vultu imprimi, quam næcum suis operibus inuri. Id quantopere cauerit D. Irenæus ipse in suorum operum vestibulo his verbis declarat. ὅριζω στὸ μεταγενθέμον τὸ βιβλίον τὸν καὶ τὸ κυπεῖν ιησοῦ. Intra Xp. ἡ καὶ τὸ ἐρδός παροῖσα αὐτῷ τὸ ἐρχεται κρίναι ζῶντας, ἡ νυκτὸς ιησοῦ ἀντικέλλεις ὁ μετεγέρατος ἀπειλῶς, ἡ τὸ ὄφον τὸν δικίας μετεγέρτης ἡ δικαίους τὸν ἀντιγένεων. Adiuro te qui transcribis librum istum per Dominum nostrum Iesum Christum, & per gloriosum eius aduentum qui iudicaturus est viuos & mortuos, ut conferas postquam transcriberis, & emendas illum ad exemplar unde scriptisti diligentissime, hanc quoque obtestationem similiter transferas in exemplari, ut inuenisti. huius adiurationis D. Irenæi meminit D. Hieronymus^b, qui & ipse in suis scriptis librariorum negligentiam & Notariorum imperitiam arguit, qui scribunt non quod inueniunt, sed quod intelligunt, & dum alios errores emendare nituntur, ostendunt suos. Quibus verbis duos scopulos indicat, in quos cum libri impingunt, graue damnum suæ integratris pati solent. Alter est imperiti correctoris inficitia quæ erratorum innumerabilium scatebra est; alter sciolvit

b in Catal.
ser. Eccl.& ep. 28. &
202.

sciolorum quorumdam correctorum arrogan^{ia}, qui sumentes sibi opinionem egregiè intelligentium projectius audent quād licet: quōd si ad ignoran^{iam} arrogantia, atque ad utramque dolus malus accesserit, incredibile est quas labes creent, quād male de libris & eorum aucto-ribus mereantur; adeoque etiam de lectoribus, quibus incredibiliter molestum est, tertio quoque verbo inter legendum hærere, sicut solet esse admodum laboriosum iter agentibus in crebra offensicula incur-tere, vel aliquid attentē & cupidē conspicientibus importuna oculo-rum nictatione frequentiū conniuere.

Accedit insuper quōd vnius literulæ adiectio, vel detractio, vel apicis prava collocatio graues s^epe errores, atque etiam hæreses inuehat, vt si quis ~~δέστοκος~~, pro ~~δέστοκος~~ deiparam Virginem, vel Spiritum sanctum Patri & Filio ~~δέστοκος~~ pro ~~δέστοκος~~ scripserit, reus sit peremptæ veritatis, & velut ipsi Deo mentionis contumeliam in os ingerat; adeò periculosest iota vnum, aut vnum apicem præteriri, aut male appingi. Si vitio emendatoris, aut Typographi in editione librorum Hippocratis, vel Galeni, vel alterius Medici, potionis medicæ modus mi-nuatur augeatúrve, atque pro vna drachma plures, vel pro pluribus vna ponatur; qua^e inconmoda? imò quād certæ interdum mortes? ex his similium errorum coniecuram facito. rudes & indocti librarij ac Typographi non possunt sibi inducere in animum quād foeda & intolleranda, quāmq^{ue} capitalia nonnunquam sint hæc menda; qui si forent similes quorumdam doctorum chalcographorum & correctorum quos nouimus, vel Balthazaris Moreti viri in paucis docti, libri hauddu-biè prodirent emendatores. Alexander Magnis habebat s^epe in mani-bus quemdam Homeri librum summo studio ab Aristotele correctum ac sincerissimum redditum; qui cùm editus in publicum esset, quot-quot deinde prodierunt exemplaria, dicta sunt ἐν τῷ νόμῳ, vt di-stinguarentur ab aliis plurimis qua^e foedata multis mendis circumfe-tebantur. Utinam viri Principes magni Alexandri exemplo de bonis artibus ita mererentur.

Pars etiam est Bibliothecalis curæ & præfecturæ, vt Bibliotheca instruatur codicibus qui characteris venustate, & chartæ bonitate commendabiles sint: hæc enim elegantia ad legendum inuitat, lecto-rumque benevolum, & docilem facit.

C A P V T   V I I I .

*Supellex scriptoria, artificioe lucernæ, horologia, &
fuscitabula prouidenda sunt à Bibliothecæ
præfectis.*

MEnsa oblongior eleganti aliquo tapete strata, ac instructa iis re-bus qua^e necessariæ & opportunæ sunt ad scribendum: item plu-res in ea lenè declives abaci ad eundem usum, vt non desint, curatoris Bibliothecæ cautio esse debet. Insper ne desiderentur ad nocturnas vigilias,

2.

Petr. Victo-
rius lectionū
1.3. c.19.

3.

I.

Niceph.l.14.
c.3.
a lib de diu.
instit.c.29.

vigilias , aut lucubrations antelucanas idoneæ lucernæ , quales esse possunt quæ à Theodosio Imperatore *Theodosia* appellantur , tali attificio factæ , vt se sua sponte accenderent , & oleum offunderent , ne studiosissimus & optimus Imperator quemquam ministrorum noctu excitaret , & eo labore grauaret. De iisdem puto Cassiodorum loqui cùm ait a . *Parauimus nocturnis vigilis mechanicas lucernas conseruantes illuminantium flammam , ipsas sibi nutrientes incendium , qua humano ministerio cessante prolixe custodiant uberrimi luminis abundantissimam claritatem*. Fortasse hoc genus lucernarum inter res veteres desperitus numerari potest ; haud tamen magnopere requirendæ , à quo tempore *lucerna* , quæ vulgo *cardani* dicuntur , inuentæ sunt. nihil iam vulgarius.

2. Horologia verò , quæ ad magnas utilitatem humani generis inuenta fuisse ait Cassiodorus , omni cura prouidenda sunt à Bibliothecario: in singulis quidem fenestris *solaria* multiplicis rationis , tum in certa parte Bibliothecæ inter duo armaria rotatum , applicatum arcui intergerino. Illis enim instrumentis quæ comminuant nos^tros articulatim dies (quidquid dicat esuriens apud Plautum parasitus) nihil est utilius. Nam nullo modo est studendum , vt nec comedendum nisi Soli lubeat , hoc est , nisi tempestivum sit. Et quo plus artis & ingenij fuerit in sciotericis & rotatis horariis , eo digniora erunt loco qui Musis & pædiæ consecratus est. Si tale nancisci poteris , quale Aaron Persarum Rex misit ad Carolum Magnum Imperatorem , optimè est. Machina erat ex aurichalco , in qua duodecim horarum cursus ad clepsydram vertebarunt , cùm totidem argenteis pilis quæ pro numero horarum in peluum item argenteam decidebant ; additis eiusdem numeri equitibus qui expletis statim horis exibant , egressisque totidem apertas fenestras suo impulso claudebant. reliqua huius operis miracula alij referunt ; tu illos consule : haud tamē puto fuisse artificiosius eo quod Carolus V. Imperator in anulo digiti gestabat instructum sua campanula , atque horarum indice , & necessariis ad id rotulis. *Multum est clausisse magnum in parvo*. Idem Cæsar aliud habuit in quo non horas modò , sed etiam stellarum periodos libramentis ponderum trutinatus erat artifex : sunt alia quæ Solis ac Lunæ appositiones ac coniunctiones indicant , quotaque sit luna , quotus mensis dies , quod signum cœlestis , qua hora sol oriatur , qua occidat : hæc quia habent coniunctum artificis ingenium cum doctrina & mathematicis disciplinis , magis probo , quam quæ percutiendi dunt taxat horarij tympani peculiares rationes habent.

3. Et ne quis horologium inteturbet , atque sacomata , seu pondera imprudentius attingat ; subducendum erit inconsideratorum manibus , tabulis erectis in modum armarij , seraque ac ferreo instructu rectè communis , vt fieri mos est : ac ne quid ineruditum sit in æde eruditionis , tabulæ pingentur soleribus & ingeniosis emblematis , vel petitis ex antiquitatibus ritibus , ad annum , menses , dies , horas significanda opportune : cuiusmodi est serpens in orbem circumPLICATUS & morsu caudam apprehendens cum hac voce *riwars* , quasi in seipsum reuertatur , vt poëta cecinit ,

Nacl. gen.
28 an. Christi 807.
Regin Kt.
Sax.l.1.c.19.
Guag l.4.
Vinc. hist.
L.24.c.10.

Atque in se sua per vestigia labitur annus.

Annum pingere hunc in modum poteris Athenæi ideam secutus. Tragicam personam quatuor cubitis ordinaria statura reliquarum personarum maiorem, aureum amaltheæ cornu tenentem in pompam induces: eum sequetur mulier auto ornata, dextrâ ferens de persea arbore coronam, sinistrâ ex palma virgam, quæ erat penteteris, siue Olympia; deinde sequentur quatuor anni tempora, sicut pingi consueuerunt. Vel, si mauis, rotulam Peruanorum, qua suos annos complectebantur exprimes, Iosepho à Costa^a accuratam eius rei descriptionem suppeditante: vel pompam Ægyptiarum ceremoniarum quam pulchrè describit Stromateus. Procedit cantor cum suæ artis symbolis; sequitur horoscopus manu horologium tenens & palmam, &c. deinde ἡραμματὺς, &c. ac innumerabilia id genus, quæ apud Philologos & symbolorum Eclogarios reperies. Caue omittas appingere argutam aliquam & eruditam epigraphem; vnam, aut alteram exempli gratia tibi suggero.

Ars longa, vita brevis, vel hunc versiculum alludentem ad dentatas rotas horologij, quibus progreditur,

An mirabilius pedibus, vel dentibus ire?

Aut morale istud distichum Famiani Stradæ ludentis in ponderibus, manu, siue indice, & vocali machinula horologij^b,

Dicite non ullam sine pondere reddere vocem:

Dicite mortales ore manique loqui.

Vel hanc palmarum sententiam, *Sic stude quasi semper victurus; sic viue quasi quotidie moriturus.*

Præterea auctor sim vitro studiose ut ad euigilandum quā horā constituerit, habeat canorum suscitabulum, quod sit instar servi tota mente ad herum, prout iussus fuerit, excitandum intenti. percommodum quoque, si illud rotarum crepitaculum non solum somnum interpellat horā constitutā, verū etiam istū malleoli è silice ignem excutiat, ac patratam concipiendi ignis materiam, lychnūmque illi proximum ac- Maiol. coll. cendat. præclarum artificium, & quod humanum ingenium non 23. latuit.

C A P V T I X.

Illustrium quarundam Bibliothecarum clades, & excidia.

Quod Seneca scripsit ad Lucilium de illo dolore animi & ægritudine quā liberalis communis amicus utriusque suscepit nunciatio incendio quo Lugdunensis colonia propè momento temporis exulta est. id rectè transferri potest ad quarundam Bibliothecarum clades & excidia. *Mouere hic casus, inquit, quemlibet posset, nedum hominem patrie sua amantissimum. Una nox interfuit inter maximam urbem & nullam, Lugdunum quod ostendebatur in Gallia, quariuntur. Hen quidquid longa series*

○○○

multis

a 1.6. cap. 2.
Clem. Alex.
1.6. multò
ante mediū
pág. 633.

b 1.2. prol. 3.
hist. parte 2.

4.

1.

multis laboribus multa Dei indulgentia struxit, id vnius dies spargit ac dissipat. Non est verum, ait Æneas Sylvius, quod sibi aliqui persuadent literarum monumenta non interire, omnia occidunt, nec literis sua mors negata est, quamvis aliae alijs plus vivant. Occurrit in primis funestissimum reip. literariae, nec vñquam satis defletum incendium Bibliothecæ Alexandriæ, quam Philadelphus Ptolemæus tantâ curâ, tantis impensis, tantâ virorum doctorum diligentia, instituerat. Caium Iulium Cæsarem Achillas regius Alexandriæ præfectus adoratus erat, cùmque pugna haud procul à regio palatio cœpisset, iussit Cæsar proxima incendi, qua arte hostis quidem repulsus est; verum ignis alia atque alia deinceps ædificia corripiens in ipsum quoque Museum grassatus est; & septingenta volumina librorum absumpsi. Quis iam infinitorum auctorum labores qui hoc incendio perierunt, appellat *monumentum ære perennium?* Quid singi potest augustinus, aut beatius quam iidem auctores collocati in aliquo pluteo regiæ illius Bibliothecæ; sed iisdem auctorum in cinerem redactis, quid calamitosius? Reparatam vt cumque fuisse à Cleopatra suprà monuimus acceptis ab Antonio Amasio suo Regis Eumenis librís, ad quam Domitianus Imperator Romanas reparaturus misit viros doctos, qui libros describerent, aliósque alibi repertos cum Alexandrinis conferrent, emendaréntque. Eadem rursus ab Arianis exusta est, vt scribit D. Athanasius de persecutione ad Orthodoxos. Varias alias insignes Bibliothecas Romæ exustas, Pauli Æmilij, Asinij Pollioñis, & Iulij Cæsaris passim leges apud historicos; quæ licet ab Tiberio, Domitiano aliisque restitutæ sint; tamè iterū iterū inque ac sepiù flammis cōflagravere; vt Capitolina tēpore Cōmodi Imperatoris fulmine immisso arsit: eam reparauit Gordianus septuaginta duorū milliū librorum relietus hæres à Sammonico Sereno: itē Cōstantinopolitana extracta à Magno Constātino, ab aliis postea Imperatoribus immēstum aucta, à Valēte Imperatore sollicitè curata, dato ad id rescripto tandem. Basilici tyranni tēpore librorum vicenia millia centena continens à concitata plebe in inuidiam Basilici flammis coniectis periit: inter eos libros fuit draconis intestinum longum pedes centum viginti, cui Homéri Iljas & Odyssea aureis literis inscriptæ erant, cum historia rerum ab heroibus gestarā. Ereptum fuisse ex illo incendio inde colligo, quodd anno à partu Virginis septingentesimo vigesimo sexto cùm Leo Isauricus eandem Bibliothecam Constantinopolitanam vt cumque ad tricena tria millia voluminum restitutam, postea vesano furore percitus in sacras imagines, earumque fautores Bibliothecarios, eam eösque simul cremauit, vbi adhuc fuisse illud intestinum Constantinus, Cedrenus, Zonaras, Glycas testantur. O phanaticam impotentis hominis importunitatem, qui nec corporibus pepercit, nec ingenii. Rediuui illi in superioris sæculi hæreticis Iconoclastæ haud minore vesania sanguierunt in libros: id porrò qua mente quóve consilio, docet Laurentius Surius, qui post reconsita ea sacrilegia quæ sceléstissimi Athamanentes anno millesimo quingentesimo sexagesimo sexro in sacras imagines, in Sæctorum reliquias, adeoque in sacrosanctam Eucharistiam patrarunt in Belgio, hæc ait. Interim mirè grassati sunt in monasteria omnia, præsertim verò in

Victor &
Tranq. in
Domit.

Dio.

I. i. C. Th. de
stud. lib.

Niceph. I. 16.
c. 6. an. 476.

Videamus
Baronius in
hunc annum
comment.
ann. 1566.

Abba-

Abbatiam Blandinensem & Cœnobium Dominicanorum Gandavii, ex-cisis p̄tēter ingentis p̄tēij matmora, etiam in strūctissimis Bibliothecis, quarum Blandimensis, si quæ alia, vel maximè referta cernebatur vetustissimis codicibus. Quis verò sanæ mēntis dubitare quēat, dum sic optimos quoſque codices immani batbarie perdant isti, nihil eos spe-ctate aliud, nisi vt fides Catholica quam ex eiusmodi libtis plus quam dici queat, asseritur & confirmatur prorsus p̄fsum eat? & audent tamē iactare bellissimi homines se cupere modis omnibus instauratam veram fidem, sed id persuadeant fungis & stipitibus. Sentiunt miſeri vetera Pattum scripta longè latēque ab ipsorum impiis commen-tis dissidere; itaque ne ex iis confutentur, ea planè abolita vellent. Hæc ille. Nicolaus Serarius istos flamarum subiectores ad incendia Bi-bliothecarum, similes esse ait desperatis debitoribus, qui ne cogantur iustos census & debita persoluere, syngraphas tabulāsque creditorum suorum vel sutiſpiunt, vel iniectis facibus succendent. Similes item Herodi qui ne ignobilis, exterus, & aduena videretur, Iudaicæ nobili-tatis tabularia, stemmatum libros, seu genealogias incendit.

Memořemus inter Regiarum & Imperatoriarum Bibliothecarum exuſtiones, quod priuatæ Antonij Vrc ei Codri Grammatici contigit. Is Foroliuij habitabat in penetralibus palatij, cubiculūmque adeo tene-bricosum sortitus erat, vt vel de die indigeret lucernæ lumine: in su-blīmiori atque oculatiori parte sui Musei hoc Epigramma cælauerat, *Studia lucernam olenia bene olent;* hanc cùm per imprudentiam inextin-ctam reliquisset negotiorum gratiâ in forum egressus, ignis libros om-nes hausit, inter quos & is fuit quem *Pastoris* titulo ipse composuerat; qui vnum hunc haud dubiè magis doluir quām reliquos; rum quod ipſius effet, tum quod talium rerum iactura ferè irreparabilis est. Amio-chiæ in suburbio Daphnes Julianus Apostata nobilem Bibliothecam instituerat in eo templo, quod Traiano olin fuerat dicatum; eam Iou-nianus vxoris suasu incendi iussit faces subiicientibus concubinis. Quid aliud expectes à mulierculis exosis pudicitiam Musarum & Mineruæ scientiarum præsidis? De sacrotum voluminum clade & exuſtione iam ſuprā libro primo diximus. In Cnido insula, quæ est vna è Cycladibns, Bibliotheca fuit, quam ex inuidia Hippocratis ſectatores combuſſerunt, quod Cnidij contraria Hippocratianæ medicinæ ſectam tue-rentur.

Mitiūs cum quibusdam Bibliothecis, licet haud miriūs cum ipsarum conditoribus actum est, quod illæ non omnino quidem perierint quāuis possessoribus omnino. Plutarchum ^a, Strabonem ^b, & alios habeo auctores eorum quæ hic referam. Aristoteles (quoad annalium mo-numentis conſtat) primus auctor condendarum Bibliothecarum, ac eiusdem ſtudij incensor Regibus Ægyptiis fuit: moriens ſcholam & Bibliothecam reliquit Theophrasto, Theophrastus Neleo Corisci filio, diſcipulo ſuo, qui eam ſcepsim detulit; post cuius mortem tantus the-fautus peruenit ad imperitos hæredes, qui certiores facti de Pergame-norum & Ægyptiorum Regum ſtudio in conquirēndis vndequeaque libris, ſeu inuidia, ſeu auaritia moti, libros in ſubtetraneo quodam loco

Ιοſephus
1.2. cap. 31. &
1.7. cap. 9.
apud Grecs.
1.1. de iure
prohib. li-
bros malos
cap. 21.
Euseb. 1.1.
hist. cap. 7.

2.

Bartholo-mae Bononiensis in eius vita.

3.

a in Sylla.
b l. 13.
Æneas Sylu-histor. de Asia minore.
Guido Pa-cir. de Bi-blioth.

abdidere, vbi tineis & blattis præda fuerunt usque ad Apelliconem. Teiam, qui eos magno pretio redemit; quos postea Sylla Athenis captis Romam transtulit, ex qua deinde Tyrannionem Grammaticum plurima interuertisse memorant, atque Andronicū Rhodium ab eo accepisse exemplaria, eaque in lucem edidisse, & vulgasse hos Indices qui manibus teruntur. Quod in hac parte valde calamitosum est, sunt innumera illa menda & errata, quæ incepti scribæ, atque indiligentes collatores in iis aut exscribendis, aut in Romanum sermonem conuertendis admiserunt. Qui verò fieri potest, ut Latina interpretatio incorrupta sit, si Græca primigenia haud sincera est? Aut quis non periisse putet eos libros, quos auctor suos esse neget, si reuiuiscat.

4.

Gall. l. 6.
c. 17.Euseb. &
Ado apud
Platin. de vi-
ta Alexan-
dri.
Sabell. l. 8.
Enn. 6.

Pisistratus tyrannus Bibliothecam primus Athenis publicauit, quam Xerxes urbe portitus ad Persas transtulit: eandem deinde multis post annis Seleucus Nicanor referendam curauit: restituit luculentius postea Adrianus, & nouam mirabilem ipse construxit. Sed hoc memorabile est, quod refert Egnatius in vita Claudij, quod cum Gothi constituerint illam exurere, persuasi sunt à nonnullis abstinentum esse Musis, & literis parcendum: otio enim literario virtutem bellicam hostium marcescere. M. Varronis laudatissima Bibliotheca incalamitosissima sui temporis proscriptione quæ ipsum quoque expulit, cum cæteris bonis direpta est.

LIBER.

 LIBER QVARTVS
 M V S E I,
 S I V E
 BIBLIOTHECAE
 V S V S.

 RECIPVVS fructus huius commentatij hoc
 præsertim libro continentur; qui licet ordine po-
 stremus sit, in nostra tamen mente & consilio pri-
 marius semper, & princeps fuit. Nam quisquis in
 rem contulerit ea, quæ hoc libro continentur, me-
 ritò videbitur dignus locuplete Bibliothecâ; imò
 etiam ipse animatû Museum eximiâ refertû doctri-
 nâ fier. Est itaque hic liber *Introductio in domum Gym-*
nasi doctrine; sic interpres Chaldæus appellat cellam illam vinariam, in
 quam Rex sponsam suam introduxit. Tu Philomuse in eam ingredere,
 ac ebibe sapientia calices, quos sani scriptores tibi propinant in suis li-
 bris, & quod optabat D. Cyrilus Alexandrinus ^a, *hac ebrietate sobrietatis*
matre te inebria. Quod de se Sibylla cecinit, non tantum dum viuet se
 profuturam mortalibus, verum etiam fato functam; quippe quæ oracu-
 la relicitura fit, ad quæ homines consilij causâ adirent. idem de quoli-
 bet bono auctore dictum puta: *in hunc enim circulum res recurrit*, (ait D.
 Hieronymus ^b) *ut alter alterius labore fruatur, & sudor mortui sint delitiae*
vincentis.

Porro vniuersarum pariter, ac singularum scientiarum, quibus libro
 secundo singula armaria attribuimus, ediscendarum viam, artem, &
 compendium (Græci μέθοδον vocant) seorsim tradere quis mortalium so-
 lus queat? Vnum aliquem de vna, aut altera, vel pauculis id accurate, &
 pro dignitate posse, multum fuerit: necesse enim est diuturno vsu &
 propria obseruatione consecutum esse illam scientiam, quam *Præcepti-*
um vocant, quæ longè alia est à nuda intelligentia illius disciplinæ, cui
 se quisque addixit, quantumvis in ea excellat.

Nihilominus duo sunt, Lector, quæ pro tuo iure à me hoc loco po-
 stulaueris. Primum, tradi tibi generalia quædam præcepta accommoda-
 ta ad fructuosum usum Bibliothecæ, qui ferè in legendo, & res selec-
 tiiores in aduersaria referendo; in docendo ac libros edendo totus con-

OOO 3 sifit:

^a hom. 7.

^b apud Hu-
gonem Ca-
rensem.

2.

3.

sistit: deinde vnius saltem facultatis compendio addiscendæ rationem breuiter designari. Ego vtrumque gemina sectione quarti huius libri præstate satagam, eoque etiam facilius, quod vtrumque illud in promptu sit, cùmque non ita pridem à me in lucem editum hortatu insignis cuiusdam Theologiæ Professoris, cuius postulationibus, atque studiorum præsertim amœniorum promouendorum desiderio, quibus seueriores disciplinas admodum indigere aiebat, vt eo loco sint, quo eas esse conuenit, non potui non acquiescere: igitur duas illas tabulas, seu abacos, seu programmata, singula in septenias columnas distributa, quæ rogatus illico emisi, hic tibi repræsento; alterum ad eruditionem vniuersim pertinet; alterum speciatim ad eloquentiam.

S E C T I O I.

*Axiomata philologica ad comparandam sibi,
et tradendam aliis eruditionem, præser-
tim amœniorem.*

I.

DAREM se arbitrari primis disciplinarum inuentoriibus, quibus à numine singulari beneficio datum est, quod deinceps inuenturas ætates deriuarent, atque contemptis aliorum opibus multo labore in vñus nostros congestis, velle omnia promere ex sese, intolerabilis superbizæ est; quemadmodum esset in consultæ remiratis, tritam sapientium vestigiis viam deserere, & inuestigare nouos calles, nandique imperitum sine Delio narratore, aut cortice, vel iunco, alto mari se committere. Ipse naturæ Genius Aristoteles non ita sibi proprio velificandum genio, & præsidendum ingenio putauit, quin tribus talentis Speusippi libros coemeret; cùmque intentus esset lectio[ni], vt *Aryzostes* appellatus sit à Platone, qui & ipse, quantus quantum extitit, Philolai commentarios sibi centum minis comparauit. Quod legendi studium cùm apprimè necessarium sit quarumlibet disciplinarum cupido, si volet omnium retrò sacerdorum vitam viuere, atque esse ἐπιτέλος βίου, & ambulans Amaltheum: tu verò præsertim politorem illam literaturam, sine qua humana vita haud satis humana est, non aliunde quam ex librorum lectione erui posse vñus docet, suader recta ratio, confirmat omnium hactenus eruditorum constans sententia. Vnde enim promes Græci & Latini sermonis elegantiam, poëseos delicias, historiarum monumentra, & variæ eruditionis supellestilem, quibus tota ratio humaniorum disciplinarum continetur, nisi ex librorum apothecis? Proinde pretium operæ facturum existimauit, si quæ inonita super ea re passim in volutandis Auctoribus obseruasse mihi contigit, tum quæ ex peritorum ore didici, vel proprio interdum periculo, interdum damno, interdum etiam non sine aliquo emolumento salutaria

salutaria comperi, ea proponerem breuiter ex vna quasi tabella, earum artium studiosis: non iis quidem qui solâ multiplicis lectionis illecebrâ deliniri, nullum alium scopum, quâm præsentem animi voluptatem sibi constituant (eos sinemus in diem vivere, quando ita volunt,) sed vobis vestrûmque similibus charissimi, & religiosissimi fratres mei, qui Encyclopædia, seu variæ eruditioni strenuam datis operam; idque sagitis, vt mens vestra coalescat in aceruum omnis sapientiæ, quibus quam grata data seminibus, fruges vberimas, vel ex Academico suggestu discipulis, vel è sacro pulpito piæ concioni, vel è Museo lectoribus, pleno pectore, pleno ore, plena manu, scitè, venustè atque utiliter ad maiorem Dei gloriam, pro instituti nostri professione aliquando effundatis. Quam rem èdubentius fidentiusque aggredior, quia non semel animaduersum est, facta fictaque ad humaniores literas permulta ingenia vnam tantum ob causam defecisse, quod destituti opportuna pharo, aut præsidio alicuius Hermetis, qui digitum intenderet, quâ & quod cunctum erat, vel naufragium fecerunt soluentes è portu, vel aliquantulum progressi præcipites cotruerunt, vel quasi per sua ipsorum vestigia èd loci redire coacti sunt, vnde ad ingenuam hanc nundinationem, & liberale eruditionis emporium exierant. Tum quod sciam paucula monita ex iis quæ traditus sum multis tam feliciter cessisse, vt inde creari sibi senserint librorum ac lectionis appetentiam, & condiri multa suauitate laboriosum studium in communes locos referendi ea, quæ ex Auctoriis excerpta putant. Plenior huius tabella explicatio erit uobis æstiuis hisce feriis argumentum priuatarum earum dissertationum, quas Academicas vocamus, quibus Præsides nostri eo solùm nomine me præfecerunt, in tanto numero doctissimorum Patrum, qui degunt in hoc Imperiali Collegio Madritensi, quod in regiis eius studiis ex proprio munere eruditionem profitear. Ut autem fructus huius philologici Programmati ad plures pertineat, non vobis tantum, sed omnibus promiscue humaniorum literarum cultoribus hic loquar, & quædam Axiomata suggeram ad comparandam sibi, & tradendam aliis amœniorem eruditionem idonea; quæ si mediocriter, vt spero, proderunt, mihi videbor ex hac mea opella fructum consecutus minimè penitendum.

C A P V T I.

Optima ratio communes locos conficiendi eligitur.

I. **Q**atuor sunt in vsu præcipuae rationes in communes locos refendti quæ videntur excerpta Auctores legentibus. Prima, vt geminos habeas codices, in quorum alterum tanquam in aduersaria tumultuarior referas, nulloque alio ordine, nisi quem series lectionis tulerit, quæ obseruatu digna iudicabis: ex quo libro postea transferas eadem quæ annotasti in alterum maiorem distinctum certis titulis, & ordinatis capitibus. Prior codex hoc habet commodi, vt quidquid est illustre in illo libro quem legisti, vno quasi intuitu recognoscas: posterior quo

quo loco singula sint in tuo promptuario facile scias. Hæc tamen ratio in tam arctis breuissimæ ritæ nostræ spatiis nullo modo videtur idonea, nisi fuerit copia amanuensis, qui rem in aduersaria à me relatam, secundò in sua capita dispenset. Ego sanè (verum ut fateor) rem eamdem bis scribere si velim, vix possim; & si possim, præ nausea & fastidio, haud fortassis velim.

2. Altera, ut omnia consequenter, quæcumque tandem illa sint, misceas in tuo codice, qui tamen ne perturbatior sit, atque ex illa rerum omnium confusa permixtione eveniat, ut maximè locuples rerum lectissimarum egeas in mediis tuis opibus, quas licet possideas in literaria tua apotheca, eas tamen ad manum non habeas cùm libet, sed tantum magno cum labore, quærendi tedium, & temporis iactura; Indicem tibi conficias, in quo prescribas ordine elementiarum literarum quâ in paginâ sit illa res insignis quam tibi seposuisti: at hæc ratio conficiendi Indices mihi semper visa est absumere multum temporis, eo, quod res eadem prius exscribenda, tum deinde indicanda sit, & ad plurimas paginas recurrentia super una duntaxat materia, prout me meus Index errori etiam facile obnoxius amandabit.

3. Tertia, ut magnus constituatur capitum numerus, v.g. singula singulis virtutibus, vitiis, animi perturbationibus, scientiis, attributis, rebus forensibus, bellicis, & similibus. Verum hæc ingens capitum, seu titulorum multitudo quanius naturæ, vel literarum ordine digesta, incommoda est; siue ob vacuæ chartæ molem, in quam solent turgescere necessarij ad id quaterniones, siue ob laborem & tedium in quærendo eo capite, quod forte è trecentis, (totidem, adeoque etiam plura scio fuisse à quodam constituta, sed ab eodem quoque breui expuncta perspecto incommodo) in præsentia necessarium est, vt in eo rem à me lectam adscribam.

4. Media quædam via inita est, meo quidem, sed & multorum iudicio qui eam adamant, commodissima; nimurum ut certus, sed exiguis numerus capitum sit, in quæ omnia nota digna referri possint, atque haberi in promptu cùm res feret; adhibitis dumtaxat ad marginem brevibus notis, cuiusmodi hæc esse possint, *memoria, librorum utilitas, contemptus opum, & similes*, quas facile sit quærenti aliquid celeriter percurrere. hinc siet, ut ob titulos eorumque paucitatem, opes tuæ ordinatae sint, & primo sàpe vel oculorum, vel digitorum coniectu caput illud teneas quod quæris, & aureum illud dictum, quod scripturo, vel dicturo necessarium est. Sic res habet, ut secundum & tertium caput declarant; si placebit, ea vtitor.

C A P V T II.

*Forma locorum communium eruditioni acquirende
accommodata.*

D E V S.

E Ius attributa, Sapientia, Bonitas, Potentia, Iustitia, &c.

Religio.

Templa, Ceremoniae, Oracula, Victimæ, Auguria, Sacerdotium, Donaria, Prodigia, Piacula, Iure iuranda, &c.

Politica.

Monarchia, Aristocratia, &c. Tyrannis, Comitia, Magistratus, Legationes, Tributa, Aerarium, Leges politicae, Coloniae, Magistratus, &c.

Forensia.

Leges ciuiles, ratio, seu usus fori iudicialis, Iurisprudentia, Advocatio, &c.

Bellica.

Arma, Castra, Machinae, Stratagemata, Arces, bellica facinora, Virtus, militaris, &c.

Scientiae.

Theologia, Philosophia, Mathematicæ disciplinæ, Rhetorica, Poësis, Grammatica, &c.

Artes liberales.

Architectura, Venatio, Aucupium, Typographia, Pictura, Statuaria, Fusoria, Equestris, Auraria, Scalptoria, & earum opera, &c.

Artes illiberales.

Tectoria, Sutoria, Sartoria, Fullonica, Lignaria, Ferraria, Plastica, Lapidaria, earumque opera, &c.

Homo, Hominis partes.

Ætas hominis, humani corporis membra, cor, manus, &c. quinque corporis sensus. Animæ facultates, &c.

Medicina.

Morbi, Vulnera, Pharmaca, Chirurgia, &c.

Perturbationes mentis.

Amor, Odium, Spes, Timor, Ira, Pudor, Lacrymæ, &c.

Virtutes.

Prudentia, Iustitia, Fortitudo, Temperantia, Veritas, Liberalitas, Patientia, Magnificentia, Urbanitas, Modestia, &c.

Vitia.

Superbia, Gula, Auaritia, Impudicitia, Inuidia, &c.

Meteorica.

Cœlum, Astra, Venti, Pluuia, &c.

Volatilia.

Aues omnis generis, rapaces, vocales, & quæcumque adhiberi solent ad mensam.

Quadrupedia.

Feræ bestiæ, domesticæ, Insecta, &c.

Vegetantia.

Arbores, Herbae, Flores. hîc de agricultura, de re hortensi, vinetis, pomariis, &c.

Aqua, aquatilia.

Flumina, Fontes, Pisces, Mare, Balnea, Res nautica, &c.

Metallica, Fossilia.

Aurum, Gemmæ, Minium, Colores. huc etiam ob aliquam similitudinem referri possunt Margaritæ, Vniones, Corallium, &c.

Symbolica, Ænigmatica.

Ars tesseræ scutariæ. Emblemata ex rebus naturalibus & atrefactis. Voces & sensus Auctorum obscuriores & eruditio[n]is reconditæ, &c.

Panegyricalia.

In Regis inauguratione, nataliis Principum, solenni in urbes ingredi, nuptiis, &c.

Funebria.

Epitaphia, Funebres laudationes, &c.

Ludicra.

Circus, Theatrum, Amphitheatrum, Palæstra, Tali, Tesseræ, Cæstus, Cursus, &c.

Ritus variarum gentium.

In conuiuiis, vestibus, saltatione, salutatione, nuptiis, foederibus, &c.

Historica, Geographica.

Situs descriptionesque locorum, urbiuum, ortis rerum illustrium. Imperiorum propagationes, & inclinationes rerump. Sinus, Portus, Fretæ, &c.

Apophthegmatica.

De diuitiis, nobilitate, tempore, morte, honoribus, &c.

Miscellanea.

Huc refertur id quod obseruandum occurrit, quando loci nostri commu-

communes non sunt in manibus; & cum non satis liquet ad quod est superioribus capitibus reuocandum sit, quæ videntur annotanda.

C A P V T III.

Ad usum titulorum superioris capituli.

Monita XII.

I.

Quod inter legendum obseruatione dignum videbitur, nisi statim in paratum ad id codicem retuleris, illud tibi periisse putato; uterque Plinius nihil legit quod non excerpserit: tu si tuarum rerum es bene gerens & sedulus, ne prius librum, quam stylum prehendito.

I.

Si quam maximè artem professurus es, politicam gubernationem, Iurisprudentiam, Medicinam, concionandi munus, &c. eam de re peculia-rem quaternionem habeto. Augusti Imperatoris lectio tota erat in coaceruandis exemplis praceptisque ad optimam gubernationem utilibus: eum tu pro tuo pariter instituto, ac vita ratione imi-tator.

III.

Materias ternas, quaternas plus minus, quas ex rebus excerptis illu-striate velis, tibi statuto: sic fiet, ut multa saepe eaque pereximia, quæ te alioqui sine certo scopo Auctores lecitantem præterfugere, sis obseruaturus, quibus tuum illud designatum mente propositum probetur, explicetur, locupletetur, venustetur, exhilaretur mirificè. sic à Lipsio Amphitheatum, Romanam militiam, &c. à Pascasio Coronas, à Balduino Calceum, à Bulengero Circum, Theatrum, &c. à Cresotio Pronunciationem, aliaque ab aliis sumpta argumenta ideo fuisse per-tractata copiosè & saepe eleganter, quia mature animo prouisa fuerant, existimato.

IV.

Singulos terniones, vel quaterniones sic insertos chartophori crassioribus filis, ut inde, cum opus erit, facile eximi queant, inscribito singulis illis capitibus quæ proposuimus in superiore columnâ, eodemque ordine & forma: mediocrem marginem relinquo: singulis paginis notas arithmeticas appingo, easque in singulis diuersorum titulorum quaternionibus ab uitiate inchoato.

V.

Vnum quaternionem postquam repleueritis, alterum ei continua-tis sequentibus numeris arithmeticis, ac inscripro eodem in fron-te titulo, adiungito: tunc ita deinceps, si plures repleri contigerit, facito.

VI.

Si ad manum sunt libri & facile parabiles, & res excerptenda sit paulo longior;

longior; eximia duntaxat indicatis illis locis, unde reliqua peti possint, breuiter annotato.

VII.

Si quidpiā ad duplex triplex caput pertinere videbitur, in uno totum præscribito; in aliis verò quaternionibus brevissimè, & summatim illud tangito, ac quo in loco totum possit reperiri, indicatā etiam capitā paginā innuitō.

VIII.

Græca, Latina, Oratoria, Poëtica, imò etiam vulgari idiomate conscripta quæcumque ad eandem metetiam pertinere videbuntur, promiscue in priuatis tuis observationibus miscendi facultas esto.

IX.

Theodosij Imperatoris in scite ac terse pingendis litteris concinnitatem & studium, quo magis erga tuas animaduersiones afficiare, easque studiosius relegas, æmulator: proinde eas minuto quidem charactere, ne nimium excrescant, sed luculento atque eleganti, saltem non omnino inuenustè ac negligenter exarato.

X.

Peritum in paucis harum rerum monitorem, traditæque à veteribus artis amantem, fidum candidumque, quem identidem consulas tibi deligo; tum ubi per aliquod tempus collegaris, excerpta illa tua & primulos operæ tuæ fructus, vna cum illo communicare ne erubescito. Eius viua vox supplebit & alet pleniū, quæ tum opportuna videbuntur, & quæ vix scripto præcipi possunt, quædam perperam à te notata indicabit, quædam etiam interdum à te prætermissa, quæ cedro digna videri possint.

XI.

Identidem ea relege, quæ ipse in superiora capita retuleris longè utrissimum esse habeto; neque enim tam appositi, nec tam iucundè, nec tantâ seu auctoritate, seu fiduciâ alienis quam nostris vtimur.

XII.

Illustrissima duntaxat quæ ob peculiarem sensum, maiestatem, aut reconditam eruditionem miraberis annotato. Cum è re natâ, vel fortuitò occurrent argumenta poematum, orationum, Tragediarum, &c. consultissimum erit ea statim referre in quaternionem destinatum eiusmodi rebus, ut cum erit opportunum, de illis scribas.

C A P V T IV.

Ad fructuosam librorum lectionem.

Pronunciata XII.

I.

IN primis nihil est suauius, nihil ad profectum utilius, quam ad pistrice diuinâ sapientiâ in literas incumbere: ideo breui observatione aduoca

aduoca illam (vt Salomon facere consueuerat) in societatem tui labo-
ris, indeque tua studia ordini, & ea ad diuinam gloriam referre solenne
tibi ac perpetuum esto.

II.

Virgines Musas castè colito ; obscenorum authorum vomitus
ne exsorbeto : si eruditio, vel pudicitia periclitabitur, minùs eruditum
esse, vt magis pudicus sis, longè glorioſſimum esse statuit. nullam è
luto & cloaca colligi posse genuinam quā pulchrior ex loco fano colligi
non possit, certissimum putato.

III.

Tibi quō plus legas, tempotis avarum esse fas esto; intempestiuas,
& inutiles confabulationes pretiosi temporis deprædatrixes (sic Fran-
ciscus Suarez è nostra Societate eas appellare consueuerat) te odiſſe li-
berè profiteor.

IV.

In conseruando solo memoriae tuæ ac intellectus, maximum semi-
num delectum habeto : proinde dediscenda ne discito, librōſve vlos
nisi iudicio periti censoris probatos nunquam legito.

V.

Si eruditione non leuiter tingi, sed imbui desideras, & nunquam dif-
fidere iis quæ legendo didiceris ; multūm, sedatè, non cursim multa le-
gere faragito ; hōisque animi tui cibos bene mansos & confectos, ac se-
dula iteratione molliros & liquefactos, vt facilius digerantur, memo-
riæ ac imitationi tradito.

VI.

Quæ scies, vt certius scias, & proferre Auctorem possis, ac nisi ea-
dem ſepiū cum nauſea reguſtare voles, fonres adire, quām riuulos con-
flectari lōgē utilius eſſe arbitrator. Vaga autem & defultoria Bibliothecarum
peruolutatio ſciolis quidem fucum eruditionis inducit ; veri au-
tem ſucci, & nativi coloris penitus nihil. Quapropter librum aliquem
legere aggressus, totum conſtanter perlegito.

VII.

Clara voce, aut silentio, prout tibi magis conducere ſenties, legito.
Si quid tamen eximiè numerosum eſt, aut apprimè ſententiosum, illud
bis tērve clarā pronuntiatione, vt altius hæreat, reperito.

VIII.

Nec Cato Uticensis expectare in Curia ſine libro, nec Plinius senior
in lectrice geſtari ſine leſtore, nec iunior venari conſueuerat ſine pu-
gillaribus, vt quamuis nihil caperet, non nihil tamen referret. Tu tan-
totum virorum exemplo facilem aliquem librum quem ſubcifiūs ho-
ritis percurras, tibi deligito ; & quæ occurrerint loca illuſtria, cūm pri-
mūm commodum erit, in tuo rationum literiarum codice inter ac-
cepta pereſcribito.

IX.

Tum præſertim eūm te legendi cupiditas stimulabit, librōrum epu-
lis accumbito : duo extrema, hoc eſt, redundantiam, & inanitatem,
vitato.

X.

Ne te Rhetores, vel Oratores, vel Poëtas, vel Historicos aliisque id genus scriptores legentem, insignia multa fugiant, quæ ad artificiosæ orationis texturam, vel ad figurarum lumina, vel ad fontes inuentionis pertinent, Cypriani, Soarij, v.g. aut alterius præceptiones Rhetoricas prius diligenter percurrito: idemque de poëticis institutionibus, & aliarum facultatum regulis monitum esto.

XI.

Librum legere aggressurus, eius argumentum, & Auctoris mentem, ex iis omnibus quæ in limine præmitti solent, nuncupationem operis (quam Epistolam dedicatoriam vocant) prius inspicere ne omitto: si secus facies; neque scopum commentarij, neque partium eius nexus à te satis intellectum iri, quantum ad profectum necesse est, credito.

XII.

Sicut nihil est lectione suauius, ita nihil esse frequeti scriptione salutarius, in animum tuum induito. Itaque tu subinde, ubi aliquem tractatum perlegeris, aptum & accommodatum tuæ lectioni argumentum, de quo scribas, ac passim collecta in tuam rem conuertas, quærito.

C A P V T . V.

De diligentia, moderatione, & ordine in studiis,

Placita X.

PRæter φύσιν ἡ θέλησι, naturam & voluntatem, duo sunt præcipue, quæ sapientes faciunt, ac bonos (sicut mihi legisse alicubi videor apud Stobæum) διπλέλεια ἡ ἀταξία, diligentia & ordo. de quibus, quandoquidem & ipsa præceptis acui & perfici possunt, breuiter dico.

I.

a 1.1. deinu. **D**iligentiam quam hic suademos nihil est aliud (vt Cicero definit^a) quām animi assidua & vehementis ad aliquam rem applicata magna cum voluntate occupatio; quæ cūm ferè cæteris in rebus bonæ fortunæ mater sit, (veteri Hispanico proverbio quod Aluarus Bazanus superiori sæculo maritimis bellis inclitus continenter in ore habere consueuerat) tum præcipue persuasum esse debet omnibus studio literarum addictis, Bibliothecas omnes nullius momenti esse, nisi attentio animi, cogitatio, vigilancia, assiduitas, labor, hoc est, nisi diligentia, cuius sunt hi quinque effectus, accesserit. Itaque sapienter faciet Philomusus, si ad acuendum ardorem suum, & contentionem frequenter animo replicet, imò etiam sibi ob oculos proponat has similēsve sententias decumano charactere in loco illustri descriptas.

I I.

b 1.3. contr. **S**eneca^b, *Diligentia maximum mediocris ingenij subsidium*. Hoc de Seuero Cassio nobili oratore dixit, de quo licet melius fortuna quam cura meretur, tamen illa felicitas nunquam ei persuasit negligentiam.

D. Ambro

D. Ambrosius^a, Aperit sibi diligentia iannam veritatis. Anacletus Papa^b, Sicut artium in suo quaque opere inuenitur mater instantia, ita nouerca eruditio-
nis est negligentia. Rursus Seneca^c, Leuum metallorum fructus in summo
est; illa opulentissima que in alto latet vena, assidue plenius responsura fodienti.
Tullius^d, Non possum equidem non ingenio primas concedere, sed tamen ipsum
ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat, hac pricipue colenda est nobis,
hac semper adhibenda, hac nihil est quod non assequatur. Scœuola Iuriscon-
sultus^e; Ius ciuile vigilantibus scriptum est, additürque in Basilicis, &c. ex
nisi Basiliis nos ipsius quoque, sed non iis qui altè dormiunt.

III.

Si ad diligentiae commendationem, & studium sapientium effata
defuerint, satis supérque erit illud quod tibi affero viri omnium iudi-
cio doctissimi: nullus est inter veteres, aut recentiores scriptores, ne
ipse quidem D. Augustinus, aut Tostatus Episcopus Abulensis, qui plu-
ra scripsit, quam P. Franciscus Suarez è nostra Societate, vt non
tam composuisse libros, quam diuinam quandam Bibliothecam è cere-
bro suo promptissime dicendus sit; mirantur omnes quomodo potuerit
vigintiquatuor illos ingentes tomos scripsisse, qui tam multa legerit;
quomodo tam multa legisse, qui tam multa scripsit; quomodo tam
multa scripsisse, & elegisse qui quadraginta ipsos annos theologicas dif-
ficultates Romæ, & in plerisque Hispaniæ Academiis publicè explicaverit. Is tamen quod est ingenio ad literas capessendas tardiore, pri-
mùm admodum ægrè in nostrum Ordinem admissus est: admissus, & in
studia incumbere iussus, cùm nihil aut perparum proficeret, pertæsus
ipse sui, tantum non impetravit à suis Præsidibus, vt à schola remoue-
retur, ne tempus perderet. Nihilominus iussus pergere diligentia suâ
hoc euicit, vt in talem vitum euaderet, & iam cum heroibus & princi-
pibus literarum familiam ducar. Interrogatus aliquando num singula-
ri quodam munere affusa ipsi diuinitus esset illa scientia, respondit: Ego
quidem id sapientia quantulacumque est Deo bonorum omnium fonti acceptam
primum refero; studio deinde meo, & sudori quo vel infœcunda ingenia si irri-
gentur, aliquem tandem fructum ferant, necesse est. O dignum tanto viro
acroama.

IV.

Meminerit tamen Philomusus diligentiam quam suadimus pluri-
mū differre, à quadam animi perturbatione & morbo, quem M. Tullius^f agititudinem cum cogitatione vocat, & Cardinalis Caietanus^g inquietum
attentionem, nos sollicitudinem vulgo appellamus, quæ quia plerumque
perturbata est, inconsulta, anxia, atque occupata in superuacaneis,
aut intempestiuis, ideo cautè vitanda est, eoque etiam cautiùs, quod
ementita virtutis nomen, & munus incautos & imperitos fallat. In
omni re agenda videndum est quatenus, eti enī cuique rei modus est,
tamen magis offendit nimium quam parum, inquit Cicero: si Geroni^h cre-
dimus, atque quotidiane experientia; nimia ista diligentia rationem
suffocat: atque euenit etiam plerumque, vt hoc anxiè sollicito studio, &
studiosa anxietate deterior oratio fiat; cùm orator nimium inquirens
in se, atque ipse sese obseruans metuensque ne vitiosum colligat, etiam
verum

a procem.
Euanç. Luce.
b c. nihil illo
d. 83.
c ep. 23.
d 1. 2. de or.

e I. pupillus,
que in fraud.
cred. apud
Ciac. tom.
4. col. 1067.

f 4. Tusc.
g 2. 2. q. 67.
ar. 9. apud
Nigron.
tract. asceri-
co de dilig.

h tom. 4.
descr. §. 4. de
virtut. Card.

Cic. t. de or. verum sanguinem perdit: hæc variis locis Tullius, qui & addit Apellem dixisse in hoc quoque peccari à pectoribus, qui non sentiunt quid sit satis; & quoniam de pectoribus facta est à Cicerone mentio in hac causa, Plinium audite libet hæc in hoc ipsum argumentum referentem^a. Aliam gloriam Apelles usurpauit, (inquit) cùm Protogenis opus immensum laboris ac curæ supra modum anxia miraretur, dixit enim omnia sibi cum illo paria esse, aut illi meliora, sed uno se præstare, quod manum ille de tabula nesciret tollere, memorabili precepto nocere; saepe nimiam diligentiam. Igitut b. l. 10. c. 11. moderatio quædam adhibenda est, quod Agellius^b, & Macrobius^c de c. l. 6. Sat. 1. 8. Augusto referunt industria celeritas, & tarditas diligentia. hæc diligens Arist. lib. 4. cunctatio recensetur à præside Lycei inter notas & virtutes viti magnanimi. O rectè ordinatā D. Thomæ Aquinatis, & B. Ludowici Gonzagæ in studiis diligentiam, qui corollarium & accessionem ei tei quæ præcipua, & caput homini Christiano, ac religioso esse debet, nunquam prætulerunt, quibus frequens fuit studia pro oratione intermittere, orationem pro studiis nunquam. Quàm bene id præstiterit alterum nostræ Societatis adeoque totius reip. literatiæ lumen Franciscus Suarez, id argumento est, quod non solùm nunquam defuerit statis matutinæ preicationis horis, licet urgentissimæ occupationes aliò traherent; verum etiam interdum diceret, se si è duabus altera necessitas imponeretur, vel solitam ritu Societatis orandi hortam, vel quæsitam tot annorum labore scientiam amittendi, & quiori animo huius, quàm illius iacturam laturum.

V.

Nunquam probauit motem quorundam hominum qui facere solent quod solempne erat illi Porcio latroni, quem Seneca tantopere laudat; non delectu & modo aguntur, sed impetu & impulsu. Nemo (inquit^d) plus ingenio suo imperauit, nemo plus indulxit: in utraque parte vehementi vitro modus deerat; nec intermittere studio sciebat, nec repetete; cùm se ad scribendum concitauerat, in gebantur noctibus dies, & sine interuallo grauius sibi instabat, nec disinebat, nisi defecerat: rursus cùm se dimiserat in omnes lusus, & in omnes iocos se resolutebat: cùm verò se syluis montibusq; tradiderat, omnes illos agrestes in sylvis ac montibus natos, labotis patientiâ & venandi solertiâ prouocabat, & in tantam sic viuendi perueniebat cupiditatem, vt vix posset in priorem consuetudinem retrahi. At cùm sibi manum iniicerat, & se blandiendo unde abduxerat, teuocabat, tantis viribus incumbebat in studium, vt non tantum nihil perdidisse, sed multū aequisiuisse desidiâ videretur. Nesciebat dispensare vires suas, sed immoderati aduersum se imperij fuit. ideoque studium eius prohiberi debebat, quia regi non poterat: itaque solebat & ipse cùm se assiduâ, & nunquam intermissâ contentione fregerat, sentire animi lassitudinem, quæ non minor est quâm corporis, sed occultior. Non desunt hac ætate qui sic vivant. ipse nouimus quosdam homines sui iuris, qui milius hac in parte sibi temperant, & qui modò nimia ingenio suo imperant, modò genio suo nimis indulgent.

VI.

Quantopere iuuet moderatio certa in studiis, & constans, ac tempeſtiva

stua cessatio iuxta ac occupatio : quantopere item noceat inconsulta & intempestiu*a* lectio , seu scriptio , seu declamatio , aut alia quælibet exercitatio literaria , argumento sunt in utramque partē plurimi quos nouimus: alij studuerunt , & valuerunt optimè , & vixerūt diutissimè , & ea ratione rationem studendi vitæ suæ attemperauerunt , vt quod inconsideratis mors est , studium illis esset velut alexipharmacum contra omnes morbos , & subsidium ad bene beatéque viuendum singulare: oporteret vnumquemque studiosorum nactum fuisse vires Porcij illius , vt posset continuare laborem sine villa exceptione temporis , loci , & modi : verū nec ille diu infractus stetit ; sensit ipse quantum damnum afferat valetudini tantum à se expressisse , quantum concupiseret: nam licet ei esset corpus solidum , & multā exercitatione duratum , ac vox robusta , tamen sordida facta est lucubrationibus , & negligentia , non naturā infuscata , & oculorum aciem confuderat , & colorem mutauerat . Quid verò minus expectare potuit is , qui utcumque res tulterat , ita viuebat ; nec sudorem vniōne discutiebat , nec latus ambulatione reparabat ; qui sāpe cùm per totam lucubraverat noctem , ab ipso cibo statim ad declamandum perueniebat ; & cùm rem iniucissimam corpori faceret , vetari nullo modo poterat , qui post cœnam ferè lucubrabat , nec patiebatur alimenta per somnum quietemque æqualiter digeri ; sed perturbata ac dissipata in caput agebat : seriū ociū incerti luere solent præcipitem istum impetum , quo inconsideratè effunduntur in studia , ac pauculis interdum mensibus nedum annis distillationibus confici , ex pectore , oculis , capite , stomacho laborare , hec̄tica febre ac tabe consumi noxios & infestos humores assidua seſſione collectos pluribus cauteriis velut tot ostiis , & emissariis in cloacas emittere ; vires denique & corpus amittere , atque ita exhaustiri , vt intra breue tempus ne vestigium quidem , aut simulacrum eorum qui paulo ante fuerant in illis videas ; sed effigies quasdam spirantium mortuorum esse credas ; quæ ista (malum) impudentia est non intelligere præcoces fructus solere carie vitiari , leui vento concusso decidere , atque abiectos sub ipsa arbore negligi & putrefactare , qui si maturuissent paulatim , regiae mensæ potuissent inferri .

VII.

Alloquamur Philomusos , eoque ad moderatam diligentiam excitemus Cassiodoti & D. Bernardi verbis . Ille sic ^a , *Moderamini ergo fratres desideria vestra per ordinem quæ sunt legenda discentes , imitantes scilicet eos , qui corporalem habere desiderant possitatem* . Ille sic ad fratres suos de gentes Romæ in Monasterio sancti Anastasi ^b , *Rogo vos fratres atque obsecro . sic agite , & sic state in Domino dilectissimi , solliciti semper circa custodiā ordinis , vt ordo vos custodiat . Ipsa occupationis varietas (inquit D. Basilius ^c) studium renouat , & instaurat attentionem , cùm animus perpetua similitudine & aequalitate rerum torporem quemdam plerunque contrahat ac tedium , eaque re aliud agens ad futile & vagas cogitationes aberret ; profectu sanè ex continuata illa contentione minore , quām putetur . Contra (vt monet D. Laurentius Justinianus) qui cuncta statutis perficiunt temporibus , ideo proficiunt , vitamque suam sine tedium deducunt ; & cùm*

Seneca I.1.
contr. in
pref.

Nigrionus
tract. aſſer.
de ordine.
a Cassiod. in
pref. diu.
inst.
b D.Bern.
ep.321.
c in reg. ful.
disp. resp.

semper anhelo sitiant operandi desiderio , ad interiora procedere, sollicitè præficere satagunt, quæ tenent præ manibus : ex illa intermissione fit , vt semper quis ad studia velut ad lautam mensam animique pabulum admodum salutarem appetentiam afferat : ex studiorum epulis sicut ex corporis refectione semper cum aliquanta esutie surgenduna est, si vegeti & valentes diu viuere desideramus. *Negre ex multa fame nimia satietas, neque ex nimia satietate fames idonea est*, ait Celsus ^a.

a l.1. c.3. &c.

l.2.c.16.

b ep.2.l.3.

c l.diu. lect.
cap.30.

VIII.

Igitur Philomuse, si me audis (expertum autem audies) sic facito. Periclitare quid possint tuæ vires, vitæque tuæ rationem & institutum, si tui intis & arbitrijs es; sic ordina. Adhibe tuas cogitationes in consilium : insuper (quod Plinius iunior ^b facere solebat) utere in tuis studiis iudicio experti & moderati viri, imò etiam nonnihil indulgentis: rum quod videbitur esse tolerabile & diuturnum, illud serua : proinde post cœnam, nisi omnino vrgeat necessitas, nunquam stude ; necessario somno fatigatum caput & stomachi calorem refice ; semel minimum per hebdomadam rusticatum exi , ne obstinatiùs summis caloribus , præsertim post meridianam refectionem, studiis immorare ; literarum laborem metire tuis viribus , non autem præsentis delectationis sensu ; pomeridianis horis breuiculo somno conniue. Plinius secundus (vti suprà dictum est) ita alacer redibat ad studium, ac si diem incoaslet quando insititia illa quiete diem diffiderat. Imitare Cassiodorum ^c, qui Bibliothecam in suo monasterio atque inter cætera necessaria ad studium clepsydram quoque prouiderat. Si senseris te studij delectatione pellectum solere procedere vterius, & diutius producere illum laborem, quam tuæ vires ferant , habeto clepsydram, & cum fluerit tempus illud quod sedatus quietusque satis esse ad præsens studium statueris , ne te sinas impotenter efferti æstu illo literario , laborem intermitte , animum auoca aliquanto temporis interuallo. Si tibi vel caput , vel stomachus doluerit , ne pertinaciùs libris insiste : si quæ alia id genus cognoveris tibi obesse , vel prodeesse , memor esto huius placiti medici ; *ex nocentibus & iuuantibus salutaris scientia*: si hunc studendi modum tenueris , valebis, Deo iuuante , & proficies , eritque tibi tua Bibliotheca non solum ὑγείαν τυχεῖσ , verū etiam τὸ σώματος iatgeō.

IX.

Sua singulorum structuum tempestiuitas est, in qua salutares sunt, & grati ; sua quoque librorum est , quorum legendorum suus etiam est ordo : nam (vt de humanioribus nihil dicam, quandoquidem iam suprà diximus) animaduerti dum darem operam studiis theologicis, non esse legendos sanctos Patres prout sors tulerit , vel affectus aliqua cupiditate animus appetierit ; plurimosque commentarios veterum Patrum esse , quos si legeris , priusquam audiueris in schola quasdam materias, quales sunt de Trinitate ; de Incarnatione, de Gracia , perparum proficias : si vero postea, plurimum ; in iisque infinita illustria & reconditæ doctrinæ animaduersurus sis , quæ aliter te fugissent omnino , nec ea unquam excerptilles ; accidit non semel vt necesse fuerit eadem repe-

tere,

tere, atque ab initio relegere ei, qui sine hoc delectu ac iudicio se ad legendum contulerat. Opportunè hoc me monuit P. Theophilus Raynaudus, meus in Theologia Magister, homo infinitæ atque ordinatissimæ lectionis. Porrè velle hanc lectionis seriem & ordinem in qualibet facultate præscribere infinitum sit. Mytagogis, & moderatoribus studiorum in singulis scientiis hoc munus esto.

X.

Palnare est monitum istud, quod subiungo, *Nullibi est qui ubique est.*
οὐδὲ πλέον δύναται, ἐδέρεσθαι ταπεινότεροι, δους in sequens leporis nevirum
capit. hoc est, qui simul pluribus scientiis condiscendis animum inten-
 dit, vix ullam attingit, nedum perfectè consequitur. Si enim magna in-
 genia vix magis quam in uno eminuerint opere, quemadmodum
 Stoicus animaduertit & probat; quid futurum putas iis qui pluribus
 doctrinis & facultatibus simul student, quarum singulæ tam altæ,
 tam incomprehensæ sunt, ut qui unam dunitaxat exhauriat, haec tenus
 inuenitus sit nemo; cum earum singulæ ingeniosissimos quosque ex-
 hauserint. Distributionem verò sui temporis (eam Franciscus Suarez
Materem spiritus appellare consueverat) quam quisque sibi pro ratione
 officij sui, & negotiorum fecerit constanter retinere; res est quæ præ-
 ter alias utilitates hoc etiam habet commodi, ne aliae occupationes
 aliis obstrepant, aut alieno se tempore immiscent. *Scire quod facias &*
ordinem necire faciendi, non est perfectæ cogitationis. Offendunt plerumque
 prepostera. D. Ambr. serm. 3. in 45. 118.

Sen. 1. 3. cōtr.
in p̄f.Auctor eius
vitæ in parte
1. operis de
gratia.

C A P V T VI.

De munere publici Professoris.

Monita X.

Vetus est controversia, præstetne viua vox scriptio-
 ni, an scriptio-
 viua voci. de quo argimento aliquando audiui præclarè dispu-
 tantem Patrem Petrum Chiffletum nostræ Societatis prolusione Aca-
 demica in solemniis auspiciis curriculi philosophici. Cuius disseita-
 tionis conseptaria summa hæc ferè fuit: rudes iuvari quidem viua vo-
 ce in disciplinaturi initiis, ac propterea sensum audiendi sapienter à
 Philosopho appellari *sensum discipline*. Item incredibile est quantopere
 non solùm Auditoris affectus inardescant, verùm etiam quam facile res
 reconditas & difficiles percipiāt ex voce, vultu, totóque habitu dicen-
 tis: at licet scriptio segnius animos feriat, nihilominus tamen eius vis
 ad plures pertinet, solidiorēmque ac limatiōrem doctrinam confert,
 meliusque in viros transcribit: de hac vtraque ratione deriuandi in pu-
 blicam utilitatem ea quæ hausimus ex Bibliothecis, duobus capitibus
 dicam nonnihil; ac priūm de publici Professoris officio.

I.

In primis publici Professores munus suum magnificant, si pro digni-
 tate, & cum fructu illud implere desiderant: eius antem plurimum æsti-
 mandi,

mandi hæc causa esse potest non leuis, quod Patres animorum sint eorum, quos instituunt & docent; qui vicissim Doctorum suorum filii sunt, & vocantur *ώντες μαρτίγας τές κατηχουτας φαύλη*, vnde ὁ μὲν οὐ πατέρων φαύλης. Iam patres eos appellatnus qui nos catechesi instituunt, & filius est qui eruditur, inquit Stromateus ^a: idque verum est, siue quod præceptores docendo patrum vices obeant, quorum munus est liberos suos erudire, sicut matrem eosdem nutrire, ut notat Aristoteles ^b: siue quod Magistri ingenerent in suorum discipulorum eas cognitio-nes, quarum beneficio vitam hauriunt reliquorum hominum vitis longè præstantiorem. D. Gregorius Nazianz. ^c non dubitauit appella-re Professores eloquentia *κοινὲς μαρτίγας τῷ λόγῳ*, communes patres bene dicendi; nec Seneca assenerare metuit, eo plura præceptoribus à disci-pulis, quam parentibus à liberis deberi, quod excellentius quiddam est bene viuere, quam vivere. Deinde (inquit) dedit sæpe pater vitam ei, cui se dare nesciebat, in quo & confortem habuit, in quo spectauit legem patriam, præmia patrum, domus & familia perpetuitatem, omnia potius quam cum cui dabat; quod secus est in eo qui institutionem, & sapientiam alteri impertit; vnde maius beneficium confert, magisque patris loco ha-bendus est. Denique ex hoc uno suam astimet præceptor dignitatem quod ab Epicteto animaduersum est ^d. *Νῦν cuiuslibet est (inquit) præceptorē esse, sed diuinitus ad id legi oportet.* Quid enim diuinus inter homines, quam ingeniosis eruendis formandisque operam dare, & illa imbuere iis præcep-tionibus ac succis, quæ Deo hominibusque placeat. Sapienter Seneca^e, *Sapientia magistri ad professionem speciosam alligati sub ingenti titulo laborant.*

I.

d apud Ar-
rian. l.3.c.21.

e de tranq.
c.2.

S.Greg.l.30.
mor.cap.4.

f scdm. 1. in
festo omn.
ss.

Hoc altissimè demittat in animum suum Professor nullâ re ma-gis magistro facilius creari sui muneric fastidium, nihil æquè no-cere discipulis adeoque etiam Præceptoribus, quam imparatum in suggestum concendere, & ea solùm quæ fors tulerit, & quæ præ-sens memoria suppeditauerit, afferre: ipse enim male dicendo dis-set malè dicere, & dum recollectam crambem sæpius discipulis apponet, perdet opinionem eruditii, minùs attentos discipulos habebit, eisque minùs doctos sortietur. Qui si munus suum non perfunctoriè obiret; sed quemadmodum Gallus facere solet parans edere cantum, alas excu-teret, semet ipsum excitaret, & quæ dicturus, aut dictatus est, solicite & studiosè meditaretur; ipse magis proficeret, & cum eo discipuli, ac docendi descendique labor longè leuior, & suauior foret. Si enim Pro-fessor est λογιστὴρ φαύλης, sive munus est (vt loquitur D. Bernardus ^f) præ-parare & cōdire in coquina animi sui fercula quæ distribuat esuriētibus & famelicis discipulis; det operā ne sæpe cibos eosdem ingerat, & reca-lefacta edulia nauseantibus conuiuis apponat. Maxima enim ratio pro-fectus in eo posita est, vt quotidie discipulus eū audiat, quem miretur.

III.

g scdm. de
laudia.

Caveat Professor ne sibi hoc exprobretur à discipulis quod dicebat Philemon apud Stobæum ^g, πολλὰ μὲ διδίκεις ἀφθόνες διαφέννον, ὅπος ἀκέων πολλὰ, μηδὲ ἐν μελῶ, multa me doceſ abunde proprieſ inuidiam, ut audiens quamplurima, ne unum quidem addiscam. Quin potius summæ laudi

laudi sibi esse ducat, si verè cum Salomone dicere possit; Sapiētiam sine fictione accepi, & sine inuidia eam communico: fluere tamen debet, non effluere & obruere. Permittat se (inquit Fabius) ad mensuram dissentis, vt velocissimus quisque si forte iter cum parvulo faciat, vt manum & gradum suum minuat, nec procedat ultra quam comes posse. hoc facere non est inuidia & malevolentia, sed prudentia atque officio.

I V.

Quod spectat ad necessariam tolerantiam, æquitatem animi, & sustentationem in promouendis suis discipulis, metinerit nullum animal morosius esse, nullum maiore arte tractandum, quam hominem; nulli magis parcendum: morbis medemur, non irascimur, atqui & morbus animi mollem medicinam desiderat, ipsūque medentem minimè infestum agro. Mali medici est desperare ne curet. Idem in his facere debet Professor quorum animus ignorantia, vel hebetudine affectus est; non citò spem proiiciat, nec mortifera signa pronuntiet: luctetur cum segnitie: tarditatem quantum potest patienter ferat; aliis morbi suum exprobret, quosdam molli curatione decipiatis, citius meliusque curaturus mediis fallentibus: agat curam non tantum salutis, sed etiam honestæ cicatricis. Nulli magistro gloria est ex duriore animadvectione, si seruis mancipiis non quantum impunè pati possunt imponebundū est, sed quantum permittrit æqui bonique natura, quanto iustius ingenuis ac plerunque patriciis, quorum tibi non tradita seruitus, sed tutela: hæc ferè Seneca; quorum documentorum præceptorem Christianum pigere non decet.

V.

Reim magnam fecerit Professor si animo ita afficiatur, vt non universorum duntaxat tanquam professor publicus, sed singulorum curam gerat vt amicus: cùm enim discipuli animaduertunt se non è grege haberi, sed dignos peculiari cura, atque in se dirigi animum docentis; vires ipsi vicissim & animum contendent vt beneficium benè collocetur, laborique ac voluntati docentis discipulorum, alacritas & diligentia respondeat: quapropter malè sibi & auditoribus suis consulunt Professores, qui non patiuntur se adiri ad familiaria colloquia; & tanquam sint è machina, aut in machina dij, vix se sinunt conspici extra suggestionem, quasi familiaritas contemptum pariat: errant illi & vehementer quidem, ac nescio utrum professio publica, vel editi in lucem libri tantum venerationis & famæ Iusto Lipsio pepererint, quantum consuetudo familiaris cum omnibus se conuenientibus promiscue & humanissimè: tunc enim se ipso maior erat, cùm descenderat & eloquebatur ex æquo quacumque de re voluisse, & quod præcipuum est, multo magis proderat suis discipulis, cùm & eos cognosceret melius, & instrueret opportuniū. Oraculum est ex Stoæ cortina; Singuli propria exigunt; schola pauciores magnos viros fecit, quam contubernium.

VI.

Professorem in diem vivere, & hodiernæ solùm prælectioni intentum esse, malum est: hac insuper incuria gloriari, pessimum. Quid enim esse potest ordinatum, quid opportunum & tempestiuum in ea domo,

vbi nihil in futurum tempus seponitur, nihil conditur? Quām insipida, quām incōcta esse necesse est illa doctrinæ fercula, quæ non diuturna & solers diligentia quæsiuerit, atque apparauerit, sed quæ præcipitata industria fortè repererit? In talium hominum scriptis quanta solet esse in summa prolixitate inanitas? quām confusus ordo? quām frequens eiusdem cantilenæ repetitio; dum interpellante docendi horā necessariò prehendendum est id quod se tunc obtulerit: qui si prospexit̄ è longinquò seriem materiarum quas tractaturi sunt, multo concinnius, & breuius, & clarius, & succiosius, & ordinatus tota disputatio procederet.

VII.

Quemadmodum æquum est, ut ab illis plus laboris exigat Professor, in quibus certior spes est; ita pugnare debet, ut ipsi quoque intelligent eos nobilius tractari qui amantur fortiter, & quibus sudor excutitur; sicut diuinum numen generosos spiritus durè tentat. Magistri tamen cautio erit non plenam, multò verò minus viribus maiorem operam exigere; alioqui difficultate laboris deterriti animum abiciunt: longè conducibilis est, ut ipsi aliquod corollarium voluntariae operæ adiiciant, putentque se in ea opinione esse apud suorum studiorum moderatorem, ut existimet eos potius indigere fræno quām calcaribus. Verumtamen nunquam se adeò securum ostendet de discipulorum suorum diligentia, quin ipsis continuò excubet: animaduertimus enim acerius quosque, ac studiosissimos facile conniuere, quando eum quem reuerentur connuentem sentiunt.

VIII.

Morosi Professores quibus vix ullus discipulorum labor sapit; blandi, quibus nihil displicet, utrū exitialiores sint, haud facilè statuas: hi filios suos blandè constringendo necant; illi à se abigendo in desperationem agunt. Media via tenenda est, & sincerus candor summæ prudentiæ attemptandus, adeò ut quidquid monitus fuerit Candidatas, gratias agat, proficiat posteaque beneficium atque admonitionem agnoscat; intelligat (inquam) ræwua haud fuisse òm̄sor. Sentiat (inquit D. Ambrosius^a) se amoris pignore admoneri, & charitatis officio sua sibi errata detegi. *Candidus & prudens censor* (ait Ludouicus Viues^b) vehementer in studiis utilis est; si (ut monet Tacitus) animi iudicium citra dampnum affectus profertur. Debet cum D. Augustino omnes viri cordati malle obiurgatione misericordi sanari, quām blanda adulazione, tanquam si caput ungatur, occidi. Sed nec officio tantum censoris fungi debet Professor, verum etiam benevoli laudatoris, si quid laudabile in suo discipulo natus fuerit: vix autem est, ut non semper aliquid eiusmodi reperiat.

IX.

Semper putaui esse pusilli hominis, & propriæ tenuitatis sibi valde consciij solitudinem in schola amare, fugere auditorum celebritatem, præcipue verò honoriorum: perfectissima enim sapientia (qualis fuit Salomonica) aduocat qui veniant ad se, & discant; hoc iam pridem obseruanit, & monuit Fabius Quintilianus his verbis^c, *Optimus quisque Preceptor frequentia gaudet, ac maiore se theatro dignum putat: at ferè minores*

a in illud,
Iuda osculo
filium homi-
nis tradit.
b lib. 5. de
trad. discipl.

c l. i. inst. 3.

ex conscientia sua infirmitatis harere singulis & officio fungi quodammodo Pa-
dagogorum non indignantur. hac laude floruisse Socratem Pausanias^a re-
fert, qui licet annos nonaginta nouem natus, nunquam tamen discipu-
los habere desit. Multitudinem discipulorum honestis modis sibi ad-
iungere, nimirum eruditio, ingenij, & disciplina præstantia, quod de
Polomone, Herode Attico, Heraclide Lycio aliisque Philostratus re-
fert^b; pulchrum est, verum astu, effræni licentia, obrectatione alienæ
laudis, indecorum, illiberale, sordidum. Si Professor sibi dolo malo auer-
ti discipulos ab æmulis sentiat; satagat ut verè cum Zenone dicere pos-
sit de Theophrasto, Οὐκέτι τὸν μὲν ξεφός μείζων ἐπός τοῦ συμφωνότερος, Chorus
eius maior est, meus melius concinit. quis non amet Cosmam illum natione
Italum, professione & moribus religiosum, Mathematicæ, Musicæ, Poë-
ticæ, Philosophicæ, aliisque artibus homine ingenio dignis insignem,
qui captus & abductus in Syriam à Saracenis, calamitatem suam hac
vnâ re præcipue deflebat, quod in illa barbarie neminem reperiret, qui
tam exquisitas ingenij diuitias appeteret, oblatasve reciperet. Non irri-
ta fuerunt eius vota: redemptus enim à locuplete viro, traditus est
Ioanni qui cognominatus est *Damascenus* præceptor; quem adolescen-
tem indolis protus eximia misericordia in literis & virtute perpoluit. Si
eadem mente & consilio, quo iste Cosmas, viri docti discipulos optant,
& ambiunt, præclarè est: prouideat illis numen quamplurimos.

X.

Postremum quod moneo est, neu velint Professores esse similes vſu-
rariis qui libentius dant quod non debent, quam reddant quod de-
bent; peruersus est ille ordo, cum quis neglecto eo munere & officio
quo fungitur publici Professoris & Magistri, ad alia studia quibus de-
lestat ut, curam atque animum transferr, quod summae fraudi solet esse
discipulis. Ad præposteros istos Doctores spectat aureum dictum Ma-
gni Gregorij^c, Ille bene agit quæ pia sunt, qui scit prius seruare quæ insta, vt
collatus in proximos riues misericordia de iustitia fonte ducatur. Nam, ut sci-
tè & verè Quintilianus loquens de patronis, qui minus bene meditati
ad dicendas causas se conferunt, minus bene dicere quam possis, pruaricari
est, & de alieno benignè aliis facere non virtus est, sed peccatum.

a in Att.

b de vita So-
phist. l. 1.Plut. de pro-
fect. viii.In vita S.
Ioannis Da-
masceni.Vmbert. c.
43. in reg.
S. Aug.c 1.10. mor.
c. 14. al. 19.

C A P V T VII.

De librorum scriptione.

Monita X.

I.

MAgis est in potestate nostra scribenda facere, quam scribere le-
genda; hoc enim ingenij est, & paucorum hominum; illud volun-
tatis ac singulorum, si modò diuinæ gratiae obsecundare voluerint.
Ideo nulli suscipiendum est scribendi negotium, nisi ei qui possit esse
præceptor generis humani in ea facultate quam tractat; cuius rei iudicium
penes

Plin. ep. 16.

Sen. ep. 64.

penes insigniter peritos esto. Nec id satis necesse est insuper scribendi auctores atque impulsores habeas præsides tuos , vel sanctos & fidos monitores, vel inhabitantem in te diuinum Spiritum; qui *venam ingenij animet desiderio* , & *stylum accensa charitatis deuotione erigat* , dicaturque tibi ad aurem cordis: *Ne abscondas sapientiam tuam in decoro suo.*

Petr. Blesens.
de instit.
Episc.
Eccl. 4.

a ep. 7.

Quam stultum est neglectis & pessundatis propriis rationibus totum in alienam utilitatem incumbere , & in morem candelæ dum aliis luces, decrescere, & consumi. Tu proinde conare esse ex illorum Auctōrum numero, qui (vt ait D. Augustinus^a) non solum aliis proficiunt scribendo , sed & ipsi proficiendo scribunt. Hoc autem consequeris , si quidquid scripseris, illud inseribas Deo & Beata æternitati ; minimè autem temporis & inani gloriae. *Non area tantum, & vinarij lacus* , verum etiam verborum primitias oportet verbo persoluere, multoque magis verborum quam actionum, dixit D. Chrysostomus sermone cùm esset designandus Presbyter; qui & addit; in illis opusculis per ingenios nostri oblationem Deo sacrificauimus. Si secus facies, et si habueris omnem doctrinam , omnem Prophetiam, omnem sapientiam , charitatem autem, & diuinæ gloriae studium non habueris , similis eris magnis illis scriptoribus , de quibus dixit D. Hieronymus, *Laudantur ubi non sunt, & cruciantur ubi sunt.*

III.

Libros scripturus seiat prius quid valeant humeri , quid ferre recusat; qui præditus est acri iudicio , atque ingenio ad inueniendum alacri, is propriis immoretur cogitationibus , & sensa animi sui consignet literarum monumentis : qui verò diligentiâ solum valet , atque abundant otio, valetudine, libris ; ea sibi assumat in quibus istorum opus sit, non autem multi ingenij: Anthologia, Collectanea, Polyanthea, observationes, Auctorum emendationes, enarrationes, nudos annales, & alia id genus faciat ; conuertat libros ex una lingua in aliam : in ipsis licet plus sit eruditionis & laboris, quam ingenij, & iudicij; tamen fructus, & commodum saepe non est minus.

IV.

Character scribendi , seu styli genus tale sit , vt materiæ conueniat: itaque meminerit scriptor seu priorum disciplinarum , atque ad utilitatem pertinentium animo scribendum esse , non auribus , iuxta monitum Stoici, & verum esse quod scribit Stromateus, *Eos qui harent dictiōnibus. & in eis sunt occupati, res ipsa fugiunt.* item alio loco : nominum & verborum facilitas, & non nimis accurata examinatio, ut plurimum non est sordida, & illiberalis , ἀλλὰ μᾶλλον τῷ τέρτῳ εὐνέλτηρος ἐστιν ἢ ἐπὶ αὐγαχεῖον , sed eius potius contrarium; est autem etiam nonnunquam necessaria; hæc quam breuissimè fieri potest Scriptura enunciauit, dicens, Non multum verferis in verbis. ἡ μὲν γὰρ οὐδὲν οὐδὲν δῆμος ὁμοίωτος, τῷ δὲ φράγματα, σάρκες τοῦτον καὶ νεῦρα. Dictio est vestis in corpore , res autem sunt carnes & nerui : in piis & asceticis commentariis , studiosè compita oratio, & quod dixit Ennodius ^b, ad unguem fabricata multum de affectu deterit : nam sine phaleris est quod dicitur affectio. prout verò scriptor affectus erit, erit fere & lector. In Ecclesia Dei fucatus nō queritur sermo, sed veritas

Clem. Alex.
2. Strom. pag.
294.

b dict. 3.

S. Zeno ser-
mone de iu-
nitate.

veritas pura; & præclarè apud Gellium Musonius^b, qui modulatu vocum a l. g. c. s.
& lenocinjs verborum excitant inanem applausum auditorum, scito illuc non
Philosophum loqui, sed iibicinem canere. Nihilominus apparatus medio-
cris, & pro scenæ ac personæ modo elegans ac sincetus caloris nitor
nemini sano vñquam displicuit. De Attico & Asiano dicendi genere
hoc statuendum: illud, vt pote pressum & integrum, virorum esse; istud
effluens, inflatum, ac inane, adolescentulorum iuueniliter exultantium
proprium. λαλωνίζειν verò, hoc est, paucis & abruptis verbis sententias
sæpius circumscribere, obscurioribus adagiis orationem infercire, ac
solummodo doctis lectoribus scribere, planè virtiosum est; Επασάδων
ως δέονται γεφέλαι, εἰ μόνη τῷ Δάφνῳ ἀστάσαι τὸ ὑπό. Valeant nubes
per Deos si sóli Daphnoni emittunt aquas. Ille stylus est optimus, qui om-
nibus, & vbique, & sine satietate placet.

V.

In librorum inscriptionibus duo ferè peccati animaduerto, quæ hoc
& sequenti monito attingam: alterum quod tam speciosi atque illu-
stres tituli querantur: tales sunt κέρας ἀκαλδίας, πυλαντα, ἐγχειρίδιον,
λεύκων, πινακίδιον, & alij id genus, quos Seneca oculifera appellat, vt
cùm vestibulum libri inspexeris, credas esse regiam domum instru-
ctam regia gaza & apparatu, quod intrandum tibi putes, etiam cum
periculo deserendi vadimonij: sed cùm intranteris, sperata illa felici-
tas, ὡς ὅρισται γάλα protrsus evanuit: & quemadmodum dixit Plinius,
Dij Deaque quam nihil in medio inuenies; cogatisque dicere quod de in-
uenta hominis larua dixit apud Aësopum simius. Modestæ librorum
inscriptio[n]es cordato & modesto lectori longè magis placent; ac mul-
to satius est vinci expectationem, quam non sustineri. Pingendi fin-
gendique conditores absoluta opera, & illa quæ mirando non sariamur,
peudenti titulo sic inscripsere, Apelles, vel Polycletus faciebat; vsi præ-
terito tempore imperfecto tanquam inchoata semper arte, atque im-
perfecta, & contra iudiciorum varietates supereslet artifici regressus
ad veniam, velut emendaturo quidquid desideretur, si non fuisset in-
terceptus. Quare plenum verecundiæ illud est, quod omnia opera
tanquam nouissima inscripsere, & tanquam singulis fato adepti. Tria,
non amplius (vt opinor) absolute tradunt ut inscripta in tempore per-
fecto, ille fecit; quod apparuit summam artis securitatem auctori pla-
cuisse, & ob id in magna inuidia fuere omnia ea. Consultiū se fecisse
ait Plinius, quod contemptis festiuis, (vt loquitur) titulis opus suum
historiam naturalem modestè inscripserit.

VI.

Alterum in quo p[er]multi displicant in librorum inscriptionibus,
est, quod non meminerint, aut nunquam benè sciuerint, Titulum debe-
re esse veluti Titana, & solem libri, rotiisque operis breue quoddam
compendium; ac tanquam specimen ad tabernaria pulpita pensile, ea-
rum rerum argumentum, quæ in penitiore apotheca repositæ sunt; ac
proinde inscribere librum voce, vel sententia tam obscura, vt lector
hæreat, nec nisi consultis interpretibus eam intelligat, est offundere
tenebras, non lucem affundere. Magnum vitium est in ædibus, atrij ob-

Theophyla-
ctus Sophi-
sta in epist.
pag. 408.

Plin. in pref.
hist.nat.

Strabo l. 14.

scuritas , ac nemini ingredienti non molesta. Alij perspicuos quidem titulos præfigunt suis libris , verū qui omni prōmisicuè argumento conueniant : atque vt meritò virtiosa censeri solent illa exordia orationum , quæ non eruuntur ex cause visceribus , sed aliunde veniunt , & omni orationi conueniunt : ita displicant illi tituli , quos cùm perlegeris , nondum dispicias quódnam argumentum libri sit , quæ materies , huiusmodi inscriptiones illæ ferè sunt quæ petuntur à tempore , vel loco in quo libri componuntur . exempli gratiā , si quis edens in lucem librum de militia , illum sic inscribat , *Flores verni* ; vel , *hyberna vigilia* , vel *lucubrations Salmantenses* ; vel *tempora subcesina* , vel *rufisticationes astina* ; vel *commoratio Romana* , & aliis similibus titulis : qui eur potius conueniant commentario de militia , quām de re nautica , de Architectura , de venatione , de re forensi , de re vestiaria , de philosophia , de re medica , & sexcentis aliis , non video . Placent simplices , perspicui , atque ita proprij argumentorum quæ tractantur , vt statim ex eo quod est in limine & fronte , iudices quid sit in recessu : quod fecere plerique veterum auctorum , qui si scripsere de re medica , vt Celsus ; de Agricultura , vt Columela ; de re bellica , vt Vegetius ; de animalibus , de moribus , de Metaphysica , vt Aristoteles ; de beneficiis , vt Seneca ; de institutione oratoria , vt Fabius ; nullum alium titulum præposuerunt , quām qui prima specie & obtutu , libri argumentum & Auctoris consilium lectori statim indicaret sine ambagibus ; sicuti Tragœdi & Poëtae facete solent in Tragediarum & poëmatum inscriptionibus , *Hercules furans* , *O Etæni* , *Aeneis* , *Thebaïs* , *Ilias* , *Odyssæa* , *Metamorphosis* , &c. Nunquid ridiculum sit , si Bibliopola , cui est in ædium penetralibus luculenta apothecalibria , proponeret in abaco tabernæ suæ hunc titulum , *merces Lugdunenses* , eo quod Lugduni multi libri edantur in lucem : quasi verò nullæ aliæ merces Lugduni fiant , præter libros , aut nullibi edantur libri quām Lugduni . Idem facis quisquis tuum de militia librum inscris , *hiberna vigilia* , vel *Romana commoratio* . nam perinde est , ac si hibernis noctibus , vel Romæ scribi tantum de militia posset ; vel aliis anni temporibus , ac aliis in vrbibus nullus edi commentarius posset , nisi de militia .

VII.

Magnus thesaurus , magnūmque adiumentum ad usum libri bene digestus & ordinatè compositus Index earum rerum , quæ toto volume continentur ; præsertim si pauculis numeris constet . Nihil verò molestius illis Indicibus , qui quaternis quinīsve notis tardissimè deducunt , quod Lector festinat . Quis enim hoc ferat , parte 1. disp. 4. quaest. 7. art. 10. corol. 5. cogitanti de quarto numero excidet secundus , & decies voluere ac reuoluere easdem paginas necesse erit ; cùm duobus numeris res tota commodissimè fieri queat ; vt fecit in suis Annalibus Baroniis , atque in suis operibus Theophilus Raynaudus , cuius iudicium in partienda ordinandaque materia quam tractat certare ex æquo videtur cum yberima eruditione , quā inuenta propria vestit , & pulcherrimè ornat . Nunquam mihi placuerunt illæ notæ in Indicibus quæ lectorem amendant ad paginam libri , & ad literas contextui additas ad

marginem ; quia si alio charactere, aut forma liber iteratò edatur , necesse est Indicem fidei de nouo secundæ editioni accommodatum ; & si in tuis obseruationibus tales notas securus fueris , experiere in codicis obseruatione magnum incommodum. Porro sicut capitum prolixitas fastidium affert , & àlegendo auocat ; ita breuitas voluptatem creat , & legendi desiderium. Pulchre dixit in hunc sensum nescio quis , frequentiam capitum haud aliter lectorem reficeret , quām multitudinem diuersiorum breuibus interuallis in itinere occurrentium viatorem.

VIII.

Magnus liber magnum malum , dixit Callimachus ; quod de illis Auctōribus dictum esto , qui verè cum Sidonio dicere non possunt ^a , Cu-
re nobis fuit causam potius implere , quām paginam ; sed id solū pugnare
videntur & eniti , vt volumen turgescat & infletur : ac propterea ca-
prant aberrationes ab argumento & diuerricula , parerga afferunt , cun-
ctis nota replicant , quod est opera redundantis , ait Symmachus ; aut le-
ctorum peritiae dissidentis , vel eorumdem otio abutentis. Tu licet au-
rea & gemmea dixeris , si ramen ea præter rem intruseris , minimè place-
bunt , n̄ vtrū πόνον τεσσάρων , adige equum ad metam , cur viatum flexio-
nes sequeris ? quid moras necis ? Cur tam grandes tomos molitis ?
τὸ πέρι τὸ ἀλλὰ τὸ τὸ μέτρα . Non quod magnum est , bene est ; sed quod be-
ne est , magnum est. Noi est ramen quod quis metuat se esse prolixum , si
prolixitas iuuat , iuxta illud B. Petri Damiani ^b : dixerit me quispiam
verbis liberius euagatum ; sed mihi tantum est proximorum meorum salus , vt
non otiosum credam multorum lignorum pyram accendere , qua basiliscum li-
cet exiguum incolumi populo necesse sit interire ; nec multa aqua inaniter
funditur , si scintilla ignis , qua urbs cremandaforet , extinguitur.

^a 1.4. ep. 3.

D. Gregor.
Naz.
Demosth.

^b Opusc. 8.
cap. 12.

IX.

Quemadmodum meritò reprehēndendi sunt qui quod nocte som-
niatunt , illud continuò edunt in lucem , metentes suā scribendi pruri-
gine & scabie , vel suā ipsorum opinione , quā vanissimè inflantur , ope-
ris bonitatem & approbationem : ita displicent scriptores non pauci ,
similes Callimachi pictoris , qui semper exitit calumniator sui , nec finem
habuit diligentia , ob id Cacozitecos appellatus memorabilis exemplo adbi-
bendi cure modum. Plerique viri docti cedere nesciunt amicorum iustis
postulationibus , imò etiam expostulationibus ; suōsque partus conti-
nuò lambunt , sua opera ad censorium vnguentū perpetuò castigant , eli-
mant , expumicant : atque ita plerumque fit , vt in illa cunctatione mor-
tiantur , & suo labore posteritatem fraudent. Verum quidem est que
cito placent , non diu placere , & quod Plato apud Stobæum in Ethica
Ecloga dixit , plerosque Scriptorum Adonidis horis esse similes , qui subito vnā
die nati celerrimè pereunt. Tamen cunctatores isti qui se huiusmodi di-
dis tueruntur , deberent credere amicis , nec ita obfirmato animo propriū
iudicium sequi. Renocent in memoriā illud Luciani ^c , in rebus hu-
manis nihil tam faustè ac feliciter agitur , quod non error aliquis interpolet .
Leonardus Lessius intolerantiū fetebat aliud genus doctorum homi-
num , qui plura complectuntur quām possint commodè stringere ; adeò

Plin. I. 38.
c. 8.
Vitruv. I. 4.
c. 1.

c de non te-
mere credē-
do calum.

vasta argumenta aggreduntur, meditantur tam multos & grandes tomos; imò etiam cùm sàpe sint ætate iam deuexa, vt arbitris promissois ipsis à diuino numine nestoreos dies & ineluctabilem valetudinem, ac memorie bonitatem vsque ad extremum spiritum, omniaque subsidia necessaria ad id quod animo moluntur. Vis dicam quid illis hominibus contingere soleat? desinunt vivere cùm incipiunt scribere; vix insanæ illius molis, quam aggreduntur substruere fundamenta iecerunt, cùm iubentur de illius consiliis, adeoque de vita ipsa decidere; prudenter facturi si mortem aspexissent velut imminentem & proximam, non verò tanquam procul distantem. *In hoc plerique fallimur, quòd mortem praespicimus, cum potius prospicere vitam deberemus.*

Sen. ep. 1. &
66.

a 1.1. ep. 20.

X.
Ille demum dignus est qui scribat, qui prædictus non vulgari doctrina & ingenio, ac supta spem metumque, aut alium perturbati animi affectum positus, vni veritati operatur, vni diuinæ gloria intentus est. Quidquid eius monumentis obuenerit, bene est, abundè est. multis scriptoribus nihil tam profuit, quàm manus carnificis & hostilis rugus; nec superessent nisi periissent; rediuiui post busta sua & cineres gloriosius triumphant de inuidia, de scelere, de mendacio, quàm si primo sui in lucem ingressu cum plausu excepti fuissent in omnium ore, sinu, manibus, & oculis. Si Dei gloria, Ecclesiaz defensio, animatum salus agitur; aude, scribe. Et quod Petrus Venerabilis a Gilberto scripsit, dictum tibi puta: Seratur in chartula (ait idem Petrus Venerabilis Gilbertum scribendos ad libros exhortans) verbi Dei seminarium, quot maturis segetibus, hoc est, libris perfectis multiplicatis frugibus esurientes lectores repleat, & sic panis cœlestis lethalem anima famem repellat: sic planè sic verbi diuini poteris sieri taciturnus Prædicator, & lingua silentie in multorum populorum auribus manus tua clamoris vocibus personabit: clausus tenebris in spelao tuo, & in codicibus tuis terras ac maria peragrabis, in publicis Ecclesia conuentibus lectoris ore verbum Dei de sublimi loco inclamabis; in remotis claustrorum & domorum angulis illud idem seruis Dei silentibus insuffrabis: professio te eremitam, deuotio faciet Euangelistam; ut quod per te ipsum non poteris, tuis laboribus promerearis. Animet te ad hoc agendum non paruum laboris premium, quod pro omnibus consequeris, quibus hoc laudabili studio subuenire potueris: nam quotquot tuorum voluminum lectione superbiam prostrauerint, luxuriam subegerint, auaritiam contempserint, iram domuerint, à quibuslibet malis vel cauerint, vel poenituerint, vel manipuli sudoribus tuis collecti aternarum frugum tuarum horrea cumulabunt; & dum cum vita hominis opera finiri soleant, & cum deficiente deficere; tu nec morieris, nec à vita deficiens à bono opere cessabis, quando operibus tuis ad vitam mortuos reuocabis; tantoque tempore etiam post mortem tuam apud Deum extendetur lucrum operum tuorum, quanto (vt ita dicam) durare poterit vita librorum tuorum. Imò longè diutius perennabit fructus tuæ scriptioris, quàm tuorum librorū vita, nā qui ad iustitiam erudierint multos, fulgebunt sicut stellæ firmamenti in perpetuas æternitates. Nemo plures erudit, quàm qui libros scribit; Orbem quantus quantus est vniuersum habet pro auditorio; homines verò quotquot sunt, vel futuri sunt, pro discipulis, &c.

Dan. 12.

SECTIO II.

Introductio compendiaria ad eloquentiam.

R R A N T vehementer quotquot in ea sunt hæresi, ut existimant, sitam esse in ingenij duntaxat viribus eloquentiam, & nullis artis præceptionibus eu m indigere, qui felicitatem vberis naturæ sortitus sit: facilè quidem concessero illam orationis profluentiam, quæ nata in ore starim præcipiti lingua extra dentium septa eiicitur, haud multum indigere institutionibus oratoriis; at verò vtrum eiusmodi loquentia eloquentia sit, argumento sunt frequentes lapsus istorum Andabatarum, dum cæco impetu calatum ventilant, & incertis linguaæ ictibus aëra incassum feriunt, virésque & dicendi contentionem in ventum effundunt. Num opponere solent qui artem respuunt; Delphis positam fuisse auream staruam Leontino Gorgiæ, cuius oratoris ea fuit in dicendo vbertas & copia, ut diceret temporario stylo, qua de re quisque audire vellet, promissumque præstabat genere quodam dicendi expolito, insigni, omni lepore affluent, & quod mirum est, in hac amcenitate neruoso. In promptu est quod respondeam. haud vni rantum naturæ tribuenda est illa ornatè loquendi facilitas; sed referenda magnam partem arti bene dicendi, in qua perdiscenda exercendaque, atque aliis tradenda posuerat multum operæ & laboris. Si quis autem sperat, se, quia temporario stylo & solius naturæ impetu rectè aliquando dixerit, rectè semper & appositè esse dicturum; non secus mihi delirare videtur. ac si quis pictor spumam equi, vel canis anheleantis expressurus spongiam coloribus imbutam impingeret tabulae, speraretque euenturum, vt fortuitò naturam pictura faceret; quia celebrem illum Protogenis canem, & Nealcis equum similis casus pinxit. Fimus oratores, non nascimur. Quid illiberales & contemptissimæ artes suis non carent præceptis quibus suos tirones informant; artium regina eloquentia ab omnibus tetro sculpsis præstanrium ingeniorum studiis celebrata, nullis obseruationibus & præceptis cōtinebitur? Nihilominus, verum vt fatear, non puto eloquentia facultates infinitate minucolorum præceptorum, quæ discentis mente obruunt, contineri: longè expeditior est via per exempla: exercitatio in primis nihil non efficit. Quād multo paruo ingenio, literis nullis, vt bene agant agendo consequuntur, dummodo non desit Magister eloquens, & iudicandi facultate insigniter præditus, qui ad eloquentiam contendentibus candidè & benevolè præeat; alioqui tirones cæcutiunt in propriis virtiis; & quod deterius est, ea sè penumero exosculantur. Qui scripto hanc artem pro dignitate tradiderint, tres sunt inter veteres, præcipui Aristoteles, Cicero, Quintilianus, quorum fontibus alij, qui postea securi sunt, Cyprianus, Soarius, Nicolaus Caussinus, Ludouicus Cresolius, Carbo alijque suos hortulos feliciter irrigarunt, & ipsi quoque digni

qui adeatur. Ego tum ex veterum, tum ex recentiorum Scriptorum observationibus, tum etiam ex propriis digesti hunc abacum oratorium, in quo est hoc saltem commodi, quod vno aspectui Pronunciata quedam paucis verbis breuiter comprehensa exhibeat, quæ vniuersas partes ac singulas Rhetoricæ partes percurrenti palmaria visa sunt, & citra prolixitatis fastidium eloquentiæ Candidatis opportuna. Licet autem (si ordinem studiorum spectas) hæc oratoria tabella videri possit præcedere debuisse alteram quam nuper edidimus comparanda sibi & tradenda aliis amœniori eruditioni accommodatam; tamen munus professionis meæ in Regiis studiis Madritensisibus exigebat, vt ab illa primùm ordiret: si ambæ placebunt & prodernent, fidentius emittam in publicum eadem breuitate & formâ plures eiusdem rationis & modi, de omni genere poëeos, de historia, de tota arte gentilitiorum insignium; de symbolis scutariis omnium Regnorum, præcipuarum prouinciarum, ac familiarum principum tortius orbis, & eorum interpretatione, origine & causis; de perfecto Concionatore Euangelico, & similibus argumentis. Quod consilium ut in rem conferam, velim prius, idonei lectores, harum duarum approbatione auctores sint, mihiq; annuant, dicantque illud Stoici: Perge, ad magnas dinitias compendiariā ducis.

C A P V T I.

Generalia documenta orationem scripturis.

I.

IN primis eligendum Oratori argumentum cum quo non colludetur; sed quod animum alliciat, & scribentem iuuet. Nam ex faxeto, quantumlibet excolatur, semper

Arida ieunis seges interlucet aristis;

difficile est in paruis rebus magnum esse: non est magnus pumilio, licet in monte steterit; Colossus magnitudinem suam seruabit etiam in puto. Regina eloquentia in tricis vendendis, & scrutis poliendis ne occupator: Bullatæ illæ nugæ poëtarum sunt, non oratorum.

I I.

Dicturo siue in sacris, siue in Academicis, siue in forensibus pulpitis argumentum, siue quæstio ita cognoscenda est, vt nullum ei connexum adiunctum, nulla (vt sic loquar) circumstantia non penitus perspecta sit. Qui enim leuiter summa duntaxat causæ delibat fastigia, necesse est multa prætereat, eaque perillustria, ac sœpe momenti maximi. Ideo ne grauetur patronus litigatorem audire, agitare, excutere; & minus obesse putet audire superuacanea, quam ignorare necessaria.

I I I.

Vt macrum & exile argumentum, sic indefinitum & vastius; quam quod oratione comprehendi possit, meritò à discendi magistris reprobat: si quis vniuersim de Dei Opt. Max. laudibus dicere instituerit, nunquid in incomprehenso illo laudum Oceano illico experitetur tritum illud,

— inopem me copia fecit?

Eloquen

V.

Eloquentiæ Candidatus priusquam stylum sumat, excutiet quidem animum suum, & introspicet in suam mentem, & ea quæ occurrerint in chartam referet: eum tamen nequaquam pigere debebit adire locos Rhetoricos, & velut ostiatim singulos pulsare: nec proinde tarditatem in scribendo metuat; vsus enim celeritatem parier, sicut in iis qui discunt fidibus multorum artificum etiam aliò spectantium, manus tamen ipsa consuetudine ad opus mouentur. *Quint.*

V.

Magnæ artis est scire opportunè manum tollere de tabula; longè autem maximè ita studere breuitati orationis, ut metuat *Auditor ne definias.* Senec. quemadmodum valde inconsultum est sua prolixitate efficere, ut indignabunda concio vetus illud immurmuret; *Adige equum ad metam.* S. Greg. Naz. At mellea sunt quæ dico, inquies. A ingratis, penes te tamen fides esto: verùm metue ne satiatus tuo melle Auditor illud euomat.

VI.

Captare plausum & opinionem diserti, acuti, elegantis, puerorum est in Academicis vmbraculis declamitantium: in forensibus subselliis futileis eiusmodi acclamations aucupari, præuaricatio est: in sacris pulpitibus, merum æris tinnientis crepitaculum, merum verbi Dei adulterium. Persuadere & mouere, loquentis sapientiæ est. Ego, si ad id necesse putem incongruè & barbarè loqui, omnino id facere non dubitem; talisque neglectus artis, summa ars forter.

VII.

Sicut benignum est, & plenum ingenui pudoris fateti per quem profeceris, præsertim cum fors fiat ex usura; ita infelicitis & obnoxij ingenij est, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere. In epidicticis tamen orationibus stylum interrumpi frequenti *Auctorum citatione* non placet, nisi experiendum sit velut prolatis obsignatis tabulis. *Inforesibus tamen & sacris ex recepto iam usu licet;* dummodo illæ auctoritates non sint de triuio, sed eximiæ, illustres, & sensu fœtæ.

VIII.

Tametsi adagia sint rudera veteris philosophiæ plena venerationis, atque ob breuitatem & splendorem meritò à situ & squallore vindicentur, asseruenturque in sacrario sapientiæ; nihilominus hac purpura contextus epistolaris conuenientius inoculatur quam oratorius: securus ac plerosque facere video, qui cum pulchras facere orationes non possint, diuites hoc parceriarum choragio (quod est longè facilius) eas efficiete student.

IX.

Illustres γρ̄μμα, seu coactæ in breue dictum sententiae multarum quidem saepè rationum momentum & pondus obtinent, & velut fulgura feriunt, ac mirificè placent: tamen si captari videantur, non nasci; & si affectantur magnâ copiâ, illico apparet quam verum sit illud Stoici, *Quæ maximè delectant;* ab iis celerrime animus fastidio abalienatur: magna voluptati satietas finitima est.

X.

Vera eloquentia habet pro satellitibus & operis à spātis, corrūscationes & tonitrua: nec tantummodo exercet imperium in Auditorum affectibus, sed & mitem quamdam tyrrnidem. Ideo satagere debet orator, si mensuram tanti nominis implere volet, ut ea præsertim eligat argumenta, quæ mouendis effectibus locum præbeant, eosque prius medulitus induat, quos transfundere in Auditorum pectus volet.

C A P V T I I .

Ad styli exercitationem.

Leges X.

I.

Qvanta sit elegantis styli dignitas ex hoc facile intelliges, quod si humilia pulcherrime & latissime dicas scribasve, nemini non placeant; si eximia malo stylo & inculta oratione efferas, sordeant. Stylos autem is meritò censeri debet optimus, qui cum nitore & apparatu in auditorum sensum animi nostri sensa facile prouehit.

II.

Putare id omne quod sono & exitu conformatur ad rationem quamdam & analogiam Latini sermonis, vel quod ab aliquo paulò antiquiori scriptore usurpatum est, puræ putæque latinitatis censu contineri, fœdum est, peregrinum ac barbarum.

III.

Ita iurate in verba Ciceronis, ut quidquid ille non dixerit, continuo etiā quam minus Latinum proscribas; valde injuriosum est locupletissima lingua maiestati ac latifundiis: in tirone quidem & nouitio, ut loqui latinissime assuescat, non magnopere reprehendendum: at in proiectiore intolerabile & putidum.

IV.

Ne multiplicis ac variæ eruditionis suauitas animum tuum auocet à comparando stylo, in quo (pro natura rerum pulchrarum) est plusculum difficultatis; omnino temperandum tibi censeo recentioribus, imò etiam antiquioribus Philologis, Lipsio, v.g. Seneca, &c. donec epotis Ciceronianis fontibus, ac diligentí scriptionis exercitatione, moderatori tuo maiorum inatus videaris.

V.

Styli exercitatio hæc ferè esto: ubi quidpiam legeris, argumentum aliquod affine tua lectioni elige quo imitationi locus sit: nec protinus se offerentibus gaudendum siue in rerum inuentione, aut distributio-ne, siue in verbis eorumque collatione; adhibenda sunt in consilium cogitationes, & aures: consuetudo celeritatem dabit; neque enim citò scribendo sit ut bene scribatur; at bene scribendo, sit etiam ut citò.

VI.

Contrario vitio laborant nonnulli increduli, ac de suo iudicio pessime meriti, quibus nihil unquam est satis; ita, sibi facere scribendi difficultatem,

difficultatem,diligentiam putant : videant illi ne melius dicere velint
quam possint ; ac intelligent dicendum singulis pro facultate , studiō-
que opus esse , non indignatione.

VII.

Stylum sumpturus ad scribendum,vt in certamine saliendi fieri so-
let,sumat impetum praeuiā breuicula lectione Tullij,Liuij,Virgilij,aut
alterius scriptoris pro eo scribendi genere quod aggreditur ; sic eorum
vim,mentem & spiritus induet,incalefcet,afficietur,atque veliflicantem
suis conatibus habebit Mineruam.

VIII.

Ita singuli comparati sumus à natura, vt blandiamur fœtibus inge-
nij nostri recens editis , omniaque nostra dum nascuntur , placeant,
alioqui non scriberentur : sed seponamus ad aliquod tempus nostras il-
las delicias,eas postea regustaturi , quæ si tum sedatori iudicio place-
bunt,securius proferentur,&(quod utrilibet est,maximèque suadeo)
publicè declamabuntur.

IX.

Quemadmodum velim communices quæ scripseris cum uno , aut
altero à bonis artibus & iudicij facultate egregiè ornato candidoque,
cui tu libenter auscultes ; ita nolim plures consulas ; adeò varia sunt
hominum ingenia,vixque idem pluribus sapit licet optimum. Vide-
mus non raro quosdam laborare tanta reprehendendi prurigine , vt
eos cum censoria virgula natos putas ; nec crepidam soluni futores in-
spiciant.

X.

In genere scribendi Oratorio,Historico,Heroico,Tragico & simili-
bus,contemnere à veteribus conscriptas & diuturno usu corroboratas
leges quasi iam obsoleuetint,aliaque nunc sint tempora , ac inipectum
duntaxat sui ingenij sequi ; Andabatarum est clausis oculis stolidè re-
nitentium,& fœdè corridentium.De Liuio,Virgilio,De mosthene, aliis-
que principibus , quorum nomina iam non hominum habentur , sed
earum facultatum quas persecuti sunt,iure dictum esto quod de Tullio
dixit Fabius, *Ille se profecissiat,cui Cicero valde placebit.*

C A P V T III.

*Ratio conficiendi communes locos ad comparandum
stylum idoneos.*

1.
STYLI studiosum pigere nequaquam debet illustriores voces, earum-
que vim expendere, locutiones selectiores,formulas,obsoleta verba
& noua,figuratam & simplicem orationem , periodorum ambitus ob-
seruare,& in communes locos referre. Quia verò maximum ad elo-
cationem subsidiū est, habere in promptu variam supellecilem verbo-
rum & locutionum pertinentium ad certas materias , eo quod ex eius-
modi promptuario facile petantur metaphoræ,allegoriae,similitudines,

descripciones, hypotiposes, adiuncta, effecta, prolopopœia, aliaque id genus orationis ornamenta: ideo vrlē fuerit rationem locorum communium stylo peculiarem sic confidere, vt ordine literarum illustres tituli singulis quaternionum pagellis è sequentibus singuli adscribantur, ad quos promiscuè referas ea quæ iudicabis commodè cō referri posse; hunc ferè in modum.

2. *Academia.* Ad hoc caput pertinet discipuli officium & Magistri; institutio adolescentiæ, ætas hominis, amicitia contracta, dissoluta, redintegrata. Artes liberales, artes illiberales, annona, famæ, sitis. Architec-tura, aruspicina, auaritia, vsura.

Beneficium & gratus animus. Bibliothecæ, libri.

Calumnia, maledictum, obrrestatio, carnificina, carcer, cruciatus, poena. Castitas & impudicitia. Cœlum & astra. Coniuratio & prodigio. Conscientia, consilium. Constantia, inconstantia, remeritas. Conuic-tum. Corpus humanum, eius pulchritudo, deformitas.

Dactyliotheca, variæque curiosorum hominum delitiæ. Debitum, debitor. Delitiæ, vnguenta, &c. Diuinitas, diuitiæ, paupertas. doctrinæ v.g. Philosophia, &c.

Eloquentia eiùsque parres. res equestris.

Facetia & facetè dicta, item urbanitas & insulsitas: fama, existimatio: familia, filij, famuli, res familiaris. Fluuij, fontes, fortuna prospæra, aduersa, fraus, dolus, infideliæ, mendacium, furtum.

3. Geographica, siue variorum locorum descriptiones. Gladiatura vmbriabilis, decretoria. Gloria vana, solida, honor.

Hæreditas. Homo, eiùsque partes.

Ingenium, iniuria, damnum. Innocens, nocens. Iusurandum, perjurium.

Laus, liberaliras, ludus, & ludorum varia genera. Magia, mansuerudo, matrimonium, consanguiniras, affiniras. Mercatura, mereorica, vt venti, niues, &c. Metallica, fossilia, Musica.

Nauigatio, naufragium. Nobilitas, nouitas, obscuritas, obcedientia, obseruantia.

Odiun, ira, inimiciriæ, minæ, opinio, oracula, otium, labor.

Pax, pecunia, pericula, perturbationes mentis, pestis, pictura, piscatio prodigalitas.

Religio, sacrificia, templo, Respub. Regnum.

Sanctitas, sapientia, prudentia, somnus, stultitia, superbia.

Temperanria, tempestates anni quadriparitæ, tempus, testamentum, rhearralia, tributa, fiscus.

Venatio, feræ, aucupium, venenum, vestitus aliaque corporis ornamenti. Vitium, scelus. Virtus, voluptas.

4. Operæ pretium duco sex insuper habere quaterniones in eodem atque superiori charophoro; vnum in quem referas res quotidiano & familiari vsu contritas, in quibus latine efferendis sæpe est haud parum difficultatis: in eo erunt formulæ commendandi sui, vel alterius, salutandi, excusandi, opera deferendæ, hortandi, & similes: tum præsertim insignes formulæ citandi, laudandi, atque refutandi Aucto-ris;

ris, ac res Christianas efferendis. Alterum destinabis militiae cum singulis hisce titulis in tortidem paginis, Arma, Imperator, Exercitus, Castra, Conflictus, Occisio, Victoria, Arx, eiisque descriptio, munitio, op-pugnatio, expugnatio.

Tertium agriculturæ addices. Tituli hi erunt, Ager, aratrum, semen, messis. Pomarium & arbores. Hortus, flores, vineæ, pastoritia vita, amenta, greges, &c.

Quartum morbis, vulneribus, Chirurgicæ, Pharmaceuticæ, Chymicæ, Medicinæ.

Quintum foro; pactis & contractibus, litibus, testibus, iurisprudentiæ, Iudiciis.

Sextum luculenta orationum artificia complectetur, figuræ, inven-tiones ad dispositiones ingeniosas.

C A P V T   IV.

*Præcipui antistites Latini sermonis & elocutionis lumina,
C' è re nata, quædam admonitiuncula de studio
poëeos & linguae Græcae.*

Gloria Romani Tullius eloquij. Tum Cæsar, Liuius, Salustius, Pa-terculus, Curtius historicæ eximij. Columella de re rustica elegan-tissimus, Varro de eodem argumento. Cornelius Celsus de re medica cultissimus. Iurisconsulti antiquiores ferè omnes lati-nissimi.

Mapheius superiorum plerisque sola antiquitate minor. Cato, si quædam obsoleta demas.

Plinij naturalis historia thesaurus ingens; phrasis tamen interdum subobscura, quia concisa.

Quintilianus hoc saltē ordine inter principes recensendus.

Medij sunt, Vegetius de re militari, Vitruvius de architectura, Iu-stinus, Florus, Plinius iunior, Valerius Maximus, Panegyrici ferè omnes.

Senecam philosophum, Tacitum, ac Suetonium postremos, nec sine cautione legi velim. Terentius, Virgilius, Horatius in odis inter mul-tos poëtas bene Latinos, omni ex parte latinissimi.

Paucula de vñi figurarum.

Quò certior est manus iaculantium, eò habitus ipse est formosior: ut in omni genere armorum nihil rectè cauerit ac petitur, cui non artifex motus adsit. Quint. hoc ipsum planè figuræ conferunt orationi; sunt enim velut quædam amenta, quibus non solum rationum iacula ornantur, verum etiā contorquentur melius, & grauiores habent emis-siones, dummodo paucula hæc quæ animaduerto in earū vñi obserues.

Primum, ut nulli magis addictus videare quam alteri.

Alterum, ut illustres yix in eadem oratione gemitentur.

Tertium, ne captentur, sed nascantur; nihil est enim quæsito colore suspectius, nihil ineptius, nihil viro indignius.

Quartum, ut totus sol fenestris exceptus pluribus præstinguit oculos; sic crebriora figuratum lumina officiunt orationi.

De poëeos studio.

3. Tertiam partem Romani sermonis, politioris eruditionis, adeoque oratoria venustatis peritiam puto, si poëtae pereant. Tu igitur illis legendis atque imitandis serio animum adiicito; initio quidem dum studes elocutioni oratoriae, illos nisi ad necessarium usum non attinges, at ubi stylum oratorium acquisieris, poësi legendæ & scribendæ sex minimè menses rectè tribui posse statuo.

Terantur autem in primis Ouidius, Claudioianus, & Statius, non poëtae tantum, sed (si fas est cum Ennio loqui) poëtifici. Primus ad facitatem & ingenium; secundus ad elegantiam; tertius ad maiestatem: omnium autem virtutes mirabiliter complexum Virgilium, totum (si me audis) memoria complectentem. Porro licet merè poëtica dictio longè alia sit ab oratoria; tamen non erit abs re in eosdem communes locos quos superius oratorio stylo accommodauimus, ea promiscue referre, quæ sunt in poëtica elocutione illustria. Habere insuper debebit candidatus poëeos peculiarem quaternionem selectioribus artificiis poëtarum propriis, eiusmodi sunt, Picturæ, vaticinia, ludi, somnia, concilia, comparationes & similitudines illustriores, narrationes artificiosæ super mensam, v.g. cantatæ à citharœdo, Euocationem umbrarum, furiarum, rerum fictarum descriptiones, ut regiae Solis, rerum variarum formulæ, pronetbia poëtica, Epigrammatum acumina, symbola, Inscriptio-nes & alia generis eiusdem.

De studio lingua Greca.

4. Athenas bonarum artium inuentrices altricésque ei maturè profiscendum censeo, qui sibi Atticos lepores, Atticam venerem, Atticos sales, Atticam eloquentiam comparare volet. Discendæ linguae Graecæ optima ratio hæc semper visa est, ut ubi præcepta mediocriter percepitis, facilem aliquem scriptorem, v.g. Isocratem, vel Xenophonem de institutione Cyri interpres, & singulas voces ad regulatum præcripta exigas: ita fiet ut phrasim Graecam, quæ est non minima pars difficultatis, maximarumque verborum copiam, ac ipsa etiam præcepta perfectè discas. Pluriimum quoque proderit habere huius studij socium, æmulum, ac doctorem: & initio quidem impendere alacriter totum unum & alterum mensem huic linguae; tum deinceps medium horam minimum singulis diebus; certo autem in hebdomada die solidas duas horas partim legendo, partim scribendo, audiendōve tribuer, &c.

C A P V T V.

Ad excolendam & perficiendam memoriam.

Placita X.

I.

Quisquis orationem in suas partes rectè distribuerit, vix vnquam labetur memoria in rerum ordine: iudicium enim illico sententiam suggeret; & quia rerum copia verborum generat copiam, ideo rerum & sententiarum memoria plurimum iuuatur apta dispositione & ordinato contextu orationis.

II.

Animo affici erga ea quæ discere memoriter voles multum proderit; ideo dictum est à Tullio, *Solicitudinem conservare integras simulacrorum imagines.*

III.

Eadem cerà discendum est, quâ primùm scripleris: si tamen ob frquentes lituras esset perturbator, secundâ vtêre quam tu ipse mnu tua exaraueris: defixa enim fuit inter scribendum cogitatio ipsius ferè syllabas, quas deinde inter discendum sequitur velut cibusdam vestigiis.

IV.

Iuuat apponere quasdam ad marginem notas partium præcipuarum Indices, quarum recordatio commoneat, & quasi acciret memoriam: vt anchoram, si de re nautica;ensem, si de bello agit, &c. multum enim signa faciunt, exempli gratiâ, cum translatus annulus, vel alligatus, vel pala introrsus obuersa commonet nos cu id fecerimus. Quinilianum tacitè ediscere iuuit; plerisque tamen odest altiori voce, etiam adhibitis gestibus. Qui alio legente disce, tardus est: acrior est enim oculorum sensus, quam aurium.

V.

Quando bis, aut ter eam periodum attentè legeris, auocato animo à consuetudine oculorum experire memoriam, & ea quæ exciderint sèpius repeate, vt ciùs hæreantur. Insuper quoniam cessatio & somnus memoriam recintunt, iuuabit somno interposito eam firmare; maturatur enim & excquiritur: illudque idem tempus, quod esse causa sollet obliuionis, predest memoriae.

VI.

Hominibus inquietis, & leuibus prudens memoria infidere non potest, quemadmodum nec in profluenti sigillum imprimi. Quæ apparent in turbatis fluctibus imagines, confusæ sunt, & monstrosè distractæ: sic in stultis & perturbatione aliqua iactatis, vel in ediscentibus interea dum cibis digeritur: acer enim commotæ mentis ardor, & aspirationes quæ cerebrum opplent, inficiunt lucentis in animo speculi splendorem velut importuno anhelitu.

VII.

Deuorare alacriter tedium scripta , aut lecta s̄epiūs reuoluendi , & quasi cibum eumdem remandendi omnino necesse est : is tamen labor subinde leuior fieri. Discantur primūm poētica , dcinde solutiōra contextu & numeris:tum difficultima , qud sit leuius id ipsum cui præluditur. Sic Athletæ plumbeis ponderibus assuefaciunt manus , quibus vacuis & nudis in certamine postea vtuntur. Præterea quæ didiceris ut firmius hærent , consultum fuerit priusquam in concionem prodeas experiri coram vno, vel pluribus quos reuearis : nam simul experiere Auditorum præsentia attentionem excitari , & attentione memoriam.

VIII.

Sic cui inter dicendum fallente memoriā hærente contigerit , sedatè conquiescat , ne ex perturbatione maior mentis sequatur abalienatio; securus chartam in manus sumat : & si interea fuerit in promptu breve aliquod dictum quo è re natâ auditorem alloquatur , tempestiu[m] erit. Quidam hunc in modum excusauit eiusmodi defectum. Gaudio(Aud.) viris prudentibus nullum lapsu[m] tolerabiliorem videri quam memoriae.

IX.

Semper placuit illud Stoici , Certior est memoria quæ nullum subsidiū extra se habet. Medicamenta & imagines quæ ad memoriam quam artificiosam vocant, præscribuntur potiones, vñctiones, inscriptio[n]es, conclavia, cellas , porticus : columnas, intercolumnia & sexcentas eiusmodi figuræ & loco habeo , ut putem iis potius animum obrui, quam iuuari.

X.

Memorie ostentatio vanitas est putida & puerilis , & quæ hoc solum consequitur , ut auctor dicat , *sepe memoriam stultorum solam posse fuisse*. Imò leuis hæsita: nonnunquam fingenda est , ut pendere potius videamur à iudicio , eaque dicere quæ internus affectus suggerit. Vtrum autem ad verbum discendum sit dicturis, sic definio. Adolescentibus, ut bene dicere assuecant, e[n]nino operæ pretium videtur: proficiens senectutem turpe est ex commentariis sapere. Sen.

C A P V T VI.

De pronunciantis voce.

I.

VOcis modum necessitas ipsa definiet , nimirum' oci amplitudo, Auditorum frequentia, tua latera & pectus : tamen autem exordium sedatiūs & depressiūs pronuntiandum sit ne lædanit[ur] arteriae , si priusquam leni voce permulsa sint, compleantur ; tamen ac[co]rdemissè exordiri, ut à circumfusa concione exaudiri nequeas , vitium est.

II.

In narrationibus fluat plena vox & simplex ; in certamine vele[m]entiūs intendatur ; in amplificationibus pro motuum varietate , nūr[er]e flebilis

xibilis & summissa , nunc grauis & sedata , nunc aspera & vehementis, adēoque etiam crebrā respiratione concisa, nunc hilaris & tenera; nunc hæsitans & abiecta. Tu licet eius quem dicentem audis linguam nescias; eius tamen affectus percipiēs, atque animo indues , si voci suæ, vt par est, moderabitur.

III.

Vocis vitia quæ caueri debent præcipue hæc sunt. *Monotonia & can-*
tus, quibus qui laborat , succinentes habebit dormientium Auditorum
 ronchos, & bombos confabulantium. *Cantu* quidem maximè laborasse
 sua ætate causas omnes & scholas Fabius prodidit , addens nihil esse
 vel inutilius, vel foedius, nihil mouendis affectibus absurdius: quamvis
 flexus aliquis vocis & obscurior modulatio in quarundam periodo-
 rum clausula admitti possit. Cic.

IV.

Vox ultra vites non est vrgenda , ne illo nisu suffocatâ & elisâ vi-
 deare strangulata felis , aut incidas in eam deformitatem quam Græci
 ab immaturo gallorum cantu κλέσμων vocant. Spiritus nec crebrò rece-
 ptus concidat sententiam; nec eo usque trahatur , vt deficiens videatur
 esse respiratio sub aqua diu pressi.

V.

Vtri sunt insulsores? vel qui spiritum cum stridore per raritatem
 dentium non recipiunt , sed resorbent ; vel qui crebro anhelitu , & in-
 trorsum etiam clarè sonante pressos onere baiulos imitantur. Quod ta-
 men nonnulli affectant tanquam inuentionis copia vrgearunt , maior-
 que vis eloquentiæ ingruat, quæ faucibus emitti possit.

VI.

Clamor inter dicendum nimius & immoderata per vices vocis elati-
 o, quomodo oratorem non dedebeat , & auditorum aures non obtun-
 dat; cùm & boare, & latrare, & rumpere columnas, & rerum vñalium præ-
 cones agere illi causidici dicantur, qui id faciunt? Lucian. Tull. Tertull.
 Ouid. In emittenda voce nonne quod præco bene facit, etiam si clarius & melius
 efficiat, Senator insanus est? D. Augustinus.

VII.

Perennis sit oratio, non præceps; non oblitimat agros torrens aqua,
 sed euertit. Ipsem Cicero gradarius fuit, non veredarius. Orator, præ-
 fertim sacer, Medicus est; in transuersu male curantur ægri : nisi reme-
 dia immoretur, non profund: tali verborum cum strepitu ruentium
 impetu solæ imperitorum & inconsultorum aures capi possunt : hæc
 præcipitantia & volubilitas linguae efficit , vt affectus pereat , & verba
 sui aliqua parte fraudentur.

VIII.

Æquè stillare oratore nolo ac currere; nec velocitate obtruere aures,
 nec molesta tarditate eas extendere; licet facilius insidat quod expecta-
 tur, quæ quod præteruolat. Somnum conciliant qui verba vellunt , &
 distantium similes potius videntur, quæ dicentium. Augustus facete
 dicebat eiūsmodi oratores qui tractim dicerent , habere ingenium in nu-
 merato.

IX.

Voci officiunt quæcumque pectus, fauces, & stomachum malè affi-
ciunt: humor serotinus, intempestiva statim à cibo declamatio, noctur-
næ vigiliae, antelucanæ lucubrations immoderatae, nimia in dicendo
contentio, frigidioris aëris afflatus cùm incalueris, duratio in sudata
veste, aliaque id genus.

X.

Quæcumque verò stomachum corroborant & leniunt, ea præstant
bonitatem vocis; pruna dulcia, tremor hordæi, oua sorbilia, nux condi-
ta, ambulatio tempestiva, ciborum digestio, fauciū clamore fauciatur-
rum plasmate (sive illud sit calidior sorbitiuncula, sive aqua tepida, sive
medicatum vinum) recreatio. optimè in hanc sententiam magnus mor-
rum & dicendi magister Quintilianus, *Vox nec molliatur delitiis, nec im-
buatur eà consuetudine qua dnratura non sit. Sed talis sit eius exercitatio,
qualis usus; nec silentio subsidat, sed firmetur consuetudine, qua difficultas
omnis levatur.*

C A P V T VII.

De pronunciantis gestu.

I.

TOtos homo in capite est. Apul. Quapropter summopere oratori
elaborandum, vt ne quid habeat offensionis. Erectum dignitatem
indicat; rigens & obstipum, rusticatatem. Itaque vniuersim sic moderan-
tum erit, vt nec videare saxeus, nec arguta & mobilis citeria; sed cum
manu & lateribus grauiter, & mature consentiat.

II.

Nihil æquè audientiam, nihil æquè benevolentiam conciliat ac ve-
recundus vultus, præsertim initio orationis. *Multis plus pudor profuit,*
quam facundia, Liu. Pericles veniebat in concionem tanquam in cœ-
tum deorum cœlestium. Si cui erit insignis in vultu deformitas quæ-
risum, vel horrorem auditori moueat, nullaque possit arte emenda-
ti, ei auctor sum vt abstineat à dicendo, nisi aliis rebus cumulatissime
compenseretur.

III.

Oratori satagendum est, vt frons quæ est mentis vestibulum, digni-
tatem præferat; eam percutere ad dolorem, pudorem, admirationem
significandam, desitum est: asperata rugis planè est indecora, nisi ætas
excusat. Quæ sudoris guttae in vultu coaluerint, ita linteolo excipien-
dæ sunt, vt yenuste & quasi aliud agendo id fiat, nec hæreat oratio
proinde.

IV.

Domicilium mentis & nuntij affectuum oculi circumferantur grata
varietate, & ferè sequantur manum: sint in humanitate blandi, in pu-
dore demissi, in hortatione graues, flagrantibus in iracundia, nunquam
truces,

ttuces, non vagi tremulive, in neminem auditorum præcipue defixi: lactymæ quas in graui calamitate intimus doloris sensus exprimit, quomodo oratorem dedeceant, quæ nec heroas, nec ipsum numen dedecuere? *Imò etiam magna pondera voci's habent.* Superflua quoque inseruent motibus animi significandis, si explacentur in lætitia, contrahantur in mœrore, in iracundia contorqueantur.

V.

Crispare nares histrionicum est: de nare loqui, licet id continuat naturæ vitio iis quibus spiritus per angustiores meatus parciunt emittitur, insulsum: at si cui per negligentiam (vt Telemachus Socrati nutricem oprabat) quomodo ferendum? Vastior oris diductio sœda est, distorsio fœdior; nimia compressio quæ formandis & liberè emittendis vocibus officiat, absonta simul & molesta.

VI.

Tullium barbam inter dicendum manu contrectare solitum Plutarchus scribit: at hoc, ex Roscij præceptionibus, comicum, nec in tanto oratore laudandum. Lacedæmone studiosi barbæ cultores ingressu fori interdicebantur, alienum enim est à grauitate oratoris struere vanitati in meuto suo nidum.

VII.

Aorandi qui rusticano sunt corporis statu; *rigidi*, qui inflexibiles stant, nec unquam nisi toto corpore circumferuntur; inuenustè vacillantes fluentesque, vel qui humeros inurbanè attollunt, habent plurimum offensionis. Iraque quamuis truncu ferè immoto flecti debeat caput, suæ tamen sunt & tempestiuæ corporis & laterum flexiones. Erebus status, elegans filum, & liberalis palæstra corporis valde conciliat auditorem.

VIII.

In gestu manui dextræ principatus tribuitur; adeoque sine dextra manca est eloquentia: hoc habet insuper, quod sola moueri possit, quam prærogatiuam non concedi sinistræ Fabius moner: ramen in auersionibus, in indignationibus, in contrapositis licebit leviter sinistram solam adhibere: licebit & iis oratoribus, quibus ætas, vel dignitas plusculum auctoritatis concesserit. Iunioribus, nunquam. Scœulæ enim vix purantur liberalitez instituti.

IX.

Gestus vastior ne sit, vel crebrior; quamuis *brachia* dicantur à non-nullis *iacula orationis*, nec circumferantur laxius, nec concutiantur; vel moueantur subsultim. Crebrius & vehementius manu pulpitum percutere, vel pedibus supplodere, bacchantium est, vel quorum verba in pugnis sunt, & Syllogismi in calcibus.

X.

Postremò meminerit Suadæ alumnus primas, secundas, & tertias pronunciationi datas à Demosthene; à Tullio vocatam *corporis eloquentiam*; & à Fabio dictum, mediocrem orationem commendatam

mendatam viribus actionis plus habituram momenti , quām optimam eādem illā destitutam , vt confessa res est, ad perfectam pronunciationem condiscendam nihil æquè conferre , ac excellentis in hac parte magistri , quem sāpe dicentem audias , exemplum : utile tamen etiam fuerit legere eos , qui de actione præcepta trādiderunt . id optimè præsticit Ludouicus Cresolius noster . tu illum , vti nos fecimus , adito .

F I N I S.

REGIÆ

REGIÆ BIBLIOTHECÆ
S. LAVENTII ESCVRIALIS
DESCRIP T I O.

Monitum ad Lectorem.

E Bibliotheca regia D. Laurentij Escurialis paulò diffusius scribere molienti visum est non fore omnino abs re, nec Lectori ingratum, si præmisero descriptionem totius ædificij, cuius illa è principibus membris vnum est. Vidimus quidem totam illam fabricam dignam Rege Catholico, eamque accurate perspeximus; verùm

I.

Nec vidisse semel satis est, iuvat usque tueri;

nec eo tum consilio singula considerauimus, ut ea postea stylo completeremur. Duos scriptores legi qui pro dignitate in hoc argumento versati sunt; alter est Ioseph de Siguenga Monachus Hieronymianus, qui in historia sui Ordinis duobus ferè integris libris, tertio & quarto totam structuram sermone Hispanico ornatè & diligenter persecutus est: alter est Ioannes Mariana è Societate IESV, nulli literato non notus, qui pauculis quidem paginis Latinis, sed adeò propriè ac eleganter, ut quisquis ædificium illud viderit, facile redeat in memoriam præcipuarum eius partium ac ornamentorum; qui verò non viderit, nihil tamen minus grande aliquid (vti re vera est) animo describat, licet multis partibus impar magnificentiae regij illius operis: dum nos aliquando, Deo bene iunante, Latino stylo, & fortassis etiam Gallico, idem Orbis miraculum fusè & singillatim expressum demus, compendiolum Ioannis Marianæ ^{a 1.3. de Rege} pro anticipatione esto.

& Regis inst.

Laudem ædificandi nostra etate PHILIPPVS II. Hispania Rex maximus habeat necesse est; tum ob alia tota provinciâ edificia, arces, villas superbo structure genere, sed præsertim insanâ atque regiâ substructione eius templi quod à L A V R E N T I O M A R T Y R E nomen habet; cuius si formam, spatia, partes explicarem, operæ pretium me fasturum putabam. In parte Segobiensis agri, quâ se Carpetanis finibus latè infert, pagus antea ignobilis, nunc celeberrimus fama situs est, SCORIALIS ex eo nomine, quod ijs locis Ferrariam, quales in Hispania ubique occurrunt, antiquis temporibus extitisse quidam suspicantur. priora eius pagi adficia rudi opere & male materiata

2.

riata erant, nullâ elegantia, ut solent agricola incuriosi adificandi esse, utilitati magis seruire quam decori. Solum circum sterile ac multo impeditum lapide, vix ut currui sit peruum, unde maligni prouentus existunt frumenti vinique, pecoris aliquanto maior copia proprie opportunitatem, astino maxime tempore, precipuam aeris temperiem, cum interior pronicia solis ardoribus torreatur: præterea ex vicinis montibus perpetua nixe rigentibus aura sua uissima frequenter spirant, aqua copiosa deruantur, magnum incolis momentum, agrisque ut grata oculis niteant viriditate. Supra cum pagum, ad Occasum mille circiter passus, atque ad radices ardui montis, in reducta valle, loco non omnino plano, ingens moles, ac cui nulla veterum miracula comparentur, imposta est LAURENTII MARTYRIS nomine cultaque religiosa, magnis camentis ad culmen usque perducta, quatuor & virginis circiter annorum spatio, incredibili sumptu, & vix fidem facturo, si ad numerum impensis referatur: prater variam supellecitem, vestem pretiosam omnifariam, vase auro & argento grauia, plena artis, plena ingenij, supra millies ducenties sesterciuum, hoc est, milliones tres insumptum atque in relationes relatum fama fert? In quadrum universa fabrica descripta est, nisi qua parte ad Ortum Regia pars eminet, craticule cui LAURENTIVS est impositus reddendâ similitudine artificiose commimento nobilis Architecti, longitudine à Meridie ad Septentrionem sepingentes viginti pedes porrigitur; ab Ortu ad Occasum quingenos septuaginta mensura vulgari, quatuor turres ad totidem cali plagas angulos muniunt, ornantque specie eleganti magis quam minaci, ab imo ad culmen fenestris pertusa, pluribus fortassis aquo, hoc alijs etiam partibus contingit; nimirum artis id præcepta exigunt: nos inepti estimatores & rudes ex operis modò de tanti operis elegantia iudicamus. In tres partes universum opus tribuitur, cenobium Monachorum ex Hieronymiano Ordine, cuius spatij dimidium fere universa fabrice ad Austrum comprehenditur: ad Septentrionem Museum est tum iuniorum eius Ordinis Monachorum, tum externorum puerorum, qui regijs sumptibus delectique, communis mensa hand pro leui beneficio vivunt, eruditioni destinatum. Succedit ad Ortum Regia spatij ampla, Princípio astino tempore domicilium. Templum his adificijs omni ex parte circumuentum surgit ex media area superbo structure genere, fornicate opere angustum, sublimius ceteris: medio secundum longitudinem spatio, qua mons coniunctus erigitur, ianua pro modo operis inter octo ingentes quidem, sed structiles columnas panditur: quibus minores quatuor columnæ sunt imposita, Laurentiique Martyris ex lapide effigies medio interuallo arguta artificis manu perfecta. Ex utroque latere singula minores ianua in ea fronte eleganti & ipse opere cernuntur, usibus tum cenobijs, tum literary Collegi seruientes: tametsi præcipuus & communis ad utrosque aditus alia parte est. Ianua præcipua vestibulum iungitur quamvis magnam turbem accipere & reddere idoneum.

3. Vestibulo Bibliotheca imposta est, de qua sequentibus capitibus accurate differetur. Succedit complunium pedes ducentos triginta extensum, latum centum circiter triginta, nullis distinctum columnis, nullis eminentibus pergulis, nisi qua parte e regione vestibuli templo coniuncta porticus est: ad quam septem gradibus ascenditur ex compluio, sex columnis nihilominus in porticus fronte eretis, quibus sex Reges iussi sunt pra ceteris Iudaica gentis pietate, & rebus

rebus gestis clarissimi, pedum octodecim singuli: quorum capita & manus è candido marmore sunt, corpora è lapide rudiori, sed diligenter expolito. Sub hac porticu triplex ianua templi patet, atque ab utrinque lateris fronte dva alia ianua quibus tum ad monasterium, tum ad Collegium communis aditus est: præterea ad lauam minor ianua, quæ in regiam ea parte penetratur. Ergo monasterium in duas aquas partes diuiditur; prior ad Occasum quatuor peristylis constat, que usibus domesticis deseruiant pari mensura. media cochlea ab imo ad summum pertinet turris specie fastigio eminens, multis circùm fenestris accipiendo lumine: quoniam ea parte fontes ablwendis Monachorum manibus sunt, aditusque ad triclinium multo circùm emblemata, sed fictili ex argilla eoque minori gratia variatum, maligno lumine quippe ex fronte tantum gemina fenestra, neque cum reliqua operis maiestate consentiens (sic nobis quidem est visum.) Parte altera monasterij, porticibus circumdatum maius peristylum ad Austrum, & Orem tendit. parietes marmorato tectos varia pictura exornant Christi Dei res gestas eleganter explicantes. pavimentum vario lapide constratum in laqueos artificio distinctum, ut serendis herbis relinquantur spatio viridarij ad instar aqua per tubos irrigua ex medio fonte, cuius structura templi octanguli similitudine est, intus vario iaspide vestiti, exterius rudiori lapide. quatuor labra pari interuallo adiuncta, in qua aqua ex statuis decurrit, que circum eam molem sunt posita è candido marmore quatuor Evangelistarum. Ea porticus ducentâ pompa deserviunt, cum è templo egressi monachi ianua laterali statis diebus supplicationes propitiando numine habent. Variæ circùm cœnationes exedra ubi domesticos Monachi conuentus habent. Sed vincit elegantia, & amplitudine ea, ubi sacra uestes seruantur, & vasa ad instar ararum sacri.

Ex parte altera totius edificij, primum Collegium ad plagam septentrionalē occurrit, & ad Occasum Musis destinatum domicilium: & ipsum in quatuor modica peristyla distinctum: gemina Monachis, qui literis dant operam; pueris duo alia data sunt regio delectu & beneficio in id Collegium cooptatis. Surgit in medio cochlea alterius ad instar, coniunctusque amplius xystus sustentatus columnis, suspensus fornicibus deambulationi deserviens commentationique addiscentium; præterea publicis disputationibus.

4.

Regia supereft geminâ portâ ad latius edificij septentrionale patens, ampla satis spatiis multis circùm cœnationibus, variis cubiculis tum Principis habitationi, quo tempore astiiorum causâ loci temperiem secutus urbanos astus vitat, tum in regia familie usum omni ex parte porticus sunt sustentata columnis, imposta per gula. Ex his qua ad regium conclave pertinet, eleganti pictura exprimit pugnam, qua Ioanne II. Castella Rege cum Mauris ad Granatam commissa a sicu nomen habet ex linteo amplissimo forte in turri arcis Segobiensis reperio. quo arguta pictoris manu tendentium ordo, castrorum loca, insolentes eius etatis uestes, & arma exprimuntur, grata nobilissima victoria posteritati memoria. In intima regia ponè templum, ac qua parte adificium eminere ad Oratum diximus, gynecom est à virorum oculis subductum, Regisque ipsius penitioria cubicula.

5.

Reliquum templum in medio opere medioque spatio eminet, & ipsum quadra-ta forma in tres partes descriptum, qua columnis ex ordine fulciuntur testudine imposta. Duo priores eius anguli totidem turribus muniuntur, quæ nigro tecta

6.

lapide sunt, medium fastigium testudinis turris tertia ad instar , candido lapide nitet, gratum oculis spectaculum, presertim è vicino monte. Additur quadrata area ipse aditus templi spatium inter primas duas turres , cui odeum est impositum , ubi Monachi noctu atque per diem frequentes cantu diuinis laudes celebrant insigni apparatu, & ceremonia : ut est ea natio hominum praeceteris in eo genere diligens, & attenta. Sedes è vario ligno Hebeno, Hacana , buxo , Caoba, Cedro , nuce , terebintho sunt facta eleganter colorum iucunda varietate nigri, rubri,candidi , vndantisque flavi. In summa oedi fornice , beatorum ordines & gaudia & sedes elegantissime sunt depicta , & ipsa grata admiratione intuentum oculos apta detinere. Adduntur quadrato dua via ab utroque latere ad eas ianuas desinentes, quibus ex Monasterij ampio peristyllo, atque ex regia aditus est. libera ex omnibus partibus commaneadi facultate. E regione praecipue ianua sacellum maximum araque praecipua obiicitur, quibus perficiendis videatur ars cum natura certasse, se ipsam viciisse. Ad aram vario lapide rubro & viridi structam octodecim gradibus ascenditur nihilominus : quibus insimis Regum busta sunt superius parui recessus quatuor, rubro iaspide vestiti vario pavimento; unde Princeps Sacris operatur sine principali apparatu, nullo regia cortina, vti moris est, antistite. Totius templi pavimentum ac facelli praecipue tessellato opere lapides , vario colore atque in laqueos eleganter dispositi exornant. Quod praecipuum est, & maximum operis miraculum, & maiori esset eloquentia explicandum, ne tenuitate ingenij perderet gratiam, suggestus imaginum are impensis, columnis octodecim haud exiguis continetur, e rubro, seu fulvo lapide, venis candidis, notis flauis , que columna in quatuor ordines disposita in hunc modum sunt. Sena columnae in primo & secundo ordine cernuntur , in tertio quatuor : in summo fastigio Christi Dei Crucis affixi effigiem dua columnae complectuntur ex eadem materia viridique lapide recessus , & scaphe accipiendi statuis: triglyphi, proiecture, tenia, metopaque sunt suis singula locis apta in speciem frontis , elegantis edificij omnibus numeris seruatis. Media spatha area Diuarum statue auro inducta , aut elegantissima tabula implent. Atque in imo opere geminum Sacrarium templi ad instar forniciati alterum in altero ubi Christi corpus in achate includitur, Iacobi Trezzii Italò nobilissimi statuarij, atque cum antiquis comparandi marmora dolandi scientia opus praeclarum. De quo plura dicere religio prohibet, ne elegantiam artificij culpa ingenij dererere videamus. Sed maius tamen Sacrarium rotunda forma altitudine pedum sedecim, varijs iaspides de aurato are vincti constituit. Ambiunt octo columnae ex fulvo lapide, venis albis, notis rubris distincta, adamante ob duritatem dolata, duodecim area Apóstolorum statua apto ordine auro inducta in summo fastigio globi forma iaspis collucet semipedali ferè magnitudine. Minus Sacrarium iaspis item, sed avro & argento inclusus componit, sinaragdus distinguit, atque in culmine eminet nuce par; claudit fornicem topacius. Vincitur tamen materia nobilitas , & preium, ceditque arti. Vtriusque tabernaculi ianna è crystallo est. interiorum etiam artem & elegantiam oculis representans. Multa circum Altaria , omnino ad octo & triginta cœlestium nominibus erecta, tabulis conspicua excellentium artificium illustria monumenta, ex Hispania, Gallia, atque Italia, nostra & prioris atatis. Quod caput est cœlestium exuviis , qua ex omnibus locis eò quasi ad præsidium configuerunt, incredibili numero, & sanctitate, religione plenus , locus plenus numine est. Philippi Regis pietatem omnibus saeculis predicandam. Iis exuviis cineribusque

cineribusque cultu religioso conseruandis, gemina Sacraaria sunt destinata duorum laterum templi utrumque caput. Sed finis dicendi esto.

Vniuersum opus ex quadrato lapide est, simplici tamen atque rudi maiori ex parte, minuendo sumptu, festinanda fabrica prudenter excogitata ratio, tribus ferè coenaculis sublatum, plumbo & nigro lapide teatum. Ad Austrum & Orientum viridario cingitur herbis odoratis, atque floribus in ordinem apta mensura dispositis areis: sub quo maiora spatia serendis arboribus perpetuu murus, & humilior includit. Ad Occasum atque Septentrionem platea ambis constrata lapis de hand angusta, nimis ad Septentrionem centum quadraginta pedes latitudine patet, ad Occasum quâ præcipuum aditus panditur, prorsus ducentos mensuras vulgari. Multa alia aedificia adiuncta sunt in iusti oppidi modum, de quibus dicere nihil attinet. Sed unde tamen ad veterem pagum via molliter declinis dicit, ab utroque latere ulmorum duplice ordine confita, qui prohibeant Solis radios per astatem, ad maiorem commenandi facultatem utrinque in alteram partem. Hactenus Ioannes Mariana. Nos nostro stylo Regiae Bibliothecæ descriptionem ex suprà laudati sodalis Hieronymiani Hispalicis commentariis attexamus.

C A P V T I.

*Sciographia primarij membra, & pluteorum materies,
forma, genus librorum.*

Tria in membra diuiditur Regia Bibliotheca S. Laurentij Escurialis: præcipuum & princeps centum octoginta quinque pedum longitudine, latitudine triginta duûm. Duobus arcubus velut intergerinis trifariam in longum diuisum est, vt altitudo quæ est pedum triginta quatuor à solo usque ad summum fornicem respondeat aliis dimensionibus iustâ proportione. Ad Orientem decem fenestræ spectat, quantum quinque inferiores ampliores sunt, vitreis specularibus, & idoneis loriciis instructæ, latitudinis pedum sex, altitudinis octo, introrsus ad commodiorem lucis exceptionem diductiores; superiores silētibus è vitro claustris semper occlusæ. Ad Occidentem septenis luminibus perforatur paumento marmoreis rhombis oxigoniis fuluis & candidis pulcherrimè strato impositus est stereobates ex politissimo & speculari iaspide miniato totum loci ambitum complectens, præterquam ad fenestras: hoc podiolo nituntur librorum armaria opere architecturæ tam eleganti, quale vix ullibi repereris. Olim singulis eximiis & pretiosioribus libris recondendis siebant capsulæ ex cupressu, aut cedro; hinc vniuersorum voluminum plutei sunt de lignis Indicis exquisitissimis: unum *Cahoua* vocant utroque genere illius arboris, mare scilicet & fœmina hinc venustissimè copulato, color est subrubeus: alterum *Acanâ* nominant castanei coloris floridioris, & veluti sanguinei; tum hebenus, cedrus, citrus, terebinthus, nux inter se contexta opus doricum efficiunt elegantiâ mirabili: ex iaspideo mæniano exurgunt stylobatae columnarum cum basibus & capitulis; stylobatarum umbilicis alia materies distincta

Iosephus de
Siguenga
statuens pe-
des 194. nu-
merat ab
ostii Mi-
norum clau-
strorum.

distincta opere quadrato inseritur trinis in frontibus; ipsa vero stylobatae moles & corpus, torus uterque, scotia, quadra apophygis, atque aliæ partes iucundam varietatem intuentibus exhibent: inter iespidum fulcimentum, & tabulam impositam stylobati, pluteum aliquâ distantiâ interiicitur excipiendis libris decumanis: supra tabulam nuceam (quod genus ligni haud facile fatiscit, & hoc habet præterea, ut affictu vestium, & manuum contactu splendescat magis) alius diuersæ materiae tessellatus stereobates impositus est, cui incumbit columnæ basis. A tabula usque ad inferiorem columnæ scapum, aliud vacuum quod occludi potest, & recludi ianuâ in subiectam mensulam percommodè cadente: hic alias ordo librorum dodrantalium, quos in quarto dicimus: solus columnæ truncus absque spira & plintho est senum pedum circiter ab summo ad imum orbiculatum striaus à parastadis, seu pilis adaptatis (quas pilastros vocant) seiuunctus; materies *Cahoua*. Basis cum capitulo citrea sunt, quæ res, si classificem spectas, omnino rara est, atque haud exigni pretij: tot enim & tantas citros, tantis & tam multis columnis cœdi oportuit, quot & quantas vix credas posse inueniri: nihilominus hoc habet incommodi hæc materies, quod passim hiet & stringatur pro cœli mutatione; adeò interest nosse cui singula loco & regioni conueniant: eadem est adaptarum materia. Ab hoc loculamento ad summum capitellum locus est trino ordini librorum, qui cum duobus superiùs recensitis quina voluminum repositoria, & velut contignationes, siue contabulationes in singula Armaria constituunt. Coronidem, cymatum utrūque, superum & inferum, coronidis coronam nobilitat eadem lignorum diuersitas hinc rubens, hinc nitens, hinc nigrescens, hinc purpurascens, hinc pretiosis maculis in vorices spatulis, in fibras crispulis, in grana congestis, in lineas virgatis, in paoninos oculos pictis: triglyphi & guttae similiter ex citro: pro fastigio elegans zophorus cum suis denticulis, encarpis, aliisque schematis: acroteria cum impositis pilis, prout architecturæ ratio postulat, item è sunt ex malo medica singularum partium inter se responsu quam curarissimo. Totius lignarij operis altitudo est pedum quindecim: in gemina facie tres ex eadem materia ianuæ cum liminibus, anis, & reliquo instructu diuidendis ab inuicem pluteis, totius fabricæ pulcherrimo aspectu: inde versus cœlum ædificij usque ad eam coronidem quæ totum conclave ambit infra superiores fenestras ad primam fornicis curuaturam, siue ad summam incumbam hemispherij, pedum octo interuallum reliectum est, & pictum illis imaginibus, de quibus suo loco postea. Coronis auro inducta, ductibus suboscursis, tam artificiose recessu, ut topia eminere putet.

Quod attinet ad libros huius membrae Bibliothecæ, nulli alii sunt præterquam Hebræi, Græci, & Latini prælis typicis excusi: voluminum, siue tomorum numerus supremus circiter millia; auctorum vero amplius nouem millia, nam ut plures Auctores quidam tomis simul comprehenderent, elegantiae ac proportionis cura & studium effecit; nulli plutei, aut nidi vacui, concinnatio, & compactio librorum plana, ex aluta vitulina miniatæ; extimus matto, siue sectura deaurata; ad strictorij vincini nulli,

nulli; neque enim id opus est erecto situ positis, robustiore macrocole
instructis, & satis arcte inter se iunctis compressisque: facies illa sectio-
nis inauratae introrsus oculis spectantium obuersa est: adspectus sanè
pulcherrimus, & voluptas ingens; quocumque enim te conuertas, nihil
à solo ad cœlum huius Musei obuersatur, nisi sumptuosa & magnifica
operis intestini toreutice ex pretiosa materia versicolori, aureæ frontes
voluminum, cœlumque ac parietes elegantissimè picti, de qua pictura
duobus sequentibus capitibus dicturus sum.

C A P V T . II.

Picturæ à coronide ad fastigium Bibliotheca.

I. Ntermedium spatum inter coronidem & fornicem, ipsūmque et-
iam fornicem pinxit Peregrinus Peregrini, qui quidem licet passim
Banaroti se discipulum profiretur in præclaris illis operibus quæ Me-
diolani, Bononiæ, & Romæ reliquit; hic tamen in diffcili illo genere
(quod *inaccessum* vocant) de artis præstantia cum Magistro contendit. In
gemina arca supra coronidis fastigium pictæ sunt sciétiarum principes
Philosophia & *Theologia*; illa humanarum, hæc diuinarum præses: illam
versùs Collegium, hanc Monasterium versùs ponit placuit: licet enim
utraque discatur in Collegio; conuenientius tamen fuit Philosophiam
Collegio applicuisse, eo quod ea sit velut ianua quâ adolescentes ad
reliquas facultates eunt, qui tum deinde suauissimos Theologiarum fru-
ctus percipiunt, cum expediti disputationum tricis, & contentionibus,
atque in viros transcripti, ex puluere Academicò secessere in cellarum
suarum solitudinem, ubi literario & religioso otio placide & sanctè
indulgent. Philosophia matronæ habitu expressa est, summâ grauitate
oris, summâque formæ elegantiâ: Terræ globum, quem ante se ma-
nu tenet, digito indicat *Socrati*, *Platonii*, *Aristoteli*, & *Seneca* sibi latera-
riis: hæ figuræ triplo ferè maiores sunt humana; tantaque arte, &
symmetria in recenti albario perfectæ, ut procul aduersâ portâ intran-
tibus adstare propè videantur ac penè contigi manu posse. huic hu-
manarum disciplinarum matri comites additæ opportunis locis &
scibis tres perficiendi sermonis & rectæ ratiocinationis artifices *Gram-
matica*, *Rhetorica*, & *Dialectica*: area fornicis referata & aperta singitur,
per quam liber sit in cœlum prospectus, & cernatur nubibus insidens
Grammatica vultu ad grauitatem composito, altera manu tenens her-
bas & flores coronarios iam in sertum textos, alterâ ferulam & scuti-
cam; verum utramque tanquam in recessu, & quasi subductam oculis
adstantium adolescentiolorum, qui non minus spectantium oculos te-
nent ob picturæ excellentiam & argutias, quam libellos suos, calamos,
& reliquum instrumentum, habitu & gestu nauiter dissentium, suam-
que diligentiam ei, cui pensum persoluendum est, probare satagen-
tium. Adumbratam illam recti fabricam lapideam quatuor robusti iu-
venes paulo grandiores humana statura alij humeris, alij capite susten-
tant

tant summo nisu , quia sentiunt pondus ; imò & lœduntur atque obteruntur, licet prouidè puluillois interposuerint ad excipiendam mollius tantam molem. hic habent picturæ studiosi quod imitentur simul ac suspiciant. Similiter ad cuneata hemisphæria superiorum fenestrarum vtrâque ex parte conclavis diductio & apertura est, quâ cœluni à pictore, prospœctui datur, adolescentibus pariter humeros non sine comisno oneri supponentibus, puluillorum ac vestium sinibus & rugis , ac vario corporum statu, flexu, actu, oris contorsione atque anhelitu tamen solerter & accuratè expressis, vt hæc omnia vera putes, non vero similia. Per labem illam specularem apparent arguto volatu labentes Angeli , manib⁹ gestantes symbola earum facultatum, quibus singuli comitantur, & prælunt. Quid multa ? Adèd absolutum est hoc opus Peregrini , vt nihil artifex minus videatur quam in pictura Peregrinus , ac quiuis ei potius inuisurus sit, quam eum imitaturus ; Bonarotum non excipio, qui se hac in parte victim à discipulo fateatur necesse est : licet enim Peregrinus multus sit in corporum artibus exprimendis, atque admodum accuratus & felix ; ita tamen pudori ac verecundia ab eo consultum est, vt vix ullus in ea intuens erubescat ; quod Michaël Angelus Bonarotus in sua iudicij tabula minimè obseruauit.

2. Ad singula latera superiorum fenestrarum Orientem & Occidentem versùs supra coronidem , adsistunt disciplinarum principes tanquam asseclæ honorarij illius scientiæ cui se præcipue addixerunt : vni fenestræ ad Occasum hinc inde assident duo insignes Grammatici, *M. Varro*, & *Festus* , siue *Sextus Pompeius* : è regione ad Ortum, duo memorabiles *Ælii*. *Ælius Donatus*, & *Ælius Augustinus Nebrisensis* parens bonarum literarum in Hispania : at, ne quis, amabo, humilius de illis sentiat, quod eos Grammaticorum principes voco ; hanc enim artem sic comprehendenterunt, vt in aliis quoque scientiis excelluerint : quod præsertim dictum esto de *M. Terentio Varrone* Romanorum doctissimo helluone librorum inexplebili, & scriptore omniscio ; itemque de *Augustino Nebrisensi*, homine in sacris simul, & prophaniis literis, necnon in tribus principibus linguis versatissimo. Inter istam fasciam quæ quadrum istud à secundo in fornice diuidit dedicatum Rheticæ, inter uallum relinquitur intercolumniis respondens, vbi suas pictor exortationes, parerga, vigilantis somnia , architecturæ fragmenta , ædiculas, topographias, omnia ex opticæ legibus scitissimè proposuit.

3. Spectantur in vtroque extremo insignes duo scriptores vtriusque historiæ Moralis, & Naturalis , hinc *Plinius*, hinc *Titus Livius*. Plinio adiacent eius argumenti de quo scripsit illustriora quædam specimina, Leones, Equi, Elephanti. Sequentem aream occupat Rheticæ heroinæ specie, Reginæ mundo & choragio, dextrâ caduceum gestans, adolescentulorum libros gestantium choro stipata, qui in vultu, gestu, penè etiam dixi, motu & voce spirare videntur fucatam vernilitatem , atque intuenti metum facere, ne circumscribatur. Laterarium habet Rheticæ Leonem symbolum eloquentiæ, quæ feras ipsas mansuetificat ; eam officiosè affectantur quatuor dicendi Principes, & Magistri, *I. Socrates* & *Demosthenes* Græci ; *M.T. Cicero* Italus , *Fabius Quintilianus Hispanus*: aream

aream hanc fascia excipit ludicro miscellæ picturæ genere amœnissima.

Ex solo huius membra erexitus est arcus quo istius ædis primum veluti puluina constituitur, quæ ideo (vti suprà monuimus) sic trifariam diuisa est, vt latitudo & altitudo longitudini responderent ex norma legitimæ proportionis, haec stela proicitur extra parietem pedes binos sesqui; laterarias eius facies varia descriptio & concinna multiplicium figurarum ex opticæ placitis delineatio belle distinguit, marginum circumductio, scaphia, seu vmbilici, circumiectus limborum, concavam verò superficiem plurimæ picturæ cōmentitiæ blando aspetto, & icones orbiculatæ adornant. Supra coronidem quæ subiicitur primæ curvaturæ fornicias in pictis mutulis, geminas hinc inde concharum cellulas occupant duo Poëtarum Genij, *Homerus*, & *Virgilius*, illius cæcitas ex oculorum vitio, ex incerto manuum projectu & dubio gressu clarissimè se prodit. Pone illos in altero intercolumnio quod nascitur ex binis aliis frontibus, quæ similes sunt illis in quibus Plinius & Liuium esse diximus, habes quædam ludicra eiusdem generis insatiabili vestium & topiorum atque architecturæ varietate: in iis positi sunt duo Lyricorum Principes, *Pindarus*, & *Horatius* lauro coronati; sicut proximè superioris heroici frater Iosephus de Siguensa refert non defuisse Aristarchos, qui festivam hanc amœnitatem & prophanae literaturæ reliquias pronuntiauerint haud satis conuenienter illata esse in hoc Christianorum Museum, adeoque in ædem vitam monasticam profitentium: verum id sanè perperam: meminisse deberent censores plus æquo seueri, conclave hoc non Monachotū tantum, verum etiam omnium promiscuè ingeniorum receptum esse, nec ullo modo absurdum videri, huc esse coloribus expressa eorum corpora, qui fuarum mentium & ingeniorum effigiem in librorum suorum monumentis hic reliquerunt.

In tertia primaria huius ædis parte Dialectica incolit, vastâ quidem corporeâ magnitudinis proceritate, arque vulgarem hominum staturam multùm excedente, tamen (quod in tanta mole difficile est) pulchritudine eximiâ & rarâ dignitate oris: alteram manum contractam, alteram explicatam prætendit vulgari symbolo diffusioris & pressioris ratiocinationis: lunæ imago corona instar adpingitur; symbolum illius generis argumentationis quæ vtrinque premit, pungitque: eam Græci dilemma, Latini cornutum syllogismum vocant: suo quoque adolescentiolorum comitatus stipatur, quos item pictor penè cum voce, penè cum motu, nec minore artificio quam superiores dedit, varietate mirabiliter in vultuum lineamentis, tum in membrorum conformatiōibus, & totius corporis palæstra; argomento fœcunditatis ingenij quæ est in artifice, & summæ intentionis artis. Honorarij comites sunt hinc *Melissus*, & *Zeno*, illinc *Protagoras*, & *Origenes*; non quodd cauillationes sophisticæ consecrantur in Protagora in hoc loco; minimè verò; sed quia eas nec ignorari expediat ad cautionem. Origenes autem iste fuit antiquus quidam philosophus diligenter versatus in scribendis præceptionibus dialecticis,

lecticis , alias à Christiano qui *Calcemerus* , hoc est , adamantius dicitur est .

6. In quatuor descriptionibus & camillis amplitudine & pulchritudine inter se pari ; quæ in fornice supersunt , secuntur quatuor præcipue partes illius Philosophiæ quam *Mathesim* appellamus , *Arithmetica* , *Musica* ; tum *Geometria* & *Astrologia* , eâ compositione , ordine , pompa , & apparatu quæ singulas decet . Astrologiam loco perficatiæ quæ Geometriæ coniunctio est & subalterna designator huius Musei (puro) substituit , quia Astrologia plausibilior est , nobilior atque augustior . Vnicuique facultati sui asseclæ tum ex antiquis , tum ex recentioribus : *Architas Tarentinus* , *Pythagoras* , *Xenocrates* , *Iordanes* , *Ioannes à Sacrobosco* , *Ioannes de Monte Regio* , *Apollo* , *Orpheus* , *Amphion* , *Tubalcain* , *Boëtius Severinus* , *Ptolemaeus* , *Alphonsus Aragonius* . hæc via , hinc ad Theologiam progressus . Ea Monasterium versus augustâ maiestate sedet in solio intra magnificam fabricam sacræ cuiusdam ædis quæ hieroglyphicum est Ecclesiæ Catholicæ , in qua Theologia præsertim dominatur . Puella est præcessæ magnitudinis , summâ vultus dignitate & flore coloris eximio ; utpote quod diuina hæc disciplina expers sit omnis corruptio- nis , omnis macula , omnium rugarum , omnis senij : emicat ex eius vultu diuinus quidam splendor , cuius radiis sustinetur imminens au- gusto capiti corona , argumentum diuinæ facultatis & opis , & luminis diuinitus immissi quo uno fulcitur fides . Stipatores laterum suorum habet quatuor sanctissimos Doctores Ecclesiæ Latinæ , *Hieronymum* , *Ambrosum* , *Augustinum* , *Gregorium* , meram sanctitatem , grauitatem , atque sapientiam humanâ sublimiorem spirantes . Indice dextera manus sacrorum Bibliorum codicem illis monstrat , tanquam gloriosum labo- rum stadium , quod decurrant ; aut pensum in quod continuò incum- bant ; vel pharetram unde sagittas contra vitia , & contra fatalem ignorantiam promant ; vel tanquam cœlestè illud volumen , quod noctu diuine terere , imò mandere , ac pectori suo inserere debent .

C A P V T III.

Pictura infra coronidem.

1. **H**actenus de descriptione , membris , solo , loculamentis , pluteis , & videndum quid infra singula quadra respondeat : id ut recte atque ordine procederet , cautio fuit . Infra Philosophiæ domicilium & sedem posita sunt duo suggesta , seu cathedræ , *Zenoni* stoicæ sectæ auctori altera , altera Socrati Academicorum Principi : infra Grammati- cam geminæ item historiæ expressæ sunt . Babylonica Turris ædifi- catio maximo latomorum fenuore & strepitu , vi & numero machina- rum , tignis tractoriis , contabulationibus , & reliquo structaræ muralis instrumento , ac strenuè ædificantium contentione : inuentum sanè conueniens ad significandam Grammaticæ necessitatem , quandoquidem linguarum

singularum varietas ex insana illa subtractionis mole originem duxit, indeque simul ortæ in alienis linguis perdiscendis laborum Iliades, & propæ ineluctabiles molestiæ. Ex altera parte conspicitur Grammaticæ gymnasium ab orbe condito primum, quoad annalium memoriam altissimè repetere possumus, in quo Nabuchodonosoris Regis Babylonæ iussu plurimi adolescentes indigenæ, adeoque etiam ex captiuis Hebræis non pauci Ægyptias literas & scientias condiscerent, simûlque linguam Chaldaicam, quemadmodum Daniel ex eo cœtu unus, idemque harum rerum scriptor testatum reliquit in sacris suis monumentis: bellè id quidem pictum vti cætera, sed etiam admodum appositè. Nam & Philippus II. regi magnificentiâ quinquaginta pueris humanas literas docendis, atque ad veram pietatem instituendis seminarium hoc ipso in loco instruxit, dotauitque.

Rhetorica infra se habet C. Rabirium reuin perduellionis eruptum ex iudicu[m] severitate, ac tantum non subductum securi, Ciceronianæ eloquentiæ viribus, disrupta vincula fluūt ex Rabirij manibus, simûlque haud dubie Tullij vocem audires, si quemadmodum eius orantis gestum, spiritus, & contentionem pictor penicillo expressit, ita etiam ei linguam date potuisset. Alterum quo significatur vis eloquentiæ commentitium quidem; nihilominus sensu plenuni, est tritus ille Hercules Luciani, vulgo *Gallicus* dictus; heros crudâ & vitidi senecta leoninum exuvium & clavam ferens, eo gestu, vt progreedi videatur, facie tamen in humerum conuersa ad numerosam multitudinem, quæ tracta auribus subsequitur; causa vero sequendi sunt catenulæ quædam aureæ fluentes ex ore præeuntis. Clarius est emblema, quām vt nostra luce indigeat.

Dialecticæ subest Zeno ille Eleates, quem Aristoteles Logicæ inuentorem facit: exhibetur velut choragus turbæ iuuenum geminas eis portas indicans, quarum singulis suum lemma inscriptum est, alteri hæc vox *veritas*, alteri *falsitas*; quasi Dialecticæ proprium sit in veritatem simul & falsitatem digitum intendere; illam vt sequare, ab hac vt caueas. Quod deinde adpietum est, fabulare sit nécne, non dispu[o]. Occasio eius pingendi fuit vetus illud quod D. Ambrosum retulisse in litanias memorant; *A Logica Augustini libera nos Domine*: itaque pingi placuit Diuos Ambrosium, & Augustinum disputantes, Monicam vero sanctissimam foeminam supplicantem diuino numini, ne Augustini filij Logica veritatem ementiatur, aut eludat.

Arithmeticae dignitatem commendant hinc Rex Salomon è mensa in qua magnificè sedet respondens interroganti Reginæ Saba, & proposita ænigmata dissoluens: supra mensam libra, regula, atque abacus Arithmeticus; in deciduo straguli mensæ, hæc inscriptio, In numero, pondere, & mensura.

Ad aliud latus plurimi Gymnosophistæ, quorum Philosophia multa est in numeris, intenti omnes oculisque humi defixis figuræ in puluere describunt; dum per triangulum erectum trajecti pares, atque impares numeri, ac certa inter se proportione temperati, animarum virtutes, proprietates ac naturam arcanâ quadam ratione constituant.

6. In Musica commendationem ars etiam, & eruditio pulchrè consenserunt: hinc David citiaræ cantu tartaream Saulis Regis tristitiam discussi: illinc Orpheus lyræ concentu Eurydicem ab inferis reuocans: quantum profuerit penicillo argumentum, quantum penicillus argumento contulerit, quantum luminis & eminentiæ, quantum recessus & umbrarum, quantum horroris & hilaritatis hæc pictura præ se ferat, haud facile animo concipiet qui eam oculis non viderit, diuine considerauerit: habet sopirus trifaux Cerberus, habet antrum ignes phlegontios euomens, habent horti Elysij, habet fidibus canens lyricen, habet emergens è mortis faucibus Euridice quod pauidus, quod securus, quod mirabundus spectes, discas, imirere, ausim dicere, quod audias.
7. Non inferiore artificio pictor præposuit sapientes Ægyptios, qui in sequenti area Geometriæ consecrata nescio quæ schemata in solo exarant tanta attentione, ut hiscere metuas ne illos interpellas: simûlque Archimedem fecit eidem studio addictum, quem memorie proditum est, captis Syracusis discurrente, & cum maximo tumultu urbem diripienti Romano, intentum formis quas in puluere descriperat, ab ignaro milite quis esset imperfectus, ægrè id Marcellum tulisse, sepulturæ curam habitam, & propinquis etiam inquisitis honori præsidioque nomine, & memoriam fuisse.
8. Verùm visus est pictor omnem suam artem & ingenium contulisse in gratiam Astrologiæ: nam insignem & prodigiosam illam defectiōnem Solis, quæ Christo vindice humani generis moriente contigit, adeò scitè expressit; ita sublustræ illas tenebras; ita dubiam & caliginosam lucem pinxit, ita obduxit atra nocte terrâaque polumque, ac solem ipsum obscurauit, vt nequaquam mirere si *D.Dionysius Areopagita*, & *Apollophanes* ibi stent rei nouitate & prodigo obstupefactis atque attonitis similes: proximè illos est recessus Solis testimonium moribundo Ezechiae Regi diuturnioris vita diuinitus ipsi concessæ.
9. Et quoniā gemina hæc historia Theologica est; agendum, adscribam hīc aliquid item sacrum, quod è regione scholæ Atheniensis subter eamē historiam obiicitur. Est magna Synodus Nicena, & augustinus confessus trecentorum decem & octo Patrum, quorum plerique in causa orthodoxæ fidei grauia tormenta constantissimè pertulerant, ac fuderant sanguinem. Duo sunt hīc præserim quæ oculos & mentem tenent: *Magnus Constantinus* sedens in humiliore sella quam Episcopi, locoque diuisus ab iis quos tanquam Dei Opt. Max. Vicarios venerabantur; idēmque in ignem coniiciens quorundam Patrum accusationes, negans haud alterius iurisdictionis esse quam Dei, cognoscere de Sacerdotum vita & moribus. Tum Arius perculsus Patrum sententiis, cum sella resupinus, ac furioso similis, & sui rabide impotens,

CAPUT IV.

*Descriptio secundi conclusis in quo sunt libri vulgarium
linguarum; & tertij, ubi Codices MSti
afferuantur.*

NE quidquam officeret huius Bibliothecæ luci, hilaritati, maiestati, non potuit esse pluribus libris locus, quam septem voluminum millibus, ut capite primo monuimus. Septenis fenestræ amplioribus ab Occidente lumen capit, ab Oriente quinis intra eamdem distantiam, licet extrotsum parentioribus; & quoniam inter singula armaria sitæ sunt, non exiguum spatium libris decessit: item quatuor parastades quibus conclave tripartitò diuiditur, locum quatuor armariis ademerunt: insuper armariorum columnæ totundæ cum antis compactilibus retrò ad architecturæ symmetriam appositis magnitudinis iustæ eximunt aliquid vacui; quæ omnia amplius tet mille forulos librorum occupant: idcirco necesse fuit aliunde has Bibliothecæ angustias supplere: id porrò factum est duobus aliis conclauibus, quorum alterum primariæ Bibliothecæ longitudinem ac latitudinem ex æquo describit, estque stega, siue tabulatum superius tam elegans, ut qui primum illud viderit, vix quidquam aliud desideret. Librorum repositoria sunt ex pinu affabre laborata, columnæ atticæ, hoc est, quadratae: varia materies tam solerter penicillo expressa, ut nativa res inuidet imitationi libri digesti in forulos quadruplici ordine & contabulatione erecti frontibus inaurati, eodem protus compactionis modo, de quo superius; idem numerus fenestrarum si è mediis vnam exceperis, vbi sita est solidæ molis effigies totius Basilicæ Patroni D. Laurentij ex vestibulo primariæ portæ totius ædificij hic translata: supra loculamenta eminent affixa parieti iconicæ imagines Summorum Pontificum, & multarum personarum singularis sanctitaris & doctrinæ, adeò indiscreta similitudine cum prototypis, ut cum illis miscere sermonem possis, nedum optes. Non desunt globi, sphæræ, tabulæ cosmographicae omnis generis, Astrolabia metallica particularia, catholica, nonnulla ipsius Gemmæ Frisij manu, alia Petri Appiani, alia aliorum insignium artificum; annuli, armillæ variæ, & plurima supellex eiusdem rationis, bene multæ geographicae, & hydrographicæ descriptiones manu pictæ, summoque studio & cura perfectæ huius Bibliothecæ libri sunt, præsertim vulgaribus linguis scripti Hispanica, Italica, Gallica, Germanica, Lusitanica, Costaricana & singulis eximij: nihilominus tamen Latinis resertissima est variatum ac per antiquatum editionum; quæ res quantum commodi habeat, eruditini norunt.

Regiae Bibliothecæ alteram appendicem haud immerito fortasse principem partem thesauri huius literarij appellaueris, si genus librorum quibus apprimè instruta est, consideras. Sunt omnes manuscripti omnium promiscuè linguarum & facultatum, atque ex illis quidam archetypi

archetypi magnæ vetustatis, & apud viros literatos ingentis pretij: hic locus primariæ Bibliothecæ finitus est, & credas esse quamdam illius posticam & secretiorem cellam pretiosiori supellectili literariæ seponendæ, & studiosius asseruandæ. Conclauum haud ita amplum, neque destinatò ad hos usus extuctum. Primò enim fuere quædam cubicula diuisa inter pensiūs parietibus intergerinis, quibus dirutis, aula facta est tam apta & idonea, ut operi consilium, designatio, & graphis præcessisse videatur. nihil enim singi potest commodius vetustissimis libris vindicandis ab omni labore, & iniuria, quorum plerosque adhuc extare & superesse prodigium est: apertum habet Aquilonem, quæ res per commodè accedit: longitudo est omnino pedum octoginta, latitudo vinti, altitudo quindecim; loculamenta librorum pluteis superioris Bibliothecæ penitus similia, quinis tabulatis, seu forulorum ordinibus. A summis armariis usque ad laquear, Pontificum tum vitorum sanctimonia & literis insignium priscæ & nostræ ætatis imagines ad veroris speciem expressæ, missæ ad Regem Philippum II. ex Italia, Gallia, Germania, non paucæ inter illas in Hispania pictæ.

3. Huius conclavis geminum est veluti membrum; in ampliore & pri-mario prostant soli codices Latini, & Græci MSti; in altero Hebræi, Arabici, Italicci, Cossetani, Turcici, Persici, Chinenses; quamquam Chinenses arte typographica impressi sunt. h̄c quoque globorum, sphæra-rum, tabularum, atque instrumentorum Mathematicorum haud vulga-rium magnus numerus, est unum inter reliqua à Petro Appiano eius auctore oblatum Carolo V. Imperatori, locorum sibiis, altitudinibus, distantiis & amplitudinibus explorandis percommodum; eius usui cognoscendo quatuor grandes tomos scripsit, quorum alij editi sunt in lucem, alij MSti cum eodem instrumento h̄c asseruantur. Numariorum sigillorum, siue orbiculorum metallicorum (*medalas vocant*) præferen-tium iconicas imagines & symbola illustrium personarum ingens copia, in suis arculis & exemplilibus capsulis, ex Pinacotheca Antonij Augustini Archiepiscopi Tarragonensis antiquitatis nummariarum studio-sissimi, ac virti Patrum nostrorum ætate in omni doctrinæ genere insi-gnis: eiusdem locuples Bibliotheca h̄c quoque translata est. Inter inge-nuas illas curiositates est *Abacus rationum Romanarum* prisci moris cum suis calculis; quam supputandi rationem Romani sumpsere à Græcis, qui hoc genus mensæ logisticae mensam Pythagoricam appellatunt: no-tæ illæ, & figuræ rationales antiquæ haud multo absimiles sunt iis quas Castulonenses vocamus. Consulendus super ea re idem Antonius Au-gustinus libto de inscriptionibus & monetis, dialogo nono; ubi item de congio, veteri rerum liquidarum mensurâ disputat, quam mensuram hoc etiam in Museo repertus.

C A P V T . V.

Librorum collocatio, & ordo.

PErsequar nunc quædam specialia quæ ad librorum ordinem & collocationem pertinent, priusquam de quibusdam singularibus libris dicam capite sequenti breuiter. Primus Bibliothecæ situs primaque dispositio fuit in quadam parte ædium quæ nunc est conclaue dormitorium Nouitiorum. Arias Montanus, vir apprimè doctus, atque principum linguarum insigniter peritus, eius distributionem aggressus, singulas linguis seorsim ab aliis diuisit: tum deinde etiam separatiū singularium linguarum libros typis exculos à manuscriptis seiuinxit. Aliam rursus diuisionem instituit; nimirum singulas linguas in sexaginta quatuor disciplinas. Non erit abs re exscribere tabulam quam confecit, & quæ hodie prostat in Bibliotheca in hunc modum, & hoc titulo inscripta.

Disciplinarum series.

Grammatica.	Chymica.
Vocabularia.	Metaphysica.
Elegantiae.	OEconomica.
Fabulæ.	Politica.
Poësis.	Aulica.
Historia.	Ciuile ius.
Antiquarij.	Iuris Ciuilis Interpretæ.
Dialectica.	Gironomicæ præceptiones. id est, seniorum documenta.
Rhetorica.	Mechanica.
Declamatio.	Venatio.
Orationes.	Aucupiūm.
Epistolæ.	Piscatio.
Ars memorie.	Colymbitica, (i. Vrinatrix.)
Mathematica in genere.	Militaris.
Geometria.	Architectura.
Arithmetica.	Idyllia opūscula, (i. poëmatica exiguæ opera.)
Musica.	Stromata.
Cosmographia.	Encyclica.
Geographia.	Catholica.
Topographia.	Biblia sacra & Patres.
Astrologia.	Concordantiae Indices.
Astronomia.	OEconomiae loci communes.
Divinatio.	Bibliorum commentaria.
Perspectiva.	Canones, Concilia, Constitutiones religioſæ.
Principes Philosophi.	Canonicon ius.
Naturalis Philosophia.	
Philosophi priuati argu- menti.	Doctores

Doctores integri.

uata & defensiones.

Homiliae, Orationes, Epistola-
læ, Soliloquia, hymni.
Doctrinales & semidisputa-
torij.Priuata quædam & reuelationes.
Historia Ecclesiastica, & Vitæ San-
ctorum.

Apologie, disputationes pri-

Scholastica Theologia.
Summissæ, &c.

2.

Nequaquam sententia Authoris in hac distributione fuit, tot esse singulares disciplinas, quot sunt in hoc indice capita. Quis enim vel nouitius & tiro hoc non videat: Sed ea multiplicauerit explicatoris ordinis gratiâ, vbi aliquid differentiæ & peculiaris alicuius argumenti ratio occasionem dedit, hæc fuit designatio & ordo librorum eo in loco vbi primùm distributos fuisse monuimus. verum ob titulorum nimiam multitudinem quibus necesse erat repleri forulos & singula prope tabulata, res equidem erat satis confusa, & oculis minus grata, licet nihil aliud foret præter inæqualium librorum in uno codémque tabula solo collocationem: postea contranslati sunt in eum locum vbi nunc existunt, atque in tria illa conclavia quæ descripsimus, diuisi. Frater Iosephus de Siguenga Ordinis Hieronymiani Ariæ Mōrani discipulus, eiisque in huius Bibliothecæ præfectura successor, diuisionem quidem disciplinarum à Magistro suo institutam, quoad fieri potuit, retinuit, sublatâ tamen illâ inæqualitate tomorum quæ habebat aliquid offenditionis, semissibus, quadrantibus, bessibus, vel vncialibus foliis libros omnes separatim in altiores humiliorèsve forulos venustâ proportione distribuit; hoc est, æqualia volumina cum æqualibus coniunxit, geminosque Indices confecit: in altero perscripta sunt nomina omnium Auctorum suo singula ordine per elementares litteras: in altero disciplinarum series; quæ res hoc habet comodi, ut si quis Bibliothecam ingressus auctorem iam sibi notum querat, audeat Indicem Auctorum, vbi statim inueniet in quo armario, in quo armarij tabulato, in quo librorum ordine eum reperturus sit. singula enim armaria singulis Alphaberti litteris inscripta sunt: singula item armriorum tabulata pro quinario suo numero vnam è quinque Romanis istis primorum numerorum notis I. II. III. I V. V. apparetam habent; singuli denique libri suæ sedis numerum vulgaribus notis Arithmeticis præferunt, quo triplici signo statim eum librum quo indiges, tenebis. Similiter si singulos vnius disciplinæ scriptores ad manum habere desideras, notos ignotosve; consule disciplinarum Indicem, in promptu & ad manum erunt. Si consilium Ioannis Baptiste Cardona Episcopi Dertosani de Regia ista Bibliotheca S. Laurentij Escorialis scire desideras lector, consule eius commentarium de Hispaniæ Bibliotheca, sive de Academiis & Bibliothecis tom. I. cap. 3. vbi singulatim multa proponit, vnde perfici in dies posset, atque ut par est accurari hæc ædes sapientiæ: prout hanc procurationem ipse animo informauit; in quam sententiam monita scribit circa diligentiam in conquirendis aliis libris, cautionem in repertis admittendis, de corum yetustate exploranda, colligendis decedentium virotum doctorum lucubrationibus nondum editis;

tis; de Bibliothecarij ædibus, & stipendio; de ministrorum Bibliothecalium numero, occupatione & commoratione; de Typographica officina, de moletrina chartaria, aliisque eius generis quæ nos consulto omittimus; quia hoc loco sistimus in sola Biblioteca Regiae descriptione.

Quod ego magnopere in huius literariæ prouinciæ procuratione desiderauerim, est ut in lucem edatur omnium quidem librorum ac tractatuum, qui sunt in hoc triplici membro Regiæ Bibliothecæ, maxime verò & præcipue MStorum codicum accuratus Index; res haud sanè admodum difficilis, & tamen futura toto orbe viris doctis grata simul ac utilis, atque ad loci auctoritatem & commendationem opportuna.

C A P V T VI.

Initia, & incrementa Regiæ Bibliothecæ s libri quidam singulares; & alia huins loci propria.

Non omittendum dicere ex quibus exordiis hæc Bibliotheca in tantam amplitudinem excreuerit; de certis etiam libris peculiarem mentionem facere libet. Prima semina fundi huius librarij PHILIPPS II. Rex regiâ & felici manu iecit, missâ huc priuata snâ Bibliothecâ, in qua si quid interdum feriarum & otij nactus esset ab regiis occupationibus, illud, magnorum Regum exemplo, dedicabat librotum lectioni. Est in Bibliotheca Escoriali librotum index, in quo ipsius Regis manu deleti sunt illi libri, quos identidem abs se donatos huc mittebat. in prioribus paginis hæc ab eo scripta sunt; *Libri MSti selectiores ac maioris momenti (prout eos percurrerit facile constabit) quos ad S. Laurentij Bibliothecam misimus, ut sollicitè in Sacrario una cum pretiosiori supellecstile affuerentur: in primo margine indicis designatur bac nota ∞=s.* Deinde paulò inferiùs, libri qui nostra scutaria insignia preferunt in tegumento, (*qua est compactio Salamenticensis*) habent in fine lineam transuersam in postremo margine. Libri qui feruntur ad S. Laurentij Bibliothecam notantur in primo margine hoc signo—S. Aliæ eiusmodi obseruationes sunt in illo indice regio. Regiorum autem illorum librorum numerus ferè duūm millium fuit: illati ex iis in hanc ædem amplius mille duceni: quorum plerique quodd essent vetustioris editionis, per Religiosorum cellas ipsius Regis iussu distributi, reliqui Bibliothecæ addicti velut bene ominata munera & fundamenta illius litterariæ apothecæ, quæ tam regiæ & feliciter excitata est.

Haud ita multo pôst accessit Bibliotheca Iacobi de Mendoça, doctri-
nâ simul ac gentilitio splendore clari, fratri Marquionis de Mondejar
& Comitis de Tendilla; is vbi cunque vixit non solam in Hispania, ve-
rum etiam Venetiis viginti annis, & Romæ Catholicî Regis Legatus

memoriam atque admirationem singularis sue eruditiois reliquit. Quo tempore (vt est in Hispania Bibliotheca tom. 3.) in splendida familia doctorum hominum gregem quos vndeque acculerat, atque in his Arnoldum Arlenium Græce peritissimum similiter alebat : Græcis exemplaribus partim conquirendis in media Græcia, partim e Beccarionis Cardinalis Nicæni Bibliotheca describendis opetam sumpræque impendit. Nauem præterea Græcis calamo exaratis libris onus tam à Turcarum Imperatore obtinuit; moriens legauit Regi suam Bibliothecam referram plurimis & vetustis illis codicibus Græcis, Latinis, Arabicis, tam impressis quam MStis, quas linguas egregie callebat. eam Rex accepit, in sequē recepit nominum solutionem, quæ in testamentarias tabulas demortui relata erant.

3. Subsequuta est suprà laudati *Antonij Augustini* Archiepiscopi Tarraconensis Bibliotheca optimorum MStorum exemplarium Latino-rum & Græcorum locuples, necnon plarima eiusdem antiqua monumenta & erudita ruderā. Collata quoque à *Petro Pontio* Episcopo Legionensi, omnis quidem antiquitatis, sed præsertim Ecclesiasticæ admodum studio MSta. Insuper longè latèque à Rege missi viri docti in Italiā, Germaniā, Belgio, Hispaniā qui librario huic thesauro locupletando res eximias eiusdem generis peruestigarent, ac repertas emptasque huc transmittenterent. *Ambrosius de Morales*, *Doctor Ioannes Paes*, *Iulius Clarus*, & plurimi alij viri docti præclara sui monumenta hīc reliquerunt, quorum alia non absoluenterant, alia iam absoluta nouidum in lucem ediderant: præterea certos alias peculiares libros quos habebant charissimos. *Arias Montanus* præclaros C. M. Græcos, Hebreos, & Arabicos in hoc Sophiae templo dedicauit, ac in primis volumen legis maximo studio & curâ scriptum, eâ formâ quâ volumina esse consueuerant, tantaque fide, vt nec puncto defectum sit, vel abundet, quod proinde *sacrum* ab illis appellatur. Pugillar Hebraicum gemini usus, è quo nimirum recitabantur solemnes lectiones sacræ per omne Sabbathum, vt loquitur Apostolus, quale est apud Christianos sacerdotale Breuiarium Psalmis ex sacro ritu & formula persoluendis. Erat præterea instar manualis codicilli, in quem referebatur si quid peculiare prescribendum esset. De huiusmodi tabellis intelligendum illud *Luca cap. 1. de Zacharia*, qui postulans pugillarem scriptit; dicens, *Ioannes est nomen eius*. Siclum Iudaicum, de quo ipse Arias disputat eo libro quem *Tubalcayn* inscrisit, ibidemque exposuit, & quā mitibili casu (si casus dicendus est) in ipsius manus venerit; numi materies purum putumque argentum; pondus drachmæ quatuor, quæ ferè parres sunt semunciae pharmacopææ, quam atticam vocant: altera facies præfert figuram valis, in quo Dei iussu manna reconditum est in arca foederis: in ora sunt literæ quædam Samaritanæ, quibus Hebrei vtebātur priusquam decem Tribus à Iuda & Beniamin secederent, in hunc sensum, *Siclus Israël*: in auersa facie, amigdalina virga Aaronica. Inscriptio, *Hierusalem sancta*.

4. Non commemoro quæ hīc habentur sacra Biblia peruetusta scripta literis Goticis & Longobardicis: luculentum testimonium sinceritatis lectionis

lectionis antiquæ. Rara res est , & planè eximia primigenius quidam Codex, ipsius D. Augustini manuscriptus, & inscriptus de Baptismo parvorum ; literarum forma & species maiuscularum iuostiarum similis est , qualis eo tempore in vñu erat apud Vandalo late in Africa dominantes. Diu librum hunc Philippus II. inter sacras reliquias habuerat, cùm eum iussit in Abaco scriptorio in Bibliotheca cum rebus pretiosioribus recondi. Interrogatus aliquando, vnde constaret re verâ esse D. Augustini respondit , id se ita accepisse ab amita sua Caroli Imperatoris sorore, à qua illum habuerat tanquam rem per caram & antiquissimam. Aliud volumen habuit ab eadem amita Regina, quod D. Ioannis Chrysostomi olim fuisse creditum est: in eo perscripta sunt Euangeliæ quæ totius anni decursu pro more in Ecclesia recitari solent. Est & aliud exemplar MStum Apocalypses, aurariæ & argentariæ picturâ satis eleganter illuminatum , adscriptis miniatu charactere commentariis ; ducentis annis (vr quidem videtur) haud vetustius. Item aliis quatuor Euangeliorum liber aureis literis in perleganti membrana pergamenta scriptus, compactus tabulis atque attalico texto opertus. Sic eum scribi iussit H E N R I C V S I I. Imperator, vti fuerat incoatus *Conradi Imperatoris* iussu. Longus est vlnæ dodrantem, iusta proportione latus : sacer ille textus Euangeliorum cum præfationibus , & Epistolis D. Hieronymi , & Canonibus Eusebij Cæsariensis centum sexaginta quinque foliis continetur. circiter sexcenti anni sunt cùm scriptus est, nusquam tamen pictura scripturâve vetustate euauit : itd aded integræ, florida & splendida est, vt opus nudius tertius absolutum credas: in primo folio pictus mediis in nubibus circumfusus Angelorum multitudine C H R I S T V S vindex noster in solio sedens, sinistra manu librum tenet, dextrâ *Conrado & Gilesia* vxori ad ipsius genua prouolutis benedicit : in pagina ambitu sunt quidam versus pro inculti saeculi elegantia. Altera pagina *Deiparam Virginem* exhibet in solio sublimem, ac supplices *Henricum & Agnetem* genibis nixos , Regio tamen habitu & titulis, videlicet nondum Imperatoria inauguratione consecratos: nec etiam desunt versus in ora pagina maiote pietate quam elegantia. Erasmus Roterdamus a codicem hunc quem *Aureum* appellat mirificè extollit, ac proficitur se legitimas & germanas quasdam lectiones inde eruuisse quas in aliis exemplaribus haud repererat, nec nisi solenni quadam pompa & accensis tædis sibi monstratum referr. Eum tunc possidebat *Margarita Maximiliani* filia, *Ioannis Principis* vxor : venit postea in manus *Mariae Reginæ*, quæ illum cum tribus aliis de quibus mentio superius facta est dedit *Philippo II.* *Caroli Quinti* fratri sui filio. plura Ambrosius de Morales de hoc codice aureo in vita Comitissæ *Matildis de Canosa*, qui commentarius hîc quoque inter alia eiusdem monumenta habetur. Item Biblia Græca Imperatoris Cantacuzeni valde consentientia cum versione septuaginta Interpretum, quæ prodiit opere Cardinalis Carafæ viri doctrinâ & diligentia insignis. Itidem duo grandia volumina Gothicò charactere, in quæ relata sunt Concilia, & decretalæ à primo Nicæno ad undecimum Toletanum, cum multis aliis operibus eximiis , quæ referre longum sit. Alterum scriptum est ærà millesimâ à

a in annot.
in nouum
Testam.

Sibuto Episcopo: alterum anno nongentesimo septuagesimo nono à *Vigila* Presbytero S. Martini de Aluelda; ob id *Codex Vigilanu*s dictus: continet etiam multa Concilia à primo Nicæno ad decimumseptimum, aut decimumoctauum Toletanum, additis plurimis literis Pontificum, & Sanctorum, nec non antiquitatibus Ecclesiasticis; thesaurus equidem nobilis, & dignus veneratione. est præterea alius tomus Conciliorum eadem scripturâ anno nongentesimo vndeclimo descrip-
tus.

5. Præter hæc monumenta venetandæ antiquitatis, sunt alia quadam manu descripta exemplaria SS. Patrum *Athanasiij*, *Basiliij*, *Nazianzeni*, *Chrysostomi*, atque aliorum; inter quæ opera extant non pauca homiliæ, orationes aliisque tractatus nunquam in lucem editi; grandes & peruetusti tomi vitæ Sanctorum eadem lingua; tabellæ nobilium articulicorum, aliæ exformatum planæ sculpturæ prototypis; aliæ penicillo pictæ in libris ingenti numero compactæ; plurimaque id genus rara & curiosa, atque huius literaræ apothecæ propria seruantur in arculis & abacis scriptoriis; quæ referre infinitum esset. Præsca scribendi ratio in antiqua papyro Ægyptiaca hîc visitur. quin & illâ antiquior in arboreum extima cute subtilissima & pertenui, quam philyram vocant; illorum cōticum alij sunt ensium, alij pugionum longitudine: præter litteras in iis non ineleganter exaratas, nescio quid atramenti, aut puluisculi plurimum venustatis addidit: argumentum scripturæ est integræ quædam historia, in limine, geminæ hæc voces præfixæ sunt, *Lingua malabarica*. compactio bella est, inseritur per singula folia funiculus: extiores quoque tabulæ videntur esse ex eodem ligno. Sunt hîc etiam Chinensis editionis libri, nostris tum in elegantia, tum in commoditate longè inferiores; licet chartæ subtilitas mirabilis sit, nosque in hac atte calcographica excogitanda natio illa anteuerterit.

6. Est hîc aliud quiddam prouersus nobile & visu dignum: historia & forma omnium plantarum, atque animalium quotquot ad Philippi II. ætatem visa fuerunt, in Indiis Occidentalibus: pictæ sunt herbæ, radices, trunci, rami, flores, folia, fructus, vellera, squamæ, plumæ, pinnæ, rostra; singula denique natuvis expressa coloribus; necnon & hominum statura, vestitus siue ordinarij, siue læti, & lauiores; ritus & apparatus festorum, chorearum, sacrificiorum eius gentis, quarum rerum consideratio iucundissima est, & ad varia utilis. Rex hoc negotium dedit cum amplissima potestate *Doctori Francisco Hernandes Toletano*, homini docto, diligenti ac strenuo, qui (ut ipse in quodam procemio refert) quatuor solùm annis quibus in India degit, quindecim cubitales tomos repleuit suis observationibus: in quosdam ex iis libris retulit solam figuram, formam, colorem animalium & plantarum, ad quos postea legendum amandat in historia nominum proprietatum & naturæ singulorum rerum, prout ab indigenis & aduenis Hispanis, & propriâ animaduersione discere potuit. Præter hos quindecim tomos, binos alios seorsim fecit: unus est plantarum Indicarum, earumque cum nostris proportionis & similitudo, quoad fieri potuit, accurata; alter morum, rituum, legum Indicarum, Geographicæ, & Topographicæ descriptiones nati illius

illius orbis : qui omnes libri & commentarij si prout affecti sunt , ita a forent omnino perfecti & absoluiri , Philippus II . & Franciscus Hernandes haudquaquam Alexandro & Aristoteli hac in parte concederent . Concinnatio & structura horum quindecim librorum elegans est , & in hac Bibliotheca peculiaris , tegumento ex aluta cærulea auro bellè vermiculata , hamulis adstrictoriis , angularibus munimentis , bullatis vmbilicis argenteis multa arte perfectis . Reliquæ literariæ supellectilis , quæ in hac Bibliotheca plurima est , pleniorē indicem pollicitus est frater Iosephus de Siguença ; utrum prodierit , nescio ; bene potuit prodisse à triginta amplius annis cum ipsius historia publicata est , & promissio ab eo facta , sed forsan mors interpellauerit .

C A P V T VII.

Aliæ quadam res rarae afferuatae in Regia Bibliotheca.

1. **S**Vp̄sa laudatus Iosephus haud dubiè non siluissest nonnulla quæ addo , si iam ea tum ibi fuissent cum scriptis historiam suam Hieronymianam , licet consultò profiteatur se præterire plurima . In primis hic extant duo primigenij codices operum sanctæ Theresia de Iesu , ipsiusmet manu scripti , ac postea in lucem editi : digna res cuius mentio peculiaris fieret . item Hierosolyma antiqua eiūisque ager suburbanus dimidiati anaglyphi toreumate , amplitudine ranta , ut quidquid fuit singulare in ædibus , & adiacente territorio , valde accuratum explicatumque proftet , haud leui adiumento describendis animo imaginibus ipsarummet rerum .

2. **I**bidei collocatum est primarium vexillum Selimi Turcarum Imperatoris captum in Lepantica illa victoria , quam Ioannes Austriacus de immortali hoste Christiani nominis glorioissimè retulit . memoria dignum est , nec omnino à præsenti instituto alienum , quod tum accidit cum huc allatum est . Anno millesimo quingentesimo sexagesimo primo , die octaua ab festo omnium Sanctorum Philippus II . Rex solita pietate intererat vespertinis precibus medio in cœtu Choreutatum , cum Petrus Manuel unus è regiis cubiculariis gaudio exiliens , vulrūque a gestu præferens concepram animo lætitiam subitarij consilij impetu ingressus . En (inquit) Domni Ioannis Austriaci Cursorem , Rex , insignis victoriae Nuntium . Nihilo commotior magnanimus Princeps , eodem vultu , eodem statu , eadem æqualitate mentis , eadem maiestate , oris (quod Austriacorum Principum est , quicumque casus latus tristisve acciderit) absolutis sacris Vesperis , Cœnobij Præsidem vocat , achynum , Te Deum laudamus , Ecclesiæ Eucharisticum , & Epinicium cani iubet , tum supplicationem pro re feliciter gesta in matutinum diei sequentis indicit , in vesperum vero insta mortuaria ; in perendinum , piacularē sacram solenne pro piis manibus defunctorum in illo bello ; singulare argumentum regiae pietatis , & pia professio acceptæ diuinitus victoriæ ; cuius monumentum & pignus fuit primarium illud vexillum Turci-

cum, quo nihil erat apud Barbaros religiosius. promptum fuisse è Secratio Mecano perhibent, ut (si Superis placet) in eo signo Turcæ vincent. Eius materies ex gossipio & lino; forma verò mediocris lintei dormitorij, literæ Arabicæ vtraque ex parte inscriptæ, quarum pleraque sunt aureæ; circuli, rhombi, quadra triangula plurima pro superstitione gentis, quæ à rerum viuentium imaginibus abhorret. Inscriptioñum argumentum sunt varia nomina Dei. Opt. Max. Consultò speciem aliquam sanctitatis caeðæmon & Mahometes impiissimi sycophantæ ei reliquerunt, vt irretiretur & circumscriberetur teclius. Interpretationem ex Arabicō Hispanicatn penes me habeo ex Museo Lucæ Torri, hoc vexillum vnâ cum pharis triremis prætoriæ hîc præcipue Rex asseruari voluit, ad memoriam allatæ sibi in hanc ædem victoriæ semipaternam.

3. Hoc eodem in conclaui asseruatur Bibliotheca Muleysidani Marrochij, & Fessæ Regis, libris magnam partem Arabicis MStis constans, & mirabili euentu huc allata.

F I N I S.

ΨΥΧΗΣ

ΨΥΧΗΣ ΙΑΤΡΕΙΟΝ,

MEDICA ANIMI OFFICINA

STUDIOSÆ IVENTVTI,

vt si immunis esse volet omnibus vitiis quibus
obnoxia est illa ætas, pancresta medicamenta
è Museis & Bibliothecis promat.

PARÆNESIS ALLEGORICA ad amorem litterarum,

*Habita in Collegio Dolano Societatis Iesu in solenni
studiorum instauratione anno 1627.*

Væ latèrē putabatur in adytis Delphici templi
diuinitas, tota conspiciebatur pro foribus his
duabus notata litteris *E* & *T*; quo majori per-
culsi mortales reuerentia pedem in eum locum in-
ferrent, in quo præsens numinis maiestas non
tam se prodit ex dignitate vestibuli, peristylij am-
plitudine, exhedrarum laxitate, pauimentis mar-
moreis, auratis fornicibus, ex accurata munditia
& magnificentia totius ædis, quām ex ipsa religione loci, & fatidica
oraculi facultate. Idem mihi (Aud.) idem prorsus mihi sentio con-
tigisse in vestibulo huius orationis, in qua iumentuti Sequanicæ mysta-
gogum hodierna die me profiteor, & candidatis bonarum artium ado-
lescentibus sacram quandam Bibliothecam aperio; cuius foribus spe-
cificabilis charactere inscripta est eadem epigraphæ, quā olim Osimandas
Ægypti Rex Museum suum inscripsit, *Ἄντες ιατροί, medica animi offi-
cina.* Quotus enim quisque est, qui profiteri velit se habere præsentia
pancresta medicamenta omnibus animorum ægritudinibus tum auer-
tendis, tum depellendis; cum id nec peritissimi Medici, nec circumfor-
ranei circulatoris in triuïs & pontibus tribuere sibi ausint in corpo-
rum morbis? Evidem verendum maximopere mihi est, ne quod Græ-
culæ vanitati familiare fuit in librorum inscriptionibus, plus sit in
promptu, quām in recessu; ne in pulpito tabernario prosternit crepantes
bullæ, in penitiore apotheca nugæ; in librorum, & Academiarum ve-
stibulis mira titulorum felicitas & splendor, propter quas vadimo-
riū deseri possit, & sperari in eiusmodi voluminibus haustus lactis

Y Y y

gallina

gallinacei : & cùm tu intraueris, eaque euolueris , per Deum immorta-
lem, quām exanguia sunt & exsucca , quām nihil in medio inuenies.

Plin.l.29.c.1

Sola verò Medicorum inscītia miseriſ mortalib⁹ capitalis est ; discunt inter-
dum periculis nostris , & experimenta per mortes agunt ; illisque dūntaxat
hominem occidisse summa impunitas. Nemini tamen (usque adeò blanda
est pro cuique sperandi dulcedo) nemini corporis Medicum se professo non cre-
ditur, licet periculum sit in nullo mendacio mains. Capitaliores tamen
sunt Medici animorum, quando qui se tales profitentur, præstigiatores
sunt & sycophantæ, qua peste hominum nullam extitiale rem reor ; qui
profecto sapientiam honestius negligenter quām vendant , & vendi-
tent. Alienus sum ab eiusmodi vanitate : odi, & vehementer odi inuolu-
lutam sapientiæ nomine lingua vendibilis iactantiā : neque ipse
tam Medicum me profiteor , quām ægris mentibus Medicos adhibeo;
neque tam pharmaca propino, quām in eum locū unde medicamenta
promi possunt , digitum intendo ? quod tamen ob grauitatem argu-
menti, atque aliquam dicendi desuetudinem cunctanter facere aggredi-
tor, adeoque etiam timidè. Quamuis enim dixerim ante aliquot an-
nos in Athenæo Lugdunensi, ad cuius aram pallebat olim dicturus
Rhetor, neque tamen mihi lingua obmutuerit , aut vix hæserit , vel
mens debilitata metu conciderit ; nihilominus non leuem scribendi
difficultatem, & dicendi reformidationem sum expertus , cùm prolu-
sionem hanc studiorum nostrorum instauratiuam ineditater apud me
in Museo. Nimirum verebar, ne forte quinquennij silentio, diuturna-
que & admodum graui inualexudine , memoria obsoleuisset , collapsæ
essent vires , emarcuisset necessarius ad dicendum vigor , defloruisset
stylus ; idēmque absolutis Theologiæ studiis. Dolæ mihi accideret,
quod Clemens Alexandrinus Alexandriæ sibi contigisse questus est
his verbis: De monte Sion ad Parnassi fabulosum celpitem; de fonte
Paradisi ad Helionis vndas : de curru Heliæ ad quadrigas Apollinis; de
cedris Libani ad Musarum lauros , de seuerioris disciplinæ pronuncia-
tis ad amoeniores artes, de Theologiæ commentationibus ad humanio-
res litteras traductus, emortuos spiritus reuocare vix possum : verum-
ramen vnum est quod me recreat , & animos facit ; quod sicut plurimi-
um interest ad fauorem, sortiatur aliquis iudicem, an eligat : ita non
exigu momenti videtur esse , quod sponte argumentum nascatur , &
dicturo quasi vlr̃o se ingerat : cuiusmodi est hac ætate iuueniliter
exultans adolescentiæ temeritas , projectior ad inconsultè audendum
impetus ; & remissior ferè vbiique ad bonas artes capessendas conten-
tio. Quas iuuenilium animorum ægritudines funditus tollemus , si se à
nobis curari, & eam medicinam pati volent, quæ non motura sit nau-
seam & stomachum, sed quæ auribus suauiter haurietur, & fortassis non
sine aliquo voluptatis sensu transmittetur in animuni : atque vt hinc
ordifamur,

2. Ponite vobis ante oculos amplam & augustam Bibliothecam exci-
tatam in Dolano solo , liberæ Burgundiaæ copia & sumptibus eleganti,
& magnifica supellecstile à proceribus Sequanis certatim suppeditata,
pluteis summâ venustate circumcurrentibus , plenis lectissimorum
volumi

voluminum forulis; oriente sole & camporum spatiis atque procul impendentium montium altitudinibus, & liquoribus pellucidis aminum iucundo aspectu perforatis, quibus fatigata mens & oculi diuturna studij contentionē suauiter recreentur. Non desit elegans in angulo horologium, nec in mensa paratum instrumentum studentibus; nec Theodosianæ lucernæ, nec multisida è lucernari candelabra; nihil denique quod ornatum huic loco conferre possit & venustatem; quæ quantumlibet exquisita esse possit, nunquam erit angustior Dolanæ urbis splendore & fama, vel librorum vestrorum, aut externorum discipulorum nobilitate, vel ~~ri~~estate literarum quas profitemur: sunt in ea nobilium ingeniorum familiae & illustres tituli, quos qui præferunt in scriptis suis, aut studiis, videntur communione quadam sanguinis inter se teneri, atque ad eundem sobolis nidum & generis caput pertinere. Singulas familias constituent Theologi, Iurisperiti, Medici, Philosophi, Historici, Mathematici, Oratores, Philologi, Poëtæ, Grammatici, Ascetici aliisque id genus scriptores, quorum beneficio id felicitatis cuiilibet nostrum obuenit, ut ei liceat quasi ad arbitrium suum nasci, & non tantum in eorum nomen, verum etiam in omnium simul bona ac facultates adoptari.

Nescio utrum dicturus sum vobis (Aud.) quod propè feci. Agedum dicamus, res bella est, nec omnino abs re nostra. Alcumistarum genti, vi potè nutricula bonorum ingeniorum, atque his temporibus admodum numerose parum abfuit quin ego suam quoque sedem & titulum hic attribuerim, perculsus inscriptionum dignitate, quibus libros suos & mysteria venditant. Quid enim fingi potest his titulis illustrius? Tabula smaragdina ter maximus; dialogus Mariæ Prophetissæ; clavicula Salomonis; nucleus intimæ Philosophiæ; lilyum intelligentiæ; epistola Solis ad lunam; rosa aurea; margarita nouella, lunien lumen; Theosophiæ palmarium; lapis trinus & unus; & alia huius generis tam angusta librorum vestibula, ut eos omni studio & sumptibus habere velis, ac forulis cedrinis, vel etiam aureis & gemmeis dignos putes. Verum enim verò, cum ego nuper curiosius introspexissen in eorum apothecas, nihilque vidissem præter nigrum nigrius nigro, leonem viridem, cerunum fugitivum, stultum saltantem, Aquilam volantem, tripedes boues, dracones caudam vorantes, bufonem inflatum, fermentem dentium, florentes hastas, aureum vellus, & sexcenta id genus somnia vigilantium, quibus præcipua illius artis mysteria continentur; tisi ipse apud me deuota igui capita, fumosos & sulphureos homines, atque ex assidua argenti viui contrectatione paralyticos; & amabilem quidem, sed egestatis & cassi labotis cornitem stultitiam; in quo tamen studio sit quedam paupertatis suauitas, ne gratis in naturæ secretaria peruerserint. Tum apud me statui nullum quidem seorsum domicilium assignandum esse familiendulis istis, nec donandam hac Bibliotheca talium Cinislonum familium: conniendum tamen mihi, si quis ex ista gente ad Physiologorum ordinem & pluteos clanculum irrepserit; dummodo cum sola natura, non autem cum malo dæmone commercium habeat.

4.

Transeo ad quædam ornamenta huius Bibliothecæ. Eminent supra librorum loculamenta dispositæ imagines doctorum viorurum, è Sequanico solo; qui dum viuerent fuerunt Bibliothecæ spirantes & ambulantia Amalthia, & reliquerunt in huius Musei armariis cedro dignavolumina, fœtus immortales ingenij sui; vel ex hoc loco tanquam è templo sapientiæ prodeentes, diuina responsa fuderunt suis consultoribus; & mera regnis orbique oracula: multos nouimus etiam ipsi de facie; plurimos viderunt maiores nostri, viuunt alij in annalium nostrorum monumentis. Occurrunt ingredientibus ad læuam nonnulli tradendis è publico suggestu disciplinis omnium iudicio insignes. *Titanus* quondam Præfectus Academiæ Sequanicæ, cuius est illud elogium, *Auctores nouerat omnes tanquam vngues digitosque suos. Anatolius Dorotius* diuturna legum in Academia Dolana expositione celebris, & infulis clarus. *Moniotius Boissetius* maximorum Idrisconsultorum pulpito & ordine dignus. Tum scriptores Sequani quotquot in manus nostras venerunt. *Angelomus Monachus Luxouiensis* in sacris litteris exponendis utiliter versatus.

5.

Claudius Chifletius legum Professor, ipsius Cuiacij ore tantopere laudatus. *Ioannes, & Prudentius Sanctomauriti*, ille Dolanæ Academiæ, iste lumen fori Sequanici. *Ioannes Petremandus* Antistes iuris Burgundiæ consultissimus. *Ioannes Grinellius* dignus interpres Dolani oraculi, celebre & ipse oraculum. *Ludouicus Goliutius* sagax rerum Sequanicarum indagator. *Valerius Reginaldus* de nostra Societate, accuratis de vniuersa morali Theologia commentationibus toto orbe qui ei per litteras ex remotissimis Indiae partibus gratias egit, illustris: eoque etiam eius opus fuit illustrius, quod suæ fronti impressum tui nominis splendorem prætulit *Ferdinande Archiprasul* *illusterrime*; dabit enim mihi hanc veniam tua humanitas, vt te in hoc cœtu licet absentem appellem: cuius extant illustria metita, & illustrissimæ tuæ gentis præsertim erga Ordinem nostrum prolixa voluntas; eius saltem promulgandæ occasionem mihi oblatam gaudeo, quandoquidem tuis beneficis vix aliter respondere possumus. *Reginaldum* sequitur *Ioannes Voëllus*, item noster, quæ scriptis libris, quæ viua voce de bene dicendi facultate optimè meritus. Tum *Franciscus Richardotius* Episcopus Atrebatensis, Christiana facundia in paucis clarus. *Antonius Possevinius* *tomo 1. apparatus sacri litt. F.* eum vocat Theologum insignem, eius opera recenlet, Parochorum & Vicariorum regulam; *Conciones de oratione Dominica, & de oratione funebre* orationes in funere Reginarum & Principum Hispaniarum, & alios libros sermone Latino. Floruisse ait in Concilio Tridentino, ibique habuisse elegantem orationem, quæ impressa est, & incipit, *Si quis rerum nostrarum*. His oppositi sunt è regione ad dextram bene multi, qui licet scriptis non tradiderint quod didicerunt, (quod fuisset magnæ felicitatis,) illis tamen diuinis concessum est opere complete quod sciuerunt; quod est planè diuinum. *Callixtus secundus Romanus Pontifex*, *Guillelmi Comitis Burgundiæ filius*, & *Stephani frater*, doctrinæ præstantia, ingenij dexteritate, integritate vita, & rerum

Cum hanc
orationem
pronunciaui-
mus, nondū

v su

vsu matus firmissimus pro domo Dei in difficillimis Ecclesiæ temporibus *Gundebaldus Burgundionum Rex* fando locuples, & eloquentia diues opibus, vt est apud Ennodium Ticinensem, & Cassiodorum. *Vrbicus* vniuersa Gündebaldi onera sustentans, ac Cicerone eloquentia, & Catone grauitate præstantior apud eundem Ennodium. *Sisagrius Solon* Burgundionum, & Amphion, apud Sidonium Apollinarem. *Leobaldus Cuzantius* è cœnobio Luxouensi ad Virodunenses insulas à Canonicorum collegio euocatus, atque ob singularem eruditionem, & rerum getendarum peritiam Philippo audaci Duci Burgundiæ, & Clementi Pontifici charissimus. *Antonius Vergeius*, Caroli Quinti adolescentis moderator, ille ipse qui nobili Dolano templo excitando primarium in fundamenta lapidem solenni ritu iecit, dū in hac vrbe adolescens litteris operam daret. habuit nimurum semper *Gens Vergeia* (*Cleriarde Gubernator* huīus Provinciae illustrissime, non enim te absentem reor, cuius vigilancia & sapientissima procuratione florent apud Sequanos bona artes in diuturnæ pacis delitiis, & qui viros doctos, eos præsertim, quorum eruditio est cum pietate coniuncta impensè pro maiorum tuorum veteri instituto iam pridem colis) habuit, inquam, semper *Gens Vergeia*, heroes non tantum in sagō & armis, re & cognomine strenuos, preux de Vergy; sed etiam Antistites omni laude conspicuos. hos secuntur sublimos animæ atque omni laude maiores *Richardij*, *Froissardi*, *Renardi Garnerij*, *Bruni*, *Capitanei*, & qui multorum instat sint populares quidem vestri, sed (quod sine ullius inuidia dictum velim) ciues mei *Nicolaus Perrenotus* Caroli V. Imperatoris Cancellarius, eiūsque filius *Antonius Cardinalis Granuellanus* Ornacensis, vterque moderandis & ferendis Imperiis par; vterque ex bonarum literarum curriculo cui uauiter insudauit, gradatim ad tantos honores euectus: vterque ad sacrosanctam Synodus Tridentinam missus à Cæsare orator orbem Christianum admiratorem habuit Sequanicas eloquentias, Sequanicas Religionis, Sequanicas grauitatis, & mentis in prouidendo plusquam humanæ, vel ipso externorum Scriptorum testimonio. Nimurum & hoc necessarium fuerat ad Sequanici nominis commendationem, vt intelligeret vniuersus orbis, non fuisse tunc in orbe Romano viros duobus Sequanis hominibus digniores, qui legationem illam augustius obirent, & maiestatem Imperij, & Religionis integratatem in Generalibus Ecclesiæ commitiis gloriiosius tuerentur. In eorum laudem si paucula dixero, date hoc tantorum virorum meritis, adeoque etiam pio erga solum meum natale amori; & cogitate quid hominis esse debuit *Nicolaus Perrenotus*, qui per gradus ad supremum rogatorum fastigium sic ipse sibi viam fecit, vt ab Imperatore admodum lynceo, & in æstimādis hominibus satis severo, ad sanctius Concilium, & ad supremā legum Imperialium tutelā adscitus sit. *Cardinalis* vero *Granuellanus* quid ingenij, quæ capacitas mentis, quæ hominis intelligentia; cui septem linguarum perito familiare fuit, vt quatuor interdum & quinque scribas de maximis Regum negotiis vario idiomate simul dictando fatigaret: qui à Cæsare ad *Franciscum I. Francorum*, & *Henricum VIII. Anglorum* Reges de pace acturus missus orator ad celebrem Conuentum Caletianum pro *Carolo* dixit, &

legeramus vitam S. Iacobi Hispanico sermone cōscriptā à Mauro Castella Ferrer, in qua l. 1. fit mentio ope- rum Calisti II. quæ extat in Apostoli- ca Ecclesia S. Iacobi Cō- postellani, & in Bibliothe- ca Regia S. Laurēti Escorialis, vbi librorū initium, & finis sic indicatur. *Incipit codex primus*, finit *codex pri- mus*: *incipit codex secun- dus*, & *ter- tius*, finit, &c. In illis codicibus sunt homi- lia.

postea pro *Philippe Careli* filio in Comitiis Gandauensibus , tanto auitæ religionis retinendæ studio, tanto ardore, tantâ grauitate, vt illi vñiniti visa sit in Belgio Catholica fidès , quem vel eo nomine perduelles se-
Etarij perhonorifico sanè conuictio *Papistarum* in Belgio Principem nun-
cuparunt. Idem conciliator & internuncius sanctissimi foederis inter
Christianos Principes de bello suscipiendo contra *Selimum* Turcarum
Imperatorem *Ioanni Austriaco* expeditionis Duci , & postea ad Naupa-
etum (quod *lephantam* vocant) victori militare vexillum à *Pio V. Pont.*
Max. solenui ritu inauguratū Legatus Apostolicus tradidit. Idem
Regni Neapolitani Prorex , & supremus Præfes Concilij rerum Italica-
rum nullum finem fecit bene de orbe merendi , nisi quem ei natura vi-
uendi fecit. Exemplum sanè perillustre Sequanicae iuuentuti ad amo-
rem literarum & studium , quarum beneficio tantus tantus extitit , vt
non solum mereatur imaginem in mea Bibliotheca , sed plebe statuarū
vbiique gentiū dignus sit ; qui, teste *Daniele Barbaro* electo Patriarcha
Aquileiensi, ac scriptore doctissimo, *ad omnes artes & scientias natus erat.*

in Vitruu.

6.

Facere non possum (*Præses amplissime*) quin meæ omniūmq; voluntati obsecundans tuum , licet viuentis videntisque sydus, in Sequanico cœlo collocem , qui iam pridem Regum & Archiducum nostrorum Nestor & caput emines in supremo Burgundico Senatu , ac nuper gra-
uissimi belli, vel æternæ pacis arbiter constitutus Christiani orbis ocu-
los & expectationē sex ipsos annos tenuisti, in spectatissimo theatro,
magnâ quidem tuâ gloriâ , qui quâ ætate plerique aloueri solent à Reip. gubernaculis, tu eādem, & fortassis etiam prouectiori perfunctus
amplissimis muneribus ad maiora in dies proueheris: sed equidem non
exiguâ Burgundiæ nostræ commendatione quæ talem virum diu ha-
buit sui Senatus Præsidem, in cuius contestata fide & consiliis *Rex Ca-
tholicus* in grauicauſa Christianæ Religionis , atque Italiæ pace & pro-
pè totius Europæ sancienda feliciter conquieuit. Plurimis aliis scripto-
ribus Sequanis quoque ex hoc tam frequenti & illustri omnium Ordinum
confessu imaginem dedicarem, pro eo ac plerique metentur , nisi
suæ modestiæ consultum vellent , & scriptum meminisse à *Plinio*,
vnius Marci Varronis adhuc viuentis imaginem propositam fuisse Ro-
mæ in Pollioñis Bibliotheca. Veniet illa dies cùm posteritas bene mul-
tos quos h̄ic tacite nomine veneror inter astra Sequanica referet : &
quia non minùs gloriosum est facere scribenda , quam legenda scribe-
re; tum etiam pro innata Sequanis erga suos Principes obseruantia, col-
locauimus in loco maxime illustri supra huius cellæ lumina ad Orien-
tem, duodecim Austriacos Imperatores, & è regione Burgundiæ Duces
potentissimos, Athlantes magnæ partis orbis Reges Catholicos, ac in-
uictissimos Principes *Albertum* & *Isabellam*, quorum omnium imaginib;
tanquam Diis maiorum gentium, locus iste sit longè augustior. hæc
est illa ædes, & sapientiæ domicilium , cuius fronti inscripsimus *Vix
iæ regior. hoc est, illud sacrarium, cuius portas recludimus Sequanicę iuuen-
tuti. hi quorum ceras , vel literaria monumenta iuuenmur in hoc Mu-
seo, Medici sunt animorum nostrorum; ab iis certa mentis salus & inco-
lumentas promittur.*

Porrò

Potò ne quis putet temerè & petperam hæc à me dici , *Chrysostomo* & *Basilio* credite, testibus ad fallenētum minimè institutis. ille singulos libros singula pharmaca, & medicas animi officinas appellat; iste, atra-
menti sagittas & scalpellæ , quæ cùm insiguntur ægris mentibus , sa-
niem & virus eliciunt cum explorata spe sanitatis. Et quoniam cœpi
magna illa Christianæ legis lumina & columna testes in hanc rem
adhibere, *Augustinum* appello, & *magnum* quidem cognomine, re autem
& Pontificatu maximum *Gregorium*. Sacros libros illi vocant concepta
à cœlesti Medico formulam pharmaci ægris mentibus adhibendi ; &
epistolas de patria nostra à Deo & coelitibus ad nos datas, quas vel tan-
tum legisse, & in utilitatem suam conuertisse, rescripsisse est, & cumula-
tè Medico pro impensa nobis opeta mercedem numerasse. Quid ago?
videor in re expedita & facili configere ad sacram anchoram, experiri
prolati tabulæ & sanctorum Patrum auctoritate , cùm eiusmodi præsi-
dia , si mihi necessaria sint, habeam in promptu sexcenta ex Lycei &
Stoë pronunciatis, Regumque ipsorum chirographo, quibus tamén vti,
multo etiam minus tantorum Antistitutum fidem appellare handqua-
quam necesse est. Si quis fortè mihi non credit, experietur ipse , & me
tunc veterotorum narratorem verè appelle, si potest. Dicam, & liberè
dicam quod sensi ipse, quodque experti sunt quicunque serio animum
applicuerunt ad studia literarum ; probos affectus non posse vehemen-
tiū concitari , vel prauos compriimi , (qui soli sunt animorum nostrorum
ægritudines, & sanitas mentis) quām iugis salutarium librorum le-
ctione. Cùm Martyrum pugnas lego apud *Cyprianum*, plenus sum ani-
mi, liber casus omnes prouocare , Martyrum animos induo , seuerioris
vitæ disciplinam delicias puto. Exclamare libet , quid cessas Tyranne,
quid cessas? quæro vbi me experiar, & virtutem ostendam. De virginitate cùm *Ambrosium* differentem lego, inardesco in amorem pudicitia:
Chrysostomum de moribus disputantem cùm audio , virtutem veneror, &
in imbecillitate hominis propè mihi habere videor securitatem Dei.
Cùm *Basilij*, cùm *Hieronymi*, cùm *Eucherij*, cùm *Hilarij* , & aliorum Pro-
cerum Ecclesiaz monumenta euoluo , humana despicio , nihil mihi est,
quod Deus non est. Quin etiam si *Epictetum*, si *Trismegistum*, si *Senecam*,
si *Platonem* tero, viros licet scribendo quām viuendo sapientiores , me
ipso grandior fio, infra me omne fortunæ telum cadit. Cùm in annalium
monumentis specie spectatore in distillantis in hostili foculo dexteræ
suæ *Mutium Scenulam* , dum *Catonem* cum mala fortuna composi-
tum , dum *Attilum* in summis doloribus triumphantei , cùm reliqua
vanæ gloriæ mancipia per mortes & lanienas inter sibi molientes ad
nominis immortalitatem aspicio , tenere me non possum quin exclamem,
Prò quām nihil est quod patior, quām remissæ & segniter ad vera
bona contendo. Cùm magnas minimis momentis Rerump. euersiones,
& inclinationes regnotum ex historiæ specula contemplor , & æternæ
mentis consilia sic humanis rebus moderantem , vt continuata serie
velut immotæ stent inter medias vicissitudines; mentem meam ad diui-
na Pronœæ venerationem compono. Tales proinde Senatores in *Ptole- Vitruv.
mai Regis* aulâ , purpurâ florere & honoribus optabat *Demetrius Phale-
reus*;

rem; qui quemadmodum præstantes Medici manu strenuâ & nunquam intremiscente, acie oculorum acri & clarâ animoque intrepidi, cùm aliquem sanandum acceperunt, si ad viuum secundum est, nullo ætri clamore moti, vel magis quam necesse est properant, vel minus quam necesse est secant; sed misericorditer immisericordes perinde faciunt omnia, ac si nullus ex vagitibus alterius affectus oriatur: ita quod viui spirantésque Consiliarij monere metuunt, hoc mortui monitores in paginis nihil ernbescientibus in faciem summâ cum libertate exprimunt, & prosunt.

8.

Quid plura? si valeo & mente sanus sum, possum eadem arte valetudinem tueri: neque enim alia est decantata illa Solis mensa apud Persas, aut parata ambrosia Diis conuiuantibus à Iuventa dea, ut est in fabulis; aut vllum mel eo melle suauius, quod ex librorum cera à viro sapiente exata eximitur: dignum vtique quod nullis aliis sciriis, nullis armariis quam arcâ pectoris condatur, quemadmodum B. Honorato scribens lusit olim S. Eucherius. Prorsus librorum beneficium est, ut quidquid æui & felicitatis prius fuit, adiici possit ætati nostræ, & omnis superiorum sæculorum perfectio coalescere in vnum hominis animalium, tanquam in aceruum sapientiæ; quibus quasi seminibus foeta mens, & quodammodo grauidatæ, magno posteriorum bono immortales alios foetus enititur, & ingenti cum fœnere reddit ventutis ætatis, quod à prioribus accepit. O te Regem & cognomine, & te ipsa sapientem Alphonse Neapolitanæ, qui mentis simul & corporis ægritudines petitis ex librorum apotheca medicamentis depulisti. Res est non iniucunda (Aud.) nec indigna vestris auribus. Periculose ægrotabat Alphonsus Neapolitanus, neque proderat Medicorum ars, aut Capuani cœli solique delitiae, ubi tum degebat æger; cùm peritus longioris morbi, & difficilium curationum, Ephœbū honorarium iubet librum sibi afferre, quo tempus fallat. Heus puer (inquit Rex) cedo Quintum Curtium. Res mira Alphonso Alexandri res gestas partim suis, partim alienis oculis legenti, tanta se infudit suavitatis copia, ut iucundus ille voluptatis æstu se vehementius intendens redundarit in corpus, omnique absolutum morbo, sanum prorsus, & incolumi reddiderit. Tum Alphonsus recuperata valetudine lætior, Apage, inquit, apage, quæ me diu confecit imperiosam Medicorum inediam; faceant illæ artes & officiæ quibus sua cuique homini vñalis vita proponitur. Næ amo te, licet Regum nomini fueris infensus, Marce Cato, qui non minus adisse re dixisti medicinas, quam Reginas. Quid mihi mare rubrum, quid vltimam Aræbiam & Indiam ad vestras compositiones aduocatis Medici? In promptu est salus; queratur in libris. O te celerem, fidelem & peritum Medicum Quinte Cutti, tu deinceps Archiatæ meus esto. Sic ille, & quod mirum est, nequaquam Alphonso repugnat Galenus, quem ferunt dixisse in sermonibus frequenter, Philosophum medicinam esse animorum, medicinam Philosophiam esse corporum. Ego autem Seuanicæ iuuentuti vehementer auctor sim eosdem Medicos vt adeat, eamque, quam illi aperio medicam officinam, cuius reliqua ornamenti & symbolicam singulorum significationem, vt pleniùs perdiscatis.

Reuocate

Plin.

Reuocate illam speciem quam suprà deformatuimus, & cogitate vos in hanc Bibliothecam ingressos spectare ad Orientem medio ac ianuæ aduerso inter fenestras intetuallo extantia in altiore podio quatuor numiaum signa cubitalia *Mercurij*, *Amoris*, *Herculis*, & *Minervæ*, cum hoc lemmate ad parietem, *Nil sine numine diuīm*; quæ res maximum & principum decus est huius ædis, & præclarum documentum nostræ iuentuti ad litteras ea qua par est ratione tractandas. Verumtamen hic propè hæreo (Aud.) audio enim mihi obstrepentem monitorem nescio quem, qui censoriâ virgulâ, & superciliosæ arcopagiticæ seueritatis me interpellat. Papa, quid hominis es? (inquit) cereæ adolescentiæ bipedū corruptissimos ad imitandum proponis? propudia verius, & portenta vitiorum quam numina? habent Christiani Nazianzenos, Chrysostomos, Thomas Aquinates, & sexcenta id genus pietatis & eruditionis absolutissima exempla in quæ intueri possint adolescentes litterarum Candidati, quid tu exauguras hanc edem rediuiuis antiquæ superstitionis ritibus & cæremoniis? Bona verba, admonitor: tantisper sustine, dum ego instituti mei rationem expono. Abundant Christiani domesticis exemplis, non inficior: neque usque adeò veneror veteris doctrinæ vestigia, ut si quid à bonis moribus abhorreat, illud nihilominus exosculer: sed quid facias? his numinibus sua Gymnasia dedicauit antiquitas; & etiamnu placet politioris literaturæ amatoribus, & antiquitatis studiosis, priscae artis & ingenij situlacra: neque hic vero numini templum excitamus, sed mausuerioribus Musis construimus Athenæu.

Nolite putare Mercurium collocatum in hoc Museo ut nostri Adolescentes aleam discant; vel eorum pugilum palæstram, quibus pars vita in oleo, pars in vino consumitur. Neque ut quosdam pragmaticos tabulas, subrostranos causidicos, & intentos verborum aucupio & litterarum tendiculis leguleios, cantores formularum & præcones actionum sub tutela Mercurij emittamus in forensem puluerem, qui lites non tam tollant, quam ferant, & ne id quidem gratis equidem quod sciam. Quamquam hac ætate (sic homines sunt) opus est in foro talibus Medicis, quandoquidem (Budæo teste) infiniti morbo (ut ille loquitur) tabulario & litigandi imperagine laborant. Affatim est in omnibus curiis proletariorum iuuenum, vñâ nocte integrâ Iliades & examina erumpunt, qui longo quidem verrant subsellia syrmate; nemini tamen in foro & litibus officiant, sed nec etiam proflint, sibi duntaxat & suo Genio intenti. Neque etiam trossulos amo in scholis, & formosulos amatores ipsosque leuiores Mercurio, qui pleni inconsultæ temeritatis, non tam delectu aguntur, quam impulsu; feruntur, non eunt, & eò feruntur, quod irur, non quod eundum est: qui diu noctuque in uerecundi volitant; & ut saltatriculae tonsæ, madenci coma & composito capillo nihil virile sapiunt; nihil maturum. Nequaquam tamen requiro in nostris discipulis grauitatem senatoriam, vel consularem incessum, aut seueritatem censorij oculi, aut tarditatem Saturni; sed quemadmodum senes amamus, in quibus est aliquid adolescentis; sic adolescentes in quibus est aliquid senile; apertos esse ad bonas artes pronuntio. Meministis veteris partem, Auditores, non ex quolibet ligno

fieri Mercurium : hoc est quod in hac animoruim gymnaðe significat Mercurius. Grande quiddam & sublime est eloquentia ; paucorum est, & eorum diu in taxat, quos tanquam partum aureum diu prægnans natura in lucem edidit. Magnis omnino multisque adiumentis est opus ad copiosè loquentem sapientiam. Gratiarum omnium manu factus factusque sit necesse est, & elaboratum naturæ opus, (quemadmodum de Cypriano dixit Nazianzenus,) quisquis ad Musarum puluinaria & penitiores cellas admittitur. Naturam hac in parte adeò benignè sibi velificantem experuntur passim inter reliquas gentes Sequani nostri, ut memoriam præstantes & ingenio, maturitate iudicij & eruditio excellentes, corporis formâ & palæstrâ continni, voce, lingua & animo prompti atque alacres Musarum delitiae esse queant, & Suadæ fercula in sacris simul & prophanis pulpitibus, necnon in fori subselliis magnifice (vti quotidie videmus) triumphantis.

II.

At hæc naturæ adiumenta, quam nihil sunt, aut perparum, nisi ad Mercurium *Amor* accesserit. Amorem dico, non sempiternum illum hostem pudoris & verecundia; interdictum illi est hac Bibliotheca & illibata iuuentutis Ephebæ. Volo enim abesse ab hæc æde prophanos omnes, qui è gremio nostro discedentes, oblii purissimi lactis quod à nobis suxerunt, & casti spiritus quem hauserunt, divertunt ad morum & scriptorum corrupcione; qui dum numeris libertè lascivientibus mentes suas turpiter titillant, & alienas sinu irretiunt visco obscenæ voluptratis, efficiunt ut sanctum olim poëta nomen timidè nunc à viris bonis usurpetur. Procul hinc quotquot lutulenti fluitis inter scribendum; quotquor de spurciis hauritis inter legendum: quotquot suauiter vos bibere non putatis nisi per cælata cupidinibus vasa: qui dum profitemini vos deliberare purioris linguae flosculos, florem pudicitia perditis: procul hinc quotquot pudoris signa dicto Veneri sacramento auersamini. Apagè hæc sterquilinia ab hoc facello: apagè à Suadæ templo infantissimum illum & petulamen puerum; cœnosos scarabæos ab hoc horto; à Musarum sacrario proteruos ganeones: variè cælatos extrinsecus libellos, miniatos in vmbilicis, auratis membranis inuolutos elegantérque contextos; intus autem perlitos veneno, & illuminatos lasciuia imaginibus: apagè eiusmodi lumen & putorem ab hac medica animorum officina. Atringere limen huius ædis nemo audeat, quin integratem vitæ sermonisque honestatem, & animum ab his sordibus alienum fuerit professus. Sin vero aliquis iam à me intrò admissus, & initiatus Suadæ sacris fœdum quid aut eructarit, aut legerit, aut scriperit; clara voce denunrio, exaugurabo illum, excussaque de capite laurea eiiciam ex hoc Museo, adeoque si fuerit maioribus mysteriis inaugurate, nisi amatovia cremauerit, infulas ex eius capite excutiam. O me infelicem, si tales viperas habeam in sinu; si Bibliothecam hanc pusulosis aperiām, qui restringendo impuro igni quo ardent, obscenorum scriptorum vomitus liguriant, vomitus sugant, saniem ebibant? Miserum me si ex hoc Parthenone prodeant procaces scurræ, proterui blaterones, lascivi petauristæ, qui quæ meliores sunt poëtae, eò sunt imputiores amasij, quo magis ab integratate

gritate alieni, ed sibi doctiores videntur & pulchriores. Sentio (Aud.) prima obsceni amoris mentione vehementius stomachum mihi effebuisse contra impuras scriptiones: non ita tamen exarsi, quin plurimum adhuc residuum sit iracundiae, quod sane appareret, si praesentes essent illi in quos merito stomachum possem effundere. Vtinam, vtinam illi adessent per quorum venas ita peruidit istud malum & inhæret in visceribus, vt perdant quoscumque retro spiritu afflauerint. Vehementioris adhuc orationis scalpellum adhiberem, vomicas aperirem, pestem exsecarem, & nisi prorsus perdit sunt, sanæ menti eos restituarem.

12.

Ab hoc igitur Museo (inquiet aliquis) Tiballos arcebis, Catullos, Homeros, Iuuenales, Martiales, Ronfardos, Ouidium? Arcebo qua parte ab honestate deficent; vbi cumque insano cupidinis cœstro perciti, & libidinis intemperie male acti insanient; sententiarum carcinomatis pleni verborum saniem euouent, atque à fœtidis lacunis, non autem à vèrecundia fontibus sua carmina hauserint: arcebo, quandiu degenerabunt in turpes sycophantas, Sylos procates, salaces Salios, qui dum Veneris faciem quæstis vnde pigritentis studiosè exprimunt, heroas esse minatos, Iouémique corruptissimum effingunt, pèccare docent adolescentes Diis magistris: Diis (inquam) magistris furor insanientium poëtarum humanos furores aluit; quid enim aliud fuit virtus incendere, quam virtutis Deos inscripsisse auctores, & exemplo tonantis strul, & adulterantis Louis tantam dedisse sceleribus licentiam, vt qui illa admississet, non tam hominem perditum, quam coeleste aliquod numen videretur imiratus? & hæc vitiorum incentiua introducam in istas ædes? hos prægustatores omnium libidinum & ad omnem turpitudinem larearios proponam Christianæ iuuentuti? Sanctorum illi Deus consilia & mentem: non usque adeò virtutem odi & bonos mores: indignus esset eorum hominum societate & ordine, quorum pio conatu id tandem felicitatis, quod D. Augustinus enixè desiderabat, orbi Christiano obuenit: nimis ut essent qui oblicent opponerent tarranto fluminis impudicitia passim fecundum in modum testagnanti, & pro vino erroris & fecerim improbitatis quæ sæpe propinabatur in scholis, ab ebrietis & male sanis doctoribus; essent religiosi præceptores, qui voto sancte castitia professi, voce, seripto & exemplo petulantiam & lasciviam coercerent & iugularent, atque efficerent neu amplius bona artes essent lenonium ancillulæ; sed perpetuæ comites continentia & virtutis. hoc feliciter præstat singulare beneficio & incredibili oibis bono minima hæc Societas Iesu in quadringentis Gymnasiis velut in totidem templis, vbi quater mille Professores infinitorum iuuenium mystagogi sapientia & honestati contriudic persancte operantur. Quapropter libit nullum admitti patiar in hanc Bibliothecam, qui è pestilenti loco, vel auctore suspecto veniens ingressum posset, quin indistinctam statu-neam obear, donec diligenter excusus sanum se probet & integrum; ne quis studentium latenter forte pestem incautius ventilans, morrem in præcordiis illico concipiat: alioqui si aditus patet omnibus promiscue scriptoribus in hoc Museum; non sit amplius medica animorum officina, sed Libitina, & Sardinia in meo Tibure. Sui sunt sacrarum

Bibliothecatum Praefectis rogi & carceres, quibus atdeant, vel tenetur sub arcta custodia non solum picti fecibus Aeschyli, sed alij quoque corruptores morum, sparsores veneni, Eunomiae perduelles, Themidis inimici, legum, Religionum & Retump. (si Superis placet) egregij conditores. Interea, liber iterum exclamare solenne illud,

Ita procul sacer est locus, iste prophani.

13.

Amori, inquam, sacer est locus. hoc est, generosa indoli, & quibus viuaces igniculi, & inexhausta dicendi auiditas est; qui in litteraria palestra vixi vetecundantur; laudati assurgunt, frænis indigent, non stimulis; amati volunt, præceptores redamant, mentis circa studia sunt erectæ; non somniculosè, non perfunctoriè, non morosè, non remissè studiis se commodant, sed totos alacriter tradunt. Felices Suadæ & Sapientiæ alumnos, si eorum mentibus faces suas amor iste subiecerit, & incenderit inflammata discendi cupiditate. Quicumque hoc litteratum amore fuerint incitati; licet fortassis minùs aliunde instructi naturæ præsidiis, audeo tamen spondere cum Tullio, possunt obtinere locum & nomen inter claros oratores, & vitos doctos honoratum: si qui verò sunt inertes & languidi, qui sine hoc amore Rhetoris nomen, vel Philosophi, vel Theologi sustinent, (quem titulum stipes quoque & trucus si hic stabit, sustinere poterit) auctor sum illis, ut pallium maturè abiificant & calatum; ne nihil forte per multos annos discant præter ignorantiam litterarum; & ab eloquentiæ & sapientiæ Gymnasiis redeant ad patrios Lares dimidio infantiores, & stultiores quam accesserint.

14.

Venio ad Herculem: eius clauam nescio utrum memineritis fuisse ex olea, quæ est arbor sapientiæ; cuius studio incensos nihil est necesse lustrare Græciam & totam Asiam, quemadmodum fecere plurimi quodam Suadæ institutores laboriosi, & ipse orbem orbi vindicando Hercules: habetis intra mœnia huius urbis almam & perantiquam Academiam omnis disciplinæ, Theologiæ Antistites eximios, Iuris interpres clarissimos, Medicinæ Professores doctissimos: & quoniam ordini quoque nostro in partem laborum venire contigit, habet iuuentus vestra, vel à primis Grammaticæ rudimentis, eos in omni facultate politiore, seuetiore, & sacra Doctores, ut nullæ omnino toto orbe scholæ, nullæ Academiæ vestro Collegio antecellant. Solummodo me minimis debent discipuli nostri, monstra desidia opprimenda esse continentि labore & studio tanquam Herculis clauâ; simûlque portenta illorum virtutum, quæ plerumque variis in locis adolescentes ad summam laudem contendentes agete transuersos solent, & circæo nescio quo puncto ita de potestate mentis deiicere, ut è præceptorum liberati custodia, & tecentes ex nostris umbraculis, cùm prodeunt ad solem atque ad grauiorum disciplinatum Academias, quasi ex seminatis venenatis dentibus eriguntur in culmos armati; & tanquam iacto fatali discordiarum saxo mutuis (ut olim Cadmæi fratres) se conficiunt vulneribus. Magno (mihi credite) magno & prorsus Herculeo labore opus est ad bonas artes comparandas. Nolite existimare amnes auctis ramentis inclitos influere in dormientium areas, aut purum putum

putumque aurum sapientiae in summa tellure, vel à maximè ingeniosis reperiri. Bene vobis sit & feliciter, facilisque ad summa quæque ascensus, quotquot non vacatis somno, sed succumbitis, noctiumque partem non minimam studio literarum vindicatis: quotquot serò manum de tabula, nec de Museo pedem, nisi priùster quatérve, & amplius clepsydram ultimum stillicidium exhauserit. qui è libtis studiosè excerpitis salutares admonitiones velut compositiones utilium medicamentorum, ex iis quæ nunc acetuatis aliquando vniuerso orbi mirabiliter profuturi glorioulæ sunt Philosophia & Rhetorica, exercet etiam suū imperium Theologia; dant tempus, non accipiunt, idque duntaxat nobis nos habere volunt, quod reliquerint, non autem à nobis accipere, quod fogati dederimus: his gradibus ad magnos honores ascenderunt heroes illi Sequani, quorum imagines proposuimus in hac Biblioteca, qui nisi plus olei consumpsissent, quam vini, nisi plus hausissent nocturnæ fuliginis in Museo quam humoris serotini in nocturnis per compira bacchationibus; nisi eis magis placuissent otij literarij delitiæ, quam mulietularum greges & saltatricularum chori; nisi fuissent poliendæ mentis, & librorum, quam alia & cutis bene curandæ studiosiores; nunquam ingesti fuissent honores interdum etiam recusantibus; neque ita eos gessissent, ut ornamentum non accipere, sed dare ipsi dignitati viderentur.

I. 5.
Supereft dicamus breuiter ecquid veterum instituto Mineruæ simulacrum in hac æde significet: interpretetur quilibet hoc Emblema prout voluerit. Ego per Mineruam ortam è fœto Iouis capite, reor nihil aliud innui studia literarum profitentibus, quam eruditionem, & sapientiam donum esse supremi Numinis, in cuius fauore & beneficentia plus est momenti ad comparandas scientias, quam in naturæ dotibus, vel amore literarum, vel continentis studio sit præsidij: quod nec ipsofmet Ethnici latuit, cum nobis hunc Mineruæ ortum ex Iouis cerebro pro symbolo commenti sunt. qua de re supersedeo dicere pluribus, quia Christianis pro oraculo est, vti re vera est, *sapientiam ex ore Altissimi prodisse.*

I. 6.
Vobis igitur Genij liberalium Gymnasiorum Præsides, vobis hanc Bibliothecam ego vestro beneficio eius æditum dedico, postes amplector, limen tango, aras teneo, & præcinente Suada solenne vobis carmen succino, quo ritu, qua obtestatione, quibus precibus decet. Vobis item Sequanici iuuenes huius ædis fores aperio, si modò parati estis morum, sermonis, scriptorionis, & lectionis honestatem, obseruantiam præpositis vestris, literarum amorem & studium, & præclaræ vestre indolis culturum diligentem mihi polliceti, dum ego horum sacrorum mystagogus Suadæ oracula & mysteria reconditionis doctrinæ vobis exponam. Quisquis præclarum illud iuriurâdum iurauerit, neque peierauerit, introducetur ad Musarum adyta & sanctiorem cellam, vbi perfectam mentis sanitatem consequerit, & sacris insulis suo tempore donatus nomen obtinebit inter suos, facile cum sapientia & Suada commercium, & summum imperium in flectendis fûngendisque hominum mentibus. Aspice dispositas in hac Bibliotheca maiorum vestrorum, aut saltrem popularium ceras, quorum immortales animæ viuent in ho-

minum memoria, & recte factis, viuentque in omnes annos consequentes, viuunt, viuunt, inquam, istae imagines, neque ita exangues sunt, & vetustate euanidæ, quin hæc vobis loquuntur per os meum, & quidem voce tam graui & contenta, ut surdus sit, & saxeus qui non exaudiat. Inscribite mentibus vestris pauca quidem; sed foeta sensu verba, & singulas voces suis momentis æstimate. Sic loquuntur.

17. Plurimum interest ad candorem vniōnis & pretium, quām puros influxerit in concham tempestiuā oscitatione apertam, (Sequanici adolescentes;) id præsidij vobis defuisse quiritari non potestis ad Sequanici nominis splendorem retinendum quem à nobis accepistis; nam & Regum oracula fuitus, & orbis lumina, nec aperro fortè Senatu lecti ipsi à nobis & matatis repente calceis Senatores facti: non transiūmus è cunis ad Patrum ordinē, sed è campo literario, & gloriōsis laboribus ad has dignitates euecti id efficimus; vt vobis erubescendum sit, si degeneres, & inglorij intratis in alienos triumphos, & maiorum vestrorum ceras sine villo imitandi studio aspicitis. Nolite gloriari vos esse surculos nostri stemmatis, & natos in libera Burgundia, nisi viuidam vegetamque effigiem gloriae nostræ exprimere satagit in animis vestrīs, vestrāmque imaginem nostris imaginib⁹ aliquando cum houore inferrere: satius est nobilitatē sibi parere, vel etiam nunquam sibi peperisse, quām à maioribus acceptam corrupisse. Nolite imitari degenerem Africani filium, vt audiatis illud: *quantas tenebras à tanto sole & lumine nasci possunt es Deus immortalis?* Addite nostræ claritudini nouam claritudinem, & facite vt non tam vos à nobis lumen accepisse, quām nos à vobis mutuati lucem videantur. Nobilis & gratae inter parentes & liberos Victoria, qua virtus de virtute triumphum agit.

18. Sic affatur Sequanicam iuuentutem curia mortuorū Senatorum, sic Bibliothecas appellare cōsueuerat Alphonsus Siciliæ Rex; in hoc tamē deceptus, quod mortuos Consiliarios viuis dictitabat esse portiores: eadem enim purpurā fulgetis, qua mortui, quos hīc dedicauimus, nec minori eruditio, aut rerum gerendarum Scientiā Senatores amplissimi: addo & eodem desiderio iuuentutis erudiendæ iis præceptis & moribus, de quibus nūc dixi. Vesti enim ordinis sola auctoritate & nutu quælibet iuuenilis ferocia comprimi potest, sicut vistra cura, & vigilantia magistris sua sponte plurimum iam incitatis ad discipulorum profectum animos facit, vt eximia Sequanorum incoli excolendæ, & vestrīs in nostrum ordinem meritis pares esse contendant. Memineratis Patres conscripti; cùm nuper literariam disciplinam præclaro decreto sanxitis, memineratis diuinæ illius vocis apud Titum Liuum fata Imperij Romani & triumphos bonę iuuentutis educationi audacter tribuentem. Placuit sèpe regustare Romani historici verba de veterum Romanorum studio in instituenda iuuentute. *Parva sunt haec, (inquit) sed parva non contemnendo maiores nostri magi: iam hanc rem fecerunt, iisdem postea negligunt eamdem funditus perdidierunt.* Quod exitiūtum præsertim contingit teor, cùm Romana iuuentus liqueficeret delitiis, & usque ad eū pati fluere molliria, vt compruli iuuenés, & délicatuli non modū sibi metuerent ab honestis vulneribus; sed nec apis aculeum sine clamore ferre possent,

possent, & sufficere putarent ad obiciendum scutum & animum fugamque capessendani, si polita frons, & cincti ab hoste ptererentur. Quid verò expectari potuisset ab iis qui apud tonsorem assidui, dum nescit quid decerpitur quod proxima nocte in mento & genis succreuit, vel restituitur, si quid capillorum extra ordinem iuit, aur disiectum est; vel corrigitur si quid incaute de iuba sua decilum; qui domi inter pectinem, & speculum toto mane occupati factique inerti negotio operosè nihil agebant? fidem vestram Auditores. Quis istorum comptulorum nobilium qui frequentes erant in castris Pompeij contra Cæsarem non maluisset temp. turbari quam comam; non sollicitior esset de capitis sui decore, quam de salute, non comptior quam fortior, & honestior! Verum mittamus istos bellatulos, ne si eorum similes formosuli sentiant se à me perfundi acriori aceto, quam patiqueant, & perfricari paulo asperius quam à suo tonsore consueuerint palam contestentur aliena me loqui, atque ad institutum, & ad discipulos nostros minus appositè. Itaque redeo ad id quod dicebam, memor Iustinianei dicti, quod ego semel, aut iterum dūtaxat, vos verò Themidis Sacerdotes vestra volutando sapientis legistis *I. magistros, C. de professorib. & medicis*; quo loco conceptis verbis Imperator asseuerat, se non aliam ob causam moderandis Academiis Senatum suum præfecisse, nisi quod ipse per se præsens interesse continenter non posset; nam (vt idem sapienter ait *I. finali, C. de bonis qua liberis*, *Bonum est refranare iuueniles calores, ne cupidini dediti tristem sentiant exitum*, & *ff. de seru corrupto, l. vt tantum interest nostra anima liberorum nostrorum non corrumpi*). Venetur quideta in vestra purpura, & dignitate maiestatem Principis, Senatores, sed vestram in constituta regendaque optimis decretis adolescentia vigilantiam dum agnoscimus, id facitis, vt nobis connitendum sit, ne Patriæ Patrum, & Deorum (vt sic loquar) iuuentutis tutelarium solicitudini voluntatem nostram, & studium deesse vlo modo patiamur. Maximas item vobis gratias agimus habemusque maiores, *viri clarissimi Dolane. urbis magistratus*, qui honorariā illā præmiorum distributione quam in finem anni Academicī indixisti, id præstatis, vt non solum lectissimam prolem sufficiatis in vestra parentum munera, & glorioſos pro Rep. labores, sed etiam vt Dolane. urbis splendor, & altrix bonarum artium munificentia demereatur sibi plurimas longè latēque ciuitates & provincias, quæ ē suo sinn, & domesticis delitiis mittunt ad vestram Academiam florem suæ iuuentutis Christiana pietate, & liberalibus disciplinis imbūendum.

Date mihi hanc veniam *Auditores*, vt priusquam finem dicendi faciam, communicem vobiscum id quod sape reputavi apud animum meum in hac causa. Si viuitur in hoc Sequanico solo feliciter, si ex altæ pacis specula iam pridem contemplamur illatam circumquaque vicinis Regnis ab Religionis & Principum perduellibus vastitatē: si continuos at horum strepitus videmus audimusque securi: felicitatem hanc (quæ profectio est maxima) adscribendam puto secundum Deum optimæ, vel ab ipsis incunabulis Principum nostrorum institutioni, quæ stante in adolescentia exordio *PHILIPPVM* nostrum ad eas animi laudes

laudes & ornamenta prouexit, ut ad commendandam celebrium Principum senectutem sufficient. Is ceu regia spina, non prius floruit, quām fructus protulit; & Solis instar, non prius ortus est, quām lucem dedit, & in prima adolescentia (quod in Hispanis & Austriacis Principibus iam pridem obseruatū est) vir fuit, de cuius laudibus pluribus dicere consultò supersedeo, quia satis est à me nihil dici, quām tam illustre & angustum argumentum obiter delibari. **I**s **A****E****B **L** **A** **M** verò nostram quid putatis *incomparabilem* heroinam reddidisse? (sic illam audiui appellari in Gallia à Principibus personis) quid putatis dudum beasse nos tantæ Principis Imperio? An duodecim Austriacorum Imperatorum Regumq[ue] multorum genus & sanguinem? Magnum est illud quidem, at nemo in gloriam nostrani vixit, quod ante nos fuit, vix nostrum puto. Sciunt omnes quod dicturus sum, non ideo tamen illud prætermittam, quia omnium ote tetitur. Id boni quantum quantum est, meo quidem iudicio, magnam partem acceptam referri debet factori factoriique Isabellæ Clarae Eugeniae Philippo II. Regi & parenti opt. max. qui natam ad res maximas regiam vitginem noluit in alio quām in regiarum virtutum lino adolescere; nullis aliis crepundiis, quām seriis sermonibus; nullis pupis, quām Judithæ, Hesteris, Deborah, Pulcheriæ, Clotildis, Blanchæ, atque atauæ suæ Mautorum dominicis Isabellæ formandis fingendisque in seipsa viuis imaginibus: adolescentulam verò assuefecit magna meditati, sanctioribus consultationibus de vtriusque orbis administratione interesse, & id haurire de fontibus paternorum consiliorum, quod in nos aliquando refunderet; euenit sicut iam pridem extinxit admodum felici.**

20.

At iam quid fiat illis parentibus qui liberorum indolem plerumque mediocrem duntaxat, & minus interdum laudabilem, negligentiâ suâ, aut nimiâ indulgentiâ penitus corruptunt? Si pipiunt albæ gallinæ filii; si gemunt columbuli; si flent morosuli, lacrymas sollicita mater abstergit, & crudeliter blanda, quidquid præceptores per longum tempus sapienter adstrinxerunt, momento relaxat. Id causa est (vt cum Stoico loquerat) cur *pupillis, quia plus licet, & unicus, quia plus indulgetur, corruptior sepe animus sit:* prætextam quidem & pueritiam procedente ætate relinquent, sed puerilitatem semper retinent; & si resipiscunt aliquando, tum demum sapiente incipiunt, cùm ad consummatam sapientiam peruenisse oporteret. Proinde adolescentes, sapite maturè vt sapiatis diu: adite ad hoc Ephebæum, & ad eam animi palæstram, quam ego vobis aperui; atque incensi generoso illo imperu, & amore literarum de quo diximus, negotiosum otium in literarij secessus otiosa occupatione diligite. Bibliotheca hæc publici iuris esto; pateat omnibus. Et quoniam eius procuratio mihi incumbit, pugnabo pro viribus & enitatis, vt semper habeatis instructam omni apparatu medicam animorum officinam.

D **I** **X** **I**.

F **I** **N** **I** **S**.

INDEX

RERVM VERBORVM QVE NOTABILIVM.

Prior numerus paginam signat ; posterior est marginalis.

A

BRAHAM Patriarcha.	pag. 180
Abram Iudæus.	261
Abassinorum Impp. inter alios inaugura-	
tionis ritus, Traditio clavium Bi-	
bliothecæ Regiæ.	446
Academia Hierosolymitana.	3,4
Complutensis.	4,8
Academæ Iudæorum in Babylonia.	98,4
Accursius IC.	92
Iam grauis ætate ius didicit.	ibid.
Achates Bootij.	384,3
Adagia,	
Sus Mineruam.	115,5
Pingui & crassiore Minerua.	ibid.
Literæ Ephesinæ.	392,6
Vide pag. 197.2	
Adagiorum usus, & abusus.	503
Adamantes ex adamantibus proge-	
niti.	384,3
Ædificandi lex.	50,1
de Ædificatione monitum Vitruvij.	
27	
Ægyptiorum usus in cooptatis ad	
sacerdotium.	35,6
Eorum sapientia.	147. &c seq.
Lac propinabant suis candidatis.	
165,1	
Ægyptus.	146
Æmulation.	168

Honesta, ad profectum utilis est.	
ibid.	
Ænigma quid.	123,1
Ænigmatum usus olim in conuiuis.	
186,2	
Vide pag. 482	
Æter.	339,3
Æsculapius.	341 & 372
Æsopus.	212
Æsopimantica.	ibid. 2
Æternus senex, de Deo.	3
Ærate, vel dignitate prouectis de	
nouo aliquid discere non erube-	
scendum.	165
Ætius.	251
Agnus, plantæ genus.	385,6
Agrippa.	263
Alcalcomenis, Mineruæ templum.	
6,3	
Albertus M.	132
Alchymistæ, eorumque libri.	340,3
Alchymistarum artes quoæ.	ibid. 6
Alexander M.	166,1 & 446,9
Nunquam se ad capiendum som-	
num composuit, quin ensem-	
simil cum Homeri operibus	
suo supposuisse capiti.	37,3
Alexander Hierosolymorum Episc.	
& Martyr.	279
Alexarchus Grammaticus.	361
Alphonsus Aragoniæ Rex.	13
Vtrumque Instrumentum, adiectis	
etiam commentariis, quater	
decies perlegit.	ibid.
AAAa	Domini

Index Rerum, & Verborum.

Domi bellique felix.	37,5	Ipsius Christi oculi.	136
Librorum amans.	ibid.	Noui Testamenti Patriarchæ.	
Alphonsus Ciaconius.	279	ibid.	
Alphonsus Deza.	274	Apostolorum prodromi, & antitypa,	
Amanuenses.	454	de Prophetis.	ibid.
Amphitheatrum literarium.	173	Apparatus.	363,4
Anagnostæ.	454	Appion Grammaticus.	362,2
Anastasius Bibliothecarius.	451,2	Aqua, aquatilia.	339,3 & 482
Anatomia.	343,5	Arbor scientiæ boni & mali quæ.	
Andr. Bodenstein Carlostadius.	259	83,5	
Animus inquies (eruditii hominis)		Arbor Persea.	222
opere pascitur, ex Domitio.	230	in Arboribus viuentibus virentibus-	
Animi voluptas.	10	que scribere moris fuit.	82
Morbi tres.	60,1	Archetypi codices.	371
Intensio, atque remissio.	192, 1	Archetyporum codicum quanta au-	
&c 2		ctotitas.	ibid.
Animum pingendi modus.	76, 2 &	Archidux noui Testimenti, de Ioan-	
79,5		ne Baptista, ex Cyrillo.	123,1
Animorum imagines.	79,5	Archilochus Poëta.	412, & seq.
Antiates apud Philostratum.	32	Architectura.	282,8
Antigonus.	29,2	Archiuia.	451,1
Amictu tenus Philosophus appelle-		Arcus ex contenso fractus : item re-	
latur ab Ammiano.	ibid.	missus & integer.	192
Antiochus Epiphanes.	250	Aretinus IC.	92
Antiochus Sophista.	200,2	Quadragenarius tirocinium eius	
Antonius Augustinus Nebrisensis.		Scientiæ cœpit.	ibid.
270		Aristarchus Alexandtinus.	2
Antonius Faber.	258	Supra milena volumina edidit.	
Antrum Mantuanum in Italia.		ibid.	
380,5		Aristoteles.	
Apelles pictor.	78	Libros primus congregauit, ex	
Ad tabulam Protagenem admit-		Strabone.	11 & 449,1
tebat, & Apellem Protagenes.	95	Eius pietas erga Platonem Ma-	
Apes.	196,5	gistrum.	183,1
Apollinaris iunior.	253	Arius.	252
Apollinaris Syrus.	416	Arma, de libris.	95,1
Apollinaris hæreticus.	403,5	Armarium.	244,7
Eius lepida historia.	ibid.	Eius architectura qualis sit.	
Apollo vicanus, columna in acutum		ibid.	
exiens, sive tubinata in vestibulis		Armriorum duplex genus.	243,4
ædium.	110,4	Arnaldus de Brixia.	257
Apostoli, gregis rationalis duces.		Ats.	209
135,1		Nulla loco discitur.	ibid.
Legis & sanctorum Scripturarum		Ars heraldica.	442,3
vasa & armaria.	ibid.	Nobilium.	ibid.
		Artes aliis alias esse.	163,2
		Artes.	

Index Rerum, & Verborum.

Artes liberales.	481	mæ arbori.	ibid.
Illiberales.	ibid.	Aues cur dicatæ Apollini, ex Tullio.	199,3
Attemisia, vxor Mausoli Regis Ca-		Aues, pro scientiis.	218,1
riæ.	166,2	Vide pag. 339,3	
Arx Sion.	198	Aureum vellus quid.	340,5
Ascanius Card. Columna.	278	Aurora, Musis amica.	51,3
Ascetici libri.	364		
Quid.	ibid.		B
Eorum vtilitas quæ.	365,3		
Asianus diues.	30,4	B Abylonij numeri, de disciplina	
Eius historia.	ibid.	genethliaca.	154,2
Asinius Pollio.	279	Bætylus lapis.	110,4
Asinium Pollionem primum Biblio-		Balnea quid, ex Artemidoro.	39
thecam dicando ingenia homi-		Balnea inter delitias vitæ voluptariæ	
num rempublicam fecisse ferunt.		adnumerat Homerus.	ibid.
246,5		Bathyllus poeta.	421,3
Aspendius Citharista.	179, 2 &	Bauariæ Dux.	280
461,4		Bellica.	481
Astrapæus, siue fulguralis lapis in		Belus Rex Babyloniar.	154
æde Regia S.Laurentij Escorialis.		Bessarion.	277
383,2		Beza.	269
Astrologia.	337,6	Biblia sacra.	287
Eius vtilitas.	387,2	Bibliotheca,	
Athenæ unde dictæ.	149,3	Parisiensis.	4,7
Athenæum Lugdunense.	538	Vaticana.	ibid.8
Athenæa, quæcumque loca celebria,		Alexandrina.	11,2
in quæ veteres poëtæ sua scripta		Attalica.	ibid.
deferebant.	115,5	Ptolemæi Philadelphi.	ibid. & 25,
Athenais.	264	1 & 36,1	
Athei qui.	396	Augustana.	27
Atramenti sagittæ apud Basiliūm.		Sacra à Chaldæis incensa, &	
95,1		ab Esdra Sacerdote restituta.	
Auctores librorum veluti liberorum		34	
parentes dicti.	94,3	Bibliotheca Athenis in æde Iouis	
S. Augustinus ipsius manu scriptus,		Panellij extructa.	ibid.2
Basileæ.	370,1	Bibliotheca Ptolemæi Philadel-	
Augustinus Eugubinus.	452,3	phi primum in Serapio condi-	
Augustus.	167,1	ta, ibique à Cleopatra reparata.	
Augustus Octavius.	279	ibid.	
Auiarium, hominis studiti anima, ex		Octauiana.	ibid.3
Platone.	218,1	Templi Pacis.	ibid.4
Auis, seu volucris cœli, de Dionysio		Templi Traiani, dicta Vlpia.	
Ateopagita.	240 & 302,2	ibid.	
Auis crystallo cristata, in palude Me-		Templi Herculis.	ibid.
xicana.	385,5	Cæsariensis.	35,6
Auis Indica rostro se affigens sum-			Matthiæ

Index Rerum, & Verborum.

Matthiæ Coruini Hungariae Regis.	ibid.
36, 2	
Vlpia translatæ in collem Viminalem ad ornandas thermas Dio-cletiani.	38, 1
Schorialis.	47, 8
Canoniconum Regularium sancti Saluatoris Bononiæ.	54, 1
Bibliotheca faui nomine significa-ta.	58
Bibliotheca Osmanduæ Regis Ägypti.	60
Bibliotheca quid.	8, 2 & 95, 1 & 101, 1 & 2
Bibliotheca Ecclesiasticorum quos præcipue libros admittat.	436
Principum & nobilium quo ge-nete librorum institui debeat.	441
Bibliotheca domestica:	
Regis Algeriæ.	446
Iacobi Almançor Regis Arabiae & Africæ.	ibid.
Muleassis Tuneti Regis.	ibid.
Menæ Imp. Äthiopiarum.	ibid.
Bibliotheca ne promiscuè omnibus patens esto.	455
Bibliotheca S. Laurentij Escorialis.	515
Eius descriptio.	ibid.
Sciographia primarij mem-bri, & pluteorum materies, forma.	519, 1
Genus librorum.	520, 2
Picturæ à coronide ad fasti-gium Bibliothecæ.	521
Infra coronidem picturæ.	524
Descriptio secundi conclavis, in quo sunt libri vulgarium linguarum.	527, 1 & seq.
Tertij, vbi codices, ma-nuscripti adseruantur.	528, 3
Librorum collocatio & ordo.	529
Disciplinarum series.	ibid.
Initia & incrementa Regiarum Bibliothecæ.	531, 1
Libri quidam singulares.	ibid.
& seqq.	
Alia huius loci propria.	534, 6
Res quædam raræ in Regia Bi-bliotheca.	535
Bibliotheca Muleysidani Matrochij, & Fessæ Regis.	536
Bibliothecæ	
Extructio.	1
Instructio.	285
Cura.	448
Vsus.	477
Bibliothecæ locus in nostris ædibus opportunus quis.	48, 2
Situs, lumina.	50
Celsitudo & prospectus.	54
Cœlum, solum.	55
Ostium.	58, 1
Bibliothecæ in Templis extrui so-litæ, & cur.	33 & 34, 3
In Regum palatiis extructæ.	36
In thermis extrui solitæ.	38
Bibliothecæ Baianæ.	41
Bibliothecæ in villis, & suburbanis extrui solitæ.	43
Bibliothecæ priuatæ, earumque in-structio.	435
Bibliothecarum extruendarum finis	
1. Utilitas publica.	2
2. Eruditionis ostentatio.	5
3. Comparanda eruditio.	7
4. Animi volupras.	10
5. Morum instructio.	14
6. Magnificentia ostentatio.	25
7. Falsæ eruditionis ostentatio.	28
8. Nobilium ingeniorum conse-cratio.	31
Bibliothecarum fructus, beneficium.	
9 & seq.	
Bibliothecæ	

Index Rerum, & Verborum.

Bibliothecarum nobilium conditores.	276,&c seq.	Canere , pro studere , apud Euripi dem.	191,5
Bibliothecarum præfecti illustriores.	449	Canopus Ægyptiorum.	165,2
Bibliothecarum sacratum præfeti.	451	Carcer librarius.	432
Bibliothecarum quartundam illustrum clades & excidia.	473	Qualis sit , ex voluntate auctoris.	
Bibliothecarius quis.	451,1	ibid. i	
Eius officium quod.	ibid.	Card.Boba.	54,1
Bibliothecarius Rom. Ecclesie qualis esse consueuerit.	ibid.	Carminum genera,	
Bibliothecarij dicti Cancellarij.	452,3	Epicum,sue heroicum.	22
Bibliothecarij ministri & serui.	453,1	Lyricum.	ibid.
Blasones armorum.	442,3	Satyricum.	ibid.
Brachmanes.	156,1	Elegiacum.	ibid.
C			
C Abala quid.	97,2	Carolus M.	31,3
Eius auctor quis.	96,1,& seqq.	Nouum Testamentum auteis litteris transcriptis.	ibid.
Cælatoria.	283,8	Post relatas ab hostibus victorias statim ad Episcopatus, instituendos,extruenda tempла,eisque Scholas & Academias adiungendas instructas Bibliothecis necessariis , se accingebat.	35,5
Cæsar Tiberius.	186,2	Libros D. Augustini de ciuitate Dei,atque historias super mensam sibi legi iubebat.	186,2
Ex quotidiana lectione quæstiones in conuiuiis discutiendas se posuit.	ibid.	Carolus Borromæus.	272
Cæsar Baronius Card.	452,3	Carolus V.Imp.	280
C.Plinius II.	208,1	Carolus Emmanuel Sabaudia Dux.	
Eius interitus.	ibid.	443	
Calamus Ouidij.	370,1	Carystius lapis.	57,4
Dionysij Carthusiani.	381,2	Cathartina, Henrici VIII. Angliae Regis vxor.	271
Demosthenis.	382	Cato.	90,5
Calculus cerasi in modum quasilli excultus.	386,1	Eius vita.	ibid.
Calculi sonus modulatus & dulcis.		Cœua Viminea, Timon de Alexandria Museo.	170,1
191,4		Cautio in lectione librorum commendata.	220
Caligula.	233,4	Cedrus pro immortalitate apud Horatium.	457,2
Calix Helenæ ex electro.	165,1	Eius virtus quæ.	ibid.
Caluin.	256	Cephalenum Dux emergens è naufragio.	23,3
Caluifius Sabinus.	29,2	Cera miniatula Ciceroni quid.	
Camera.	56,2	457,1	
Cancellarius pro Bibliothecario.	452,3	Ex milto quid Vitruvio.	ibid.
Cancellarij etymon.	465,4	AAA 2,3	Cerin

Index Rerum, & Verborum.

Cerinthus.	250	etio, vel sermo eruditus.	185
Chaldaei.	153	Columba geometricis ponderibus volitans Archiræ visa est.	386,7
Chartophylax quid.	452,4	Columnæ olim pro numinibus coli solitæ.	110,4
Eius officium quod, ex Anastasio. ibid.		Columnæ pyramidatae.	ibid.
Officij insignia quæ.	ibid.	Comates pastor in Sicilia.	196,5
Chemnitius.	265	Commodus Imp.	234
Childebertus.	32	Comœdia.	22
Chirurgica.	343,4	Comparatio Thyrsis cum cicadis.	
Chiysopœiæ scientia.	340,5	197,2	
Chrysostomi dictum de delitiis quæ percipiuntur è sacris Codicibus.	188,4	Libidinis cum morbo.	204,1
Christiani, Sibyllistæ.	145,1	Concilium Florentiæ habitum.	
Christus crucifixus.	123	371,2	
Eius scientia.	124,7	Concionatores.	313
Chronologus.	345	Eorum regulæ, ex Nicolao Caus- sino.	319
Chymicorum secta.	344,6	Conditores Bibliothecarum nobi- lium.	276
Cicadae.	197,1	Consolatio Visioneia.	14
Cicadas pro Poëtis sumere Philolo- gis solempne est.	197,2	Constans Imp.	32
Cinesius poëta.	169,2	Constantinopolis, noua Roma.	27
Cinocephalus Niloticus piscis.	384,4	Constantinus Imper. 27. & 28. &	
Circenses ludi.	111	279	
Circensium ludorum leuitas, vani- tas, insania.	233,3. & seq.	Conuersandum cum studia eadem profitentibus.	190
Cithara, pro libris apud Euripidem.	191,5	Controversiarum de fide disceptato- res.	311
Cithara contactu canoros effici la- pides.	192	Contubernium plus prodesse quād scholam.	190,2
Cizici fons.	206	Conuersationis bonæ ac doctæ fru- ctus qui.	191,3
Claudius Bordonus.	275	Conuictum & familiarem sermo- nem plus prodesse quād è sugge- stu meditatum.	190,2
Clem. Marot.	272	Conuiuum Pomponij Attici.	186,2
Clementia Davidis.	61	Conuiua Doctorum festis diebus instituta Athenis.	186
Clepsydra alata.	158	Cornelia Gracchorum mater.	
Codices manuscripti.	370	191,3	
Quanti ab omni ævo habiti à viris doctis.	ibid. 1	Cornua in libris quid.	457,1
in Codicillis, siue asellis, siue tabellis ex ligno dolatis scripsisse veteres ante vsum chartæ & membrana- rum.	81,3	Corpora motu & exercitatione in- grauescere, animos exercendo le- uari.	193,3
Cœlum terrestre, de templo Theoso- phiae Iustiniani Imp.	100	in Corrice arborum olim scriptita- tum fuisse.	81
Coenæ caput hominiis studiosi, le-		Cortina	

Index Rerum, & Verborum.

- Cortina Phœbi. 8,2
 Cosmas Scholasticus, S. Joannis Damasceni præceptor. 94,3 & 461,4
 & 495
 Cosmus Medicæus. 280
 Crater Ægyptiorum factus in modum vberis. 165
 Cresconius. 269
 Crisis, de Philologia. 349
 Crypta Augustæ Rauracorum. 379,4
 Cumana Sibylla. 469,2
 Nouem conscriptos libros ad Tarquinium Priscum Regem attulit. ibid.
 Cunei quid. 243,3
 Cyclopis dictum de Musis. 62,4
 Cygnis viri docti, præsertim poëtae significati, apud Horatium. 199,3
 Cyllenicus, de Mercurio. 110,5
- D**
- Darij Regis capsula vnguentorum. 32
 Demetrius Phalereus. 449,1
 Democritus. 1,1
 De rebus ferè omnibus scriptit. ibid.
 Demosthenes. 49
 Ad littus maris declamare solitus. ibid.
 Deus, senex æternus. 3
 Solus sapiens. 238
 Omnia videns. ibid.
 Circulus, cuius centrum ubique est, circumferentia nullquam, ex Heruete Trismegisto. ibid.
 Seinper idem. 240,3
 Deipara V. Maria. 127
 Eius sapientia incomprehensa creatis ingenii, & omnia comprehendens. 236
 Diætæ, vel Zetæ, id est, ædificia in hortis iuxta urbem Romano-
- rum. 44,2
 Diætetica. 343,4
 Dialectica, seu Logica. 329,2
 Diana columnæ assimilata. 110,4
 Dictionaria. 363,4
 Dictys Cretensis. 370,1
 Sex libros à se conscriptos de bello Troiano moriens secum sepeliri iussit. ibid.
 Didymus Alexandrinus Grammaticus. 1,1
 Tria millia & quingenta volumina scripsit. ibid.
 Χαλκίπεπος nominatur, & cur. ibid.
 Diligentia. 486
 Quid sit, ex Cicerone. ibid.
 Eius effectus qui. ibid.
 Dinocrates Architectus Alexandri. 33,1
 Diocletianus Imperator. 250, & 340,5
 Diræus Cygnus, de Pindaro. 199,3
 Discipulus. 183
 Discipulorum erga Magistros obseruantia. ibid.
 Diuersorium otij studiosi, pro Bibliotheca. 71,4
 Documenta pro Concionatoribus. 319
 Dominicus Grimanus Cardinalis. 279
 Domitianus Imp. 26,2 & 279
 Domus doctrinæ, de Naioth in agro vrbis Rhamata. 44,3
 Thesaurorum, de Bibliotheca. 101,1. & 2
 Dorico genere ædes sacras fieri olim negabatur, & cur. 241,1
 Druidæ. 30,3 & 155
 Drusius Grammaticus. 262,2
- Ebion

Index Rerum, & Verborum.

E

- E** Bion. 250
E Ecclesia Christiana. 135
 Echo. 75, 1
 ē, pro foribus templi Delphici inscriptum. 237, 1
 Eloquentia. 501
 Eloquentia forensis multum obsoleta, &c cur. 161, 1
 Eloquentiæ laus. 357, 1
 ad Eloquentiam introductio compendiaria. 501
 Emblema & ænigma differunt. 123, 1
 Emblemata in equestribus ludis præferri solita, vel in arcubus triumphalibus cælata. 147, 3
 Emporium sapientiæ quid. 105, 1
 Enallus Dux, apud Athenæum. 189, 5
 Encyclica disciplina quæ. 349
 Encyclopædia, de Philologia. ibidem.
 Ephesia Dianæ simulacrum quod. 110, 4
 Ephesus Ptelea. ibid.
 Ephesinæ voces & notulæ. 392, 6
 S. Ephrem. 97, 3
     A D. Gregorio Nysseno spiritualis Ecclesiæ Euphrates nominatus. ibid.
 Epicum carmen, seu Heroicum. 22
 Epicureorum secta. 395, 2 &c seqq.
 Epistolæ Imperatoris Turcarum litteris aureis Arabicis in linteo scriptæ. 382
 Eremus F. Michaëlis Bonelli Card. Alexandrini Bibliotheca ab eo ipso nominata. 74
 Eruditio comparanda. 7, 1
 Eruditio ἡρακλεῖον, ex Chrysostomo. 62
 Eruditio de Philologia. 349

- Eruditio ostentatio. 5
 Eruditio falsæ ostentatio. 28
 Eruditio liberos molestissime procreari, conseruari verò faciliter. 94, 3
 Essæ Iudæi ubi Academias suas habuerint. 46
 Ethe, picturæ genus. 76, 2
 Ethica. 334, 3
 Eualthus adolescens eloquentiæ forensis discendiæ cupidus, se in disciplinam Prothagoræ dedit. 184, 5
 Euangelici latices, de doctrina cœlesti. 97, 3
 Eumenes Pergami Rex. 279
 Eumenius Rhetor. 276, 1 & 277
 Eupolis. 412
 Euripides Atheneus. 395, 2
 Euthydemus. 266
 Eutyches. 254
- F**
- Fabius Quintilianus. 191, 3
     Eius præceptum de educandis pueris. ibid.
 Fabula Cadmeæ segetis. 411, 1
 Fabulæ literatæ Alexandro Seuero quid. 186, 2
 Fraus pro Bibliotheca. 38
 Federicus Imp. 211
     Eius erga adolescentes commissatio. ibid.
 Federicus Cardinal. Borromæus. 278
 Federicus Feltrius Dux Vrbini. 280
 Ferdinandus Columbus. ibid.
 Feriæ lasciuia, i. oria. 70
 Fermentum, & caprificum, de congenita scientiæ gloriæ appetitione. 6, 3
 Fides, mentis oculus dicitur. 143
 Figurarum usus. 507, 2
 Flores.

Index Rerum, & Verborum.

Flores.	339,3	Gaspar de Gusman.	280
Flumina, de magistris.	98	Genij Orbis, de scriptoribus.	3,4
Foliis capitales sortes frequenter in- scriptæ apud Græcos.	81	Generhliaca.	154
Fontes, & thermæ.	339,3	Genethliacus.	335,2
Earum varietas & commoda. ibid.		Geometria.	336,4
Forensia.	481	Eius laus & commendatio.	337,5
Fornerius Medicus Lugd.	276	& 387	
Fornix.	56,3	Geographia.	386,1
Foruli quid.	243,5	Eius usus & utilitas.	ibid.
Fossilia.	482	Geographica.	482
Franciscus I. Galliæ Rex.	280	Gestus ratio in pronuntiando.	
Parisensem Bibliothecam com- posuit.	4,7	512	
Ei passeris cantus præ cæteris placuit.	164,1	Gloria.	6
Franciscus Cardinal. Ximenes.	277	Eius cupiditatis vis.	ibid. 3
Institutam à se Complutensem Academiam insigni Bibliothe- ca locupletauit.	4,7	Gloriæ vanæ quædam alexipharma- ca.	216
Franciscus Xauerius.	272	Glutinatores Bibliothecarij.	453,1
Franciscus Hernades.	276	Gnomæ.	503
Franciscus de Ioyeuse.	278	Γνῶσις στεωτόν.	59,3
Franciscus Cardinal. Turonius. ibi- dem.		Gonzales de Auila.	461,4
Franciscus Suarez.	487	Gordianus minor.	36,2
Fratres, de libris.	94,3	Græcia.	148
Fructus.	339,3	Graiacum apud Sequanos.	59,4
Fuggerus, siue Fuccarus.	280	Grammatica.	361,1
Fuggerorum magnificentia in con- denda Biblioteca Augustana.	27	Eius partes quæ.	ibid.
Funebtia,	482	Grammatici.	361
		Granadilla, plantæ genus.	385,6
		Gregorius II. Rom. Ponr.	451,2
		Guillelmus de S. Amore.	272
		Guillelmus Sirlètus Card.	278
		Gula.	204
		Tε γυμνασίος notio.	41
		Gymnosoplistæ.	156

H

H Adrianus Imp.	279
H Harpastes fatua vxoris Seneca.	
305,1	
Harpocrates, seu Sigalion.	159
Helena.	165
Eius crater ex electro.	ibid. 1
Heliogabalus.	110,4 & 234
Herbæ.	339,3
Enatæ super sepulchrum Sibyllæ.	
191,4	

B B B b

Hercu

G

G Alenus.	163
Gallus gallinacius Mercurio facer, & cur.	52,4
Gallorum spectaculum singulis an- nis Pergami publicè editur.	
170,2	
Id quoque exhibitum Athenis à Themistocle Persis superatis.	
ibid.	

Index Rerum, & Verborum.

Lapis contactu Apollinis lyrae sonorus factus.	191,4	Libri impij, siue athei.	394
Lapidis contactu, imo etiam vicinitate solâ, luscinias argutiores fieri.	192	Libri hæretici.	398
Latij sermonis antistites præcipui.	507	Constantini rescriptum, Atij Arianorumque scripta cremati iubens.	ibid.
Lebetes, seu pelues circa Iouis fanum.	191,4	Caroli V. decreta de libris hæreticis.	ibid.
Lectio librorum fructuosa.	484	Diocletiani item, & Maximiniani aduersus scripta Manichæorum.	ibid.
Leges.	325,1	Quomodo admittendi sint.	402,4
Leimbæus Iudæus.	261	Libri obscuri.	404
Leo Philosophus Imp.	210,2	Famosi.	411
Leontius Gorgius, magister Isocratis.	90	Mutiles & otiosi.	427
Centum & septem annos vixit.	ibid.3	Libri Numæ post annos 535. quam conditi erant, integri reperti.	457,2
Lexica.	363,4	Librorum vis.	63,5
Libellus Apollonij Tyanæi.	32	Librorum Asceticorum utilitas laudatur.	16,4
Liber diuinissimus, de B. Virgine.	127,1	Librorum in lectione prudens cautio adhibenda.	220
Liber ob-signatus, de B.V.	128,2	Librorum lectione nulla spectacula honestiora, iucundiora, utiliora.	231
Libri,	2,3	Librorum correctores, seu emendatores, barbarè <i>Revisores</i> , qui.	453,1
Soles sunt ingeniorum, Præceptores humani generis, Parentes animorum nostrorum.		Librorum cultus, mundities, ornatus, neglectus.	456
Libri Canonici B. Eucherio velut quædam numina visi.	31,2	Librorum priscorum structura, ornatus, conseruatio.	457
Libri quomodo custodiendi, ex B. Petro Damiano.	ibid.3	Librorum communicatio, mutuatio.	458
Libri auctorum liberi.	93	Librorum emendorum studium & cura commendatur.	468
Dulces Musarum fœtus, ex Cattulo.	94,3	Librorum emendatorum & charactere venustorum delectus.	470
Arma dicuntur.	95,1	Librorum scriptio.	495
Instrumenta.	12	Inscriptio.	497
Pharmacum immortalitatis Trifmegisto.	63,1	Index.	498
Viscera.	94,3	in Libris legendis utilitati potius quam voluptati studendum.	ex
Muti magistri.	159,1		
Libri pij & ascetici.	363		
Eorum vsus & utilitas.	365,3		
Libri magici.	389		
Pauli IC. atque Vlpiani de com-burendis magicis libris responsum.	392,6		
	15		

Index Rerum, & Verborum.

ex Libris auctorum quomodo proficiendum.	195	Ludouicus Granatensis.	272
Libidinis mala & incommoda.	204, 1	Ludouicus Blosius.	ibid.
Libitina Dea.	140, 9	Lugdunum in Gallia.	473
Licinius Imp.	276	Eius incendium.	ibid. 1
Limam appingere.	467, 5	Luna & stellæ.	338, 2
Lingua Græca.	508	Ornamentum cœli dictæ.	ibid.
Linguarum plurium commendatio.		Lusciniarum gartitus describitur,	
374, 1 & seqq.		168, 1	
Lipsius plagijs accusatus.	424	Lutherus.	256
Literarum amanti secessus literarius amandus.	164	Luxuria.	205
Literarum suavitatem cum maximè percipi, cum impensius & laboriosius inuestigantur.	221, 1	Ingeniis mortifera, ex Seneca.	
Literariæ operæ nonnihil quotidie à se exigendum.	164	ibid.	
Liuij decades.	371	Lychnuchus arboris instar Romæ in templo Apollinis, in quo Poëtae libros à se recens emissos omnibus legendos proponebant.	
Eius brachium.	ibid.	87, 9	
Loca libris custodiendis ab Ecclesia destinata quæ.	451, 1	Lyra sonora Spiritus sancti, de S.	
Locos communes conficiendi optima ratiō eligitur.	479	Ephrem.	302
Eorum forma eruditioṇi acquirendæ accommodata.	481	Lyrium.	22
Locos communes ad stylum comparandum idoneos conficiendi ratio.	505		
Loculamenta quid.	243, 5	M	
Logotheca Mineruæ.	8, 2	Acchianellus.	260
Lucerna Theodosij.	381, 2	Magi Persarum.	151
Lucernæ idoneæ in Bibliothecis currandæ.	472	Magi vox Philosophum, aut etiam Sacerdotem sonat.	152, 1
Lucernula Epicteti Philosophi, tribus drachmarum millibus vendita.	381, 2	Magistri flumina.	98
L. Lucianus Patrensis.	393, 8	Magistri muti, de libris.	159, 1
Lucianus Atheus.	394, 1	Magistra vitæ, & officina prudenter, de Historia.	21
Lucilius.	413	Magnificentia ostentatio.	25
Lucius Plotius Gallus M. Tullij in Latina lingua Magister.	150, 1	Mahomeres pseudopropheta.	255
Ludi literarum apud Romanos prima luce aperiebantur.	52, 4	Malachini Cabalistarum.	97
Ludicra.	482	Malleatores Bibliothecarij.	453, 1
		Manes hæresiarcha.	255
		Manna, de instrumento verbi diuini,	
		16	
		Mansuetudo Mosis.	61
		Mantica Æsopi.	202, 2
		Manuel Palæologus Imp. Constantinus.	260
		Marcellus II. Pont.	277
		Marcescentis sapientiæ vanitates, de naturalibus scientiis.	17, 1
		Marcion.	251

Index Rerum, & Verborum.

Ornatores Bibliothecarij.	453, 1	Patriarchæ noui Testamenti Apo-
Orthodoxi.	35	stoli. 136
Eorum scripta olim summa cura in Bibliothecis reponi solitæ.		D. Paulus Apost. moriturus libros sibi adferri iubet. 92
ibid. 5		Paulus III. Pont. 277
Osimandua Ægypti Rex.	60, 1	Paulus IV. ibid. 1
Otium.	70	Pax bello quantum potior homini-
Quid sit, ex Bernardo.	ibid.	bis. 198
Otium literarium commendatum.		Musis gratissima. ibid.
69, 1 & seqq.		Pecus aurea, de Junio Syllano Afia-
Iners damnatum.	70	Proconsule. 70
Sanctæ contemplationis Deo gra-		Pegmata & pigmenta quid. 243, 5
tum.	71	Pelues, seu lebetes circa forum lo-
Otium Valerio Max. duplex est.		uis. 191, 4
195		Peregrinatio studij prætextu sæpe inquieta inertia, sæpe fatalis cu-
Otij laboriosi ars.	71, 4	riositas est. 208
Otiosi qui vacant sapientia.	70	Peregrinus Fabretus. 279
P		
Palæmon Grammaticus.	362, 2	Personæ Bibliothecam accurantes.
Pin Palmarum foliis scriptitatum		448
prius.	81	Perturbatio mentis. 481
Pamphilus.	277	Petr. Aretinus. 269
Pamphili Martyris scripta ipsius		Phantasia fœmina. 35
manu notata.	370, 1	Iliadem & Odysseam à se scri-
Pandeſtæ Florentinæ.	ibid.	ptas, Memphi in Vulcani tem-
Panegyrica.	482	pto depositum. ibid.
Papias Grammaticus.	270	Pharmacum immortalitatis, de libris
Papyrus, arbor.	81, 2	suis Trismegistus. 63, 1
Paracelsus.	263 & 344, 6	Pharmaceutica. 343, 4
Parænesis allegorica ad amorem li-		Philippus Macedo. 3734
terarum.	537	Philippus Mornæus Plessæus. 265
Parentes animorum nostrorum, de		Philippus II. Hispanæ Rex. 280
libris.	3	Philologia.
Parcemia, vide Adagia.		Quid sit. ibid.
Parrhasius, pictor.	122	Vocatur
Partus suppositij, de furtis litera-		Eruditio. 349
riis, apud Basiliūm.	420, 2	Encyclopædia. ibid.
Passer solitarius in rupibus.	164	Literatura multiplex. ibid.
Eius cantus Franciso Gallorum		Omnium virtutum maxima.
Regi placuit.	ibid.	ibid.
Patera eruditionis propinantis lae-		Instrumentum ad omnem vitam.
suis candidatis.	165	ibid.
Patres Latini.	250 & 297	Crisis. ibid.
Græci.	251 & 301	Polymathia. 350, 2
		Philologus quis. 349
		Philosophandi modus. 222
		Philosophia

Index Rerum, & Verborum.

Philosophia quid.	328,1	Vno & octogesimo anno scribens
Mediciuæ soror.	61	'moritur. 90,3
Medicina animi morborum , & affectionum.	62	Aristotelis præceptor fuit in Phi- losophicis. 150,1
Animi sanitas.	ibid.	Platonis mensa. 186,2
Philosophia prophana ad virtutis adquisitionem vtilis.	17	Monitum de concentu musicu in conuiuis. ibid.
Philosophia contemplatiua.	328	Plinius vterque super mensam legi sibi iubebant. ibid.
Moralis.	332	Plotinus Philosophus Platonicus. 136,2
Philosophus quid.	ibid. 1	Plutarchi iter ad Lacedæmonas. 210,2
Philosophi antiqui.	17,1	Pluteus in Sacello palatino Con- stantinopolirani Imper. in quo situs erat sanctum Euangeliu.
De antiquis Philosophis Anselmi dictum.	ibid.	32
Philosophi Proceres dicti à Seneca.	328,1	Plutei bibliothecales quid. 242,2
Principes huius sæculi ab Apo- stolo.	ibid.	Poculum Homericum. 189,5
Philyra,arbor.	81,2	Pœna quid. 119,1
Phœbi cortina.	8,2	Poësis. 508
Phorphantica , adulterinæ cuiusdam medicinæ genus.	343,5	Eius vis & vtilitas. 21, 1 & 359,1
Photij exulis historia.	372,5	Poetæ. 359
Physica.	329,3	Mendaces delitiosi. 25
A Physiologia quid differat.	338,1	Poetæ & Oratores per lusciniam si- gnificati. 169,2
Physiologia quid.	ibid.	Poetarum laus & commendatio. 22, 2
Physiologus.	ibid.	Polignotus,piëtor. 78
Pictura:	119,1 & 283,8	Politica. 334,4 & 481
Quid sit.	119,1	Pollio Asinius. 194
Picturæ laus.	78	Polyhistoris quis. 349
Pictores insignes.	283,8	Polymathia, pro Philologia. 350,2
Picus Comes Mirandulæ.	200,3	Pomponius Atticus. 186
Pisces.	339,3	Eius conuiuum. ibid.
Pisistratus Tyrannus.	4,6 & 476,4	Poreius latro. 53,5
Libros publicè præbendos pri- mus Athenis posuit.	4,6	Potus. 207
Pius II. Pont.	102	Potus satierate aciem mentis ob- tundi , ciborum nimietate vigo- rem cordis hebetari, ex Leone M.
Libros plusquam Sapphiros, & Smaragdos curare solitus.	ibid. 3	ibid. 3.
Plagiatij,librorum alienorum fares.	94,3 & 418	Præceptores humani generis , de li- bris. 2,3
Eorum scripta quomodo vindica- ta ab antiquis.	419	Proba Faltonia. 264
Plantæ.	339,3	Profectus ex libris auctorum. 195
Plato.	9,4	Professor. 491

C C C e

Professo

Index Rerum, & Verborum.

Professoris publici munus.	ibid.	gnum esse.	161, 1
Professores Partes animorum dicti.		Rheticus.	335 & 357
492		Ritus dedicandarum imaginum	
Pronuntiantis vox.	510	quis.	245
Gestus.	512	Ritus inaugutationis Abassinotum	
Prophetæ.	133	Inipp. inter alios, Traditio clau- gium Bibliothecæ Regiæ.	446
Pictores virtutis & malitiæ dicti à Chrysostomo.	ibid.	Robertus Neapolitanus.	37, 5
Prophetæ videntes.	ibid.	Robertus Fludd, al. de Fluctibus.	
Prophetæ, Apostolorum prodromi & antitypa dicti à Cornelio à La- pide.	136	263	
Prophetia.	132	Roberrus Bellarminus Card.	452, 3
Quid sit.	133	Rogus librarius.	432
Ptolemæus Philadelphus Ægypti Rex.	279	Roma.	150
Publicola.	95	Rosæ Engaddi.	385, 6
Eius eloquentia.	ibid. & seq.	Rosoida, sive Rosuida.	271
Pumicatores bibliothecarij.	453, 1	Rubrica Turnebo quid.	457, 1
Pylistratus Atheniensium Tyrannus.		Rudera antiqua.	380
279		Ruperrus senior, Princeps Palatinus.	
Pythagoras.	9, 4	280	

Q

Q Vadriga ex ebore.	386, 1
Q Quadrupedes.	339, 3
Quadrupedia.	482
Q. Hortensij filia.	191
Orationem, apud Triumuiros ha- buit.	ibid. 3

R

R Abbi Ben-Aser.	273
Rabbi Ben-Nephtthali.	ibid.
Rabbi Hainmai.	274
Rabbi Asse.	ibid.
Rabelesius.	266
Raymundus Lullus.	88
Rennius Palæmon.	270
Remora, pisciculus.	384, 4
Renatus Siciliae Rex.	442, 3
Requies curarum, de studio Philo- sophico.	14
Res. Difficile est in pariis rebus ma-	

S

S Acræ paginæ quanta venetatio- ne prosequendæ.	31, 2 & 3
Sagittæ atramenti apud Basilium.	
95, 1	
Sai stratum in sacrario Palladis.	
57, 5	
Salinum Mercurij.	8, 2
Salomon Tyriorum Regis ænigma- ta inter epulas proponit.	186, 2
Salomonis de sapientia iudicium.	
102, 3	
Samonei.	156, 1
Sapiens alius ab alio edocetur.	
178	
Sapientia tumida meritò despueda.	
215	
Sapientiæ sedes, arx, regia.	100
Emporium.	105
Sapientiæ domus, de Academia Hie- rosolymitana.	314
Satyticum.	22
Scæuola IC.	195
In seriis Scæuolam agebat; in	
lusibus, hominem, quem rerum	
natura	

Index Rerum, & Verborum.

- natura continui laboris patientem esse non sinit. *ibid.*
- Scholæ Baianæ. *41*
- Quæstorum & Capulatorum. *ibid.*
- Scholarum capita. *ibid.*
- Schorialis villa. *47,8*
- Scientia mundana, insipiens sapientia. *17,1*
- Naturalis, marcescentis sapientiae vanitas. *ibid.*
- Scientia nullius rei difficilior. *91,4*
- Scientia Christi. *126*
- Beata. *ibid. 8 & 9*
- Scientia paplatim adquirenda. *160*
- Scientiae mundanæ fumus. *17,1*
- In illud præsentim scientiæ genus incumbendum, ad quod quisque fuerit naturâ propensior atque aptior. *163*
- de Scientiæ mundana D. Leonis dictum. *17,1*
- Scientiæ. *481*
- Scientiæ, aues, ex Platone. *218,1*
- Scientiarum vanitas. *103*
- Scipio Card. Lancellottus. *278*
- Scripta. *451,1*
- Scriptio. *80,7*
- Scribendi scientia. *79*
- Scribi quâ olim materiâ solitum. *81*
- Scriptio librorum. *495*
- Scriptores, orbis Genij. *3,4*
- Scriptores, siue librarij qui. *453,1*
- Scripturæ sacræ hortus. *84,6 & seq.*
- Interpretes. *305*
- Scripturo captandum scribendi desiderium, &c sagendum, ut animus afficiatur atque incalescat. *198*
- Scyphus Neronis. *189,5*
- Scythianus genere Saracenus. *403,5*
- Sedes sapientiae. *327*
- Semina. *339,3*
- Senex psittacus ferulam negligit. *90,3*
- Senex inter pueros, inter senes puer, ex Antiocho. *200,2*
- Senes doctrinæ studiis flagrantibus recensentur. *90,3*
- Serapeum insana substructionis moles, & operæ magnificentissima dicata Serapidi. *34,2*
- Serenus Samonicus Medicus. *279*
- Sermo quid, ex Clem. Alexandrino. *409*
- Sfortia Card. *278*
- Sibylla. *145*
- Æ Sibyllæ notio. *ibid. 1*
- Idem ac consiliaria Dei. *ibid.*
- Sibyllæ. *2,3 & 145 & 151 & 258*
- Sibyllæ gentium Prophetissæ. *145,1*
- Prophetissæ non Dei, Augustinus. *ibid. 2*
- Sibyllæ quot. *146,3*
- Sibyllæ quandoque plurima, quandoque nihil, aut patrum præfigiuntur. *214,5*
- Sibyllina carmina. *146,3*
- Sibyllistæ, Christiani. *145,1*
- Sidonius Apollinaris. *246,6*
- Sigalion. *159*
- Sigismundus Poloniæ Rex. *280*
- Siglo, σῆγλοι, vel σῆγλαι, quid. *454*
- Silium Italicum Virgilij natalem religiosus quâm suum celebrasse. *246,5*
- Simia Æsopica. *285,1*
- Simulacula quatuor numinum olim in Bibliothecis ponî solita. *108*
- Sixtus IV. *277*
- Sixtus V. *ibid.*
- Sleidanus. *266*
- Socrates. *10*
- Cum pueris ludere non erubescet. *193,3*
- Socratis studium. *91,4*
- Sol & eruditus hominis caput quomodo consentiant. *230,2*
- Solis velocitas. *338,2*
- Soles ingeniorum, de libris. *2,3*
- C C C c 2 Solitu

Index Rerum, & Verborum.

- Solitudinis laus. 73
 Somnus, μνηστής Savatē μνηστής, à Mnesimacho Comico appellari solitus. 52,4
 Somni & literatum unus idemque præses Mercurius. 53,5
 Sonus pro lectione apud Euripidem. 19,5
 Sonum pingendi modus. 76,3
 Sophistæ qui. 351,3
 Sophistica. ibid.
 Sophocles senex fabulam scripsit. 92
 S. P. Q. R. 454
 Sphæra ignis. 339,3
 Sphæra Archimedis. 387,2
 Spongiā delendorum malorum scriptorum mos. 466
 Stanislaus Hosius Card. 253
 Statua Numeriani in Bibliotheca Vlpia. 246,6
 Statuarum virorum eximiè doctorum usus in Bibliothecis. 245, 2 & seqq.
 Statuaria. 282,8
 Stellæ. 338,2
 Stephanus Hudelotius. 275
 Studium philosophicum, curarum quies. 14
 Studia literarum præmiis & honoribus alendæ. 166
 Studia literarum geniales ingenij epulæ. 224,2
 Quantopere ad animi tranquillitatem iuuent. 227
 Studiorum locus opportutus quis. 48,3 & seqq.
 Studiorum diligentia, moderatio, ordo. 486
 Studiis futilibus abstinentia, in leuius non immorandum. 161
 Studiosis hominibus tranquilla commoratio diligenda. 197
 Stylus scribendi qualis sit. 496
 Styli exercitatio. 504
 Qualis sit. ibid.
- Stylum vertere. 466, & seq.
 Sugere idem quod addiscere. 165,1
 Sulpitia. 264
 Supellex scriptoria à Bibliothecæ præfectis prouidenda. 471
 Suprianus Sophista. 92
 Tricenario maior primū lecitare libros cœpit. 92
 Surenæ Ducas Parthorum historia. 404,1
 Suscitabulum à viro studio prouidendum, ut qua hora constituerit, euigilet. 473,4
 Symbolum Friderici III. Rom. Imp. 445,7
 Symbolica. 482
 Symposiaca lectio olim hodieque usitata. 186,3 & seq.
 Synopsis apud veteres Iurisconsultos. 457,1
- T**
- Abella Deiparae V. à D. Luca pista. 130,7
 Tabula Smaragdina Mercurij Trismegisti quam scripserat θεοῦ τὸν χρυσίας. 340,5
 Tantali statua. 178,1
 Telesilla poettia. 63,5
 Telesilla Argiua. 264
 Templum Capense in Africa. 60,8
 Theosophiæ extructum à Iustiniiano Imp. 100
 Pacis erexit à Vespasiano. 198,3
 Æsculapij. 341,1
 Templa Christianorum Orientem ferè spectant, & cur. 51,3
 Tempus utiliter impeudentum. 158
 Tentorium Federico Imp. à Soldano missum. 386,7
 Terra. 339,3
 Tesseræ scutariæ unde profluxerint. 147,3
 Testudo

Index Rerum, & Verborum:

Testudo & testudinis echo.	190
Thamus Ägyptiorum Rex.	30,3
Themistius.	180
Themistocles.	181,7
Theocritus.	10
Theodorus Atheus.	394,1
Theodosius M.Imp.	31 & 280
Volumen Euangeliorum propria manu literis aureis descripti.	31,3
Theologia Scholastica quid.	320,1
Eius utilitas.	322
Theologia moralis, sive practica quæ.	ibid.2
Theognis.	413,2
Theophrastus.	1
Trecenta volumina edidit. ibidem 1	
S.Theresa.	271
S. Theresia operum exemplar ipsius manu scriptum in Bibliotheca S. Laurentij Escutialis.	371,2 & 535
Thermæ.	39 & 339,3
Thesaurus sapientiæ.	102,& seq.
Thesauri L.L.	363,4
Thomas à Kempis.	272
Thorax Ainalis Regis Ägyptiorum ad Crœsum missus.	382
Titia,arbor.	81,2
Tituli pro inscriptionibus.	112
Tonitrua.	76,2
Tragici,aut Togatæ.	25
Tragœdia.	22
Tragœdias Sophoclis , Euripidis , & Aschyli,autographè.	370,1
Traianus Imp.	5
Herba parietaria vocatur à Constantino.	ibid.2
Tribonianus Ethnicus.	326,4
Trœzeniorum mos , in vna eadémque ara Musis facere , & somno.	53,5
Typographia.	283,9
Tyrius max.	186,2

V

Valeria.	413
Cum dentibus nata.	ibid.2
V.D.P.I.L.P.	454
Vegetantia.	482
Venus amentiæ præfesta.	207
Verba per literas pingendi ratio.	78
Versor Bibliothecarius.	453,1
Verus Imp.	234
Veru signare.	467,5
Vexillum primarium Selimi Turcarum Imperatoris.	535,2
Vicinitatis vis.	191,4
in Villas cur viri docti abdere se consuerint.	45,4
B.Virgo,liber diuinissimus.	127,1
Liber obsignatus.	128,2
Angelos adhuc superstes pleraque docuit.	129,4
Eius ingens sapientia & scientia.	ibid.5
Virgulam censoriam imprimere.	
Virtus.	30
Virtutem , & eruditionem nec pecunia comparari , nec à quam mortali donari , nec casu , vel hæreditate obuenire cuiquam posse.	ibid.
Vide pag.481	
Viscera,de libris.	94,3
Vita.	218
Vitæ moderata asperitas ingenuo alacritatem præstat.	ibid.
Vitellius.	234
Vitia.	60,1 & 482
Viuens eruditio , ex Isidoro Pelutio ta.	190,1
Vlpius Traianus Imp.	279
Vlysses πλύσεως.	209
Vmbilicus pro libri fine atque extre mo.	457,1
Vngue notate.	467,5
Vnus omnia,de Deo.	237
CCC 3	Vola

Index Rerum, & Verborum.

V olatilia.	482	V	VV
V olumen.	457		
V oluminis etymon.	ibid. i	V iclephus.	256
V oluminum sacrorum quanta utili-		V orstius.	259
tas.	14		
V oluptas animi.	10	X	
Literaria.	ibid. i		
V ox.	510	X Anthes Pagninus.	273
V ocis modus.	ibid.		
Vitia.	511	Z	
V tilitas publica.	2		
V tilitati potius, quam volupta-		Z Etæ, vide <i>Diate</i> .	
ti in librorum lectione studen-		Z Zosimas apud Raderum.	
dum.	15	462	

F / N - I S.

Les pages intermédiaires sont blanches

Les pages intermédiaires sont blanches

Les pages intermédiaires sont blanches

